UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

HR EXCELLENCE IN RESEARCH

Culegere de articole științifice

Conferința științifică națională cu participare internațională

INTEGRARE PRIN CERCETARE ŞI INOVARE,

dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare

6-7 noiembrie 2025

ŞTIINŢE SOCIALE

https://doi.org/10.59295/spd2025s

Chișinău, 2025

CZU 3(082)=135.1=111=161.1
I-58

Culegere de articole științifice

Conferința științifică națională cu participare internațională

INTEGRARE PRIN CERCETARE ŞI INOVARE,

dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare

6-7 noiembrie 2025

ŞTIINŢE SOCIALE

Responsabil de ediție:

Georgeta STEPANOV, doctor habilitat, profesor universitar,
Prorector pentru activitate științifică, Universitatea de Stat din Moldova

DESCRIEREA CIP A CAMEREI NAȚIONALE A CĂRȚII

"Integrare prin cercetare și inovare", conferință științifică națională (2025; Chișinău). Conferința științifică națională cu participare internațională "Integrare prin cercetare și inovare", dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare, 6-7 noiembrie 2025: Culegere de articole științifice / comitetul științific: Igor Șarov [et al.]. – Chișinău: [S. n.], 2025 (CEP USM) – . – ISBN 978-9975-62-687-3.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Științe sociale. – 2025. – 1095 p.: fig., tab. – Antetit.: Universitatea de Stat din Moldova, HR Excellence in Research. – Texte: lb. rom., engl., rusă. – Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. – ISBN 978-9975-62-990-4 (PDF).

3(082)=135.1=111=161.1
I-58

ISBN 978-9975-62-687-3

** Responsabilitatea asupra conținutului articolelor revine în exclusivitate autorilor.*

© Universitatea de Stat din Moldova, 2025

Comitetul științific:

Igor ȘAROV, *dr., prof. univ*.	Universitatea de Stat din Moldova, Rector
Georgeta STEPANOV, *dr. hab., prof. univ*.	Universitatea de Stat din Moldova, Prorector pentru activitate științifică, Președinte al Consiliului Științific
Veronica PRISĂCARU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Departamentului Cercetare și Inovare
Carolina ȚURCANU, *dr., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Șef al Secției Promovare și Protecția Rezultatelor Științifice
Viorel DORGAN, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Educație Fizică și Sport
Sergiu BĂIEȘU, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Drept
Igor BERCU, *dr., lect. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Istorie şi Filozofie
Victoria BULICANU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Jurnalism şi Ştiinţe ale Comunicării
Liliana DMITROGLO, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Fizică şi Inginerie
Viorica GLADCHI*, dr., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Chimie și Tehnologie Chimică
Maria HĂMURARU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Ştiinţe Economice
Angela NICULIȚĂ, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Matematică și Informatică
Vitalie SOCHIRCĂ*, dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Biologie și Geoștiințe
Alexandru SOLCAN, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultății de Relații Internaționale, Ştiinţe Politice şi Administrative
Maia ȘEVCIUC, *dr., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Psihologie, Ştiinţe ale Educaţiei, Sociologie şi Asistenţă Socială
Ludmila USATÂI, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Decan al Facultăţii de Litere
Mariana GÎDEI, *dr., lect. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Educație Fizică și Sport, Decan al Facultății Educație Fizică și Sport
Andrei NASTAS, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Educație Fizică și Sport, Decan al Facultății Științe ale Securității
Serghei RACU, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Educație Fizică și Sport, Decan al Facultății Kinetoteratie
Larisa ANDRONIC, *dr. hab., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutul de Genetică, Fiziologie și Protecție a Plantelor
Aculina ARÎCU, *dr. hab., conf. cerc., Membru corespondent al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Chimie
Oleg BUJOR, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Bibliotecii Ştiinţifice (Institut) „Andrei Lupan”
Petru BUNDUC, *dr.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Ecologie și Geografie
Gheorghe COJOCARU, *dr. hab., conf. univ., Membru corespondent al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Istorie
Nina CORCINSCHI, *dr. hab., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Filologie Română „Bogdan Petriceicu-Hașdeu”
Victor JUC, *dr. hab., prof. univ., Membru corespondent al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice
Ion MEREUȚĂ, *dr. hab., prof. univ., Membru corespondent al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Fiziologie și Sanocreatologie,
Igor NICOARA, *dr., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului Geologie și Seismologie
Ion ROȘCA, *dr., conf. cerc.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Grădinei Botanice (Institut) „Alexandru Ciubotaru”
Olga SHIKIMAKA, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Fizică Aplicată
Leonid CULIUC, *dr. hab., prof. univ., Academician al AȘM*	Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Fizică Aplicată
Inga ȚIȚCHIEV, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Matematică și Informatică „Vladimir Andrunachievici”

Laurenţia UNGUREANU, *dr. hab., prof. cerc., Membru corespondent al AŞM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Institutului de Zoologie
Liliana BUDEVICI-PUIU, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Institutul de Educaţie Fizică şi Sport, Şef centru
Vladimir GUŢU, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Şef al Centrului de Cercetări Ştiinţifice ”Politici educaţionale şi sociale”
Aurel ZANOCI, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Şef al Centrului de Arheologie „Ion Niculiţă”
Zinaida BOLEA, *dr. hab., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Şcolii Doctorale ”Ştiinţe Sociale”
Maria DUCA, *dr. hab., prof. univ., Academician al AŞM*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Şcolii Doctorale ”Ştiinţe ale Naturii”
Aliona GRATI, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Şcolii Doctorale ”Ştiinţe Umaniste şi ale Educaţiei”
Svetlana SLUSARENCO, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Şcolii Doctorale ”Ştiinţe Juridice şi Economice”
Beatrice-Aurelia ABALAŞEI, *dr.hab., prof. univ.*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, România
Sanda Maria ARDELEANU, *dr., prof. univ.*	Universitatea “Ştefan cel Mare”, Suceava, România Doctor Honoris Causa USM
Flavius-Antoniu BAIEAS, *dr., prof. univ.*	Universitatea din Bucureşti, România, Doctor Honoris Causa al Universităţii de Stat din Moldova
Yaroslav BIHUN, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea Naţională „Iurii Fedikovici” din Cernăuţi, Ucraina
Mircea BRIE, *dr., prof. univ.*	Universitatea din Oradea, România
Igor CREŢESCU, *dr., prof. univ.*	Universitatea Tehnică ”Gheorghe Asachi” din Iaşi, România
Corneliu IAŢU, *dr., prof. univ.*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, România
Maria MENSHIKOVA, *dr., conf. univ.*	Universitatea Mercatorum, Roma, Italia
Gina NECULA, *dr., conf. univ.*	Universitatea „Dunărea de Jos”, Galaţi, România
Bogdan OPREA, *dr., lect. univ.*	Universitatea din Bucureşti, România
Sorin SIPOŞ, *dr. hab., prof. univ.*	Universitatea din Oradea, România, Prorector pentru Relaţii Internaţionale
Maria Cristina STOICA, *dr., prof. univ.*	Universitatea Petre Andrei din Iaşi, România
Marius ŞTEF, *dr., conf. univ.*	Universitatea de Vest din Timişoara, România
Constantin TICU, *dr., prof. univ.*	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, România
Marta Iuliana VICOL, *dr.*	Universitatea Petre Andrei din Iaşi, România

Comitetul organizatoric cu atribuţii de coordonare generală a evenimentului ştiinţific:

Marianna SAVVA, *dr*.	Universitatea de Stat din Moldova, Specialist principal, Secţia Promovare şi Protecţia Rezultatelor Ştiinţifice
Ana-Laura PAŞNIC	Universitatea de Stat din Moldova, Specialist principal, Secţia Promovare şi Protecţia Rezultatelor Ştiinţifice
Violeta MACOVEI	Universitatea de Stat din Moldova, Specialist principal, Secţia Promovare şi Protecţia Rezultatelor Ştiinţifice
Ana TATARU	Universitatea de Stat din Moldova, Redactor principal, Secţia Promovare şi Protecţia Rezultatelor Ştiinţifice
Ecaterina DELEU, *dr*.	Universitatea de Stat din Moldova, Redactor principal, Oficiul de Asigurare a Calităţii în Cercetare
Lilia DOGOTER	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Bibliotecii Centrale
Alexandra COJUHARI	Universitatea de Stat din Moldova, Biblioteca Centrală
Ghenadie SÎRBU, *dr*.	Universitatea de Stat din Moldova, Director al Editurii
Anna CÎŞLARI	Universitatea de Stat din Moldova, Editura
Dragoş UNGUREANU	Universitatea de Stat din Moldova, Şef al Departamentului Sisteme Informaţionale

Comitetele organizatorice ale atelierelor:

Jurnalism, comunicare, multimedia	Laura TUGAREV, *dr., conf. univ.* Andrei PERCIUN, *dr., lect. univ.* Mariana TOACĂ, *dr., conf. univ.*
Relaţii Internaţionale, Ştiinţe Politice şi Administrative	Natalia PUTINĂ, *dr., conf. cerc.* Svetlana CEBOTARI, *dr. hab., prof. univ.*
Psihologie	Angela POTÂNG, *dr., conf. univ.*
Dezvoltarea continuă a curriculumului şcolar în funcţie	Vladimir GUŢU, *dr. hab., prof. univ.* Carolina ŢURCANU, *dr., conf. cerc.*
Ştiinţe ale Educaţiei	Viorica REABOI-PETRACHI, *dr., conf. univ.*
Sociologie şi Asistenţă Socială	Anastasia OCERETNÎI, *dr., conf. univ.*
Educaţie Fizică şi Sport	Nicolae BRAGARENCO *dr., conf. univ.* Victoria LEŞCO, *dr., conf. univ.* Nina CEBOTARU, *dr., conf. univ.*

COMUNICAREA CA PIVOT AL EXISTENȚEI UMANE - EXPLORAREA FILOSOFIEI COTIDIENE ÎN CONTEXTUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII GLOBALE

COMMUNICATION AS THE PIVOT OF HUMAN EXISTENCE - EXPLORING EVERYDAY PHILOSOPHY IN THE CONTEXT OF GLOBAL RESEARCH AND INNOVATION

CZU: 316.77:001.895 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.01**

Arina ANTOCI
ORCID 0000-0001-9594-3447
E-mail: arinaantoci@mail.ru
Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article revisits the discussion that the communication is not merely a tool of interaction but the very expression of the human condition. Starting from the premise that the human being is defined by their capacity to relate, this paper proposes a philosophical exploration of everyday communication within a global context marked by technological, scientific, and cultural transformations. In an era of accelerated research and digital innovation, communication is constantly redefined in its forms, codes, and meanings. Yet, despite technological advancements, the human remains a being of meaning—of questioning and seeking significance through dialogue with oneself and others. This study argues that everyday philosophy—those often silent yet essential reflections on daily life—offers the key to authentic, ethical, and regenerative communication. Through an analysis of key concepts such as intersubjectivity (Jaspers, Buber), the ethics of discourse (Habermas), and technology as language (Heidegger), the paper highlights how communication underpins not only social coexistence but also the processes of research and innovation. Human communication, in this sense, becomes the space where ideas are born, contested, and transformed into actions, policies, or products.*

Keywords: *existential communication, everyday philosophy, intersubjectivity, discourse ethics, global innovation.*

Într-o lume caracterizată de fluxuri informaționale rapide, inovație tehnologică și globalizare accelerată, comunicarea nu mai poate fi înțeleasă exclusiv ca un simplu instrument de transmitere a mesajelor. Ea devine, mai degrabă, un spațiu fundamental de întâlnire între oameni, între idei, între epoci. A comunica înseamnă a exista împreună, a da sens experienței personale prin relație, a construi realități comune prin cuvânt, gest, semn și tăcere.

Filosofia cotidiană, deși adesea trecută cu vederea în marile sisteme de gândire, reprezintă acel nivel profund al reflecției care se insinuează în viața de zi cu zi, în gesturile mărunte, în întrebările simple dar esențiale: *Ce rost are ceea ce fac? Ce înseamnă să fiu ascultat? Cum pot fi înțeles într-o lume care se schimbă mai repede decât pot gândi?* Aceste întrebări dau naștere unui demers filosofic autentic, ancorat în viața reală și în nevoia de sens.

Pe acest fundal, comunicarea apare nu doar ca un mijloc de transmitere, ci ca pivot existențial, adică acel centru tainic în jurul căruia gravitează identitatea, cunoașterea, devenirea personală și colectivă. În epoca cercetării și a inovației globale, când tot mai multe decizii și descoperiri sunt mediate prin limbaj, algoritmi și rețele, este esențial să ne întrebăm ce înseamnă, în mod real, a comunica. *Este comunicarea un act de schimb eficient sau o formă de co-creare a lumii? Poate filosofia cotidiană să recupereze profunzimea comunicării umane într-o epocă dominată de performanță și viteză?*

Această lucrare propune o reflecție interdisciplinară asupra comunicării ca dimensiune ontologică a existenței umane, explorând modul în care gândirea filosofică aplicată vieții cotidiene poate deveni o sursă de echilibru, sens și inovație etică într-o societate globală din ce în ce mai complexă.

În viața de zi cu zi, filosofia nu este un domeniu abstract, ci o lentilă prin care percepem și interpretăm lumea. Fie că ne gândim la alegerile noastre, la relațiile interpersonale sau la marile schimbări sociale, fiecare dintre noi folosește, conștient sau nu, un set de principii și valori care ne ghidează acțiunile. Această filosofie cotidiană joacă un rol esențial în inovare, deoarece ne ajută să vedem dincolo de obișnuit și să căutăm soluții noi. Într-un mediu aflat într-o continuă schimbare, capacitatea de a ne adapta și de a gândi critic este cea care determină progresul.

În pofida percepției conform căreia filosofia ar fi rezervată unor sfere abstracte, inaccesibile vieții de zi cu zi, dimensiunea cotidiană a reflecției filosofice devine tot mai relevantă într-un prezent fragmentat și instabil. Filosofia cotidiană nu presupune doar meditația asupra marilor întrebări ale existenței, ci mai ales o atenție etică și existențială la detaliile vieții trăite: interacțiunile zilnice, gesturile obișnuite, cuvintele rostite sau tăcerile împărtășite. În acest sens, comunicarea devine o punte între lumea interioară a individului și realitatea partajată cu ceilalți.

Un concept-cheie care fundamentează această viziune este *intersubiectivitatea,* adică spațiul de întâlnire între conștiințe. Filosofi precum *Martin Buber („Eu și Tu", 1992)* și *Karl Jaspers (1994)* au subliniat importanța dialogului autentic ca formă de a-l recunoaște pe celălalt nu ca obiect, ci ca subiect, ca ființă care participă împreună la construcția unui sens comun. În lipsa acestei recunoașteri reciproce, comunicarea se reduce la o tranzacție, golită de conținut existențial.

În viața cotidiană, intersubiectivitatea se manifestă prin capacitatea de a asculta activ, de a empatiza, de a permite celuilalt să fie prezent nu doar fizic, ci și simbolic, ca parte integrantă dintr-o relație vie. Această formă de comunicare implică o etică a prezenței, o deschidere față de alteritate care nu poate fi înlocuită de niciun algoritm sau

sistem automatizat. Oricât de sofisticate ar deveni tehnologiile comunicării, ele nu pot substitui prezența reală a celuilalt, cu vulnerabilitatea, tăcerea și intensitatea ei.

Într-un peisaj tehnologic în continuă expansiune, comunicarea riscă adesea să fie golită de conținutul ei etic și existențial. Tehnologiile digitale au amplificat posibilitățile de interacțiune, dar au creat totodată noi forme de alienare, manipulare și superficializare a dialogului. În acest context, ideea lui *Jürgen Habermas* despre etica discursului devine extrem de actuală. Pentru Habermas, comunicarea autentică presupune respectarea unor condiții fundamentale: *sinceritate, deschidere, egalitate între participanți și orientarea spre înțelegere, nu spre dominare (Habermas, 2000).*

În realitatea cotidiană digitalizată, aceste condiții sunt adesea încălcate. Comunicarea devine monolog, reacție impulsivă, spectacol al imaginii sau instrument de control. Se pierde astfel ideea de consens rațional – acel scop al discursului în care interlocutorii caută adevărul sau sensul comun, nu doar câștigul argumentativ. Această degradare a discursului public și interpersonal nu este un simplu accident tehnologic, ci rezultatul unei schimbări de paradigmă: în locul unei comunicări orientate spre sens, avem una axată pe viteză, vizibilitate și eficiență.

Totuși, inovația nu trebuie demonizată. Problema nu este tehnologia în sine, ci absența reflecției filosofice care să o însoțească. Etica discursului poate deveni o busolă în gestionarea noilor forme de comunicare: algoritmii pot fi concepuți astfel încât să respecte transparența și responsabilitatea, platformele digitale pot încuraja dialogul real și incluziunea, iar educația poate reintroduce gândirea critică în spațiul public.

Martin Heidegger avertiza, încă din prima jumătate a secolului XX, că tehnologia nu este doar un ansamblu de instrumente, ci un mod de a revela lumea – un limbaj prin care ființa umană percepe și structurează realitatea. În celebrul său eseu *„Întrebarea privitoare la tehnică”,* Heidegger arată că esența tehnicii moderne nu stă în dispozitivele pe care le folosim, ci în modul de gândire pe care îl impune: o viziune asupra lumii ca „rezervor de resurse”, ca ceva ce trebuie stăpânit, ordonat și exploatat *(Hedegger, 1995).*

În această cheie, tehnologia nu este neutră. Ea modelează atât modul în care comunicăm, cât și modul în care ne raportăm la lume și unii la alții. Comunicarea digitală, mediată de rețele, platforme și inteligență artificială, nu este doar o formă evoluată de interacțiune – este și un spațiu în care limbajul riscă să fie redus la cod, semnal sau conținut de consum. Emoția, ambiguitatea, tăcerea – toate aceste elemente esențiale ale comunicării umane tind să fie estompate de exigențele clarității formale și ale performanței algoritmice.

Totuși, Heidegger nu oferă o viziune anti-tehnologică, ci o invitație la vigilență ontologică: să nu uităm că tehnologia trebuie să slujească umanului, nu să-l înlocuiască. Într-un context global în care cercetarea și inovația modelează din ce în ce mai profund viața socială, educațională și chiar afectivă, este necesar să ne întrebăm dacă limbajul tehnologic în care operăm mai permite apariția unui dialog autentic sau dacă asistăm la un proces de dezumanizare subtilă.

Astfel, filosofia ne oferă uneltele pentru a reinventa comunicarea într-un mod responsabil: nu prin respingerea tehnologiei, *ci prin recuperarea sensului.* O tehnologie

gândită filosofic, cu grijă pentru alteritate și complexitatea umană, poate deveni un aliat în procesul de dezvoltare, nu o forță distructivă.

În mod tradițional, comunicarea a fost percepută ca un vehicul al ideilor, o punte între emițător și receptor, între știință și societate, între cercetător și comunitatea profesională. Totuși, în contextul actual al globalizării și al exploziei tehnologice, comunicarea nu mai este doar o etapă în diseminarea cunoașterii, ci devine un *spațiu de producere a cunoașterii în sine.* Ideile nu se nasc în izolare, ci în cadrul unor *rețele dialogice,* în care gândirea este provocată, contestată, rafinată prin interacțiune.

Procesele de cercetare și inovație presupun, în mod fundamental, un act de comunicare: *cercetătorii formulează ipoteze, negociază concepte, publică rezultate, primesc feedback și integrează perspective diverse.* În acest sens, comunicarea este un mediu de emergență a noului – o matrice în care ideile prind formă, se diferențiază și, uneori, se transformă în revoluții paradigmatice. În absența unei comunicări eficiente, inovarea se reduce la experiment izolat, lipsit de impact social sau de validare critică.

Pe de altă parte, fără *o reflecție etică asupra procesului comunicativ,* riscul este ca inovația să fie instrumentalizată – adică orientată exclusiv spre eficiență economică, popularitate sau putere. O societate a inovației fără o cultură a dialogului devine vulnerabilă la manipulare, polarizare și deriva tehnocratică. De aceea, filosofia cotidiană – înțeleasă ca formă de vigilență existențială și de întrebare asupra sensului – devine un partener necesar al cercetării contemporane.

A inova nu înseamnă doar a produce ceva nou, ci și a înțelege responsabilitatea pe care o presupune noutatea. Iar această înțelegere se naște în spațiul comunicării, acolo unde știința, cultura și umanitatea se întâlnesc pentru a construi un viitor comun.

Educația, în sensul său profund, nu constă doar în transmiterea de informații, ci în formarea unei conștiințe capabile să întrebe, să discearnă, să creeze sens. În acest proces, comunicarea joacă un rol esențial, nu ca simplu mijloc pedagogic, ci ca spațiu viu de devenire. Într-o lume grăbită, dominată de fragmentare digitală, superficialitate informațională și presiuni de performanță, riscul cel mai mare este pierderea reflecției.

Educația prin comunicare – înrădăcinată într-o filosofie a cotidianului – presupune redescoperirea dialogului autentic ca formă de învățare. Nu este vorba doar despre a vorbi, ci despre a asculta, despre a gândi împreună, despre a crea un climat în care greșeala nu este o rușine, ci o oportunitate de înțelegere mai profundă. Profesorul nu mai este doar un emițător de conținut, ci un mediator, iar receptorul în persoana studentului sau elevului, nu este un consumator de cunoaștere, ci un partener în dialog.

În era digitală, educația are nevoie mai mult ca oricând de comunicare etică și conștientă. Platformele online, inteligența artificială și noile forme de interacțiune pot deveni instrumente valoroase, dar doar dacă sunt folosite în spiritul reflecției, nu al automatismului. În caz contrar, riscăm o formă de educație accelerată, dar golită de profunzime, în care elevii știu totul, dar nu înțeleg nimic.

Filosofia cotidiană, în acest context, invită la încetinirea gândirii, la recuperarea întrebărilor simple, dar esențiale: *Ce înseamnă a învăța? Ce valori comunicăm prin*

ceea ce facem? Cum cultivăm libertatea interioară a celuilalt prin comunicare? Aceste întrebări sunt, poate, cele mai relevante forme de rezistență intelectuală într-o epocă în care viteza pare a fi singura virtute.

Din această perspectivă, comunicarea rămâne un act profund moral, chiar și – sau mai ales – în epoca digitală. A comunica responsabil înseamnă a recunoaște că fiecare cuvânt, imagine sau interacțiune poate contribui fie la construcția unui spațiu comun al umanității, fie la fragmentarea și polarizarea societății.

Schimbarea este inevitabilă, dar felul în care o percepem depinde de modul nostru de a gândi. Uneori, inovația pare un salt brusc, dar în realitate, este rezultatul unui proces continuu de observație, reflecție și ajustare. De exemplu, acceptarea tehnologiilor emergente depinde nu doar de utilitatea lor, ci și de capacitatea noastră de a le integra în viața de zi cu zi. Gândirea cotidiană ne influențează astfel atât deschiderea către nou, cât și rezistența la schimbare. Înțelegerea acestui proces poate ajuta la crearea unor strategii mai eficiente pentru adoptarea progresului în diverse domenii.

Cercetarea nu este doar despre fapte și date, ci și despre felul în care interpretăm și corelăm informațiile. Pragmatismul și creativitatea sunt două elemente esențiale ale acestui proces. Pragmatismul ne ajută să găsim soluții aplicabile, în timp ce creativitatea ne permite să depășim limitele convenționale ale cunoașterii. De exemplu, descoperirea ADN-ului sau dezvoltarea inteligenței artificiale nu au fost doar rezultate ale unor calcule precise, ci și ale unor perspective inovatoare asupra unor probleme aparent imposibile.

Filosofia cotidiană și gândirea inovativă au condus la unele dintre cele mai mari progrese ale umanității. În medicină, dezvoltarea terapiilor genetice a transformat modul în care tratăm bolile, oferind soluții personalizate pentru fiecare pacient. În tehnologie, inteligența artificială și rețelele neuronale schimbă felul în care interacționăm cu lumea digitală. În educație, metodele interactive și realitatea augmentată ajută la crearea unor experiențe de învățare mai eficiente și mai captivante. Toate aceste exemple arată că, indiferent de domeniu, comunicarea și filosofia cotidiană sunt factori cheie în evoluția societății.

Comunicarea nu este doar un instrument de interacțiune, ci fundamentul pe care se construiește existența umană. De la primele simboluri gravate pe pereții peșterilor și până la algoritmii care ne personalizează experiențele digitale, comunicarea modelează felul în care gândim, acționăm și inovăm. Într-o lume dinamică, unde schimbarea este o constantă, filosofia cotidiană ne ajută să înțelegem cum interacționăm cu realitatea, iar cercetarea și inovarea devin expresii ale acestei înțelegeri.

Filosofia cotidiană a comunicării deschide drumuri către o înțelegere profundă a naturii umane și a interacțiunilor noastre. În fiecare conversație, în fiecare gest, se ascund aspecte filosofice care ne definesc relațiile, identitățile și experiențele noastre de viață. Prin explorarea acestor aspecte, putem înțelege mai bine impactul comunicării asupra existenței umane. Relațiile interumane se bazează pe comunicare, fie că este verbală, nonverbală sau tehnologică. Filosofi precum *Martin Heidegger și Hans-Georg Gadamer*

au susținut că prin comunicare ne construim lumea și ne poziționăm în ea *(Heidegger, 1995; Gadamer, 2001)*.

Într-o epocă marcată de inovație tehnologică accelerată, globalizare și transformări sociale profunde, comunicarea rămâne axul central al condiției umane. Dincolo de funcțiile sale instrumentale, ea reprezintă o formă de prezență în lume, o expresie a relației cu sine, cu ceilalți și cu realitatea însăși. Această lucrare a încercat să restituie comunicării dimensiunea sa existențială și filosofică, redescoperind în gesturile cotidiene, în limbaj și tăcere, în dialog și conflict, locul unei gândiri vii, capabile de reflecție și creație.

Filosofia cotidiană – adesea ignorată în discursurile academice sau tehnocrate – ne reamintește că adevărata profunzime a comunicării nu rezidă în sofisticarea canalelor, ci în intenționalitatea etică a relației umane. De la intersubiectivitate și etica discursului până la gândirea heideggeriană asupra tehnologiei, am observat că marile procese de inovație și cunoaștere sunt înrădăcinate în structuri comunicative fundamentale. A inova nu înseamnă doar a schimba, ci a înțelege responsabilitatea schimbării.

În acest sens, comunicarea devine spațiul critic prin care se naște gândirea viitorului – fie în educație, fie în cercetare, fie în relațiile sociale. Fără o reflecție filosofică aplicată asupra comunicării, riscăm o lume tot mai eficientă, dar tot mai săracă în sens. Doar recuperând această profunzime, umanitatea poate transforma tehnologia într-un aliat și progresul într-o formă de umanizare, nu de alienare.

A comunica înseamnă a fi împreună în adevăr, în fragilitate, în căutare. Iar acolo unde comunicarea este autentică, și existența devine mai întreagă.

REFERINȚE:

1. Buber, Martin, *Eu și Tu,* traducere de Elena-Maria Cârstea, Editura Humanitas, București, 1992, 168 p. ISBN: 978-973-28-0806-0.
2. Gadamer, Hans-Georg, *Adevăr și metodă,* traducere de Sorin Vieru, Editura Polirom, Iași, 2001, vol. I, 382 p. ISBN: 973-683-369-9.
3. Habermas, Jürgen, *Etica discursului,* traducere de Valentin Mureșan, Editura All, București, 2000, 239 p. ISBN: 973-684-425-9.
4. Heidegger, Martin, *Originea operei de artă,* traducere de Thomas Kleininger și Gabriel Liiceanu, Editura Humanitas, București, 1995, 162 p. ISBN: 978-973-50-2245-1.
5. Jaspers, Karl, *Filosofie,* vol. I, traducere de Ion Dur, Editura Humanitas, București, 1994, 320 p. ISBN: 973-28-0421-9.

STRATEGIA DIGITALĂ A FURNIZORILOR PUBLICI DE SERVICII MEDIA REFLECTATĂ PRIN CONCEPTE-CHEIE DE CLARITATE, COERENȚĂ ȘI COLABORARE

THE DIGITAL STRATEGY OF PUBLIC SERVICE MEDIA AS REFLECTED THROUGH THE KEY CONCEPTS OF CLARITY, COHERENCE AND COLLABORATION

CZU: 659.3:004 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.02**

Natalia BEREGOI
ORCID: 0000-0002-5673-5837
E-mail: natalia.beregoi@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines the strategic transformation of public service media (PSM) organizations through the interlinked concepts of clarity, coherence, and collaboration. Drawing on four real-life consultancy projects carried out by the author in collaboration with the Transformation Services, specifically at NPO (Netherlands), LSM (Latvia), RTVSLO (Slovenia), and Suspilne (Ukraine), the paper offers a comparative reflection on how digital strategies are designed and implemented in different national contexts.Methodologically grounded in peer reviews, strategic sprints, and workshops, the article explores how tools such as the North Star framework, outcome-based strategy, and distributed leadership foster meaningful organizational change. Each case study illustrates the role of public service values in shaping strategic priorities and enabling interdisciplinary cooperation across content, technology, and human resources functions.The findings reveal that successful digital transformation in PSM depends not only on adopting new technologies but also on redefining collaboration models and articulating measurable public impact. This article argues that a sustainable digital strategy must be locally grounded, yet informed by shared public service principles, and supported by an enabling ecosystem for adaptive leadership and collective ownership.*

Keywords: *strategic clarity, narrative coherence, cross-functional collaboration, public media service providers, digital strategy.*

INTRODUCERE

În era digitală, furnizorii publici de servicii media (FPSM) se confruntă cu o presiune dublă: pe de o parte, de nevoia de a rămâne relevanți într-un peisaj mediatic fragmentat; pe de altă parte, de responsabilitatea de a promova valorile publice. Această presiune a determinat tranziția de la modernizări tehnologice către transformări sistemice de conținut, structură și guvernare. Pe acest fundal, trei concepte au devenit esențiale pentru formularea și implementarea unei strategii digitale sustenabile: claritatea strategică, coerența între planificare și execuție și colaborarea transversală.

Articolul de față sintetizează lecțiile învățate din patru intervenții strategice realizate de autoare în colaborare cu echipa Transformation Services din cadrul Uniunii Europene de Radiodifuziune(UER), în perioada anilor 2023 - 2025. Exemplele analizate provin din instituții care se află în diferite etape ale transformării: furnizorul public de servicii media din Olanda (NPO) – într-un proces de consolidare a impactului, furnizorul public de servicii media din Letonia (LSM) – în reorganizare structurală, furnizorul public de servicii media din Slovenia (RTVSLO) – în redefinirea integrării redacționale, și furnizorul public de servicii media din Ucraina (Suspilne) – în implementarea unei politici de incluziune în contextul războiului.

MATERIAL ȘI METODĂ

Cercetarea se bazează pe patru studii de caz derivate din proiecte strategice concrete. Pentru fiecare instituție, procesul a inclus:

- analiza documentelor strategice și a indicatorilor de performanță,
- interviuri semistructurate cu conducerea și echipele editoriale,
- ateliere și sesiuni de brainstorming,
- sesiuni de prototipare editorială și feedback iterativ privind strategia.

Instrumentele utilizate în toate cele patru cazuri includ modelul „North Star", strategia bazată pe rezultate și metodologia colaborării transversale [1].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În înțelegerea contemporană a managementului strategic, ideea formulată de M.Porter potrivit căreia „strategia înseamnă alegerea de a face lucrurile diferit sau de a face lucruri similare în mod diferit" [2] rămâne esențială. Pentru furnizorii publici de servicii media, această alegere implică mult mai mult decât adaptare tehnologică; ea presupune asumarea unor direcții deliberate privind conținutul, publicul-țintă și canalele de distribuție prioritare. Strategia nu este doar o reacție la presiuni externe, ci o formă de exprimare a valorilor instituționale și a misiunii publice într-un ecosistem mediatic în continuă schimbare.

În acest sens, cazul NPO este ilustrativ. În 2024, în urma unei evaluări inter pares facilitate de UER, instituția a optat pentru formularea unei direcții strategice unificate. În timp, NPO acumulase mai multe strategii sectoriale (pentru conținut, digitalizare, distribuție), fiecare aprobată formal, dar slab corelată cu celelalte. Suprapunerea obiectivelor, lipsa unui cadru comun de monitorizare și lipsa unor instrumente unitare de implementare au generat confuzie operațională și dificultăți de prioritizare a resurselor. Noua viziune centrală a fost concepută tocmai pentru a armoniza aceste direcții, reducând fragmentarea și ancorând planificarea în realitățile de consum media ale publicului.

În Letonia, LSM a atins claritatea strategică în 2025 prin adoptarea unei „strategii cu prioritate digitală" (Digital First Strategy). Acest cadru a fost construit pe baza unei alegeri clare de a distribui conținutul prioritar pe canale digitale și de a se apropia de public prin interacțiune și proactivitate. Atelierele facilitate de UER au ajutat echipe-

le editoriale să identifice platformele digitale ca fiind principalele canale de îndeplinire a misiunii publice. Totodată, strategia a marcat o distanțare treptată de programarea convențională TV și radio, reflectând o schimbare de paradigmă în raport cu formele tradiționale de livrare a conținutului.

Un alt exemplu relevant este RTVSLO, unde claritatea strategică a fost transpusă într-un proces de integrare redacțională. Sub deviza „O singură echipă, o singură misiune: să creăm împreună conținut care contează", radiodifuzorul sloven a fuzionat structurile editorial de știri TV, radio și multimedia într-o entitate unificată. Această reorganizare a presupus planificare editorială comună, distribuirea clară a responsabilităților și eliminarea redundanțelor – elemente cheie pentru o direcționare eficientă a resurselor.

În aceeași logică a clarificării intenției strategice, Suspilne a formulat o politică instituțională de diversitate, echitate și incluziune (DEI), dezvoltată printr-un proces colaborativ care a implicat echipe editoriale, administrative și reprezentanți sindicali. Într-un context marcat de instabilitate și război, această politică a funcționat ca expresie a angajamentului instituției față de incluziune și reziliență. Claritatea a fost transpusă în acțiuni, precum modificarea procedurilor de recrutare și revizuirea conținutului editorial din perspectiva diversității.

Potrivit *Digital Transformation Initiative Playbook* [3], o strategie digitală eficientă necesită alinierea coerentă între viziunea editorială, capacitățile organizaționale și implicarea activă a echipelor în procese iterative de adaptare. În acest sens, cele patru exemple analizate reflectă și ideea centrală formulată de H.Mintzberg, B.Ahlstrand și J.Lampel, conform căreia strategiile nu se nasc dintr-un model unic, ci sunt rezultatul unei pluralități de abordări care coabitează și se completează [4]. Claritatea strategică presupune astfel capacitatea de a naviga între planificare deliberată și adaptare emergentă.

Dacă claritatea definește direcția, coerența o validează. În procesul de transformare digitală, coerența presupune alinierea între obiectivele strategice, structurile administrative și exprimarea editorială. În cazul NPO, această coerență a fost urmărită prin implementarea unei strategii bazate pe rezultate, în care fiecare unitate editorială și-a definit propriile obiective de impact, publicul-țintă și indicatorii de succes. Această abordare a transformat strategia într-un instrument operațional.

În mod similar, la RTVSLO, coerența a fost cultivată prin sesiuni de prototipare editorială în care echipele de știri TV, radio și multimedia au testat structuri narative comune. Misiunea „Relatăm ceea ce contează pentru societatea slovenă" a fost transpusă în fiecare etapă a procesului editorial, de la alegerea subiectelor până la distribuție.

Aceste experiențe subliniază faptul că o strategie nu devine credibilă decât în măsura în care este tradusă coerent în procese interne, formate narative și produse mediatice. Coerența nu înseamnă uniformizare, ci capacitatea de a menține o linie narativă consecventă și recunoscută, indiferent de platformă sau echipă implicată. Ea oferă stabilitate și claritate într-un mediu caracterizat prin volatilitate și incertitudine.

Un alt pilon critic al transformării digitale este colaborarea transfuncțională. În era digitală, colaborarea presupune integrarea reală a domeniilor cheie (editorial, tehnolo-

gie, analiză de date, resurse umane și comunicare) într-un cadru operațional coerent. La NPO, evaluarea inter pares a identificat o lipsă de formate stabile de cooperare între echipele digitale și cele editoriale. Răspunsul instituției a fost crearea unor echipe hibride pentru proiectele prioritare, reunind jurnaliști, designeri și analiști de date. Mai mult, s-a investit în dezvoltarea unei competențe organizaționale denumită „capacitate de colaborare digitală" [5].

În Letonia, LSM a trecut, la începutul anului 2025, printr-o fuziune a entităților de radio și televiziune, care a impus construirea unui model colaborativ nou. S-au instituit echipe mixte de planificare editorială, cu participare echilibrată din toate segmentele, care s-au întâlnit zilnic pentru a lua decizii comune. Acest model a generat nu doar eficiență operațională, ci și o cultură a implicării colective în deciziile strategice.

Prin urmare, experiențele analizate demonstrează că transformarea digitală nu poate fi realizată izolat, prin directive verticale sau inițiative solitare. Ea necesită colaborare deliberată, responsabilitate colectivă și o arhitectură organizațională care să încurajeze participarea activă.

CONCLUZII

Analiza comparativă a celor patru studii de caz confirmă că strategia digitală în cadrul FPSM depășește cu mult dimensiunea tehnologică. Ea presupune o transformare sistemică, care redefinește relația dintre misiunea publică, procesele organizaționale și cultura internă. Mai mult decât o adaptare la noile platforme, transformarea digitală implică repoziționarea instituției față de public și realinierea internă în jurul unui scop comun.

Claritatea strategică se dovedește a fi o precondiție esențială pentru coerența organizațională. Instituțiile care au reușit să formuleze o direcție comună, exprimată într-un limbaj accesibil și susținută de alegeri justificate privind conținutul, audiențele prioritare și canalele de distribuție, au avansat cu mai multă consistență. Absența clarității, reflectată în fragmentarea strategiilor sau în lipsa unui cadru unificator, a condus frecvent la blocaje în execuție și la risipirea resurselor.

Coerența între viziune, structură și acțiune s-a conturat ca element diferențiator între strategiile formale și cele care produc efecte vizibile. În toate cazurile analizate, coerența nu a fost rezultatul unui design centralizat, ci al unor procese participative de aliniere internă. Aplicarea unor instrumente operaționale, precum strategiile bazate pe rezultate, principiile narative comune sau integrarea planificării editoriale, a permis ancorarea misiunii în producția zilnică de conținut.

Colaborarea transfuncțională s-a dovedit a fi nu doar o condiție de funcționare eficientă, ci o sursă de inovație și coeziune organizațională. În instituțiile unde colaborarea a fost structurată deliberat prin echipe hibride, s-au înregistrat nu doar rezultate tangibile, ci și o creștere a nivelului de implicare și învățare colectivă. Această dimensiune transversală a colaborării devine crucială într-un context în care schimbările nu pot fi abordate dintr-o singură perspectivă funcțională.

În concluzie, strategia digitală a FPSM nu este un exercițiu punctual, ci o practică continuă de recalibrare între misiune, procese și resurse. Transformarea devine sustenabilă doar atunci când este înțeleasă ca un proces colectiv, dinamic și înrădăcinat în cultura organizațională. Ea cere viziune, curaj decizional și, mai ales, o arhitectură internă care susține învățarea și colaborarea pe termen lung.

REFERINȚE:

1. *Transformation:delivering and sustaining breakthrough performance*. Eds: Lars Faeste, Jim Hemerling. The Boston Consulting Group. 2016. 167 p. Disponibil: https://media-publications.bcg.com/transformation-ebook/BCG-Transformation-Nov-2016.pdf. [Accesat: 18.05.2025].
2. PORTER, M. E. *What is strategy?* Harvard Business Review, 1996. Nr. 74(6), p. 61–78.
3. *Digital Transformation Initiative Playbook*. European Broadcasting Union. 2021. 81 p. Disponibil: https://www.ebu.ch/publications/strategic/membersonly/case-study/digital-transformation-initiative-playbook [Accesat: 17.05.2025].
4. MINTZBERG, H., AHLSTRAND, B., & LAMPEL, J. (2005). *Strategy Safari: A Guided Tour Through the Wilds of Strategic Management*. FT Prentice Hall. 2005. 416 p. ISBN-10 0743270576.
5. AN, J. *77 building blocks of digital transformation: the digital capability model.* Story Tree FDC, 2018. 406 p. ISBN-10172636741X.

PROBLEMATICA SĂRĂCIEI ÎN MATERIALELE JURNALISTICE DE OPINIE DIN PRESA MOLDOVENEASCĂ

THE SUBJECT OF POVERTY IN OPINION JOURNALISTIC MATERIALS IN THE MOLDOVAN PRESS

CZU: 070:316.344.2(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.03**

Victoria BULICANU
ORCID: 0000-0003-3358-5554
E-mail: victoria.bulicanu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *The research focuses on studying an extremely actual problem in the Republic of Moldova, which unfortunately affects a large part of the population - the problem of poverty. In recent years, the press, in its attempt to provide the public with speed in presenting journalistic materials has ignored complex opinion materials, which, as a rule, require effort, time and good documentation from the author to reflect topics of public interest. At the same time, we found that the issue of poverty was one of the most reflected topics in opinion materials in the two editions of the regional press, addressed in the study - Unghiul and Observatorul de Nord in 2024.*

Keywords*: press, media approach, regional publication, poverty, corruption, opinion, standard of living.*

INTRODUCERE

Diversitatea tematicii abordate în materialele jurnalistice de opinie din țara noastră ne conduce la ideea că unul dintre subiectele de popularitate la care apelează periodic jurnaliștii moldoveni este sărăcia, ori rata sărăciei absolute în Moldova a înregistrat în 2023 cele mai înalte valori din ultimii 5 ani. Dacă în 2019 un sfert din populație trăia în sărăcie absolută, în anul 2023 nivelul acesteia a atins 31%. Și nivelul sărăciei extreme, care este și mai gravă, a crescut cu circa 2%, până la 19% [1]. Aceeași sursă mai indică că jumătate din populația în vârstă în țara noastră trăiește în sărăcie, iar persoanele care locuiesc la sat sunt mai puternic afectate de sărăcie decât cele de la oraș. „Infrastructura mai slab dezvoltată din zonele rurale, lipsa locurilor de muncă și posibilitățile limitate de a câștiga un venit suplimentar sunt cauzele de bază ale acestei discrepanțe” [Ibidem].

Istoria ne arată că oamenii săraci au existat dintotdeauna, iar persoane care se confruntă cu lipsa mijloacelor materiale necesare pentru un nivel de trai decent, există, și, cu siguranță vor exista și în viitor. Se știe că persoanele afectate de sărăcie au un acces redus sau chiar limitat la educație, la tehnologii moderne, la servicii medicale, pot fi mai ușor de manipulat și, totodată, se pot confrunta cu o mulțime de probleme la nivel de societate. Sărăcia este un subiect destul de complex, ce necesită o abordare delicată, întrucât această problemă este legată de mai mulți factori: politici, sociali, economici,

culturali. Nu în zadar, în prezent, acest subiect reprezintă punctul de interes pentru mai mulți sociologi, economiști, politicieni, ideologi și jurnaliști. Sărăcia se află în strânsă legătură cu resursele sociale și financiare, cu nivelul de trai, cu nevoile sociale, cu educația și calitatea vieții, de aceea este importantă determinarea strategiilor jurnalistice în explicarea acestui fenomen.

MATERIAL ȘI METODĂ

Importanța unei cercetări asupra fenomenului sărăciei și, implicit, asupra modului în care presa monitorizează și combate acest fenomen, prin prisma materialelor jurnalistice de opinie, este determinată, în primul rând, de faptul că, deși se întreprind acțiuni la nivel național și internațional, totuși, sărăcia rămâne a fi o problemă nefericită ani de-a rândul în țara noastră.

În anul 1998, Organizația Națiunilor Unite a definit noțiunea de sărăcie ca pe „o negare a alegerilor și a oportunităților, o încălcare a demnității umane. Înseamnă lipsa capacității de a participa eficient în cadrul societății" [2]. Cu alte cuvinte, în 1998, ONU a definit noțiunea de sărăcie ca pe un rezultat al alegerilor ineficiente în viață.

Pornind de la ipoteza că, prin punerea în circuit a materialelor jurnalistice de opinie ce tratează problema sărăciei, presa reprezintă unul dintre instrumentele de monitorizare și de combatere a acestui fenomen, în cadrul materialului au fost urmărite câteva obiective importante, printre care: relevarea rolului presei în monitorizarea și combaterea fenomenului sărăciei, analiza unghiului de abordare în presă a problematicii sărăciei în țara noastră, precum și oferirea recomandărilor practice în scopul eficientizării jurnalismului de opinie ca instrument de monitorizare și de combatere a sărăciei. Nu trebuie subestimat rolul presei în sensibilizarea opiniei publice, privind cauzele sărăciei într-o țară, consecințele acesteia pentru membrii societății și, în mod, special, pentru dezvoltarea tinerilor, precum și metodele de eradicare a sărăciei în aceeași societate, ori a bate alarma, prin intermediul mass-mediei, în privința unei probleme poate însemna și un prim pas către a oferi și soluții. Mass-media poate ajuta la remedierea diverselor situații, permițând experților să își prezinte opiniile, iar celor care au avut de înfruntat fenomenul sărăciei - să-și spună poveștile. Vocea lor distinctivă trebuie să fie auzită pentru a crește înțelegerea și conștientizarea publicului – și, important, pentru a genera presiune pentru schimbare.

Rolul materialelor jurnalistice de opinie ale presei din Republica Moldova, poate fi identificat prin determinarea aspectului cantitativ și calitativ al informațiilor care tratează problema sărăciei în publicațiile autohtone regionale, acolo unde poate acest subiect este abordat mai des. Astfel, pentru această cercetare, am selectat două ziare în format online *Unghiul* și *Observatorul de Nord,* ambele fiind generaliste, conform caracterului lor; regionale, după arealul de acoperire mediatică, săptămânale, după periodicitate; publicații private conform statutului lor.

Perioada de cercetare a reprezentat anul 2024.

În perioada monitorizată, publicațiile în format online *Unghiul* și *Observatorul de Nord*, au publicat în total 44 de materiale, dintre care 14 editoriale, 8 comentarii, 15 ta-

blete și 7 materiale de analiză. De menționat este faptul că ambele ziare nu au publicat nici un material de satiră, care să se refere la problematica sărăciei, deși acestea pot fi considerate de impact. Cele mai multe dintre materiale – 28, au fost publicate în ziarul *Unghiul.* Trebuie să remarcăm faptul că jurnaliștii de la această publicație în articolele lor de opinie au reflectat problema sărăciei ca pe o consecință a discrepanței dintre veniturile funcționarilor și a oamenilor simpli, punând în evidență problemele cu care se confruntă oamenii de la sate. În același timp, publicația încearcă să examineze și efectele colaterale ale sărăciei. Astfel într-un material de analiză publicat în luna septembrie a anului 2024, cu titlul *Peste 60% dintre moldoveni suferă de sărăcie de vacanță,* publicația face trimitere la veniturile insuficiente ale populației țării noastre, care mai mult de jumătate nu-și permite să meargă într-o vacanță peste hotare, în perioada de concediu, ceea ce de asemenea vorbește despre faptul că lipsa cronică a veniturilor nu permite moldovenilor să-și refacă forțele în vacanță, așa precum și-o permit cetățenii țărilor cu venituri mai mari. „Numărul salariaților care merg la odihnă scade. A crescut brusc numărul celor care declară că lucrează neoficial, dar a crescut și numărul celor care se confruntă cu o sărăcie de vacanță mult mai mare. Avem o creștere a celor care nu vor putea merge în vacanță în acest an. Avem o tendință negativă. Anul trecut, din cei care lucrează, 538 de mii nu și-au permis să meargă în vacanță. În acest an numărul lor va crește cu 17 mii și va ajunge la 555 de mii de persoane care lucrează, oficial sau neoficial, însă nu-și permit să meargă în vacanță", se constată în material [3].

Jurnaliștii de la ziarul *Observatorul de Nord* în articolele lor de opinie au reflectat problema sărăciei ca pe o consecință a salariilor și a pensiilor mici. Astfel, în materialul *Banii: pentru unii și 40.000 de lei este un fleac, iar pentru alții și 1.500 de lei înseamnă fericirea*, autorul declară: "…nu încape îndoială că, la fel ca multe altele, astăzi nu mai este valabilă înțelepciunea populară care spune(a) că „banii nu aduc fericirea" și că este tocmai invers — cu cât mai mulți bani cu atât mai bine…" [4]. În același timp, publicația analizează în cele mai multe dintre materialele care abordează subiectul sărăciei perspectivele de creștere a nivelului de trai al populației prin intermediul integrării europene a Republicii Moldova. Rubrica *Tableta de vineri*, semnată de redactorul-șef al publicației, Victor Căbăsneanu este cea care găzduiește cele mai multe materiale de opinie, care abordează subiectul direct sau indirect. Rezumând, reieșind din tematicile abordate și modalitățile de relatare, putem spune că cauzele sărăciei prezentate de presa regională autohtonă sunt:

- Corupția;
- Guvernarea ineficientă;
- Prețurile înalte la produse;
- Salarii și pensii mici;
- Lipsa accesului la educație.

Presa regională mediatizează problema sărăciei chiar mai intens decât cea națională, iar fenomenul sărăciei este mult mai prezent în mediul rural din Republica Moldova decât în cel urban. De asemenea, am constatat că în combaterea fenomenului

sărăciei, presa are un rol important, fapt demonstrat și de modul în care au reflectat această problemă reprezentanții presei regionale. Totuși, ținând cont de amploarea fenomenului, în presa din Republica Moldova există un număr relativ mic de articole de opinie care să reflecteze această temă. În același timp, am mai constatat că în pofida faptului că fenomenul sărăciei se regăsește cu reflectare în materialele de opinie din Republica Moldova, totuși, reprezentanții presei din Moldova abordează puțin materiale în care să se promoveze afaceri și oameni de succes, importanța educației financiare pentru fiecare cetățean sau mecanisme de accesare a resurselor financiare pentru inițierea afacerilor, ori aceste subiecte sunt promovate intens de presa din România și cea occidentală. David Landes Saul e de părere că anume cultura joacă un rol semnificativ în succesul sau eșecul civilizațiilor. Civilizațiile occidentale au dominat lumea în ultimii 200 de ani, în mare parte, datorită culturii lor, consideră autorul, iar atracția față de cultură a vândut în țările occidentale și dincolo de hotarele lor de la produse la servicii [5, p. 271]. În lucrare au fost utilizate metode de cercetare, precum metoda empirică, analiza de conținut, analiza cantitativă, sinteza.

CONCLUZII

Despre mass-media de fiecare dată s-a vorbit ca despre un actor social capabil de schimbări și aducător de resurse care să contribuie la responsabilizarea persoanelor care trăiesc în sărăcie. Acest lucru poate duce la îmbunătățirea resurselor sociale și economice și la securitate pentru copiii, bărbații și femeile care trăiesc în sărăcie. În același timp, înțelegem bine că o simplă reflectare media impersonală și neutră în materialele de informare nu este suficientă pentru a genera schimbări. Astfel că intervine rolul jurnalismului de opinie, care are nu doar menirea să informeze, dar prin opiniile exprimate în cadrul editorialelor, tabletelor, cronicilor sau comentariilor, să genereze acțiuni, să influențeze opinii, să trezească dorința de reflecție în rândul unei societăți asupra stării de lucruri într-o societate. Totuși, concluzionăm că abordarea materialelor de opinie se realizează din perspectiva unor genuri publicistice standard de către autori, precum editorialul, comentariul și tableta, ori spectrul genurilor publicistice de opinie este unul mult mai larg, care, de asemenea, ar putea fi utilizate în realizarea textelor comentative și care ar diversifica conținuturile publicistice, dar și ar putea atrage atenția publicului.

BIBLIOGRAFIE:

1. MIHAILĂ, P. *Tot mai mulți oameni din R. Moldova trăiesc în sărăcie absolută. Care sunt cele mai afectate categorii*. Disponibil: https://moldova.europalibera.org/a/tot-mai-multi-oameni-din-r-moldova-traiesc-in-saracie-absoluta-care-sunt-cele-mai-afectate-categorii/33234823.html (accesat: 17.01.2025)
2. *United Nations Definition of Poverty.* Disponibil: https://www.learningforjustice.org/sites/default/files/tt_poverty_h1.pdf (accesat 17.01.2025)

3. *Peste 60% dintre moldoveni suferă de sărăcie de vacanță, sondaj.* https://unghiul.com/peste-60-dintre-moldoveni-sufera-de-saracie-de-vacanta-sondaj/ (accesat: 10.01.2025)
4. COBĂSNEANU, V. *Banii: pentru unii și 40.000 de lei este un fleac, iar pentru alții și 1.500 de lei înseamnă fericirea*. Disponibil: https://observatorul.md/banii-pentru-unii-si-40-000-de-lei-este-un-fleac-iar-pentru-altii-si-1-500-de-lei-inseamna-fericirea (accesat: 10.01.2025)
5. LANDES, D. *Avuția și sărăcia națiunilor. De ce unele țări sunt atât de bogate, iar altele atât de sărace*. Iași: Polirom, 2013. 576 p. ISBN 978-973-46-2884-1

DIFERENȚE DE GEN ÎN PERCEPȚIA FENOMENULUI PUBLICĂRII PRĂDĂTOARE ÎN MEDIUL ACADEMIC DIN REPUBLICA MOLDOVA

GENDER DIFFERENCES IN THE PERCEPTION OF PREDATORY PUBLISHING IN ACADEMIA IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 070.18:001.97:316.346.2(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.04**

Gheorghe CUCIUREANU
ORCID: 0000-0003-2140-0591
E-mail: gheorghe.cuciureanu@idsi.md
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Chișinău, Republica Moldova

Nelly ȚURCAN
ORCID: 0000-0001-8475-0770
E-mail: tsurcannelly@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova,
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Chișinău, Republica Moldova

Summary: *This study investigates gender differences in the perception of predatory publishing among researchers in the Republic of Moldova. The research employed a quantitative, descriptive, and exploratory design, based on an online survey. A total of 539 valid responses were collected (333 women, 206 men), reflecting a broad representation of the academic community. The findings reveal that while both genders are aware of the phenomenon, women reported higher levels of awareness and greater concern about its negative impact. Men, although less informed through institutional sources, expressed greater confidence in their knowledge. Key reasons for engaging in predatory publishing include career advancement pressure, lack of scientific literacy, and the desire for rapid publication. These motives showed limited gender variation. The results highlight a shared recognition of the threat predatory publishing poses to academic integrity and reputation. The study underscores the need for targeted institutional and educational measures, tailored to local academic culture and gender-related nuances, to mitigate the spread of predatory practices.*

Keywords: *publicare prădătoare, diferențe de gen, percepții.*

INTRODUCERE

Proliferarea revistelor și conferințelor pseudoștiințifice de tip prădător în ultima perioadă a devenit o problemă majoră la nivel global, afectând calitatea și integritatea cercetării. Fenomenul este deosebit de nociv în comunități academice vulnerabile, cum este cea din Republica Moldova, unde presiunea pentru avansarea profesională și lipsa unei culturi consolidate a integrității științifice pot favoriza adoptarea unor practici discutabile.

Cercetările de specialitate încearcă să clarifice ce factori individuali și structurali contribuie la acest fenomen, inclusiv eventualele variații legate de gen. Un sondaj internațional desfășurat în 2022, care a inclus 1.872 de cercetători din mai multe arii disciplinare, a arătat că peste 80% consideră revistele și conferințele prădătoare o problemă serioasă sau în extindere, fără a observa diferențe semnificative între sexe [1]. Constatări similare au fost raportate în alte cercetări, de exemplu, în Germania, doar 39,9% dintre 291 de chirurgi ortopezi cunoșteau termenul de „revistă prădătoare", iar genul nu a influențat gradul de conștientizare [2]. De asemenea, în rândul fizioterapeuților din Nigeria, nivelurile de cunoaștere au fost comparabile între bărbați și femei [3].

Totuși, unele date indică diferențe izolate. Un studiu din Iordania, realizat în 2024, a identificat o asociere între gen și capacitatea declarată de a recunoaște revistele prădătoare, bărbații exprimând un nivel mai ridicat de încredere în această privință [4]. În același timp, date bibliometrice din dermatologie arată o participare mai redusă a femeilor în publicațiile suspecte, față de cele legitime [5], ceea ce poate sugera o abordare mai precaută față de canalele de publicare cu reputație incertă.

Deși femeile sunt adesea prezente în funcții academice de nivel inferior, poziții vizate frecvent de editorii prădători, nu s-au identificat dezechilibre evidente între sexe în ceea ce privește riscul de publicare. Femeile par să acceseze mai des forme de sprijin precum mentoratul sau consilierea instituțională, ceea ce poate reduce riscul de a publica în reviste frauduloase [6]. În această direcție, un studiu realizat în Bangladesh arată că femeile se declară mai nesigure în evaluarea revistelor prădătoare, în ciuda unei familiarități autodeclarate apropiate de cea a bărbaților. Doar o treime dintre participante și-au exprimat încrederea în abilitatea lor de a recunoaște astfel de publicații [7].

Totodată, părtinirile de gen în evaluarea activității academice pot reduce încrederea femeilor în propriile competențe, influențând modul în care acestea percep riscurile legate de revistele prădătoare [8]. Aceste influențe se combină adesea cu factori precum vârsta, statutul profesional sau mediul sociocultural, conturând forme diferite de vulnerabilitate [9].

Pe de altă parte, există părerea că presiunile legate de publicare afectează cercetătorii în mod similar, indiferent de gen. Această perspectivă sugerează că publicarea prădătoare este strâns legată de caracteristici structurale ale mediului academic, mai degrabă decât de trăsături individuale [10].

În acest context, ne-am propus să investigăm percepțiile, cunoștințele și experiențele cercetătorilor din R.Moldova în raport cu publicarea prădătoare, cu accent pe diferențele de gen.

MATERIAL ȘI METODĂ

Studiul are un design cantitativ, descriptiv și exploratoriu și urmărește. A fost utilizată metoda sondajului online, derulat de Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale (IDSI) în parteneriat cu Agenția Națională de Asigurare a Calității în Educație și Cercetare (ANACEC), implementat prin platforma SurveyMonkey, chestionarul standardizat fiind compus din 33 de întrebări (29 tematice și 4 socio-demografice), preponderent închise și organizate pe scale Likert.

Populația-țintă a inclus circa 7000 de persoane din mediul academic. Recrutarea participanților s-a realizat printr-o strategie mixtă (e-mailuri directe, diseminare instituțională, rețele sociale, tehnica „bulgăre de zăpadă"), fiind expediate aproximativ 1700 de invitații. Chestionarul a fost accesat de 670 persoane, dintre care 539 au oferit răspunsuri valide (rată de răspuns: 80,4%).

Cercetarea a respectat principiile etice ale cercetării sociale, asigurând consimțământ informat și anonimat. Datele au fost analizate statistic, completate de codificarea tematică a răspunsurilor deschise. La sondaj au participat 333 femei și 206 bărbați, mai des la întrebări răspunzând circa 300 de femei și 200 bărbați. Vedem că femeile au participat mai activ la sondaj - circa 62% din totalul participanților. Considerăm că aceasta este reprezentativ pentru Republica Moldova, chiar dacă ponderea femeilor este puțin mai mare decât în majoritatea grupurilor-țintă, femeile constituind:

- 52,9% din cercetători (2024);
- 59,5% din doctoranzi (2024);
- 57,4% din personalul de conducere, ştiinţifico-didactic și didactic din învățământul superior (2024-2025);
- 51% din persoanele cărora le-au fost conferite titluri științifice (1993-2023);
- 57% din persoanele cărora le-au fost conferite titluri de doctor în științe (2024);
- 51% din persoanele cărora le-au fost conferite titluri de conferențiar universitar (1993-2023);
- 66% din persoanele cărora le-au fost conferite titluri de profesor și conferențiar universitar (2024);
- 51% din persoanele cărora le-a fost aprobat dreptul de a conduce doctorate (2024).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Conștientizarea fenomenului publicării prădătoare

Femeile s-au arătat mai informate privind publicarea prădătoare, aproape 88% din cele care au răspuns declarând că au auzit de acest fenomen față de 82% din bărbați. În cazul conferințelor prădătoare, situația se inversează, dar diferența de gen este mai mică, doar 68% din femei și 69% din bărbați declarând că au auzit de acest fenomen.

Chiar dacă principalele 10 modalități de informare despre existența fenomenului publicării prădătoare coincid, există diferențe între femei și bărbați privind rolul fiecăreia din acestea (tab.1). Principala modalitate de aflare a femeilor a fost prin intermediul rețelelor profesionale, în timp ce a bărbaților – prin intermediul colegilor. Pentru femei, ANACEC-ul a fost o sursă mult mai importantă decât pentru bărbați. În schimb bărbații se pare că sugerează că ei s-au documentat și au aflat independent despre fenomen, surse importante fiind știrile și blogurile sau experiența personală directă. Remarcăm, totodată, că ambele categorii au indicat un rol scăzut al materialelor informative puse la dispoziție de instituția în care sunt angajați.

Tabelul 1. Principalele modalități de informare despre fenomenul publicării prădătoare (în %).

Modalitatea	*Femei*	*Bărbați*
Prin intermediul rețelelor profesionale	**14,2**	11,6
Prin intermediul colegilor	**12,8**	**14,3**
În cadrul unor cursuri sau ateliere de formare organizate de ANACEC	**12,8**	8,2
De pe site-ul ANACEC	10,5	8,6
Prin știri, articole de presă sau bloguri academice	10,3	**13,1**
Din materialele informative puse la dispoziție de instituția mea	7,2	6,1
Printr-o experiență personală directă	6,3	**8,9**
În timpul unei prezentări sau conferințe academice	5,5	7,8
De pe site-uri / liste dedicate prevenirii revistelor prădătoare (ex. „liste negre”)	5,3	6,3
În cadrul unor cursuri sau ateliere de formare organizate de alte organizații	4,3	4,8

Notă: Respondenții au putut selecta până la 5 opțiuni dintr-o listă de 15.

Majoritatea relativă atât a bărbaților, cât și a femeilor (câte circa 38%), consideră că revistele și conferințele prădătoare se întâlnesc ocazional în domeniul lor de activitate. În privința celorlalte opțiuni, există diferențe de gen: femeile consideră că fenomenul este mai răspândit, opțiunile „Foarte des” și „Des” acumulând împreună circa 53% răspunsuri ale femeilor și doar circa 43% ale bărbaților. Mult mai mulți bărbați decât femei cred că fenomenul este rar (12% față de 7,5%) sau neîntâlnit (6,4% față de 1,9%) în domeniul lor de activitate. Astfel, chiar dacă cunosc mai puțin despre fenomen, bărbații cred că nu este așa grav (adică dacă știu mai puțin – sunt mai optimiști?).

Totodată, chiar dacă mai puțini bărbați au auzit despre publicațiile prădătoare, o mai mare parte din ei consideră că sunt bine informați (31,3% față de 16,8% dintre femei) și mai puțini cred că au nevoie de mai multă informație (21,7% față de 28,3% dintre femei). Când vine vorba despre alții, bărbații cred, la fel ca și femeile, că membrii comunității academice sunt moderat informați (36% bărbați și 40% femei) și puțin informați (32% bărbați și 37% femei). Remarcăm și faptul că mult mai mulți bărbați decât femei recunosc că nu știu cât de bine informată este comunitatea academică din Republica Moldova privind publicarea prădătoare (11,3% față de 3,4%). În concordanță cu răspunsurile anterioare, femeile în proporție mai mare consideră că este necesară o mai bună informare a cercetătorilor despre reviste și conferințele prădătoare (94% față de 87% din bărbați).

Întrebarea privind gravitatea practicilor prădătoare pentru cercetătorii din Republica Moldova confirmă diferențele observate anterior în percepția fenomenului. Majoritatea femeilor (60%) și bărbaților (53%) consideră că aceste practici devin o problemă. Dar sunt mai multe femei care consideră că este deja o problemă (27% față de 21% din

bărbați) și mai mulți bărbați care cred că nu este o problemă semnificativă (12% față de 5% din femei) sau nu știu (15% față de 8% din femei).

Majoritatea respondenților nu pot spune dacă există reviste și conferințe prădătoare în Republica Moldova, cu o proporție mai mare în rândul femeilor (69% și, respectiv, 72%) decât a bărbaților (57% și 59%). În schimb, bărbații s-au pronunțat mai masiv în privința existenței editorilor prădători, peste 1/5 din aceștia considerând că există reviste și conferințe prădătoare (proporția femeilor care cred așa este de circa 14%) în Republica Moldova.

Experiența cercetătorilor legată de publicarea prădătoare

Peste 60% din bărbați și femei declară că nu au publicat într-o revistă prădătoare, circa 24% – că nu știu dacă au publicat și doar circa 14% recunosc că au publicat. Proporția celor care au declarat că nu au participat la conferințe prădătoare este mai mare (77% femei și 71% bărbați), chiar dacă proporția celor care nu auziseră de conceptul conferințelor prădătoare este mai mare decât a celor care nu auziseră de conceptul revistelor prădătoare.

Motivul principal invocat de cercetători pentru publicarea în reviste prădătoare este necesitatea de a progresa în carieră (fig.1), ceea ce sugerează că în evaluarea din Republica Moldova mai puțin contează locul / revistele în care apar articolele și mai mult numărul acestora. Această explicație pare să fie confirmată și de faptul că pentru majoritatea bărbaților și femeilor, la alegerea revistelor prădătoare, a contat mult rapiditatea publicării necesară pentru raportare și destul de puțin teama că manuscrisele lor nu vor fi acceptate în reviste de calitate. Alte 2 motive au întrunit majoritatea opțiunilor bărbaților care au publicat în reviste prădătoare, dar nu și a femeilor: costurile mai mici / procesul mai ușor de publicare și, puțin surprinzător, încurajarea colegilor.

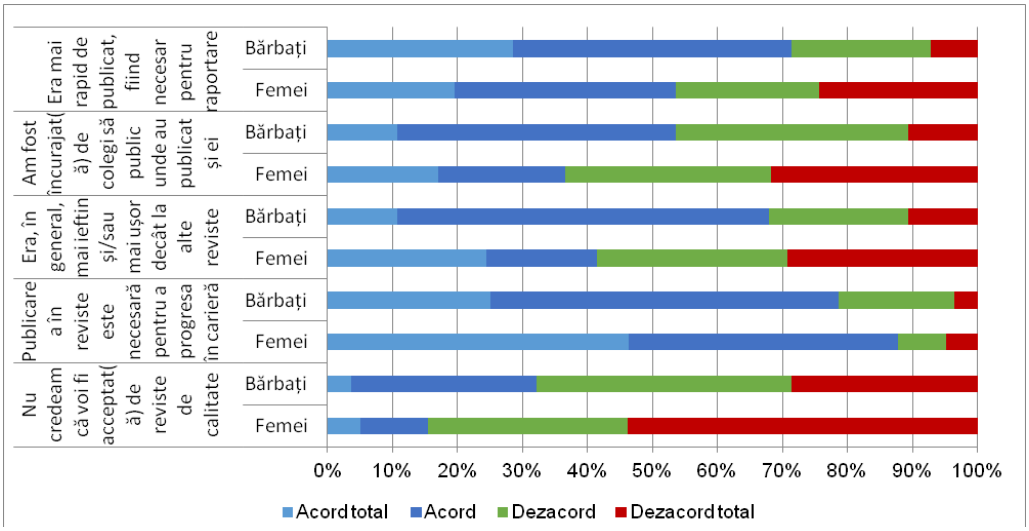

Figura 1. Motivele pentru care cercetătorii din Republica Moldova au declarat că au publicat într-o revistă prădătoare

Presiunea pentru avansare în carieră la decizia de a publica în reviste prădătoare sau de a participa la conferințe prădătoare este văzută și de către toți participanții la sondaj drept un motiv important. Opțiunea că acest motiv nu ar contribui deloc la publicarea prădătoare este împărtășit doar de 18% din femei și 14% din bărbați, iar printre cei care nu se pot aprecia importanța acestui factor predomină bărbații (22% față de 13% din femei).

Mult mai importantă însă este considerată influența lipsei de educație și informare despre reviste și conferințe în decizia de implicare în publicarea prădătoare, mai ales de către femei (fig.2). Comparând toate motivele pentru a publica în reviste și conferințe prădătoare, lipsa de cunoștințe despre caracterul prădător al acestora este considerat cel mai important, atât de femei, cât și de bărbați (fig.3). Observăm opinii apropiate între bărbați și femei, asupra bărbaților o influență mai mare având dorința de a avea o lucrare acceptată rapid și încurajarea colegilor. Absoluta majoritate a respondenților consideră că reputația academică este influențată negativ de publicarea prădătoare, femeile percepând o influență mai puternică decât bărbații. Doar 1% din femei și 2,6% din bărbați consideră că publicarea prădătoare nu influențează deloc reputația academică.

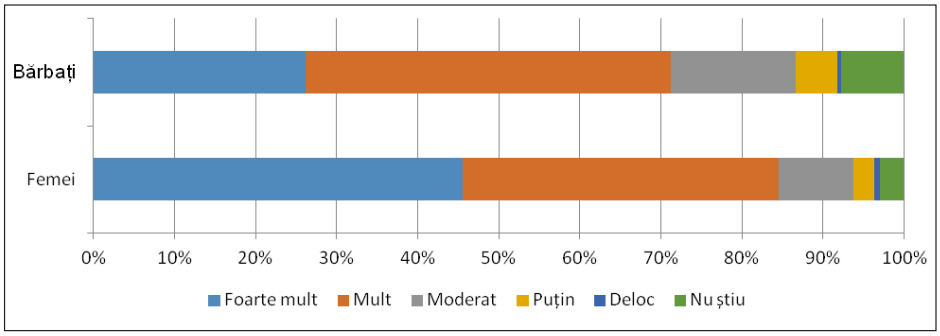

Figura 2. Măsura în care respondenții consideră că lipsa de educație și informare despre reviste și conferințe prădătoare influențează asupra deciziei de a publica/ participa

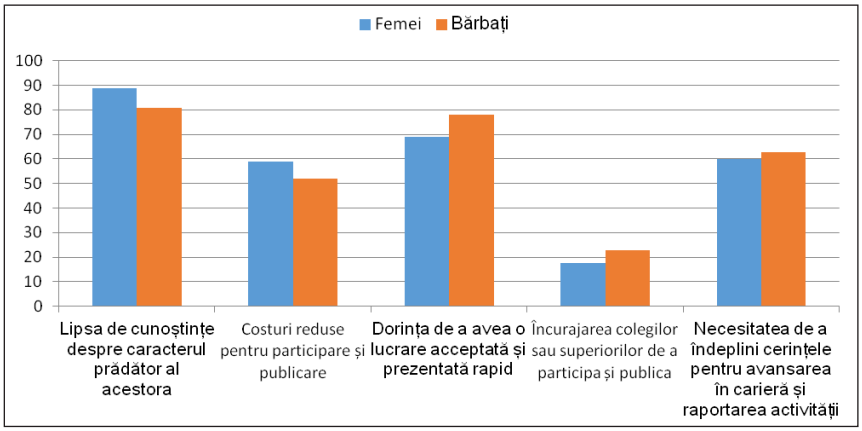

Figura 3. Principalele motive pentru care cercetătorii ar putea alege reviste sau conferințe prădătoare (în % din respondenții de genul respectiv care au selectat acest motiv)

CONCLUZII

Studiul efectuat arată că, deși fenomenul publicării prădătoare este cunoscut în rândul cercetătorilor din Republica Moldova, cunoștințele și percepția asupra gravității variază în funcție de gen. Femeile sunt mai informate, mai preocupate de consecințele fenomenului și mai conștiente de necesitatea unor măsuri educaționale și instituționale. Bărbații, în schimb, manifestă o încredere mai ridicată în propriile cunoștințe, deși raportează o expunere mai redusă la surse instituționale de informare, și tind să minimizeze impactul publicării prădătoare.

Principalele motive identificate pentru publicarea prădătoare includ presiunile pentru avansare în carieră, lipsa alfabetizării științifice și dorința de publicare rapidă, cu diferențe mici de gen. Convergența opiniilor privind necesitatea informării și a politicilor instituționale de prevenție arată că fenomenul este perceput ca un risc real pentru integritatea cercetării. Rezultatele obținute indică nevoia unor abordări adaptate contextului local și sensibilă la dimensiunea de gen.

REFERINȚE:

1. ELLIOTT, T., FAZEEN, B., ASRAT, A. et al. Perceptions on the prevalence and impact of predatory academic journals and conferences: A global survey of researchers. *Learned Publishing*. 2022, vol. 35, no. 4, pp. 516-528. eISSN 1741-4857. Available: https://doi.org/10.1002/leap.1458 [Accessed: 12.06.2025]
2. MAURER, E., WALTER, N., HISTING, T. et al. Awareness of predatory journals and open access publishing among orthopaedic and trauma surgeons – results from an online survey in Germany. *BMC Musculoskeletal Disorder*. 2021, vol. 22, no. 1, art. no. 365. ISSN 1471-2474. Available: https://doi.org/10.1186/s12891-021-04223-7 [Accessed: 12.06.2025]
3. MUHAMMAD D.G., AHMAD H.Y., and MAIWADA S.A. Awareness of predatory journals among physiotherapist in Nigeria: A result of an online cross-sectional survey. *The Internet Journal of Allied Health Sciences and Practice*. 2025, vol. 23, no. 1, art. 5. eISSN 1540-580X. Available: https://nsuworks.nova.edu/ijahsp/vol23/iss1/5/#:~:text=Results%3A%20The%20results%20showed%20that,or%20predatory%20journals%20%2831.1 [Accessed: 12.06.2025]
4. KHABOUR, O.F., ALZOUBI, K.H., and ALDARABSEH, W.M. Awareness of Jordanian Researchers About Predatory Journals: A Need for Training. *Science and Engineering Ethics*. 2024, vol. 30, no. 6, art. 58. eISSN 1471-5546. Available: https://doi.org/10.1007/s11948-024-00519-8 [Accessed: 12.06.2025]
5. ZIARATI, P., BAKER, C., DWAN, D., ZUG, K.A., and HAMANN, C.R. Representation of women among authors and presenters in contact dermatitis and at the European Society of Contact Dermatitis congresses: A look over 28 years. *Contact Dermatitis*. 2020, vol. 83, no. 6, pp. 537-538. eISSN 1600-0536. Available: https://doi.org/10.1111/cod.13703 [Accessed: 12.06.2025]

6. BELLO, B., and JAMES, F. T. Failures in Academic Research Assessing the Frequenting of Predatory Journals by Some Nigerian Academics. *Jurnal Pemikiran Sosiologi*. 2025, vol. 12, no. 1, pp. 28-55. eISSN 2502-2059. Available: https://doi.org/10.22146/jps.v12i1.103897 [Accessed: 12.06.2025]
7. HABIBA, U., and AHMED, S.M.Z. Understanding and Mitigating the Menace of Predatory Journals: Perspectives of University Teachers in Bangladesh. *Journal of Academic Ethics*. 2025, vol. 23, no. 2, pp. 305-328. ISSN 1570-1727. Available: https://doi.org/10.1007/s10805-024-09538-3 [Accessed: 12.06.2025]
8. RAHMAN, M. A. Gender Bias in Academic Writing: Challenges and Equity Strategies. *Mu'adalah: Jurnal Studi Gender dan Anak*. 2024, vol. 12, no. 1, pp. 15–26. ISSN 2354-6271. Available: https://doi.org/10.18592/muadalah.v12i1.12543 [Accessed: 12.06.2025]
9. MACHÁČEK, Vít, SRHOLEC, Martin. Predatory publishing in Scopus: Evidence on cross-country differences. *Quantitative Science Studies*. 2022, vol. 3, no. 3, pp. 859–887. eISSN 2641-3337. Available: https://doi.org/10.1162/qss_a_00213 [Accessed: 12.06.2025]
10. TALLEY, N.J., BARBOUR, V., LAPEÑA, J.F.F., MUNK, P.L., and PEH, W.C.G. The rise and rise of predatory journals and the risks to clinical practice, health and careers: the APAME 2024 Sydney declaration on predatory or pseudo journals and publishers. *Medical Journal of Australia*. 2024, vol. 221, no. 5, pp. 248-250. eISSN 1326-5377. Available: https://doi.org/10.5694/mja2.52410 [Accessed: 12.06.2025].

N.B. *Studiul a fost realizat în cadrul proiectului 24.80012.0807.14SE „Fenomenul publicării în ediții pseudoștiințifice de tip prădător în comunitatea academică din Republica Moldova" (ANCD).*

STUDII MONOGRAFICE ȘI ISTORII LOCALE ÎN CONTEXT PUBLICISTIC

MONOGRAPHIC STUDIES AND LOCAL HISTORIES IN THE PUBLICISTIC CONTEXT

CZU: 070.1:908 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.05**

Andrei DUMBRĂVEANU
ORCID: 0000-0003- 4427-7119
E-mail: dumbraveanu.andrei@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary: *With the establishment of the democratic regime in the Republic of Moldova, the rights and freedoms of citizens are also being promoted. Interest in local history is growing for the restoration of the truth covered for decades by the propaganda of the totalitarian communist regime through disinformation, distortion of facts and manipulation for political purposes. More than 200 locations have so far been honored with monographic studies and local histories. In 2017, each of the 1,674 localities, attested at that time, was presented in a publicistic version in the encyclopedic series Localities of the Republic of Moldova. We are presenting a classification of the monographic studies and local histories developed by scholars, cultural figures, publicists, and historians who, guided by patriotic feelings, undertook a civic commitment to convey in words the historical truth of the localities, aiming at their sustainable development in a future free from hybrid wars and special informational-psychological operations.*

Keywords: *villages, research, studies, society, history, sociology, essay, manipulation*.

Odată cu instaurarea regimului democratic în Republica Moldova (R.Moldova) sunt promovate și drepturile și libertățile cetățenești. Sunt susținute libertățile de conștiință, de gândire, de opinie, de exprimare, de informare. Crește interesul pentru istoria locală, pentru restabilirea adevărului acoperit decenii la rând de propaganda regimului totalitar comunist prin dezinformare, distorsionare a faptelor și manipulare în scopuri politice. Mai mult de 200 de localități la momentul actual s-au învrednicit de studii monografice ample, unele replici mai mult sau mai puțin adecvate studiilor monografice sătești elaborate în interbelic de discipolii Școlii Sociologice de la București, susținuți de Institutul Social Român și Fundația Culturală Regală „Principele Carol” – instituții sociale conduse de profesorul universitar, academicianul Dimitrie Gusti. În 2017 fiecare din cele 1674 de localități atestate ale R. Moldova era prezentată în versiune publicistică în serialul enciclopedic *Localitățile Republicii Moldova.*

Primele eseuri de istorie locală au apărut sporadic la noi în presa anilor ”90 ai secolului trecut. După cum menționa Victor Ladaniuc inspirația venea din anii de studenție la Universitatea din Cernăuți, unde în fondurile speciale ale bibliotecii, una dintre cele mai

bogate din Europa de sud-est, a descoperit crochiuri și eseuri despre orașele, iar uneori și despre satele noastre românești.

În 1997 Ovidiu Bădina, profesor la Academia de Studii Economice din Moldova editează volumul monografic „*Cornova. Un sat de mazili* ", care apărea după trecerea a 66 de ani de la campania efectuată de Școala Sociologică de la București în Basarabia la Cornova anului 1931. Astfel ia amploare procesul de readucere în spațiul public a satului – unitate socială, coloană de țară cu oameni și destine, cu trecut, prezent și viitor. Profesorul universitar Valentin Tomuleț, doctor habilitat în istorie, într-un amplu studiu monografic „Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea" menționa o pleiadă de istorici, publiciști, oameni de cultură, care, după 1990, au elaborat un număr relativ mare de lucrări consacrate istoriei locale: V. Stavilă, D. Poștarencu, V. Mocanu, N. Bulat, I. Leașco, A. Furtună, I. Varta, V. Gajos, M. Bejan, T. Țopa, A. Moraru, V. Trofailă, V. Golub, V. Ciubucciu, S. Calabădău, I. Lupanciuc, P. Țurcă, I. Stici, T. Ciumac, N. Andronic, V. Mucerschi, N. Florea, S. Damaschin, C. Reabțov, N. Cebanova, A. Maleșcova, N. Pruteanu și alții. V. Tomuleț constată că lucrările elaborate de autorii menționați, în linii mari, conturează tabloul social-istoric al satelor prezentate, însă, de cele mai dese ori, au fost scrise la comandă și poartă un caracter descriptiv, mai mult în plan general și mai puțin din punct de vedere analitic(Tomuleț, V. p. 627). Afirmațiile domnului profesor se sprijină pe un adevăr axiomatic: istoria umană este făurită de oameni. Am proceda incorect dacă nu am ține cot de circumstanțele politice. Timp de jumătate de veac era interzis, chiar periculos să povestești altfel, cum a fost viața în Basarabia până în anul „eliberării" – 1940, decât așa cum era scris în ziare, manuale școlare se vorbea la radio și se demonstra la televizor. Când au fost ridicate stavilele și aerul libertății a pătruns în localitățile noastre, unii învățători de țară și oameni de afaceri, foști elevi ai profesorilor siliți să apuce drumul refugiului în 1940 și 1944, și-au amintit de caietele monografice și de cercetările de teren întreprinse împreună cu dascălii lor. Ei nu cunoșteau atunci îndeaproape principiile cercetării spațiului rural expuse de Dimitrie Gusti în 1940 în tratatul metodic „Îndrumări pentru monografiile sociologice". Atunci Gusti scria: „ Încercările de muncă științifica ale cercetătorilor singuratici, atât de rare si sporadice până de curând, sunt tot mai dese și mai susținute, încât trebuie și sprijinite și călăuzite, pentru a nu fi părăsite și pentru a fi duse la bun sfârșit " (Gusti, D,. 1940 p.4). În mare parte autorii așa ziselor studii monografice sătești și de istorie locală aplică documentarea istorică efectuând cercetări în arhive, biblioteci și mai puțin pe teren. Am sistematizat lucrările publicate după criteriile enunțate de autori și să le clasificăm corespunzător în: *studii monografice, eseuri de istorie și cultură a localităților*; *file de istorie sau cronologii pentru istoria satului; itinerare documentar-publicistice;* **Studii monografice, eseuri de istorie și cultură a localităților** reprezintă lucrări științifice realizate în spiritul școlii monografice gustiene. Vom expune sumar cele mai remarcabile apariții, în acest sens, volumele: *Cornova. Un sat de mazili*, București, Editura Economică, 1997 – conținut prezentat în 440 pagini, coordonator Ovidiu Badina ; *Cornova,* Chișinău, Editura Museum, 2000 – 708 pag., coordonator Vasile Șoimaru; *Dimitrie*

Gusti și colaboratorii Cornova 1931, Chișinău, Quant, 2011, 852 pag., ediție îngrijită de Marin Diaconu, Zoltan Rostas și Vasile Șoimaru. Aceste lucrări sunt destinate sociologilor, istoricilor, etnografilor, antropologilor, dar și ziariștilor, profesorilor, publicului larg, pasionat de cultură. Pentru prima dată, după jumătate de secole ele aduc în lumină în R. Moldova preocupările Școlii Sociologice de la București și ale Institutului Social Român pentru cunoașterea și dezvoltarea armonioasă a spațiului rural în Statul Unitar Român. Studiile respective prezintă omul, țăranul agricultor și făuritor de țară în mediul lui natural – parte a naturii și a cosmosului, producătorul și consumatorul de cultură. În aspect metodologic, de cercetare sistemică, de interpretare și expunere a rezultatelor ele pot servi drept puncte de pornire pentru sociologii și publiciștii de azi în tentativele de explorare multidisciplinară, polivalentă a realității spațiului rural. Sunt modele de apropiere de satul contemporan pentru toți acei care poartă în suflet respectul și rămân, în credința lor, receptivi la durerea lui.

Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea – o monografie semnată de Valentin Tomuleț, doctor habilitat în istorie, profesor universitar, care a apărut în 2018 la editura Lexon-Prim, într-un volum de 1056 pagini. Autorul prezintă evoluția istorică a unității sociale, a unui ținut românesc, ieșit de sub administrarea turcească raiaua Hotinului – și a intrat în supușenie rusească după raptul teritoriului Moldovei dintre râurile Nistru și Prut de către Imperiul Rus. El analizează situația populației ținutului Hotin în baza statisticii austriece din 1788 și rusești din 1808, studiază documente inedite ale recensămintelor oficiale ruse efectuate în Basarabia în: 1817; 1820; 1821; 1825; 1830; în anii: 1840-1850; 1870-1880. Sunt prezentate aspectele evoluției demografice a populației, schimbările administrative, manifestările social-economice și confesionale în Basarabia și în județul Hotin. Valentin Tomuleț efectuează o reconstruire a dinamicii și a structurii populației satului său de baștină – Tabani, pe baza datelor recensămintelor fiscale din anii 1820-1850. Monografia istorică *Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea,* depășește spațiul unei monografii strict disciplinare și pătrunde în mediul trans-disciplinar al istoriei sociale. Ea prezintă o expunere sistemică a tablourilor din viața economică, socială, culturală a satelor unui județ, cum este Hotinul, oferă un câmp vast de analiză a schimbărilor și a inegalităților în dezvoltarea economică, socială și culturală și oferă un bogat arsenal statistic necesar ziariștilor pentru documentare în condițiile actuale când unii indivizi caută să deformeze adevărul istoric.

Istoria ținutului Hotin de la origini până la 1806 e un studiu realizat în 296 pag. de doctor în istorie Ion Gumenâi, publicat de Complexul editorial Civitas în anul 2002 în tiraj de 500 exemplare. După cum menționează autorul, ținutul Hotin a fost consemnat în izvoarele istorice încă la începutul formării statului moldovenesc și a jucat un rol însemnat în viața economică, socială, administrativă a țării. Cercetarea prezentată într-un limbaj accesibil, ușor captivant depășește cadrul unei unități sociale, căci poziționarea geografică a ținutului Hotin pe parcursul evoluției lui a jucat un rol de mare importanță pentru studiul istoriei întregului spațiu est-carpatic. Autorul folosește mai mult de 30 de

fonduri de documente din Arhivele Naționale din: Republica Moldova, Ucraina (Filiala Cernăuți), București (Arhiva Națională Centrală), Filiala Iași, Filiala Suceava, Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Centrală Universitară „Mihai Eminescu", Iași, de asemenea 80 de surse documentare editate, 25 de surse narative, 40 de lucrări speciale, 161 lucrări generale. Ion Gumenâi prezintă și argumentează minuțios începutul și hotarele ținutului Hotin, expune istoria cetății și a orașului Hotin, evoluția ținutului Hotin până la 1715, apoi și formarea și evoluția raialei Hotinului, activitatea Episcopiei Hotinului. În concluzii autorul susține că ținutul Hotinul a fost una din părțile constitutive ale Țării Moldovei. El dovedește că cetatea Hotinului care este mai veche decât orașul, n-a fost înălțată de către statul Halici-Volânea sau de Regatul Polon. Istoria orașului Hotin este legată de istoria vămii, care pe tot parcursul Evului Mediu a adus venituri considerabile visteriei Țării Moldovei. După înfrângerea lui Petru I al Rusiei și a lui Dimitrie Cantemir în Bătălia de la Stănilești (1711) turcii și-au fixat privirile pe Hotin și au obținut ceea ce au râvnit vreme de trei secole. În 1713 osmanii ocupă cetatea transformând-o într-un important punct strategic, unde se vor ciocni interesele a trei mari Imperii ale vremii: Imperiul Otoman, Imperiul Rus și Imperiul Habsburgic. Din 1715 ținutul a fost transformat în raia cu toate urmările pentru populația locului și Țara Moldovei. Însă, Hotinul a ajuns pe arenă internațională. Orașul a intrat în atenția serviciilor diplomatice din Rusia, Austria, Polonia, Olanda, Franța până după războiul ruso-turc din 1806-1812 și încheierea păcii de la București, când Moldova dintre Prut și Nistru a fost răpită de Rusia, iar cetatea și orașul treptat s-au pierdut importanța(Gumenâi, I.,2002 p.267). *Istoria ținutului Hotin de la origini până la 1806* este un studiu care e util nu numai cercetătorilor și profesorilor de istorie, dar și ziariștilor pasionați de cultură, sociologie, antropologie.

Satul Aluatu este o lucrare cuprinsă în 528 de pagini, îngrijite de editura Pontos, și tipărită în 2006 în tiraj de 1000 exemplare. Redactorul ei, Manole Neagu consideră, că volumul poartă doar caracter monografic și nu respectă cu strictețe înțelesul științific al noțiunii. Devierea de la expunerea și organizarea, cu toate rigorile științifice și istorice, a materialului factologic a fost condiționată de publicul căruia îi este adresat. Autorul, Sava Calabadău, absolvent al școlii de 8 ani din Aluatu, al școlii medii-internat Nr.1 din Cahul și al Colegiului de Arte „Alexandru Plămădeală" din Chișinău, nu aduce concluzii, nici la sfârșitul fiecărui capitol și nici generale, așa cum prevăd rigorile cercetărilor monografice, el procedează altfel: în mod inductiv, lasă cititorul să-și facă singur concluzii. Lucrarea conține eseuri, grupate tematic unde autorul își aduce contribuția sa la elucidarea unei probleme de mare actualitate enunțată în primul capitol: „Pentru majoritatea românilor basarabeni, interesul față de istoria națională înregistrează un nivel extrem de scăzut, și nu pentru că nu au predilecție pentru istorie! Istoria noastră reală este puțin cunoscută. Din cauza falsificărilor masive efectuate de bolșevici, istoria națională, în loc „*să provoace entuziasmul ",* ne lasă indiferenți, implantând în noi sâmburele complexului de inferioritate. Noțiunile sfinte, pentru noi, cum ar fi *Patria-mamă, Unire, eliberare*, au fost golite de sensul lor inițial, acesta fiind înlocuit cu un conținut ideologizat" (Calabadău, S., 2006 p.7).

File de istorie sau cronologii pentru istoria satului **–** sub acest generic pot fi grupate lucrările ce prezintă documente inedite de arhivă sau extrase din culegeri de documente, lucrări științifice editate deja, de asemenea citate reproduse din diverse narative (note de călătorie, rapoarte, cronici ale timpurilor etc.) ori pasaje din lucrări speciale și generale. Un asemenea tip de istorie locală este lucrarea „O *cronologie pentru istoria satului Cobâlca (Codreanca), raionul Strășeni, Republica Moldova"* publicată în 1999 la editura Muzeum în 120 de pag. Autorul Constantin Bobeică, profesor de școală a efectuat un lucru impunător de documentare istorică, ce a cuprins perioada anilor 1420 – 1998, expunând totodată și propriile însemnări și aprecieri ale evenimentelor la care a asistat(Bobeică, C. 1999, p.92). Lucrare-letopiseț al unui sat, prezintă pentru prima dată nu numai fapte, dar și nume ale satrapilor comuniști și ale agenților lor, care au acționat în satul Cobâlca. În genericul enunțat se încadrează și studiul *Ocnița de pe Ciuhur: file de istorie*, un volum din 368 pag. în tiraj de 1000 exemplare, tipărit în 2005, la Centrul Editorial Poligrafic al Universității de Stat din Moldova. Autorul, Vlad Ciubucciu, doctor în istorie, menționa în prefață, că a scris lucrarea la insistența rectorului Universității de Stat din Moldova (din acea vreme) Gheorghe Rusnac, un ocnițean urbanizat, căruia i-a servit ca reper, cartea autorului „*Sadova de pe apa Zălobiței. File de istorie"*, editată în 2003. Autorul conduce cititorul pe drumuri de istorie din lumea geto-dacilor, din antichitatea obștei țărănești până la supușenia rusească a Basarabiei și, mai apoi, la reforma agrară regală din anii 1921-1924, prezentând documente de arhivă, titluri de proprietate etc. Autorul prezintă: foametea din 1946-1947; deportările din 1941 și 1949; înrolarea bărbaților din sat în armata rusă „...fără a se gândi că n-ar putea să nu învingă, căci ocnițeanul, mai degrabă era cuprins de teama creștinească față de Dumnezeu, că era pus să omoare, de dorul firesc de mamă și tată, de nevastă și copii, surori și frați..."(Ciubucciu, 2005,p. 80). În capitolul „Nasc și la Ocnița oameni" Vlad Ciubucciu prezintă pagini de microistorii, însoțite de imagini: ale profesorului universitar, membru corespondent al Academiei de Științe a Moldovei, Gheorghe Rusnac ; ale Ludmilei Scalnâi, și ea fiind din neamul rusnacilor ocnițeni, sora rectorului Gheorghe Rusnac, deputată în primul parlament al R. Moldova, președintă a Asociației Femeilor din Moldova – „Dacia", unica femeie (la momentul editării lucrării – *n.a.*); din Moldova, care a luat cuvântul în Congresul SUA; ale mai multor personalități marcante, originare din Ocnița, printre care Mihail Lesnic, președinte al Cârmuirii Societății pe Acțiuni „Moldovagaz", înalt apreciat de Președintele R. Moldova, Petru Lucinschi și de Alexandru Pușkin, conducătorul Asociației pe Acțiuni „Gazprom" din Rusia; Vladimir Perjun, vice director general al Agenției de stat pentru rezervele materiale și ajutoarele umanitare pe lângă Guvernul R. Moldova. Prezentarea istoriei în imagini se încheie cu un reportaj fotografic: „Casa-muzeu „Constantin Stamati" – reînviată". Este expusă vizitata lui V. Voronin, șeful statului și președintele partidului comuniștilor din R. Moldova la inaugurarea casei-muzeu ca obiectiv de patrimoniu. În filele de istorie oferite cititorului, Vlad Ciubucciu caută în prezent legături de împăcare a ostilităților din trecut: între oamenii care au suferit și cei care i-au făcut să sufere, dar fără a solicita pocăința ultimilor.

Itinerare documentar-publicistice reprezintă eseuri publicistice, călătorii în trecutul și prezentul istoric al localităților R. Moldova. Model de realizare pot servi materialele publicate în serialul enciclopedic *Localitățile Republicii Moldova* , care a apărut la editura Fundației Draghiștea, tipărit în perioada anilor 1999 – 2017, în 15 volume, numărul de pagini ale fiecărui volum oscilând între 472 și 804, cu tiraj cuprins între 1000 și 3000 de exemplare, în funcție de numărul de localități ale cuprinsului. Autorii – o echipă reprezentativă formată din publiciști și cercetători istorici, filologi, etnografi, biologi, medici, pedagogi, bibliografi, coordonați de Victor Ladaniuc, Tudor Țopa, Vladimir Nicu, Dumitru Țâra – au definit lucrarea lor ca itinerar documentar publicistic ilustrat. Lipsiți de pretenții academice, autorii au dorit să fie persuasivi, să expună datele și faptele cu tehnici de investigare, în genurile pe care le stăpâneau: eseul, relatarea, comentariul, analiza și sinteza de reporter. Coordonatorii științifici ai proiectului au fost oameni de aleasă cultură și ținută civică: Ion Hâncu, doctor în istorie, Anatol Eremia, doctor în filologie, Ion Leașco, doctor în istorie, Ion Moiseev, doctor în istorie, Ion Melniciuc, doctor în filologie, Vasile Zagaevschi, culturolog, Anton Moraru, doctor habilitat în istorie. În adresarea către cititorii primului volum, tenacii autori, romanticii sfârșitului de mileniu enunțau perioadele de elaborare a volumelor prevăzute pornind de la ritmul lor creator și nu luau în calcul factorii de ordin politic, economic, uman, intelectual, interesele meschine și de grup, care puteau să le împiedice eforturile. Venirea comuniștilor la putere, în urma alegerilor parlamentare anticipate din 25 februarie 2001, a produs intervenții dezastruoase în viața culturală, în învățământ, în relațiile umane. Președintele Republicii și liderul comuniștilor V. Voronin căuta motive să oprească proiectul *Localitățile Republicii Moldova*, care de altfel nu era subvenționată de stat. La solicitarea domniei sale Conducătorul Serviciului de Informații și Securitate, doctor în istorie Valeriu Pasat îi raporta următoarele: e o lucrare 1. antirusească, 2. proromânească, 3. profund naționalistă (Ladaniuc, V. 2017. p.644). Agenția Națională de Presă, sub auspiciile căreia se afla serialul enciclopedic *Localitățile Republicii Moldova* a fost reorganizată. Apariția volumelor, preconizate la agenția de presă nou-reformată, nu se încadra în politica informațională și educativ-formativă comunistă. Atunci, colectivul proiectului a constituit și a înregistrat la Ministerul Justiției „Fundația Draghiștea", care, după cum citim în prefața volumului IV (2002): „...printre alte orientări de bază, prevede statutar și activitatea editorială, mai cu seamă, editarea lucrărilor enciclopedice, dicționarelor, monografiilor etc. Ea și-a asumat și responsabilitatea a duce la bun sfârșit proiectul *Localitățile Republicii Moldova*, după sistarea acestuia de către editorul inițial în vara anului 2001. Cu atât mai mare e recunoștința față de Fundația Culturală Română, care a apreciat la justa valoare acest proiect și i-a acordat toată susținerea". Astfel, itinerarul publicistic ilustrat *Localitățile Republicii Moldova* a devenit o preocupare a societății civile, a entuziaștilor dezinteresați material, a voluntarilor de investigații în timp și în spațiu, a luptătorilor pentru adevăr și schimbări sociale și, în pofida tuturor impedimentelor, a continuat să apară. *Localitățile Republicii Moldova* a depășit spațiul unui simplu itinerar documentar publicistic ilustrat, prin conceptul său inspirat din opera

înaintașilor și a cercetărilor monografice, devenind o lucrare de învățătură și formare. Odată cu apariția volumelor, autorii lor erau contactați de unele autorități locale și de oameni de afaceri cu solicitări de a extinde eseurile enciclopedice și de a elabora studii mai ample ale satelor lor. Multe dintre eseurile de istorie publicate în serialului enciclopedic *Localitățile Republicii Moldova,* astfel, au devenind volume de publicistică documentară consacrată satelor din R. Moldova, semnate de jurnaliști consacrați: Tudor Țopa, Victor Ladaniuc, Ion Stici, Vasile Trofailă, Liviu Belâi, Nicolae Dergaci, etc.

CONCLUZII

În condițiile când localitățile rurale trec prin crize fără precedent de ordin demografic, economic, social realitatea lansează tot mai intens semnale de alarmă în fața satelor de mâine. În asemenea circumstanțe dincolo de mărturisirile de dragoste pentru localitățile de unde provin, de manifestările de patriotism și de mândrie oamenii de știință și cultură, istorici, publiciști, profesori caută să evidențieze semne de orientare, aducând în lumină trecutul istoric pentru a făuri un viitor temeinic. Numărul de studii monografice sătești și istorii locale în creștere, editate în spiritul tradițional al Școlii Sociologice de la București dovedește angajamentul civic al elitelor sociale, dorința și voința lor pentru a instaura o dezvoltare durabilă în pace și înțelegere, fără războaie hibride și operații speciale informațional psihologice.

REFERINȚE:

1. BOBEICĂ, C. O cronologie pentru istoria satului Cobâlca, raionul Strășeni, Republica Moldova, Chișinău, Muzeum, 1999.
2. CIUBUCCIU, V. Ocnița de pe Ciuhur: file de istorie, Chișinău, CEP USM, 2005
3. CALABADĂU, S. Satul Aluatu: monografie, Chișinău, Pontos, 2006.
4. GUSTI, D. Îndrumări pentru monografiile sociologice, București, Institutul de Științe Sociale al României, 1940, www.dacoromanica.ro
5. GUMENÂI, I. Istoria ținutului Hotin de la origini până la 1806 Chișinău, Civitas, 2002
6. Ladaniuc, V. Țopa, T. Localitățile Republicii Moldova: itinerar documentar publicistic ilustrat, Vol.15, Chișinău, Draghiștea, 2017
7. Tomuleț, V., Ținutul Hotin în surse statistice rusești din prima jumătate a secolului al XIX-lea, Ediția a II-a prescurtată, Chișinău, CEP USM, 2018.

ASPECTE LEGALE PRIVIND UTILIZAREA DRONELOR ÎN PRODUCȚIA JURNALISTICĂ

LEGAL ASPECTS REGARDING THE USE OF DRONES IN JOURNALISTIC PRODUCTION

CZU: 070:623.746-51 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.06**

Vitalie GUȚU
ORCID: 0000-0002-8398-7909
E-mail: vitalie.gutu@gmail.com, vitalie.gutu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article examines the legal aspects of drone use in journalistic production, highlighting their role in modern journalism. Drones enhance journalists' practical skills, improve content quality, and increase media competitiveness by providing unique aerial perspectives. The study defines key terms like "unmanned aerial vehicle" (UAV) and outlines EU Regulation 2019/947, which governs safe drone operations in European airspace. In Moldova, drone use requires permits from the Civil Aviation Authority and compliance with privacy, safety, and ethical standards. Drones are increasingly utilized in investigative reporting, event coverage, and disaster documentation, offering innovative visual formats. However, legal restrictions, such as mandatory insurance and permissions for filming near borders, must be adhered to. Ethical considerations, including transparency and respect for privacy, are critical to responsible drone journalism. The article concludes that while drones are transformative tools for media production, their use must align with robust legal and ethical frameworks to ensure safety and public trust.*

Keywords: *drones, journalism, legal regulations, ethics, UAV, media production, privacy.*

INTRODUCERE

Dezvoltarea tot mai pregnantă a activităților din diverse domenii la ecosistemul digital implică adaptări la zi și, în același timp, riguroase pentru a revitaliza și a redirecționa cursul proceselor din care facem parte. În context, jurnalismul devine parte componentă a acestor transformări care, la rândul lor, contribuie la:

- dezvoltarea competențelor practice ale reporterului/editorului/producătorului/cameramanului;
- calitatea produsului jurnalistic;
- sporirea competitivității de pe piața mediatică;
- livrarea conținuturilor solicitate de către publicul – consumator.

Astfel, trebuie să menționăm faptul că sistemul mass-media trece la o altă etapă, iar acest lucru permite o mai bună flexibilitate și mobilitate a jurnaliștilor în funcție de produsele pe care le realizează și le pun la dispoziția audienței/publicului.

Articolul de față va releva un aspect actual și important privind adaptările jurnalismului la noile tehnologii. Este vorba despre utilizarea dronelor – instrumente datorită

cărora producătorii de conținut media sau jurnaliștii surprind imagini care oferă impact materialelor video/foto. În contextul jurnalismului contemporan, imaginile captate cu ajutorul dronelor oferă o perspectivă complet nouă asupra evenimentelor/acțiunilor, permițând publicului să înțeleagă mai bine amploarea și complexitatea acestora.

CONTEXT:

Pentru a putea înțelege în totalitate relevanța utilizării, în primul rând din punct de vedere terminologic, vom explica esența lexemelor „dronă", „vehicul aerian fără pilot", „aeronavă electrică", „aeronavă pilotată de la distanță", etc.

„Vehiculele aeriene fără pilot – sau dronele – reprezintă un sector al aviației aflat în creștere rapidă, cu un potențial semnificativ de a crea noi locuri de muncă și creștere economică în Uniunea Europeană. De aceea, UE a adoptat un regulament destinat integrării în siguranță a dronelor pilotate de la distanță în spațiul aerian european" [1].

Regulamentul de punere în aplicare (UE) 2019/947 al Comisiei Europene din data de 24 mai 2019 privind normele și procedurile de operare a aeronavelor fără pilot la bord stabilește clar utilizarea definițiilor pentru operarea sistemelor de aeronave fără pilot la bord. Astfel:

1. „sistem de aeronavă fără pilot la bord" (UAS) înseamnă o aeronavă fără pilot la bord și echipamentul cu care este comandată de la distanță;
2. „operator de sisteme de aeronave fără pilot la bord" („operator UAS") înseamnă orice persoană fizică sau juridică care operează sau intenționează să opereze unul sau mai multe UAS;
3. „zonă geografică UAS" înseamnă o porțiune de spațiu aerian stabilită de autoritatea competentă care facilitează, restricționează sau exclude operațiunile UAS pentru a combate riscurile legate de siguranță, viața privată, protecția datelor cu caracter personal, securitate sau mediu asociate operațiunilor UAS;
4. „operațiune în raza vizuală" (Visual Line of Sight Operation – VLOS) înseamnă un tip de operațiune UAS în care pilotul la distanță este capabil să mențină în mod nemijlocit contactul vizual continuu cu aeronava fără pilot la bord și care permite pilotului la distanță să controleze traiectoria de zbor a aeronavei fără pilot la bord în raport cu alte aeronave, persoane și obstacole pentru evitarea coliziunilor [2].

Specialiștii în domeniu susțin că industria aparatelor zburătoare evoluează cu pași rapizi, astfel, în condițiile actuale și termenii de utilizare în această direcție sunt readaptați și capătă noi valențe. Lexemul „dronă" vine de la acronimul englezesc - *Dynamic Remotely Operated Navigation Equipment*, ceea ce în traducere ar însemna *Echipament de navigație dinamic, operat de la distanță* și reprezintă unul dintre cele mai vechi nume/denumire oficială pentru aeronavele pilotate de la distanță utilizate în domeniul militar [3].

Cercetătorul român Cătălin Balmuș în lucrarea *Drone sau aeronave fără echipaj la bord – acronime, definiții și egalitatea de gen* susține că, termenul „vehicul aerian fără pilot la bord (UAV), în maniera în care a fost folosit de-a lungul timpului, a trecut prin

multe modificări de formă, conținut și semnificație, în urma dezvoltărilor tehnologice și a modului de operare, iar nevoia de standardizare și reglementare în acest domeniu a devenit din ce în ce mai evidentă. Acest termen este des folosit în domeniul civil și public" [4].

Un aspect important în dezvoltarea domeniului aeronautic manevrat de la distanță îl constituie tipul, greutatea, destinația utilizării și aspectele normative în procesul de întrebuințare a dronelor. Astfel, cercetătorul Vasile Plești relevă câteva clasificări ale dronelor, precum ar fi:

„1. în funcție de arealul în care vor evolua;
2. din punct de vedere al aerodinamicii;
3. din punct de vedere al domeniului principal de utilizare;
4. din punct de vedere al masei la decolare (MTOW) asociat cu riscul de impact la sol;
5. în funcție de altitudinea operațională asociată cu riscul de coliziune în aer;
6. din punct de vedere al autonomiei aeronavei;
7. din punct de vedere al proprietarului care o deține" [5].

Utilizatorii dronelor sau aparatelor UAV urmează să le întrebuințeze în cunoștință de cauză și să respecte în totalitate normele legale de manevrare acestor tipuri de vehicule de zbor. „În ultimii ani, aeronavele fără pilot (dronele) au migrat din sfera militară în industrială și circuitul civil, ca urmare a apariției noilor tipuri de senzori accesibili și a soluțiilor software de tip Open Source (cu cod deschis)" [6]. În această ordine de idei trebuie să remarcăm faptul că, popularitatea și eficiența dronelor au devenit impactabile, ceea ce permit specialiștilor din alte domenii să folosească aparatele UAV ca instrumente utile și precise în cercetarea/documentarea/analiza/evaluarea și oferirea de rezultate concrete pentru aria lor de activitate. Este necesar de menționat că astăzi, dronele sunt utilizate pe lângă domeniul militar, agricol, în medicină, transport de mărfuri, arheologie, monitorizare și inspecție, jurnalism, divertisment etc.

IMPLICAȚIILE DRONELOR ÎN PRODUCȚIA JURNALISTICĂ

În ultimii ani, dronele au devenit instrumente esențiale în practica jurnalistică, oferind un grad sporit de flexibilitate și mobilitate în acoperirea evenimentelor de interes public. Aceste platforme aeriene fără pilot permit captarea de imagini și date din diverse perspective, facilitând documentarea unor situații care, anterior, erau dificil sau imposibil de abordat prin mijloacele tradiționale de filmare.

Într-o analiză realizată de autoarea Catherine Adams se arată că, în baza a 17 interviuri aprofundate cu operatori de drone, jurnaliști și editori care lucrează în Marea Britanie și în alte țări ale lumii, a ajuns la concluzia că „imaginile aeriene au devenit primordiale în jurnalismul video, pe fondul presiunilor pieței de a găsi cadre din ce în ce mai sofisticate și „cinematografice". Persoanele intervievate au considerat că dronele au fost „bune pentru jurnalism", oferind date brute, perspective noi și interesante, context și tehnici de povestire, precum și „spațiu de gândire" [7].

Această informație de ansamblu, reieșită din cercetarea autoarei Adams rezidă faptul că jurnaliștii, producătorii, operatorii recurg tot mai mult la utilizarea dronelor în vederea realizării produselor lor jurnalistice. În context, trebuie să specificăm faptul că și redacțiile din Republica Moldova optează tot mai mult la imagini realizate cu ajutorul vehiculelor fără pilot. De regulă, în arealul mediatic autohton ilustrații surprinse de la înălțime cu ajutorul dronelor sunt utilizate în emisiunile investigative, cele de divertisment, iar în ultimii ani redacțiile de știri introduc imagini cu drona și în reportaje, interviuri sau știrile inserate în cadrul telejurnalelor. Aici se impune de specificat că un conținut video care are integrate și imagini realizate cu drona poate fi găsit atât la instituțiile media tradiționale, cum ar fi canalele de televiziune, dar și pe platformele de media online.

Contextual, folosirea dronelor în producția jurnalistică ajută la:

- monitorizarea și filmarea demonstrațiilor sau protestelor publice;
- documentarea dezastrelor naturale (inundații, incendii, cutremure);
- acoperirea evenimentelor sportive de amploare;
- investigarea și cartografierea zonelor greu accesibile, precum regiunile de conflict sau cele afectate de catastrofe naturale etc.

Indiferent de scopul utilizării dronelor, dimensiunea acestora, modelul lor, potrivit legislației Republicii Moldova, zborul aeronavelor fără pilot este realizat doar în baza unui permis oferit de Autoriatea Aeronautică Civilă (AAC). „În cazul în care aeronava fără pilot este dotată cu mijloace tehnice de captare sau transmisiune a semnalelor video/foto, pentru operarea acesteia suplimentar se vor prezenta AAC RM:

1. Avizul Ministerului Apărării al Republicii Moldova;
2. Avizul Serviciului de Informații și Securitate al Republicii Moldova;
3. Avizul Ministerului Afacerilor Externe (în cazul utilizării Aeronavelor fără pilot înregistrate în altă țară).

În procesul avizării de AAC a Republicii Moldova pilotul la distanță și aeronava fără pilot vor fi supuși procedurilor de evaluare (abilități de gestionare UA ale pilotului la distanță, conformitatea aeronavei cu cerințele tehnice și cerințele de operare pentru tipul de lucrări aeriene preconizate etc.)” [8]. În același timp, prevederile legale indică faptul că „pentru operarea a oricărui tip de aeronave fără pilot pe teritoriul Republicii Moldova, cu excepția aeronavelor fără pilot jucărie, este obligatorie perfectarea poliței de Asigurare de Răspundere civilă față de terți” [9].

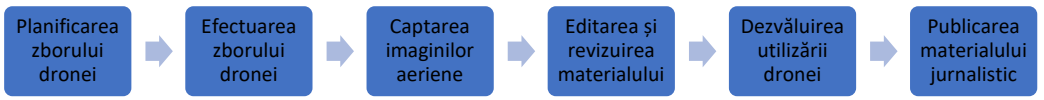
Un alt aspect legal de care ar trebui să țină cont jurnaliștii/creatorii de conținut video/producătorii TV, în procesul lor de realizare a subiectelor/materialelor cu ajutorul dronelor este că, în cazul în care vor să filmeze sau să capteze imagini fotografice pe teritoriile cu lățimea de 10 km de la frontiera de stat către interior, de-a lungul frontierei pe uscat și pe apele de frontieră, aceste acțiuni manevrate cu drona sunt interzise și fără avizul Poliției de Frontieră [10].

Totodată, integrarea dronelor în activitatea jurnalistică presupune respectarea reglementărilor legale și etice privind siguranța, protecția datelor și dreptul la intimitate al persoanelor surprinse în imagini. Astfel, utilizarea responsabilă a acestor tehnolo-

gii devine o componentă fundamentală a practicii jurnalistice moderne. În această ordine de idei se impune de specificat faptul că transparența și dezvăluirea locului, timpului, duratei filmărilor cu drona sunt esențiale în jurnalismul actual. Jurnaliștii trebuie să fie deschiși și transparenți în privința utilizării dronelor, menționând atunci când în cadrul unei relatări este folosit material filmat cu ajutorul aparatelor pilotate la distanță. Acest lucru poate contribui la consolidarea încrederii publicului și la asigurarea unei practici responsabile a jurnalismului cu drone. Pe lângă aspectele normative, de asemenea, trebuie să se țină cont de elementele etice specifice jurnalismului de drone:

- asigurarea securității celor filmați cu ajutorul dronelor;
- respectarea spațiilor survolate de vehicule fără pilot;
- respectarea vieții private – de regulă sunt filmate spațiile care nu încalcă aspectele private ale personajelor implicate în produsele jurnalistice.

Portalul de analiză statistică *numberanalytics.com* propune un grafic de lucru pentru jurnaliștii sau experții în media care optează pentru imagini realizate cu drona, ce ulterior se regăsesc în materialele lor de presă. Mai jos proiectăm câteva etape:

Sursă: grafic de lucru în jurnalismul de drone Disponibil: https://www.numberanalytics.com/blog/drone-journalism-media-ethics

Pașii indicați în graficul de mai sus omit un lucru esențial și care ar contribui la desfășurarea fără nicio interdicție, și anume, constatăm că este necesar pentru început: obținerea permisiunii de a pilota o dronă în contextul diversificării conținutului jurnalistic, dacă vorbim, în speță de utilizarea vehiculelor fără pilot în producția video sau foto.

CONCLUZII

În concluzie, analiza prevederilor legale privind utilizarea dronelor în domeniul jurnalistic relevă o interdependență complexă între normele locale din Republica Moldova și influența cadrului european, configurând un sistem reglementat fiind menit să asigure siguranța operațiunilor și respectarea drepturilor fundamentale. Astfel utilizarea dronelor în scopuri jurnalistice se configurează ca fiind o practică inovatoare, dar ce necesită obligatoriu să se supună sistemului normativ integrat și coerent privind utilizarea dronelor în spațiul aerian național. În același timp, respectându-se aspectele legale, autorii de materiale jurnalistice care fac apel la imagini cu ajutorul dronelor urmează să țină cont și de aspectele etice, menite să ofere un cadru argumentat privind utilizarea ilustrațiilor surprinse de vehiculele fără pilot. Aceste reglementări se impun a fi respectate în contextul în care televiziunile din Republica Moldova, inclusiv plat-

formele media online au început să valorifice potențialul dronelor pentru a răspunde cerințelor publicului, interesat de formate vizuale captivante, dar și pentru a optimiza resursele de producție în condițiile unui peisaj mediatic tot mai competitiv.

REFERINȚE:

1. Regulamentul (UE) 2019/945 al Parlamentului European și al Consiliului din 12 martie 2019 privind sistemele de aeronave fără pilot și operatorii din țări terțe ai sistemelor de aeronave fără pilot. Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, L 152, 11 iunie 2019. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/media/40525/delegated-act_drones.pdf. Accesat [07.07.2025]
2. Regulamentul de punere în aplicare (UE) 2019/947 al Comisiei Europene din 24 mai 2019
3. privind normele și procedurile de operare a aeronavelor fără pilot la bord. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R0947&from=PL. Accesat [07.07.2025]
4. Diferența dintre dronă vs UAV vs UAS vs Quad-copter. Disponibil: https://www.iwavecomms.com/ro/news/difference-between-drone-vs-uav-vs-uas-vs-quad-copter/. Accesat [08.07.2025]
5. BALMUȘ, Cătălin. "Drone sau aeronave fără echipaj la bord–acronime, definiții și egalitatea de gen." În: *Buletinul Universității Naționale de Apărare »Carol I«* 12, no. 03 (2023): 30-38. DOI: 10.53477/2065-8281-23-32.
6. PLEȘCA, Vasile. Cercetări privind extinderea regimurilor de zbor la vehiculele electrice fără pilot / Rezumat al tezei de doctor în științe inginerești, București, 2021.
7. Informații utile pentru utilizatorii de drone, în scop personal de filmare și fotografiere în zona de frontieră.Disponibil:https://www.border.gov.md/informatii-utile-pentru-utilizatorii-de-drone-scop-personal-de-filmare-si-fotografiere-zona-de. Accesat [09.07.2025]
8. ADAMS, Catherine. "Dual control: Investigating the role of drone (UAV) operators in TV and online journalism." In: *Media and Communication* 8, no. 3 (2020): 93-100. ISSN: 2183–2439. DOI: 10.17645/mac.v8i3.2980.
9. Ghidul Aviației Generale Ușoare și Ultraușoare, aeronave fără pilot (UA/UAS). Disponibil: https://www.caa.md/ghid-3-107. Accesat [09.07.2025]
10. IBIDEM
11. Hotărârea nr. 949 din 28-12-2022 cu privire la aprobarea normelor de operare a aeronavelor fără pilot la bord. Capitolul II – Categorii de operațiuni UAS, art. 4, punctul 6. Publicat : 03-03-2023 în Monitorul Oficial Nr. 71-74 art. 145. Modificat HG774 din 11.10.23, MO437-440/21.11.23 art. 1047; în vigoare 21.11.23.

INFLUENȚA TRANSFORMĂRILOR DIGITALE ASUPRA PROFILULUI JURNALISTULUI

THE IMPACT OF DIGITAL TRANSFORMATIONS ON THE PROFESSIONAL PROFILE OF JOURNALISTS

CZU: 004:070-051 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.07**

Ilinca FIODOROV
ORCID: 0009-0001-5697-9006
E-mail: iifiodorov@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Rezumat**:** *The transformations associated with digital journalism directly influence the professional profile of the journalist. Digital technologies reshape required competencies, expand responsibilities, and alter audience interaction. New demands emerge related to multimedia content, digital tools, and rapid online responsiveness. As a result, the journalist's profile is redefined through the integration of digital dimensions into daily practice.*

Keywords*: skills, digitalization, journalism, mass media, digital tool*

Transformarea digitală reprezintă procesul de schimbare fundamentală a modului în care organizațiile integrează și utilizează tehnologiile informaționale pentru a-și optimiza procesele interne. Definiția de bază accentuează „schimbarea radicală a proceselor și structurilor de dezvoltare, facilitată de sistemele digitale" [1, p. 7]. În domeniul mass-media, acest proces se traduce prin trecerea de la canalele tradiționale (tipărite, radio, TV analogic) la platforme online și media sociale, precum și prin adoptarea unor tehnologii noi (analize de date, inteligență artificială, conținut multimedia). În consecință, jurnaliștii de azi trebuie să dobândească competențe digitale complexe – de la operarea calculatoarelor și software-urilor avansate până la utilizarea rețelelor sociale și instrumentelor de analiză a datelor. Un studiu OSCE arată că aproximativ jumătate dintre jurnaliști consideră competențele digitale „extrem de importante" pentru activitatea lor profesională [2, p.19].

În analiza impactului noilor tehnologii asupra presei, cercetătoarea Georgeta Stepanov subliniază că instituțiile mass-media – fie ele agenții de știri, ziare, reviste, posturi de radio sau televiziune – au fost nevoite să se adapteze continuu pentru a rămâne relevante și competitive într-un peisaj mediatic în permanentă schimbare. Această adaptare a presupus valorificarea intensivă a oportunităților oferite de tehnologiile informaționale moderne, iar ca urmare a acestui fapt, „s-au reliefat mutațiile conceptuale şi funcţionale, care au determinat schimbarea profilului identitar al fiecărui element media în parte" [3]. Tot cercetătoarea Georgeta Stepanov, într-un alt articol intitulat *Impactul pozitiv al tehnologiilor moderne asupra producerii jurnalistice,* accentuează și partea pozitivă

a acestui proces de transformare, oferind o perspectivă echilibrată asupra impactului tehnologiei asupra presei. Cercetătoarea este de părere că „tehnologiile informaționale moderne i-au oferit presei noi oportunități de manifestare, legate, în primul rând, de extinderea vitezei şi a căilor de distribuție a produselor jurnalistice, în al doilea rând, de inserarea conţinuturilor multimedia în versiunile online ale publicaţiilor periodice tradiţionale şi, în al treilea rând, de interactivitatea produsului finit" [4]. În acest context, este esențială identificarea principalelor influențe ale digitalizării asupra practicii jurnalistice, precum și a competențelor profesionale pe care acestea le reclamă. În cele ce urmează, vom analiza pe rând aceste influențe și competențele corespunzătoare, pentru a înțelege mai clar cum se redefinește profilul jurnalistului contemporan:

Acces rapid la informație: Digitalizarea creează un spațiu informațional accesibil oricui are acces la platformele digitale și transformă limbajul uman în limbaj de calculator. Platformele online permit jurnaliștilor să publice articole și să actualizeze informațiile în timp real, asigurându-se că publicul este mereu la curent cu cele mai recente evenimente. Spre deosebire de media tradițională, jurnalismul digital nu are constrângeri de timp sau spațiu atunci când vine vorba de publicare. Această flexibilitate permite o diseminare rapidă a știrilor, reducând decalajul dintre eveniment și informare. Totodată, au fost eliminate barierele geografice în accesarea informațiilor. În același timp, a extins considerabil orizonturile jurnaliștilor, punându-le la dispoziție o varietate de surse de documentare și tehnologii avansate pentru a verifica și analiza informațiile din mai multe perspective. Cercetătoarea Amandine Degand menționa că printre factorii care modelează transformarea discursului mediatic este accesul amplificat la informațiile online „care a digitalizat procesul de documentare, permițând jurnaliștilor să exploreze o varietate mai mare de surse" [5]. Prin urmare, jurnalistul trebuie să însușească competența de alfabetizarea informațională digitală. Aceasta presupune capacitatea de a identifica, accesa, evalua critic și utiliza informația din surse digitale diverse, să gestioneze eficient volume mari de conținut, să valideze veridicitatea surselor și să utilizeze instrumente digitale pentru documentare.

Interactivitate: Platformele digitale au introdus un model de comunicare bidirecțională, oferind jurnaliștilor posibilitatea de a primi feedback în timp real și de a implica activ publicul în conversații. Această trăsătură diferențiază fundamental media tradițională de New Media, după cum remarcă și teoreticianul Lex Manovich [6]. În completarea acestei perspective, Mihail Guzun, în studiul *New Media în contextul jurnalismului modern*, subliniază că „în mediul online, cititorii pot răspunde rapid la mesajele pe care le primesc, ceea ce introduce elementul de interactivitate imediată. Pentru a își exprima opinia sau reacția față de un articol, cititorul trebuie doar să acceseze adresa electronică a autorului, iar în doar câteva momente, feedback-ul său apare pe ecranul jurnalistului" [7, p. 45]. Astfel, consumatorii de știri au devenit participanți activi, exprimându-și opiniile, distribuind conținut și interacționând direct cu jurnaliștii și alte surse. Această interactivitate constantă impune jurnalistului dezvoltarea unei competențe care anterior nu era esențială în mediul tradițional: gestionarea dialogului digital cu pu-

blicul. În era pre-digitală, relația jurnalist–cititor era preponderent unidirecțională, iar reacțiile publicului ajungeau cu întârziere, prin scrisori sau apeluri telefonice, rareori influențând conținutul editorial în timp real. În prezent însă, jurnalistul trebuie să stăpânească competența de comunicare interactivă online, care presupune nu doar receptivitate față de feedback, ci și capacitatea de a răspunde adecvat, rapid și etic în spațiile digitale – comentarii, rețele sociale, mesagerie directă. Această aptitudine implică și discernământ în filtrarea reacțiilor publicului, adaptarea mesajului în funcție de contextul digital, precum și menținerea credibilității în condiții de transparență și expunere permanentă.

Crearea fluxurilor personalizate de conținuturi media. Algoritmii de personalizare ai platformelor digitale ajustează fluxul informațional în funcție de comportamentul și interesele consumatorilor, ceea ce poate genera „bule de filtre" ce influențează perspectivele acestora privind știrile. Cercetătoarea Mariana Tacu identifică două metode principale pentru această analiză: prima, server-based, care include toate cererile de acces la un site din întreaga lume; și a doua, browser-based, care se concentrează pe marcatorul plasat în partea de jos a site-urilor, activat după vizitarea completă a paginii [8, p. 71-72]. Deducem că jurnalistul trebuie să cunoască principiile de gestionare a conținutului în funcție de fluxurile informaționale personalizate. Aceasta presupune capacitatea de a înțelege și utiliza mecanismele prin care algoritmii platformelor digitale filtrează și distribuie conținutul, adaptându-l la comportamentul și interesele utilizatorilor. Jurnalistul trebuie să anticipeze modul în care materialele vor fi livrate diferitelor segmente de public și să elaboreze conținut compatibil cu logica acestor sisteme algoritmice. Odată cu digitalizarea, apar funcționalități care permit actualizarea și corectarea conținutului post-publicare, în mod asincron și în timp real. Această evoluție tehnologică modifică și competențele tradiționale: redactarea corectă a textului de la prima versiune își pierde din importanță, întrucât mediul digital permite corectarea și actualizarea rapidă a conținutului. Astfel, precizia lingvistică inițială este înlocuită, treptat, de capacitatea de intervenție continuă asupra materialelor publicate.

Diversificarea formatelor: În etapa pre-digitală accentul era pus aproape exclusiv pe textul scris, jurnalismul actual operează cu o varietate de forme expresive: materiale video, podcasturi, infografice, reportaje multimedia sau conținut generat de utilizatori. Această multiplicare formală permite livrarea unui conținut complex, adaptabil diversității preferințelor publicului. În acest context, conținutul jurnalistic este definit ca fiind „un pachet de știri pe un site, folosind două sau mai multe formate media, cum ar fi (dar fără a se limita la) cuvântul vorbit și tipărit, muzica, imaginea video, sunetul audio, fotografia, animația grafică, precum și elemente interactive. Toate aceste componente şi formează o nouă producţie media, numită hipertext" [9]. Convergența mediatică generează modificări și în planul clasificărilor tradiționale ale genurilor jurnalistice. Astfel, cercetătorul Boris Parfentiev observă că „în conjunctura convergenței media, genurile jurnalistice suferă modificări. Acest lucru se aplică, desigur, şi cu referinţă la genurile informative, întrucât tot mai multe texte sunt completate nu numai cu fotografii, dar şi cu fişiere audio și video"[10]. Modificările în structura formatelor impun și o

reconfigurare a profilului de competențe necesare jurnalistului contemporan. Pe lângă abilitățile tradiționale (scriere clară, documentare riguroasă, spirit critic, etică profesională), jurnalistul actual trebuie să manifeste competențe digitale extinse: de la utilizarea platformelor multimedia, la editare video, gestionarea rețelelor sociale și interacțiunea în timp real cu publicul. Tranziția către modelul convergent reclamă, în plus, o adaptare continuă la noile tehnologii: „trecerea la sistemul media convergent reclamă, suplimentar, o inițiere a jurnaliștilor în domeniul tehnologiilor digitale" și presupune ca aceștia „să se familiarizeze în continuu cu noile apariții în domeniu și să le implementeze în activitatea lor jurnalistică"[3]. Această tendință este confirmată și de cercetătorii Tamyra Pierce și Tommy Miller Pierce, care constată că, spre deosebire de anii '90, în prezent competențele tehnice constituie un criteriu esențial în angajarea jurnaliștilor, imediat după calitățile redacționale de bază. Jurnalistului i se solicită nu doar redactare profesionistă, ci și „capacitatea de a prezenta știri în direct pe diverse platforme, de a filma și fotografia, de a folosi diferite softuri pentru a produce conținut pentru print, audio-vizual și online"[12].

Noi căi digitale de transmitere a informației: Digitalizarea a dus la apariția sau consacrarea unor căi de transmitere a conținutului practic inexistente acum două decenii. În acest context, website-urile de știri s-au impus ca primele forme digitale ale redacțiilor tradiționale, devenind centre de actualizare continuă a informației. Jurnalistul activ în mediul online trebuie să adapteze scrisul la specificul internetului, realizând texte concise și titluri atractive, „știri de lungimi și formate diferite" optimizate pentru ecran [11]. Mai mult, stăpânirea scriiturii hipertextuale devine esențială, prin utilizarea link-urilor, tagurilor și a elementelor SEO, pentru a crește vizibilitatea știrilor în motoarele de căutare. Pe lângă abilitățile de redactare, competențele tehnice de bază includ operarea în CMS-uri și cunoștințe elementare de HTML/CSS [13]. Integrarea multimedia este o altă dimensiune importantă: jurnalistul trebuie să „poată edita fișiere audio și video și să le publice online" [11], gestionând conținut foto, video și audio în articole. O competență tot mai solicitată este analiza datelor de audiență prin instrumente digitale precum Google Analytics, pentru a înțelege preferințele cititorilor și a ajusta conținutul în funcție de aceste informații.

Rețelele sociale au devenit canale majore de diseminare media, în special pentru publicul tânăr, care preferă să consume știri indirect prin fluxurile sociale. Aceasta impune dezvoltarea unor competențe specifice de comunicare și distribuție. Jurnalistul trebuie să adapteze mesajul conform particularităților fiecărei platforme: concizie și alertă factuală pe Twitter, accent vizual și storytelling imagistic pe Instagram, captarea atenției prin video scurt și dinamic pe TikTok sau Facebook. Cunoașterea algoritmilor care determină vizibilitatea conținutului este esențială pentru optimizarea impactului. De asemenea, abilitatea de a folosi hashtag-uri relevante, de a selecta imagini și miniaturi atractive și de a programa postările la orele de maxim trafic devine la fel de importantă ca redactarea propriu-zisă. Un alt aspect definitoriu este interacțiunea directă cu publicul, ce presupune abilități de community management, gestionarea comentariilor și moderarea

dialogului în timp real, cu respectarea normelor etice și deontologice. Jurnalistul trebuie să fie vigilent în verificarea informațiilor și să stăpânească metode de fact-checking și verificare a conținutului generat de utilizatori, cum ar fi „photo/video verification" [13]. Astfel, social media transformă jurnalistul într-un actor multifuncțional: producător, distribuitor și moderator, solicitându-i competențe tehnice, comunicative și gândire critică.

Strategia „mobile-first" devine tot mai frecvent adoptată de instituțiile media, care prioritizează crearea conținutului pentru consumul pe dispozitive mobile, în special pe ecrane mici, utilizate în mișcare. Aplicațiile mobile ale marilor redacții, televiziuni sau portaluri permit trimiterea notificărilor push cu știri de ultimă oră și oferă o interfață optimizată pentru telefoane. În acest context, jurnaliștii trebuie să dezvolte competențe specifice, adaptate caracteristicilor mediului mobil. Acestea includ capacitatea de a produce formate scurte și vizuale, întrucât atenția utilizatorului este limitată; astfel, știrile trebuie să fie concise, cu titluri clare, iar elementele vizuale (fotografii, videoclipuri verticale, infografice simple) să comunice esențialul rapid. Mai mult, competențele jurnalistice trebuie calibrate pentru a asigura medierea eficientă a conținutului pe mobil, prin dezvoltarea rapidității, interactivității (de exemplu, sondaje sau quiz-uri în aplicații) și personalizării, implicând o înțelegere aprofundată a modului în care aplicațiile pot oferi feed-uri adaptate utilizatorilor. În plus, jurnaliștii contemporani trebuie să dețină și competențe de produs media (product management), dat fiind rolul lor tot mai frecvent în deciziile privind funcționalitățile aplicațiilor de știri și optimizarea experienței utilizatorului.

În concluzie, transformarea digitală a practicilor mediatice a redefinit profilul jurnalistului contemporan. Pe de o parte, tehnologiile informaționale oferă știri rapide, acces la date și interactivitate fără precedent; pe de altă parte, ele amplifică riscurile de dezinformare, presiunea economică și profesională. Jurnalistul contemporan este constrâns să integreze competențe digitale avansate, să opereze cu instrumente multimedia și să manifeste o capacitate sporită de adaptare la noile cerințe ale mediului online. Dimensiunea tehnologică a practicii jurnalistice devine astfel un criteriu definitoriu al identității profesionale, înlocuind treptat modelul tradițional cu unul polivalent, marcat de interactivitate, versatilitate și reacție în timp real. Totodată, digitalizarea extinde cadrul de acțiune profesională, oferind noi posibilități de exprimare, diseminare și conectare cu publicul. În această dinamică, profilul jurnalistului se redefinește în mod structural, sub influența directă a tehnologiilor informaționale.

BIBLIOGRAFIE:

1. HEEKS, R., EZEOMAH, B., IAZZOLINO, G., KRISHNAN, A., PRITCHARD, R., RENKEN, J., ZHOU, Q. *The Principles of Digital Transformation for Development (DX4D): Systematic Literature Review and Future Research Agenda*. Manchester: Manchester Centre for Digital Development, University of Manchester, 2023

2. MATIĆ, J., MILIN PERKOVIĆ, S. *Digital Competences of Journalists. Research Report.* Belgrade: [s.n.], 2021.
3. STEPANOV, G. *Consecinţe negative ale tehnologizării proceselor de producere ziaristică*. În: Valori ale mass-mediei în epoca contemporană, Volumul VII. Colocviul „Valori ale mass-mediei în epoca contemporană", ediția a 7-a, Chișinău, 24 noiembrie 2020. Chișinău: CEP USM, 2020, pp. 16–25. CZU: 070:004
4. STEPANOV G. *Impactul pozitiv al tehnologiilor moderne asupra producerii jurnalistice*. În: Convergenţe spirituale Iaşi – Chişinău, 2019, nr. 14-15, p. 87-94.
5. DEGAND, A. *Le journalisme face au web: reconfiguration despratiques et des représentations professionnelles dans les rédactions belges francophones,* 2012. Belgique: Pressesuniversitaires de Louvain. Presses Universitaires de Louvain: Louvain-la-Neuve, 2012, 550p. ISBN: 978-2-87558-082-5
6. MANOVICH L. *The Language of New Media*. London: MIT Press, 2001, ISBN: 9780262632553
7. GUZUN M. *Mass-media din Republica Moldova: tradiție locală și orizonturi europene*. Chișinău: CEP USM, 2012. 318 p.
8. TACU, M. New media: de la web 1.0 la web 4.0. În: Valori ale mass-mediei în epoca contemporană. Vol. VI. Coordonatori: G. STEPANOV, M. TACU. Chișinău: CEP USM, 2016. 256 p.
9. Т.А. ГОЛОВИНА, Отражение журналистами феномена инвалидности в сми. Disponibil: http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/phylolog/2013/02/2013-02-32.pdf.
10. Parfentiev, B., *Scriem ştire/interviu/reportaj sau istorie/ poveste*? În: Conferința Științifică Națională Cu Participare Internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare", 7-8 Noiembrie 2019, Chișinău, CEP USM, ISBN 978-9975-149-51-8
11. GUGULAN, M. *Competențe și abilități profesionale ale angajaților instituțiilor media de tip convergent.* În Creativitatea în jurnalism. Conferința științifică națională, 23 februarie, 2018. Chișinău: CEP USM, 2018, pp. 147-160. 184 p. ISBN 978-9975-142-34-2.
12. PIERCE T., MILLER T. *Basic Journalism Skills Remain Important in Hiring*. În: Newspaper Research Journal. 2007, vol. 28, nr.4, pp.51-61.
13. ȘUȚU, R.M. *Fără granițe: Efectele digitalizării în redacțiile de știri*. București: Editura Universității din București, 2015. 276 p. ISBN 978- 606-16-0626-9.

CONCURSUL INOVAȚII LA BIBLIOTECA MUNICIPALĂ „B.P. HASDEU": DE LA DEBUT LA PERFORMANȚĂ ÎN REȚEAUA BIBLIOTECILOR PUBLICE CHIȘINĂUIENE

INNOVATION COMPETITION AT THE "B.P. HASDEU" MUNICIPAL LIBRARY: FROM DEBUT TO PERFORMANCE IN THE NETWORK OF PUBLIC LIBRARIES IN CHISINAU

CZU: 027.52(478-25):06.063:001.895 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.08**

Mariana HARJEVSCHI
ORCID: 0000-0002-9083-2665
E-mail: mharjevschi@gmail.com
Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu", Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article analyzes the concept of the Innovation Contest and its implementation, applied within the "B.P. Hasdeu" Municipal Library. The author emphasized the dynamism and ability of the network to generate creative ideas and solutions for the community. With 32 innovations submitted by 24 participants from 20 branches and 4 sections, the contest demonstrated the thematic diversity, the collaborative spirit and the library's orientation towards innovation, inclusion and sustainable development. The proposed initiatives covered a wide range of areas, from cultural and educational services to digitization, research and the promotion of local heritage, confirming the role of the library as an active space in the life of the city.*

Keywords: *creativity, competitivity, innovation, public library*

INTRODUCERE

Concursul Inovații la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" (BM) a fost lansat din dorința de a susține ideile originale și soluțiile creative propuse de bibliotecarii din rețeaua noastră, într-un cadru care încurajează progresul și modernizarea serviciilor, produselor oferite utilizatorilor. Într-un timp în care bibliotecile publice se confruntă cu provocări multiple, am considerat necesar să punem în valoare eforturile colegilor noștri care inovează și transformă biblioteca într-un spațiu dinamic și centrat pe comunitate. Cu referire la experiența BM, Lidia Kulikovski menționa „Capacitatea de inovație facilitează crearea unei noi conștiințe a conducerii bibliotecii, domeniului, unei noi cunoașteri a puterii bibliotecilor de schimbare și inovare, facilitează orientarea efortului nostru ..." [3].

Această inițiativă este o noutate în peisajul bibliotecilor publice din Republica Moldova, fiind inspirată din modele internaționale care au demonstrat eficiența stimulării inovației prin competiție, recunoaștere și diseminare a bunelor practici. Un reper important în acest sens l-a constituit concursul de inovații organizat de EIFL (Electronic Information for Libraries) – un program care premiază proiectele bibliotecilor din țările în curs de dezvoltare ce contribuie la incluziune digitală, învățare nonformală, dezvoltare

economică și implicare civică [2]. Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" a fost onorată să fie premiată de două ori în cadrul acestui prestigios concurs internațional: primul a fost acordat în 2013 Bibliotecii Publice de Drept în categoria „Bibliotecile publice contribuie la guvernarea deschisă" oferit pentru digitizarea deciziilor locale în parteneriat cu Primăria mun. Chișinău și cel de-al doilea a fost oferit în 2014 pentru categoria „Bibliotecile publice contribuie la educație" ce a presupus crearea și oferirea unui „spațiu dinamic de învățare, în care copiii au fost stimulați să citească, să participe la activități educaționale în timpul vacanței de vară" numit sugestiv Trolleybook [4]. De asemenea, ne-am raportat și la experiența *Consiliului bibliotecilor urbane (Urban Libraries Council)* din Statele Unite ale Americii [5] prin inițiativa intitulată sugestiv *Inițiativa privind inovarea*, care evidențiază anual cele mai remarcabile proiecte derulate în biblioteci, în domenii-cheie precum: *Advocacy și conștientizare; Educație: Copii și adulți; Echitate și incluziune; Sănătate și bunăstare; Funcționarea și gestionarea bibliotecilor și Forță de muncă și dezvoltare economică.* Inspirată de aceste exemple, BM a creat un cadru propriu pentru a recunoaște și susține ideile inovatoare ale bibliotecarilor din rețeaua chișinăuiană. Scopul concursului a fost setat în cadrul ședinței Consiliului de Administrație nr. 1, din 12.03.2025: să stimuleze gândirea creativă și proactivă și să încurajeze diseminarea și replicarea acestor practici în întreaga rețea a BM. Prin această competiție, ne-am propus nu doar să premiem excelența, ci să construim o cultură instituțională a inovației.

METODOLOGIA CONCURSULUI: CRITERII, CATEGORII, ETAPE

În calitate de director al instituției și autoare a regulamentului Concursului Inovații la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu" remarc că acesta a fost conceput ca un instrument de valorizare a creativității și performanței profesionale în cadrul rețelei. Acesta a fost fundamentat pe *Regulamentul de organizare și funcționare al BM* (aprobat Proces verbal nr. 1, din 16.12.2020). Concursul s-a axat pe inovații reflectate în *proiecte, servicii, produse*, ce răspund nevoilor comunității și reflectă spiritul de inițiativă al celor peste 300 de bibliotecari ai BM. Regulamentul elaborat a stabilit procedura de organizare, condițiile de participare, categoriile de premiere. Concursul a fost stabilit a se desfășura în mod deschis, cu participare liberă și egală pentru toate subdiviziunile. Am conceput organizarea concursului ca să reflecte cât mai fidel diversitatea de inițiative și direcții inovative dezvoltate în rețeaua BM. Concursul a inclus mai multe categorii distincte, care au permis evaluarea variatelor inițiative, în funcție de specificul și domeniul de aplicare. Premiile au fost acordate pentru rezultatele obținute în urma implementării inovațiilor din anul precedent. Fiecare subdiviziune a avut posibilitatea de a înscrie maximum două dosare. Evaluarea a fost realizată de o comisie de jurizare, în baza unui set clar de criterii: *originalitate, accesibilitate, inovație, impact, sustenabilitate, implicarea comunității, relevanță, colaborări interinstituționale, feedbackul comunității și utilizarea tehnologiei*. Respectarea termenului limită pentru prezentarea dosarelor a fost obligatorie, iar dosarele transmise după expirarea acestuia nu au fost admise în concurs. În cadrul concursului am stabilit un set diversificat de categorii de inovații: *Cel mai inova-*

tiv serviciu pentru comunitate bazat pe ODD-uri, Cel mai inovativ serviciu de transformare și integrare digitală, Cel mai inovativ serviciu cultural, Cel mai inovativ serviciu de promovare a lecturii, Cel mai inovativ parteneriat interinstituțional, Cel mai atractiv spațiu de bibliotecă, Cel mai inovativ serviciu de integrare socială, Cel mai inovativ serviciu de promovare a orașului Chișinău, Cea mai inovativă inițiativă de atragere de fonduri, Cel mai inovativ proiect de cercetare biblioteconomică, Cel mai inovativ proiect de cercetare bibliografică, Cea mai inovativă inițiativă de promovare în media. Pentru buna desfășurare a fost delegată *Secția Monitorizare și Evaluare* pentru a asigura transparența procesului, obiectivitatea analizării proiectelor și centralizarea rezultatelor într-un mod eficient și profesionist [1].

CURSA PENTRU INOVAȚIE: IMPLICAREA FILIALELOR ȘI SECȚIILOR BM

La concurs au participat activ numeroase structuri, fiecare aducând idei originale. Bibliotecile filiale: „Codru", „Hristo Botev", „Iţic Mangher", „Lesia Ukrainka" au demonstrat spirit creativ prin inițiative menite să îmbunătățească serviciile oferite comunității. Participarea multiplă a unor filiale, cum ar fi „Transilvania", „Adam Mickiewicz" „Maramureș", „Liviu Rebreanu", Biblioteca publică de drept „Mihail Lomonosov", Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu", Secția „Memoria Chișinăului" subliniază dorința de inovare. Participarea Secțiilor: Activitate editorială, Managementul resurselor informaționale și Monitorizare și evaluare, au demonstrat că soluțiile inovatoare aduc eficientizare activității bibliotecii în ansamblu. Această participare a demonstrat angajamentul rețelei BM pentru progres, colaborare și dezvoltarea continuă a serviciilor bibliotecare. În cadrul concursului subdiviziunile BM au prezentat o gamă diversificată de proiecte, servicii și produse menite să răspundă nevoilor comunității. Proiecte sociale precum *Tabăra pentru integrare „Solidaritate, Egalitate, Pace", Clubul feminin „Kudesnița"* sau *Clubul Seniorii* au subliniat coeziunea socială și sprijinul intergenerațional. Serviciile educaționale: *Educația sexuală a tinerilor, Micii antreprenori, Eco Responsabil* sau *Educație civică* și *dezvoltare personală* au vizat formarea unor cetățeni activi și informați. Serviciile culturale și creative: *Artă & Fantezie, Șah la bibliotecă, Colțișorul etnografic* sau *Vacanța veselă* au oferit o perspectivă despre educarea tinerilor și copiilor prin experiențe interactive, în timp ce cluburile precum *Sopilka, Tinerii literați* sau *Ovidienii CODE Kids* au pus accent pe lectură, și programare. Proiectele digitale și editoriale: *Revista ARHIVARIUS, BiblioPolis, Biblioteca digitală BPD*, sau alte produse digitale în promovarea patrimoniului artistic au reflectat angajamentul bibliotecii față de inovația tehnologică și diseminarea cercetărilor. La fel evenimente de amploare precum *Congresul Mondial al Eminescologilor, Premiera concursului „Chișinăul european"* sau *City Quest „Chișinăul SMART"* au demonstrat capacitatea bibliotecii de a mobiliza comunitatea în jurul valorilor culturale și tehnologice. Instrumentul de comunicare precum *Buletinul informativ* și concursul *Bingo pentru car-*

te au demonstrat că pot asigura vizibilitatea și implicare a publicului larg în activitățile bibliotecii.

La categoria *Cel mai inovativ serviciu pentru comunitate bazat pe ODD-uri* (Obiective de Dezvoltare Durabilă) au fost înaintate 5 dosare (Biblioteca „Târgu Mureș", Biblioteca „Transilvania", Biblioteca „Transilvania", Biblioteca publică de drept, Biblioteca „Mihail Lomonosov"). Aceasta a fost cea mai populară categorie, semn că bibliotecile BM sunt implicate în inițiative care susțin incluziunea socială, educația de calitate, egalitatea de gen, sănătatea și bunăstarea sau consumul responsabil. Pentru categoria *Cel mai inovativ serviciu de transformare și integrare digitală* s-au transmis 2 dosare (Biblioteca „Ovidius", Biblioteca publică de drept). Participarea a reflectat interesul pentru utilizarea tehnologiei și promovarea lecturii în format digital. În cadrul categoriei *Cel mai inovativ serviciu cultural* au fost prezentate 3 dosare (Biblioteca „Miron Costin", Biblioteca „Lesia Ukrainka", Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu"). Această categorie a inclus proiecte care valorifică patrimoniul, tradițiile în cadrul serviciilor oferite de bibliotecă. Nominalizați la categoria *Cel mai inovativ serviciu de promovare a lecturii* au fost oferite spre evaluare 3 dosare (Biblioteca „Liviu Rebreanu", Biblioteca „Valentin Ignatenco", Secția Managementul resurselor informaționale), demonstrând efortul constant de a stimula interesul pentru lectură prin metode moderne. În competiția pentru titlul de *Cel mai inovativ parteneriat interinstituțional* au fost depuse spre analiză 2 dosare (Biblioteca „Adam Mickiewicz", Biblioteca „Hristo Botev") și a evidențiat colaborarea națională și internațională, justificând extinderea impactului social și profesional. Aspirând la premiul *Cel mai atractiv spațiu de bibliotecă* au fost supuse evaluării 3 dosare („Târgoviște", Biblioteca „Maramureș", Biblioteca „Nicolae Titulescu"). Această categorie a demonstrat preocuparea pentru modernizarea spațiilor și adaptarea lor la nevoile actuale ale utilizatorilor. În cursa pentru categoria *Cel mai inovativ serviciu de integrare socială* au fost predate spre evaluare 5 dosare (Biblioteca „Codru", Biblioteca „Liviu Rebreanu", Biblioteca „Maramureș", Biblioteca „Mihail Lomonosov", Biblioteca „Traian"). Alături de categoria ODD, această secțiune a reflectat interesul pentru sprijinul grupurilor vulnerabile și coeziunea socială. În categoria *Cel mai inovativ serviciu de promovare a orașului Chișinău* a fost propus pentru evaluare un singur dosar (Secția „Memoria Chișinăului"), ce a reflectat promovarea patrimoniul urban. La categoria *Cea mai inovativă inițiativă de atragere de fonduri* a fost direcționat spre evaluare doar un singur dosar (Biblioteca „Adam Mickiewicz"). O categorie cu potențial de dezvoltare, ce sprijină sustenabilitatea financiară a bibliotecilor. În evaluarea pentru categoria *Cel mai inovativ proiect de cercetare biblioteconomică* au fost înregistrate pentru evaluare 3 dosare (Biblioteca de arte „Tudor Arghezi", Secția activitate editorială, Biblioteca „Itic Mangher"). Aceasta dovedește interesul profesional pentru dezvoltarea teoretică și documentară în domeniul biblioteconomiei. Pentru categoria *Cel mai inovativ proiect de cercetare bibliografică* a fost înaintat un singur dosar (cercetare bibliografică, intitulat „Chișinău în plăci memoriale: catalog-album:"), demonstrând o documentare detaliată asupra plăcilor memoriale din Chișinău. În final

pentru categoria *Cea mai inovativă inițiativă de promovare în media* au fost depuse spre analiză 3 dosare (Secția monitorizare și evaluare a BM „B.P. Hasdeu", Centrul Academic Internațional „Mihai Eminescu", Biblioteca „Onisifor Ghibu"). Subliniază importanța comunicării publice și vizibilității activităților bibliotecii în spațiul media tradițional și digital. Concursul de inovații organizat în cadrul BM a reunit un număr impresionant de 32 de inovații, reflectând creativitatea, angajamentul și spiritul inovator al echipelor participante. La această ediție au fost implicați 24 de participanți, reprezentând 20 de filiale și 4 secții ale bibliotecii centrale. Această diversitate instituțională subliniază abordarea colaborativă și interdisciplinar al rețelei BM ce contribuie activ la dezvoltarea de soluții relevante pentru comunitate.

CONCURSUL INOVAȚII – O CRONICĂ A CREATIVITĂȚII ÎN BIBLIOTECILE CHIȘINĂUIENE

În urma unei evaluări riguroase, realizate pe baza unor criterii de selecție, 12 proiecte au fost desemnate câștigătoare și au fost premiate pentru impactul lor semnificativ asupra comunității. Printre proiectele depuse au fost descalificate cele care au fost expediate după termenul stabilit prin regulament. Această primă ediție a concursului a demonstrat cât de mult au evoluat bibliotecile în ultima perioadă, subliniind importanța inovației.

Cel mai inovativ serviciu pentru comunitate bazat pe ODD-uri – s-a acordat Bibliotecii „Transilvania" pentru Serviciul „Micii antreprenori" ce a oferit copiilor instrumentele necesare pentru a-și dezvolta abilități de afaceri. Prin această inițiativă, biblioteca a demonstrat un angajament solid față de ODD-urile care promovează educația de calitate. *Cel mai inovativ serviciu de transformare și integrare digitală* – s-a acordat Bibliotecii „Ovidius" pentru serviciul „Code Kids" prin care s-a reușit oferirea unui program educațional interactiv dedicat învățării programării și dezvoltării abilităților digitale de coding. *Cel mai inovativ serviciu cultural-științific* – s-a acordat Centrului Academic Internațional „Mihai Eminescu" pentru organizarea Congresului Mondial al Eminescologilor „Eminescu și Artele", ce a devenit o platformă de dezbatere științifică și culturală, în care s-au explorat legăturile dintre opera lui Mihai Eminescu și diverse forme de artă. *Cel mai inovativ serviciu de promovare a lecturii* – s-a acordat Secției Managementul Resurselor Informaționale pentru Concursul „Bingo pentru carte" menit să transforme lectura într-o experiență accesibilă, atractivă și relevantă pentru toate vârstele. *Cel mai inovativ parteneriat interinstituțional* – s-a acordat Bibliotecii „Hristo Botev" pentru parteneriatul cu Biblioteca Regională „Sava Dobroplodni" (Регионална библиотека „Сава Доброплодни") din orașul Sliven, Republica Bulgaria, demonstrând o inițiativă curajoasă de a depăși limitele tradiționale ale colaborării interinstituționale, unind resurse și expertiză din domenii variate pentru a crea proiecte comune care răspund nevoilor reale ale comunității. *Cel mai atractiv spațiu de bibliotecă* – s-a acordat Bibliotecii „Nicolae Titulescu" pentru modul exemplar în care instituția a reușit să transforme un spațiu tradițional într-un loc inspirațional grație proiectului realizat cu susținerea organizației

Terre des hommes. *Cel mai inovativ serviciu de integrare socială* – s-a acordat Bibliotecii „Maramureș" pentru Serviciul „Sunt priceput la toate" având ca scop integrarea socială a grupurilor vulnerabile. *Cel mai inovativ serviciu de promovare a orașului Chișinău* – s-a acordat Secției „Memoria Chișinăului" pentru inițiativa originală de a organiza un city quest tematic destinat bibliotecarilor. *Cea mai inovativă inițiativă de atragere de fonduri* – s-a acordat Bibliotecii „Adam Mickiewicz" pentru abilitatea remarcabilă a bibliotecii de a soluționa cu ingeniozitate provocările financiare în cadrul proiectului Tabăra pentru integrare „Solidaritate. Egalitate. Pace" care a demonstrat cum mobilizarea resurselor poate deveni un catalizator al progresului. *Cel mai inovativ proiect de cercetare biblioteconomică* – s-a acordat Secției Activitate Editorială pentru contribuția sa la transformarea revistei profesionale „BiblioPolis" într-o resursă vizibilă pe internet. Printr-o serie de campanii inovative de promovare în mediul online, proiectul a permis migrarea întregului conținut al revistei într-un format digital, oferind acces publicului la toate numerele publicate de-a lungul anilor. *Cel mai inovativ proiect de cercetare bibliografică* – s-a acordat Lidiei Kulikovski pentru proiectul de cercetare bibliografică, intitulat „Catalog-album: Plăci Memoriale din Chișinău". Prin acest proiect, Lidia Kulikovski și Ana Răileanu au demonstrat cum cercetarea bibliografică poate deveni un instrument de patrimoniu. *Cea mai inovativă inițiativă de promovare în media* – s-a acordat Secției Monitorizare și Evaluare pentru Buletinul Informativ care a marcat un pas semnificativ în îmbunătățirea transparenței și accesibilității informațiilor pentru publicul larg.

Gala de premiere a concursului de inovații s-a desfășurat într-un cadru festiv, pe data de 30 aprilie, în ambianța elegantă a Palatului Republicii. Evenimentul a reprezentat o celebrare autentică a creativității rețelei BM în dezvoltarea unor servicii moderne, reunind peste 400 de bibliotecari din bibliotecile publice și școlare ale municipiului Chișinău. Programul galei a fost regizat de artista Daniela Burlaca, care a conferit evenimentului o notă artistică și emoțională. Laureații au fost felicitați într-un cadru solemn, în prezența colegilor, partenerilor și invitaților din domeniul culturii și educației. Această gală a fost o festivitate de reafirmare a angajamentului bibliotecilor față de inovație și excelență în serviciul public.

CONCLUZII

Concursul a evidențiat competență și creativitate în rândul participanților. Calitatea aplicațiilor a confirmat relevanța temei și necesitatea unor astfel de inițiative. Concursul a fost o oportunitate de învățare și dezvoltare pentru toți cei implicați, un câștig semnificativ dincolo de premii. Membrii comisiei de evaluarea au venit cu propuneri ca în edițiile următoare să fie incluse și alte categorii, precum cea de promovare a valorilor europene, aplicarea unor instrumente inovative de management etc. În cadrul Galei de premiere, au fost propuse ca acest concurs să fie aplicat la nivelul bibliotecilor școlare pentru a sensibiliza spiritul creativ bibliotecile din municipiul Chișinău. În final, acest concurs a demonstrat potențialul ideilor din comunitate, consolidându-ne încrederea în viitorul acestui domeniu în Chișinău.

REFERINȚE:

1. *Concursul Inovații la Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”*. ©2025. Disponibil: https://www.hasdeu.md/ro/profesional/concursul-inovatii-la-biblioteca-municipala-bp-hasdeu [Accesat: 12.05.2025].
2. GARCÍA FEMENÍA, Ana María. *EIFL Public Library Innovation Programme: Evaluation of the takeup of PLIP innovation by other libraries. What sparks innovation in the public library sector?*. 2015. Disponibil: https://eifl.net/system/files/resources/201506/eifl_take-up_study_may_2015.pdf [Accesat: 12.05.2025].
3. KULIKOVSKI, Lidia. *Capacitatea inovațională a bibliotecii – filosofia și fundamentul schimbării ei.* În *BiblioPolis.* 2020. vol. 42(1). p. 10-16.
4. LIPEIKAITE, Ugne, SCHNUER, Susan. The EIFL approach to public library innovation: 900 libraries and counting. În *International Leads*. Chicago. vol. 33. dec 2019. p. 1-3
5. Urban Libraries Council. Innovations. ©2025. Disponibil: https://www.urbanlibraries.org/files/2023-Innovations-Winners-Brochure.pdf [Accesat: 12.05.2025].

ABORDARE INTEGRATIVĂ A SISTEMULUI DE MANAGEMENT AL DATELOR DE CERCETARE: STRUCTURĂ, RELAȚII, FUNCȚIONALITATE

INTEGRATIVE APPROACH TO THE RESEARCH DATA MANAGEMENT SYSTEM: STRUCTURE, RELATIONSHIPS, FUNCTIONALITY

CZU: 001.891:005 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.09**

Viorica LUPU
ORCID: 0000-0002-3905-7499
E-mail: viorica.lupu@lib.utm.md
Universitatea Tehnică a Moldovei, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article proposes a systemic approach to research data management (RDM), emphasizing the need for an integrated vision of the components contributing to effective organization, management, and valorization of scientific data. The core elements of an RDM system are analyzed: the regulatory and institutional framework, digital infrastructure, support services, specialized human resources, and collaborative practices. The article highlights that the efficiency of RDM depends not only on the existence of each component but especially on the functional interdependencies between them—connections that facilitate the flow of information, continuity of processes, and system adaptability. In conclusion, the article promotes a dynamic and collaborative model that supports research quality, alignment with open science policies, and the long-term sustainability of data infrastructures.*

Keywords: *research data management, policies, competencies, infrastructures, research support services, functional interdependence.*

INTRODUCERE

Transformările profunde generate de digitalizarea cercetării științifice și de extinderea principiilor științei deschise au determinat o repoziționare a datelor de cercetare, care nu mai sunt percepute doar ca rezultate auxiliare ale activității științifice, ci ca resurse strategice esențiale în producerea, validarea și diseminarea cunoașterii.

În acest context, gestionarea datelor de cercetare a devenit una dintre cele mai complexe provocări cu care se confruntă organizațiile academice și științifice. Universitățile generează volume semnificative de date, în formate variate și cu o dinamică tot mai accelerată, ceea ce generează dificultăți legate de „volum", „diversitate" și „viteză" [1]. Răspunsul la aceste provocări necesită dezvoltarea unor capacități solide, atât tehnice, cât și organizaționale, comunicaționale și de resurse umane, susținute de un cadru de politici coerente [2]. O gestionare adecvată a datelor nu înseamnă doar soluții de stocare și acces, ci și integrarea acestora într-un sistem organizatoric, instituțional și profesional bine definit. Managementul datelor de cercetare (MDC) este din ce în ce mai recunoscut

ca o dimensiune strategică a activității științifice [3], fiind inclus în politicile de finanțare, evaluare și publicare a rezultatelor cercetării [4, 5].

Scopul principal al MDC este de a sprijini desfășurarea eficientă a cercetării prin asigurarea calității, corectitudinii și reproductibilității datelor [6], precum și prin protejarea resurselor utilizate în procesul de cercetare [7]. Totodată, MDC contribuie la organizarea clară, coerentă și transparentă a proceselor de colectare, prelucrare și diseminare a datelor, făcând cercetarea mai sustenabilă, mai vizibilă și mai impactantă, inclusiv prin accesul facil la rezultate și publicarea acestora [8].

În pofida interesului crescând față de MDC, multe instituții se confruntă încă cu dificultăți precum lipsa unei infrastructuri integrate, fragmentarea responsabilităților între actori instituționali și absența unor politici clare privind întreg ciclul de viață al datelor [9]. În plus, nivelul redus de conștientizare a valorii datelor și a cerințelor asociate unei gestionări responsabile limitează considerabil potențialul de reutilizare și partajare, aspecte esențiale ale științei deschise.

Pentru a răspunde acestor provocări, este necesară o schimbare de paradigmă – de la abordări fragmentare la o perspectivă sistemică și integratoare asupra MDC. Aceasta trebuie să evidențieze interdependențele dintre elementele de bază ale sistemului – politici, infrastructuri, servicii, competențe și bune practici – și modul în care acestea pot fi coordonate pentru a susține un ecosistem funcțional și durabil.

Articolul de față își propune să contureze un astfel de cadru conceptual integrativ, analizând structura și relațiile funcționale dintre componentele sistemului MDC. Obiectivul este de a furniza o viziune coerentă, aplicabilă și adaptabilă diferitelor contexte instituționale, în sprijinul dezvoltării unor practici eficiente, etice și sustenabile de gestionare a datelor de cercetare.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru fundamentarea modelului sistemic al managementului datelor de cercetare, au fost analizate surse teoretice și documente strategice relevante din literatura de specialitate națională și internațională. Materialul utilizat include politici europene privind știința deschisă, ghiduri de bune practici în MDC elaborate de organizații internaționale precum CODATA, Research Data Alliance (RDA) și European Open Science Cloud (EOSC), precum și studii recente publicate în reviste științifice de profil. De asemenea, au fost consultate exemple de implementare a sistemelor MDC în universități și institute de cercetare din diverse țări.

Metoda de cercetare aplicată este una teoretico-analitică, bazată pe analiza de conținut și modelarea conceptuală. Cercetarea a inclus următoarele etape: identificarea și clasificarea componentelor esențiale ale unui sistem MDC; analiza relațiilor și interdependențelor dintre aceste componente; elaborarea unui model conceptual integrat care să reflecte funcționarea coerentă a sistemului. Modelul rezultat este adaptabil contextului instituțional academic și de cercetare, sprijinind dezvoltarea unor practici sustenabile și eficiente.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Implementarea unui sistem de management al datelor de cercetare presupune o schimbare organizațională semnificativă, cu implicații asupra tuturor componentelor funcționale ale unei instituții. Conform modelului clasic al schimbării organizaționale propus de Leavitt (1965), o organizație este un sistem compus din patru elemente interconectate – sarcini, tehnologie, structură și oameni – iar modificarea oricăruia dintre aceste elemente influențează inevitabil celelalte [10]. Prin urmare, pentru a gestiona eficient o astfel de schimbare, este necesară evaluarea prealabilă a stadiului actual al proceselor și capacităților organizației, precum și asigurarea unui echilibru între aceste componente.

Analiza realizată a condus la conturarea unui model sistemic al managementului datelor de cercetare, alcătuit din cinci componente fundamentale: cadrul normativ, infrastructura digitală, serviciile de suport, resursele umane specializate și practicile colaborative (Figura 1). Fiecare componentă joacă un rol important în asigurarea funcționării eficiente și sustenabile a sistemului MDC.

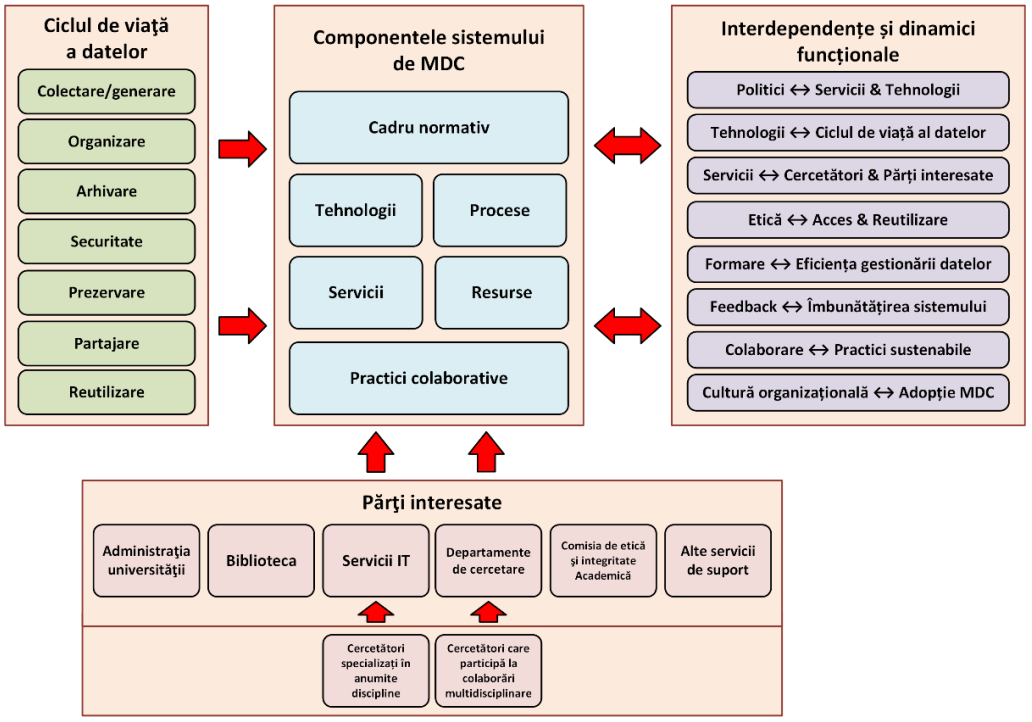

Figura 1. Sistemul de management al datelor de cercetare și interdependențele lor funcționale

Cadrul normativ constituie fundamentul reglementativ al sistemului de management al datelor de cercetare, oferind direcție, coerență și stabilitate în gestionarea întregului ciclu de viață al datelor – de la colectare și descriere, până la stocare, par-

tajare, reutilizare și arhivare pe termen lung. Componenta aceasta stabilește principiile, regulile, standardele și politicile instituționale care guvernează gestionarea datelor, în concordanță cu cerințele legale, normele etice și valorile științei deschise, cum ar fi transparența, accesul liber și reproductibilitatea cercetării.

În plan practic, cadrul normativ se manifestă printr-o serie de instrumente reglementare instituționale, naționale și internaționale, care oferă orientări clare și măsuri obligatorii pentru cercetători și instituții. Un exemplu concret îl constituie politicile adoptate de numeroase universități europene și internaționale – precum University of Edinburgh (UK), Delft University of Technology (Olanda) sau Harvard University (SUA) – care impun obligativitatea elaborării unui Plan de Management al Datelor (PMD) pentru fiecare proiect de cercetare, începând chiar din etapa de solicitare a finanțării.

La un nivel mai larg, organismele de finanțare, precum Horizon Europe, UK Research and Innovation (UKRI) sau National Institutes of Health (NIH) din SUA ș. a., condiționează accesul la finanțare de respectarea cerințelor privind accesul deschis la datele rezultate din cercetare. De exemplu, Horizon Europe solicită ca datele să fie publicate într-un depozit de date deschis (precum Zenodo, PANGAEA sau Figshare), cu licențe clare de reutilizare și în conformitate cu principiile FAIR.

Importanța cadrului normativ constă în capacitatea sa de a responsabiliza actorii implicați, de la conducerea universitară până la echipele de cercetare, și de a reduce riscurile asociate cu manipularea datelor – precum pierderea, accesul neautorizat sau utilizarea incorectă. Cadrul normativ nu este o simplă formalitate administrativă, ci un instrument de guvernanță strategică, care oferă sprijin concret pentru implementarea unui sistem de management al datelor sustenabil, etic și eficient. Eficiența și funcționarea coerentă a întregului sistem MDC depind, în mare măsură, de calitatea, aplicabilitatea și adaptabilitatea acestui cadru în contextul fiecărei instituții.

Un sistem MDC funcțional și durabil nu poate exista fără o ***infrastructură tehnologică*** bine aleasă, configurată și întreținută corespunzător, adaptată continuu la nevoile științei moderne [11]. Include platforme software, servere, baze de date, instrumente de generare a metadatelor, sisteme de back-up și soluții de securitate. Exemple de tehnologii utilizate: depozite de date (Dataverse, Zenodo, Figshare etc.), registrul depozitelor de date Re3data [12] ; instrumente pentru planuri de management al datelor: DMPTool, DMPonline; sisteme de stocare și arhivare: servere locale, cloud (Google Cloud, AWS, Nextcloud); software pentru managementul metadatelor și interoperabilitate: CKAN, Invenio, Fedora Commons; protocoale și standarde: OAI-PMH, DOI, Dublin Core, DataCite; instrumente de protecție și criptare, de analiză și vizualizare a datelor etc.

Tehnologia nu este un simplu instrument în MDC, ci un conector esențial între toate celelalte componente. Ea transformă politicile în realitate, potențează munca resurselor umane, susține serviciile oferite și facilitează colaborarea. Tehnologia trebuie să se conformeze politicilor instituționale și cerințelor legale (ex. GDPR, FAIR, Open Access). Politicile impun reguli de arhivare, acces și securitate pe care infrastructura tehnologică trebuie să le susțină. Dacă o politică cere ca datele să fie accesibile publicului după 12

luni, tehnologia trebuie să permită embargouri temporare și setări de acces controlat. Tehnologia sprijină funcționarea serviciilor: permite încărcarea datelor, editarea metadatelor, generarea de statistici, versionare și partajare. Suportul tehnologic eficient (ex. interfețe intuitive, ghiduri integrate, notificări automate) îmbunătățește experiența cercetătorilor.

Componenta ***procese*** reprezintă fluxurile de activități și acțiuni sistematice care asigură gestionarea coerentă, responsabilă și eficientă a datelor de cercetare pe tot parcursul ciclului lor de viață. Aceste procese definesc „cum" se realizează MDC: cum se colectează, descriu, stochează, partajează, protejează, reutilizează și arhivează datele. Componenta „procese" este miezul operațional al sistemului MDC. Ea transformă normele și politicile în acțiuni concrete, folosește tehnologia pentru eficiență, depinde de resursele umane pentru aplicare și se dezvoltă prin colaborare. Procesele bine definite și integrate asigură un management al datelor predictibil, reproductibil și de calitate, esențial pentru cercetarea modernă, transparentă și responsabilă.

O altă componentă a sistemului de MDC sunt ***serviciile*** care reprezintă ansamblul de activități și suport profesional organizat, care facilitează sprijinul concret oferit cercetătorilor în gestionarea datelor de cercetare. Serviciile sunt furnizate de biblioteci, centre de cercetare, birouri de suport sau echipe multidisciplinare și au rolul de a ghida, consilia și asista cercetătorii în fiecare etapă a ciclului de viață al datelor. Serviciile transformă politicile și infrastructura în soluții accesibile și aplicabile, punând la dispoziție nu doar resurse, ci și expertiză, consultanță și formare.

Serviciile reprezintă motorul aplicativ al sistemului MDC, ce conectează infrastructura, politicile și tehnologia cu utilizatorii finali: cercetătorii. Ele oferă ghidaj, formare și sprijin practic, contribuind la reducerea barierelor, creșterea competenței și îmbunătățirea calității datelor. Fără servicii eficiente și adaptate, întregul sistem riscă să rămână inactiv sau subutilizat. De aceea, serviciile sunt esențiale pentru operaționalizarea și sustenabilitatea MDC**.**

Componenta ***resurse*** cuprinde totalitatea mijloacelor necesare pentru funcționarea eficientă și sustenabilă a sistemului MDC, atât din punct de vedere material, cât și intelectual. Resursele pot fi clasificate în trei categorii principale: resurse umane (personal specializat), resurse financiare (bugete, granturi, investiții), resurse informaționale și educaționale (ghiduri, cursuri, platforme de instruire). Fără o alocare adecvată și coordonată a resurselor, MDC nu poate fi sustenabil sau eficient. Disponibilitatea resurselor determină capacitatea instituției de a răspunde cerințelor cercetătorilor și de a se adapta la evoluțiile tehnologice și legislative.

Succesul sistemului depinde de existența personalului calificat – bibliotecari de date, specialiști IT, manageri de cercetare – capabil să implementeze, să întrețină și să promoveze utilizarea eficientă a MDC. Resursele umane reprezintă un pilon esențial în funcționarea sistemului de management al datelor de cercetare, fiind profund interconectate cu toate celelalte componente ale acestuia. Fără personal calificat, politicile rămân doar cadre teoretice, infrastructura digitală este subutilizată, iar serviciile de suport nu

pot fi furnizate eficient. Competențele specializate ale bibliotecarilor, tehnicienilor de date și altor profesioniști asigură transpunerea în practică a politicilor instituționale privind gestionarea datelor, inclusiv elaborarea și implementarea planurilor de gestionare a datelor (DMP), aplicarea standardelor de metadate, sau respectarea cerințelor legale și etice.

În raport cu infrastructura digitală, resursele umane au rolul de a implementa, administra și adapta soluțiile tehnologice (platforme, depozite, software open source), asigurând interoperabilitatea acestora și răspunsul adecvat la nevoile cercetătorilor. Totodată, personalul de suport – în special bibliotecarii și formatorii – oferă asistență, instruire și consultanță cercetătorilor, facilitând utilizarea serviciilor disponibile și promovând bune practici în gestionarea datelor.

În lipsa unei echipe bine pregătite, chiar și cele mai avansate infrastructuri sau politici elaborate pot eșua în atingerea obiectivelor MDC. Astfel, dezvoltarea continuă a competențelor profesionale și integrarea resurselor umane în toate etapele procesului de gestionare a datelor sunt condiții esențiale pentru funcționarea coerentă, eficientă și sustenabilă a întregului sistem MDC.

Practici colaborative se referă la formele de cooperare, schimb de experiență, expertiză și resurse între diverși actori implicați în gestionarea datelor de cercetare: cercetători, bibliotecari, IT-iști, manageri de proiect, administrație universitară, parteneri externi și finanțatori. Această componentă favorizează construirea unei culturi instituționale comune în jurul datelor de cercetare, bazată pe încredere, transparență, partajare și sprijin reciproc. Formele de practici colaborative în MDC pot fi: echipe multidisciplinare pentru gestionarea datelor, rețele și consorții naționale sau internaționale (ex: GO FAIR, RDA – Research Data Alliance), partajarea infrastructurii și a cunoștințelor între instituții (ex: platforme comune de date), proiecte comune pentru dezvoltarea de politici, servicii sau instrumente de MDC, ateliere, formări, hackathoane, grupuri de lucru și comunități de practică, feed-back constant între furnizorii de servicii și utilizatori pentru îmbunătățirea continuă a soluțiilor oferite. Fără colaborare între actori, MDC riscă să devină fragmentat, nefuncțional și greu de adaptat cerințelor științei moderne.

Toate aceste componente nu funcționează izolat. Interdependențele dintre aceste componente sunt esențiale: de exemplu, fără politici clare, infrastructura și serviciile pot funcționa ineficient; fără competențe specializate, utilizarea infrastructurii este limitată; iar fără colaborare, fragmentarea eforturilor poate compromite întregul sistem. Modelul propus reflectă astfel o abordare integrată, în care succesul sistemului depinde de echilibrul și coordonarea acestor elemente.

Comparativ cu modelele tradiționale, propunerea acestui articol se diferențiază prin accentul pus pe interconectarea funcțională a componentelor, oferind un cadru flexibil și adaptabil. Acesta poate fi personalizat în funcție de nivelul de maturitate digitală al instituției, de resursele disponibile și de specificul domeniilor de cercetare.

Limitările cercetării includ absența unei testări empirice extinse a modelului propus. Prin urmare, se recomandă continuarea investigației prin **studii de caz concrete**,

aplicate în instituții cu niveluri diferite de dezvoltare a MDC, pentru a valida aplicabilitatea și eficiența modelului în practică.

CONCLUZII

Articolul propune un model sistemic integrat al managementului datelor de cercetare, evidențiind importanța componentelor constitutive și a interdependențelor dintre acestea pentru funcționarea eficientă și sustenabilă a sistemului. Printr-o abordare care combină politici clare, infrastructură adecvată, procese, servicii de suport specializate, competențe profesionale și practici colaborative, modelul sprijină calitatea cercetării și respectarea principiilor științei deschise. Acest model oferă un cadru util pentru instituțiile academice și de cercetare care doresc să dezvolte sau să îmbunătățească sistemele lor de management al datelor, contribuind la creșterea transparenței, accesibilității și reutilizabilității datelor științifice. Se recomandă continuarea cercetărilor prin studii empirice care să valideze și să adapteze modelul în contexte specifice.

REFERINŢE:

1. PINFIELD, S.; A. M. COX & J. SMITH. Research data management and libraries: Relationships, activities, drivers and influences. PLoS One, 2014, vol. 9(12), e114734. Disponibil: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0114734 [accesat 2025-05-23].
2. AZAMI, M.; A. SADATMOOSAVI & M. CHASHMYAZDAN. Research Data Management Frameworks: A Systematic Literature Review. International Journal of Information Science and Management (IJISM), 2023, vol. 21(3), pp. 1-18. DOI 10.22034/ijism.2023.1977759.0.
3. WHYTE, A. & J. TEDDS. Making the Case for Research Data Management. DCC Briefing Papers, 1st September 2011. Edinburgh: Digital Curation Centre, 2011, pp. 1-8. Disponibil: http://www.dcc.ac.uk/sites/default/files/documents/publications/Making%20the%20case.pdf [accesat 2025-05-15].
4. LEFEBVRE, Armel; Elizabeth SCHERMERHORN & Marco SPRUIT. How research data management can contribute to efficient and reliable science. Research Papers, 2018, vol. 35. Disponibil: https://aisel.aisnet.org/ecis2018_rp/35 [accesat 202?-??-??]. 7) XU, Z.; Z. CHEN; L. EUTSLER; Z. GENG & A. KOGUT. A scoping review of digital game-based technology on English language learning. Educational Technology Research and Development, 2020, vol. 68, 877-904. DOI 10.1007/s11423-019-09702-2.
5. XU, Z.; Z. CHEN; L. EUTSLER; Z. GENG & A. KOGUT. A scoping review of digital game-based technology on English language learning. Educational Technology Research and Development, 2020, vol. 68, 877-904. DOI 10.1007/s11423-019-09702-2.

6. CHAWINGA, W. D. & S. ZINN. Research Data Management in Universities: A Comparative Study from the Perspectives of Librarians and Management. The International Information & Library Review, 2020, vol. 53(2), pp. 97-111. Disponibil: https://doi.org/10.1080/10572317.2020.1793448 [accesat 2025-05-15].
7. HIGMAN, R.; D. BANGERT & S. JONES. Three camps, one destination: the intersections of research data management, FAIR and Open. Insights the UKSG journal, 2019, vol. 32, p. 18. Disponibil: https://insights.uksg.org/articles/10.1629/uksg.468 [accesat 2025-05-23].
8. ROSINI; M. RAHMATUNNISA; SUNARDI & I. F. PRIYANTO. Research Data Management in Environmental Studies: Scoping Review and Bibliometrics Analysis. DataScience Journal, 2025, vol. 24, pp. 1-18. DOI 10.5334/dsj-2025-020.
9. DONNER, Eva Katharina. Research data management systems and the organization of universities and research institutes: A systematic literature review. Journal of Librarianship and Information Science, 2022, vol. 55(17). DOI 10.1177/09610006211070282.
10. LEAVITT, H. J. Applied organisational change in industry: Structural, technological and humanistic approaches. In: J. G. March (ed.), Handbook of organisation. Chicago: Rand McNally and Company, 1965.
11. GUNJAL, B. & P. GAITANOU. Research Data Management: A proposed framework to boost research in Higher Educational Institutes: A proposed framework to boost research in Higher Educational Institutes. IASSIST Quarterly, 2017, vol. 41(1-4), pp. 1-13. Disponibil: https://doi.org/10.29173/iq12 [accesat 2025-05-23].BASUMATARY, Nijwm & Puttaraj
12. CHOUKIMATH & Mallikarjun ANGADI. Research Data Management Policies, Plans and Solutions: The Imperatives for the Higher Education Institutions. In: International Conference on Digital Technoogies and Transformation in Academic Libraries (DigiTTAL-2019), 26-28 December 2019, Central Library, National Institute of Technology Karnataka. Surathkal, 2019, pp. 248-264.

GLOSAR COMENTAT PRIVIND BIBLIOTECA PARTICULARĂ: CONCEPTE, PRACTICI, DIMENSIUNI CULTURALE

ANNOTATED GLOSSARY ON THE PRIVATE LIBRARY: CONCEPTS, PRACTICES, CULTURAL DIMENSIONS

CZU: 027.1:81'37 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.10**

Ivan PILCHIN
ORCID: 0009-0006-7875-0401
E-mail: pilkin.ivan@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova;
Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu", Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article proposes an annotated glossary of terms related to the private library, aiming to establish a clear conceptual framework for studying this bibliotheconomic and cultural phenomenon. Motivated by frequent terminological confusion in both academic and practical contexts, the glossary is thematically structured, including definitions, usage contexts, and bibliographical references. The study outlines various designations for private libraries – domestic, personal, familial – and explores their historical, social, and legal dimensions. It addresses the profiles of book collectors, including bibliophiles, private librarians, and antiquarians, and examines attachment-related behaviours such as bibliomania, biblioholism, and bibliophobia. The article also discusses private book practices, including cataloguing, personal archiving, and doorstep library services, while highlighting institutional aspects such as legal definitions, testamentary donations, and the integration of private collections into public holdings. The glossary reflects the evolving significance and functions of the private library as a hybrid space of memory, identity, and knowledge transmission across generations.*

Keywords: *glossary, hereditary donation, private library, terminological clarification.*

INTRODUCERE

Specialistul în bibliotecă Ion Stoica insistă pe faptul că terminologia este esențială în cercetarea de bibliotecă [1, p. 140], precum în oricare alt domeniu al cunoașterii. Ne-am propus în acest articol să elaborăm un scurt glosar al **bibliotecii particulare** (grupat tematic, fiecare termen fiind însoțit de definiție, context de utilizare și referință bibliografică) ca fenomen biblioteconomic și cultural.

Obiectivul principal: oferirea unui cadru conceptual clar în privința bibliotecii particulare ca domeniu de utilizare terminologică.

Motivația: confuzia sau suprapunerea terminologică în literatura de specialitate și în practicile de bibliotecă.

Metodologia selecției semantice și clasificării uzuale a termenilor ține de surse, criterii variate de utilizare, domenii conexe ale temei (bibliosofia, istoria cărții și a tiparului etc.).

GLOSAR COMENTAT DE TERMENI

A. NOMENCLATURI ALE BIBLIOTECII PARTICULARE

Bibliotecă privată/ personală/ particulară/ domestică. În literatură de specialitate, fenomenul bibliotecii personale este frecvent desemnat prin termenii „bibliotecă domestică", „bibliotecă particulară", „colecție particulară", „colecție privată" [2].

Trebuie să observăm faptul că denumirile utilizate reflectă diversitatea de perspective asupra funcției și statutului bibliotecii în spațiul privat. Terminologia variabilă indică lipsa unei standardizări conceptuale clare în literatura de specialitate. Sinonimia parțială între termenii folosiți semnalează o necesitate de clarificare terminologică în cadrul cercetărilor de profil. Utilizarea mai multor termeni evidențiază complexitatea și caracterul polisemantic al fenomenului bibliotecii personale. Terminologia existentă surprinde atât dimensiunea juridică (privată/ particulară), cât și pe cea afectivă și cotidiană (domestică/ personală) a acestor biblioteci.

E de menționat în acest context existența la Chișinău a unei cercetări de impact. Cristina Caterev a realizat un studiu vast asupra evoluției diacronice, uzuale și semantice a terminologiei biblioteconomice românești. În privința bibliotecilor private, cercetătoarea precizează: „bibliotecile private reprezentau o parte importantă a peisajului cultural și intelectual, oferind oportunități pentru proprietari și pentru cei invitați să exploreze și să se bucure de o varietate de resurse bibliografice personalizate și private" [3, p. 66].

Colecția particulară/ privată/ domestică/ biblioteca de familie ține metodologic de studiile de caz familiale. În sens social, istoria bibliotecilor particulare „s-a împletit, pe parcursul mai multor secole, cu istoria politică, istoria socială, istoria culturii și cu istoria mentalităților" [4, p. 74]. Biblioteca de familie, fondul de carte ereditar și moștenirea bibliografică sunt alte noțiuni conexe. Memoria bibliografică transgenerațională, arhivele personale sau „arhivele private" țin de acest tip de colecție [5, p. 48].

Din perspectivă motivațională, Catherine Sheldrick Ross consemnează fenomenul unui tip de colecționare provocată de interdicție: „timp de generații, copiii au ignorat cu seninătate sfaturile profesorilor și bibliotecarilor, transformând lectura interzisă într-o plăcere clandestină. Atunci când nu puteau împrumuta cărțile preferate de la biblioteca publică, își construiau propriile colecții private, care erau discutate cu entuziasm între prieteni, schimbate, păstrate și transmise mai departe următoarei generații. Adulții își amintesc cu nostalgie de lecturile din copilărie – romanele ieftine și cărțile din serii – iar mulți dintre ei se îndreaptă acum către comunități online și librării virtuale pentru a împărtăși amintiri și a-și recăpăta favoritele pierdute de mult. Generație după generație, cititorii tineri devin fani și colecționari pasionați ai celor mai noi serii la modă" [6, p. 195].

Tradiția sovietică a bibliotecilor personale este exemplară în spațiul nostru, așa cum „aproape fiecare familie avea o bibliotecă personală, cărțile bune erau la mare căutare." [7, p. 125-126].

Biblioteca trucată. O formă hilară de bibliotecă [8, p. 272] în care volumele sunt niște butaforii livrești, pentru a crea o aparență. Putem remarca că acest tip de mimetism

bibliotecar evidențiază deturnarea funcției autentice a bibliotecii, transformând-o într-un decor de prestanță socială lipsit de conținut cognitiv.

B. TIPOLOGII DE POSESORI

Bibliofilul. Colecționarismul bibliofilic ține în mod imanent de domeniul biblioteconomic [9, p. 219], conceptul de „bibliofil", desemnând o „persoană care iubește și prețuiește cărțile (în special, în forma lor fizică) și care are suficiente cunoștințe pentru a distinge edițiile în funcție de caracteristicile și calitățile lor" [10]. Bibliofilia transcende simpla acumulare de cărți, înscriindu-se într-o practică avizată, în care pasiunea se conjugă cu discernământul biblioteconomic. Bibliofilul devine astfel nu doar un iubitor de carte, ci și un agent activ în păstrarea, clasificarea și valorizarea obiectului tipărit.

Bibliotecarul personal. Posesorul de colecție personală poate fi, pe bună dreptate, numit un „bibliotecar personal" [11]. Dispariția lui poate periclita existența în timp a colecției. Unele colecții individuale de carte se diminuează sau dispar treptat, incapabile să concureze cu accesibilitatea și amploarea resurselor oferite de Internet. Totuși, există și biblioteci personale care continuă să se extindă, în funcție de profilul cultural al deținătorului. În paralel, o parte semnificativă a volumelor provenite din bibliotecile domestice este redirecționată către biblioteci stradale, puncte de schimb informal de carte sau centre de colectare a maculaturii, ceea ce indică o transformare a circuitului de circulație și valorificare a cărții în spațiul privat [12].

Anticarul/ buchinistul. Avem în vedere o formă de afacere în care colecționarul se numește „buchinist" sau „anticar", acel „comerciant de cărți vechi, rare și prețioase, publicații seriale și documente grafice. De regulă, anticarii provin dintre marii iubitori de carte care își dedică întreaga viață vehiculării valorilor bibliofile" [5, p. 41]. Celebre sunt „tarabele buchiniștilor" [8, p. 125] din Paris. Figura buchinistului sau a anticarului reprezintă o extensie profesionistă a bibliofiliei, unde pasiunea pentru carte capătă formă economică și culturală, totodată. Departe de a fi un simplu comerciant, anticarul joacă rolul unui mediator între trecutul cultural și prezentul cititorului, facilitând circulația valorilor bibliofile în spațiul public.

C. FORME ȘI PATOLOGII ALE ATAȘAMENTULUI FAȚĂ DE CARTE

Bibliomania. Uneori interesul pentru carte poate cunoaște forme exacerbate, oscilând între pasiune intensă și comportament obsesiv. Astfel, „*bibliomania"* desemnează o obsesie compulsivă pentru colecționarea de cărți [10]. Ilie Stanciu în volumul „Călătorie în lumea cărții" enumeră mai multe cazuri celebre de bibliomanie în istoria umanității [8, p. 271-273].

Biblioholismul reflectă o formă de dependență mai accentuată decât simpla plăcere de a citi, însă mai moderată decât bibliomania [10]. Practic, un biblioholic manifestă o atașare puternică și constantă față de carte, uneori considerată o formă sănătoasă sau

acceptabilă de pasiune pentru lectură, dar care poate afecta alte aspecte ale vieții dacă devine excesivă.

Bibliolatria exprimă o venerație excesivă față de carte, ce poate duce la o legătură emoțională profundă și o formă de idolatrizare a obiectului livresc [10].

Bibliocleptomania. Bibliomania, în anumite cazuri, poate degenera în comportamente deviante, precum „furtul de carte" [10]. De altfel, furtul din colecțiile cu acces liber se produce adesea pentru completarea colecțiilor private [13, p. 130].

Biblionarcisismul. O dimensiune aproape patologică a bibliofiliei este adesea „biblionarcisismul", definit drept „arta de a-i convinge pe alții că ești mai cunoscător în domeniul cărților decât ești în realitate" [10].

Bibliofobia e definită ca o teamă irațională față de cărți, care determină individul să le evite în mod sistematic [10]. Ilie Stanciu invocă mai multe cazuri de bibliofobie practicată de către oamenii ajunși la putere în diferite epoci și spații [8, p. 278-283].

Bibliocidul reprezintă o „acțiune voită de distrugere a cărților și bibliotecilor" [5, p. 64].

Manifestările patologice legate de raportarea la carte, de la bibliomanie la bibliocid, dezvăluie o axă extrem de complexă a relației afective, psihologice și sociale cu obiectul livresc. Fie că se manifestă ca obsesie, dependență, idolatrie sau repulsie, aceste comportamente ilustrează puterea simbolică și identitară a cărții în conștiința umană. În extremă, cartea nu mai este doar sursă de cunoaștere, ci devine obiect al dorinței, al urii sau al manipulării, ceea ce justifică atenția pe care bibliosofia, biblioteconomia și studiile culturale o acordă acestor fenomene.

D. PRACTICI ȘI FENOMENE ASOCIATE

Donația de carte ereditară. În „Biblioteca Modernă: Glosar de termeni uzuali" reperăm următoarea definiție pentru donație: „una din căile prin care se dezvoltă, curent și retrospectiv, colecțiile bibliotecilor publice oferite cu titlu gratuit de către persoane fizice (autori, descendenți ai autorului, persoane particulare etc.) sau juridice (edituri, asociații culturale, organizații guvernamentale, ambasade etc.)" [14, p. 41]. Trebuie să constatăm că este vorba de un mecanism vital prin care patrimoniul cultural personal sau familial este transferat bibliotecilor publice, contribuind la conservarea și democratizarea accesului la cunoaștere. Prin implicarea unui spectru larg de donatori, acest proces asigură diversitatea și continuitatea colecțiilor, reflectând un act generos de responsabilitate și durabilitate culturală.

Achiziția gratuită. Mircea Regneală categorisește donațiile ereditare drept o „achiziție gratuită" pentru instituțiile bibliotecare [5, p. 25]. Acestea presupun un transfer de patrimoniu simbolic și afectiv, transformând colecțiile individuale în bunuri publice, și reconfirmând biblioteca drept spațiu legitim al continuității și conservării valorilor intelectuale.

Ex-librisul (ex meis libris) ține de domeniul exlibristicii și, în contextul cercetării noastre, reprezintă un însemn aplicat la începutul unei cărți pentru a desemna proprieta-

rul acesteia [5, p. 233]. El transcende simpla semnare a unei cărți, devenind un simbol al posesiei conștiente, al memoriei individuale și al istoriei personale a lecturii, oferind indicii importante despre circulația cărților, despre gustul estetic și despre statutul cultural al proprietarului.

Lectura particulară/ domestică se referă la noțiunea de lectură particulară, ca proces care nu ține de manuale, de învățământul formal [15]. Este procesul de studiu nonformal, după cum o definesc unele glosare ale lecturii [16] care definește biblioteca de acasă drept un spațiu de reflecție și autoformare.

Arhivarea privată, catalogarea informală (după criterii alfabetice, tematice, estetice), indexare personală (caiete de lectură, însemnări), inventarierea fondului privat sunt forme de gestionare a colecțiilor personale. Arhivarea este utilizată aici „ca formă de conservare de lungă durată" [5, p. 46]. Aceste practici, deși nonformale, contribuie la instituționalizarea subtilă a lecturii individuale și plasează biblioteca domestică într-o zonă intermediară între spațiul privat și cel cultural.

E. GLOSAR JURIDIC ȘI INSTITUȚIONAL

Biblioteca privată în sistemul juridic național

Legea Republicii Moldova cu privire la biblioteci nr. 160 din 20.07.2017 operează cu noțiunea de „bibliotecă privată", definită drept „bibliotecă instituită în cadrul sau în subordinea unei persoane juridice de drept, privat ori care este fondată și deținută de o persoană fizică" [17]. În conformitate cu cadrul legislativ actual, bibliotecile private sunt integrate în sistemul național de biblioteci, alături de bibliotecile naționale, cele publice teritoriale, bibliotecile din instituțiile de învățământ, precum și cele cu profil specializat. Relația dintre bibliotecile private și cele publice – precum și între bibliotecile de același tip – se manifestă tradițional prin intermediul donației de carte, care rămâne una dintre modalitățile esențiale de îmbogățire a colecțiilor de bibliotecă, alături de achiziție, abonamente, transferuri, schimburi inter-bibliotecare naționale și internaționale, depozit legal și digitizare. În anumite situații, donațiile provenite din biblioteci private pot contribui semnificativ la consolidarea patrimoniului național de documente de bibliotecă, în special atunci când este vorba despre exemplare bibliofile rare, tipărituri cu dedicații autografe ale autorilor sau volume purtând ex-librisuri valoroase.

Donația testamentară. Brigitte Richter în „Ghid de biblioteconomie" propune noțiunea de „donație testamentară", cele care vin post mortem, se fac prin testament de către personalități locale, erudiți sau universitari [13, p. 16]. Bibliotecilor publice le revine rolul de a evalua acele colecții private, de a negocia condițiile ulterioare de utilizare a lor (limitarea împrumutului în cazul unor raritați etc.).

E de menționat faptul că „multe dovezi istorice s-au pierdut pentru că proprietarii materialelor cu valoare de arhivă nu erau conștienți de valoarea informațională a colecțiilor lor sau de existența unor instituții care colecționează și conservă asemenea materiale" [18, p. 210]. O astfel de donație ar putea contribui la „dezvoltarea colecțiilor" [19 p. 33] publice,

doar că acestea necesită viziuni strategice care ar putea lua în calcul bibliotecile personale. Totodată, pentru colecțiile particulare, ale căror proprietari au murit, „bibliotecile publice sunt atractive, deoarece sunt instituții de cunoaștere care depășesc limitele diferitelor discipline, generații, precum și sunt transculturale" [20, p. 13].

Bibliatria însumează acele tehnici și forme de artă de restaurare a cărților [5, p. 64] valoroase parvenite în colecțiile publice din cele personale unde puteau fi păstrate în condiții necorespunzătoare sau invadate de bibliofagi, insecte care distrug hârtia. Astfel este asigurată o punte între fragilitatea materială a suportului și continuitatea culturală a patrimoniului scris.

CONCLUZII

1. Necesitatea clarificării terminologice: În studiul bibliotecilor particulare, un cadru conceptual bine structurat este esențial pentru evitarea confuziilor generate de suprapunerile terminologice existente în literatura de specialitate și în practica biblioteconomică. Glosarul propus contribuie la această clarificare prin definirea, contextualizarea și bibliografierea riguroasă a termenilor.

2. Biblioteca particulară ca fenomen cultural complex: Biblioteca personală nu este doar o colecție de cărți, ci un fenomen cu valențe sociale, istorice, psihologice și juridice. Ea reflectă nu doar gustul și profilul cultural al posesorului, ci și dinamici familiale, motivații afective, practici de lectură și chiar forme de transmitere a memoriei intergenerționale.

3. Integrarea bibliotecilor personale în sistemul biblioteconomic național: Deși private prin definiție, bibliotecile particulare pot contribui substanțial la patrimoniul public, prin donații, transferuri sau digitizare. Este necesară o strategie instituțională de valorizare a acestora, inclusiv prin dezvoltarea unor politici de conservare, catalogare și recuperare a fondurilor cu valoare bibliografică sau istorică.

REFERINȚE:

1. STOICA, I. *Criza în structurile infodocumentare*. Constanța: Ex Ponto, 2001. 225 p. ISBN: 973-8227-08-9.
2. MARTÍNEZ DE SOUSA, J. Diccionario de bibliología y ciencias afines: terminología relativa a la archivística, bibliofilia, bibliografía [...] paleografía, papirología, etc. Madrid: Pirámide. 1990. 852 p. ISBN: 84-86168-45-7. Apud: AGUSTÍ, L. *Organització d'una biblioteca personal o familiar: alguns consells pràctics*. Disponibil: https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/155804/1/692298.pdf [accesat 20.03.2025]
3. CATEREV, C. *Evoluția terminologiei biblioteconomice românești*/ Teză de doctor în filologie. Chișinău, 2025.
4. BULUȚĂ, Gh. *Civilizația bibliotecilor*. București: Editura Enciclopedică, 1998. 165 p. ISBN: 973-45-0257-3.

5. REGNEALĂ, M. *Dicţionar explicativ de biblioteconomie şi ştiinţa informării.* Vol. 1. Bucureşti: FABR. 2001. 409 p. ISBN: 973-85555-1-5.
6. SHELDRICK ROSS, C. Dime Novels and Series Books. In: Sh. A. WOLF [et al.]. *Handbook of research on children's and young adult literature*. New York: Routledge, 2011. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/258763170_Dime_Novels_Series_Books [accesat 20.03.2025]
7. NEGOIȚĂ, E. Lectura în familie. În: *Lectura și scările: Culegere de articole* / coord. de ed.: Vera Osoianu, Angela Drăgănel. Chișinău: Prut Internațional: BNRM, 2020. 384 p. ISBN 978-9975-54-455-9.
8. STANCIU, I. *Călătorie în lumea cărţii*, Editura didactică și pedagogică, București, 1970, 316 p.
9. DIMA-DRAGAN, Corneliu. *Biblioteca unui umanist român Constantin Cantacuzino Stolnicul*. Bucureşti: Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă, 1967. 405 p.
10. REITZ, Joan. M. *Online Dictionary for Library and Information Science*. Disponibil: https://odlis.abc-clio.com/odlis_b.html [accesat 25.03.2025]
11. HOWARTH, F. *How to nurture a personal library: an escape, a sanctuary, a place of pleasure, a memoir. Take these steps to ensure your library is just what you want it to be*. Aeon Media Group Ltd, ©2012-2025. Disponibil: https://psyche.co/guides/how-to-nurture-and-grow-a-personal-library-of-books [accesat 10.03.2025]
12. AGUSTÍ, L. *Organització d'una biblioteca personal o familiar: alguns consells pràctics*. Disponibil: https://diposit.ub.edu/dspace/bitstream/2445/155804/1/692298.pdf [accesat 20.03.2025]
13. RICHTER, B. Ghid de biblioteconomie. Chișinău: Arc. 1997. 318 p. ISBN: 9975-61-024-2.
14. KULIKOVSKI, L. BURSUC, O., GANEA, D. *Biblioteca modernă: glosar de termeni uzuali.* Ch.: Garamont Studio, 2018. 140 p. ISBN 978-9975-134-30-9.
15. *Lectură particulară.* Dexonline. Disponibil: https://dexonline.ro/definitie/lectur%C4%83/definitii [accesat 23.03.2025]
16. *Reading Glossary. Iowa Reading Research Center.* Disponibil: https://irrc.education.uiowa.edu/resources/reading-glossary [accesat 23.03.2025]
17. Legea nr. 160 din 20.07.2017 cu privire la biblioteci. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=120694&lang=ro (accesat: 20.03.2025)
18. CARLETON, D. E. Expoziții în arhive. In: *Management pentru viitor: biblioteci și arhive*. Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană, Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga", 2000. pp. 209-210. 216 p. ISBN 973-595-010-3.
19. HORVAT, S. *Introducere în biblioteconomie*. București: Editura Grafoart, 1996. 210 p. ISBN: 973-9054-06-4.
20. Țurcan, N. 2020. Biblioteca publică și știința participativă. În: *BiblioPolis*. 2020. Vol. 75, nr. 4, pp. 5-16. ISSN 1811-900X.

LECTURA ÎN IMPAS: CRIZA CIVILIZAȚIONALĂ ȘI MUTAȚIILE CULTURII SCRISULUI

READING IN DEADLOCK: THE CIVILISATIONAL CRISIS AND THE TRANSFORMATIONS OF WRITING CULTURE

CZU: 028:003 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.11**

Maria PILCHIN
ORCID: 0009-0002-4477-8730
E-mail: maropil82@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova;
Biblioteca Municipală „B.P. Hasdeu”, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article explores the transformation of reading from a spiritual, contemplative, and formative act into a functional, utility-driven practice, closely linked to broader civilisational shifts. It examines how reading has historically reflected cultural values and societal structures, from scriptoria and royal libraries to today's hybrid and digital reading environments. The study delves into the concept of a civilisational crisis marked by value fragmentation, digital acceleration, and the erosion of deep reading practices—while also discussing the evolution of writing culture and the materiality of the book. Further, it investigates the socio-technological symptoms of cultural mutation, including the decline of the humanities, the commodification of knowledge, and the risk of cognitive superficiality. In response, the final section proposes a "reading ecology": reflective reading, pedagogical renewal, and bibliocultural resilience as possible paths forward. By linking civilisational malaise to transformations in the culture of reading, the article argues for the critical role of literature and libraries in preserving human depth amid accelerated change.*

Keywords: *bibliocultural resilience, civilisational crisis, cultural mutation, the deadlock of reading.*

INTRODUCERE

Pentru a analiza criza lecturii din perspectivă civilizațională, recurgem la o abordare interdisciplinară ce îmbină metode din științele culturii (filologie, biblioteconomie), sociologie, filosofie și studii media. Studiul este de tip calitativ, conceptual și exploratoriu, cu accent pe interpretarea tendințelor culturale și a mutațiilor de paradigmă în percepția și practicarea lecturii. Utilizăm metoda hermeneutică pentru a interpreta funcțiile atribuite lecturii în contexte istorice și culturale diferite. Prin instrumente specifice criticii culturale (eng. cultural criticism), interpretăm semnificația contemporană a lecturii în raport cu mutațiile civilizaționale: accelerarea timpului, digitalizare, suprasaturație informațională. Întreprindem o revizuire teoretică a surselor academice și eseistice care abordează tema. Metoda semiotică ne permite identificarea mutațiilor simbolice ale actului de a citi (de la cartea obiect sacru la ecranul fragmentat). În sens prospectiv, pe final, propunem scenarii de recuperare a lecturii.

La nivel de obiective, analizăm în acest articol modul în care lectura a fost percepută de-a lungul epocilor: de la lectură ca practică spirituală, formativă, contemplativă, până la instrumentalizarea ei în epoca modernă, postmodernă și postumană. Includem și referințe la ritualul lecturii, la funcțiile sale educaționale și identitare. Explorăm conceptul de „criză civilizațională" ca fragmentare a valorilor, accelerare a timpului social, digitalizare masivă, cultură vizuală și consum accelerat de informație. Punem accent pe efectele acestui fenomen asupra cunoașterii, a culturii scrisului și a tiparelor de lectură. Ne referim la tranziția de la cultura tiparului la cultura digitală, prin modificarea suporturilor de lectură. Aducem în discuție noțiuni ca *criza civilizațională, criza cunoașterii, criza lecturii*. Pe final propunem soluții sau direcții de recuperare a lecturii în sens profund: *slow reading*, lectura reflexivă, rolul bibliotecilor, al pedagogiei lecturii, al campaniilor culturale. Deschidem o discuție despre revalorizarea lecturii ca practică de interiorizare, rezistență, reziliență și umanizare.

1. LECTURA CA INDICATOR CIVILIZAȚIONAL: DE LA RITUAL SPIRITUAL LA UTILITARISM

Biblioteca a fost mereu un spațiu al stocării și prezervării materiei informaționale și a bunurilor sapiențiale și de culturalizare. Industria de carte a fost și este o ramură importantă a producerii, transmiterii și dezvoltării epistemei. De la scribi la tipografi, de la bibliotecile antice, la cele mănăstirești, apoi regale și imperiale, toate acestea sunt spații și produse civilizaționale ale istoriei cărții, anunțând în mod continuu „avangarda unei revoluții a cunoașterii" [1, p. 15].

Cititorul este un indicator al transformărilor dintr-un organism social. „Economia de piață și economia nevoilor par să se lovească inevitabil. Dar importanța atribuită cititorului le caracterizează pe amândouă. Fie că îi facem curte, fie că îl căutăm, cititorul este desemnat de drept, amândouă consacrându-l drept suveran" [2, p. 51]. Or, economia atenției „cu o atenție relativ scăzută" [3, p. 113], în prezent, o confirmă, configurând un alt tip de economie, cel al (ne)plăcerii [4, p. 41].

2. CRIZA CIVILIZAȚIONALĂ CONTEMPORANĂ: SIMPTOME CULTURALE, EDUCAȚIONALE ȘI TEHNOLOGICE

Conceptele filosofice ale lui Herder defineau cultura ca pe un sânge vital al unui popor, opunându-i civilizația ca pe o dimensiune legală, tehnică, reglementatoare. Totodată, aceasta contura teza că mai multe națiuni pot face parte din aceeași civilizație, cultura lor fiind însă neapărat una care face diferența [5, p. 11]. Din perspectiva spațiului european, comparatistul Paul Hazard, definea Europa drept un model de gândire creatoare, dinamică aflată mereu în căutarea fericirii și adevărului, ambele puse la îndoială de provizoriu și relativ. Alte spații civilizaționale au renunțat la acest fel de neliniște, afișând o existență în *nirvana*. Europa însă „fabrică trepidând lucruri noi" [6, p. 446].

Unii gânditori trag alarma unui degradeu cognitiv: apar falsele universități ca o reacție la „o cerere insațiabilă de diplome într-o cultură în care toată lumea crede că

trebuie să facă o facultate" [7, p. 92-93]. Studiile umaniste și științele spiritului nu sunt la mare căutare, configurându-se un declin global, iar „departamentele de literatură ale universităților sunt și ele în mare necaz" [8, p. 211]. Alți cercetători subliniază faptul că epoca „mandarinatului academic și universitar" [2, p. 13] a trecut. Nicolae Berdeaev semnala faptul că expresia intelectului nu e de căutat în limbajul scientist sau în mediul politic: „Șefii gândirii modeme nu sunt academicieni. Nici filosofia academică, nici arta academică nu au influență vitală. Este același lucru cu politica parlamentară care trece alături de viață. Procesele vitale se declară spontan și nu pe căi oficiale. Astfel trebuie să meargă lucrurile în epocile de crize și de catastrofe" [9, p. 79].

Din momentul lacunar al culturii și al cunoașterii reies și alte disfuncții, așa cum „lumea se destramă în atât de multe moduri" [10, p. 528]. Au afirmat-o și gânditorii din epocile anterioare, Antichitatea literară exclamând retoric: *O tempora, o mores*? Noi o formulăm astăzi altfel, descoperind „un peisaj cultural al unor disparități considerabile" [10, p. 9]. Alessandro Baricco în volumul său „Barbarii: eseu despre mutație" sugerează ideea că suntem înclinați să vedem efectele crizei, nu și cauza care declanșează procesul. Dezbaterile vizează aspecte concrete: librăriile, practicile de consum livresc, industria fast-food, televiziunea, tânăra generație care nu citește, dar nu fenomenul global al mutației culturale [3, p. 35]. Această caracteristică mutabilă era semnalată deja la sfârșitul secolului trecut de către George Steiner prin apariția de mutații relevante în simțire, cogniție și percepție și care pot duce la un barbarism care amenință să ne distrugă cunoașterea și cultura [11, p. 562-565]. Subcultura, numită barbarie de mai mulți cercetători, vine și din cultura imitației, a copiei în detrimentul creației autentice.

Or, unii autori reperează „un aer de Apocalipsă" [3, p. 76], un „pericol de dispariție" [11, p. 564]. Apocalipsa ar putea fi și una de sorginte tehnologică, așa cum „tehnologiile contemporane ne supun unor semnale din ce în ce mai numeroase și obsedante, care cer reacții comportamentale din ce în ce mai rapide, pe când cărțile presupun relații de lungă durată, în care semnele invită la dialog cu sinele, cu autorul, cu cititorii – în orice caz, cu umanitatea din noi și din ceilalți" [12, p. 131]. Marea Transmutare în zona online, aflarea oamenilor în mediul digital provoacă în ultimul timp și o involuție a încrederii față de progresul tehnic. Riscul de a aluneca din epoca informațională în cea a dezinformării, a unui GULAG digital susținute de o tehno-industrie e tot mai mare, după cum susțin unii gânditori. Capitalismul de supraveghere electronică (monitorizare, înregistrare, măsurare, evaluare, predicție), piața digitală, furtul datelor personale, adicția la realitatea digitală și conectarea continuă repun actualitatea activităților off-line. Pandemia de Coronavirus a prioritizat evenimentele cu prezență ca o creație colectivă și fără conectare electronică. În bibliotecile publice a revenit în actualitate împrumutul fizic al producției scrise. Obiectul dezbaterii dintre digital și fizic este și aplatizarea majoră din domeniul culturii și metodologiei mnezice, în general, criză survenită odată cu sporirea utilizării tehnologiilor digitale și a produselor industriilor creative . Conflictele armate regionale din ultimii 4 ani au sporit totuși importanța mediului online în care se mediatizează toate.

3. MUTAȚIILE CULTURII CĂRȚII: DE LA HÂRTIE LA ECRAN, DE LA TEXT LA FLUX

Domeniul biblioteconomic cere o adaptare la schimbarea perpetuă a societății, la necesitățile identității comunitare, a înțelegerii actualității și a modului de a primi și aplica noile paradigme civilizaționale care mereu vin „după experiența marilor crize" [13, p. 14]. Creșterea economică stimulează nivelul de raționalitate, de cultură, de informație, de instruire. Individul urcă mai sus în piramida lui Maslow. Nevoile primare sunt satisfăcute. Statele locuite de indivizi evoluați, vor o lume civilizată. Secolul XXI, prin inovațiile medicale în domeniul imunizării, prin tehnologiile ingineriei genetice, prin performanța globală a logisticii, a contracarat în mare parte foametea și subnutriția.

Cursa globală pentru supremația în știință și tehnologie se produce într-un mod fără precedent, așa cum tehnologia înaltă a accelerat procesele și fenomenele studiate/ utilizate drept instrumente pentru studiu. Era digitală a produs transformări graduale semnificative în sistemul social. Omul vrea să fie cult, doct și performant. Curba ascendentă a bunăstării nu îi este suficientă, el vrea mereu să adauge materialului un progres exprimat prin idealuri. Vrea o armonizare dintre fizic (păstrător de istorie) și metafizic, metadate, dintre tehnologie și psihologie în marele *sat global* [14, p. 203]. Așa s-a ajuns la conceptul de „bibliotecă hibridă" [15, p. 94]. Tehnologia a transformat definitiv lumea culturii și a bibliotecii. Nu asistăm la un eșec al cărții, ci la o reformulare a percepției ei și o repoziționare a uzului său civilizațional. Din obiect de păstrat și conservat ea a devenit un obiect de utilizat, de uzat, așa cum oricând poate fi reeditată, retipărită. Judecata și aprecierea de valoare sunt produse doar după exercițiul analizei, sintezei și antitezei conștiente de holismul procesului.

Unele voci consideră că „civilizația critică lingușirea gustului public, dopajul, facilitatea" [3, p. 156] care vin dinspre marketizarea domeniului. De fapt, lectura, în sens instituționalizat (școală, bibliotecă) este astăzi un flux de procese care se produc sincron. Lectura s-a impus ca o necesitate absolută în lumea civilizată, ca un proces și un mecanism integrator într-un univers al progresului dătător de imbolduri, al științei și al reperelor valorice antagonice „dezechilibrelor dezvoltării" [16, p. 48] și altor manifestări haotice: analfabetism funcțional, dezinformare, manipulare etc.

Într-o lume postumanistă, robotizată, într-o lume a dispozitivelor, accesul la filosofie, artă, literatură, cultură, în general, este primordial, cu cât lumea are acces la toate acestea, „cu atât mai mult ea este asigurată împotriva posibililor avataruri ale unei civilizații hipermecanizate" [2, p. 81]. Omul recent își are reperele culturale în perioada postmodernă, una permisivă, cosmopolită în sens estetic [17, p. 111], având nevoia stringentă a unei reumanizări prin valoare spirituală.

4. SPRE O ECOLOGIE A LECTURII

„Civilizația Occidentului a fost, între toate, în bine și în rău, cea mai dinamică și mai schimbătoare" [18, p. 125]. Este vorba, în primul rând, despre o dinamică culturală ca însemn al devenirii estetice și a ieșirii dintr-o dimensiune statică, dar și despre o evoluție colectivă. Paradigmele lecturii sunt astăzi, în primul rând, de sorginte socială,

fiind determinate de acea „viață într-un orizont al comunității” [19, p. 18]. Husserl diagnostica faptul că „națiunile europene sunt bolnave, Europa însăși se află, se spune, într-o criză” [19, p. 18]. Peter Frankopan consideră că „perioada de glorie a Vestului este la răscruce, dacă nu cumva s-a sfârșit” [20, p. 551]. Soluțiile sunt conținute și ele de către forțele conservate de magma imaginarului colectiv.

Astfel, „lumea trece printr-o perioadă de turbulență și transformare” [20, p. 552]. După februarie 2022 tot mai mult se anunță epoca războaielor economice, culturale și civilizaționale. În acest context, lectura și rolul său de forță motrice în formarea unui cetățean emancipat, cu spirit liber și în evoluție individuală și socială este un adevăr și o valoare incontestabilă. Cartea este un simbol cert al contribuției culturii scrise la dezvoltare și un instrument cognitiv de o importanță covârșitoare. Textul tipărit reprezintă o chintesență a civilizației occidentale, a unor societăți care s-au vrut a fi mereu evoluate și justițiare. Cu referire la „libertatea informației” [21, p.12], dreptul accesului la informație e dreptul unor societăți formate din oameni egali consolidați împreună de ideea de libertate și de colectivitate progresistă care poate da măsura potențialului său.

Nu există un acord științific cu privire la un posibil crepuscul civilizațional, cauza acestui dezacord fiind de cele mai multe ori geopolitică. Dar un fapt transpare din multiplele lupte de idei: arhitectura civilizației a edificat o lume aflată într-o continuă criză care distruge și, totodată, construiește matricea socială. Futurologii au semnalat acest fapt: „Atunci când totuși diversitatea se conjugă cu tranziența și noutatea, împingem societatea cu o viteză vertiginoasă spre o criză istorică de adaptare. Creăm un mediu ambiant atât de trecător, de nefamiliar și de complex, încât amenințăm milioane de oameni cu aceeași criză de adaptare. Iar această criză este șocul viitorului” [22, p. 307]. Omul e un biosistem „cu o capacitate de schimbare limitată”. *Șocul viitorului* survine când această capacitate este covârșită [22, p. 329].

Soluția este organizarea și promovarea cunoașterii specializate și a corpusurile de cunoștințe care scot în față profesioniștii și experții. Această poziție nu este însă una neapărat formulată în termeni noi. Atacurile aduse de către Aristotel filosofiei lui Platon sunt exemplare. Discipolul lui Platon a revizuit tezele profesorului său, propunând „o înțelegere a cunoașterii care era mai științifică și mai empirică, una concentrată pe lucrurile particulare, și nu pe universalii” [1, p. 76]. Nu considerăm că teoriile ucenicului ar fi surclasat pe cele ale profesorului. Reperăm eterna disensiune dintre generații, școli, modele și paradigme ale gândirii. Iar „ceea ce pare inovație vine, de fapt, de multe ori, de la o reminiscență involuntară sau de la o mai bună cunoaștere a trecutului” [2, p. 100] și a mișcărilor sau ereziilor sale.

De la ideile enciclopedice ale trecutului, trecem astăzi la dimensiunea aplicativă a cunoașterii intrate în derivă. Este de invocat aici experiența japonezilor și a sud-coreenilor: bibliotecari-pedagogi din bibliotecile școlare care prestează servicii de alfabetizare funcțională pentru întreg parcursul gimnazial, perioadă a școlarizării în care interesul pentru lectură și conștientizarea scade simțitor. Conștientizarea nu este de ignorat, așa cum ea este mai mult decât un set de performanțe superioare, e asumare, e detașare de

cele cunoscute. A nu se ignora faptul că „între cunoaștere și conștientizare poate să existe o adevărată prăpastie” [23, p. 78], ultima necesitând învățare și consolidare perpetuă.

Criza nu se oglindește atât în sfera comercialului, cât în cea a educației. Afacerile prosperă: „industria editorială a Occidentului își sporește în mod constant și semnificativ volumul de afaceri” [3, p. 68]. Și această tendință o resimțim și în spațiul literaturii române. Mai ales romanul este tipul de literatură cumpărată, citită, premiată, tradusă. Este cazul prozei lui Mircea Cărtărescu premiat și tradus în lume, dar și al altor scriitori români. Să exemplificăm cu câțiva prozatori basarabeni: Tatiana Țîbuleac, Iulian Ciocan, Liliana Corobca, Dumitru Crudu etc. – autori cu o receptare prolifică peste hotare. Vom invoca și povestioara subsemnatei „Doggy”, o carte de o vandabilitate performantă inedită pentru piața moldovenească de carte, care în 2024 a fost inclusă în 5 programe de lectură (municipale, naționale, prezidențiale, inițiative particulare) și a făcut vânzări record.

Criza nu este una comercială, este una a sensurilor, a semnificațiilor de comportament cultural, de accelerare a proceselor în cadrul serviciilor culturale, educaționale și de divertisment. Or, există o nevoie stringentă de *slow reading, slow culture,* de regândire și reinventare.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

- Cartea și biblioteca au fost de-a lungul istoriei repere ale progresului cultural și ale transferului de cunoaștere. În epoca digitală, lectura nu mai este doar un act sacru, ci devine un proces sincron, funcțional, adaptat noii economii a atenției și plăcerii. Acest fapt implică o regândire a raportului dintre text, cititor și tehnologie;
- În fața unei lumi aflate în tranziție și tensiune permanentă, marcată de mutații cognitive și epistemice, lectura și cultura scrisă suferă transformări esențiale. Subcultura, dominația tehnologiei, lectură superficială, lectura distrasă grăbesc destrămarea unor repere culturale clasice, amenințând capacitatea de reflecție, de dialog interior și de formare identitară;
- Lumea postumanistă cere nu doar acces la informație, ci și o asumare conștientă a valorii culturale și cognitive a cărții. Modelele educaționale funcționale, cum sunt cele din statele libere, arată că lectura poate deveni un instrument de emancipare socială, dacă este susținută de profesioniști, de infrastructură și de politici culturale coerente.

REFERINȚE:

1. KING, R. *Librarul din Florența: Vespasiano da Bisticci și manuscrisele care au iluminat Renașterea*. București: Nemira, 2022. 502 p. ISBN: 978-606-4395-43-1400-0.
2. SANTERRES-SARKANY, S. *Teoria literaturii.* București: Cartea Românească, 2000. 139 p. ISBN: 973-23-0912-1.

3. BARICCO, A. *Barbarii: eseu despre mutație*. București: Humanitas, 2009. 240 p. ISBN: 978-973-50-2435-2.
4. LORENZ, K. *Cele opt păcate capitale ale omenirii civilizate*. București: Humanitas, 2024. 110 p. ISBN: 978-973-50-8136-2.
5. SCRUTON, R. *Cultura modernă pe înțelesul oamenilor inteligenți*. București: Humanitas, 2017. 213 p. ISBN: 978-973-50-5863-0.
6. HAZARD, P. *Criza conștiinței europene: 1680-1715.* București: Univers, 1973. 488 p.
7. NICHOLS, T. *Sfârșitul competenței: discreditarea experților și campania împotriva cunoașterii tradiționale.* Iași: Polirom, 2019. 282 p. ISBN: 978-973-46-7624-8.
8. GOTTSCHALL, J. *Animalul povestitor: cum ne fac poveștile oameni.* București: Vellant, 2019. 263 p. ISBN: 978-606-980-028-7.
9. BERDEAEV, N. *Un nou Ev Mediu.* Craiova: Editura OMNISCOP, 1995. 136 p. ISBN: 973-96109-5-1.
10. DAMROSCH, D. *Ocolul pământului în 80 de cărți*. București: Tracus Arte, 2023. 560 p. ISBN: 978-606-023-459-3.
11. STEINER, G. *După Babel: aspecte ale limbii și traducerii.* București: Univers, 1983. 605 p.
12. LAURENT, A., BESNIER, J.-M. *Pot face roboții dragoste? 12 întrebări despre transumanism.* București: Humanitas, 2019. ISBN: 978-973-50-6345-0.
13. BULUȚĂ, Gh. *Civilizația bibliotecilor.* București: Editura Enciclopedică, 1998. 165 p. ISBN: 973-45-0257-3.
14. REGNEALĂ, M. *Dicționar explicativ de biblioteconomie și știința informării. Vol. 2.* București: FABR. 2001. 425 p. ISBN: 973-85555-2-3.
15. LANKES, D. R. *The atlas of new librarianship.* Cambridge: The Massachusetts Institute of Technology Pres, 2011. 408 p. ISBN: 978-0262-0150-9-7.
16. STOICA, I. *Scurtă introducere la o enciclopedie a informației.* Constanța: Ex Ponto, 2010. 159 p. ISBN: 978-973-644-948-2.
17. ROMILA, A. G. *Efectul îndelungat al pasiunilor din tinerețe.* Iași: Junimea, 2020. 301 p. ISBN: 978-973-37-2334-9.
18. PAZ, O. *Dublă flacără: dragoste și erotism.* București: Humanitas, 2017. 201 p. ISBN: 978-973-50-5862-3.
19. HUSSERL, E. *Criza umanității europene și filosofia.* București: Paideia, 1997. ISBN 973-9131-85-9.
20. FRANKOPAN, P. *Drumul mătăsii: o nouă istorie a lumii.* București: Editura Trei, 2019. 703 p. ISBN: 978-606-40-0549-6.
21. *Biblioteca publică: linii directoare IFLA/ UNESCO pentru dezvoltare.* Red. șt. Eugenia Bejan. Chișinău: Epigraf, 2007. 92 p. ISBN: 978-9975-924-57-3.
22. TOFFLER, A. *Șocul viitorului.* București: Editura Politică, 1973. 515 p.
23. EAGLEMAN, D. *Incognito: viețile secrete ale creierului.* București: Humanitas, 2017. 329 p. ISBN: 978-973-50-5865-4.

COMUNICAREA PUBLICĂ PRIN NOILE MEDIA: SURSĂ DE EDUCAȚIE INFORMALĂ

PUBLIC COMMUNICATION THROUGH NEW MEDIA: A SOURCE OF INFORMAL LEARNING

CZU: 659.3:004:374 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.12**

Liliana POȘTAN
ORCID: 0000-0002-3231-3496
E-mail: postan.liliana@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper investigates the educational function of public communication in the context of new media, analyzing the interaction between communication, informal education, and self-education. In a digital age dominated by non-traditional means, public communication is no longer merely a process of information dissemination but becomes an instrument with multiple educational values: the development of critical thinking, media and democratic literacy, civic and moral formation. The research is based on a qualitative approach with a transdisciplinary perspective and is theoretically grounded in three frameworks: the Media Richness Theory, the Uses and Gratifications Theory, and the Social Learning Theory. These support the idea that the educational function of digitally mediated communication is complex, multi-layered, and deeply contextualized, with learning being interactive, self-regulated, and continuous. Digital content—distributed via social networks, podcasts, and vlogs—meets a variety of user needs and fosters imitation and internalization of behaviors. The central conclusion of the paper is that new media, through their convergent and participatory nature, represent a relevant and effective source of informal education and self-development throughout life.*

Keywords*: public communication, new media, informal education, Media Richness Theory, Uses and Gratifications Theory, Social Learning Theory.*

INTRODUCERE

Tema de cercetare conține câteva variabile (comunicare publică, noile media, educație informală, autoeducație) frecvent utilizate în discursul didactic și public contemporan, dar, abordarea lor integrată, în contextul intensificării comunicării publice prin mijloace netradiționale și a influenței pe care noile media o exercită asupra proceselor de educație informală și de autoformare, rămâne a fi inovatoare.

Actualmente, comunicarea publică și noile media nu sunt, doar, procese de informare, ci și procese cu puternice valențe educative, conținutale și instrumentale: formarea gândirii critice, dezvoltare, formare civică, socială, alfabetizare media, alfabetizare democratică, educația morală și valorică; acces la cunoaștere nelimitată, stimularea autoeducației, dezvoltarea competențelor digitale și media, crearea comunităților de învățare,

METODOLOGIE

Demersul investigațional al acestei lucrări este unul calitativ, bazat pe o abordare transdisciplinară a obiectivelor și rezultatelor cercetării: educație – comunicare – noile media. Am fundamentat cercetarea pe enunțurile teoretice ale Teoriei bogăției mediului de comunicare (Media Richness Theory), (1988), Teoriei utilizărilor și satisfacțiilor (Uses and Gratifications Theory), (1974), teoriilor sociocentriste ale învățării (Teoria învățării sociale sau Teoria învățării prin imitație, formulată de Albert Bandura).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Comunicarea, realizată în spațiul public fizic sau digital, se adresează unui public larg, eterogen și adesea necunoscut personal emițătorului. Scopul principal al comunicării publice constă în a transmite mesaje de interes și relevanță generală.

Totodată, prin elementele sale structurale – contexte, emițător, mesaj, cod, codificare, modalitate de transmitere a mesajului, feedback, feedforward, comunicarea publică influențează pozitiv dezvoltarea intelectuală, morală, socială, culturală a indivizilor și colectivităților. Astfel, își depășește rolul său strict informativ și ralizează și o funcție educativă esențială în formarea opiniilor, a valorilor și a conștiinței civice.

Agenții comunicării publice – instituții media, organizații guvernamentale și neguvernamentale, formatori de opinie, influenceri etc. – realizează această funcție educativă atât explicit, prin forme formale și asumate de comunicare (campanii publice, emisiuni educative, comunicări oficiale), cât și implicit, prin mesaje transmise informal, în contextul cotidian al interacțiunilor din mediul fizic sau digital. În ambele cazuri, comunicarea publică devine un instrument esențial de modelare a societății și de susținere a proceselor de învățare pe tot parcursul vieții.

Problema comunicării publice se situează în câteva contexte de analiză: ca spațiu public al comunicării, resursă și obligativitate a instituțiilor, organizațiilor, drept fundamental al omului.

Comunicarea publică constituie obiectul reglementărilor internaționale, naționale, sectoriale, locale, organizaționale.

Dreptul accesului la informația de interes public este stipulat în Articolul 19 al Declarației Universale a Drepturilor Omului (ONU, 1948): „ Orice individ are dreptul la libertatea de opinie şi de exprimare, ceea ce implică dreptul de a nu fi tulburat pentru opiniile sale şi acela de a căuta, de a primi şi de a răspândi, fără consideraţii de frontieră, informaţii şi idei prin orice mijloc de exprimare.” [2]. Constituția Republicii Moldova, deasemenea consfințește dreptul omului la informație. În articolul 34 al Legii supreme a țării se spune: „ Dreptul persoanei de a avea acces la orice informaţie de interes public nu poate fi îngrădit. Autorităţile publice, potrivit competenţelor ce le revin, sunt obligate să asigure informarea corectă a cetăţenilor asupra treburilor

publice şi asupra problemelor de interes personal. Dreptul la informaţie nu trebuie să prejudicieze măsurile de protecţie a cetăţenilor sau siguranţa naţională. Mijloacele de informare publică, de stat sau private, sunt obligate să asigure informarea corectă a opiniei publice. Mijloacele de informare publică nu sunt supuse cenzurii" [1].

Perspectiva furnizorilor de informații de interes public este reglementată de Lege privind accesul la informațiile de interes public, 2023. Legea stabilește principiile asigurării accesului la informațiile de interes public: „*principiul oferirii informațiilor de interes public* – toate informațiile deținute de furnizorii de informații se prezumă a fi publice; *principiul obligației de a publica informațiile de interes public* – furnizorii de informații trebuie să publice și să disemineze într-o manieră proactivă toate informațiile de interes public; *principiul promovării guvernării deschise* – autoritățile publice trebuie să promoveze în rândul agenților publici o cultură a transparenței și a deschiderii și să promoveze în rândul populației dreptul la informație; *principiul facilitării accesului la informațiile de interes public* – furnizorii de informații trebuie să ofere asistență solicitanților, în special celor cu necesități speciale, la depunerea cererilor, la primirea și înțelegerea răspunsului. Solicitările de informații trebuie să fie examinate și soluționate într-o manieră rapidă și echitabilă; *principiul transparenței ședințelor* – ședințele autorităților publice trebuie să fie deschise pentru public și să permită documentarea informației privind procesul de luare a deciziilor" [3].

Spațiul public constituie un spațiu comunicațional, ce transmite prin semnificația simbolică „Agora" imboldul de informare, comunicare, socializare, receptare a informație, reacție la o informație.

În Grecia antică, Agora era spațiul public al comunicării publice comerciale, politice „Noţiunea de spaţiu public cunoaşte un destin ascendent începând cu anul 1978. Utilizarea noţiunii de spaţiu public pune o serie de probleme de interpretare, deoarece accepţiunile sale se împart între cei doi poli - cel social şi cel politic:

Polul social al spațiului public, într-o primă accepţiune, desemnează un mediu de simplă observabilitate reciprocă; un loc de întâlnire pentru străini, unde spaţiul public este un loc în care semnele şi indiciile sunt puse la dispoziţia ocupanţilor săi pentru a descifra stările lor interne şi pentru a face reciproce atribuţiile lor; – într-un al doilea sens, spaţiul public desemnează constituirea unei intersubiectivităţii practice, a recunoaşterii reciproce drept subiecţi, a legăturii dintre persoane şi a înlănţuirii acţiunilor lor în cooperarea socială, fiind vorba deci de comunicare şi socializare;

Polul politic al spațiului public desemnează ansamblul scenelor, mai mult sau mai puţin instituţionalizate, unde este expus, justificat şi hotărât un ansamblu de acţiuni organizate şi orientate politic, spaţiul public defineşte locul în care se desfăşoară ansamblul activităţilor constitutive ale faptului politic" [Apud, 4].

Sinescu afirmă că, „Naşterea spaţiului public este contemporană cu apariţia politicului, deoarece acesta se bazează pe opoziţia dintre spaţiile private, care aparţin familiilor şi spaţiul public, care nu aparţine practic nimănui, dar care se află, din

contră, la dispoziţia tuturor şi în care interacţionează actanţii sociali. În acest spaţiu public se desfăşoară deci practicile, discursurile şi activităţile constitutive ale faptului politic. Agora constituie astfel primul spaţiu public real al culturii noastre politice. În cetatea greacă, acest spaţiu desemna locul în care se întâlneau cetăţenii pentru a schimba opinii cu privire la viaţa publică, pentru a se consacra afacerilor personale şi vieţii economice în general şi pentru a practica în ultimă instanţă sociabilitatea ai căror purtători erau în acest cadru. Ea a sfârşit prin a deveni semnificantul vieţii sociale şi politice constitutive a cetăţii antice şi, ca urmare a instituţionalizării ei ca loc de deliberare şi decizie, o realitate socială evidentă" [Ibidem, p. 2].

Comunicarea publică, prin noile media, virtualizeaza spațiul „agora", lipsindu-l de subiectivitate spațială, dar îi profilează caracterul obiectiv prin noțiunea de beneficiar sau utilizator al mesageriei, website-urilor, blogurilor, rețelelor sociale Facebook, Twitter, LinkedIn, MySpace TIC-TOC, Telegram, a YouTube-ului.

Noile media se remarcă printr-un ansamblu de trăsături care le diferențiază fundamental de mijloacele tradiționale de comunicare. Acestea se bazează pe digitalizare, interactivitate, convergență media (integrarea mai multor forme de exprimare – text, imagine, sunet și video – într-o singură platformă digitală), accesibilitatea globală, cu condiția existenței unei conexiuni la internet, caracter dinamic ce permite o actualizare rapidă a conținutului, adaptare la schimbări și evenimente.

Aceste caracteristici contribuie la reconfigurarea spațiului comunicațional actual, în care granițele dintre emițător și receptor, dintre public și creator de conținut devin din ce în ce mai fluide.

Ce este comunicarea publică în raport cu educația și formarea: resursă, sursă, funcție? Dincolo de funcția sa tradițională de informare și diseminare a mesajelor către un public larg și eterogen, comunicarea publică se constituie astăzi într-un element transversal, care poate fi analizat din multiple perspective - ca resursă educațională, ca sursă de învățare informală și ca funcție cu impact formativ. Prin aceste trei dimensiuni - resursă, sursă și funcție - comunicarea publică susține procesul de educație și formare de-a lungul întregii vieți, depășind granițele curriculumului formal și deschizând noi spații de învățare, reflexie și acțiune.

În cadrul demersului investigațional propus, care se înscrie într-o abordare calitativă și transdisciplinară la intersecția dintre educație, comunicare și noile media, am fundamentat funcția educativă a comunicării publice pe articularea coerentă a trei cadre teoretice complementare:

- Teoria bogăției mediului de comunicare (Media Richness Theory, Daft & Lengel, 1988),
- Teoria utilizărilor și satisfacțiilor (Uses and Gratifications Theory, Katz, Blumler & Gurevitch, 1974),
- Teoria învățării sociale (Bandura, 1977).

Tabelul 1. Specificarea enunțurilor teoretice în scopul fundamentării funcției educative a comunicării publice

Teorii	Enunțuri teoretice
Teoria bogăției mediului de comunicare	Eficiența unui canal de comunicare depinde de „bogăția" acestuia — adică de capacitatea sa de a transmite indicii multiple (verbale, nonverbale, vizuale), de a permite feedback imediat și de a facilita înțelegerea nuanțelor mesajului. *Noile media*, prin convergența lor multimedia și interactivitatea ridicată, se dovedesc a fi medii „bogate", capabile să susțină procese de învățare profundă și contextualizată.
Teoria utilizărilor și satisfacțiilor	Indivizii aleg voluntar anumite canale media pentru a-și satisface nevoi cognitive, afective, sociale sau de divertisment. Această perspectivă localizează educația din sfera instituțională în cea cotidiană, demonstrând că publicul consumă conținuturi din noile media nu doar pentru informare sau recreere, ci și pentru dezvoltare personală și formare continuă. *Comunicarea publică* devine astfel o sursă activă de autoeducare, în care utilizatorul este și beneficiar, și agent al propriei formări.
Teoria învățării sociale	Indivizii învață observând comportamentele altora, imitând și internalizând modele sociale. În ecosistemul comunicării publice realizate prin noile media, unde conținuturile sunt adesea centrate pe persoane influente (influenceri, lideri de opinie, creatori de conținut), mecanismele de învățare prin observație devin dominante. Comportamentele, valorile și normele promovate în spațiul public digital au un impact formativ semnificativ asupra utilizatorilor, în special asupra tinerilor.

În Figura 1, sintetizăm următoarele idei cheie ale teoriilor de mai sus, structurate în jurul funcției educative a comunicării publice prin noile media, cu accent pe cele trei dimensiuni teoretice:

- *Noile media*, prin convergența lor multimedia și interactivitatea ridicată, se dovedesc a fi medii „bogate", capabile să susțină procese de învățare profundă și contextualizată.
- Indivizii aleg voluntar anumite canale media pentru a-și satisface nevoi cognitive, afective, sociale sau de divertisment. *Comunicarea publică* devine o sursă activă de autoeducare, în care utilizatorul este și beneficiar, și agent al propriei formări.
- În ecosistemul comunicării publice realizate prin noile media, unde conținuturile sunt adesea centrate pe persoane influente (influenceri, lideri de opinie, creatori de conținut), *mecanismele de învățare prin observație* devin dominante.

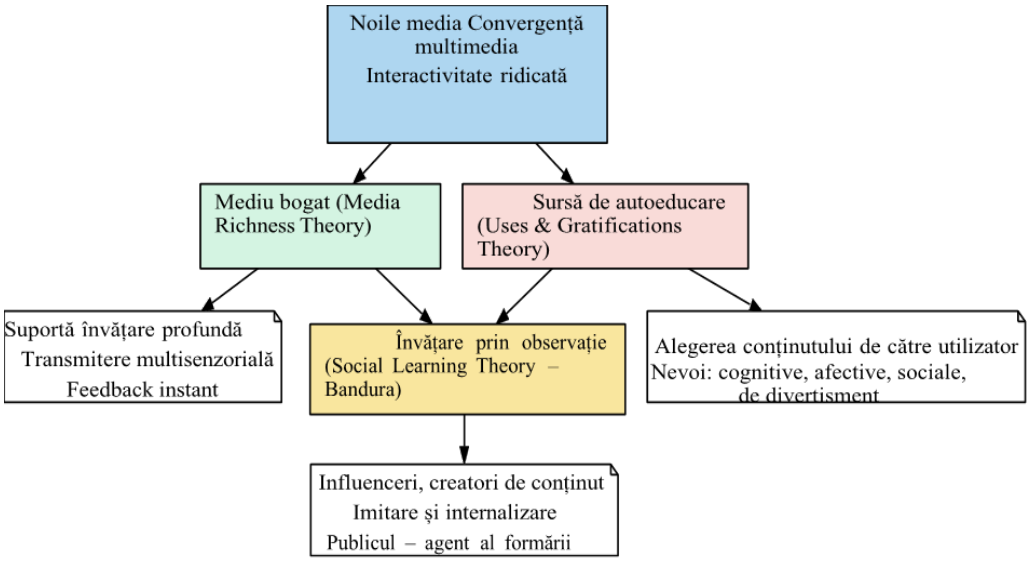

Figura 1. Funcția educativă a comunicării publice prin noile media

Sursă: Elaborat de autoare

Sinteza afirmațiilor teoretice a Teoriei bogăției mediului de comunicare, Teoriei utilizărilor și satisfacțiilor și a Teoriei învățării sociale susține ideea că, *funcția educativă a comunicării publice mediate digital este una complexă, pluristratificată și profund contextualizată. Ea se manifestă nu doar prin transmiterea de cunoștințe, ci și prin formarea de atitudini, dezvoltarea gândirii critice și modelarea comportamentelor sociale, într-un cadru interactiv și autoreglat de învățare informală.*

CONCLUZII

Educația informală constituie una dintre trei forme ale educației deschise, realizată pe parcursul vieții. Mediile vitale ale omului constituie resurse și surse ale educației informale.

Spațiile cotidiene de interacțiune digitală - rețelele sociale, platformele de conținut, blogurile, podcasturile și canalele video - devin, în mod real, medii vitale în care educația informală se produce continuu, sub forme explicite sau implicite.

Demersul nostru analitic a avut scopul să valideze presupunerea că comunicarea publică realizată prin noile media reprezintă o sursă de educație informală și autoeducație. Afirmațiile teoretice ale celor trei teorii, analizate în lucrare, scot în prim-planul unui demers educativ informal următoarele elemente:

- Transmitere multisenzorială
- Feedback instant
- Alegerea conținutului de către utilizator

- Satisfacerea nevoilor cognitive, afective, sociale, de divertisment
- Imitare și internalizare în învățare
- Publicul – agent al formării

REFERINȚE:

1. Constituția Republicii Moldova. Monitorul Oficial Nr. 466 art. 635. 2024. Disponibil pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145723&lang=ro
2. Declarație Universală a Drepturilor Omului nr. 12. 1948. Tratate Internationale Nr. 1 art. 12.1998. Disponibil pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115540&lang=ro#
3. Lege privind accesul la informațiile de interes public nr. 148. Publicat : 08-07-2023 în Monitorul Oficial Nr. 234 art. 410. Disponibil pe: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137908&lang=ro#
4. SINESCU, Călin. Spațiul public al comunicării politice. 2009. Disponibil pe: https://chisineu.wordpress.com/wp-content/uploads/2012/08/biblioteca_sinescu_sp.pdf
5. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/23_26_Unitatea%20conceptuala%20a%20platformelor%20educationale.pdf
6. https://www.researchgate.net/publication/275544340_The_Influence_of_Media_on_Formal_and_Informal_Education
7. https://scispace.com/pdf/social-media-and-education-reconceptualizing-the-boundaries-47elunwwl9.pdf
8. https://link.springer.com/rwe/10.1007/978-981-19-0351-9_84-1

ABORDĂRI PEDAGOGICE ÎN FORMAREA BIBLIOTECARILOR: DE LA TEORIE LA APLICABILITATE PRACTICĂ

PEDAGOGICAL APPROACHES IN LIBRARIAN TRAINING: FROM THEORY TO PRACTICE

CZU: 023.5:37.018.46 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.13**

Lilia POVESTCA
ORCID: 0000-0002-4761-2384
e-mail: lilia.povestca26@gmail.com
Biblioteca Națională a Republicii Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article addresses the issue of pedagogical methods used in the continuing professional development of librarians, emphasizing their importance in enhancing the efficiency and practical applicability of training processes. The research is based on two complementary methodological approaches: a documentary analysis of specialized literature and a quantitative study conducted through a questionnaire applied to librarians in the Republic of Moldova. The findings reveal a clear preference for participatory and interactive methods – such as training sessions, workshops, and case studies – over traditional approaches like lectures. Additionally, there is an increasing openness toward modern, flexible methods tailored to adult learning styles and the professional realities of library work. The conclusions highlight the need to adapt training strategies to the actual needs of librarians, by leveraging their professional experience, available resources, and institutional context, with the aim of fostering ongoing development of key professional competencies.*

Keywords: *Continuing professional development, librarians, pedagogical methods, adult learning, interactive training.*

INTRODUCERE

Procesul de formare a bibliotecarilor presupune o abordare pedagogică sistematică, axată pe eficiență și aplicabilitate practică. Instruirea acestor specialiști se fundamentează pe un demers coerent, alcătuit dintr-o serie de componente esențiale, care acționează sinergic pentru a asigura relevanța și calitatea formării.

Dintre toate componentele, metodele de formare ocupă un rol central, fiind considerate structurale în facilitarea transferului real de competențe de la nivel teoretic la cel practic.

În cadrul acestui articol, accentul va fi pus în principal pe metodele pedagogice utilizate în formarea bibliotecarilor, întrucât acestea influențează în mod direct gradul de implicare activă a participanților, eficiența procesului de învățare și aplicabilitatea cunoștințelor dobândite în activitatea profesională de zi cu zi.

MATERIAL ŞI METODĂ

Prezenta cercetare se bazează pe două direcții complementare: analiza documentară și cercetarea empirică cantitativă. În prima etapă a fost analizată literatura de specialitate, cu accent pe metodele de instruire și aplicabilitatea acestora în contextul activității infodocumentare. Etapa a doua a inclus aplicarea unui chestionar bibliotecarilor, în cadrul unei cercetări doctorale, vizând identificarea percepțiilor și preferințelor privind metodele utilizate în formarea continuă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În contextul reformelor actuale din domeniul formării profesionale continue, accentul se deplasează tot mai mult către participantul la formare, adică spre bibliotecarul ca adult în proces de învățare. Specialiștii în educația adulților susțin că procesul de instruire trebuie să fie centrat pe nevoile reale ale celui care învață, acordând o atenție sporită întrebărilor „cum învățăm" și „de ce avem nevoie să învățăm", nu doar „ce trebuie învățat" [1, p. 135].

Pentru a înțelege locul și funcția metodelor în ansamblul procesului de formare, este utilă o privire de ansamblu asupra întregului circuit praxiologic, format din următoarele elemente interdependente: scop și obiective, participanți, formator, conținut, norme, metode, resurse.

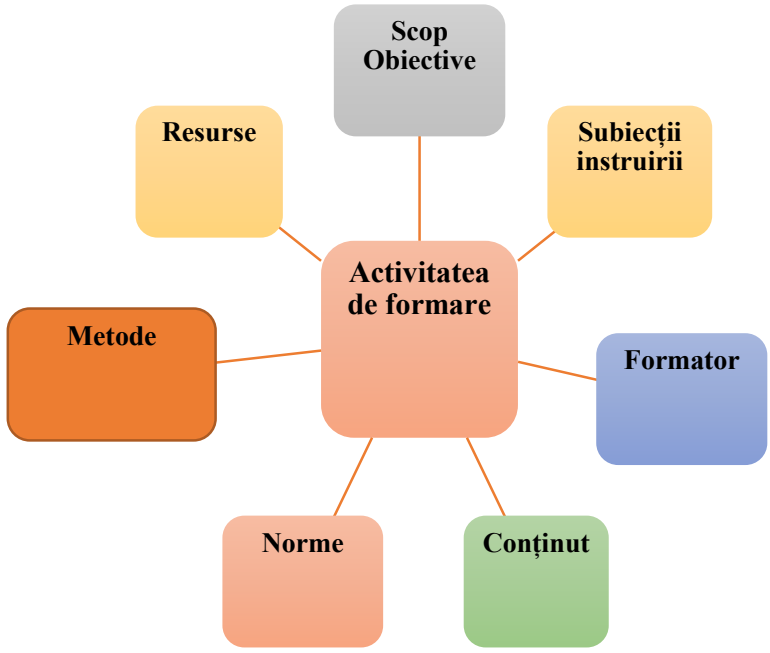

Figura 1. Structura activității de instruire

Sursa: Elaborată de autoare.

În continuare caracterizăm fiecare componentă în parte:

- *Scopul și obiectivele* (definesc direcția și rezultatele urmărite prin activitatea de formare);
- *Subiecții supuși instruirii* (sunt bibliotecarii participanți, a căror pregătire trebuie cunoscută pentru o instruire eficientă);
- *Formatorul* (persoană cu abilități specifice, care facilitează învățarea și dezvoltarea profesională);
- *Conținutul* (reprezintă totalitatea subiectelor ce trebuie însușite în procesul de formare);
- *Normele* (se referă la regulile pedagogice și etice care structurează desfășurarea instruirii);
- *Resursele (mijloacele)* (cuprind materialele, suporturile tehnice și platformele care susțin procesul de învățare).

Metodele de instruire – „exercită o influență mai mult sau mai puțin profundă de raționalizare și adecvare a tuturor celorlalte componente, în direcția obținerii unor rezultate superioare” [2, p. 15]. Ele sunt instrumente didactice de bază, a căror alegere influențează eficiența instruirii și integrarea celorlalte componente.

Potrivit literaturii de specialitate, există o gamă largă de metode aplicabile fie în afara, fie la locul de muncă. Alegerea acestora trebuie să țină cont de obiectivele instruirii, conținut, mediul de desfășurare (timp, infrastructură), precum și particularitățile participanților (stiluri de învățare, experiență, etapele procesului de învățare). „Cea mai bună metodă” este cea care permite atingerea obiectivelor cu cele mai mici costuri [2, p. 126]. Aplicarea modelelor moderne vizează modelarea comportamentală a personalului, de exemplu: ședințe care încep cu vizionarea de filme, discuții ghidate, valorificarea experienței participanților, studii de caz, problematizarea, metoda proiectelor, simularea etc. Pentru o formare eficientă, este recomandată utilizarea metodelor care valorifică experiența anterioară a cursanților și pun în relație cunoașterea teoretică cu aplicabilitatea practică.

În opinia lui I. Cerghit [3], metodele utilizate în organizarea unei instruiri eficiente impulsionează dezvoltarea personalității celui care învață. Metodele de instruire utilizate în cadrul programelor de formare continuă în biblioteci sunt selectate în funcție de forma de organizare a activităților educaționale și de obiectivele urmărite. Acestea oferă răspunsuri nu doar la întrebarea „cum se predă”, ci și la „cum învață bibliotecarii”, influențând atât strategiile de livrare, cât și conținutul programelor. De cele mai multe ori, metodele aplicate sunt rezultatul creativității și expertizei formatorilor, dar și al adaptării la realitățile și resursele instituțiilor de bibliotecă [4, p. 39].

Stabilirea metodelor de formare trebuie să țină cont de caracteristicile învățării adulte – în special autonomia, experiența profesională anterioară, motivația intrinsecă și nevoia de aplicabilitate imediată. Formarea eficientă a bibliotecarilor presupune alinierea metodelor pedagogice la interesele, nevoile și contextul de lucru al participanților, permițând astfel dezvoltarea reală a competențelor profesionale.

Unii specialiști în infodocumentare, la fel sugerează că formarea continuă poate fi realizată în instituții speciale sau la locul de muncă cu aplicarea diferitor metode de autoinstruire, schimb de experiență, organizarea cursurilor speciale, seminarelor, trainingurilor etc. susținute atât de experți invitați, cât și de cei mai calificați angajați ai bibliotecii în sine [5, p. 588].

În urma analizei ofertelor educaționale furnizate de centrele de formare nonformală în domeniul biblioteconomiei, observăm că cele mai frecvente forme și metode de instruire sunt atelierele, reprezentând cca 65% din total, urmate de traininguri, cu o pondere de aproximativ 26%, având o durată medie de patru ore academice.

Pe parcursul anilor, se constată o tendință de diversificare a formelor și metodelor de instruire ale bibliotecarilor. Prin urmare, în ofertele educaționale naționale ale prestatorilor de formare continuă pentru bibliotecari se regăsesc diverse formate moderne, cum ar fi: masterclass-uri, briefinguri online, conferințe, sprint start-up-uri, sesiuni Skype, webinare informative, întâlniri de brown bag, mash-upuri etc. Cu toate acestea, ele sunt într-un număr restrâns. Deseori activitățile educaționale a formatorilor, din dorința de a transmite cât mai multă informație, iau forma doar a unor prelegeri. Din motive financiare, unii specialiști consideră că înlocuirea atelierelor, de la grupuri mai mici, cu prelegerile teoretice, la întâlniri în masă poate fi justificată și înțeleasă [6, p. 37]. Considerăm că, procedând astfel, se riscă diminuarea motivației bibliotecarilor de a participa, pe viitor, la activități de formare. De asemenea, predomină situația când formatorii prezintă participanților doar informații teoretice despre un anumit subiect. Nu poate fi exclusă metoda prelegerii, dar recomandăm prezentări interactive ale conținutului, care să permită intervenția participanților și formularea de răspunsuri pe baza celor studiate. Potrivit principiilor organizării instruirii adulților, se recomandă ca prezentările formatorului să constituie 10-15% din timpul total al instruirii, fiind urmate de exerciţii practice şi aplicaţii.

Analiza datelor obținute în urma aplicării chestionarului relevă o serie de tendințe semnificative privind preferințele bibliotecarilor din Republica Moldova în ceea ce privește metodele utilizate în formarea lor profesională continuă. În mod clar, respondenții valorizează metodele care oferă interactivitate, aplicabilitate practică și flexibilitate.

Astfel, între criteriile luate în considerare la alegerea unui program de formare, bibliotecarii indică în proporție de 48,8% importanța formei de organizare a instruirii, iar 33,3% subliniază relevanța metodelor utilizate. Aceste opțiuni confirmă orientarea practicienilor spre o învățare activă și contextualizată, în detrimentul abordărilor formale și rigide.

În ceea ce privește metodele concrete de instruire preferate, majoritatea respondenților (71,9%) au indicat trainingurile profesionale ca formă principală de organizare a instruirii. De asemenea, alte metode cu un grad ridicat de preferință includ: atelierele de lucru – 60,3%; exemplele de bune practici – 53,5%; seminariile – 39,3%; stagiile de perfecționare – 36,4%; mesele rotunde – 23,3%; dezbaterile – 18%.

În schimb, metodele mai tradiționale, precum lecțiile publice (14,5%) și prelegerile (10,9%), sunt mai puțin preferate, ceea ce confirmă o tendință generală de orientare spre învățarea colaborativă și experiențială [7, p. 116].

Răspunsurile oferite reflectă, totodată, o deschidere către forme alternative de dezvoltare profesională, precum: seminarele interactive, care facilitează schimbul de idei și soluționarea situațiilor-problemă [8, p. 306]; cooperarea și schimbul de informații în cadrul sistemului național de biblioteci, participarea la proiecte comune, reuniuni profesionale, conferințe și simpozioane naționale și internaționale; vizitele de studiu, excursiile tematice și elaborarea de bibliografii specializate; implicarea activă a asociațiilor profesionale în organizarea cursurilor moderne și a activităților de perfecționare; participarea la proiecte naționale și internaționale, precum și la Școli de Vară, menite să faciliteze schimbul de idei și bune practici [9].

Considerăm oportun să specificăm că există o legătură și condiționare reciprocă între metodă și condițiile de organizare a procesului de instruire continuă a bibliotecarilor, care pot fi de diferit tip (tradițional, online, mixt) și formă (colectivă, pe echipe, individuală). Apelând la recomandările specialiștilor din pedagogie, remarcăm că la transmiterea unor cunoștințe noi în cadrul cursurilor, la elaborarea unor concepte, rezolvarea unor probleme, formarea atitudinilor este preferată discuția sau dezbaterea în colectiv; pentru efectuarea unor aplicații practice este mai eficientă activitatea pe echipe; la studierea aprofundată pe baza textelor științifice, profesionale sau instruirea programată este recomandată metoda individuală [10, p. 11]. De asemenea, selecția și combinarea metodelor trebuie realizate în funcție de anumiți parametri, cum ar fi: obiectivele urmărite, conținutul vizat, particularitățile cantitative și calitative ale grupului de cursanți, timpul disponibil de învățare, experiența formatorului etc.

În funcție de caracteristicile specifice fiecărei biblioteci, de nevoile angajaților și de evoluțiile în domeniul infodocumentar și tehnologic, identificăm diverși factori care influențează metodele utilizate în formarea continuă a bibliotecarilor, precum: disponibilitatea tehnologică, resursele financiare, cerințele profesionale, cultura organizațională a instituțiilor bibliotecare etc. Implementarea unei strategii eficiente de formare continuă necesită o analiză detaliată a acestor factori și o abordare personalizată, care să răspundă atât cerințelor instituționale, cât și nevoilor individuale ale bibliotecarilor.

Tabelul 1. Factori-cheie în utilizarea metodelor de formare continuă a bibliotecarilor

Factor	Descriere	Impact privind metodele de formare
Tehnologia disponibilă	Progresul tehnologic și accesul la platforme online, software educațional.	Permite utilizarea de metode moderne, cum ar fi e-learning, webinare, platforme de formare online, tutoriale video etc., care facilitează învățarea la distanță.
Resursele financiare	Disponibilitatea bugetului pentru formarea continuă a bibliotecarilor.	Limitările financiare pot determina preferința pentru metode de formare mai ieftine, cum ar fi cursuri online gratuite sau instruire la locul de muncă.

Tendințele educaționale și biblioteconomice	Modificările în teoria educațională, precum învățarea activă, învățarea centrată pe participant și utilizarea tehnologiilor educaționale.	Încurajează metode interactive și flexibile, cum ar fi: învățarea bazată pe proiecte, cursuri colaborative, învățarea activă și simulări.
Nevoile și așteptările bibliotecarilor	Diferitele nivele de experiență și specializările bibliotecarilor, în funcție de rolul acestora (bibliotecar, manager, specialist IT etc.).	Necesită formate personalizate de învățare, adaptate pentru începători, bibliotecari avansați sau pentru anumite specializări.
Accesibilitatea și flexibilitatea	Necesitatea de a oferi opțiuni care pot fi accesate de oriunde și în orice moment, datorită diverselor programe de lucru ale bibliotecarilor.	Favorizează cursurile online și resursele de învățare asincrone, care permit accesibilitate 24/7 și flexibilitate în ritmul de învățare.
Cerințele profesionale și reglementările	Reglementările și cerințele instituționale care impun dezvoltarea continuă a competențelor profesionale.	Poate impune formarea continuă sub formă de cursuri certificate sau module de formare obligatorii, pentru a corespunde cerințelor profesionale.
Cultura organizațională	Atmosfera de învățare și sprijinul oferit de instituțiile bibliotecare în dezvoltarea profesională continuă.	Poate stimula implementarea unor programe de mentorat, workshop-uri interne și colaborări între colegi pentru învățare continuă și schimb de bune practici.
Evaluarea impactului formării	Măsurarea succesului și eficienței formării prin sondaje de satisfacție și evaluări ale performanței profesionale a bibliotecarilor.	Oferă feedback pentru ajustarea metodelor de formare, îmbunătățind continuu calitatea cursurilor și formatele de instruire pe baza feedback-ului participanților.
Colaborarea și parteneriatele	Colaborarea între biblioteci, organizații profesionale și instituții educaționale, precum și parteneriatele cu furnizori de formare externi.	Permite crearea unor programe comune de formare și accesul la experți externi prin parteneriate, oferind resurse suplimentare și expertiză diversă.
Feedback-ul utilizatorilor	Opiniile și sugestiile participanților la cursuri, obținute prin chestionare, interviuri sau sesiuni de evaluare post-curs.	Permite îmbunătățirea continuă a metodelor de formare, ajustându-le pentru a răspunde mai bine nevoilor și preferințelor bibliotecarilor.

Sursa: Elaborată de autoare.

CONCLUZII

În contextul formării profesionale continue a bibliotecarilor, pe baza analizei literaturii de specialitate din domeniul pedagogiei, identificăm direcții metodologice care pot fi adaptate și aplicate în procesul de perfecționare profesională, cu accent pe specificul activităților biblioteconomice. Se evidențiază o orientare spre metode didactice care valorizează implicarea activă a participanților în procesul de învățare, contribuind la dezvoltarea competențelor informaționale, tehnologice și de comunicare necesare în gestionarea eficientă a resurselor documentare. Pentru a asigura eficiența programelor de formare continuă, acestea trebuie să fie flexibile, centrate pe bibliotecar și să stimulează învățarea activă, reflexivă și relevantă profesional.

În concluzie, rezultatele chestionarului evidențiază preferința clară a bibliotecarilor pentru metodele de formare participative, aplicative și centrate pe experiența profesională, ceea ce confirmă nevoia de adaptare a programelor de formare la realitățile și provocările actuale ale profesiei. Alegerea metodelor de formare continuă depinde de diverși factori, precum disponibilitatea tehnologică, resursele financiare, cerințele profesionale și cultura organizațională a instituțiilor bibliotecare

REFERINȚE:

1. SOLOVEI, R. Formarea continuă a cadrelor didactice în cheia conceptului educație centrată pe cel ce învață. In: *Dimensiuni ale educației centrate pe cel ce învață*. Chișinău, CEP USM, 2011, pp. 134-141. ISBN 978-9975-71-189-0.
2. Manual de psihologia muncii şi organizaţională. Iaşi: Polirom, 2004. 376 p. ISBN 973-681-536-6.
3. CERGHIT, I. Metode de învățământ. București: Ed. didactică și pedagogică, 1976, 190 p.
4. STAVER, M. Incluziunea digitală a bibliotecarilor din învăţământ: forme şi metode moderne. In: *Magazin Bibliologic*. 2021, nr. 3-4, pp. 36-40. ISSN 1857-1476.
5. КАЛЕНОВ, Н.Е, ЦВЕТКОВА, В.А. Новые вызовы в библиотечно-информационном пространстве: современные кадры – забота самих библиотек. В: *Библиотековедение*. 2017, Том. 66, № 5, с. 587-591. ISSN 0869-608X. DOI: 10.25281/0869-608X-2017- 66-5-587-591.
6. MALEŠEV, T., TOPALOV, O., RADOVANOVIĆ, S. The Need for Continuous Professional Development of Librarians - a Benefit to the Individual and Society. In: *Bosniaca: Journal of the national and University Library of Bosnia and Herzegovina* [online]. 2022, vol. 27, nr. 27, pp. 35-48. [citat 22.06.2025]. ISSN 2303-8888. Disponibil: DOI: https://doi.org/10.37083/bosn.2022.27.35
7. POVESTCA, L. Formarea profesională continuă a personalului de specialitate din bibliotecile Republicii Moldova: starea de fapt și perspective: 572.02 – In-

fodocumentare; biblioteconomie și știința informării: Teză de doctor în științe ale comunicării. Chișinău, 2024. p. 116. Disponibil: https://www.anacec.md/files/PovestcaL-teza.pdf

8. *Manual de pedagogie.* București: ALL, 2008. 567 p. ISBN 978-973-571-632-5.
9. POVESTCA, L. Competența – element de bază în formarea profesională continuă a personalului de specialitate din bibliotecile Republicii Moldova. În: *Biblioteca: revista de bibliologie și știința informării* [online]. 2020, nr. 1, pp. 5-8. [citat 24.06.2025]. Disponibil: https://www.bibnat.ro/dyn-doc/publicatii/Revista%20Biblioteca%201_2020%20completa%20site.pdf
10. CERGHIT, I. ș.a. *Prelegeri pedagogice.* Iaşi: Ed. Polirom, 2001. 480 p.

ENVIRONMENTAL ISSUES IN THE SPOTLIGHT OF MASS MEDIA IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: OPPORTUNITIES AND SHORTCOMINGS

PROBLEMELE DE MEDIU ÎN VIZORUL MASS-MEDIEI DIN REPUBLICA MOLDOVA: OPORTUNITĂȚI ȘI CARENȚE

CZU: 659.3:504(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.14**

Ludmila RUSNAC
ORCID: 0000-0001-7034-3082
E-mail: ludmila.rusnac@usm.md
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Summary: *Over the last decades, environmental journalism has developed new characteristics, and media agendas increasingly include topics related to environmental problems. Locally, the population faces multiple major ecological challenges that generate a variety of press subjects, periodically addressed by media institutions. In this scientific endeavor, we aim to evaluatively analyze the situation in the field based on the following aspects: the types of press materials that most frequently address environmental problems, the typology of environmental issues that often generate topics for journalistic production, and the working techniques used for identifying and selecting sources, expertise, and eligible presentation of information. The methodology used in the study includes the historiographic method, content analysis, the comparative method, the observational method, and case study research. The main results from the analysis highlight the need for an analytical approach in materials published in local newspapers, strengthening the argumentative and expert-based dimension in covering environmental problems, and improving journalists' subject matter competence when writing on environmental issues.*

Keywords: *environmental journalism, environmental topics, expertise, media coverage.*

INTRODUCTION

In the local media space, only a limited number of media outlets specialize in environmental issues, and generalist periodicals are not sufficiently prepared to report daily on such complex topics as ecology. At the same time, Moldovan mass media lacks qualified environmental journalists, a shortage that results in a low frequency of press materials addressing environmental topics. Moreover, most published materials consist of news taken from press agencies, press releases, or materials directly produced by environmental institutions. The importance of environmental journalism is not fully understood, and generalist periodicals do not cover environmental problems to the extent required by current global and national contexts. Thus, ecology remains a non-priority topic for media institutions, especially from an analytical perspective. Sensational subjects, such as ecological disasters, poaching, and illegal logging, remain preferred topics.

At the same time, the responsibility of specialized environmental journalists is not only to inform the public but also to raise awareness, help people understand, and encourage responsible behavior regarding environmental protection. In this context, we agree with the idea expressed by sociologist Andrei Dumbrăveanu in his work *"Environment and Mass Media"*, where he states that "environmental journalism involves, in addition to the sensational element, investigative, scientific, revelatory, and analytical-economic dimensions" [1, p.10]. In the same vein, the purpose of environmental journalism, alongside informing and raising awareness, is to generate public debate on environmental issues, highlight environmental topics ignored by generalist media, and foster closer cooperation between information consumers, institutions in the field, environmental NGOs, and the media itself. This is of critical importance, as mass media has the primary responsibility to discuss initiatives and solutions that can help eradicate environmental problems. As researcher Angelina Davydova also notes, "an environmental journalist is someone who spreads opinions, sets an agenda, and practically becomes an expert or activist" [2, p.3]. It is encouraging that today, all generalist periodicals, including local ones, feature a section dedicated to environmental issues. The development of environmental journalism in Moldova has been spurred by socio-human context and the transformations inflicted by humans upon the ecological sphere. Four decades ago, the Ecology Section was established within the Union of Journalists of Moldova, and between 1985 and 1990, environmental journalism had already experienced steady and significant growth. Currently, *"Natura"* magazine is among the publications that focus on the environment and biodiversity. Another organization is the Environmental and Ecotourism Journalists Association (Ecopresa), which provides assistance and promotes the interests of journalists and professionals in environmental journalism. The radio station *"Eco FM"* broadcasts news and shows about environmental problems, achievements, and initiatives in the field. Given that the number and severity of environmental problems have steadily increased in recent decades, it is vital for ecological topics to appear on every media institution's agenda. However, not all outlets have specialized journalists capable of writing on environmental issues [3, p.17], though journalists' interest in ecology has been growing [4].

Environmental journalism performs several essential functions:

Informative function – Providing the public with information about environmental issues and current or potential risks;

Educational function – Encouraging the adoption of responsible behavior among the population to minimize health risks;

Lobbying function – Encouraging the public to make certain decisions and undertake various actions;

Control function – Monitoring the activities carried out by authorities, as most environmental problems are a result of political and economic policies (e.g., chemical waste dumping, industrial pollution) [5]. Human psychology tends to ignore environmental issues until they have a personal impact [6], which is why the role of environmental

journalism is to convey to the average person information about the state of the environment both locally and globally, to raise awareness, and to motivate involvement in solving ecological issues. It's important to emphasize that an environmental journalist's task does not end with describing the situation, but includes analysis, identifying and investigating the causes of certain phenomena, and thoroughly studying the topic. Therefore, mass media becomes an effective tool for addressing environmental problems.

MATERIAL AND METHOD

In this research, we analyzed two local generalist periodicals to determine the environmental topics reflected, the perspectives adopted by the media institutions, the frequency of environmental publications, the types of journalistic content addressing environmental problems, the quality of documentation, and the proportion of articles covering national environmental policies. The two periodicals analyzed were *"Unghiul"* and *"Observatorul de Nord"*, and the study period was from March 1, 2024, to April 1, 2025. The research included 46 issues of the periodicals and 25 articles on environmental topics.

RESULTS AND DISCUSSION

As a result of the analysis, we identified the full range of environmental issues that were the subject of published press materials. In *"Observatorul de Nord"*, the 12 articles on the environment covered the following issues: vegetation fires (3 articles), spring clean-up without burning waste (3 articles), plastic waste collection and separate disposal (2 articles), illegal landfills (2 articles), water pollution (1 article), and poaching (1 article). *"Unghiul"* published 11 articles on environmental topics during the analyzed period, covering the following: importance and rules of sanitation (2 articles), hunting regulations (1 article), planting forest strips to improve air quality (2 articles), results of environmental inspectors' checks (1 article), illegal landfills (2 articles), soil pollution (1 article), illegal logging (1 article), and environmental education among youth (1 article).

As observed, the materials dealt with significant regional environmental issues, but articles addressing environmental problems on a national or global level were absent. By typology, *"Observatorul de Nord"* published 2 interviews, 3 reports, 5 news articles, and 2 briefings, while *"Unghiul"* published 9 news articles and 2 briefings. There were no expert interviews, event reports, problem reports, extended news, or articles containing analytical and evaluative elements. A purely informational approach to environmental issues is far from sufficient to raise public awareness and emphasize the seriousness of certain problems. Environmental journalists need to find formats that emotionally engage the reader, helping them understand the depth of the issue. The extremely low number of environmental articles published over a year cannot stimulate readers' interest in this increasingly sensitive area. Modern technocracy generates global problems affecting everyone: man-made natural disasters, climate change, the destruction of fi-

nite natural resources, water, soil, and air pollution, radiation – all require a systemic and constant media approach aimed at influencing and shaping public consciousness. Moreover, using a wide range of sources in environmental articles is essential, ensuring comprehensive and balanced coverage. Given that environmental problems are complex and interconnected, diverse sources help explain them from scientific, economic, social, and political perspectives. Thus, journalists should not rely solely on press releases or NGOs but also engage with government agencies, reference statistical reports, laws, regulations, political statements, public officials, researchers, other press materials, and international organizations. Environmental issues and ecological risks in the region must be explored in greater depth. However, the current situation is explained by the small number of employed journalists and their insufficient training in exhaustively covering environmental topics. Additionally, underdeveloped newsroom infrastructure and inadequate staff training in adapting to new technologies diminish the attractiveness of press materials and hinder the creation of media content tailored to market demands. Similarly, an analytical approach to environmental topics allows the identification of real causes behind ecosystem degradation. A clear analysis of the topic helps prioritize actions, and a thorough understanding of human impacts supports the development of sound environmental policies. Including expert opinions and input from specialists in ecology and related fields enhances the credibility and value of journalistic content.

CONCLUSIONS

The results of the investigative effort underline the need to expand thematic coverage so that press content reflects both local challenges and global trends: air and water pollution, drinking water quality, waste management, deforestation, climate effects on agriculture, exploitation of natural resources, lack of effective environmental policies, risks associated with extreme weather events, etc. It is imperative that each edition of periodicals includes at least one article addressing environmental problems. It is both insufficient and concerning for a newspaper to cover environmental issues in only 11–12 articles annually. Improving the quality and reliability of sources must also become a priority, as well as strengthening the informational foundation by shifting from a purely informational to an analytical approach–explaining phenomena and processes is necessary to strengthen journalistic content. Furthermore, the typology of media content on the environment should be expanded by including expert interviews, problem reports, analytical articles, commentaries, and investigations. Only in this way can we help the reader understand the gravity of the situation. Environmental issues reported by journalists must be multi-layered, well-documented, verified, and supported by expert knowledge.

REFERENCES:

1. DUMBRĂVEANU, A. *The Environment and Mass Media.* Chișinău: CEP USM, 2007. 235 p. ISBN 978-9975-70-113-6.

2. DAVYDOVA A., ERMACHENKOV I., PETROV N., TERESHCHIN V., ULYANOVA E., MOISEEV P. *Environmental Journalism: A Guide for Beginning Journalists and Bloggers.* 2021, 44 p. Available at: https://www.ecodao.ru/materials/rukovodstvo-dlja-nachinajushhih-zhurnalistov-i-blogerov-jekologicheskaja-zhurnalistika/ [Accessed 20.05.2025].
3. KALININA N.V. *Environmental Journalism: A Textbook.* Moscow: Publishing House of Amur State University, 2011. 92 p.
4. Ecological Movement of Moldova. *Environmental Journalism – A Necessity.* Available at: https://mem.md/articol_mediu/jurnalismul-de-mediu-o-necesitate/ [Accessed 29.06.2025].
5. MINAEVA, O. *The Role of the Media in Covering Environmental Issues.* In: *Young Scientist*. 2019. No. 19 (257). pp. 337–339. Available at: https://moluch.ru/archive/257/58859/ [Accessed 17.06.2025].
6. Collectif Pour un réveil écologique. *Report: Does the Ecological Transition Get Good Coverage in the Media?* Available at: https://pour-un-reveil-ecologique.org/fr/rapports/rapport-secteurs-eau-dechets/ [Accessed 12.06.2025].

ROLUL MASS-MEDIEI ÎN PROIECTAREA IMAGINII PUBLICE A LIDERILOR POLITICE: ABORDĂRI TEORETICE

THE ROLE OF MASS MEDIA IN CONSTRUCTING THE PUBLIC IMAGE OF POLITICAL LEADERS: THEORETICAL APPROACHES

CZU: 659.3/.4:32 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.15**

Georgeta STEPANOV
ORCID: 0000-0002-7884-8453
E-mail: georgeta.stepanov@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Abstract*: In contemporary society, mass media holds a fundamental role in constructing the public image of political actors, owing to its capacity for political persuasion and its significant influence over public opinion. Journalists shape public perception not only through the selection of topics they choose to disseminate, but also through the interpretative frameworks they apply when presenting political realities within their content.Thus, the media exercises the power to actively shape the political landscape and contribute to the formation of political leaders' public images – thereby exerting either a positive or negative influence on how these actors are represented in the public sphere. Due to its capacity to reflect political life and to circulate information concerning political processes, phenomena, and events, the mass media has emerged as a strategic instrument for promoting the activities of political parties and for crafting the public image of their leadership. In this context, the influence of the mass media resides, on one hand, in its potential to construct and consolidate the public image of political leaders, and on the other, in its ability to distort or undermine an already established image, potentially leading to the erosion of public representation.*

Keywords*: mass media, public image, political leadership, public opinion, political representation.*

Activitatea politică, secole la rând, se rezuma la interacțiunea liderilor politici în vederea examinării și dezbaterii problemelor actuale și luarea deciziilor pe marginea acestora. Interacțiunea liderilor politici cu masele era mai degrabă o excepție decât o normă, oamenii simpli fiind implicați în astfel de activități doar în perioadele de campanie electorală, când liderii politici se întâlneau cu ei, pentru a-i convinge și a-i determina să voteze într-un anumit fel. Situația s-a schimbat odată cu dezvoltarea mijloacelor de comunicare în masă, care, făcând din domeniul politic un subiect prioritar de reflectare și de dezbatere mediatică și asigurând transparența acțiunilor și deciziilor politice, au contribuit la apropierea actorilor politici de mase și invers. Mass-media a început să exprime și totodată să formeze opinia publică, axându-se nu doar pe judecățile elitelor politice, ci pe judecățile colective dominante, manifestări ale conștiinței individuale sau de masă. Acest lucru a impulsionat așa-numitul proces de „masificare" a domeniul

politic, în pofida faptului că informațiile privind activitatea partidelor politice și a liderilor acestora încă mult timp au rămas în topul preferințelor jurnaliștilor. În opinia cercetătorului Dmitrii Iakușin, mass-media, prin reflectarea consecvență și consecutivă a realității politice, a acționat precum o lentilă, reușind să focalizeze atenția publicului pe evenimentele politice și pe acțiunile liderilor politici, să scoată în relief procesele politice și să nuanțează detaliile din domeniul politic. „Efectul lentilei" a reliefat tendința de „apropiere" a politicienilor de oamenii simpli, care, către anii '70 ai secolului al XX-lea, a devenit o realitate obiectivă [1].

Mijloacele de comunicare în masă, grației potențialului lor de a reflecta viața politică și de a disemina informații privind procesele, fenomenele și evenimentele politice, au devenit, în scurt timp, instrumente eficiente de promovare a activității partidelor politice și de formare a imaginii publice a liderilor acestora. „Mass-media dintotdeauna a reprezentat principalul instrument de comunicare între politicieni și cetățeni. Prin intermediul mijloacelor de comunicare, actanții politici interacționează cu publicul constant, reușind, astfel, să se mențină pe agenda publică, să-și promoveze ideile, să-și formeze imaginea, să-și crească numărul de susținători etc." [2, p.10].

Cercetătoarea Iana Bondareva afirmă că problema privind formarea imaginii liderilor politici este una polivalentă și poate fi abordată din cinci perspective, și anume: tehnologică, strategică, cea legată de marketing, manipulativă și comunicativă.

Conform primei perspective – tehnologice – procesul de creare a imaginii publice poate fi abordat drept o alternanță logică de tehnici orientate spre prezentarea liderul politic sub aspectul bibliografiei și activităților curente. Aceasta constă în selectarea, prelucrarea și punerea în circuit a informațiilor privind viața privată a liderului: familia, studiile, hobby-urile, activitățile obștești etc., precum și cea publică: întâlnirile cu alegătorii, participările în dezbaterile politice, maratoanele și proiectele sociale, inițiativele și activitățile publice etc.

Potrivit celei de-a doua perspectivă – strategică – crearea imaginii publice poate fi abordată ca un proces de conceptualizare și aplicare a unor strategii și tactici de prezentare publică a liderului politic, care să conducă la formarea imaginii acestuia.

Cea de-a treia perspectivă ține de domeniul marketing-ului, întrucât abordează politica ca pe o piață concurențială care funcționează conform legilor marketingului comercial. Potrivit acesteia, imaginea este marfă, alegătorii sunt cumpărători, votul este unitate de cumpărare, iar secțiile de votare – locuri unde indivizii își vând voturile.

Cea de-a patra perspectivă – manipulativă – abordează procesul de creare a imaginii publice prin intermediul așa-numitelor „războaie informaționale" și „războaie psihologice" orientate să fortifice sau să actualizeze imaginea publică unul lider politic. Acestea sunt constituite din serii de atacuri informaționale sau psihologice foarte dure, menirea cărora este să acționeze asupra conștiinței publicului țintă.

Ultima perspectivă – comunicativă, abordează procesul de formare a imaginii din perspectiva etapelor constitutive, caracteristicilor canalelor/ platformelor comunicaționale de diseminare a informației și particularităților folosirii acestora, precum și a perce-

perii imaginii liderului politic [3]. Potrivit autoarei, perspectiva în cauză este cel mai puțin cercetată, în pofida faptului că anume comunicarea mediatică contribuie cel mai mult la actualizarea cunoștințelor, la formarea/ modificarea atitudinilor, la modelarea percepțiilor și, respectiv, la determinarea cursului acțiunilor indivizilor în raport cu un lider politic sau altul.

Omul de știință Ruslan Furs constată că, în perioada campaniilor electorale, numărul materialelor jurnalistice și publicitare din domeniul politic, apărute în mass-media, crește brusc și semnificativ. El susține că materialele jurnalistice, la fel precum cele publicitare, conțin elemente de propagandă și agitație, care facilitează formarea unor atitudini psihologice corespunzătoare față de lideri și mișcări politice, or, oferă algoritmi de evaluare, standarde de comportament, sprijinind crearea de noi sisteme de valori și relații [4]. Un rol însemnat în procesul de formare a imaginii publice îl au contextele comunicaționale în care sunt situate conținuturile jurnalistice. De regulă, acestea nu conțin informații despre activitatea nemijlocită a liderului politic, dar promovează, prin implicit, ideile, opiniile, viziunile împărtășite de acesta. Materialele publicitare, conținuturile jurnalistice și contextele comunicaționale sunt orientate către formarea unei anumite imagini și, ca urmare, a unei poziții preferențiale a alegătorilor față de anumite forțe politice, reprezentate în special de liderii politici.

Cu toate acestea, explică Furs, în lucrarea „Имидж политического лидера: психологическая структура и пути оптимизации" (*Imaginea liderului politic: structură psihologică și căi de optimizare*), faptul în sine al apariției frecvente a unui politician în mass-media este o condiție necesară, dar departe de a fi suficientă pentru crearea unei imagini pozitive și atractive. Un rol determinant îl joacă nivelul de profesionalism al creatorilor de materiale menite să formeze/ modeleze imaginea publică a liderilor politici. Pentru a genera efecte directe, puternice și de lungă durată, conținuturile create în acest sens trebuie să aibă propria lor dramaturgie, să sensibilizeze, să conțină idei general-acceptate de destinatari, să folosească un limbaj apropiat celui folosit de public etc.

În aceeași ordine de idei, Tatiana Nevskaya afirmă că, în societățile contemporane, problema formării imaginii publice este deosebit de importantă, întrucât succesul politicienilor depinde în mare măsură de modul în care activitatea lor este reflectată în mass-media și percepută de către public, adică de către alegători. În studiul „Формирование имиджа кандидата в выборные органы власти" (*Formarea imaginii candidatului în organele elective ale puterii*) Nevskaya demonstrează că în conștiința individului modern, integrat în procesele social-politice, s-a consolidat ideea despre imagine ca despre o valoare, de care depinde succesul în activitatea individuală și colectivă. Problema respectivă, continuă autoarea, îi privește în primul rând pe cei care revendică o influență semnificativă în societate, se străduiesc să devină persoane publice sau reprezintă interesele anumitor grupuri sociale în instituțiile puterii elective la diferite niveluri [5].

Rolul mass-mediei în formarea imaginii publice a liderilor politici a fost obiect de cercetare și pentru Abbas Galliamov, care, în cercetarea întitulată „Лидер и имидж лидера в современном политическом процессе: проблемы концептуализации и

медиатизации" (*Liderul și imaginea liderului în procesele politice contemporane: conceptualizare și mediatizare*) susține că, în societatea contemporană, cetățenii, de regulă, își formează opiniile despre politicieni nu în urma unui contact direct cu aceștia, ci pe baza reprezentării simbolice a acestora în mass-media. În locul ideologiilor și programelor, ca fundament al comunicării politice între lideri și mase, tot mai des apare imaginea politicului, care este creată și promovată în mass-media. Prin „imagine" se înțelege o formare intenționată și activă, realizată prin utilizarea, în primul rând, a mijloacelor de informare în masă [6]. Apariția în politica modernă a elementelor de hiperrealitate și virtualizare, în combinație cu o serie de circumstanțe de natură socio-economică și politică, continuă autorul, conduce la slăbirea instituțiilor politice tradiționale, a ideilor și proceselor democratice și la întărirea semnificației factorilor de imagine în procesul politic.

Același punct de vedere îl găsim și la Olga Miakotina, în studiul „Имидж политического лидера: тенденции становления и изменения" (*Imaginea liderului politic: tendințe de formare și schimbare*), care, constată: „Succesul sau eșecul unui candidat a ajuns să depindă nu atât de deciziile interne ale unor cercuri restrânse din elita politică, cât de eficiența luptei pentru voturile alegătorilor. La rândul său, această eficiență este determinată în mare măsură de utilizarea tehnologiilor și mecanismelor de construire și valorificare a imaginii politice, motiv pentru care a căpătat o importanță deosebită studiul tehnicilor de actualizare și influențare a conștiinței colective. În plus, utilizarea pe scară largă a acestor tehnologii a adus în prim-plan necesitatea identificării unor căi de optimizare a procesului de formare a imaginii și contraimaginii, din perspectiva asigurării lor legale și etico-morale" [7]. Potrivit autoarei, tranziția societății către etapa postindustrială de dezvoltare a generat schimbări semnificative în funcționarea mass-mediei și a stimulat apariția noilor tehnologii mediatice care au impus noi cerințe față de reprezentarea comunicațională a liderului politic. În prezent, pentru reprezentarea comunicațională nu este prioritară ideologia sau programul partidului politic, ci imaginea publică a liderului acestuia. După Miakotina, formatul imagistic de funcționare al leadership-ului politic este, în esență, compatibil cu valorile și instituțiile democrației reprezentative, iar conturarea și modificarea imaginii liderului politic în condițiile societății informaționale reprezintă, în cele din urmă, o modalitate eficientă de obținere a recunoașterii publice pentru convingerile, programul și personalitatea liderului politic.

Și cercetătoarea Elizaveta Goncearova menționează rolul mass-mediei în formarea imaginii publice a liderilor politici, specificând că publicațiile tipărite și cele electronice formulează evaluări subiective cu privire la un politician de rang înalt, care pot fi exprimate atât direct, prin intermediul conținuturilor jurnalistice și publicitare, cât și indirect, prin utilizarea mijloacelor de influențare lingvistică. „În era tehnologiilor informaționale și de comunicație, a dezvoltării democrației și discursului politic public, opinia publică despre un lider politic se formează pe baza informațiilor prezentate în mass-media. Mijloacele de comunicare în masă sunt o componentă integrală a sistemului politic, exercitând o influență semnificativă asupra evoluției societății. În sistemele democratice, presa acționează destul de autonom, iar informațiile se răspândesc pe scară largă, având adesea

un caracter puternic opoziționist față de conducerea țării" [8]. În lucrarea „Языковые средства формирования имиджа политического лидера в немецких печатных СМИ и их интернет-версиях" (*Mijloace lingvistice de formare a imaginii liderului politic în presa scrisă germană și în versiunile online ale acesteia*) ea demonstrează că mass-media exprimă și formează opinia publică, care, de regulă, este percepută ca judecăți colective sau forme de manifestare a conștiinței cotidiene sau de masă a indivizilor. Opinia publică se formează în procesul circulației informației în societate, reflectă existența socială și practica socială a oamenilor și acționează, se poate afirma, ca un regulator al activității acestora. Modalitatea de influențare a maselor de către mass-media constă în transmiterea de mesaje, judecăți, evaluări, aprobări sau condamnări ale fenomenelor, evenimentelor, faptelor, comportamentului unor persoane, grupuri de oameni, partide, organizații publice, guvernului etc. În acest context, rolul mass-mediei în formarea imaginii liderului de stat este deosebit de important.

Influența mass-mediei asupra imaginii politicienilor, dar și relația dintre presă și sfera politică, este relevată de către Victoria Bulicanu, în lucrarea „Cadrul relațional al mass-mediei". Potrivit autoarei, politicienii tind să-şi pună în valoare prin media mai degrabă imaginea decât cunoştinţele şi capacităţile de muncă în sfera politicului, orientându-se spre a obţine simpatia alegătorilor, prin aspect fizic, limbaj, comportament în circumstanţe oficiale şi neoficiale. Bulicanu susține că presa este percepută în calitate de canal primar de comunicare, prin care oamenii află despre procesul politic din societate şi au posibilitatea să-şi definească atitudinea față de liderii politici și acțiunea în raport cu evenimentele și fenomenele politice. „Astfel, poziţia presei de aliat al societăţii îi conferă acea influenţă, putere şi valoare în accepţia membrilor societăţii. În viziunea politologilor, presa este unul dintre cei mai importanţi actori pe scena politică, capabil să construiască cariere politice şi în aceeaşi măsură să le distrugă" [9, p.35].

Cercetătoarele Liubovi Fadeeva și Marina Starkova demonstrează în lucrarea „Политическое лидерство в современном мире" (*Liderismul politic în lumea modernă*) că reputația unui lider politic este strâns legată de modul în care imaginea sa este reflectată în mijloacele de comunicare în masă, în special în presă. „Dacă imaginea este o impresie construită în mod intenționat și conștient, atunci prezentarea imaginii are loc adesea sub forma reprezentării liderului politic. Reprezentarea este o modalitate de exprimare, o prezentare a subiectului în spațiul public social prin intermediul unor mijloace speciale, în primul rând prin mijloacele de comunicare în masă" [10, p.90]. Studierea reprezentării unui actor politic, după Fadeeva și Starkova, este posibilă prin analiza diverselor tipuri de imagini, inclusiv a imaginii create prin structurile de semne ale mijloacelor de comunicare în masă, în primul rând ale mass-mediei.

În aceeași cheie abordează problema și Liubovi Nikiforova, care remarcă, în lucrarea „Психологический анализ репрезентации личности политического лидера в средствах массовой коммуникации" (*Analiza psihologică a reprezentării personalității liderului politic în mijloacele de comunicare în masă*), că „conținutul psihologic al reprezentării personalității liderului politic în mass-media are o dinamică determinată atât

de factorii subiectivi, cât și de cei obiectivi. Factorii subiectivi includ caracteristicile stilului de activitate al liderului politic, particularitățile comportamentale ale acestuia, în timp ce factorii obiectivi includ particularitățile psihologice ale comunicării politice realizate prin mass-media" [11].

O altă abordare a implicațiilor mass-mediei în sfera politică propune cercetătorul Mihai Lescu, care, în articolul „Analiza politică în presă", susține că mediatizarea politicii are efecte ambivalente: pe de o parte, multiplică posibilitățile de informare a cetățenilor, iar, pe de altă parte, amplifică puterea forțelor politice de a manipula masele. Acesta vorbește în special despre agenda presei: „mediatizarea politică deschide instituțiilor mass-media, inclusiv presei scrise, posibilitatea de a selecta din masa de evenimente și mesaje doar unele, care capătă astfel o semnificație sporită, această selecție fiind înfăptuită în funcție de organizațiile implicate, sursele financiare, legăturile cu alte instituții ale societății politice și civile" [12, p.314]. Autorul conchide că mass-media acționează nu numai ca un instrument de circulație liberă a informației, ci și ca un mijloc de blocare/deformare a informației, întrucât poate elabora o falsă realitate, diferită de cea adevărată.

Despre consecințele pe care le poate avea modalitatea de selectare a evenimentele politice, care urmează a fi mediatizate, reflectează și Nvard Melkonian, în monografia „СМИ как основной механизм актуализации политического имиджа" (*Mass-media ca principalul mecanism de actualizare a imaginii politice*). Autoarea remarcă faptul că astăzi rolul mass-mediei a crescut într-o asemenea măsură încât acțiunile și evenimentele reale devin semnificative doar atunci când sunt prezentate în mass-media. Melkonian explică faptul că dacă un politician iese din atenția presei, dacă mass-media încetează să mai reflecte activitățile acestuia, el riscă să fie uitat rapid de alegători [13].

Problema formării imaginii publice a actorilor politici a fost analizată și de către Cristina Arjanova, în studiul „Социально-психологические механизмы формирования имиджа политического лидера в процессе избирательной кампании" (*Mecanismele social-psihologice de formare a imaginii liderului politic în procesul campaniei electorale*). Potrivit cercetătoarei, „Lupta pe arena politică, care se dă între concurenții electorali, impune propriile condiții pentru realizarea cu succes a planurilor acestora privind desfășurarea și rezultatul campaniilor electorale, unul dintre componente cele mai importante ale oricărui astfel de plan este crearea și menținerea imaginii unității politice. De aici rezultă că formarea imaginii reprezintă baza succesului oricărei campanii politice. Prin urmare, pentru ca aceasta să aibă succes, este necesar să fie studiate fundamentele formării mecanismelor socio-psihologice ale construirii imaginii" [14]. Arjanova promovează ideea că, în condițiile în care numărul surselor de informare cu un grad scăzut de credibilitate, dar și al materialelor jurnalistice de calitate discutabilă a crescut semnificativ, odată cu apariția unor instrumente accesibile de răspândire largă a informației, precum platformele comunicaționale digitale, rolul factorilor sociopsihologici în formarea imaginii liderului politic devine din ce în ce mai accentuat, îndeosebi, în procesul campaniei electorale. „Informația politică difuzată în cadrul unei democrații se supune în principiu modelului de argumentare orientată. Deoarece idealul obiectivității,

al onestităţii şi al rigorii este greu de atins, acest mod de „persuasiune blândă" constituie cel mai mic rău în raport cu posibilele manipulări ale mesajului politic. Este un mod de persuasiune care pune accentul pe anumite calități presupuse ale candidatului și îi estompează defectele sau slăbiciunile cu ajutorul arsenalului tradiţional al publicității și al marketingului politic" [15, p.189].

Aşadar, în societatea contemporană, mass-media are un rol esențial în formarea imaginii publice a actorilor politici datorită puterii de persuasiune politică și influenței pe care o are asupra opiniei publice. Jurnaliștii pot influența opinia publică atât prin modalitatea în care își selectează subiectele ce urmează a fi mediatizate, cât și prin felul în care abordează realitatea politică în conținuturile pe care le realizează. Vorbim, deci, despre puterea jurnaliștilor de a facilita crearea contextelor politice curente și formarea imaginii publice a liderilor politici, iar prin aceasta – de a influența atât sub aspect pozitiv, cât și negativ reprezentarea actorilor politici în spațiul public. Astfel, sub acest aspect, forța mass-mediei rezidă, pe de o parte, în potențialul său de a forma și fortifica imaginea publică a liderilor politici, iar, pe de altă parte, în capacitatea ei de a deforma o imagine deja existentă până la distrugerea reprezentării publice a acestora.

BIBLIOGRAFIE:

1. ЯКУШИН, Д. *Технологии формирования имиджа политического лидера в западных демократических системах: рациональный опыт для России.* [citat 28.05.2025] Disponibil: https://www.dissercat.com/content/tekhnologii-formirovaniya-imidzha-politicheskogo-lidera-v-zapadnykh-demokraticheskikh-sistem
2. STEPANOV, G. Dimensiunile valorice ale realpolitik-ului ca obiect de reflectare mediatică. În: *Integrare prin cercetare şi inovare*. Conferinţa ştiinţifică națională cu participare internațională, 7-8 noiembrie 2024. Culegeri de articole. Științe Sociale. Chișinău: USM, 2024, pp. 5-11. 781 p. ISBN (pdf): 978-9975-62-799-3; ISBN: 978-9975-62-687-3.
3. БОНДАРЕВА, Я. *Формирование и восприятие имиджа политического лидера в России: коммуникативный аспект.* [citat 27.05.2025] Disponibil: https://www.dissercat.com/content/formirovanie-i-vospriyatie-imidzha-politicheskogo-lidera-v-rossii-kommunikativnyi-aspekt
4. ФУРС, Р. *Имидж политического лидера: психологическая структура и пути оптимизации.* [citat 29.05.2025] Disponibil: https://www.dissercat.com/content/imidzh-politicheskogo-lidera-psikhol-struktura-i-puti-optimizatsii/read
5. НЕВСКАЯ, Т. *Формирование имиджа кандидата в выборные органы власти.* [citat 30.06.2025] Disponibil: https://www.dissercat.com/content/formirovanie-imidzha-kandidata-v-vybornye-organy-vlasti
6. ГАЛЛЯМОВ, А. *Лидер и имидж лидера в современном политическом*

процессе: проблемы концептуализации и медиатизации. [citat 29.05.2025] Disponibil: https://www.dissercat.com/content/lider-i-imidzh-lidera-v-sovremennom-politicheskom-protsesse-problemy-kontseptualizatsii-i-me

7. МЯКОТИНА, О. *Имидж политического лидера: тенденции становления и изменения.* [citat 30.05.2025] Disponibil: https://www.dissercat.com/content/imidzh-politicheskogo-lidera-tendentsii-stanovleniya-i-izmeneniya
8. ГОНЧАРОВА, Е. Языковые средства формирования имиджа политического лидера в немецких печатных СМИ и их интернет-версиях. [citat 30.05.2025] Disponibil: https://www.dissercat.com/content/yazykovye-sredstva-formirovaniya-imidzha-politicheskogo-lidera-v-nemetskikh-pechatnykh-smi
9. BULICANU, V. *Cadrul relațional al mass-mediei*. Chișinău: CEP USM, 2019. 99 p. ISBN 978-9975-149-10-5.
10. ФАДЕЕВА, Л., СТАРКОВА, М. Политическое лидерство в современном мире, Perm: Perm University Press, 2020. 144 p. ISBN 978-5-7944-3480-4
11. НИКИФОРОВА, Л. *Психологический анализ репрезентации личности политического лидера в средствах массовой коммуникации*. [citat 31.05.2025] Disponibil: https://www.dissercat.com/content/psikhologicheskii-analiz-reprezentatsii-lichnosti-politicheskogo-lidera-v-sredstvakh-massovo
12. LESCU, M. Analiza politică în presă. În: *Studia Universutatis.* Seria Științe Sociale, 2007, nr. 6, pp. 313-315. ISSN 1857-2081.
13. МЕЛКОНЯН, Н. *СМИ как основной механизм актуализации политического имиджа.* [citat 31.05.2025] Disponibil: http://www.noravank.am/upload/pdf/212_ru.pdf
14. АРЖАНОВА, К. *Социально-психологические механизмы формирования имиджа политического лидера в процессе избирательной кампании.* [citat 31.05.2025] Disponibil: https://www.dissercat.com/content/sotsialno-psikhologicheskie-mekhanizmy-formirovaniya-imidzha-politicheskogo-lidera-nv-protse
15. BERTRAND, Claude-Jean. O introducere în presa scrisă şi vorbită. Iaşi: Polirom, 1999, p. 189. 264 p. ISBN 973-683-677-0.

N.B. *Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”, cifrul 010501.*

ETICA ALGORITMICĂ ȘI STANDARDELE EUROPENE: ÎNTRE AUTO-REGLEMENTARE ȘI INTERVENȚIE NORMATIVĂ

ALGORITHMIC ETHICS AND EUROPEAN STANDARDS: BETWEEN SELF-REGULATION AND NORMATIVE INTERVENTION

CZU: 004.89:17:006.35(4)CEN **https://doi.org/10.59295/spd2025s.16**

Mariana TACU
ORCID: 0000-0003-4930-2395
E-mail: mariana.tacu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In the context of the rise of artificial intelligence and the widespread use of decision-making algorithms in critical fields such as healthcare, justice, security, and digital communication, the ethical dimension of these technologies is becoming an indispensable component of academic inquiry and public policy development. Within the European Union, the debate over the regulation of algorithmic technologies unfolds between two distinct yet interconnected normative paradigms: voluntary self-regulation, promoted by industry actors, and legislative intervention, undertaken by public institutions. The former is grounded in the principles of flexibility and the private sector's capacity to respond swiftly to technological innovation, but it carries the risk of fragmented approaches and a diffuse sense of ethical responsibility. The latter seeks to ensure the systematic protection of fundamental rights and to establish clear safeguards concerning transparency, fairness, and accountability, although it introduces requirements that, if not properly calibrated, may reduce the responsiveness and adaptability of the technological ecosystem to the rapid pace of digital transformation.*

Keywords: *artificial intelligence, algorithmic governance, ethical responsibility, self-regulation, fundamental rights, transparency, technological innovation, digital policies.*

Europa se află astăzi la confluența a două direcții de acțiune aparent opuse, dar în realitate complementare, în ceea ce privește configurarea normativă a eticii algoritmice: pe de o parte, autoreglarea voluntară a industriei tehnologice și, pe de altă parte, intervenția normativă asumată de autoritățile publice. În ultimii ani, dinamica accelerată a dezvoltării inteligenței artificiale, în special în domeniile aplicative de mare impact social, precum cel mediatic comunicațional, a generat preocupări tot mai evidente legate de legitimitatea deciziilor automatizate, de posibilitatea perpetuării unor inegalități sistemice prin intermediul algoritmilor și de dificultatea identificării responsabilității în cadrul unor procese din ce în ce mai autonome și obscure.

Deși, teoretic, aceste provocări ar fi putut fi abordate prin autoreglare instituțională și prin angajamente etice voluntare asumate de actori privați, amploarea consecințelor asupra drepturilor individuale și structurilor sociale impune o reflecție mai profundă

asupra eficienței și legitimității acestui model autoreferențial. În absența unui cadru normativ clar și validat la nivel european, dar și internațional, există riscul ca discursul etic promovat de marii actori tehnologici – precum Google, Microsoft sau OpenAI – să rămână unul declarativ, cu o funcție mai degrabă simbolică decât operațională, consolidând aparența unei responsabilități asumate, dar fără garanții privind aplicarea sa efectivă. În acest context, fenomenul cunoscut sub denumirea de „greenwashing" etic (afișarea unei preocupări etice în scopuri de reputație, se referă la acțiunea de a face afirmații false sau înșelătoare cu privire la impactul pozitiv asupra mediului pe care o companie, un produs sau un serviciu l-ar avea) [1] – devine un obstacol semnificativ în realizarea unei guvernanțe algoritmice cu adevărat orientate spre interesul public.

Etica algoritmică între potențial transformator și riscuri sistemice

Algoritmii au devenit un element esențial care stă la baza celor mai importante infrastructuri și servicii ale societăților informaționale. Indivizii interacționează zilnic cu sisteme de recomandare – sisteme algoritmice care sugerează utilizatorului ce i-ar putea plăcea, fie că este vorba de alegerea unei melodii, a unui film, a unui produs sau chiar a unui prieten. În același timp, școlile și spitalele**,** instituțiile financiare**,** instanțele de judecată**,** autoritățile publice locale și cele centrale se bazează din ce în ce mai mult pe algoritmi pentru a lua decizii importante.

Potențialul algoritmilor de a îmbunătăți bunăstarea individuală și socială este însoțit, însă, și de riscuri etice majore, printre acestea:

- reproducerea și amplificarea inegalităților sociale;
- eroziunea transparenței și a explicabilității decizionale;
- fragmentarea responsabilității morale și juridice;
- profilarea invazivă și restrângerea autonomiei personale;
- supravegherea generalizată și intensificarea tendințelor autoritare;
- consolidarea asimetriilor de putere informațională și inechitatea în accesul la tehnologie.

În acest sens, cercetările privind etica algoritmilor s-au intensificat considerabil după 2016, când guvernele naționale, organizațiile neguvernamentale și companiile private au început să joace un rol central în dezbaterea despre o Inteligență Artificială (IA) „echitabilă" și „etică" (Sandvig et al. 2016; Binns 2018; Selbst et al. 2019; Wong 2019; Ochigame 2019) [2].

Tot în anul 2016, Mittelstadt și colaboratorii săi au propus o hartă conceptuală care continuă să reprezinte un reper teoretic solid în analiza critică a problematicii etice asociate algoritmilor. Această structură conceptuală oferă un cadru coerent și sistematic de interpretare a dinamicii dintre tehnologia algoritmică și implicațiile sale asupra valorilor morale, facilitând atât identificarea principalelor tipuri de îngrijorări etice, epistemice și normative, cât și formularea unor răspunsuri etice pertinente. Relevanța sa se menține în actualul context tehnologic marcat de proliferarea sistemelor automatizate și de necesitatea regândirii relației dintre responsabilitatea umană și decizia algoritmică.

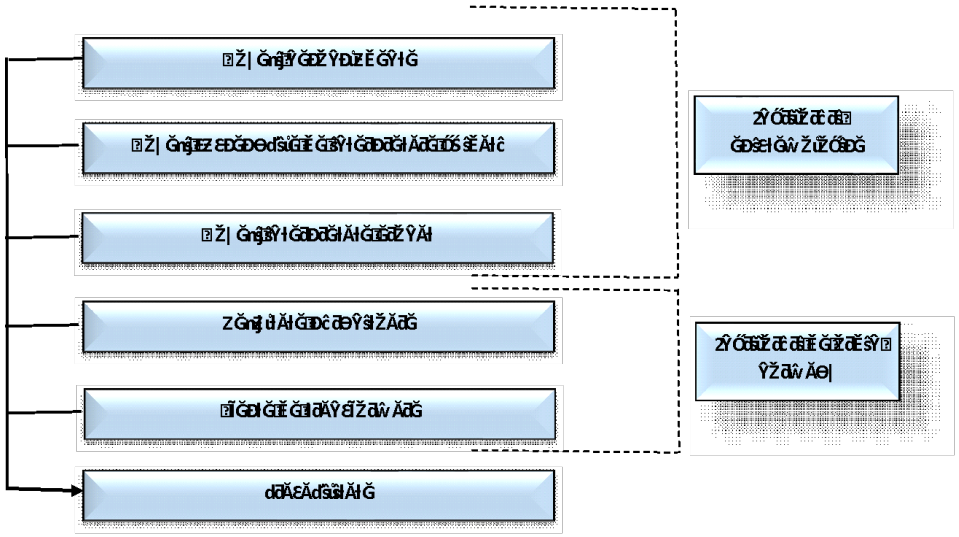

Figura 1. Șase tipuri de preocupări etice generate de algoritmi

Sursa: Tsamados, A., Aggarwal, N., Cowls, J. The ethics of algorithms: key problems and solutions. Disponibil: https://link.springer.com/article/10.1007/s00146-021-01154-8

Raportate la mass-media, aceste riscuri pot fi prezentate și contextualizate astfel:

1. Devin vizibile sub forma **dovezilor neconcludente** (*inconclusive evidence*), adică a acelor informații care, deși preluate și difuzate în spațiul public, nu oferă suficientă claritate pentru a fundamenta o concluzie coerentă. În jurnalismul bazat pe algoritmi (supranumit astăzi și jurnalism computațional: de la chatboți și sisteme de recomandare, până la inteligență artificială și automatizare în timp real) [3, p. 23], astfel de dovezi pot fi promovate pe criterii de atractivitate sau de probabilitate de viralizare, contribuind la consolidarea incertitudinii și la erodarea încrederii în mijloacele de informare în masă.

2. Se manifestă prin **dovezile susceptibile de interpretare ghidată** (*instructable evidence*), acele informații care, deși aparent obiective, sunt integrate într-un cadru narativ prestabilit, modelat de preferințele algoritmice, de interesele editoriale sau de logica de funcționare a platformelor digitale. Într-un astfel de cadru, algoritmii nu doar selectează conținutul, ci influențează interpretarea acestuia, ceea ce poate conduce la o formă subtilă, dar persistentă, de manipulare mediatică.

3. Diseminarea **dovezilor distorsionate sau eronat interpretate** (*misguided evidence*). În lipsa unui control editorial riguros, datele pot fi scoase din context, combinate necorespunzător sau prezentate în mod tendențios, contribuind la dezinformare. Acest fenomen este amplificat de algoritmii care privilegiază conținutul emoțional, controversat sau polarizant, în detrimentul celui echilibrat, dar mai puțin spectaculos.

În acest context, putem vorbi și de conceptul de post-adevăr, care reflectă o transformare profundă a imaginarului colectiv, fenomen analizat de filosoful și sociologul francez al teoriei informațiilor Edgar Morin, care subliniază că, odată cu expansiunea

mass-mediei, imaginarul a devenit o componentă structurală a vieții cotidiene. În era rețelelor sociale, acesta se fragmentează în bule informaționale, unde circulă narațiuni și convingeri nefiltrate critic. Absența mecanismelor editoriale tradiționale și democratizarea producției de conținut favorizează proliferarea informațiilor distorsionate, determinând o cultură a adevărului personalizat, în care indivizii își construiesc realitatea pe baza selecției subiective a surselor informaționale [4].

4. Impactul acestor disfuncții se traduce adesea în **rezultate părtinitoare sau inechitabile** (*unfair outcomes*), care afectează reprezentarea corectă a anumitor categorii sociale, marginalizează vocile minoritare sau consolidează stereotipuri deja existente. Într-un peisaj mediatic contemporan dominat de logici algoritmice, distribuția inegală a vizibilității devine o problemă etică fundamentală, în mod special atunci când algoritmii operează în mod lipsit de transparență și fără supraveghere democratică.

5. Un rol important în acest context este jucat de **efectele de transformare profundă** (*transformative effects*) pe care aceste procese le exercită asupra relației dintre mass-media și public. Algoritmii nu doar intermediază accesul la informație, ci modelează preferințele, comportamentele și chiar modul în care utilizatorii înțeleg realitatea. Mass-media algoritmică influențează astfel nu doar ce află publicul, ci și cum învață, cum reacționează și cum se poziționează față de evenimentele sociale, culturale sau politice.

Efectele de transformare pot fi cercetate și prin prisma tendinței de personalizare algoritmică a conținutului, care conduce la distribuții adaptative și fluxuri de știri filtrate, ceea ce marchează o tranziție de la accentul tradițional al jurnalismului pe importanța comună, spre experiențe profund individualizate. Această schimbare are implicații semnificative asupra formării publicului și a efectelor mediatice. În mod particular, proliferarea algoritmilor a fost asociată cu apariția „bulelor de filtrare" și cu dezvoltarea unei realități algoritmice, care poate fi manipulată pentru a răspândi dezinformarea și informațiile false [5].

6. **Trasabilitatea informațională** (*traceability*) reprezintă o provocare tot mai vizibilă în peisajul media actual. Capacitatea de a identifica sursa originară a unei informații, a unei imagini de a urmări modificările suferite pe parcursul circulației digitale și de a atribui responsabilitatea pentru eventualele distorsionări este frecvent limitată de dinamica algoritmică. Lipsa trasabilității subminează mecanismele clasice de verificare jurnalistică, făcând mai dificilă deconstrucția critică a fluxurilor informaționale și creând un spațiu fertil pentru manipulare și ambiguitate.

Aceste riscuri etice, contextualizate în sfera mass-mediei, relevă complexitatea relației dintre algoritmi, cunoaștere și responsabilitate. Ele indică necesitatea unor noi cadre de reflecție etică și a unor mecanisme de reglementare capabile să răspundă provocărilor emergente într-un peisaj informațional dinamic, intermediat tot mai mult de tehnologii autoreproductive.

În contexte de criză, precum pandemia de COVID-19, războiul din Ucraina, campania electorală pentru alegerile prezidențiale din România, din noiembrie 2024 - riscurile etice asociate algoritmilor se amplifică semnificativ, devenind nu doar mai vizibile, ci și mai influente asupra formării opiniei publice. Presiunea informativă, nevoia de reacție

rapidă și creșterea consumului digital determină o favorizare a conținutului emoțional, fragmentar și ușor de viralizat, în detrimentul informației verificate și contextualizate. Astfel, dovezile neconcludente și cele distorsionate sunt diseminate rapid, generând confuzie și afectând capacitatea publicului de a distinge între fapte și opinii. Algoritmii personalizează fluxurile informaționale în funcție de istoricul utilizatorului, consolidând narațiuni ideologizate și facilitând polarizarea discursului public. În același timp, vocile minoritare sau criticile legitime devin adesea invizibile, iar mecanismele de trasabilitate informațională sunt grav afectate de volumul și viteza circulației datelor. În asemenea circumstanțe, algoritmii nu mai sunt simpli mediatori, ci actori activi ai realității sociale, modelând percepțiile, comportamentele și valorile. Aceste fenomene evidențiază limitele autoreglării și impun dezvoltarea unor mecanisme normative proactive, capabile să protejeze integritatea spațiului public în situații de vulnerabilitate colectivă.

Guvernanța algoritmică europeană: între flexibilitate și rigoare normativă

Uniunea Europeană (UE) a devenit la nivel global un reper al reglementării stricte în domeniul IA, prin instrumente legislative precum: **General Data Protection Regulation (GDPR)** - *Regulamentul General privind Protecția Datelor*. Regulamentul UE 2016/679 al Parlamentului European și al Consiliului, adoptat la 27 aprilie 2016 este aplicabil din 25 mai 2018 în toate statele membre ale Uniunii Europene. GDPR stabilește cadrul legal pentru protecția datelor cu caracter personal ale persoanelor fizice și se aplică tuturor organizațiilor care prelucrează astfel de date, inclusiv în afara UE, dacă vizează cetățeni europeni. Tehnologia a transformat atât economia, cât și viața socială și ar trebui să faciliteze în continuare libera circulație a datelor cu caracter personal în cadrul Uniunii, precum și transferul acestora către țări terțe și organizații internaționale, asigurând totodată un nivel ridicat de protecție a datelor personale [6].

Digital Services Act (DSA) - *Actul legislativ privind serviciile digitale* a fost adoptat la 4 octombrie 2022. DSA formează un set unic de norme aplicabile în întreaga Uniune Europeană. Acestea urmăresc două obiective principale: 1. Crearea unui spațiu digital mai sigur, în care drepturile fundamentale ale tuturor utilizatorilor de servicii digitale să fie protejate; 2. Stabilirea unor condiții echitabile de concurență care să stimuleze inovația, creșterea economică și competitivitatea, atât pe piața unică europeană, cât și la nivel global [7].

Artificial Intelligence Act (AI Act) - *Legea privind inteligența artificială*. Este prima lege cu aplicare transnațională dedicată explicit inteligenței artificiale, care a intrat în vigoare la 1 august 2024 (Regulamentul 2024/1689) și prevede o implementare etapizată până în anul 2027. Potrivit acestei legi sistemele de IA sunt clasificate în patru categorii de risc: 1. risc inacceptabil (interzise începând cu 2 februarie 2025); 2. risc înalt; 3. risc limitat și 4. risc minim. În plus, legea introduce o categorie distinctă pentru inteligența artificială generativă și modelele de uz general (GPAI), cărora li se aplică obligații suplimentare de transparență, documentare tehnică și responsabilitate juridică, în conformitate cu cerințele reglementării europene [8].

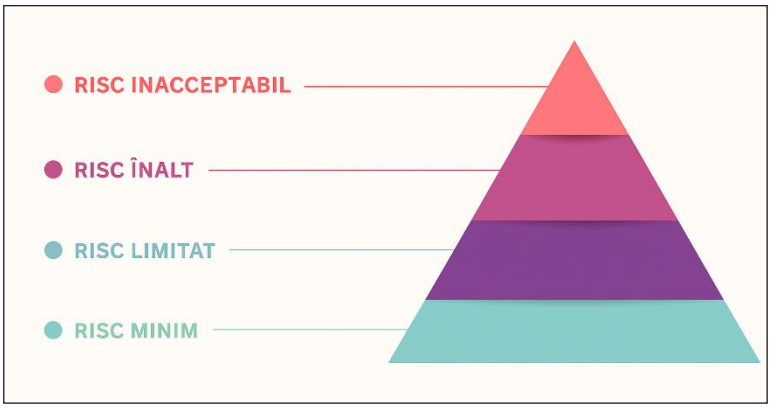

Figura 2. AI Act - 4 niveluri de risc pentru sistemele de inteligență artificială
Sursa: European Commission. AI Act. Disponibil: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai

În această ordine de idei, abordarea bazată pe riscuri a fost analizată critic și de cercetători, precum Jonas Schuett, subliniind dificultățile normative inerente în evaluarea și definirea riscurilor legate de demnitatea umană, autodeterminare informațională, justiție și bine comun – elemente care nu se pretează ușor statisticii și clasificărilor binare [9].

Din perspectivă teoretică, absența unor mecanisme clare și eficiente de responsabilizare juridică, inclusiv în ceea ce privește răspunderea civilă sau penală pentru prejudiciile generate de sistemele de inteligență artificială, continuă să mențină un decalaj semnificativ între principiile normative declarate și aplicabilitatea lor concretă în practică. Pentru a reduce acest dezechilibru, legislația europeană, prin AI Act, prevede o serie de măsuri aplicative care presupun instituirea unor coduri de conduită obligatorii, elaborate în scopul detalierii obligațiilor de transparență, efectuării evaluărilor de impact asupra drepturilor fundamentale și implementării unor mecanisme de monitorizare publică.

În contextul mijloacelor de informare în masă tradiționale transpuse în spațiul virtual și a noilor media, adoptarea DSA și a AI Act marchează o reconfigurare substanțială a cadrului normativ în domeniu. Aceste acte reglementează modul în care este gestionat conținutul online, impun standarde de transparență algoritmică și introduc cerințe privind responsabilitatea platformelor în raport cu diseminarea informației, combaterea dezinformării și protejarea pluralismului. Pentru media digitală, în special, utilizarea IA în generarea sau moderarea conținutului devine condiționată de evaluări de risc, audituri și conformitate etică. În ansamblu, acest cadru legislativ favorizează o guvernanță echilibrată, care integrează libertatea de exprimare cu imperativele reglementării democratice într-un ecosistem media digital tot mai complex.

Acest cadru de guvernanță, caracterizat printr-o arhitectură normativă hibridă, ce îmbină transferul de responsabilități către actori privați cu supravegherea publică și impunerea de obligații cu caracter coercitiv, este implementat și prin intermediul instituțiilor

specializate la nivel european. Printre acestea, se numără **European AI Office** *(Oficiul European pentru Inteligența Artificială)* - https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-office, **European Artificial Intelligence Board** *(Comitetul European pentru Inteligență Artificială)* - https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/ai-board.

În plus, inițiative precum **European Centre for Algorithmic Transparency (ECAT)** - *Centrul European pentru Transparența Algoritmică*, contribuie la consolidarea cadrului de guvernanță digitală prin furnizarea de expertiză științifică și tehnică esențială pentru implementarea DSA. Activitatea acestui centru vizează analiza sistemică a algoritmilor utilizați de platformele online de foarte mari dimensiuni, precum și formularea de recomandări privind bunele practici în materie de transparență algoritmică [10]. Astfel, se configurează un cadru de reglementare în care autoreglarea nu mai reprezintă o practică opțională sau unilaterală a actorilor privați, ci devine un mecanism integrat într-un cadru instituționalizat, caracterizat prin transparență, evaluare independentă și corelare cu mecanismele de supraveghere publică.

În 2025, cadrul european privind inteligența artificială se confruntă cu o serie de contradicții semnificative. Pe de o parte, angajamentul față de reglementări stricte, pe de altă parte - influența presiunilor economice și geopolitice. Acestea se manifestă prin intensificarea activităților de lobby ale marilor companii tehnologice americane (precum Google sau OpenAI), prin dezbateri privind limitarea aplicabilității unor dispoziții ale AI Act, dar și prin retragerea Directivei privind răspunderea civilă pentru IA, programată inițial pentru acest an. În timp ce oficialii europeni, precum *Henna Virkkunen*, subliniază necesitatea unui cadru normativ favorabil întreprinderilor mici și mijlocii [11], unele voci din Parlamentul European avertizează că o eventuală relaxare a reglementării modelelor generative ar putea genera riscuri democratice și incertitudine juridică. Pe acest fundal, Uniunea Europeană își reconfigurează strategia prin investiții semnificative în autonomia tehnologică – inclusiv prin programul InvestAI, care prevede 200 de miliarde de euro pentru dezvoltarea infrastructurii digitale, din care 20 de miliarde sunt alocate centrelor de calcul de mare capacitate [12]. Simultan, extinderea capacităților de supraveghere și implementarea de spații experimentale de reglementare („sandbox-uri") până în 2026 reflectă o abordare graduală și echilibrată a guvernanței algoritmice.

Deși nu revendică statutul unei soluții definitive și nu urmărește atingerea unei forme ideale, modelul european propune o traiectorie distinctivă, situată la intersecția dintre libertatea autoreglementării și constrângerile unei intervenții statale excesive. Această cale de mijloc, susținută de principii precum protejarea drepturilor fundamentale, transparența algoritmică și responsabilitatea etică, are potențialul de a deveni un reper global în guvernanța tehnologică.

Pentru ca acest echilibru să fie sustenabil, este esențial ca valorile asociate culturii digitale și eticii în utilizarea inteligenței artificiale să fie asumate la nivel societal. Nu este suficientă conformarea instituțională sau corporativă, este nevoie de alfabetizare digitală extinsă, de acces public la informații privind utilizarea IA și de implicarea activă a cetățenilor în procesele decizionale. Numai printr-o astfel de abordare participativă,

Europa își poate consolida poziția de lider în configurarea unei guvernanțe globale a IA, care să reflecte valorile democratice și umaniste.

REFERINȚE:

1. Gillis, A-S. What is greenwashing? Disponibil: https://www.techtarget.com/whatis/definition/greenwashing [Accesat: 03.06.2025].
2. Tsamados, A., Aggarwal, N., Cowls, J. The ethics of algorithms: key problems and solutions. Disponibil: https://link.springer.com/article/10.1007/s00146-021-01154-8 [Accesat: 03.06.2025].
3. Thurman, N., Lewis, C., Kunert, J. *Algorithms, Automation, and News. New Directions in the Study of Computation and Journalism.* Published by Routledge, 2023. 226 p. ISBN 9780367567545
4. Terra, F. *Fact-checking e DSA: strumenti e strategie contro la disinformazione*. Disponibil: https://www.agendadigitale.eu/cultura-digitale/fact-checking-e-dsa-strumenti-e-strategie-contro-la-disinformazione/?utm_source=chatgpt.com [Accesat: 08.06.2025].
5. Zamith, R. *Algorithms and Journalism.* In: Oxford Research Encyclopedia of Communication Disponibil:https://www.rodrigozamith.com/pubs/Zamith%20%20Algorithms%20and%20Journalism.pdf [Accesat: 08.06.2025].
6. European Union. *Regulation (EU) 2016/679 of the European Parliament and of the Council*. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2016/679/oj [Accesat: 08.06.2025].
7. European Commission. *The Digital Services Act package.* Disponibil: https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package [Accesat: 08.06.2025].
8. The EU Artificial Intelligence Act. *Up-to-date developments and analyses of the EU AI Act*. Disponibil: https://artificialintelligenceact.eu/ [Accesat: 08.06.2025].
9. Schuett, J. *Risk management in the Artificial Intelligence Act*. Disponibil: https://arxiv.org/pdf/2212.03109 [Accesat: 08.06.2025].
10. European Commission. European Centre for Algorithmic Transparency. Disponibil: https://algorithmic-transparency.ec.europa.eu/index_en [Accesat: 10.06.2025].
11. News European Parliament. *Hearing of Executive Vice-President-designate Henna Virkkunen*. Disponibil: https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20241029IPR25054/hearing-of-executive-vice-president-designate-henna-virkkunen [Accesat: 10.06.2025].
12. European Commision. *Shaping Europe's leadership in artificial intelligence with the AI continent action plan.* Disponibil: https://commission.europa.eu/topics/eu-competitiveness/ai-continent_en [Accesat: 10.06.2025].

IMPACTUL REȚELELOR DE SOCIALIZARE ÎN PROMOVAREA IMAGINII FACULTĂȚII DE JURNALISM ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII, USM

THE IMPACT OF SOCIAL NETWORKS ON PROMOTING THE IMAGE OF THE FACULTY OF JOURNALISM AND COMMUNICATION SCIENCES, USM

CZU: 378.09:070(478-25):316.472.4 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.17**

Laura TUGAREV
ORCID: 0000-0002-130497209
E-mail: laura.tugarev@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *An active presence in the digital space has become an imperative element for any institution/ entity seeking to promote its identity, increase its public visibility, and maintain effective communication with its audience. In this article, we aim to analyze the impact of social networks (Facebook) on promoting the image of the Faculty of Journalism and Communication Sciences, with a focus on the variety of actions, events, and projects implemented for this purpose.*

Keywords: *strategy, promotion, image, journalism, communication, Facebook.*

INTRODUCERE

Prezența pe rețelele de socializare a devenit o componentă esențială și strategică a comunicării. Aceasta funcționează nu doar ca un liant între companie sau entitate și publicul său, ci și ca un instrument eficient pentru promovarea conținutului instituțional și a tuturor derivatelor acestuia. „Social media sunt percepute de administrațiile publice drept instrumente de comunicare foarte eficiente, care cresc angajamentul cetățenilor, însă uneori aceste instrumente sunt folosite eronat, prin aplicarea modalității *unidirecționale* specifice mijloacelor de comunicare în masă" [1, p.13].

O comunicare cu impact real trebuie să fie întotdeauna deschisă, clară, bidirecțională și plină de sens, iar între emițător și receptor trebuie să existe o conectare, o interacțiune autentică și un schimb continuu de feedback. Publicul/receptorul trebuie să se simtă parte a filosofiei comunicaționale. „Comunicarea online nu înseamnă să trimiți mesaje către un public, ci să porți conversații și să construiești relații" [2].

O comunicare bine planificată și structurată în mediul online, adaptată realităților contemporane și nevoilor specifice ale publicului, contribuie la consolidarea încrederii, la modelarea unei imagini relevante și la sporirea vizibilității unei instituții, organizații sau entități. Nu este suficientă elaborarea și publicarea unui conținut divers și interactiv; prin intermediul mesajelor transmise, este esențial să se formeze comunități coagulate și

implicate. În acest proces, rețelele de socializare pot constitui un vector în atingerea obiectivelor strategice de comunicare.

Pe pagina oficială a Centrului de Documentare Europeană (CDE) al Universității din Almería se menționează că „59% dintre cetățenii UE au utilizat rețelele de socializare în 2023, desfășurând activități precum crearea unui profil, postarea de mesaje sau alte tipuri de conținut pe platforme precum Facebook, X (Twitter), Instagram, Snapchat sau TikTok” [3]. Principalele platforme de social media în funcție de cota vizitelor pe site în Europa, începând cu luna martie 2025 sunt: Facebook, Instagram, Pinterest [4]. Informarea, comunicarea și conexiunea cu publicul au fost transformate în era digitală. Metodele tradiționale de comunicare își diminuează eficiența, în timp ce mediul online se configurează ca un spațiu alternativ pentru interacțiune, diseminare informațională și consolidare a relației cu publicul. Platformele digitale facilitează nu doar transmiterea constantă a informației, ci generează și feedback imediat, implică audiența în procesele comunicative și formează rețele de oameni în jurul valorilor instituționale.

În Republica Moldova, peisajul referitor la statisticile privind utilizarea rețelelor sociale (pe mobil), în perioada ianuarie – decembrie 2024, arată că Facebook este rețeaua de socializare cea mai accesată (a se vedea imaginea de mai jos).

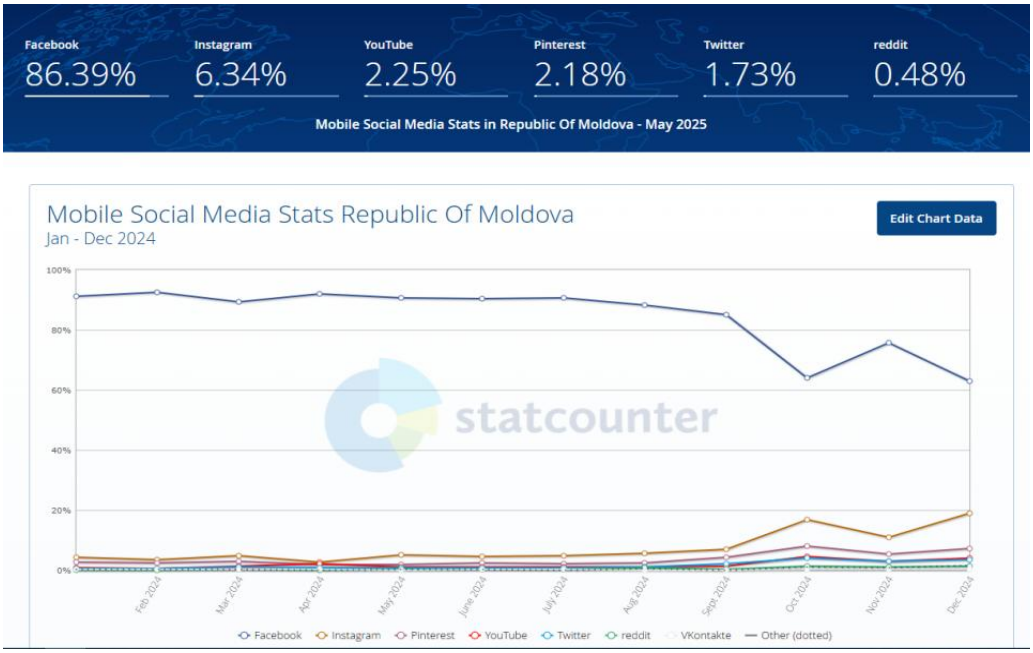

Figura 1. Statistici privind utilizarea rețelelor sociale pe mobil în Republica Moldova/ianuarie - decembrie 2024

Sursă: https://gs.statcounter.com/social-media-stats/mobile/moldova/2024

Prin caracterul lor dinamic și interactiv, rețelele de socializare nu se limitează doar la promovarea imaginii, ci funcționează ca mijloace de comunicare strategică. În contextul acestei realități digitale, devine necesară adoptarea de către instituții a unor strategii de comunicare online elaborate, care să includă conținut adaptat, limbaj accesibil și formate vizuale atractive. Având în vedere aceste aspecte, în continuare vom analiza impactul rețelelor de socializare asupra promovării imaginii Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării, în perioada septembrie 2024 – mai 2025.

CONTEXT

„Facultatea Jurnalism și Științe ale Comunicări a Universității de Stat din Moldova, înființată în 1980 este, întâi de toate, un bastion al instruirii luptătorilor pentru adevăr și dreptate, o instituție care promovează valorile europene în pregătirea viitorilor jurnaliști și comunicatori, meserii extrem de solicitate actualmente pe piața muncii" [5]. Începând cu anul 2023, în cadrul facultății a fost integrată o nouă specialitate – *Producție multimedia*, care oferă studenților formare profesională în domenii precum design, sunet, video, animație, jocuri video, publicitate, jurnalism digital și altele.

Promovarea imaginii instituționale (capitalul uman, activitățile, performanțele, rezultatele, evenimentele etc.), precum și informarea coerentă, rapidă și multidimensională reprezintă un imperativ pentru echipa managerială a FJȘC. În anul 2025, pagina de Facebook oficială rămâne un reper central în comunicarea online, deși sunt și alte platforme digitale sub egida facultății, precum:

- site oficial *FJȘC* – https://jurnalism.usm.md/
- site oficial *Unda Liberă* – https://undalibera.md/
- pagina de Facebook *Unda Liberă* – https://www.facebook.com/televiziunea.undalibera
- pagina de Youtube *Unda Liberă* – https://www.youtube.com/c/TeleviziuneaFJ%C8%98C

Pagina de Facebook a Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării (FJȘC) a Universității de Stat din Moldova (USM) a fost creată în anul 2011, de către Marina Teslea și Victor Lungu, studenți FJȘC. În anul 2025, pagina numără 2894 de urmăritori, însă un număr mult mai mare accesează lunar această pagină pentru informare, documentare etc.

Pagina este consultată lunar de persoane din categorii de vârstă variate, beneficiari – direcți, și indirecți. Analiza demografică arată că pagina este accesată preponderent de femei (79,90%), în timp ce bărbații reprezintă 20,10% dintre utilizatori.

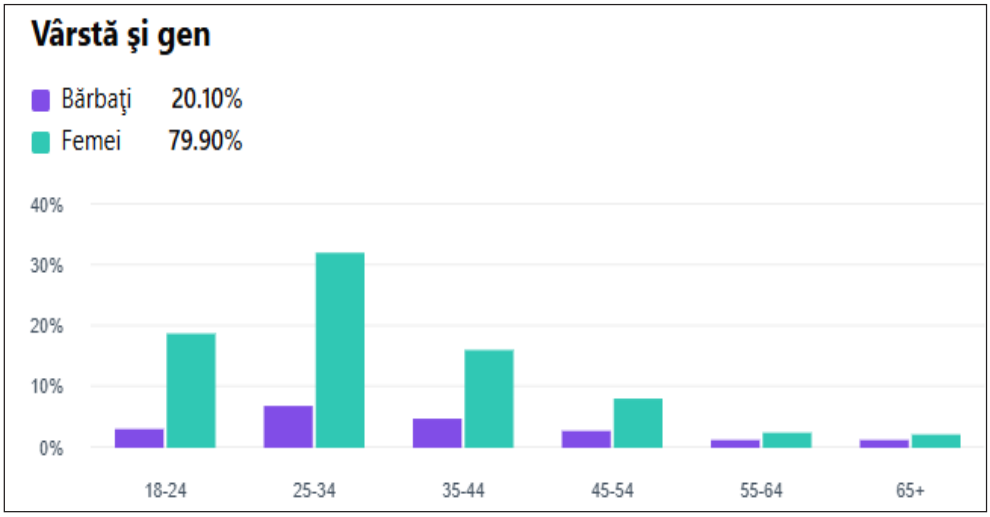

Figura 2. Vârsta și genul persoanelor care interacționează cu pagina oficială a FJȘC

Sursa: https://www.facebook.com/professional_dashboard/insights/audience/?ref=comet_direct_url_navigation

Pagina de Facebook a Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării a înregistrat, de exemplu, în ultimele trei luni, 262.095 de vizualizări, indicator care reflectă numărul de utilizatori care au accesat conținutul publicat. Acest rezultat evidențiază eficiența activității de comunicare online și relevanța materialelor distribuite în raport cu publicul țintă.

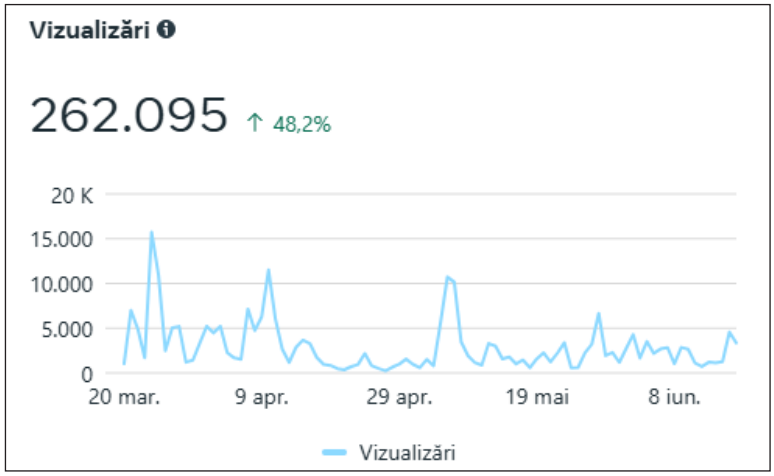

Figura 3. Numărul de vizualizări pe pagina de Facebook a Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării, martie – mai 2025

Sursa: https://business.facebook.com/latest/insights/people?01%2522%257D&audience_tab=demographics

În această perioadă, cel mai accesat și distribuit material a fost publicat la data de 6 mai 2025, cu titlul *„Jurământul Jurnalistului și al Comunicatorului la USM”*. Statistici de performanță indică:

- Vizualizări: 9.263
- Impact (reach): 3.618
- Interacțiuni (like, comentarii, distribuiri): 56.

În perioada septembrie 2024 – mai 2025, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării (FJȘC) a implementat o strategie care s-a articulat pe mai multe direcții strategice: informarea/comunicarea transparentă, creșterea vizibilității facultății și fortificarea imaginii pozitive. În această ordine de idei, pot fi menționate următoarele aspecte:

Dimensiunea de informare:

1. Diseminarea și valorificarea cunoștințelor în spațiul public și academic;
2. Comunicarea despre parteneriate strategice, acorduri de colaborare, proiecte naționale și internaționale;
3. Comunicarea activităților educaționale și acțiunilor extracurriculare (noutăți, oportunități de mobilitate, invitații la evenimente științifice, educaționale, socio-culturale, de divertisment, apariții editoriale, produse realizate de către studenți la orele de laborator etc.).

Dimensiunea de asigurare a vizibilității:

1. Redactarea și publicarea sistematică a conținutului (atât pe Feed, cât și în Stories);
2. Utilizarea formatelor multimedia pentru atragerea atenției și creșterea interacțiunii (videouri scurte, postcarduri etc.);
3. Monitorizarea și analizarea indicatorilor din matricea paginii oficiale de Facebook.

Dimensiunea fortificării și menținerii imaginii pozitive:

1. Promovarea constantă a valorilor, performanțelor, rezultatelor etc. prin conținut relevant și inspirațional (participări la seminare, conferințe, traininguri, mobilități, festivaluri, diplome, medalii etc.);
2. Lansarea și/sau implicarea în mai multe campanii educaționale, sociale etc.;
3. Organizarea și promovarea evenimentelor care susțin reputația pozitivă a facultății (mese rotunde, proiecte educaționale, evenimente socio-culturale, de divertisment etc.);

Așadar, în anul de studii 2024-2025 au fost publicate în total 409 postări, cu conținut diversificat. În luna noiembrie se înregistrează cel mai mare număr de postări din perioada indicată – 82 de postări. Distribuția acestora pe luni este următoarea:

Distribuția postărilor pe luni (septembrie 2024 – mai 2025)

Luna	Număr postări	Observații
Septembrie	22	Începutul activității
Octombrie	63	Creștere semnificativă
Noiembrie	82	Luna cu cea mai intensă activitate
Decembrie	49	Activitate constantă, pre-vacanță
Ianuarie	8	Scădere marcată (vacanță de iarnă)
Februarie	49	Reluarea ritmului
Martie	46	Activitate stabilă
Aprilie	45	Continuare echilibrată
Mai	45	Încheiere activitate constantă
Total	409	

Figura 4. Distribuția postărilor pe luni (septembrie 2024 – mai 2025)

Sursa: elaborată de autoare

În perioada analizată, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării (FJȘC) a desfășurat o activitate diversificată, reflectată printr-o serie de postări însoțite de text, imagine și conținut multimedia, care au urmărit scopuri multiple: informarea publicului academic și cel generalist; promovarea inițiativelor și rezultatelor instituționale; consolidarea relațiilor interinstituționale și încurajarea implicării în viața academică și cea extracurriculară. Tematica postărilor a variată de la evenimente de importanță națională și internațională, vizite oficiale, participări în proiecte, instruiri și manifestări științifice, până la realizări academice și apariții editoriale.

Strategia de comunicare a fost axată pe desfășurarea a mai multor campanii marca FJȘC, cum ar fi: *Campania FII PRO – Sunt PROfesor la FJȘC* (pe 8 octombrie 2024 este lansată și în mai 2025 se încheie, având drept scop valorificarea potențialului didactic al FJȘC); Campania de alfabetizare media #START (lansată pe 28 octombrie 2024, având drept scop promovarea gândirii critice și cultivarea unui spirit analitic în rândul tinerilor); Campania de caritate „Dăruiește Zâmbete", desfășurată în perioada noiembrie-decembrie 2024. Alte postări includ și participarea reprezentanților facultății în campania inițiată de Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, „Învățăm în Moldova", precum și campania universitară „Student USM pentru o zi".

O altă direcție vizează proiectele inovatoare, aliniate cerințelor studenților actuali și viitorilor studenți. Printre acestea se numără Programul *#BOOTCAMP*, care a facilitate conectarea teoriei cu practica redacțională. Programul, cu o durată de 6 zile, a implicat 45 de studenți, din anul I, specialitatea *Jurnalism și procese mediatice*. Această inițiativă a fost organizată în parteneriat cu Școala de Jurnalism din Moldova și cu sprijinul Ministerului Educației și Cercetării al Republicii Moldova. De asemenea, pe 16 și 17 mai, a fost organizată *Școala de Dicție și Discurs Public*, un proiect gratuit, dedicat tinerilor

din întreaga țară, gândit tocmai pentru a educa tânara generație și implicit, pentru a promova oferta educațională a facultății și a universității. Un alt proiect cu impact a fost *Jurământul Jurnalistului și al Comunicatorului la USM*, eveniment desfășurat anual, care consolidează angajamentul etic și profesional al studenților, având nu doar rolul de aliniere la valorile profesiei, ci și scopul de a fideliza studenții Facultății de Jurnalism și Științe ale Comunicării și de a le promova identitatea academică.

Toate activitățile desfășurate au fost promovate prin intermediul platformelor digitale, contribuind la asigurarea unei informări imediate și a unei comunicări transparente, aspecte care au favorizat consolidarea imaginii instituționale în mediul online. Pentru a extinde impactul comunicării și gradul de expunere publică, au fost menținute relații de colaborare cu parteneri media, în vederea promovării constante a inițiativelor facultății. Astfel, prin intermediul posturilor de televiziune Moldova 1, TVR Moldova, Jurnal TV, TV8, Elita TV, PRO TV, alături de posturile de radio Radio Chișinău, Radio Moldova și Radio Moldova Tineret, precum și prin platformele online Agora, #diez și realitatea.md etc. au fost difuzate știri, reportaje și materiale informative privind activitățile facultății, ceea ce a condus la creșterea prezenței acesteia în spațiul public.

În contextul digitalizării comunicării instituționale, promovarea imaginii unei instituții de învățământ superior presupune nu doar vizibilitate online, ci și consolidarea unei identități academice coerente, adaptate noilor cerințe de transparență, interactivitate și relevanță socială.

Vizibilitatea online a FJȘC s-a fundamentat pe reflectarea consecventă a unei game largi de activități academice, științifice, extracurriculare și parteneriate. Printre acestea se numără organizarea și mediatizarea vizitelor oficiale ale unor delegații internaționale (din Danemarca, Grecia, România etc.) și ale unor experți din Statele Unite ale Americii, Ucraina, România etc., care au susținut prelegeri tematice și sesiuni de profesionalizare destinate profesorilor și studenților. Totodată, implicarea studenților în proiecte internaționale și forumuri – precum *Forumul Global asupra Educației Media*, *Ratiu Forum*, proiectul *CHECKATHON STOPFALS* sau *Staff Teaching Week* – au fost intens promovate în mediul online, consolidând profilul instituțional al FJȘC.

În contextul cimentării rolului mediului digital ca vector de imagine publică, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării a Universității de Stat din Moldova a dezvoltat, pe parcursul anului academic 2024–2025, o serie de inițiative care au contribuit la profilarea sa drept un pol activ de formare, inovație și vizibilitate educațională.

Activitățile de formare aplicativă și atelierele de profesionalizare (activități de profesionalizare, lecții de jurnalism, sesiuni de instruire, traininguri etc.) desfășurate în parteneriat cu experți locali și internaționali care au fost reflectate sistematic pe canalele digitale oficiale, promovând o educație interdisciplinară, centrată pe experiență, dialog și competențe transversale. În această ordine de idei, pot fi menționate sesiuni desfășurate cu participarea jurnaliștilor, comunicatorilor, scriitorilor, specialiștilor în conținut video, publicitate, marketing etc., precum și a altor experți din domenii conexe (ex. Maria Nistor, Denis Dermenji, Vasile Ernu, Elena Știubei, Irina Tabaranu, Dorian Furtună, Alexandru Lebedev, Vasile Zelizniî).

În mod particular, proiectele realizate în colaborare cu actori internaționali – BBC Media Action, Ambasada Suediei, PNUD Moldova, Google Trusted News Initiative – au consolidat nu doar prestigiul profesional al facultății, ci și încrederea publicului în capacitatea sa de a forma specialiști antrenați în realitățile contemporane.

Promovarea la zi a evenimentelor cu caracter științific, socio-cultural și civic: de la conferințe și sesiuni științifice (ex. Conferința științifică *Fenomene şi tendinţe în jurnalism şi comunicare: In honorem Andrei Dumbrăveanu la 70 de ani, Sesiunea de comunicări științifice USM, ediția 2025*, Conferința *„Rădăcinile dezinformării. Lecțiile anului 2024”,* organizată de ZdG, participarea la *Congresul Internațional al Universității Apollonia,* organizarea evenimentelor: *Zilele Libertății Presei, Ziua Mondială a Radioului etc.*). Totodată, publicarea resurselor informaționale (ex. Culegerea de articole „Fenomene și tendințe în jurnalism și comunicare: In honorem Andrei Dumbrăveanu*”,* „Educația și învățământul extrașcolar: elemente de convergență formal-nonformal”, ghiduri metodice) și a parteneriatelor strategice (ex. Consiliul Național al Pieței Financiare, Școala de Jurnalism din RM, Thomson Reuters Foundation, Clubul Presei Economice) reflectă o direcție instituțională articulată pe coeziune, deschidere și relevanță socială.

Participarea studenților în cadrul unor inițiative precum *Women in Cyber Forum*, *Fighting Fake News*, *Salonul Internațional de Carte pentru Copii și Tineret* sau *Clubul Presei Economice* a reprezentat un catalizator pentru promovarea imaginii instituționale ca spațiu formativ deschis. Această implicare a fost completată de vizite de studiu/vizite de documentare la instituții publice (Guvernul RM, Parlamentul RM), culturale (Muzeul Național de Artă al Moldovei, huburi de producție) și media (Jurnal TV, M1, Ziarul de Gardă, Rise Moldova, Radio Chișinău, PROTV, TV8, #diez, Agora etc.), care au oferit studenților acces direct la procesele instituționale, editoriale și de creație.

Distincții, diplome obținute de a) profesori (titluri științifice sau didactico-științifice, diplome, certificate de la diverse instruiri naționale și/sau internaționale, medalii de la saloane de carte, festivaluri de film etc.) și b) studenți (ex. *Bursa de Excelență* , premiile obținute la *Forumului Mass-Media 2024* și *Academia ECO Media*), implicarea în proiecte de comunicare instituțională (ex. Parlamentul RM) și participarea la competiții internaționale (ex. FILIT) au fost promovate în spațiul online, având o dublă funcție: de cristalizare și valorificarea capitalului uman și de promovare a valorii formării universitare oferite de FJȘC.

Prin urmare, modelul comunicării instituționale adoptat de FJȘC înglobează valențe digitale pentru a spori gradul de vizibilitate academică și profesională, în care fiecare eveniment, acțiune, colaborare sau realizare devine o piesă în arhitectura imaginii publice. În această logică, comunicarea online devine nu doar propulsor de informare, ci și instrument de afirmare identitară, partenerială și educațională.

CONCLUZII

În concluzie, echipa FJȘC în anul universitar 2024–2025 a militat pentru o abordare integrată, în care imaginea academică este construită nu doar prin diseminarea performanțelor etc., ci și prin cultivarea unui dialog constant cu comunitatea

educațională și cea profesională (prin anunțuri, invitații, oferte, mesaje de felicitare, de mulțumire etc.).

Într-o societate tot mai conectată la realitatea virtuală, prezența în mediul online nu mai este o opțiune, ci o necesitate funcțională pentru orice instituție sau entitate care își propune să fie vizibilă, relevantă și implicată. În cazul instituțiilor de învățământ superior, comunicarea online devine un instrument strategic de afirmare identitară, promovare a performanței academice și consolidare a relației cu publicurile țintă. Paradigma promovării educaționale trebuie să fie transparentă, deschisă, vie și – mai ales – sistematică. O imagine instituțională se construiește printr-o gamă de elemente: resursa umană, infrastructura, performanțele academice, dinamica evenimentelor, relația interumane (student–profesor, profesor–profesor, student–student, profesor–mediul extern), precum și printr-un proces de comunicare eficient, adaptat publicului și contextului digital actual.

Pentru creșterea eficienței paginii oficiale a FJȘC, în promovarea imaginii instituționale, se recomandă câteva direcții de acțiune:

Elaborarea conținutului video. Producția de materiale audiovizuale – inclusiv transmisiuni live pe Facebook, videoclipuri de tip „video reels", reportaje din culisele activităților facultății, precum și interviuri scurte cu studenți și cadre didactice care vor contribuie la apropierea de publicul-țintă și la umanizarea imaginii instituționale.

Campanii orientate spre evidențierea reușitelor studenților. Promovarea consecventă a proiectelor, performanțelor și inițiativelor studenților, prin utilizarea tehnicilor de tip storytelling, poate acționa ca factor de atracție pentru potențialii studenți.

BIBLIOGRAFIE:

1. TĂNASE, T. *Social media și comunicarea politică personalizată.* București: Editura Universitară, 2019
2. SCOTT, D.M. *The New Rules of Marketing and PR*. Disponibil: https://www.academia.edu/13162909/_David_Meerman_Scott_The_New_Rules_of_Market (vizitat: 10.06.2025).
3. Centrul de Documentare Europeană (CDE) al Universității din Almería. Disponibil: https://www.cde.ual.es/en/59-of-eu-citizens-used-social-networks-in-2023 (vizitat: 10.06.2025).
4. Site - Statista. Disponibil: https://www.statista.com/statistics/1333669/leading-social-networks-share-of-visits-europe/?utm_source=chatgpt.com(vizitat: 10.06.2025).
5. Site - Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării – USM. Disponibil: https://usm.md/?page_id=505 (vizitat: 10.06.2025).

CONFORMITATEA EDITORIALĂ A REVISTELOR ȘTIINȚIFICE DIN REPUBLICA MOLDOVA CU NORMELE INTERNAȚIONALE DE CITARE

EDITORIAL CONFORMITY OF SCIENTIFIC JOURNALS FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA WITH INTERNATIONAL CITATION STANDARDS

CZU: 050.4:001.891:006.35(100) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.18**

Nelly ȚURCAN
ORCID: 0000-0001-8475-0770
E-mail: tsurcannelly@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova;
Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines the alignment of scientific journals in the Republic of Moldova with international citation standards. By analysing 57 journals, it evaluates both editorial guidelines and the actual citation practices employed in published articles. The findings reveal significant inconsistencies between the stated citation styles and their practical application, with frequent deviations from standards such as SM ISO 690 (2012/2022), APA, and Vancouver. A structured assessment identifies five levels of alignment, along with recurring issues such as incomplete metadata, formatting inconsistencies, and ambiguous referencing rules. The analysis is grounded in a theoretical framework that conceptualizes citation as both a normative and epistemic act, influenced by institutional constraints and disciplinary conventions. The article concludes with recommendations for editorial reforms aimed at enhancing the consistency, visibility, and global relevance of Moldovan scientific publications.*

Keywords: *citation practices, bibliographic standards, scientific journals, editorial policy, academic publishing.*

INTRODUCERE

În contextul consolidării integrității academice și al presiunii de indexare internațională, aplicarea standardelor de citare a devenit un indicator tot mai relevant al calității publicațiilor științifice. Respectarea unor stiluri consacrate – precum SM ISO 690, APA, Vancouver, Chicago – nu mai ține doar de aspecte tehnice, ci reflectă gradul de profesionalizare a discursului editorial.

În Republica Moldova, revistele științifice joacă un rol activ în circulația internă a cunoașterii, dar suferă adesea de lipsa unor practici bibliografice unitare. Analizele anterioare au fost punctuale sau orientate spre evaluări de impact, fără a examina sistematic conformitatea editorială a stilurilor de citare.

Studiul de față își propune să ofere o analiză documentată a modului în care revistele științifice autohtone adoptă și aplică regulile internaționale de citare. Sunt exa-

minate instrucțiunile pentru autori, formatele bibliografice utilizate efectiv și coerența dintre normele declarate și cele puse în practică.

Conformitatea în citare: dimensiuni epistemice și sociale ale unei practici academice

Conformitatea, ca mecanism social, contribuie la stabilitatea normelor în cadrul grupurilor umane [1]. În mediul academic, ea se manifestă distinct prin reguli explicite și implicite, iar citarea devine o expresie a integrării autorului într-o comunitate epistemică și profesională [2].

Zhang și Ding [2] descriu conformitatea academică drept o formă particulară a conformismului social, prin care citarea capătă nu doar funcții epistemice, ci și simbolice și normative. Autorii propun trei tipuri de conformitate în citare: informațională (motivarea prin rigoare științifică), normativă (alinierea la așteptările comunității) și intenționată (menținerea continuității paradigmatice). Această tipologie este completată de modelul lui Ebrahimy și Osareh [3], care identifică și dimensiunea identificării cu lideri sau grupuri epistemice.

În acest cadru, comportamentul de citare este influențat de o combinație de factori: nevoi de validare științifică, presiuni instituționale și ierarhii de vizibilitate. Citarea devine, astfel, un indicator al valorilor asumate în cercetare, dar și un instrument de afiliere și recunoaștere.

O problemă emergentă este instrumentalizarea citării în scopuri de performanță simbolică. Burbules [4] avertizează asupra riscului ca funcția epistemică a citării să fie eclipsată de obiective strategice, precum acumularea de capital academic sau creșterea artificială a vizibilității.

Mai mult, cercetările indică discrepanțe între normele declarate, percepute și aplicate de cercetători în privința citării, ceea ce semnalează o lipsă de coerență internă [5]. Această incoerență este amplificată de utilizarea abuzivă a autocitării, care, în lipsa unor criterii clare, poate distorsiona evaluarea performanței științifice [6].

În plan instituțional, abaterile de la standardele editoriale – fie prin instrucțiuni ambigue, fie prin lipsa unui control final – pot genera efecte negative asupra calității formale a articolelor și asupra credibilității publicațiilor [7]. În acest context, este necesară elaborarea unor ghiduri clare, însoțite de formare profesională adecvată pentru autori și editori.

Conformitatea în citare este influențată și de factori structurali precum durata colaborărilor academice [8] sau gradul de izolare a unei comunități științifice față de rețelele internaționale [9]. Astfel de fenomene pot contribui la limitarea circulației ideilor și la reproducerea unor structuri de influență dominante.

Mattiazzi și Vila-Petroff [10] semnalează un bias geografic în citare, care exclude cercetările din zone slab reprezentate, limitând diversitatea și echilibrul surselor academice.

Prin urmare, citarea trebuie înțeleasă ca o practică situată la intersecția dintre normativitatea științifică și strategiile sociale. Lipsa unor norme clare și a unor practici coerente riscă să compromită integritatea demersului științific. Este necesară o regândire sistematică a comportamentului de citare, care să asigure transparență, echilibru și relevanță în comunicarea academică.

METODOLOGIA STUDIULUI

Analiza a fost realizată în perioada 26-28 martie 2025 și a vizat un eșantion de 57 de reviste științifice din Republica Moldova. Din acestea, 48 sunt incluse în *Registrul național al revistelor științifice acreditate*, iar 9 și-au pierdut recent acreditarea, dar rămân active editorial.

Datele primare au fost colectate din instrucțiunile pentru autori disponibile public pe site-urile revistelor sau în paginile edițiilor electronice, iar datele secundare din articolele publicate în ultimele numere disponibile în Instrumentul Bibliometric Național (IBN).

Pentru evaluare, s-a utilizat o grilă analitică formată din șapte criterii: (1) Identificarea stilurilor de citare menționate în instrucțiuni; (2) Gradul de conformitate cu standardul SM ISO 690; (3) Determinarea stilului de citare utilizat de facto în lipsa unei mențiuni explicite; (4) Identificarea lacunelor, ambiguităților și neconcordanțelor în instrucțiuni; (5) Coerența dintre instrucțiunile declarate și practica editorială efectivă; (6) Coerențe între cerințele din instrucțiuni și referințele din articole; (7) Tipurile de erori în redactarea bibliografiei (formatare, omisiuni, inconsistențe).

Această metodologie mixtă, bazată pe observație directă și analiză de conținut, a permis nu doar o cartografiere descriptivă, ci și o evaluare critică a profesionalismului editorial în raport cu standardele internaționale de citare.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. Prezența și tipurile stilurilor de citare menționate în instrucțiuni

Analiza celor 57 de reviste din Republica Moldova arată că doar 21 indică explicit un stil internațional de citare, precum SM ISO 690 (2012 sau 2022), APA, ICMJE/Vancouver, AMA, Chicago, Harvard sau IEEE. Restul de 36 nu oferă un cadru normativ clar, ceea ce sugerează o lipsă de standardizare editorială. Figura 1 ilustrează distribuția acestor stiluri, evidențiind dominația opțiunii „nespecificat”.

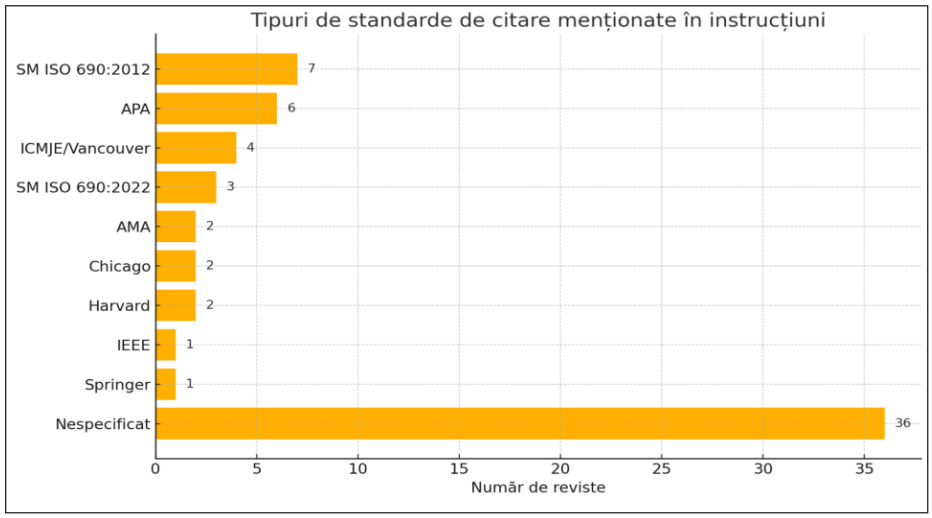

Figura 1. Distribuția stilurilor de citare declarate în instrucțiuni

Sursa: Elaborată de autoare.

În unele cazuri, instrucțiunile permit mai multe opțiuni simultan. De exemplu, revista *EcoSoEn* permite alegerea între APA, Harvard sau Chicago fără prioritizare, iar *Știința Agricolă* combină stilul Harvard pentru citarea în text cu SM ISO 690:2012 pentru bibliografie. În unele cazuri, cerințele editoriale și cele de evaluare intră în contradicție, cum se întâmplă în cazul revistei *Psihologie, revistă științifico-practică*, care cere respectarea SM ISO 690:2012, dar este evaluată după criteriile APA. Această contradicție între cerințele pentru autori și criteriile de evaluare semnalează lipsa de armonizare a documentației editoriale, cu posibile efecte asupra obiectivității procesului de recenzare.

2. Aplicarea efectivă a standardelor SM ISO 690

Standardul SM ISO 690, în versiunile sale din 2012 și 2022, este frecvent invocat în instrucțiunile revistelor științifice din Republica Moldova ca reper pentru redactarea bibliografiilor. Totuși, analiza arată că aplicarea riguroasă a regulilor sale este limitată. Standardul național SM ISO 690:2012 este menționat de 14 reviste (deși este abrogat), dar aplicat corect în doar jumătate dintre ele. În 7 cazuri, acesta este menționat, fiind folosite variante incomplete sau combinate cu alte norme de prezentare a referințelor bibliografice.

Noua ediție, SM ISO 690:2022, apare în doar 3 reviste, fiind aplicată fragmentar și neuniform. Există și 7 reviste care invocă indirect ghiduri ca cel emis de ANACEC (2018), fără detalii aplicative. Unele reviste fac referire chiar la instituții desființate, precum CNAA, fapt care indică o lipsă de actualizare editorială.

3. Ambiguități și neconcordanțe în instrucțiuni

Un indicator important al calității editoriale îl constituie concordanța dintre instrucțiunile pentru autori și aplicarea concretă a stilului de citare în articole. În prac-

tică, aceste instrucțiuni sunt adesea foarte succinte, incomplete sau lipsite de exemple, ceea ce generează confuzii, aplicări neuniforme și combinații incoerente de stiluri în cadrul aceleiași publicații.

Aproximativ jumătate dintre revistele analizate prezintă formulări vagi sau contradictorii în secțiunile privind referințele bibliografice. Unele permit simultan stiluri diferite fără a le ierarhiza sau contextualiza. Alte instrucțiuni sunt trunchiate, fără exemple concrete sau fără diferențierea tipurilor de surse (carte, articol, resursă online etc.).

Tabelul 1 sintetizează gradul de coerență între cerințele editoriale și aplicarea stilului bibliografic în articolele publicate.

Această analiză arată că în peste 80% dintre cazuri, nu există o corelare clară între instrucțiuni și practica de redactare, confirmând ipoteza privind lipsa unei politici editoriale coerente.

Principalele probleme identificate sunt: lipsa totală sau parțială a instrucțiunilor în peste 15 reviste; ambiguități terminologice – menționarea mai multor stiluri fără prioritizare; trimiteri vagi către reglementări externe, fără exemple aplicative; contradicții între documentele editoriale (ex. instrucțiuni vs. formulare de evaluare); utilizarea de exemple preluate din surse neacademice, fără clarificare epistemologică.

Tabelul 1. Tipuri de coerență între stilurile de citare declarate și cele aplicate în articole

Tip de coerență	Descriere și exemple
Coerență completă	Aproximativ 10 reviste: instrucțiunile sunt clare, coerente și reflectate fidel în articolele publicate. Exemple elocvente sunt revistele *Surface Engineering and Applied Electrochemistry, Stratum-Plus și Computer Science Journal of Moldova.*
Cazuri de divergență	În mai multe reviste, articolele publicate folosesc stiluri diferite față de cele declarate în instrucțiuni. Exemple: *Univers Pedagogic, Revista de Știință, Inovare, Cultură și Artă, Akademos, Știința Culturii Fizice*, ș.a., unde stilul bibliografic aplicat variază semnificativ de la un articol la altul, fără legătură cu cerințele editoriale oficiale.
Coerență parțială	25 reviste: instrucțiunile sunt fie incomplete, fie aplicate neunitar; există abateri formale sau variații între articole. Exemple: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației), DIALOGICA. Revista de studii culturale și literatură.*
Neconformitate evidentă	13 reviste: instrucțiunile sunt vagi, contradictorii sau complet ignorate în aplicarea stilului bibliografic. Exemple: *Știința Culturii Fizice, Univers Pedagogic.*
Neconcordanțe frecvente	În mai multe reviste, neconcordanțele sunt cauzate de lipsa unui control editorial asupra formei referințelor și de ambiguitatea instrucțiunilor, care lasă loc interpretărilor subiective și aplicării neuniforme a stilurilor bibliografice

Sursa: Elaborat de autoare.

Aceste constatări confirmă existența unui deficit sistemic de coerență editorială, care afectează nu doar claritatea instrucțiunilor pentru autori, ci și calitatea și credibilitatea articolelor publicate.

4. Coerența între stilul indicat și stilul aplicat în articole

Evaluarea conformității editoriale presupune examinarea concordanței dintre stilul de citare specificat în instrucțiunile pentru autori și aplicarea sa în articolele publicate. Această aliniere reflectă gradul de control editorial și consistența instituțională. Analiza evidențiază variații semnificative, de la aplicare consecventă la discrepanțe marcate între cerințe și practică (Figura 2).

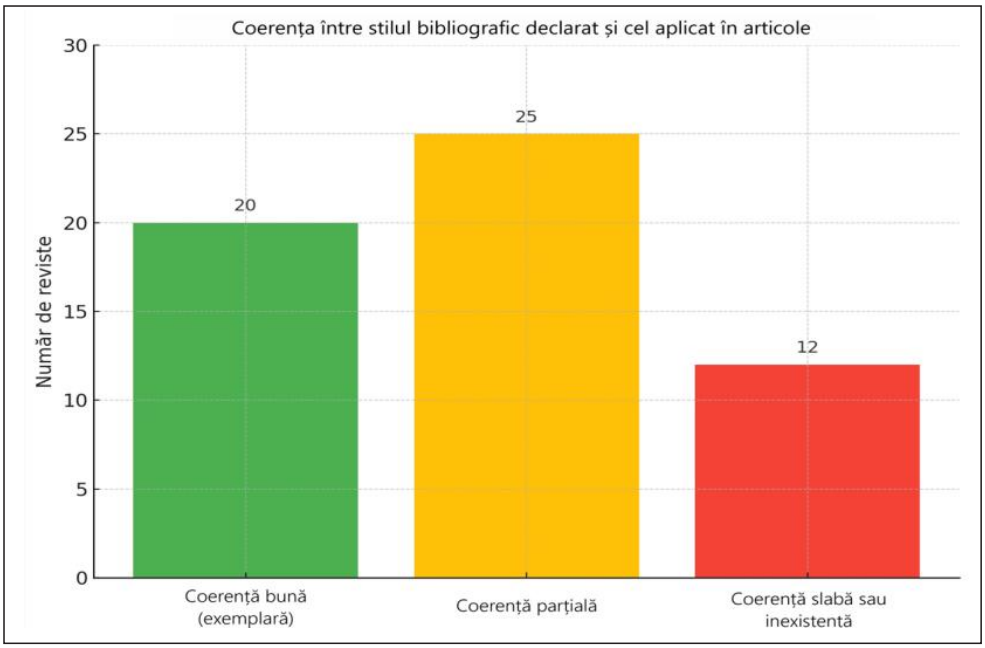

Figura 2. Distribuția revistelor în funcție de coerența între stilul bibliografic declarat și cel aplicat

Sursa: Elaborată de autoare.

Doar 20 de reviste demonstrează o aplicare consecventă a stilului declarat. În schimb, majoritatea (circa 65%) prezintă neconcordanțe între instrucțiuni și modul efectiv în care sunt redactate referințele.

S-au observat trei situații recurente: aplicarea unui stil diferit de cel menționat în instrucțiuni; combinarea a două sau mai multe stiluri în cadrul aceleiași bibliografii; variații semnificative între articole din același număr.

Deși o parte dintre reviste aplică practici corecte, ansamblul editorial evidențiază o aplicare inconstantă a normelor, ceea ce impune revizuirea instrucțiunilor și întărirea controlului editorial.

5. Tipuri frecvente de erori identificate

Examinarea atentă a referințelor bibliografice din articolele publicate a relevat o serie de erori frecvente, ce afectează atât corectitudinea formală a citărilor, cât și șansele de indexare internațională. Aceste disfuncții reflectă absența standardizării, ambiguitățile din instrucțiuni și lipsa unui control editorial strict asupra bibliografiei.

Analiza bibliografiilor a scos la iveală numeroase erori sistematice, cum ar fi: *lipsuri de metadate* (lipsa DOI, ISSN, editurii sau locului de publicare); *formatare incorectă* (punctuație inconsistentă, lipsa diacriticelor, combinații de stiluri); *referințe incorecte pentru surse electronice* (URL incomplet, lipsa datei accesării, utilizarea surselor neacademice; *incoerență în prezentarea referințelor* (variații între articolele aceluiași număr, inclusiv în aceeași listă de referințe).

Aceste probleme compromit indexarea internațională și credibilitatea științifică. Lipsa unui control editorial riguros și a unor ghiduri clare de redactare amplifică aceste deficiențe.

CONCLUZII

Studiul a scos în evidență un deficit structural în aplicarea standardelor internaționale de citare în revistele științifice din Republica Moldova. Deși unele publicații reușesc să mențină o coerență rezonabilă între cerințele editoriale și practica de redactare a referințelor, cele mai multe prezintă neclarități, inconsecvențe sau omisiuni notabile. Absența unui cadru unificat, utilizarea simultană a mai multor stiluri fără ierarhizare clară și lipsa unor exemple aplicative contribuie la o aplicare dezordonată a normelor bibliografice.

Rezultatele relevă discrepanțe semnificative între stilurile declarate și cele folosite efectiv în articole. În peste 80% dintre revistele analizate, aplicarea normelor de citare este incompletă, inexactă sau lipsită de coerență, ceea ce denotă fragilități ale procesului editorial. Printre dificultățile frecvent întâlnite se numără lipsa unor elemente-cheie din referințe, variații nejustificate în formatare și inconsistențe în gestionarea surselor electronice. Aceste probleme nu doar că afectează lizibilitatea și calitatea științifică a lucrărilor, dar reduc și șansele publicațiilor de a fi recunoscute pe plan internațional.

Privită dintr-o perspectivă teoretică, citarea implică o serie de dimensiuni — de la rigurozitate epistemică și conformitate normativă, până la expresia unor afilieri sociale sau simbolice. În lipsa unei culturi instituționalizate a citării, dublată de o formare editorială insuficientă și de lipsa unui control sistematic post-acceptare, coerența academică tinde să se dilueze.

În aceste condiții, este recomandabilă elaborarea unor ghiduri editoriale clare, compatibile cu standardele internaționale actuale, și introducerea unor proceduri ferme de verificare a bibliografiei înainte de publicare. Consolidarea acestor practici poate contribui nu doar la profesionalizarea procesului editorial, ci și la sporirea credibilității și vizibilității publicațiilor moldovenești în spațiul academic global.

REFERINŢE:

1. PESENDORFER, M. B., GUNHOLD, T., SCHIEL, N., SOUTO, A., HUBER, L., RANGE, F. The maintenance of traditions in marmosets: Individual habit, not social conformity? A field experiment. *PLoS ONE*, 2009, vol. 4, no. 2, e4472. ISSN 1932-6203. Available: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0004472 [Accessed: 12.05.2025]
2. ZHANG, G., DING, Y. Scholarly conformity: Origins, framework, applications and implications. *Proceedings of the American Society for Information Science and Technology*. 2012, vol. 49, no. 1, pp. 1-4. eISSN 2373-9231. Available: https://doi.org/10.1002/meet.14504901235 [Accessed: 12.05.2025]
3. EBRAHIMY, S., OSAREH, F. Design, validation, and reliability determination a citing conformity instrument at three levels: normative, informational, and identification. *Scientometrics*. 2014, vol. 99, no. 2, pp. 581–597. ISSN 0138-9130. Available: https://doi.org/10.1007/s11192-013-1188-0 [Accessed: 12.05.2025]
4. BURBULES, N. C. The changing functions of citation: from knowledge networking to academic cash-value. *Paedagogica Historica.* 2015, vol. 51, no. 6, pp. 716-726. ISSN 0030-9230. Available: https://doi.org/10.1080/00309230.2015.1051553 [Accessed: 12.05.2025]
5. BRUTON, S.V., MACCHIONE, A.L., BROWN, M. *et al.* Citation Ethics: An Exploratory Survey of Norms and Behaviors. *Journal of Academic Ethics.*2024, Published: 05 June. ISSN 1570-1727. Available: https://doi.org/10.1007/s10805-024-09539-2 [Accessed: 12.05.2025]
6. HUSSEIN, T.M., ATEEQ, A., ATEEQ, R.A., AGARWAL, S. Self-citation in Scholarly Work: Balancing Self-reference with Scientific Integrity. In: AlDhaen, E., Braganza, A., Hamdan, A., Chen, W. (eds). *Business Sustainability with Artificial Intelligence (AI): Challenges and Opportunities. Studies in Systems, Decision and Control.* Vol. 566. Cham: Springer, 2025, pp. 361-369. eISBN 978-3-031-71318-7. Available: https://doi.org/10.1007/978-3-031-71318-7_34 [Accessed: 12.05.2025]
7. QUAMRUL, M., SUNZIA, S. Development of a Procedure to Avoid Plagiarism in Scholarly Work. In: *ASEE Annual Conference and Exposition, Conference Proceedings*, Portland, Oregon, 23-26 June 2024. American Society for Engineering Education, 2024, Code 201415. ISSN 2153-5965. Available: http://dx.doi.org/10.18260/1-2--47177 [Accessed: 12.05.2025]
8. BAI, X., XIA, F., LEE, I., ZHANG, J., NING, Z. Identifying Anomalous Citations for Objective Evaluation of Scholarly Article Impact. *PLoS ONE*. 2016, vol. 11, no. 9, e0162364. ISSN 1932-6203. Available: https://doi.org/10.1371/journal.pone.0162364 [Accessed: 12.05.2025]
9. CAMPOS, J.L.A., SOBRAL, A., SILVA, J.S. *et al.* Insularity and citation beha-

vior of scientific articles in young fields: the case of ethnobiology. *Scientometrics.* 2016, vol. 109, no. 2, pp. 1037–1055. ISSN 0138-9130. Available: https://doi.org/10.1007/s11192-016-2067-2 [Accessed: 12.05.2025]

10. MATTIAZZI, A., VILA-PETROFF, M. Unveiling the ethical void: Bias in reference citations and its academic ramifications. *Current Research in Physiology*. 2024, vol. 7, pp. 100-130. ISSN 2665-9441. Available: https://doi.org/10.1016/j.crphys.2024.100130 [Accessed: 12.05.2025].

N.B.*Studiul a fost realizat în cadrul proiectului 24.80012.0807.17SE „Tendințe în dezvoltarea sistemului de publicare științifică din Republica Moldova prin prisma politicilor în domeniul științei (2008-2024)” (ANCD).*

COMUNICAREA POLITICĂ ÎN ERA POST-ADEVĂRULUI: MASS-MEDIA, EMOȚII ȘI MANIPULAREA OPINIEI PUBLICE

POLITICAL COMMUNICATION IN THE POST-TRUTH ERA: MASS MEDIA, EMOTIONS, AND THE MANIPULATION OF PUBLIC OPINION

CZU: 659.3/.4:32 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.19**

Tímea VALJENTOVÁ
ORCID: 0009-0003-2947-3979
E-mail: timea.valjentova@tnuni.sk
Universitatea Alexander Dubček din Trenčín, Slovakia

Summary. *In the post-truth era, mass media plays a crucial role in shaping public opinion through the use of emotions and manipulative techniques in political communication. This paper analyzes how political rhetoric and media practices work together to undermine objective facts and promote subjective beliefs, thereby influencing the public's perception of reality. The aim of the study is to highlight the dynamics between mass media, emotions, and manipulation strategies in the digital age, as well as to explore the impact of these phenomena on the quality of democratic debate.*

Keywords: *post-truth, political communication, mass media, manipulation, public opinion.*

INTRODUCERE

Comunicarea politică este fundamentul proceselor democratice, deoarece modelează opinia publică și influențează deciziile cetățenilor. În ultimii ani, aceasta a trecut prin schimbări semnificative, legate de fenomenul numit post-adevăr. Acest termen desemnează situația în care emoțiile și convingerile personale prevalează asupra faptelor obiective. Termenul post-adevăr a fost desemnat cuvântul anului 2016 de către Dicționarul Oxford și reflectă schimbările profunde sociale și mediatice în modul de recepție a informațiilor politice. În această perioadă, mass-media joacă un rol esențial în difuzarea știrilor, adesea încărcate emoțional și manipulator. Aceasta conduce la polarizarea societății și scade calitatea dezbaterii publice. Spațiul digital permite, de asemenea, răspândirea rapidă a dezinformărilor care influențează opiniile alegătorilor. Scopul acestei lucrări este de a analiza aceste schimbări în comunicarea politică, concentrându-se pe rolul mass-mediei, emoțiilor și strategiilor manipulative în contextul post-adevărului. De asemenea, lucrarea evidențiază provocările pe care aceste fenomene le ridică pentru democrație și societate. Înțelegerea acestor procese este esențială pentru dezvoltarea unei practici media responsabile și consolidarea încrederii publice.

MATERIAL ȘI METODĂ

Lucrarea se bazează pe o analiză sistematică a surselor secundare, care includ articole științifice, publicații de carte și materiale media relevante despre comunicarea politică și fenomenul post-adevăr. Metoda constă în revizuirea și sinteza cunoștințelor disponibile, cu accent pe interpretarea și analiza critică a informațiilor deja publicate.

1. MANIPULAREA EMOȚIONALĂ ȘI STRATEGIILE LINGVISTICE ÎN COMUNICAREA POLITICĂ

Comunicarea politică s-a transformat astăzi semnificativ, de la simpla transmitere a faptelor la un instrument al puterii care modelează percepția și comportamentul cetățenilor. În contextul erei post-adevăr, faptele obiective încetează să mai fie fundamentul principal al dezbaterii, fiind înlocuite de apeluri emoționale precum frica, furia sau speranța. Aceste sentimente, împreună cu strategiile lingvistice sofisticate, cum ar fi selecția selectivă a cuvintelor, utilizarea metaforelor și încadrările (framing), servesc la convingerea publicului în favoarea intereselor subiectelor comunicante. Odată cu apariția mass-mediei digitale și a rețelelor sociale, dinamica difuzării informațiilor s-a schimbat semnificativ. Mass-media tradițională nu mai deține controlul exclusiv, ceea ce conduce la crearea unor bule informaționale, polarizarea societății și slăbirea discursului public comun. Acest fenomen complică funcționarea eficientă a proceselor democratice și creează spațiu pentru tendințe populiste și autoritare, care utilizează strategii post-adevăr pentru consolidarea puterii. Potrivit lui McNair (2017), este esențial să se dezvolte alfabetizarea media și gândirea critică a publicului, pentru a putea recunoaște practicile manipulative și a susține o dezbatere publică rațională și calificată, esențială pentru menținerea principiilor democratice [1].

2. FENOMENUL POST-AVERII ȘI IMPORTANȚA SA ÎN COMUNICAREA POLITICĂ

Post-adevărul desemnează situația în care faptele obiective încetează să mai fie decisive în formarea opiniei publice, fiind înlocuite de apeluri emoționale și convingeri personale. Acest termen, desemnat cuvântul anului 2016 de către Dicționarul Oxford, a căpătat o importanță deosebită mai ales în timpul evenimentelor precum Brexitul sau alegerile prezidențiale din SUA. Post-adevărul este consecința schimbărilor sociale care modifică percepția noastră asupra adevărului și duc la estomparea granițelor dintre adevăr și minciună, adesea prin eufemisme și comunicare indirectă. Globalizarea și expansiunea internetului au adus o cantitate mare de informații neverificabile, ceea ce crește neîncrederea și incertitudinea în rândul publicului. Acest fenomen reflectă schimbări sociale mai largi, cum ar fi relativismul valorilor, scăderea legăturilor comunitare și creșterea narcisismului în mediul online. Rezultatul este o deteriorare a încrederii și o stare de disonanță cognitivă, în care oamenii preferă mai des intuiția și convingerile personale în detrimentul faptelor verificate [2].

Fenomenul post-adevăr în comunicarea politică schimbă modul în care societatea percepe adevărul și faptele. Dezinformarea și propaganda se răspândesc rapid, mai ales prin intermediul rețelelor sociale, care facilitează crearea unor bule informaționale unde oamenii primesc doar opinii care le confirmă convingerile. Aceasta conduce la polarizare și la deteriorarea dezbaterii publice. Încrederea în instituțiile și procesele democratice este slăbită, deoarece teoriile conspiraționiste și retorica populistă stârnesc îndoieli privind legitimitatea acestora. Adevărul încetează să mai fie fundamentul comunicării politice, punând în pericol valorile democratice. Cu toate acestea, oamenii continuă să creadă într-o realitate obiectivă, chiar dacă adesea nu o acceptă atunci când este în contradicție cu opiniile lor. Comunicarea politică se caracterizează, de asemenea, prin răspândirea unor afirmații al căror adevăr nu contează și care servesc la manipularea opiniei publice. Acest fenomen apare și din cauza așteptărilor ca cetățenii să aibă o opinie despre subiecte complexe despre care adesea nu au suficiente cunoștințe. Rezultatul este o divizare profundă a societății și dificultatea de a ajunge la consens. Prin urmare, post-adevărul schimbă fundamental dialogul politic, care nu mai este bazat doar pe fapte, ci tot mai mult pe convingeri emoționale și identitare. Această schimbare reprezintă o provocare serioasă pentru democrație, unde comunicarea adevărată este esențială pentru funcționarea sănătoasă a acesteia [3].

3. CRIZA POST-AVERII: MINCIUNA POLITICĂ ȘI PIERDEREA REALITĂȚII OBIECTIVE ÎN DISCURSUL PUBLIC ACTUAL

Minciuna politică și criza post-adevărului reprezintă astăzi o provocare gravă pentru societatea democratică. Discul public pierde adesea încrederea în faptele obiective, deoarece apelurile emoționale și convingerile subiective prevalează asupra informațiilor verificabile. Adevărul devine un obstacol în politică, fiind prea rigid pentru a se adapta intereselor puterii. Strategiile politice utilizează adesea mijloace lingvistice care manipulează percepția publică și susțin interese specifice chiar și în detrimentul negării faptelor. Faptele sunt vulnerabile deoarece autoritatea lor depinde de recunoașterea comună și de discuția deschisă. Dacă aceste condiții nu sunt îndeplinite, faptele încetează să mai fie un punct de referință comun, ceea ce duce la dezorientare și polarizare socială. Minciuna politică nu este excepțională, ci face parte din limbajul politic, care operează adesea la limita dintre adevăr și utilitate. În cazuri extreme, de exemplu în regimuri totalitare, minciuna devine un instrument pentru ștergerea completă a realității și crearea unei lumi artificiale. Această situație slăbește libertatea acțiunii politice, care necesită contact cu realitatea verificabilă. Pentru a rezolva criza post-adevărului este necesar să se consolideze cultura memoriei, să se susțină mass-media independente și să se dezvolte gândirea critică a publicului, pentru a putea rezista manipulării și a se angaja activ în procesele democratice [4].

4. PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA RĂSPÂNDIRII ȘTIRILOR FALSE ÎN ERA DIGITALĂ

Știrile false, cunoscute drept „fake news", reprezintă în prezent o problemă serioasă, deoarece răspândesc intenționat informații neadevărate cu scopul de a influența opinia publică sau de a provoca daune. Acest fenomen s-a extins semnificativ mai ales după anul 2016 și afectează nu doar politica, ci și viața de zi cu zi a oamenilor. Știrile false se răspândesc adesea prin rețelele sociale, unde pot fi distribuite neintenționat chiar de utilizatori sau jurnaliști care nu au suficient timp pentru verificarea faptelor. Pe lângă mesajele clasice textuale, apar tot mai frecvent și așa-numitele videoclipuri „deep fake" și înregistrări audio care pot imita convingător persoane reale, creând impresia că acestea au spus sau au făcut ceva ce, în realitate, nu au făcut niciodată. Astfel de conținuturi pot provoca daune serioase atât indivizilor, cât și societății. Răspândirii știrilor false îi sunt favorabile și algoritmii rețelelor sociale, care afișează utilizatorilor în special conținut care corespunde opiniilor lor. Astfel, oamenii văd adesea doar ceea ce doresc să vadă, ceea ce reduce capacitatea lor de a gândi critic și de a-și confrunta convingerile. O soluție poate fi combinația educației în domeniul alfabetizării media și a inovațiilor tehnologice. Una dintre tehnologiile promițătoare este blockchain, care permite stocarea informațiilor într-un mod transparent și greu de falsificat. Prin mecanisme speciale poate verifica autenticitatea știrii și credibilitatea sursei sale. Deși este o tehnologie complexă, experții cred că poate contribui semnificativ la limitarea răspândirii informațiilor false [5].

5. REZULTATE ȘI DISCUȚIE

În redactarea acestei lucrări am realizat pe deplin că epoca post-adevărului nu este doar un fenomen legat de politică sau mass-media ca domenii separate. Din contră, reprezintă o schimbare fundamentală în modul în care societatea percepe, procesează și transmite informațiile. Și, mai important, o schimbare în modul în care înțelegem adevărul. Pe parcursul realizării acestei lucrări ne-am pus întrebări care ating esența discursului public contemporan: Cine decide ce este adevăr? Când o informație devine manipulare? Și cum poate individul să se orienteze în acest haos informațional?

Din punctul nostru de vedere, post-adevărul nu este doar despre minciuni sau lipsa faptelor, ci despre relativitate, despre înlocuirea cunoașterii verificabile cu emoții, convingeri și identitate. În discursul public de astăzi, se acordă tot mai puțină atenție adevărului afirmațiilor, iar mai mult cine le-a rostit și ce interese reprezintă. Comunicarea politică se concentrează din ce în ce mai mult pe provocarea emoțiilor, nu pe oferirea de soluții. În campanii nu se lucrează cu argumente, ci cu narațiuni. Nu contează dacă afirmația este adevărată, ci dacă „funcționează", dacă rezonează cu emoția și confirmă apartenența la un anumit grup. Adevărul devine secundar. Acest trend este însă foarte periculos. Societatea are nevoie de un minim acord asupra realității. Fără o bază comună de fapte, dialogul democratic devine imposibil. Dacă fiecare grup trăiește într-o bulă proprie, unde există „adevăruri" diferite, nu putem construi consens, nu putem lua de-

cizii privind problemele publice sau rezolva conflicte. Are loc o fragmentare a societății care pierde limbajul comun. În acest context, politica devine un joc al identităților și al influenței, nu administrarea treburilor publice. Totuși, nu vrem să cădem în pesimism. Post-adevărul nu este un destin inevitabil. Este un fenomen cu care trebuie să ne confruntăm și pe care îl putem depăși. Cum? În primul rând, trebuie să recunoaștem că fiecare dintre noi, ca cetățean, cititor, spectator sau utilizator de rețele sociale, este parte atât a problemei, cât și a soluției. Primul pas fundamental este dezvoltarea gândirii critice, capacitatea de a pune întrebări, de a verifica sursele, de a face diferența între fapt și opinie, de a ieși din zona de confort și de a accepta că perspectiva noastră asupra lumii nu este întotdeauna corectă. De asemenea, considerăm esențial să dezvoltăm alfabetizarea media și informațională, nu doar în școli, ci și în contextul societal larg. În era algoritmilor care ne aleg ce să vedem, trebuie să înțelegem și de ce ni se afișează anumite conținuturi. Trebuie să înțelegem cum funcționează mecanismele rețelelor sociale, cum se creează „viralitatea", cum conținutul emoțional se răspândește mai rapid decât faptele verificate și cum aceste procese sunt deseori exploatate. O altă provocare este responsabilitatea etică a mass-mediei. Pentru a recâștiga încrederea publicului, mass-media trebuie să reia rolul de gardian al democrației, nu doar să producă conținut pentru click-uri. Obiectivitatea, echilibrul și transparența nu pot fi concepte depășite, ci trebuie să fie fundamentale. La fel de importantă este implicarea civică. Post-adevărul alimentează apatia, când nimic nu mai este sigur și orice poate fi „doar o opinie", oamenii se retrag. Este necesar să susținem o cultură a dialogului și a respectului. Trebuie să învățăm să vorbim din nou cu oameni, nu doar despre subiecte, cu scopul de a câștiga dezbaterea, ci pentru a înțelege. În final, dorim să subliniem și dimensiunea psihologică a post-adevărului – faptul că adevărul doare și confruntarea cu realitatea este adesea inconfortabilă. De aceea preferăm să credem minciuni confortabile decât adevăruri deranjante. Dar tocmai aici constă dificultatea democrației – în curajul de a accepta adevărul și de a discuta deschis despre el. Această lucrare ne-a arătat că post-adevărul nu este doar o problemă a „celorlalți" – politicieni, mass-media sau troli pe internet. Este un fenomen care ne dezvăluie vulnerabilitățile, dorința noastră pentru răspunsuri simple și fragilitatea față de manipulare. Dar ne oferă și o oportunitate. O oportunitate de a regândi modul în care comunicăm, gândim și construim o societate bazată pe încredere. Această schimbare nu începe prin lege sau reglementări, ci în fiecare dintre noi.

CONCLUZII

În era post-adevărului, comunicarea politică se transformă într-un instrument al emoțiilor, simbolurilor și polarizării. Faptele obiective trec în plan secundar, iar discursul se bazează tot mai mult pe convingeri subiective și narative identitare. Mass-media, în special cea digitală, amplifică această dinamica, lucrând cu atenția, viteza și reacția emoțională ca principale instrumente de comunicare. Această evoluție are consecințe esențiale pentru funcționarea societății democratice. Se pierde baza comună pentru dezbatere, încrederea se erodează și din spațiul public dispare capacitatea de a purta un di-

alog obiectiv, argumentat. Politica se mută tot mai mult de la rezolvarea problemelor la construirea imaginii, de la conținut la formă. Totuși, din această situație nu rezultă doar scepticism, ci și o provocare. Dacă vrem să facem față efectelor negative ale post-adevărului, trebuie să consolidăm capacitatea societății de a gândi critic, de a distinge între fapte și impresii și să punem accent pe transparență și credibilitate în comunicare. Cheia este revenirea la valori precum adevărul, respectul și deschiderea. Comunicarea politică nu trebuie să fie o luptă despre cine convinge prin emoția mai puternică, ci un spațiu în care perspective diferite se întâlnesc în efortul de a ajunge la înțelegere și soluții comune. Post-adevărul nu înseamnă că adevărul a încetat să existe. Înseamnă doar că trebuie să luptăm pentru el mai conștient, mai consecvent și, mai ales, mai responsabil, fiecare dintre noi, în comunicarea zilnică, în mass-media și în viața publică.

REFERINȚE:

1. McNAIR, Brian. *An introduction to political communication.* 6th ed. Routledge, 2017. ISBN 9780415739429. 266 s.
2. MODREANU, S. *The Post-Truth Era?* EDITORIAL. HSS, 2017, VI(3). https://doi.org/10.1515/hssr-2017-0021
3. HANNON, M. *The Politics of Post-Truth.* Critical Review, 2023, 35(1–2), s. 40–62. https://doi.org/10.1080/08913811.2023.2194109
4. SEPCZYŃSKA, Dorota. *Post-Truth from the Perspective of Hannah Arendt's Political Theory.* Filozofia, 2019, roč. 74, č. 3, s. 209–222. ISSN 0046-385X. DOI: https://doi.org/10.31577/filozofia.2019.74.3.4
5. QAYYUM, A., QADIR, J., JANJUA, M. U., & SHER, F. *Using Blockchain to Rein in the New Post-Truth World and Check the Spread of Fake News.* IT Professional, 2019, 21(4), s. 16–24. doi:10.1109/mitp.2019.2910503.

VALIDAREA COMUNICĂRII INTERINSTITUȚIONALE ÎN ACȚIUNI DE PROTECȚIE A DREPTURILOR COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

VALIDATION OF INTERINSTITUTIONAL COMMUNICATION IN ACTIONS FOR THE PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 342.7:364.442.6-053.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.20**

Rodica CIOBANU
ORCID: 0000-0001-6071-8178
E-mail: rodica.ciobanu@usm.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Livia MĂRGINEAN
ORCID: 0000-0002-7850-4036
E-mail: livia.marginean@ccfmoldova.org
CCF Moldova ORG

Abstract: *The article examines the importance of legitimizing and validating interinstitutional communication in the protection of children's rights in the Republic of Moldova, with a focus on coordination between central and local public authorities, child protection institutions, and civil society organizations. The study is based on the analysis of policy documents, institutional reports, and anonymized interviews with professionals involved in the field. To demonstrate the relevance of the subject, reference and evidence are provided based on the activities carried out by the organization CCF Moldova. The findings highlight the role of communication and interinstitutional cooperation in preventing the separation of children from their families, in the deinstitutionalization process, and in ensuring the effective implementation of the European Child Guarantee.*

Keywords: *interinstitutional communication, child protection, social policies, deinstitutionalization, intersectoral collaboration.*

INTRODUCERE

În ultimele două decenii, Republica Moldova a înregistrat progrese semnificative în reformarea sistemului de protecție a copilului, orientându-se treptat de la un model instituțional spre servicii comunitare și familiale. Acest proces a fost susținut de multiple politici publice, reforme [1], și parteneriate între Ministerul Muncii și Protecției Sociale (MMPS), autoritățile publice locale, structurile teritoriale de asistență socială și organizațiile neguvernamentale (NGO). Totuși, unul dintre cele mai persistente obstacole în calea unei protecții eficiente a copilului rămâne lipsa unei comunicări interinstituționale coerente și validate procedural.

Comunicarea interinstituțională [2] în acest context presupune nu doar schimbul de informații, ci și coordonarea deciziilor, asumarea comună a responsabilităților [3] și validarea reciprocă a acțiunilor între actori. În absența acestor mecanisme, riscul de fragmentare a intervențiilor crește, afectând capacitatea instituțiilor de a răspunde prompt și coerent nevoilor copiilor aflați în situații de risc.

Validarea comunicării interinstituționale devine un proces esențial în contextul protecției drepturilor copilului, întrucât garantează nu doar schimbul de informații, ci și recunoașterea reciprocă a perspectivelor și competențelor instituțiilor implicate. Într-un cadru interacționist, validarea se realizează prin dialog constant, feedback constructiv și prin crearea unui limbaj comun care facilitează înțelegerea și coordonarea acțiunilor. Aceasta presupune ca fiecare actor – autoritate publică, organizație non-guvernamentală sau instituție comunitară – să își asume responsabilitatea comunicării clare și transparente, contribuind la formarea unei identități colective bazate pe încredere și colaborare.

Din perspectivă praxiologică, validarea comunicării implică evaluarea continuă a eficienței proceselor de informare și cooperare, pentru a asigura coerența mesajelor și relevanța intervențiilor. Ea devine, astfel, un instrument de control al calității relațiilor interinstituționale, în care feedbackul și reflecția comună sunt integrate în practica zilnică. Pe plan pragmatic, validarea comunicării între instituții transformă schimbul de informații într-un proces orientat spre soluții, prevenind interpretările eronate și consolidând reacția coordonată în cazurile care implică protecția copilului.

În același timp, componenta culturală a validării subliniază importanța respectului pentru diversitatea valorilor instituționale și comunitare, precum și adaptarea mesajelor la specificul cultural al partenerilor și beneficiarilor. Prin urmare, validarea comunicării interinstituționale nu este doar o etapă tehnică, ci un proces dinamic de confirmare a sensului, al legitimității și al încrederii reciproce, care contribuie decisiv la realizarea obiectivelor de dezinstituționalizare și incluziune socială a copiilor.

Suportul teoretico-metodologic al articolul se bazează pe o analiză calitativă, combinând analiza documentară cu interviuri semi-structurate realizate cu specialiști din domeniul protecției copilului din cadrul autorităților publice și organizațiilor neguvernamentale. Citatele utilizate în text au fost anonimizate pentru a proteja identitatea respondenților.

CADRUL NORMATIV ȘI INSTITUȚIONAL

Cadrul juridic național privind protecția copilului este reglementat prin Legea nr. 140/2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți (cu modificările ulterioare) [4], completată de Hotărârea Guvernului nr. 270/2014 [5], care stabilește structurile și mecanismele de colaborare interinstituțională la nivel local. Implementarea politicilor de protecție este coordonată de MMPS, iar la nivel local – de Direcțiile generale de asistență socială și protecția copilului (DGASPC).

Un pas semnificativ în consolidarea cadrului normativ și în susținerea comunicării interinstituționale a fost promulgarea Legii pentru ratificarea protocolului facultativ al

Convenția Organizației Națiunilor Unite cu privire la drepturile copilului privind procedura de comunicare [6]. Protocolul instituie mecanisme internaționale de depunere a plângerilor pentru încălcarea drepturilor copilului, precum și proceduri de comunicare interstatală și de investigare a încălcărilor grave sau sistemice. Aceasta oferă copiilor posibilitatea de a se adresa direct Comitetului ONU în situațiile în care drepturile lor nu sunt protejate la nivel național. Adoptarea Protocolului de către Republica Moldova aduce beneficii pe dimensiunea protecției copilului, consolidând capacitățile specialiștilor din domeniul protecției copilului și sprijinind implementarea bunelor practici în comunicarea și coordonarea interinstituțională. Astfel, el reprezintă nu doar un instrument de protecție a drepturilor copilului, ci și un mecanism de perfecționare a cadrului legal și procedural național. Pentru a aduce contribuții semnificative și a asigura incidența pe termen lung a reformelor și impactul colectiv, este esențial să se asigure ca politicile și planurile de acțiune din cadrul reformei sistemului de îngrijire a copilului să fie integrate corespunzător în documentele strategice, în agendele și politicile organizaționale [7].

În paralel, au fost realizate multiple progrese concrete pentru validarea și eficientizarea mecanismelor interinstituționale. În acest sens se identifică următoarele acțiuni cu impact direct asupra abordării colaborative și creșterii eficienței mecanismelor interinstituționale:

Consultarea opiniilor și implicare actorilor interesați în definirea traiectoriei soluțiilor cu privire la drepturile copilului: În acest sens, Regulamentului Consiliului Naţional pentru Protecţia Drepturilor Copilului[8] a încercat să reunească reprezentanți ai autorităţilor publice centrale şi locale, precum şi din reprezentanţi ai organismelor internaţionale şi organizaţiilor nonguvernamentale naţionale care activează în domeniu pentru a asigurea elaborarea şi implementarea politicilor de protecţie adrepturilor copilului şi familiei.

Operate modificări legislative privind colaborarea intersectorială și prevenirea violenței: Prin HG nr. 541/2024 au fost aprobate modificări la HG nr. 270/2014 privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului [9].

Elaborate Ghiduri și politici interne de protecție a copilului: Ghidul pentru instituțiile care lucrează cu și pentru copii a fost aprobat prin Ordinul MMPS nr. 114/2024 [10], incluzând și aspecte privind protecția online a copilului.

Instituit un sistem informațional în domeniul protecției copilului: La 10 iulie 2024, HG nr. 491/2024 a aprobat regulamentul pentru utilizarea și funcționarea Sistemului informațional în domeniul protecției copilului, modificând HG nr. 446/2022 privind Conceptul acestuia.

A fost clarificat rolul și responsabilitățile personalului angajat în domeniul protecției copilului: Instrucțiunile privind rolul și competențele personalului din structurile locale de asistență socială și protecție a familiei au fost încorporate în regulamente și structurate organigramele aferente, aprobate prin HG nr. 957/2023 [11], cu planuri de instruire

a specialiștilor în 2024 pentru monitorizare, evaluare și managementul performanței și al calității.

Au fost formulate prioritățile de relevanța în contextul alinierii europene: În contextul statutului Republicii Moldova de țară candidat la Uniunea Europeană, în calitate de instrument de convergență instituțională, *Ordinului comun privind constituirea Grupurilor interministeriale pentru implementarea Garanției europene pentru copii* [12] marchează un pas esențial în consolidarea cadrului de guvernanță colaborativă și în instituționalizarea comunicării intersectoriale în Republica Moldova, aliniind practicile de guvernanță la standardele europene privind cooperarea intersectorială și transparența decizională. Implementarea Garanției europene pentru copii implică un grad înalt de coordonare între politici sociale, educaționale, de sănătate și de locuire, ceea ce transformă comunicarea interinstituțională într-un criteriu de validare europeană a capacității administrative a statului. De asemenea, Planul de acțiuni pentru implementarea Garanției Europene pentru Copil (2023–2030) prevede crearea unor mecanisme interinstituționale de coordonare la nivel central și local. Prin arhitectura sa instituțională și prin mecanismele de consultare și monitorizare incluse, Ordinul privind constituirea Grupurilor interministeriale confirmă maturizarea comunicării interinstituționale în domeniul protecției copilului. El transformă dialogul intersectorial dintr-o practică informală într-un sistem formal, validat juridic și operațional, care asigură coerență, transparență și responsabilitate comună între ministere, autorități locale, ONG-uri și parteneri internaționali.

Acest document reprezintă, așadar, o expresie instituțională a validării comunicării interinstituționale, garantând că reforma protecției copilului se bazează pe colaborare reală, dovezi și o abordare participativă a drepturilor copilului. Totuși, până în prezent, structura formală de implementare și monitorizare este în curs de consolidare.

Totodată, ONG-urile naționale, sunt implicate pe multiple planuri pentru a îmbunătăți la nivel funcțional mecanismele de protecție a copilului. În acest sens, spre exemplu organizații precum CCF Moldova, Keystone Moldova, Lumos și altele, aduc o contribuției substanțială în domeniul dezvoltării serviciilor alternative de tip familial, oferind expertiză, instruire și mentorat specialiștilor din sistem. Această colaborare este însă adesea informală, se bazează pe relațiile interpersonale și sunt dependente de proiectele în derulare, nu de un cadru instituțional clar [13].

Aceste acțiuni demonstrează că Republica Moldova nu doar că aliniază cadrul normativ la standardele internaționale, dar și creează mecanisme operaționale și instrumente practice pentru consolidarea comunicării interinstituționale și a protecției efective a drepturilor copilului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Urmare a aplicării metodologiei în vederea determinării modului în care se formalizează și validează comunicarea interinstituțională centrată pe protecția copilului a definit aspecte relevante necesare a fi puse în atenție și reconsiderate în acțiunile de viitor. Toa-

te ariile identificate contribuie la o structurare clară și exactă a designului comunicării interinstituționale.

1. Percepția asupra comunicării interinstituționale

Majoritatea respondenților consideră că „lipsa unei linii clare de coordonare" între instituții este una dintre principalele cauze ale întârzierilor în luarea deciziilor privind copilul. Un specialist în protecția copilului a declarat:

„Fiecare instituție are rolul ei, dar de multe ori nu știm cine trebuie să inițieze acțiunea și cine o validează la final. Comunicarea există, dar nu este formalizată." (specialist în protecția copilului, 2024)

În același sens, un reprezentant al unei organizații neguvernamentale a menționat: „Colaborarea merge bine acolo unde există încredere între specialiști, dar în alte raioane procesul depinde de persoane, nu de proceduri." (Reprezentant ONG, 2024).

Aceste constatări sugerează o dependență excesivă de relațiile informale, ceea ce limitează continuitatea și consistența intervențiilor, mai ales în contextul fluctuației personalului.

2. Coordonarea în cazurile de urgență [14].

În situațiile de urgență, cum ar fi violența domestică, pierderea locuinței sau abandonul, primarul și asistentul social sunt primii care intervin. Cu toate acestea, decizia de plasament rămâne deseori unilaterală, fără o consultare suficientă cu Direcția teritorială sau cu Comisia pentru protecția copilului aflat în dificultate.

„De multe ori primarul decide singur, pentru că nu are cui transmite cazul. Nu există o platformă funcțională de comunicare în timp real." (Asistent social, 2024)

Această situație reflectă o lipsă de validare interinstituțională a deciziilor, ceea ce poate duce la plasamente nejustificate sau tardive. Cercetările recente confirmă că aproximativ 20–25% dintre plasamentele de urgență ar fi putut fi prevenite printr-o coordonare mai bună între serviciile locale (UNICEF, 2023).

3. Rolul instituțiilor centrale

Ministerul Muncii și Protecției Sociale (MMPS) joacă un rol esențial în validarea comunicării interinstituționale prin monitorizarea politicilor și prin organizarea ședințelor săptămânale dedicate procesului de dezinstituționalizare (DI). Aceste ședințe au avut un impact pozitiv, contribuind la o implicare mai activă a specialiștilor din raioane.

„După ședințele de la Minister, specialiștii din teritorii au început să analizeze mai atent fiecare caz. Știu că vor fi întrebați dacă au făcut totul pentru a preveni instituționalizarea." (Funcționar public, 2024)

Această abordare a consolidat cultura responsabilității comune și a creat o practică de „accountability interinstituțional". Totodată, implicarea Ministerului ca partener strategic asigură relevanța investițiilor și coerența intervențiilor pe întregul sistem (ONG, 2023).

4. Colaborarea cu ONG-urile și societatea civilă

Într-un context mai larg al colaborării interinstituționale, CCF Moldova constituie un exemplu reprezentativ de bună practică prin eforturile sale de pledoarie și comunicare

strategică, exercitate constant pe parcursul ultimului deceniu. În anul 2015, organizația a continuat să-și consolideze poziția de lider național în domeniul drepturilor copilului, contribuind activ la elaborarea și implementarea Strategiei și Planului de Acțiuni pentru Protecția Copilului 2014–2020. Prin coordonarea campaniei europene Opening Doors, CCF Moldova a promovat la nivel național și european tranziția de la îngrijirea instituțională la cea bazată pe familie și comunitate, acționând drept platformă de legătură între autorități, organizații internaționale și societatea civilă (CCF Moldova, 2015 [15]).

Organizația a avut un rol esențial în menținerea subiectului dezinstituționalizării pe agenda publică și politică, folosindu-și vizibilitatea mediatică și rețeaua extinsă de parteneri pentru a transmite Guvernului și Parlamentului semnale din teritoriu privind dificultățile familiilor vulnerabile în contextul descentralizării serviciilor sociale. Totodată, CCF Moldova a contribuit la coeziunea societății civile prin participarea activă în Alianța ONG-urilor din domeniul protecției copilului (APSCF), consolidând consensul național în jurul principiului „fiecare copil are dreptul să crească într-o familie" [16].

În mod constant, organizația și-a extins rolul de actor de influență interinstituțională și europeană, participând la dialoguri și consultări strategice în cadrul Dialogului UE–Moldova privind drepturile omului. În 2022, prin reprezentarea sa la nivelul Parlamentului European, CCF Moldova a asigurat vizibilitatea nevoilor copiilor și familiilor vulnerabile din Republica Moldova, inclusiv în contextul crizei refugiaților din Ucraina, demonstrând capacitatea ONG-urilor de a funcționa ca punți de comunicare între nivelul local, național și european.

Aceste acțiuni pot fi considerate mecanisme de validare interinstituțională „de jos în sus", prin care informațiile și experiențele din teren au fost aduse în procesul decizional național și european, contribuind astfel la o formulare mai realistă și mai aplicabilă a politicilor publice.

ONG-urile joacă un rol catalizator în facilitarea comunicării [17] între instituții, prin instruiri, mentorat și implicarea în elaborarea instrumentelor metodologice. Totuși, unii respondenți au remarcat o lipsă de integrare formală a contribuțiilor ONG-urilor în politicile guvernamentale:

„Organizațiile vin cu expertiză, dar nu există un mecanism clar prin care recomandările lor să fie luate în considerare în deciziile naționale." (Expert ONG, 2024).

Această constatare subliniază nevoia unei platforme naționale de coordonare între MMPS și societatea civilă, care să permită schimbul structurat de informații și bune practici.

În același timp, există o recunoaștere tot mai mare a importanței validării comunicării ca proces de învățare instituțională [18], unde fiecare actor contribuie la ajustarea procedurilor în funcție de realitățile din teren.

Printre exemplele pozitive identificate se numără: - Ședințele comune ale membrilor Comisiilor pentru protecția copilului aflat în dificultate și ale specialiștilor locali, unde mentoratul oferit după instruiri a consolidat capacitatea de luare a deciziilor co-

recte și aplicarea uniformă a procedurilor; - Implementarea platformelor digitale pentru monitorizarea cazurilor (în unele raioane pilot), care au redus timpul de răspuns între structurile implicate; - Implicarea directă a MMPS în coordonarea instruirilor, ceea ce a asigurat uniformitatea abordărilor și evitarea fragmentării programelor de formare.

Perspectiva societății civile arată că ***validarea și formalizarea comunicării interinstituționale*** depinde de existența unor structuri funcționale, mecanisme de cooperare clar definite, resurse financiare adecvate și profesionalism în rândul specialiștilor. Parteneriatele ONG–autoritate, susținute de CCF/HHC Moldova, reprezintă un factor crucial în promovarea reformei, demonstrând că pilotarea serviciilor, analiza impactului și advocacy-ul bazat pe dovezi pot influența pozitiv deciziile instituționale. Recomandările includ formalizarea colaborării interinstituționale, consolidarea schimbului de bune practici și menținerea unei comunicări transparente, participative și orientate către bunăstarea copilului.

Printre principalele obstacole identificate de ONG-uri se numără:

- Fragmentarea responsabilităților, determinat de lipsa unui mecanism unic de coordonare determină suprapuneri de competențe și întârzieri în luarea deciziilor.
- Capacități instituționale limitate, dar fiind faptul că în multe raioane, există un deficit de personal calificat (psihologi, asistenți parentali profesioniști), ceea ce limitează eficiența intervențiilor.
- În lipsa protocoalelor oficiale, colaborarea depinde de relațiile personale, adică se atestă o comunicare informală, dar pentru creșterea gradului de protecție a copilului și a garanțiilor în acest sens este necesară comunicarea formalizată.
- Frecventele reorganizări instituționale reduc eficiența acțiunilor întreprinse și a lipsei de consecvență, ceea ce creează un spațiu al instabilității administrative determinate de schimbări de natură politică.
- Pentru a avea un proces decizional de calitate este necesară integrarea în acest proces a beneficiarilor (copii și familii).
- Lipsa resurselor financiare ori instabilitatea finanțării, ceea ce creează dependențe funcționale și operaționale de proiecte tip donor-driven etc.

Aceste provocări afectează direct validarea comunicării, deoarece coordonarea acțiunilor, schimbul de informații [19] și responsabilitățile comune nu sunt clar definite sau susținute prin mecanisme instituționale solide.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Validarea comunicării interinstituționale în acțiunile de protecție a copilului reprezintă o condiție esențială pentru eficiența și sustenabilitatea reformelor în domeniu. Rezultatele cercetărilor [20] arată că o comunicare formalizată, susținută de MMPS și deschisă participării ONG-urilor, contribuie la o mai bună prevenire a separării copiilor de familie și a instituționalizării.

Pentru îmbunătățirea comunicării interinstituționale se recomandă:

- Crearea unei platforme comune de dialog între comunicatorii instituționali ai ministerelor, pentru armonizarea mesajelor publice și schimbul de bune practici, crearea unui mecanism național de coordonare și validare interinstituțională, sub egida MMPS, cu rol de platformă permanentă de comunicare între actori.
- stabilirea unor standarde unitare de comunicare, care să asigure coerența mesajelor și să prevină contradicțiile între instituțiile statului;
- Instituționalizarea programelor de formare, prin coordonarea curricula de instruire cu Ministerul, pentru a asigura aplicarea uniformă pe întreg sistemul, dezvoltarea competențelor profesionale ale comunicatorilor publici, pentru o formulare mai clară, empatică și orientată spre public a mesajelor privind protecția copilului;
- Dezvoltarea instrumentelor digitale comune pentru managementul cazurilor și schimbul de informații între nivelurile administrative.
- Integrarea societății civile în procesul de elaborare și monitorizare a politicilor publice, pentru a asigura complementaritatea acțiunilor, implicarea activă a mediului academic în procesele consultative, pentru a valida și îmbunătăți mecanismele de comunicare existente.

Prin consolidarea acestor procese, Guvernul și ministerele pot transforma comunicarea interinstituțională într-un instrument de guvernanță participativă și de eficientizare a politicilor publice în domeniul protecției drepturilor copilului. În final, validarea comunicării interinstituționale nu trebuie privită ca un simplu instrument administrativ, ci ca un proces de co-guvernanță ce sprijină construirea unui sistem de protecție a copilului centrat pe familie, responsabilitate comună și decizii bazate pe dovezi.

BIBLIOGRAFIE:

1. *Reforma sistemului de asistență socială RESTART: pentru acces echitabil la servicii sociale de calitate*. MMPS, martie 2023 [online]; [citat 22.04.2025]. Disponibil: Reforma-sistemului-de-asistenta-sociala_FINAL-1.pdf
2. BORȘ, A.-R. Comunicare interinstituțională strategică în organizațiile școlare de tip liceal. In: *Conferința științifică națională cu participare internațională „Integrare prin cercetare și inovare”*. [online]. USM, 10-11 noiembrie 2020. p. 184-186. [citat 11.07.2022]. ISBN 978-9975-152-53-2. ISBN 978-9975-152-54-9. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/184-186_16.pdf
3. SHUMATE, M. et al. Interorganizational Communication [online]. In: Craig R. Scott, Laurie Lewis (Editors). *The International Encyclopedia of Organizational* Communication. New Jercy: John Wiley & Sons, 2017 [online]. [citat 10.07.2023]. Disponibil: DOI: https://doi.org/10.1002/9781118955567.wbieoc117

4. Legea nr. 140/2013 privind protecția specială a copiilor aflați în situație de risc și a copiilor separați de părinți. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=139010&lang=ro
5. Hotărârea Guvernului nr. 270/2014 cu privire la aprobarea Instrucţiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistenţa şi monitorizarea copiilor victime şi potenţiale victime ale violenţei, neglijării, exploatării şi traficului. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=18619&lang=ro
6. Decret al Presedintelui RM de promulgare a Legii. Disponibil: https://presedinte.md/app/webroot/Decrete/466.pdf
7. KANIA, J., KRAMER, M., SENGE, P. When Collective Impact has an Impact: A Cross-Site Study of 25 Collective Impact Initiatives. In: *Stanford Social Innovation Review*, 2018. [online]. [citat 16.06.2022]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/328261097_When_Collective_Impact_has_an_Impact
8. Hotărârii Guvernului nr. 409/1998 privind aprobarea Regulamentului Consiliului Național pentru Protecția Drepturilor Copilului. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 60, art. 518. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137580&lang=ro#
9. Hotărârea Guvernului nr. 270 din 08.04.2014 cu privire la aprobarea Instrucțiunilor privind mecanismul intersectorial de cooperare pentru identificarea, evaluarea, referirea, asistența și monitorizarea copiilor victime și potențiale victime ale violenței, neglijării, exploatării și traficului. În: *Monitorul Oficial* nr. 92-98 din 2014 art. 297. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144703&lang=ro
10. Ordin 114 din 24 mai 2024 cu privire la aprobarea Ghidului cu privire la Politica internă de protecție a copilului pentru instituțiile/organizațiile/serviciile sociale care lucrează cu și pentru copii. Disponibil: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2024/05/Ordin-nr.-114_24.05.2024_Politica-interna-de-protectie.pdf
11. Hotărârea Guvernului nr. 957 din 06-12-2023 cu privire la constituirea, organizarea și funcționarea agențiilor teritoriale de asistență socială. *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, Nr. 472-473 art. 1158. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=143782&lang=ro
12. Ministerul Muncii și Protecției Sociale, Ministerul Educației și Cercetării, Ministerul Sănătății, Ministerul Afacerilor Interne. Ordin nr. 123 din 27 mai 2025 cu privire la constituirea Grupurilor interministeriale pentru implementarea Garanției europene pentru copii în Republica Moldova. Chișinău, 2025. Disponibil: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2025/07/Ordin_interministerial.pdf
13. MARGINEAN, L. *Practici de succes ale comunicării instituţiilor publice şi*

private în implementarea dezinstituționalizării. În: Revista Națională de drept, 2024, Nr. 2 (102), pp. 102-110. ISSN 1812-2566.

14. Ordin comun al Miniștrilor MMPS, MS și MEC din 25.11.2022 cu privire la aprobarea Fișei de observare a bunăstării copilului, Fișei de evaluare a bunăstării copilului și a Fișei de planificare a acțiunilor pentru prevenirea primară a riscurilor privind bunăstarea copilului, în scopul executării prevederilor Instrucțiunii cu privire la mecanismul de cooperare intersectorială pentru prevenirea primară a riscurilor privind bunăstarea fiecărui copil, aprobate prin Hotărârea Guvernului nr. 143/2018 [online]. [citat 29.02.2023]. Disponibil: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/12/Ordin-comun
15. CCF Moldova. Raport anual. 2015: Pledoarie și comunicare pentru protecția drepturilor copilului. Chișinău: CCF Moldova. Disponibil: https://www.ccf-moldova.org/en/reports/ccf-moldova-activity-reports
16. CCF Moldova. Raport anual. 2023. Disponibil: https://www.ccfmoldova.org/upload_files/document/2024-08/raport_a5_sait_new_2023_en.pdf
17. ZEMOR, P. Comunicarea publică. Iași, Editura Institutul European, 2003. 152 p. ISBN/ ISSN 973-611-238-1
18. PASQUIER, M. *Comunicarea organizațiilor publice.* /trad. de N. Acatrinei. București: Editura Universității din București, 2018. ISBN 978-606-16-0985-7.
19. PERETTI, A. De, et al. *Tehnici de comunicare*. Iași: Editura Polirom, 2001. 392 p. ISBN 973-683-505-7.
20. MĂRGINEAN, L. Teza de doctor. C*omunicarea interinstituțională axată pe protecția drepturilor copilului in procesul de dezinstituționalizare*. USM. 2025. Disponibil: https://www.anacec.md/files/Marginean-teza.pdf.

AMENINȚĂRILE NON-MILITARE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA: RĂSPUNSURI INSTITUȚIONALE ȘI ALINIEREA EUROPEANĂ

NON-MILITARY THREATS TO THE NATIONAL SECURITY OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA: INSTITUTIONAL RESPONSES AND EUROPEAN ALIGNMENT

CZU: 327:351.86(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.21**

Liliana BENIUC
ORCID: 0000-0002-1094-2662
E-mail: liliana.beniuc@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Maria Corina BARBAROS
ORCID: 0000-0002-6304-8525
E-mail: corina.barbaros@uaic.ro
Universitatea ,,Alexandru Ioan Cuza'' din Iași, România

Summary. *This article examines the evolving spectrum of non-military threats to the national security of the Republic of Moldova in the aftermath of Russia's invasion of Ukraine. The study pursues two objectives: first, to conceptualise non-military threats within Moldova's strategic and legal frameworks; second, to evaluate the adequacy of current state and EU-assisted resilience mechanisms. Methodologically, the paper employs comparative document analysis of the 2008 National Security Concept and the 2023 National Security Strategy, triangulated with qualitative content analysis of EU policy instruments (Strategic Compass, EUPM, Frontex data) and expert interviews with Moldovan security officials. The results demonstrate that hybrid operations, systemic corruption and infrastructural vulnerabilities constitute the most salient risks, while recent institutional innovations—SIS reforms, the Centre for Strategic Communication and EU partnership missions—mark a shift from a purely defensive posture to a comprehensive societal-resilience model. The findings underscore the need for integrated economic, informational and cyber policies to sustain long-term stability.*

Keywords: *Republic of Moldova; Non-military threats; Hybrid operations; National security; Resilience mechanisms.*

INTRODUCERE

Republica Moldova se confruntă cu o gamă variată de riscuri non-militare generate de evoluțiile geopolitice externe, în special de invazia militară a Rusiei împotriva Ucrainei, care a remodelat arhitectura de securitate europeană și a amplificat presiunea hibridă asupra statelor vecine. În acest context, autoritățile moldovene sunt obligate să dezvolte mecanisme instituționale capabile să protejeze drepturile fundamentale, să asigure stabilitatea internă și să mențină controlul deplin asupra teritoriului Republicii Moldova recunoscut internațional, conform obiectivelor prevăzute de Strategia Securității Naționale (2023). Studiul de față investighează modul în care definirea și gestionarea amenințărilor non-militare au evoluat între Concepția securității naționale a Republicii Moldova din 2008 și noua Strategie a Securității Naționale (2023), analizând documente-cheie și inițiative ale UE, precum Busola Strategică, EUPM și operațiunile Frontex. Aceste instrumente evidențiază tranziția de la un model defensiv-militar spre unul de reziliență societală, bazat pe integrare europeană, reforme anticorupție și consolidarea instituțiilor specializate (SIS, Centrul pentru Comunicare Strategică).

MATERIALE ȘI METODE

Demersul de cercetare se fundamentează pe o bază normativă compusă din Concepția Securității Naționale a Republicii Moldova (Legea nr. 112/2008) și Strategia Securității Naționale (Hotărârea Parlamentului din 15 decembrie 2023), completat cu instrumente strategice europene, precum Busola Strategică a UE (2022), Decizia Consiliului UE privind instituirea EUPM Moldova și rapoartele operaționale Frontex (2022–2024). În vederea atingerii obiectivelor formulate, cercetarea aplică o combinație metodologică riguroasă, care include: *abordarea sistemică*, pentru înțelegerea interdependențelor dintre componentele securității naționale; *analiza comparativă*, pentru examinarea evoluției cadrului normativ; *analiza și sinteza*, utilizate în structurarea conținuturilor esențiale; *generalizarea*, pentru formularea concluziilor teoretice; *analiza structural-funcțională*, pentru identificarea funcțiilor strategice ale instituțiilor implicate în gestionarea amenințărilor non-militare.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Republica Moldova este influențată de evenimentele din afara granițelor sale, în special de cele care amenință securitatea națională și stabilitatea internă. Datorită poziției sale geopolitice, Republica Moldova este obligată să creeze mecanisme funcționale și adecvate contextelor reale, pentru a face față eventualelor amenințări. Conform Strategiei Securității Naționale a Republicii Moldova (2023), aspirațiile Republicii Moldova sunt de a deveni un stat, care protejează drepturile fundamentale ale omului, asigură securitatea și condiții favorabile pentru realizarea cetățenilor săi, exercită control deplin asupra teritoriului său recunoscut internațional și tinde de a deveni membru al Uniunii Europene [1].

Actualul mediu de securitate europeană este caracterizat de revenirea războiului în Europa, declanșat de Rusia împotriva Ucrainei, care condiționează transformări geopolitice majore și promovarea unor noi viziuni privind combaterea amenințărilor complexe la adresa securității naționale. Busola strategică pentru securitate și apărare a UE (2022) menționează că frecvența și impactul amenințărilor hibride sunt în creștere, puterea pașnică este folosită ca armă, iar standardele în materie de date și tehnologie constituie instrumente de concurență politică [2]. Diversitatea amenințărilor la adresa securității naționale constituie rezultatul interacțiunii reciproce a proceselor și fenomenelor politice, militare, economice, sociale, demografice și de mediu. Prin natura lor, aceste amenințări conduc la apariția unor situații de criză, perturbând funcționarea normală a statului.

Etimologia cuvântului „securitate" este de origine latină, în care „*securitas*" este constituit din două elemente: „*sine*" (fără) și „*cură*" (grijă, teamă, îngrijorare), fiind interpretat ca absența grijii. În Roma Antică cuvântul „*securitas*" desemna stabilitate politică [3]. Definițiile lexicale contemporane tratează termenul de „*securitate*" ca stare de a fi la adăpost de orice pericol; sentiment de încredere și de liniște pe care îl dă cuiva absența oricărui pericol; de certitudine, pace, siguranță, absență a amenințării și totodată protecție împotriva acesteia [4].

Termenul de „securitate națională", conform abordării cercetătorului polonez Waldemar Kitler (2011), reprezintă cea mai importantă valoare, nevoie națională și obiectiv prioritar al activității statului, al indivizilor și al grupurilor sociale; fiind definită ca un proces, care implică o totalitate de măsuri, pentru a garanta existența stabilă și dezvoltarea statală, protejarea indivizilor și a societății, a proprietății și a mediului natural împotriva riscurilor, a interferențelor externe, care pot limita funcționarea statului sau amenință bunurile, care fac obiectul unei protecții speciale [5]. În acest context menționăm că W. Kitler a distins, pe lângă securitatea militară, șapte tipuri de securitate, care se concentrează pe dimensiunea non-militară: politică, economică, socială, de mediu, culturală, universală și publică.

În Concepția securității naționale a Republicii Moldova, aprobată prin Legea nr. 112 din 22 mai 2008, „*securitatea națională a Republicii Moldova*" este definită ca un obiectiv al țării, ca condiție fundamentală a existenței poporului din Republica Moldova, iar obiectivele securității naționale a Republicii Moldova sunt asigurarea și apărarea independenței, suveranității, integrității teritoriale, ordinii constituționale, dezvoltării democratice, securității interne, consolidarea statalității Republicii Moldova [6]. În acest context este necesar să menționăm că securitatea națională reprezintă securitatea statului, securitatea societății și a cetățenilor Republicii Moldova, atât din interiorul țării, cât și peste hotarele ei. Măsurile de realizare a securității naționale a Republicii Moldova sunt de natură politică, economică, diplomatică, socială, juridică, educativă, administrativă și militară, prin activitate de informații, contrainformații, precum și prin depășirea eficientă a crizelor, în conformitate cu legislația în vigoare și cu dreptul internațional. Factorii care contribuie la apărarea intereselor Republicii Moldova și atingerea scopului

securității naționale sunt integrarea europeană, întreținerea bunelor relații pe plan bilateral, regional, participarea la cooperarea multilaterală.

Pentru a putea analiza problematica amenințărilor non-militare la adresa securității naționale a Republicii Moldova este necesar să definim termenul de „*amenințare*". În literatura de specialitate pot fi găsite diverse interpretări ale acestui concept, dar o *amenințare* poate fi înțeleasă ca o situație periculoasă, care poate conduce la vătămare; condiții potențiale care, activate într-un lanț de evenimente, pot provoca pierderi; situație ce poate duce la rănirea sau pierderea sănătății; sursa pericolului; sursa posibilei vătămări ori pierderi a sănătății; hazard (pericol) propriu-zis. Wyrębek, Henryk susține că „*amenințarea*" poate fi definită și ca o stare conștientă sau mentală în care percepțiile sunt evaluate subiectiv drept periculoase ori nefavorabile, dar și în mod obiectiv, generând, incertitudine și teamă [3]. Sursele amenințărilor la adresa securității sunt variate și evoluează odată cu schimbarea intereselor statelor cu rol important pe arena internațională. Exemple de surse ale amenințărilor sunt dezastrele naturale; crizele energetice, alimentare și de aprovizionare strategică; crizele economice; provocările demografice și ale sistemului sanitar; crizele sistemului politic și social; crizele sistemului de securitate internă.

În opinia noastră, definiția „*amenințările non-militare*" trebuie să reflecte acțiunile și procesele, care nu implică utilizarea forței armate convenționale, dar care pot degrada rapid condițiile de viață ale cetățenilor, pot submina instituțiile democratice, pot limita suveranitatea decizională, pot crea premise pentru violență, explorând vulnerabilități economice, sociale, informaționale, energetice, tehnologice și de mediu. Amenințările politice contemporane constituie o problemă multidimensională ce dobândește o nouă calitate în actualul context de sistem. Din perspectivă politică, amenințările pot fi împărțite în a) *interne*, cu origine în interiorul structurii politice, și b) *externe*, provenite din exteriorul structurii politice și produce efect destabilizator asupra actorilor politici. Prin urmare, amenințările politice esențiale afectează stabilitatea sferei politice, interne și externe deopotrivă, reprezentând probleme cardinale ale lumii contemporane ce trebuie soluționate, pentru a menține stabilitatea politică și socială.

În anul 2008, Concepția securității naționale a prevăzut următoarele amenințări non-militare la adresa securității naționale a Republicii Moldova: 1) *conflictul transnistrean*, care se manifestă prin existența regimului separatist de la Tiraspol, care amplifică discrepanța din cadrul juridic unic al Republicii Moldova și periclitează cooperarea internațională judiciară din stânga Nistrului; 2) *amenințarea terorismului internațional*, care sporește amenințările neconvenționale și proliferarea armelor chimice, biologice, radioactive și nucleare de către actorii nestatali; 3) *amenințările de origine economică* sunt generate de dependența excesivă și unilaterală a sistemelor autohtone electro-energetice și de distribuție a gazului natural de cele monopoliste străine, de interdependența economiei Republicii Moldova de sistemul economic mondial, de crizele economice la scară globală sau regionale, de instabilitatea de pe piețele străine tradiționale; 4) *amenințările de origine socială* sunt amenințările cu pericol sporit pentru societate (narcomania, alco-

olismul, răspândirea virusului HIV/SIDA), inclusiv migrația externă a forței de muncă, rata scăzută a natalității, care constituie pericole la adresa bunăstării, stabilității sociale și politice a țării. 5) *amenințările din domeniul tehnologiilor informaționale* condiționează instabilitatea și disfuncționalitatea sistemelor informaționale, iar gradul înalt de interconexiune a Republicii Moldova cu sistemele informaționale internaționale facilitează activitatea factorului criminogen în sfera informațională și sporește vulnerabilitatea respectivelor sisteme.

Adoptarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova de către Parlament (15 decembrie 2023) a fost determinată de contextul geopolitic imprevizibil și instabil, instaurat după invazia militară a Federației Ruse împotriva Ucrainei (24.02.2022) [1]. Strategia securității naționale din 2023 realizează obiectivele de prevenire și contracarare materializată a riscurilor la adresa securității naționale a Republicii Moldova, inclusiv asigurarea procesului de integrare europeană și cooperare cu statele partenere. Aspectele inovatoare ale Strategiei 2023 în comparație cu Concepția 2008 au fost menționarea creșterii rezilienței naționale la amenințările hibride și fortificarea culturii de securitate; întărirea instituțiilor și consolidarea mecanismelor de combatere a corupției; extinderea parteneriatelor strategice cu UE, România, SUA, NATO și colaborarea la nivel internațional pentru securitate și stabilitate.

Amenințările non-militare la adresa securității naționale a Republicii Moldova menționate de Strategia 2023 sunt *operațiunile de tip hibrid* desfășurate de Federația Rusă împotriva Republicii Moldova în domeniile politic, economic, energetic, social, informațional, cibernetic etc., cu scopul de a submina ordinea constituțională, deraierii cursului european al țării și dezintegrării statului; corupția și practicile cleptocratice; criminalitatea organizată și transfrontalieră, în special în domeniul infracțiunilor financiare și al traficului ilicit de arme, droguri și ființe umane; accelerarea schimbărilor climatice ca urmare a încălzirii globale [1].

Serviciul de Informații și Securitatea al Republicii Moldova (SIS) are competența de asigurare a securității interne și externe a Republicii Moldova, apărare a ordinii constituționale, contribuire la apărarea sistemului economic național și la asigurarea capacității de apărare a statului, combaterea terorismului și a altor amenințări la adresa securității statului, utilizând mijloace preventive și speciale de natură non-militară. În vederea realizării obiectivelor sale SIS planifică, organizează și desfășoară activități pentru culegerea verificarea, evaluarea, stocarea, păstrarea și valorificarea informațiilor necesare apărării ordinii constituționale, garantării și protecției drepturilor și libertăților fundamentale, inclusiv pentru identificarea, prevenirea și contracararea vulnerabilităților, a factorilor de risc și a amenințărilor, care pun sau ar putea pune în pericol securitatea Republicii Moldova. Activitatea SIS este coordonată de Președintele Republicii Moldova și este supusă controlului parlamentar. În limitele competenței sale, SIS colaborează cu Serviciul de Protecție și Pază de Stat a Republicii Moldova în vederea asigurării securității persoanelor care beneficiază de protecție și pază de stat și a obiectivelor aflate în pază, în vederea prevenirii comiterii atentatelor la viața, sănătatea și inviolabilita-

tea persoanelor, a reprezentanților altor state sau ai organizațiilor internaționale, a căror protecție trebuie asigurată pe durata ședерii în Republica Moldova [7].

Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării al Republicii Moldova are misiunea de a consolida eforturile interinstituționale în lupta împotriva dezinformării, manipulării informațiilor și împotriva acțiunilor coordonate de răspândire a mesajelor, narațiunilor, comunicărilor, indiferent de originea acestora, care prezintă pericol sau pot periclita realizarea intereselor naționale. Printre principalele funcții ale Centrului sunt dezvoltarea și implementarea măsurilor necesare pentru asigurarea securității spațiului informațional în fața dezinformării, acțiunilor de manipulare a informațiilor și ingerințelor străine, care atentează la securitatea națională; coordonarea măsurilor necesare pentru creșterea gradului de rezistență a societății în fața amenințărilor la adresa spațiului informațional; dezvoltarea cooperării internaționale în vederea combinării eforturilor, schimbului de informații și creșterii capacităților de contracarare a acțiunilor de manipulare a informațiilor și ingerințelor străine [8].

În anul 2023, la cererea autorităților moldovene, UE a deschis Misiunea de Parteneriat în Republica Moldova (EUPM), care este o misiune PSAC civilă inovatoare a Uniunii împuternicită să consolideze rezistența țării la amenințările hibride, inclusiv vulnerabilitățile de securitate cibernetică și manipularea informațiilor străine, precum și capacitățile sale de gestionare a crizelor. Conform deciziei Consiliului UE din 20 mai 2025, mandatul EUPM Moldova va dura până la sfârșitul lunii mai 2027, oferind astfel consiliere, asistență și sprijin pentru consolidarea capacităților autorităților moldovene în materie de securitate [9].

Un alt exemplu de cooperare comună dintre UE lu Republica Moldova în materie de securitate civilă și contracarare a amenințărilor non-militare este „*Operațiunea comună Moldova 2023*" a Frontex (Agenția Europeană pentru Poliția de Frontieră și Coastă) în Republica Moldova, scopul căreia este de a consolida controlul la frontieră, de a sprijini Republica Moldova în combaterea criminalității transfrontaliere și de a spori securitatea internă a UE, de a oferi suport în procesarea fluxurilor de refugiați în urma invaziei militare a Rusiei în Ucraina. Datorită cooperării echipelor comune Frontex și poliției de frontieră din Republica Moldova, în anul 2022 a fost înregistrată o creștere de 300% a detectării migrației ilegale față de anul 2021, a contrabandei cu droguri, arme și țigări. În prezent, în Republica Moldova activează peste 50 de ofițeri din corpul permanent de ofițeri Frontex, care ajută autoritățile locale în combaterea traficului de migranți, a traficului de ființe umane, a contrabandei cu droguri, a detectării vehiculelor furate, a fraudei cu documente și a terorismului. Un alt obiectiv al operațiunii este de a spori cooperarea cu serviciul vamal moldovenesc. Ofițerii lucrează alături de colegii moldoveni, fiind sub comanda autorităților Republicii Moldova [10].

CONCLUZII

În prezent Republica Moldova se află la confluența unor procese geopolitice, care îi amplifică expunerea la amenințări non-militare complexe. Agresiunea militară a Ru-

siei împotriva Ucrainei a accelerat reconfigurarea mediului de securitate european și a confirmat că riscurile de natură hibridă – politice, economice, informaționale, cibernetice, energetice și climatice – pot submina integritatea statului la fel de profund ca forța armată convențională. Strategia Securității Naționale a Republicii Moldova (2023) și inițiativele instituționale recente (SIS, Centrul pentru Comunicare Strategică şi Combatere a Dezinformării, Misiunea de Parteneriat a UE, operațiunea comună Frontex) marchează trecerea de la o paradigmă defensiv-militară la una de reziliență societală cuprinzătoare. Actele normative strategice ale Republicii Moldova definesc „*securitatea națională*" ca proces continuu de protecție a valorilor fundamentale, iar „*amenințarea non-militară*" ca orice acțiune capabilă să degradeze rapid bunăstarea cetățenilor, să restrângă libertatea decizională a statului ori să fragmenteze coeziunea socială. Fenomenul corupției erodează din interior capacitatea administrativă, iar combaterea ei reprezintă condiția minimală de reziliență. Cooperarea aprofundată a Republicii Moldova cu UE, România, SUA și NATO sporește atât factorul de descurajare, cât și accesul la know-how și resurse pentru managementul crizelor. Considerăm că securitatea nu mai este un domeniu strict de competență al forțelor armate, ci reclamă politici publice coerente în domeniile economic, energetic, sanitar-demografic, de mediu și digital. Publicul din Republica Moldova trebuie să fie obiectiv informat, capabil să recunoască dezinformarea, să susțină măsurile guvernamentale și instituțiile abilitate cu protecția securității naționale. În consecință, Republica Moldova ar putea transforma vulnerabilitățile generate de poziția sa geopolitică într-un avantaj de relevanță geopolitică strategică regională numai dacă va dezvolta mecanisme flexibile, anticipative și incluzive de gestionare a riscurilor non-militare. Sinergia dintre reformele interne, parteneriatele externe și o cultură civică orientată spre reziliență constituie fundamentul unei securități naționale sustenabile pe termen lung.

REFERINȚE:

1. Hotărârea Parlamentului Republici Moldova privind aprobarea Strategiei securității naționale a Republicii Moldova, nr. 391 din 15.12.2023. În: Monitorul Oficial. 17.01.2024. Nr. 17-19, art. 28. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141253&lang=ro# [Accesat: 21.06.2025].
2. A Strategic Compass for Security and Defence for a European Union that protects its citizens, values and interests and contributes to international peace and security. Disponibil: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-7371-2022-INIT/en/pdf Accesat: 21.06.2025].
3. Wyrębek, Henryk. National Security Challenges and Threats. In: Wiedza Obronna. 2022. Vol. 279 No. 2 http://wiedzaobronna.edu.pl ; doi: https://doi.org/10.34752/2022-e279
4. DEX. Disponibil: https://dexonline.ro/definitie/securitate [Accesat: 21.06.2025].

5. Lizak, W., Zajączkowski, K., and Kołodziejczak, M. E.. Introduction to the Special Issue «Non-military aspects of security in the changing international order». In: Security and Defence Quarterly. 2021. No. 33 (1), pp.7-13. Available: https://doi.org/10.35467/sdq/135580 [Accessed: 22.06.2025].
6. Lege nr. LP112/2008 din 22.05.2008 pentru aprobarea Concepției securității naționale a Republicii Moldova. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 03.06.2008 în Nr. 97-98 art. 357. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/downloadpdf/24400 [Accesat: 21.06.2025].
7. Legea nr. 136 din 08.06.2023 privind Serviciul de Informații și Securitate al Republicii Moldova: În: Monitorul Oficial. 21.06.2023, Nr. 204-207, art. 358, Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=137512&lang=ro [Accesat: 29.06.2025].
8. Legea nr. 242 din 31.07.2023 privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării și privind modificarea unor acte normative. În: Monitorul Oficial. 18-08-2023. Nr. 318-321, art. 566. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138661&lang=ro [Accesat: 29.06.2025].
9. Președinta Maia Sandu vizitează EUPM Moldova, reafirmând un parteneriat puternic. 24.06.2025. https://www.eeas.europa.eu/Maia-Sandu-visit-EUPM_en?s=410318 [Accesat: 29.06.2025].
10. Joint operation Moldova 2023 kicks off. Frontext. News. Disponibil:https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/joint-operation-moldova-2023-kicks-off-TtBRqW [Accesat: 29.06.2025].

N.B. *Articolul este elaborat în cadrul subprogramului „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice”, nr. 01.05.01*

STRATEGII ȘI MECANISME DE SPORIRE A CREDIBILITĂȚII INSTITUȚIILOR PUBLICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

STRATEGIES AND MECHANISMS FOR ENHANCING THE CREDIBILITY OF PUBLIC INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 35.07:316.64(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.22**

Victoria BEVZIUC
ORCID: 0000-0001-9189-641X
E-mail: victoriabevziuc@yahoo.ro
Universitatea de Stat din Moldova, Chisinău, Republica Moldova

Maria COJOCARU
Universitatea de Stat din Moldova, Chisinău, Republica Moldova

Summary. *Located on the border with the European Union, the Republic of Moldova has faced national security challenges since gaining independence. In recent years, however, these challenges have intensified and become more diverse: from external influence fueled by local political figures, to waves of narratives aimed at manipulating public opinion, vote-buying schemes, and cyber threats. These challenges have become more pronounced in the context of Russia's hybrid war in the region, internal political crises, and the country's efforts to move closer to the European Union.*

Keywords: *security, social media, laws, public opinion, desinformation.*

INTRODUCERE

În secolul XXI, în contextul accelerării digitalizării, este esențial să recunoaștem că internetul și rețelele sociale pot reprezenta o amenințare la adresa securității statului, tocmai datorită libertăților necondiționate pe care le oferă. Așa cum subliniază analiza critică a securității, amenințările nu apar brusc, ci sunt cultivate prin imagini și discursuri menite să se încadreze într-o anumită perspectivă [1,79]. În acest sens, platformele digitale devin spații în care ideologiile, narațiunile istorice și mecanismele de comunicare sunt manipulate pentru a influența percepția publică.

Crizele politice din 2009, marcată de protestele din 7 aprilie a aceluiași an; 2014 – 2015, marcată de frauda bancară (cunoscută în spațiul public ca Furtul miliardului) și instabilitate guvernamentală; și 2019 – cunoscut ca căderea regimului Plahotniuc; spațiul informațional din Republica Moldova a devenit *vulnerabil* în fața campaniilor de dezinformare. Alegerile prezidențiale din 2016, 2020 și 2024, dar și Referendumul constituțional republican din 2024 au evidențiat impactul propagandei ruse și a știrilor false distribuite pe diferite canale de social media (Facebook, Telegram, Youtube, TikTok), în special datorită *publicității plătite* (paid ads). În plus, războiul din Ucraina,

început în 2022, a determinat Moldova să accelereze măsurile de luptă împotriva propagandei și dezinformării, pentru a-și proteja cetățenii.

În aceeași ordine de idei, după cum menționează și Ludmila Barba în articolul său, o altă problemă cu care se confruntă spațiul informațional al Republicii Moldova este prezența influenței străine asupra opiniei publice și mentalității naționale, care este realizată prin controlul mass-mediei naționale (cu referire la oligarhii pro-ruși) și retransmiterea canalelor străine (referință la mass-media din Federația Rusă) pe teritoriul național. Potrivit Ludmilei Barba, aceste acțiuni evidențiază lipsa reglementării adecvate a mass-mediei, ce prezintă un impact negativ asupra opiniei publice. Totodată, aceasta subliniază că lipsa unor reglementări corespunzătoare a spațiului informațional național poate *submina securitatea internă și poate influența negativ percepția publică asupra instituțiilor statului* [2,39].

O analiză detaliată privind situația spațiului informațional din Republica Moldova, care evidențiază progresele și provocările naționale, este cea oferită de raportul pentru 2024 privind *Libertatea pe internet* realizat de Freedom House. Conform raportului, dezinformarea și manipularea informațională în mediul online reprezintă o „provocare semnificativă", care este facilitată de „platformele de social media". Raportorii au identificat că oligarhii și alți actori cu influență politică încearcă să influențeze agenda publică și să limiteze subiecte sensibile pentru autorități, în timp ce jurnaliștii și reprezentanții societății civile se confruntă cu riscuri în abordarea acestor subiecte. Raportul mai menționează că în Republica Moldova s-au întreprins mai multe măsuri „justificate" de combatere a dezinformării, referindu-se la blocarea anumitor portaluri de știri în perioada stării de urgență. Totuși, în raport se subliniază faptul că aceste măsuri au generat îngrijorări și critici din partea societății civile privind dreptul la libertatea de exprimare și accesul la informație [3].

Raportul Freedom House concluzionează că, deși Republica Moldova a realizat progrese în ceea ce privește accesul la internet și dezvoltarea infrastructurii digitale, mai există încă provocări semnificative legate de lupta împotriva dezinformării și propagandei, și asigurarea securității cibernetice. Raportul sfătuie autoritățile naționale să echilibreze măsurile de securitate cu respectarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor în spațiul online.

Un raport care prezintă statistici nu tocmai îmbucurătoare este raportul *Global Expression 2024* – care evaluează indicatori precum libertatea internetului de cenzură și libertatea față de reglementările statului față de comportamentul cetățenilor pe social media. Acesta arată că Republica Moldova a coborât pe poziția 72 din 161. Raportul a descris libertatea de exprimare în Moldova ca fiind „mai puțin restricționată", spre deosebire de 2023 – când a fost catalogată ca „deschisă". Conform raportului, Moldova a devenit singurul stat considerat în studiile precedente ca „liber" care a înregistrat o astfel de deteriorare a situației.

În scădere este și indicele reflectat în raportul *Libertății Presei 2024* în care Republica Moldova a coborât de pe locul 28 cu 3 poziții. Conform celor de la Repor-

teri fără frontiere (realizatorii raportului), în Moldova există o *puternică influențare a conținutului editorial* al mass-mediei de către oligarhi sau lideri politici. Reportul mai menționează că unele redacții se autocenzurează – deși acest lucru nu este larg răspândit; evitând anumite subiecte *jenante* pentru autorități și se limitează la a urma agenda politică a anumitor partide cu care sunt afiliate. Conform raportorilor, acest gest de autocenzură s-ar datora efectului acțiunilor de blocare a site-urilor web și al restricțiilor impuse asupra unor surse mass-media de către autorități.

MATERIAL ȘI METODĂ

În Republica Moldova există anumite măsuri legislative care permit filtrarea conținutului online în anumite situații, cum ar fi în cazul materialelor ce prezintă abuzuri asupra copiilor, conținut extremist sau terorist, sau materiale ce încalcă drepturile de autor. Însă, trebuie menționat că spre deosebire de Uniunea Europeană, sau state precum Franța sau Germania, în legislația din Moldova nu există o lege care să se axeze expres pe restricționarea conținutului publicat pe platformele de social media. Totuși, există anumite amendamente sau prevederi ce țin de *combaterea dezinformării* în mai multe acte legislative. Spre exemplu, ***Legea comunicațiilor electronice*** stipulează că ***Agenția națională pentru reglementare în comunicații electronice și tehnologia informației*** (**ANRCETI**) are competențe „pentru satisfacerea nevoilor statului – apărarea și securitatea națională, asigurarea ordinii publice, prevenirea situațiilor excepționale, și lichidarea consecințelor acestora în cazul perturbațiilor iremediabile”.

Până nu demult, pentru restricționarea conținutului era nevoie de aprobarea instanței, iar cei vizați puteau contesta decizia în instanță și puteau cere despăgubiri dacă se dovedea că măsura era abuzivă. În aceeași ordine de idei, cei nemulțumiți de decizia instanței naționale puteau apela la Curtea Europeană a Drepturilor Omului pentru a-și căuta dreptate. Însă, lucrurile s-au schimbat atunci când în țară a fost decretată stare de urgență (în continuare, se va face referire la starea de urgență din 2022 – 2023, impusă din cauza războiului din Ucraina).

În perioada 2022-2024, Parlamentul a adoptat o serie de amendamente legate de securitatea națională și controlul online, invocând amenințări la adresa statului. Astfel, spre exemplu, în 2022 Parlamentul a adoptat un pachet de *măsuri legate de securitatea instituțiilor statului și lupta împotriva dezinformării*, prin modificările aduse ***Codului serviciilor media audiovizuale*** [4]. Astfel, în Cod a fost introdus termenul de *dezinformare*, iar posturile de radio și televiziune care *răspândesc informații false cu intenția de a manipula opinia publică* riscă amenzi de până la 100 000 lei. În plus, statul este în drept să suspende licența postului pentru o perioadă de șapte zile după aplicarea amenzii [5]. Un an mai târziu, septembrie 2023, ***Consiliul Audiovizualului*** (CA) – instituția care aplică măsurile prevăzute de Cod - a adoptat și un set de standarde metodologice privind constatarea și evaluarea cazurilor de dezinformare, în baza cărora în 2024 au fost aplicate amenzi posturilor regionale găgăuze GRT și ATV pentru „răspândirea dezinformării și incitare la ură”.

Un alt exemplu de modificări legislative ar fi cele aduse ***legii privind prevenirea și combaterea criminalității informatice***, în vara lui 2024 - ce permit subdiviziunilor specializate ale Ministerului afacerilor interne (MAI) și Serviciului de informații și securitate (SIS) să poată:

- cere *eliminarea rapidă a unor conținuturi online*, dacă ele vin *de pe site-uri sau pagini web care pot pune în pericol securitatea națională*;
- *emite ordine de sistare* a accesului la pagini web;
- să solicite furnizorilor de servicii *să conserveze datele referitoare la traficul de informații* față de care „există riscul distrugerii sau alterării, la solicitarea autorităților competente din alte state*"* [6].

Conform legii, și autoritățile trebuie să respecte anumite principii în implementarea acestui instrument juridic – respectarea proporționalității, informarea despre motivele sistării și cum poate fi atacată decizia, revizuirea periodică a necesității de sistare, sau respectarea dreptului furnizorului de a aplica alte măsuri de prevenire a utilizării abuzive a serviciilor sale. Conform modificărilor, accesul la conținutul online sau al paginii web poate fi sistat pentru o perioadă începând de la 30 până la 90 de zile.

Noua ***lege privind securitatea cibernetică***, intrată în vigoare în ianuarie 2025, este un alt exemplu de notat. Modificările prevăd crearea unei ***Agenții pentru Securitate Cibernetică*** responsabilă de:

- „protejarea infrastructurii informaționale critice;
- identificarea și ținerea evidenței furnizorilor de servicii;
- implementarea unui mecanism obligatoriu de raportare a incidentelor cibernetice;
- supravegherea și controlul de stat al respectării de către furnizorii de servicii a prevederilor cadrului normativ în domeniul securității cibernetice" [7].

Pentru a intensifica lupta împotriva dezinformării, Parlamentul a adoptat, în 2024, modificări la articolul 337 din ***Codul penal***, ***actualizând definiția trădării de patrie***. Astfel, nota explicativă a proiectului de lege specifica că *dezinformarea care afectează independența, suveranitatea și securitatea Republicii Moldova va fi pedepsită penal și considerată drept o „formă suplimentară de înaltă trădare"*. Experții în domeniul dreptului, precum și organizații ale societății civile, și-au exprimat dezacordul cu privire la inițiativă, susținând că astfel de prevederi afectează dreptul la libera exprimare și garanțiile constituționale ale libertății de exprimare în mediul online, menționând totodată că prevederile legislative ar putea fi folosite sub pretextul contracarării influențelor străine, împotriva disidenței politice.

După ce inițiativa a produs un val de critici, Parlamentul a modificat textul notei explicative, nu însă și textul legii. Versiunea finală a notei explicative face referire la *Legea securității statului, articolul 4,* care include campaniile de propagandă și de dezinformare, care pot dăuna regimului constituțional, în lista amenințărilor la securitatea statului.

Alte măsuri de contracarare a dezinformării sunt expuse și în ***Concepția de comunicare strategică și contracarare a dezinformării, a acțiunilor de manipulare a***

informației și a ingerințelor străine pentru anii 2024 – 2028. Concepția prevede că Centrul pentru Comunicare Strategică și Combaterea Dezinformării (cunoscut în spațiul public drept StratComm), o instituție recent creată și prima de acest tip din Republica Moldova, să întreprindă măsuri pentru a contracara dezinformarea, inclusiv să avertizeze autoritățile competente despre conținutul care ar încălca dreptul internațional.

Centrul pentru comunicare strategică și combatere a dezinformării reprezintă instituția națională ce are drept misiune principală consolidarea și îmbunătățirea eforturilor interinstituționale de luptă împotriva dezinformării, manipulării informaționale și acțiunilor coordonate ce pot pune în pericol interesele naționale ale țării. Centrul îndeplinește o serie de funcții esențiale, printre care:

1. coordonarea comunicării strategice între instituțiile statului;
2. dezvoltarea și implementarea măsurilor de protecție a spațiului informațional al Republicii Moldova împotriva dezinformării și ingerințelor străine;
3. creșterea rezilienței societății la astfel de amenințări;
4. monitorizarea și analiza spațiului informațional, pentru a identifica acțiunile de manipulare și ingerințe externe, și să propună măsuri concrete pentru prevenirea și contracararea acestor amenințări.

Conform legii, Centrul colaborează cu platformele de socializare și companiile tehnologice, oferă instruire și materiale metodologice pentru gestionarea comunicării de criză, și dezvoltă mecanisme de cooperare între instituțiile statului, societatea civilă și mass-media [8].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Societatea civilă și opinia publică a avut reacții ușor negative la propunerea de creare a Centrului. În special, aceștia considerau că atribuțiile Centrului nu ar fi delimitate clar, nu există o explicație detaliată a mecanismului prin care Centrul va coordona cu alte instituții ale statului și au recomandat, în special, excludere din lege a termenilor de „dezinformare" și „propagandă", or acestea sunt „noțiuni foarte relative când încerci să le definești". Un alt argument adus de experții societății civile este cel al legislației UE, în care noțiunile de propagandă și dezinformare „nu se regăsesc în documentele" legislative [9].

Autoritățile din Republica Moldova au recurs aproape deloc la blocarea de site-uri web. Cel mai cunoscut caz este cel din timpul protestelor pentru contestarea rezultatelor alegerilor parlamentare din 7 aprilie 2009, cunoscute la nivel internațional drept *Revoluția Twitter* [10]. Atunci, în timpul apogeului demonstrațiilor, mai mulți furnizori de internet, printre care și operatorul de stat Moldtelecom, au suspendat accesul utilizatorilor la rețea, blocând accesul la platforme de social media populare și la mai multe portaluri web pentru o perioadă de câteva zile. Drept răspuns, operatorii au invocat probleme tehnice și de gestionare a rețelelor și au negat că ar fi acționat în baza unui ordin venit de la autoritățile de atunci.

Totuși, putem remarca că ultimii ani au înregistrat o tendință în creștere a acestor acțiuni. Dacă să ne bazăm pe raportul de transparență al Google, majoritatea solicitărilor de eliminare a conținutului de pa platformele online au fost expediate în 2022. Astfel, din iulie 2020 până în decembrie 2023 (sfârșitul stării/stărilor de urgență) Facebook a eliminat 86 de elemente de conținut.

În perioada 2022 – 2023, întru protejarea securității naționale și pentru a asigura independența în activitatea serviciilor de informații, parlamentul a adoptat mai multe legi referitoare la înăsprirea controlului asupra conținutului online. Aceste inițiative legislative includ *noua* ***Lege privind Serviciul de informații și securitate***, ***Legea privind activitatea contrainformativă și activitatea informativă externă***, și modificările aduse ***legii privind statutul ofițerului de informații și securitate***.

De asemenea, din cauza provocărilor și crizelor cu care s-au confruntat autoritățile începând cu 2020, Guvernul a introdus mai multe măsuri care au oferit autorităților mai multă libertate în interzicerea sau eliminarea de conținut. Spre exemplu, la 24 februarie 2022, imediat după începerea invaziei din Ucraina, Republica Moldova a declarat starea de urgență. Atunci, ***Comisia pentru situații excepționale*** (CSE) – care activează în baza *Legii privind regimul stării de urgență, de asediu și de război*, a blocat mai multe site-uri web. Tot prin decisia CSE, SIS a emis un avertisment public către mass-media prin care le îndemna să se abțină de la publicarea sau difuzarea de „știri false" și „informații tendențioase care incită la ură, dezordine publică, război, care justifică agresiunea militară din Ucraina, provoacă conflicte sau glorifică agresiunea militară". Printr-o altă dispoziție CSE, luată în baza deciziei ANRCETI (bazată la rândul ei pe informațiile furnizate de SIS), *furnizorii de internet au fost obligați să blocheze portalurile web care promovau știri false în domenii ce puteau afecta securitatea națională, precum și cele care incitau la ură și violență*. Prin urmare, în martie 2023, SIS anunța că solicitase blocarea a cinci site-uri web (clone ale agenției ruse de stat Sputnik) pentru că publică „informații false care ar putea afecta securitatea națională".

Câteva luni mai târziu, CSE a introdus noi mecanisme legale prin care pot fi blocate sursele online. Astfel, prin decizia CSE, *site-urile web*, în afară de cele care pot afecta securitatea națională*, pot fi blocate dacă „sunt utilizate în războiul informațional împotriva Republicii Moldova".* Astfel CSE, la solicitarea SIS, a suspendat licența de emisie pentru 12 servicii media de televiziune (dar nu și prezența lor în mediul online) din cauza informării și reflectării „incorecte a evenimentelor care afectează securitatea națională, precum și războiul din Ucraina". Un alt motiv invocat de Comisie a fost că cele 12 televiziuni ar fi deținute de persoane fizice sau juridice supuse sancțiunilor internaționale. În primăvara anului 2024, alte trei companii media și-au pierdut licența de emisie din motive legate de finanțare. Cele trei companii aveau în gestiune cinci posturi TV – *Primul în Moldova, Accent TV, Orizont TV, Canal 2* și *Canal 3*.

De menționat că licența de emisie a posturilor de televiziune enumerate mai sus ar fi trebuit restituită odată cu încetarea stării de urgență (adică, la 31 decembrie 2023). Însă, ***Consiliul pentru promovarea proiectelor investiționale de importanță națională***

a stabilit că instituțiile media a căror activitate a fost suspendată nu și-au putut relua activitatea la încheierea stării de urgență.

Acțiunile de retragere a licențelor de emisie au generat reacții din partea societății civile și a avocatului poporului care și-au exprimat îngrijorarea în privința acestor acțiuni. Astfel, în ianuarie 2024, organizațiile societății civile, organizații ale drepturilor omului și mass-media națională au emis o declarație comună prin care condamnă noul mecanism de blocare a activității mass-media, lipsa transparenței în procesul legislativ, precum și decizia autorităților de a continua blocarea instituțiilor media și după încetarea stării de urgență, contestând decizia CSE în instanță.

CONCLUZII

De menționat că mass-media din Moldova s-a confruntat cu presiuni de eliminare a conținutului și din partea autorităților din Federația Rusă: Serviciul Federal de supraveghere a comunicațiilor, tehnologiei informației și comunicării în masă a încercat de mai multe ori să influențeze modul de reflectare a războiului din Ucraina, solicitând mai multor portaluri de media (inclusiv TV8, NewsMaker și Ziarul de Gardă) să elimine conținutul care includea „informații false" despre război. Redacțiile portalurilor vizate de Serviciul Federal nu s-au conformat solicitării.

În concluzie, putem afirma că întru apărarea securității naționale, Republica Moldova trebuie să-și întărească reziliența informațională printr-o strategie coerentă, transparentă și echilibrată, care să asigure protecția valorilor democratice, cât și libertățile garantate de Constituție (în special, dreptul la libera exprimare), în fața noilor amenințări digitale.

REFERINȚE:

1. STOICESCU R., *Conceptul de securitate*, publicat în volumul coordonat de Ghica L. Al. și Zulean M. „Politica de securitate națională: Concepte, instituții, procese", Iași: Polirom, 2007, 79 p.
2. BARBA L., *Securitatea spațiului informațional – componentă a securității statului*, Institutul Intagrare Europeană și Științe Politice al Academiei de Științe a Moldovei, p.39, Disponibil online: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Securitatea%20spatiului%20informational.pdf, [Accesat: 10.06.2025].
3. FREEDOM HOUSE, *Libertatea pe internet în Republica Moldova*, octombrie 2024, PDF, disponibil: https://freedomhouse.org/sites/default/files/2024-11/Moldova-Internet-Freedom-2024-Rom.pdf
4. Codul serviciilor media audiovizuale al Republicii Moldova, COD Nr. 174, Parlamentul Republicii Moldova, https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=134139&lang=ro , [Accesat: 05.06.2025].
5. Consiliul audiovizualului, *Metodologia privind contestarea și evaluarea cazurilor de dezinformare în conținuturile audiovizuale*, PDF, disponibil: https://

consiliuaudiovizual.md/wp-content/uploads/2023/09/Metodologia-cazuri-dezinformare.pdf, [Accesat: 05.06.2025].

6. Legea nr. 200 din 25-07-2024 pentru modificarea Legii nr. 20/2009 privind prevenirea și combaterea criminalității informatice, Parlamentul RM, disponibil online: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=144568&lang=ro , [Accesat: 15.06.2025].
7. Hotărâre nr.1028 din 2023, *cu privire la constituirea, organizarea și funcționarea Agenției pentru Securitate Cibernetică*, Guvernul Republicii Moldova, Cancelaria de Stat, PDF, disponibil: https://cancelaria.gov.md/sites/default/files/document/attachments/nu-856-mded-2023.pdf, [Accesat: 10.06.2025].
8. Legea nr. 242 din 31-07-2023 *privind Centrul pentru Comunicare Strategică și Combatere a Dezinformării și privind modificarea unor acte normative*, legis.md, disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=138661&lang=ro, [Accesat: 15.06.2025].
9. POPȘOI C., *Fără „propagandă" la „Patriot". Experți despre crearea unui centru de combatere a dezinformării*, Radio Europa Liberă Moldova, 2023, disponibil: https://moldova.europalibera.org/a/fara-propaganda-la-patriot-experti-despre-crearea-unui-centru-de-combatere-a-dezinformarii-/32470564.html, [Accesat: 15.06.2025].
10. MUNGIU-PIPPIDI A., MUNTEANU I., *Moldova's "Twitter Revolution"*, Journal of Democracy, Johns Hopkins University Press, volume 20, nr. 3, 2009, 136-142 p., disponibil online: https://www.journalofdemocracy.org/articles/moldovas-twitter-revolution/, [Accesat: 20.06.2025].

MANAGEMENTUL PROIECTELOR EUROPENE ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR DIN REPUBLICA MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI REALIZĂRI

EUROPEAN PROJECT MANAGEMENT IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: CHALLENGES AND ACHIEVEMENTS

CZU: 005.8(4):378.4(47) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.23**

Carolina BUDURINA-GOREACII
ORCID: 0000-0003-2406-4212
E-mail: carolina.budurina.goreacii@usm.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The management of European projects is vital for advancing higher education in the Republic of Moldova. Through active involvement in EU-funded programs like Erasmus+, Horizon 2020/Horizon Europe, and Marie Skłodowska-Curie Actions, Moldovan universities have modernized education, internationalized research, improved governance, and strengthened academic partnerships. Key achievements include aligning curricula with European standards, establishing centers of excellence, increasing academic mobility, and joining international research consortia.However, institutions still face challenges such as limited capacity, bureaucratic hurdles, insufficient co-financing, staff turnover, and lack of expertise in preparing competitive research proposals, especially under Horizon Europe. This article examines these issues through document analysis and case studies, focusing on the State University of Moldova. It explores how European funds have been accessed and managed, highlighting their positive impact on institutional development. The article concludes by recommending systemic measures to enhance project implementation and maximize the benefits of European cooperation for Moldova's higher education sector.*

Keywords*: European projects management, high education, challenges, results, efforts*

INTRODUCERE

Managementul proiectelor europene joacă un rol esențial în dezvoltarea învățământului superior din Republica Moldova. Integrarea instituțiilor de învățământ superior din Moldova în Spațiul European al Învățământului Superior și Cercetării a fost posibilă prin participarea activă la diverse programe finanțate de Uniunea Europeană, precum Erasmus+, Horizon 2020/Horizon Europe și Marie Skłodowska-Curie Actions. Aceste programe au constituit o platformă importantă pentru modernizarea procesului educațional, internaționalizarea activităților de cercetare, dezvoltarea competențelor profesionale și instituționale, dar și pentru consolidarea parteneriatelor academice la nivel internațional.

Printre realizările notabile ale universităților moldovenești se numără adaptarea curriculei conform standardelor europene, înființarea unor centre de excelență, creșterea mobilității academice atât pentru studenți, cât și pentru cadrele didactice și cercetători, îmbunătățirea guvernanței instituționale și a capacității administrative, precum și participarea în consorții internaționale de cercetare.

În pofida acestor realizări, universitățile din Republica Moldova continuă să se confrunte cu o serie de dificultăți în gestionarea proiectelor europene. Printre acestea se numără capacitatea instituțională limitată, birocrația excesivă, lipsa unei cofinanțări naționale adecvate, fluctuația personalului calificat și nivelul insuficient de expertiză în redactarea propunerilor competitive, aspect care reduce șansele de succes în competițiile europene, în special în cadrul programelor complexe de cercetare, precum Horizon Europe.

În scopul valorificării pe deplin a beneficiilor fondurilor europene, este necesară consolidarea capacității instituționale, reducerea birocrației, asigurarea unei cofinanțări naționale consistente și dezvoltarea competențelor specializate în elaborarea proiectelor. Doar prin abordarea acestor aspecte, Republica Moldova va putea avansa sustenabil în integrarea sa europeană în domeniul educației și cercetării.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru o investigare comprehensivă, au fost aplicate următoarele materiale și metode, precum:

- *Analiza documentară.* Ai fost examinate documentele instituționale și rapoartele oficiale pentru a evalua cadrul legislativ, strategic și procedural privind managementul proiectelor europene. Aceasta va permite identificarea politicilor instituționale și a gradului de aliniere la cerințele europene. Drept materiale au fost folosite *documente oficiale și rapoarte*, în particular strategii naționale și universitare privind implementarea proiectelor europene, ghiduri de management de proiect, rapoarte de progres și evaluare a proiectelor finanțate prin Erasmus+, Horizon, TEMPUS etc.
- *Analiza studiilor de caz.* Studierea unor proiecte europene implementate în mod concret în instituțiile selectate pentru a evidenția bune practici, dificultăți, soluții adoptate și rezultate obținute. S-a utilizat s*tudiul de caz,* prin care a fost analizat aprofundat unele proiecte relevante derulate în universități reprezentative (ex. Universitatea de Stat din Moldova).

Această combinație metodologică a permis o înțelegere nuanțată și obiectivă a proceselor și rezultatelor managementului proiectelor europene în universitățile moldovenești, evidențiind atât realizările cât și provocările majore cu care se confruntă instituțiile.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Managementul proiectelor europene în instituțiile de învățământ superior este un proces complex ce implică planificarea, coordonarea, implementarea și evaluarea

activităților finanțate din surse externe, în special de către Uniunea Europeană. În cazul Republicii Moldova, acest domeniu a cunoscut o dezvoltare accelerată și continua începând cu anii 2010, odată cu deschiderea oportunităților oferite de programele Erasmus+, TEMPUS, Horizon 2020 și ulterior Horizon Europe.

Conform literaturii de specialitate, proiectele europene în educație au un caracter transformator, contribuind la reformarea sistemului de învățământ superior prin: introducerea noilor practici pedagogice; dezvoltarea curriculei în conformitate cu standardele europene; consolidarea dimensiunii internaționale a instituțiilor [1, p. 23-24].

La nivel teoretic, abordarea managementului proiectelor educaționale europene implică aplicarea modelului ciclului de viață al proiectului, care cuprinde următoarele etape: inițierea, planificarea, execuția, monitorizarea și închiderea proiectului [2, p. 3]. Aceste etape sunt aplicate în mod specific în cadrul instituțiilor moldovenești, care adaptează standardele internaționale la realitățile locale – inclusiv constrângerile administrative, financiare și umane.

Totodată, cadrul de referință pentru înțelegerea managementului de proiect în educație în Republica Moldova este influențat de rapoartele și politicile Ministerului Educației și Cercetării, precum și de orientările Comisiei Europene. Raportul Ministerului Educației și Cercetării din anul 2022 evidențiază nevoia consolidării capacităților instituționale de scriere și implementare a proiectelor europene, în special în universitățile din afara municipiului Chișinău și în cele cu acces limitat la rețele internaționale [3, 55-57].

Pe plan practic, universitățile moldovenești se confruntă cu o serie de probleme în aplicarea principiilor managementului de proiect: lipsa personalului specializat, nevoia de formare continuă, instabilitatea legislativă și accesul limitat la cofinanțare. Aceste provocări impun o adaptare a teoriilor clasice ale managementului proiectelor la un context emergent, în care sustenabilitatea, parteneriatele și mobilitatea academică devin priorități strategice.

Din cele enunțate mai sus, putem rezuma că cadrul teoretic privind managementul proiectelor europene în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova este construit la intersecția dintre teoriile internaționale ale managementului de proiect și realitățile sistemului educațional moldovenesc, aflat într-un proces continuu de integrare în Spațiul European al Învățământului Superior.

Deși Republica Moldova a înregistrat în ultima perioadă de timp progrese considerabile în accesarea și implementarea proiectelor europene, mai ales în domeniile educației și cercetării, gestionarea acestora rămâne adesea marcată de o serie de *provocări* sistemice și instituționale. Aceste dificultăți afectează nu doar eficiența procesului de implementare, ci și capacitatea de a valorifica pe deplin beneficiile integrării europene în sectorul învățământului superior.

1. Capacitate instituțională insuficientă. Multe instituții de învățământ superior din Republica Moldova nu dispun de structuri administrative specializate și durabile pentru gestionarea proiectelor internaționale. Personalul implicat în coordonarea proiec-

telor este adesea subdimensionat, insuficient format sau implicat concomitent în multiple activități academice și administrative, ceea ce reduce calitatea și eficiența procesului de management.

2. Cadrul legislativ și birocratic rigid. Procedurile administrative interne, alături de reglementările naționale privind achizițiile publice, mobilitatea internațională sau raportarea financiară, sunt adesea rigide și greu compatibile cu cerințele specifice ale programelor europene. Lipsa unor reglementări clare privind statutul fondurilor externe în bugetele instituțiilor universitare generează întârzieri în derularea activităților și o incertitudine juridică semnificativă [4, p. 240-241].

3. Dificultăți în asigurarea cofinanțării. Multe proiecte europene, în special cele din cadrul programelor de cercetare (ex. Horizon Europe), necesită contribuții financiare proprii din partea instituțiilor beneficiare. În contextul unui buget public limitat alocat educației și cercetării, universitățile din Republica Moldova întâmpină dificultăți în mobilizarea resurselor necesare pentru cofinanțare, ceea ce limitează participarea lor la competiții internaționale de amploare.

4. Fragmentarea informațională și lipsa unei strategii naționale coerente. Nu există, la nivel național, o strategie integrată de susținere a participării instituțiilor de învățământ la programele europene. De asemenea, lipsa unui sistem centralizat de monitorizare, diseminare și schimb de bune practici duce la duplicarea eforturilor, inegalitate în distribuirea informației și slaba valorificare a expertizei acumulate.

5. Fluctuația și migrarea resurselor umane. Instituțiile de învățământ superior se confruntă cu migrarea continuă a resurselor umane calificate către spațiul european, ceea ce afectează negativ stabilitatea echipelor de proiect și capacitatea de construire a unei expertize instituționale pe termen lung. Această dinamică duce la pierderea continuității în implementarea proiectelor și slăbirea capitalului intelectual autohton [5, p.49-50].

6. Deficit de competențe în redactarea și scrierea propunerilor de proiect. Deși interesul pentru accesarea fondurilor europene este în creștere, multe cadre universitare și cercetători nu dețin competențele necesare pentru a elabora propuneri de proiect competitive la standarde internaționale. Lipsa formărilor sistematice în managementul proiectelor, scriere academică și planificare strategică reprezintă un obstacol major în atragerea de finanțare externă.

În pofida provocărilor structurale și instituționale enunțate mai sus, trebuie să remarcăm totuși că universitățile din Republica Moldova au reușit să valorifice într-o manieră semnificativă și un șir de rezultate obținute datorită oportunităților de participare în programele europene de educație și cercetare. Realizările înregistrate reflectă nu doar progresul în procesul de internaționalizare, ci și o consolidare treptată a culturii proiectelor în cadrul mediului academic.

1. Creșterea participării în programele Erasmus+ și Horizon. Universitățile moldovenești au devenit actori activi în programele Erasmus+, contribuind la consolidarea mobilității academice. Studenții, cadrele didactice și personalul administrativ beneficiază de schimburi internaționale, facilitând transferul de bune practici, modernizarea

curriculei și extinderea rețelelor academice. De asemenea, participarea în proiecte Horizon 2020 și Horizon Europe a permis dezvoltarea infrastructurii de cercetare și implicarea în consorții științifice internaționale [6, p. 57-59].

2. Modernizarea programelor de studii și digitalizarea procesului educațional. Prin intermediul proiectelor europene (ex. Erasmus+ CBHE – Capacity Building in Higher Education), mai multe universități au revizuit și modernizat planurile de învățământ, au introdus module interdisciplinare și au dezvoltat cursuri noi în concordanță cu cerințele pieței muncii. Totodată, a fost accelerată digitalizarea procesului educațional, prin platforme online, echipamente moderne și instruirea cadrelor didactice în pedagogii digitale.

3. Crearea centrelor de excelență și laboratoare modern. În cadrul proiectelor europene au fost instituite centre de excelență, laboratoare de cercetare aplicativă și spații inovative de învățare (ex. „SmartLab", „Makerspace", „Career Guidance Centers"), care susțin formarea competențelor transversale și colaborarea între studenți și sectorul privat. Aceste infrastructuri moderne contribuie la reducerea decalajului tehnologic între Moldova și standardele europene.

4. Promovarea internaționalizării și creșterea vizibilității academice. Datorită implicării în proiecte internaționale, universitățile din Moldova și-au consolidat poziția în rețelele academice europene, atrăgând parteneriate strategice și participând la evenimente internaționale majore (workshopuri, conferințe, formări). Această deschidere a contribuit la creșterea prestigiului academic, inclusiv la nivelul rankingurilor internaționale.

5. Îmbunătățirea managementului universitar. Participarea în proiecte europene a stimulat adoptarea unor practici moderne de guvernanță universitară, prin formarea personalului în domeniul managementului de proiect, asigurarea calității, autonomia instituțională și management financiar. Totodată, au fost elaborate politici interne pentru atragerea și implementarea eficientă a fondurilor externe.

6. Adaptarea curriculumului la standardele Spațiului European al Învățământului Superior. Unul dintre cele mai semnificative rezultate ale participării Republicii Moldova la programele europene, în special Erasmus+ – acțiunea „Capacity Building in Higher Education" (CBHE) și „Joint Master Degrees" (EMJMD), îl constituie procesul de modernizare și armonizare a curriculumului universitar în conformitate cu principiile Spațiului European al Învățământului Superior (EHEA).

7. Participarea în consorții internaționale de cercetare. În paralel cu modernizarea procesului educațional, instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova au făcut progrese semnificative în integrarea în rețele internaționale de cercetare, în special prin programele-cadru europene, cum ar fi Horizon 2020 și Horizon Europe[7].

Pentru a valorifica pe deplin potențialul proiectelor europene, este necesară implementarea unor măsuri sistemice, printre care: profesionalizarea managementului de proiect la nivel instituțional prin formări specializate, crearea unor birouri dedicate și recrutarea de experți; simplificarea procedurilor administrative interne, prin digitalizare și adaptarea reglementărilor naționale la standardele europene; asigurarea unui meca-

nism de cofinanțare publică stabilă pentru proiectele internaționale; stimularea culturii proiectelor europene în rândul cadrelor didactice și al cercetătorilor prin recunoașterea și recompensarea performanței în atragerea de fonduri externe; încurajarea colaborărilor interuniversitare naționale pentru participarea comună în consorții internaționale.

În cele ce urmează, vom face referință la cazul Universității de Stat din Moldova, încercând să evidențiem cum au fost accesate și gestionate fondurile europene și ce impact au avut acestea asupra dezvoltării învățământului universitar.

Universitatea de Stat din Moldova (USM), ca cea mai veche și una dintre cele mai mari instituții de învățământ superior din țară, a jucat un rol central în procesul de integrare a Republicii Moldova în Spațiul European al Învățământului Superior și Cercetării, prin implicarea activă în proiecte finanțate din fonduri europene.

1. Accesarea fondurilor europene. Începând cu mijlocul anilor 2000, USM a devenit unul dintre beneficiarii principali ai programelor europene, în special Erasmus+, Horizon 2020, Horizon Europe, precum și ale altor inițiative precum TEMPUS (predecesorul Erasmus+ pentru Europa de Est). Prin aceste programe, universitatea a accesat finanțări pentru proiecte de dezvoltare a capacității instituționale, modernizare curriculară, mobilitate academică și cercetare colaborativă. Conform rapoartelor oficiale și comunicatelor Ministerului Educației și Cercetării, USM a obținut, în ultimul deceniu, zeci de granturi europene care au însumat milioane de euro, poziționând universitatea drept un actor de referință în domeniul internaționalizării învățământului superior din Moldova.

2. Gestionarea fondurilor și provocări. USM a dezvoltat o structură administrativă dedicată managementului proiectelor europene, cu un Birou de Proiecte care coordonează scrierea, implementarea și monitorizarea granturilor. Această abordare a permis o gestionare mai eficientă și transparentă a fondurilor, precum și respectarea cerințelor stricte ale finanțatorilor europeni. Cu toate acestea, universitatea s-a confruntat și cu dificultăți comune mediului academic moldovenesc: complexitatea procedurilor administrative, necesitatea de formare continuă a personalului, și uneori întârzieri în raportările financiare cauzate de birocrația locală. USM a depus eforturi sustenabile pentru a depăși aceste obstacole prin colaborarea strânsă cu experți internaționali și prin adaptarea procedurilor interne la standardele europene.

3. Impactul fondurilor europene asupra dezvoltării învățământului universitar Fondurile europene au avut un impact semnificativ asupra multiplelor dimensiuni ale activității universitare la USM: modernizarea curriculei, dezvoltarea infrastructurii educaționale și de cercetare: mobilitatea academică, consolidarea capacității manageriale [8].

4. Contribuția la internaționalizarea învățământului superior din Republica Moldova. USM, prin aceste realizări, a devenit un model pentru alte universități din țară în ceea ce privește utilizarea eficientă a fondurilor europene și integrarea în Spațiul European al Învățământului Superior. Participarea sa activă în consorții europene a deschis noi oportunități de colaborare academică și cercetare, sporind vizibilitatea internațională a învățământului universitar moldovenesc.

Rezumând cele expuse mai sus, evidențiem că Universitatea de Stat din Moldova a demonstrat o capacitate crescândă de a valorifica fondurile europene, ceea ce a dus la transformări profunde ale procesului educațional și ale mediului academic. Gestionarea eficientă a acestor resurse și impactul lor pozitiv constituie un pilon esențial în strategia de dezvoltare și internaționalizare a instituției, cu efecte benefice nu doar pentru comunitatea academică locală, ci și pentru întreg sistemul de învățământ superior din Republica Moldova.

CONCLUZII

Proiectele europene reprezintă un vector strategic pentru modernizarea învățământului superior din Republica Moldova. Cu toate că universitățile au înregistrat progrese remarcabile în ultimul deceniu, eficiența managementului de proiect rămâne inegală și profund dependentă de contextul instituțional și politic. Consolidarea capacităților administrative și crearea unui cadru favorabil participării internaționale sunt pași esențiali pentru integrarea deplină a Republicii Moldova în Spațiul European al Educației și Cercetării.

REFERINȚE:

1. CRUDU R. Internationalisation of Higher Education in the Republic of Moldova: Challenges and Opportunities. În: *Journal of Research in Higher Education,* 3(2), 2019. p. 21–35.
2. Project Management Institute. In: *A Guide to the Project Management Body of Knowledge (PMBOK® Guide)* – 7th Edition, 2021. p. 3-5.
3. *Raport de activitate pentru anul 2022.* Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. Chișinău: MEC. 2022, 160 p. https://www.mecc.gov.md/sites/default/files/raport_mec_2022_1.pdf [Accesat 10.06.2025]
4. SAVA A. *Managementul proiectelor educaționale internaționale: între provocări administrative și performanță academică*. Revista Calitatea – Acces la Succes, 20(S3), 2019, p. 239–243.
5. GAINDRIC C., DUCA G. Participarea cercetătorilor din Republica Moldova în programele-cadru europene de cercetare-inovare: provocări și perspective. În: *Buletinul Academiei de Științe a Moldovei,* 3(372), 2018, p. 47–53.
6. CAZACU M., MUNTEANU, A. Impactul programelor europene asupra internaționalizării învățământului superior din Republica Moldova. În: *Revista de Științe ale Educației,* 45(1), 2020. p. 56–66.
7. European Commission. *Horizon Europe – the EU Research and Innovation programme (2021–2027)*. Available: https://ec.europa.eu [Accessed:09.06.2025]
8. European Commission. *Erasmus+ Programme Guide*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023, 442 p. Available: https://erasmus-plus.ec.europa.eu/sites/default/files/2023-01/ErasmusplusProgramme-Guide2023-v2_en.pdf?utm_source=chatgpt.com [Accessed: 12.06.2026]

LEADERSHIP ADAPTIV: ASPECTE TEORETICO-CONCEPTUALE

ADAPTIVE LEADERSHIP: THEORETICAL AND CONCEPTUAL ASPECTS

CZU: 35:005.322 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.24**

Irina CEACÎR
ORCID: 0000-0003-4715-8027
E-mail: i.a.ceacir@gmail.com
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article explores the theoretical and conceptual foundations of adaptive leadership, emphasizing its relevance for institutional reforms in the Republic of Moldova during its process of European integration. Based on the works of Ronald Heifetz and collaborators, adaptive leadership is presented as a form of leadership capable of addressing complex challenges through collective learning, internal mobilization, and the management of systemic tensions. In contrast to transactional and transformational models, adaptive leadership stands out by fostering organizational change through participatory and resilient processes. The analysis of the Moldovan context reveals a dominant transactional leadership style in public administration, shaped by hierarchical structures, centralized decision-making, and a lack of incentives for innovation. The article argues that the promotion of adaptive leadership is crucial for strengthening democratic governance and aligning Moldova's public sector with European standards.*

Keywords: *adaptive leadership, public administration, Republic of Moldova, European integration, institutional reform.*

INTRODUCERE

Într-o lume marcată de instabilitate geopolitică, crize climatice și transformări tehnologice accelerate, instituțiile publice sunt chemate să se adapteze rapid la noi cerințe de guvernanță. În acest context, *leadershipul adaptiv* devine o paradigmă tot mai relevantă, în special pentru statele aflate în tranziție politică și instituțională, cum este cazul Republicii Moldova. Spre deosebire de modelele tradiționale de conducere, leadershipul adaptiv implică nu doar capacitatea liderului de a răspunde la schimbări, ci și de a mobiliza colectivul pentru învățare, inovare și reziliență. Importanța acestui model de leadership este sporită în actualul context geopolitic al Republicii Moldova, aflată în plin proces de transformare profundă pentru a îndeplini criteriile de integrare în Uniunea Europeană. Adoptarea unei conduite adaptative la nivelul administrației publice este esențială pentru implementarea reformelor structurale, pentru asigurarea bunei guvernări și pentru consolidarea instituțiilor democratice. Acest articol își propune să exploreze fundamentele teoretico-conceptuale ale leadershipului adaptiv, să evidențieze caracteristicile esențiale

ale acestuia și să analizeze relevanța sa în cadrul transformărilor instituționale din Republica Moldova, în lumina procesului de aderare la Uniunea Europeană.

Demersul are un caracter exploratoriu și conceptual, fiind fundamentat pe analiza literaturii de specialitate internaționale [1] (autori-cheie: Ronald Heifetz, Alexander Grashow, Marty Linsky) și a documentelor oficiale emise de instituțiile Uniunii Europene și ale Republicii Moldova. Metoda utilizată este analiza calitativă a conținutului, cu accent pe interpretarea critică a conceptelor de leadership și corelarea acestora cu contextul național. Nu sunt incluse date empirice, ci se realizează o sinteză teoretică și contextuală.

Republica Moldova a obținut statutul de țară candidată la Uniunea Europeană în iunie 2022, iar în decembrie 2023, Consiliul European a aprobat începerea negocierilor de aderare. Conform Raportului de extindere al Comisiei Europene din 2024, publicat în octombrie 2024, Moldova a realizat progrese importante în domenii precum reforma justiției, capacitatea administrativă, politica externă și securitatea. Totodată, raportul evidențiază nevoia de consolidare a statului de drept, combaterea corupției și îmbunătățirea managementului instituțional [2]. Comisia Europeană notează în raport că „implementarea reformelor va necesita un leadership angajat, competent și rezilient la toate nivelurile administrației publice" – formulare ce reflectă cerințele unui model de leadership adaptiv. În acest cadru, conceptul de leadership adaptiv oferă un instrument analitic valoros pentru înțelegerea și orientarea schimbării instituționale în Republica Moldova, susținând tranziția către o guvernanță europeană eficientă, participativă și transparentă.

Conceptul de *leadership adaptiv* a fost introdus de Ronald Heifetz în cadrul programelor de leadership de la Harvard Kennedy School, ca răspuns la limitele modelelor tradiționale de conducere în fața complexității și incertitudinii lumii moderne. Spre deosebire de leadershipul tranzacțional sau chiar cel transformativ, modelul adaptiv nu presupune oferirea unor soluții prestabilite, ci capacitatea liderului de a crea spațiul pentru învățare colectivă, procesare a conflictelor și dezvoltare organizațională durabilă. Leadershipul adaptiv este definit ca „practica mobilizării oamenilor pentru a face față provocărilor dificile și pentru a prospera. Acesta nu este doar un set de abilități tehnice, ci o abordare sistemică care implică interpretarea realității, gestionarea tensiunilor și stimularea schimbării la toate nivelurile organizației [1].

În lucrarea sa „The Practice of Adaptive Leadership: Tools and Tactics for Changing Your Organization and the World*"* Ronald Heifetz și colegii săi identifică mai multe trăsături esențiale ale leadershipului adaptive. 1. Distincția dintre probleme tehnice și adaptative - problemele tehnice au soluții cunoscute și pot fi gestionate prin autoritate formală; problemele adaptative implică schimbări de valori, comportamente și priorități și necesită învățare colectivă. 2. Crearea unui „container" pentru schimbare - liderii adaptivi creează un spațiu sigur, dar provocator, în care echipele pot explora noi perspective și soluții fără teama represiunii. 3. Gestionarea rezistenței la schimbare - o componentă crucială este identificarea și abordarea formelor subtile de rezistență, atât

la nivel individual, cât și instituțional. 4. Externalizarea autorității - leadershipul adaptiv presupune împărțirea puterii și cultivarea responsabilității distribuite , ceea ce reprezintă o caracteristică esențială într-o guvernanță democratică [3].

Pentru a înțelege specificitatea leadershipului adaptiv, în lucrarea de față ne-am propus ca să-l comparăm cu alte modele de conducere consacrate, în special cu leadershipul tranzacțional și cel transformativ. Astfel, menționăm că leadershipul tranzacțional este centrat pe schimburi clar definite între lider și subordonați, în care comportamentele sunt recompensate sau sancționate în funcție de rezultate. Acest model este eficient în contexte stabile, în care problemele pot fi abordate prin aplicarea procedurilor existente și prin autoritatea formală.

Pe de altă parte, leadershipul transformativ se caracterizează prin capacitatea liderului de a inspira și motiva membrii organizației sau instituției printr-o viziune convingătoare, apelând adesea la carismă și valori morale înalte. Transformarea se produce prin cultivarea unei culturi organizaționale puternice în organizație/instituție, prin influențarea sistemului de credințe și atitudini ale colaboratorilor, ceea ce duce la un angajament sporit față de obiectivele comune.

În contrast cu cele două modele, leadershipul adaptiv se evidențiază prin accentul pus pe mobilizarea colectivă în fața unor provocări complexe, care nu pot fi rezolvate prin soluții standard sau prin autoritate ierarhică. Liderii adaptivi nu oferă neapărat răspunsuri, ci creează condițiile pentru ca organizația să învețe, să se confrunte cu tensiunile latente și să se reinventeze. Angajații care au activat într-un sistem rigid și stabil se ciocnesc de mari dificultăți de adaptare într-un astfel de mediu, iar cei care sunt flexibili se simt apreciați și încurajați să se dezvolte și să crească professional. Spre deosebire de liderii tranzacționali sau transformativi, cei adaptivi acceptă ambiguitatea, încurajează dezbaterea și descentralizează procesul decizional. Ei fac diferența clară între problemele tehnice, care pot fi abordate prin expertiză și soluții cunoscute, și problemele adaptative, care implică schimbări fundamentale în valorile, normele sau identitatea organizațională.

Această diferențiere este esențială în înțelegerea rolului leadershipului adaptiv în instituțiile publice supuse presiunilor de reformă, precum cele din Republica Moldova, unde liderii sunt provocați nu doar să gestioneze procese, ci să creeze spații de transformare instituțională profundă. Perioada transformărilor în general este una dificilă pentru orice instituție, dar mai ales atunci când vine vorba de schimbare de mentalitate e și mai complicat. În analiza rapoartelor instituțiilor publice din Republica Moldova, literatura de specialitate și rapoartele internaționale indică faptul că leadershipul tranzacțional este modelul dominant, iar leadershipul transformativ este întâlnit în mod izolat, în special în proiectele susținute de partenerii internaționali. Leadershipul adaptiv, în schimb, este rar identificat, tocmai din cauza culturii organizaționale birocratice și a rezistenței la schimbare instituțională profundă.

Conform unei analize realizate de Institutul pentru Politici și Reforme Europene (IPRE), administrația publică din Republica Moldova funcționează în baza unor

structuri ierarhice rigide, în care deciziile sunt centralizate, iar inițiativa personală sau învățarea organizațională sunt slab încurajate. Această configurație favorizează leadershipul tranzacțional, axat pe conformitate, control procedural și menținerea status quo-ului [4].

Totodată, într-un raport al SIGMA (Support for Improvement in Governance and Management), realizat în parteneriat cu OECD și UE, se subliniază că Moldova are „un grad limitat de leadership strategic în sectorul public", iar politicile publice sunt adesea formulate fără participare reală sau adaptare contextuală, ceea ce indică absența unui leadership adaptive [5].

Prin urmare, deși se remarcă apariția unor lideri cu tendințe transformatoare, în special în cadrul reformei justiției, digitalizării și administrației locale sprijinite de UE, aceștia nu reușesc să transforme sistemic cultura organizațională. Factorii principali care împiedică apariția unui leadership adaptiv sunt: slaba descentralizare a deciziilor, frica de asumare a riscurilor, lipsa unui cadru instituțional care să recompenseze inovația și învățarea. Această situație confirmă necesitatea promovării unui model de leadership adaptiv în administrația publică moldovenească, capabil să gestioneze complexitatea procesului de integrare europeană și să creeze organizații reziliente și orientate spre schimbare.

Modelul adaptiv este deosebit de potrivit pentru instituții publice din state aflate în proces de reformă, cum este Republica Moldova. Într-un astfel de context, liderii nu pot miza doar pe reguli sau pe autoritate formală, ci trebuie să activeze resursele interne ale sistemului, să creeze coaliții largi pentru schimbare și să tolereze ambiguitatea. Așa cum subliniază Ronald Heifetz „Leadershipul nu înseamnă să ai toate răspunsurile, ci să formulezi întrebările potrivite și să susții procesul de învățare colectivă" [1].

În acest context considerăm că, leadershipul adaptiv reprezintă o abordare modernă, necesară și profund relevantă în contextul reformelor instituționale din Republica Moldova. În fața complexității procesului de integrare europeană și a provocărilor sistemice cu care se confruntă administrația publică, acest model oferă o alternativă viabilă la stilurile tradiționale de conducere, încurajând implicarea colectivă, învățarea continuă și gestionarea rezistenței la schimbare. Într-un sistem dominat de ierarhii rigide și procese formale, promovarea leadershipului adaptiv poate deveni un catalizator pentru transformare instituțională autentică și pentru consolidarea unei guvernanțe democratice, participative și reziliente.

CONCLUZII

În baza celor menționate anterior, venim cu următoarele concluzii și recomandări:

1. Leadershipul adaptiv oferă un cadru conceptual esențial pentru abordarea provocărilor complexe și sistemice cu care se confruntă instituțiile publice aflate în tranziție, așa cum este cazul Republicii Moldova în procesul de integrare în Uniunea Europeană.

2. Stilul de leadership dominant în administrația publică moldovenească rămâne tranzacțional, datorită structurii birocratice, centralizării deciziilor și unei culturi instituționale rezistente la schimbare.
3. Absența unui leadership adaptiv în sectorul public limitează capacitatea instituțiilor de a răspunde eficient reformelor europene, de a mobiliza resursele interne și de a construi organizații flexibile și durabile.

Recomandările pe care le propunem sună în felul următor:

1. Promovarea în cadrul autorităților publice a culturii organizaționale favorabile învățării și inovării, prin formarea continuă a liderilor din sectorul public în spiritul principiilor leadershipului adaptiv.
2. Reformarea structurilor decizionale din administrația publică, prin descentralizarea responsabilităților și stimularea participării angajaților la procesele de schimbare.
3. Integrarea leadershipului adaptiv în politicile de resurse umane și management public, ca parte a unei strategii naționale de profesionalizare a funcției publice și de aliniere la valorile europene.

Reiterăm că implementarea leadershipului adaptiv în administrația publică nu mai poate fi considerată doar o opțiune strategică, ci reprezintă o necesitate stringentă pentru asigurarea coerenței reformelor și a sustenabilității procesului de integrare europeană. Doar prin lideri capabili să gestioneze schimbarea, să mobilizeze colectivul instituțional și să creeze spații pentru învățare și inovare, Republica Moldova poate construi o guvernanță modernă, eficientă și orientată spre viitor. În acest sens, leadershipul adaptiv devine un pilon esențial al modernizării administrației, oferind un cadru eficient de răspuns la provocările unei guvernanțe europene în devenire. Investiția în formarea unor lideri adaptivi este, totodată, o condiție indispensabilă pentru reforme instituționale durabile și pentru creșterea încrederii cetățenilor în instituțiile statului. Într-un mediu administrativ marcat de incertitudini și schimbări accelerate, capacitatea de a conduce prin adaptare nu este doar o trăsătură a liderilor performanți, ci un avantaj competitiv la nivel de sistem public.

REFERINȚE:

1. The Practice of Adaptive Leadership: Tools and Tactics for Changing Your Organization and the World *(2009)*. https://www.hks.harvard.edu/publications/practice-adaptive-leadership-tools-and-tactics-changing-your-organization-and-world. (vizitat 13.06.2025).
2. Republic of Moldova 2024 Report. În: https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/ document/2024/Moldova%20Report%202024.pdf. (vizitat 30.06.2025).
3. The work of leadership. În: https://hbr.org/2001/12/the-work-of-leadership. (vizitat 30.06.2025).
4. Institutul pentru Politici și Reforme Europene (2023). Reforma administrației

publice: între angajamente și realitate. *În:* https://ipre.md/2023/03/15/reforma-administratiei-publice-intre-angajamente-si-realitate/. (citat 01.07.2025).
5. Administrația publică în Republica Moldova. În: https://www.sigmaweb.org/ro/publications/administratia-publica-in-republica-moldova_1d6408f6-ro.html. (vizitat 01.07.2025).

N.B. *Articolul este elaborat în cadrul subprogramului 01.05.01 Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.*

IDENTIFICĂRI CONCEPTUAL-TEORETICE A RELAȚIEI „POLITICĂ EXTERNĂ" ȘI „COMUNICARE STRATEGICĂ"

CONCEPTUAL-THEORETICAL IDENTIFICATIONS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN "FOREIGN POLICY" AND "STRATEGIC COMMUNICATION"

CZU: 327:316.77 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.25**

Iaroslav CEBANU
ORCID: 0009-0000-9730-9730
E-mail: cebanuiaroslav@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Svetlana CEBOTARI
ORCID: 0000-0001-9073-104X
E-mail: svetlana.cebotari11@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article analyzes the relationship and interaction between foreign policy and strategic communication through the lens of political science analysis. The objectives of this work are to conduct a conceptual analysis of the connection between strategic communication and foreign policy, as well as to evaluate the actions of the Republic of Moldova in this area in the context of geopolitical volatility and international instability. The following methods were used for this work: content analysis, institutional method, systemic method, factor analysis, analysis and synthesis.*

The results obtained show that the foreign policy of the Republic of Moldova, in connection with the growing use of information technologies, new communication channels, digital means of communication, is undergoing qualitative and phenomenological changes, adaptation to which is facilitated by strategic communication and which needs further development.

Keywords: *strategic communication, foreign policy, international relations.*

INTRODUCERE

În cadrul proceselor politice contemporane, relațiile bilaterale dintre state continuă să reprezinte forma principală de interacțiune în promovarea politicii externe. Autosuficiența și suveranitatea unui stat constituie premise esențiale pentru formularea și implementarea unei politici externe aliniate intereselor naționale fundamentale. Contextul actual, marcat de proliferarea canalelor de comunicare digitală, răspândirea dezinformării, știrilor false, tehnologiilor deepfake, precum și de manifestarea fenomenelor de război hibrid și informațional -în special în lumina conflictului militar din Ucraina și a tentativelor Federației Ruse de a influența indirect politica internă și externă a Republicii Moldova- accentuează importanța unei comunicări strategice coerente. O astfel de

comunicare devine nu doar un garant al stabilității în politica externă, ci și un instrument crucial de protecție a securității și integrității spațiului politic intern. Evenimentele recente de pe scena internațională -cum ar fi eroziunea sistemelor globale de securitate și menținere a păcii, escaladarea acțiunilor militare în Ucraina, precum și conflictul dintre Israel și Iran- relevă cu atât mai mult necesitatea orientării ferme spre integrarea europeană, dezvoltarea pașnică și consolidarea rezilienței față de influențele exercitate de actori statali sau non-statali externi. În acest context, comunicarea strategică dobândește un rol esențial atât în politica externă, cât și în cea internă, fiind concepută ca o barieră împotriva interferențelor externe și ca un mecanism de întărire a coeziunii naționale.

Un moment semnificativ pentru Republica Moldova, cu un potențial substanțial de dezvoltare, îl constituie adoptarea noii Concepții de comunicare strategică, aprobată de Guvern în anul 2024. Aceasta evidențiază necesitatea asigurării unei informări corecte a populației și a combaterii active a campaniilor de dezinformare provenite din exterior. Pentru o înțelegere conceptuală și teoretică a interdependenței dintre politica externă și comunicarea strategică, este necesară o analiză aprofundată a conținutului ambelor domenii, a convergențelor conceptuale dintre ele.

MATERIAL ȘI METODĂ

În analiza fenomenelor asociate politicii externe și comunicării strategice, este esențială definirea conceptuală riguroasă a acestor termeni, precum și înțelegerea modului în care se manifestă în cadrul proceselor politice contemporane. Pornind de la metoda analizei de conținut și de la reperele istorice ale gândirii socio-politice, se constată că, în literatura de specialitate, conceptualizarea politicii externe – în special în tradiția academică americană – se bazează frecvent pe evaluări cantitative. În acest context, savantul american J. Frankel, adoptând o perspectivă pozitivistă, definește politica externă drept un raport între interesele naționale, înțelese ca totalitate a valorilor naționale pentru care acționează națiunea [1]. Această abordare reflectă tendința dominantă a cercetării americane de a operaționaliza conceptele și de a construi modele cauzale riguroase pentru explicarea fenomenelor internaționale.

O contribuție relevantă în această direcție aparține cercetătoarei Tatiana Alekseeva, afiliată MGIMO, care atrage atenția asupra diferențelor substanțiale dintre paradigmele teoretice dominante în Statele Unite și cele din Europa Occidentală. [2, p. 224].

În definirea conținutului politicii externe, echipa de autori Caporaso J. și Levine D. evidențiază complexitatea conceptuală și antagonismele existente în procesul de teoretizare a acestui fenomen. Analizând geneza conceptelor politice care fundamentează acțiunile externe ale statului, aceștia subliniază lipsa unui consens teoretic clar în definirea politicii: „Există numeroase concepții concurente despre ceea ce înseamnă politica, și niciuna dintre ele nu a câștigat supremația, demonstrând o superioritate teoretică evidentă” [3, p. 256]. În acest sens, politica a fost definită în moduri variate, în funcție de orientarea teoretică a autorilor: ca „cine primește ce, când și cum” (Lasswell), „lupta pentru putere” (Morgenthau), „arta și știința guvernării”, „socializarea conflictului”

(Schattschneider), „modele de putere, guvernare și autoritate" (Dahl), „știința statului", „distribuirea autoritară a valorilor" (Easton), „conflict pur – ca în cazul opoziției dintre 'noi' și 'ei'" (Schmitt) sau „reconcilierea intereselor contradictorii prin politica de stat" (Crick). Aceste definiții plasează concepte precum puterea, autoritatea, guvernarea, statul, conflictul și rezolvarea conflictelor în centrul înțelegerii politicii [3, p. 8].

În procesul de teoretizare a politicii externe și a politicii în general, o parte dintre autori recurg la o abordare reductivă, tratând politica exclusiv prin prisma mecanismelor formale de guvernare În unele cazuri, termenii „principiu" și „politică" sunt utilizați interschimbabil, politica fiind echivalată cu activitățile, procesele și structurile guvernamentale. Această perspectivă identifică politica cu structurile instituționale, legislația, actorii guvernamentali și politicile publice. [3, p. 9].

Sistemul instituțional reprezintă fundamentul esențial al procesului de elaborare și implementare a politicii externe. În acest sens, autorii Cebotari S. și Budurina-Goreacii C. evidențiază importanța arhitecturii instituționale care susține și gestionează acțiunile externe ale statului. Potrivit acestora, politica externă este realizată prin intermediul unor structuri statale specializate, dotate cu competențe specifice în domeniul relațiilor internaționale: Ministerul Afacerilor Externe, comisiile parlamentare responsabile cu politica externă, ambasadele și reprezentanțele diplomatice. Aceste instituții includ experți în domenii variate - militar, economic, cultural, științific – care își desfășoară activitatea în cadrul misiunilor oficiale sau semi-oficiale, sub coordonarea ambasadelor și în conformitate cu obiectivele diplomatice stabilite [4, p. 167]. Politica externă, prin obiectivele pe care le urmărește și prin metodele alese pentru atingerea acestora, reflectă într-o mare măsură realitățile interne ale statului: contextul politic, resursele disponibile și potențialul profesional al actorilor instituționali. Totodată, funcționarea sistemului instituțional al statului în relațiile externe are loc în cadrul mai larg al sistemului de relații internaționale. Aici, normele dreptului internațional, interacțiunile economice, schimburile culturale și parteneriatele sociale impun necesitatea unui dialog eficient și adaptat intereselor strategice contemporane. Acest dialog este susținut prin utilizarea mijloacelor moderne de comunicare, în special prin comunicarea strategică.

O contribuție semnificativă la analiza complexă a fenomenului politicii externe este adusă de studiul realizat de V. Hudson, care propune o abordare multilevel (pe niveluri). Autorul identifică cinci componente ale analizei politicii externe, combinând dimensiunea sistemului instituțional al statului cu factorii psihologici și sociali care influențează comunicarea strategică în acest domeniu [5, p. 234]. Autorul V. Hudson propune un model analitic pe cinci niveluri care oferă o perspectivă sistemică asupra formării și implementării politicii externe, fundamentat pe interacțiunea dintre factori individuali, instituționali, societali, interstatali și globali [5, p. 197-98]. Această abordare evidențiază o succesiune logică în lanț, începând cu elementele de ordin psihologic și culminând cu dinamica sistemului internațional.

Componenta psihologică. Acest prim nivel analizează factori psihodinamici precum trăsăturile de personalitate și sistemele de credințe ale liderilor politici, care influențează

decizia politică externă. Politica externă este astfel reflectarea voinței politice a liderului, influențată de percepții subiective, stil decizional și motivații personale. Accentul cade pe procesul decizional individual și pe rolul personalității în conturarea direcțiilor de politică externă ale statului [5, p. 197].

Componenta politică. La acest nivel, autorul investighează dimensiunea instituțională formală a procesului de luare a deciziilor externe, incluzând mecanismele de legătură și descriptori agregați ai sistemului politic. Se analizează modul în care actorii politici - individuali și colectivi – interacționează în cadrul instituțiilor statului, precum și procesul de agregare și negociere a intereselor care conduc la formularea unei politici externe coerente [5, p. 198].

Componenta societală. Al treilea nivel introduce analiza factorilor culturali și sociali, precum cultura politică, identitatea națională, structura socială și conflictele interne. Aceste variabile societale influențează percepțiile colective despre rolul statului în sistemul internațional și, implicit, asupra direcțiilor strategice ale politicii externe. Politica externă este, astfel, condiționată de contextul societal intern și de consensul social cu privire la valorile și interesele naționale [ibidem].

Componenta interstatală. Acest nivel se concentrează pe dinamica relațiilor bilaterale și multilaterale, analizând modelele de acțiune și reacție dintre state, precum și relațiile de dependență și interdependență. Este explorată interpenetrarea dintre politica internă și cea externă, subliniindu-se cum constrângerile și oportunitățile oferite de mediul interstatal influențează comportamentul unui stat în arena internațională [ibidem].

Componenta globală. Ultimul nivel al analizei vizează contextul sistemului internațional, luând în considerare descriptori agregați precum distribuția puterii, statutul statelor, fenomenele subsistemice și factorii texturali ai mediului global. Politica externă este aici privită ca un proces adaptativ la dinamica și arhitectura sistemului internațional – influențat de factori structurali precum poziționarea geografică, resursele naturale, capacitățile economice și militare, precum și statutul normativ în cadrul ordinii internaționale [ibidem]. Astfel, prin această abordare integrativă, Hudson oferă un cadru conceptual util pentru înțelegerea multidimensională a politicii externe, în care fiecare nivel reflectă o interacțiune specifică între actori, instituții, norme și structuri globale.

Conceptualizarea comunicării strategice în cadrul politicii externe este strâns corelată cu discursul autorităților oficiale și este reglementată printr-un cadru normativ clar definit, concretizat în strategii, acte normative și comunicate oficiale elaborate și coordonate de instituțiile responsabile de politica externă, precum MAE, instituții guvernamentale specializate, misiuni diplomatice și atașați ai reprezentanțelor statului în exterior. Comunicarea strategică actuală cuprinde acțiuni integrate în politica externă, vizând informarea corectă a publicului și întărirea securității naționale prin combaterea dezinformării și manipulării opiniei.

Potrivit lui A. Mariș, comunicarea strategică constituie un instrument fundamental de exercitare a influenței în cadrul relațiilor de putere, având drept scop modelarea percepțiilor și atitudinilor societății. Aceasta implică utilizarea strategiilor narative,

formularea temelor persuasive și valorificarea vulnerabilităților anumitor segmente ale publicului țintă, în cadrul unui proces complex și coordonat de comunicare [6, p. 96]. În literatura de specialitate autohtonă, autori precum E. Mârzac și V. Zaharia propun o tipologie funcțională a comunicării strategice, relevantă în mod particular pentru contextul Republicii Moldova. Această abordare clasifică comunicarea strategică în funcție de destinație și de acoperirea publicului țintă, structurând-o pe trei niveluri principale [7, p. 26]:

a) la nivel național, comunicarea strategică este orientată spre interacțiunea eficientă cu grupurile-cheie din cadrul publicului larg, urmărind consolidarea rezilienței sociale față de dezinformare și manipulare.

b) la nivel intern, aceasta contribuie la creșterea transparenței în actul guvernării, facilitează dialogul instituțional cu cetățenii și susține dezvoltarea unei culturi democratice participative.

c) la nivel instituțional, comunicarea strategică devine un instrument esențial pentru dezvoltarea organizațională, asigurând claritatea misiunii și a obiectivelor în cadrul ministerelor și agențiilor guvernamentale.

În completarea acestor clasificări, este necesar de subliniat faptul că eficiența comunicării strategice depinde de articularea coerentă și sincronizată a proceselor de comunicare atât pe orizontală cât și pe verticală între nivelurile ierarhice ale administrației publice.

Cercetătorul M. Butuc aduce o contribuție esențială la aprofundarea conceptului de comunicare strategică, reliefând faptul că aceasta nu poate fi redusă la un simplu ansamblu de algoritmi instituționali. Dimpotrivă, comunicarea strategică trebuie înțeleasă ca un fenomen socio-politic și cultural complex, modelat de contextul lingvistic, mediatic, dinamica socioculturală. [8, p. 27].

Un aspect crucial evidențiat de Butuc că un stat suveran aflat sub presiuni externe constante - fie ele lingvistice, politice sau informaționale să își piardă capacitatea de a gestiona coerent comunicarea instituțională. Astfel de condiții, statul devine vulnerabil la narațiuni externe ostile pentru a submina legitimitatea instituțiilor și identitatea statală prin instrumente de propagandă, dezinformare și manipulare informațională, consolidând riscurile la adresa securității și coeziunii interne. Conform literaturii de specialitate, astfel de fenomene capătă o intensitate sporită în timpul campaniilor electorale, când lipsa unui mecanism eficient de comunicare strategică poate favoriza interferențe externe și afectarea procesului democratic [9, p. 59].

Prin urmare, în contextul alegerilor parlamentare și prezidențiale anticipate din Republica Moldova și România din anul 2025, comunicarea strategică nu mai reprezintă doar un instrument de sprijin pentru administrația publică, ci devine o componentă esențială pentru protejarea fundamentelor democratice. Implementarea unei comunicări strategice eficiente, coordonate și proactive constituie o condiție necesară pentru contracararea influențelor externe și consolidarea rezilienței naționale în fața amenințărilor hibride și informaționale.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Aplicarea metodei analizei factoriale permite evidențierea unor elemente esențiale privind influența exercitată de politica externă a unui stat asupra publicului unui alt stat. Comunicarea strategică este adesea confundată cu dimensiuni precum diplomația oficială, diplomația culturală sau alte forme tradiționale de proiecție a puterii și valorilor în relațiile internaționale. Totuși, comunicarea strategică se distinge fundamental de aceste concepte prin natura sa explicit comunicațională, orientarea către publicul-țintă final și dimensiunea sa temporală, care presupune atingerea unor obiective concrete într-un interval de timp bine determinat. În contextul politicii externe a Republicii Moldova, caracterizată de aspirația către integrarea europeană și de angajamentul față de protejarea suveranității și independenței naționale, comunicarea strategică reprezintă un instrument esențial de consolidare a sprijinului internațional. Totodată, ea servește ca mecanism de apărare împotriva tentativelor de influență ostilă din partea Federației Ruse și a actorilor interni afiliați acesteia. Importanța dezvoltării acestui domeniu a fost recunoscută și de partenerii internaționali ai Republicii Moldova. Astfel, Uniunea Europeană a acordat sprijin Centrului de Comunicare Strategică din Republica Moldova, subliniind rolul său crucial în contracararea campaniilor de dezinformare și în protejarea integrității informaționale a statului [10].

Un exemplu notabil de succes al comunicării strategice în plan extern îl constituie consolidarea relațiilor de cooperare internațională, concretizată prin: semnarea Parteneriatului Strategic pentru combaterea dezinformării între Republica Moldova și Franța, care are drept scop întărirea colaborării bilaterale în domeniul combaterii dezinformării digitale și a apărării spațiului informațional moldovenesc; stabilirea unui cadru de cooperare între Agenția franceză VIGINUM și Centrul de Comunicare Strategică al Republicii Moldova, în vederea identificării și combaterii amenințărilor hibride; protejarea proceselor electorale din Republica Moldova împotriva interferențelor externe, cu accent pe prevenirea manipulării informaționale și a subversiunii politice în perioada electorală [10, 11]. Aceste inițiative evidențiază nu doar recunoașterea internațională a eforturilor Republicii Moldova în domeniul comunicării strategice, ci și caracterul emergent al acesteia ca instrument de apărare și diplomație în epoca post-adevărului.

În egală măsură, Uniunea Europeană și Statele Unite ale Americii recunosc rolul crucial al comunicării strategice în susținerea stabilității și securității Republicii Moldova. Astfel, UE finanțează proiecte de consolidare a capacităților instituționale ale Moldovei în domeniul comunicării strategice, inclusiv prin crearea de grupuri operaționale hibride, destinate combaterii dezinformării în perioade electorale sensibile [10]. În mod similar, în cadrul dialogului strategic SUA–Republica Moldova, s-a subliniat necesitatea intensificării eforturilor comune în domeniul combaterii dezinformării, ca parte a unei abordări mai largi privind reziliența democratică și apărarea spațiului informațional [12].

O atenție deosebită trebuie acordată obiectivului general al comunicării strategice în cadrul politicii externe. Din această perspectivă, este evident că statele își promovează interesele naționale prin mesaje atent coordonate, adresate atât publicului intern,

cât și audienței internaționale. Prin urmare, comunicarea strategică este o componentă imanentă a politicii externe, în special în dimensiunea sa non-militară. Orice stat care urmărește apărarea și promovarea intereselor sale vitale se angajează, în mod inevitabil, într-un proces comunicațional strategic orientată spre rezultate durabile și influență pe termen lung. Astfel, comunicarea politică se transformă într-un instrument strategic, esențial în realizarea obiectivelor pe termen mediu și lung ale politicii externe.

Obiectivul specific al comunicării strategice ca factor de securitate și menținere a traiectoriei europene pentru Republica Moldova până în 2027. Un obiectiv fundamental al politicii externe a Republicii Moldova este sprijinirea și consolidarea libertății și pluralismului mass-media, precum și oferirea de asistență pentru protejarea spațiului informațional al țării împotriva dezinformării. Aceste priorități sunt reafirmate în cadrul Planului național de acțiuni privind realizarea criteriilor de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană, precum și în implementarea Acordului de Asociere RM–UE pentru perioada 2023-2027, în special în prevederile articolului 5 referitor la Politica externă și de securitate [13].

Conform Agendei de Asociere 2021-2027, unul dintre angajamentele cheie este consolidarea cooperării în domeniul dezvoltării capacităților de comunicare strategică, inclusiv în ceea ce privește combaterea dezinformării. Acest proces include și sprijinirea continuă a libertății și pluralismului mass-media, precum și acordarea de asistență pentru protejarea mediului informațional al Republicii Moldova. Principala măsură de implementare constă în dezvoltarea potențialului instituțional în domeniul comunicării strategice, prin preluarea experienței și a bunelor practici ale statelor membre și partenerilor Uniunii Europene. Acest demers este susținut prin activități de formare profesională, schimburi de informații și consultări cu experți din cadrul UE și altor organizații internaționale, ceea ce consolidează capacitatea Republicii Moldova de a răspunde provocărilor informaționale și de a menține o traiectorie clară spre integrarea europeană.

Analizând atribuțiile comunicării strategice, devine evident că aceasta depășește cu mult rolul limitat al comunicatelor de presă sau al simplului flux de știri, constituind un element central al unei politici externe deschise și prietenoase. Una dintre sarcinile fundamentale ale comunicării strategice este menținerea înțelegerii și încrederii reciproce pe scena internațională [14, p.107]. În contextul politicii externe, comunicarea strategică oferă guvernului nu doar mijloacele de a transmite poziția oficială către publicul internațional, ci și capacitatea de a interacționa activ cu acesta. Totodată, această formă de comunicare permite guvernului să demonstreze deschiderea și sinceritatea intențiilor sale. În contextul presiunilor informaționale tot mai intense asupra Republicii Moldova, un pas esențial în instituționalizarea măsurilor de protecție și combatere a ingerințelor în afacerile interne ale țării a fost crearea Centrului pentru Comunicare Strategică și Combaterea Dezinformării, instituit de Parlament la 22 decembrie 2023 [15]. Centrul are ca scop asigurarea unei reacții rapide și coordonate la narațiunile ce pot reprezenta amenințări potențiale, precum și transmiterea sistematică a mesajelor strategice atât pe plan intern, cât și către audiențele externe. Conform Conceptului pentru perioada 2024-

2028, Centrul exercită nu doar un rol reactiv, ci și unul proactiv, orientat spre prevenirea manipulărilor, intervențiilor și activităților informaționale subversive [15]. Înființarea acestui organism marchează o consolidare instituțională importantă a comunicării strategice la nivel național și regional, având un impact direct asupra politicii externe și procesului de integrare europeană.

Un alt factor de relevanță majoră este menținerea și promovarea imaginii Republicii Moldova pe plan internațional, la care contribuie în mod semnificativ comunicarea strategică. Prin intermediul Centrului se urmărește creșterea încrederii în sursele oficiale guvernamentale și îmbunătățirea percepției țării în arena internațională.

Un pas important în consolidarea comunicării strategice a fost și inițiativa legislativă din iunie 2025 privind transferul Centrului în subordinea directă a Președintelui Republicii Moldova. Această măsură urmărește îmbunătățirea interacțiunii dintre politica internă și cea externă, facilitând o coordonare mai eficientă la cel mai înalt nivel [16]. În opinia noastră, această decizie reflectă recunoașterea explicită a amenințărilor actuale generate de influențele externe și necesitatea actualizării activităților în domeniul politicii externe, în conformitate cu prioritățile strategice ale țării.

Extinderea rolului instituțiilor în asigurarea securității naționale de securitate și implicarea directă a SIS devine esențială pentru reducerea impactului campaniilor externe de dezinformare, în special în mediile media digitale precum Telegram și TikTok, unde anumite persoane coordonate din state terțe pot disemina narațiuni dăunătoare [13], [17]. Datorită abordării sistemice, Centrul asigură monitorizarea, reacția rapidă și educarea publicului, reducând vulnerabilitățile la manipulări externe și întărind reziliența națională.

CONCLUZII

Comunicarea strategică, în contextul instabilității situației internaționale și al dinamicii politicii mondiale, ocupă un rol esențial în politica externă, servind drept factor de asigurare a stabilității pentru politica internă prin armonizarea obiectivelor, sarcinilor și misiunilor instituțiilor statului. În cadrul politicii externe, comunicarea strategică este vitală pentru funcționarii publici de rang înalt, misiunile diplomatice, audiențele țintă și diaspora, facilitând transmiterea informațiilor de importanță capitală pentru stat. Aceasta necesită o actualizare rapidă și adaptată pentru aplicarea practică într-un peisaj informațional și socio-politic în continuă schimbare, un aspect cu o importanță deosebită pentru țările din Europa de Est, în special pentru Republica Moldova.

Astfel, relația dintre comunicarea strategică și politica externă are un caracter cauzal, iar actualmente, influențată de evoluția tehnologiilor rapide de transmitere și schimb de informații, comunicarea strategică este un rezultat al politicii externe, și o anticipare a acesteia, răspunzând dinamicii politicii externe statelor. Această legătură directă se evidențiază prin faptul că atât politica externă, cât și comunicarea strategică urmăresc realizarea intereselor naționale, însă comunicarea strategică se adresează unui public larg. Comunicarea strategică deține un rol cheie în implementarea politicii externe prin

mijloace pașnice, bazate pe informare și dialog. Astfel, pe termen lung, comunicarea strategică are drept scop informarea și publicului cu privire la interesele și obiectivele statului, prin dialog la nivel interstatal, la cel mai înalt nivel (șefii de stat) și la nivelul organelor de stat (parlament, guvern, ministere specializate, misiuni diplomatice, proiecte internaționale etc.).

REFERINȚE:

1. FRANKEL, J. International Relations in a Changing World. Oxford: Oxford University Press, 1979. p. 85.
2. ALEKSEEVA, T. "The West" and "Non-West" in the Space of International Relations Theory. Vestnik RUDN. International Relations, 2017, 17(2), pp. 217–232. ISSN 1810-1234. Available at: https://www.researchgate.net/publication/316946517_The_West_and_Non-West_in_the_Space_of_International_Relations_Theory [Просмотренно: 26.06.2025].
3. CAPORASO, J. & LEVINE, D. Theories of Political Economy. Cambridge: Cambridge University Press, 1992. 256 p.
4. CEBOTARI, S., BUDURINA-GOREACII, C. Theoretical-conceptual approaches of the „foreign policy" phenomenon. În: Moldoscopie, 2012, nr. 2(57), pp. 163–170. ISSN 1812-2566.
5. HUDSON, V. Foreign Policy Analysis: Classic and Contemporary Theory. Lanham: The Rowman and Littlefield Publishing Group, 2007. ISBN 978-0742516892.
6. MARIȘ, A. Comunicarea strategică – element de influențare esențial în exercitarea puterii – soft power sau smart power? Buletinul Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", 2020, septembrie, pp. 91–98. Disponibil: https://revista.unap.ro/index.php/revista/article/download/913/874/3474 [Accesat: 26.06.2025].
7. MÂRZAC, E. & ZAHARIA, V. Comunicarea strategică și combaterea dezinformării. Ghid de combatere a dezinformării prin comunicare strategică. Chișinău: Bons Office, 2024. 72 p. ISBN 978-5-36241-243-2.
8. BUTUC, M. Particularități ale comunicării strategice în contextul spațiului informațional din Republica Moldova. Studii naționale de securitate, 2021, 1(3), pp. 22–28. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/151439 [Accesat: 26.06.2025].
9. NATEA, M., ZAHARAGIU, V. Comunicare strategică pentru combaterea dezinformării. Rolul administrației locale. În: Mecanisme și modele de adoptare a deciziilor la nivel local/regional/central. Acțiune din Proiectul Jean Monnet „Centrul de Excelență": „Consolidarea sustenabilității democrației prin educație civică", 1 septembrie 2024, Chișinău, pp. 57–72. Chișinău: Print-Caro SRL, 2024. ISBN 978-5-85748-039-7.

10. KALLAS, K. Moldova: Remarks by HR/VP at joint press conference with President Maia Sandu. EEAS, 24 Apr 2025. Available at: https://www.eeas.europa.eu/eeas/moldova-remarks-high-representativevice-president-kaja-kallas-joint-press-conference%C2%A0-president-maia_en [Accessed: 27.06.2025].
11. RFI. ModernGhana. France strengthens support for Moldova as Russian destabilisation efforts persist. 11.06.2025. Available: https://www.modernghana.com/news/1385245/france-strengthens-support-for-moldova-as-russian.html#:~:text=The%20partnership%20involves%20collaboration%20between,electoral%20processes%20from%20foreign%20interference [Accessed: 27.06.2025].
12. JENSEN, D. How can partners help a young democracy contain conflicts amid key elections? USIP, 1 May 2024. Available at: https://www.usip.org/publications/2024/05/how-can-partners-help-young-democracy-contain-conflicts-amid-key-elections [Accessed: 27.06.2025].
13. MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE RM. Contribuția GL 31 pentru Planul național de acțiuni privind realizarea criteriilor de aderare a Republicii Moldova la Uniunea Europeană și privind implementarea Acordului de Asociere RM – UE pentru anii 2023–2027. Chișinău: MAE RM, 2023. Disponibil: https://mfa.gov.md/sites/default/files/cap._31_politica_externa_de_securitate_si_aparare_pna_2023-2027.pdf [Accesat: 27.06.2025].
14. PERU-BALAN, AURELIA & CĂLUGĂRU, CORINA. Comunicarea strategică și noua diplomație publică: consubstanțialitate și percepție în spațiul public național. În: Administrarea Publică, 2021, nr. 2(110), pp. 105–113. ISSN 1813-8489.
15. GUVERNUL REPUBLICII MOLDOVA. Concepția de comunicare strategică și contracarare a dezinformării, a acțiunilor de manipulare a informației și a ingerințelor străine pentru anii 2024–2028, aprobată prin Hotărârea Parlamentului nr. 416 din 22 decembrie 2023. Chișinău: Parlamentul RM, 2023. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=141254&lang=ro [Accessed: 27.06.2025].
16. MOLDPRES. Centrul „Patriot" va trece în subordinea directă a Președintelui Republicii. 12 iunie 2025. Available at: https://www.moldpres.md/rom/societate/centrul-patriot-va-trece-in-subordinea-directa-a-presedintelui-republicii-moldova [Accessed: 27.06.2025].
17. MCGRATH, SARA & ALEXANDRU, ANDREI. Moldova-Russia European Union disinformation. AP News, 5 Mar 2024. Available at: https://apnews.com/article/b4ad677cc8d99911bc4144ea9893d8ba [Accessed: 27.06.2025].

DIMENSIUNEA VUCA ÎN RECONFIGURAREA ORDINII INTERNAȚIONALE CONTEMPORANE

THE VUCA DIMENSION IN THE RECONFIGURATION OF CONTEMPORARY INTERNATIONAL ORDER

CZU: 327 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.26**

Svetlana CEBOTARI
ORCID: 0000-0001-9073-104
E-mail: svetlana.cebotari11@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In a global environment increasingly defined by volatility and uncertainty, the core pillars of the post-war liberal international order—grounded in multilateralism, institutionalism, and compliance with international law—are facing growing contestation. Against the backdrop of multiplying global crises—ranging from hybrid armed conflicts, geopolitical instability, and power rivalries among major international actors to transnational threats such as pandemics, climate change, and technological revolutions—the VUCA paradigm provides a novel analytical lens through which the evolving dynamics of the international order can be interpreted. The acronym VUCA is progressively gaining recognition as a valuable conceptual framework for assessing the contemporary international landscape. This article seeks to elucidate the key characteristics of the emerging international order, marked by volatility, uncertainty, complexity, and ambiguity—elements that define the so-called new VUCA world.*

Keywords: *ambiguity, complexity, international order, uncertainty, volatility, VUCA.*

INTRODUCERE

Lumea contemporană se află într-un proces accelerat de transformare, caracterizat printr-un grad crescut de incertitudine, instabilitate și fragmentare. Evenimentele internaționale din ultimele două decenii au pus sub semnul întrebării validitatea modelelor tradiționale de interpretare a relațiilor internaționale, obligând cercetătorii și decidenții politici să recurgă la noi grile conceptuale de analiză. În acest context, acronimul VUCA se conturează tot mai pregnant ca un instrument util în evaluarea mediului internațional actual. În contextul multiplicării crizelor globale – de la conflicte armate hibride, instabilitate geopolitică și competiții de putere între actorii internaționali majori, până la amenințări transnaționale precum pandemia, schimbările climatice și revoluțiile tehnologice – paradigma VUCA oferă o nouă interpretare a dinamicii ordinii mondiale. Această abordare permite evidențierea modului în care incertitudinea și ambiguitatea influențează deciziile actorilor statali și non-statali, provocând o reevaluare a vechilor repere ale relațiilor internaționale [1].

Într-un mediu marcat de volatilitate și incertitudine, fundamentele ordinii internaționale liberale postbelice – bazate pe multilateralism, instituționalism și respectarea dreptului internațional – sunt tot mai contestate. În acest context, paradigma VUCA devine un instrument analitic de interpretare a realităților globale, fiind compatibilă cu o abordare constructivistă, dar și cu elemente din teoriile realismului structural sau ale complexității sistemice. În acest sens, VUCA nu substituie teoriile tradiționale ale relațiilor internaționale, ci le completează printr-un cadru flexibil și adaptabil la dinamica lumii postmoderne. Aplicarea cadrului VUCA în analiza relațiilor internaționale permite o mai bună comprehensiune a modului în care crizele globale, competițiile geostrategice și reconfigurările normative influențează distribuția puterii, guvernanța globală și capacitatea de cooperare internațională.

Acronimul VUCA este folosit din ce în ce mai mult ca o caracterizare a noii realități prezente pe arena internațională. Utilizarea și combinația acronimului în cercetarea academică evidențiază tendința actuală a mediului internațional, în special în ultimul deceniu. De fapt, de la începutul secolului al XXI-lea, lumea a devenit într-adevăr mai complexă, mai volatilă, ambiguu și nesigur, împreună cu multe turbulențe și riscuri în aproape fiecare domeniu în special în afaceri internaționale și politică.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru o mai bună comprehensiune a noii reconfigurări a ordinii internaționale, caracterizate prin constituirea unei noi lumi VUCA, cât și în scopul reliefării principalelor caracteristici a noii realități de pe mapamond, caracterizate prin prezența volatilității, incertitudinii, complexității și ambiguității, s-a recurs la utilizarea unui set de metode general-specifice de cercetare, precum: metoda analizei și deducției, metoda fenomenologică, metoda istorică și metoda web grafică. *Metoda analizei și deducției* a permis examinarea principalelor particularități ale acronimului VUCA, inclusiv s-a încercat să se facă delimitarea dintre termenii de volatilitate, incertitudine, complexitate și ambiguitate. De asemenea, s-a recurs la utilizarea *metodei webo- grafice*, care ne-a oferit posibilitatea să examinăm subiectul supus cercetării la nivel teoretic şi practic din principalele surse publicate pe site-urile de internet, făcând posibilă o mai bună înțelegere a problemei cercetate. Examinarea problemelor fundamentale cu referire la analiza situației pe arena internațională a fost posibilă datorită utilizării *metodei fenomenologice*. Recurgerea la utilizarea *metodei istorice* a făcut posibilă analiza contextului apariției acronimului VUCA. De asemenea, în limitele de studiu ale acestui articol, s-a recurs și la utilizarea metodei de sinteză.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În acest context, acronimul VUCA – derivat din engleză: *volatility* (volatilitate), *uncertainty* (incertitudine), *complexity* (complexitate) și *ambiguity* (ambiguitate) – se conturează tot mai pregnant ca un instrument în evaluarea mediului internațional ac-

tual. Noțiunea de VUCA a fost inițial formulată în mediul militar american pentru a descrie noile condiții strategice post-Război Rece, pentru a descrie lumea multilaterală și volatilă, incertă, complexă și ambiguă, care a rezultat din sfârșitul Războiului Rece [2]. Acronimul în sine a fost creat la sfârșitul anilor 1990, iar atacurile teroriste din 11 septembrie 2001, au contribuit la răspândirea utilizării acronimului, acesta fiind preluat și adaptat lumii afacerilor și a managementului organizațional. Actualmente, termenul a fost preluat și adaptat în diverse domenii de analiză strategică, inclusiv în științele politice și studiile de relații internaționale, oferind un cadru explicativ pentru instabilitatea sistemului internațional contemporan [3].

Dimensiunile definitorii ale paradigmei VUCA sunt:

Volatilitatea exprimă ritmul și amploarea schimbărilor, adesea bruște, în structurile și relațiile internaționale. Volatilitatea se manifestă prin schimbări rapide și imprevizibile în structurile și relațiile internaționale. Într-o lume caracterizată de volatilitate, evenimentele globale, cum ar fi conflictele armate, crizele economice și pandemii, pot produce oscilații majore în echilibrul de putere. Un exemplu relevant de volatilitate îl reprezintă fluctuațiile prețului petrolului, adesea cauzate de instabilitatea geopolitică, așa cum s-a întâmplat în urma conflictelor din Orientul Mijlociu și războaielor comerciale. Pandemia COVID-19 a fost o altă manifestare a volatilității, cu impacte economice și sociale profunde. Aceasta a condus la închideri masive de afaceri, modificări rapide ale politicilor publice și o reacție globală haotică, necoordonată, în fața unei amenințări sănătatea publică necunoscute anterior. Invazia Ucrainei de către Federația Rusă în 2022 reprezintă un alt exemplu de volatilitate majoră, schimbând fundamental politica globală, determinând sancțiuni economice și generând realinieri strategice. Aceste schimbări imprevizibile au afectat nu doar securitatea regională, dar și stabilitatea piețelor financiare globale și au modificat aliniamentele politice internaționale. În acest context, volatilitatea devine o provocare semnificativă pentru statele care trebuie să navigheze prin incertitudini economice și politice.

Incertitudinea reflectă dificultatea de a anticipa evoluțiile globale, lipsa de informații clare și absența unor tendințe ușor de proiectat. În contextul relațiilor internaționale, incertitudinea poate afecta grav procesul decizional, generând un climat de nesiguranță care poate inhiba acțiunile coordonate între state. Un exemplu semnificativ este relația dintre Statele Unite și China, care continuă să fie marcată de incertitudine din cauza tensiunilor comerciale, disputei asupra statutului Taiwanului și competiției tehnologice. În acest context, conflictele comerciale și competițiile pentru dominație în tehnologie au creat un climat de incertitudine, având potențialul de a destabiliza relațiile economice și politice globale. Extinderea NATO a adus, de asemenea, o doză semnificativă de incertitudine, în special în urma aderării Finlandei și Suediei în 2023 și 2024. Deși aceste țări au solicitat aderarea, reacțiile unor state membre, cum ar fi Turcia, au generat întrebări privind viitorul extinderii și stabilitatea acestei alianțe.

Complexitatea în domeniul relațiilor internaționale se referă la interdependențele multiple și la numărul crescut de actori implicați, fiecare având interese proprii și

influențe distincte asupra evenimentelor globale. Aceasta face ca analiza și soluționarea problemelor internaționale să fie o provocare majoră. Criza energetică globală, cauzată de războiul din Ucraina și sancțiunile economice impuse Rusiei, este un exemplu clar de complexitate, având implicații majore asupra prețurilor la energie, economiilor naționale și securității energetice globale. Problemele legate de schimbările climatice și protecția mediului sunt, de asemenea, domenii complexe în care interesele economice, energetice și de mediu trebuie echilibrate. Negocierile internaționale pe tema schimbărilor climatice, exemplificate de Acordul de la Paris, ilustrează complexitatea acestui subiect. Diverse state au priorități și capacități diferite de a contribui la soluționarea crizei climatice, ceea ce face ca procesul de negociere să fie îngreunat de divergențele de interese. În plus, comportamentele non-statale, cum ar fi atacurile cibernetice și campaniile de dezinformare, au adăugat un nivel suplimentar de complexitate în relațiile internaționale. Atacuri cibernetice precum cele orchestrate de Rusia în Ucraina sau de China în regiunea Pacificului sunt exemple clare de complexitate geopolitică și strategică [4].

Ambiguitatea face referire la ambivalența normelor și simbolurilor utilizate în discursul internațional, la lipsa consensului în definirea unor concepte cheie (precum securitatea, suveranitatea, intervenția umanitară) și la dificultatea de a interpreta în mod clar intențiile geopolitice ale actorilor globali [5]. De exemplu, alianțele strategice precum BRICS (Brazilia, Rusia, India, China, Africa de Sud) sunt greu de clasificat – sunt ele economice, politice sau chiar strategice? Conflictele din Orientul Mijlociu, cum ar fi cel din Israel-Palestina, au rădăcini istorice, religioase și geopolitice complexe, iar soluționarea lor pare imposibilă din cauza ambiguității acestora. În mod similar, problema statutului Taiwanului rămâne un subiect de intensă ambiguitate geopolitică, în condițiile în care China îl consideră parte a teritoriului său, iar Statele Unite și aliații lor susțin indirect independența acestuia. În plus, amenințările cibernetice, precum atacurile de tip ransomware sau campaniile de dezinformare globală, aduc un alt nivel de ambiguitate, deoarece nu există un consens internațional privind identificarea atacatorilor și combaterea acestora. De asemenea, utilizarea inteligenței artificiale și a dronelor autonome în războaiele moderne ridică întrebări etice și juridice, având în vedere lipsa unui cadru internațional pentru reglementarea acestora.

Astfel, VUCA (Volatilitate, Incertitudine, Complexitate, Ambiguitate) descrie condițiile socioeconomice globale ca fiind caracterizate prin instabilitate, incertitudine, complexitate și ambiguitate. Fiecare dintre aceste trăsături ale unei lumi în schimbare poate afecta semnificativ, în mod singular, diverse aspecte ale conducerii organizaționale de succes, inclusiv managementul, prognoza și planificarea.

CONCLUZII

Într-un peisaj internațional din ce în ce mai fragmentat și imprevizibil, paradigma VUCA oferă un cadru explicativ util și necesar pentru înțelegerea complexității relațiilor internaționale contemporane. Cele patru dimensiuni – volatilitatea, incertitudinea, complexitatea și ambiguitatea – nu doar că definesc caracteristicile mediului global actual,

dar influențează profund comportamentul actorilor statali și non-statali, capacitatea de cooperare internațională și viabilitatea instituțiilor multilaterale.

În primul rând, aplicarea cadrului VUCA relevă faptul că ordinea internațională liberală, bazată pe reguli, transparență și multilateralism, se confruntă cu presiuni sistemice fără precedent. Noile forme de competiție geopolitică, războaiele hibride, crizele climatice și instabilitatea economică globală subminează fundamentele acestei ordini și impun o regândire a modelelor clasice de cooperare și securitate.

În al doilea rând, alianțele strategice tradiționale, precum NATO sau UE, sunt constrânse să se adapteze la o realitate dominată de incertitudine și ambiguitate. În acest nou context, flexibilitatea, capacitatea de anticipare și agilitatea decizională devin elemente esențiale pentru menținerea relevanței geopolitice și eficienței instituționale.

În al treilea rând, analiza VUCA evidențiază necesitatea unui nou tip de guvernanță globală – unul mai inclusiv, policentric și bazat pe adaptabilitate. În fața unor amenințări transnaționale interconectate, mecanismele rigide și ierarhice devin insuficiente, iar implicarea actorilor non-statali și dezvoltarea unor rețele de cooperare participativă sunt esențiale.

În fine, din punct de vedere epistemologic, paradigma VUCA deschide noi direcții de cercetare în științele politice și relațiile internaționale, punând în prim-plan abordări interdisciplinare, metode anticipative și scenarii alternative. În acest sens, cercetarea academică are responsabilitatea de a contribui nu doar la diagnosticarea riscurilor sistemice, ci și la formularea unor soluții realiste, etice și sustenabile pentru viitorul ordinii internaționale.

REFERINȚE:

1. SALUN M., ZASLAVSKA K. *Strategies for Resilience in a Dynamic World: from VUCA to BANI.* 2024, p.185-189. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.zf.uni-lj.si/images/zalozba/Sokratska_10_I/23_Salun_Maryna.pdf [Accesat: 18. 04. 2025]
2. CHAKRABORTY D. *Versatile Performance in Vuca World: A Case Study*. https://www.researchgate.net/publication/338755489_Versatile_Performance_in_Vuca_World_A_Case_Study/fulltext/6383cf317b0e356feb8d8770/Versatile-Performance-in-Vuca-World-A-Case-Study.pdf?origin=publication_detail&_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uRG93bmxvYWQiLCJwcmV2aW91c1BhZ2UiOiJwdWJsaWNhdGlvbiJ9fQ&__cf_chl_tk=WLgjIiCa8fpCOoLD53p_zrJFDlr85A3kFaecQd.SC2c-1745352480-1.0.1.1-WJ4TnJn9oK.aECi_bonYriVe0k5KyHMDI.YTe92A_9Q [Accesat: 18. 04. 2025]
3. Kok J., VAN DEN HEUVEL S. *Leading in a VUCA World. Integrating Leadership, Discernment and Spirituality.* 206 p. https://www.amazon.com/Leading-

VUCA-World-Spirituality-Contributions-ebook/dp/B07FP6JFZL [Accesat: 18. 04. 2025]

4. KRAWCZYŃSKA-ZAUCHA T . *A new paradigm of management and leadership in the VUCA world.* Scientific Papers of Silesian University of Technology. Organization and Management Series. https://www.researchgate.net/publication/340815708_A_new_paradigm_of_management_and_leadership_in_the_VUCA_world [Accesat: 18. 04. 2025]
5. KIRK L. *Developing Leaders in a VUCA Environment*. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.emergingrnleader.com/wp-content/uploads/2013/02/developing-leaders-in-a-vuca-environment.pdf [Accesat: 18. 04. 2025]

FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF THE CONCEPTUAL MODEL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MOLDOVA'S LEGAL SYSTEM: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

CARACTERISTICI FUNCȚIONALE ALE MODELULUI CONCEPTUAL DE DEZVOLTARE DURABILĂ A SISTEMULUI JURIDIC AL REPUBLICII MOLDOVA: ASPECTE TEORETICE ȘI METODOLOGICE

CZU: 340.1(478):303.4 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.27**

Anna CHUVALNIKOVA
ORCID: 0000-0002-5368-6697
E-mail: assolas88@gmail.com
Institute of Legal, Political and Sociological Research,
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Sumar. *Articolul prezintă principalele rezultate ale studiului dedicat aspectelor teoretice și metodologice ale caracteristicilor funcționale ale modelului conceptual de dezvoltare durabilă a sistemului juridic din Republica Moldova. Scopul studiului este de a fundamenta abordarea teoretică și metodologică, pe baza căreia pot fi stabilite funcțiile și alte caracteristici dinamice conexe ale modelului conceptual de dezvoltare durabilă a sistemului juridic din Republica Moldova, considerat de autor ca un model cu orientare socială, a cărui implementare este capabilă să satisfacă cererea socială a populației Republicii Moldova pentru „dezvoltare" și „stabilitate" a tuturor sferelor vieții publice, ceea ce face din acesta vectorul actual al integrării europene a țării. Metodologia studiului este cuprinzătoare, combinând capacitățile cognitive ale metodei modelării juridice teoretice cu analiza funcțională și sistemico-structurală a stării studiate a dinamicii sistemului juridic. Rezultatele cercetării efectuate: cercetarea susține includerea includerea în caracteristicile funcționale ale modelului studiat nu doar a „funcțiilor" interne și externe atribuibile tuturor entităților juridice complexe care posedă proprietăți sistemice, ci și a „scopului", „obiectivelor" și „sarcinilor" stării modelate a sistemului juridic, determinând conținutul specific al funcțiilor specificate.*

Cuvinte-cheie: *dezvoltare durabilă, sistem juridic, funcții, model.*

INTRODUCTION

The issue of the „functions" of various legal phenomena acquires real meaning when studying these phenomena in dynamics, since the functions reflect the features of the inevitable interaction of a phenomenon in a dynamic state with its surrounding environment [1, p. 49-50]. In such a situation, studying the „functions" of a legal phenomenon helps to understand its „behavior" in the surrounding reality and thereby bring its theoretical description closer to this reality, establishing the forms and directions of influence of the phenomenon under study on other phenomena of reality surrounding it, as well as the patterns associated with this influence, the understanding of which can

have important practical significance. The establishment of the „functions" of legal phenomena acquires a special role in the creation of their realistic conceptual models, created to obtain an expanded theoretical description of the modeled phenomenon with the involvement of the conceptual apparatus of jurisprudence and other areas of scientific knowledge, helping to take into account the specifics of the phenomenon being studied and the conditions of its dynamics. But when it comes to studying the modeled dynamic state of a complex of legal phenomena between which there are systemic connections, establishing the „functions" of these phenomena pursues a dual task: in addition to clarifying the features of the influence of these phenomena on the external environment (political, social, economic and other phenomena), there is a need to establish „internal" functions that demonstrate the influence exerted by individual components of these legal phenomena on each other within the framework of the general structure that connects them. In this regard, the functional characteristics of complex legal phenomena not only presuppose the need to establish both external and internal functions, but at the same time reveal a close connection with the systemic-structural characteristics of the corresponding complex phenomena. In methodological terms, this means the need to combine the method of systemic-structural analysis of complex legal phenomena with the method of their functional analysis so that the dynamic characteristics of such phenomena take into account their specificity and allow for the most complete and realistic description of the behavior of the corresponding systemic phenomenon and its individual components.

Without a doubt, the legal system of society should also be included in such complex phenomena studied by legal sciences. However, it should be noted that the studies of the functional characteristics of the legal system of society that exist in the post-Soviet space, as a rule, are based on ideas proposed back in the Soviet period and are focused on studying functions that demonstrate the influence of individual legal phenomena that are part of the legal system's components on the environment, while the establishment of functions that unite homogeneous legal phenomena into relatively independent components of the legal system of society, as a rule, is limited to stating the existence of a certain general universal „integrative function of the legal system" [2, 3, p.72-73], which does not differentiate the ways in which different components of the legal system interact with each other to maintain the integrity of this system.

MATERIALS AND METHODS

The subject of this study is the functional characteristics of the dynamic model of sustainable development of the legal system, which can be implemented in the context of the integration of the legal system of Moldova into the European legal space and which we study as a conceptual model containing a theoretical description of one of the most favorable „scenarios" of the dynamics of phenomena attributable to the legal life of society and constituting a single complex.

The study was conducted using a comprehensive methodology, the instrumental basis of which was the method of theoretical legal modeling [4] of the considered dy-

namic state of the legal system, supplemented by methods of systemic-structural and functional analysis of the created theoretical model.

RESULTS AND DISCUSSION

From the point of view of its theoretical and methodological aspects, the functional characteristics of dynamic models of the legal system of society presuppose not only a description of the actual „functions" of a particular model and its individual components. Delving into the theoretical and methodological aspects of the functional characteristics of the corresponding theoretical model, it is necessary to present „in expanded form" the system of basic concepts and categories, relying on which the functional analysis becomes meaningful and acquires its internal logic. Moving on to the direct presentation of the results of our study, we will only note that the results of the functional analysis presented by us are not the only possible theoretical and methodological approach to the problem under study, expressing the author's view on the internal logic of the functioning of the legal system of society, which is in a state of „sustainable development".

The starting point in the „construction" of the internal logic of the functional characteristic of the analyzed model of the legal system of society presented below was the idea, set out in the „introduction", that the functions of the legal system of society are a direct consequence of the dynamics of this system, the manifestations of which have external and internal aspects. The external aspect of the dynamics of the legal system is the interaction of this system with its environment (political and economic system, social institutions, etc.), which determines the formation of the „external" functions of the legal system. In turn, the internal aspect of the dynamics of the legal system is the interaction of the components that form its internal structure with each other, due to which the integrity of the legal system is maintained, that is, the „self-preservation" and „self-reproduction" of this complex of legal phenomena as a relatively isolated „section" of social matter, subject to certain internal laws that link these phenomena into a relatively unified (albeit heterogeneous in its structure) whole. The analysis of these internal interactions in the structure of the dynamic model of the legal system of society helps to establish the „internal" functions of the legal system that correspond to the model under study.

Since both in the external and internal aspects of the dynamics of the legal system we find manifestations of the functioning of this system, reflected in its connections with the external environment or in the connections of its internal components with each other, we can define the functions of the dynamic model of the legal system of society as a „way of interaction" of the legal system with the external environment (when we speak of „external" functions) or as a „way of interaction" of the components of the internal structure of the legal system with each other (when we speak of „internal" functions). This is the first concept that lays the foundation of our system of basic concepts that constitute the theoretical basis for the functional characteristics of the dynamic model of the legal system of society.

However, in order to highlight the specific functions of such a model and clarify their content, we must take into account those general guidelines that direct the dynamics of a specific model of a legal system to achieve those goals and objectives that reflect the purpose of this specific model. Therefore, the specification of the functions of a legal system directly depends on the specific state of the dynamics of this system, which becomes the object of theoretical and legal modeling, and which determines: a specific purpose, goals and objectives corresponding to the model under study. Thus, in the system of concepts and categories necessary to provide a detailed presentation of the functional characteristics of a specific model of the dynamics of a legal system, in addition to the above concept of the functions of a legal system, in our opinion, should include: the purpose, goals and objectives of the dynamics of the corresponding type of legal system model. At the same time, we do not invest any specific meaning in the designated concepts, except for their general scientific significance, but within the framework of the functional characteristics of the conceptual model of sustainable development of the legal system under consideration, we must clarify what exactly the purpose, goals and objectives of the dynamic state of the legal system modeled by us may be.

Moving on to the clarification of the designated range of concepts in relation to the model of sustainable development of the legal system, we proceed from the fact that for any conceptual dynamic model, the defining moment in its characteristics is always the basic concept that characterizes the qualitative state of the dynamics of this model and becomes meaning-forming in relation to all other concepts and categories used to characterize the modeled system and, from this point of view, can be considered as a system-forming concept in the conceptual scientific apparatus of studying this kind of model. In our study, such a basic concept is „sustainable development"; therefore, it is this concept that should be taken into account when determining the purpose, goals and tasks of the dynamics of the legal system in the model that we are describing.

The specific purpose of the model of sustainable development of the legal system, applicable as a promising model of development of the legal system of Moldova and substantiated by us as a socially oriented conceptual model of the legal system, updated by the basic social needs of the post-Soviet space in the „development" and „stability" of all spheres of public life that are affected by the functioning of the legal system [5], should be considered the satisfaction by the legal system of the basic social request, which combining both of these needs, that is, an adequate response of the legal system to this incoming social request. In turn, the goal of the model we are analyzing, which orients the legal system toward the implementation of its purpose in the simulated state of its dynamics, should be considered the sustainable development of the legal system itself, which should ensure the satisfaction of the above-mentioned social demand. In our opinion, due to the organic interconnection of the legal system of society with other components of social matter (the economic system, the political

organization of society, etc.), which form the „environment" surrounding the legal system, *the sustainable nature of the development of the legal system as one of the components of social matter should, as if „by inertia", be transferred to the dynamics of other components of social matter* (the political system, the economic system, etc.). Thus, *the simulated sustainable development of the legal system should become a kind of „conductor" of sustainability and simultaneously create the necessary legal prerequisites for stimulating the „development" of economic, social, political and other systems of a social nature in the country where this model is implemented*. At the same time, the social demand for sustainable development of all aspects of society's life reflects not only a current global trend, but also acquires a particularly important significance for the Republic of Moldova and other countries of the post-Soviet political and legal space, for which the problem of „development gaps" has acquired a systemic character.

In order to clarify the tasks by solving which the achievement of the above-mentioned goal of sustainable development of the legal system is ensured, in our opinion, it is necessary to proceed from the fact that *the speed of development (and along with it the criteria for sustainable development) cannot be the same for heterogeneous legal phenomena that act as elements of the legal system of society*. In this regard, the tasks of the legal system dynamics model we are considering should be differentiated with respect to each of the relatively homogeneous groups of elements of the legal system, facilitating the entire system as a whole to take the „route" of sustainable development. At the same time, the very fact of dividing the general goal of the legal system sustainable development model into relatively independent tasks of its components is a consequence of the complex nature of the legal system as a complexly organized phenomenon. By dividing and simultaneously specifying the general goal of the legal system sustainable development that we have identified depending on the different speed of the dynamics of the heterogeneous components that make up the internal structure of the legal system [6], we can identify as its relatively independent tasks – the sustainable development of each of its components: the sustainable development of the organizational component, the sustainable development of the normative component, the sustainable development of the institutional component, and the sustainable development of the spiritual-cultural component of the legal system.

The next and logically final step in building the internal logic of the functional characteristics of the conceptual model of sustainable development of the legal system is the definition of the external and internal functions of this model, which, expressing the corresponding „way of interaction", should also be specified in relation to each selected task, since the specific speed of dynamics that distinguishes the components of the considered model of the legal system does not allow us to assume that the interaction of these components with each other and with the environment around them will be the same, and, therefore, it is logical to assume for each components the existence of its own specific way of interaction, that is, its own functions.

CONCLUSIONS

The presented study of the research of the functional characteristics of the conceptual model of sustainable development of Moldova's legal system reflects the most general aspects related to the system of those basic concepts and categories that form the internal logic of the author's approach to establishing the patterns of functioning of this conceptual model, which is a promising model for the development of the legal system of Moldova in the context of its integration into the European legal space. Within the framework of this part of our research, we can make the following preliminary conclusions: *firstly*, theoretical and methodological approaches to the functional characteristics of the legal system can be variable and primarily depend on the modeled state of the legal system, while leaving space for discussion and expression of this or that author's position; *secondly*, the functional characteristics of the legal system are an important component of the study of the dynamic states of the legal system, since the functions of the legal system manifest themselves precisely in the process of its dynamics; *thirdly*, the functional characteristics of the conceptual model of sustainable development of the legal system reflect the patterns of functioning of the legal system, developing evolutionarily in accordance with the most favorable „scenario" of its dynamics, therefore its study can contribute to a better understanding of those internal mechanisms of the legal system, the „restoration" of which is the most natural way to overcome specific dysfunctions and other problems that can be found in the dynamics of the legal system of modern Moldova, which is stimulated to change by both the internal social demand of the population, conditioned by the „gaps in development" common to the entire post-Soviet region, and the vector of European integration implemented in the country, closely related to this social demand; *fourthly*, in accordance with the author's position, the functional characteristics of the considered model of the legal system presupposes the identification of not only its „functions", but also the definition of its purpose, goal and objectives, the establishment of which helps to concretize the content of the sought functions.

REFERENCES:

1. MARCHENKO M.N. On the Signs of a „System" and Systematic Character of Law. In: *Bulletin of the Moscow City Pedagogical University*. Series: Legal Sciences, 2010, p.41-54.
2. KOLOSOVA, N.M. *Integrative function of the legal system*. PhD in Law Theses. Moscow, 1989. 172 p.
3. КАРТАШОВ, В.Н. *Теория правовой системы общества*. Том 1. Ярославль: Ярославский государственный университет, 2005. 547 с. ISBN 5-8397-038108.
4. CHUVALNIKOVA, A. Modeling as a method of theoretical legal research. În: *Conferinţa ştiinţifico-practică internaţională «Ştiinţă. Educaţie. Cultură»:*

Culegere de articole / redactor-şef şi editor: Ghenova Svetlana. Komrat: A&V Poligraf, vol. 1, p.579-584.

5. CHUVALNIKOVA, A. The legal system of the Republic of Moldova between the past and the future: searching for a path to sustainable development. În: *„Patrimoniul cultural de ieri – implicații în dezvoltarea societății de mâine”*: conferință științifică internațională, Iași-Chișinău, 2024. Supliment al revistei științifice Authentication and Conversation of Cultural Heritage. Research and Technique. 2024, vol. 8, p.425-430.
6. CHUVALNIKOVA, A. Structural elements of conceptual model of sustainable development of society's legal system. În: *Development Through Research and Innovation IDSC-2025*: International Scientific Conference: The 6th Edition: May 16th, 2025, Chisinau: Collection of scientific articles / scientific committee: Stratan Alexandru (president) [et al.]. Chişinău: SEP ASEM, 2025, p.496-504.

N.B.*The article was prepared within the framework of the subprogram 01.05.01 National Security of the Republic of Moldova in the Context of Accession to the European Union: Legal, Political and Sociological Approaches, implemented by the Institute of Legal, Political and Sociological Research of the Moldova State University, and reflects the results of the study using a comprehensive methodology based on the method of theoretical legal modeling.*

INTERNAL AND EXTERNAL FUNCTIONS OF THE CONCEPTUAL MODEL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MOLDOVA'S LEGAL SYSTEM

FUNCŢII INTERNE ŞI EXTERNE ALE MODELULUI CONCEPTUAL DE DEZVOLTARE DURABILĂ ALE SISTEMULUI JURIDIC AL REPUBLICII MOLDOVEI

CZU: 340.1(478):303.4 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.28**

Anna CHUVALNIKOVA
ORCID: 0000-0002-5368-6697
E-mail: assolas88@gmail.com
Institute of Legal, Political and Sociological Research,
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Sumar. *Articolul examinează funcţiile modelului conceptual al dezvoltării durabile a sistemului juridic din Republica Moldova, considerat de autor ca un model realist, social-orientat, al dinamicii sale constructive, menit să satisfacă cererea socială de „dezvoltare" şi „stabilitate" comună întregului spaţiu post-sovietic. Scopul studiului este de a specifica funcţiile interne şi externe ale modelului specificat, ţinând cont de caracteristicile scopului său şi de sarcinile componentelor individuale ale sistemului juridic care alcătuiesc structura internă a modelului dinamic analizat. Metode de cercetare: modelare juridică teoretică, analiză funcţională şi sistemico-structurală. Rezultatele cercetării: 1) a fost stabilită dependenţa funcţiilor externe ale fenomenelor juridice sistemice de caracteristicile interacţiunilor interne ale componentelor lor, adică de funcţiile interne ale acestor fenomene; 2) specificarea funcţiilor interne ale modelului conceptual de dezvoltare durabilă a sistemului juridic a permis identificarea principiului interacţiunii consecvente a componentelor modelului considerat, diferenţiind conexiunile directe şi indirecte dintre componentele specificate, precum şi principiul interacţiunilor ciclice ale acestor componente, explicând natura dinamicii unui sistem juridic durabil, condiţionată de dinamica internă a componentelor acestui sistem; 3) specificarea funcţiilor externe a permis stabilirea unei legături între tiparele de funcţionare ale modelului unui sistem juridic în dezvoltare durabilă şi condiţiile integrării profunde şi pe termen lung a instituţiilor juridice ale Republicii Moldova în spaţiul juridic european.*

Cuvinte-cheie: *dezvoltare durabilă, sistem juridic, funcţii, model.*

INTRODUCTION

Analyzing the research conducted in the post-Soviet space, devoted to the functions of the legal system, following professor V.N. Kartashov, it can be noted that the functions of the legal system here are often identified with the functions of law and legal regulation [1, p.68-69]. In addition, our analysis shows that existing studies pay attention almost exclusively to the external aspect of the functioning of the legal system, while

the functions determined by the internal interaction of the components of this complex systemic phenomenon with each other almost always come down to the statement of one single and universal „integrative function" inherent in the legal system as a whole, but not differentiated depending on the characteristics of the dynamics and nature of the individual components of this system, which does not allow us to establish the mechanism of their internal interaction formed by the combination of functions of different components, which generates the „integrative effect" attributed to this system. In this regard, the category of „functions of the legal system" is often considered as a certain constant parameter in the characteristic of the interaction of the legal system with the external environment and is almost not analyzed at all as a parameter of the internal dynamics of this system, which is reflected at the conceptual level in attempts to formulate a definition of the category of „function" in post-Soviet jurisprudence [1, p.69-70], and the problem of the objectively existing variability of the external dynamics of the legal system, depending not only on the system itself, but also on the specific conditions of its external environment, is little analyzed. However, in our opinion, it is the development of the idea of differentiating the external and internal aspects of the functioning of the legal system [2] from the position of distinguishing its systemic and structural characteristics that is able to offer a functional characteristic of the legal system that takes into account its specificity as a complexly organized systemic formation. It is noteworthy that in foreign literature one can also find similar attempts to differentiate „macro-" and „micro-functions" [3] of legal phenomena with systemic properties, which may include not only the legal system, but also the law itself [4, pp. 9-10].

MATERIALS AND METHODS

The study was conducted using a comprehensive methodology that combines the method of theoretical legal modeling with methods of systemic-structural and functional analysis of the studied dynamic state of the legal system.

RESULTS AND DISCUSSION

By establishing the functions of the model under study, we are in fact solving the question of how its individual components are able to interact with each other and with the environment around them, so that this way of interaction allows to solve the sustainable development problems facing these components.

When defining *internal functions* that reflect the way in which some components of the modeled legal system interact with its other components, it is logical to assume that it is the common nature that unites homogeneous elements of the legal system into relatively independent components of its model that allows us to most objectively and reasonably identify the internal function that similar elements demonstrate in the process of their dynamics, subject to the same rates of dynamic due to the same properties inherent in them by nature. It seems that it is precisely under the conditions of sustainable

development, which assumes the evolutionary nature of the dynamics of the components of the legal system without sharp leaps, that the functioning of the legal system is subject to the greatest extent to the natural evolutionary rhythms of development, corresponding to the speed of the dynamics of these components that is inherent in them by nature.

Analyzing from the above positions the features of interaction of the *spiritual-cultural component* with other components of the legal system, it is necessary to pay attention to the fact that the ideal nature of subjective manifestations of legal consciousness accumulated in the structure of this component requires, first of all, its objectification, which it receives in the actions and deeds of participants in the legal life of society, constituting the structure of the *organizational component* of the legal system. In this regard, in the process of its functioning within the legal system, the spiritual and cultural component enters into direct interaction with the organizational component, while its interaction with other components turns out to be mediated by its interaction with the organizational component, that is, specific legal actions and activities that have legal significance. Therefore, the main internal function performed by the spiritual-cultural component within the legal system should be considered within the framework of the above interaction of the component under consideration with the organizational component. The study we conducted allowed us to identify *the function of identifying the intentions of legal consciousness as the internal function of the spiritual-cultural component* generated by such interaction, which then acquire a materialized form in objective reality through specific actions and deeds of participants in the legal life of society, constituting legal interactions that organize the legal life of society and are part of the structure of the organizational component. In turn, the dynamics of legal interactions in the structure of the organizational component leads to the formation of legal communications, the oscillations of direct and feedback links within which subordinate the development of this component to their rhythm. Therefore, *the internal function of the organizational component of the legal system is the organization of legal interactions*, as a result of which legal communications of participants in the legal life of society based on direct and feedback links are built from individual legal interactions, the interaction of which acquires legal forms through the passage of the „cycle" of legal communications formed by the said links. The experience that naturally accumulates within the framework of the sustainable development of legal communications logically presupposes its „settling" in the form of examples of „acceptable" and „unacceptable", „desirable", „permissible" and „prohibited" behavior that have arisen in legal practice, which are no longer abstract and speculative, but quite real criteria that give legal interactions a normalized character, which ensures the normalization of the legal life of society by introducing into it attributes of a certain predictability and orderliness. As a result of the interaction of the organizational component of the legal system with its *normative component*, which is built in this way, the implementation of *the internal function of the normative component* is ensured, consisting in *the normalization of legal communications*, the consequence of which is the formation of norms of legal communications, including those norms that can then be sanctioned by authorized

subjects of lawmaking or (in the event of their non-recognition by authorized government structures) can become so-called „latent norms" or „shadow law". In any case, the norms of legal communications formed within the framework of the functioning of the normative component of the legal system are a prerequisite for *the process of institutionalization of legal communications, which is an internal function of the institutional component of the legal system*. The legal institutions of society formed as a result of this process on the basis of the norms of legal communications are the ultimate form of objectification of the intentions of legal consciousness formed by the functioning of the spiritual and cultural component. However, the influence of human and other accompanying factors, „layered" on the process of objectification of the intentions of legal consciousness passing through the functioning of all components of the legal system, again requires the identification of the „legal" in those final objectified forms that they indirectly acquire in the functioning of the institutional component. Thus, the internally determined sequence of interactions of the spiritual and cultural, organizational, normative and institutional components of the legal system receives an impetus for a new „turn" of its development. This circumstance allows us to discern *the cyclical nature of the dynamics of the internal interactions* of the components of the model of sustainable development of the legal system, which is inherent not only in the internal dynamics of the development of the components of this model themselves, which differ from each other in different „tempos" and „rhythms" of their own structural development cycles, but also in the dynamics of the interactions established between the different components of this model with each other within the structure of the legal system that binds them together.

The external functions of the components of the modeled legal system, developing according to the natural rhythms of sustainable development, are, as it were, a logical continuation of the internal functions, since the method of interaction with other components of the legal system, inherent in the internal functions of the components of the legal system, determines how, or, in other words, by means of what „way" the functioning of this component within the system will allow it to interact with the reality surrounding the legal system, that is, with its external environment, striving to satisfy the basic social demand for „stability" and „development" of all spheres of public life, with which the legal system inevitably interacts in the process of its dynamics. This conclusion can be reached by analyzing the features of the dynamics of not only the state of the legal system under study, but also other legal phenomena of a complex nature and possessing systemic properties. Indeed, any complex systemic phenomenon must, first of all, maintain its integrity as a system, as which it interacts with environment. Therefore, the interactions that occur within such a complex system are aimed, first of all, at the self-preservation of this system and therefore the internal functions formed by these interactions acquire a primary character. In turn, the external interactions that are established between this system and the external environment through the components that make up this system are internally determined by intrasystem (structural) interactions, derived from the preservation of the system's integrity. As professor Z.K. Ayupova rightly notes,

„the social and managerial nature of the whole, its direction, depends on the internal organization of the elements" [5]. Thus, we can quite reasonably assert that the external functions of such systems are objectively depend on the internal functions. In this regard, in the internal logic of the functional characteristic of the conceptual model of sustainable development of the legal system, the identification of internal functions logically precedes the definition of external functions of individual components of the modeled system and is logically connected with internal functions. At the same time, if the internal functions reflect to a sufficiently predictable „mechanical" component of the process of functioning of the evolutionarily developing legal system, then the external functions reflect a less obvious „energy charge" that arises not only as a result of the said „internal mechanics", but also as a result of the interaction of the components of the legal system with the surrounding phenomena of reality, which is influenced by a much larger number of external factors. Therefore, in our opinion, the specification of the external functions of any specific dynamic model of the legal system requires, at a minimum, clarification of the cultural and historical paradigm, in the conditions of the external environment of which the corresponding model is „placed".

In our study of the problem of sustainable development of the legal system, we proceed from the fact that the cultural and historical paradigm of the conceptual model of the evolutionary development of the legal system applicable to the analysis of the prospects for the development of the legal system of modern Moldova is the „route" of sustainable development laid by European countries in the post-war period, which is fundamentally different from the models of stagnant „stability" and catch-up „development" proposed by the Soviet model. Studying the European „route" of sustainable development of legal systems after the Second World War, we established the following characteristic methods of overcoming the „gaps in development" that formed in them during the war and pre-war periods: 1) *democratization* of social institutions, accompanying the sustainable development of the institutional component of the legal system; 2) *dialogization* of the space of social communications, accompanying the sustainable development of the organizational component; 3) *legitimation* of normative regulation, accompanying the sustainable development of the normative component; 4) *reflection* of public consciousness, accompanying the sustainable development of the spiritual and cultural component. These processes, demonstrated in the course of the post-war development of European legal systems, which acted as „ways" to overcome the aforementioned „gaps in the development" of European society, can be considered as ways of interaction of the corresponding components of the legal system with the political, economic and other systems, which form the external environment of the functioning of the legal system in society. Since we consider such „ways of interaction" of the legal system with the environment as external functions of the legal system, we can recognize the noted interactions as external functions, attributive to the conceptual model of sustainable development, considered within the framework of the specific historical European paradigm.

Considering the possibility of implementing the presented conceptual model of sustainable development of the legal system in modern Moldova, it is necessary to pay attention to the fact that the satisfaction of the general social demand of the post-Soviet space for „development" and „stability", typical for Moldova, as well as in the situation of post-war development of European countries, requires the elimination of existing „gaps in development". In this regard, we have sufficient grounds to believe that the implementation of the model of sustainable development of legal systems which was used in Europe to overcome these „gaps" can have a constructive impact on the development of the legal system of Moldova. In addition, since it was this model that accompanied the processes of deepening and expanding European integration that intensified in the post-war period and continue today, we can also believe that the implementation of this model can ensure deep and long-term integration of the legal system of Moldova into the European legal space.

CONCLUSIONS

1) objectively existing manifestations of the lawful connection of internal (structural) and external (systemic) characteristics of the dynamics of the legal system substantiate the inherent in the legal system and similar complex systemic legal phenomena, the determinacy of their external functions by the features of the internal interactions of their components;

2) the established internal functions of the model under study demonstrate a certain sequence in the interaction of its components with each other, according to which each individual component reveals a direct connection only with some one component, while its interaction with other components is mediated by this connection, which makes it possible to differentiate direct and indirect connections between the components of the model under study and to identify *the principle of the sequence of interaction*, characteristic of the state in which the components of the legal system are within the framework of this model;

3) the analysis of the internal functions of the model under study also indicates the inherent internal dynamics of its components, *the principle of cyclical interactions* between these components, which indicates the inherent self-sufficiency of the conceptual model of sustainable development of the legal system in maintaining the integrity of this system and the inherent potential of this model for the evolutionary path of development of the legal system at a new „turn" of its cycle;

4) the ability of the external functions of the European model of sustainable development of the legal system to overcome the „gaps" that formed in the previous development of the legal system, allows using this model to overcome the existing „gaps in development" in the legal system of Moldova, common to the post-Soviet space, which is a necessary condition for the deep and long-term integration of the country's legal system into the European legal space.

REFERENCES:

1. КАРТАШОВ, В.Н. *Теория правовой системы общества*. Том 1. Ярославль: Ярославский государственный университет, 2005. 547 с. ISBN 5-8397-038108.
2. РЕУТОВ, В.П. О соотношении функций и структур в правовой системе. В: *Вестник Пермского университета*. 2001. № 1. С. 7-20.
3. PARTINGTON, M. *Introduction to the English Legal System* (15th edition). Oxford: Oxford University Press, 2021. 382 p. ISBN: 9780198852926.
4. BURCHARDT, D. The Functions of Law and Their Challenges: The Differentiated Functionality of International Law. In: *KFG Working Paper Series*. Berlin: Berlin Potsdam Research Group „The International Rule of Law – Rise or Decline?", 2018. nr. 17. ISSN 2509-3762.
5. АЮПОВА, З.К. Структура и функции правовой системы. В: *Современное право*. 2005. № 10. Доступно: https://gclnk.com/YRB8XVxr [Просмотрено: 20.06.2025].

N.B.*The article was prepared within the framework of the subprogram 01.05.01 National Security of the Republic of Moldova in the Context of Accession to the European Union: Legal, Political and Sociological Approaches, implemented by the Institute of Legal, Political and Sociological Research of the Moldova State University, and reflects the results of the study using a comprehensive methodology based on the method of theoretical legal modeling.*

TERRORIST FINANCING: CONCEPT, SOURCES, AND CHANNELS

FINANȚAREA TERORISMULUI: CONCEPT, SURSE ȘI MIJLOACE

CZU: 323.385:336 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.29**

Cristina EJOVA
ORCID: 0000-0003-3853-4262
E-mail: cristina.ejova@usm.md
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Sumar. *Terorismul rămâne una dintre cele mai complexe și periculoase amenințări la adresa securității internaționale în secolul XXI. Un factor-cheie care permite persistența și evoluția activităților teroriste este accesul la resurse financiare. Acest articol explorează conceptul de finanțare a terorismului, definițiile sale în instrumentele juridice internaționale, inclusiv Convenția Internațională din 1999 pentru Reprimarea Finanțării Terorismului și Directiva (UE) 2017/541, precum și perspectivele oferite de Grupul de Acțiune Financiară (FATF) și Autoritatea Bancară Europeană. Sunt analizate clasificările surselor de finanțare în categorii interne, externe și tehnologizate, și sunt prezentate principalele canale prin care resursele sunt transferate și ascunse, de la sistemele bancare tradiționale și cele informale de transfer, până la platformele digitale de plată și crowdfunding. Studiul identifică, de asemenea, principalele scopuri pentru care sunt alocate resursele financiare, precum activități operaționale, instruire, propagandă, sprijin material pentru membri și familiile acestora, precum și programe sociale în teritoriile controlate.*

Cuvinte-cheie: *terorism, finanțarea terorismului, FATF, canale financiare, surse de finanțare a terorismului.*

INTRODUCTION

Terrorism, as one of the most complex and dangerous threats of the modern era, has gained particular relevance in the early 21st century and has become a priority focus on the international agenda. Understanding its multifaceted and evolving nature is an essential prerequisite for developing effective strategies for its prevention and neutralization.

Terrorist activity continues to adapt to new conditions, constantly improving and expanding the scale of its influence. The intensity and scope of such manifestations largely depend on the level of financing available to terrorist structures. In this context, disrupting the financial flows that ensure the functioning and development of terrorist organizations acquires particular significance.

Terrorist financing encompasses the collection, transfer, and use of financial resources intended for the preparation and execution of terrorist acts. This may be carried out by individuals or organized entities. It is widely recognized that without financial support, terrorist activity would be impossible; therefore, combating its financing occupies a central place in both international and national counter-terrorism measures.

An equally important aspect is the provision of terrorists with material and technical resources, which is directly linked to their financial capacity. In this regard, asset freezes, account blocks, and the disruption of financing channels are considered key measures in the fight against international terrorism.

Thus, effective counter-terrorism requires a comprehensive approach that includes not only the prevention of acts of violence but also the dismantling of the infrastructural base that enables terrorist groups to exist and develop. A crucial component of this base is the financial element, which fuels resources, facilitates recruitment, and supports the expansion of activities.

Understanding the specifics and mechanisms of terrorist financing is a necessary step toward building an effective counteraction system. In this regard, the next section will address the concept of terrorist financing and analyze its forms and characteristics.

MATERIAL AND METHOD

The study is based on a combination of general scientific and specialized research methods to ensure a comprehensive analysis of the concept, sources, and channels of terrorist financing.

The descriptive method was applied to present the evolution of the term "terrorist financing" in legal acts, international conventions, and national regulations, as well as to detail its structural and functional characteristics.

The analytical method was used to categorize the main sources of terrorist financing into internal, external, and technological, covering both legal and illegal origins, and to identify the channels through which funds are transferred, disguised, and integrated into terrorist activities.

The systemic approach allowed for the examination of the interrelation between economic, political, and social factors influencing the sustainability of terrorist financing networks and the exploitation of vulnerabilities within national and global financial systems.

The comparative method was employed to identify differences in the structure and operation of terrorist financing across regions and contexts, with attention to both traditional mechanisms and emerging technological tools.

RESULTS AND DISCUSSION

The Concept of Terrorist Financing

The concept of *terrorist financing* has been formally enshrined at both the international and regional European levels and has become the focus of close attention from researchers and international expert bodies.

According to the *International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism* (1999), an offence is deemed to be committed if any person, by any means, directly or indirectly, unlawfully and willfully, provides or collects funds with the inten-

tion that they should be used, or with the knowledge that they are to be used, in full or in part, for the purpose of committing [2, Art. 1, para. 2] [1]: **(a)** any act which constitutes an offence within the scope and as defined in one of the treaties listed in the Annex; **(b)** any other act intended to cause death or serious bodily injury to a civilian, or to any other person not taking an active part in hostilities in a situation of armed conflict, when the purpose of such an act, by its nature or context, is to intimidate a population or compel a government or an international organization to do or to abstain from doing any act.

For the purposes of the said Convention, the term *"funds"* means assets of every kind, whether tangible or intangible, movable or immovable, however acquired, and legal documents or instruments in any form, including electronic or digital, evidencing title to, or interest in, such assets, including, but not limited to, bank credits, travelers' cheques, bank cheques, money orders, shares, securities, bonds, drafts, and letters of credit.

As defined in Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017, terrorist financing refers to *"the provision or collection of funds, by any means, directly or indirectly, with the intention that they be used or with the knowledge that they are to be used, in whole or in part, in order to commit one or more terrorist offences"* [2].

In addition, the European Banking Authority (EBA), in its special information bulletin on countering terrorist financing, emphasizes: "Terrorist financing is the provision of funds to a person or an organization that may use them to commit a terrorist act, either domestically or abroad. These funds may originate from illegal sources (such as drug trafficking, smuggling, extortion) as well as from legal ones — in particular, charitable donations" [3].

The scientific and analytical understanding of the concept of "terrorist financing" is reflected in the materials of the Financial Action Task Force (FATF). In its report *Emerging Terrorist Financing Risks* (2015), it is emphasized that: "All terrorists and terrorist organizations require financial management — the acquisition, movement, storage, and use of assets. Understanding these asset management strategies is key to developing effective countermeasures" (FATF, 2015) [4].

These conclusions and definitions developed at the international level are reflected in national legal systems. The Republic of Moldova, in accordance with its international obligations and the recommendations of the FATF, has enshrined the concept of terrorist financing in its own criminal legislation.

- Article 279 of the Criminal Code of the Republic of Moldova defines the offence of "terrorist financing." According to this provision, terrorist financing is: "the provision or intentional collection by any person, by any means, directly or indirectly, of any assets (financial resources, tangible or intangible values), or the provision of financial services, with the knowledge or intent that they will be used, in whole or in part, for the organization, preparation, or commission of a terrorist act, or are otherwise connected with such an act" [5].

Additionally, Law No. 308-XVI of 22 December 2017 "On the Prevention and Combating of Money Laundering and Terrorist Financing" introduces a broader regulatory framework, including the monitoring of financial transactions, mandatory reporting requirements, and law enforcement oversight [6].

In academic literature, terrorist financing is understood as a deliberate activity aimed at accumulating or transferring—either in whole or in part—monetary funds, material assets, or property rights, whether directly or indirectly. These resources are used, or are intended to be used, to carry out unlawful acts that may result in loss of life, significant property damage, or other serious consequences posing a threat to public safety. Such actions are generally intended to exert pressure—through intimidation of the population, specific groups, or government officials—on state authorities or international organizations to compel them to take certain decisions or, conversely, to refrain from intended actions.

In the context of international terrorism, financing may also be carried out with the direct or indirect involvement of official structures of one state in relation to another, representing a particular threat to global stability.

Thus, terrorist financing should be regarded as a multifaceted activity aimed at providing terrorist operations with financial, material, or other resources, regardless of their origin. A key feature is that even legally obtained funds (e.g., through donations, charitable foundations, or commercial activities) can be diverted to illicit purposes. This makes the identification of such channels particularly complex, requiring interagency cooperation, financial transparency, and international coordination.

Moreover, under international law, terrorist financing is classified as a standalone criminal offense, even if an actual terrorist act has not been committed. This underlines the preventive nature of modern legal policies in this field.

Sources of Terrorist Financing

The financial support for terrorist activities is derived from a wide range of sources, which can be broadly categorized into domestic, external, and emerging technological sources.

Domestic sources include:

- Material support from commercial entities controlled by criminal groups or affiliated individuals;
- Production and distribution of narcotic drugs and psychotropic substances;
- Illicit trafficking of weapons and ammunition;
- Counterfeiting and distribution of currency, payment instruments, and documents;
- Ransom payments for kidnapped persons;
- Membership fees and donations from members and supporters of the organization;

- Embezzlement of public funds with the involvement of corrupt officials;
- Personal funds of members of terrorist organizations.

External sources comprise:

- Financial assistance from international terrorist networks and affiliated commercial entities;
- Support from companies operating in territories controlled by terrorists;
- Contributions from ethnic diasporas, including through individuals and corporations;
- Donations via religious centers and charitable foundations, often disguised as humanitarian aid;
- Resources from radical political parties cooperating with terrorist groups;
- Financial support from certain states with vested interests in their activities;
- Collaboration with transnational criminal corporations and organized crime groups.

Emerging and technological sources, as highlighted in the latest FATF report (2025) [7], demonstrate the growing role of digital and shadow financial instruments:

- Use of cryptocurrencies and other virtual assets, enabling anonymized transactions and circumventing banking oversight;
- Fundraising through crowdfunding platforms and social media;
- Cybercrime (extortion, phishing, online fraud, ransomware);
- Trade in artworks, precious metals, and gemstones to transfer value;
- Illegal extraction and sale of natural resources in conflict zones;
- Commercial activities in the "grey" economy, including the supply of dual-use goods.

The FATF emphasizes that the diversification of sources, their concealment under legitimate activities, and the active adaptation to control measures make the detection and disruption of these flows an extremely complex task. Effective counteraction requires the integration of national efforts, the use of advanced financial monitoring technologies, and the enhancement of international cooperation.

Terrorist Financing Channels

In contrast to sources, which denote the origin of funds, channels pertain to the processes involved in the movement, obfuscation, and assimilation of these assets within formal and informal financial systems.

According to researchers Maria Jofre, Alberto Aziani, and Edoardo Villa, who analyzed 121 documented cases of terrorist financing in various countries, the vast majority of such incidents (93%) involved the use of traditional payment systems — bank transfers, offshore companies, money remittances, hawala networks, and transactions in high-value commodities. Only 7% of cases involved emerging financial technologies, including cryptocurrencies and other digital payment platforms, indicating that the adoption of FinTech in this domain remains relatively limited [8].

The main channels of terrorist financing identified in international practice and academic research include:

1. Financial institutions and bank transfers — use of shell companies, fictitious accounts, and intermediaries to execute transactions; structuring of amounts (smurfing) to evade reporting thresholds.
2. Alternative value transfer systems — informal networks such as hawala, hundi, or fei ch'ien operating outside the formal banking sector, based on trust relationships that minimize documentary traces.
3. Cryptocurrencies and digital payment platforms — although their use remains limited, they offer anonymity and global reach, making them attractive for small and rapid transactions.
4. Trade-Based Money Laundering (TBML) — disguising financial flows as legitimate trade transactions through over- or under-invoicing, fictitious shipments, or complex logistics schemes.
5. Charitable organizations and NGOs — a portion of legally raised funds may be diverted to terrorist activities, particularly in conflict zones.
6. Cash smuggling — physical cross-border transportation of currency, precious metals, or other valuables to bypass financial controls.
7. Online platforms and crowdfunding — fundraising via social networks, encrypted messengers, and e-commerce sites, often under the guise of humanitarian or religious initiatives.

Objectives and Directions of the Use of Financial Resources in Terrorist Activities

Terrorist organizations allocate acquired financial resources to a wide range of tasks that ensure their functioning, sustainability, and expansion of influence. A key focus of these expenditures is the preparation and execution of terrorist attacks. This includes funding for the procurement of weapons, explosives, and components for improvised explosive devices (IEDs); the rental or purchase of vehicles; the acquisition of forged documents; and covering logistics and travel costs to enable operatives to reach target locations.

A substantial portion of resources is allocated to the training and preparation of militants, which encompasses weapons handling, the fabrication of explosive devices, proficiency in communication technologies, and techniques of concealment, alongside ideological indoctrination. This investment also covers the operation and maintenance of training facilities as well as the compensation of instructors.

Substantial funds are also allocated to propaganda activities, which include the production and dissemination of informational materials — printed publications, audio and video content — as well as the operation of radio stations, television channels, and online platforms. These resources are used to shape a positive image among target audiences, justify the group's ideology, and recruit new supporters.

Another important direction is the material support of members and their families. This includes payments to the families of deceased or imprisoned fighters and the maintenance of active participants, which fosters cohesion and strengthens loyalty within the group. In large terrorist organizations such as the Taliban, the Islamic State, or Al-Qaeda, this practice is systematic in nature.

In addition, in territories under their control, terrorists often invest in social programs — establishing and maintaining medical, educational, and other infrastructure facilities. This serves as a tool for consolidating influence and fostering loyalty among the local population, creating the illusion of care and social support while simultaneously imposing extremist ideology.

CONCLUSIONS

Terrorist financing continues to pose a significant threat to global security by sustaining the operational capabilities, expansion, and resilience of terrorist organizations. This study demonstrates that such groups draw upon a diverse array of financial sources—both licit and illicit—and are increasingly diversifying their funding streams through traditional mechanisms and emerging technologies. While conventional methods, including bank transfers, alternative remittance systems, and trade-based money laundering, remain prevalent, the rising use of virtual assets, crowdfunding platforms, and cybercrime introduces new challenges that demand adaptive and innovative countermeasures.

Effectively disrupting these financial flows requires a multifaceted strategy that integrates advanced financial monitoring tools, robust regulatory frameworks, and strengthened international cooperation. Furthermore, the recognition that legally obtained funds can be repurposed for illicit activities highlights the critical importance of financial transparency, rigorous due diligence, and proactive preventative measures at both national and global levels.

REFERENCES:

1. United Nations. *International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism*, adopted by General Assembly resolution 54/109 of 9 December 1999. Disponibil: https://treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-11.pdf [Accesat: 07.08.2025].
2. Directive (EU) 2017/541 of the European Parliament and of the Council of 15 March 2017 on combating terrorism and replacing Council Framework Decision 2002/475/JHA and amending Council Decision 2005/671/JHA. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32017L0541 [Accesat: 07.08.2025].
3. European Banking Authority (2024). *Factsheet on Countering Terrorist Financing*. Available at: https://www.eba.europa.eu/sites/default/files/2024-12/

c728d13c-6235-47bd-8d2b-9f6760fa647a/Factsheet%20on%20Countering%20Terrorist%20Financing.pdf [Accesat: 07.08.2025].

4. FATF. *Emerging Terrorist Financing Risks* (2015). Financial Action Task Force. Disponibil: https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/reports/Emerging-Terrorist-Financing-Risks.pdf [Accesat: 07.08.2025].
5. Codul penal al Republicii Moldova nr. 985 din 18.04.2002, articolul 279 – Finanțarea terorismului. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=128633&lang=ru [Accesat: 07.08.2025].
6. Republica Moldova. *Legea nr. 308 din 22.12.2017 privind prevenirea și combaterea spălării banilor și finanțării terorismului.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110062&lang=ru [Accesat: 07.08.2025].
7. Financial Action Task Force (FATF). (2025). *Comprehensive Update on Terrorist Financing Risks*. Paris: FATF/OECD. Available at: https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Methodsandtrends/comprehensive-update-terrorist-financing-risks-2025.html [Accesat: 07.08.2025].
8. JOFRE, M., AZIANI, A., & VILLA, E. (2024). Terrorist Financing: Traditional vs. Emerging Financial Technologies. *Terrorism and Political Violence*, 1–14. https://doi.org/10.1080/09546553.2024.2433635 [Accesat: 07.08.2025].

RISCUL APLICĂRII RETROACTIVE A LEGII NR. 65/2023 ÎN CALIFICAREA JURIDICĂ A ÎNCĂLCĂRILOR GRAVE ALE REGULILOR DE ETICĂ ȘI CONDUITĂ PROFESIONALĂ

THE RISK OF THE RETROACTIVE APPLICATION OF LAW NO. 65/2023 IN THE LEGAL QUALIFICATION OF SERIOUS VIOLATIONS OF ETHICAL AND PROFESSIONAL CONDUCT RULES

CZU: 347.962.3:17:347.9(478)(094.5) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.30**

Irina IACUB
ORCID: 0000-0002-8349-2789
E-mail: irina.iacub@usm.md
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article continues the legal-normative analysis of Law No. 65/2023, focusing on the Evaluation Commission's prerogative to assign legal qualifications to established facts, particularly the conduct referred to in Article 11(2)(a) – "serious breach of rules of ethics and professional conduct." The hypothesis is that exercising this prerogative may generate effects contrary to the principle of non-retroactivity and legal certainty. The study explores, on one hand, the normative potential of the provisions to produce materially retroactive effects, and on the other hand, the concrete risks arising from the Commission's application of this prerogative during evaluations. The analysis is correlated with ethical and professional conduct rules applicable to candidates from the legal profession, highlighting the existence of a dual form of retroactivity – normative and applicative – likely to undermine legal stability and fundamental rights. The study distinguishes between cases where the law produces intrinsically retroactive effects (rendering it unconstitutional) and those involving a high risk of materially retroactive application, which in practice amounts to arbitrary or abusive enforcement of Law No. 65/2023.*

Keywords: *Law No. 65/2023, Evaluation Commission, professional ethics, legal qualification, material retroactivity.*

1. INTRODUCERE

1.1. Contextul, justificarea și scopul cercetării. **Articolul de față se înscrie în continuarea unui studiu anterior [1] dedicat analizei normativ-juridice a** *Legii nr. 65/2023 privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție* [2] cu accent pe conformitatea acesteia cu principiul constituțional al neretroactivității legii. Cercetarea actuală extinde analiza asupra unui aspect esențial, care nu a fost tratat exhaustiv în cadrul precedent: prerogativa Comisiei de evaluare de a conferi o calificare juridică faptelor constatate.

Ipoteza de cercetare formulată pornește de la premisa că Legea nr. 65/2023 generează efecte incompatibile nu doar cu principiul constituțional al neretroactivității legii,

ci și cu cerințele inerente securității juridice, în special în ceea ce privește stabilitatea raporturilor juridice, fapt ce poate afecta substanțial situațiile juridice consumate și drepturile fundamentale ale candidaților supuși evaluării.

Pentru verificarea acestei ipoteze, în prima parte a studiului au fost analizate următoarele aspecte: conținutul și garantarea constituțională a principiului neretroactivității legii, precum și competența materială a Comisiei de evaluare, în special sub aspectul prerogativei de a constata fapte produse anterior intrării în vigoare a legii și de a le califica juridic în raport cu criteriile negative de integritate prevăzute la art. 11 alin. (2) și (3) din Legea nr. 65/2023.

Având în vedere complexitatea operațiunii de calificare juridică a faptelor, precum și riscurile inerente pe care aceasta le presupune – în special în contextul în care Comisia de evaluare nu dispune de o specializare adecvată în toate domeniile de aplicare a criteriilor negative de integritate – se impune realizarea unei analize distincte și aprofundate a acestui subiect, pentru a aprecia măsura în care exercitarea respectivei atribuții poate conduce la o aplicare retroactivă materială a legii.

În acest context, prezentul studiu are drept obiectiv identificarea și delimitarea riscului unei duble retroactivități – una normativă, conferită expres prin lege, și una aplicativă, care decurge din modul concret în care Comisia înțelege și exercită prerogativa calificării juridice a faptelor constatate. Această distincție conceptuală este esențială pentru fundamentarea unor analize și concluzii riguroase privind compatibilitatea mecanismului de evaluare cu principiile constituționale ale neretroactivității legii și securității juridice.

1.2. Metode și materiale aplicate. Cercetarea se bazează pe analiza juridică a conținutului normativ al Legii nr. 65/2023, utilizând metode consacrate în doctrina juridică: analiza sistemică și logică a normelor legale, interpretarea dogmatică și hermeneutică a principiilor constituționale incidente (neretroactivitatea legii, stabilitatea raporturilor juridice și securitatea juridică), precum și, punctual, metoda comparativă. Materialele consultate includ acte normative relevante (Constituția, Legea nr. 65/2023, legislație conexă) și lucrări doctrinare de specialitate.

2. Rezultate obținute și discuții

2.1. Constatări anterioare privind efectul retroactiv al Legii nr. 65/2023. Pentru început, reiterăm că Legea nr. 65/2023 instituie un mecanism excepțional de evaluare externă a judecătorilor și candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție. Evaluarea este realizată de o Comisie special instituită, denumită Comisia de evaluare (sau Comisia de Vetting), căreia i-a fost atribuită competența de a examina conduita anterioară a persoanelor supuse evaluării, în vederea stabilirii corespunderii acesteia cu criteriile de integritate etică și financiară. În concret, potrivit art. 11 alin. (2) și (3) din Legea nr. 65/2023, Comisia este abilitată să analizeze exclusiv fapte comise în trecut – cu până la 5, 10 și 12 ani înainte de adoptarea legii – și să aprecieze dacă acestea corespund criteriilor negative de integritate etică (respectiv: încălcări grave ale regulilor de etică și

conduită profesională, comportamente arbitrare, incompatibilități sau conflicte de interese) ori criteriilor negative de integritate financiară (precum: dobândirea nejustificată a averii ori iregularități fiscale). Această reglementare generează o *retroactivitate formală* evidentă, întrucât prevede în mod expres aplicarea unei proceduri administrative actuale unor fapte juridic consumate anterior intrării în vigoare a legii [3, p. 325].

Totodată, această situație ridică și problema unei posibile *retroactivități materiale*, care poate surveni în ipoteza în care evaluarea ar produce efecte juridice defavorabile pentru subiecții supuși examinării, prin reinterpretarea sau recalificarea conduitei acestora în baza unor norme sau criterii introduse ulterior comiterii faptelor. Riscul unei astfel de retroactivități devine mai accentuat în contextul prerogativei Comisiei de a califica juridic faptele constatate – prerogativă care nu este reglementată în mod expres, dar poate fi dedusă prin interpretarea coroborată a prevederilor art. 4 alin. (3) lit. a), f) și g), art. 16 alin. (1) și (3), precum și ale art. 11 alin. (2)-(3) și (6) din Legea nr. 65/2023.

În mod particular, art. 11 alin. (6) din Legea nr. 65/2023 conferă Comisiei prerogativa de a aprecia în mod autonom faptele relevante, fără a fi ținută de actele sau constatările emise anterior de alte autorități. Astfel, Comisia exercită o competență proprie de constatare și calificare juridică a unor conduite produse anterior intrării în vigoare a legii [3, p. 317-319]. În aceste condiții, riscul unei aplicări retroactive materiale a legii este semnificativ amplificat.

În acest context, devine esențială analiza singurei norme din Legea nr. 65/2023 care instituie o garanție formală împotriva aplicării retroactive a criteriilor negative de integritate. Este vorba despre art. 11 alin. (6) teza I, potrivit căruia: „la aprecierea corespunderii cu criteriile prevăzute la alin. (2) și (3) [din același articol] se ține cont de prevederile legale existente la momentul săvârșirii faptelor respective". O examinare detaliată a acestei dispoziții este necesară pentru a determina măsura în care formularea sa este aptă să prevină riscul retroactivității materiale a legii în cadrul procesului de evaluare.

În opinia noastră, pentru a exclude acest risc, dispoziția art. 11 alin. (6) teza I din Legea nr. 65/2023 trebuie interpretată în sensul unei delimitări clare între două operațiuni distincte ale evaluării: (i) *calificarea juridică a faptelor*, care trebuie realizată exclusiv prin raportare la normele legale și deontologice în vigoare la momentul comiterii acestora, și (ii) *aprecierea corespunderii acestor fapte cu criteriile prevăzute la alin. (2) și (3)* din art. 11, etapă ulterioară ce vizează stabilirea măsurii în care faptele deja calificate – conform cadrului normativ aplicabil la data comiterii – compromit sau nu integritatea etică a persoanei evaluate, apreciere realizată în temeiul Legii nr. 65/2023.

Această distincție nu este una pur teoretică, ci are implicații directe asupra respectării principiului constituțional al neretroactivității legii. Tocmai de aceea, este esențial ca activitatea Comisiei să rămână circumscrisă calificării juridice a faptelor în baza normelor aplicabile la momentul comiterii acestora. Orice extindere a competenței Comisiei dincolo de acest cadru – prin aplicarea unor standarde sau criterii introduse ulterior – riscă să genereze o formă mascată de retroactivitate materială inadmisibilă.

Totodată, realizarea acestei distincții nu este, prin ea însăși, suficientă pentru a exclude în mod efectiv riscul aplicării retroactive a Legii nr. 65/2023, întrucât dispoziția potrivit căreia „se ține cont de prevederile legale existente la momentul săvârșirii faptelor respective" este, în mod vădit, lipsită de claritate normativă. Aceasta nu indică în mod explicit care este cadrul juridic ce trebuie aplicat în procesul de calificare a faptelor – cu atât mai mult în situațiile în care aceste fapte nu au fost anterior examinate sau sancționate de o autoritate competentă. Sintagma „prevederile legale existente" este, în sine, ambiguă și deschisă unor interpretări divergente, întrucât nu este clar dacă se referă strict la normele de drept material care califică juridic conduitele, ori are în vedere, într-un sens extins, ansamblul normelor care reglementează regimul juridic sancționator aplicabil la data comiterii faptei. În această din urmă ipoteză, ar trebui să fie avute în vedere, în mod necesar, instituții juridice fundamentale, precum prescripția răspunderii și reabilitarea. Absența unei delimitări exprese între aceste două interpretări posibile reprezintă, în sine, o încălcare a cerinței de previzibilitate a normei juridice, afectând calitatea legii. În plus, această ambiguitate normativă creează premise reale pentru aplicări neunitare și, eventual, arbitrare ale criteriilor de integritate, cu riscul încălcării principiului legalității în procesul de evaluare.

Înainte de a analiza în detaliu aspectele problematice menționate, se impune, totuși, evidențierea rolului pozitiv pe care această normă îl poate îndeplini în cadrul procedurii de evaluare. Astfel, ea are potențialul de a: (i) limita prerogativa Comisiei de a califica juridic fapte din trecut în baza legii actuale; (ii) impune o analiză contextuală a normelor în vigoare la momentul săvârșirii faptelor, în vederea stabilirii existenței unor standarde de conduită anterioare aplicabile; (iii) exclude utilizarea unor exigențe legale adoptate ulterior ca temei de apreciere negativă a conduitei trecute.

Prin urmare, dacă este aplicată în mod riguros, această dispoziție ar putea contribui la respectarea principiului neretroactivității, orientând activitatea Comisiei spre o apreciere fundamentată pe cadrul normativ aplicabil la momentul comiterii faptelor. Cu toate acestea, eficiența acestei garanții depinde esențial atât de modul concret în care Comisia interpretează și aplică această normă în activitatea sa de evaluare, cât și de calitatea tehnico-legislativă a ansamblului dispozițiilor din Legea nr. 65/2023.

Dat fiind faptul că operațiunea calificării juridice privește un spectru diversificat de fapte – precum încălcarea gravă a normelor de etică și conduită profesională, comportamentul arbitrar, situațiile de incompatibilitate și conflicte de interese, dobândirea averii nejustificate și iregularitățile fiscale –, în continuare ne vom concentra exclusiv asupra primei categorii, urmând ca celelalte să fie analizate separat, în studii dedicate fiecărui tip de conduită în parte.

2.2. Calificarea juridică a „încălcării grave a regulilor de etică și conduită profesională". Pentru început, considerăm necesare câteva clarificări fundamentale privind structura internă a criteriului negativ de integritate prevăzut la art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023. Din perspectiva conținutului său normativ, această dispoziție include, în esență, două componente distincte: (i) „reguli de etică" și (ii) „reguli de conduită

profesională". Delimitarea clară a acestor elemente este indispensabilă pentru o aplicare corectă a criteriului, întrucât fiecare are o natură juridică specifică și o sursă normativă diferită: astfel, „regulile de etică" reflectă ansamblul normelor deontologice adoptate de structurile profesionale în scopul conturării unei conduite morale adecvate în exercitarea profesiei, pe când „regulile de conduită profesională" desemnează obligații imperative, de regulă prevăzute în acte normative cu forță de lege, care reglementează drepturile, incompatibilitățile și interdicțiile aplicabile profesiei.

Dincolo de această delimitare importantă, este esențial de subliniat că norma analizată face referire expresă la „*încălcarea gravă"* a acestor reguli. Astfel, nu orice abatere este relevantă pentru constatarea întrunirii criteriului negativ de integritate etică, ci doar acelea care, potrivit normelor legale aplicabile la data comiterii, pot fi calificate drept „*încălcări grave"* ale regulilor în discuție.

Prin urmare, în temeiul prevederilor art. 11 alin. (6) teza I din Legea nr. 65/2023, calificarea juridică a acestor fapte trebuie să se întemeieze exclusiv pe dispozițiile legale și deontologice aplicabile la momentul săvârșirii lor, care să prevadă în mod expres caracterul *grav* al încălcării.

Pentru a evidenția concret implicațiile acestei exigențe de legalitate, în continuare, ne propunem să analizăm modul în care Comisia de evaluare ar putea constata, în mod legal și nediscreționar, încălcarea gravă a regulilor de etică și conduită profesională în cazul candidaților *avocați*. Scopul acestei analize este să ilustreze, prin exemple concrete, dificultățile structurale și lacunele normative care pot afecta aplicarea criteriului negativ de integritate etică prevăzut la art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023, în condiții de legalitate, securitate juridică și neretroactivitate.

Inițial, precizăm că regulile de etică și conduită profesională aplicabile acestei categorii profesionale sunt consacrate în următoarele acte normative: *Legea cu privire la avocatură* nr. 1260/2002 [4], *Statutul profesiei de avocat* din 29.01.2011 [5] și *Codul deontologic al avocaților din Republica Moldova* din 20.12.2002 [6]. Totuși, în conținutul acestor acte nu se regăsește expresia „încălcarea gravă a regulilor etice și de conduită profesională", utilizată de art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023. În schimb, acestea operează cu termeni specifici, precum: „abatere disciplinară", „abatere disciplinară gravă" și „încălcare gravă a normelor Codului deontologic".

În aceste condiții, devine esențială clarificarea modului în care Comisia de evaluare ar putea identifica, în mod legal și riguros, „încălcările grave ale normelor etice" și „încălcările grave ale normelor de conduită profesională" în cadrul legislației aplicabile profesiei de avocat.

În vederea elucidării acestui aspect, considerăm relevante următoarele dispoziții normative:

- art. 56 alin. (1) din Legea nr. 1260/2002, care prevede: „Încălcarea prevederilor prezentei legi, ale altor acte normative ce reglementează activitatea de avocat, precum și încălcarea gravă a normelor Codului deontologic al avocatului constituie temei pentru tragerea la răspundere disciplinară a avocatului".

- art. 48 alin. (5) din *Statutul profesiei*, potrivit căruia: „(...) Fapta săvârşită de avocat, prin care se încalcă dispoziţiile Legii, ale Statutului profesiei, Codului deontologic, hotărârile obligatorii ale organelor profesiei, de natură să prejudicieze onoarea ori prestigiul profesiei sau al corpului de avocaţi, constituie abatere disciplinară şi se sancţionează potrivit Legii".

Din analiza acestor prevederi normative pot fi desprinse următoarele concluzii esențiale:

a) Legea nr. 1260/2002 realizează o distincție normativă clară între: (i) încălcarea prevederilor legale sau ale altor acte normative aplicabile profesiei (asimilate „regulilor de conduită profesională"), și (ii) încălcarea gravă a normelor Codului deontologic (asimilate „regulilor etice").
b) Ambele tipuri de încălcări – atât „încălcarea regulilor de conduită profesională", cât și „încălcarea gravă a normelor deontologice" – pot fi calificate ca *abateri disciplinare*, pasibile de sancțiune în condițiile legii.
c) Deși *Statutul profesiei* califică, în termeni generali, drept abatere disciplinară orice încălcare a normelor deontologice, Legea nr. 1260/2002 prevede expres doar *încălcarea gravă* a acestora ca temei al răspunderii disciplinare. Având în vedere forța juridică superioară a legii față de Statut, devine cert că norma legală prevalează. În consecință, doar *încălcările grave* ale normelor deontologice pot constitui abateri disciplinare în sensul Legii nr. 1260/2002.

Aceste concluzii impun, în mod firesc, aprofundarea distincției dintre cele două tipuri de încălcări reglementate expres de Legea nr. 1260/2002 – „încălcarea gravă a normelor deontologice", care constituie *abatere disciplinară*, și „încălcarea gravă a regulilor de conduită profesională", care atrage calificarea faptei drept *abatere disciplinară gravă*. Cele două categorii nu trebuie confundate, întrucât reflectă conduite de natură și gravitate juridică diferită.

Așadar, în procesul de calificare juridică a faptelor care intră sub incidența art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023, Comisia de Vetting poate lua în considerare exclusiv acele fapte care, conform Legii nr. 1260/2002, constituie: (i) *abateri disciplinare grave* – în cazul „încălcării grave a regulilor de conduită profesională", sau (ii) *abateri disciplinare* – în cazul „încălcării grave a normelor Codului deontologic al avocaților".

În continuare, pentru identificarea *abaterilor disciplinare grave,* este relevantă dispoziția art. 48 alin. (5) din *Statutul profesiei de avocat*, care prevede: „Constituie abatere disciplinară gravă încălcarea dispoziţiilor din Lege şi din prezentul Statut care prevăd expres o astfel de calificare". Analizând conținutul acestor acte normative, constatăm că singurele dispoziții care prevăd în mod expres abateri disciplinare grave sunt următoarele:

- art. 13 alin. (4) din *Statutul profesiei de avocat* – neanunțarea în scris a incompatibilității către Consiliul Uniunii Avocaților;
- art. 58 alin. (3) din *Statutul profesiei de avocat* – divulgarea secretului profesional;

- art. 65 alin. (12) din *Statutul profesiei de avocat* – nerespectarea obligațiilor privind publicitatea formelor de exercitare a profesiei;
- art. 13 alin. (5) din Legea nr. 1260/2002 – desfășurarea activității de avocat pe perioada suspendării.

Prin urmare, Comisia de Vetting este obligată să respecte strict această listă limitativă a *abaterilor disciplinare grave,* stabilită în mod expres de Legea nr. 1260/2002 și de Statutul profesiei de avocat, care a fost în vigoare pe întreaga perioadă de referință a procedurii de evaluare.

În ceea ce privește identificarea *abaterilor disciplinare* sub forma „încălcării grave a normelor deontologice", situația este mai complexă, întrucât niciunul dintre actele normative relevante – Legea nr. 1260/2002, *Statutul profesiei de avocat* sau *Codul deontologic al avocaților* – nu prevede în mod expres și detaliat care încălcări ale normelor deontologice sunt *grave*. Sintagma în discuție apare doar o singură dată în Legea nr. 1260/2002, la art. 25 alin. (1) lit. f), unde este prevăzută ca temei pentru retragerea licenței de avocat, fiind preluată și în art. 30 alin. (1) lit. f) din *Statutul profesiei de avocat*, cu trimitere la art. 25 din Legea nr. 1260/2002.

Generalizând cele analizate, constatăm că, pentru aplicarea corectă și legală a criteriului negativ de integritate etică prevăzut la art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023, în privința avocaților evaluați, Comisia de evaluare trebuie să respecte cumulativ următoarele condiții esențiale:

1. Să delimiteze în mod clar „regulile de etică" de „regulile de conduită profesională", consacrate în legislația profesiei, aplicabilă pe întraga perioadă de referință a evaluării.
2. Să interpreteze strict noțiunea de „încălcare gravă", în acord cu sensul expres conferit de lege, care permite – în cazul „regulilor de etică" – calificarea faptei ca *abatere disciplinară*, iar în cazul „regulilor de conduită profesională" – calificarea ca *abatere disciplinară gravă*.
3. În cazul „regulilor de conduită profesională", să identifice doar acele fapte care, la data comiterii, constituiau *abateri disciplinare grave*, reglementate expres de Legea nr. 1260/2002 și de *Statutul profesiei*. Orice extindere a sferei abaterilor disciplinare grave, dincolo de cele patru situații reglementate expres, echivalează cu o depășire a atribuțiilor legale și denotă o aplicare arbitrară și abuzivă a legii.
4. În ceea ce privește „regulile de etică", constatarea și calificarea legală a „încălcării grave" a acestora este imposibilă, întrucât Legea nr. 1260/2002, *Statutul profesiei* și *Codul deontologic* nu prevăd în mod expres faptele care constituie „încălcări grave ale normelor deontologice profesionale". În aceste condiții, o astfel de calificare ar echivala cu o interpretare extensivă sau analogică a normei, ceea ce ar depăși cadrul atribuțiilor legale ale Comisiei și ar conduce, totodată, la o aplicare arbitrară și abuzivă a legii.

Este important de subliniat în acest context că determinarea caracterului „grav" al unei fapte revine exclusiv legii. Comisia de evaluare nu poate substitui legiuitorul

în acest sens, fiind competentă să rețină o faptă drept „gravă" doar dacă aceasta este calificată expres ca atare de lege. Nerespectarea acestei exigențe contravine principiului legalității și, ca urmare, ar constitui o încălcare evidentă a art. 11 alin. (6) teza I din Legea nr. 65/2023.

Plecând de la aceste constatări, se impune precizarea că aplicarea criteriului negativ de integritate etică, prevăzut la art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023, fără respectarea condițiilor menționate anterior, generează un risc iminent de retroactivitate materială inadmisibilă. Mai concret, un asemenea efect s-ar produce în situația în care Comisia de evaluare ar reține existența unei „încălcări grave a regulilor de conduită profesională" care nu este reglementată, în mod expres, ca abatere disciplinară gravă sau o „încălcare gravă" a normelor deontologice de către avocat.

În acest ultim caz, constatarea și calificarea juridică a unor asemenea abateri de către Comisie ar presupune, în mod evident, o extindere nepermisă a normei actuale asupra unor fapte anterior nereglementate. Atragem atenția că aceasta nu constituie doar o aplicare retroactivă a Legii nr. 65/2023, ci relevă și o retroactivitate intrinsecă a normei analizate, întrucât aceasta instituie un criteriu negativ de integritate care nu a fost consacrat anterior expres în cadrul normativ aplicabil. Prin urmare, norma analizată poate fi considerată neconstituțională sub acest aspect, întrucât contravine principiului neretroactivității legii și exigențelor securității juridice.

Din cele enunțate rezultă că Comisia de evaluare este în drept să constate legal întrunirea criteriului negativ de integritate etică, prevăzut la art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023 – respectiv „încălcarea gravă a regulilor de etică și conduită profesională" –, doar dacă, în ultimii 5 ani, avocatul evaluat a comis cel puțin una dintre abaterile disciplinare grave expres prevăzute de lege, precum: neanunțarea în scris a stării de incompatibilitate către Consiliul Uniunii Avocaților, divulgarea secretului profesional, încălcarea regulilor privind publicitatea formelor de exercitare a profesiei ori exercitarea profesiei pe durata suspendării licenței de avocat. Invocarea oricărei alte conduite, în scopul aplicării acestui criteriu, contravine principiului legalității și echivalează cu o aplicare retroactivă materială a legii.

Deși examinarea s-a concentrat pe regimul juridic aplicabil avocaților, nu poate fi exclusă apariția unor dificultăți similare și în alte domenii profesionale, vizate de procesul de evaluare, în funcție de gradul de claritate, precizie și previzibilitate al normelor care le reglementează. În consecință, riscuri comparabile de aplicare retroactivă materială a legii pot apărea ori de câte ori Comisia ar aplica norme cu efecte retroactive intrinseci sau ar depăși limitele expres stabilite de cadrul normativ în vigoare la data comiterii faptelor. În acest context, Comisia de evaluare poartă o responsabilitate juridică majoră de a respecta cu strictețe principiul legalității, pentru a preveni orice formă de aplicare retroactivă materială a legii și a asigura efectiv securitatea juridică a candidaților evaluați.

2.3. Ambiguități și riscuri juridice generate de art. 20 alin. (2) din Legea nr. 65/2023. Având în vedere că tematica generală a prezentului studiu vizează riscurile de

retroactivitate materială generate de calificarea juridică a faptelor în procesul de evaluare, considerăm oportună, în continuare, o examinare atentă a unor dispoziții legale care permit aprecierea conduitei candidaților în afara unor norme profesionale clar determinate. Ne referim, în mod special, la prevederile art. 20 alin. (2) din Legea nr. 65/2023, care statuează următoarele: „(1) Candidații la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție sunt evaluați conform prevederilor prezentei legi. (2) În cazul lipsei unor reguli de etică și conduită profesională stabilite pentru domeniul în care activează sau a activat candidatul, se verifică dacă comportamentul de până la data evaluării al candidatului generează sau nu suspiciuni rezonabile referitoare la corespunderea acestuia cu cerințele de etică și conduită profesională stabilite pentru judecători."

În opinia noastră, această soluție legislativă impune o analiză riguroasă, întrucât prezintă anumite ambiguități de ordin normativ și un potențial considerabil de a produce efecte juridice negative din perspectiva principiului neretroactivității legii și a exigențelor securității juridice.

Deși aparent formală, norma atrage atenția prin caracterul său ambiguu, susceptibil de a influența negativ desfășurarea procedurii de evaluare a integrității etice. În esență, pot fi identificate următoarele aspecte problematice:

În primul rând, dispoziția este redundantă, întrucât este de neconceput ca, în profesiile vizate, să nu fi existat norme de etică și conduită profesională aplicabile în perioada de referință de cinci ani anteriori evaluării. Ipoteza lipsei unor asemenea norme este pur teoretică și nu justifică instituirea unei reglementări distincte, care, dimpotrivă, ridică semne de întrebare cu privire la necesitatea și rolul său în asigurarea securității juridice a candidaților.

În al doilea rând, trebuie subliniat că, în perioada de referință, relevantă pentru evaluarea integrității etice confom acestui criteriu (cinci ani – 2018-2022), în toate domeniile din care provin candidații supuși evaluării – judecători, procurori, avocați și profesori universitari (conform art. 7 alin. (1) lit. b) din *Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție* [7]) – existau norme de etică și conduită profesională în vigoare și aplicabile. Această împrejurare conduce la concluzia că ipoteza avută în vedere de art. 20 alin. (2) din Legea nr. 65/2023 este, în mod obiectiv, lipsită de utilitate normativă și generează riscuri de confuzie juridică în aplicare.

În al treilea rând, norma analizată vine în contradicție esențială cu o altă dispoziție din aceeași lege. Astfel, în timp ce art. 11 alin. (2) lit. a) condiționează constatarea necorespunderii criteriului de integritate etică de existența unor fapte calificate expres ca încălcări grave ale regulilor de etică și conduită profesională, art. 20 alin. (2) permite o evaluare mai lejeră, bazată pe simple suspiciuni rezonabile privind neconformitatea generală a conduitei în raport cu asemenea reguli. Această diferență de abordare denotă o gravă inconsistență normativă și metodologică, cu impact direct asupra caracterului previzibil și echitabil al procedurii de evaluare.

În al patrulea rând, deși inaplicabilă în practică, norma analizată induce o direcție metodologică incertă pentru evaluarea integrității etice. Ea lasă loc interpretării potri-

vit căreia, în lipsa unor norme aplicabile direct candidatului, comportamentul acestuia ar putea fi evaluat prin analogie cu standardele deontologice aplicabile judecătorilor.

În opinia noastră, aplicarea retroactivă a normelor de etică și conduită profesională destinate judecătorilor asupra altor categorii profesionale – cum ar fi avocații, procurorii sau cadrele universitare – în contextul unei evaluări susceptibile de consecințe juridice negative, fără ca aceste norme să le fi fost aplicabile în mod obiectiv la momentul comiterii faptelor constatate, este profund viciată din punct de vedere juridic. O asemenea abordare contravine vădit următoarelor principii fundamentale:

- *Legalitatea* – Orice evaluare care poate genera consecințe juridice defavorabile trebuie să se bazeze exclusiv pe norme legale clare, în vigoare și aplicabile în mod efectiv persoanei evaluate.
- *Neretroactivitatea legii* – Imputarea încălcării unor reguli de etică ori de conduită profesională care nu au fost aplicabile subiectului evaluării la data comiterii faptei reprezintă o formă vădită de aplicare retroactivă a legii. Nicio lege, inclusiv în materie de integritate, nu poate produce efecte juridice pentru fapte care, la data săvârșirii, nu erau reglementate ori nu erau opozabile subiectului de drept.
- *Securitatea juridică* – Evaluarea conduitei prin raportare la norme inexistente ori neaplicabile la momentul comiterii subminează dreptul persoanei de a-și conforma comportamentul unui cadru normativ clar, stabil și previzibil.
- *Nediscriminarea și egalitatea în fața legii* – Aplicarea unor standarde etice destinate unei alte categorii profesionale reprezintă un tratament diferențiat, lipsit de fundament legal și justificare obiectivă. Principiul nediscriminării și al egalității în fața legii poate fi considerat respectat doar în măsura în care persoanele evaluate sunt tratate în mod egal, prin raportare exclusivă la normele juridice aplicabile statutului lor profesional.

În concluzie, prevederile art. 20 alin. (2) din Legea nr. 65/2023 relevă o deficiență normativă substanțială, întrucât permit evaluarea conduitei anterioare a candidaților prin raportare la standarde care nu le-au fost aplicabile în mod obiectiv, explicit și previzibil la momentul faptelor. În plus, norma conferă Comisiei un criteriu de apreciere vag și lipsit de rigoare juridică – *„suspiciuni rezonabile”* – în contradicție directă cu cerințele mai stricte impuse de alte dispoziții ale aceleiași legi. Sub acest aspect, norma analizată generează un efect retroactiv material de natură intrinsecă și poate fi considerată neconstituțională, întrucât încalcă principiul neretroactivității legii.

Această formulare echivocă compromite coerența metodologică a procesului de evaluare, încalcă principiul legalității și creează premisele unor calificări juridice retroactive ale conduitei candidaților, cu consecințe grave asupra drepturilor și statutului profesional al acestora. În mod concret, există riscul ca unele persoane să nu promoveze evaluarea nu pentru încălcări grave reale ale normelor profesionale aplicabile la momentul comiterii faptelor, ci pentru conduite reinterpretate ulterior prin prisma unor standarde etice și de conduită străine profesiei exercitate la acea dată.

3. CONCLUZII

În finalul analizei, se impune formularea unor concluzii generale esențiale care confirmă ipoteza de cercetare:

1. Calificarea juridică a faptelor de „încălcare gravă a regulilor de etică și conduită profesională" constituie o activitate deosebit de complexă și esențială pentru aprecierea corespunderii sau necorespunderii candidaților evaluați cu criteriul integrității etice, în condiții de legalitate.

2. Această activitate este reglementată de art. 11 alin. (2) lit. a), art. 11 alin. (6) și art. 20 alin. (2) din Legea nr. 65/2023. Analiza coroborată a acestor dispoziții, inclusiv în corelație cu legislația care reglementează în mod direct „regulile de etică și conduită profesională" aplicabile profesiei de avocat, a evidențiat câteva deficiențe normative și riscuri de aplicare neconstituțională, după cum urmează:

a) Unele dispoziții legale – în special art. 20 alin. (2) din Legea nr. 65/2023 – generează efecte retroactive materiale intrinseci, fiind în esență neconstituționale, deoarece contravin principiului egalității și nediscriminării, securității juridice și neretroactivității legii. Deficiența de reglementare este imputabilă legiuitorului, care avea obligația constituțională de a adopta un cadru legal clar, previzibil și compatibil cu exigențele securității juridice în materia evaluării externe a judecătorilor și candidaților la funcția de judecător al CSJ.

b) Aplicarea criteriului negativ de integritate etică prevăzut de art. 11 alin. (2) lit. a) din Legea nr. 65/2023 implică un risc real de retroactivitate materială, în ipoteza în care, în cadrul procedurii de evaluare, Comisia nu se limitează exclusiv la faptele care, la data comiterii, erau calificate în mod expres drept „încălcări grave" ale normelor de etică și ale celor de conduită profesională, potrivit legislației aplicabile statutului profesional al candidatului. Orice extindere a sferei acestor „încălcări" la orice alte fapte ar echivala nu doar cu o aplicare retroactivă materială inadmisibilă a Legii nr. 65/2023, ci și cu o exercitare arbitrară și abuzivă a prerogativei de apreciere a integrității etice, contrar principiului fundamental al legalității.

Într-o asemenea situație, constatarea în practică a unor astfel de derapaje denotă admiterea, de către Comisia de evaluare, a unor erori grave de procedură, ce afectează în mod substanțial legalitatea și echitatea evaluării. În consecință, în cadrul exercitării controlului administrativ (de către Consiliul Superior al Magistraturii) și jurisdicțional (de către Curtea Supremă de Justiție), asemenea vicii impun, în mod necesar, anularea deciziilor adoptate, în special în temeiul unei interpretări și aplicări arbitrare ori abuzive a legii, cu efect retroactiv material.

REFERINȚE:

1. IACUB, I. *Retroactivitatea Legii nr. 65/2023: aspecte de [ne]constituționalitate și [in]securitate juridică (partea I).* În: „Survivanța tradiției constituționale în tiparele constituționalismului european", materialele conferinței științifice

naționale cu participare internațională, din 28 martie 2025, Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău (la acest moment nepublicat).

2. *Legea privind evaluarea externă a judecătorilor și a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție* nr. 65 din 30.03.2023. În: Monitorul Oficial al RM nr. 117-118 din 06.04.2023 (modificată prin Legea nr. 239 din 13.09.24, MO408-410/26.09.24).
3. IACUB, I. *Evaluarea integrității etice a candidaților la funcția de judecător al Curții Supreme de Justiție: aspecte de [in]securitate juridică* (Partea a II-a). În: „Filosofia și perspectiva umană: materialele Conferinţei ştiinţifice consacrată Zilei Mondiale a Filosofiei, Ediția a 21-a, 21 noiembrie 2024, Chişinău. Chişinău: Artpoligraf SRL, 2025, pp. 310-332. ISBN 978-9975-62-878-5. Disponibil la: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/310-332.pdf.
4. *Legea cu privire la avocatură* nr. 1260 din 19.07.2002. În: Monitorul Oficial al RM nr. 159 din 04.09.2010 (modificată prin Legea nr. 138 din 06.06.2024).
5. *Statutul profesiei de avocat* din 29.01.2011. În: Monitorul Oficial al RM nr. 54-57 din 08.04.2011 (modificat prin Hotărârea Uniunii Avocaților nr. 19-01 din 27.05.2022).
6. *Codul deontologic al avocaților din Republica Moldova* din 20.12.2002 (cu modificări și completări din 23.03.2007 și 01.07.2016). Disponibil: https://uam.md/wp-content/uploads/2024/02/codul_deontologic _5358927. pdf.
7. *Legea cu privire la Curtea Supremă de Justiție* nr. 64 din 30.03.2023. În: Monitorul Oficial al RM nr. 117-118 din 06.04.2023 (modificată prin Legea nr. 353 din 24.11.2023).

***N.B**.Studiu elaborat în cadrul subprogramului de cercetare – 01.05.01: „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice" (SENREMO) (pentru 2024-2027), realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.*

PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVELE LUMII MUNCII ÎN ERA DIGITALIZĂRII

THE CHALLENGES AND PERSPECTIVES OF THE WORLD OF WORK IN THE AGE OF DIGITALISATION

CZU: 331.5.024.52:004 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.31**

Mariana IAȚCO
ORCID: 0000-0002-5424-3759
E-mail: mariana.iatco@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines how green and digital transitions are shaping the future of work, with a focus on the challenges and opportunities for the Republic of Moldova. It explores the impact of environmental and technological changes on the labour market, including effects on social inclusion, gender equality, regional vulnerability, and unpaid care work. Special attention is given to the need for new skills, accessible training, and fair working conditions in a changing world of work. The article also discusses how remote work and digital platforms are transforming employment models. Based on the analysis, a set of practical recommendations is provided to support a just and inclusive transition in Moldova's labour market.*

Keywords: *skills, employment models, future of work, remote work.*

INTRODUCERE

Într-o lume în schimbare rapidă, viitorul muncii depinde de gradul în care lucrătorii și întreprinderile sunt angajate în două tranziții majore: digitală și verde. Acest articol își propune ca scop să analizez și să evalueze în ce măsură noile provocări ale lumii muncii sunt prezente în Republica Moldova. Transformările rapide generate de tranzițiile ecologică și digitală modifică profund nu doar natura muncii în sine, ci și dinamica mai largă a pieței forței de muncă, modul de organizare a activităților economice, precum și cerințele privind competențele necesare lucrătorilor. Acest articol analizează în detaliu principalele provocări și oportunități asociate acestor schimbări, concentrându-se în special pe contextul specific și provocările unice cu care se confruntă Republica Moldova. Într-un climat internațional marcat de instabilități economice, tensiuni geopolitice și presiuni climatice, Moldova trebuie să facă față atât riscurilor, cât și șanselor emergente în domeniul ocupării forței de muncă. Pe fondul schimbărilor climatice accelerate, al progreselor tehnologice exponențiale și al apariției unor noi modele de muncă precum telemunca, platformele digitale sau automatizarea proceselor, devine tot mai clară nevoia de adaptare profundă a strategiilor de politici publice privind calificarea și ocuparea forței de muncă. Acestea trebuie să sprijine nu doar dezvoltarea economică durabilă, ci și incluziunea socială reală, reziliența comunităților, accesul echitabil la formare profe-

sională și recalificare, precum și protecția adecvată a lucrătorilor în fața vulnerabilităților accentuate de aceste tranziții.

CADRUL TEORETICO -METODOLOGIC

Analiza se bazează pe o combinație de surse documentare europene și internaționale, incluzând rapoarte de cercetare, studii de caz și inițiative de politici publice relevante, care au fost adaptate și corelate cu datele specifice pieței muncii din Republica Moldova. Aceasta cuprinde o revizuire sistematică a literaturii de specialitate, dar și o analiză a celor mai recente tendințe în domeniul ocupării forței de muncă, educației, formării profesionale și transformărilor digitale și verzi. Studiul are un caracter preponderent explorator, orientat spre identificarea celor mai relevante lecții internaționale și a modalităților prin care acestea pot fi transpuse și adaptate la realitățile socio-economice naționale. În acest sens, sunt avute în vedere particularitățile structurale ale economiei moldovenești, precum și provocările generate de migrația forței de muncă, nivelul scăzut de digitalizare și fragmentarea sistemului de formare profesională. De asemenea, sunt analizate în profunzime politici publice relevante, strategii de dezvoltare națională, documente programatice și date statistice disponibile, furnizate de Biroul Național de Statistică, organizații internaționale și alte surse oficiale. Toate aceste elemente sunt utilizate în scopul formulării unor recomandări specifice pentru susținerea unei tranziții juste, eficiente și echitabile, care să răspundă nevoilor reale ale populației active din Republica Moldova și să faciliteze integrarea într-o economie modernă, durabilă și competitivă. Obiectivul principal al acestui articol este de a examina lacunele în materie de cercetare și inovare în cadrul a patru fluxuri majore de cercetare discutate pe larg în cadrul inițiativei ERA4FutureWork [1, p.4]. Aceste patru linii sunt după cum urmează:

Tranziția verde și viața profesională explorează modalități de combinare a obiectivelor economice cu durabilitatea și inovarea socială și de mediu pentru a reduce amprenta de mediu a industriei și pentru a aborda inegalitățile în creștere în rândul lucrătorilor.

Digitalizarea continuă a muncii acest aspect își propune să înțeleagă modul în care tehnologiile centrate pe om pot asigura că inovarea servește nevoilor lucrătorilor, implicând lucrătorii în proiectarea și aplicarea noilor tehnologii și promovând bunăstarea și sănătatea mintală la locul de muncă.

Tranzițiile și grupurile vulnerabile acest flux se concentrează pe anticiparea factorilor determinanți ai inegalităților viitoare pentru a evita crearea de noi grupuri vulnerabile și abordează problemele cu care se confruntă lucrătorii vulnerabili existenți.

Viitorul muncii în administrațiile publice - investighează provocările digitalizării și noile acorduri de lucru din administrațiile publice și necesitatea ca guvernele să își consolideze strategiile de ocupare a forței de muncă.

Transformările economice, ecologice, digitale, demografice și sociale conduc la schimbări pe piața muncii, remodelând locurile de muncă atât în Uniunea Europeană (UE) cât și în Republica Moldova. Se creează noi profesii, în timp ce profesiile existente sunt profund transformate, eliminate treptat sau înlocuite de noi tehnologii. Având în

vedere „*permacriza*" actuală ca o provocare urmată perfect de următoarea, realizarea durabilității și consolidarea rezilienței sunt primordiale. Rolul unei politici sociale și a forței de muncă bine concepute în consolidarea rezilienței societății prin absorbția șocurilor și acționând ca stabilizatori este din ce în ce mai recunoscut [2]. Sistemele puternice de protecție socială sunt cea mai importantă caracteristică în prezicerea capacității unei țări de a absorbi șocuri, în timp ce politicile bine concepute ale pieței muncii ajută oamenii să „avanseze" în fața șocurilor, cu implicații pozitive pentru reziliența economică[2].

Politicile sociale bine concepute permit cetățenilor să îmbrățișeze noi oportunități pe piața forței de muncă, promovând prosperitatea economică la nivel micro și macro. Prin inițiative solide de protecție socială și incluziune, lucrătorii obțin stabilitatea și securitatea veniturilor în timpul tranzițiilor la locul de muncă și al evenimentelor de viață. În plus, serviciile de sprijin facilitează dezvoltarea competențelor, promovează bunăstarea și permit lucrătorilor să echilibreze ocuparea forței de muncă cu responsabilitățile de îngrijire familială.

PROVOCĂRILE ȘI PERSPECTIVELE PIEȚEI MUNCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Înțelegerea și navigarea în viitorul pieței forței de muncă și al politicilor de ocupare a forței de muncă este indispensabilă pentru a modela societăți durabile și echitabile bazate pe muncă decentă și demnă. Cu toate acestea, peisajul în evoluție al muncii necesită perspective asupra tendințelor emergente pentru a înțelege căile care pot consolida sau împiedica coeziunea socială sau pot submina acquis-ul social existent. În acest sens trebuie să țin cont de următoarele provocări:

Grupuri vulnerabile și inegalități. Anumite categorii socio-demografice, precum femeile, persoanele cu dizabilități, tinerii și lucrătorii din mediul rural, se confruntă cu obstacole sistemice și persistente în accesarea oportunităților de angajare decentă și stabilă. Aceste obstacole se manifestă atât în sfera educației, cât și în cea a integrării profesionale și sociale, și reflectă un cumul de dezavantaje structurale, economice și culturale. Inegalitățile sunt alimentate, pe de o parte, de o infrastructură educațională inadecvată, care nu reușește să asigure acces egal la formare de calitate în regiunile rurale defavorizate, și, pe de altă parte, de lipsa conectivității digitale, care limitează capacitatea indivizilor de a accesa resurse de învățare, oportunități de angajare la distanță și servicii publice.

De asemenea, exodul continuu al forței de muncă, în special în rândul tinerilor și al persoanelor cu înaltă calificare, afectează negativ dinamica demografică și subminează coeziunea comunităților locale, adâncind și mai mult dezechilibrele regionale. În absența unor intervenții strategice, aceste tendințe riscă să perpetueze și chiar să agraveze cercul vicios al excluziunii sociale și economice, generând un climat de insecuritate și stagnare în zonele rurale afectate de șomaj și lipsa muncii.

În același context, efectele compuse ale schimbărilor climatice și ale digitalizării contribuie suplimentar la accentuarea vulnerabilităților, având un impact disproporționat asupra acestor grupuri marginalizate. Din această perspectivă, este esențială formularea unor politici publice intersectoriale, sensibile la diferențele de gen, vârstă, dizabilitate și zonă geografică, care să vizeze combaterea inegalităților prin măsuri integrate și multisectoriale. Printre acestea se numără extinderea rețelelor de educație și formare profesională destinate atât adulților cât și tinerilor din zonele rurale, stimularea participării în programe de învățare pe tot parcursul vieții, precum și crearea unor mecanisme de sprijin adaptate nevoilor specifice ale fiecărui grup.

În plus, accesul limitat la formare continuă, lipsa unor programe eficiente de mentorat profesional, stereotipurile culturale și lipsa modelelor de succes contribuie la crearea unor bariere invizibile, dar profunde, care împiedică mobilitatea socială ascendentă. Aceste noi straturi de vulnerabilitate trebuie tratate cu instrumente multidisciplinare care combină expertiza din domeniile educației, muncii, protecției sociale, sănătății mintale și dezvoltării regionale. Numai printr-o abordare sistemică și colaborativă poate fi redus impactul cumulativ al acestor dezavantaje și poate fi construită o piață a muncii mai incluzivă, mai echitabilă și mai rezilientă.

Competențe pentru viitorul muncii. Transformările impuse de tranziția verde și digitală necesită o reformă profundă a sistemului național de educație și formare profesională. Este necesară implementarea unor politici de dezvoltare a competențelor care să răspundă proactiv cererii viitoare a pieței muncii. Acestea trebuie să includă programe de perfecționare și recalificare continuă, dezvoltate în parteneriat cu actorii economici și adaptate la dinamica sectoarelor emergente. Flexibilitatea curriculară, învățarea pe tot parcursul vieții și accesul echitabil la formare reprezintă fundamente pentru consolidarea capitalului uman într-o economie în schimbare. Integrarea principiilor economiei circulare, a alfabetizării digitale și a abilităților verzi în curricula educațională este o urgență strategică. În paralel, sistemul de orientare profesională trebuie modernizat pentru a ghida tranzițiile individuale între diferite domenii ocupaționale și pentru a sprijini mobilitatea socială ascendentă.

Digitalizarea muncii și munca pe platforme. Proliferarea muncii digitale, inclusiv prin modele de lucru la distanță (*remote*) și platforme digitale, generează un cadru socioprofesional care scapă adesea reglementărilor tradiționale. Această evoluție necesită o reconceptualizare a normelor juridice și a politicilor de protecție socială, astfel încât să se asigure drepturi echitabile și condiții decente pentru noile forme de muncă. În lipsa unei intervenții legislative coerente, există riscul instituționalizării precarității muncii și al consolidării asimetriilor în raporturile de muncă. În plus, platformele digitale trebuie să fie integrate într-un cadru de responsabilitate socială corporativă, care să includă transparență în algoritmii de lucru, garanții privind datele personale și mecanisme de soluționare a disputelor. Evoluțiile tehnologice rapide observate în ultimele decenii au avut atât efecte pozitive, cât și negative în multe sectoare diferite. Efectele pozitive includ potențialul digitalizării de a revoluționa piața muncii prin crearea de noi oportunități de

angajare, îmbunătățirea productivității și a calității muncii și stimularea inovării. Adaptarea sistemului de protecție socială pentru a include lucrătorii independenți și cei cu forme atipice de angajare este necesară pentru asigurarea unei tranziții echitabile către economia digitală.

Provocări instituționale. Capacitatea instituțională de guvernanță este un factor determinant pentru succesul tranzițiilor analizate. În Republica Moldova, este imperativ ca instituțiile publice să adopte o abordare anticipativă și integrativă, fundamentată pe date relevante și mecanisme participative. Acest lucru presupune investiții susținute în colectarea și analiza datelor statistice, consolidarea cooperării interinstituționale și creșterea eficienței alocărilor bugetare pentru inițiativele de formare și recalificare profesională. În plus, este necesară consolidarea capacităților administrative și tehnice ale autorităților locale, care se află în prima linie a implementării politicilor de tranziție. Inovația instituțională, guvernanța deschisă și digitalizarea serviciilor publice reprezintă piloni fundamentali în asigurarea unei administrații adaptabile și reziliente.

Creșterea cercetării privind modelele de mobilitate a forței de muncă ar ajuta factorii de decizie politică să ia decizii informate cu privire la reglementările privind piața forței de muncă, politicile de imigrație și sistemele de protecție socială. Cercetarea acestor modele poate oferi perspective asupra factorilor care determină mobilitatea, cum ar fi condițiile economice, lacunele în materie de competențe și tendințele demografice.

În timp ce mobilitatea forței de muncă poate contribui la creșterea economică prin facilitarea alocării eficiente a competențelor și a forței de muncă în diferite regiuni și sectoare, este nevoie de cercetare pentru a identifica potențialele bariere în calea circulației și pentru a ajuta la identificarea neconcordanțelor dintre competențele cerute de angajatori și cele deținute de lucrători. Cercetarea ar trebui, de asemenea, să se concentreze pe înțelegerea modului în care mobilitatea forței de muncă și tendințele demografice, cum ar fi urbanizarea, pot influența tranziția verde și, invers, modul în care tranziția verde afectează aceste dinamici. În paralel, este recomandată dezvoltarea unor mecanisme de monitorizare și evaluare a impactului tranziției, bazate pe indicatori sociali, economici și ecologici integrați.

CONCLUZII

Viitorul muncii în Republica Moldova se conturează sub influența tranzițiilor gemene – verde și digitală – care, deși pline de oportunități, generează și riscuri majore pentru coeziunea socială și competitivitatea economică. Este primordial ca Republica Moldova să își orienteze politicile de ocupare spre incluziune, echitate și inovație. Aceasta presupune investiții în educație și recalificare, dezvoltarea unor politici publice proactive și consolidarea dialogului social. Un accent deosebit trebuie pus pe regândirea rolului educației în formarea competențelor verzi și digitale, precum și pe crearea unor ecosisteme de învățare pe tot parcursul vieții. În acest sens, cercetarea și inovarea trebuie să susțină aceste procese prin furnizarea de date și soluții adaptate contextului moldovenesc. Este necesar ca cercetările să exploreze nu doar aspectele tehnice, ci și impactul

social al transformărilor, astfel încât politicile publice să fie bazate pe dovezi și adaptabile schimbărilor rapide. De asemenea, trebuie stimulată participarea activă a sectorului privat și a societății civile în formularea și implementarea strategiilor de ocupare.

Colaborarea regională și sprijinul din partea partenerilor europeni pot accelera implementarea unei viziuni moderne asupra muncii în Republica Moldova. În plus, integrarea în inițiativele internaționale de cercetare și inovare, precum Orizont Europa, poate oferi acces la expertiză, resurse și bune practici.

În concluzie, viitorul muncii în Republica Moldova depinde de capacitatea țării de a răspunde cu flexibilitate și viziune la provocările emergente. Numai printr-o abordare coerentă și anticipativă, fundamentată pe colaborare și cunoaștere, se poate asigura un viitor al muncii bazat pe demnitate, reziliență și dezvoltare durabilă.

REFERINȚE:

1. GROSSI, T., RAYNER, L., TORCHIO, G., DERVISHI, X. *Perspective de cercetare asupra viitorului muncii*. Centrul European de Politici: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2025. 4p.
2. GIOVANNINI, E., BENCZUR, P., CAMPOLONGO, F., CARIBONI, J. ȘI MANCA, A., *Time for Transformative Resilience: The COVID-19 emergency*. Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, Luxemburg, 2020.
3. COMISIA EUROPEANĂ, *Ocuparea forței de muncă și evoluțiile sociale în Europa*, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, Luxemburg, 2018.
4. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. (2020). Raport anual privind implementarea reformelor educaționale. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/raport_anual_consolidat_al_ministerului_educatiei_culturii_si_cercetarii_2020.pdf [Accesat: 05.06.2024].
5. ORGANIZAȚIA INTERNAȚIONALĂ A MUNCII. *Just Transition Policy Brief: Skills Development*. Nr. 7, noiembrie, 2022. Disponibil: https://www.ilo.org/publications/skills-development-just-transition
6. VONA, F., Pieţele muncii și tranziția verde, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, Luxemburg, 2021.

TRANSFORMATION OF ECONOMIC AND SECURITY POWER GROUPINGS IN THE WORLD COMMUNITY IN THE 21ST CENTURY

TRANSFORMAREA GRUPĂRILOR DE PUTERE ECONOMICE ȘI DE SECURITATE ÎN COMUNITATEA MONDIALĂ ÎN SECOLUL XXI

CZU: 327:339.9”20” **https://doi.org/10.59295/spd2025s.32**

Ľudmila LIPKOVÁ
ORCID:0000-0002-2063-8429
E-mail: ludmila.lipkova@tnuni.sk
University of Alexander Dubček in Trenčín, Slovakia

Summary. *Historically, the centers of economic power shifted among various world regions. With the growth of economic strength, whether of individual states or regions, their military strength and political power in the world also increased. Our paper focuses on identifying the most significant factors that may lead to a transformation of the current unipolar order, led by the United States and its Western allies, into a multipolar world. The outcomes of the Second World War led to the creation of a bipolar world, alongside which the so-called Third World with limited opportunities for development also emerged. After the dissolution of the USSR, the multipolar world became a unipolar one, with the USA as the economic, military, and political hegemon. However, economic reforms in China began to shift the balance of economic power, and subsequently also military and political power, in the world community by the beginning of the 21st century. In line with many published scientific works and political statements of the world's leading political figures, a multipolar world order is increasingly emerging.*

Keywords*: Formation of bipolar, unipolar, and multipolar world.*

INTRODUCTION

The global political order and the position of individual states within it have historically been influenced by their economic power and subsequently their military strength. Great empires in human history were formed, developed, flourished, and then declined. Thus, the world order also changed.

The current world order was defined after the Second World War and, over eighty post-war years, has undergone certain transformations. The post-war arrangement of the world was determined by agreements concluded by representatives of the USA, the USSR, and the United Kingdom at international conferences in Tehran, Yalta, and Potsdam. The world community was divided into two blocs, creating a bipolar world. On one side were the industrially developed states with a market economy and liberal democracy led by the USA; on the other side were states with centrally planned economies led by the USSR, referred to as totalitarian regimes. The USA and the USSR represented two superpowers with defined spheres of influence. A balance prevailed in the world,

although within it some crises and military conflicts such as the Cuban Missile Crisis and the Vietnam War occurred. This relative stability of international relations was maintained from 1945 until the collapse of one of the superpowers, the USSR, in 1991.

From the mid-1950s, the process of decolonization intensified and the Non-Aligned Movement began to develop. Its initiators were then-Yugoslav president Josip Broz Tito, Egyptian president Anwar Sadat, and Indian prime minister Jawaharlal Nehru. The countries of the Third World, mostly former colonies of Western European states, were rich in natural resources but had underdeveloped industrial production, low levels of education, and low living standards of the population. The new economic policies of some developing states, such as the Asian Tigers or the People's Republic of China, placed them on a trajectory of rapid economic growth and allowed them to escape, or are allowing them to escape, poverty. Their position and influence in the world order is changing. While the Asian Tigers – the Republic of Korea and Taiwan – are political and military allies of the USA, China, with the second-largest population and the second-highest GDP, is currently forming into an independent center of economic, political, and military power in the world community. Since the beginning of the 21st century, the political importance of states such as Brazil, Turkey, and Iran has also increased. These states are creating new regional power centers. Other countries, from which one might also expect economic rise and political importance, have not yet achieved such significant growth. Among them are Pakistan, Egypt, Nigeria, and Argentina. In the future, their rise may also be expected.

MATERIAL AND METHOD

The issue of creating a new world order must be examined from a historical perspective, in the context of the development of individual world regions, their rise and decline. Alongside the historical method, we also applied the method of comparative analysis, using statistical data documenting developments in individual world regions and the most significant economies (Brazil, China, India, Japan, Russia, and the USA). To better understand other perspectives on the issue, we studied numerous scientific articles. From this large volume of literature, we decided to highlight the approaches of several notable authors regarding the possible future direction of the world order.

Amitav Acharya (2025), in his article *"The Decline of the West and the Rise of 'the Rest' Will Lead to a New World Order",* uses less common terms in scientific literature such as reglobalization, deglobalization, and hyperglobalization. According to Acharya, a potential withdrawal of the United States from its leading international role will not result in global collapse. Instead, we are witnessing the formation of a 'multilateral' order and the development of a process of reglobalization led by Asia and the countries of the Global South. The era of hyperglobalization, celebrated as a guarantee of prosperity and peace, ended with the misuse of trade and geopolitics to maintain a stable world order. This situation led to deglobalization processes, in which many states reduced dependence on foreign trade and achieved greater national self-sufficiency. In the process of reglobalization, countries of the Global South will play a more significant role. Asia is

regarded not only as the center of global growth – in 2015–2021 Asian states produced 57% of world GDP – but also as a new 'global connector'.

Another author, Oliver Della Costa Stuenkel (2024), in *"The New World Order and the Global South"*, seeks to answer whether the shift of power away from the most economically developed Western states can be considered a key element of the crisis of the liberal international order and the creation of a new world order. He examines the views and positions of Global South countries, noting that many of them tend not to oppose the values of the liberal order themselves but object to the ways in which these values are applied. The main challenge for existing structures of global governance, therefore, is not rejection of the basic rules by non-Western countries but whether today's system can transform into a truly multipolar order where power and privileges are less concentrated in the Global North. Some subsets of Global South states explicitly reject a Western rule-based order. However, the author argues that there are few signs that the Global South has the interest or capacity to formulate a genuinely new or alternative model attractive enough to gain wide support and transform into a new world order.

Another significant author, Joseph S. Nye, Jr. (2025), in *"How World Order Changes",* reminds us that after the fall of the Berlin Wall in 1989 and almost a year before the collapse of the USSR in 1991, then U.S. president George H. W. Bush declared the creation of a "new world order". Two months into Donald Trump's second presidential term, Kaja Kallas, the EU's top diplomat, stated that "the international order is undergoing changes of a scale we have not seen since 1945." Nye seeks to answer what "world order" is and how this system is maintained or disrupted.

In his paper, Nye states that in terms of world order, we can measure changes in the distribution of power and resources, as well as adherence to norms establishing its legitimacy. We can also measure the frequency and intensity of violent conflicts. Stable distributions of power among states often involve wars as part of balancing processes in international relations. Technological changes that alter the distribution of military and economic power also influence the structure of world order. Similarly, domestic social and political changes can alter a state's foreign policy. The activities of transnational forces or domestic revolutionary movements can also spread beyond governments' control and change public perceptions of the legitimacy of the prevailing order.

He further asks whether the Trump administration will maintain this unique source of America's continuing power or whether Kallas is right that we are in the midst of changing the existing world order. Nye highlights that 1945, 1991, and 2008 were watershed years. Future historians may add 2025 to the list, as a possible result of U.S. policy.

Another significant author, Mehdi Sanael (2024), in "*The Transition of International Order: Current Debates and Future Direction*", argues that the beginning of the third millennium witnessed the outbreak of global crises and challenges that exposed the weaknesses of a hegemon-led world order and the negative aspects of globalization. This spurred extensive debate among scholars of international relations about the transition period and the creation of a new structure of world order. The recent emergence of two

major crises – the COVID-19 pandemic and the war in Ukraine – accelerated this transition and forced representatives of various schools of international relations to consider different future scenarios of world order formation. These scenarios can be grouped into several categories: (a) revival of unipolar order with new characteristics, (b) emergence of multipolar order, (c) creation of a new bipolar order, (d) formation of a non-polar world, and (e) rise of multiple regional hegemons. Given differences and challenges in consolidating the power of individual centers and lack of agreement on international norms, it is unlikely that any of these scenarios will be realized in the short term. Without an omnipresent, tangible threat or a fundamental shift in political culture, the rules and structures of the old order will persist, albeit weakened. This prolongs the transition period and increases global instability. Therefore, it is crucial to manage this transition peacefully by supporting regional alliances and respecting cultural and civilizational differences of key actors. A new world order can ultimately only emerge through dialogue between major powers and consensus on the rules shaping the new system. Until then, the global community must prioritize stability and transitional management.

Mehdi Motaharnia and Ensiyeh Salehi (2017), in *"The Transition of International Order: Current Debates and Future Direction"*, emphasize that thinking about the future is not new. Imagining the future has existed in all human societies. This work also addresses existing scenarios of international system development, predicting that the future system will be a flexible bipolar system in which the West and East – specifically the USA and China – oppose each other.

To this part of our work, we also add the view of current Czech president Petr Pavel (2025) who in a radio interview commented on changes in the world security order, suggesting that he expects its transformation in the context of redefining geopolitical relations and strategic priorities, while questioning many previous certainties.

RESULTS AND DISCUSSION

Changes in the Distribution of Power in the World Community

At the turn of the last decade of the 20th century, several major changes took place in the world community. After the dissolution of the USSR in the early 1990s, fourteen union republics declared independence. The Russian Federation became the successor state of the USSR. Its political, economic, and military strength was significantly weakened compared to the USSR, even though it remained a nuclear power. (Latypova, 2022) In the last decade of the 20th century, Russia experienced economic decline. According to Table 1, Russia's absolute GDP fell by half at the end of the 1990s compared to its value at the beginning of the decade. At the start of the 21st century, Russia's absolute GDP began to grow again, / though it was also negatively affected by the 2008 financial crisis. The country's economic situation influenced its military and political strength in the world community. Currently, Russia, with 144 million inhabitants, represents 1.75% of the world's population (8.2 billion) and contributes 3.6% to global GDP. (Worldometer, 2025, A)

We examined Russia's economic situation in more detail because it displayed significant instability after the collapse of the USSR. The Russian economy is now relatively stabilized, though its 'special military operation' in Ukraine since 2022 has influenced growth through increased military spending. Despite this, Russia remains an important actor in international relations both economically and militarily.

Table 1. Changes in absolute GDP in billion USD of the Russian Federation (Worldometer, 2025 C)

	1991	**1992**	**1993**	**1994**	**1995**	**1996**	**1997**	**1998**	**1999**	**2000**
	518	460	435	395	396	391	404	270	196	260
Change from previous year	*	-12 %	5,5 %	10 %	0 %	-1,2 %	+1 %	-33 %	- 28 %	+32 %
	2001	**2002**	**2003**	**2004**	**2005**	**2006**	**2007**	**2008**	**2009**	**2010**
	306	345	430	591	764	989	1 299	1660	1 222	1 525
Change from previous year	+ 17 %	+ 12 %	+ 12 %	+ 14 %	+ 29 %	+ 28 %	+ 24 %	+22 %	-27 %	+25%
	2015	**2020**	**2022**							
	1 363	1493	2 240							
Change from previous year	-11%	+10%	+50%							

The world transformed from a bipolar to a unipolar order after the collapse of the USSR, with the USA as the sole political, economic, and military hegemon. Currently, a quarter of a century after the formation of the unipolar world, a gradual transformation is underway. This transformation is based mainly on the rising share of Asian states, particularly China and India, in world GDP (see Table 2). Given stable development trends, the share of Asian economies – including Vietnam and Indonesia – can be expected to grow further, making them important contributors to the formation of a multipolar order.

Table 2. Share of selected countries in world GDP in thousand billion USD (WITS, 2025)

State						**Change 2022/1990**
	1990	**2000**	**2010**	**2020**	**2022**	
USA	5,9	10,25	15,04	21,1	25,5	4,3 x
China	0,36	1,2	6,01	11,7	17,9	49,7 x
Russia	0,56	0,26	1,52	1,51	2,24	4,0 x
India	0,14	0,47	1,67	2,67	3,38	24,1 x
Japan	3,1	4,97	5,29	5,04	5,01	1,6 x
Brasilia	0,46	0,66	2,20	1,47	1,65	3,6 x

Economic Rise of Selected Countries and Changes in Their Position in the World Community

The economic development of a country is determined by many factors: the level and quality of education, availability of natural resources, population size (labor force and domestic market), and the amount of domestic and foreign investment per capita. The first three factors are given and cannot change in the short term (e.g., within a decade). The most flexible factor is investment. However, the volume of investment depends on political conditions such as the stability of the political system, its relationship to business, property rights, and corruption. Thus, the ability of a state to create favorable conditions for investment is crucial to its development into a new power center.

Most states that contribute to the formation of new power centers emerged or were reshaped after the Second World War, either through decolonization (India, Vietnam) or through major domestic political changes (China).

The People's Republic of China holds a special position. Proclaimed on October 1, 1949 (Office of Historian, 2025, A), it represented a significant, though economically backward, actor in international relations. In 1971, China became a member of the United Nations, replacing Taiwan, and in the same year became a permanent member of the UN Security Council (United Nations, 2025). Despite being one of the world's oldest states (Ethiopia, China, Japan), China underwent major political and economic changes in 1949, transforming into a centrally planned economy under Mao Zedong. After Stalin's death, the country politically separated from the USSR. They even became enemies. (Fact Sheet, 2025). After Mao's death, Deng Xiaoping led successful reforms that shifted China from a centrally planned to a market economy and opened it to foreign investment. (Szapary, Dunaway, Burton, Blejer, 1991). Relations between China and Russia gradually normalized.

The first significant successes of China's reforms appeared in the 1990s, when the country began to record rapid growth and increase its share of global GDP. Growth since the late 1970s was based on cheap labor and inflows of foreign investment. The authoritarian system guaranteed security for foreign investors and created more favorable conditions for them than for domestic investors. As a result, China has become the world's second-largest economy after the USA. With economic growth came rising military and political power. China plays an important role in the ongoing shift of economic power to Asia and, given its economic potential, is expected to form, alongside the USA, the second main power center in the world order.

India's path to economic growth has been different. Until the 1980s, India industrialized in a Soviet-like manner, with the state playing a major role in building heavy industry. Later, India shifted its focus to developing information technologies. With the world's largest population (1.46 billion, or 18% of the global total)(Worldometer, 2025 D) and relatively rapid growth, India will undoubtedly also play a role in shaping the new world order.

Brazil is also becoming a new economic giant and an important actor in the world community. With 213 million inhabitants (Worldometer, 2025, E) and a broadly developed industrial base, its products succeed on world markets. Other rapidly developing Global South states such as Iran, Malaysia, Turkey, Indonesia, and Mexico are also becoming integral to the new global economic order and a multipolar political world.

When we talk about the world order as a balance among the strongest states, we can expect the distribution of power to continue shifting in favor of selected Global South countries that will form the core of the new order. At the same time, we must note that Global North states led by the USA and Western Europe will continue to play an irreplaceable role, primarily due to their leading position in fundamental science, a decisive factor in global progress. South Korea and Taiwan must also be mentioned, as they transformed within six decades from the 1960s into highly developed countries with a strong share in global scientific innovation.

CONCLUSION

Throughout world history, the distribution of economic, military, and political power has changed continuously. Shifts in world order took place as empires rose, declined, and gave way to new centers of economic, military, and political strength. After the First World War, the USA became the world's largest economy. Its role was reinforced after the Second World War, when it accounted for half of global GDP. Its military strength was then balanced by that of the USSR, resulting in the formation of a bipolar world. Gradually, the USA became the world's economic and political hegemon. This position was strengthened after the collapse of the USSR, which led to the creation of a unipolar world order. With China's economic development, especially since the early 1990s, its military and political power has also increased. With the growing role of China and other Global South states – notably India, Brazil, and Vietnam – a multipolar world is taking shape. Since the beginning of the 21st century, Russia's economic power has also stabilized, giving it an important role in shaping this multipolar world.

REFERENCES:

1. Acharya, A. The decline of the West and the rise of 'the Rest' will lead to a new world order. Chatham House. 2025. Available at https://www.chathamhouse.org/publications/the-world-today/2025-09/decline-west-and-rise-rest-will-lead-new-world-order
2. Brazil Population. Worldometer. 2025. Available at https://www.worldometers.info/world-population/brazil-population/
3. Current World Population. Worldometer. 2025. Available at https://www.worldometers.info/world-population
4. Fact Sheet. The Sino–Soviet Border Dispute. Center for Arms Control and

Non-Proliferation. 2023. Available at https://armscontrolcenter.org/fact-sheet-the-sino-soviet-border-dispute/
5. GDP by Country. World Integrated Trade Solution (WITS). 2025. Available at https://wits.worldbank.org/CountryProfile/en/country/by-country/startyear/ltst/endyear/ltst/indicator/NY-GDP-MKTP-CD
6. India Population. Worldometer. 2025. Available at https://www.worldometers.info/world-population/india-population/
7. Latypova, L. Collapse: The Fall of the Soviet Union. Moscow Times. 2022. Available at https://www.themoscowtimes.com/2022/08/28/collapse-the-fall-of-the-soviet-union-a78649
8. Nye, J. S., Jr. How World Order Changes. The Strategist. Australian Strategic Policy Institute. 2025. Available at https://www.aspistrategist.org.au/how-world-order-changes
9. Pavel, P. Transformation of the World Security Order Questions Many Existing Certainties. Český rozhlas. 2025. Available at https://cesky.radio.cz/pavel-promena-svetoveho-bezpecnostniho-radu-zpochybnuje-radu-dosavadnich-jistot-8845850
10. Stuenkel, O. D. C. The New World Order and the Global South. Oxford Review of Economic Policy, 40(2), 2024, pp. 396–404. https://doi.org/10.1093/oxrep/grae008
11. Szaparay, G., Dunaway, S., Burton, D., Blejer, M. (1991). IMF eLibrary. Available at https://www.elibrary.imf.org/display/book/9781557752024/ch002.xml
12. The Chinese Revolution of 1949. Office of the Historian. 2025. Available at https://history.state.gov/milestones/1945-1952/chinese-rev
13. The Non-Aligned Movement and The Cold War: Delhi – Bandung – Belgrade. Dokument.PUB. 2025. Available at https://dokumen.pub/qdownload/the-non-aligned-movement-and-the-cold-war-delhi-bandung-belgrade-0815373678-9780815373674.html
14. The Potsdam Conference. BBC. 2025. Available at https://www.bbc.co.uk/bitesize/guides/z3h9mnb/revision/4
15. The Tehran Conference. Encyclopaedia Britannica. 2025. Available at https://www.britannica.com/event/Tehran-Conference
16. The Yalta Conference. Office of the Historian. 2025. Available at https://history.state.gov/milestones/1937-1945/yalta-conf
17. UN Dag Hammarskjold Library. 2025. When can I find information on the 1971 resolution recognizing the representation of China at the UN? Available at https://ask.un.org/faq/320138.

THE CYRIL-METHODIAN TRADITION IN THE CONSTITUTION OF THE SLOVAK REPUBLIC

TRADIȚIA CHIRILO-METODIANĂ ÎN CONSTITUȚIA REPUBLICII SLOVACIA

CZU: 342.4(437.6):235.3 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.33**

Matej MINDÁR
ORCID: 0000-0003-3822-8660
e-mail: matej.mindar@tnuni.sk
University in Trenčín, Trenčín, Slovakia

Sumar. *Tradiția chirilo-metodiană are rădăcini adânci și durabile în istoria poporului slovac – o moștenire lăsată de părinții noștri Considerată o moștenire spirituală și culturală edificată de frații din Salonic, Sfinții Constantin (Ciril) și Metodiu, în secolul al IX-lea, pe teritoriul Marii Moravii, într-un interval de timp relativ scurt, această tradiție constituie temelia maturității și măreției națiunii slovace, precum și forța motrice a parcursului său istoric. Scopul articolului este de a analiza semnificația tradiției chirilo-metodiene în contextul actual, inclusiv reflectarea acesteia în Constituția Republicii Slovace. În vederea realizării acestei analize, autorul a utilizat metoda documentară, examinând surse bibliografice și digitale referitoare la viața și activitatea Sfinților Constantin (Chiril) și Metodiu. Tradiția chirilo-metodiană din Constituția Republicii Slovacia este venerată nu doar de politicienii slovaci cu orientare pro-națională, ci și de însăși Biserica Catolică din Slovacia. În interpretarea acestora, moștenirea Sfinților Constantin (Chiril) și Metodiu se reflectă în mod esențial în efortul istoric milenar al poporului slovac pentru dobândirea independenței politice și ecleziastice..*

Cuvinte-cheie: *Marea Moravie; Constituția Republicii Slovacia; Sfântul Constantin (Chiril); Sfântul Metodiu.*

INTRODUCTION

The Cyril-Methodian tradition has deep and lasting roots in the history of the Slovaks - a legacy of the fathers. As a spiritual and cultural heritage established by the Thessalonian brothers Saint Constantine (Cyril) and Saint Methodius in the ninth century in Great Moravia in a very short period, it is the foundation of the maturity and greatness of the Slovak nation and the driving force of Slovak history [6].

Great Moravia as a state was formed by the union of the Nitra principality (Slovak Republic) and the Moravian principality (Czech Republic) in the 830s by the Moravian ruler Mojmír I. This union was accomplished by the expulsion of the previous Nitra ruler Pribina, who had been established as the ruler of Blatnohrad (today territory of southern Hungary). We first hear about the Moravians as an ethnic community in 822 when their representatives came to the court of the Frankish ruler, presented gifts, and submitted themselves [5]. *"In the written reports that the Frankish sources provided about the*

Danube Slavs since the year 791, the Moravians are not mentioned anywhere. However, we hear more often about the Slavs living on both coasts of the Danube, i.e., also in present-day Slovakia." [5, p. 72] Slovak historian Professor Matúš Kučera believes that these Danubian Slavs are the ancestors of the Slovaks – the old Slovaks. *"The "new state" that was formed by the union of the Moravian and Nitra principalities did not receive a new name. By sensitively tracking sources, it can always be determined when only Moravians are referred to and when old Slovaks are mentioned. Mojmír never managed to unite the two countries into a single entity. The dualism of this state continued to function throughout its existence and ultimately was a major cause of its dissolution."* [5, p. 73].

The name Great Moravia (hé Mégalé Morabié) was first used by the Byzantine Emperor Constantine VII. Long after the state fell apart [5]. Another Slovak historian and former politician Anton Hrnko believes that the creation of a unified Great Moravian state under the leadership of the Moravian Mojmír dynasty was the culmination of the unification process in the old Slovak society [3]. *"When we look at the unification of Moravia with Nitra in broader contexts, we find that it happened at a time of weakening Frankish power. Perhaps that is why the Franks temporarily tolerated it, especially when Mojmír I did not challenge the vassalage to the Frankish Empire."* [3, p. 95]. After the Franks stabilized internally in 846, they dethroned Mojmír I. and placed his nephew Rastislav on the throne. According to Anton Hrnko, at this time there was a renewed division of Great Moravia into the Moravian and Nitra principalities [3]. *"However, the Franks did not install their trusted vassal Pribina on the Nitra throne at that time, who was certainly striving for it, but the young Svätopluk from the Mojmír dynasty was installed on the throne."* [3, p. 95]. Anton Hrnko also states that in the early periods following the replacement of Mojmír I, Rastislav and Svätopluk most likely cooperated successfully. He therefore holds the view that the integration process of the Old Slovak tribes across the Danube was not disrupted by the intervention against Mojmír I [3]. *"It was during this period that the Great Moravian state took on its form, which lasted until the actual dissolution of Great Moravia at the beginning of the tenth century."* [3, pp. 95-96]. The centre of what was then Great Moravia was located in the territory of present-day Slovakia, the Czech Republic, Austria, and Hungary. The Moravian and Nitra Slavs were most likely one ethnic group during the existence of the state of Great Moravia – the old Slovaks, despite the existence of two principalities, Moravian and Nitra. After the dissolution of Great Moravia, the Slovaks living in the Moravian part gradually became part of the Kingdom of Bohemia. Slovaks inhabiting the Nitra region of Great Moravia were gradually integrated into the emerging Hungarian state. This assertion is also confirmed by some Slovak historians.

The Cyril-Methodian tradition for contemporary Slovak society within the Slovak Republic cannot be understood without an explanation of important historical contexts. Slovak political scientist and historian Eduard Chmelár argues in this regard that the Great Moravian ruler Rastislav wanted to politically free himself from the control of the

Franks by achieving ecclesiastical independence for Great Moravia. In the year 861, he requested Pope Nicholas I of Rome to establish an independent ecclesiastical province for Great Moravia. However, the pope rejected his request. As a result, a year later in 862, he turned to the Byzantine Empire with his request [4]. *"At this point, it should be noted that establishing one's own bishopric was a goal for every monarch in the Europe of that time who wanted to consolidate power. It was a sign of sovereignty."* [4, p.33]. The original request of Prince Rastislav for the creation of an independent ecclesiastical Great Moravian province was rejected by the Byzantine Emperor Michal III. [4]. *"The envoys of Great Moravia arrived at the court of Michal III at a time when the conflict between the Roman pope and the Byzantine patriarch was reaching its peak, and Photios did not want to escalate this dispute further... As a skilled diplomat, however, he proposed to the Byzantine emperor to send brothers Constantine and Methodius to Great Moravia instead of a high church official."* [4, p. 34].

Before the arrival of Cyril and Methodius in Great Moravia in 863, Christianity was already present in its territory. The first Christian missionaries were Irish and Scottish monks, who also converted the Bavarian Germans. After the defeat of the Avars on the central Danube by Charlemagne in 796, the spread of Christianity was handled by Frankish clergy. It was alongside these Frankish missionaries that Cyril and Methodius began to spread Christianity as well. The aim of their mission was to spread the Christian faith in the language of the people, as at that time it was only allowed to spread in Latin, Hebrew, and Greek. Cyril created a script for the old Slovaks and other Slavs, which is now known as Glagolitic. It is considered to be the predecessor of Cyrillic. They translated the entire liturgy, such as the texts of the services, and also part of the Bible, into the language of the ancient Slavs. When Constantine and Methodius went to Rome to see the pope at the turn of the years 866 and 867, they had clearly defined goals. Along with the confirmation of Old Slovak as the fourth liturgical language and the ordination of their disciples, they also demanded the establishment of an independent Great Moravian ecclesiastical province. Pope Hadrian II accepted them in 868 and met their demands for the establishment of a school headed by Methodius, the ordination of Old Slovak disciples to various levels of priesthood, and the confirmation of the Slavic liturgical language. Constantine fell ill in Rome and entered a monastery, where he took the name Cyril and died on February 14, 869. However, Methodius did not make it to Great Moravia. He remained in Blatnohrad with ruler Kocel', the son of the ousted Nitra ruler Pribina. He sent a message to the pope requesting that Method be appointed as bishop in Pannonia. The pope complied, and Method became a bishop in 869. The pope appointed him as archbishop and papal legate with authority over the Slavic nations. Later, Pope John VIII officially installed Method as the archbishop of Great Moravia in 873. This way, the sovereignty of Great Moravia was completed. The establishment of an independent ecclesiastical province of Great Moravia was of immense significance for the ancestors of today's Slovaks. At that time Great Moravia was ruled by ruler Svätopluk, who was significantly influenced by the Frankish priest Viching. Method was accused in

Rome of improperly using the Old Slovak liturgical language in worship and not being orthodox in some Christian doctrine. Because of this, Method had to go back to Rome, where he eventually convinced the pope. The pope then wrote a letter to Svätopluk – the bull Industriae Tuae (June 880), in which he expresses great favour towards the Slavs and Method. He recognizes and confirms him not only as the Archbishop of Panonia but also as the Archbishop of Moravia. Method continued to strive and put in great effort to deepen the Christian faith among the Slavs. Shortly before his death, Method wanted to complete the translation of the Holy Scriptures into Old Slovak language. He chose two of his students for this task and completed this great work within eight months. He died at the age of seventy on April 6, 885 [2]. Just before his death, he appointed Gorazd, one of his disciples of Slavic (Slovak) origin, as his successor. The place of his death and grave was probably the capital of Great Moravia, but to this day we do not know how to determine its location [10]. After the methodological death, his disciples were gradually expelled from the territory of Great Moravia to neighbouring states, where they continued to spread Christianity. After the fall of Great Moravia at the beginning of the tenth century and the gradual formation of the Kingdom of Hungary, Latin liturgy prevailed in our territory instead of the Old Slovak language. However, the state-forming and spiritual legacy of Cyril and Methodius within the Kingdom of Hungary has persisted among Slovaks to this day. During the nineteenth century, within the framework of the national emancipation struggle of the Slovaks, the legacy of Saints Constantine (Cyril) and Methodius began to be remembered more [2].

The feast of Saint Cyril fell on February 14 and Saint Methodius on April 6. However, Croatia, Bohemia, Moravia, and Slovakia were granted permission to celebrate the memory of both at the same time, on July 5. On December 31, 1980, Pope John Paul II declared the Thessalonian brothers Saint Constantine (Cyril) and Saint Methodius as co-patrons of Europe [10].

MATERIAL AND METHOD

The aim of the article was to analyse the historical Cyril-Methodian tradition for the present, which is also included in the Constitution of the Slovak Republic. An analytical method was used to examine book and internet sources concerning Saint Constantine (Cyril) and Saint Methodius.

RESULTS AND DISCUSSIONS

The Cyrill-Methodian tradition in the Constitution of the Slovak Republic has a special significance for the Slovak Republic and the Slovak nation. It is stated in the preamble: *"We, the Slovak nation, recalling the political and cultural heritage of our ancestors and the centuries-old experiences from struggles for national existence and our own statehood, in the spirit of the Cyril and Methodius spiritual legacy and the historical legacy of Great Moravia, drawing on the natural right of nations to self-*

determination, together with members of national minorities and ethnic groups living in the territory of the Slovak Republic, in the interest of lasting peaceful cooperation with other democratic states, striving for the application of a democratic form of government, guarantees of a free life, the development of spiritual culture, and economic prosperity, therefore we, the citizens of the Slovak Republic, affirm through our representatives this constitution." [8]. In this regard, the question arises as to why the Slovak Republic refers to the more than a thousand-year-old legacy (tradition) of Saint Constantine (Cyril) and Saint Methodius and Great Moravian statehood?

The first reason can be categorized as the national liberation and national emancipation struggle of Slovaks for their own statehood within the former Kingdom of Hungary and former Czechoslovakia. The Cyril-Methodian tradition and the legacy of Great Moravia still serve as a certain historical identification framework for many Slovaks. When the Enlightenment reached Western Europe in the second half of the eighteenth century, it was Emperor Joseph II of Habsburg who began to implement Enlightenment reform efforts in Hungary. Ideas of national identity and the need for a distinct language came to the forefront. Under the influence of revival ideas stimulated by the Enlightenment, particularly the Bratislava seminary became prominent. Here, the young Catholic intellect is being gathered – the generation of Bernolákovci, led by the Roman Catholic priest Anton Bernolák, who also founded the Slovak Learned Society, which contributed to spreading ideas about the glorious past of the Slovaks and the missionary activities of Saints Constantine (Cyril) and Methodius. In their work, the Bernolákovci saw the roots of the Slovak language and culture, and in Rastislav's Great Moravian Empire, the foundation for Slovak national and state independence [6]. We can therefore say that the Bernolákovci were the first in Slovak history to raise the question of the Slovak written language and closely tied their efforts to the Cyril-Methodian tradition [1].

After the Catholic Bernolákovci generation, the Evangelical generation of Jьtúrovci supporters emerged, led by Ľudovít Štúr, Jozef Miloslav Hurban, and Michal Miloslav Hodža. The Štúrovs relied on the glorious past of Great Moravia and on the legacy of Saint Constantine (Cyril) and Saint Methodius in their political and patriotic actions for liberation from Hungarian oppression [6]. Ľudovít Štúr encouraged Slovak volunteers for the national cause by referring to ancient (old) Slovakia with the words: *"The impoverished and oppressed Slovakia, once the land of Cyril and Methodius, today enslaved and deprived of its independence for a thousand years."* [6, p. 77]. Similarly, Jozef Miloslav Hurban called on volunteers with the words: *"to reclaim the Slovak land which St. Cyril and Methodius once walked upon and which the Hungarians took from the Slovaks, to wrest it back from the Hungarians."* [6, p.77]. The Jьtúrovci, as evangelicals, emphasized the national aspect of the Cyril-Methodian legacy, while the Catholic Bernolákovci stressed its religious aspect. Great Moravia was not only a symbol of a glorious past for the Jьtúrovci, but also a program for national and religious-cultural activities in the present. Their efforts were directed towards the revival of Great Moravia. The revived Cyril-Methodian tradition ignited patriotic enthusiasm among almost all Slovaks

during the nineteenth and twentieth centuries within the former Kingdom of Hungary and former Czecho-Slovakia. At the Memorandum of the Slovak Nation from 1861, a demand arose within the Habsburg Monarchy for the creation of a Slovak district with its own emblem and the declaration of Saint Constantine (Cyril) and Saint Methodius as the national patrons of the Slovaks [6]. The Memorandum states the formulation: *"Cyril and Method converted us Slovaks to Christianity."* [6, p. 83]. From the Memorandum under pressure from the Hungarian government, Emperor Franz Joseph I fulfilled only a few requests. He allowed the establishment of three Slovak gymnasiums, the founding of the Slovak National Society on August 4, 1863, where the first chairman was the Catholic bishop Jьtefan Moyszes and the vice-chairman was the Evangelical bishop Karol Kuzmány. The establishment of the Slovak Matica was closely related to the celebration of the thousandth jubilee of the arrival of Saint Constantine (Cyril) and Saint Methodius to Great Moravia, and thus the founding of the Slovak Matica was a reminder of the Cyril-Methodian tradition. It should also be noted that in 1863, the feast of Saints Cyril and Methodius was moved from March 14 to July 5, and this change was requested from the Holy See by the Bishop of Banská Bystrica, Jьtefan Moyzes [6].

The second reason within the Cyril-Methodian tradition can also be found in the ecclesiastical aspect. By recognizing the sovereignty and independence of this Central European state entity during the time of Saint Methodius as the Archbishop of Great Moravia, the ancestors of today's Slovaks gained international recognition. At that time, such a guarantee was provided by the Holy See in Rome. The Cyril-Methodian tradition was influenced in recent history by the decision of the Holy See from December 30, 1977. At that time, Pope Paul VI. elevated the Trnava Apostolic Administration to an archdiocese through the apostolic constitutions Praescriptionum sacrosancti and Qui divino during the Christmas season and established a separate Slovak ecclesiastical province with its archbishopric metropolitan see in Trnava. According to the recently deceased Slovak Cardinal Jozef Tomko: *"Our forefathers in faith, St. Cyril and Methodius laid the first foundations for such an establishment. As early as 880, a diocese was established in Nitra. After the fall of Great Moravia, our territory became part of the Kingdom of Hungary and was included in the ecclesiastical structures of that state. After the establishment of Czechoslovakia in 1918, with new state borders, there was also a demand for ecclesiastical organization. Negotiations with the government, World War II, territorial and political changes, and various difficulties delayed the final solution. At that time, it was more important to achieve at least the appointment of good shepherds against the pressure of the anti-religious regime that prevailed. The regime did not wish to strengthen the religious sentiment of the inhabitants by having the seat of the planned Slovak ecclesiastical province established in the capital city of Bratislava. Even the potential election of Nitra was considered too favourable to the Church by the regime. Long and difficult negotiations led to the Holy See elevating the Trnava Apostolic Administration to an archdiocese on December 30, 1977, and simultaneously raising it to a metropolitan see, to which other Roman Catholic dioceses throughout Slovakia were*

subordinate as suffragans. In addition, it adjusted the borders of the dioceses according to state borders, thus creating the Slovak ecclesiastical province, whose borders coincided with the state borders. And today we commemorate the 40th anniversary of its establishment and our church independence, when no territorial unit of the Church belonged to another state and vice versa. And for that, we thank the Lord God." [9]. In this regard, it is also necessary to remind that the establishment of a separate Slovak ecclesiastical province in 1977 was paradoxically contributed to by the then Slovak communist politician and president of the Czechoslovak Socialist Republic, Gustáv Husák. Testimony to this commendable activity is also provided by the first Slovak metropolitan and emeritus archbishop of Trnava, Mons. Ján Sokol. *"During that time, the highest party official and president of the Czechoslovak Socialist Republic was Slovak Gustáv Husák. As a lawyer, he was very aware that if firm ecclesiastical borders are not set, neither are state borders guaranteed. His support was very significant for us in this regard."* [7].

CONCLUSIONS

The Cyril-Methodian tradition stated in the Constitution of the Slovak Republic is honored not only by pro-national Slovak politicians but also by the Catholic Church in Slovakia itself. In their understanding, the tradition of Saint Constantine (Cyril) and Saint Methodius is primarily about the more than thousand-year historical struggle of the Slovaks for political and ecclesiastical independence.

Current Slovak Prime Minister Robert Fico perceives this Cyril-Metodian tradition from a state-building and state-law perspective and commemorates it greatly. As a young starting politician, he voted for the Constitution of the Slovak Republic in 1992, which includes the Cyril-Metodian tradition. Therefore, we can say that the Cyril-Metod message in the Constitution of the Slovak Republic is justified.

REFERENCES:

1. BAGIN, A. 1993. *Cyrilo-metodská tradícia u Slovákov.* First edition. Bratislava: SAP, 1993. 63 pp. ISBN 80-85665-08-5.
2. HNILICA, J. 2012. *Svätí Cyril a Metod (Horliví hlásatelia Božieho slova a verní pastieri Cirkvi).* Bratislava. Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2012. 184 pp. ISBN 978-80-8061-648-9.
3. HRNKO, A. 2024. *Prechádzky slovenskými dejinami (Slovenské dejiny v európskom kontexte do roku 1526).* Bratislava: Igor Laciak, 2024. 302 pp. ISBN 978-80-974624-0-6.
4. CHMELÁR, E. 2021. *Rekonštrukcia slovenských dejín (Formovanie slovenskej identity).* Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov. 2021. 238 pp. ISBN 978-80-8202-149-6.
5. KUČERA, M. 2011. *Slovenské dejiny I. (Od príchodu Slovanov do roku 1526).*

Bratislava: Literárne informačné centrum, 2011. 368 pp. ISBN 978-80-8119-038-4.

6. VRAGAŠ, Š. 2013. *Cyrilo-metodské dedičstvo v náboženskom, národom a kultúrnom živote Slovákov.* Third edition. Bratislava: LÚČ, 2013. 144 pp. ISBN 978-80-7114-929-3.
7. MINDÁR, M. 2020. Interview with Mons. Ján Sokol. In: *Slovenské národné noviny.*. Available: https://snn.sk/mons-jan-sokol-musime-ako-narod-drzat-spolu/ [Cited: 9.7. 2025]
8. Slovak national council. 1992. *Constitution of the Slovak Republic.* Bratislava: [Cited: 8.7. 2025]. Available: https://www.prezident.sk/upload-files/20522.pdf
9. Unknown author. 2023. 46 rokov samostatnej cirkevnej provincie na Slovensku – 30. december 2023. In: *Rímskokatolícka farnosť sv. Martina z Tours v Lipanoch.* Available: https://farnostlipany.sk/?p=2851 [Cited: 9.7. 2025].
10. Unknown author. Cyril a Metod, mnísi, slovanskí vierozvestci, spolupatróni Európy. In: *Životopisy svätých.* Available: http://www.zivotopisysvatych.sk/cyril-a-metod/ [Cited: 7.7. 2025].

NON-STATE ACTORS IN INTERNATIONAL RELATIONS: FEATURES AND ROLE

ACTORII NON-STATALI ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE: TRĂSĂTURI ȘI ROL

CZU: 327.7 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.34**

Cristina MORARI
ORCID: 0009-0000-3201-3402
E-mail: cristina.morari@usm.md
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Summary. *The purpose of this article is to analyze the concept, features and the role of non-state actors in international relations. Through analyzed non-state actors are international intergovernmental and non-governmental organizations, transnational companies, terrorist groups etc. It is an analytical study that is based on an interdisciplinary approach. The methods used in this research paper are literature review and systemic method of analysis that, has provided the necessary framework for outlining the process of repositioning of non-state actors in contemporary international system. The study highlights in which way non-state actors contribute to the international agenda setting, resolution of international community's issues, as well as the ways of their influence on world political processes and challenges that may appear in the relation of traditional and non-state actors.*

Keywords: *actor, international relations, international organizations, influence, non-state actor.*

INTRODUCTION

Current developments of the international system have led to the redefining of the classical concept of sovereignty and of the central role of the state in the analysis of international relations. In the global context that is characterized by high level of interdependence, economic globalization, advanced communication technologies and transnational challenges (as climate changes, migration, terrorism), the non-state actors have gained an increased visibility and influence on the international agenda shaping. Non-state actors consist of a range of diverse entities – international non-governmental organizations, transnational corporations, religious organizations, social movements, and illegal organizations – that often operate beyond national borders and influence political economic and security processes at global level.

The specialty literature reflects a transition from realist paradigm that gives the priority to the central role of the state as the sole rationale actor within international system to the theoretical approaches that recognize the role of non-state actors in shaping norms and soft power application. Recent studies in the domain highlight that non-state actors have the capacity to manage some global challenges, not only complement the actions

of states. Thus, the understanding of contemporary international relations requires the study of the features and of the dynamic of non-state actors, of the way they interact with the states and with each other, as well as of the impact they exert on the international arena.

MATERIAL AND METHOD

The research is based on the theoretical-critical analysis of the specialized literature, aiming to identify the concept and features of non-state actors, as well as to examine their role in the contemporary global architecture. Were analyzed relevant works, studies and articles that investigate the problem, as well the main theoretical schools of international relations that recognize the pluralism of actors within international system. These allow us to overcome the state-centric perspective of classical realism and facilitate the understanding of the processes of power diffusion, authority reconfiguration and actor pluralization on the international arena. Also, the systemic method was applied. It contributed to the analysis of interdependence and interaction between non-state and state actors, as well as of mechanisms through which they can influence the international policies and decision-making process. This methodological combination has allowed a comprehensive and interdisciplinary approach, which is appropriate to the analysis of a phenomenon that is in a continuous development and transformation, and has provided the necessary framework for outlining the process of repositioning of non-state actors in contemporary international system.

RESULTS AND DISCUSSIONS

The actors of international relations are complex and heterogeneous elements of the international system. Not all participants of international system can be considered as an actor. The term *participant* implies the possibility of unintentional inclusion in certain events and processes. Thus, an entity can act as a participant in international relations without being actually an actor. As Lucian-Dumitru Dîrdală argues, the most comprehensive definition of the *actor* of international relations is that one that refers any entity that plays an identifiable role in international relations [1, p.44]. An actor has interests, goals and ideas. The most important is that an actor has the capacity to influence international relations. According to Professor Ryo Osiba of Hitotsubashi University, in order to define an entity as an actor of international relations, it should correspond to certain criteria. First of all, it should have a certain degree of autonomy in making their own decisions, establish and promote own goals and interests. Then, it is the ability to mobilize human and material resources to achieve their goals and interests. Finally, to have a sufficient level of influence to produce certain effect on relations within the international system. [2]

From the perspective of realism theory, the main actors of international relations are considered states. The state is the subject of international law, the activity and even existence of other entities/actors (for example international organizations) depend on the

states and the state actions on international arena determines the dynamics within the international system. The basic feature of the states is sovereignty, that allow them to shape norms that regulate the interactions within international society.

However, as researchers note, the states' leading position is challenged due to the increasing role of non-state actors. It can be observed that states can share their authority with other entities as international and regional organizations in domains such as economic and monetary policies. Also, in some domains as human rights, or environment, states should take into consideration the position and actions of non-state actors and can not ignore them in their foreign and domestic policy [1].

The non-state actors are defined as entities that participate and play a significant role in international relations, having the capacity to influence or produce changes despite the fact that they do not belong to a state [3, p. 28]. In the specialty literature traditionally non-state actors are divided into two categories: international intergovernmental organizations and international non-governmental organizations. First category consists of non-state actors created by states and often are considered as states' tools for international agenda setting and establishment of new rules within international system. The second category consists of organizations that are founded by individuals and have a transnational character. These are looking for international networks mobilization and highlighting areas of the immediate interest [3, p. 28].

There are opinions that international intergovernmental organizations could not be considered as non-state actors as soon as these do not have full autonomy in the decision-making process, being run by states, and are frameworks and forums for interstate cooperation. That is why international intergovernmental organizations may not be considered powerful independent actors as they sometimes find difficult to reach agreement on relevant issues [4].

However, we cannot deny the important role and impact the international intergovernmental organizations have in international relations. These organizations symbolize the will and hope of people to ensure harmony throughout the world, to ensure the security and an effective socio-political and economic cooperation, as well as effective intercultural communication and friendly relations between nations. The decisions that are adopted by such international intergovernmental organizations, as for example United Nations, transcend the borders and national interests and regard the international community interest and well-being and not just state matters. Moreover, according to scholars' opinions international organizations: "pose sanctions on states, transform their economies and financial systems, and change their political and institutional landscapes (e.g., UN Security Council, WTO, IMF, UNDP, etc.)" [4].

International non-governmental organizations are very diverse, as are the goals they pursue, including in the sphere of world politics. Among them are those who set themselves the goal of helping the disadvantaged, protecting human rights, contribute to the education of people or protecting the environment. The influence of international non-governmental organizations on the international relations is mainly indirect and

is realized mainly through the influencing the public opinion, which in turn can exert pressure on the state when it makes foreign policy decisions. A more significant way of influence, that these organizations may have, is through cooperation with international intergovernmental organizations. Such organization as Amnesty International has a direct impact on human rights issues at global level. It was founded in 1961 and has about millions of members and supporters in 150 countries. Its main goals include: the observance of economic, social and cultural rights, children and women rights, change of oppressive laws, the abolition of death penalty, torture and other cruel and inhuman measures applied to prisoners, arms control etc. The organizations' funding resources reflect its desire for independence and relies on broad public support. It does not rely on the government subsidies to implement its programs. Funds are formed from its members, public donations and contributions of commercial organizations. It actively collaborates with United Nations by providing information on the human rights violations in order to ensure the observance of international laws and standards [5]. In the context of globalization, the role of international NGOs increases, as these are encouraged to transcend from actions at local level to global level by utilizing the mechanisms created by the international intergovernmental organizations in order to influence some public policies and change things.

Another typology of non-state actors classifies them in such categories as non-governmental organizations as part of civil society; transnational corporations that activate on the territory of several sovereign states; international mass-media; religious groups; diaspora communities and even individuals. Moreover, as non-state actors are considered to be illegal or violent non -state actors such as organized criminal groups, terrorist groups or cartels [3, p.28].

As for transnational corporations, they really have a special and exceptional position within the galaxy of non-state actors of world politics. Today, the economic and political influence of the transnational corporations is quite large. Due to globalization, transnational corporations from different sectors, as for example Walmart, Exxon Mobil, Microsoft, Apple, Coca Cola, Boeing, Safran, Thales etc., have sufficient capacity and resources to produce influence on political processes. According to scholars, there are different ways in which transnational corporations may exert political influence – through lobbying and campaign contributions in order to make political leaders to respond to their demands; through their capacity as instruments of the states, as the companies are many times used by states to promote national interests through capital transfers or production networks; and through their ability to contribute to the agenda-setting due to their presence abroad and assistance they can provide to the politicians in diverse policies development and issues management [6]. Thus, as transnational companies register annual earnings that may output the income midsize states and have the ability to make decisions or contribute to the decision-making process regarding diverse issues over which political leaders seem to have little control, led to debates regarding the challenges they can present for the state sovereignty [7, p.310].

The study of non-state actors in international relations should be completed by analyzing the violent or illegal non-state actors that use violent or illegal tools in order to achieve their purposes. Acts of terrorist groups or organized crime groups do not limit to the boundaries of the national state and target objectives and interests abroad. The increase in number of terrorist groups and of their targeted states and objectives, as well as the amplification of the violence of used techniques reflects their demand to occupy a more distinct place in international relations. As studies in the field note, if initially the actions of terrorist groups aimed at governmental, diplomatic and military targets, now they are reoriented to different targets like urban agglomerations, tourist or religious sites, trains etc., due to their symbolic charge and brings a high level of mediatization that ensure maximum visibility of the terrorist actions. In this way, terrorist groups try to determine national and international public opinion to pressure state decision-makers to accept their demands [8]. Also, the actions of violent non-state actors challenge the concept of legitimate use of force that belonged so far to states [7].

CONCLUSIONS

Non-state actors have become indispensable components of the contemporary international relations. They are diverse with diverse objectives, interests and tools to achieve established purposes. Through their activity they complement and, sometimes, even may challenge the role of the state within international system. Non-state actors have a significant impact on world political processes, competing with states for the right of shaping the international agenda. However, even some of these actors may look to gain some political functions that were previously exclusively of nation states it does not mean that they are going to replace the leading position of the states. In response of multiplication of non-state actors, the states dynamically have been transformed to correspond to new trends of international system evolution. At the same time, non-state actors can no longer be considered marginal, but should be included in the analysis of international relations, recognizing the pluralism of power, normativity and influence in the current international system.

REFERENCES:

1. Lucian-Dumitru Dîrdalã. Actori în sistemul internaþional. În: *Manual de relații internaționale* / coord.: Andrei Miroiu, Radu-Sebastian Ungureanu ; Daniel Biró, Lucian-Dumitru Dîrdală, Olivia Toderean,... . Iași : Polirom, 2006, 350 p.
2. Hideki Kan. Actors in World Politics. Available: https://eolss.net/Sample-Chapters/C04/E6-32-05-03.pdf [Accessed: 25.06.2025].
3. Enciclopedia relațiilor internaționale/coord. Dan Dungaciu. București: RAO Distribuție, 2017,1390 p.

4. Andreev A. To what extent are international organizations (IOs) autonomous actors in world politics? Available: https://student-journals.ucl.ac.uk/opticon/article/846/galley/782/view/ [Accessed: 26.06.2025]
5. Amnesty International. Available: https://www.amnesty.org/en/about-us/ [Accessed: 26.06.2025]
6. Kim In Song, Milner H. Multinational Corporations and their Influence Through Lobbying on Foreign Policy. 2019. Available: https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2019/12/Kim_Milner_manuscript.pdf [Accessed: 27.06.2025]
7. Orogbemi E.O. Non-state actors in world politics: a challenge to nation-states? In: *Journal of Contemporary International Relations and Diplomacy (JCIRD)*, Vol 2, 2021. Available: https://journals.abuad.edu.ng/index.php/jcird/article/view/93/70 [Accessed: 27.06.2025]
8. Andronic B., Buceac D.C. Actorii scenei relațiilor internaționale. In: *Revista de Științe Militare*, 4/2014. Available: https://www.aos.ro/wp-content/anale/RSMVol14Nr4(37)Art.8.pdf [Accessed: 27.06.2025].

REFORMA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE PRIN PRISMA NOULUI MANAGEMENT PUBLIC: REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

PUBLIC ADMINISTRATION REFORM THROUGH THE PRISM OF THE NEW PUBLIC MANAGEMENT: REALITIES AND PROSPECTS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 35:005.591.1(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.35**

Gabriela PETRACHI, drd, România
ORCID: 0009-0006-7021-6968
E-mail: petrachigabriela@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article provides an in-depth analysis of the public administration reform process in the Republic of Moldova, approached from the perspective of New Public Management (NPM). The study employs a combination of documentary research and comparative analysis, focusing on key national strategies, policy documents, and reform initiatives related to the modernization of public administration. The research identifies the core directions pursued in the reform agenda, such as institutional restructuring, performance-based management, and the enhancement of public service delivery. Furthermore, it examines the main challenges that have hindered the full implementation of NPM principles, including resistance to change, limited administrative capacity, and political instability. Despite these obstacles, the findings emphasize the potential benefits associated with adopting a managerial approach in the public sector, particularly in terms of improving efficiency, promoting decentralization, ensuring accountability, and fostering a results-oriented culture. Although the application of NPM principles has been uneven, the overall trajectory suggests a gradual and promising shift toward a more modern and performance-driven public administration system in Moldova.*

Keywords*: efficiency, governance, administrative reform, New Public Management, institutional modernization.*

INTRODUCERE

Reforma administrației publice reprezintă un proces esențial pentru modernizarea și eficientizarea funcționării statului, având ca scop principal îmbunătățirea serviciilor publice oferite cetățenilor și creșterea transparenței, responsabilității și performanței instituțiilor publice. În ultimele decenii, numeroase țări, inclusiv Republica Moldova, au inițiat reforme majore în acest domeniu, inspirate de conceptele Noului Management Public.

Noul Management Public, apărut în anii 1980, aduce o serie de schimbări fundamentale în modul de organizare și administrare a sectorului public, preluând principii și practici din sectorul privat, precum orientarea spre rezultate, descentralizarea deciziilor, responsabilizarea managerilor și accentul pe eficiență și calitatea serviciilor.

Republica Moldova, confruntându-se cu multiple provocări economice, sociale și instituționale, a încercat să adapteze aceste principii pentru a-și moderniza administrația publică și a răspunde mai bine nevoilor cetățenilor. Totuși, procesul de implementare a Noului Management Public în contextul moldovenesc întâmpină atât realizări importante, cât și obstacole semnificative, generate de particularitățile politice, culturale și administrative ale țării.

Scopul acestui articol este de a analiza realitățile reformei administrației publice în Republica Moldova prin prisma Noului Management Public, identificând atât progresele realizate, cât și provocările și perspectivele viitoare pentru o guvernare publică mai performantă și responsabilă.

MATERIAL ȘI METODĂ

În realizarea acestui studiu au fost utilizate mai multe metode de cercetare, care au permis o analiză complexă și aprofundată a reformei administrației publice în Republica Moldova, din perspectiva Noului Management Public. S-a aplicat analiza documentară a legislației, strategiilor și literaturii de specialitate. Prin combinarea acestor metode, cercetarea oferă o perspectivă integrată, atât teoretică, cât și aplicată, asupra reformei administrației publice în Republica Moldova.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Asigurarea unui sistem administrativ eficient, transparent și orientat spre cetățean reprezintă o provocare importantă pentru consolidarea statului de drept și dezvoltarea guvernării moderne. Modelul Noului Management Public propune o abordare inovatoare, care pune accent pe responsabilitatea managerială, eficiența resurselor și orientarea spre rezultate, oferind un cadru relevant pentru transformarea administrației tradiționale. În Republica Moldova, implementarea principiilor NMP este marcată atât de dificultăți instituționale, politice și culturale, cât și de oportunități generate de integrarea europeană și digitalizarea serviciilor publice.

Modelul tradițional al administrației publice, fundamentat pe gândirea lui Max Weber, a pus accent pe ierarhie, reguli, loialitate instituțională și separarea clară între politică și administrație. Funcționarul public, în această viziune, are datoria morală de a executa ordinele autorităților superioare, într-un sistem birocratic riguros. Modelul tradițional al administrației publice, dezvoltat pe fundamentele teoretice ale lui Max Weber, a constituit mult timp pilonul de organizare a statului modern. Weber a definit funcționarul public drept un agent al autorității, caracterizat prin imparțialitate, disciplină ierarhică și respect strict pentru reguli și proceduri [1, p.7].

Acest model birocratic era considerat, la vremea respectivă, cel mai eficient mod de organizare posibil, capabil să asigure stabilitate, predictibilitate și legalitate în exercitarea puterii administrative. La rândul său, Woodrow Wilson a consolidat acest cadru prin promovarea diviziunii dintre politică și administrație, insistând asupra faptului că administrația trebuie să rămână tehnică și neutră, orientată exclusiv spre implementarea eficientă a politicilor publice stabilite de factorii politici [2, p.197].

În paralel, Frederick Taylor a adus o contribuție esențială prin aplicarea principiilor managementului științific în domeniul administrativ. Accentul său pe standardizare, măsurarea timpului de muncă și controlul riguros al proceselor a influențat profund modul în care era percepută eficiența în sectorul public, în special în prima jumătate a secolului XX. Aceste idei au fost adoptate pe scară largă în economiile industrializate, contribuind la consolidarea unui model administrativ centralizat, stabil și ierarhic [3, p.4].

Cu toate acestea, în contextul transformărilor economice, sociale și politice din a doua jumătate a secolului XX, acest model a început să fie perceput drept rigid, ineficient și prea puțin receptiv la nevoile cetățenilor. Crizele financiare, presiunile pentru reducerea cheltuielilor publice și nevoia de a adapta administrația la un mediu aflat în continuă schimbare au deschis calea pentru o nouă paradigmă: Noul Management Public [4, p.13].

Această paradigmă reformatoare, influențată de principiile sectorului privat, promovează descentralizarea, orientarea spre rezultate, responsabilizarea managerială, competiția internă și satisfacția cetățeanului ca beneficiar final al serviciilor publice. În locul obedienței birocratice, NMP pune accent pe autonomia managerilor publici, pe eficiența utilizării resurselor și pe evaluarea performanței.

În Republica Moldova, reforma administrației publice este profund influențată de acest model emergent. Documentele strategice naționale și angajamentele asumate în contextul integrării europene reflectă o deschidere tot mai mare față de principiile Noului Management Public. Cu toate acestea, implementarea sa întâmpină provocări semnificative, legate de cultura organizațională moștenită din modelul tradițional, rezistența instituțională la schimbare, insuficiența capacităților administrative și lipsa unor mecanisme eficiente de monitorizare și evaluare a performanței.

Integrarea principiilor NMP trebuie să fie nu doar o imitație formală a modelelor occidentale, ci o adaptare inteligentă la contextul local, care să asigure profesionalismul funcției publice, transparența actului administrativ și orientarea reală către cetățean.

Implementarea principiilor Noului Management Public în Republica Moldova este marcată de o serie de provocări sistemice, instituționale și culturale. În primul rând, persistă o cultură organizațională birocratică, specifică modelului weberian clasic, în care accentul se pune pe conformitate și ierarhie, nu pe inițiativă managerială și orientare spre rezultate. Această cultură inhibă asumarea responsabilității și adoptarea unui management activ al performanței.

Un alt obstacol major îl reprezintă capacitatea administrativă limitată. Lipsa unei pregătiri adecvate a funcționarilor în domenii precum managementul resurselor, evaluarea performanței, managementul bugetar orientat spre rezultate și guvernanța digitală frânează procesul de modernizare. În plus, fluctuația personalului, politizarea excesivă a administrației și dependența de ciclurile electorale afectează coerența și continuitatea reformelor.

În al treilea rând, reformele sunt frecvent percepute ca inițiative impuse „de sus”, adesea în cadrul condiționalităților externe, fără o asumare internă autentică și fără implicarea reală a funcționarilor de la toate nivelurile administrației. Astfel, implementarea este mai degrabă formală decât substanțială, fiind orientată spre bifarea unor obiective în locul unei transformări profunde a procesului administrativ.

Republica Moldova a adoptat mai multe documente strategice care vizează modernizarea administrației publice prin preluarea principiilor NMP. Printre cele mai importante se numără:

✓ *Strategia de Reformă a Administrației Publice pentru anii 2023–2030*, care promovează eficiența, responsabilizarea, digitalizarea serviciilor publice și profesionalizarea funcției publice. Unul dintre obiectivele centrale ale Strategiei de reformă a administrației publice 2023–2030 constă în consolidarea unui sistem administrativ centrat pe rezultate, eficient și orientat spre cetățean. Documentul subliniază necesitatea modernizării managementului public, prin introducerea mecanismelor de planificare strategică, evaluare a performanței și responsabilizare managerială, în deplină concordanță cu principiile promovate de Noul Management Public. De asemenea, strategia prevede profesionalizarea funcției publice, digitalizarea serviciilor administrative și îmbunătățirea procesului decizional prin transparență și implicare publică, aspecte esențiale pentru tranziția de la modelul tradițional birocratic la un model modern, flexibil și performant de guvernanță publică [5, p.4].

Strategia prevede și optimizarea structurilor administrației publice centrale și locale, prin clarificarea competențelor, reducerea suprapunerilor instituționale și creșterea capacității administrative. Această abordare reflectă principiile Noului Management Public, în special în ceea ce privește eficiența organizațională și utilizarea rațională a resurselor publice. De asemenea, este accentuată necesitatea instituirii unor sisteme coerente de monitorizare și evaluare a politicilor publice, care să permită luarea deciziilor bazate pe date și rezultate măsurabile. În acest sens, documentul strategic propune introducerea unor indicatori de performanță, atât la nivel instituțional, cât și individual, pentru a stimula cultura responsabilității și a performanței în administrație.

✓ *Strategia de Management al Finanțelor Publice* și *Strategia de Transformare Digitală*, care introduc instrumente de planificare bugetară pe bază de performanță și digitalizare a serviciilor, compatibile cu logica NMP [6].

Strategia de Management al Finanțelor Publice promovează utilizarea eficientă, transparentă și responsabilă a resurselor bugetare, prin consolidarea cadrului de bugetare bazată pe performanță, aliniată la obiectivele politicilor publice. Această abordare reflectă o dimensiune esențială a Noului Management Public, în care eficiența financiară și corelarea cheltuielilor cu rezultatele devin instrumente fundamentale de guvernare.

În paralel, Strategia de Transformare Digitală a Republicii Moldova 2023–2030 urmărește digitalizarea serviciilor publice, crearea unei infrastructuri moderne de date și integrarea soluțiilor tehnologice în procesele administrative. Aceste transformări sprijină modelul NMP, prin creșterea transparenței, reducerea birocrației și facilitarea accesului cetățenilor la servicii publice rapide și eficiente. Împreună, aceste strategii creează un cadru sistemic favorabil modernizării administrației publice în direcția unei guvernanțe orientate spre performanță, responsabilitate și inovare [7].

✓ *Planul de Acțiuni pentru Implementarea Acordului de Asociere RM–UE*, care prevede adoptarea unor bune practici europene privind guvernanța publică, inclusiv des-

centralizarea și creșterea transparenței instituționale. Un rol esențial în direcționarea reformei administrației publice în spiritul Noului Management Public îl are și Planul de Acțiuni pentru Implementarea Acordului de Asociere RM–UE. Acest document strategic subliniază necesitatea alinierii administrației publice moldovenești la standardele europene privind eficiența instituțională, responsabilitatea managerială și furnizarea serviciilor centrate pe cetățean. Printre priorități se numără profesionalizarea funcției publice, aplicarea unor mecanisme moderne de management financiar, precum și dezvoltarea capacităților administrative prin digitalizare și transparență.

Astfel, Planul de Acțiuni UE–RM funcționează ca un cadru de convergență strategică, consolidând aplicarea principiilor NMP și accelerând transformarea administrației publice într-un sistem modern, performant și compatibil cu bunele practici europene.

Cu toate acestea, deși aceste documente reflectă direcții moderne de reformă, implementarea lor se confruntă cu probleme de coordonare interinstituțională, subfinanțare și lipsa unor indicatori de performanță bine definiți. Adesea, monitorizarea progresului este formală, iar evaluările de impact sunt limitate.

Comparativ cu alte țări, Republica Moldova se află într-o fază incipientă a integrării principiilor NMP. Țări precum Estonia, Polonia sau Cehia au reușit să aplice cu mai mult succes reforme inspirate de NMP, în special prin digitalizare, descentralizare eficientă și promovarea guvernanței deschise. Aceste state au beneficiat de o viziune strategică clară, leadership politic stabil și investiții susținute în capacitatea administrativă.

În contrast, Republica Moldova a avansat mai lent din cauza instabilității politice, a fragmentării instituționale și a lipsei unei elite administrative reformatoare puternice. Totuși, există progrese notabile, în special în digitalizarea serviciilor publice (ex: MConnect, MPay, MPass), care ar putea constitui un punct de sprijin pentru aprofundarea reformei în spiritul NMP.

CONCLUZII

Reforma administrației publice în Republica Moldova reflectă o tranziție dificilă, dar necesară, de la un model birocratic tradițional la unul orientat spre performanță și eficiență, specific Noului Management Public. Deși modelul clasic, bazat pe ierarhie, legalism și stabilitate, a jucat un rol esențial în consolidarea statului modern, actualele cerințe economice, sociale și tehnologice impun o reconceptualizare a rolului administrației publice.

Analiza efectuată relevă faptul că implementarea NMP în Republica Moldova este marcată de provocări semnificative, începând cu rigiditatea instituțională și continuând cu slaba capacitate administrativă, politizarea excesivă și rezistența culturală la schimbare. Cu toate acestea, există inițiative strategice promițătoare și progrese punctuale – în special în domeniul digitalizării și al planificării strategice – care oferă o bază pentru aprofundarea reformelor.

Comparativ cu alte state din Europa Centrală și de Est, Republica Moldova înregistrează întârzieri, dar poate valorifica experiențele acestora prin adaptarea bunelor prac-

tici la contextul local. Succesul reformei depinde însă de o asumare politică fermă, de profesionalizarea funcției publice și de trecerea de la conformism birocratic la o cultură organizațională bazată pe responsabilitate, inovare și orientare spre cetățean.

În concluzie, tranziția către un model administrativ inspirat de NMP nu trebuie privită ca o simplă adoptare de formule occidentale, ci ca o reformă profundă și contextualizată, menită să răspundă exigențelor unei guvernări moderne, transparente și eficiente în Republica Moldova.

REFERINȚE:

1. PFIFFNER, J. P. „Traditional Public Administration versus The New Public Management: Accountability versus Efficiency.” În Institutionenbildung in Regierung und Verwaltung: Festschrift für Klaus König, editat de A. Benz, H. Siedentopf și K.P. Sommermann, 443–454. Berlin, Germania: Duncker & Humblot, 2004.
2. WILSON, W. „The Study of Administration.” Political Science Quarterly 2, nr. 2 (1887): 197–222.
3. TAYLOR, F. W. The Principles of Scientific Management. New York: Harper & Brothers, 1911.
4. ANDRONICEANU, A., SANDOR A. „Impactul ‘Noului management public’ asupra administrației publice din România.” Administrație și management public, Anul 4, nr. 6 (2006): 13–19.
5. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 352 din 07.06.2023 privind aprobarea Programului de implementare, pentru anii 2023-2026, a Strategiei de reformă a administrației publice din Republica Moldova pentru anii 2023-2030. Chișinău: Monitorul Oficial, 2023.
6. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 71 din 22.02.2023 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare a managementului finanțelor publice pentru anii 2023–2030. Chișinău: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2023.
7. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 650 din 06.09.2023 cu privire la aprobarea Strategiei de transformare digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023–2030. Chișinău: Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2023.
8. ANDRONICEANU, A. Noutăţi în managementul public. București: Editura Universitară, 2008.
9. DUNLEAVY, P., HOOD, C. „From Old Public Administration to New Public Management.” Public Money & Management 14, nr. 3 (1994): 9–16.
10. HOOD, C. The Art of the State: Culture, Rhetoric, and Public Management. Oxford: Clarendon Press, 1998.
11. POLLITT, C., și BOUCKAERT, G. Public Management Reform: A Comparative Analysis. Ediția a 3-a. Oxford: Oxford University Press, 2011.
12. WEBER, M. Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology. Berkeley: University of California Press, 1978.

CONSIDERENTE PRIVIND UNELE TANGENȚE ALE ACTIVITĂȚII POETULUI MIHAI EMINESCU ÎN CADRUL SISTEMULUI RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE

CONSIDERATIONS ON CERTAIN ASPECTS OF MIHAI EMINESCU'S ACTIVITY WITHIN THE FRAMEWORK OF INTERNATIONAL RELATIONS

CZU: 327:821.135.1.09 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.36**

Alexandru ROMAN
ORCID: 0000-0003-0011-9194
E-mail: profaroman@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This analysis is devoted to the investigation, based on the documentary and bibliographical sources, in this article are analysed and classify the diplomatic service, all the instruments, documents and acts used Mihai Eminescu in the process of the activity some aspects of the complex process of relation international. // In this article are analysed some aspects of the complex process of international // On the basis of these documents,*

There are also the genesis and the historic evolution of relation interstatal, and diplomacy of the ..., aspects of the complex process, ... On the basis of these documents, he was the representative of the prince and the empowerment given to him to deal with certain matters – the letters of passage and the letter of accreditation, without which the embassy could not function and did not have the character of a diplomatic mission.

Keywords*: international relations, diplomacy, inter-state relations, foreign policy, diplomatic relations, Mihai Eminescu.*

INTRODUCERE

În contextul analizei istoriografice, diverse forme incipiente ale implicării poetului Mihai Eminescu în unele activități din cadrul sistemului internațional tangențial se reflectă succint în istoriografia și sursologia existentă a tematicii abordate, precum și în studiile menționate în *Anuarul Istoriografic al României* în mai multe volume, fiind un merit al colectivului Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga" din Cluj-Napoca, cu începere din anul 2011, ce se referă la variate subiecte din istoria națională și cea universală. Această ediție complexă și generalizatoare este semnată de Acad. Ioan-Aurel Pop, rectorul Universității „Babeș Bolyai" și director al Centrului de Studii Transilvane, fiind de fapt și Președinte al Academiei Române, precum și de alți cunoscuții savanți în domeniu, etc.

Subiectul abordat de noi are tangență generală cu evenimentul, conform căruia Parlamentul Republicii Moldova a declarat anul 2025 – Anul Mihai Eminescu, cu ocazia împlinirii a 175 de ani de la naștere, iar în context general-european vom mai remarca și

faptul că recent s-au împlinit trei decenii de când țara noastră a devenit membru al Consiliului Europei, aderând la Consiliu pe 13 iulie 1995 și devenind parte a unei comunități de state angajate în apărarea drepturilor omului, democrației și statului de drept. Cu acest statut internațional oficial, potrivit MAE de la Chișinău, în prezent Moldova face parte din 98 de convenții ale Consiliului Europei, inclusiv: - *Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale; - Carta socială europeană*, etc., ce au și unele tangențe generale cu tematica examinată. Astfel, printre principalele subiecte și subiecți ai tematicii analizate ținem să menționăm succint și la general unele situații din activitatea marelui poet Mihai Eminescu, sau care au avut tangențe directe și indirecte cu aceasta. Anume poetul național Mihai Eminescu s-a manifestat activ în diverse activități din cadrul sistemului internațional, în special, în realizarea consecințelor directe ale Unirii Principatelor din 24 ianuarie 1859 sub un singur suveran – colonelul Alexandru Ion Cuza și crearea noii entități statale intitulate oficial „*Principatele Unite Moldova și Valahia*" (proces inerent bazat pe experiența istorică, acumulată îndeosebi în Moldova de suveranii Ștefan al III-lea cel Mare și Dimitrie Cantemir din secolele XV și începutul celui de-al XVIII-lea), crearea României moderne, precum și recunoașterea ei internațională și apoi - manifestarea tendințelor de reunificare a teritoriilor românești înstrăinate forțat din Vest și Nord-Est. Cele mai importante activități cu caracter internațional și cu participarea lui plenară sau produs în perioada studiilor sale universitare la Viena (1869-1872) și Berlin (1872-1874), precum și după revenirea lui la Iași și București, dar și atunci când era angajat al Legației României la Berlin, confirmare fiind documentele Arhivelor Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe [1]. Unele aspecte tematice au început să fie reflectate foarte succint și în tentativa noastră incipientă de acum circa un decenii [2], etc.

MATERIALE ȘI METODĂ

Metodologia cercetării. În contextul prezentului articol, ce reprezintă o tentativă de investigare a unor tangențe ale activității poetului național de valoare universală Mihai Eminescu din cadrul sistemului internațional, considerăm oportună valorificarea metodelor de cercetare pentru analiza diverselor fenomene și teorii general-acceptate prin prisma relațiilor interstatale din perspectivă istorică, cât și evolutivă, am utilizat următoarele metode: - Metoda analitică, pentru a elucida obiectul în mod separat și din mai multe perspective. Aceasta presupune segmentarea fenomenelor ce ține de domeniul raporturilor dintre țările vecine la etapa respectivă; - Metoda sintezei, ca o etapă emergentă a metodei menționate anterior, ce ajută la generalizarea celor studiate, pentru a crea o imagine de ansamblu asupra proceselor și evenimentelor de atunci; - Metodele deductivă și inductivă, Metoda observării ș.a., ce sunt utilizate pentru a studia interacțiunile dintre reprezentanții diverselor organizații, sau state vecine, etc.

Redimensionarea actualităţii şi semnificaţiei lucrărilor/documentelor inedite cu conţinut tematic privind implicarea poetului Mihai Eminescu în unele activități din procesul realizării consecințelor directe ale Unirii Principatelor, crearea României moderne și

recunoașterea ei internațională, dar și manifestarea tendințelor de reunificare a teritoriilor românești înstrăinate forțat, se examinează conform ipotezei. Multe din elitele culturale şi politice naționale în perioada respectivă visau la unificarea tuturor teritoriilor locuite masiv de români într-un singur stat, acestea fiind tendințe manifestate mai ales în ”secolul naţiunilor”, fiind și secolul ideologiilor naționale si chiar al naționalismelor diverse, precum scrie relativ recent și cunoscutul autor român Cosmin Pătraşcu Zamfirache, „*o parte a lor, în frunte cu poetul Mihai Eminescu, pregăteau declanşarea unor revolte în Transilvania şi Bucovina, şi anexarea acestora prin metode de gherilă*” [3]. În context internațional, vom concretiza că Transilvania și Bucovina atunci, precum se știe, se aflau sub dominație austro-ungară încă de la finele sec. al XVIII-lea, iar Basarabia făcea parte din Imperiul Rus. Alt eveniment epocal a devenit Tratatul de Pace de la Paris (1856), care a pus capăt protectoratului Imperiului Țarist și a garantat independența administrativă a celor două Principate/Voievodate Dunărene. În situația internațională favorabilă s-a manifestat activ colonelul Al. I. Cuza, pârcălab de Galați, care a profitat de prezența consulilor Marilor Puteri ce deserveau Comisia Europeană a Dunării, aflată cu sediul permanent în acest oraș din Sudul Moldovei, și încetarea protectoratului rusesc datorită sprijinului occidental, protestând în anul 1857, de exemplu, și contra falsificării alegerilor pentru Adunarea Ad-Hoc a Moldovei în favoarea Turciei (în consecință, fiind anulate și repetate).

În acest context, pe parcursul sec. al XIX-lea apăreau multiple acțiuni patriotice de unificare națională, ce reprezentau realizarea diverselor planuri și cel mai de anvergură fiind proiectul ”*Daciei Mari*”, ce urmărea scopul unificării tuturor provinciilor românești în acelaşi stat. Printre altele, în fruntea acestei mişcări iredentiste se afla şi M. Eminescu, fiind unul dintre cei mai importanți promotori, care era entuziasmat de civilizaţia getodacică în general. Astfel, într-o scrisoare din 8 noiembrie 1874, la vârsta de doar 24 de ani, menționa: „*Trecutul m-a fascinat întotdeauna*”, iar afirmaţia dată demonstrează pasiunea sa pentru cercetarea istoriei în perioada studiilor de la Viena şi Berlin (1869-1874), considerând că „*refacerea unității spațiului străvechii Dacii era pentru români o problemă de renaştere națională*”. Susţinând prin scrierile sale solidaritatea românilor cu popoarele oprimate, în care atacă fundamentele constituţionale ale dualismului austro-maghiar (numindu-l „*o ficţiune diplomatică*”[1]), pentru Eminescu independenţa naţională este un proces istoric ale cărui antecedente urcă pînă în perioada războaielor dacice, continuă cu lupta pentru păstrarea independenței dusă de Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare și alți suverani din spațiul carpato – ponto - danubian. Marele savant N. Iorga îl caracteriza astfel: „*Eminescu stăpânea cu desăvârşire cunoştinţa trecutului românesc şi era perfect iniţiat în istoria universală, nimeni din generaţia lui n-a avut în acest grad instinctul adevăratului înţeles al istoriei, la nimeni el nu s-a prefăcut ca la dânsul într-un element permanent şi determinant al întregii lui judecăţi*” [4, p.11]. În ansamblu, el era un tânăr foarte bine informat, dovedind o bună cunoaștere a situației politice din imperiu

[1] Poetul se referea la *Convenția diplomatică din 7 mai 1775,* semnată de cele două imperii – habsburgic și otoman, pe contul Țării Moldovei, privind anexarea nordului ei, numită ulterior Bucovina.

și din Europa prin lecturarea ziarelor germane, și altor surse inedite, bazându-se în aprecierea lui I. Slavici pe o solidă cultură și spirit european, fiind „*cu mintea luminoasă, cu sufletul plin de duioșie și cu o extraordinară cultură generală*” [5].

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Drept *rezultate principale în domeniul investigat*, în ansamblu, activismul lui Mihai Eminescu denotă unele implicații în relaţiile externe ale perioadei respective deja din vârstă fragedă. Astfel, în situația internațională a României din primele trei decenii după Unirea din ianuarie 1859, deja la 1 aprilie el participă împreună cu alți tineri la crearea a cercului literar *Orientul*, activând apoi constant în rândul acestei societăți studențești, precum și la pregătirea festivității de la Putna, din august 1871, cu ocazia împlinirii a 400 de ani de la inaugurarea mănăstirii – ctitoria lui Ștefan cel Mare, organizată de Societatea „*România jună*” (fiind o altă organizație a tinerilor patrioți, în care M. Eminescu era secretarul ei și I. Slavici - preşedinte), urmată apoi de Congresul studenţesc, care lansează ideea unităţii culturale şi politice a românilor, etc.

Devenit la 2 octombrie 1869 student la Universitatea din Viena, Facultatea de Filosofie și Drept, dar audiind și cursuri de la alte facultăți, în perioada aa. 1869 – 1872, devine un „*auditor extraordinar*”. Împreună cu colegul său, Ioan Slavici, conform surselor, încă din anii facultăţii M. Eminescu „*trece la fapte*”, îndemnând populaţia Transilvaniei să se revolte împotriva stăpânirii habsburgice. În 1870 el a publicat în gazeta ”*Federaţiunea*” din Pesta (Ungaria), editorul căreia era în perioada anilor 1868-1876 profesorul universitar Alexandru Roman, deputat în Parlamentul Ungariei (fiind și membru fondator al Societății Academice Române, însă profesorul ulterior a fost întemnițat la Vacs pentru politica ziarului care milita pentru recăpătarea autonomiei Transilvaniei în baza existenței populaţiei majoritar românești, egalitatea ei în drepturi cu celelalte naţionalităţi din Ungaria, etc.), astfel, aici i-a apărut un manifest virulent, în care se argumenta fundamentat că s-ar „*putea proclama autonomia Transilvaniei*”. Publicația periodică „*Federaţiunea*”, primul număr al căreia apăruse încă la 2 mai 1868 și avea statutul de gazetă politică şi literară, milita pentru egalitatea în drepturi a tuturor etniilor din Ungaria și restabilirea autonomiei Transilvaniei. Publicând în paginile ei din 5/17 aprilie,10/22 aprilie 1870, 22 aprilie/4 mai 1870, 29 aprilie/11 mai 1871 [6], etc. articole cu caracter politic combatant, poetul îndemna efectiv pe ardeleni şi bucovineni la luptă, planificând împreună și cu alţi studenţi din Societatea „*România Jună*” de la Viena o întâlnire omagială la mormântul lui Ştefan cel Mare de la Putna. Mai mult, fiind secretar al asociaţiei respective vieneze, M. Eminescu se implică activ, dorind chiar provocarea unui referendum prin care românii din Bucovina şi apoi cei din Transilvania să-şi comunice împăratului austro-ungar dorinţa de a se desprinde din Imperiu şi unificarea lor cu România. Deja după primele trei articole publicate în „*Federaţiunea*”, în care autorul îndemna studențimea română vieneză la convocarea unui congres cu largă participare și implicare în problematica românilor din imperiu, vorbind despre „*drepturi răpite prin puterea brută*” și arătând spre „*acești oprimători ai autonomiei Transilvaniei*”, M.

Eminescu a intrat în atenția serviciilor de informații ale Austro-Ungariei, fiind urmărit potrivit canoanelor activității serviciilor secrete dosarului întocmit de către Biroul Informativ din Viena, iar autoritățile concepeau acțiuni menite să anihileze manifestările lui „naționaliste". Însă toate acestea, precum și demascarea vehementă a procesului de deznaționalizare a românilor și, mai ales, pentru rolul decisiv a lui Eminescu în constituirea Societății academice social-literare „*România Jună*" din capitala imperială, i-au adus, deja la 5 luni de la publicarea primelor articole, acuzația de „*delict de presă*" din partea procurorului. Astfel, de exemplu, la 11 februarie 1871 Mihai Eminescu i se adresa din Viena, lui Iacob Negruzzi, descriind situația creată: „În articolul *Echilibrul* publicat în „*Federaţiunea*" (Nr. 38 şi 39, mai 1870), *am susţinut autonomia Transilvaniei, fărâmarea dualismului, a unei forme ce contrazice natura obiectivă a monarhiei, dreptul ce-l are fiece popor de a-şi determina viaţa prin legi şi de-a avea un propriu organ pentru formularea acestor voinţe, o legislatură. Acest articol a dat însă (ocazie) procurorului public din Pesta de-a mă cita la judecătoria de instrucţiune (...)*".

Unele implicații de ordin intern și extern a avut și vizita făcută de M. Eminescu, împreună cu L. Năstase, V. Burlă, exilatului domnitor - făuritor al Unirii Principatelor, Al. I. Cuza, la Döbling, de lângă Viena (după ce „monstruoasa coaliție" la 11 februarie 1866 l-a forțat să abdice), din ianuarie 1870, care l-a marcat definitiv [7]. După acest eveniment neobișnuit Poetul scria: „*Vor trece veacuri şi nu va exista român căruia să nu-i crape obrazul de ruşine de câte ori va răsfoi istoria neamului său la pagina lui 11 februarie şi stigmatizarea acelei negre felonii va răsări pururea în memoria generaţiilor, precum în orice an răsare iarba lângă mormântul vândutului Domn*" [8]. Sursele documentare mai denotă că poetul a fost și inițiatorul, chiar sufletul *Comitetului* ales la 8 martie 1871, în componența: secretar - Mihai Eminescu și președinte - Ioan Slavici, care a reușit să organizeze, la 15/27 august 1871, o primă mare manifestare colectivă de unitate spirituală a studențimii române, dar și să determine participarea entuziastă a unei mase largi a populației române din toate provinciile la evenimentul rămas în istorie sub denumirea de *Serbarea de la Putna*, numit în istoriografie și *Congresul de la Putna,* cu participarea unor mari personalități (precum M. Kogălniceanu ș.a.). Fiind printre participanții activi ai acestei manifestații de masă, Theodor V. Stefanelli, menționa următoarele: „*Una din cele mai frumoase serbări întocmite de societatea academică România Jună din Viena a fost serbarea de la Putna din 15/27 august 1871 în memoria lui Ştefan cel Mare*" [9].

Concluzia generală reiese din afirmația filozofului și a umanistului Constantin Noica, precum că „*nu ne întoarcem niciodată cu mâinile goale când îl căutam pe Eminescu şi îl consultăm*". Respectiv, ilustra personalitate menționată îndreptățește acest apel continuu la Poetul național[2].

Vom menționa, mai ales, că la consolidarea poziției sale patriotice deosebit de ferme, cu tendințe ce țin de domeniul integrității teritoriale, a contribuit și activitatea intelectua-

[2] Apropos, Sintagma de „Poet național" este utilizată prima oară de C. Negruzzi în cererea adresată din anul 1888 Camerei Deputaților privind o pensie viageră pentru Mihai Eminescu; așa l-a definit și George Călinescu în a sa „*Istorie...*", capitolul „*Eminescu, poet național*", dar și marile personalități ai secolului trecut: Arghezi, Blaga, Bacovia, Barbu, Stănescu, etc.

lă a poetului cu tangențe diplomatice, ce ținea de unele sfere ale relațiilor internaționale. Un început de bun augur a fost prima experiență acumulată de tânărul Eminescu, care în 1872 a devenit student la Universitatea Imperială din Berlin (Humbold), instituție renumită cu tradiții deja de peste un secol, înființată în anul 1766, unde studia cursuri profunde în domeniile Politică, Istorie, Drept și Filosofie și concomitent fiind angajat la Agenția Diplomatică a României din capitala Imperiului German (aa. 1872-1874). Rectorul şi Senatul *Universităţii regale Friedrich Wilhelm din Berlin* au atestat printr-un certificat oficial că „*Domnul Mihai Eminescu, născut la Botoşani, în România, a fost înmatriculat la noi la 12 Decembrie 1872 pe baza unui certificat de absolvire de la acest gimnaziu; a stat aici ca student de atunci şi până la sfârşitul semestrului de vară 1873 şi a studiat filozofia…*". M. Eminescu, de asemenea, chiar de la început se angajează translator şi secretar pe lângă Theodor Rosetti (1837-1923), primul agent diplomatic român în capitala Imperiului Prusac, fiind numit în funcţie încă la 13 mai 1872. Pentru munca sa era salarizat cu 10 napoleoni pe lună, fiind înalt apreciat de T. Rosetti, conducătorul Misiunii diplomatice și colaborează intens cu diplomații români *Al. Samurcaş – secretarul oficial al agenţiei,* precum și doamnele Ghica Roznovan, Beldiman, ș. a. Concomitent, și la Universitatea Humboldt el a încercat să adune pe tinerii români, ce studiau la Berlin, într-o societate culturală numită „*Familia*", dar din cauza numărului lor relativ mic nu s-a reușit. Agentul diplomatic al Statului român din capitala imperială, Theodor Rosetti, i-a solicitat rămânerea lui Eminescu la Misiunea diplomatică de la Berlin încă un an și ultimul a acceptat. Rosetti, membru marcant al Partidului Conservator, care conduce această agenţie din Berlin, în perioada 1869 – 1874, a fost înlocuit ulterior la conducerea Agenţiei Române de N. Kretzulescu.

Printre primele documente diplomatice elaborate de poet este și un răspuns întocmit de Eminescu la solicitarea lui Ulysse de Marsillac (născut la Montpellier, Franța, 1821) privind difuzarea ziarului său "*Le Journal de Bucarest*" în Germania. Această personalitate marcantă franceză era cunoscută prin cele două publicaţii periodice ce le edita: „*Le moniteur roumain*" (decembrie 1868 - august 1870) şi "*Le Journal de Bucarest*" (august 1870 -noiembrie 1877) - ziar politic, ştiinţific, literar şi comercial, iar documentul întocmit de Eminescu a fost semnat de Theodor Rosetti.

Agenţia diplomatică română ulterior, printre altele, l-a trimis pe M. Eminescu într-o misiune la Konigsberg[3], de pe litoralul vestic al Balticii, unde este găzduit la un coleg de universitate, pentru a cerceta documente vechi în arhive despre Statul Român. Însă, din anumite motive el renunță aceasta, menționând următoarele: „*E altceva pentru a face cercetări..., ca reprezentant al unui guvern, cercetezi cu toată responsabilitatea morală, documente vechi, de a căror autenticitate şi analiză arhaică atârnă tranşarea unei chestiuni de politică militantă poate*". Curând, după această tentativă, a luat drumul spre ţară prin Cracovia (fosta capitală a Poloniei medievale) şi Lemberg (fostul Liov/Lvov, schimbându-se numele după anexarea la Imperiul habsburgic de la finele sec. al

[3] În prezent – orașul Kaliningrad din componența Federației Ruse, cu începere din anul 1946.

XVIII-lea), unde încearcă să cerceteze arhivele de aici. Drept consecință, printre altele, a reușit să găsească surse documentare și privind portretul unui armaș/funcționar domnesc român, ce ajunsese chiar cancelar al Poloniei.

Meritul poetului Mihai Eminescu s-a manifestat și în continuare prin contribuția sa la trezirea conștiinței naționale a populației băștinașe din provinciile anexate la imperiile vecine: din vest – Transilvania și din nord-vestul și estul Moldovei – Bucovina și Basarabia, etc. Precum susține în ansamblu acad. Ioan Aurel Pop, președintele Academiei Române, poetul prin activitățile sale era „*un arhitect (în sens spiritual) al României moderne*". Mihai Eminescu utiliza drept argument împotriva dominației Imperiului austro-ungar, dar și a Imperiului rus, preponderența românității populației. Eminescu a elaborat lucrarea *Bucovina şi Basarabia. Studiu istorico-politic*, publicată multe decenii mai târziu, în care se menționau următoarele: „*Proporţiunile etnografice au rămas în Bucovina, îndeosebi pentru români, aceleaşi care au fost în anul 1776, astăzi în 1878 sunt în Bucovina 500000 de români*" (Mihai Eminescu. *Bucovina şi Basarabia. Studiu istorico-politic*, Bucureşti, 1941, pag. 14-15).

Activitatea anti – habsburgică a intelectualității s-a intensificat și în contextul creării în 1875 a Universității "Franz Josef" la Cernăuţi, fiind marcată activitatea publicistică a poetului. Unele studii tematice, în baza surselor statistice indică că în 1880 recensămintele din Austro-Ungaria conţin informaţii despre limba vorbită, estimând pentru anul 1776, că 85,33% erau români, 10,66 % slavi şi 4% alte etnii [10]. Importantă însă în acest context a fost și trecerea frauduloasă prin vama austro-ungară, spre Cernăuți unde deja activa Universitatea germană, a unui „bloc" considerabil din lucrarea „*Răpirea Bucovinei*", nesemnată, dar atribuită lui Mihail Kogălniceanu, ce milita pentru unirea Bucovinei. Totuși, nimeni dintre intelectuali atunci n-au luat apărarea Bucovinei cu atâta ardoare, dublată de o solidă argumentație, cum o face Eminescu în articolul său *Răpirea Bucovinei*, apărut în „*Curierul de Iași*", la 30 septembrie 1877 [11]. Concomitent și studiul *Basarabia*, ce reprezenta un memoriu politic alcătuit personal de M. Eminescu și preconizat a fi prezentat la *Congresul de la Berlin (1878)* de delegația română, care să abordeze problema retrocedării județelor din sudul Basarabiei, argumentând precum scria autorul, „*cu documentele pe masă*", științific și polemic, unitatea statală a Moldovei înainte de 1812, situaţia celor trei judeţe anexate samavolnic, românitatea întregului teritoriu dintre Prut și Nistru, etc. [12].

Mai mult, în octombrie 1877, de exemplu, în timpul războiului ruso-româno-turc, când o bună parte a intelectualității române era angajată în susținerea lui, Societatea „*Arboroasa*"[4] şi-a asumat riscul de a înfrunta deschis autoritățile austro-ungare din Bucovina, numită și Moldova de Sus (*Bucovina* în germană fiind *Bucheland*, iar în traducere - *Ţara fagilor*), devenită Ducatul Bucovinei în Imperiul Austriac. Regiunea istorică de nord a Moldovei cu denumirea dată a intrat oficial în uz în 1774, odată cu anexarea

[4] Termenul „*Arboroasa*" era o reminiscență a denumirii străvechi a spațiului de la poalele Carpaților, unde predominau pădurile de fagi și alți multipli arbori, iar în popor apare numele acestui spațiu de „Arboroasa".

teritoriului de către Imperiul Habsburgic, numele ei provine de la termenul slav *"buk"* pentru *fag,* astfel Bucovina se poate traduce prin *"Ţara fagilor*" [13, p. 113-114]. Bucovina cu sensul de "pădure de fag" apare prima dată documentar într-un hrisov domnesc emis cu circa 5 secole mai devreme de marele voievod al Țării Moldovei Roman I, la 30 martie 1392, prin care a făcut donație lui Ionaş Viteazul trei sate, aflate pe malul Siretului "*în sus până la Bucovina cea Mare...*" [14]. Eminescu, fiind un iscusit jurnalist politic, scria că trebuie menținută veșnic vie conștiința națională, amintind că Moldova de Sus a fost răpită de Imperiul habsburgic prin așa-numitul *Tratat de la Palamutca/Convenția de la Constantinopol* din 7 mai 1775, care în aa. 1774 – 1775 avea o populaţie de 75000 de locuitori, dintre care 63700 erau moldoveni/români, 8400 ruteni şi 3426 de altă etnie. Însă autorităţile imperiale au promovat o politică sistematică de deznaţionalizare a populaţiei băștinașe și referindu-se astfel la situaţia demografică a Bucovinei în corelaţie cu politica habsburgică, M.Eminescu scria în 1878: „*Proporţiunile etnografice au rămas în Bucovina, îndeosebi pentru români, aceleaşi care au fost în anul 1776, astăzi în 1878 sunt în Bucovina 500000 de români*" (Mihai Eminescu, *Bucovina şi Basarabia. Studiu istorico – politic*, Bucureşti, 1941, p. 14-15). Conform recensământului din Austro-Ungaria din 1880, se conţin informaţii despre limba vorbită, fiind menționate trei limbi: română, germană şi ucraineană, iar unele estimări pentru anul 1776 indicau următoarea componență națională: 85,33% - români, 10,66 % - slavi și 4% - alte naționalități [15, p. 124-129]. Ducatul Bucovinei în cadrul Imperiului Austro-Ungar a avut capitala la Cernăuţi [16].

În anul 1875 cu ocazia împlinirii unui secol de la anexarea Bucovinei, intelectualii bucovinenii organizează la Iaşi şi Paris manifestaţii de protest contra dominaţiei habsburgice. Astfel, la festivitățile de la Iaşi participă şi studenţii din Cernăuţi grupaţi în "*Societatea Studenţească Arboroasa*". Tot cu acest prilej, Mihail Kogălniceanu publică la Paris broşura "*Rapt de la Bukovine*", care face un rechizitoriu al răpirii Bucovinei, iar M. Eminescu şi mai activ demască deznaționalizarea populației românești. Refuzul românilor de a participa la festivitățile organizate în 1875 de guvernul austriac şi manifestările de protest ale bucovinenilor l-au determinat pe împăratul Franz Iosef să-şi contramandeze o proiectată vizită în Bucovina. Poetul, în situația respectivă, susține total Societatea, creată la 10/22 decembrie 1875, din inițiativa unui grup de studenți români de la nou creata Universitate din Cernăuți. Președinte al "*Societății Studenţești Arboroasa*", în octombrie 1877 este ales compozitorul Ciprian Porumbescu, care îşi exprimă deplina adeziune la manifestările organizate la Iaşi cu prilejul comemorării a 100 de ani de la asasinarea de autoritățile habsburgice a domnitorului patriot al Moldovei Grigore III Ghica. Diverse ziare şi reviste precum "*Bucovina", "Gazeta Bucovinei", "Patria", "Junimea literară*" au militat pentru reunirea Bucovinei cu Țara Moldovei. În mod special, Mihai Eminescu, încă din perioada cernăuțeană (când studia aici la gimnaziu) și mai ales din timpul pelerinajului transilvănean, a trăit intens sentimentul de contopire sufletească cu neamul său, percepând acut tragedia secesionismului marilor puteri, și manifestând acest spirit patriotic și luptând prin scrierile lui pentru trezirea conștiinței națiunii sale. Concomitent,

autoritățile imperiale au arestat cinci membri activi ai Societății „Arboroasa", printre care și președintele ei Ciprian Porumbescu, iar societatea însăși a fost lichidată. Mihai Eminescu a luat cunoștință, pe diverse căi, despre ancheta deschisă în Austro-Ungaria, dar încă de atunci el personal a devenit o problemă pentru politicieni, inclusiv pentru conservatori, ideile sale fiind considerate chiar și „periculoase". Parchetul Tribunalului din Cernăuți a decis încarcerarea lor și comisarii i-au plasat în penitenciar, intentând un proces judiciar de „naltă trădare" doar pentru faptul că Comitetul Societății trimisese o telegramă către primarul Iașului cu conținutul: „*Cernăuți, 13 octombrie. D-lui primar de Iași, „Arboroasa", Societatea junimei române din partea detruncheată a vechei Moldove aduce condoleanțe membrilor săi pentru domnitorul decapitat. Comitetul*". Această telegramă a fost motivul pentru a învinui pe arestați, care chipurile, caută să distrugă ordinea publică și pregătirea unei răscoale. Mihai Eminescu personal a fost preocupat de procesul „Arboroasa" și a scris trei articole în ziarul „*Timpul*": în numerele din 11 noiembrie 1877, 18 noiembrie 1877, 4 februarie 1878. Procesul judiciar s-a produs în perioada 20-30 ianuarie 1878, iar Societatea a rămas dizolvată prin sentință la 3 februarie 1878 (Ciprian Porumbescu se îmbolnăvește în închisoare de tuberculoză, boală ce l-a făcut să moară ulterior în plină tinerețe). Procesul a atras atenția lui Mihai Eminescu, care a scris despre ceea ce considera că ar fi politici greșite adoptate de curtea imperială de la Viena față de românii din Bucovina. Cu toate acestea, peste câteva luni, studenții români din Bucovina în decembrie 1878 au creat organizația numită *Societatea Academică Junimea*, ce a continuat obiectivele trasate deja [17, p. 217, 258-259].

Eminescu, fiind redactor la „*Curierul de Iași*", a prezentat cu multă exactitate pentru publicul larg mersul procesului membrilor „Arboroasei", luând atitudine față de abuzurile săvârșite de autoritățile austriece. Asumându-și responsabilitatea personală, la 1 septembrie 1879, a publicat în „*Convorbiri literare*" poezia „*Rugăciunea unui dac*". Însă proiectul etno-politico-statal regândit de poetul național, eminamente în plan extern cu caracter anti-austro-ungar, s-a lovit de obediența partidelor politice chiar din țară. Concomitent, agenții serviciilor de informații austro-ungare, care-l urmăreau permanent, numeau statul preconizat de el „*Dacisches Kaiserreich*". Patriotismul poetului a rămas calitatea lui definitorie și evenimentul care a marcat fundamental activitatea sa pe tărâm politico-social a fost Congresul de la Berlin, convocat la 1 iulie 1878 de către cele șapte puteri europene, dar România n-a fost invitată și nici tratată ca atare. El a considerat această situație drept o mare nedreptate și a reacționat extrem de dur. Drept consecință, foarte curând de la Ambasada română din Viena, diplomatul conservator Petre P. Carp, a transmis la București semnalul reducerii la tăcere a lui Eminescu, exprimat într-o scrisoare trimisă lui Titu Maiorescu, în care îi atrăgea atenția pe un ton imperativ: „*Și mai potoliți-l pe Eminescu!*" [18, pp. 107,110]. Activitatea lui calificată drept subversivă, a fost dat în judecată și urmărit de agenții austrieci, ce au emis cerințe de expulzare. Întors în țară, M. Eminescu deși implicat mai mult în acțiunile *Junimii* ieșene, dar și în munca sa de redactor la „*Timpul*", inițiază o campanie mediatică activă privind susținerea idealului unirii Transilvaniei, Bucovinei și Basarabiei cu România.

Referitor la publicaţia „*Le Nord*”, editată la Bruxelles, (dar considerată atunci că era finanţată de Imperiul rus), Mihai Eminescu publică multiple analize politice în ziarul „*Timpul*”, în care o combate, apreciind-o drept o dezinformare maliţioasă. Concomitent, și Rusia simţea că principalul opozant, vârful de lance al presei din România, era anume „Timpul”, inclusiv, pana devastatoare a lui Eminescu din tabăra conservatorilor. Cei din urmă, deşi erau solidari cu Eminescu, s-au văzut nevoiţi să-l îndepărteze diplomatic pe poet din Bucureşti deja în vara anului 1878, trimiţându-l pentru două luni la Floreşti, anume în timpul lucrărilor Congresului de la Berlin, fiindu-i oferită o momeală: traducerea primului volum dintre cele cinci ale tratatului din limba germană *Beiträge zur Geschichte der Rumänen*, de Eudoxiu Hurmuzaki, editată anul următor.

Apogeul carierei lui de ziarist politic, cu implicații directe în sistemul internațional, a fost așa-zisa „*Dacia Mare*”, ce reprezenta un proiect etno - politico-statal, reluat de către revoluționarii paşoptişti şi continuat de patrioții români în a doua jumătate a sec. al XIX-lea. Mihai Eminescu, cel mai important dintre promotorii proiectului, considera că refacerea unității spațiului străvechii Dacii era pentru români o problemă de renaştere națională și nu o simplă „afacere”, precum încercau să o exploateze marile puteri europene în interese proprii. Pentru imperiile vecine, numele „Dacia”, ca entitate socio-politică creată exclusiv din perspectivă românească, era considerat un atentat la ordinea stabilită prin tratatele internaționale. Cu mare responsabilitate Eminescu în activitatea sa vorbea despre două societăţi „*a tuturor românilor, veniţi în ţară*”: - «*Carpaţii*» şi «*Balcanii*». Prima s-a înfiinţat la 24 ianuarie (zi nu întâmplător aleasă – a Unirii Principatelor Dunărene) din anul 1882. Fiind un combatant ziarist politic, M.Eminescu dorea o organizație de masă, de tip francmasonic, care să poarte chiar numele lui Matei Basarab – fost mare voievod al Munteniei în sec. XVII. Astfel, el fondează, împreună cu alţi militanţi ai proiectului „*Dacia Mare*”, *Societatea «Carpaţii»*, o organizaţie naţionalistă. El a fost un membru marcant al acestei Societăţi, a cărei ţintă era unirea Transilvaniei cu România, dar care doar peste un an și jumătate va fi lichidată în mod barbar, la 28 iunie 1883 de autoritățile imperiale, când poetul a fost sechestrat şi dus forţat la ospiciul lui A. Şuţu. Agenții serviciilor de informații austro-ungare urmăreau cu rigoare activitatea politică a lui Eminescu şi numeau statul preconizat de el drept „*Dacisches Kaiserreich*”. Numele poetului devenise cunoscut serviciilor secrete imperiale, iar avertismentele lor au început să-i sperie pe politicienii români. Mai mult, poetul M. Eminescu a sesizat pericolul izbucnirii unui conflict diplomatic, apoi chiar armat între Austro-Ungaria, sprijinită de Germania şi regatul României. Situația dată urma să fie stipulată într-un tratat, ce era prevăzut a fi semnat între România şi Puterile Centrale (Austro-Ungaria, Germania şi Italia) la 28 iunie 1883. Proiectul de tratat prevedea că România era obligată să se orienteze, politic, în primul rând, spre Austro-Ungaria şi interzicea orice proteste împotriva ei. Consecința imediată a semnării tratatului respectiv era eliminarea așa-zisei influențe franceze în România și desființarea Societății „Carpații”, precum și intrarea României în sfera de influență a Triplei Alianțe, ce excludea existența „Daciei Mari”, iar poetul M. Eminescu urma să fie anihilat. Toate acestea s-au produs în dimineața zilei de 28 iunie 1883.

Ulterior, la 20 octombrie, M. Eminescu a fost transferat de la ospiciul doctorului Şuţu din București, la sanatoriul de la Oberdöbling din Viena, fiind însoţit de unul din prietenii săi. Apoi, la 26 februarie 1884, după moartea tatălui său, Gheorghe Eminovici, pleacă la un alt sanatoriu, în Italia și peste câteva luni și-a reluat activitatea la Biblioteca Centrală din Iaşi. În aa. 1884 - 1885, Mihai Eminescu este încadrat în activitatea didactică și predă disciplinele geografia şi statistica. Concomitent, în acest context tematic vom completa analiza temei propuse cu unele informații veridice privind tratamentul poetului la Est de Prut și Nistru, adică pe teritoriul Imperiului rus. Activitatea lui tumultoasă poetică și de ordin social-politic din aa. 70 – 80 ai sec. XIX, fiind în special angajat al ziarului „*Timpul*”, unde se dedica în totalitate muncii, i-au afectat starea de sănătate. Aceasta l-a determinat peste câțiva ani, să se adreseze, pentru un consult, doctorului Wilhelm Kremnitz, ce era soțul scriitoarei Mitei Kremnitz și cumnatul lui Titu Maiorescu. Renumitul medic i-a recomandat cu insistență poetului o cură de tratament la Limanul Kuialnik, situat în apropiere de Odesa, pentru ca să-și vindece boala, precum se exprima poetul însuși, la „arhioloagele picioare”, de care suferea de mai multă vreme. Călătoria de la Iaşi la Odesa se făcea cu trenul pe ruta Iaşi-Ungheni-Chişinău-Tighina-Odesa, iar linia ferată Iaşi-Ungheni a fost dată în exploatare în anul 1874. Astfel, în vara anului 1885, Eminescu decide, pentru a treia oară, să plece pentru tratamentul bolii de care suferea la picioare, la stabilimentul doctorului Felician Iv. Iahimowicz de la limanul Kuialnik. Aflase despre tratamentul în această stațiune din broșura medicului Emil Max, „*Băile de mare și de liman de la Odesa. Câteva noțiuni*”. La finele lunii iulie, conform surselor, având la el și recomandarea consulului Imperiului rus din Iași către doctorul Iahimowicz, și fiind însoțit de „prietenii Zaharia, Buțurcanu, Drăghici și doctorul E.Max”, pleacă la Odesa. Poetul M. Eminescu a trecut hotarul de la Prut pe podul metalic, construit de celebrul Gustave Eiffel, inaugurat încă la 14 aprilie 1876.

Într-un articol pentru *cotidianul.ro*, poetul Nicolae Dabija scria despre prima trecere a lui Eminescu prin Basarabia de la începutul lui august 1885: „*Marele poet român se ducea la Odesa, unde, în sanatoriul medicului Felician Iahimovici de la Kuialnic, avea să urmeze un tratament „cu ape şi nămol” timp de o lună. Era pentru prima dată când Eminescu traversa spaţiul basarabean şi când completa, vizual, imaginea ţării întregi, „de la Nistru pân’ la Tisa*”. Anterior a fost instalată placa comemorativă pe sediul gării de cale ferată cu inscripția: „*În vara anului 1885, în drum spre Odesa, prin gara Strășeni a trecut poetul Mihai Eminescu*”. În drum spre sanatoriul de la Marea Neagră, la 4 august trenul ajunge la gara Chişinău, unde face un scurt popas, ca apoi să plece mai departe. Ajuns în casa doctorului Iachimowicz, care l-a consultat şi în sanatoriul căruia a stat o lună şi jumătate (pentru tratament la Baile Kuialnik, la Limanul Nistrului), a fost cazat la Hotelul *Strassburg*, de pe Bulevardul Ecaterina, unde poetul a poposit în Odesa. Astfel, de la Iași acesta și-a continuat călătoria pe ruta Ungheni – Călărași – Strășeni – Chișinău – Bulboaca – Varnița – Bender – Tiraspol – Odesa, de unde, cale de șapte verste, tot pe cale ferată, ajunge la limanul Kuialnik. În fine, M. Eminescu în august – septembrie 1885 a trecut și prin Moldova de Est (numită impropriu Basarabia) fiind în

drum spre Odesa, la tratament sanatorial. Documentar este stabilit veridic că ,,ruta de la Ungheni la Odesa poetul a parcurs-o cu acelaşi tren numărul 6...", iar la 16 septembrie 1885 în drum de la Odesa spre Iaşi, deja cu trenul nr. 5 (Odesa – Ungheni), Eminescu a trecut iar prin Chişinău – capitala Basarabiei. N. Dabija conchide că astfel ,,*Eminescu a fost oaspetele oraşului nostru*". Într-o scrisoare a poetului, adresată profesorului Vasile Burlă, se menționa: ,,*Durerile necontenite pe cari le aveam în Iași nu le mai simt aici...*", dar se simțea ,,*...irosit printre ruși*", căci ,, *Persoanele câte sunt aici nu vorbesc decât rusește sau leșește, abia vro două din ele rup câte un cuvânt nemțesc ori franțuzesc*" și din lipsa de literatură la Odesa i-a reușit să citească doar ,,*o ediție a lui Heine*". Poetul încheie, scriind că adresa lui era: ,,Andrejevsky Liman a Odessa (Russie) Établissement du dr. Iachimowicz [19]. Ulterior, cura de tratament a fost repetată și respectiv, Mihai Eminescu a ajuns de două ori (august-septembrie 1885 şi iulie 1886) în spațiul dintre Nistru și Marea Neagră, la Odesa şi Kuialnik [20]. Grație acestor vizite, ulterior la Kuialnic s-a deschis un muzeu al staţiunii balneare, cu exponate dedicate oamenilor celebri ce s-au aflat aici, unde se regăseşte şi informația despre poetul național Mihai Eminescu, renumit jurnalist politic.

Concluzii. Investigația realizată demonstrează că activitatea poetului național Mihai Eminescu, renumit jurnalist politic, a avut implicații directe sau indirecte în diverse evenimente din cadrul procesului realizării consecințelor ulterioare ale Unirii Principatelor Dunărene și restabilirii integrității teritoriale. În baza sursologiei istorice și istoriografiei tematice am realizat o tentativă de analiză succintă a unor activități ale poetului național de valoare universală M.Eminescu din cadrul sistemului internațional european, unor forme incipiente ale implicării lui în diverse activități diplomatice și de ordin al relațiilor interstatale.

Vom concluziona, că la consolidarea poziției sale patriotice deosebit de ferme, cu tendințe ce țin de domeniul integrității teritoriale, a contribuit decisiv și activitatea intelectuală a poetului cu tangențe diplomatice, ce ținea de unele sfere ale relațiilor internaționale. Un început de bun augur a fost experiența acumulată de tânărul Eminescu în perioada studiilor la Universitatea din Viena (aa. 1869 - 1872) și la Universitatea din Berlin (1872 - 1874). Concepțiile sale politice și patriotice s-au consolidat anume în instituțiile universitare din capitalele celor două mari imperii ale timpului – Austro-Ungar și German. Devenind student la Universitatea Imperială din Berlin (Humbold), o instituție renumită cu tradiții deja de peste un secol, creată în anul 1766, unde studia cursuri profunde în domeniile Politică, Istorie, Drept și Filozofie, concomitent a fost angajat la Agenția Diplomatică a României din capitala Imperiului German (aa. 1872-1874). Astfel, la consolidarea poziției sale patriotice deosebit de ferme, cu tendințe ce țin de domeniul integrității teritoriale, a contribuit activitatea intelectuală a poetului cu tangențe diplomatice și interese interstatale, ce ținea de diverse sfere ale relațiilor internaționale.

Subiectul abordat de noi în prezentul articol/comunicare are tangență generală și cu evenimentul, conform căruia Parlamentul Republicii Moldova a declarat anul 2025 în țara noastră – Anul Mihai Eminescu, iar în context general-european trebuie

să remarcăm și faptul că recent s-au împlinit trei decenii de când țara noastră a devenit membru al Consiliului Europei, iar investigațiile în domeniu ajustează importanța acumulată în domeniul respectiv, în spațiu și timp, pentru viitorul european al Republicii Moldova.

REFERINȚE:

1. *Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe* din 15 ianuarie 2020: https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=172994507403369&id=107372687298885. 2 Roman A. *Unele implicații ale poetului Mihai Eminescu în relațiile internaționale*. În: Conferința Științifică Națională cu participare internațională ,,Integrare prin Cercetare și Inovare", 9-10 noiembrie 2017. Chișinău, 2017; Roman A. *Vizita poetului M. Eminescu în Imperiul Rus.* În l. rusă: Славянские чтения.
2. Научно-теоретический журнал Славянского Университета. 2017, № 9 (15), 270 p., pp. 154 – 163. ISBN 978-9975-68-037-0 - ISNN 1857 – 4580.
3. Adevărul, 5 august 2022; Ibid., 16 septembrie 2017.
4. A se vedea: Mihai Cimpoi. *Mihai Eminescu. Dicționar enciclopedic*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, Chișinău, Edit. Gunivas, 2018; Ioan-Aurel Pop. *Eminescu și Transilvania. Locul românilor în Europa. Lecția de românism a românilor de la răsărit*. Cluj-Napoca, Ed-ra Eikon, 2014; Lucian Boia. *Mihai Eminescu, romanul absolut. Facerea si desfacerea unui mit.* Buc., ed-ra Humanitas.
5. A se vedea: Constantin Barbu. *Codul Invers. Arhiva înnebunirii și a uciderii nihilistului Eminescu*, vol. I, Editura Sitech, Craiova, 2008.
6. „*Federațiunea*", Pesta nr. 33-365, din 5/17 apr. 1870. 24 „*Federațiunea*", Pesta, nr. 34-366, din 10/22 apr. 1870. 25 „*Federațiunea*", Pesta, nr.38-370, din 22 apr./4 mai 1970; nr. 39-371 din 29 apr./11 mai 1871.
7. *Alexandru Ioan Cuza. Adevăruri dureroase.* Editura: Cartea Românească Educational, 2021, 110 pagini. Starstarstarstarstar ISBN: 9786060570639
8. A se vedea: „*Timpul*", 27 februarie 1882.
9. „*Răpirea Bucovinei*", Saeculum, 1996.
10. Căpreanu Ioan. *Bucovina. Istorie și Cultură Românească 1775–1918*, prefață de prof. univ. Gheorghe Buzatu, Iași, 1995.
11. *Romanii din afara granițelor Țării și unitatea spirituală națională.* Ed. Saeculum LO, București, 2000.
12. „*Timpul*", 1 martie 1878.
13. Iacobescu Mihai. *Din istoria Bucovinei, vol.1 (1774-1862),* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1993.
14. Grigorovici Radu. *Bucovina în primele descrieri geografice, istorice, economice și demografice*, Editura Academiei Române, 1998).

15. Mărculeţ I., Mărculeţ Cătălina, *Structura etnică a populaţiei, Bucovina, înainte şi după Marea Unire*. Comunicări ştiinţifice, vol. 2, Mediaş, 2004.
16. Căpreanu Ioan. Bucovina. *Istorie şi Cultură Românească 1775–1918*, prefaţă de Gheorghe Buzatu. Iaşi, 1995.
17. Dimitrie Vatamaniuc, Ștefan Ștefănescu. *Bucovina între Occident și Orient: studii și documente.* Editura Academiei Române, 2006, ISBN: 978-973-2714-80-5.
18. Miruna Lepuş. *Despre Eminescu şi ce am învățat descoperindu-l*. Editura „Vremea", Bucureşti, 2008, pp. 107, 110; Nicolae Georgescu. *A doua viață a lui Eminescu*, Editura „Europa Nova", Bucureşti, 1994; Theodor Codreanu. *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, Editura „Serafimus Grup", Braşov, 1999).
19. Vadim Bacinschi. *Irosit printre ruși. Mihai Eminescu la Kuialnik și Odesa*. Ed. DacoRomână, 2015.
20. *Мой Кишинев* / сост.: Н. Катаева. – Москва: Галерея; [Кишинэу]: Б. и., 2015. – 376 p.

DIPLOMAȚIA DIGITALĂ: TRANSFORMĂRI ȘI PROVOCĂRI ÎN DIPLOMAȚIA CONTEMPORANĂ

DIGITAL DIPLOMACY: TRANSFORMATIONS AND CHALLENGES IN CONTEMPORARY DIPLOMACY

CZU: 327:004 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.37**

Selena STEJARU
ORCID: 0000-0003-2778-2068
E-mail: selena.stejaru@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary*. The digital transformation of international relations has profoundly reshaped diplomatic practices, leading to the emergence of digital diplomacy as a critical domain within foreign policy. This article explores the evolution, strategies, and implications of digital diplomatic practices employed by state and non-state actors in the 21st century. Drawing on case studies from diverse geopolitical contexts, it examines how ministries of foreign affairs leverage digital platforms—particularly social media, AI-driven tools, and virtual forums—to advance national interests, engage foreign publics, and manage crises. The analysis highlights both the opportunities and risks associated with digital diplomacy, including enhanced transparency, real-time communication, cyber threats, and challenges to diplomatic protocol. The article also addresses how digital tools redefine traditional diplomatic roles and institutional structures. By integrating empirical evidence with theoretical frameworks, the study contributes to a nuanced understanding of how diplomacy adapts to a rapidly evolving digital environment and proposes a strategic framework for future digital engagement.*

Keywords*: digital diplomacy, diplomatic practices, foreign policy, international communication, social media.*

INTRODUCERE

Transformarea digitală a relațiilor internaționale a remodelat profund practicile diplomatice, conducând la apariția diplomației digitale ca domeniu important al politicii externe. În acest sens, în prezentul articol vom explora evoluția, strategiile și implicațiile practicilor diplomatice digitale utilizate de actorii statali și nestatali în secolul XXI, având la bază unele studii de caz din contexte geopolitice diverse. Astfel, vom analiza modul în care ministerele afacerilor externe valorifică platformele digitale, în special rețelele sociale, instrumentele bazate pe inteligență artificială și forumurile virtuale, pentru a promova interesele naționale, a interacționa cu mediul extern și a gestiona crizele. Analiza evidențiază atât oportunitățile, cât și riscurile asociate diplomației digitale, acestea incluzând transparența sporită, comunicarea în timp real, amenințările cibernetice, dar și provocările la adresa protocolului diplomatic tradițional. În același timp, în prezentul articolul se aduc referințe la felul în care instrumentele digitale reorganizează structurile

instituționale. Prin îmbinarea datelor empirice cu fundamente teoretice, cercetarea oferă o perspectivă asupra modului în care diplomația se adaptează la dinamica mediului digital contemporan și conturează un cadru strategic pentru o implicare digitală eficientă în viitor.

Diplomația digitală: evoluție, strategii și implicații instituționale

În secolul XXI, revoluția digitală a transformat radical relațiile internaționale și desfășurarea activităților diplomatice. Diplomația digitală — denumită și e-diplomație sau cyber-diplomație, se referă la practicile diplomatice care utilizează tehnologii digitale, de la platformele de social media până la inteligența artificială (IA) și instrumentele de conferință virtuală.

Transformarea diplomației prin tehnologiile informației și comunicațiilor (TIC) și internet a condus la un vocabular complex și în continuă evoluție. Deși, inițial, termeni precum „e-", „virtual", „cyber-", „digital" sau „net" - diplomație au fost utilizați interschimbabil, în timp aceștia au dobândit sensuri tot mai clar delimitate. Această clarificare terminologică devine crucială pe măsură ce domeniul digital se maturizează, iar guvernanța acestuia se afirmă ca un element central al agendei politice internaționale. Modul în care etichetăm digitalizarea diplomației influențează semnificativ dezbaterile și elaborarea politicilor. De exemplu, este important să distingem dacă „diplomația digitală" se referă la negocieri privind aspecte de politică digitală sau la utilizarea rețelelor sociale pentru diplomația publică. Înțelegerea nuanțelor fiecărui termen este importantă pentru comunicare și elaborarea eficientă a politicilor, dar și gestionarea interacțiunii complexe dintre tehnologie, limbaj și guvernanța globală.

Astfel, vom prezenta succint evoluția și conotațiile specifice ale principalilor termeni utilizați pentru a desemna formele emergente ale diplomației în spațiul digital.

Diplomația electronică (e-diplomacy) a cunoscut o largă răspândire în perioada de început a comercializării internetului, influențată de utilizarea frecventă a termenului „comerț electronic" (e-commerce). Acesta a fost promovat în dezbaterile de politică publică din jurul anului 2000, inclusiv în cadrul Agendei de la Lisabona a Uniunii Europene și al Summit-ului Mondial pentru Societatea Informațională (World Summit on the Information Society). Ulterior, utilizarea termenului în strategiile de politică publică de anvergură a cunoscut un declin. Deși „e-commerce" continuă să fie relevant (23,8% dintre întreprinderile UE au efectuat vânzări online în 2023, iar 77% dintre utilizatorii de internet au realizat achiziții online în 2024), actorii politici majori, precum Uniunea Europeană, preferă în prezent termenul „digital" în formularea inițiativelor strategice. Prefixul „e-" se menține predominant în contexte comerciale și în anumite politici consacrate.

Diplomația virtuală pune accent pe caracterul intangibil al internetului, evocând uneori inexistența fizică sau dimensiunea simulată a interacțiunilor online. Această ambiguitate semantică i-a limitat adecvarea pentru un limbaj de politică publică riguros, ceea ce a condus la diminuarea frecvenței utilizării sale în discursul general. Totuși,

termenul și-a recâștigat relevanța în domenii de nișă odată cu emergența tehnologiilor, precum realitatea virtuală (RV) și realitatea augmentată (RA), care au generat discuții privind aplicarea lor în procese de consolidare a păcii și în activități diplomatice. În plus, sintagme precum „monedă virtuală" (asociată criptomonedelor și furnizorilor de servicii pentru active virtuale) sau „ambasade virtuale" (platforme digitale pentru diplomația publică) ilustrează persistența relevanței termenului în contexte tehnologice specializate.

Diplomația de rețea (net diplomacy) derivă de la termenul german Netzpolitik („politica rețelei"), care desemnează un domeniu de politică publică ce cuprinde ansamblul principiilor, reglementărilor și dezbaterilor referitoare la guvernanța internetului și a spațiului digital, incluzând protecția drepturilor digitale, securitatea cibernetică, neutralitatea rețelei, transparența și impactul social al tehnologiilor informaționale. Conceptul este utilizat atât în mediul academic și politic, cât și de mișcări civice și organizații nonguvernamentale care pledează pentru un internet liber și deschis. În Germania, platforma *Netzpolitik.org* este un exemplu reprezentativ în monitorizarea și analiza acestor teme. Diplomația de rețea a revenit în atenție în contextul dezbaterilor privind neutralitatea internetului – principiu ce presupune tratamentul egal al tuturor datelor online. Reuniunea *NETmundial* din 2014, desfășurată în Brazilia, a sporit temporar vizibilitatea termenului. În prezent, acesta este folosit mai ales în comunități tehnice precum *Internet Engineering Task Force* (organizație de standardizare pentru Internet responsabilă pentru standardele tehnice care alcătuiesc suita de protocoale internet), și în dezbateri privind guvernanța internetului, implicând organisme precum *Comisia Federală pentru Comunicații din SUA* și *Grupul Reglementatorilor Europeni pentru Comunicații Electronice (BEREC)*. În afara acestor contexte specializate, termenul „net" este considerat adesea prea generic în raport cu noțiunea mai cuprinzătoare de „digital".

Diplomația cibernetică (cyber diplomacy) a intrat în uz în anii 1990, când prefixul „cyber" era frecvent asociat termenilor legați de internet. După o scădere a utilizării la începutul anilor 2000, termenul a fost revitalizat în contextul intensificării preocupărilor pentru securitatea cibernetică, în special după adoptarea *Convenției de la Budapesta privind criminalitatea informatică* (Consiliul Europei, 2001). Acest proces a fost urmat de lansarea unor inițiative majore, precum *Strategia Națională a SUA pentru Securitate Cibernetică* și *Politica NATO de Apărare Cibernetică*. Interesul academic pentru diplomația cibernetică a crescut concomitent, iar, în pofida criticilor care asociază termenul cu o perspectivă predominant militară și cu priorități de finanțare în domeniul apărării, acesta continuă să fie proeminent în discursurile despre securitate și politică, fiind strâns corelat cu problematica securității.

Diplomația tehnologică (tech diplomacy) desemnează practica interacțiunii cu sectorul privat din domeniul tehnologic în scopul abordării politicilor digitale și al gestionării implicațiilor tehnologiilor emergente. Termenul a fost consacrat de Danemarca în 2017, odată cu numirea primului ambasador tehnologic, cu sediul în regiunea Golfului San Francisco (Bay Area), responsabil cu dezvoltarea relațiilor diplomatice cu marile companii tehnologice locale și cu alți actori globali din domeniu. În sens extins, diplomația

tehnologică poate include și aspecte precum geopolitica digitală sau negocierile privind guvernanța tehnologiilor digitale. Danemarca a introdus și termenul „TechPlomacy" pentru a descrie această abordare inovatoare a diplomației în era tehnologică.

Diplomația digitală se referă la utilizarea tehnologiilor digitale, în special a internetului și a rețelelor sociale, în desfășurarea activităților diplomatice și realizarea obiectivelor de politică externă. Acest concept cuprinde o varietate largă de practici, incluzând comunicarea prin platforme sociale, organizarea de întâlniri și negocieri virtuale, precum și dezvoltarea unor spații digitale dedicate diplomației publice și schimburilor culturale. Termenul „digital", provenit din expresia „binary digits" (biți), și-a extins semnificația pentru a include diverse strategii guvernamentale și economice care abordează impactul societal al tehnologiilor informației și comunicațiilor. Popularitatea sa a crescut în contextul discuțiilor despre „prăpastia digitală" (digital divide), iar inițiative majore precum *Strategia Pieței Unice Digitale (*Digital Single Market) a Uniunii Europene, care are ca scop crearea unui mediu digital unic, în care cetățenii și întreprinderile să poată beneficia pe deplin de avantajele erei digitale, evidențiază importanța acestui termen.

„Digital" se distinge printr-un spectru de aplicare mai larg, incluzând nu doar aplicații specifice sau aspecte legate de securitate, ci întreaga transformare socio-economică generată de noile tehnologii, de la infrastructură și economie, la guvernanță, drepturi și diplomație. Din 2011, literatura academică relevă faptul că „diplomația digitală" a devenit cel mai frecvent utilizat termen în acest domeniu. Astfel, el reprezintă în prezent principalul prefix utilizat pentru a descrie o lume impregnată de internet și inițiativele de politici aferente, reflectând o orientare spre un concept ce surprinde natura fundamentală a transformărilor contemporane.

Repere istoriografice și teoretico-conceptuale

Studiul diplomației digitale ca domeniu academic distinct s-a conturat în mod substanțial la începutul anilor 2000. O contribuție de referință au adus Corneliu Bjola și Marcus Holmes prin volumul editat *Digital Diplomacy: Theory and Practice* [1], care a oferit un cadru teoretic solid pentru înțelegerea modului în care instrumentele digitale au fost integrate în activitățile diplomatice. Autorii au evidențiat transformarea profundă a funcțiilor diplomatice tradiționale — comunicarea, negocierea și reprezentarea în contextul noilor tehnologii.

Helle Dale [2] se concentrează asupra dimensiunii operaționale a diplomației digitale, investigând modul în care ministerele afacerilor externe utilizează platformele de social media pentru diplomația publică. Autoarea pledează pentru tranziția de la comunicarea unidirecțională la implicarea interactivă cu publicurile-țintă, subliniind potențialul acestor instrumente de a consolida relațiile internaționale. Extinzând aria tematică, Chris Demchak și Kenneth Payne [3] în lucrările dedicate teoriei interacțiunii strategice, formulează un cadru conceptual inovator care explică modul în care diplomația contemporană operează într-un mediu hibrid, situat la intersecția dintre comunicare și securitate cibernetică. În viziunea lor, acest context complex impune statelor și actorilor

internaționali o poziționare digitală strategică menită să asigure atât eficiența comunicării diplomatice, cât și protejarea infrastructurilor critice și a fluxurilor informaționale. Modelul propus de Demchak și Payne poate fi integrat în analiza evoluțiilor recente ale diplomației digitale ca fundament teoretic relevant pentru înțelegerea interdependenței dintre tehnologiile de informare și deciziile strategice de politică externă. Într-o abordare constructivistă, Martha Finnemore și Hannah Wright [4] prin aplicarea perspectivelor constructiviste în studiul diplomației digitale, formulează un cadru teoretic ce explică modul în care normele internaționale și identitățile actorilor sunt construite și negociate în spațiul digital. Analiza lor relevă faptul că, în mediul online, statele nu doar comunică, dar caută legitimitatea prin interacțiuni simbolice și prin consolidarea unei imagini coerente în fața comunității internaționale. Acest cadru oferă instrumente conceptuale esențiale pentru a înțelege dimensiunea normativă a diplomației în era digitală.

Ilan Manor în volumul *The Digitalization of Public Diplomacy* [5] oferă un cadru conceptual asupra modului în care digitalizarea redefinește diplomația publică. Autorul evidențiază că digitalizarea nu reprezintă o simplă utilizare de instrumente digitale, dar constituie un proces profund, care transformă valorile, normele, procedurile de lucru și obiectivele ministerelor de externe. De asemenea, Manor analizează, prin studii de caz, cum diferă stadiile de digitalizare între state și propune un nou cadru teoretic pentru a aborda impactul digitalizării asupra practicilor diplomatice.

Corneliu Bjola și Toygür, Ilke, în studiul *Artificial Intelligence and Diplomatic Practice: Emerging Trends and Implications* [6], investighează impactul emergent al inteligenței artificiale asupra practicii diplomatice. Autorii analizează modul în care AI poate optimiza procesele diplomatice, de la analiza predictivă și gestionarea volumelor mari de date până la personalizarea mesajelor și detectarea amenințărilor informaționale. Autorii avertizează însă asupra provocărilor etice, de securitate și de transparență pe care aceste tehnologii le ridică, subliniind necesitatea dezvoltării unor cadre normative și a unor competențe specializate pentru integrarea responsabilă a inteligenței artificiale în activitatea diplomatică.

În baza acestor contribuții, se poate observa tranziția de la primele relatări descriptive axate pe utilizarea social media, către analize mai complexe, critice, teoretice și tehnologice, care includ aspecte privind securitatea cibernetică, inteligența artificială și transformările instituționale asociate diplomației în era digitală. Vom sublinia că cercetătorii integrează o varietate de abordări teoretice, între care se remarcă *structuralismul/ instituționalismul* - evidențiază faptul că instrumentele digitale transformă instituțiile diplomatice, impunând crearea unor noi structuri organizaționale, flux de lucru adaptat; *constructivismul* - pune în lumină rolul diplomației digitale în difuzarea normelor și în modelarea identităților; precum și *teoria interacțiunii strategice* - diplomația contemporană se desfășoară într-un mediu hibrid, în care comunicarea și securitatea cibernetică sunt interdependente, ceea ce impune dezvoltarea unei poziționări strategice în spațiul digital. Astfel, în baza studiilor empirice și a abordărilor teoretice consistente, putem evidenția că diplomația digitală depășește simpla modernizare a canalelor de comuni-

care, reprezentând o transformare profundă a concepției, implementării și legitimării politicii externe.

Geopolitica digitală: un nou mediu pentru activitățile diplomatice

Tehnologia digitală a produs transformări profunde în domeniul diplomației, influențând nu doar modalitățile de comunicare între state, dar și redefinind interesele strategice pe care acestea sunt chemate să le protejeze în prezent. Un exemplu elocvent al vulnerabilităților asociate infrastructurii digitale globale a avut loc în 2008, când avarierea simultană a mai multor cabluri submarine de comunicații, aflate în apropierea orașului Alexandria, a cauzat o întrerupere majoră a accesului la internet și a comunicațiilor în Orientul Mijlociu și India. Acest eveniment, documentat în numeroase studii, a demonstrat convingător dependența critică a economiilor contemporane de fluxurile de date.

Deși internetul este perceput adesea ca o realitate virtuală, acesta se sprijină pe o infrastructură fizică extrem de complexă. Aproximativ 90% din traficul global de date tranzitează cablurile submarine, multe dintre acestea urmând trasee istorice ale rețelelor de telegraf. Coridoare strategice precum Canalul Suez sau Strâmtoarea Malacca au o importanță dublă, fiind vitale atât pentru comerțul internațional, cât și pentru conectivitatea digitală. Contextul geopolitic actual, marcat de tensiuni și conflicte în zone precum Marea Roșie, relevă riscurile semnificative de securitate asociate acestor rute digitale.

În paralel, ascensiunea economiei digitale a remodelat raporturile de putere la nivel global. Marile companii tehnologice înregistrează în prezent valori de piață comparabile, sau chiar superioare, produsului intern brut al unor state. Spre exemplu, capitalizarea bursieră a companiei Microsoft depășește PIB-ul cumulat al mai multor țări. În acest context, centrele tehnologice, precum Silicon Valley, capătă o relevanță strategică similară marilor capitale diplomatice. Conștiente de acest fenomen, peste 70 de state și-au instituit reprezentanțe diplomatice în Silicon Valley. Potrivit studiului realizat de Horejsova, T., ei al. *The Rise of TechPlomacy in the Bay Area* [7], mai mult de 50 de țări și-au consolidat prezența în regiunea Bay Area, fie prin consulate tradiționale în San Francisco, fie prin formule inovatoare de reprezentare.

Tematici digitale emergente pe agenda diplomatică și în arhitectura politicii externe digitale

În contextul actual, politica externă tradițională se intersectează tot mai frecvent cu un spectru extins de problematici digitale, care reclamă atât competențe tehnice specializate, cât și abilități avansate de negociere. Printre domeniile centrale de interes se numără securitatea cibernetică, în cadrul căreia statele trebuie să armonizeze norme și protocoale ce vizează comportamentul responsabil în spațiul virtual, precum și guvernanța datelor, ce implică reglementarea modului în care datele cu caracter personal și informațiile de interes național sunt colectate, stocate și utilizate transfrontalier.

Un alt pilon esențial îl constituie guvernanța internetului, care privește infrastructura și standardele tehnice menite să asigure funcționarea globală a rețelei. În paralel, diplomații sunt tot mai activi în formularea normelor referitoare la comerțul electronic, cu obiectivul de a garanta practici comerciale echitabile și acces nediscriminatoriu la piețele digitale. Ascensiunea inteligenței artificiale a adus în atenție întrebări urgente referitoare la stabilirea unor standarde etice, la conturarea unor cadre de reglementare și la consolidarea cooperării internaționale, cu scopul de a alinia dezvoltarea AI la valorile umane fundamentale și la principiile dreptului internațional.

Totodată, dimensiunea digitală a drepturilor omului devine o prioritate de politică externă, incluzând protejarea vieții private, asigurarea libertății de exprimare și prevenirea discriminării în mediul online. Deși aceste drepturi se întemeiază pe norme internaționale consacrate, ele necesită interpretări și mecanisme de protecție adaptate realităților digitale. În acest context, politica externă digitală a evoluat de la un domeniu marginal la o componentă strategică centrală a relațiilor internaționale, presupunând expertiză interdisciplinară și cooperare activă între state, mediul privat și societatea civilă.

Diplomații se confruntă tot mai des cu provocări complexe de politică digitală atunci când urmăresc promovarea intereselor naționale. Aceste provocări pot fi grupate în categorii tematice precum: tehnologie, securitate, drepturile omului, economie, dezvoltare, aspecte juridice și dimensiuni socioculturale. Ele se leagă în principal de internet și guvernanța digitală, ceea ce impune o terminologie precisă și coerentă pentru gestionarea eficientă a agendei diplomatice.

În acest cadru, instrumentele digitale nu mai constituie simple mijloace auxiliare, ci transformă fundamental diplomația, remodelând atât procesele prin care aceasta se desfășoară, cât și mediul în care operează și temele asupra cărora se concentrează. Aceste instrumente, variind de la platforme de videoconferință și rețele sociale utilizate în negociere, reprezentare și diplomație publică, până la analiza avansată a datelor și aplicarea inteligenței artificiale în evaluarea politicilor și gestionarea crizelor, facilitează practici diplomatice mai agile, mai incluzive și mai eficiente.

Diplomația în spațiul virtual: între continuitate istorică și transformări accelerate

Pandemia de COVID-19 a precipitat o migrare accelerată a practicilor diplomatice în mediul online, platforme de conferință precum Zoom devenind spații centrale pentru negocieri și consultări multilaterale. Deși pentru publicul larg acest fenomen a părut o inovație radicală, istoria participării la distanță în diplomația multilaterală este mai veche: încă din 1963, Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor (UIT) a organizat prima sesiune cu participare online. Ulterior, integrarea conexiunilor internet în sălile de conferință a transformat această practică într-o opțiune permanentă, consolidând caracterul incluziv și deschis al negocierilor internaționale.

Întâlnirile online oferă beneficii evidente, confirmate de experiența pandemică: asigurarea continuității activităților diplomatice și extinderea accesului la deliberări pentru actori care, în mod tradițional, erau constrânși de costurile și logistica deplasări-

lor internaționale. Totuși, mediul virtual nu poate substitui integral interacțiunea fizică, esențială pentru construirea capitalului de încredere și empatie, factori critici în abordarea subiectelor sensibile sau controversate.

În ecuația diplomației publice contemporane, rețelele sociale s-au impus drept instrumente strategice de comunicare directă între state, organizații internaționale și publicul extern, eludând filtrele mediilor tradiționale. Aceste platforme facilitează transmiterea rapidă a mesajelor, extinderea acoperirii și stimularea interacțiunii bilaterale. Guvernele utilizează canale precum X (fostul Twitter), Facebook, Instagram, TikTok sau YouTube pentru a disemina actualizări politice, a construi încredere și a stimula dialogul intercultural. Exemple notabile includ conturile multilingve ale Departamentului de Stat al SUA, care combină informații de politică externă cu conținut cultural și educațional, precum și strategia Ministerului Afacerilor Externe al Ucrainei, care, în contextul conflictului cu Federația Rusă, a utilizat un stil narativ emoțional și materiale vizuale persuasive pentru mobilizarea sprijinului internațional și contracararea dezinformării. În mod similar, state de dimensiuni reduse, precum Estonia, au capitalizat pe imaginea lor de lideri tehnologici și promotori ai valorilor democratice pentru a-și consolida „brandul" diplomatic digital.

Rețelele sociale servesc, de asemenea, drept platforme de monitorizare strategică, permițând diplomaților să evalueze opinia publică, să interacționeze cu actori de influență și să răspundă rapid campaniilor de dezinformare, configurând astfel un canal de comunicare bidirecțională adesea absent în paradigma clasică. Totuși, avantajele acestor platforme sunt contrabalansate de riscuri substanțiale. Răspândirea dezinformării ilustrată de narațiunile false despre siguranța și originea vaccinurilor în timpul pandemiei poate eroda credibilitatea și submina cooperarea internațională. Comunicarea oficială online este vulnerabilă la interpretări greșite, escaladări diplomatice și atacuri cibernetice, așa cum a demonstrat incidentul din 2020, când mai multe conturi verificate de pe Twitter, inclusiv ale unor oficiali, au fost compromise într-o fraudă cu criptomonede. Aceste provocări impun dezvoltarea unor strategii sofisticate de comunicare, alfabetizare digitală avansată și standarde stricte de securitate cibernetică.

Adoptarea platformelor sociale de către ministerele afacerilor externe a transformat comunicarea diplomatică, generând o tranziție de la diseminarea unidirecțională prin declarații și comunicate oficiale, către forme de dialog interactiv cu publicul. Inițiative precum sesiunea de întrebări și răspunsuri prin X (fostul Twitter) organizată de Ministerul Afacerilor Externe al Canadei sau campania #AskGermany au demonstrat eficiența diplomației digitale în consolidarea legăturilor cu audiențele externe. Astfel, studiul conceptelor digitale în diplomație sugerează extinderea dincolo de interacțiunea social media, incluzând și tehnologiile emergente ce susțin relațiile diplomatice la nivel instituțional.

Totodată, instrumentele bazate pe inteligență artificială au adus o nouă dimensiune practică, oferind capacități analitice, precum analiza sentimentelor, traducerea automată și generarea de sinteze diplomatice. Platformele virtuale (Zoom, Microsoft Teams,

forumuri securizate) s-au afirmat ca infrastructuri indispensabile în perioade de criză, facilitând diplomația continuă: rețelele au devenit mijloace esențiale pentru actualizări în timp real și coordonarea răspunsurilor la dezastre naturale.

În acest context, diplomația digitală devine nu doar un complement tehnologic, dar un vector transformator, remodelând atât metodele de acțiune, cât și spațiile operaționale diplomatice. O perspectivă aplicată asupra acestor transformări este oferită de analiza unor studii de caz în contexte geopolitice distincte.

Statele Unite: Departamentul de Stat a integrat inteligența artificială în planificarea strategică digitală, iar în timpul pandemiei de COVID-19, Secretarul de Stat a utilizat întâlniri virtuale de tip *town hall* pentru comunicarea directă cu diaspora. Totodată, Office of eDiplomacy al Departamentului de Stat al SUA a facilitat trecerea rapidă la platforma Microsoft Teams și a consolidat comunitățile interne online în scop profesional. Office of eDiplomacy a generat transformări concrete în modul în care diplomația americană operează. Adaptarea promptă a demonstrat relevanța practică a Office of eDiplomacy și a subliniat importanța menținerii și dezvoltării structurilor sale (Diplomatic Innovation Division și Knowledge Leadership Division) pentru susținerea diplomației digitale în era tehnologiilor emergente, asigurând continuitatea activităților diplomatice și eficiența comunicării instituționale chiar și în contexte de criză globală.

Estonia, recunoscută ca un lider global în domeniul guvernării electronice și al identității digitale, utilizează ID-uri digitale securizate și platforme criptate, precum X-Road, pentru a desfășura funcțiile diplomatice în mediul virtual, oferind suport ambasadelor sale la nivel internațional. În plus, programul e-Residency permite companiilor să acceseze servicii digitale estoniene de la distanță, din orice colț al lumii.

În Coreea de Sud, diplomația culturală digitală a inclus colaborări strategice cu influenceri K-pop și campanii precum „Feel the Rhythm of Korea with BTS", prin care misiunile diplomatice au utilizat rețelele sociale pentru a amplifica influența culturală și soft power în Asia de Sud-Est. Această abordare a transformat K-pop-ul într-un instrument de promovare a identității culturale și a valorilor naționale, demonstrând modul în care elementele culturale populare pot fi integrate în strategiile diplomatice digitale pentru creșterea vizibilității și impactului global al statului.

Organizațiile non-guvernamentale, precum Comitetul Internațional al Crucii Roșii (CICR), au demonstrat un angajament semnificativ în integrarea tehnologiilor digitale și a inteligenței artificiale în diplomația umanitară. Aceste inițiative au fost esențiale pentru îmbunătățirea eficienței și impactului acțiunilor lor în contexte de criză. Utilizarea IA permite CICR să analizeze date în timp real, identificând nevoile urgente și mobilizând resursele necesare rapid. În plus, CICR a elaborat linii directoare pentru utilizarea etică a IA, punând accent pe principii fundamentale ca umanitatea, imparțialitatea, neutralitatea și independența. Aceste principii ghidează implementarea tehnologiilor IA în activitățile umanitare, asigurându-se că acestea sunt utilizate într-un mod care respectă demnitatea și drepturile persoanelor afectate. În ciuda beneficiilor evidente, integrarea IA ridică și provocări. Printre acestea se numără riscul de dezinformare, evidențiat în contextul con-

flictului din Ucraina, unde CICR s-a confruntat cu campanii menite să submineze credibilitatea organizației. Pentru a contracara aceste riscuri, au fost implementate măsuri de verificare a informațiilor și colaborări cu platformele digitale pentru identificarea și eliminarea conținutului fals [8].

Implicații instituționale și normative ale diplomației digitale

Diplomația digitală a generat transformări profunde în structurile și practicile tradiționale ale relațiilor internaționale, impunând o reevaluare a normelor, rolurilor și procedurilor instituționale. În primul rând, creșterea vizibilității și a implicării în timp real, caracteristică mediului digital favorizează transparența, dar perturbă adesea protocolul diplomatic clasic. Postările instantanee ale ambasadorilor și mesajele directe pe rețelele sociale pot ocoli lanțul tradițional de comandă, ceea ce generează dificultăți în coordonarea deciziilor și în menținerea coerenței comunicării instituționale.

Spațiul digital introduce, de asemenea, provocări semnificative în domeniul securității cibernetice. Actorii statali sunt expuși la atacuri de tip ”phishing”, campanii de dezinformare, manipulări prin troli și alte amenințări cibernetice. Hibridizarea dintre diplomație și conflictul cibernetic subliniază necesitatea dezvoltării unor infrastructuri digitale reziliente, a unor protocoale de securitate clare și a unor norme internaționale adaptate mediului digital. În plus, diplomația digitală redefinește rolurile și structurile tradiționale ale ministerelor afacerilor externe. Au apărut funcții noi, precum trimiși digitali, ofițeri pentru social media sau analiști AI, care colaborează cu echipele tradiționale, dar care uneori intră în tensiune cu acestea. Această dinamica impune reformarea traseelor profesionale și integrarea competențelor digitale în pregătirea și cariera diplomaților, pentru a răspunde eficient cerințelor contemporane.

CONCLUZII

Diplomația digitală marchează un moment de cotitură în practica relațiilor internaționale. Deși vocabularul digital în diplomație a traversat o perioadă marcată de suprapuneri terminologice și uneori de confuzie, se conturează tot mai clar o diferențiere conceptuală. Diplomația digitală se afirmă ca termenul cel mai cuprinzător și acceptat pe scară largă pentru a defini transformarea globală a diplomației în era internetului. Domeniul său vast de aplicare, neutralitatea conotațională și adoptarea crescândă în politicile publice și în mediul academic îl recomandă ca termen preferat pentru discuțiile de ansamblu, acoperind în mod eficient atât instrumentele utilizate, cum ar fi rețelele sociale, cât și domeniile politice abordate, precum guvernanța digitală. Așa cum arată istoriografia, cercetarea a evoluat de la relatări descriptive privind utilizarea rețelelor sociale, la studii sofisticate despre inteligența artificială, amenințările cibernetice și transformarea instituțională. Empiric, actorii statali și nestatali utilizează deja platformele digitale pentru comunicare strategică, gestionarea crizelor și proiecția puterii blânde, însă se confruntă cu anumite provocări legate de securitate, protocol și coordonare. Din

perspectiva teoretică, interpretările constructiviste (de exemplu, Finnemore și Wright) evidențiază rolul diplomației digitale în difuzarea normelor și consolidarea legitimității statelor și organizațiilor internaționale. Practicile digitale facilitează formarea normelor privind transparența, participarea multilaterală și drepturile digitale, contribuind la o guvernanță internațională mai incluzivă și mai responsabilă. În cele din urmă, diplomația însăși este redefinită, nu doar modernizată de mediul digital.

REFERINȚE:

1. BJOLA, C., HOLMES, M. (eds.). Digital Diplomacy: Theory and Practice. London: Routledge, 2015. 288 p. ISBN 978-1-138-80583-2.
2. DALE, H. Public Diplomacy 2.0: Where the U.S. Government Meets "New Media". Washington D.C.: The Heritage Foundation, 2011. 16 p.
3. DEMCHAK, C. C., PAYNE, K. Cyber War, Cyber Power, and the Use of Force in Cyberspace. In: FREEDMAN, L. et al. (eds.). Cyberpower and National Security. Washington D.C.: National Defense University Press, 2010, p. 121–142. ISBN 978-0-16-086944-4.
4. FINNEMORE, M., WRIGHT, H. Cybersecurity and Norms. In: International Studies Review, 2017, vol. 19, no. 3, p. 317–326. ISSN 1521-9488.
5. MANOR, I. The Digitalization of Public Diplomacy. London: Palgrave Macmillan, 2019. 364 p. ISBN 978-3-030-04404-2.
6. BJOLA, C., TOYGÜR, İ. Artificial Intelligence and Diplomatic Practice: Emerging Trends and Implications. In: The Hague Journal of Diplomacy, 2020, vol. 15, no. 3, p. 1–24. ISSN 1871-1901.
7. HOREJSOVA, T., ITTELSON, P.,, Kurbalija J. The Rise of TechPlomacy in the Bay Area Published by DiploFoundation, 2018. https://www.diplomacy.edu/wp-content/uploads/2023/04/TechPlomacy_BayArea.pdf
8. POPESCU-JOURDY, D., GORIN V. Information issues in contemporary humanitarian communication. https://www.alternatives-humanitaires.org/en/2025/07/30/information-issues-in-contemporary-humanitarian-communication/
9. E-commerce statistics for individuals. Eurostat and official website of the European Union. ISSN 2443-8219 Available:https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=E-commerce_statistics_for_individuals#:~:text=Highlights,series%20or%20sport%20streaming%20service[Accessed: 10.07.2025].
10. Convenția privind criminalitatea informatică. Available:https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/convention-on-cybercrime.html[Accessed: 10.07.2025].
11. The TechPlomacy Approach. Available:https://techamb.um.dk/the-techplomacy-approach [Accessed: 14.07.2025].

THE CONTRIBUTION OF THE INTERNATIONAL COMMUNITY AND THE GLOBAL POLITICO-ECONOMIC RESPONSE IN PREVENTING NUCLEAR ESCALATION IN THE CONTEXT OF THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE

CONTRIBUȚIA COMUNITĂȚII INTERNAȚIONALE ȘI A RĂSPUNSULUI POLITICO-ECONOMIC GLOBAL LA PREVENIREA ESCALADĂRII NUCLEARE ÎN CONTEXTUL CONFLICTULUI ARMAT DIN UCRAINA

CZU: 327.5:355.4(470:477) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.38**

Paula TATAMIROV
ORCID: 0009-0009-8409-1264
E-mail: paula.tatamirov@gmail.com
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universității de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The current international landscape is shaped by numerous challenges and threats to global stability and peace. Nuclear war remains one of the most complex issues in security studies, international relations, and contemporary history, given its catastrophic implications and interdisciplinary nature. This study aims to analyze the security policies of nuclear-armed states within the bipolar structure of the international system and evaluate the role of the international community in preventing nuclear escalation amid the war in Ukraine. The research applies systemic, case study, and analytical methods. It highlights how the international community responds through diplomatic, economic, and military actions to deter nuclear catastrophe, especially as the Russian Federation employs nuclear intimidation as a tool of influence on the global stage.*

Keywords: *conflict, escalation, prevention, security, nuclear risk.*

INTRODUCERE

Invazia Rusiei în Ucraina, declanșată în februarie 2022, a amplificat riscurile unei escaladări nucleare, ridicând preocupări fără precedent în domeniul securității globale. Amenințările explicite ale oficialilor ruși privind posibila utilizare a armelor nucleare, combinate cu insecuritatea infrastructurii nucleare, în special a centralei de la Zaporojie, ocupată de forțele ruse, au generat temeri privind un incident nuclear catastrofal. Aceste riscuri sunt exacerbate de intensificarea confruntărilor militare și de absența unui dialog stabil între puterile nucleare. În acest context, înțelegerea factorilor care contribuie la amenințarea nucleară este esențială pentru evaluarea măsurilor internaționale adoptate în vederea prevenirii escaladării și asigurării stabilității globale.

După cum au spus președinții R. Reagan, J. Biden, X. Jinping, M. Gorbaciov și chiar V. Putin, un război nuclear nu poate fi câștigat și nu trebuie purtat niciodată. Odată ce armele nucleare sunt folosite într-un conflict între state cu armă nucleară, nu există ni-

cio garanție că nu va avea ca rezultat o represalii nucleare și o escaladare către un schimb nuclear total, cu consecințe globale catastrofale.

MATERIAL ȘI METODĂ

Retorica și poziția nucleară a Rusiei au făcut ca riscul de utilizare a armelor nucleare să fie cel mai ridicat din ultimele decenii și au relansat apelurile pentru noi eforturi de reducere a riscurilor. Cu toate acestea, în contextul acestor riscuri nucleare în creștere, Rusia depune eforturi pentru a slăbi instituțiile și normele menite să gestioneze aceste riscuri. De la invazia din februarie 2022, Rusia a blocat consensul privind Tratatul de neproliferare nucleară, a suspendat Noul Tratat de reducere a armelor strategice, și și-a retras ratificarea Tratatului de interzicere totală a experiențelor nucleare. Succesul sau eșecul semnalării nucleare a Rusiei în Ucraina va avea implicații strategice mai ample.

Retorica și postura nucleară a Rusiei au făcut ca riscul utilizării armelor nucleare să ajungă la cel mai ridicat nivel din ultimele decenii și au reaprins apelurile pentru noi eforturi de reducere a riscurilor. Cu toate acestea, în contextul acestor riscuri nucleare în creștere, Rusia acționează pentru a submina instituțiile și normele create pentru a gestiona tocmai aceste riscuri. Doctrina militară a Rusiei din anul 2000 publicată la mai puțin de un an după intervenția NATO în Kosovo preciza că Rusia ar putea folosi arme nucleare ca răspuns la atacuri nucleare, atacuri cu alte arme de distrugere în masă (ADM) și anumite tipuri de atacuri convenționale asupra teritoriului său.

De la invazia Rusiei din februarie 2022, Ucraina a devenit de departe principalul beneficiar al ajutorului extern al SUA. Aceasta este prima dată când o țară europeană deține primul loc de când administrația H. Truman a direcționat sume vaste în reconstruirea continentului prin Planul Marshall după cel de-al Doilea Război Mondial. Cu toate acestea, angajamentul SUA a fost pus sub semnul întrebării în 2025, președintele D. Trump înghețând tot ajutorul militar acordat Ucrainei la începutul lunii martie, iar apoi ridicând înghețarea la scurt timp după, în urma discuțiilor de încetare a focului din Arabia Saudită. Aliații NATO sunt deosebit de precauți să fie atrași direct în ostilități, ceea ce ar putea crește dramatic riscul unui război nuclear . Cu toate acestea, pe măsură ce luptele au progresat, multe guverne donatoare și-au renunțat la reticența de a oferi Ucrainei bunuri mai sofisticate, cum ar fi tancuri de luptă și avioane de luptă moderne [1].

De la escaladarea conflictului armat în Ucraina, NATO a venit cu o reacție imediată pentru a preveni o eventuală escaladare nucleară, care ar putea afecta întreaga comunitate internațională. Din aprilie 2021 și până la invazia pe scară largă a Ucrainei de către Rusia, în februarie 2022, Aliații au continuat să îndemne Rusia să-și inverseze imediat acumularea militară masivă în și în jurul Ucrainei. Aliații au cerut, de asemenea, Rusiei să înceteze provocările și să detensioneze imediat tensiunile de la granițele Ucrainei și din Crimeea anexată ilegal și să aleagă calea diplomației. În acest scop, Aliații au purtat discuții cu Rusia în cadrul unei reuniuni a Consiliului NATO-Rusia de la Bruxelles, pe 12 ianuarie 2022. Toate aceste acțiuni provocatoare amenință securitatea zonei euro-atlantice și contribuie la instabilitatea de-a lungul granițelor NATO și dincolo. Această

instabilitate subminează predictibilitatea mediului de securitate – NATO nu poate ignora posibilitatea unui atac împotriva suveranității și integrității teritoriale a Aliaților. Prin urmare, Alianța trebuie să răspundă în consecință, prin întărirea semnificativă a descurajării și apărării pentru toți Aliații, sporind rezistența împotriva constrângerii ruse și sprijinind partenerii pentru a contracara interferența și agresiunea malignă [2].

Uniunea Europeană a jucat un rol central în contracararea agresiunii ruse, adoptând măsuri economice fără precedent pentru a slăbi capacitatea Rusiei de a susține războiul. Până în prezent, UE a impus multiple pachete de sancțiuni, care vizează peste 2.300 de indivizi și entități, inclusiv oficiali ruși, bănci, companii din sectorul apărării și mass-media de stat implicate în propagandă. Prin aceste măsuri, UE a urmărit reducerea resurselor financiare și tehnologice necesare Rusiei pentru a dezvolta sau menține capabilități nucleare ofensive, contribuind astfel la prevenirea unei escaladări nucleare. Pe lângă sancțiuni, UE a oferit sprijin substanțial Ucrainei, consolidând reziliența acesteia în fața agresiunii ruse. Până în octombrie 2023, UE și statele membre au alocat peste 82 de miliarde de euro pentru sprijin politic, economic, militar și umanitar. Acest ajutor a inclus fonduri prin Facilitatea pentru Ucraina, care, pe 9 decembrie 2024, a aprobat o plată de aproximativ 4,1 miliarde de euro pentru a susține stabilitatea macrofinanciară și funcționarea administrației publice ucrainene. Prin intermediul Facilității Europene pentru Pace, UE a furnizat asistență militară, inclusiv 255 de milioane de euro pentru instruirea forțelor armate ucrainene (noiembrie 2023), consolidând capacitatea Ucrainei de a se apăra fără a provoca o confruntare directă cu Rusia. Acest sprijin a fost esențial pentru menținerea unui echilibru strategic, reducând probabilitatea ca Rusia să recurgă la măsuri extreme, precum utilizarea armelor nucleare, din cauza succeselor militare ucrainene [3].

China, ca putere nucleară și membru permanent al Consiliului de Securitate al ONU, a adoptat o poziție strategică rezervată în contextul conflictului din Ucraina, contribuind indirect la prevenirea escaladării nucleare prin promovarea dialogului și a stabilității multilaterale, fără a condamna explicit acțiunile Rusiei. În declarațiile oficiale, China a subliniat tipul de responsabilitate al părților implicate în conflict, îndemnând la reținere și prevenirea utilizării armelor nucleare. De exemplu, în ianuarie 2022, în cadrul procesului P5, ministrul de externe Wang Yi a reiterat politica Chinei de non-utilizare prima a armelor nucleare și a cerut responsabilitate în gestionarea riscurilor nucleare [4]. Această poziție a fost reafirmată în 2023, când China a propus un plan de pace pentru Ucraina, care includea apeluri la prevenirea escaladării nucleare, deși a fost criticat de Occident pentru lipsa de fermitate față de Rusia. În cadrul ONU, China a sprijinit inițiative generale pentru neproliferare nucleară, dar a blocat rezoluții care condamnau Rusia, invocând necesitatea unei abordări echilibrate. În cooperare cu Agenția Internațională pentru Energie Atomică, China a contribuit la monitorizarea securității centralelor nucleare din Ucraina, oferind sprijin financiar și tehnic pentru misiunile la Zaporojie [5]. Deși poziția ambiguă a Chinei a fost criticată pentru lipsa de impact concret în descurajarea amenințărilor nucleare rusești, influența sa în procesul P5 și apelurile la dialog au consolidat un discurs

global axat pe responsabilitate nucleară, contribuind indirect la prevenirea escaladării.

Printre opiniile opuse cu privire la motivele izbucnirii conflictului Rusia-Ucraina, China are propria sa înțelegere. Dar China consideră că primul lucru de făcut este să asigure o încetare a focului, care este singura modalitate de a preveni escaladarea la un război mai larg, în special un război nuclear. China nu sprijină războiul și se opune sprijinului activ al altor țări, ceea ce duce la prelungirea conflictului. China face tot posibilul pentru a evita conflictul Rusia-Ucraina care provoacă haos și turbulențe și mai mari în situația internațională. În acest context, alegerile Chinei ar putea provoca un dezechilibru grav în structura internațională și o intensificare a rivalităților internaționale.

Dacă Rusia ar folosi arme nucleare, China ar putea suferi daune grave la nivelul reputației sale internaționale. China, care a menținut o politică de neutilizare a armelor nucleare în primă instanță încă de la primul său test nuclear reușit din 1964, ar suporta consecințe negative în urma scăderii pragului de utilizare a armelor nucleare. Aliații SUA din Asia ar putea reacționa prin demararea propriilor programe nucleare, complicând și mai mult mediul de securitate al Chinei.

Dependența tot mai mare a Rusiei de China pentru sprijin diplomatic și economic oferă Chinei o influență considerabilă. Liderii chinezi ar putea explica omologilor lor ruși că utilizarea armelor nucleare de către Rusia ar pune China într-o poziție extrem de dificilă. Ulterior, China s-ar putea simți obligată să se distanțeze. În fața presiunilor internaționale, China ar putea vota în favoarea rezoluțiilor ONU de condamnare a utilizării armelor nucleare de către Rusia, în loc să se abțină. Oficialii chinezi nu au comentat public cu privire la posibilitatea unor atacuri nucleare rusești în Ucraina, ceea ce complică eforturile de a anticipa reacția lor. Este posibil ca China să continue pur și simplu să dea vina pe Occident. Totuși, având în vedere disconfortul aparent al Chinei față de război și față de posibilele consecințe ale utilizării armelor nucleare de către Rusia, liderii occidentali ar putea avea o oportunitate de a căuta sprijinul Chinei pentru a preveni o catastrofă [6].

Conflictul din Ucraina a intensificat parteneriatul strategic dintre Rusia și Iran, inclusiv în domeniul militar. Iranul a furnizat Rusiei drone de exemplu Shahed-136 și posibil, rachete balistice, ceea ce a consolidat relațiile bilaterale. În schimb, există temeri că Rusia ar putea oferi Iranului asistență tehnică pentru programul său nuclear, cum ar fi expertiză în sisteme de livrare sau îmbogățirea uraniului. Rusia are o lungă istorie de cooperare în domeniul energiei nucleare cu Iranul. Până de curând, a menținut o poziție constructivă față de eforturile internaționale de a preveni obținerea unei arme nucleare de către Iran. Rusia a echilibrat beneficiile cooperării sale în domeniul energiei nucleare cu Iranul cu relațiile sale cu Statele Unite și cu angajamentul său față de un regim solid de neproliferare. Totuși, evoluțiile recente ar putea fi afectat poziția Rusiei privind programul nuclear iranian și ar putea ajuta Iranul să obțină arme nucleare.

Acordul privind programul nuclear al Iranului s-a prăbușit în cele din urmă până la sfârșitul anului 2022, ca urmare a retragerii Statelor Unite din acord în timpul primei administrații lui D. Trump, în 2018, și a cooperării Rusiei cu Iranul în timpul războiului

din Ucraina. După retragerea SUA din JCPOA în 2018, care a afectat angajamentul Iranului — în special după ce administrația J. Biden a preluat mandatul la începutul anului 2021 — Rusia a susținut reînnoirea acordului JCPOA și chiar a criticat public poziția Iranului. Această atitudine s-a schimbat imediat după invazia Ucrainei de către Rusia în februarie 2022. În martie 2022, Rusia și-a condiționat sprijinul pentru JCPOA de acordarea unor concesii legate de sancțiunile impuse asupra sa din cauza invaziei. Eforturile de revigorare a JCPOA au fost suspendate în toamna anului 2022, după ce negociatorii occidentali au aflat că Iranul furniza drone Rusiei pentru a fi folosite în conflictul armat din Ucraina. Relațiile actuale dintre sponsorii JCPOA nu mai au consensul care a permis încheierea acordului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Statele euro-atlantice și-au afirmat constant poziția de a nu fi primele care utilizează arme atomice, subliniind principiile echității și responsabilității față de umanitate. Această atitudine evidențiază importanța menținerii unei abordări responsabile și temperate în ceea ce privește descurajarea nucleară și escaladarea conflictelor. Într-adevăr, Coreea de Sud, la fel ca Ucraina, a ales să nu dezvolte un program nuclear propriu, încredințând în schimb asigurarea securității sale Statelor Unite. Totuși, agresiunea Federației Ruse împotriva Ucrainei a scos în evidență vulnerabilitatea unui stat non-nuclear în fața unui agresor dotat cu arme nucleare, arătând clar prioritățile statelor nucleare atât în plan strategic, cât și, posibil, tactic. În acest context, Coreea de Nord își fundamentează în mod semnificativ securitatea și capacitatea de descurajare pe deținerea armelor nucleare.

Un aport semnificativ în prevenirea escaladării nucleare în contextul conflictului armat din Ucraina îl deține AIEA. Două instalații nucleare au intrat sub controlul forțelor armate ruse: centrala nucleară de la Cernobîl, între 24 februarie și 31 martie 2022, și centrala nucleară Zaporojia la 4 martie 2022. AIEA a monitorizat și evaluat îndeaproape situația din Ucraina în fiecare zi, acordând prioritate implicațiilor de securitate și securitate nucleară, alături de activitățile de verificare în curs. Prin emiterea de actualizări și rapoarte regulate, agenția împărtășește în mod constant informații obiective și imparțiale cu statele sale membre, publicul și comunitatea internațional [6].

Conflictul din Ucraina, declanșat de invazia Rusiei în 2022, a avut implicații profunde asupra regimului global de neproliferare nucleară, slăbind încrederea în acordurile internaționale și influențând percepțiile statelor non-nucleare cu privire la securitatea lor strategică. Acțiunile Rusiei, inclusiv blocarea consensului la Conferința de Revizuire a Tratatului de Neproliferare Nucleară din 2022, au subminat capacitatea tratatului de a promova dezarmarea și neproliferarea. Suspendarea participării Rusiei la New START în 2023 și retragerea ratificării Tratatului de Interzicere Totală a Testelor Nucleare au amplificat incertitudinea privind controlul armelor nucleare, erodând normele globale de responsabilitate nucleară. Aceste dinamici sporesc riscul proliferării nucleare, destabilizând securitatea globală.

CONCLUZII

Comunitatea internațională, prin eforturile conjugate ale NATO, Uniunii Europene, AIEA și altor actori, precum China, a răspuns prin măsuri diplomatice, economice și militare menite să descurajeze o catastrofă nucleară. Sancțiunile economice fără precedent impuse Rusiei de UE, sprijinul militar și financiar acordat Ucrainei, precum și monitorizarea activă a securității nucleare de către AIEA au contribuit la menținerea unui echilibru strategic fragil. Poziția rezervată a Chinei, deși ambiguă, a promovat dialogul și responsabilitatea nucleară, în timp ce cooperarea Rusia-Iran ridică noi provocări pentru regimul de neproliferare.

Cu toate acestea, acțiunile Rusiei, inclusiv suspendarea participării la New START, retragerea ratificării Tratatului de Interzicere Totală a Testelor Nucleare și blocarea consensului la Conferința de Revizuire a TNP, au slăbit încrederea în acordurile internaționale și au accentuat vulnerabilitățile statelor non-nucleare. Aceste evoluții subliniază necesitatea consolidării normelor globale de neproliferare și a dialogului între puterile nucleare pentru a preveni escaladarea. În absența unui angajament ferm pentru diplomație și controlul armelor, riscul proliferării nucleare și al unui conflict catastrofal rămâne ridicat, afectând stabilitatea și securitatea globală.

REFERINȚE:

1. BUGOS S. Russia Suspends New START. Arms Control Association. Martie 2023. Disponibil: https://www.armscontrol.org/act/2023-03/news/russia-suspends-new-start [Accesat: 27.04.2025]
2. NATO. Relations with Russia. 05.08.2024. Disponibil: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50090.htm [Accesat 27.04.2025]
3. European Council. Timeline - EU response to Russia's war of aggression against Ukraine. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/en/policies/eu-solidarity-ukraine/timeline-russia-military-aggression-against-ukraine/ [Accesat: 27.04.2025]
4. Ministry of Foreign Affairs of China.Wang Yi Attends P5 Foreign Ministers' Meeting. 2022. Disponibil:https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/wshd_665389/202201/t20220104_10478129.html [Accesat: 27.04.2025]
5. United Nations. Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Ending Ukraine Crisis, as Russian Federation Wields Veto. 25.02.2022 Disponibil: https://press.un.org/en/2022/sc14808.doc.htm [Accesat: 27.04.2025]
6. IAEA. Nuclear Safety, Security and Safeguards in Ukraine. Disponibil: https://www.iaea.org/topics/response/nuclear-safety-security-and-safeguards-in-ukraine [Accesat: 28.04.2025]

AMPRENTA SOCIETĂȚII DE CONSUM ASUPRA SĂNĂTĂȚII FIZICE ȘI MENTALE A TINERILOR

THE FOOTPRINT OF CONSUMER SOCIETY ON THE PHYSICAL AND MENTAL HEALTH OF YOUTH

CZU: 159.922.27:366:613-053.6 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.39**

Mioara MIHĂILĂ
ORCID: 0000-0002-8185-0976
E-mail: mioara.mihaila@iuls.ro
Universitatea de Științele Vieții ”Ion Ionescu de la Brad”, Iași, Romania

Summary. *The orientation of the last 25-30 years to achieve the social progress is a generalized tendency. In reality there are some major inconsistencies between the directions of the society development and those of the individual development. Also, the hyper-consumption is a major current phenomenon. The main goal of this paper is to expose the effects of hyper-consumption on the health status of the young people. We propose to highlight the directions of manifestation of social and individual dissonances considering the phenomenon of hyper-consumption. Also, we propose some development patterns oriented to the awareness of these dissonances and ways of acting for a better life, on the long term. The methods used for analysis consist in: investigation and synthesis of reports and literature, completed with a qualitative method, the focus group, applied to a number of 21 students. The goal is to identify the motivation and effects of the consumption. The results indicate a high interest for consumption as sign of wellbeing, but a disagreement with the person's genuine needs with disadvantages to the physical and mental health of the individuals.*

Keywords*: wellbeing, consumption, health, youth people.*

INTRODUCERE

Progresul social și creșterea economică la nivelul Uniunii Europene este o realitate, susținută de indicatori și raportări statistice. Un reper de bază în evidențierea creșterii economice este rata consumului, la modul general și pe categorii de produse. O analiză a consumului populației implică abordări multifațetate, unele obiective, iar altele puternic subiective. Teoriile socio-economice indică faptul că o intensificare a consumului este suport al creșterii economice și bază a creșterii bunăstării sociale. Totuși, apare un semn de întrebare esențial cu privire la modul cum se abordează bunăstarea socio-economică din perspectiva consumului: prin creștere cantitativă sau calitativă?

Lucrarea de față, într-o abordare interdisciplinară, este focusată pe următoarea problematică: ce anume face ca interesul pentru a consuma tot mai mult să fie în creștere? Și pentru că o abordare generalizată nu este indicată, vom pune accentul pe consumul perceput în rândul tinerilor. În acest scop utilizăm raportări și statistici argumentative pentru creșterea consumului ca bază a asigurării unui nivel superior de bunăstare; ne vom focusa pe următoarele categorii de bunuri de consum: alimente, îmbrăcăminte și încălțăminte, timp petrecut pe rețele de socializare. Scopul este de a identifica și a analiza acea legătură determinantă între creșterea consumului și starea de sănătate fizică și mentală a tinerilor. Punctul de pornire pentru acest studiu este dat de faptul că am remarcat statistici care indică o rată de creștere a afecțiunilor psiho-emoționale și afective, dar și probleme majore de sănătate, în primul rând obezitate, în rândul tinerilor. Am avut ca bază o curiozitate profesională: dacă tinerii au acces tot mai facil la un consum de nivel ridicat, atunci de ce sunt mai afectați emoțional, respectiv dacă au acces la consumul de produse și servicii în favoarea menținerii unei stări bune de sănătate fizică, atunci de ce starea de sănătate le este afectată? Așadar, prin lucrarea de față ne propunem să evidențiem direcțiile de manifestare a disonanțelor individuale și colective apărute ca urmare a accentuării consumului în societatea actuală.

MATERIALE ȘI METODE

Numeroase studii din literatura de profil, precum și rapoarte explicite ale unor instituții abilitate, indică faptul că ultimii aproximativ 20 de ani au fost marcați de dorința generalizată a societății și a mediului economic global de atingere a unor obiective majore în direcția progresului social, a dezvoltării societății umane și a creșterii economice – concretizate în creșterea bunăstării și a calității vieții, creșterea valorii PIB, satisfacerea nevoilor de pe toate treptele din piramida Maslow etc. În foarte mare măsură aceste obiective au fost atinse, având impact semnificativ atât la nivel de comunitate, cât și la nivel individual. Totuși, alte categorii de rapoarte din aceeași sferă de interes arată că, în același timp cu creșterea economică și progresul social, între direcțiile dezvoltării societății globale și cele ale dezvoltării individual-personale apar unele neconcordanțe evidente, în sensul că o creștere a PIB este simultană cu creșterea numărului de tineri afectați de obezitate sau de probleme psiho-afective (anxietate, depresie, lipsa de satisfacție cu viața, inexistența unui sens în viață, singurătate etc.). Din suita de raportări financiare se constată că hiperconsumismul angrenează reale beneficii cuantificabile comercial și monetar, dar și multiple disfuncționalități în dezvoltarea tinerilor, cu efecte nocive pe termen lung. Consumul ca acțiune normalizatoare a vieții, când se manifestă în dezacord cu nevoile autentice ale individului determină pierderi și dezavantaje pentru starea de sănătate fizică, emoțională și mentală. Reisch (2008), citat de Florean (2018), identifică 5 funcții psihosociale de bază ale consumului [1, p. 44; 2, p. 15]:

- *Consumul ostentativ* – ca indice și simbol pentru prestanță, poziție, statut social (apud. Veblen);
- *Consumul demonstrativ* – confirmă expertiza competențelor de consumator și asigură respect;

- *Consumul de exprimare a identității* – are legătură cu personalitatea și alte atribute psihologice;
- *Consumul de tip „mască”* – susține și încurajează hedonismul imaginar, dar și evitarea realității;
- *Consumul compensativ* – o pseudo-terapie în dezamăgire, respect de sine scăzut, anxietate etc.

Distanța de la diferite tipuri de consum, conectate indirect cu trebuințele umane, la hiperconsum este foarte mica, iar granițele sunt foarte fine. Astfel, de la un consum compensativ este foarte ușor să se treacă la hiperconsum, într-o stare de fericire paradoxală [3], mai ales când mijloacele comerciale încurajează acest demers, fiecare vineri ajungând să fie „black-friday”. [2, p. 8]. În acest fel, treptat în ultimii 20 de ani s-a format societatea de consum din prezent.

„Promisiunile societății de consum sunt impresionante pentru că își propune să satisfacă nevoi umane pe niveluri inexistente în societățile anterioară, discursul consumerist înlăturând din mintea consumatorilor individuali convingerea că nevoile umane sunt limitate obiectiv” [2, p. 13]. Mai mult, consumul a ajuns să fie predominant emoțional și prea puțin rațional. Cu toate că un consum emoțional și un consumator anarhic sunt în strânsă interdependență, fericirea individului sau chiar a societății nu se reduce la consumul de bunuri materiale [3].

Din punct de vedere metodologic, studiul are la bază incursiunea în literatura de specialitate, pe baza căreia s-a procedat la o sinteză și o analiză critică, metoda fiind completată cu o analiză calitativă, prin metoda focus-grup. Eșantionul ales, un număr de 21 de studenți de la Facultatea de Agricultură din Iași, România, are la bază metoda observării în acord cu care s-a remarcat o stare de apatie și lipsă de sens în viață, precum și un aspect supraponderal, în rândul studenților care nu doar că nu au restricții la consumul de alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte și servicii de utilizare a rețelelor de socializare, ci chiar au acces liber și nelimitat. Focus grupul a fost realizat în 3 serii distincte a câte 7 persoane/serie. Eșantionul este reprezentativ pentru populația studenților din România, fiind alcătuit din 54% fete și 46% băieți, circa 60% din mediul urban și 40% din mediul rural, vârsta între 19 și 22 de ani, cu proveniență din familii de condiție medie și peste medie. Organizarea focus-grupului a respectat rigorile cercetării calitative și a avut la bază un set de întrebări semi-structurate, completat de discuții libere și observarea comportamentală. Am ales ca referință în interogare categorii de produse care se consumă predominant în rândul tinerilor: alimente, băuturi, fast-food, alcool, sucuri, non-alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, accesorii.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Instituții și autorități de profil de nivel internațional, precum și din România, raportează evoluția ritmului consumului în rândul populației, precum și dinamica stării de sănătate a populației, inclusiv cu particularizare în rândul tinerilor. Astfel, au fost remarcate statistici și informații care confirmă observarea liberă și ipoteza conform cărora consumul pen-

tru aproape toate bunurile și serviciile (dar în special alimente, îmbrăcăminte, electronice și electrocasnice, divertisment etc.) în România este în creștere. De asemenea, raportări de profil indică o creștere alarmantă a obezității în rândul copiilor și a tinerilor, precum și boli asociate unei alimentații și stil de viață nesănătoase, respectiv creșterea la fel de alarmantă a sănătăți mintale și a afecțunilor psiho-emoționale în rândul adolescenților și tinerilor (anxietate, depresie, tulburări de personalitate, inadaptare socială etc.).

În acord cu Organizația Mondială a Sănătății, „sănătatea mintală este o stare de bunăstare mentală care le permite oamenilor să facă față stresului vieții, să-și realizeze abilitățile, să învețe, să lucreze bine și să contribuie la comunitatea din care fac parte" [4, p. 3]. În România, 21% din populație este reprezentată de copii și tineri cu vârsta de până la 18 ani, iar dintre aceștia 9% au nevoie, cu frecvență anuală, de servicii de sănătate mintală [5, p.3]. În ce privește consumul de alimente și non-alimente în rândul tinerilor din România, în ultimii ani au fost realizate numeroase anchete de piață de tip barometru, urmare a constatării prezenței unor probleme de sănătate asociate unui stil de viață și consum alimentar nesănătos [6]. O situație actualizată, în acord cu sinteza datelor din Barometrul realizat în anul 2024 [6] indică următoarele:

Produsul consumat	**Frecvența consumului**	**Non-consum (deloc)**
Alimente naturale, fără conservanți și aditivi	77% de 2-3 ori pe săptămână; 36% zilnic;	6%
Legume și fructe crude	92% de 2-3 ori pe săptămână; 48% zilnic;	-
Cafea	50% - zilnic;	23%
Sucuri carbogazoase	58% de 3-4 ori pe săptămână; 26% zilnic;	12%
Dulciuri concentrate	72% de 3-4 ori pe săptămână; 26% zilnic;	2%
Alimente de tip fast-food	33% de 2-3 ori pe săptămână; 44% de 2-3 ori pe lună;	-
Alcool	26% de 2-3 ori pe lună; 28% de 2-3 ori pe an;	36%

Aceeași sursă [6, p. 82] arată că față de anul 2020, consumul zilnic de legume și fructe crude a scăzut cu 10% (48% față de 58%), la fel ca și consumul de minim 2-3 ori pe săptămână de alimente naturale, care a scăzut cu 11% (77% față de 88%). În schimb, crește cu 9% consumul de minim 2-3 ori pe săptămână al sucurilor carbogazoase (58% față de 49%) și al alimentelor de tip fast-food cu 11% (33% față de 22%).

Alte categorii de raportări indică problemele de sănătate în rândul copiilor, tinerilor și adolsecenților, cu precădere ca urmare a unui consum alimentar inadecvat. Astfel, obezitatea infantilă se constituie într-o problemă majoră și îngrijorătoare. Principalele afecțiuni cronice identificate la preșcolarii și elevii din România și publicate în raportă-

rile statistice de profil [7, p. 16-17] indică următoarele: obezitatea de cauză neendocrină ocupă locul al doilea, cu o prevalență de 4,4%, în creștere de la 3,05% în ultimii 10 ani, o creștere mult mai mare de la 1,18 la 3,4% fiind înregistrată în mediul rural; la nivel național, prevalența obezității de cauză neendocrină este în creștere alarmantă de la vârsta preșcolar până la vârsta de 18-19 ani, inclusiv.

Date fiind aceste constatări, anterior menționate, adică o creștere a consumului pentru absolut orice, în ipoteza (falsă) că un consum ridicat sporește fericirea, sănătatea și starea de bine a individului, alte organizații de profil au organizat anchete și studii de piață pentru a identifica tendințele de consum. În esență, s-ar dori reducerea consumului nejustificat, mai ales în situațiile în care se constată că un consum mai mare aduce mai multă insatisfacție, mai ales dacă se ține cont de un principiu de bază al minimalismului și anume că „more is less". Un studiu recent (2024) de tip anchetă de piață la nivel național, prin care urmărește analiza tendințelor de consum, considerând apanajul hiperconsumului pentru starea de sănătate generalizată a populației, a mediului și a societății în general, indică următoarele aspecte principale pentru România [8]: în deciziile de cumpărare mărcile nu sunt relevante pentru 39% dintre subiecți, iar în cazul nevoii de reducere a cheltuielilor, principalele categorii vizate sunt accesoriile de modă (68%), electronicele de consum (59%) și jucăriile (58%), deci alimentele nu se încadrează în acest obiectiv. Pe de altă parte, îmbrăcămintea, încălțămintea și cosmeticele sunt mai puțin vizate pentru economisire. Reducerea cheltuielilor din zona alimentară vizează gustări și snacks-uri (41%) și masa la restaurant (39%).

În ce privește rezultatele focus-grupului, pentru cele 3 serii realizate, nu s-au constatat diferențe, în sensul că eșantioanele (subgrupele) au fost organizate echilibrat. Principalele întrebări, care au stat la baza interviului ce s-a derulat pe parcursul a circa 90 de minute/serie, au vizat următoarele aspecte cu privire la consum: dacă în ultimul an au consumat mai mult din produsele vizate pentru anchetă, care a fost motivația pentru care au consumat (mai mult), care sunt nevoile pe care și le-au satisfăcut prin consumul respectiv; în privința stării de sănătate fizică fiecare membru și-a descris sumar starea de sănătate cu o apreciere generală, iar starea de sănătate emoțională a fost apreciată prin trei întrebări de bază din teste care vizează starea de bine, anxietatea și satisfacția cu viața, respectiv prin dialog și dezbatere în grup. Rezultatele focus-grupului au indicat următoarele aspecte: sănătatea fizică a tinerilor din grupul de referință nu este alterată, aceștia neavând diagnostice medicale, în schimb 1/3 dintre ei au exces de greutate, fiind supraponderali, iar 4 din cei 21 de subiecți au un indice de masă corporală care indică obezitate de gradul I. În privința consumului, în totalitate subiecții au enunțat că în ultimul an au consumat mai multe produse, cantitativ decât cu un an în urmă, nu au avut restricții în consum, iar principalul motiv pentru care cumpără, în principal îmbrăcăminte și încălțăminte, este „să se simtă bine și la modă". Destul de îngrijorător a fost faptul că la prezentarea motivelor pentru care consumă anumite produse, inițial răspunsurile erau „nu știu", „pur și simplu", „nu-mi dau seama", subiecții nereușind să poziționeze corect nevoile satisafăcute, în acord cu ierarhizarea conform Piramidei lui Maslow, cu produse care să le satisfacă

respectivele nevoi. În esență, pare că ei consumă orice și oricât din impuls, fără a se întreba, în prealabil, dacă au nevoie de acel produs, cât de intensă este nevoia și dacă produsul achiziționat reușește să le satisfacă acea nevoie. La fel de alarmant considerăm faptul că subiecții (19 din cei 21) cumpără îmbrăcăminte și încălțăminte pentru că sunt oferte, sunt la promoții sau pentru că provin de la o anumită marcă, adică nu pentru că ar conștientiza că într-adevăr au nevoie reală de acele produse.

Referitor la consumul de alimente, toți cei 21 de subiecți au declarat că sunt mari consumatori de dulciuri, patiserie și fast-food, motivele consumului fiind: foamea, plăcerea, lipsa unei alternative sănătoase, ofertele, ocaziile de consum (de regulă, la întâlnirile de grup și eveninente de socializare). Cu toate că au conștientizat că nu mănâncă sănătos, 20 din cei 21 au afirmat că nu găsesc soluții pentru a se mobiliza pentru o alimentație sănătoasă ori că nu sunt convinși că le-ar afecta starea de sănătate sau le-ar fi create dependențe de aceste categorii de consum.

În privința stării emoționale, deși dispoziția tinerilor în timpul interviului a fost pozitivă, totuși din unele răspunsuri a rezultat că nu au un scop în viață, stilul de viață le este un automatism, nu au o preocupare anume pentru viitor și chiar au manifestat stări de anxietate cu privire la perspectivele de angajare și formare a unei familii. La întrebarea „cât de satisfăcuți sunteți de propria viață" răspunsul general a fost „așa și așa" sau „nu știu". Grija lor cea mai mare era legată de riscul de a nu avea suficienți bani pentru o viață abundentă, urmată de grija de a nu avea prieteni de încredere.

CONCLUZII

Se constată, atât din referințele conceptuale, cât și din constatările comportamentale din mediul socio-economic, respectiv din raportările statistice, că în prezent asistăm la „societatea de consum", adică acea societate în care a cumpăra și a consuma orice și oricât, mai mult și din ce în ce mai mult, a devenit o normalitate pentru populație, inclusiv pentru tineri. Mai mult, procesul de cumpărare și consum în sine s-a transformat într-o activitate socială obișnuită, dar și într-o activitate cu semnificație terapeutică. În fapt, societatea de consum se concentrează aproape în exclusivitate pe valori materiale și pe acumularea de bunuri sau consumul de servicii (cum ar fi rețelele de socializare), de cele mai multe ori bunuri de care indivizii nu au nevoie și pe care le cumpără doar din impuls sau inconștient și irațional. Așadar, societatea de consum a dat naștere fenomenului de hiperconsumerism, omniprezent la nivel național și internațional, iar de la acest fenomen până la problema delicată și alarmantă a risipei nu a fost decât un pas. De aceea, societatea de consum de astăzi este, în paralel, și o societate a risipei.

Cu toate că acestea sunt motive evidente și suficiente pentru a redirecționa hiperconsumul și consumul irațional către un consum responsabil, echilibrat și rațional, un motiv suplimentar se adaugă: impactul negativ al consumului dezechilibrat asupra sănătății fizice și mentale. Fizic, cel mai nociv este consumul alimentar dezechilibrat atât cantitativ, cât și calitativ (mai multe alimente, dar de calitate nutrițională îndoilenică), precum și consumul de „tehnologie statică", adică lipsa de mișcare, dat fiind concentrarea la echi-

pamentele care permit accesul la rețelele de socializare (pentru această situație medicii deja identifică unele afecțiuni reumatologice ale mâinilor în rândul tinerilor). Mental sau emoțional efectele nocive sunt și mai intense, întrucât tinerii nu sunt mai fericiți sau mai satisfăcuți cu viața urmare a unui consum mai ridicat de bunuri, ci dimpotrivă. În concluzie, un semnal de alarmă care ar trebuie să determine noi abordări strategice ale consumului în rândul tinerilor este necesar, așa încât orientarea spre echilibru și chiar minimalism să nu mai pară inadecvată, mai ales că, așa cum menționează literatura cea mai nouă și mai relevantă în domeniu, fericirea asociată hiperconsumului este paradoxală, iar „mai mult este, de fapt, mai puțin".

REFERINȚE:

1. REISCH, L. - *Nature et culture de la consommation dans les sociétés de consommation*. În: Alternatives économiques, 2008. 3/ nr. 39, p. 42-49.
2. FLOREAN, S. - *Manual pentru promovarea consumului responsabil*. Centrul de Resurse pentru Inițiative Etice și Solidare, Timișoara, 2018. Disponibil la: https://cries.ro/Manual-consum-responsabil.pdf
3. LIPOVETSKY, G. - *Fericirea paradoxală. Eseu asupra societății de hiperconsum*. Editura Polirom, Iași, 2007.
4. Institutul Național de Sănătate Publică – *Analiză de situație. Campania "Sănătate mintală"*, 2025. Disponibil la: https://insp.gov.ro/wp-content/uploads/2025/01/Analiza-situatie-Dependenta-Ecrane-SM-2025.pdf
5. COPĂCEANU, M., COSTACHE, I. - *Sănătatea mintală a copiilor și adolescenților din România*. *Scurtă radiografie*. Raport UNICEF România, 2022. Disponibil la: https://www.unicef.org/romania/ro/documents/s%C4%83n%C4%83tatea-mintal%C4%83-copiilor-%C8%99i-adolescen%C8%9Bilor-din-rom%C3%A2nia-scurt%C4%83-radiografie.
6. Centrul de Sociologie Urbană și Regională. *Barometru. Situația tineretului și așteptările sale. Raport de cercetare cantitativă. Sondaj de opinie - Tineri. Analiză comparativă 2020-2024.* 2024. Disponibil la: https://mfamilie.gov.ro/1/wp-content/uploads/2024/08/Anexa-1.-Raport-Barometru-2024-Tineri.pdf
7. Institutul Național de Sănătate Publică. Centrul Național de Evaluare și Promovare a Stării de Sănătate. *Raportul Național de Sănătate a Copiilor și Tinerilor din România - 2020*; București, 2021. ISSN2559-1355. Disponibil la: https://insp.gov.ro/download/cnepss/stare-de-sanatate/rapoarte_si_studii_despre_starea_de_sanatate/sanatatea_copiilor/rapoarte-nationale/Raport-National-de-Sanatate-a-Copiilor-si-Tinerilor-din-Romania-2020.pdf
8. Ernst & Young. *EY: Consumer Index România 2024: Presiunile financiare ale românilor redefinesc prioritățile lor de consum. Principalele tendințe de consum în 2024.* Comunicat de presă, decembrie 2024. Disponibil la: https://www.ey.com/ro_ro/newsroom/2024/12/ey-consumer-index-romania-2024-presiunile-financiare.

DEPENDENȚA DE INTERNET ȘI PLICTISEALA LA ADOLESCENȚI ȘI TINERI

INTERNET ADDICTION AND BOREDOM IN TEENAGERS AND YOUNG PEOPLE

CZU: 159.922.8:004.738.5 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.40**

Valentina MIRON
ORCID: 0000-0002-8389-1835
E-mail: valeagudumac@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Daniela LUPU
ORCID: 0009-0009-6793-4776
E-mail: daniela.lupu.st@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper explores the relationship between boredom proneness and internet addiction among adolescents and young adults. The primary objective of the study is to determine the extent to which boredom can predict problematic internet use, while also analyzing the influence of age and gender. The research is based on a quantitative methodology and involved the application of two standardized instruments: the Internet Addiction Test (K. Young) and the Boredom Proneness Scale (R. Farmer & N. Sundberg). The study sample included 89 participants aged between 15 and 27 years. Statistical analyses (Pearson correlation and Student's t-test) revealed a significant positive relationship between boredom levels and internet addiction. Furthermore, adolescents reported higher levels of both boredom and internet dependency compared to young adults, with gender differences also being observed. The findings highlight the need for preventive strategies aimed at managing boredom constructively and reducing the risks associated with excessive internet use among youth.*

Keywords: *adolescents, digital behaviors, internet addiction, boredom, young people.*

INTRODUCERE

În ultimele decenii avansul tehnologic a remodelat profund modul în care adolescenții și tinerii interacționează cu lumea influențând radical rutina zilnică, relațiile sociale și gestionarea timpului liber. Internetul a devenit un mediu indispensabil în viața lor cotidiană, însă utilizarea excesivă a acestuia este asociată tot mai frecvent cu tulburări de ordin emoțional și cognitiv. Potrivit Organizației Mondiale a Sănătății utilizarea problematică a internetului este legată de anxietate, depresie, tulburări de somn și dificultăți în reglarea emoțiilor.

Conform cercetărilor lui I. Goldberg și K. Young (1998), dependența de internet poate fi comparată cu alte tulburări adictive, precum cele legate de alcool sau droguri. Această formă de dependență se caracterizează prin modificări comportamentale și cognitive

semnificative precum neglijarea relațiilor sociale, tulburări de somn, anxietate, pierderea interesului pentru activități offline și dorința persistentă de a petrece tot mai mult timp în mediul virtual [5, p.671-679].

Un factor esențial asociat utilizării excesive a internetului este plictiseala. Conform lui Mihaly Csikszentmihalyi (1990), plictiseala apare în lipsa unui nivel optim de provocare sau semnificație în activitate, conducând individul către căutarea unor stimuli rapizi [3, p. 93–94]. Eastwood (2012) definește plictiseala ca pe o stare de frustrare și apatie, generată de dorința de implicare în activități semnificative, dar lipsa accesului efectiv la acestea. Studiile arată că adolescenții plictisiți tind să caute stimulare în mediul digital, fenomen care poate degenera în comportamente adictive [4][1]. Plictiseala nu este o simplă lipsă de activitate, ci o stare complexă cu dimensiuni afective, cognitive și comportamentale. Este asociată cu apatie, iritabilitate, rătăcire a atenției și o percepție distorsionată a timpului.

În acest context, studiul de față își propune să investigheze relația dintre predispoziția la plictiseală și dependența de internet în rândul adolescenților și tinerilor evidențiind implicațiile acestor fenomene asupra dezvoltării psihosociale. Lucrarea contribuie la înțelegerea mecanismelor psihologice care susțin comportamentele digitale problematice și oferă puncte de plecare pentru dezvoltarea unor intervenții de prevenție adaptate nevoilor actualei generații.

MATERIAL ŞI METODĂ

Studiul de față urmărește investigarea relației dintre predispoziția la plictiseală și dependența de internet în rândul adolescenților și tinerilor, având ca scop identificarea modului în care trăirea frecventă a plictiselii poate contribui la dezvoltarea unui comportament problematic legat de utilizarea internetului. De asemenea, cercetarea își propune să evidențieze posibile diferențe în funcție de vârstă și gen. Cercetarea a fost realizată pe un eșantion format din 89 de participanți, cu vârste cuprinse între 15 și 27 de ani, dintre care 49 de adolescenți (15–19 ani) și 40 de tineri (20–27 ani). Participanții au fost recrutați din mediul educațional (liceal și universitar) din diverse regiuni ale Republicii Moldova. Componența eșantionului include atât subiecți de gen feminin cât și masculin, asigurând o distribuție echilibrată.

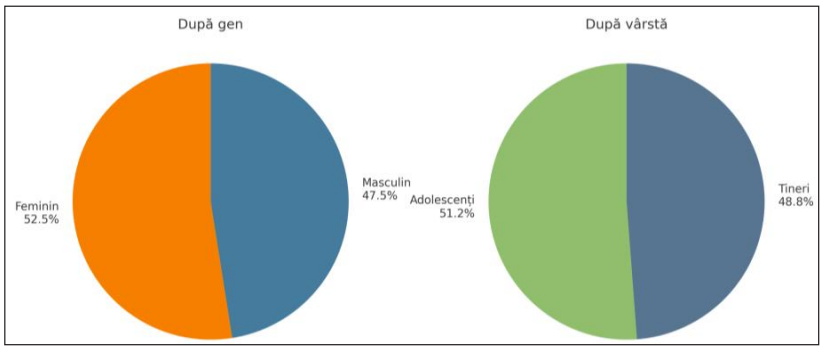

Figura 1. Repartizarea eșantionului după gen și vârstă

Datele au fost colectate prin aplicarea a două instrumente psihologice validate:

– Chestionarul Dependenței de Internet (Internet Addiction Test – IAT) elaborat de Kimberly Young (1996), compus din 20 de itemi, care evaluează gradul de dependență în funcție de comportamentele de utilizare excesivă, impactul asupra vieții personale și dificultățile de control

– Scala de Predispoziție la Plictiseală (Boredom Proneness Scale) elaborată de R. Farmer și N. D. Sundberg (1986), alcătuită din 28 de itemi, care măsoară tendința generală a individului de a experimenta frecvent stări de plictiseală.

Studiul a fost desfășurat într-un cadru controlat, cu respectarea normelor etice privind confidențialitatea și consimțământul informat. Participanții au completat chestionarele în format fizic, într-o singură sesiune. Analiza statistică a fost realizată utilizând programul SPSS prin aplicarea coeficientului de corelație Pearson și a testului t pentru eșantioane independente în scopul identificării relațiilor semnificative dintre variabile și a diferențelor în funcție de vârstă și gen.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În prima etapă a analizei statistice s-a examinat existența unei relații între nivelul de dependență de internet și predispoziția la plictiseală în rândul adolescenților și tinerilor. Coeficientul de corelație Pearson a indicat o corelație direct-proporțională semnificativă între cele două variabile ($r = 0,229$; $p = 0,041$). Aceste rezultate obținute ne demonstrează că utilizarea excesivă a internetului este asociată cu un nivel sporit de plictiseală. Legătura dintre cele două variabile poate fi înțeleasă prin prisma caracterului repetitiv, pasiv și adesea neprovocator al interacțiunii digitale ce favorizează apariția unei stări de saturație afectivă și mentală. Astfel, mediul online, deși adesea perceput ca o sursă de stimulare, poate deveni un factor care accentuează lipsa de implicare activă și semnificativă în realitate, contribuind la apariția plictiselii.

Demersul nostru empiric este susținut și de studiul realizat de Loreta Cannito și colaboratorii săi, în care s-a evidențiat o corelație similară între plictiseală și dependența de internet, accentuând rolul unui bias atențional crescut față de rețelele sociale și sugerează că indivizii predispuși la plictiseală sunt mai vulnerabili la comportamente adictive digitale [2].

În etapa a doua a analizei, s-a investigat existența unor diferențe de gen în ceea ce privește nivelul dependenței de internet și al stării de plictiseală.

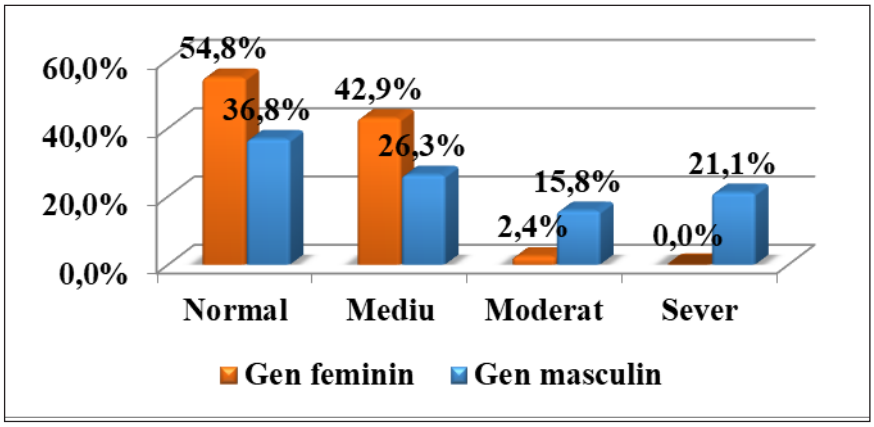

Figura 2. Nivelul dependenței de internet în funcție de gen

Din totalul persoanelor de gen feminin, 54,8% se încadrează într-un nivel normal al dependenței de internet, 42,9% prezintă un nivel mediu, 2,4% un nivel moderat, iar niciuna nu se află la un nivel sever. În contrast, din rândul participanților de gen masculin, doar 36,8% au un nivel normal, 26,3% un nivel mediu, 15,8% un nivel moderat și 21,1% un nivel sever al dependenței de internet. Aceste date evidențiază o tendință semnificativă a persoanelor de gen masculin de a manifesta niveluri mai înalte ale dependenței de internet comparativ cu cele de gen feminin. Această diferență poate fi explicată printr-o posibilă orientare mai mare a băieților către activități digitale specifice, cum ar fi jocurile online sau consumul de conținut interactiv, care favorizează comportamente compulsive. În plus factori precum impulsivitatea, căutarea de senzații și lipsa unor alternative offline atractive pot contribui la o expunere crescută și prelungită în mediul virtual.

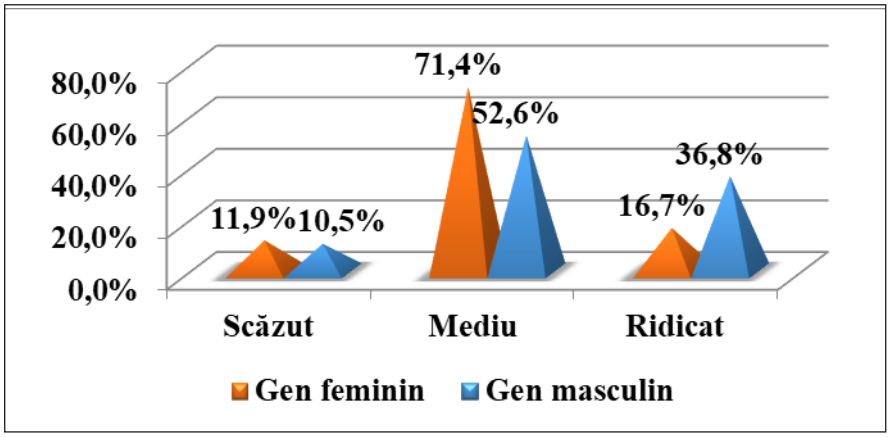

Figura 3. Nivelul stării de plictiseală în funcție de gen

În ceea ce privește plictiseala (fig. 3), la 11,9% dintre fetele participante prezintă un nivel scăzut, 71,4% – un nivel mediu și 16,7% un nivel ridicat. La băieți distribuția este diferită: 10,5% au un nivel scăzut, 52,6% au un nivel mediu și 36,8% au un nivel ridicat. Astfel, se poate observa că persoanele de gen masculin tind să experimenteze stări de plictiseală într-un procent mai mare decât cele de gen feminin, ceea ce poate reflecta diferențe în modul de gestionare a timpului liber, motivație sau în nivelul de angajare în activități semnificative.

Pentru a clarifica diferențele dintre cele două grupuri în mod statistic, a fost utilizat *Testul t pentru eșantioane independente (Student)*, care permite compararea valorilor medii.

Tabelul 1. Reprezentarea valorilor medii şi semnificaţia diferenţei a dependenței de internet și a stării de plictiseală (gen feminin – gen masculin)

Variabile	**Genul**	**Nr.**	**M**	**AS**	**ESM**	**t**	**p**
Dependența de internet	Feminin	42	33,48	17,737	2,737	-2,419	0,018
	Masculin	38	45,79	26,450	4,291		
Starea de plictiseală	Feminin	42	100,31	29,408	4,538	-1,465	0,100
	Masculin	38	109,95	29,340	4,760		

După cum se observă în tabelul 1, media scorurilor privind dependența de internet este semnificativ mai ridicată în rândul persoanelor de gen masculin (m = 45,79) comparativ cu cele de gen feminin (m = 33,48), diferența fiind semnificativă statistic (t = -2,419; p = 0,018). Acest rezultat ne poate demonstra că băieții sunt mai susceptibili la comportamente de tip adictiv în mediul online. În ceea ce privește starea de plictiseală, media este ușor mai ridicată în cazul băieților (m = 109,95) față de fete (m = 100,31), însă diferența nu este semnificativă din punct de vedere statistic (t = -1,465; p = 0,100), ceea ce sugerează că nivelul plictiselii este resimțit într-o măsură relativ similară între cele două grupuri. Aceste rezultate pot fi explicate printr-o serie de factori psihosociali.

În această ultimă etapă a analizei ne-am propus să investigăm dacă există diferențe semnificative între adolescenți și tineri în ceea ce privește nivelul dependenței de internet și al stării de plictiseală.

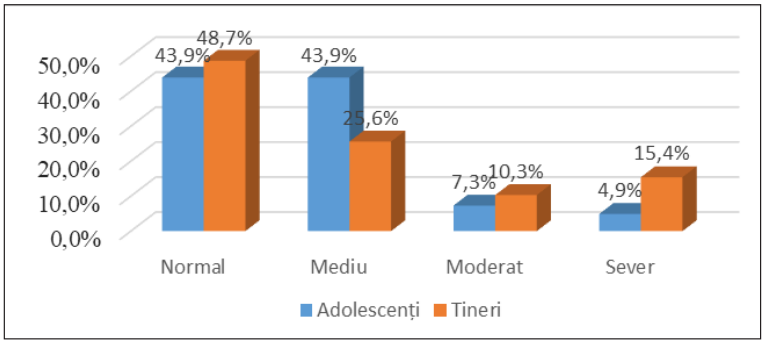

Figura 4. Nivelul dependenței de internet în funcție de vârstă

În rândul adolescenților, 43,9% prezintă un nivel normal al dependenței de internet, 43,9% un nivel mediu, 7,3% un nivel moderat, iar 4,9% un nivel sever. În schimb, dintre tineri, 48,7% se încadrează într-un nivel normal, 25,6% într-un nivel mediu, 10,3% la nivel moderat și 15,4% la nivel sever. Se remarcă o variație mai pronunțată a scorurilor în rândul tinerilor cu o proporție mai mare a acestora încadrați în categoria severă a dependenței de internet comparativ cu adolescenții. Aceasta poate sugera că odată cu vârsta, unii tineri pot dezvolta comportamente online mai intense și mai dificil de controlat posibil pe fondul unui grad mai mare de autonomie, acces nelimitat la internet sau presiuni academice și sociale.

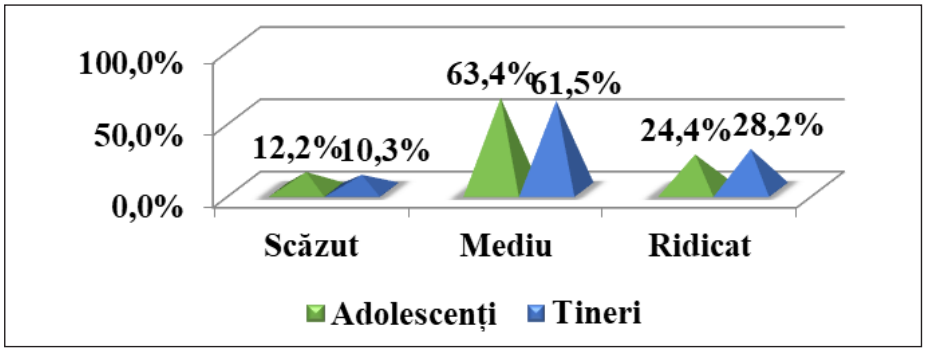

Figura 5. Nivelul stării de plictiseală în funcție de vârstă

În ceea ce privește plictiseala (fig.5), 12,2% dintre adolescenți prezintă un nivel scăzut, 63,4% un nivel mediu și 24,4% un nivel ridicat. La tineri 10,3% prezintă un nivel scăzut, 61,5% un nivel mediu și 28,2% un nivel ridicat.

Diferențele între cele două categorii nu sunt foarte mari, însă se poate observa o ușoară tendință de creștere a plictiselii în rândul tinerilor, ceea ce poate fi pus pe seama presiunilor cotidiene, diminuării interesului pentru activități clasice sau a rutinizării vieții universitare sau profesionale.

Tabelul 2. Reprezentarea valorilor medii şi semnificaţia diferenţei a dependenței de internet și a stării de plictiseală (adolescenți – tineri)

Variabile	**Categoria de vârstă**	**Nr.**	**M**	**AS**	**ESM**	**t**	**p**
Dependența de internet	Adolescenți	41	37,68	21,414	3,344	-0,652	0,516
	Tineri	39	41,05	24,729	3,960		
Starea de plictiseală	Adolescenți	41	106,56	29,206	4,561	0,516	0,607
	Tineri	39	103,13	30,266	4,846		

Așa cum se indică în tabelul 2, nu se constată diferențe semnificative statistic între cele două categorii de vârstă. În ceea ce privește dependența de internet, scorul mediu este ușor mai mare la tineri (m = 41,05) față de adolescenți (m = 37,68), însă diferența nu este semnificativă (t = -0,652; p = 0,516). La fel pentru starea de plictiseală, adolescenții înregistrează o medie de 106,56, iar tinerii 103,13, diferența nefiind semnificativă (t = 0,516; p = 0,607). Aceste rezultate sugerează că ambele variabile sunt resimțite în mod relativ similar de cele două grupuri de vârstă, fără variații importante generate de trecerea de la adolescență la tinerețe.

Acest rezultat poate indica faptul că indiferent de vârstă,participanții pot experimenta într-o măsură similară niveluri ridicate de dependență față de internet și plictiseală, ceea ce sugerează că aceste fenomene nu sunt influențate semnificativ de vârstă în cadrul eșantionului nostru.

CONCLUZII

În final putem concluziona că între plictiseală și dependența de internet există o relație pozitivă semnificativă în rândul adolescenților și tinerilor, ceea ce confirmă preuspunerile de la care am pornit, conform cărora plictiseala poate acționa ca un factor favorizant al utilizării excesive a internetului. Pe măsură ce starea de plictiseală se accentuează, crește și tendința de a căuta stimuli rapizi și recompense imediate în mediul digital în special pe rețelele sociale. În același timp, utilizarea mass-mediei digitale pentru a învige plictiseala are un rezultat paradoxal – în loc să alunge plictiseala, o amplifică prin stimulente scurte și rapide de angajament, fără a oferi o împlinire profundă și semnificativă.

Diferențele în funcție de gen au arătat că băieții manifestă un nivel mai ridicat al dependenței de internet comparativ cu fetele, diferență confirmată statistic. În schimb starea de plictiseală nu diferă semnificativ între cele două genuri, deși valorile medii au fost mai mari în rândul participanților de sex masculin. Aceste rezultate pot fi explicate prin preferințele diferite în utilizarea internetului dar și prin factori precum impulsivitatea sau căutarea de senzații, mai frecvente în rândul băieților. În ceea ce privește categoria de vârstă, nu s-au identificat diferențe semnificative între adolescenți și tineri în ceea ce privește cele două variabile investigate. Totuși, tinerii par să manifeste o tendință mai accentuată spre niveluri ridicate de dependență, aspect ce merită investigat în studii viitoare.

Concluziile studiului nostru subliniază importanța conștientizării riscurilor asociate cu utilizarea excesivă a internetului și necesitatea dezvoltării unor strategii de prevenție și intervenție, care să sprijine tinerii în gestionarea plictiselii și a timpului liber într-un mod echilibrat și sănătos. Promovarea activităților offline semnificative și dezvoltarea competențelor de autoreglare emoțională ar putea contribui la reducerea comportamentelor problematice legate de mediul digital.

REFERINȚE:

1. BENCH, S.; LENCH, H. C., 2013. On the Function of Boredom. *Behavioral Sciences*, 3(3), pp. 459–472.
2. CANNITO, L. et al., 2023. Bored with boredom? Trait boredom predicts internet addiction through the mediating role of attentional bias toward social networks. *Frontiers in Human Neuroscience*, 17, pp. 1–9.
3. CSIKSZENTMIHALYI, M., 1990. Flow: The Psychology of Optimal Experience. *Journal of Leisure Research,* 1(24), pp. 93–94.
4. ELPIDOROU, A., 2018. The good of boredom. *Philosophical Psychology*, 31, pp. 323–351.
5. YOUNG, K., 2007. Treatment Outcomes with Internet Addicts. *CyberPsychology*, 10(5), pp. 671–679.

MANIFESTAREA STĂRILOR EMOȚIONALE ȘI A REZILIENȚEI PSIHOLOGICE ÎN FUNCȚIE DE SPECIFICUL ACTIVITĂȚII SPORTIVE

MANIFESTATION OF EMOTIONAL STATES AND PSYCHOLOGICAL RESILIENCE BASED ON THE SPECIFICITY OF THE SPORTS ACTIVITY

CZU: 159.942:796.011.1 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.41**

Valentina MIRON
ORCID: 0000-0002-8389-1835
E-mail: valeagudumac@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Corina REVENCO
ORCID: 0009-0000-7596-3993
E-mail: corinarevenco0910@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The study aimed to analyze the relationship between emotional states (depression, anxiety, and stress) and psychological resilience according to the specificity of sports activities. The primary objectives included examining theoretical perspectives on emotional states and psychological resilience, assessing the levels of resilience and negative emotions among individuals engaged and not engaged in sports, and determining correlations between these variables. The research employed standardized psychological instruments, specifically the DASS-21 Scale for depression, anxiety, and stress, and the Psychological Resilience Scale adapted by Leontiev and Raskazova. Participants were categorized into four groups based on their involvement in team sports, individual organized sports, recreational physical activities, or absence of sports activities. Results demonstrated that individuals actively involved in sports displayed significantly higher levels of psychological resilience and lower levels of negative emotional states compared to non-sports participants. Particularly, recreational physical activities emerged as most effective in reducing stress, anxiety, and depression, while organized individual sports enhanced psychological resilience and risk-taking.*

Keywords: *sports activity, anxiety, depression, psychological resilience, stress.*

INTRODUCERE

Depresia, anxietatea și stresul reprezintă trei dintre cele mai prevalente și complexe fenomene psihologice ale secolului XXI, cu implicații profunde atât asupra individului, cât și asupra societății în ansamblu. Aceste stări, deși distincte în mecanismele lor de manifestare, se intersectează adesea într-un mod care redefinește frontierele dintre sănătate și boală, între adaptare și disfuncție [2, p. 49]. Pe de altă parte, reziliența psihologică reprezintă un proces activ și continuu de transformare, prin care individul nu doar se confruntă cu adversitățile, ci reușește să le integreze în parcursul său de viață,

transformându-le în oportunități de evoluție personală. Ea presupune o adaptare elastică la circumstanțe dificile, unde criza devine catalizator al creșterii, iar vulnerabilitatea se transmută în înțelepciune [6, p. 52].

Practicarea sportului a fost asociată cu o reducere semnificativă a simptomelor depresive, tinerii care se angajează în activități fizice înregistrează cu aproximativ 25% mai redusă probabilitate de a dezvolta depresia și cu 37% mai mică probabilitatea de a se simți fără speranță. De asemenea, participarea la activități sportive are un impact pozitiv asupra stimei de sine, consolidând percepția competenței personale și autonomia, elemente esențiale pentru dezvoltarea rezilienței psihologice, care îi permit individului să se perceapă ca fiind capabil să gestioneze provocările și să ia decizii eficiente [5, p. 84].

Activitatea fizică reprezintă un pilon fundamental al sănătății mentale datorită mecanismelor sale neurofiziologice complexe și profunde, susține Cârstea G. (2019). Practica sportivă activează un sistem integrat de răspuns neuroendocrin, care reglează nu doar nivelul hormonilor de stres, ci și echilibrul subtil al neurotransmițătorilor esențiali pentru bunăstarea psihică. Mai mult, impactul sportului asupra sănătății mentale este amplificat de efectele sale asupra neuroplasticității. Exercițiul fizic stimulează producția de factori neurotrofici, precum BDNF (brain-derived neurotrophic factor), care sprijină supraviețuirea neuronilor, facilitând formarea de noi conexiuni sinaptice și îmbunătățind funcțiile cognitive. Acest proces nu doar protejează împotriva declinului mental asociat cu stresul cronic sau îmbătrânirea, dar și creează un teren fertil pentru adaptarea psihologică și gestionarea mai eficientă a provocărilor emoționale [1, p. 74]. Mai mult, efectele sportului implică o optimizare a receptorilor și a mecanismelor de recaptare, contribuind astfel la o mai bună adaptare la factorii stresori. Acest proces neurofiziologic stă la baza reducerii simptomelor anxioase și depresive, oferind o explicație științifică pentru rolul protector al exercițiului fizic în prevenirea tulburărilor de reglare emoțională [4, p. 46].

MATERIAL ȘI METODĂ

În cadrul cercetării au participat 65 de persoane, dintre care 45 care practică activități sportive (15 persoane care practică sport de echipă, 15 persoane care practică sport individual organizat, 15 persoane care practică activități fizice recreative), iar 20 de persoane care nu practică activități sportive. Pentru măsurarea variabilelor, am utilizat două instrumente validate științific: **Scala DASS-21**, care evaluează nivelul depresiei, anxietății și stresului, și **Chestionarul de evaluare a rezilienței psihologice** elaborat de Salvatore Maddi și adaptat de Leontiev și Raskazova. Aceste instrumente au fost alese pentru validitatea și fiabilitatea lor în contextul evaluării sănătății mintale și a capacității de adaptare la stres.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Pentru a investiga manifestarea stărilor emoționale și a rezilienței psihologice în funcție de specificul activității sportive, cercetarea a fost realizată pe un grup compus din

65 de persoane, selectate printr-o metodă de eșantionare convențională. Dintre acestea, 45 de participanți (reprezentând 69,2% din total) practică în mod constant activități sportive, iar 20 de persoane (30,8%) nu sunt implicate în activități fizice regulate.

Dintre cei 45 de participanți care practică sportul, grupul de studiu a fost structurat echilibrat, fiecare subgrup conținând câte 15 persoane (33,3%) în funcție de tipul activității sportive desfășurate. Astfel, au fost luate în considerare trei categorii distincte: sporturi de echipă, sporturi individuale organizate și activități fizice recreative.

Această clasificare a fost realizată intenționat pentru a surprinde influența diferențiată a dinamicii sociale, a nivelului de angajament și a contextului competițional asupra stărilor emoționale și a rezilienței psihologice:

- ✓ Sportul de echipă (de ex.: fotbalul, baschetul, voleiul) implică cooperare, comunicare și interacțiune constantă, elemente care pot contribui la creșterea stimei de sine, a coeziunii de grup și a sprijinului emoțional – factori asociați cu o reziliență psihologică sporită;
- ✓ Sporturile individuale organizate (de ex.: antrenamentul de forță, fitness-ul cu antrenor, artele marțiale) solicită autodisciplină, autonomie și concentrare internă, dezvoltând autocontrolul și autoreglarea emoțională, trăsături definitorii pentru adaptarea psihologică individuală;
- ✓ Activitățile fizice recreative (de ex.: plimbările, ciclismul, jogging-ul necompetitiv) sunt desfășurate în mod informal și au un rol important în reducerea stresului cotidian și menținerea echilibrului mental, fără presiuni externe.

Inițial au fost comparate persoanele active și cele sedentare la dimensiunile rezilienței psihologice și la subscalele chestionarului DASS-21: depresie, anxietate și stres.

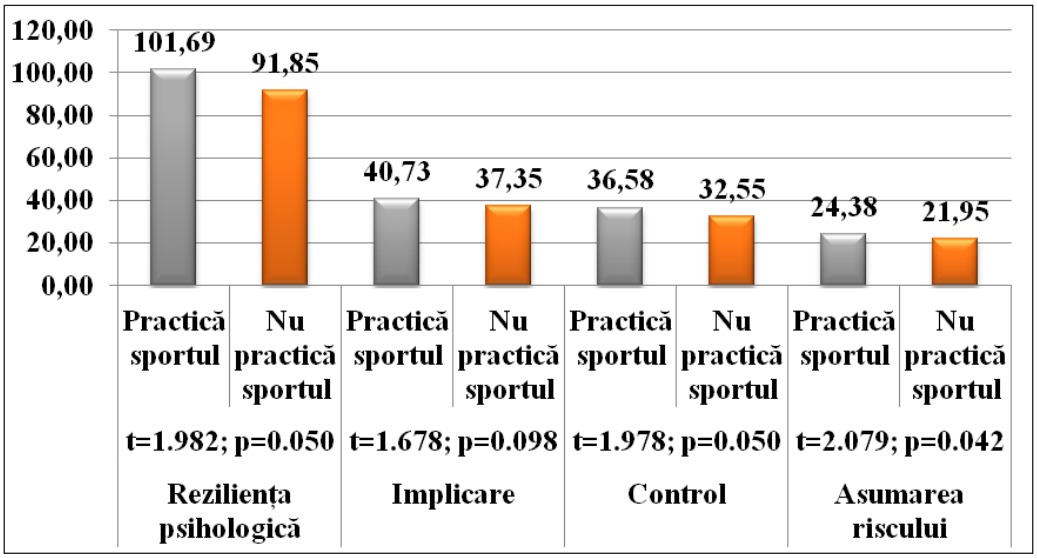

Figura 1. Reprezentarea valorilor medii și semnificația diferenței dimensiunilor rezilienței psihologice la subiecții care practică sportul și la cei care nu practică sportul

În cazul analizei rezilienței psihologice, diferența medie dintre cele două grupuri este semnificativă la limită statistică (t=1.982; p=0.050), cu o medie superioară înregistrată la persoanele active fizic (m=101.69) față de cele sedentare (m=91.85). Acest rezultat susține ideea că practicarea sportului contribuie la dezvoltarea unei structuri psihice mai rezistente, capabile să răspundă adaptativ în fața adversităților.

O diferență semnificativă statistic a fost înregistrată și la dimensiunea „control" (t=1.978; p=0.050), unde persoanele care practică sportul au raportat o percepție mai mare a controlului asupra propriei vieți și asupra factorilor stresanți. Acest rezultat poate fi interpretat prin prisma faptului că activitatea sportivă solicită autodisciplină, planificare și decizii rapide, ceea ce întărește sentimentul de eficiență personală.

La dimensiunea „asumarea riscului", diferențele au fost chiar mai evidente (t=2.079; p=0.042). Persoanele active fizic au obținut scoruri semnificativ mai mari, ceea ce indică o deschidere mai mare către situații noi și provocatoare, dar și o toleranță mai crescută față de incertitudine. În termeni psihologici, acest aspect reflectă flexibilitatea cognitivă și încrederea în capacitățile proprii, trăsături esențiale pentru reziliență.

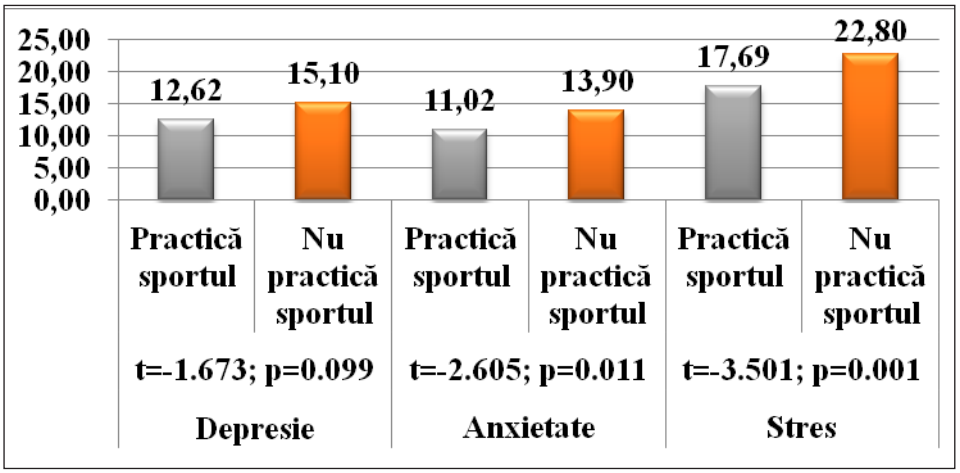

Figura 2. Reprezentarea valorilor medii și semnificația diferenței la depresie, anxietate și stres la subiecții care practică sportul și la cei care nu practică sportul

Rezultatele ne indică o diferență semnificativă statistic între cele două grupuri în ceea ce privește anxietatea (t = -2.605, p = 0.011). Persoanele care practică sportul au un nivel mediu de anxietate mai scăzut (m = 11.02) comparativ cu cele sedentare (m = 13.90). Acest rezultat susține presupunerea că activitatea fizică are un rol protector împotriva simptomelor anxioase, atât prin mecanisme fiziologice (reducerea tensiunii musculare, reglarea sistemului nervos autonom), cât și prin componentele psihosociale ale sportului (creșterea încrederii în sine, reglarea emoțională, apartenența socială).

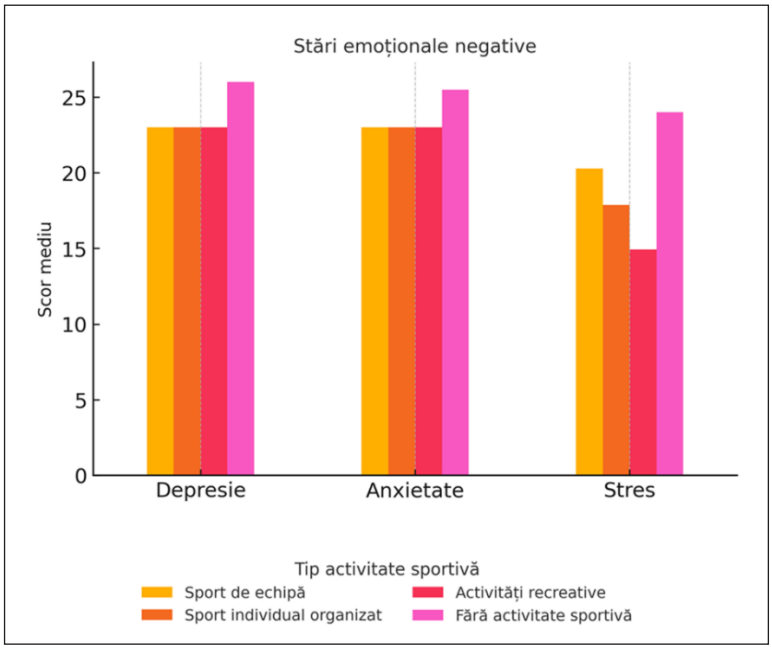
Diferența este și mai pronunțată în cazul nivelului de stres, unde s-a înregistrat o valoare t de -3.501 și un nivel p de 0.001. Aceasta reprezintă o diferență foarte semni-

ficativă statistic, confirmând cu un grad ridicat de încredere că persoanele active (m = 17.69) experimentează un nivel de stres semnificativ mai redus decât cele sedentare (m = 22.80). Aceste date întăresc concluziile anterioare conform cărora sportul reprezintă un instrument eficient de gestionare a stresului psihologic, contribuind la echilibrul emoțional și la reducerea vulnerabilității în fața presiunilor zilnice.

În ceea ce privește nivelul depresiei, media este mai mică în grupul celor care practică sport (m = 12.62) față de grupul sedentar (m = 15.10), conturând o legătură puternică cu literatura de specialitate. Astfel meta-analiza realizată de Schuch și colaboratorii [3] a evidențiat că activitatea fizică este o intervenție eficientă pentru reducerea simptomelor depresive la diverse categorii de populație, susținând rolul sportului ca factor protector și strategie de prevenție. Această concluzie se aliniază cu datele noastre, care indică la o proporție mai mare de indivizi cu niveluri normale sau scăzute de depresie în rândul celor care practică sport.

În continuare am încercat să depășim simpla comparație între persoane active și sedentare și am explorat o întrebare mai subtilă: contează ce tip de sport alegem pentru echilibrul nostru emoțional și adaptativ?

În cadrul analizei ANOVA, ne-am concentrat pe compararea nivelului de reziliență psihologică și a stărilor emoționale negative (depresie, anxietate, stres) în funcție de tipul activității sportive practicate: sport de echipă, sport individual organizat și activitate fizică recreativă. Pentru a evidenția tendințele generale, a fost inclus și grupul de referință constituit din persoane care nu practică deloc sportul.

Figigura 3. Diferența de medie a stărilor emoționale negative în funcție de activitatea sportivă

În ceea ce privește stările emoționale negative participanții care practică activități recreative au înregistrat cel mai scăzut nivel de stres (m = 14.93), urmați de cei implicați în sporturi individuale (m = 17.87) și cei din sporturi de echipă (m = 20.27). Grupul sedentar, de referință, a prezentat un nivel estimativ ridicat de stres.

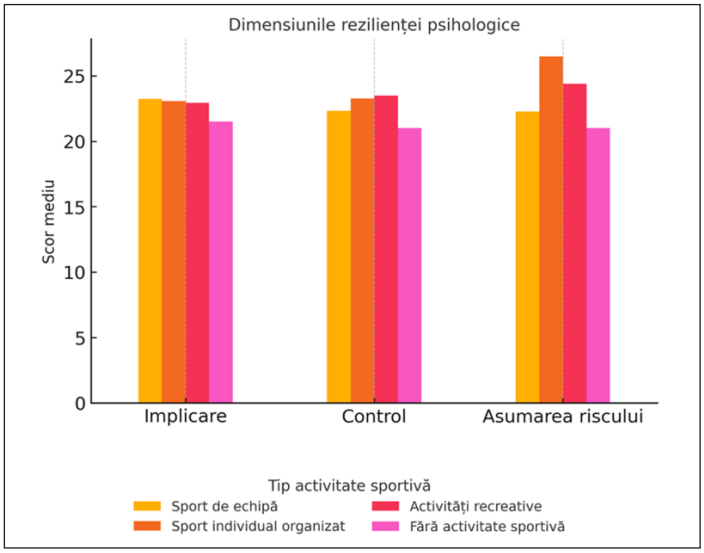

Figura 4. Diferența de medie a dimensiunilor rezilienței psihologice în funcție de activitatea sportivă

Referitor la reziliența psihologică au fost analizate cele trei dimensiuni distincte: implicarea, controlul și asumarea riscului. Rezultatele obținute indică valori medii relativ apropiate pentru implicare si control în rândul celor care practică activități sportive. Astfel, la nivelul implicării, media scorurilor a fost de 23.23 pentru sporturile de echipă, 23.07 pentru sporturile individuale și 22.93 pentru activitățile recreative. La dimensiunea control, valorile au fost de 22.33 (echipă), 23.27 (individual) și 23.47 (recreativ).

Analiza de tip ANOVA aplicată celor trei forme de activitate sportivă a evidențiat diferențe semnificative statistic doar pentru două variabile psihologice: la asumarea riscului participanții din sporturile individuale organizate au obținut cel mai mare scor mediu (m = 26.47), comparativ cu sporturile recreative (m = 24.40) și cele de echipă (m = 22.27), cu o diferență semnificativă statistic (F = 3.815, p = 0.030); în cazul stresului valorile medii cele mai scăzute aparțin participanților implicați în activități recreative (m = 14.93), urmați de cei din sporturi individuale (m = 17.87) și de echipă (m = 20.27), această diferență fiind, de asemenea, semnificativă statistic (F = 4.920, p = 0.012).

În următoarea etapă am studiat relația dintre reziliența psihologică și cele trei stări emoționale negative: depresia, anxietatea și stresul, pentru cele patru grupuri de subiecți analizate: sport de echipă, sport individual organizat, activități recreative și persoane care nu practică activități sportive. Rezultatele corelației scot în evidență ur-

mătoarele rezultate: în grupul persoanelor care nu practică sportul, corelațiile au fost mai slabe și în general nesemnificative statistic, cu excepția relațiilor dintre reziliență și depresie (r=-0.451, p=0.046); sportul de grup (N=15) prezintă cele mai puternice corelații negative între reziliență și anxietate (r până la -0.845, p<0.001), precum și corelații semnificative cu depresia și stresul, ceea ce susține ipoteza că interacțiunea socială și suportul echipei amplifică efectele protective ale rezilienței psihologice; sportul individual organizat (N=15) evidențiază corelații inverse foarte puternice, în special între reziliență și depresie (r=-0.774, p=0.001), precum și între reziliență și stres (r=-0.664, p=0.007); în cazul activităților sportive recreative (N=15) s-a constatat o corelație invers-proporțională semnificativă doar între reziliența psihologică generală și depresie (r = -0.564, p = 0.028), sugerând că un nivel mai ridicat al rezilienței este asociat cu un nivel mai scăzut al simptomelor depresive. Aceste rezultate indică faptul că, deși activitățile recreative contribuie într-o anumită măsură la reducerea simptomelor depresive, efectul lor protector asupra anxietății și stresului este mai limitat, probabil din cauza caracterului lor necompetitiv, mai puțin structurat și orientat predominant spre relaxare și bunăstare generală.

CONCLUZII

În urma cercetării teoretice și empirice efectuate au fost identificate patru profiluri psihologice distincte în funcție de specificul activității fizice. Astfel, persoanele implicate în sporturi de echipă prezintă competențe socio-emoționale avansate și motivație predominant extrinsecă, însă resimt stres anticipator cauzat de presiunile externe. Sportivii din activități individuale organizate se remarcă prin motivație intrinsecă intensă, autodisciplină și responsabilitate crescută față de propriile performanțe, dezvoltând o reziliență psihologică înaltă. Cei implicați în activități recreative demonstrează echilibru emoțional și motivație orientată către relaxare și bunăstare personală, activitatea fizică fiind esențială pentru reglarea emoțională. În contrast, persoanele inactive fizic prezintă un nivel mai scăzut de reziliență psihologică și tind să adopte strategii pasive în gestionarea stresului cotidian, devenind vulnerabile din punct de vedere emoțional, fără a atinge însă pragul unor patologii evidente. Studiul de față a evidențiat clar rolul central al activității sportive în diminuarea stărilor emoționale negative și consolidarea rezilienței psihologice, subliniind importanța integrării activității fizice în stilul de viață modern ca investiție esențială pentru sănătatea psihică individuală și socială.

REFERINȚE:

1. CÂRSTEA, G. *Sportul ca terapie: Impactul activității fizice asupra sănătății mentale*. Cluj-Napoca: Editura Argonaut, 2019. 325 p.
2. RĂDULESCU, M. *Inteligența emoțională în managementul stresului.* Editura Universității din București, 2019. 322 p.

3. SCHUCH, F. B., VANCAMPFORT, D., RICHARDS, J., ROSENBAUM, S., WARD, P. B., & STUBBS, B. *Exercise as a treatment for depression: A meta-analysis adjusting for publication bias*. Journal of Psychiatric Research, 77, 2016. 146 p.
4. STOICA, D. *Stările emoționale în sport: Teorii și studii de caz.* Sibiu: Editura Tehnică, 2019. 327 p.
5. TOMA, A. *Sportul ca factor de reziliență psihologică: Impactul activității fizice asupra stării de bine.* București: Editura Universitară, 2023. 247 p.
6. TUDOR, A. *Flexibilitate cognitivă și reziliență: Strategii pentru o viață echilibrată*. Ed. Humanitas, 2021. 624 p.

EVALUAREA DIMENSIUNILOR AFECTIVE ÎN PERSONALITATEA JUCĂTORULUI DE NOROC PATOLOGIC DIN ROMÂNIA

EVALUATION OF AFFECTIVE DIMENSIONS IN THE PERSONALITY OF PATIENTS WITH PATHOLOGICAL GAMBLING IN ROMANIA

CZU: 159.923:794.9:616.89(498) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.42**

Florian Viorel MIU
ORCID: 0009-0001-9862-8554
E-mail florian_miu@yahoo.com
Universitatea Danubius, Galați, România

Abstract: *The present article provides an analysis of the correlation between affective disorders (depression and anxiety) and the severity of gambling pathology, highlighting the significant involvement of emotional vulnerabilities in the persistence and development of problematic gambling behaviors. Epidemiological studies indicate a high prevalence of anxiety and depressive symptomatology among individuals with gambling disorder, with these affective disturbances being associated not only with impaired emotional coping mechanisms but also with increased resistance to therapeutic interventions. In our study, conducted on a sample of 115 subjects from Galați, Romania, a statistically significant positive correlation was confirmed between the severity of gambling behavior and the intensity of affective symptoms, with anxiety demonstrating a more pronounced presence than depression. These findings underscore the necessity of implementing multidimensional therapeutic interventions aimed at both reducing compulsive gambling behaviors and strengthening emotional resources, with the goal of improving quality of life and preventing relapse. In conclusion, an integrated approach addressing both affective disorders and gambling pathology is crucial for enhancing treatment efficacy and mitigating adverse effects on individuals' mental health.*

Keywords: *anxiety, depression, pathological gambling, severity.*

INTRODUCERE

Jocurile de noroc ca formă de divertisment acceptată social a cunoscut o expansiune continuă în ultimii ani, iar impactul negativ al jocului de șansă problematic sau adictiv, atât asupra jucătorului, cât și a celor din jur, conduce la necesitatea realizării unor studii în acest domeniu asupra particularităților psiho-sociologice autohtone - studii cu rol important în instituirea unor strategii naționale de prevenție și tratament. [11]

Datele identificate în cercetările epidemiologice susțin o implicare de importanță deosebită a tulburărilor afective în dezvoltarea și menținerea patologiei jocului de noroc, fiind observate vulnerabilități emoționale în proporții mari, în principal simptomatologie caracteristică depresiei și/sau anxietății. [9]

Un studiu amplu realizat de Blaszczynski and Nower (2002) a propus un model conceptual etiologic pentru jocul de noroc patologic care identifică trei tipare: jucătorul de noroc condiționat comportamental, jucătorul de noroc vulnerabil emoțional și cel antisocial-impulsiv, clasicare pe baza căreia se pot dezvolta prognostice și recomandări diferite de tratament. În acelați studiu se arată că jucătorii vulnerabili emotional folosesc comportamentul de joc de noroc ca o modalitate de modelare afectivă. Acești indivizi prezintă abilități reduse de coping emotional și se confruntă cu simptome de depresie și/ sau anxietate pe care încearcă să le amelioreze prin joc. Mecanismele considerate ca bază pentru relația dintre tulburările afective și jocul de noroc compulsiv includ vulnerabilități biologice privitoare la procesele serotonergice și noradrenergice. [3]

Alte studii prezintă simptome caracteristice depresiei dintre care se menționează stări de iritabilitate, lipsă de concentrare, lipsă de interes în angregarea unor activități sociale, lipsă de energie și tulburări ale somnului la jucătorii de noroc patologic. De asemenea s-a identificat o corelație între jucătorii care preferă jocurile ce implică un nivel ridicat al abilităților(exemplu: curse de cai) și prezența simpromelor de depresie severă. [10]

În privința tratamentului, prezența tulburărilor de dispoziție sunt asociate cu perioade mai lungi de timp necesare pentru obținerea abstinenței stabile, fiind corelate cu o rezistență crescută la schimbare, iar intervenția terapeutică este necesar să vizeze ambele patologii. [5] De asemenea, dintre tulburările afective, prezența simptomelor de anxietate și a tulburărilor de anxietate sunt identificate în procente semnificativ mai mari la jucătorii de noroc patologic comparativ cu populația generală. [7]

Deși simptomele de anxietate sunt comune în jocul de noroc patologic, iar prevalența lor ridicată în rândul jucătorilor este bine stabilită,mai puțin cunoscut este modul în care aceste simptome influențează prezentarea clinică a patologiei. Există, însă, linii de cercetare care sugerează că anxietatea este un contributor puternic în comportamentul de joc. Există cercetările legate de alte tipuri de adicții care arată că comportamentul de consum este o modalitate disfuncțională de a face față anxietății. [12] Eliberarea de anxietate este, oricum, de scurtă durată, iar simptomele deseori reapar, cu o intensitate mult mai mare; se crează astfel un ciclu în care individul anxios prezintă o formă mult mai severă a comportamentului adictiv. Din alt punct de vedere, biasul de atenție spre elementele considerate amenințătoare este un fenomen bine caracterizat, iar alte elemente considerate non-amenințătoare tind să fie mai puțin percepute la indivizii anxioși. [1] În concluzie, unii cercetători iau în considerare ideea că jucătorii de noroc patologic prezintă un focus redus asupra comportamentului de joc(de exemplu sumele implicate în joc). Acest deficit de atenție poate fi un alt factor care conduce la amplificarea severității în jocul de noroc patologic. [13] Un studiu recent a găsit o corelație pozitivă între anxietate, impulsivitatea atențională și severitatea patologiei jocului de noroc, conform cu criteriile DSM-V. De asemenea, a observat că jucătorii de noroc patologic cu nivel ridicat de anxietate prezintă mai frecvent risc de suicid. [8]

ASPECTE METODOLOGICE

Scopul cercetării: evaluarea incidenței tulburărilor afective (depresie și anxietate) în corelație cu gradul de severitate a adicției.

Material și metodă. În cadrul cercetării am realizat un studiu analitic, transversal, prin care am evaluat dimensiunile afective care caracterizează jucătorii de noroc patologic.

Lotul de cercetare a inclus 115 subiecți din România, care au fost selectați în urma înscrierii voluntare într-un program de prevenire şi asistenţă medicală, psihologică şi socială a adicțiilor din Galați, in perioada ianuarie – octombrie 2021, urmând o serie de criterii de includere și de excludere.

Criterii de includere în studiu: scor cu valoare de minim 5 la testul *South Oaks Gambling Screen –SOGS*.

Criterii de excludere: vârsta sub 18 ani; neacceptarea includerii în studiu și a semnării consimțământului informat; participarea, în trecut, în programe de psihoterapie. Înrolarea în program s-a realizat în urma unei examinări preliminare de screening pentru stabilirea diagnosticului de dependență de jocuri de noroc, utilizând *Inventarul de diagnosticare pentru jocul de noroc patologic South Oaks Gambling Screen –SOGS*.

Studiul s-a desfăşurat în deplin acord cu principiile etice cuprinse în Declaraţia de la Helsinki (2008). Toți pacienții participanți la studiu au semnat Consimțământul informat.

Ipoteza cercetării. Există o corelație pozitivă semnificativă statistic între gradul de severitate al jocului de noroc patologic și intensitatea tulburărilor afective (anxietate și de depresie).

Instrumente psihologice aplicate în studiu

- **a.** *Inventarul de diagnosticare pentru jocul de noroc patologic (South Oaks Gambling Screen –SOGS).* Unul dintre atuurile utilizării inventarului constă în facilitatea cu care se administrează și se scorează și în faptul că s-a demonstrat a fi benefic în diagnosticul adicției de jocuri de noroc atât la adulți, cât și la adolescenți, incluzând 16 itemi care se pliază pe criteriile de diagnostic din DSM-IV, 4 dintre aceștia nefiind incluși în scorare. [4]
- **b.** *Inventarul de Depresie Beck – ediţia a doua (BDI - II) (Beck Depression Inventory-Second Edition)* este un instrument de auto-evaluare alcătuit din 21 de itemi, menit să măsoare nivelul depresiei la adulţi şi adolescenţi cu vârsta peste 13 ani. Această versiune a chestionarului (BDI-II) a fost dezvoltată pentru evaluarea simptomelor corelate criteriilor de diagnosticare pentru tulburările depressive descrise în Manualul de Diagnostic şi Statistică a Tulburărilor Mentale – ediţia a IV-a al Asociaţiei Americane de Psihiatrie (DSM – IV, 1994). [6]
- **c.** *Inventarul Beck de Anxietate (Beck Anxiety Inventory – BAI).* Beck si colab. (1988) au construit acest inventar pornind de la ideea că scalele existente pana la acel moment prezentau probleme în diferențierea anxietatea de depresie, fiind caracterizate de validitate discriminativă slabă. Această situație era

cauzată îndeosebi de faptul că scalele de anxietate includeau itemi corespunzatori simptomelor de depresie. Pentru a combate această suprapunere, Beck si colaboratorii lui au realizat o analiză secvențială a itemilor care candidau a fi incluși în acest chestionar dintr-o plajă de 86 itemi. Astfel, la o analiză preliminară au fost înlăturați primii 20 itemi care conduceau la suprapunerea celor două patologii. În urma unor serii de analize ulterioare au fost deasemenea înlăturați 19 itemi iar cei 37 itemi păstrați au format versiunea preliminară a inventarului de anxietate care a fost testat pe un lot de 116 subiecți. În urma analiza validității și confidenței fiecărui item în parte au mai fost înlăturați 16 itemi si au fost păstrați doar 21 itemi care formează versiunea finala a Inventatului de Anxietate Beck. În comparație cu chestionarele de anxietate anterioare, acest inventar prezintă mai multe semne somatice caracteristice anxietății, iar prin analiza factorială s-a concluzionat existenta a mai multor factori: unul cognitiv și altul somatic sau patru factori precum: cognitiv, vegetativ, psihomotor si panica. Scorul total al scalei este inclus în intervalul 0-63, iar autorii precizează anumite scoruri prag pentru a evalua severitatea anxietatii (Beck si colab. 2000): 0-9 normal sau lipsa anxietatii; 10-18 anxietate usoara spre moderata; 19-29 anxietate moderata spre severa, 30-63 anxietate severa. [2]

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Pentru a valida diagnosticul de joc de noroc patologic pentru participanții la studiu am aplicat ***Inventarul de diagnosticare pentru jocul de noroc patologic - South Oaks Gambling Screen***. În urma analizei cantitative a rezultatelor obținute la acest test, scorul mediu pentru lotul de studiu 13.66, scorul minim obtinut fiind 7, iar cel maxim 19, dintr-un maxim total posibil de 20. Cei mai multi participanți au obținut scorul 14 (22 de participanți) – Fig. 1.

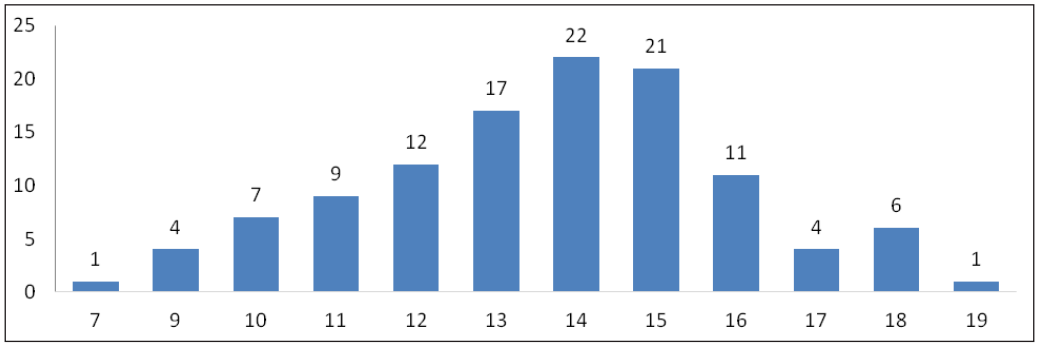

Fig. 1. Distribuția mediilor la Inventarul de diagnosticare pentru Jocul de Noroc Patologic (South Oaks Gambling Screen, SOGS)

In scopul cuantificării severității patologiei jocului de noroc la subiecții incluși în studiu, am utilizat Indexul de Severitate a Jocului de Noroc Patologic. În urma analizei cantitative, scorul mediu pentru lotul de studiu 16.2, scorul minim obtinut fiind 4, iar cel maxim 22 (vezi Fig. 2).

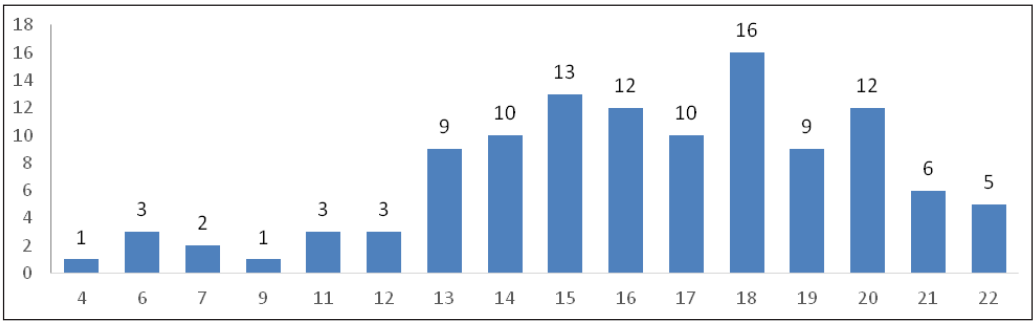

Fig. 2. Distribuția mediilor la Indexul de severitate a jocului de noroc patologic

Conform interpretării rezultatelor la ***Indexul de severitate a jocului de noroc patologic***, punctajele 1-2 indică un nivel scazut al dependentei cu consecinte negative minime sau neidentificate, punctajele 3-7 indică nivel moderat al dependentei cu unele consecinte negative, iar 8 sau mai multe sunt obținute de subiecții cu severitate ridicată a patologiei. În cadrul studiului nostru, distribuția lotului în funcție de gradul de severitate a adicției prezintă următoarea configurație: nici un subiect nu a prezentat nivel redus al adicției, 6 subiecți au prezentat nivel moderat, iar 109 subiecți se confruntau cu grad de severitate ridicat a patologiei. Astfel, 94.78% dintre participanți prezintă un grad de severitate ridicat al patologiei și doar un mic procent a fost identificat cu nivel moderat al adicției (5.22%) Nici una dintre persoanele care si-au exprimat intenția de înrolare în studiu nu s-a incadrat în categoria „nivel redus al adicției".

Pentru evaluarea anxietății în cadrul lotului de studiu, am folosit **Inventarul Beck de Anxietate,** scorul mediu obținut fiind cu valoarea de 43.21, valoarea minima obținută fiind 32, iar cea maximă 49. – fig. 3. Conform interpretării scorurilor obținute, în eșantionul studiat - 7 subiecți au prezentat nivel moderat al anxietății și 108 – nivel ridicat de anxietate (Fig, 4). Astfel 6.1% se încadrează în categoria de anxietate moderată și 93.9% în cea de anxietate ridicată.

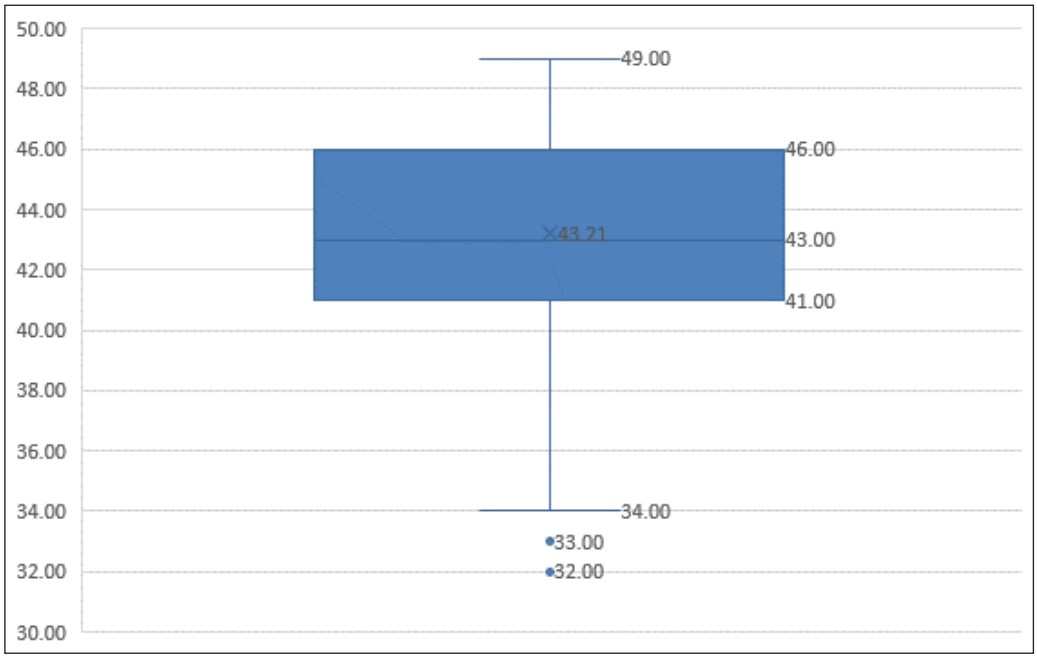

Fig. 3. Histograma scorurilor rezultate la Inventarul Beck de Anxietate în cadrul lotului de studiu

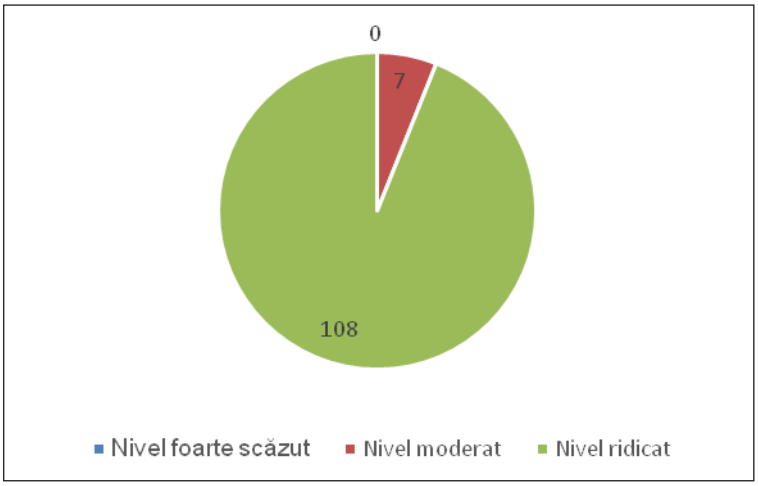

Fig. 4. Inventarul Beck de Anxietate – evidențierea categoriilor rezultate în lotul de studiu

Pentru evaluarea nivelului de anxietate în cadrul grupului am aplicat **Inventarul de Depresie Beck**, scorul mediu obținut în eșantionul studiat este 40.14, cu un minim de 13, si un maxim de 66 (Fig. 5). Conform interpretării scorurilor la test, 6 subiecți

sunt încadrați în depresie ușoară, 17 în depresie moderată și 92 participanți în depresie severă (Fig. 6).

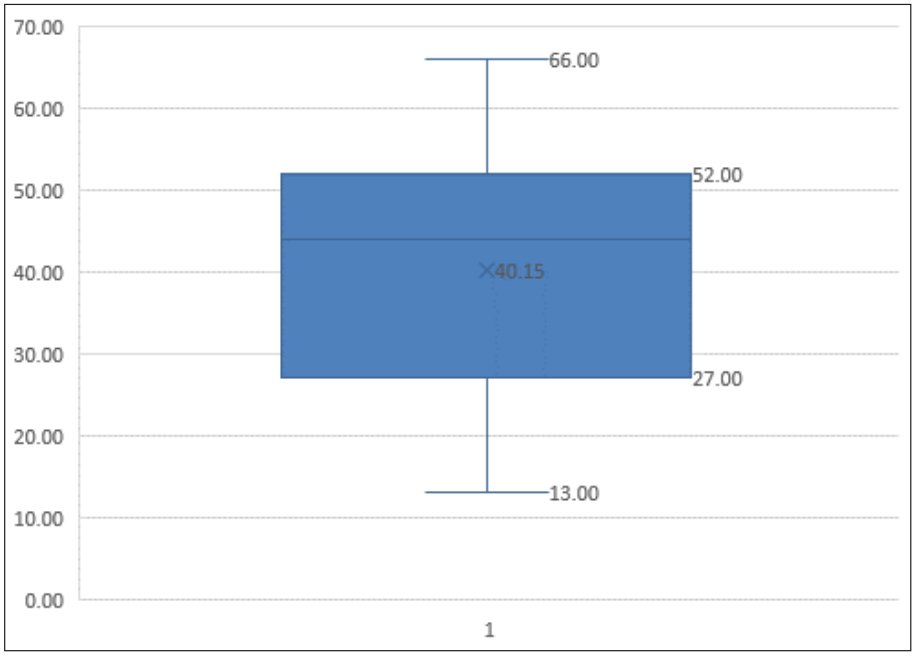

Fig. 5. Distribuirea scorurilor obținute la Inventarul de Depresie Beck în cadrul lotului de studiu

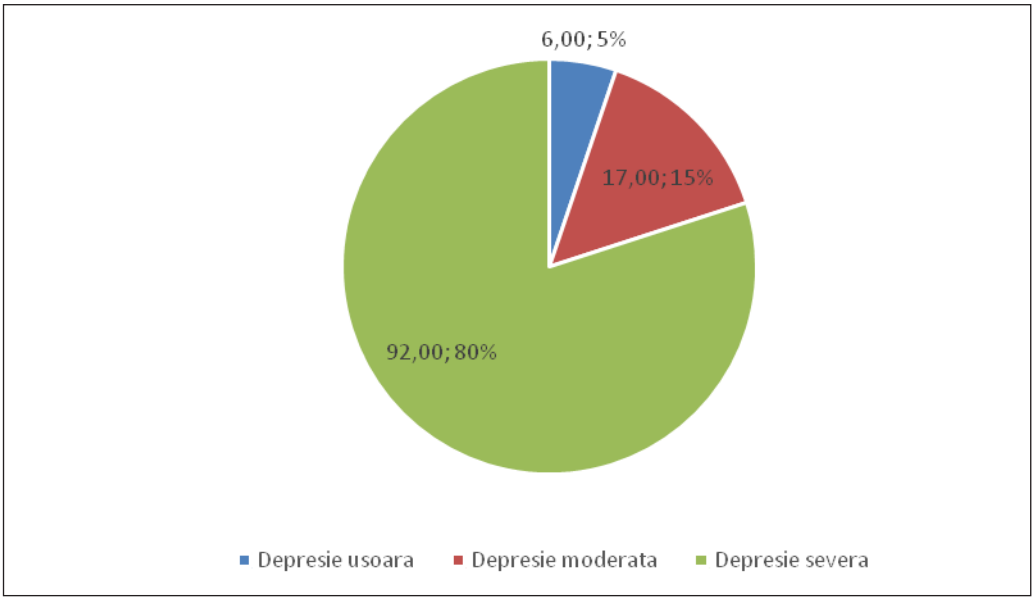

Fig. 6. Inventarul de Depresie Beck în cadrul lotului de studiu

Tabel 1. Analiza corelației între gradul de severitate a jocului de noroc patologic și nivelul de anxietate

Variabile		Indicele de severitate a jocului de noroc patologic	Inventarul Beck de Anxietate
Indicele de severitate a jocului de noroc patologic	Coeficientul de corelație	1	.887**
	Pragul de semnificație (2-tailed)		<.001
	Număr participanți	115	115
Inventarul Beck de Anxietate	Coeficientul de corelație	.887**	1
	Pragul de semnificație (2-tailed)	<.001	
	Număr participanți	115	115

În Tabelul 1 se poate observa o corelație Pearson pozitivă cu valoarea de 0.887 între gradul de severitate a jocului de noroc și Indicele de Anxietate BECK. Astfel, se admite existența unei corelații pozitive semnificative statistic între gradul de severitate al jocului de noroc patologic și nivelul de anxietate.

Tabel 2. Analiza corelației între gradul de severitate al jocului de noroc patologic și nivelul de depresie

Variabile		Indicele de severitate a jocului de noroc patologic	Inventarul de Depresie Beck
Indicele de severitate a jocului de noroc patologic	Coeficientul de corelație	1	.859**
	Pragul de semnificație (2-tailed)		<.001
	Număr participanți	115	115
Inventarul de Depresie Beck	Coeficientul de corelație	.859**	1
	Pragul de semnificație (2-tailed)	<.001	
	Număr participanți	115	115

În Tabelul 2 se poate observa o corelație Pearson pozitivă cu valoarea de 0.859 între gradul de severitate a jocului de noroc și Inventarul de Depresie Beck. Asftel, se vali-

dează existența unei corelații pozitive semnificativă statistic între gradul de severitate al jocului de noroc patologic și nivelul de depresie.

Conform rezultatelor prezentate în Tabelul 1 și Tabelul 2, se validează ca adevărată ipoteza conform căreia există o corelație pozitivă semnificativă statistic între gradul de severitate al jocului de noroc patologic și intensitatea tulburărilor afective (anxietate și de depresie).

CONCLUZII

Din punct de vedere afectiv, în cadrul lotului studiat am observat un grad ridicat de anxietate(93.9% dintre subiecți) și o incidență ridicată a depresiei severe(80% dintre participanți). Aceste rezultate sunt în concordanță cu datele din literatura de specialitate care arată o rată mare de comorbiditate între tulburările afective și adicția de jocuri de noroc.

În studiul nostru am demonstrat corelații puternice între nivelul de severitate al jocurilor de noroc și tulburările afective, cu valori mai mari pentru anxietate în comparație cu nivelul de depresie.Rezultatele noastre sunt în concordanță cu datele din cercetările de specialitate care au găsit un rol important al tulburărilor afective în dezvoltarea și menținerea patologiei jocului de noroc, fiind observate vulnerabilități emoționale în proporții mari, în principal simptomatologie caracteristică anxietății și/sau depresiei.

Aceste rezultate evidențiază importanța unor intervenții terapeutice multidimensionale în gestionarea problemelor legate de comportamentul patologic de jocuri de noroc, accentuând necesitatea abordării concomitente a comorbidităților afective. Prevalența frecventă a simptomatologiei anxioase și depresive în rândul acestei populații indică un posibil mecanism de menținere și evoluție a comportamentului de joc patologic, într-un ciclu vicios în care vulnerabilitățile emoționale amplifică comportamentul problematic, iar acesta din urmă intensifică manifestările afective. În consecință, se sugerează că intervențiile teraputice ar fi benefic să fie centrate nu doar pe reducerea simptomelor de joc, ci și pe consolidarea resurselor emoționale și dezvoltarea strategiilor eficiente de management al anxietății și depresiei. În concluzie, abordarea integrată a tulburărilor afective și a comportamentelor problematice de joc de noroc poate contribui semnificativ la reducerea impactului negativ asupra calității vieții și la facilitarea unui sistem de sprijin adaptat nevoilor populației vulnerabile la această patologie.

BIBLIOGRAFIE:

1. BAR-HAIM, Y., LAMY, D, PERGAMIN, L., BAKERMANS-KRANENBURG M. J., VAN IJZENDOORN, M. H. Threat-related attentional bias in anxious and non-anxious individuals: a meta-analytic study. În: *Psychological Bulletin*. 2007. Nr. 133(1), p 1-24.
2. BECK, A. T., EPSTEIN, N., BROWN, G., STEER, R. Further evidence for the validity of the Beck Anxiety Inventory with psychiatric outpatients. În: *Journal of anxiety disorders*. 1993. Nr. 7(3), p 195 – 205.

3. BLASZCZYNSKI, A, NOWER, L. A pathways model of problem and pathological gambling. În: *Addiction.* 2002. nr. 97(5), p. 487-99.
4. CLARK, L., STUDER, B., BRUSS, J., TRANEL, D., BECHARA, A. Damage to insula abolishes cognitive distortions during simulated gambling. În: *Proceedings of the National Academy of Sciences.* 2014. Nr. 111(16), p 6098-6103.
5. HODGINS, D. C., PEDEN, N., CASSIDY, E. The association between comorbidity and outcome in pathological gambling: A prospective follow-up of recent quitters. În: *Journal of gambling studies*. 2005. Nr. 21(3), p. 255-71.
6. JACKSON-KOKU, G. Beck depression inventory. În: *Occupational medicine*. 2016. Nr 66(2), p. 174-175.
7. LORAINS F. K., COWLISHAW, S., THOMAS, S. A. Prevalence of comorbid disorders in problem and pathological gambling: systematic review and meta-analysis of population surveys. În: *Addiction.* 2011. Nr. 106(3), p. 490-498.
8. MEDEIROS GC, SAMPAIO DG, LEPPINK EW, CHAMBERLAIN SR, GRANT JE. Anxiety, gambling activity, and neurocognition: a dimensional approach to a non-treatment-seeking sample. În: *Journal of Behavioral Addictions*. 2016. Nr 5(2), p 261-270.
9. PETRY, N. M., Stinson F. S., Grant B. F. Comorbidity of DSM-IV pathological gambling and other psychiatric disorders: results from the National Epidemiologic Survey on Alcohol and Related Conditions. În: *Journal of Clinical Psychiatry*. 2005. nr.66(5), p. 564-74.
10. RIZEANU, S. *Psihoterapia jocului de șansă patologic.* București: Ed. Universitară; 2013. ISBN 2000000917269
11. SHAFFER, H. J, KORN, D. A. Gambling and related mental disorders: A public health analysis. In: *Annual review of public health*. 2002; nr.23(1), p 171-212.
12. SHER K. J., TRULL T. J., BARTHOLOW, B. D., VIETH, A. Personality and alcoholism: issues, methods, and etiological processes. În: *Psychological theories of drinking and alcoholism*. 1991. Nr 2, p. 54-105.
13. SPITZER, R. L et. al. Health-related quality of life in primary care patients with mental disorders: results from the PRIME-MD 1000 Study. În: Journal of American Medical Association. 1995, nr. 19, p 1151-1517.

MANIFESTĂRI PSIHO-AFECTIVE NONVERBALE ALE TRAUMEI LA SUPRAVIEȚUITORII VIOLENȚEI CRONICE DIN KIVU

MANIFESTATIONS PSYCHO-AFFECTIVES NON VERBALES DU TRAUMATISME CHEZ LES SURVIVANTS DE VIOLENCES CHRONIQUES AU KIVU

CZU: 159.96:616.89-008.44:316.613.43(672.4 https://doi.org/10.59295/spd2025s.43

NGONGO BEBELAS GRÂCE, *drd., Israel*
ORCID: 0009-0000-2668-5261
E-mail: bebelasgrace@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The Kivu region of the Democratic Republic of the Congo (DRC) has been the epicenter of chronic violence for decades, with complex and long-lasting psychotraumatic consequences for the civilian population. The aim of this article is to provide an analysis of the non-verbal psycho-affective manifestations of trauma in survivors, in a context where awareness of psychological health issues remains low and psychological pathologies are widely stigmatized. Using a methodology based on a critical and extensive synthesis of scientific literature (psychology, anthropology, political science), detailed reports from non-governmental organizations (NGOs) and international agencies, as well as documented testimonies, this study examines how extreme traumatic experiences are reflected in the body, behavior, and social interactions. The results of this synthesis indicate that nonverbal manifestations, such as psychosomatic disorders, behavioral changes (withdrawal, aggression) and profound alterations in interpersonal communication, are not only prominent, but often constitute the main language of suffering. A low level of mental health literacy, associated with the prevalence of traditional explanatory models of suffering, significantly hinders the recognition of these signals. The article concludes that there is a dual need for greater recognition of the nonverbal semiology of trauma by those working in the field and for a sustained effort of psychoeducation and de-stigmatization to create an environment conducive to healing in Kivu.*

Keywords*: Psycho-affective trauma, Kivu (DRC), Chronic violence, Nonverbal manifestations, Nonverbal communication, Mental health in Africa, Stigmatization, Psychoeducation, Somatization.*

INTRODUCERE

Context și justificare pentru subiect

Timp de aproape trei decenii, estul Republicii Democratice Congo (RDC), în special provinciile Kivu de Nord și de Sud, a fost una dintre regiunile cele mai afectate de instabilitate și conflicte armate de pe continentul african [2]. Această violență cronică, alimentată de o interacțiune complexă a factorilor locali, naționali și regionali, inclusiv concurența pentru resursele naturale, dinamica identității și slăbiciunile structurale ale

statului, are consecințe devastatoare pentru populațiile civile [22]. Dincolo de bilanțurile macabre raportate în mod regulat, viața de zi cu zi a milioane de oameni este marcată de expunerea la violență extremă, deplasări forțate și insecuritate generalizată.

În fața acestui dezastru umanitar, sănătatea fizică a fost, în mod logic, principala țintă a atenției. Cu toate acestea, impactul psihologic al acestei violențe endemice este la fel de devastator, deși mai puțin vizibil. Consecințele psiho-afective sunt profunde, complexe și de lungă durată confirmă medicii fără frontiere [16]. Acesta este locul în care studiul nostru își găsește justificarea. Acest articol susține că o analiză a impactului conflictului din Kivu este incompletă dacă nu analizează în profunzime rănile invizibile, în special cele care nu pot fi exprimate verbal.

Această nevoie este cu atât mai stringentă cu cât se înscrie într-un context mai larg, cel al locului ocupat de sănătatea psihologică în multe societăți africane. RDC, ca și alte țări din regiune, se confruntă cu o dublă provocare: pe de o parte, un sistem de sănătate formal extrem de subfinanțat, în care sănătatea mintală este adesea ultima prioritate (Organizația Mondială a Sănătății [20]) și, pe de altă parte, un mediu socio-cultural în care conștientizarea conceptelor psihologice este limitată, iar stigmatizarea tulburărilor psihice rămâne un obstacol major în calea căutării de ajutor (Musisi & Kinyanda [18]). Această alfabetizare scăzută în domeniul sănătății mintale face ca identificarea sechelelor traumatice, în special atunci când se manifestă non-verbal – obiectivul studiului nostru – să fie deosebit de dificilă și să justifice o analiză aprofundată și nuanțată.

Problema și obiectivele cercetării

Literatura științifică internațională a stabilit în mare măsură că experiențele traumatice extreme pot copleși capacitatea unui individ de a le procesa și de a le povesti coerent [10]. Amintirile pot fi fragmentate, încapsulate și manifestate nu prin relatări, ci prin retrăiri senzoriale, reacții corporale și modele comportamentale [23]. În contextul din Kivu, unde oroarea actelor comise (violuri în masă, masacre, canibalism forțat etc.) depășește adesea înțelegerea și, prin urmare, punerea în cuvinte, această dimensiune non-verbală este fundamentală.

Cu toate acestea, această expresie tăcută se lovește de un potențial zid de neînțelegere. Într-un mediu în care înțelegerea psihicului și a tulburărilor sale este limitată și în care modelele explicative tradiționale sau religioase predomină adesea asupra abordărilor biopsihosociale, cum sunt percepute aceste manifestări? O stare de apatie posttraumatică poate fi interpretată ca lene; iritabilitatea defensivă ca răutate; durerea somatică ca rezultat al unei vrăji. Această discrepanță între manifestarea suferinței și recunoașterea socială a acesteia constituie o a doua traumă pentru supraviețuitor, aceea de a nu fi înțeles în cea mai profundă suferință a sa.

Prin urmare, problema centrală a acestui articol este de a explora natura, semnificația și implicațiile manifestărilor psiho-afective non-verbale ale traumei în rândul supraviețuitorilor violenței cronice din Kivu, prin analizarea modului în care acest fenomen este exacerbat de contextul unei conștiințe psihologice scăzute.

Obiectivele specifice ale acestei cercetări sunt:

- Elaborarea unei hărți detaliate a principalelor forme de manifestări psiho-afective non-verbale ale traumei (somatice, comportamentale, comunicaționale) raportate în literatura de specialitate și observațiile clinice în contexte de violență cronică, cu un accent deosebit pe Kivu;
- Analiza în profunzime a modului în care aceste manifestări pot fi înțelese ca expresii ale suferinței psihologice și strategii complexe de adaptare în fața unor experiențe extreme, în lumina teoriilor psihotraumatologice și a antropologiei medicale;
- Discutarea critică a implicațiilor acestor manifestări și a lipsei de conștientizare psihologică pentru diagnostic, îngrijire psihosocială, relații interpersonale ale supraviețuitorilor și formarea personalului de intervenție în Kivu.

ANALIZA LITERATURII DE SPECIALITATE

O înțelegere aprofundată a manifestărilor non-verbale ale traumei în Kivu necesită un dialog între mai multe domenii de cunoaștere. Această analiză a literaturii de specialitate își propune să sintetizeze contribuțiile psihotraumatologiei contemporane, studiile contextuale ale crizei congoleze, lucrările privind percepția sănătății mintale în Africa și cercetările privind expresia non-verbală a suferinței.

Cadre teoretice ale psihotraumatologiei

Conceptualizarea modernă a traumei a evoluat mult [1, 3] dincolo de modelul inițial al tulburării de stres post-traumatic (PTSD) descris în DSM-III. În timp ce PTSD rămâne un diagnostic relevant, munca lui Judith Herman [10] privind trauma complexă (C-PTSD) este infinit mai relevantă pentru contextele de violență cronică, cum ar fi Kivu. Herman [10] descrie modul în care expunerea prelungită și repetată la violența interpersonală (tortură, violență domestică, conflicte prelungite) afectează nu numai memoria evenimentului, ci și distorsionează profund toate aspectele personalității victimei: reglarea afectelor (dificultăți în gestionarea furiei, tristeții, anxietății), conștiința (disociere, amnezie), imaginea de sine (sentimente de rușine, vinovăție, pătare), relațiile cu ceilalți (dificultăți de încredere, izolare) și sistemele de credință (pierderea credinței, viziune cinică asupra lumii). Acest cadru ne ajută să înțelegem că trauma nu este doar o „tulburare", ci o adevărată rană a identității.

În urma acestor lucrări, cercetători precum Bessel van der Kolk [23] au subliniat dimensiunea neurobiologică și corporală a traumei. Declarația sa, „The Body Keeps the Score", rezumă ideea că amintirile traumatice nu sunt întotdeauna codificate de hipocampus ca narațiuni autobiografice, ci pot fi stocate ca fragmente senzoriale și emoționale în zone mai primitive ale creierului, cum ar fi amigdala. Aceste amintiri implicite pot fi reactivate de cel mai mic stimul care amintește de traumă, declanșând reacții fiziologice și comportamentale (fugă, luptă, îngheț) care sunt în afara controlului conștient. Această

perspectivă este fundamentală pentru a înțelege de ce un supraviețuitor poate reacționa cu panică intensă sau furie explozivă „fără niciun motiv aparent" sau de ce suferința se exprimă atât de des prin durere fizică și boală. Studiile neuroimagistice au documentat aceste mecanisme, arătând hiperactivitate în amigdală și hipoactivitate în zonele prefrontale (cum ar fi zona lui Broca, legată de producerea limbajului), ceea ce explică dificultatea de a pune cuvinte groazei „alexitimie traumatică" [15].

Contextul Kivu: violență cronică și consecințe psihologice

Literatura privind Kivu, deși provine în principal din științe politice, jurnalism și rapoarte ale ONG-urilor, este bogată în descrieri ale dinamicii violenței (Autesserre [2]; Schellens [22]). Aceste lucrări descriu o „economie politică a violenței" în care grupurile armate proliferează, iar violența devine o strategie de supraviețuire sau de putere. În ceea ce privește sănătatea mintală, mai multe studii epidemiologice au încercat să cuantifice impactul acestei crize. De exemplu, un studiu realizat de Roberts et al. [21] în zonele din Kivu de Nord a constatat rate ale simptomelor PTSD de peste 40 % în rândul adulților. Alte cercetări efectuate de ONG-uri precum MSF și Fundația Panzi**,** fondată de Dr. Denis Mukwege în 1999, relevă rate ridicate de depresie, anxietate și tulburări legate de sinucidere, în special în rândul supraviețuitorilor violenței sexuale (Mukwege [17]). Aceste cifre, deși alarmante, reprezintă probabil doar vârful icebergului. Ele se bazează pe chestionare standardizate care, după cum am subliniat, pot omite cazurile în care suferința este exprimată în principal în termeni somatici sau comportamentali sau în care persoanele, din neîncredere sau modestie, își păstrează simptomele pentru ele însele.

Sănătatea mintală și percepția acesteia în Africa Subsahariană

Un obstacol major în calea înțelegerii și tratării traumei în Kivu constă în contextul mai larg al sănătății mintale în Africa subsahariană. „Decalajul în materie de sănătate mintală" – diferența uriașă dintre nevoi și resursele disponibile – este deosebit de pronunțat/Programul de acțiune „Combler les lacunes en santé mentale" [19].

Se estimează că mai mult de 85% dintre persoanele care suferă de tulburări mintale grave în țările cu venituri mici nu primesc niciun tratament. Acest deficit nu este doar cantitativ (deficit de psihiatri, psihologi, infrastructură), ci și calitativ și cultural [19].

Stigmatizarea bolilor mintale este un fenomen puternic [9]. În plus, există adesea mai multe **modele explicative pentru** suferința psihică. Modelele biomedicale coexistă cu modele tradiționale sau religioase care atribuie boala unor cauze externe: vrăjitorie, încălcarea unui tabu, furia strămoșilor (a se vedea, de exemplu, analiza **psihopatologiei vrăjitoriei** în Togo). Suferința este rareori percepută ca o disfuncție individuală, ci ca simptomul unei tulburări a legăturii sociale [5]. Lucrările etnopsihiatrului Piero Coppo [6] evidențiază necesitatea de a nu opune aceste sisteme diferite de îngrijire, ci mai degrabă de a le corela.

În plus, există adesea mai multe **modele explicative pentru** suferința psihologică. Modelele biomedicale coexistă cu modelele tradiționale sau religioase care atribuie boala unor cauze externe: vrăjitorie, încălcarea unui tabu, furia strămoșilor sau posesia demonică [24], despre etnopsihiatria din Africa Centrală. Un studiu calitativ efectuat într-o comunitate rurală din Kivu de Sud, de exemplu, ar putea arăta că simptomele disociației posttraumatice sunt unanim interpretate ca „pierderea unei părți din suflet" în urma unei vrăji. Aceste cadre de gândire, departe de a fi anecdotice, determină abordările terapeutice inițiale ale familiilor, care se adresează cel mai adesea vindecătorilor tradiționali, profeților sau pastorilor [12]. Deși acești actori pot oferi uneori sprijin comunitar și un cadru de semnificație, ei pot, de asemenea, să întârzie accesul la îngrijiri psihiatrice sau psihologice atunci când este nevoie, sau chiar să ofere „tratamente" (exorcizări violente, acuzații) care agravează situația.

Exprimarea non-verbală a suferinței

Psihologia interculturală și antropologia medicală au subliniat de mult timp faptul că limbajul corpului este un mijloc important de exprimare a suferinței. Lucrarea lui Arthur Kleinman [13] privind „expresiile de suferință" arată că fiecare cultură are un repertoriu de moduri acceptabile de exprimare a suferinței. **Somatizarea**, exprimarea suferinței psihologice prin simptome fizice, este una dintre aceste expresii universale, dar este deosebit de răspândită în contexte în care verbalizarea emoțiilor este mai puțin încurajată. Cercetările privind comunicarea nonverbală [14] au decodat, de asemenea, modul în care elemente subtile precum postura, contactul vizual și distanța interpersonală pot comunica stări interne de teamă, supunere sau neîncredere.

Literatura de specialitate existentă ne oferă instrumente pentru înțelegerea traumei în Kivu. Cu toate acestea, ea evidențiază, de asemenea, o triplă lacună:

- analiză încă insuficientă a manifestărilor traumei dincolo de PTSD clasic;
- luarea în considerare limitată a impactului contextului cultural și a lipsei de „cultură psihologică" asupra percepției și exprimării traumei; și
- explorare încă prea rară a manifestărilor *non-verbale* specifice ale suferinței în această regiune. Acest articol se situează la intersecția acestor trei lacune

METODOLOGIE

Acest studiu se bazează pe o metodologie riguroasă de sinteză critică și analitică a literaturii existente. Această abordare, care ar putea fi descrisă ca o „revizuire narativă structurată" [7], a fost aleasă datorită capacității sale de a încorpora o gamă largă de surse. Aceasta ne permite să luăm în considerare nu numai studiile cantitative și calitative, ci și așa-numitele rapoarte „gri", care sunt adesea esențiale în contexte specifice de criză sau de teren. Această flexibilitate metodologică este esențială pentru a înțelege complexitatea subiectului studiat, în special în regiuni precum Kivu din Republica Democrată Congo (RDC).

Strategia de căutare a documentelor

Cercetarea documentară a fost efectuată într-un mod minuțios și direcționat. Au fost explorate trei tipuri principale de surse:

1. Literatura științifică academică: a fost efectuată o căutare sistematică în baze de date de referință precum PubMed, PsycINFO și Scopus. Cuvintele-cheie utilizate au acoperit o gamă largă de subiecte relevante: „trauma", „Kivu", „RDC", „comunicare non-verbală", „somatizare", „stigmatizare", „vindecare tradițională", printre altele. Această etapă ne-a permis să identificăm cele mai riguroase studii științifice care erau cele mai relevante pentru subiectul nostru.

2. Literatura „gri": conștienți de importanța informațiilor de pe teren și de la actorii din prima linie, am consultat, de asemenea, o gamă largă de rapoarte elaborate de organizații neguvernamentale (ONG-uri) precum: Medici fără frontiere (MSF), Human Rights Watch (HRW), Amnesty International și International Rescue Committee (IRC). De asemenea, au fost incluse rapoarte ale angajaților ONU, cum ar fi: Înaltul Comisariat al Națiunilor Unite pentru Refugiați (UNHCR), Fondul Națiunilor Unite pentru Copii (UNICEF) și Organizația Mondială a Sănătății (OMS). Aceste surse oferă o perspectivă esențială asupra realității de pe teren și a provocărilor cu care se confruntă populațiile locale.

3. Cărți și articole contextuale: pentru a obține o mai bună înțelegere a contextului specific al conflictului congolez și a problemelor legate de etnopsihiatrie în această regiune, a fost compilată o selecție de cărți și articole specializate. Aceste surse fac posibilă contextualizarea datelor din alte tipuri de literatură și îmbogățesc analiza noastră.

Metoda de analiză a datelor: analiza tematică

Analiza datelor a fost ghidată de principiile analizei tematice, astfel cum sunt descrise de către Braun V. & Clarke V. [4]. Această abordare permite gruparea informațiilor în categorii semnificative, facilitând identificarea temelor recurente și a legăturilor dintre diferite surse. Categoriile astfel construite au servit drept bază pentru structurarea următoarei secțiuni a lucrării noastre, dedicată prezentării rezultatelor.

REZULTATE

Trauma din kivu și expresiile sale tăcute

Această secțiune detaliază manifestările psiho-afective non-verbale ale traumei, ilustrându-le cu exemple pentru a arăta realitatea suferinței tăcute.

Manifestări somatice și fiziologice: corpul ca câmp de luptă al memoriei

Somatizarea este una dintre cele mai frecvente manifestări. Simptomele includ:

- **Dureri cronice generalizate:** dureri de cap, dureri de spate, abdominale și pelvine, adesea „migratoare" și rezistente la analgezice. Rapoartele Organizației Mondiale a Sănătății privind criza umanitară din Kivu confirmă faptul că populațiile strămutate, în special femeile, suferă în mod disproporționat de du-

reri cronice și simptome psihosomatice legate de traumele suferite [20]. O femeie supraviețuitoare descria, de exemplu, durerile sale:

- **Tulburări gastrointestinale și oboseală cronică:** oboseala extremă, care nu poate fi ameliorată prin odihnă, reflectă epuizarea unui sistem nervos aflat în alertă permanentă;
- **Hiperreactivitate fiziologică**: hipervigilență, tresărire exagerată, palpitații și tulburări profunde de somn.

Manifestări comportamentale: ruperea legăturilor și acțiunea

Trauma ne modifică profund modul de a fi în lume.

- **Retragerea socială și încețoșarea emoțională**: O retragere în sine, o pierdere a interesului și o incapacitate aparentă de a simți emoții, fie ele pozitive sau negative.
- **Agresivitate și iritabilitate:** explozii de furie care sunt adesea reactivări traumatice. Cazul **lui „Jean" (nume fictiv), un tânăr de 16 ani demobilizat dintr-un grup armat, este emblematic. El oscilează între tăcere și violență, iar familia sa îl descrie ca fiind „posedat"**, luptând să înțeleagă că agresivitatea sa este o manifestare a terorii pe care a interiorizat-o.
- **Comportamente de evitare și control:** Supraviețuitorii dezvoltă strategii pentru a evita orice le-ar putea aminti de traumă.

Modificări în comunicarea interpersonală nonverbală: limbajul tăcut al corpului

Comunicarea non-verbală este un canal deosebit de sensibil la starea noastră internă.

- **Postura și privirea:** postura este adesea una de înfrângere (umeri cocoșați, spate cocoțat). Privirea poate fi evazivă, hipervigilentă sau "goală", deconectată, indicând o stare de disociere. Un psiholog din Bukavu descrie **„postura supraviețuitorului"**: umeri veșnic cocoșați, ochi care scanează camera, dar „văd prin tine".
- **Prosodie și expresii faciale:** tonul vocii este adesea alterat (monoton, tensionat). Expresiile faciale pot fi fixe (expresie facială „mascată") sau pot exprima în mod cronic tristețe sau neîncredere.

DISCUȚII

Aceste rezultate trebuie analizate din punctul de vedere al psihobiologiei traumei, al cadrelor culturale locale de interpretare și al barierelor structurale concrete din calea accesului la îngrijire.

Impactul fundamental al contextului psiho-cultural: modele explicative și căi de îngrijire

Interpretarea psihobiologică este insuficientă fără contribuția etnopsihiatriei. După cum a arătat Piero Coppo [6], este necesar să se facă **legătura între medicina**

tradițională și biomedicină. În multe societăți africane, suferința psihologică este interpretată ca simptom al unei tulburări a legăturii sociale, familiale sau spirituale [5].

Studiul lui Bansard [3] privind „Psihopatologia vrăjitoriei" în Togo este explicativ. O stare de disociere (alienare) poate fi interpretată ca fiind rezultatul unei agresiuni vrăjitorești sau al unei greșeli comise împotriva unui strămoș. În acest caz, vindecarea implică **„munca strămoșului"**, menită să liniștească strămoșul și să reintegreze subiectul în filiația sa. Aplicat la Kivu, comportamentul lui „Jean" ar putea fi interpretat de familia sa ca o posedare de către „spiritele tufișurilor", necesitând mai degrabă intervenția unui vindecător (*nganga*) decât consiliere psihologică. Aceste modele nu sunt simple „credințe", ci sisteme terapeutice coerente care abordează tulburarea socială al cărei simptom este boala.

Bariere structurale și practice în calea îngrijirii

Chiar dacă oamenii doresc să acceseze asistența medicală formală, obstacolele sunt imense. Studiul realizat de Kanani și Bolinda [11] privind asigurările mutuale de sănătate din Bukavu arată că costul, distanța și calitatea percepută a serviciilor sunt factori determinanți... Sănătatea mintală este rareori o prioritate în cadrul acestor sisteme.

În plus, modelul biomedical poate fi în dezacord cu așteptările. Studiul efectuat într-un **spital de psihiatrie din Nigeria privind participarea familiei** [8] a relevat un nivel scăzut de aderență la tratament. Familia, principalul sprijin al pacientului, este adesea privită de sistemul de sănătate ca un simplu executant, în timp ce ea este un actor central cu propriile reprezentări ale bolii. Lipsa psihoeducației și sentimentul că tratamentul "nu rezolvă adevărata problemă" (socială sau spirituală) contribuie la întreruperea tratamentului.

Implicații pentru intervenția holistică

Intervenția eficientă necesită o abordare pe mai multe niveluri:

- **Clinic:** Adoptați abordări „sensibile la traume" și adecvate din punct de vedere cultural, deschizând un dialog privind modelele explicative ale pacienților, așa cum susține Piero Coppo.
- **Familia:** Integrarea familiei ca partener terapeutic, pe baza lecțiilor studiului nigerian.
- **Comunitate:** Construirea de punți de legătură cu terapeuții tradiționali și desfășurarea de campanii de sensibilizare pentru îmbunătățirea cunoștințelor despre sănătatea mintală în Africa
- **Structural:** Asigurarea accesibilității și abordabilității serviciilor de sănătate mintală, după cum se subliniază în studiul Bukavu.

CONCLUZII

Analiza manifestărilor non-verbale ale traumei în Kivu dezvăluie o suferință profundă, adesea tăcută, care scapă cadrelor convenționale de diagnosticare și intervențiilor

care se concentrează asupra limbajului. Corpul, comportamentul și interacțiunile sociale devin scenele pe care se repetă oroarea, într-un context în care instrumentele de decodare a acestui limbaj lipsesc cu desăvârșire. Alfabetizarea scăzută în domeniul sănătății mintale, stigmatizarea și predominanța modelelor explicative tradiționale nu sunt obstacole secundare; ele se află în centrul problemei, creând o dublă pedeapsă pentru supraviețuitori: cea a traumei în sine și cea a neînțelegerii celor din jur și, uneori, chiar a profesioniștilor implicați.Un studiu aprofundat al manifestărilor non-verbale ale traumei în regiunea Kivu pune în lumină o realitate emoționantă: o suferință viscerală și adesea nespusă, care depășește cu mult limitele criteriilor de diagnostic convenționale și ale intervențiilor axate pe exprimarea verbală. Corpul, acțiunile și dinamica socială sunt transformate în teatre în care se repetă scene traumatice, într-un mediu în care instrumentele de interpretare a acestui limbaj lipsesc cu desăvârșire. Analfabetismul mintal, stigmatizarea socială și primatul interpretărilor tradiționale nu sunt obstacole secundare, ci chiar miezul problemei. Acestea creează o dublă suferință pentru victime: pe de o parte, greutatea traumei în sine și, pe de altă parte, incomprehensiunea celor din jur și, uneori, chiar a profesioniștilor din domeniul asistenței.

Această suferință se manifestă printr-o multitudine de semnale nonverbale: posturi corporale fixe sau retrase, expresii faciale marcate de tristețe sau angoasă, gesturi abrupte sau repetitive, tăceri prelungite și grele. Aceste manifestări, adesea neglijate sau interpretate greșit, sunt totuși strigăte tăcute care atestă profunzimea rănii psihologice. În plus, contextul socio-cultural din Kivu, marcat de o istorie de conflict și de violențe repetate, face situația și mai complexă. Normele culturale, credințele și practicile tradiționale pot influența modul în care trauma este trăită, exprimată și înțeleasă. De exemplu, unele comunități pot favoriza exprimarea emoțională reținută, în timp ce altele pot utiliza ritualuri specifice de vindecare pentru a face față traumei.

În fața acestei realități complexe, este imperativ să se dezvolte abordări de intervenție adecvate și sensibile din punct de vedere cultural. Aceasta înseamnă formarea profesioniștilor din domeniul sănătății și a actorilor comunitari pentru a recunoaște și interpreta manifestările non-verbale ale traumei, sensibilizarea cu privire la problemele de sănătate mintală, combaterea stigmatizării și valorificarea cunoștințelor și practicilor tradiționale. Este esențial să se asculte cu atenție poveștile de viață ale supraviețuitorilor, să se țină seama de nevoile lor specifice și să li se ofere sprijin psihologic și social adaptat la realitatea lor.

BIBLIOGRAFIE:

1. American Psychiatric Association. (2013). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (5th ed.).
2. AUTESSERRE, S. (2010). *The Trouble with the Congo: Local Violence and the Failure of International Peacebuilding*. Cambridge University Press.
3. BANSARD, N. (2023). *Psychopathologie de la sorcellerie, aliénation et travail*

de l'ancêtre: la transmission psychique et socioculturelle dans la filiation togolaise à l'épreuve du modernisme [Thèse de doctorat, Université d'Angers].
4. BRAUN, V. & CLARKE, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology, 3*(2), 77-101.
5. CORIN, E., & BIBEAU, G. (1980). De la forme culturelle au vécu des troubles psychiques en Afrique. Dans *La psychopathologie en Afrique*. Bureau d'études et de recherches pour la promotion de la santé.
6. COPPO, P. (2008). *De la forma culturală la experiența trăită a tulburărilor mintale în Africa*. Cambridge University Press.
7. GREEN, B.N., JOHNSON, C.D. & ADAMS, A. (2006). Writing narrative literature reviews for peer-reviewed journals: secrets of the trade. *Journal of Chiropractic Medicine, 5*(3), 101-117.
8. GUREJE, O., LASEBIKAN, V.O. & ADEBAYO, K.O. (2005). Family participation in treatment, post-discharge appointment and medication adherence at a Nigerian psychiatric hospital. *The British Journal of Psychiatry, 187*(2), 185-189.
9. GUREJE, O., LASEBIKAN, V.O., EPHRAIM-OLUWANUGA, O., OLLEY, B.O. & KOLA, L. (2006). Community survey of knowledge and attitude towards mental illness in Nigeria. *The British Journal of Psychiatry, 188*(5), 438-443.
10. HERMAN, J.L. (1992). *Trauma and Recovery: The Aftermath of Violence-from Domestic Abuse to Political Terror*. Basic Books.
11. KANANI, A.C. & BOLINDA, B.W. (2017). La Pauvreté et les Pauvres Dans la Ville de Bukavu. Essai D'ecriture Du Sens Et De La Causalite. *European Scientific Journal, 13*(2).
12. KISHIMBA, G. (2017). *Parcours thérapeutiques et représentations de la maladie mentale à Bukavu, RDC*. Presses Universitaires de Lubumbashi.
13. KLEINMAN, A. (1986). *Social Origins of Distress and Disease: Depression, Neurasthenia, and Pain in Modern China*. Yale University Press.
14. KNAPP, M.L. & HALL, J. A. (2009). *Nonverbal Communication in Human Interaction*. Wadsworth Publishing.
15. LANIUS, R. A., VERMETTEN, E. & PAIN, C. (Eds.). (2010). *The impact of early life trauma on health and disease: The hidden epidemic*. Cambridge University Press.
16. Médecins Sans Frontières. (2016). *Rapport d'Activités International 2015*. MSF.
17. MUKWEGE, D. (2021). *La force des femmes*. Gallimard.
18. MUSISI, S. & KINYANDA, E. (2020). Mental Health in Africa. Dans *Oxford Research Encyclopedia of Global Public Health*. Oxford University Press.
19. Organisation Mondiale de la Santé. (2008). *Programme d'action Combler les lacunes en santé mentale (mhGAP)*. OMS.

20. Organisation Mondiale de la Santé. (2018). *Humanitarian crisis in the Democratic Republic of the Congo: Health situation report*. WHO.
21. ROBERTS, B., FELIX, E., BROWNE, J. & de la SOUDIÈRE, M. (2011). Mental health of conflict-affected populations in eastern Congo: a cluster randomised controlled trial. *The Lancet, 378*(9802), 1591-1601.
22. SCHELLENS, M.K. *VIOLENT NATURAL RESOURCE CONFLICTS.* Stockholm, 2020 http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-184699
23. Van der KOLK, B.A. (2014). *The Body Keeps the Score: Brain, Mind, and Body in the Healing of Trauma*. Viking.
24. ZEMPLÉNI, A. (1998). *Les guérisseurs de la folie*. Presses Universitaires de France.

PERCEPȚIILE STUDENȚILOR ASUPRA CONCEPTULUI DE CALITATE A VIEȚII

AN ANALYSIS OF STUDENTS' PERCEPTIONS REGARDING THE CONCEPT OF QUALITY OF LIFE

CZU: 159.937-057.875:330.59 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.44**

Oxana PALADI
ORCID: 000-0002-6391-5035
E-mail: oxana.paladi@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Diana-Elena DRAGOMIR, România
ORCID: 0009-0000-7304-0431
E-mail: ms.diana.dragomir@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This study presents a qualitative analysis of free association data regarding the concept of quality of life as perceived by university students. The concept encompasses a broader scope than individual living standards, addressing all aspects of the conditions in which people live, including their needs and aspirations. According to the World Health Organization, quality of life refers to individuals' perceptions of their position in life within the context of the culture and value systems in which they live, and in relation to their goals, expectations, standards, and concerns. This interpretation supports the idea that quality of life is a subjective assessment embedded within cultural, social, and environmental contexts. The research sample included 256 participants—both undergraduate and master's students from Romania. The findings indicate that students perceive quality of life as a holistic and subjective experience that transcends material possessions or academic success.*

Keyword: *quality of life, free association method, student perceptions.*

INTRODUCERE

La nivel teoretic, analiza noţiunii - *calitatea vieţii* a dus la apropierea definiţională a acestui construct de conceptul de bunăstare subiectivă, ca urmare a includerii atât a satisfacţiei vieţii, cât şi a emoţiilor pozitive şi negative în sfera lor conceptuală, ceea ce permite considerarea celor două constructe ca fiind interşanjabile. Geneza conceptului de calitate a vieţii a pornit de la constatarea faptului că abundenţa materială, a resurselor nu reprezintă o condiţie singulară pentru ca oamenii să fie mulţumiţi de viaţa lor şi că dezvoltarea doar de tip industrial are şi consecinţe negative. De aceea, dimensiunea psihologică a calităţii vieţii constituie o verigă esenţială, despre care se vorbeşte în cercetările realizate în acest domeniu de către E. Zaharia, I. Mărgineanu etc. [2].

În viziunile autorului Faraquhar, conceptul de calitate a vieții este studiat din perspectiva mai multor discipline: psihologie, filosofie, medicină, economie, științele mediului, sociologie [apud 8]. Preocupările pentru calitatea vieții nu au apărut din logica însăși a dezvoltării științei, ci au fost impuse acesteia din exterior. Ele au reprezentat răspunsul la o anumită criză a creșterii, specifică societății actuale, în concepțiile autorului I. Mărginean [1]. Calitatea vieții se definește, în literatura de specialitate, ca un concept prin intermediul căruia pot fi evaluate în toată complexitatea lor condițiile de viață, nivelul de trai, standardul și stilul de viață a populației [2]. Organizația Mondială a Sănătății definește calitatea vieții drept percepție a indivizilor asupra situațiilor lor sociale, în contextul sistemelor de valori culturale în care trăiesc și în dependență de propriile necesități, standarde și aspirații [5].

Conceptul de calitate a vieții a fost analizat și dezvoltat în societățile dezvoltate, mai precis în societatea nord-americană când președintele SUA Lindon Jhonson a reclamat că, realizările societății americane pot fi măsurate prin calitatea vieții populației băștinașe. S-a pornit de la faptul că o abundență materială nu poate să reprezinte totul pentru ca oamenii să fie mulțumiți de modul vieții lor, fapt ce impune necesitatea evaluării mai ample, globale și particulare ale problemelor de viață ale oamenilor [1].

Conform opiniei autorului T. Danii, calitatea vieții reprezintă un concept social-economic prin intermediul căruia pot fi evaluate în toată complexitatea lor condițiile de viață, nivelul de trai, standardul și stilul de viață a populației republicii [2].

Astfel, definițiile recente ale calității vieții înglobează mai mult componente psihologice decât economice, cum ar fi: starea de spirit, stilul de viață, orientările valorice, starea de sănătate (fizică și emoțională), nivelul de instruire ș.a [3].

În acest context, pornind de la studierea literaturii de specialitate s-a conturat obiectivul respectivei cercetări, de a identifica care sunt percepțiile studenților cu referire la conceptul „calitatea vieții”.

MATERIAL ȘI METODE

Pentru cercetarea realizată a fost valorificată *metoda asociației libere* sau evocarea liberă Conform metodei date subiecților li s-a propus să noteze cinci cuvinte sau îmbinări de cuvinte asemănătoare cu termenul inductor *calitatea vieții*. Avantajul acestei metode constă în faptul că subiectul evocă termenii asociați spontan și fără a fi influențați. La această etapă au fost obținuți indicatorii care indică asupra frecvenței termenilor asociativi. Totodată, subiecții antrenați în experiment au ierarhizat acești termeni asociativi, de la cel mai important la cel mai puțin important, reflectând asupra conceptului. Pentru a obține valoarea (cifra) care indică importanța termenului evocat în lanțul asociativ a fost folosită modalitatea de scriere a cuvintelor în ordine ierarhică, de la 1 la 5, cu indiciul 1 – pentru cel mai important și apropiat cuvânt, 2 – mai puțin important, iar 5 – pentru cel mai puțin important și îndepărtat cuvânt, similar scalei Likert.

Eșantionul cercetării a fost format dintr-un număr de 256 de subiecți, studenți la ciclul 1, licență și ciclul 2, master din România. Aceștia au fost participanți de gen feminin reprezentând de diferite categorii de vârstă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Demersul analitic realizat presupune, prezentarea conținutului percepției conceptului *calității vieții* specifice întregului lot supus cercetării. De altfel, prin metoda *asociației libere*, aplicată pe un lot de 256 persoane, au fost obținuți peste 1280 termeni asociativi pentru cuvântul inductor.

Procesul a implicat o analiză tematică inductivă a răspunsurilor de asociere liberă, concentrându-se pe identificarea ideilor, conceptelor și semnificațiilor recurente. Răspunsurile brute, inițial colectate, au fost extrase sistematic pentru a facilita această analiză. În continuare prezentăm câteva teme emergente și detalierea lor:

1. Bunăstarea holistică;
2. Liniște și echilibru interior;
3. Împlinire personală și satisfacție;
4. Relații semnificative și conexiune socială;
5. Securitate materială și autonomie

1. *Bunăstarea holistică* este cea mai răspândită temă, cuprinzând dimensiunile fizică, mentală, emoțională și socială. Studenții asociază în mod constant calitatea vieții cu un sentiment cuprinzător de a se simți bine și sănătos în toate aceste domenii. Conceptele cheie includ „bunăstare generală", „sănătate fizică și psihică", „stare de bine" și „echilibru bio-psiho-social".

Astfel, respondenții au definit calitatea vieții ca fiind „*nivelul pe care îl experimentează fiecare în legătură cu starea de sănătate și bunăstare*" sau „*bunăstare atât psihică cât și emoțională, socială*". De asemenea, se menționează că este „*bunăstare fizică și psihică*" și „echilibru bio-psiho-social"; „un concept complex care reflectă bunăstarea generală. Include *factori obiectivi*: sănătatea, veniturile, educația, siguranța și *subiectivi*: satisfacția, echilibrul dintre muncă și timp liber", ceea ce se aliniază cu definițiile existente.

Accentul constant pe „bunăstare" și „sănătate" în multiple dimensiuni sugerează că studenții nu percep calitatea vieții doar ca absența bolii, ci ca o stare proactivă. Această perspectivă indică o înțelegere sofisticată, care depășește simpla supraviețuire. Prin menționarea repetată a „sănătății fizice și psihice" și a „bunăstării generale", studenții semnalează că sănătatea nu este doar o componentă, ci o condiție fundamentală pentru calitatea vieții. Includerea sănătății „mentale" și „emoționale" alături de cea „fizică" demonstrează o conștientizare a interconectării acestor aspecte, depășind un model pur biomedical al sănătății. Aceasta implică faptul că inițiativele menite să îmbunătățească calitatea vieții studenților trebuie să abordeze bunăstarea mentală și emoțională la fel de critic ca și sănătatea fizică.

Aceasta nu este o condiție statică, ci o căutare activă a stabilității în mijlocul provocărilor. Studenții se confruntă cu tranziții semnificative, presiuni academice și cerințe sociale. Menționarea repetată a „liniștii" și „echilibrului" indică o recunoaștere a factorilor de stres inerenți din viețile lor. Aceasta nu este doar o dorință pasivă, ci indică un mecanism activ de gestionare sau un rezultat dorit al navigării cu succes a acestor

provocări. Prin urmare, calitatea vieții este percepută ca fiind capacitatea de a menține o stare interioară de calm și de a echilibra cerințele externe, ceea ce reprezintă o nevoie psihologică de ordin superior.

3. *Împlinire personală și satisfacție* – este tema care se referă la sentimentul de a-și atinge obiectivele personale, de a-și realiza aspirațiile, de a se simți mulțumit cu propria viață și de a experimenta bucurie și fericire. Tema dată subliniază aspectele subiective și aspiraționale ale calității vieții. Conceptele cheie includ „mulțumire", „satisfacție", „împlinire", „fericire", „bucurie" și „realizare profesională, personală". Printre definițiile oferite se numără „bucurie și echilibru în tot ceea ce fac", „măsura în care reușesc să îmi îndeplinesc țelurile și dorințele" și „mulțumirea cu propria viață, realizare profesională, personală". De asemenea, se menționează „capacitatea de a face ceea ce te face fericit" și „gradul de satisfacție pe care o persoană îl experimentează în viața sa". Un răspuns revelator este „sentimentul de împlinire, satisfacția lucrului bine făcut, lipsa grijilor", alături de „împlinire pe toate planurile".

Legătura puternică dintre calitatea vieții și împlinirea personală sugerează că studenții își definesc bunăstarea nu doar prin ceea ce *dețin*, ci prin ceea ce *fac* și *devin*. Aceasta evidențiază o mentalitate orientată spre creștere, în care dezvoltarea continuă și realizările contribuie semnificativ la calitatea vieții percepute. Pentru studenți, viața este adesea orientată spre viitor – obiective academice, aspirații profesionale, dezvoltare personală. Accentul pe „împlinire" și „satisfacție" derivate din atingerea scopurilor reflectă prezenta etapă de dezvoltare. Aceasta implică faptul că percepția calității vieții este văzută ca o călătorie de auto-actualizare, unde progresul și realizările contribuie direct la sentimentul lor de bunăstare, mai degrabă decât o stare statică.

4. *Relații semnificative și conexiune socială* - importanța relațiilor puternice și de susținere cu familia și prietenii, precum și sentimentul de apartenență la o comunitate, sunt aspecte centrale. Iubirea și sprijinul necondiționat sunt menționate frecvent. Conceptele cheie incluse sunt: „familie", „iubire necondiționată", „relații împlinitoare", „persoanele dragi lângă tine", „conexiuni profunde" și „relații sociale autentice". În același context, răspunsurile includ și expresiile: „reprezentată de familie, iubire necondiționată, sănătate, succes, pace, bunăstare", „să ai persoanele dragi lângă tine" și „liniștea din suflet și relațiile cu cei dragi". De asemenea, se subliniază că este „determinată de relațiile pe care le întreținem cu cei dragi, nivelul de împlinire pe care îl avem profesional, relația cu comunitatea". Alți respondenți au menționat „sănătate, relații de familie armonioase, statut social, confort financiar, activitate profesională făcută cu plăcere", „relații împlinitoare cu ceilalți și cu sine" și „timp petrecut cu familia, sănătatea mea și a familiei, prietenia".

Prioritizarea constantă a relațiilor subliniază înrădăcinarea socială a bunăstării individuale. Pentru studenți, calitatea vieții nu este o căutare solitară, ci este profund interconectată cu calitatea conexiunilor lor interpersonale. Aceasta denotă o nevoie puternică de apartenență și sprijin social. Ființele umane sunt ființe sociale, iar pentru tinerii adulți, relațiile cu semenii și familia sunt formative. Datele arată că studenții percep „iubirea",

„familia” și „relațiile” ca fiind fundamentale pentru calitatea vieții lor. Aceasta depășește simpla interacțiune socială; indică o nevoie de conexiuni profunde, de susținere și armonioase. Această observație este esențială pentru înțelegerea sănătății mentale a studenților, deoarece izolarea socială poate diminua semnificativ calitatea vieții.

5. *Securitate materială și autonomie* – această temă, deși mai puțin dominantă decât stările interne, stabilitatea financiară, confortul material și libertatea de a face alegeri sunt recunoscute ca factori importanți care contribuie la o viață bună. Conceptele cheie includ „confort material”, „stabilitate financiară”, „bani”, „nevoile materiale satisfăcute” și „libertate de a alege”. Răspunsurile includ și expresii precum: „să am nevoile materiale satisfăcute”, „confort material, stabilitate financiară, sănătate fizică și psihică” și „sănătate, relații de familie armonioase, statut social, confort financiar, activitate profesională făcută cu plăcere”. De asemenea, se regăsesc termeni precum „siguranță, bani, iubire, oameni, sănătate” și „nivelul de satisfacere a necesităților individului de la cele de bază până la cele de dezvoltare personală, potrivit aspirațiilor”.

Factorii materiali sunt priviți în primul rând ca facilitatori, mai degrabă decât ca definiția supremă a calității vieții. Studenții recunosc că stabilitatea financiară și confortul oferă baza și libertatea necesare pentru a urmări alte aspecte, intrinsec valoroase, precum sănătatea, relațiile și împlinirea personală. Aceasta sugerează o înțelegere ierarhică a nevoilor, similară cu ierarhia lui Maslow. Menționarea explicită a „nevoilor materiale satisfăcute” și a „stabilității financiare” alături de „sănătate” și „relații” indică faptul că, deși nu sunt definiția calității vieții, aceste aspecte materiale sunt considerate condiții necesare pentru atingerea acesteia. Expresia „să-mi permit financiar un trai bun, inclusiv vacanțe” ilustrează clar modul în care securitatea financiară permite experiențe dorite, legând bunăstarea materială de timp liber și plăcere personală. Aceasta indică o viziune practică, instrumentală asupra banilor și confortului.

CONCLUZII

Conform rezultatelor cercetării realizate constatările susțin o definiție a calității vieții, care prioritizează bunăstarea subiectivă, sănătatea mentală și emoțională, și conexiunile sociale puternice, în detrimentul indicatorilor pur academici sau economici. Divergența față de metricile pur obiective implică faptul că evaluările instituționale tradiționale ale bunăstării studenților ar putea fi incomplete sau nealiniate cu prioritățile studenților. Dacă studenții își definesc calitatea vieții în primul rând prin stări interne și relații, atunci metricile universitare care se concentrează exclusiv pe media generală, ratele de retenție sau angajarea după absolvire ratează aspecte critice ale experienței lor trăite. Aceasta impune o reevaluare a modului în care succesul și bunăstarea studenților sunt măsurate și susținute în cadrul instituțiilor de învățământ.

Percepțiile studenților asupra calității vieții sunt multifațetate, profund subiective și centrate în primul rând pe bunăstarea holistică (fizică, mentală, emoțională, socială), liniștea interioară, împlinirea personală și relațiile semnificative. Securitatea materială și autonomia joacă un rol instrumental în facilitarea acestor dimensiuni centrale.

Înțelegerea calității vieții din perspectiva studenților este valoroasă pentru dezvoltarea unor sisteme de sprijin și politici eficiente și relevante. Este esențial să se creeze și să se susțină medii care să cultive diverse dimensiuni ale calității vieții, permițând studenților să se dezvolte autentic și holistic.

REFERINȚE:

1. BĂTRÂNESCU, V.; GOROBIEVSCHI, S. Influența actorilor sociali asupra calității vieții. 2014. Disponibil: http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/2687/Conf_UTM_2014_Vol_III_pg97_101.pdf?sequence=1&isAllowed=y
2. MĂRGINEAN, I.; BĂLAŞA, A. Calitatea vieţii în România. Bucureşti: Expert, 2002. 405 p. ISBN 973-618-059-X
3. POTÂNG, A.; ȘIȘIANU, A. Percepția calității vieții în funcție de tipul de personalitate. În: Studia Universitatis. Revista științifică a Universității de Stat din Moldova, 2013, nr.5(65), pp. 115-120. ISBN 1857-2103
4. SÂRBU, A.; POTÂNG, A. Abordări conceptuale ale calității vieții și dezvoltării regionale durabile. În: INTELECTUS. 2015, nr.1, pp. 92-99. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/37096
5. WHOQOL User Manual PROGRAMME ON MENTAL HEALTH 1998. Disponbil: https://iris.who.int/bitstream/handle/10665/77932/WHO_HIS_HSI_Rev.2012.03_eng.pdf?sequence=1

PARTICULARITĂȚI ALE CALITĂȚILOR VOINȚEI LA PERSOANELE CU COMPORTAMENT ADICTIV

PARTICULARITIES OF QUALITIES OF WILL IN PEOPLE WITH ADDICTIVE BEHAVIOR

CZU: 159.947:316.624-056.83 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.45**

Oxana PALADI
ORCID: 000-0002-6391-5035
E-mail: oxana.paladi@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Miruna Elena MOANȚĂ, *drd., România*
ORCID: 0000-0002-0177-891X
E-mail: miruna.moantă@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Addictions are a current problem that is becoming increasingly widespread among the population. Regardless of its nature (physical or behavioral), studying the components involved in maintaining the addictive cycle and in the physical rehabilitation of addicted people is a necessity. The volitional process is involved in the management of relapses, the qualities of the will providing a broader picture of the problem. The objective of the research is to study the will and its qualities among people who have a natural addiction (e.g. drugs, tobacco, alcohol) or behavioral addiction (e.g. gambling, pornography). The results are low and average in terms of researching the qualities of the will: initiative, responsibility, determination, independence, self-control, perseverance, vigor, attention, determination.*

Keyword: *will, qualities of will, people with addictive behavior.*

INTRODUCERE

Domeniul adicției prezintă deja un istoric privind interesul oferit de literatura de specialitate și de către cercetători. Datorită complexității sale au existat de fiecare dată dezbateri privind componentele cheie ale unui dependențe. Indiferent de perspectiva sau modelul dependenței se poate observa că majoritatea lucrărilor de specialitate prezintă „pierderea controlului” ca o componentă comună exprimată implicit sau explici CITATION Grin04 \t \l 1048 [1, p. 1426] . Dependențele au la bază un mecanism de învățare care operează ori se formează în afara zonei conștiente. Ele intervin pe toate palierele vieții unei persoane și sunt dificil de oprit deoarece este lezat inclusiv procesul decizional și este depășită granița unui abuz singular/unic de comportamente sau substanțe [2, p. 1086]. Când ne gândim la dependențe este important de menționat faptul că ele pot să fie atât de substanțe, dar și de comportamente. Incapacitatea de a te opri, compulsiile,

craving-ul, toate acestea indică prezența unui comportament adictiv. Așa cum o persoana poate să dezvolte o dependență de alcool, droguri, sau tutun poate să dezvolte și o dependență de comportamente CITATION Grin04 \t \l 1048 [3, p. 6] . În cazul persoanelor dependente se poate observa faptul că aceștia persistă într-un comportament ridicându-se astfel implicarea voinței în acest proces [4, p. 1]. Jean Piaget susține că putem vorbi de manifestare a voinței în cazul în care sunt prezente două condiții: a) un conflict între două tendințe; b) când cele două tendințe dispun de forțe inegale cedând una în fața celeilalte având loc o inversare, astfel ceea ce era mai slab devine mai puternic, iar ceea ce se considera mai puternic este învins, deși în prima fază era considerat mai slab. Voința, în perspectiva acestuia este o caracteristică a acțiunilor complicate social care necesită mobilizare și se execută cu dificultate CITATION Grin04 \t \l 1048 [5, p. 407] . În consumul de droguri, de exemplu, managementul recăderilor este un proces volițional care implică o dezvoltare complexă din punct de vedere interpersonal, dar și intrapersonal pe dimensiune cognitivă, fizică, spirituală și afectivă [6, p. 4]. Voința antrenează întreaga personalitate a individului, aceasta fiind văzută ca o formă superioară de autoreglare care dispune de anumite calități specifice. Influența acestor calități se resimt atât la nivel conștient cât și la nivel inconștient CITATION Grin04 \t \l 1048 [5, p. 706] . Având ca bază complexitatea ei, se poate observa aportul pe care aceasta îl oferă în sfera domeniului adicțiilor. Dependențele, fiind la bază cu o voință defectuoasă, au ca rezultat acțiuni sau consecințe evaluate negativ [4, p. 673]. Pornind de la studierea literaturii de specialitate s-a conturat obiectivul respectivei cercetări, de a explora voința și calitățile sale în rândul persoanelor ce prezintă dependență de natură fizică (ex: droguri, tutun, alcool) sau de natură comportamentală (de ex: jocuri de noroc, pornografie).

MATERIALE ȘI METODTE

Eșantion:

Eșantionul a fost format dintr-un număr de 134 de subiecți cu diverse tipuri de adicții. Aceștia au fost selectați după ce au fost diagnosticați în prealabil de către persoane de specialitate (psihologi clinicieni sau psihiatrii) după caz. Participanții cu vârste cuprinse între 18 și 41 de ani prezintă o singură dependență sau mai multe. Sunt prezente astfel, în acest grup, persoane care au dificultăți cu: alcoolul, tutunul, canabis, substanțe inhalante, alte substanțe, jocuri de noroc, pornografie/sex, jocuri video sau cumpărături. Eșantionul este format dintr-un număr de 57 (SD=0,50) de participanți de gen feminin reprezentând un procent de 42,5% și 77 (SD=0,46) de respondenți de gen masculin reprezentând un procent de 57,5%. Dintre participanți un număr de 10, reprezentând un procent de 7,5, intră în categoria de vârstă între 18 și 22 de ani; 31 de persoane, reprezentând un procent de 23,1, intră în categoria de vârstă 23 de ani și 27 de ani; un număr de 36 de participanți, reprezentând un procent de 26,90, intră în categoria de vârstă între 28 și 31 de ani; 22 de participanți reprezentând un procent de 15,7 intră în categoria de vârstă între 32 și 36 de ani; 35 de participanți, reprezentând un proces de 26,1, intră în categoria de vârstă cuprinsă între 37 și 41 de ani, doar 1 persoană, reprezentând 0,7%, din întreg eșantionul are peste 42

de ani. În concluzie evidențiem că cel mai mare este grupul participanților care se află în intervalul de vârstă 28 – 31 de ani, urmat de grupul participanților din categoria de vârstă între 37 și 41 de ani, reprezentând 26,1% din numărul total al persoanelor intervievate.

Probe utilizate:

Pentru măsurarea calităților voinței a fost utilizat **Chestionarul pentru diagnosticarea calităților volitive ale personalității**, autor M.V. Ciumakov. Chestionarul are ca scop diagnosticarea sferei emoțional-volitive a personalității, însumând în total un număr de 78 de itemi. Variantele de răspuns sunt: *da, deseori; uneori; nu/nu știu*. Acesta permite descrierea calităților voinței: responsabilitate, inițiativă, decizie, independență, expunere, perseverență, energie, atenție și determinare. Însumând numărul itemilor se obțin următoarele nivele: cu scoruri cuprinse între 0 și 3 – persoane cu un nivel scăzut; cu scoruri cuprinse între 4 și 6 – persoane cu un nivel mediu și cu scoruri cuprinse între 7 și 10 – persoane cu un nivel înalt pentru fiecare din calitățile voinței. Fiecare calitate reprezintă o scală din chestionarul general. Acestea sunt interpretate în funcție de scorurile obținute de persoană pe fiecare dimensiune în parte. De exemplu, o persoană cu scor crescut la scala: „Inițiativă" descrie un om proactiv, activ, cu tendințe crescute de conducere. Sunt persoane cu creativitate care inițiază lucruri sau se străduiesc să schimbe ceva. La polul opus o persoană cu scoruri scăzute la această variabilă descrie oameni pasivi, nemulțumiți de situația lor actuală fără o înclinație clară înspre a schimba ceva în viața lor.

REZULTATE

Administrarea chestionarului pentru diagnosticarea calităților volitive ale personalității a oferit oportunitatea de a obține date concrete la acest aspect. În fig. 1 se pot observa rezultatele privind calitățile „Inițiativă", „Responsabilitate", „Decizie".

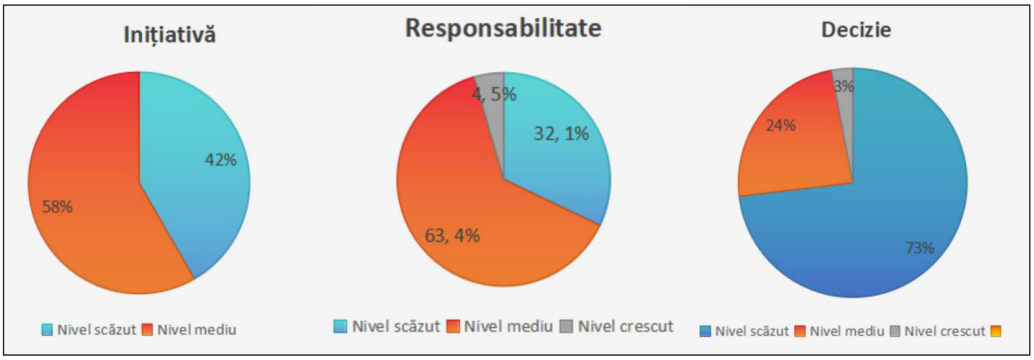

Figura 1. Niveluri pentru calitățile voinței: inițiativă, responsabilitate, decizie

Pentru calitatea „Inițiativă", 77 de participanți din 134 reprezentând 57,5%, denotă un nivel scăzut de inițiativă și 42 de participanți reprezentând 42,0% denotă un nivel mediu de inițiativă. Identificăm că o mare parte din participanți prezintă rezultate scăzute la

această calitate care definește prezența comportamentului adictiv ca o constantă în viața lor. Pentru calitatea „Responsabilitate”: 43 de respondenți, reprezentând 32,1%, prezintă un nivel scăzut de responsabilitate, 85 de respondenți, reprezentând 63,4% – un nivel mediu de responsabilitate și 6 respondenți, reprezentând 4,5%, denotă un nivel crescut de responsabilitate. Pentru calitatea „Decizie”: 98 de persoane, reprezentând 73,0%, au un nivel scăzut de decizie, 32 reprezentând 24,0% – denotă un nivel mediu și 4 reprezentând 3,0% – denotă un nivel crescut de decizie.

Conform rezultatelor, la nivel comparativ, din numărul total de 134 de participanți, la calitatea „Inițiativă”, cel mai mate număr al respondenților au obținut un nivel scăzut, pentru calitatea „Responsabilitate” se poate observa faptul că cel mai mare este grupul participanților care au obținut scoruri medii, iar la calitatea „Decizie” majoritatea participanților au obținut nivel scăzut.

În figura numărul 2 se pot observa rezultatele obținute la calitățile „Independență”, „Autocontrol”, „Perseverență”.

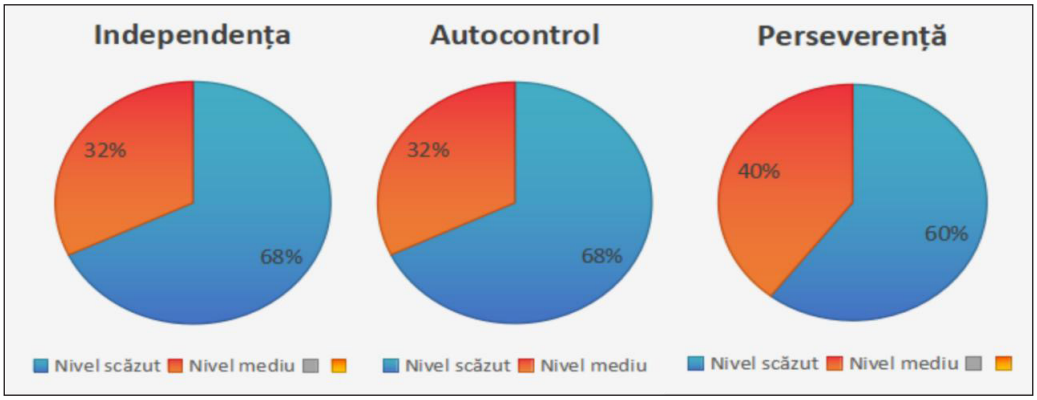

Figura 2. Niveluri pentru calitățile voinței: independență, autocontrol, perseverență

La calitatea „Independență”, 91 de persoane, reprezentând 68,0% din grupul întreg, prezintă scoruri scăzute și 43 de persoane, reprezentând 32,0%, prezintă scoruri medii. La calitatea „Autocontrol” dintr-un număr de 134 de participanți, 91 de respondenți, reprezentând 68,0%, au înregistrat un nivel scăzut de autocontrol și 43, reprezentând 32,0% de respondenți, au înregistrat un nivel mediu de autocontrol. La calitatea „Perseverență”, 81 de persoane, reprezentând 60,0%, denotă nivel scăzut de perseverență și 53, reprezentând 40,0%, denotă nivel mediu de perseverență.

Astfel, din fig. 2 observăm că pentru calitatea „Independență” cel mai mare grup de respondenți au obținut un nivel scăzut; la calitatea „Autocontrol” scorurile au fost similare și anume, majoritatea respondenților, înregistrând pentru calitatea dată un nivel scăzut, respectiv, și pentru calitatea „Perseverență”, se menține aceeași situație, cea mai mare parte din subiecții intervievați au obținut nivel scăzut.

În fig. 3 sunt prezentate scorurile pentru calitățile „Vigoare”, „Atenție” și „Determinare”.

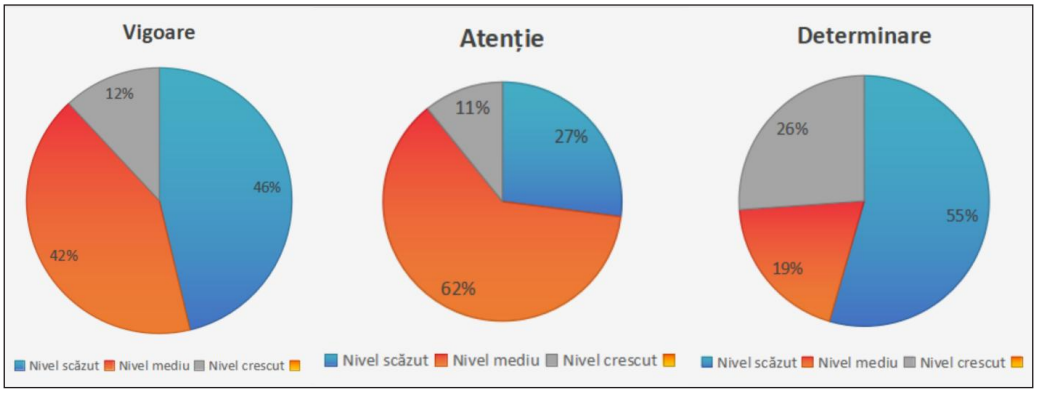

Figura 3. Niveluri pentru calitățile voinței: vigoare, atenție, determinare

Pentru calitatea „Vigoare” 62 de participanți, reprezentând 46,0%, au înregistrat un nivel scăzut la această componentă; 56 de participanți, reprezentând 42,0%, rezultate medii ; 16 participanți, reprezentând 12,0%, au înregistrat scoruri crescute. Pentru calitatea „Atenție” 40 de participanți, reprezentând 27,0%, denotă scoruri scăzute, 78 de subiecți, reprezentând 62,0% de participanți, denotă un nivel mediu de focusare al atenției, iar 16, reprezentând 11 participanți, au înregistrat un nivel crescut de focusare a atenției. Pentru calitatea „Determinare” 73 de participanți, reprezentând 55,0%, denotă un nivel scăzut pentru această variabilă; 26, reprezentând 19,0%, au înregistrat un nivel mediu de determinare și doar 35 de subiecți, reprezentând 26,0%, denotă un nivel crescut de determinare. Deci, conform rezultatelor obținute pentru calitățile voinței descrise, la nivel comparativ identificăm că cei mai mulți participanți au înregistrat scoruri scăzute, în ordine consecutivă, la calitatea „Determinare”, „Vigoare”, „Atenție”.

În această ordine de idei menționăm că datele din literatura de specialitate denotă că în cazul jucătorilor de jocuri de noroc, decizia de a se implica în comportamentul adictiv este influențată de procesul volițional CITATION Grin04 \t \l 1048 [7, p.624] . De altfel, abstinența în cazul consumatorilor de droguri prezintă procese volitive de reabilitare, pofta resimțindu-se foarte puternic [8, p.8]. Dependențele reprezintă o problemă care provoacă persoanelor rușine, stigmatizare CITATION Grin04 \t \l 1048 [9, p.1] , iar rolul voinței, a calităților volitive este important pentru a înțelege unde este granița dintre o alegere și pierderea controlului.

CONCLUZII

Conform rezultatelor obținute în experimentul de constatare subliniem că persoanele cu adicții, chestionate în cadrul acestei cercetări, prezintă cele mai scăzute scoruri pentru următoarele calități ale voinței: „Decizie”, „Independență”, „Autocontrol”,

„Perseverență", „Inițiativă", „Determinare". Rezultatele obținute sunt în acord cu cele din literatura de specialitate, susținând o problemă la nivel de autoreglaj volitiv la acest tip de subiecți. Persoanele care prezintă un comportament adictiv pot prezinta dificultăți în ceea ce privește asumarea responsabilității, pot fi conștienți de dificultățile în care se află însă să fie nesiguri de propriile abilități de a gestiona dependența. Procesul decizional este luat cu dificultate, obiectul dependenței reprezentând la un moment dat o sursă a plăcerii devenind în timp o problemă ce afectează persoana pe toate palierele.

Adicțiile reprezintă o problemă care afectează milioane de oameni în jurul lumii, însă numai o parte dintre aceștia primesc suportul și tratamentul adecvat. Modul în care se dezvoltată intervențiile în acest domeniu este influențat de felul în care sunt înțelese. Persoana care manifestă un comportament adictiv are nevoie de un suport adecvat din partea specialiștilor, care să înțeleagă că dependența este o problemă reală în care comportamente precum actul volitiv, calitățile volitive sunt afectate.

REFERINȚE:

1. JAFFE, J.H. Trivializing dependence. british Journal of addiction, 1990, 85. 1425-1427. Disponibil: https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.1990.tb01624.x
2. HEINZ, A. et al. Addiction as learned behavior patterns. Journal of clinical medicine, 2019, 8.8: 1086 p. Disponibil: https://doi.org/10.3390/jcm8081086
3. KARIM, R., CHAUDHRI, P. Behavioral addictions: An overview. Journal of psychoactive drugs, 2012, 44.1: 5-17. Disponibil: https://doi.org/10.1080/02791072.2012.662859
4. CAMPBELL, W.G. Addiction: A disease of volition caused by a cognitive impairment. The Canadian Journal of Psychiatry, 2003, 48.10: 669-674. Disponibil: https://doi.org/10.1177/0706743703048010
5. GOLU, M. Fundamentele psihologiei. Editura Fundației România de Mâine, 2007. ISBN 978-973-725-857-1
6. BAUMEISTER, R.F., VONASCH, A.J. Uses of self-regulation to facilitate and restrain addictive behavior. Addictive behaviors, 2015, 44: 3-8. Disponibil: https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2014.09.011
7. OH, H., HSU, C. HC. Volitional degrees of gambling behaviors. Annals of Tourism research, 2001, 28.3: 618-637. Disponibil: https://doi.org/10.1016/S0160-7383(00)00066-9
8. FODDY, B., SAVULESCU, J. Addiction and autonomy: can addicted people consent to the prescription of their drug of addiction? Bioethics, 2006, 20.1: 1-15. Disponibil: https://doi.org/10.1111/j.1467-8519.2006.00470.x
9. ROCHETTE, M. et al. Addiction and volitional abilities: stakeholders' understandings and their ethical and practical implications. Neuroethics, 2023, 16.3: 24. Disponibil: https://psycnet.apa.org/record/2024-12728-001

STUDENTS' MOTIVATION TO LEARN AT THEIR CHOSEN FACULTY: A THEORETICAL AND CONTEXTUAL APPROACH

MOTIVAȚIA STUDENȚILOR DE A ÎNVĂȚA LA FACULTATEA ALEASĂ: O ABORDARE TEORETICĂ ȘI CONTEXTUALĂ

CZU: 159.947.5-057.875 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.46**

Angela POTÂNG
ORCID: 0000-0001-9849-8457
E-mail: angela.potang@usm.md
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Zeenath SOLIH
ORCID: 0009-0003-4399-2679
E-mail: *zeenath.solih@mnu.edu.mv*
The Maldives National University, Republic of Maldives

Aishath SHIRMEEN
ORCID: 0009-0005-1029-2005
E-mail: aishath.shirumeen@mnu.edu.mv
The Maldives National University, Republic of Maldives

Summary. *This article aims to explore the main theories of motivation – Self-Determination Theory, Expectancy-Value Theory, and Self-Efficacy Theory – in order to analyze students' learning behavior in relation to the faculty they have chosen. The analysis of these theoretical frameworks allows for the identification of the factors that influence the initiation, direction, intensity, and persistence of academic effort. It highlights the differences between intrinsic motivation, driven by personal interests, internal values, and passion for the field, and extrinsic motivation, influenced by external rewards, social pressures, or professional opportunities. The examples provided are anchored in the reality of students enrolled in tourism-related programs, illustrating how they structure their academic decisions based on perceived self-efficacy, the value assigned to the chosen field, and the degree of autonomy experienced in the educational process. Understanding these aspects contributes to the development of educational and institutional interventions that support students' authentic motivation and well-being within the university environment.*

Keywords*: motivation theories, students, intrinsic motivation, extrinsic motivation.*

INTRODUCTION

Motivation, in general, is understood as a set of subjective experiences, either intrinsic or extrinsic in origin, through which we can explain the initiation, direction, intensity, and persistence of behavior aimed at achieving a goal. Applying this definition in the context of higher education, we can state that the choice of a university and the

commitment to the learning process are influenced by a variety of motivational factors that interact dynamically and differently depending on students' personal, social, and academic characteristics. Intrinsic motivation, expressed through curiosity, the desire for personal development, or a passion for a specific field of study, plays an essential role in maintaining long-term interest and building an authentic relationship with academic content. For example, a student who chooses a faculty based on the belief that the field reflects their personal values or professional aspirations is more likely to display deep commitment to the educational process.

On the other hand, extrinsic motivation is driven by external factors such as career prospects, social status, family influence, or anticipated material rewards. In many cases, the choice of university is guided by expectations related to professional insertion and job security, which leads students to adopt a performance- and outcome-oriented learning behavior, though sometimes lacking in personal satisfaction. In reality, students' motivation is rarely purely intrinsic or extrinsic, but rather the result of a complex combination of both dimensions. Factors such as institutional support, the quality of teaching, curricular relevance, opportunities for practical involvement, or the socio-emotional climate within the university can significantly influence the level and type of motivation demonstrated by students.

Building on these premises, the present article aims to analyze the main theories of motivation in order to gain a deeper understanding of how student learning behavior can be explained in relation to the faculty they have chosen. Exploring these theoretical frameworks allows us to identify the factors that determine the initiation, direction, intensity, and persistence of academic effort, as well as to distinguish between intrinsic influences (such as personal interests, values, and passion for the field) and extrinsic ones (such as external rewards, social pressure, and career prospects).

One theoretical framework increasingly used to explore motivation and well-being is the Self-Determination Theory, developed by researchers Edward L. Deci and Richard M. Ryan (1985; 2000). This theory emerged from research in the field of motivational psychology and is based on the belief that people are naturally inclined toward growth, personal development, and social integration. [1, 2] The theory identifies three basic psychological needs: the need for competence, the need for relatedness, and the need for autonomy. When applied to the context of learning, it can be said that students who feel autonomous, competent, and socially supported are more likely to display strong intrinsic motivation, which positively influences their engagement and academic performance. Table 1 presents motivation as a continuum that ranges from a complete lack of motivation (amotivation), through various forms of extrinsic motivation (externally regulated), to intrinsic motivation, considered the most autonomous and authentic form of motivation. This approach explains the complexity of student behavior: not all students learn purely for enjoyment—they may also be motivated by rewards, social expectations, or personal values.

Table 1. The Stages of Motivation from Amotivation to Intrinsic Motivation within the Self-Determination Theory (Ryan & Deci, 2000)

Type of Motivation	Type of Regulation	Causality	Relevant Regulatory Processes	Applicability to Learning
Amotivation	No regulation	Impersonal	Involuntary, lack of control	The student sees no meaning in learning, has no goal, or feels incapable.
Extrinsic Motivation	External regulation	External	Rewards and punishments	The student learns for grades, prizes, or to avoid punishment.
	Introjected regulation	Somewhat external	Internal pressures, guilt, shame	The student learns to avoid disappointing parents or to escape feelings of shame.
	Identified regulation	Somewhat internal	Personal acceptance of the value of learning	The student learns because they recognize its importance for their future.
	Integrated regulation	Internal	Congruence between learning and identity	The student integrates learning as part of their identity (e.g., "I want to become a good professional").
Intrinsic Motivation	Intrinsic regulation	Internal	Interest, curiosity, enjoyment	The student learns out of passion and genuine interest in the subject.

For a student to develop authentic, deep, and lasting motivation toward the learning process, it is essential that the educational environment provides conditions that support three fundamental psychological needs. First, the need for autonomy must be respected by offering the student opportunities to make choices and have a certain degree of control over learning activities. Second, the development of competence should be encouraged so that the student gains confidence in their own abilities and perceives tasks as achievable. Third, positive relatedness is crucial, through consistent support from peers and teachers within a climate of respect and encouragement. When participation in the educational process is supported by the fulfillment of these needs, not only is academic performance improved, but the foundations are also laid for authentic, sustainable, and balanced personal and professional development.

Another relevant theory that explains students' motivation to learn is the Expectancy-Value Theory**,** developed by Jacquelynne S. Eccles and Allan Wigfield**.** This theory argues that motivation to engage in an academic task is determined by two fundamental

components: *expectancy of success*, meaning the degree to which a student believes they can succeed in a particular educational activity, and *task value***,** which refers to the importance, usefulness, personal interest, or relevance of the activity in relation to the student's goals and aspirations. [3] Thus, a student will be more motivated to study at their chosen university to the extent that they believe they have a real chance of success and that their studies will bring them significant personal or professional benefits. According to the model developed by Eccles and Wigfield, these two components do not operate in isolation but are strongly influenced by personal beliefs, past experiences, self-perceptions of ability, and beliefs about the difficulty of academic tasks. Students assess their own capabilities, consider what a particular academic activity involves, and, based on this evaluation, decide whether or not it is worth engaging in. The authors propose a circular and dynamic structure in which beliefs about oneself and the task influence one's goals, and these goals, in turn, shape perceptions about academic work and motivation. [4] The values attributed to a task are defined by four dimensions:

1. Intrinsic value – the enjoyment and interest in learning;
2. Utility value – the relevance of the studies for achieving external goals (career, social status);
3. Attainment value – the connection between academic success and the ideal self-image;
4. Cost – the emotional and psychological effort involved, including negative emotions such as anxiety. [5]

In the context of choosing a university, this theory clearly explains why some students are deeply engaged in learning while others adopt a passive or unmotivated attitude. For example, a student who perceives that they have the necessary skills to meet the demands of a faculty and believes that the degree obtained will help them achieve important goals (such as a successful career) will be much more motivated to learn, participate actively, and put in consistent effort.

Another theory that explains students' learning motivation is the *self-efficacy theory*, developed by Albert Bandura. This theory is based on the idea that people are guided not only by their actual abilities but, more importantly, by what they believe about their capacity to succeed. [6] In the university context, these personal beliefs become a key factor: if a student believes they are capable of meeting the demands of their faculty, they will be more motivated to engage, learn, and persevere even when obstacles arise. When a student chooses to pursue a degree in tourism, their decision is not random but reflects a combination of internal motivational factors, some of which are well explained by self-efficacy theory.

First, the student choosing tourism consciously evaluates their level of preparation and personal competencies in relation to the field's requirements. For example, a young person who feels comfortable communicating with others, learns foreign languages easily, and is attracted to world cultures will consider that they possess the necessary skills to study and work in tourism. This positive perception of their own efficacy will en-

courage them to actively participate in learning activities, attend classes, and prepare thoroughly—even in more technical or theoretical subjects.

Second, the expectancy of success plays an important role. If the student strongly believes they will complete their studies and secure a job in an attractive area such as tour guiding, event organization, or hotel management, this belief will keep their motivation high throughout their university years. Even when facing difficulties—a tough exam, a complex project, or a demanding internship—they will continue to put in effort because they trust their chances of success.

Likewise, motivation is supported by the value attributed to their studies. The tourism student perceives university not merely as an obligatory stage but as an opportunity to build a future that brings personal and professional satisfaction. If they are passionate about traveling, interacting with people from different cultures, or promoting local and international heritage, they will consider what they learn as truly important. This personal value attached to the field will motivate them to seek additional information, participate in tourism-related volunteering, or engage in extracurricular projects. From the perspective of self-efficacy theory [7], the motivation of a tourism student is not determined solely by external factors but is based on their beliefs about themselves: what they know they can do, what they believe they will succeed in achieving, and how much what they do matters to them.

CONCLUSIONS

Students' motivation to study at their chosen faculty cannot be reduced to a simple or single explanation; rather, it must be understood as a complex process shaped by the interaction between internal factors—such as self-efficacy, personal interests, and aspirations—and external factors, such as social expectations, institutional context, and educational support. Contemporary theories, including Self-Determination Theory, Expectancy-Value Theory, and Self-Efficacy Theory, provide a solid theoretical framework to interpret how these elements influence students' active engagement in the learning process.

From this perspective, motivation is not a fixed attribute but a dynamic and contextualized process that can be supported through adapted educational policies, sensitive pedagogical interventions, and a university environment that values autonomy, competence, and relatedness. Therefore, a deep understanding of student motivation constitutes an essential premise for optimizing the university experience and for shaping future professionals who are engaged, reflective, and balanced.

REFERENCES:

1. DECI, E.L., RYAN, R.M. *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New-York: Plenum Press, 1985.

2. RYAN, R.M., DECI, E.L. *Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being*. In: *American Psychologist*, 2000, vol. 55, nr. 1, pp. 68-78.
3. WIGFIELD, A. *Expectancy-value theory of achievement motivation: A developmental perspective*. *Educational Psychology Review*, 1994, vol. 6, pp. 49–78. DOI: 10.1007/BF02209024.
4. WIGFIELD, A.; ECCLES, J. *The development of achievement task values: A theoretical analysis*. *Developmental Review*, 1992, vol. 12, pp. 265–310. Disponibil: http://dx.doi.org/10.1016/0273-2297(92)90011-P
5. ECCLES, J.; WIGFIELD, A. *Motivational beliefs, values and goals*. În: FISKE, S.T.; SCHACTER, D.L.; SAHN-WAXLER, C. (eds.). *Annual Review of Psychology*. Palo Alto, CA: Annual Reviews, 2002, pp. 109–132.
6. BANDURA, A. *A social cognitive theory of personality*. În: PERVIN, L.A., JOHN, O.P. (eds.). *Handbook of Personality: Theory and Research*, ed. a II-a. New York: The Guilford Press, 1999.
7. BANDURA, A. *Guide for constructing self-efficacy scales*. În: PAJARES, F., URDAN, T. (eds.). *Self-efficacy Beliefs of Adolescents*. Greenwich, CT: Information Age Publishing, 2006.

N.B.: *This research was supported by a Marie Curie Research and Innovation Staff Exchange scheme within the H2020 Programme (grant acronym: LABOUR).*

RELIGIA CA RESURSĂ ÎN GESTIONAREA SITUAȚIILOR DIFICILE DE VIAȚĂ: O ANALIZĂ CALITATIVĂ A EXPERIENȚELOR PERSONALE

RELIGION AS A RESOURCE IN MANAGING DIFFICULT LIFE SITUATIONS: A QUALITATIVE ANALYSIS OF PERSONAL EXPERIENCES

CZU: 159.923:2-184.3 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.47**

Mihail POTOROACĂ
ORCID: 0000-0002-2898-0093
E-mail: mihailpotoroaca@gmail.com
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The aim of the study is to explore the perceptions and meanings attributed to religion by the people of the Republic of Moldova, in the context of social and personal resilience during times of crisis. The study examines how religion is used as a coping mechanism or source of emotional support in individuals' daily lives, as well as the associated religious practices. We used data obtained from a qualitative study conducted between 02-12 April 2024, by scientific researchers from the Institute of Legal, Political and Sociological Research of the Moldova State University. Individual interviews were carried out with a sample of 79 respondents. In particular, the responses to the question, 'To what extent is the religion you practice a source of support and help in difficult and stressful situations in your life? What do you do?' were analyzed thematically. The results show that religion plays an important and varied role in the lives of the participants, valued especially as a source of psychological support and meaning in the face of difficulties, often expressed through a flexible and context-dependent religiosity.*

Keywords: *Faith, Prayer, Religion, Resilience, Support.*

INTRODUCERE

Lucrarea de față își propune să exploreze modul în care locuitorii Republicii Moldova percep și accesează resursele religioase ca mecanisme de adaptare și susținere în fața adversităților și stresului cotidian. Studiul se înscrie în activitățile subprogramului 01.05.01 *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice*, derulat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova (ICJPS al USM).

Un concept-cheie legat de gestionarea situațiilor dificile și de stres este cel al rezilienței. Aceasta desemnează atât capacitatea indivizilor de a identifica și a accesa resurse psihologice, sociale, culturale și fizice care le susțin starea de bine, cât și abilitatea lor, individuală și colectivă, de a negocia accesul și utilizarea acestor resurse într-un mod justificat și acceptat de cultura din care fac parte [1, p. 71].

Potrivit lui Coutu (2002), persoanele reziliente dețin trei trăsături esențiale: acceptarea realistă a situației, convingerea profundă că viața are un sens și abilitatea de a improviza în fața provocărilor. La rândul lor, Werner și Smith (2001) identifică patru factori care susțin reziliența individuală: abilități de rezolvare a problemelor, o percepție pozitivă asupra vieții, sprijinul prin întăriri pozitive și o credință puternică [2, p. 4].

Torralba F. afirmă că în momentele-limită ale existenței umane nevoile spirituale ies la iveală cu o forță deosebită și cer un răspuns adecvat. Vulnerabilitatea fizică și emoțională devine catalizatorul acestor nevoi profunde. În viziunea gânditoarei franceze Simone Weil, nevoile spirituale includ: nevoia de sens, de împăcare cu sine și cu propria viață, nevoia de a-ți recunoaște identitatea personală, de origine și adevăr, de libertate, de înrădăcinare, de rugăciune, de expresie simbolico-rituală, precum și nevoia de singurătate și tăcere [3, p. 50].

Numeroase studii din domeniul psihologiei sociale evidențiază o legătură directă între confruntarea cu ideea morții și creșterea credinței în agenți supranaturali. De exemplu, cercetătorii Norenzayan și Hansen (2006) au arătat că expunerea la tema morții determină oamenii să devină mai religioși, să manifeste o credință sporită în Dumnezeu și în eficiența intervențiilor divine [4, p. 183].

În perioade de criză, această tendință se accentuează. Oamenii se apropie mai mult de religie în căutarea unui sens și a unui refugiu emoțional. Un studiu realizat de Jeanet Sinding Bentzen în 2021, care a analizat datele privind căutările pe Google din 107 țări, a evidențiat o creștere semnificativă a interesului pentru rugăciune în primele luni ale pandemiei de COVID-19. Căutările online legate de rugăciune au crescut cu 30%, atingând un nivel record. La 1 aprilie 2020, peste jumătate din populația globului se ruga pentru încetarea pandemiei. Pe întreg parcursul anului 2020, interesul pentru rugăciune s-a menținut cu 10% mai ridicat decât nivelurile anterioare, în special în Europa și cele două Americi [5].

Acest tip de reacție colectivă nu este specific doar pandemiei. Răspunsurile religioase au crescut și în alte contexte marcate de incertitudine și pericol. De exemplu, în urma izbucnirii războiului din Irak, în 1991, 58% dintre americani au declarat că s-au rugat mai des. După atacurile din 11 septembrie 2001, acest procent a crescut semnificativ: 78% dintre respondenți au afirmat că și-au intensificat rugăciunea [6, p. 28].

Un fenomen asemănător a fost remarcat și în Republica Moldova, într-un studiu realizat în 2023. A fost semnalată o creștere a ponderii celor ce se roagă în fiecare zi, pentru cei care s-au declarat creștini, de la 17,8% în 2021, la 32,4% în 2023. Acest fapt îl putem explica prin faptul că respondenții recurg la rugăciune ca la o formă de coping religios, pentru a-și putea gestiona anxietatea legată de războiul din Ucraina și crizele prin care trece Republica Moldova [7].

Mai multe cercetări evidențiază rolul pozitiv al rugăciunii în menținerea sănătății și subliniază utilitatea acesteia ca mecanism de coping, în special în fața unor situații dificile și de durată (McCullough & Larson) [8]. De asemenea, într-o analiză sistematică a literaturii, Marta Illueca și Benjamin R. Doolittle au constatat că rugăciunea activă – fie rostită, fie ascultată – poate avea un impact favorabil asupra gestionării durerii la pacienții cu convingeri religioase [9].

Cercetările existente evidențiază o asociere între rugăciunea personală și calitatea relațiilor interpersonale. De exemplu, Lambert și colaboratorii au observat că persoanele care se roagă frecvent manifestă o disponibilitate mai mare de a-și ierta partenerii, comparativ cu cele care nu practică rugăciunea [8]. Într-un alt studiu, Leslie Francis identifică rugăciunea personală drept un factor predictiv relevant al atitudinilor favorabile față de școală și față de diverse discipline, precum muzica, matematica, limba engleză și educația religioasă [6, p. 34].

În context creștin, religiozitatea are un caracter multidimensional și implică o relație pozitivă și personală cu Dumnezeu. În viziunea autorilor Tatala M. și Wojtasinski M. aceasta include experiența religioasă, conștientizarea religioasă, sentimente și trăiri religioase, decizii, practici religioase, precum și legăturile cu cei de aceeași credință [8]. Printre toate elementele religiozității rugăciunea ocupă un rol central. Pr. Prof. Dr. Ion Bria afirmă că rugăciunea este „un element esențial al pietății interioare personale", de rând cu milostenia, și că este mai importantă decât ritualul exterior. [10, p. 338-340].

MATERIALE ȘI METODE

Scopul principal al studiului dat este de a explora percepțiile și semnificațiile atribuite religiei de către respondenții participanți la investigație, în contextul rezilienței sociale și personale pe timp de criză. S-a urmărit în mod specific înțelegerea modului în care religia este utilizată ca resursă de coping, suport emoțional sau ghid moral în viața cotidiană a indivizilor, precum și a practicilor religioase asociate.

În analiză au fost folosite rezultatele obținute în baza unei cercetări calitative, realizate în perioada 02 aprilie – 12 aprilie 2024, de către cercetătorii științifici ai ICJPS al USM. Au fost efectuate interviuri individuale pe un eșantion de 79 de respondenți, femei și bărbați adulți, de statut socioprofesional divers, locuitori din mediul rural/urban, grupe de vârstă diverse, vorbitori de limbă română și rusă (origini etnice diverse).

Metodologia utilizată a fost de tip calitativ, bazată pe interviuri semi-structurate. Datele au fost analizate tematic, prin codificare inductivă, urmărindu-se extragerea temelor emergente din răspunsurile oferite la întrebarea: „*În ce măsură religia pe care o practicați este un suport și un ajutor în situațiile dificile și de stres din viața Dvs.? Ce anume faceți?*". În interpretarea datelor, s-a acordat atenție atât frecvenței tematice, cât și conținutului narativ și nuanțelor afective ale răspunsurilor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În urma analizei primare a răspunsurilor au fost obținute 24 de teme, categorii de răspunsuri.

Pentru a putea interpreta datele calitative am realizat o grupare a temelor în categorii mai largi. Acestea reflectă sensuri comune sau funcții similare ale religiei identificate în discursul respondenților. Dacă vorbim de aspectele concrete ale religiei respondenții amintesc cel mai des de biserică și credință.

Tabelul 1. Categorii de răspunsuri și teme legate de religie și suport

Teme	Nr. mențiuni
1. Religia ca resursă psihologică și de sprijin emoțional	
Religia este un suport	7
Religia – ajutor în situații dificile	5
Ne aducem aminte de Dumnezeu când avem probleme	4
Credința – ajutor	3
Credința – refugiu în situații dificile	1
Credința în Dumnezeu – sentimentul că nu ești singur	1
Total	**21**
2. Religia ca sistem de valori și reper existențial	
Religia are un rol important	5
Credința în Dumnezeu schimbă oamenii	2
Religia răspunde la unele întrebări dificile	1
Total	**8**
3. Religia ca practică concretă (ritualuri și spațiu sacru)	
La biserică – liniște sufletească	3
Biserica este sprijin	3
Vizitarea de biserici și mănăstiri	2
Citirea Bibliei	1
Mersul la biserică	1
Meditație	1
Total	**11**
4. Religia ca practică ocazională	
Aducerea aminte de Dumnezeu doar în momente grele	2
Frecventează din când în când biserica	2
Frecventează rar biserica	1
Frecventare mai rară	1
În mică măsură	1
Total	**7**
5. Religia ca relație personalizată și subiectivă cu divinitatea	
Relația cu Dumnezeu este unică pentru fiecare persoană	1
Total	**1**
6. Religia ca temă sensibilă sau respinsă	
Este ateu	2
Atitudine negativă față de biserică	1
Religia subiect care nu se discută	1
Total	**4**

Sursa: Elaborat de autor în baza răspunsurilor din interviuri individuale, 2024.

1. Religia ca resursă psihologică și de sprijin emoțional

În această categorie de răspunsuri religia este percepută ca o ancoră în fața stresului, suferinței sau incertitudinii. Ea este văzută ca o formă de sprijin interior și mecanism de coping în fața dificultăților vieții. Respondenții descriu rugăciunea și credința ca fiind surse de echilibru, încurajare, reflecție și protecție în momente de stres sau suferință: *„Religia joacă un rol important în viața mea, oferindu-mi un cadru spiritual și moral care poate fi un suport în situații dificile și de stres."* (F, 36-45, R, SS, PU, RO, MD/RO)[1], *„Religia pe care o practic este un sprijin și un ajutor în situațiile dificile și de stres din viața mea."* (B, 36-45, U, SS, PU, RO, MD/RO), *„Religia ajută, atunci când ajungem la nevoie ne rugăm la Dumnezeu."* (F, 26-35, R, SS, PU, RO, MD/RO).

2. Religia ca sistem de valori și reper existențial

O parte dintre participanți indică religia ca pe un reper axiologic major, capabil să ofere sens, orientare și transformare personală. Credința este asociată cu îmbunătățirea comportamentului și cu dezvoltarea unei atitudini morale: *„Să credem cu toții în Dumnezeu și atunci vom deveni alții."* (F, 46-55, R, SM, PU, RO, MD/RO), *„Dacă mă compar cu perioada de dinainte să devin religios, știu că m-am schimbat în bine și momentele dificile din viață sunt percepute diferit decât înainte, eșecurile sunt mai ușor de suportat etc."* (B, 36-45, U, SS, PR, RU, MD/RO).

În viziunea acestor respondenți religia oferă sens, transformare personală și stabilitate axiologică.

3. Religia ca practică concretă (ritualuri și spațiu sacru)

Pentru un alt segment de participanți, religia se manifestă prin acte ritualice și prezență fizică în spațiul sacru. Mersul la biserică, citirea Bibliei sau vizitarea mănăstirilor sunt percepute ca forme de reconectare și liniște interioară: *„Curățarea și liniștea o primim cu drag în biserică."* (F, 36-45, U, SM, PR, RO, MD/RO).

Această dimensiune ritualică indică o practică religioasă tradițională, centrată pe comunitate și pe spațiul consacrat. Practica religioasă este văzută ca formă de conectare spirituală și căutare de liniște.

4. Religia ca participare ocazională, reactivă sau redusă și condiționalitatea participării

Mai mulți participanți recunosc caracterul intermitent al religiozității lor, exprimând o relație pragmatică sau contextuală cu divinul. În acest sens, credința este „activa-

[1] Fiecare exemplu de răspuns este codat în funcție de datele sociodemografice ale persoanei intervievate, și anume după gen (B/F), grupa de vârstă (16-25, 26-35, 36-45 etc.), mediul de reședință (urban – U, rural – R), studii (superioare – SS, medii – SM), sectorul de activitate profesională (public – PU, privat – PR, non-guvernamental – ONG, autoangajat – AA, casnică – CAS și neangajat – Șomer, pensionar – Pens.), limba interviului (română – RO, rusă – RU), apartenență etnică declarată (moldoveană/română – MD/RO, ucraineană – UCR, rusă – RU, găgăuză – Gag., bulgar – Bulg.).

tă" în special în momente de criză: *„Omul e cel mai aproape de Dumnezeu atunci când are probleme."* (F, 46-55, R, SS, PU, RO, MD/RO).

Această temă evidențiază existența unei religiozități reactive, non-continui, dar totuși relevante la nivel personal.

5. Religia ca relație personalizată și subiectivă cu divinitatea

Unul din participanți vede spiritualitatea ca experiență interioară și individualizată: *„Relația cu forța divină pentru fiecare om este aparte."* (F, 36-45, U, SS, PU, RO, MD/RO).

6. Religia ca temă sensibilă sau respinsă

Un număr mic de participanți manifestă distanță față de religie, fie prin declararea ateismului, fie prin refuzul de a discuta subiectul: *„Religia este unul din subiectele pe care nu-l discut sub nicio formă."* (F, 26-35, U, SS, ONG, RO, MD/RO) Această categorie de răspunsuri indică atât existența unor poziții critice față de religie, cât și o posibilă tensiune socială în jurul exprimării credinței.

CONCLUZII

Rezultatele analizei calitative sugerează că religia ocupă un loc semnificativ în viața participanților la studiu, însă sub forme variate, de la practici tradiționale și ritualice, până la interpretări personale și selective. Pentru mulți respondenți, religia funcționează ca un mecanism de coping, oferind sprijin emoțional, echilibru interior și un cadru moral în momentele de criză. Ea reprezintă o resursă simbolică, emoțională și practică, activată mai ales în situații dificile. Religia este percepută ca un reper axiologic, capabil să dea sens suferinței și să genereze transformare personală, contribuind astfel la consolidarea unei atitudini reziliente. Totodată, datele evidențiază la o parte din respondenți existența unei religiozități flexibile și situate, activată în funcție de context, dar și a unor forme de spiritualitate individualizată, mai puțin dependente de instituții religioase. În ansamblu, religia apare ca un factor relevant în dezvoltarea și menținerea rezilienței în fața adversităților vieții.

REFERINȚE:

1. AFANAS, O., RUSNAC, S. Reziliența psihologică: între caracteristică personală și proces. In: *The contemporary issues of the socio-humanistic sciences*, Ed. 6, 11-12 decembrie 2015, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Editura ULIM, 2015, Ediția 6, Vol.2, pp. 71-75
2. JACOBS, S., VISSER, W. Multi-level Resilience: A Human Capital Perspective, AMS Sustainable Transformation Paper Series, No.4, Antwerp Management School, 2019. https://www.waynevisser.com/wp-content/uploads/2019/07/STL_paper4_visserjacobs_resilience_2019.pdf

3. TORRALBA, F. *Inteligența spirituală*. Bucureşti: Curtea Veche Publishing, 2013, 228 p.
4. NORENZAYAN, A., HANSEN, I. G. Belief in Supernatural Agents in the Face of Death. In: *Personality and Social Psychology Bulletin*, Nr. 32 (2), 2006, pp.174-187. DOI:10.1177/0146167205280251
5. SINDING BENTZEN, J. In crisis, we pray: Religiosity and the COVID-19 pandemic. In: *Journal of Economic Behavior and Organization*, Nr. 192, 2021, pp.541-583.
6. CURELARU M. Psihologia rugăciunii: studii empirice privind această practică şi efectele sale. In: *Psihologia Socială*, nr. 41 (I), 2018, pp.27-43.
7. POTOROACĂ M. Atitudini și acceptare în mediul creștin-ortodox față de diverse grupuri sociale din Republica Moldova. În: Formarea și consolidarea coeziunii sociale în Republica Moldova în contextul apropierii de Uniunea Europeană: Studiu sociologic, Vol. 4., 2023, Chișinău: CEP USM, pp. 305-334. ISBN 978-9975-62-565-4.
8. TATALA, M., WOJTASINSKI, M. The Validity of Prayer Importance Scale (PIS). In: Religions, Nr. 12, 2021. https://doi.org/10.3390/rel12111032
9. ILLUECA, M., DOOLITTLE, B. R. The Use of Prayer in the Management of Pain: A Systematic Review. In: Journal of Religion and Health. https://doi.org/10.1007/s10943-019-00967-8
10. BRIA, I., Preot Prof. Dr. Dicționar de Teologie Ortodoxă. București: Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1994. 428 p.

N.B.: *Articolul este elaborat în cadrul subprogramului Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice, cifrul 01.05.01, realizat de Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice al Universității de Stat din Moldova.*

COGNITIVE SCHEMAS AND THEIR ROLE IN THE MANIFESTATION OF ACUTE STRESS

SCHEME COGNITIVE ȘI ROLUL LOR ÎN MANIFESTAREA STRESULUI ACUT

CZU: 159.944.4:615.851.1 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.48**

Mariana SUCIAGHI
ORCID: 0009-0006-6752-2526
E-mail: mari_suciaghi@yahoo.com
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Ana TARNOVSCHI
ORCID: 0000-0003-2217-6237
E-mail: ana.tarnovschi@usm.md
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Summary. *This paper aims to study the role of cognitive schemas in the psychological manifestations of acute stress in patients hospitalized in the Intensive Care Unit. When people face stressful situations, cognitive schemas may play an important role in how we respond to them. These schemas can influence our perceptions, thoughts and behaviors and may play an important role in the manifestation of acute stress. Identifying and changing negative cognitive schemas into healthy and flexible cognitive schemas can be a useful tool in reducing stress levels and increasing the quality of life in patients admitted to the Anesthesia and Intensive Care Unit, where patients experience high levels of anxiety and are required to receive constant support and care from medical staff. It would be of great importance to develop a protocol for the psychological intervention of acute stress in patients hospitalized in the Anesthesia and Intensive Care Unit.*

Keywords: *cognitive schemes, acute stress, anxiety, depression, psychological techniques.*

INTRODUCTION

The research on cognitive schemas and their role in the manifestation of acute stress in intensive care unit (ICU) patients is a very current and important topic in the field of mental health, as they face high levels of stress due to their serious medical conditions and intensive medical interventions [7]. In addition, ICU patients may develop post-traumatic stress, which can severely impair their recovery and quality of life [12]. Therefore, the aim of this research is to better understand the role of cognitive schemas in the development of acute stress in ICU patients and to identify ways of intervention to reduce their negative impact [14]. The research may have significant implications for improving therapeutic interventions, developing stress prevention programs, improving the quality of life and recovery of hospitalized ICU patients [19].

At present, in Romania and the Republic of Moldova, cognitive schemas and the manifestation of acute stress in patients hospitalized in the ICU.

In terms of the novelties that this research topic can bring, we would like to mention that, due to the complexity of ICU situations and their impact on patients, it is important to understand how certain cognitive schemas can cause acute stress and to develop psychological intervention strategies to reduce these negative effects. Studying this topic may help to increase the quality of care provided to patients in ICU and increase the chances of recovery [1,5].

The aim of studying cognitive schemas and the manifestation of acute stress in ICU patients is to identify those cognitive schemas that might be involved in the onset and maintenance of acute stress in ICU patients and to develop effective psychological interventions to reduce acute stress and increase the quality of life of patients [15].

RESEARCH METHODOLOGY

The investigation of cognitive schemas and their role in the manifestation of acute stress in ICU patients can be carried out using a variety of research techniques and methods: ***structured clinical interviews, questionnaires and behavioral observation methods***.

***Among the cognitive schemas assessment questionnaires are*:** Schema Mode Inventory (SMI) [27] or the Young Schema Questionnaire (YSQ), which can be used to identify the types of cognitive schemas present in patients and their impact on acute distress [28]; The ATQ Short Form Questionnaire (Adolescent version of the Young Schema Questionnaire-Short Form) is an abbreviated version of the Young Schema Questionnaire (YSQ), which was developed to assess dysfunctional cognitive schema in adolescents. This version has been adapted for use in ATI patients and consists of 30 items measuring 15 different types of dysfunctional cognitive schemas. This questionnaire is considered to be a reliable and valid tool to assess dysfunctional cognitive schemas in patients in ATI [2]; Schema Mode Inventory - Short Form (SMI - SF) is a shorter version of the original questionnaire, having 26 items to assess the 14 main modes of dysfunctional cognitive schemas and to identify the patient's strengths and vulnerabilities in cognitive schemas [9]; the short form of the The Cognitive Schemas Self-Description Questionnaire (CASC) adapted to the medical context and using a longer version of the questionnaire, namely the short version of the YSQ-3, is a shortened version of the original 64-item CASC questionnaire for the assessment of cognitive schemas in adults. This short version of the CASC consists of 16 items and has been adapted for use in medical studies, such as those conducted in intensive care units 20,21] Cognitive Triad Inventory for Critical Care (CTI-CC) – is a short questionnaire measuring negative thinking in intensive care patients by assessing the three components of the cognitive triad: negative thinking about self, the world and the future. The questionnaire is composed of 12 items, each assessing one of the three components of the cognitive triad [25], Brief Illness Perception Questionnaire (BIPQ) - is a short questionnaire measuring patients' perception

of their illness, including the perception of the cognitive schema related to the illness. It has also been used in intensive care to assess illness and treatment stress in critically ill patients. The questionnaire has 9 items and measures different aspects of illness perception such as severity, consequences, control, preoccupation, and illness-related emotions [23]. Cognitive Emotion Regulation Questionnaire (CERQ), which measures cognitive styles of emotion regulation and can be used to assess cognitive schemas related to emotion regulation in stressful situations [8]; Perceveid Stress Scale (PSS), which measures the level of stress perceived by patients during stressful events and can be used to assess cognitive schemas related to perceived stress [6]; Brief Cope, which measures coping strategies used by individuals in the face of stress or difficult situations [4]; questionnaires to assess levels of anxiety, depression and stress: Hospital Anxiety and Depression Scale (HADS), which measures the impact of acute stress on patients' mental state [30]; questionnaires measuring distress tolerance: the Distress Tolerance Scale (DTS), which measures a person's ability to tolerate stress and emotional discomfort [22].

Another useful tool in assessing cognitive schemas and acute stress in ICU patients is the ***clinical interview***. Through the interview, coping modalities of acute stress and the underlying cognitive schemas can be identified through discussions with patients that provide information about their thoughts, feelings, and behaviors [10]. An example of a clinical interview is the Schema Therapy Interview, which was developed by Jeffrey Young and colleagues. This interview focuses on identifying patients' cognitive schemas and their past experiences that have contributed to their development, and its main purpose is to identify the 18 cognitive schemas described by Jeffrey Young, as well as traumatic or difficult past experiences that have contributed to the development of these schemas. Through the interview, the therapist can better understand how the patient thinks, feels, and acts, which can help develop an effective treatment plan [29].

Observational techniques, such as nonverbal behavior analysis and social interaction, can also be used to assess how patients adapt to the situation in the ICU and how this affects cognitive schemas and acute stress. This technique involves observing nonverbal behavior such as facial expressions, posture, gestures, facial expressions, eye contact, tone of voice, and patient posture, as well as analyzing social interaction between patients and medical staff. This can provide a more complete picture of how patients perceive and respond to acute stress and how this may affect their cognitive schema. Studies show that nonverbal behavior can be a significant predictor of patients' emotions, thoughts and behaviors [11]. Also, social interaction may be an important predictor of acute stress and the development of dysfunctional cognitive schemas in ATI patients [16]. Assessment of nonverbal behavior and social interaction can help to identify dysfunctional cognitive schemas and develop appropriate intervention strategies for patients.

There is research that has used such methods in the context of acute stress in general. For example, a study published in the Journal of Clinical Psychology in 2017 used the Schema Mode Inventory (SMI) to assess the relationship between cognitive schemas

and acute stress in cancer patients. To assess cognitive schemas, the authors used the Schema Mode Inventory (SMI), a tool to identify maladaptive cognitive schemas. To assess acute stress, they used the Acute Stress Disorder Scale (ASDS) instrument. 61 cancer patients who were hospitalized for treatment were included in the study. All participants completed the SMI and ASDS on admission and again 7 days after admission. The authors then analyzed the data to examine the relationship between cognitive schemas and acute stress in cancer patients. Results showed that there is a significant association between maladaptive cognitive schemas and acute stress in cancer patients. Patients with maladaptive cognitive schemas reported higher levels of acute stress than patients without such schemas. There was also a significant decrease in cognitive schemas and acute stress levels in patients who received cognitive-behavioral therapy. In conclusion, the study showed that assessment of cognitive schemas using SMI may be useful in identifying cancer patients at increased risk of acute stress. Cognitive-behavioral therapy may be an effective option to reduce maladaptive cognitive schemas and acute stress levels in these patients [17].

The article entitled "Assessing Nonverbal Behavior and Interactional Quality to Evaluate Cognitive Schemas and Acute Stress in ICU Patients" discusses methods of observation and analysis of nonverbal behavior and social interaction to assess cognitive schemas and acute stress in intensive care unit (ICU) patients. The authors emphasize that these patients experience a variety of stressors, including serious illness, major surgery, lack of sleep, and separation from their families, which can lead to the development of negative cognitive schemas and acute stress. In this context, the assessment of nonverbal behavior and social interaction may provide important information for understanding the psychological mechanisms of acute stress and the development of negative cognitive schemas in ICU patients. They describe a range of techniques for observing and analyzing nonverbal behavior and social interaction, including observation of posture, facial expression, tone of voice, and gestural behaviors, as well as analysis of conversations between patients and healthcare staffThey emphasize the importance of observational team training and the use of standardized assessment tools to ensure objectivity and validity of the assessment. Finally, the authors conclude that assessment of nonverbal behavior and social interaction may be a useful tool to assess cognitive schema and acute stress in ICU patients and may contribute to the development of personalized psychological interventions to help manage acute stress and the development of negative cognitive schemas in these patients [18].

Likewise, another study published in the Journal of Affective Disorders in 2021 used the Schema Questionnaire-Short Form (SQ-SF) to assess the relationship between cognitive schemas and acute distress in patients with COVID-19. The study was conducted on a sample of 231 patients, and the results showed that negative cognitive schemas were significantly associated with higher levels of acute stress in COVID-19 patients. The study also suggests that assessment of cognitive schemas may be useful in the management of acute stress in COVID-19 patients [24].

From a psychological perspective, the use of techniques and methods to measure cognitive schemas in ATI patients can provide a better understanding of how acute stress can influence their thinking, behavior and emotions. Thus, psychologists can identify problematic cognitive schemas that may exacerbate stress and intervene to modify them through cognitive-behavioral or schema therapy. These techniques can also be used to identify patients who are at higher risk of developing post-traumatic psychological distress and to intervene early in such cases [26]. "The Wiley Handbook of Schema Therapy: Theory, Research, and Practice", published by Marije van Vreeswijk and Jenny Broersen in 2016 by John Wiley & Sons publishers, presents a detailed review of schema therapy and how it can be applied in practice, providing examples of research studies and therapeutic interventions. In a 2014 study, Kleiber and coworkers examined the effectiveness of systemic strategic therapy for reducing stress among intensive care unit patients. In addition, the psychologist uses specific techniques to identify and modify maladaptive cognitive schemas in patients and their families, with the aim of improving recovery and coping. The psychological needs of patients and their families are addressed. The method involves identifying dysfunctional patterns of behavior and thinking (such as cognitive schemas) and taking into account family dynamics and other systemic factors in the therapeutic process, assessing and intervening on interactions between the patient and the medical staff, as well as between family members and the medical staff. In systemic strategic therapy, the therapist works with the patient and the patient's family to find solutions to current problems and to build resources to cope with future situations. Therapy focuses on changing dysfunctional patterns of interaction and improving communication and relationships within the family. Results have shown that the technique significantly reduced stress and anxiety levels in ICU patients and helped to improve communication between patients, families and medical staff and increase trust and collaboration among them [13].

Another 2019 study by Bordini et al. evaluated the effectiveness of systemic strategic therapy in managing anxiety in ICU patients, with a particular focus on identifying and modifying dysfunctional cognitive schemas. The aim of the study was to evaluate the effectiveness of systemic strategic therapy in reducing stress and anxiety in intensive care unit patients. The research involved a sample of 70 ICU patients who were randomized into two groups: an intervention group receiving SST and a control group receiving standard care. Results showed that patients in the intervention group reported lower levels of stress and anxiety compared to those in the control group. In addition, patients in the intervention group had a shorter period of hospitalization than those in the control group. The study suggests that SST may be an effective therapeutic option in reducing stress and anxiety in ICU patients and can be integrated into the standard care provided to them [2].

CONCLUSIONS AND RECOMMENDATIONS

The knowledge and evaluation of cognitive schemas and their role in the manifestation of acute stress in patients hospitalized in the Clinical Anesthesia Intensive Care Unit, both from a cognitive, emotional and behavioral point of view, will allow the develop-

ment of a diagnostic and psychological support toolkit used and tested in the evaluation of the dynamics of acute stress disorder, anxiety and depression in patients admitted to intensive care units.

In **conclusion**, the use of techniques and methods for measuring cognitive schemas and the neurocognitive approach may be useful in understanding the mechanisms involved in the manifestation of acute stress in ICU patients and in developing effective therapeutic interventions in this situation.

REFERUNCES:

1. BĂBAN, A., OLTEAN, H., FĂRCAŞ, A.D. & ORĂSAN, O.H. (2018). Cognitive schemas and acute stress among ICU patients. International Journal of Environmental Research and Public Health, 15(6), p.1136. doi: 10.3390/ijerph15061136.
2. BORDINI, E.A., SILVA, M.R.C., LIMA, C.B., RIBEIRO, K.C., KISHI, L.T. & OTONI, W.C. (2019). Strategic systemic therapy and anxiety management in patients admitted to intensive care unit. Journal of critical care, 50, pp.42-47. doi: 10.1016/j.jcrc.
3. BORDINI, L., QUARANTA, G., PITTARELLO, A., MAZZA, M.G., Di SIPIO, A., PRUNAS, C. & SANNINO, S. (2019). Assessing early maladaptive schemas in intensive care unit patients: A validation study of the Shortened Version of the Young Schema Questionnaire. Journal of Clinical Psychology in Medical Settings, 26(2), pp.215-224. doi: 10.1007/s10880-018-9588-6.
4. CARVER, C.S. (1997). You want to measure coping but your protocol's too long: Consider the brief COPE. International journal of behavioral medicine, 4(1), pp.92-100.
5. CIOCHINĂ, L.P. & Chiriac, R.C. (2020). Stress and coping strategies in intensive care. A literature review. Journal of Medicine and Life, 13(1), pp.33-40. doi: 10.25122/jml-2020-0011.
6. COHEN, S., KAMARCK, T. & MERMELSTEIN, R. (1983). A global measure of perceived stress. Journal of health and social behavior, 24(4), pp.385-396.
7. DURSUN, P. & BOSTAN, H. (2019). Factors causing stress for intensive care unit patients: An integrative review. Perspectives in psychiatric care, 55(1), pp.63-70.
8. GARNEFSKI, N., KRAAIJ, V. & SPINHOVEN, P. (2001). Negative life events, cognitive emotion regulation and emotional problems. Personality and individual differences, 30(8), pp.1311-1327.
9. GÎRBOVAN, O.A., MATU, S.A. & VISU-PETRA, L. (2017). Factor structure and psychometric properties of the Romanian version of the Schema Mode Inventory-Short Form (SMI-SF). European Journal of Psychological Assessment, 33(4), pp.282-289.

10. GOFFMAN, E. (1961). Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates. Anchor Books. Montgomery, P. (2006). Interventions for reducing anxiety in critically ill patients (Review). Cochrane Database of Systematic Reviews, 3, CD002305. https://doi.org/10.1002/14651858.CD002305.pub2
11. HERTENSTEIN, M.J., KELTNER, D., APP, B., BULLEIT, B.A. & JASKOLKA, A.R. (2006). Touch communicates distinct emotions. Emotion, 6(3), pp.528-533.
12. JACKSON, J.C. & PANDHARIPANDE, P.P. (2013). Depression and anxiety in the critically ill patient. In: Oxford Textbook of Critical Care, Oxford University Press, pp.689-696.
13. KLEIBER, C., ALEXANDER, R., MAIMAN, R., WARD, T. & DOELL, M. (2014). Implementing strategic and systemic therapy in critical care. Intensive and critical care nursing, 30(1), pp.40-46. doi: 10.1016/j.iccn.2013.10.007.
14. KUMPF, O. & SCHUMANN, M. (2019). Psychological factors in intensive care patients: A review. Journal of intensive care medicine, 34(1), pp.1-8.
15. LEVETT-JONES, T. (Ed.). (2017). Critical conversations for patient safety: An essential guide for healthcare professionals. Springer, p.25.
16. LIMA, R.C., GUIMARÃES, R.M., De SOUSA-RODRIGUES, C.F. & LAGE, G.M. (2016). Stress, coping and social support perceptions in patients hospitalized in medical clinics and surgical wards. Revista Latino-Americana de Enfermagem, 24, e2801.
17. MORITZ, S., BARTZ-BEIELSTEIN, T. & MEYER, B. (2017). Investigation of the relationship between early maladaptive schemas and acute stress reactions in a sample of patients with cancer. Journal of Clinical Psychology, 73(5), pp.553-560. https://doi.org/10.1002/jclp.22447
18. RAMÍREZ-SÁNCHEZ, J.M., VILLARREAL-GONZÁLEZ, M.E., GONZÁLEZ-CASTRO, T.B., HERNÁNDEZ-TORRES, E. & MÉNDEZ-GÓMEZ-HUMARÁN, I. (2019). Assessing nonverbal behavior and interactional quality to evaluate cognitive schemas and acute stress in ICU patients. Journal of Clinical Psychology, 75(4), pp.674-686. doi: 10.1002/jclp.22447.
19. RISO ASSOCIATION., L.P., Du TOIT, P.L., STEIN, D.J. & YOUNG, J.E. (Eds.). (2007). Cognitive schemas and core beliefs in psychological problems: A scientist-practitioner guide. American Psychological, p.514.
20. ROSÁRIO, P., FERREIRA, C. & NOGUEIRA, J. (2018). Adaptation and validation of the Young Schema Questionnaire-Short Form 3 (YSQ-S3) for use with medical patients. Trends in Psychiatry and Psychotherapy, 40(3), pp.188-194. doi: 10.1590/2237-6089-2017-0028.
21. ROSÁRIO, P., RIJO, D. & FERREIRA, C. (2017). Adaptação e Validação do Cuestionário de Autodescrição de Esquemas Breve (CASC-BR) para o contexto hospitalar. Revista Iberoamericana de Diagnóstico y Evaluación - e Avaliação Psicológica, 44(2), pp.69-78.

22. SIMONS, J.S. & GAHER, R.M. (2005). The Distress Tolerance Scale: Development and validation of a self-report measure. Motivation and Emotion, 29(2), 83-102. (p: 88-91)
23. UGALDE, M., GASHEREBUKA, J.D. & SLIWA, J. (2017). Illness perception questionnaire: a tool for evaluating patients' understanding of their condition in low-income settings. Heart, Lung and Circulation, 26(2), pp.163-168.
24. VALIENTE-GÓMEZ, A., GARCÍA-MARTÍN, M.B., RODRÍGUEZ-MUÑOZ, A., SANTED-GERMÁN, M.A. & GARRIDO-ABEJAR, M. (2021). Cognitive schemas and acute stress in patients with COVID-19: The role of negative self-schemas. Journal of Affective Disorders, 290, pp.107-111. doi: 10.1016/j.jad.2021.05.018.
25. Van Der HOUWEN, K., STEL, M., BAKKER, J., De VOS, R. & HOFSTRA, T.W. (2017). The cognitive triad inventory for critical care: A psychometric evaluation. Journal of critical care, 38, pp.174-179.
26. Van VREESWIJK, M. & BROERSEN, J. (2016). The Wiley handbook of schema therapy: Theory, research, and practice. John Wiley & Sons.
27. YOUNG, J.E. & BROWN, G. (1990). Schema-focused cognitive therapy for depression and personality disorder. Journal of cognitive psychotherapy, 4(3), pp.257-267.
28. YOUNG, J.E., KLOSKO, J.S. & WEISHAAR, M.E. (2003). Schema therapy: A practitioner's guide. Guilford Press, pp.16-18.
29. YOUNG, J.E., KLOSKO, J.S. & WEISHAAR, M.E. (2003). Schema therapy: A practitioner's guide. Guilford Press., pp.57-58, 62-75.
30. ZIGMOND, A.S. & SNAITH, R.P. (1983). The hospital anxiety and depression scale. Acta psychiatrica Scandinavica, 67(6), pp.361-370.

N.B.: *The paper was carried out within the State Subprogram "Theory and methodology of continuous and cyclic monitoring and development of school curriculum", cod 011401.*

ÎNCREDEREA ÎN SINE DIN PERSPECTIVĂ DE GEN LA PERSOANELE CU COMPORTAMENTE ADICTIVE

SELF-CONFIDENCE FROM A GENDER PERSPECTIVE OF PEOPLE WITH ADDICTIVE BEHAVIORS

CZU: 159.923.2:316.346.2:316.624-056.83 https://doi.org/10.59295/spd2025s.49

Bogdan-Cristian VOICU, *drd., România*
ORCID: 0000-0002-0026-0895
E-mail: voicubogdancristian@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This study analyzes the relationship between self-confidence and gender in a group of people with addictive behaviors. Starting from the main theoretical models that explain self-confidence through internal, external factors or combinations thereof, two instruments were used: The Romek V.G. test and The integrated self-confidence model, which differentiates internal and external dimensions of self-confidence. The results show that the general level of self-confidence of the researched group is moderate to low, without very high scores. Male participants more frequently obtained very low scores compared to female participants, who tend to have higher levels of self-confidence. The observed differences suggest the influence of social and cultural factors, highlighting the need for psychological interventions adapted to gender and social context.*

Keywords: *self-confidence, integrated model of self-confidence, people with addictive behavior, gender differences*

INTRODUCERE

Principalele modelele teoretice relevante ale încrederii în sine pot fi împărțite în două categorii: cele care explorează factorii interni (trăsăturile de personalitate: extraversiune, stabilitate emoțională și stimă de sine; procesele cognitive și emoțiile etc.) determinanți ai încrederii în sine, precum: Teoria autodeterminării (SDT) [1, p. 261], Teoria atribuirii cauzale a lui Weiner [2, p. 112], Modelul de menținere a autoevaluării (SEM) [3, p. 1282], Teoria trăsăturilor încrederii în sine [4, p. 79], Teoria autopercepției [5, p. 25]. Sunt modele teoretice care îmbină într-o proporție echilibrată factorii interni cu cei externi precum: Teoria cognitivă socială (SCT) [6], Teoria învățării sociale a lui Bandura [7, p. 20], Teoria conceptului de sine [8, p. 331]. Pe de altă parte, și cele ce explică încrederea în sine prin influența factoriilor externi ce includ sprijinul social, feedback-ul și normele culturale și de gen [9], așteptările societale, stereotipurile de gen, cultura colectivistă/ individualistă [10, p. 23], precum: Teoria comparației sociale dezvoltată de Festinger [11, p.122], Teoria identității sociale (TSI) [12, p. 82].

Încrederea în sine este definită ca percepția unui individ asupra competenței, aptitudinilor și capacității de care are nevoie pentru a manevra cu succes diverse situații [13,

p. 273]. O altă abordare a definirii încrederii în sine sugerează că aceasta constă din trei componente: o componentă comportamentală, o componentă afectivă și o componentă cognitivă. Componenta comportamentală se referă la autoeficacitatea sau modul în care o persoană își percepe capacitatea de a îndeplini o sarcină.

Componenta afectivă se referă la sentimentele asociate cu încrederea în sine, adică un sentiment de ușurință, nerăbdare și absența anxietății sau a neliniștii. Componenta cognitivă a încrederii în sine se concentrează pe percepții și comparații, adică această persoană crede că are performanțe cât mai bune din capacitatea sa. Cercetările literaturii de specialitate tind să raporteze un nivel mai ridicat al încrederii în sine, nefiind vorba de un lot cu persoane cu comportamente adictive diferențele între sexe fiind determinate atât de factori sociali precum percepția rolurilor de gen, experiențe școlare, suport familial, cât și de așteptările și presiunile culturale asociate fiecărui sex în parte [14, p. 122].

Conceptul de încredere în sine este unul complex și poate fi influențat de o multitudine de factori atât interni, cât și externi. Încrederea în sine nu este un dat, ci un construct asupra căruia se poate interveni în practica clinică. Înțelegerea acestor perspective teoretice înlesnesc înțelegerea aspectelor care determină creșterea încrederii de sine și îmbogățesc paleta de intervenții pe care clinicienii le pot aborda pentru a spori încrederea în sine, cu un rol covârșitor în diverse domenii precum competențele profesionale, relațiile sociale sau bunăstarea individului. Teoreticienii și cercetătorii au descoperit și evidențiat de-a lungul timpului mai multe modele teoretice pentru a aduce la lumină funcțiile și rolul încrederii în sine.

MATERIALE ȘI METODE

Scopul acestei cercetări este evidențierea factorilor psihosociali și a particularităților psihologice asociate cu comportamentul adictiv din cadrul căruia putem deduce ipoteza: Persoanele cu un comportament adictiv prezintă diferite niveluri ale încrederii în sine în funcție de gen. Pentru testarea ipotezei am aplicat următoarele două instrumente: Testul încrederii în sine, autor Romek V.G.; Modelul integrat de încredere în sine, autor Kelesey Evelyn Perkins.

Testul încrederii în sine elaborat de către Romek V.G. determină nivelul încrederii în forțele proprii, abilitatea de a avea curaj în plan social și capacitatea de a întreține relații interpersonale. În ceea ce privește limita de vârstă, testul este recomandat începând cu vârsta de 14 ani. Cu un număr de 30 de itemi acesta prezintă 3 variante de răspuns dispuse pe 3 coloane. Dimensiunea încredere în sine (ÎS) este formată dintr-un număr de 10 itemi; dimensiunea curaj social (CS) este formată dintr-un număr de 10 itemi și dimensiunea inițierea contactelor sociale (ICS) este formată, la fel, dintr-un număr de 10 itemi.

Modelul integrat de încredere în sine, autor Kelesey Evelyn Perkins; este un instrument care măsoară încrederea în sine definită conceptual dintr-o scală internă de încredere în sine și dintr-o scală externă de încredere în sine. Scala internă de încredere în sine este formată din dimensiunea autoeficacitate, stimă de sine și autocompasiune. Scala

externă de încredere în sine este formată din dimensiunea afectivitate, luarea de măsuri, comunicarea nonverbală, comunicarea verbală, independență și hotărâre. Însumând în total un număr de 24 de itemi, se face scorarea având la bază o scală likert cu 7 puncte (1 – nu sunt deloc de acord; 2 – nu sunt de acord; 3 – oarecum de acord; 4 – nici de acord nici dezacord; 5 – oarecum de acord; 6 – de acord; 7 – sunt întru totul de acord).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Pentru a testa ipoteza conform căreia persoanele cu un comportament adictiv prezintă diferențe ale încrederii în sine în funcție de gen vom începe cu studiul nivelului încredere în sine pentru care a fost administrat *Testul încrederii în sine* elaborat de Romek V.G. și *Modelul integrat de încredere în sine* elaborat de Kelesey Evelyn Perkins.

Tabelul 1. Nivelul încredere în sine în funcție de gen – Testul încrederii în sine (V.G. Romek)

Genul	Nivel de încredere în sine			
	1	2	3	4
Masculin	23	7	6	18
Feminin	3	16	39	20
Total	26	23	45	38

Datele din tabelul 1 sunt prezentate grafic în figura 1.

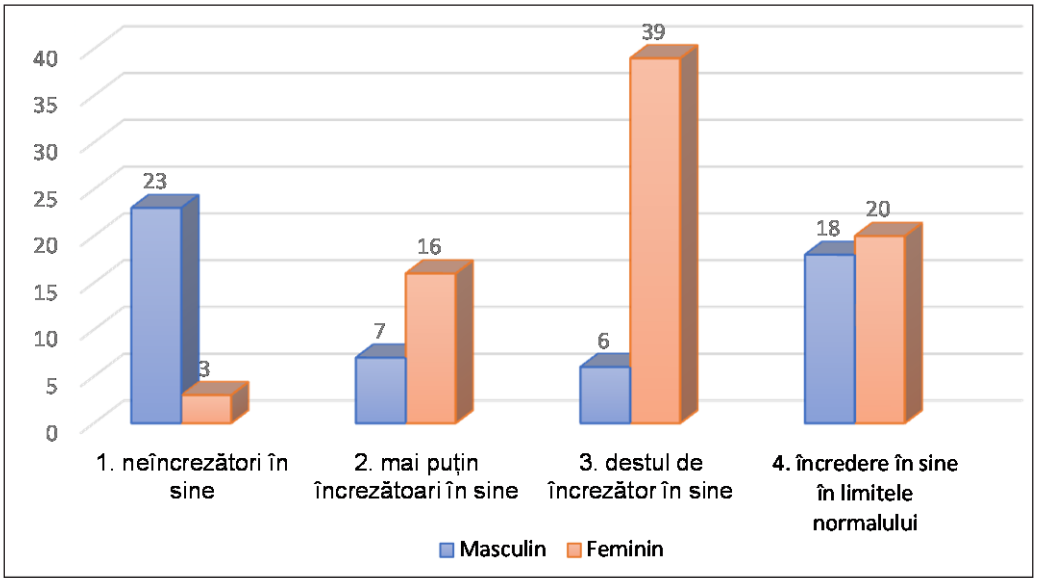

Figura 1. Nivelul de încredere în sine în funcție de gen - Testul încrederii în sine (V.G. Romek)

În tabelul 1 nivelul încredere în sine în funcție de gen prezentăm rezultatele analizei comparative. Astfel, pe coloana 1 regăsim 23 de participanți de gen masculin și 3 participante de gen feminin care au ales majoritatea răspunsurilor fiind din coloana A. În acest caz putem descrie acești participanți ca persoane care ies în evidență prin timiditate, anxietate care au nevoie de ajutor de specialitate nefiind încrezătoare în sine.

Pe coloana 2 regăsim 7 participanți de gen masculin și 16 participante de genul feminin care au obținut un punctaj cuprins între 10 – 19 din coloana A. Acești participanți îi putem descrie ca fiind persoane mai puțin încrezătoare în sine.

Pe coloana 3 regăsim un număr de 6 participanți de gen masculin și 39 de participante de gen feminin care au ales între 10 - 19 răspunsuri din coloana C. Aceste persoane pot fi descrise ca fiind destul de încrezătoare în sine, care au însă tendința de a fi nesiguri pe propriile opinii și comportamente având nevoie de validare din partea apropiaților sau a specialiștilor.

Pe coloana 4 regăsim un număr de 18 participanți de gen masculin și 20 de participante de gen feminin care au obținut scoruri cuprinse între 10-25 în coloana C care descrie o persoana care se remarcă prin încredere în sine în limitele normalului.

Nu există participanți care să fi atins scoruri cuprinse între 26-30 în coloana C care descriu o persoană cu o încredere în sine peste limitele cuvenite.

Modelul integrat de încredere în sine este un instrument ce măsoară încrederea în sine definită conceptual dintr-o scală internă de încredere în sine și dintr-o scală externă de încredere în sine. În tabelul 2 sunt prezentate nivelurile de încredere în sine în funcție de gen.

Tabelul 2. Nivelul de încredere în sine în funcție de gen - Modelul integrat de încredere în sine (K.E. Perkins)

		Modelul integrat de încredere în sine		
		1. Nivel foarte scăzut	2. Nivel scăzut	3. Nivel mediu
Gen	Masculin	22	17	14
	Feminin	4	26	49
Total		26	43	63

Datele din tabelul 2 sunt ilustrate grafic în figura 2.

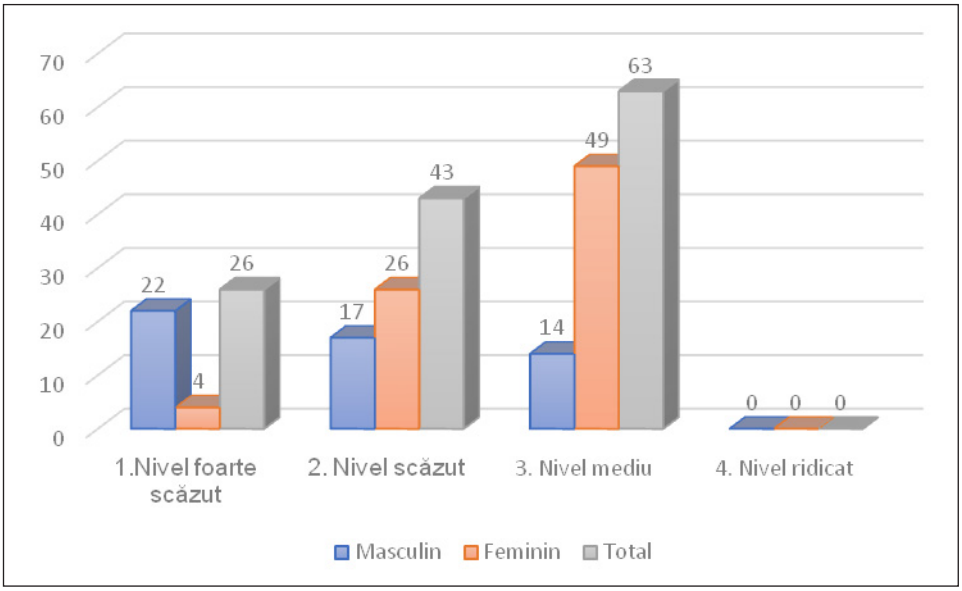

Figura 2. Nivelul încredere în sine în funcție de gen - Modelul integrat de încredere în sine (K.E. Perkins)

Din datele incluse în tabelul și figura 2. putem observa faptul că 26 de participanți au obținut scoruri care i-a încadrat într-un nivel foarte scăzut al încrederii în sine.

Din acești 26 de respondenți, 22 de participanți sunt de gen masculin și 4 de gen feminin. Un nivel scăzut al încrederii în sine a fost raportat de către 43 de participanți din care 17 sunt de gen masculin și 26 de gen feminin. Cel mai înalt nivel atins de participanții la studiu, deși nu este cel mai înalt nivel pe care modelul îl poate înregistra, putem observa faptul că 63 de participanți au obținut un nivel mediu al încrederii în sine din care 14 sunt de gen masculin și 49 de participante sunt de gen feminin. În acest context din datele obținute putem observa faptul că un nivel foarte scăzut a fost raportat de 48% dintre participanți, 32 raportând un nivel scăzut al încrederii în sine și 20%, raportând un nivel mediu al încrederii în sine testat prin modelul integrat de încredere în sine.

CONCLUZII

În concluzie nivelul regăsit al încrederii în sine în cadrul lotului cercetat este unul moderat spre scăzut, observând și absența scorurilor înalte la cele două scale. De asemenea, observăm faptul că subiecții de gen feminin denotă o încredere în sine mai ridicată decât participanții de sex masculin, fapt observat doar din frecvențe, urmând a măsura în viitoarele cercetări dacă există diferențe între cele două grupuri. În literatura de specialitate vom regăsi raportat un nivel mai ridicat al încrederii în sine, deoarece în cadrul multor cercetări de referință nu este cercetat un lot cu persoane cu comportamente adictive.

REFERINŢE:

1. DWECK, Carol S.; ELLIOTT, Elaine S. Achievement motivation. Handbook of child psychology, 1983, 4: 643-691. ISBN: 978-1606233023
2. WEINER, Bernard. An attributional theory of achievement motivation and emotion. Psychological review, 1985, 92.4: 548. https://doi.org/10.1037/0033-295X.92.4.548
3. WEINER, Bernard (ed.). Achievement motivation and attribution theory. General Learning Press, 1974. ISBN: 0382250664
4. COHEN, Geoffrey L.; SHERMAN, David K. The psychology of change: Self-affirmation and social psychological intervention. Annual review of psychology, 2014, 65: 333-371. DOI: 10.1146/annurev-psych-010213-115137
5. BROWN, Jonathan D. The self. Boston. MA: McGraw-Hill, 1998. p. 47. ISBN: 9780203837641
6. BANDURA, Albert. *Social foundations of thought and action*. Englewood Cliffs, NJ, 1986. 23-28.
7. BANDURA, Albert; WALTERS, Richard H. *Social learning theory*. Prentice Hall: Englewood cliffs, 1977. ISBN: 9780138167448
8. NTOUMANIS, Nikos; STANDAGE, Martyn. Motivation in physical education classes: A self-determination theory perspective. Theory and research in Education, 2009, 7.2: 194-202. ISSN-1477-8785
9. BUUNK, Bram P., et al. The affective consequences of social comparison: either direction has its ups and downs. Journal of personality and social psychology, 1990, 59.6: 1238. DOI: 10.1037//0022-3514.59.6.1238
10. BEM, Daryl J. *Self-perception theory*. In: Advances in experimental social psychology. Academic Press, 1972. p. 1-62. https://doi.org/10.1016/S0065-2601-(08)60024-6
11. FESTINGER, Leon Ed; KATZ, Daniel Ed. Research methods in the behavioral sciences. 1953. ISBN-10. 1135544476
12. TESSER, Abraham; CAMPBELL, Jennifer. Self-evaluation maintenance and the perception of friends and strangers. Journal of personality, 1982, 50.3: 261-279. DOI:10.1111/J.1467-6494.1982.TB00750.X
13. SHRAUGER, J. Sidney; SCHOHN, Mary. Self-confidence in college students: Conceptualization, measurement, and behavioral implications. Assessment, 1995, 2.3: 255-278.
14. Jerdén L, Burell G, Stenlund H, Weinehall L, Bergström E. Gender differences and predictors of self-rated health development among Swedish adolescents. J Adolesc Health. 2011 Feb;48(2):143-50. doi: 10.1016/j.jadohealth.2010.06.005.

ПАРАДОКСЫ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА И ВЫБОР БРАЧНОГО ПАРТНЕРА: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ И СТРАТЕГИИ АДАПТАЦИИ

THE PARADOXES OF MODERN SOCIETY AND PARTNER SELECTION: PSYCHOLOGICAL ASPECTS AND ADAPTATION STRATEGIS

CZU: 159.954.3:316.356.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.50**

Людмила АНЦИБОР
ORCID: 0000-0003-0623-9234
E-mail: mantibor@mail.ru
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова

Анжела НИКОЛАУ
ORCID: 0009-0001-8902-5647
E-mail: nicolaua@mail.ru
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова

Summary. *The urbanization of a technocratic society has led to a paradoxical effect: the power of the individual has increased, yet at the same time, a rather stable illusion has emerged that an era of carefree existence has arrived. This illusion of a carefree life forms superficial ideas about the surrounding reality, including family and marriage. To adapt to the variability and uncertainty of the modern world, flexible behavioral responses are necessary.*

Keywords: *illusion of carefree existence, social alienation, adaptive behavioral responses, family development, search for a potential marriage partner.*

Современное технократическое общество, характеризующееся стремительной урбанизацией и активным развитием технологий, привело к ряду глубоких и зачастую парадоксальных социальных и психологических трансформаций. С одной стороны, мы наблюдаем ощутимое усиление силы личности: индивидуум обладает доступом к огромным объемам информации, возможностями для самореализации и выбору жизненного пути, которые были немыслимы для предыдущих поколений. С другой стороны, этот прогресс породил довольно устойчивую иллюзию беспечного существования. Кажется, что технологические достижения и социальные гарантии должны автоматически обеспечивать комфортную и беззаботную жизнь, освобождая человека от необходимости глубокого осмысления своего места в мире и активного формирования собственной судьбы.

Эта иллюзия беззаботной жизни формирует поверхностные представления об окружающей действительности. Она ведет к упрощенному восприятию сложных социальных институтов, таких как **семья и брак**. Вместо того чтобы рассматри-

вать их как результат осознанного выбора, постоянной работы над отношениями и глубокого личностного развития, они часто воспринимаются как нечто само собой разумеющееся или даже как второстепенное по отношению к карьере и личным удовольствиям. Это искаженное восприятие становится благодатной почвой для разочарований и конфликтов, когда сталкивается с реальностью семейной жизни, требующей ответственности, компромиссов и эмоциональной зрелости.

Ускоряющийся научно-технический прогресс общества не только облегчает жизнь, но и значительно деформирует нормы существования человека. Он меняет традиционные представления о работе, досуге, общении и, конечно же, о семейных отношениях. При этом наблюдается неравномерность в усвоении и смене социальных ролей. Это обусловлено, с одной стороны, динамичностью общественных отношений на определенном этапе жизненного пути, а с другой – индивидуальной изменчивостью личностных свойств, которые формируются и развиваются под воздействием этих отношений. Человек, вынужденный постоянно адаптироваться к быстро меняющимся условиям, может испытывать трудности с формированием стабильной идентичности и интеграцией различных социальных ролей.

В такие переломные периоды – будь то кризисы среднего возраста, изменение социального статуса или просто неспособность адаптироваться к новым реалиям – человек вдруг начинает остро осознавать собственную бесполезность и невозможность реализовать свои личностные способности. На уровне общества это проявляется в стагнации и кризисе социальных институтов, потере ориентиров. На уровне личности – это глубокий распад высших ценностей, потеря смысла существования и, как следствие, **социальное отчуждение**. Индивид чувствует себя изолированным, оторванным от общества и неспособным найти свое место.

Именно в этом контексте период поиска брачного партнера и ухаживания вплоть до принятия решения о заключении брака имеет особое значение для последующего развития семьи и ее функционирования. Этот этап является критически важным не только для формирования нового социального института – семьи, но и для личностного роста каждого из партнеров. От того, насколько осознанно и зрело происходит этот выбор, зависит не только долговечность брака, но и благополучие, и психологический комфорт обоих супругов, а в дальнейшем – и их детей. Неадаптивные стратегии поведения и искаженные представления на этом этапе могут привести к серьезным трудностям в будущем.

В условиях изменчивости и неопределенности современного мира, для успешного приспособления необходимы адаптивные поведенческие реакции в разнообразных ситуациях взаимодействий. В основе этого лежит сложное *приспособление механизмов смыслового выбора и образования личностных смыслов*, которые, как показывают исследования Д.А. Леонтьева и Е.Ю. Мандриковой, лежат в основе стратегий смыслообразования [1, 2]. Когда этот процесс нарушен, например, при выборе потенциального брачного партнера, проявляется реактивный тип личностного выбора. Он отражает неосмысленный выбор, осуществляемый чело-

веком при минимальной смысловой деятельности. Такой выбор часто воспринимается индивидом как трудная, негативная жизненная ситуация, поскольку он не соответствует внутренним ценностям и потребностям, которые не были осознаны в полной мере.

Стратегия преодоления (копинг-стратегия) – это актуальный ответ личности на требование негативной ситуации. Стратегия представляет собой комбинацию способов преодоления, которые определяют действия человека, предпринимаемые в ситуации психологической угрозы физическому, личностному и социальному благополучию. Эффективные стратегии преодоления позволяют человеку справляться со стрессом, извлекать уроки из ошибок и продолжать двигаться вперед, в то время как неадаптивные стратегии могут привести к дезадаптации и усугублению проблем.

С точки зрения А.Н. Елизарова, проблемы, связанные с поиском потенциального брачного партнера, могут быть следствием нескольких глубинных причин [3]:

- ***Уникальность личностного склада человека затрудняет поиск потенциального брачного партнера***: чем более индивидуальными и специфическими являются потребности, ценности и ожидания человека, тем сложнее ему найти партнера, который бы полностью соответствовал этим критериям. Это особенно актуально в современном обществе, где подчеркивается индивидуальность, но при этом могут отсутствовать механизмы для успешного сопряжения уникальных личностей.
- ***Давление социума или обстоятельств на личность побуждает к преждевременному поиску потенциального брачного партнера***: общественные ожидания, возрастные нормы, давление со стороны семьи или друзей могут вынуждать человека искать партнера до того, как он будет готов к этому эмоционально и психологически. Это часто приводит к поспешным и неудачным бракам.
- ***Семья, из которой подопечный происходит, создает обстоятельства, препятствующие браку***: дисфункциональные семейные паттерны, негативный опыт родителей, или даже чрезмерное влияние родительской семьи могут подсознательно формировать у человека барьеры к созданию собственной семьи.
- ***Отношения между двумя людьми становятся ловушкой для одного из членов пары***: это происходит, когда один партнер использует другого для удовлетворения своих потребностей, не учитывая его интересы и благополучие. Такие отношения часто характеризуются созависимостью, манипуляциями и отсутствием истинной близости.
- ***Человек использует неэффективные стратегии поведения***: Повторяющиеся ошибки в выборе партнеров, неумение строить здоровые границы, избегание ответственности или, наоборот, чрезмерная навязчивость могут

препятствовать формированию стабильных и удовлетворительных отношений.

Существует несколько **теорий,** описывающих, по какому принципу люди выбирают себе партнеров по браку, отражая сложность и многогранность этого процесса.

Теория Социального Обмена. Некоторые исследователи, вдохновленные экономическими моделями, уподобляют процесс выбора супруга торговой сделке, где «валютой» обмена служат социальные ценности двух индивидов, такие как социальное происхождение, экономическое положение, образование и личные качества (возраст, внешность и др.) [5]. Согласно этой теории, каждый человек стремится максимизировать свои «выгоды» и минимизировать «издержки» в процессе выбора партнера. Успешный брак рассматривается как результат равноценного обмена, где каждый партнер получает то, что ценит, в обмен на то, что может предложить. Однако критики этой теории указывают на ее чрезмерный рационализм и недостаточный учет эмоциональных и иррациональных факторов, играющих ключевую роль в межличностных отношениях.

В ***теории удовлетворения потребностей Р.Уинча*** основным положением выступает идея, что среди множества возможных партнеров человек выбирает того, кто обещает в максимальной степени удовлетворять его потребности [7]. Эти потребности могут быть как осознанными (например, потребность в безопасности, поддержке, уважении), так и неосознанными (например, потребность в доминировании или подчинении, потребность в компенсации собственных недостатков). Уинч, в частности, развивал концепцию комплементарных потребностей, где люди выбирают партнеров, чьи потребности дополняют их собственные (например, доминантный человек ищет подчиняющегося, а человек с потребностью в заботе – того, кто готов ее оказывать). Эта теория подчеркивает важность внутренней динамики личности в процессе выбора партнера.

Представители ролевой теории (Т.Парсонс Р.Бейлз, Б.Харбер, Р.Орт и др.) полагают, что удовлетворенность браком зависит от соответствия ролевых ожиданий партнеров ролевому поведению [4]. В каждой культуре существуют определенные социальные роли, предписываемые мужчинам и женщинам в браке (например, роль добытчика, хранительницы очага, воспитателя детей). Если ожидания одного партнера относительно роли другого не совпадают с его реальным поведением, это может привести к конфликтам и неудовлетворенности. Например, если жена ожидает, что муж будет активным участником воспитания детей, а он воспринимает это как исключительно ее обязанность, это может стать источником напряжения. Успешный брак, согласно этой теории, требует согласования ролевых ожиданий и гибкости в их выполнении.

Согласно ***теории последовательных фильтров А.Керкгоффа, К.Дэвиса и Дж.Удри***, *в*ыбор брачного партнёра происходит как процесс последовательного прохождения через ряд фильтров, которые постепенно отсеивают людей из мно-

жества возможных выборов партнёра [6]. Эти фильтры действуют на разных уровнях:

- *Фильтр сходства по социальным характеристикам (социальный гомогамий):* на первом этапе люди склонны выбирать партнеров, похожих на них по социально-демографическим характеристикам (возраст, образование, социально-экономический статус, раса, религия). Это объясняется тем, что сходство в этих параметрах обеспечивает общую платформу для взаимодействия и меньшее количество потенциальных конфликтов.
- *Фильтр ценностей и аттитюдов*: на следующем этапе люди оценивают сходство в ценностях, убеждениях, интересах и мировоззрении. Если на этом уровне обнаруживаются значительные расхождения, отношения, скорее всего, не будут развиваться.
- *Фильтр потребностей и личностных характеристик (комплементарность):* на более глубоком уровне партнеры ищут тех, чьи личностные черты и потребности дополняют их собственные, обеспечивая взаимное удовлетворение и гармонию в отношениях. Этот фильтр может включать как сходство (например, оба партнера интроверты), так и комплементарность (например, один партнер экстраверт, другой интроверт, и они взаимно уравновешивают друг друга).

Таким образом, выбор партнера – это не случайный процесс, а многоступенчатый отбор, в ходе которого происходит постепенное сужение круга потенциальных кандидатов.

Разные ученые выделяют различные критерии выбора брачного партнера, но фактически все они единодушно называют определенный их набор. Не последнюю роль в этом контексте играет культурная среда. Культура формирует наши представления о любви, браке, семейных ролях, а также влияет на ценности и ожидания, которые мы привносим в отношения. Например, в одних культурах предпочтение отдается бракам по расчету, в других – по любви, в-третьих – большое значение придается мнению родителей или общественности. Эти культурные нормативы могут как облегчать, так и затруднять процесс выбора партнера, в зависимости от того, насколько они соответствуют индивидуальным потребностям и стремлениям.

По большей части, **культурная примитивность** (или недостаточная зрелость) обусловлена недостаточным овладением средствами культурного поведения на основе языковых и символьных систем. Это проявляется в неумении эффективно общаться, выражать свои мысли и эмоции, понимать социальные нормы и интерпретировать символические значения. Эта культурная примитивность обнаруживается и при *решении проблемы выбора потенциального брачного партнера.* Человек, не овладевший в достаточной степени культурными средствами, может испытывать трудности с распознаванием своих истинных потребностей, считыванием невербальных сигналов партнера, построением глубокой эмоциональной связи и эффективным разрешением конфликтов.

В соответствии с ***трехуровневой внутренне-целостной моделью личности по Д.А. Леонтьеву*** [1], имеется некоторое взаимное соответствие между личностными смыслами и личностными свойствами, проявляемыми во взаимодействиях различного порядка, в частности, интересующего нас в рамках добрачного периода. Личностные смыслы – это индивидуальное, уникальное значение, которое человек придает тем или иным событиям, объектам, людям или видам деятельности. Личностные свойства – это устойчивые характеристики личности, проявляющиеся в ее поведении, мышлении и эмоциях (например, открытость опыту, добросовестность, экстраверсия).

Согласно Леонтьеву, смыслы не просто отражают мир, они активно его конструируют и направляют деятельность человека. Так, если человек придает высокий смысл созданию крепкой семьи, это будет проявляться в его личностных свойствах – ответственности, эмпатии, способности к компромиссам – и, соответственно, влиять на его поведение в добрачный период, включая выбор партнера и стратегии построения отношений. И наоборот, определенные личностные свойства могут способствовать формированию более глубоких и осмысленных отношений, обогащая личностные смыслы. Нарушение этой взаимосвязи, например, когда личностные смыслы поверхностны или искажены, а личностные свойства не способствуют их реализации, может привести к трудностям в поиске партнера и построении счастливой семьи.

Как уже упоминалось, стратегия преодоления (копинг-стратегия) в контексте добрачного периода, это может быть неудача при выборе предполагаемого брачного партнера и попытке построения отношений. Такая ситуация представляет собой психологическую угрозу физическому, личностному и социальному благополучию индивида. Стратегия преодоления представляет собой комбинацию способов преодоления, которые определяют действия человека. Эти действия могут разворачиваться в *когнитивной сфере* (например, переосмысление ситуации, поиск альтернативных решений), *поведенческой сфере* (например, активные действия по изменению ситуации, поиск поддержки) или *эмоциональной сфере* (например, регуляция эмоций, поиск способов снижения стресса). Эффективные стратегии преодоления позволяют не только справиться с текущими трудностями, но и способствуют личностному росту и формированию более адаптивных моделей поведения в будущем. Неэффективные стратегии, напротив, могут усугубить проблему и привести к дезадаптации.

Таким образом, процесс поиска брачного партнера в современном обществе представляет собой сложное переплетение индивидуальных психологических особенностей, социальных влияний и культурных норм. Урбанизация и технологический прогресс, принеся новые возможности для личности, также породили иллюзии и деформации, которые могут существенно затруднить формирование здоровых и устойчивых отношений. Недостаточная зрелость, инфантильность, а также наличие ранних дезадаптивных схем, сформированных в детстве, могут

привести к неэффективным стратегиям выбора партнера и построению дисфункциональных отношений.

Однако, понимание этих глубинных механизмов открывает путь к осознанному выбору и развитию. Изучение различных теорий выбора партнера – от социального обмена до теории последовательных фильтров – позволяет глубже осмыслить многообразие факторов, влияющих на этот процесс. Признание важности личностных смыслов, адаптивного поведенческого реагирования и стратегий преодоления становится ключом к преодолению трудностей. Только такой подход позволит преодолеть иллюзии беспечного существования и построить крепкие, гармоничные семьи, способные противостоять вызовам современного мира.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Леонтьев, Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. – 3-е изд., перераб. и доп. – Москва: Смысл, 2007.
2. Мандрикова, Е. Ю. Совладающее поведение как проявление индивидуальной адаптации личности: на примере молодежи: диссертация ... кандидата психологических наук: 19.00.01. – Москва, 2003.
3. Елизаров, А. Н. Психологическое консультирование по проблемам семьи: Учеб. пособие. – Москва: Ось-89, 2005.
4. Парсонс, Т. Система современных обществ. – Москва: Аспект Пресс, 1998. (Обобщенные идеи ролевой теории, применимые к браку).
5. Хоманс, Дж. К. Социальное поведение: его элементарные формы. // Американская социологическая мысль. – Москва: Изд-во МГУ, 1994. – С. 22–41. (Обобщенные идеи теории социального обмена)
6. Kerckhoff, A. C., & Davis, K. E. Value consensus and need complementarity in mate selection. // American Sociological Review, 1962, 27(3), 295–303.
7. Winch, R. F. Mate-selection: A study of complementary needs. – New York: Harper, 1958.

РОЛЬ РАННЕГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА В РАЗВИТИИ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ С РАСТРОЙСТВОМ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА

THE ROLE OF EARLY INTERVENTION IN THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS IN CHILDREN WITH AUTISM SPECTRUM DISORDER

CZU: 159.0.018:316.77:616.896-053.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.51**

Людмила АНЦИБОР
ORCID: 0000-0003-0623-9234
E-mail: mantibor@mail.ru
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова

Мария ГУРКОВА
ORCID: 0000-0002-8087-4546
Email: maria.gurcova@gmail.com
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова

Диана СТОЯН
ORCID: 0009-0004-5637-2740
Email: stoian.dianka@gmail.com
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова

Summary. *The article examines the impact of early intervention on the development of communication skills in children with autism spectrum disorder (ASD). It includes a theoretical overview, methodological description, and results from an empirical study involving a sample of 30 children. The findings confirm the effectiveness of early intervention in developing both verbal and non-verbal communication.*

Keywords: *Autistic spectrum disorder, early intervention, communication skills, Autism Treatment Evaluation Checklist (ATEC), Verbal Behavior Milestones Assessment and Placement Program (VB-MAPP), Applied Behavior Analysis (ABA).*

ВВЕДЕНИЕ

Современная исследования подчеркивают, что коммуникация и коммуникативные навыки являются неотъемлемой частью когнитивного, социального и эмоционального развития ребёнка. При этом именно коммуникативные нарушения являются одним из основных диагностических признаков РАС у детей, согласно по классификации DSM-V [1], [2, с.57].

Актуальность данной темы заключается в том, что раннее вмешательство яв-

ляется ключевым фактором в успешной коррекции нарушений в развитии детей с расстройством аутистического спектра. Аутистическое расстройство представляет собой разнообразную группу состояний. Для всех из них характерны те, или иные трудности с социальным взаимодействием и общением. К числу других особенностей относятся нетипичные модели действий и поведения, например трудности с переходом от одного вида деятельности к другому, сосредоточенность на деталях и нестандартные реакции на внешние стимулы.

Согласно статистическим данным, число детей с диагнозом РАС в Республике Молдова за последние 10 лет значительно возросло: с 144 в 2012 году до 1280 в начале 2024 года (см. рис.1). Рост обусловлен расширением скрининговых программ, активной деятельностью НПО и улучшением доступа к диагностике и реабилитации. При этом наблюдается недостаток данных по возрастному и географическому распределению случаев [3 – 4].

Рисунок 1. Динамика диагностируемых случаев аутистических расстройств среди детей в Республике Молдова

По оценкам ВОЗ, в 2023 году аутизм диагностировался у одного из 100 детей, тогда как в 2021 – у одного из 160. В США, согласно данным CDC (Centers for Disease Control and Prevention), частота увеличилась с 1:54 (2020) до 1:36 (2022) [5].

Опыт ряда стран показывает, что раннее вмешательство и психолого-педагогическая помощь повышают шансы ребёнка на интеграцию в общество и инклюзивное образование [6].

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

Коммуникативные навыки представляют собой сложную систему способностей человека, позволяющую взаимодействовать с окружающими людьми посредством различных средств общения. Ключевыми компонентами этой системы являются как вербальные, так и невербальные способы передачи информации, включая речь, жесты, мимику, интонации и телесные позы. Эти навыки занимают центральное место в развитии ребёнка, поскольку от их формирования зависит успешность его социализации и взаимодействия с обществом.

Структура коммуникативных навыков может быть представлена через несколько основных компонентов:

- Речевые навыки: способность воспринимать и воспроизводить звуки, слова, фразы и предложения. Этот компонент включает развитие лексики, грамматических структур и навыков построения связных высказываний.
- Невербальная коммуникация: использование жестов, мимики, интонаций и других невербальных сигналов для передачи информации. Например, зрительный контакт и выразительные движения рук помогают уточнять смысл слов или замещать их в процессе общения.
- Когнитивные навыки: способность анализировать и интерпретировать социальную информацию, что помогает ребёнку адаптироваться к различным коммуникативным ситуациям. К этому компоненту относится понимание причинно-следственных связей и умение предугадывать реакции собеседников [7].
- Эмоциональные навыки: умение распознавать и выражать эмоции, как свои, так и окружающих. Эмоциональная составляющая играет важную роль в установлении доверительных отношений и предотвращении конфликтов.

С точки зрения нейропсихологии, способность к коммуникации основывается на комплексной работе коры головного мозга, включая височные доли, отвечающие за обработку звуковой информации, лобные доли, участвующие в планировании речи, и подкорковые структуры, обеспечивающие регуляцию эмоциональных реакций.

Цель исследования: Изучение влияния раннего вмешательства на развитие коммуникативных навыков у детей с расстройствами аутистического спектра (РАС).

Выборка: В исследовании приняли участие 30 детей с РАС в возрасте 7 лет. Были сформированы две группы:

- Группа 1 (n=15) – дети, получавшие раннее вмешательство (до 4 лет), (РВ);
- Группа 2 (n=15) – дети, не получавшие раннего вмешательства. (БВ).

Методы исследования:

- *Анкетирование родителей и специалистов*;
- *Тест ATEC* (оценка речи и коммуникации);
- *VB-MAPP* (оценка манд, такт, эхо, интравербального поведения и поведения слушателя);
- *t-критерий Стьюдента* для статистического анализа различий между группами.

Следует отметить, что в детской психологии, особенно при работе с детьми с особенностями развития, рекомендуется фокусироваться на следующих и фундаментальных аспектах и периодах развития ребенка:

- *Сенситивные периоды* ранний возраст (0–5 лет) рассматривается как оптимальное время для формирования речевых и социальных навыков, когда нейропластичность мозга особенно высока [8 - 9].
- *Развитие речи через социальное взаимодействие* – в работах Л.С. Выготского, речь представлена как социальная функция, формирующаяся в диалоге со взрослым.
- *Нейропсихология РАС* больше узнаваема как «Теория ума» по U. Frith, A. Leslie, S. Baron-Cohen [10], которая объясняет специфические поведенческие нарушения при аутизме повреждением врожденного когнитивного механизма, выражающегося в способности понимать намерения других людей («mind – read»), а также исследует особенности восприятия, теории сознания и «слабую центральную когерентность», мешающую детям с РАС эффективно обрабатывать социальную информацию.

С точки зрения *коррекционной педагогики*, акцент делается на:

- *Междисциплинарные модели вмешательства* – наиболее успешные программы (например, ABA, ESDM, TEACCH) объединяют усилия психологов, логопедов, педагогов, специалистов по сенсорной интеграции.
- *Использование альтернативной и дополнительной коммуникации (AAC*) – метод PECS, жестовая речь, визуальные расписания доказали эффективность для невербальных детей.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Анализ данных показал, что дети, получившие раннее вмешательство, значительно опережают сверстников по уровням речевого развития, коммуникативных и социальных навыков (см. рис. 2, рис. 3).

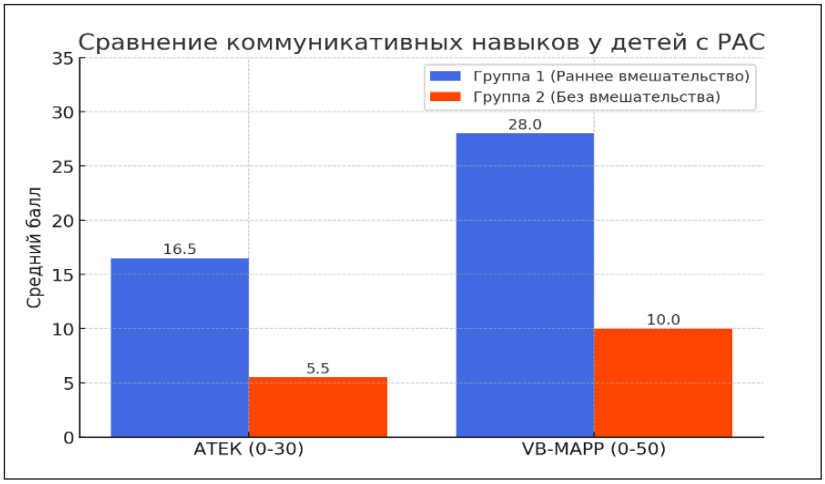

Рисунок 2. Сравнение коммуникативных навыков у детей с РАС двух групп (РВ и БВ)

Результаты эмпирического исследования продемонстрировали статистически достоверные различия в уровне развития коммуникативных навыков между детьми с расстройствами аутистического спектра (РАС), получавшими раннее вмешательство, и их сверстниками, не имевшими подобной поддержки.

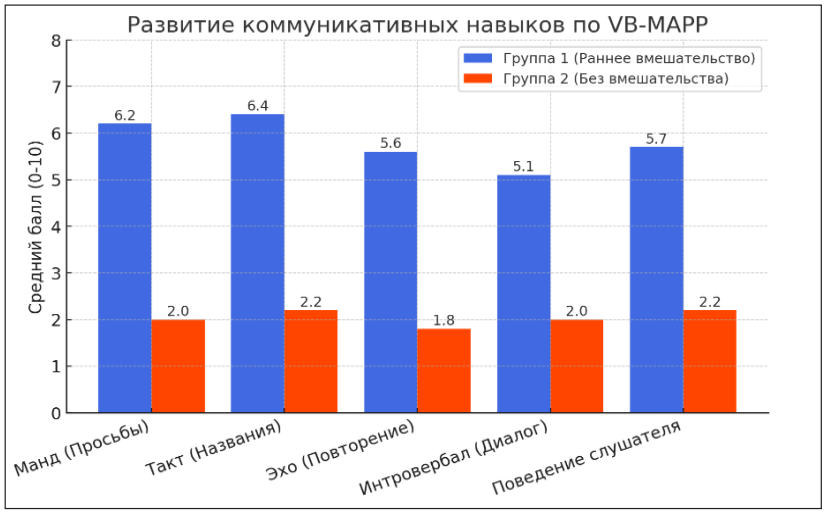

Рисунок 3. Развитие коммуникативных навыков по VB-MAPP

Для оценки использовались валидированные инструменты – шкалы ATEC (раздел «Речь/Язык/Коммуникация») и VB-MAPP, охватывающие ключевые аспекты вербального поведения (см. Табл.1, Табл. 2).

1. Оценка по шкале ATEC. Среднее значение показателя в группе детей, получивших раннее вмешательство, составило 15.93 балла против 5.13 балла в контрольной группе. Дисперсия в основной группе составила 5.06, в контрольной — 1.13. Разница между группами была подтверждена с помощью t-критерия Стьюдента: t=16.82, при уровне значимости p <0.001. Эти результаты свидетельствует о том, что ранняя коррекционная поддержка способствует значительному развитию таких коммуникативных компонентов, как понимание и выражение речи, использование жестов и интонаций, формирование диалогических навыков.

Таблица 1. Результаты статистического анализа (ATEC и VB-MAPP).

Показатель	**Группа 1 (ATEC)**	**Группа 2 (ATEC)**	**Группа 1 (VB-MAPP)**	**Группа 2 (VB-MAPP)**
Кол – во детей	15	15	15	15
Сумма баллов	239	77	415	145
Сред. знач.	15.93	5.13	27.67	9.67
Дисперсия	5.06	1.13	11.24	3.24
Станд. откл.	2.25	1.06	3.35	1.80

2. Оценка по шкале VB-MAPP. Показатели вербального поведения по шкале VB-MAPP также существенно различались между группами: 27.67 балла в экспериментальной группе против 9.67 балла в контрольной. Разность средних составила 18.00, t=18.33, p <0.001. Это подтверждает наличие существенного отставания в развитии мандов, тактов, эхо-реакций, интравербального поведения и навыков слушателя у детей, не получавших раннюю помощь.

Следует подчеркнуть, что компоненты VB-MAPP отражают не только речевые, но и *социально-эмоциональные аспекты общения*, включая способность ребёнка к отклику на обращённую речь, выражение эмоций, установление и поддержание контакта.

Таблица 2. Данные t-критерия Стьюдента (ATEC и VB-MAPP)

Показатель	**ATEC**	**VB-MAPP**
Разность средних	10.80	18.00
Стандартная ошибка	0.642	0.982
t-статистика	16.82	18.33
Степени свободы	28	28
Критическое значение t	2.048	2.048
Уровень значимости	P <0.001	P <0.001

3. Качественные наблюдения и эмпирические закономерности. Качественный анализ результатов выявил, что дети из экспериментальной группы проявляли:

- устойчивую *инициативность в коммуникации*;
- лучше развитые *навыки совместного внимания*;
- способность к *социальному взаимодействию* (включая зрительный контакт, реакцию на имя, использование символических жестов);
- наличие *осознанного диалога* (пусть и на элементарном уровне), что полностью отсутствовало у детей из контрольной группы.

В то же время, у детей, не проходивших раннее вмешательство, наблюдались:

- выраженные *трудности в понимании обращённой речи*;
- отсутствие или минимальный уровень *символической коммуникации*;
- стереотипные формы поведения, затрудняющие социализацию.

Обобщая полученные данные, можно утверждать, что раннее вмешательство, реализуемое в форме комплексной коррекционной программы (включающей методы ABA, VB-MAPP, альтернативную коммуникацию), оказывает многоуровневое положительное влияние на развитие как экспрессивной, так и рецептивной речи, а также на эмоциональную и социальную адаптацию ребёнка с РАС. Различия в баллах между группами достигали почти тройного превышения у детей, получивших поддержку. Это указывает на критическую важность начала работы с детьми в сенситивные периоды (0–5 лет), когда мозг наиболее восприимчив к обучающему воздействию.

ВЫВОДЫ

Проведенное эмпирическое исследование подтвердило значительное влияние раннего вмешательства на развитие коммуникативных навыков у детей с РАС. Анализ результатов показал, что дети, получившие раннюю коррекционную поддержку, демонстрируют более высокий уровень речевого развития, навыков взаимодействия и социальной адаптации по сравнению с теми, кто не проходил систематического вмешательства.

Методы оценки, такие как ATEC и VB-MAPP, позволяют отслеживать динамику коммуникативного развития и адаптировать программы вмешательства. Статистически достоверные различия в показателях детей, получавших раннее вмешательство, по сравнению с теми, кто его не получил, свидетельствуют об эффективности системной коррекционной работы.

ЛИТЕРАТУРА:

1. World Health Organization: *Classification of diseases (ACD).* 2025. Available: https://www.who.int/classifications/icd/en/ [Accessed: 02.07.2025].

2. КОРЕНЬ, Е.В. Классификация в детской психиатрии в перспективе принятия МКБ-11. В: *Социальная и клиническая психиатрия*. 2014, №2, Т.2. сс.56-59.
3. Moldova libera: *У более 1 300 человек в Молдове диагностированы различные формы аутизма*. Available: https://moldovalibera.md/u-bolee-1-300-chelovek-v-moldove-diagnostirovany-razlichnye-formy-autizma/ 2024. [Accessed: 02.07.2025].
4. Radio Moldova: *Rising Autism Rates:* Challenges and Support in Moldova. Available: https://radiomoldova.md/p/32833/ 2024. [Accessed: 02.07.2025].
5. МОРОЗОВА, Т., ДОВБНЯ, С. *Аутизм встречается у каждого 54-го ребенка*. 2020. Доступно: https://nakedheart.online/articles/autizm-vstrechaetsya-u-kazhdogo-54-go-rebyonka/ [Просмотрено: 02.07.25]
6. Codul Educatiei al RM: *Программа развития инклюзивного образования в Республике Молдова на 2024-2027 годы*. 2023. Доступно: https://www.legis.md/UserFiles/Image/RU/2023/mo%20519-522%20ru/an_950_ru.docx [Просмотрено: 02.07.2025].
7. ЭРЦ-НАФТУЛЬЕВА, Ю.М. Поведенческий подход к развитию речи у детей с аутизмом: концепция анализа вербального поведения Скиннера. 2015. Доступно: https://neuronews.com.ua/ru/archive/2015/1%2865%29/article-1466/povedencheskiy-podhod-k-razvitiyu-rechi-u-detey-s-autizmom-koncepciya-analiza-verbalnogo-povedeniya-skinnera#gsc.tab= [Просмотрено: 02.07.2025].
8. КОНДРАТЬЕВ, М.Ю., ИЛЬИН, В.А. Азбука социального психолога-практика. – Москва: ПЕР СЭ, 2007. 464 с.
9. ЛИСИНА, М.И. Проблемы онтогенеза общения. 1986. Науч.-исслед. ин-т общей и педагогической психологии Акад. пед. наук СССР. – Москва: Педагогика, 1986. 144 с.
10. АГАВЕЛЯН О.К., РУСИНОВА С.Г. Исследования теории разума в зарубежной психологии развития. Сибирский педагогический журнал. № 2/ 2014. с. 15-18.

ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПЕРЕЕДАНИЯ И РОЛЬ ИППОТЕРАПИИ В ИХ ОСОЗНАНИИ

PSYCHO-EMOTIONAL ASPECTS OF OVEREATING AND THE ROLE OF HIPPOTHERAPY IN THEIR REALIZATION

CZU: 159.942.5:613.25:615.85:798.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.52**

Людмила АНЦИБОР
ORCID: 0000-0003-0623-9234
E-mail: mantibor@mail.ru
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова

Татьяна НОСОВА
ORCID: 0000-0002-2314-781X
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова

Summary. *Article links compulsive overeating to a childhood lack of acceptance. Food preferences signal hidden emotions; horses in hippotherapy mirror them. The author outlines mechanisms and a body-oriented therapeutic model.*

Keywords*: hippotherapy, overeating, horses, psychosomatics, acceptance, childhood trauma.*

ВВЕДЕНИЕ

В современном обществе ожирение и расстройства пищевого поведения приобретают масштаб эпидемии, и, несмотря на множество программ по снижению веса, результаты часто оказываются краткосрочными. Это указывает на то, что корни проблемы лежат глубже, чем просто в нарушениях пищевого поведения или недостаточной силе воли. Всё большее число исследований указывает на тесную связь между перееданием и неудовлетворёнными эмоциональными потребностями, особенно сформированными в детском возрасте [4].

Одна из наиболее устойчивых гипотез заключается в том, что у людей, испытывавших дефицит родительской любви, принятия и эмоциональной безопасности, может формироваться склонность к компульсивному потреблению пищи как к способу саморегуляции. Пища в таких случаях выполняет не биологическую, а эмоциональную функцию – утешает, защищает, создаёт иллюзию контроля или принадлежности [3].

Особый интерес представляет возможность интерпретации пищевых предпочтений как маркеров эмоционального состояния. Так, стремление к жирной, сладкой или острой пище может свидетельствовать о глубинных психологических конфликтах, неудовлетворённых потребностях или переживаемых страхах. Однако

осознать это самостоятельно человеку бывает сложно, поскольку эмоциональные причины переедания часто вытеснены из сознания [4].

На этом фоне всё большую популярность приобретает иппотерапия – метод, в котором взаимодействие с лошадьми используется для улучшения психоэмоционального состояния. Лошади, обладая высокой чувствительностью к невербальным сигналам и эмоциональному состоянию человека, могут выступать как своеобразные «зеркала» его внутреннего мира. Это позволяет использовать их поведение как диагностический и терапевтический инструмент для осознания глубинных причин компульсивного поведения, включая пищевое.

Цель данной статьи – проанализировать возможную взаимосвязь между дефицитом любви и эмоционального принятия в детстве, пищевыми предпочтениями во взрослом возрасте и способностью лошадей выявлять подавленные потребности человека. Мы рассматриваем переедание не как изолированное поведение, а как симптом нераспознанной эмоциональной боли, и выдвигаем гипотезу о том, что работа с лошадьми может способствовать его осознанию и трансформации [1].

ЭМОЦИОНАЛЬНАЯ ДЕПРИВАЦИЯ КАК ФАКТОР РИСКА ПЕРЕЕДАНИЯ

Психологические корни расстройств пищевого поведения давно являются предметом изучения в клинической психологии и психотерапии. Среди множества факторов, влияющих на формирование нарушенного пищевого поведения, особое место занимает опыт детства. Доказано, что дефицит родительской любви, эмоциональной поддержки и стабильного привязанного взаимодействия в раннем возрасте может привести к формированию неадаптивных стратегий саморегуляции, включая переедание.

Концепция эмоциональной депривации [3] указывает на то, что дети, не получившие необходимого уровня эмоционального тепла, учатся искать замену этой потребности в других объектах. Пища в этом контексте может выполнять функцию «психологического утешителя» – источника временной стабильности, комфорта и даже любви. Согласно исследованиям, у таких детей нарушается связь между сигналами голода и насыщения, что делает их более уязвимыми к эмоциональному перееданию во взрослом возрасте [13].

Психоаналитические и гуманистические школы [10, 14] рассматривают ранний дефицит принятия как ключевой источник формирования «внутреннего голода» – метафорической нехватки признания, безопасности и чувства собственного достоинства. Этот голод может сопровождать человека всю жизнь, проявляясь не в очевидной тоске по близости, а в скрытых поведенческих шаблонах – таких как стремление к контролю, зависимости, компульсивности, в том числе в еде.

Современные когнитивно-поведенческие исследования подтверждают, что у людей с расстройствами пищевого поведения чаще наблюдаются негативные

убеждения о себе («я не заслуживаю любви», «я никому не нужен»), а также трудности в идентификации и выражении эмоций (алекситимия). Эти особенности прямо связаны с ранними формами неблагополучного детства и отсутствием эмоционального отклика со стороны значимых взрослых [1].

Таким образом, пищевая зависимость или склонность к перееданию не являются исключительно физиологической или культурной проблемой. Это может быть проявлением внутреннего эмоционального конфликта, корни которого уходят в детство. Понимание этих глубинных причин становится ключевым моментом в поиске устойчивых и гуманных путей терапии, в том числе с привлечением методов, основанных на телесно-эмоциональной осознанности – таких как иппотерапия [15].

Таблица 1. Пищевые предпочтения и их возможное психологическое значение

Вид пищи	Возможная потребность	Психологическое значение
Сладкое	Любовь, утешение, тепло	Желание быть любимым, избежать одиночества
Жирное	Безопасность, насыщенность, заземление	Потребность в защите, ощущении стабильности
Острое и кислое	Стимуляция, встряска, выражение злости	Подавленная агрессия, скука, потребность в драйве
Солёное	Сдерживание эмоций, компенсация утрат	Невыраженная грусть, стресс, эмоциональное напряжение
Хрустящее, жёсткое	Контроль, агрессия, «пережёвывание» тревог	Подавленные эмоции, невозможность сказать вслух
Молочные продукты	Забота, материнское принятие	Потребность быть защищённым, вернуться к детству

Пищевые предпочтения как отражение внутренних потребностей и эмоций

Пища – это не только источник энергии, но и мощный символический и эмоциональный объект. Наши вкусовые предпочтения часто формируются не столько физиологической потребностью, сколько в ответ на эмоциональное состояние, внутренние конфликты и даже воспоминания. Современные исследования подтверждают: то, к какой пище человек тянется в моменты стресса, тревоги или одиночества, может многое рассказать о его неосознанных потребностях и психологических стратегиях адаптации.

Согласно модели эмоционального питания определённые виды пищи активируют дофаминовую систему вознаграждения [9] снижая уровень тревожности и создавая иллюзию удовлетворения. Например, сладкая и жирная еда часто ассоциируется с «наградами» из детства – конфетами за хорошее поведение, тортами

на праздниках, мамиными пирожками. Таким образом, стремление к такой еде может быть попыткой восстановить чувство защищённости, любви, праздника или принадлежности.

Психоаналитики и гештальт-терапевты рассматривают пищевые импульсы как форму символического действия [11]. Например, внезапное желание чего-то «съесть» может не иметь отношения к голоду, а быть телесным выражением невыраженной эмоции: потребности быть услышанным, защищённым, признанным. В этом смысле пища выполняет регрессивную функцию [7] – возвращает человека к базовому уровню потребностей, как у младенца, который плачет не только от голода, но и от потребности в прикосновении, внимании и безопасности.

Однако распознать эту взаимосвязь самостоятельно бывает сложно. Большинство людей ограничиваются борьбой с симптомами – запретами, диетами, чувством вины, – не задавая себе главного вопроса: что именно я пытаюсь получить через эту пищу?

Лошади как зеркало эмоционального состояния: иппотерапия и глубинное самопознание

В последние десятилетия иппотерапия (и шире – ипповенция или терапия с участием лошадей) получила научное признание как эффективный метод [13] психоэмоциональной коррекции. Она базируется на особом типе взаимодействия человека и лошади, в котором поведение животного становится своеобразным зеркалом внутреннего состояния клиента. Это делает лошадей уникальными «биосенсорами» [6] человеческой эмоции – от страха и агрессии до стыда, уязвимости и подавленного желания быть услышанным.

Лошади – животные-жертвы по своей природе. Их выживание в стаде миллионы лет зависело от способности мгновенно распознавать угрозу в поведении окружающих. В процессе эволюции это сформировало у лошадей высокоразвитую систему восприятия микросигналов: тон мышц, дыхание, напряжение тела, направление взгляда, изменение ритма шагов.

Когда человек входит в загон, лошадь в течение секунд «сканирует» его эмоциональное состояние. Если внутри человека – тревога, напряжение, агрессия или страх, поведение лошади моментально отражает это: она может отойти, стать непослушной, отказаться от взаимодействия. При этом человек, не осознающий своих чувств, может ошибочно приписывать лошади «капризы», не понимая, что она просто зеркалит его собственное внутреннее состояние.

В терапевтическом контексте это открывает широчайшие возможности [1]. Лошадь не оценивает, не осуждает, не играет роль родителя или психолога. Она просто реагирует – честно, нейтрально, в моменте. Это может быть особенно важно для тех клиентов, у которых в прошлом был опыт родительского непринятия или отвержения. Лошадь не требует слов, но требует внутренней правды: присутствия, фокуса, искренности.

Если человек пытается быть лидером, но сам в это не верит – лошадь не пойдёт за ним. Если человек внутренне разобщён – животное будет сбиваться с ритма, не откликнется на команды. Если человек спокоен, внимателен и уверен – лошадь расслабляется и доверяет. В этом – мощный терапевтический эффект: клиенту не нужно размышлять – он просто видит результат своих эмоций в поведении животного.

Особенно интересно наблюдать поведение лошади в моменты, когда у клиента активируются пищевые импульсы. Например, если человек внезапно чувствует непреодолимое желание что-то съесть, но не понимает, откуда это, – лошадь может проявить отстранённость, настороженность или, наоборот, усилить контакт. Это может указывать на скрытую эмоциональную активность – тоску, уязвимость, необходимость в признании, которые человек не осознаёт, но которые улавливает животное.

Таким образом, лошадь может не просто «помочь расслабиться» или «укрепить уверенность», а стать инструментом глубокого эмоционального самопознания. Она помогает распознать, что за каждой пищевой реакцией стоит история, чувство и нужда – и приглашает встретиться с этим честно, без слов, через тело, через взаимодействие.

ИНТЕГРАЦИЯ ПОДХОДОВ: ОТ ОСОЗНАНИЯ К ТРАНСФОРМАЦИИ

Современный подход к работе с перееданием и нарушениями пищевого поведения требует комплексного взгляда [5] как на биопсихосоциальные механизмы, так и на глубинные эмоциональные причины. Доказательства, рассмотренные выше, позволяют предположить, что эмоциональное питание – это не просто вредная привычка, а язык неудовлетворённых потребностей. Однако понимание этого зачастую происходит только на когнитивном уровне, в то время как эмоциональная трансформация требует телесного и опытного участия.

Для многих людей попытка запретить себе есть приводит лишь к усилению чувства вины и повторению цикла: эмоциональный триггер – компульсивное поведение – вина – срыв. Это указывает на то, что стандартные когнитивные модели коррекции пищевого поведения могут быть эффективны лишь в сочетании с телесно-ориентированными методами. Невозможно «объяснить себе», что ты любим, если в теле живёт память отвержения.

Здесь и проявляется терапевтическая ценность взаимодействия с лошадьми: в отличие от традиционного анализа, иппотерапия даёт прямой, некогнитивный, но глубоко чувственный опыт – опыт принятия, отражения и подлинного контакта.

На основе вышеописанных наблюдений можно предложить следующую условную модель терапевтической работы:

Шаг 1: Осознанность через еду

– Ведётся дневник пищевых импульсов.

– При каждом желании съесть «комфортную еду» клиент фиксирует:
• Что он чувствует;
• Чего хочет (не из еды);
• В какой ситуации возникло желание.

Шаг 2: Взаимодействие с лошадью

– К моменту, когда клиент чувствует непреодолимое желание съесть что-то – происходит взаимодействие с лошадью.
– Наблюдается реакция лошади: отдаление, приближение, настороженность, контакт.
– Записываются телесные ощущения, изменения настроения, инсайты.

Шаг 3: Анализ и сопровождение

– В безопасной обстановке (с терапевтом или фасилитатором) обсуждаются:
• Эмоции, проявленные в поведении лошади;
• Внутренние состояния клиента;
• Новые формы самоподдержки, не связанные с едой.

Шаг 4: Формирование навыков замещения

– Вместо пищи – дыхание, прикосновение к лошади, работа с телом.
– Вводится практика «внутреннего родителя»: развить голос, который поддерживает, а не критикует.

Лошадь как терапевтический посредник позволяет человеку научиться по-настоящему слышать себя: не через рационализацию, а через тело, импульсы, чувства. Постепенно, через повторение и практику, происходит не просто контроль над едой, а восстановление способности к самоподдержке. А это и есть настоящая цель – научиться кормить себя тем, чего действительно не хватает: принятием, любовью, присутствием.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Bachi, K. (2012). Equine-facilitated psychotherapy: The gap between practice and knowledge. Society & Animals, 20(4), 364–380. https://doi.org/10.1163/15685306-12341242
2. Bruch H. Eating Disorders: Obesity, Anorexia Neriosa and the Person Within. Basic Books, Inc, New York (1973)
3. Çelik, M., & Koçak, O. (2023). Childhood traumas and emotional eating: The mediating role of self-esteem and emotion dysregulation. Current Psychology. https://doi.org/10.1007/s12144-024-05953-2
4. Herz, R. S. (2011). Why you eat what you eat: The science behind our relationship with food. W. W. Norton & Company.
5. Kemp, K., Signal, T., Botros, H., Taylor, N., & Prentice, K. (2014). Equine facilitated therapy with children and adolescents who have been sexually

abused: A program evaluation study. Journal of Child and Family Studies, 23(3), 558–566. https://doi.org/10.1007/s10826-013-9718-1

6. Klontz, B. T., Bivens, A., Leinart, D., & Klontz, T. (2007). The effectiveness of equine-assisted experiential therapy: Results of an open clinical trial. Society & Animals, 15(3), 257–267. https://doi.org/10.1163/156853007X217195.
7. Pace, U., & Zappulla, C. (2021). The mediating role of emotion dysregulation and depression on the relationship between childhood trauma and emotional eating. Journal of Affective Disorders, 282, 1–9. https://doi.org/10.1016/j.jad.2020.12.172
8. Rogers, C. R. (1959). A Theory of Therapy, Personality, and Interpersonal Relationships: As Developed in the Client-Centered Framework. In S. Koch (Ed.), Psychology: A Study of a Science. Formulations of the Person and the Social Context (Vol. 3, pp. 184-256). New York: McGraw Hill.
9. Rozin, P., & Fallon, A. E. (1987). A perspective on disgust. Psychological Review, 94(1), 23–41. https://doi.org/10.1037/0033-295X.94.1.23
10. Sasahara, K. (2018). You are what you eat: A social media study of food identity https://arxiv.org/abs/1808.08428
11. Schachter, S. (1968) Obesity and Eating: Internal and External Cues Differentially Affect the Eating Behavior of Obese and Normal Subjects. Science, 161, 751-756.
12. Troisi, J. D., & Gabriel, S. (2015). Threatened belonging and preference for comfort food among the securely attached. Appetite, 85, 65–71. https://doi.org/10.1016/j.appet.2014.11.005
13. Trotter, K. S., Chandler, C. K., Goodwin-Bond, D., & Casey, J. (2008). A comparative study of the efficacy of group equine assisted counseling with at-risk children and adolescents. Journal of Creativity in Mental Health, 3(3), 254–284. https://doi.org/10.1080/15401380802356880
14. Winnicott, D.W. (1960) Ego Distortion in Terms of True and False Self. In: Winnicott, D.W., Ed., The Maturational Processes and the Facilitating Environment: Studies in the Theory of Emotional Development, Karnac Books, London, 140-152.
15. Иппотерапия и ипповенция. Халфина Р.Р. и соавт. https://cyberleninka.ru/article/n/ippoterapiya-i-ippoventsiya

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕЖИВАНИЯ ЧУВСТВА ВИНЫ И САМООЦЕНКИ У ЛИЦ С СИНДРОМОМ «ВЗРОСЛЫЕ ДЕТИ АЛКОГОЛИКОВ»

CHARACTERISTICS OF GUILT EXPERIENCE AND SELF-ESTEEM IN INDIVIDUALS WITH THE "ADULT CHILDREN OF ALCOHOLICS" SYNDROME

CZU: 159.923.2:316.344.7-053.6 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.53**

Людмила АНЦИБОР
ORCID: 0000-0003-0623-9234
E-mail: mantibor@mail.ru
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова

Алла ЧЕРНЫШЕВА
ORCID: 0009-0000-0813-2727
E-mail: sagittaralla@gmail.com
Молдавский государственный университет, Кишинев, Республика Молдова

Summary. *The article presents the results of an empirical study on the experience of guilt and self-esteem levels among Adult Children of Alcoholics (ACoA). The relevance of the topic is due to the high prevalence of alcoholism in families and its long-lasting psychological consequences. The study revealed that individuals with ACoA syndrome exhibit higher levels of irrational guilt and significantly lower self-esteem compared to the control group. The findings highlight the need for targeted psychological interventions to address these issues.*

Keywords: *alcoholic family, adult children of alcoholics (ACoA), dysfunctional family, irrational guilt, self-esteem, guilt.*

ВВЕДЕНИЕ

На сегодняшний день проблема алкоголизма в Республике Молдова является одной из острых и значимых как в психологическом, так и в социальном контексте. Его последствия затрагивают не только самого зависимого человека. Под влиянием алкоголя разрушаются целые семейные системы, в которых особенно страдают дети, растущие в атмосфере насилия, нестабильности, тревоги и эмоционального пренебрежения.

Проблемный контингент детей, выросших в семьях людей, страдающих алкогольной зависимостью, стал привлекать внимание исследователей около 50 лет назад. Актуальность этой проблемы обусловлена не только грубой социальной дезадаптацией и виктимностью данной категории, но и значительной распространённостью этого явления.

По данным Министерства труда, здравоохранения и социальной защиты, в Республике Молдова статистические данные показывают, что заболеваемость хроническим алкоголизмом снижается, в 2018 году она составляет 86,2 случая на 100 тыс. жителей, по сравнению с 121,3 на 100 тыс. жителей в 2010 год [1].

Однако, по данным Международной организации здравоохранения на 2020 год, Молдова занимает первое место в списке стран Европы с самым высоким зарегистрированным и незарегистрированным потреблением алкоголя. Согласно таким расчетам ВОЗ, ежегодное потребление чистого алкоголя на душу населения в нашей стране превышает 15 литров [9].

Статистических данных о количестве детей алкоголиков на данный момент по Республике Молдове нет. Однако с учетом уровня алкоголизации населения можно говорить о значительном количестве детей, которые растут и воспитываются в семьях с алкогольной зависимостью.

Дисфункциональная алкогольная семья утрачивает способность выполнять свои базовые функции (эмоциональную поддержку, защиту, воспитание) и оказывает разрушительное влияние на эмоциональную, психосоциальную и когнитивную сферы ребёнка. Хронический стресс, страх, нестабильность, насилие, манипуляции формируют у него искажённое восприятие мира и себя, заниженную самооценку, переживание чувства вины, дезадаптивные поведенческие модели – от агрессии до замкнутости или ухода в фантазии. Эти нарушения часто становятся хроническими и сохраняются во взрослой жизни, формируя отдельный феномен – синдром «Взрослые дети алкоголиков» [2].

В настоящем исследовании используется термин «синдром ВДА» (взрослые дети алкоголиков), под которым понимается комплекс стойких психологических и поведенческих нарушений у людей, выросших в семьях, где один или оба родителя страдали от алкогольной зависимости.

Взрослые дети алкоголиков часто испытывают: депрессию, тревожность, трудности в установлении близких и доверительных отношений, склонность к созависимым моделям поведения, хроническое чувство вины, неуверенность в себе [4].

Чувство вины – сложный феномен. Оно бывает конструктивным, когда помогает человеку осознавать ошибки, и иррациональным, когда формируется из чрезмерной самокритики и завышенных ожиданий к себе.

У ВДА чувство вины часто иррационально и уходит корнями в детство. Ребёнок несёт вину за то, на что повлиять не может: за поведение родителей, за ссоры в семье, за пьянство отца. Это формирует у него убеждение: «со мной что-то не так». Во взрослом возрасте такая вина становится хронической. Даже если объективно он ни в чём не виноват – он всё равно испытывает напряжение, самобичевание и тревожность [8]

Формирование самооценки – это длительный и чувствительный процесс. В семьях, где есть эмоциональное тепло и поддержка, развивается устойчивая и реалистичная самооценка.

Самооценка у ВДА также формируется в условиях эмоционального неблагополучия. Она часто бывает занижена, неустойчива, основана на внешней оценке. Такие люди либо обесценивают себя, либо зависят от мнения окружающих. Это мешает им строить доверительные отношения, защищать свои границы, принимать решения и развиваться профессионально [7,8].

В отечественной научной литературе и прикладной психологии синдром ВДА и его влияние на личностное развитие ещё недостаточно изучены, что и определяет актуальность данного исследования.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

Целью исследования является изучение психологических особенностей переживания чувства вины и самооценки у лиц с синдромом «Взрослые дети алкоголиков».

Выборка исследования. В исследовании приняли участие 81 человек в возрасте от 30 до 45 лет. К участию в исследовании приглашались все желающие. Участие в исследовании добровольное и анонимное.

На основании результатов скрининг-теста на наличие синдрома ВДА (Children of Alcoholics Screening Test – CAST), все участники были разделены на две группы:

- Экспериментальная группа – лица с выраженными признаками синдрома ВДА (n = 35; 43,21%);
- Контрольная группа – лица без признаков синдрома ВДА (n = 46; 56,79%).

Методы исследования: скрининг-тест на определение наличия синдрома «ВДА» (CAST) [6], опросник вины (The Guilt Inventory – GI) (Jones W.H., Kugler K.E.) (адаптация И.М. Белик), опросник межличностной вины (Interpersonal Guilt Questionnaire – IGQ-67) (L.E. O'Connor, J.W. Berry, J.Weiss, M.Bush, H.Sampson) (адаптация Е.В. Белинской) [3], тест-опросник «Определение уровня самооценки» С.В. Ковалева [10]; методы статистико-математической обработки результатов исследования: тест Колмогорова – Смирнова, критерия Пирсона χ^2, непараметрический метод сравнения U-критерий Манна-Уитни, t-критерий Стьюдента.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Анализ полученных данных по методике GI показал, что взрослые дети алкоголиков характеризуются значительно более высоким уровнем как ситуативной (вины-состояния), так и устойчивой (вины-черты) формы вины по сравнению с представителями контрольной группы.

Таблица 1. Сравнительный анализ шкал вины и переживания моральных норм

Шкалы	Среднее рангов		U	Z	*p*	Средние значения	
	ВДА	НеВДА				ВДА	НеВДА
Вина состояние	51,67	32,88	431,500	- 3,571	,000	26.97	23.37
Вина черта	56,70	29,05	255,500	- 5,252	,000	61.8	48.4
Моральные нормы	42,46	39,89	753,500	- ,495	,625	49.03	48.41

Взросление в дисфункциональной (алкогольной) семье и наличие синдрома ВДА способствует формированию чувства вины как черты, то есть устойчивой личностной характеристики, проявляющейся в постоянном чувстве сожаления, стремлении исправить ошибки и даже в ненависти к себе. Всё это указывает на наличие у лиц с синдромом ВДА иррациональной и хронической вины.

Данный вывод соотносится с теоретическими представлениями, изложенными в работах Дж. Войтиц [8], А.М. Луценко [5], где подчёркивается, что у взрослых детей алкоголиков характерна повышенная склонность к гиперответственности, хронической самокритике и постоянному чувству вины, как способу внутреннего контроля в условиях непредсказуемой семейной среды. Это чувство часто носит иррациональный характер и сохраняется даже при отсутствии реальной вины, являясь следствием глубинной тревожности и нарушенного базового доверия к миру, сформированного в детстве.

В то же время синдром ВДА предрасполагает к переживанию чувства вины как состояния – временного эмоционального отклика на недавно совершённый или совершаемый поступок. Однако чёткой взаимосвязи между принадлежностью к группе ВДА и уровнем вины-состояния не выявлено: результаты анализа с использованием критерия χ^2 показали отсутствие статистически значимых различий по распределению участников по уровням этой шкалы ($p>0,05$). Это может указывать на то, что ситуативная вина в равной степени свойственна как ВДА, так и не ВДА, при этом выраженность этого чувства может варьироваться количественно, но не качественно.

Данные полученного результата согласуются с выводами А.М. Луценко [5], которая в своём исследовании также не обнаружила статистически значимых различий по шкале «вина-состояние» между представителями группы ВДА и контрольной выборки. Это позволяет предположить, что ситуативное чувство вины в меньшей степени связано с характером семейного фона, в отличие от устойчивой вины-черты, более глубоко укоренённой в личностной структуре и детских психотравмирующих переживаниях.

Таким образом, в контексте синдрома ВДА именно хроническая, иррациональная вина приобретает диагностическую и клиническую значимость, тогда как ситуативная вина может быть менее специфическим показателем.

При этом важно отметить, что вне зависимости от принадлежности к группе (ВДА / не ВДА), участники обеих выборок демонстрируют сопоставимый уровень приверженности моральным ценностям и нормам. Таким образом, можно сделать вывод, что как лица с синдромом ВДА, так и без него, в своём поведении руководствуются твёрдыми морально-этическими принципами, демонстрируют готовность к нравственной рефлексии и способны переживать чувство вины на основе внутренне принятых моральных стандартов.

С учётом полученных результатов, указывающих на выраженность устойчивого чувства вины у лиц с синдромом ВДА, а также с учётом теоретических данных о склонности таких лиц к иррациональному самообвинению, было сочтено необходимым дополнительно исследовать специфику межличностных форм вины. Для этого следующим этапом работы стало изучение оценки выраженности иррациональной (межличностной) вины. С этой целью использовалась методика IGQ.

Таблица 2. Сравнительные данные по шкалам иррациональной вины между группами ВДА и не ВДА (тест Манна-Уитни).

Шкалы	**Среднее рангов**		**U**	**Z**	***p***	**Средние значения**	
	ВДА	**Не ВДА**				**ВДА**	**Не ВДА**
Вина выжившего	53,44	31,53	369,500	- 4,159	,000	68,14	57,09
Вина отделения	46,33	36,95	618,500	- 1,784	,075	45,37	36,95
Вина гиперответственности	56,60	29,13	259,000	- 5,215	,000	56,11	37,49
Вина ненависти к себе	56,90	28,90	248,500	- 5,348	,000	37,49	31,17

Выявлены наиболее выраженные иррациональные формы вины: вина выжившего, вина гиперответственности, которые значительно подрывают чувство личной ценности и мешают адаптивному функционированию, что согласуется с теоретическими представлениями Дж. Войтиц о синдроме ВДА как о состоянии, сопряжённом с чувством постоянного самообвинения, внутреннего конфликта, стремлением “искупить” свою успешность и чрезмерной заботой о других [8].

По вине отделения статистически значимых различий не обнаружено (p = 0,075), однако у ВДА отмечается устойчивая тенденция к более высокому уровню. Это может указывать на внутренние трудности сепарации от семьи.

Несмотря на то, что по вине ненависти к себе наблюдаются статистически умеренные средние значения (37,49 - у ВДА против 31,17 - у не ВДА), у ВДА они выше, что указывает на присутствие самообвинения и самокритики. Значимость полученных данных заключается в том, что у ВДА проявляется качественно иная

глубина и устойчивость самонаказания, чем у лиц без опыта взросления в алкогольной семье. Что указывает на возможную заниженную самооценку.

Что и было подтверждено по результатам опросника на определение уровня самооценки. Уровень самооценки у ВДА оказался статистически ниже, чем в контрольной группе ($t = 3{,}663$; $p<0{,}001$). Анализ с использованием χ^2- критерия и критерия Фишера ($p<0{,}05$) подтвердил значимую связь между принадлежностью к группе и уровнем самооценки. У ВДА преобладают низкие значения, в то время как в контрольной группе чаще встречается средняя и высокая самооценка. Полученные данные согласуются с имеющимися теоретическими представлениями о закономерностях формирования образа Я в условиях семейной дисфункции.

Низкая самооценка у лиц с синдромом ВДА связана с повышенными уровнями иррациональной вины, что подтверждается статистически значимыми различиями по шкале вина выжившего, вина гиперответственности и вина ненависти к себе. Вина ненависти к себе и гиперответственность усиливают самокритику, которая в свою очередь подрывает чувство собственной значимости. Это создаёт замкнутый круг: чем ниже самооценка, тем выше готовность винить себя; чем выше уровень вины – тем сильнее подрывается уверенность в себе.

ВЫВОДЫ

Переживание чувства вины и уровень самооценки у лиц с синдромом «взрослые дети алкоголиков» (ВДА) являются ключевыми факторами, влияющим на их общее психоэмоциональное состояние и личностное развитие. Основными **результатами эмпирического исследования** являются следующие положения:

1. Лица с синдромом «взрослые дети алкоголиков» (ВДА) характеризуются значительно более выраженным уровнем как ситуативного, так и устойчивого (личностного) чувства вины по сравнению с представителями контрольной группы. Особенно ярко выражены различия по шкале вины как черты, что свидетельствует о склонности к хроническому самообвинению, гиперответственности и внутренней строгости.

2. У лиц с синдромом ВДА зафиксированы повышенные показатели по шкалам иррациональных форм вины (вина выжившего, вина гиперответственности, вина ненависти к себе), что подтверждает предположение о том, что воспитание в алкоголизированной семейной среде способствует формированию деструктивных паттернов самоотношения.

3. Лица с синдромом ВДА демонстрируют значительно более низкий уровень самооценки, чем представители контрольной группы. Это указывает на внутреннюю неуверенность, негативное самовосприятие и склонность к самокритике.

Полученные данные подчёркивают практическую значимость психологического сопровождения лиц с синдромом ВДА. Разработка и внедрение целенаправленных интервенций, направленных на снижение иррациональной вины и восста-

новление адекватной самооценки, представляется необходимой и обоснованной. Такие вмешательства могут существенно улучшить эмоциональное состояние, повысить уровень адаптации и качество жизни данной категории лиц.

ЛИТЕРАТУРА:

1. STOICA D., PANUȘ T. Studiu „Evaluarea și monitorizarea programului național privind controlul alcoolului pe anii 2012 – 2020”
2. БАЙКОВА, М.А. Взрослое потомство больных алкоголизмом: клинико-психопатологические и психологические особенности (обзор литературных данных). Здравоохранение Югры: опыт и инновации, 2016. №4. С. 45-50
3. БОНКАЛО, Т.И., ПОЛЯКОВА, О.Б. Психология кризисных состояний: учебник для обучающихся по направлениям медицинского и психологического образования [Электронный ресурс]. – Электрон. текстовые дан. Москва: ГБУ «НИИОЗММ ДЗМ», 2023. - 340 с. – Режим доступа: https://niioz.ru/moskovskaya-meditsina/izdaniya-nii/metodicheskie-posobiya/ (дата обращения: 06.07.2025)
4. КОРОТКЕВИЧ, О.А. Проблема нравственного развития личности в алкогольных семьях, 2015.
5. ЛУЦЕНКО, А.М. Особенности переживания отрицательных эмоций у лиц, выросших в алкогольной семье. Автореф. дис. канд. психол. наук. Москва, 2023.
6. ТАЩЁВА, А.И. Новая интерпретация результатов CAST – теста для исследования взрослых детей из алкогольных семей / А.И. Тащёва, С.В. Гриднева. Гуманитарные и социально-экономические науки, 2014. № 5. С.74-80.
7. ЭНН У., СМИТ. Внуки алкоголиков. Проблемы взаимозависимости в семье. Москва, «Просвещение», 1991.
8. WOITITZ, JANET G. Adult Children of Alcoholics: G.K. Hall, 1991.
9. Рейтинг стран мира по уровню потребления алкоголя. https://gtmarket.ru/ratings/global-alcohol-consumption (дата обращения: 06.07.2025)
10. https://studfile.net/preview/16487075/ (дата обращения: 06.07.2025)

СТРАТЕГИЯ ПРОДВИЖЕНИЯ УСЛУГ ПСИХОЛОГА НА ОСНОВЕ ЛИЧНОГО БРЕНДА И ФОРМИРОВАНИЯ ДОВЕРИЯ

STRATEGY OF PROMOTION OF PSYCHOLOGIST'S SERVICES ON THE BASIS OF PERSONAL BRAND AND CREATING TRUST

CZU: 159.9:659.126:339.138 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.54**

Елена РАЙЛЕАН
ORCID: 0000-0001-5205-7971
E-mail: railean.elena@lib.ase.md
Молдавская экономическая академия, Кишинёв, Республика Молдова

Summary. *The article reflects the results of a field study based on a survey of clients and psychologists of SFERA Psychological Centre about the peculiarities of promoting psychological services: difficulties and opportunities. As a result of the research the role of psychologist's personal brand and trust to his services was revealed. Successful functioning on the market of psychological services presupposes a significant client base, well-thought-out pricing and process of rendering services, comfortable office, balanced communication policy. Promotion strategy should be based on personal brand, promotion in social networks, PR. It is recommended to constantly improve the qualifications of specialists, conduct supervision, and emphasis client focus. Personal brands of the organisation's psychologists should be integrated into the overall promotion strategy of the Psychological Centre, creating a synergistic effect and ensuring the competitiveness of the organization.*

Keywords: *Promotion strategy, psychological services, personal brand, trust, competitiveness.*

ВВЕДЕНИЕ

Рынок психологических услуг в Молдове стремительно развивается, что объясняется постепенным изменением отношения общества к психологическим услугам, признается необходимость поддержания и мониторинга психологического здоровья нации. Нестабильная внешняя маркетинговая среда, непростая экономическая и политическая ситуация в стране, усложнение социальных связей, рост числа стрессовых ситуаций и тревожности среди населения способствуют повышению спроса на психологические услуги.

Сложности функционирования рынка психологических услуг связаны также с отсутствием законодательной базы, недостаточной государственной поддержкой, отсутствием механизма ценообразования и применения европейского опыта [1].

Развитие рынка психологических услуг зачастую усложняет потребительский выбор, предложение данных услуг не всегда отвечает заявленным параметрам качества и необходимой квалификацией специалистов. Потребители психологических услуг сталкиваются со сложным выбором квалификации психолога, его экспертного опыта и направления деятельности, стоимости услуг и др.

Практикующим психологам сложно предлагать свои услуги на насыщенном рынке: привлечь и создать лояльного клиента становится все труднее. Продажа психологических услуг – непростой процесс, который сложно стандартизировать [2]. Инструментарий маркетинга становится необходимым компонентом успешного присутствия на психологическом рынке.

Согласно теории маркетинга услуг, они обладают специфическими характеристиками, которые следует учитывать при их реализации: неосязаемость, непостоянство качества, несохраняемость, неотделимость от источника, отсутствие собственности [3].

Предоставление конкурентоспособных психологических услуг базируется на доверии, экспертности, соблюдении профессиональной этики и маркетинговой составляющей данной услуги. Маркетинговая составляющая психологической услуги включает тщательно продуманный комплекс маркетинга (7P): услуга, способы распределения, цена, продвижение, люди, процесс и физическое окружение [3].

Успешный личный бренд психолога становится важным элементом эффективной политики продвижения психолога и включает профессиональные компетенции, личные качества, ценности, мировоззрение, доверие и особенности позиционирования специалиста.

Выбор клиентом психолога базируется в первую очередь на доверии к специалистам, так как клиент, оплачивая полученную услугу, не всегда уверен в положительном результате. Согласно мнению А.Каневой и Н.Коренковой доверие представляет собой сложное образование, которое включает первичные установки, такие как безопасность и вторичные, направленные на себя и окружающий мир [4]. Шорина И.Н. под доверием в психологическом контексте понимает создание аффективно-когнитивной установки клиента к психологу [5].

Доверие в психологическом консультировании, по нашему мнению, представляет собой состояние открытости и готовности к более тесному и активному взаимодействию со своим внутренним миром и психологом. Создание и успешная реализация психологической услуги, базирующейся на доверии, личном бренде и активном продвижении требует хорошо продуманной стратегии с учетом всех факторов, влияющих на потребительский выбор.

МЕТОДОЛОГИЯ ИССЛЕДОВАНИЯ

С целью определения факторов, влияющих на выбор психологического центра и конкретного психолога, было проведено количественное исследование (опрос). Исследование было реализовано на базе Психологического Центра SFERA, Ассоциации Психологов и Психотерапевтов Республики Молдова в феврале-апреле 2025 года. Было опрошено 40 респондентов - клиентов Психологического Центра SFERA, среди которых 24 женщин и 16 мужчин. Возрастной диапазон клиентов варьируется от 17-24 – 6 респондентов, от 25-34 – 10 респондентов, от 35-44 – 13, от 45 лет и старше – 11 клиентов.

Также, для выявления проблем в развитии и процветании Психологического Центра SFERA в формате интервью были опрошены 6 сотрудников- психологов организации.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Результаты опроса клиентов показывают, что спрос на психологические услуги имеется среди различных возрастных групп. Женщины, согласно результатам опроса и наблюдения обращаются к психологам чаще, чем мужчины.

На вопрос «Почему вы обратились в Психологический Центр «SFERA» были получены следующие ответы: по рекомендации близких и знакомых – 75%, по отзывам в социальных сетях – 15% , по рекламе в социальных сетях (Facebook, Instagram, Youtube, Telegram) – 10% (рис.1). Таким образом, при выборе психолога клиент опирается, в первую очередь, на рекомендации и отзывы.

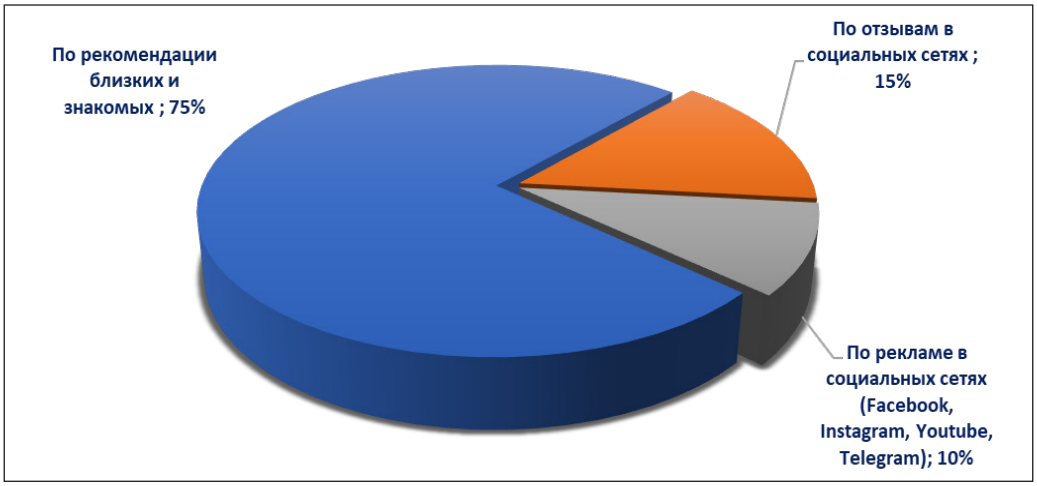

Рисунок 1. Причины выбора респондентами Психологического Центра «SFERA»

Источник: Разработано автором

Ответы на вопрос: «Какие факторы влияют на вашу приверженность конкретному психологу или психологическому центру?» продемонстрировали следующие результаты: доброжелательность – 40%, стоимость – 50%, компетентность – 52,5%, репутация и имидж психолога – 55%, доверие к специалисту – 57,5%, индивидуальный подход – 27,5%, результативность – 60%.

Таким образом, лояльность клиентов психологических услуг базируется на ряде факторов (рис.2).

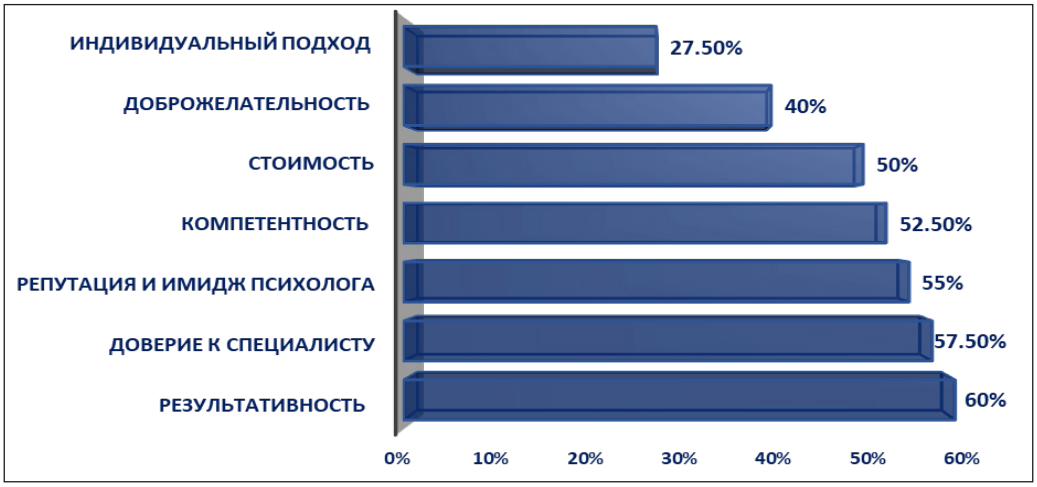

Рисунок 2. Факторы влияют на вашу приверженность психологу или психологическому центру

Источник: Разработано автором

Таким образом, самым важным для клиентов являются результативность посещений психолога, доверие и имидж психолога. Способствуют росту доверия положительные отзывы и рекомендации клиентов, воспользовавшихся услугами клиентов. Однако, следует учитывать тот факт, что посещение психолога является действом, которое в нашей культуре не принято афишировать, что несет определенные трудности в продвижении.

По мнению респондентов, имеет значение и активное продвижение психологических услуг в социальных сетях, блогах, на электронной странице психолога. Обучающие семинары и тренинги также способствуют известности и росту имиджа психолога. Участие психологов в телевизионных шоу и других передачах в качестве психолога-эксперта повышает его видимость на рынке психологических услуг.

Психологи Психологического Центра «SFERA» в процессе интервьюирования ответили на ряд вопросов:

- Что мешает вашему более тесному сотрудничеству с клиентами, росту частоты потребления психологических услуг потребителями страны?
- С какими проблемами сталкиваются психологи страны?
- Как создать доверие клиентов к психологу и сформировать личный бренд специалиста?

Психологи, работающие в Психологическом центре SFERA, единодушно утверждают, что стоимость психологических услуг является основным препятствием в частом потреблении данной услуги, так как она не входит в число услуг первой жизненной необходимости.

Доверие к психологу является важным фактором, влияющим на эффективность привлечения и оказания психологических услуг. Доверие формируется на

базе профессиональной компетентности специалиста: образовании, опыте работы, репутации, сертификатах о прохождении курсов, тренингов, отзывах и др. Личные качества психолога, такие как доброжелательность, внимательность, умение слушать собеседника, соблюдение этических норм, по мнению специалистов, способствуют формированию доверия к специалисту.

Грамотно выстроенная открытая коммуникация необходима для формирования доверия со стороны клиентов. Методы и условия приема у психолога должны быть ясны и понятны клиенту, что способствует безопасности и снижают риски когнитивного диссонанса со стороны потребителя.

Если для клиентов при формировании доверия на первое место выходят личные качества, эмпатия со стороны психолога, то психологи отмечают первостепенное значение компетентности и профессионализма при формировании доверия. Клиентам сложно определить компетенции психолога, в своем выборе они уделяют больше внимания личному бренду психолога, рекомендациям, его известности и популярности в социальных сетях, отзывам.

Личный бренд, репутация и имидж психолога, базирующийся на доверии потребителей, играет ключевую роль в привлечении клиентов и формировании их приверженности. Важность репутации и имиджа психолога для эффективного присутствия на рынке психологических услуг отмечают как респонденты, участвующие в опросе, так и психологи Психологического центра SFERA. Таким образом, стратегии продвижения психологических услуг, базирующихся на формировании личного бренда и доверии клиентов должны носить комплексный характер. Построение личного бренда психолога должно включать следующие элементы: компетентность, специализация, доверие, имидж, опыт и личностные параметры, миссия и цели, легенда, позиционирование, целевая аудитория (рис.3).

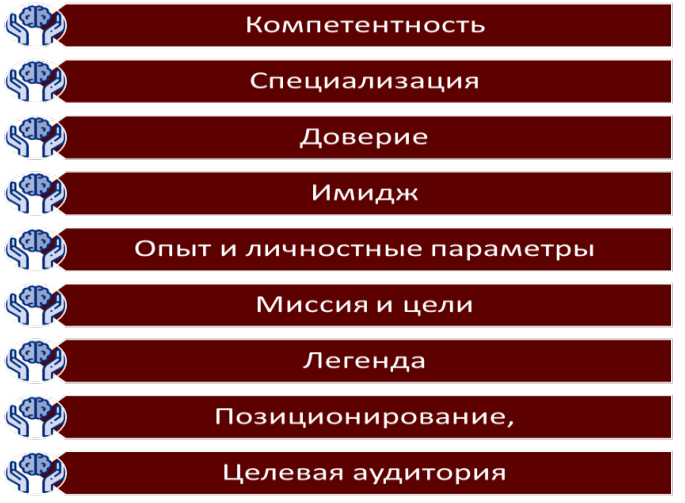

Рисунок 3. Элементы личного бренда психолога

Источник: Разработано автором

Успешное функционирование на рынке психологических услуг предполагает наличие значительной клиентской базы, продуманного ценообразования и процесса оказания услуг, комфортного офиса, взвешенной коммуникационной политики. Разработка профессиональных стандартов, работа над качеством оказания услуг и соблюдение этических норм позволят повысить конкурентоспособность, как отдельного психолога, так и Психологического центра в целом.

По мнению психологов Психологического Центра SFERA сложно работать на рынке страны, использование Искусственного Интеллекта (чат GPT) порой заменяет клиентам консультации с реальным психологом. Многие ниши на психологическом рынке страны заняты непрофессионалами, «помощь» которых может быть опасна и негативно отражаться как на здоровье клиентов, так и на имидже психологов.

Психологи должны постоянно работать над качеством своих услуг, проходить супервизию и повышать собственную квалификацию. Для клиентов важны имидж и личность психолога, убеждения, близость по духу. Продуманное позиционирование психолога облегчает выбор клиента и легче достигает целевую аудиторию.

Стратегия продвижения психологического центра должна включать различные коммуникационные средства для обеспечения синергического эффекта при воздействии на потенциального и реального клиента:

- ✓ Мероприятия Public Relations,
- ✓ Сайт психолога или психологического центра,
- ✓ Присутствие в социальных сетях,
- ✓ Таргетированная реклама,
- ✓ Тренинги,
- ✓ Образовательные программы и публичные выступления.

Тренинги дают возможность психологам обучать и обучаться, позволяя демонстрировать экспертность, привлекать соратников и клиентов. Образовательные программы (он-лайн курсы, вебинары, образовательные статьи) создают эмоциональную связь между психологом-экспертом и клиентом, способствуют организации прозрачной коммуникации, создающей доверие и обеспечивающей фидбэк.

Выбор коммуникационных каналов зависит от особенностей целевой аудитории, с которой работает психолог. Продвижение услуг, создание личного бренда, формирование доверия – процесс продолжительный, не приносящий мгновенный эффект, но создающий фундамент для плодотворного и длительного сотрудничества между психологами и целевой аудиторией.

Рекомендуется не полагаться целиком на рекламные мероприятия, так как психологические услуги приобретаются больше по рекомендации и отзывам. Для начинающих психологов значительные затраты на продвижение объяснимы, так как им необходимо создавать с нуля свою репутацию, наработать базу клиентов. Экспертным психологам, которые давно присутствуют на рынке, не следует пренебрегать продвижением, использовать следует, в основном, развивающий и поддерживающий маркетинг.

Продвижение с целью создания личного бренда, роста доверия и повышения продаж необходимо для создания своеобразной «упаковки» психологической услуги, по которой клиент сможет идентифицировать специалиста и определить, насколько он и его услуги подходят ему [6]. Психологическим центрам следует привлекать высококвалифицированных специалистов и отказываться от услуг непрофессионалов.

ВЫВОДЫ

По нашемумнению стратегия продвижения психологического центра должна быть ориентирована не на агрессивную рекламную кампанию, которая если и даст результат, то он будет кратковременным. Для выстраивания долговременных отношений с клиентами больше подойдет образовательно-обучающий подход, позволяющий создать доверие к психологу, помогающий клиенту лучше понимать себя и окружающий мир, снизить тревожность.

Демонстрация сертификатов, лицензий, грамот и наград способствует росту доверия со стороны клиентов. Ориентация на клиента должна базироваться на гибкости и адаптивности различных форматов консультаций (индивидуальные, групповые, онлайн-сессии и др.) в зависимости от запросов клиентов, предоставление дополнительных услуг в виде обучающих программ повысят популярность, как психологического центра, так и отдельно взятого психолога.

Применение социально-этического подхода в предоставлении психологических услуг к социально-уязвимым слоям населения на базе скидок, ряда бесплатных сессий повысят имидж психологического центра.

Разработка стратегии продвижения психологического центра должна быть скоординирована со стратегиями продвижения и созданием личных брендов психологов, работающих в нем. Встраивание личных брендов психологов с их специализацией и позиционированием, в общую стратегию продвижения центра даст синергический эффект и повысит узнаваемость, имидж и прозрачность деятельности на психологическом рынке страны. Кропотливая, продуманная деятельность по созданию доверия между клиентами, которые всегда могут рассчитывать на психологическую помощь, поддержку и понимание, и специалистами, позволит сформировать лояльных клиентов организации.

Такая концепция развития психологического центра позволит укрепить сообщество психологов организации, поможет создать обширную клиентскую базу, привлечет талантливых молодых специалистов и обеспечит конкурентоспособное устойчивое развитие организации.

ЛИТЕРАТУРА:

1. RAILEAN, E., VARBAN, I. Development of Moldova psychological services market: the need to use regulatory mechanisms and foreign European

partnership. In: *Easter European Journal of Regional Studies,* Volume 6, Issue 2, December, 2020, p. 117-128. ISSN 2537-6179. Доступ: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/121780 [Просмотрено: 15.06.2025].

2. РАЙЛЯН, Е., ВАРБАН, И. Управление продажами психологических услуг. In: *International Scientific Conference "30 years of economic reforms in the Republic of Moldova: economic progress via innovation and competitiveness*", din September 24-25, 2021, Chisinau, Republic of Moldova, 2021. p. 307-313. ISBN: 978-9975-155-60-1. Доступ: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/156479 [Просмотрено: 25.04.2025].
3. ЛАВЛОК, К. *Маркетинг услуг: Персонал, технология, стратегия*. М.: Изд-во Вильямс, 2005. 1008 с. ISBN: 5-8459-0648-2.
4. КАНЕВА, А., КОРЕНКОВА, Н. Доверие как социально-психологический феномен. In: *Научные труды Московского гуманитарного университета*. 2020. №5. с.124-129 ISSN 2587-8441.
5. ШОРИНА, И. Институциональное доверие в современном российском обществе (региональный аспект). In: *Вестник ТГУ. 2013. №8 (124).* Доступ: https://cyberleninka.ru/article/n/institutsionalnoe-doverie-v-sovremennom-rossiyskom-obschestve-regionalnyy-aspekt [Просмотрено: 02.06.2025].
6. СТАЛЬМАКОВА, К. *О маркетинге в психологической сфере: рекомендации эксперта.* Доступ: https://psy.su/feed/9971/ [Просмотрено: 11.06.2025].

STRATEGII DIDACTICE PENTRU REALIZAREA COMPETENȚELOR SPECIFICE DIN CURRICULUM LA DISCIPLINA *BIOLOGIE*: O ABORDARE PRIN PRISMA METODELOR INTERACTIVE

TEACHING STRATEGIES FOR ACHIEVING SPECIFIC COMPETENCES FROM THE CURRICULUM IN *BIOLOGY*: AN APPROACH THROUGH THE PRISM OF INTERACTIVE METHODS

CZU: 37.026:57 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.55**

Nina BÎRNAZ
ORCID: 0000-0002-2543-6949
E-mail: ninabernaz@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Nina AFTENI
ORCID: 0009-0002-8943-8617
E-mail: afteni17nina@gmail.com
Instituția Publică Liceul Teoretic „Nicolae Donici”, Dubăsarii Vechi, Criuleni, Republica Moldova

Summary. *This article analyzes the ways in which interactive methods contribute to the formation and development of specific competencies outlined in the Biology curriculum for pre-university education. In the context of student-centered education, the educational approach involves the use of modern didactic strategies, focused on diverse, flexible, and adaptable interactive methods, capable of stimulating students' active participation and fostering investigative spirit, critical thinking, and learning autonomy. The paper proposes a graphic model for organizing didactic strategies, structured according to the targeted specific competencies, through the application of interactive methods. This model can be integrated into the design and implementation of biology lessons, being applicable to each specific competency within the curriculum.*

Keywords: *Biology curriculum, didactic strategies, interactive methods, specific competencies, student-centered education.*

INTRODUCERE

Schimbările majore survenite în ultimele decenii în domeniul educației au condus la o reorientare a procesului de predare-învățare, de la un model tradițional, centrat

pe transmiterea de cunoștințe, către unul axat pe formarea de competențe, în acord cu exigențele societății bazate pe cunoaștere și cu principiile educației centrate pe elev. În acest context, curriculumul școlar a fost reconceptualizat, urmărindu-se nu doar acumularea de cunoștințe, ci și dezvoltarea capacității elevilor de a aplica cunoștințele în contexte reale, de a comunica argumentat și de a manifesta responsabilitate în relația cu mediul natural și cu societatea [1, 2].

În cadrul disciplinelor din aria curriculară *Matematică și Științe*, biologia deține un loc aparte, oferind contexte valoroase pentru formarea competențelor specifice de investigare, analiză, argumentare și explicare a fenomenelor naturale, precum și pentru aplicarea cunoștințelor în viața cotidiană. Curriculumul actual de biologie, elaborat în conformitate cu cadrul de referință al curriculumului național [3] și cu standardele educaționale internaționale [4], promovează o abordare didactică centrată pe competențe, orientând procesul educațional spre activizarea elevilor, învățarea prin descoperire și formarea unei gândiri critice și reflexive [5, 6].

Pentru realizarea acestor finalități educaționale, cadrul didactic este chemat să selecteze și să utilizeze strategii didactice flexibile, centrate pe elev, care valorifică metode interactive, capabile să stimuleze participarea activă, colaborarea, reflecția critică și învățarea autonomă [7], Metodele interactive contribuie, de asemenea, nu doar la asimilarea eficientă a cunoștințelor, ci și la dezvoltarea competențelor transversale și a atitudinilor esențiale în societatea actuală [4].

FUNDAMENTAREA TEORETICĂ A STRATEGIILOR DIDACTICE PENTRU REALIZAREA COMPETENȚELOR SPECIFICE LA DISCIPLINA *BIOLOGIE*

Strategia didactică, în accepțiunea actuală, reprezintă un ansamblu organizat de metode, tehnici, procedee, mijloace și forme de organizare a instruirii, prin intermediul cărora cadrul didactic elaborează un demers educațional orientat spre atingerea eficientă a obiectivelor și competențelor prevăzute în curriculum.

Curriculumul la disciplina Biologie, destinat învățământului preuniversitar, este centrat pe competențe, formarea și dezvoltarea acestora presupunând implicarea elevilor în procese de învățare prin investigare, analiză, argumentare și luare de decizii personale, în vederea adaptării la cerințele unei societăți în continuă transformare. Competențele specifice disciplinei sunt structurate astfel încât să favorizeze utilizarea limbajului științific, investigarea lumii vii, participarea la acțiuni de protejare a biodiversității și menținerea stării de sănătate.

În acest context, metodologia didactică recomandată se bazează pe metode interactive, euristice și formative, capabile să asigure o învățare activă, participativă, reflexivă și aplicativă.

Conform modelului clasic, conceptul de competență (a ști să fii/ *savoir être*) presupune integrarea a trei componente esențiale: cognitivă (a ști/ *savoir*), praxiologică (a ști să faci/ *savoir faire*) și atitudinală (a ști să iei atitudini/ *savoir vivre*). Acest model a fost

preluat și aplicat în didactica actuală de cercetători precum N. Bîrnaz [8, p. 107], și V. Guțu [9], fiind valorificat în mod constant în practica educațională preuniversitară.

În predarea biologiei, utilizarea metodelor interactive contribuie semnificativ la dezvoltarea acestor dimensiuni ale competenței, facilitând transferul cunoștințelor în contexte variate și relevante pentru elevi [8, p. 107-108]. Prin urmare, metodologia interactivă propusă pentru Biologie presupune alternarea metodelor de predare-învățare în funcție de contextul didactic, particularitățile psihologice ale elevilor, specificul colectivului de elevi și personalitatea cadrului didactic. Astfel, formarea competențelor se realizează prin diversificarea strategiilor didactice, determinate de combinarea metodelor tradiționale și interactive, precum și prin integrarea tehnologiilor digitale.

Dintre metodele interactive frecvent recomandate în cadrul lecțiilor de biologie se disting: brainstorming-ul, studiul de caz, dezbaterea, metoda cubului, explozia stelară, metoda „cine-ce-când-unde-ce fel de", proiectul de cercetare, observația, experimentul, lucrarea practică, lucrarea de laborator etc. Aplicate în acord cu particularitățile de vârstă și de interes ale elevilor, aceste metode contribuie decisiv la formarea competențelor specifice prevăzute de curriculum.

Strategia didactică astfel concepută depășește funcția de transmitere a cunoștințelor, orientând procesul educațional spre dezvoltarea spiritului investigativ, formarea priceperilor aplicative, precum și cultivarea atitudinilor responsabile față de sănătate, comunitate și mediul înconjurător.

MODEL PEDAGOGIC DE ORGANIZARE A STRATEGIILOR DIDACTICE PENTRU FORMAREA COMPETENȚELOR SPECIFICE PRIN METODE INTERACTIVE

Pornind de la conceptul de competență și de la reprezentarea grafică a acestuia, elaborată de cercetătoarea N. Bîrnaz (figura 1) [10, p.48], propunem un model pedagogic general de organizare a strategiilor didactice pentru formarea competențelor specifice prin metode interactive, extrapolat apoi în modele pedagogice specifice, destinate formării fiecărei competențe din curriculumul de Biologie.

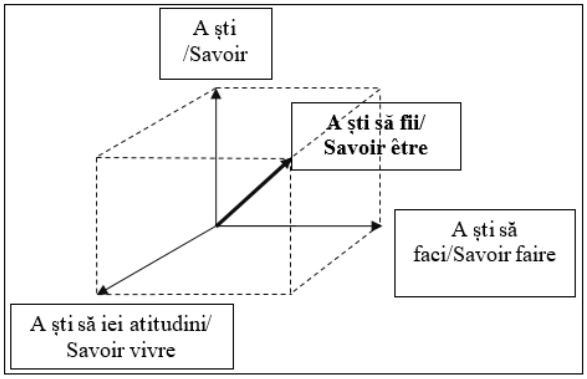

Figura 1. Modelul grafic al competenței

La baza elaborării modelului pedagogic general privind organizarea strategiilor didactice pentru formarea competențelor specifice prin metode interactive stă analiza esenței componentelor competenței, corelată cu categoria de metode interactive necesare pentru formarea și dezvoltarea acestora. Astfel:

- *componenta cognitivă (a ști / savoir)* presupune interiorizarea informațiilor prin metode de documentare, precum: analiza textului, lucrul cu fișe, scheme logice etc.;
- *componenta praxiologică (a ști să faci / savoir faire)* implică dezvoltarea abilităților intelectuale și psihomotorii de aplicare a cunoștințelor prin metode aplicative, cum ar fi: observația, experimentul, modelarea, lucrarea practică și proiectul de cercetare;
- *componenta atitudinală (a ști să iei atitudini / savoir vivre)* vizează formarea de valori și atitudini prin metode reflexive: studiul de caz, interviul, dezbaterea, jocul de rol etc. [8, p. 107-108].

Rezultanta integrării acestor componente o reprezintă ***competența formată — a ști să fii / savoir être*.** Pentru a facilita aplicabilitatea didactică a acestei concepții, modelul propus este sintetizat într-un tabel-matrice (Tabelul 1).

Tabelul 1. Model pedagogic general privind organizarea strategiilor didactice pentru formarea competențelor specifice prin metode interactive

Competența specifică ……		
Componentele competenței	**Comportamente formate la elevi corespunzător componentelor competenței**	**Categorii de metode interactive aplicate în formarea/ dezvoltarea componentelor competenței**
A ști/ Svoir	Interiorizarea informațiilor	Metode de documentare
A ști/ Svoir faire	Dezvoltarea abilităților intelectuale și psihomotorii de aplicare a cunoștințelor	Metode aplicative
A ști să iei atitudini/ Svoir vivre	Formarea de valori și atitudini	Metode reflexive
A ști să fii/ Savoir être	**Competența formată, manifestată prin comportament observabil și măsurabil**	

Având în vedere cele patru competențe specifice stipulate în curriculumul de Biologie, propunem concretizarea modelului pedagogic general în patru tabele-matrice specifice, care configurează strategiile didactice adecvate pentru formarea fiecărei competențe specifice prin metode interactive.

În continuare sunt prezentate patru tabele-matrice (Tabelele 2, 3, 4 și 5), fiecare ilustrând modelul pedagogic de organizare a strategiilor didactice pentru formarea unei competențe specifice la disciplina Biologie prin metode interactive.

Tabelul 2. Model pedagogic privind organizarea strategiilor didactice pentru formarea competenței specifice: Utilizarea limbajului ştiinţific biologic referitor la structuri, procese, fenomene, legi, concepte în diverse contexte de comunicare

Competența specifică: ***Utilizarea limbajului ştiinţific biologic referitor la structuri, procese, fenomene, legi, concepte***		
Componentele competenței	**Comportamente formate la elevi corespunzător componentelor competenței**	**Metode interactive aplicate în formarea/ dezvoltarea componentelor competenței**
A ști/Svoir	Identificarea, înțelegerea și memorarea termenilor științifici biologici, definiții, concepte, clasificări.	Lucru cu textul, lucru cu fișe, scheme structurate-logic etc.
A ști/ Svoir faire	Utilizarea termenilor în contexte diverse: descrieri, explicații, prezentări orale/ scrise	Joc de rol, interviu, dezbateri, explicație, discurs etc.
A ști să iei atitudini/ Svoir vivre	Respect față de adevărul științific, interes pentru terminologia de specialitate.	Studiu de caz, reflecție ghidată, jurnal reflexiv etc.
A ști să fii/ Savoir être	**Manifestarea corectitudinii și rigurozității în exprimarea științifică**	

Tabelul 3. Model pedagogic privind organizarea strategiilor didactice pentru formarea competenței specifice: Investigarea lumii vii cu ajutorul metodelor și al mijloacelor specifice pentru îmbunătățirea calității vieții și a mediului

Competența specifică: ***Investigarea lumii vii cu ajutorul metodelor și al mijloacelor specifice pentru îmbunătățirea calității vieții și a*** **mediului**		
Componentele competenței	**Comportamente formate la elevi corespunzător componentelor competenței**	**Metode interactive aplicate în formarea/ dezvoltarea componentelor competenței**
A ști/ Svoir	Înțelegerea noțiunilor despre fenomenele biologice, etapele cercetării, instrumente de investigare	Metoda cubului, harta conceptuală, fișa de observație etc.
A ști/ Svoir faire	Aplicarea procedurilor de investigare: formularea ipotezei, realizarea experimentului, înregistrarea datelor	Observație, experiment, lucrare practică, lucrare de laborator, proiect de cercetare etc.
A ști să iei atitudini/ Svoir vivre	Respect față de norme etice în cercetare, respect față de natură în procesul de investigație	Dezbateri, jurnal de laborator, argument în patru pași etc.
A ști să fii/ Savoir être	**Manifestarea motivației în aplicarea metodelor de investigare a naturii**	

Tabelul 4. Model pedagogic privind organizarea strategiilor didactice pentru formarea competenței specifice: Implicarea în activități de menținere a stării de sănătate proprii și a celor din jur prin aplicarea metodelor interactive în vederea formării unui comportament sanogen

Competența specifică: ***Implicarea în activități de menținere a stării de sănătate proprii și a celor din jur prin aplicarea metodelor interactive în vederea formării unui comportament sanogen***		
Componentele competenței	**Comportamente formate la elevi corespunzător componentelor competenței**	**Metode interactive aplicate în formarea/ dezvoltarea componentelor competenței**
A ști/Svoir	Cunoașterea factorilor de risc pentru sănătate, a regulilor de igienă, a măsurilor de protecție a organismului	Lucru cu fișe ilustrative, puzzle conceptual, metoda asociației etc.
A ști/ Svoir faire	Aplicarea regulilor de igienă și a măsurilor de menținere a sănătății proprii și a celor din jur	Simulare de situații problemă, spot publicitar sanitar, atelier practic etc.
A ști să iei atitudini/ Svoir vivre	Promovarea unui comportament sănătos și ecologic	Jurnal reflexiv de sănătate, fișă de autoevaluare, metoda provocării personale etc.
A ști să fii/ Savoir être	**Manifestarea responsabilității privind menținerea sănătății proprii și a celor din jur**	

Tabelul 5. Model pedagogic privind organizarea strategiilor didactice pentru formarea competenței specifice: Participarea în acţiuni de ocrotire a biodiversităţii prin parteneriat în vederea rezolvării problemelor ecologice la nivel individual, local şi global

Competența specifică: ***Participarea în acţiuni de ocrotire a biodiversităţii prin parteneriat în vederea rezolvării problemelor ecologice la nivel individual, local şi global***		
Componentele competenței	**Comportamente formate la elevi corespunzător componentelor competenței**	**Metode interactive aplicate în formarea/ dezvoltarea componentelor competenței**
A ști/ Svoir	Cunoașterea particularităților ecosistemelor, relațiilor trofice, impactului antropic asupra biodiversității	Albumul biodiversității, Reprezentări grafice: piramide ecologice, lanțuri trofice, etc.
A ști/ Svoir faire	Analiza relațiilor ecologice, propunerea de soluții pentru protejarea biodiversității	Observație, fișe de observație, proiect de cercetare, turul galeriei etc.

A ști să iei atitudini/ Svoir vivre	Implicare activă în acțiuni ecologice și promovarea valorilor ecologice	Interviu pe teme ecologice, reportaj referitor la ecologia biodiversității, spot publicitar privind modalități de protecție a biodiversității etc.
A ști să fii/ Savoir être	**Manifestarea responsabilității față de protecția naturii și a comunității**	

Aceste tabele-matrice pot fi utilizate ca instrumente eficiente în proiectarea lecțiilor de Biologie (și, de altfel, pot constitui un reper teoretic aplicabil și în alte discipline), prin completarea lor cu teme concrete din curriculum (tabelul 6).

Tabelul 6. Model pedagogic specific privind organizarea strategiilor didactice pentru formarea competențelor specifice prin metode interactive în cadrul lecțiilor de biologie

Competența specifică: …….			**Tema lecției din curriculum**
Componentele competenței	**Comportamente formate la elevi corespunzător componentelor competenței**	**Metode interactive aplicate în formarea/ dezvoltarea componentelor competenței**	Tema: ……..
A ști/ Svoir	…	…	
A ști/ Svoir faire	…	…	
A ști să iei atitudini/ Svoir vivre	…	…	
A ști să fii/ Savoir être			

Tabelul 6 oferă, în acest sens, un model pedagogic adaptabil pentru proiectarea lecțiilor de Biologie, corelat cu tema lecției, componentele competenței și metodele interactive asociate.

CONCLUZII

Modelul pedagogic propus în cadrul acestui studiu oferă un cadru didactic structurat, flexibil și aplicativ pentru organizarea strategiilor de predare-învățare, în vederea formării competențelor specifice prevăzute de curriculumul la disciplina Biologie. Valorificând potențialul metodelor interactive, tabelele-matrice elaborate facilitează corelarea coerentă dintre componentele competenței, comportamentele formate la elevi și metodele interactive utilizate în procesul didactic.

Aceste tabele-matrice se constituie într-un instrument eficient pentru proiectarea lecțiilor de Biologie, permițând adaptarea metodelor interactive în funcție de componentele competenței vizate și de formarea comportamentelor specifice corespunzătoare

fiecărei competențe. Prin aplicarea acestui model pedagogic, procesul instructiv-educativ devine mai clar structurat, mai adaptabil particularităților de vârstă și de nivel ale elevilor și se aliniază mai bine finalităților educaționale actuale, centrate pe formarea de competențe și pe învățarea activă, reflexivă și contextualizată.

REFERINȚE:

1. CERGHIT, I. *Metode de învățământ*. Iași: Editura Polirom, 2006. 320 p. ISBN 973-46-0175-X.
2. CUCOȘ, C. Educaţia. Reîntemeieri, dinamici, prefigurări. Iași: Editura Polirom, 2017. 280 p. ISBN 978-973-46-6760-4
3. GUȚU, V., BUCUN, N., GHICOV, A. et. al. *Cadrul de referință al Curriculumului Național*. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. Chișinău: Editura Lyceum, 2017. 104 p. ISBN 978-9975-3157-7-7)
4. OECD. *OECD Learning Compass 2030*. Paris: OECD Publishing, 2019. [citat: 25 mai 2025]. Disponibil: https://www.oecd.org/en/data/tools/oecd-learning-compass-2030.html
5. BÎRNAZ, N., ARHIP, S., BURUAIN, E. *et al. Curriculum BIOLOGIE.* Clasele VI – IX. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. Chișinău: 2020. 34 p. [citat: 27 mai 2025]. Disponibil: https://mec.gov.md/sites/default/files/biologie_gimnaziu_ro.pdf
6. BÎRNAZ, N., ARHIP, S., BURUAIN, E. *et al. Curriculum BIOLOGIE.* Clasele X – XII. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. Chișinău: 2020. 48 p. [citat: 27 mai 2025]. Disponibil: https://mec.gov.md/sites/default/files/biologie_liceu_ro.pdf
7. JOYCE, Bruce, WEIL, Marsha, CALHOUN, Emily. *Models of Teaching*. 9th ed. Boston: Pearson, 2017. 384 p. ISBN 978-0-13-401348-0.
8. BÎRNAZ, Nina. *Didactica biologiei*. Chișinău: CEP USM, 2013. 263 p. ISBN 978-9975-71-466-2.
9. GUȚU, Vladimir, VICOL, Marta-Iuliana. *Tratat de pedagogie. Între modernism și postmodernism*. Iași: PERFORMANTICA, 2014. 553 p. ISBN 978-606-685-170-1.
10. BÎRNAZ, Nina. *Metodologia elaborării manualului școlar. Teză de doctor în pedagogie.* Institutul de Științe ale Educației. Chișinău: 2009, 192 p.

N.B.*Articolul este elaborat în cadrul Subprogramului „Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar”, cifrul 011401.*

SITUAȚII CONTEXTUALE ÎN STRUCTURA CURRICULUMULUI ACADEMIC LA LIMBILE STRĂINE

CONTEXTUAL SITUATIONS IN THE STRUCTURE IN THE STRUCTURE OF THE ACADEMIC CURRICULUM IN FOREIGN LANGUAGES

CZU: 378.016:811.1/.9 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.56**

Veaceslav BOLIEV
ORCID: 0000-0003-1930-5173
E-mail: veaceslav.boliev@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Sumary: *The issue addressed in this article contributes to the research field, of contextualized academic curriculum in general, and of contextualized curriculum in foreign languages, in this case the emphasis is placed on two aspects of the problem: the concept of curriculum and the concept of context in education. In general, the retrospective of the evolution of the concept of curriculum in learning by different authors is claimed. The concept of contextualized curriculum is broadly characterized including in foreign languages, including from the perspective of the theory of contextualization in education. Context is viewed in three hypostases: context in general, context as a learning situation - contextual situations, teaching situations as the operationalization of contextual situations. The functions of learning situations are organized and a taxonomy of learning situations developed based on several criteria is proposed. At the same time, the transfer of general provisions regarding contextualization in the field of curriculum in foreign languages is argued.*

Keywords: *context, learning situation, contextual situation, contextualized curriculum, foreign language curriculum, communication.*

INTRODUCERE

Valorificarea conceptului ,,Curriculum contextualizat" impune necesitatea de a rezolva două probleme: *prima* ține de abordare modernă/ postmodernă a curriculumului educațional; a *doua* ține de abordarea ,,contextului" în structura curriculumului scris, dar și celui predat, învățat și evaluat.

În literatura de specialitate găsim un număr mare de abordări, cercetări, studii ale curriculumului educațional, care sunt analizate din diferite perspective: istorică, epistemologică și de politici educaționale. Generalizarea diferitor analize istorice a conceptului de curriculum ne-a permis să identificăm cele mai importante tendințe, factori și legități care au predeterminat apariția unei noi paradigme pedagogice- paradigma curriculumului educațional.

Tabelul 1.1. Retrospectiva evoluției conceptului de curriculum în viziunea unor autori renumiți

Nr. ctr.	Autori	Abordare, definiție, concept
1.	D.Waeker	Oferta și oportunitățile educative sunt captate de noțiunea de curriculum care reunește tot ceea ce mediul școlar oferă elevului ca posibilități de învățare: nu doar concepte, ci și principii, proceduri și atitudini care au în vedere atât mijloacele prin care instituția oferă acesteia posibilități, cât și cele prin care se evaluează procesele însăși de predare-învățare [18].
2.	J.Dewey	Curriculum corelează în procesul educațional disciplinele și subiectele organizate în instituțiile de învățământ [4].
3.	F.Bobbitt	Este primul autor care a propus un curriculum exact pe obiective, corelarea obiectivelor și a activităților de învățare în lucrarea The Curriculum (1918) [12].
4.	R. Tyler	Curriculumul este un plan general al conținutului sau al materialelor specifice ale instruirii pe care școala are trebui să-i ofere elevului, calificându-l pentru absolvire sau pentru obținerea unei profesii [9].
5.	G. Rhoades	Curriculumul este o colecție de experiențe și activități care integrează ceea ce cândva era privit ca subiecte separate și care servesc ca mijloc de adaptare a studenților la cerințele vieții adulte [11].
6.	I.Rogan, L.Luckowski	Curriculumul este o întreprindere de experiențe și idei atât la nivel personal, cât și la nivel social [*Apud* 3].
7.	M.Lavalle	Curriculumul este selecția, organizarea și transpunerea în practică a conținutului, materialelor destinate conducerii studentului către un obiectiv bine definit al existenței. Curriculumul este o secvență de unități de conținut organizate în vederea unei învățări treptate [8].
8.	G.Mialaret	Curriculum- lista conținuturilor disciplinelor școlare/universitare, constituită, ținându-se cont de învățare și de structura logică a cunoștințelor de predare a proceselor de învățare și a evaluării curriculumului. Programa unei materii pentru un anumit nivel școlar sau pentru întregul ciclu [9].
9.	J.F.Kerri	Curriculum- programa ce fixează conținutul, metodele și organizarea învățământului la un obiect de studiu concret [7].
10.	A.Glatthorn	Curriculumul-include planuri pentru organizarea cazurilor prezentate prin documente de utilizare continua la câteva niveluri de generalizare.
11.	D.N.Airst	Curriculum include: cunoștințele, valorile, abilitățile, relațiile.
12.	X.Rogiers	Curriculumul este un ansamblu complex și evolutiv de legități care conduce demersul pedagogic al unei acțiuni educative la niveluri diferite de operaționalizare [13].
13.	L.D. Hainaut	Curriculumul este un plan de acțiune pedagogică mult mai larg ca un program de învățământ; el cuprinde, în general, nu doar programele școlare ale diferitelor discipline, ci și definirea finalităților educației, repere privind organizarea activităților de predare și învățare, structura conținutului și, în același timp, indicații privind modul în care cadrele didactice și elevii vor fi evaluați [8].

În contextul acestor definiții și caracteristici ale curriculumului se conturează o teorie a acestui fenomen și se deduc cel puțin două accepțiuni:

- Accepțiunea restrânsă, tradițională (vehiculată aproape exclusiv în întreaga lume până la jumătatea secolului al XIX-lea), care considera că termenul este superpozabil cu cel de conținut al învățământului, respective cu documentele școlare sau universitare oficiale care planificau conținuturile instruirii (planuri de învățământ și programe).
- Accepțiunea largă, modernă, care îl consideră concept integrator și îl operaționalizează abordând acțiunile educative în manieră globală, sistematică. Păstrează sensul de traiectorie intelectuală și afectivă pe care școala o propune elevului. Îl definește ca proiect pedagogic care articulează interdependențele multiple stabilite între următoarele componente: obiectivele educaționale (de diferite grade de generalitate); conținuturile instruirii vehiculate în vederea atingerii obiectivelor prestabilite (fixate în documentele școlare/universitare de tip reglator: planuri de învățământ, programe, manuale, arii tematice, subiecte punctuale etc); strategiile de predare și învățare în școală și în afara școlii, corespunzătoare influențelor educative de tip formal, nonformal, și informal; strategiile de evaluare a eficienței activităților educative. Reconsiderarea termenului s-a impus nu doar în sensul unei simple schimbări terminologice, ci s-a dorit ca semnificația termenului să treacă dincolo de conținuturi, planuri și programe, care reprezintă ceva static, cantitativ și susceptibil de a fi transferat către educați grație unor finalități rigide [1].

În contextul acestor accepțiuni, pe parcursul său istoric s-au conturat mai multe modele și concepții ale curriculumului educațional: Modelul curriculumului centrat pe obiective, Modelul curriculumului interacționist a lui Haldei Taba, Modelul curriculumului centrat pe obiective, Modelul curriculumului naturalist propus de D.Waker, Modelul curriculumului dinamic a lui Megel, Modelul curriculumului structurat pentagonal/ hexagonal propus de D.Potolea și E.Paun, Modelul curriculumului structurat sferic propus de S.Cristea, Modelul curriculumului centrat pe competențe elaborat de K.P. Torchen, Modelul curriculumului contextualizat și abordat sistematic propus de Vl.Guțu.

A doua problemă ce ține de curriculumul contextualizat ține de afirmarea, descrierea și aplicarea/ valorificarea conceptului ,,context'' în construcția curriculară:

De regulă, cercetarea acestei probleme începe de la abordarea generală a noțiunii ,,context" și finalizând cu operaționalizarea contextului în situații contextualizate. Așadar, noțiunile de ,,context" și context în educație sunt fundamentale pentru planificarea și realizarea procesului educațional în ansamblul său. Contextul în plan general reprezintă ansamblul de condiții, factori, împrejurări sau situații în care are loc un anumit eveniment, fenomen sau act de comunicare. Contextul influențează în mod direct înțelesul, desfășurarea și impactul acțiunilor sau mesajelor. Contextul în educație, inclusiv universitară se referă la totalitatea factorilor care influențează curriculumul academic și respectiv procese de predare-învățare-evaluare, incluzând:

- factori profesionali (standardele profesionale, cerințele pieții muncii etc.)
- factori socio- culturali (cultura locală, normele și valorile sociale, limba de instruire etc.)
- factori instituționali (tipul universității, facultatea, curriculumul, stil de management);
- factori relaționali (relația profesor- student, relațiile dintre studenți, dinamica de grup).
- factori individuali (motivația, stilul de învățare, nivel de dezvoltare etc.);
- factorii de design/ de mediu, amenajarea aulei, accesul la tehnologii, condiții de învățare, cercetare, comunicare)

Modul în care diferiți factori influențează dezvoltarea și funcționarea curriculumului academic și procesul de predare- învățare și formarea generală și profesională a studentului este explicat de teoriile ale contextului în educație: teoria ecologică a dezvoltării umane (Urie Bronfenbrenner), teoria socioculturală a învățării (Lev Vygotsky); teoria constructivismului social (Jerome Bruner, Peter Berger, Thomas Luckmann), teoria contextualismului educațional (William Perry, Robert Kegan), teoriile educației centrate pe cel ce învață (Carl Rogers, John Dewey).

E de menționat că: nu există o educație ,,universală'' care funcționează în toate situațiile; trebuie de ținut cont de realitățile individuale, sociale și profesionale ale studenților; învățarea eficientă apare în contexte relevante, sigure și semnificative.

DE LA CONTEXTE GENERALE ÎN EDUCAȚIE LA SITUAȚII CONTEXTUALE

La toate nivelurile, contextul educației intervine și prin calitatea sa de ,,context situațional'', determinat de ansamblul resurselor și al condițiilor concrete existente în cadrul activităților proiectate și realizate la scara întregului sistem de învățământ.

La nivel particular și concret ,,contextele situaționale'' variază în raport de resursele disponibile și condițiile existente în cadrul activităților/ acțiunilor pedagogice proiectate și realizate în zona specifică procesului de învățământ. Calitatea lor principală este aceea de ,,contexte dechise'' care permit negocierea, ameliorarea, ajustarea, restructurarea acțiunilor subordonate activității de referință, cu valorificarea optimă a influențelor provenite din sfera câmpului psihosocial intern și extern.

La nivel general (sistem de învățământ), *contextele situaționale*, în vederea lui S.Cristea au ,,o natură mai instituționalizată și mai închisă'' exercită direct și indirect printr-un ansamblu de directive, hotărâri oficiale/ oficializate, orientări politice și metodologice, proceduri manageriale și administrative etc. Toate acestea ,,descriu un număr de contexte situaționale comune, repetate, importante – numite *tipice de situație* – totalitatea lor formând contextul cultural (n.n.-pedagogic) al acestei societăți'' (n.n- al acelui sistem de învățământ).

În plan operațional, conceptul pedagogic de ,,context situațional'' este valorificabil în mod special la nivel *concret*, în analiza *activităților concrete*, proiectate și realizate în

cadrul procesului de învățământ, dependente, uneori chiar determinate de *situațiile concrete existente* generate de calitatea resurselor pedagogice disponibile și a condițiilor didactico-materiale, ergonomice, psihosociale, normative etc., influente pedagogic și social, direct și indirect, premeditat și spontan etc. În această perspectivă culturală, contextul educației poate fi identificat și analizat la nivel: a) *general,* în zona sistemului de educație și a sistemului de învățământ; b) particular, în zona procesului de învățământ; c) *concret,* în zona activităților de educație/ instruire concrete (lecții, cursuri universitare, consultații individuale și de grup, excursii didactice etc.) și a situațiilor de educație/instruire concrete, determinate în raport cu resursele pedagogice și condițiile concrete existente în cadrul unor activități de educație/ instruire concrete (lecții, cursuri universitare etc.) [3].

În această ordine de idei, situații concrete de învățare fac parte din structura situațiilor contextualizate, ultimele fac parte din structura generală a contextului de învățare.

Cercetările științifice care au avut ca obiect de investigație „situații contextuale *versus* situații de învățare; corelare „situații de învățare-unități de competenți-strategii și metode învățare"; comunicare situațională, funcții situaților contextuale puneau accent pe analiza funcțiilor situațiilor contextuale.

Funcția de bază a situațiilor contextuale și implicit a situațiilor de învățare concretizate în cadrul actului de cunoaștere este cea de a determina/ genera activitatea cognitivă a celor puși în situația respectivă determinată la rândul său, de curriculumul academic. Situațiile contextuale, îndeplinesc și alte funcții importante: funcția de motivare a învățării, funcția de orientare în actul de cunoaștere, funcția de realizare a conexiunii inverse.

Situația contextuală/ de învățare în care este pus cel ce învață provoacă, declanșează activitatea acestuia, alimentează energetic comportamentul care conduce la rezolvarea problemei/ problemelor, realizarea activităților de învățare/ cercetare.

Situația de învățare declanșează acțiunea subiectului, trasează explicit, prin îndrumările date de profesor, sau sugerează implicit direcțiile de ieșire din situație, formele de acțiune care ar trebui întreprinse pentru a rezolva situația-problemă. Când nu se pleacă în direcția adecvată, apare necesitatea unei orientări sau auto-orientării pe parcurs a subiectului situației. Ajustarea reacțională depinde de natura situației dar și de semnificația ei pentru subiect, de rolul lui în situație. În procesul de învățare, situațiile îi împing pe cel ce învață spre trăirea a unor experiențe de căutări în care descoperă lumea și se descoperă pe sine.

Funcția de feed-back (de autoevaluare, de corectare, de întărire) în pedagogia și psihologia contemporană pune accent pe cunoașterea și aprecierea de către cel ce învață – din interiorul situației – a rezultatelor acțiunii sale, a evoluției procesului său de învățare, a felului și a măsurii în care o găsit soluție pertinentă. Pentru asigurarea acestui feed-back, cel ce învață va fi pregătit pentru autoevaluare cât mai obiectivă, pentru cunoașterea criteriilor reușitei, pentru a obține satisfacția de a-și recunoaște rezultatele învățării. Aprecierile efectuate de profesor confirmă sau corectează propriile aprecieri ale celui ce învață. Situațiile de învățare vor fi proiectate în așa fel în cât să

îi asigure subiectului declanșarea și orientarea acțiunii, dar și feed-back-ul prin care cunoaște rezultatul final realizat și trăiește sentimentul progresului personal, cu rol clarificator și întăritor, care va facilita posibilitatea de reactualizare, de aplicare și de transfer [15, p.63-69].

Funcțiile generale, specifice situațiilor de învățare determină anumite funcții derivate care desemnează caracteristici dependente de realitatea formativă a învățării:

- realizarea dezvoltării libere și armonioase a celui ce învață prin evoluția progresivă a potențialului biopsihic al acestuia;
- formarea personalității creative, susceptibilă să rezolve probleme de viață în procesul de integrare socială și profesională;
- funcția de socializare, având în vedere crearea condițiilor de interacțiune și cooperare , în educarea toleranței și a respectului vis-a-vis de punctul de vedere al colegului printr-un proces complex de însușiri în activitatea de rezolvare a situațiilor de învățare [17].

La fel, analiza activităților didactice proiectate, realizate și dezvoltate la nivelul procesului de învățământ, permite completarea, funcțiilor specifice situațiilor de învățare cu cele generale ale procesului de învățământ:

a) interacțiunea subiect-obiect, proiectată și realizată la nivelul relației de comunicare pedagogică dintre „emițător" (cadrul didactic) și „receptor" (studentul) în această accepție se referă la „caracterul bilateral al procesului de învățământ" (opus caracterului unilateral);
b) unitatea informativ-formativ (informare-formare-dezvoltare), proiectată și realizată la nivelul conținutului mesajului educațional, construit de cadrul didactic special pentru declanșarea răspunsului comportamental al studentului (informarea, selecționată pe criterii pedagogice optime, asigurând, în mod implicit și explicit, celui ce învață în sens ascendent pozitiv;
c) reglarea-autoreglarea activității proiectată și realizată de cadrul didactic în funcție de răspunsul studentului, la nivelul unor circuite de conexiune inversă pozitivă (realizabile pe tot parcursul activității), deschise în direcția (auto) perfecționării [14, p.58-75].

Fiecare situație de învățare este se constituie din mai multe componente. O clasificare a situațiilor de învățare în funcție de condițiile externe este utilă în proiectarea, organizarea și evaluarea procesului de învățare desfășurat de către studenți. În analiza fiecărei situații de învățare se urmărește: forma de organizare a activității, strategiile didactice folosite, mijloacele de învățământ utilizate, resursele de timp disponibile, modul de intervenție a cadrului didactic în timpul învățării, comunicarea dintre profesor și student, etc. În funcție de criteriul utilizat în clasificarea situațiilor de învățare se încadrează într-o anumită categorie de situații de învățare/ situații contextualizate.

În literatura de specialitate găsim mai multe clasificări ale situațiilor de învățare, având la baza diferite criterii. Taxonomia situațiilor de învățare propusă de Dulamă E., se axează pe cinci criterii de bază:

1. Categorii de situații elaborate din perspectiva condițiilor externe ale învățării.
2. Categorii de situații de învățare după modelul de intervenție a profesorului în timpul învățării.
3. Categorii de situații de învățare după modelul de comunicare între student și profesor.
4. Categorii de situații de învățare după modelul de producere a învățării.
5. Categorii de situații de învățare după procesele psihice predominant utilizate.

Prezentăm în continuare descrierea acestor categorii ale situațiilor de învățare, completând cu varietatea subcategoriilor corespunzătoare.

Categorii de situații elaborate din perspectiva condițiilor externe a învățării:

A) Situații de învățare individuală, fiecare student lucrează sub îndrumarea directă a profesorului sau prin intermediul unei fișe de activitate și se disting:

- Situații de învățare în care studenții efectuează în mod individual aceeași sarcină de lucru;
- Situații de învățare în care studenții efectuează în mod individual sarcini de lucru diferite;
- Situații de învățare în care studenții de pe un rând efectuează în mod individual aceeași sarcină de lucru, iar studenții de pe alt rând efectuează altă sarcină de la lucru.

B) Situații de învățare în grup (grupală), în care studenții lucrează în grupuri. Se disting:

- Grupuri omogene, la care se propun situații de învățare cu sarcini comune (identice) de lucru situații de învățare cu sarcini diferențiate de lucru;
- Grupuri etorogene, cărora se propun situații de învățare cu sarcini comune (identice) de lucru;
- Situații de învățare cu sarcini diferențiate de lucru;

C) Situații de învățare frontală, în care profesorul lucrează simultan cu întreaga grupă (torent) și toți studenții realizează aceeași sarcină de lucru sau sunt doar spectatori.

Categorii de situații de învățare după modelul de intervenție a profesorului în timpul învățării:

- *Situații de învățare* dirijată direct și permanent de către profesor, prin dialog cu studenții. Conducerea studenților în procesul de învățare se realizează prin metode de comunicare orală: expunere, descrierea, explicație, demonstrație, povestire, conversație, etc.
- *Situații de învățare* dirijată în mod indirect de către profesor sau de către altă sursă. Conducerea studenților în procesul de învățare se realizează prin intermediul unor fișe de lucru, a unor programe virtuale, prin diferite tehnici (ghidul de studiu), prin prescripțiile oferite în formularea sarcinii de lucru.
- *Situații de învățare* gestionate episodic de către profesor. Gestionarea studenților în procesul de învățare se realizează prin monitorizarea și intervenție pedagogică la nevoie.

- *Situații de învățare* autonomă, nederijată de profesor. Studenții singuri își fixează obiectivele, își planifică și își organizează activitatea, își monitorizează și își reglează procesul de învățare, își evaluează rezultatele.

Categorii de situații de învățare după modelul de comunicare între student și profesor:

- *Situații de învățare pasivă*. Să evită abordarea problemelor care apar în procesul de învățare, sunt ignorate drepturile personale în comunicare (de exemplu: dreptul de a fi ascultat, dreptul de a-ți exprima opinia, dreptul de a întreba), primează drepturile profesorului, apare neîncrederea în forțele proprii și în eficiența promovării personale.
- *Situații de învățare asertivă.* Se discută și se clarifică problemele care apar în procesul de învățare, sunt respectate și susținute drepturile personale în comunicare (de exemplu: dreptul de a fi ascultat), se dezvoltă încrederea în propriile forțe și în eficiența promovării personale.
- *Situații de învățare agresivă.* Dificultățile de învățare (critici, conflicte) sunt abordate într-o manieră agresivă și ineficientă, drepturile personale sunt considerate mai importante decât ale celorlalți, se dezvoltă comportamente de ostilitate, de blamare, de acuzare a celorlalți, studentul are starea de „neputință".

Categorii de situații de învățare după modelul de producere a învățării:

A) Situații de învățare algoritmică în care se parcurg secvențe instrucționale stabile, construite anterior. Există mai multe tipuri de astfel de situații de învățare:

- *Situații de învățare prin exersare* (exerciții), în care studentul învață efectuând conștient și repetat unele acțiuni autentice intelectuale și/sau motrice, având ca rezultat formarea unor capacități, abilități și însușirea unor comportamente.
- *Situații de învățare ludică,* în care studenții învață jucându-se în diferite moduri și utilizând diverse elemente de conținut.
- *Situații de învățare prin simulare.* Studenții învață prin simularea unor roluri (jocuri de roluri, învățarea prin dramatizare), prin stimularea conducerii cu ajutorul computerelor sau a unor stimulatoare etc. Studenții se antrenează pe baza unor scheme cognitive sau scripturi (scenarii) aplicate unor date contextuale (reale sau imaginare) în situații reale sau care aproximează realitatea. O simulare tipică conține următoarele elemente: un scenariu bazat pe date reale, chiar dacă acesta este uneori simplificat; date concrete, care oferă baza deciziei sau a rezolvării problemei; o întrebare deschisă care permite formularea de răspunsuri multiple, din perspective diferite.

B) Situații de învățare euristică (creativă) în care parcurg demersuri inedite de cunoaștere și de rezolvare de probleme. Există mai multe tipuri de astfel de situații de învățare:

- *Situații de învățare* prin conservație euristică ;
- *Situații de învățare* prin problematizare;
- *Situații de învățare* experiențială, în care studenții sunt implicați în situații simi-

lare celor care se produc ca în realitate. De exemplu, studenții pot realiza: proiecte, portofolii, experimente de laborator, investigații, studii de caz, reportaje, filme, interviuri, reviste, analiza unui document etc.

Categorii de situații de învățare după procesele psihice predominant utilizate:

A) Situații de învățare care implică reprezentarea

- *Situații de învățare* prin receptare și memorare, în care informațiile sunt transmise de profesor spre student prin metode expozitive; expunerea, descrierea, povestirea, explicația, conversația.
- *Situații de învățare* prin lecturarea și memorare, în care studentul desfășoară o activitate personală, în mare măsură independentă, de autoinstruire, prin care se documentează dintr-o sursă scrisă.
- *Situații de învățare* prin observare prin care studenții efectuează diferite activități:

✓ Extragerea din text a ideilor principale, a unor concepte;
✓ Conspectarea textului (cu interpretări personale);
✓ Elaborarea unor scheme logice sau cronologice;
✓ Completarea tabelelor;
✓ Analiza și interpretarea unor documente (fotografii, digrame, hărți);
✓ Scrierea unor proiecte;
✓ Modelarea unor activități;
✓ Formularea unor întrebări sau a răspunsuri la întrebări, etc.

Studentul caută informația dorită (a se documenta), extrage informația necesară, o înregistrează, o prelucrează, o raportează la alte informații, o aplică în situații noi.

- *Situații de învățare prin explorare* (cercetare, descoperire). Situațiile de învățare prin explorare cere implică un proces de cunoaștere inductivă, servesc cunoașterii unor obiecte, procese sau fenomene, și construirii, îmbogățirii și diferențierii unor concepte, la evidențierea unor principii, legi sau teorii, iar în cele în care se parcurge calea raționamentului deductiv se ajunge, prin silogism, la propoziții cu caracter concluziv. Și în al doilea caz, studenți emit ipoteze asupra cauzelor unor fenomene, asupra relațiilor dintre ele, asupra efectelor posibile în anumite condiții.

B) Situații de învățare care implică măsurarea

- *Situații de învățare* prin rezolvarea de probleme în care studenții rezolvă problemele prin calcul matematic prin aplicarea unor reguli prin raționament, pornindu-se de la un ansamblu de date cunoscute.

Categoriile de situații contextuale după cerințele profesionale/ cerințele pieței muncii:

- *Situații de învățare* prin modelarea activităților profesionale pe baza tehnologiilor comunicaționale (în dependență de profilul profesional);
- *Situații de învățare* la locul de muncă (situații privind stagiile de practică);
- *Situații de învățare* prin activități de cercetare a problemelor profesionale.

E. Dulamă se referă la categorie specială favorizantă utilizării eficiente a situațiilor de învățare după tipul cunoștințelor dobândite:

a) Situații de învățare a cunoștințelor declarative ce implică situații de învățare a cunoștințelor punctuale, de învățare a conceptelor, a cunoștințelor factuale (atenția, imagistica mentală, reprezentarea și organizarea cunoștințelor), situații de învățare a enunțurilor declarative;

b) Situații de învățare a cunoștințelor procedurale (a abilităților) sau a situații care vizează dezvoltarea structurii operaționale: situații de învățare a regulilor de acțiune, situații de învățare a procedurilor, situații de învățare a algoritmilor, etc.

c) Situații de învățare a cunoștințelor atitudinale, cele care îl fac pe cel care aplică situația independent față de presiunile din exteriorul propriei conștiințe [5, p.61-62].

I. Cerghit consideră că actul de instruire presupune o permanentă confruntare cu o mare varietate de situații. O astfel de întâlnire cere un efort de explorare și examinare, de interogație și de evaluare, de construcție și soluționarea imaginativă, contrar aplicării mecanice a unor rețetare. Aflat în fața unei situații de acest tip, în mod inevitabil, profesorul va simți nevoia să întrebe: „Care sunt acele componente care prefigurează situația respectivă?”, „Asupra cărora dintre acestea trebuie să acționez cu prioritate?”, „Prin care dintre ele aș vrea sau aș putea să ating rezultatele dorite?”, „Cum aș putea face mai eficientă combinația acestora?”, ș.a.

Angajat într-o asemenea interogație cel care predă se află, de fapt, într-o poziție de explorare a posibilităților de acțiune, a alternativelor care stau la îndemână; el trebuie să enunțe ipoteze explicative, ipoteze strategice (modalități de lucru); el este nevoit să examineze opțiuni și decizii posibile, să ia decizii adecvate, să-și propună întrebări în legătură cu decizia pe care o ia, să se gândească la condițiile pe care ar trebuie îndeplinite și la ce efecte sau rezultate s-ar putea aștepta [2].

CONCLUZII GENERALE

În ansamblul ei, o situație de instruire apare, așadar, ca o situație-problemă/ situație contextualizată care urmează să-și găsească cea mai bună rezolvare prin intervenția pedagogică. În felul acesta, profesorul devine, din ce în ce mai mult, un conceptor, organizator de situații de instruire, persoana care creează situații de acest gen. Rolul organizator se va prelungi la cel de evaluator al propriilor organizări.

Faptul că este accentuată importanța contextului, subestimată până acum, ridică problema organizării optimale a tuturor factorilor și a resurselor situaționale, astfel încât ceea ce denumim intervenție pedagogică apare ca o soluție de natură metodologică la o situație-problemă dată; ea se impune ca o încercare de armonizare a soluțiilor (răspunsurilor) parțiale ale numeroaselor probleme parțiale pe care le ridică o situație-problemă în ansamblu ei, pentru a deveni o soluție globală la final.

Luată în sine, o situație devine o solicitare, o sursă de tensiuni intelectuale și afective, deopotrivă pentru profesori și grupul de studenți, de implicarea activă și colectivă în rezolvarea ei.

Abordarea situațiilor contextuale din perspectiva funcțiilor, structurilor și clasificării acestora ne permite să deducem unele prevederi teoretice privind reactualizarea curriculumului academic la limbile străine din perspectiva contextualizării fiind axat pe situații contextualizate de învățare a limbilor străine de către studenții din diferite profiluri profesionale:

- Situații contextuale/ situații de învățare-cercetare determinate taxonomic și profesional pot deveni elemente structurale ale curriculumului academic la limbile străine.
- Situații contextuale pune accentul pe adaptarea curriculumului și procesul de predare-învățare la realitățile profesionale, sociale, culturale, lingvistice și cognitive ale studenților. În cazul limbilor străine această abordare este esențială pentru dezvoltarea conceptului de comunicare reală și funcțională care să permită utilizarea limbii în contexte autentice profesionale și de viață.

BIBLIOGRAFIE:

1. BOCOȘ, M, JUCAN, D. Fundamentele pedagogiei. Teoria și metodologia curriculumului, Editura Paralela 45, 2022, ISBN 878-873-47-35.
2. CERGHIT, I. Metode de învățământ. Iași :Polirom, 2006, 315 p.
3. CRISTEA, S. Dicționar enciclopedic de pedagogie. DPH, București, 2015. ISBN 978-606-683-295-3.
4. DEWEY, J. Fundamente pentru o știință a educației. București, Editura Didactică și Pedagogică, 1992.
5. DULAMA, M. E. Fundamente despre competențe. Teorie și aplicații. Cluj: Editura Presa Universitară, 2010, 435 p.
6. HAINAUT, L. Des fins aux objectifs: un cadre conceptuel et une methode generale pour etablir les resultats attendus. Bruxelles: Les Edition Labor, 1983.
7. KERRI, J.F. Changing in curriculum. London, 1968.
8. LAVALLE, M. Apprendre didactigue par objectifs operatories Press de L universite du Quebec, 1983.
9. MIALARET, G., DEBESS, M., Traite des sciences pedagogiques, Vol.I, Introduction Paris: PUF, 1969.
10. POTOLEA, D. Curs de pedagogie. București, 1988.
11. RHOADES, G. Conception and institutional categorias of curriculum cross-national comparisons of upper secondary education. In journal of Curriculum Studies, 1988, Vol.22, Nr.1.
12. ROBBITT, F. How to make a curriculum. Boston: Houghton Mifflin, 1924.

13. ROEGIERS, X., Des situations por integrer les acquis. Paris-Bruxells. De Boeck Universite, 2003.
14. ȘOITU, L., GHERCIU, R. Strategii educative centrate pe elev. București: Editura Alphia, 2006, 312 p.
15. ȘTEFAN, M. Teoria situațiilor educative. București: Editura Aramis, 2001, 198 p.
16. TYLER, R.W. Basic Principles of Curriculum and Instruction. Chicago, London: The University of Chicago Press, 1969.
17. VLADESCU, I. Particularitățile dezvoltării competenței de comunicare didactice în contextul situațiilor de învățare. Teza de doctorat. Chișinău, 2013.
18. WAKER, D. Fundamentals of Curriculum, San Diego, Nerber, Brace: Ivanowich Publishers, 1990.

N.B.: Articolul a fost realizat în cadrul Subprogramului (2024-2027) „*Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar*”, cifrul 01.14.01.

MONITORIZAREA EVALUĂRII REZULTATELOR ÎNVĂȚĂRII ÎN CADRUL CURRICULUMULUI ȘCOLAR

MONITORING THE ASSESSMENT OF LEARNING OUTCOMES WITHIN THE SCHOOL CURRICULUM

CZU: 37.016:37.091.279.7 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.57**

Valeria BOTEZATU
ORCID: 0000-0001-9034-8825
E-mail: valeria.botezatu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article aims to identify and formulate relevant indicators for monitoring the assessment of learning outcomes, with reference to curricular products. The starting point is the central role of the curriculum, seen both as a set of prescribed intentions and contents, and as teaching–learning–assessment practices. The research methodology focused on content analysis of key curricular documents – subject curricula and methodological guides – with emphasis on how they integrate aspects related to assessment. The analysis led to the formulation of a set of quantitative and qualitative indicators, with transversal applicability, which can support the development of an operational framework for monitoring the evaluated curriculum. The results highlight the importance of balancing the quantitative dimension (number of tools, frequency, diversity) with the qualitative one (coherence between objectives and assessment, relevance of feedback, adequacy of tasks) in ensuring effective evaluation. The conclusions emphasize the need to use these indicators as tools for self-regulation and continuous optimization of the teaching process.*

Keywords: *curriculum, evaluation, indicator, monitoring, learning outcomes.*

INTRODUCERE

Curriculumul reprezintă nucleul oricărui sistem educațional, deoarece constituie cadrul de referință prin care se exprimă finalitățile educației și direcțiile fundamentale ale procesului de învățământ. Conform UNESCO Institute for Statistics, curriculumul este definit ca „proiectarea, planificarea și organizarea în succesiune logică a proceselor de predare și învățare. El include o declarație a scopului, conținuturile, activitățile și practicile de învățare, precum și modalitățile de evaluare a realizărilor elevilor” [1].

În cadrul proiectului OECD *Future of Education and Skills 2030*/2040 [2], curriculumul este înțeles nu doar ca un set de conținuturi prescrise, ci ca un cadru integrat care cuprinde:

- design-ul curricular (intențiile educaționale, structura competențelor și a învățării),
- implementarea (transpunerea în practică prin predare și învățare),
- evaluarea (modalitățile prin care se verifică atingerea competențelor).

Accentul pus de OECD este pe dezvoltarea competențelor de secol XXI, definite ca

un ansamblu format din: cunoștințe (knowledge), abilități (skills), atitudini și valori (attitudes and values).

Dacă curriculumul reprezintă sistemul de produse curriculare, sistemul de conținuturi și sistemul de finalități educaționale, atunci monitorizarea curriculară constituie mecanismul prin care se verifică și se ajustează coerența dintre intențiile declarate și realitatea practică în cadrul sistemului și procesului de învățământ. Monitorizarea curriculară este un proces formativ, continuu și adaptativ, menit să ofere feedback în timp real despre eficiența transpunerii curriculumului scris în practica școlară.

Conform lui Hardie (2001), monitorizarea curriculumului școlar este un proces sistematic și ciclic, cu rol diagnostic și corectiv: se identifică problemele și lacunele în realizarea procesului educațional și propune soluții pentru îmbunătățirea acestuia. Astfel, monitorizarea nu are doar rol de control, ci și de reglare și dezvoltare continuă a calității educației [3].

Din această perspectivă, monitorizarea curriculumului școlar reprezintă o etapă indispensabilă în dezvoltarea permanentă a curriculumului scris și a curriculumului predat–învățat–evaluat. În acest cadru, monitorizarea evaluării rezultatelor învățării ocupă un loc central, ca parte componentă a monitorizării curriculumului școlar. Pe de o parte, monitorizarea curriculumului școlar se realizează la nivelul curriculumului scris, prin analiza produselor curriculare oficiale (curricula la discipline, manuale, ghiduri metodologice). Pe de altă parte, ea vizează curriculumul predat–învățat–evaluat, urmărind modul în care intențiile declarate sunt transpuse în experiențe reale de învățare și în modalități de evaluare.

Articolul de față își propune să identifice criterii clare și aplicabile pentru monitorizarea evaluării rezultatelor învățării, având ca punct de referință produsele curriculare – în special curriculumul la discipline școlare.

METODOLOGIA UTILIZATĂ

Metodologia utilizată are ca obiectiv principal identificarea și formularea unor criterii clare și aplicabile pentru monitorizarea evaluării rezultatelor învățării, prin raportare la produsele curriculare.

Pentru analiza curriculumului scris a fost utilizată tehnica analizei de conținut a documentelor curriculare, prin identificarea aspectelor care fac referire explicită la evaluare.

Au fost selectate produse curriculare de referință, care constituie baza reglementară și metodologică a organizării procesului de învățământ în învățământul general, și anume:

- Curricula la discipline din diferite arii curriculare (Limbă și comunicare, Matematică și Științe, Educație socioumanistică), în care sunt specificate competențele generale, competențele specifice și sugestiile metodologice pentru evaluare;
- Ghidurile de implementare a curricula disciplinelor, care oferă recomandări privind strategiile de predare-învățare și formele de evaluare aferente.

Analiza se concentrează exclusiv pe cadrul formal, pe curriculumul scris și pe modul în care acesta oferă premise pentru monitorizarea evaluării rezultatelor învățării.

Într-o etapă ulterioară, cercetarea va fi completată prin chestionarea de teren cu elevi și cadre didactice, pentru a integra și dimensiunea curriculumului predat–învățat–evaluat.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analiza produselor curriculare a permis identificarea unor indicatori relevanți pentru monitorizarea procesului de evaluare a rezultatelor învățării elevilor, care pot fundamenta ulterior construirea instrumentelor de monitorizare/automonitorizare a procesului evaluativ. Nu s-a urmărit o prezentare detaliată pe fiecare arie curriculară în parte, ci extragerea unor elemente cu caracter transversal, care să permită formularea unui set de indicatori generali, transferabili și aplicabili tuturor disciplinelor.

Tabelul 1 evidențiază corespondența dintre reperele metodologice formulate în curricula disciplinelor selectate la nivel liceal și indicatorii de monitorizare derivați printr-o analiză interpretativă, cu scopul de a fundamenta un cadru operațional de monitorizare a procesului de evaluare.

Tabelul 1. Corelația: repere metodologice de predare-învățare-evaluare identificate în curricula disciplinelor – indicatori de monitorizare a curriculumului evaluat (*sursa*: autor)

Repere metodologice de predare-învățare-evaluare identificate în curricula disciplinelor	**Indicatori de monitorizare a curriculumului evaluat**	
	Indicatori cantitativi	**Indicatori calitativi**
1. Realizarea evaluării inițiale, formative și sumative, ca parte integrantă a procesului de predare-învățare, în scopul reglării și optimizării activității didactice.	-Numărul de instrumente aplicate pentru evaluarea inițială (teste, chestionare, discuții de diagnoză) la început de modul/unitate; -Numărul de activități de evaluare formativă integrate în fiecare unitate de conținut (ex. sarcini, feedback, autoevaluări); -Proporția itemilor care măsoară nivele cognitive complexe (analiză, sinteză, aplicare) din totalul instrumentelor de evaluare; Numărul de probe sumative realizate la final de modul/semestru conform cerințelor curriculare.	-Coerența dintre obiectivele de învățare și instrumentele de evaluare utilizate; -Adecvarea sarcinilor de evaluare la nivelul de vârstă, nevoile și stilurile de învățare ale elevilor; -Claritatea și utilitatea feedbackului oferit elevilor pentru a înțelege ce au reușit și ce trebuie îmbunătățit; -Măsura în care evaluarea inițială este folosită efectiv pentru ajustarea planificării didactice; -Relevanța evaluării formative pentru sprijinirea progresului individual al elevului (nu doar verificare de rutină); -Echilibrul și corectitudinea evaluării sumative, astfel încât să reflecte competențele dobândite, nu doar reproducerea de informații.

2. Aplicarea strategiilor și metodelor centrate pe elev, care stimulează structurile cognitive și operatorii, valorifică potențialul psihofizic și intelectual al elevilor și promovează reflecția critică;	-Numărul itemilor de evaluare care solicită elevului argumentarea unui punct de vedere, analiză, sinteză, evaluare (la fiecare unitate de conținut, la finalul modulului); -Diversitatea metodelor de evaluare care presupun implicarea elevilor și oferirea feedbackului în aprecierea achizițiilor (autoevaluare, evaluare reciprocă);	- Gradul în care sarcinile de evaluare favorizează gândirea critică și reflexivă a elevilor; - Măsura în care evaluarea susține exprimarea opiniilor personale și argumentarea acestora de către elevi; - Nivelul de coerență între metodele de evaluare aplicate și finalitățile curriculare vizate; -Măsura în care evaluarea contribuie la dezvoltarea capacității elevilor de a aplica cunoștințele în contexte noi; -Gradul în care feedback-ul primit de elevi este constructiv, orientat pe proces și susține autoreflecția.
3. Accentul pe caracterul formativ al strategiilor și metodelor de predare-învățare-evaluare, care vizează aplicarea cunoștințelor, rezolvarea situațiilor-problemă și reflecția critică asupra experiențelor de învățare.	-Numărul sarcinilor de evaluare formative integrate în proces (fișe de lucru, exerciții de autoevaluare). -Numărul situațiilor-problemă sau al contextelor aplicative incluse în evaluare. -Numărul de ocazii în care elevii primesc feedback individualizat și explicit asupra progresului lor.	-Măsura în care evaluarea oferă contexte de orientare a învățării viitoare, prin oferirea de feedforward; -Gradul în situațiile de evaluare stimulează gândirea critică și creativă prin sarcini de explorare, reflecție și aplicare. -Calitatea feedback-ului oferit elevilor: relevanța, claritatea și caracterul constructiv al acestuia; -Nivelul de implicare a elevilor în procesul de autoevaluare și reflecție asupra propriei învățări. -Gradul de transferabilitate al cunoștințelor în situații noi, practice sau interdisciplinare.
4. Selectarea și adaptarea strategiilor didactice (euristice, algoritmice, mixte) în funcție de particularitățile de vârstă, interesele și specificul grupului de elevi.	-Numărul tipurilor de strategii didactice (euristice, algoritmice, mixte) integrate în activitățile de evaluare; -Frecvența sarcinilor de evaluare care valorifică metode variate (ex. joc de rol, studiu de caz, proiect, portofoliu); -Frecvența evaluărilor care solicită elevilor aplicarea unor strategii diferite (individuale, de grup, interdisciplinare).	-Gradul de adecvare al metodelor de evaluare la particularitățile de vârstă și la nivelul de pregătire al elevilor; -Nivelul de diversitate și complexitate a strategiilor utilizate în procesul de evaluare; -Măsura în care strategiile de evaluare facilitează implicarea activă a elevilor.

5. Îmbinarea și alternarea sistematică a activităților de lucru individual cu cele colective, în grup.	-Numărul sarcinilor de evaluare individuale și colective incluse într-o unitate de învățare; -Numărul activităților de evaluare care presupun colaborare (proiecte, discuții, jocuri de rol).	-Gradul în care evaluarea surprinde atât progresul individual, cât și contribuția elevului la activitățile colective; -Calitatea interacțiunii în cadrul evaluărilor de grup; -Gradul de transfer al competențelor dezvoltate în sarcini de evaluare colective către contexte noi, interdisciplinare sau reale; -Nivelul în care activitățile de evaluare în grup evidențiază contribuția fiecărui elev și nu doar produsul de grup.
6. Valorificarea corelațiilor intra- și inter-disciplinare în activitățile de predare-învățare-evaluare.	-Numărul itemilor de evaluare care solicită elevului realizarea de conexiuni cu conținuturi din aceeași disciplină (intra-disciplinare); -Numărul sarcinilor de evaluare care solicită integrarea cunoștințelor sau competențelor din discipline diferite (interdisciplinare).	-Gradul în care sarcinile de evaluare promovează transferul de cunoștințe între teme/unități de conținut din aceeași disciplină; -Nivelul de complexitate al evaluărilor care solicită elevului conexiuni între discipline.

Analiza realizată evidențiază faptul că reperele metodologice din curriculum permit formularea unor indicatori clari și aplicabili pentru monitorizarea procesului de evaluare a rezultatelor învățării.

Prin urmare, setul de indicatori conturează un cadru operațional de monitorizare, cu valențe formative și reglatorii, care poate contribui la creșterea calității actului educațional.

CONCLUZII

În baza rezultatelor obținute conform analizei curriculumului scris, pot fi trasate următoarele concluzii privind monitorizarea curriculumului evaluat:

1. Curriculumul oferă cadrul de referință pentru evaluare, iar monitorizarea acestuia reprezintă un proces esențial de reglare și optimizare a actului educațional.
2. Reperele metodologice identificate din curricula disciplinelor au permis formularea unor indicatori de monitorizare, cu aplicabilitate transversală la nivelul tuturor disciplinelor.
3. Indicatorii cantitativi (ex. numărul de instrumente, diversitatea metodelor, frecvența sarcinilor) și indicatorii calitativi (ex. coerența, relevanța, calitatea

feedbackului) trebuie corelați pentru a asigura o imagine completă a procesului de evaluare.

4. Monitorizarea evaluării rezultatelor învățării trebuie să pună accent pe funcția formativă, nu doar pe verificare și control, pentru a sprijini progresul individual al elevilor.
5. Setul de indicatori propuși constituie un cadru operațional flexibil, care poate fi adaptat și aplicat în practică pentru a sprijini monitorizarea și autoreglarea procesului de predare–învățare–evaluare.

REFERINȚE:

1. *UNESCO Glossary*. Disponibil: https://uis.unesco.org/en/glossary-term/curriculum. [Accesat: 05.06.2025].
2. *Future of Education and Skills 2030/2040 OECD*. Disponibil: https://www.oecd.org/en/about/projects/future-of-education-and-skills-2030.html. [Accesat: 21.05.2025].
3. HARDIE, B. Managing monitoring of the curriculum. In: *Managing the Curriculum*. London: Paul Chapman Publishing. 2001. p. 70–88.

N.B. *Articolul este elaborat în cadrul Subprogramului „Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar”, cifrul 011401.*

ADAPTABILITATEA ȘI APLICABILITATEA CURRICULUMULUI LA DISCIPLINA EDUCAȚIE FIZICĂ: PERCEPȚII ȘI INTERVENȚII ALE CADRELOR DIDACTICE

ADAPTABILITY AND APPLICABILITY OF THE PHYSICAL EDUCATION CURRICULUM: TEACHERS' PERCEPTIONS AND INTERVENTIONS

CZU: 37.016:37.011.3-051:796 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.58**

Nicolae BRAGARENCO
ORCID: 0000-0003-1994-6317
E-mail: nicolae.bragarenco@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article investigates teachers' perceptions and interventions regarding the applicability and flexibility of the Physical Education curriculum. The study is based on a questionnaire administered to a sample of 40 teachers, comprising both closed- and open-ended items. The results indicate a predominantly positive evaluation of the curriculum's structural clarity, content coherence, and competence formulation. At the same time, the need to improve its formative and assessment dimensions is noted. Qualitative responses highlight teachers' initiatives to adapt and extend the curriculum through contextualization, content updating, and methodological innovation. The study contributes to shaping curriculum improvement directions, grounded in practitioners' real classroom experiences.*

Keywords: *adaptability, applied curriculum, Physical Education, teaching strategies.*

INTRODUCERE

Evaluarea curriculumului a devenit o direcție prioritară în cercetarea educațională contemporană, pe fondul reformelor orientate nu doar spre modernizarea conținuturilor, ci și spre alinierea acestora la nevoile reale ale elevilor și ale societății. În acest context, curriculumul predat și cel învățat capătă o importanță centrală în analiza eficienței actului educațional, în special în cadrul disciplinei Educație Fizică, unde dimensiunea formativă este profund contextualizată [1, p.55].

Literatura de specialitate subliniază tot mai frecvent discrepanța dintre curriculumul prescris și cel efectiv transpus în practică, ceea ce impune monitorizarea riguroasă a modului de aplicare a documentului curricular în activitatea didactică [2, p.186]. În acest cadru, profesorii devin actori curriculari esențiali, cu rol activ de mediere și adaptare a conținuturilor în funcție de particularitățile educaționale și sociale [5, p.485].

Cercetarea curriculară, în forma sa actuală, nu mai poate rămâne centrată exclusiv pe analiza normativă a documentelor, ci trebuie să vizeze dimensiunea aplicativă, ceea ce se întâmplă efectiv în procesul de predare. După cum se afirmă în literatura de spe-

cialitate, „curriculumul real nu este doar ceea ce este planificat, ci ceea ce este trăit și construit în interacțiunea dintre elev și profesor” [6, p.8].

Educația Fizică reprezintă un domeniu cu un pronunțat caracter practic, care presupune adaptări continue ale curriculumului în raport cu multiple variabile cum ar fi infrastructura școlară, disponibilitatea resurselor, climatul relațional sau specificul motivațional al elevilor. În aceste condiții, monitorizarea implementării presupune o analiză directă a percepțiilor și intervențiilor profesorilor, ca principali vectori de operativizare a conținuturilor [3, p.122].

Lucrările recente privind evaluarea curriculumului la Educație Fizică arată că, dincolo de caracterul prescriptiv al documentelor oficiale, cadrele didactice realizează frecvent adaptări punctuale, introduc extensii de conținut sau reconfigurează priorități didactice, în funcție de realitățile clasei și tendințele educaționale actuale [4, p.14].

Cercetarea de față se înscrie în această direcție, aducând o contribuție distinctă prin focalizarea asupra dimensiunii aplicative: analiza intervențiilor concrete realizate de profesori în procesul de transpunere didactică a curriculumului. Aceasta permite o înțelegere mai profundă a gradului de flexibilitate al documentului curricular actual, a modului în care este perceput de practicieni și a zonelor în care se conturează necesitatea unor ajustări sau consolidări.

MATERIAL ȘI METODĂ

Studiul se încadrează în categoria cercetărilor descriptive de tip cantitativ-calitativ, având ca obiectiv investigarea percepțiilor cadrelor didactice privind aplicabilitatea și adaptabilitatea curriculumului la disciplina Educație Fizică. Cercetarea continuă direcții metodologice existente, dar se diferențiază prin focalizarea pe modificările concrete operate în procesul de predare.

Eșantionul a inclus 40 de cadre didactice din învățământul preuniversitar, selectate pe criteriul implicării în activitatea de monitorizare curriculară. Datele au fost colectate în perioada octombrie 2024 – mai 2025, printr-un chestionar structurat, distribuit online.

Instrumentul a cuprins itemi Likert (4 trepte) privind coerența textului curricular, dimensiunile formative și aplicabilitatea orientărilor didactice, precum și întrebări deschise privind adaptările realizate în practica pedagogică. Validarea inițială a fost realizată prin consultare cu specialiști și testare pilot.

Datele cantitative au fost analizate statistic (distribuții procentuale și absolute), iar rezultatele au fost prezentate grafic. Răspunsurile calitative au fost supuse unei analize tematice de conținut, evidențiind tipuri recurente de intervenții curriculare.

Participarea a fost voluntară, în baza consimțământului informat, cu respectarea principiilor etice privind anonimatul și confidențialitatea.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Figura 1 sintetizează percepțiile a 40 de cadre didactice privind principalele componente structurale ale curriculumului la Educație Fizică, evidențiind o evaluare predomi-

nant favorabilă. Cei șase itemi incluși vizează claritatea concepției curriculare, coerența interdisciplinară, formularea competențelor, organizarea progresivă a conținuturilor, deschiderea către creativitate și orientările privind evaluarea.

În privința clarității curriculare, 40% consideră că aceasta este reflectată „în mare măsură" și 60% „în măsură suficientă", ceea ce denotă încredere în logica pedagogică a documentului. Corelarea conținuturilor cu alte arii curriculare este apreciată „în măsură suficientă" de 70% și „în mare măsură" de 25%, indicând un potențial de integrare inter- și transdisciplinară, variabil însă în funcție de contextul didactic.

Formularea competențelor specifice este apreciată pozitiv de întreaga eșantionare (60% „în mare măsură"; 40% „suficient"), confirmând alinierea acestora la finalitățile educației fizice. În ceea ce privește organizarea taxonomică a unităților de competențe, 40% o consideră clară „în mare măsură", iar 60% „în măsură suficientă", susținând ideea unui parcurs gradual, coerent.

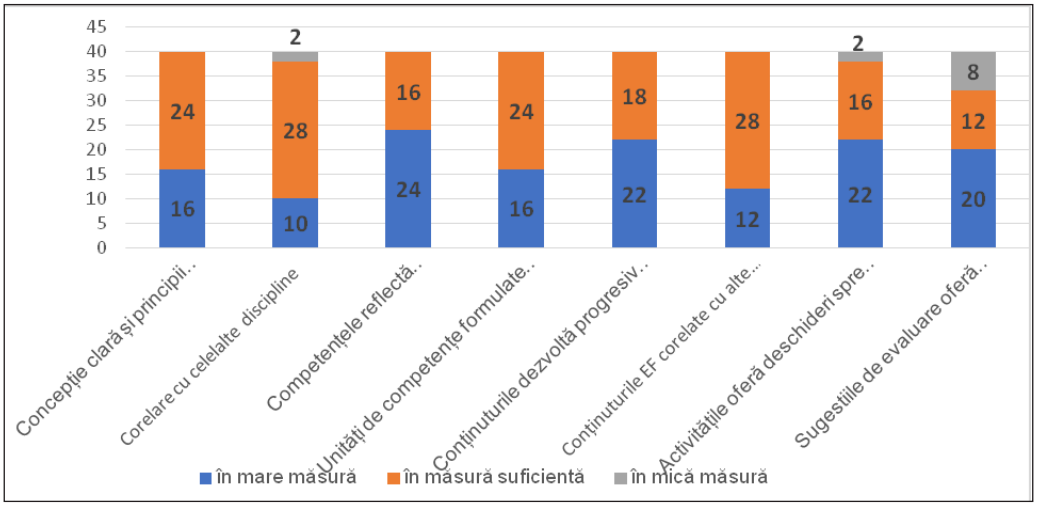

Figura 1. Distribuția percepțiilor cadrelor didactice asupra componentelor structurale ale curriculumului la disciplina *Educație fizică*

Structura progresivă a conținuturilor este una dintre cele mai bine cotate dimensiuni, fiind evaluată „în mare măsură" de 55% și „suficient" de 45%, ceea ce reflectă percepția asupra unei organizări logice și accesibile. În schimb, orientările privind evaluarea sunt percepute mai critic: doar 30% le consideră clare „în mare măsură", 45% „suficiente" și 25% „în mică măsură", semnalând o posibilă limitare în aplicabilitatea practică a acestora.

În ansamblu, datele evidențiază o apreciere solidă a fundamentelor curriculare – claritate, competențe și progresivitate –, alături de o recomandare implicită de consolidare a dimensiunii evaluative prin exemple mai concrete și adaptate realității didactice.

Al doilea grafic (Figura 2) surprinde percepțiile cadrelor didactice asupra a patru dimensiuni formative esențiale promovate de curriculumul la disciplina Educație Fizică:

centrarea pe elev, gândirea critică, formarea valorilor și atitudinilor, respectiv inițiativa și creativitatea. Răspunsurile, proporționate la un eșantion de 40 de persoane, indică o tendință general favorabilă, dar cu variații semnificative între dimensiuni.

Cea mai apreciată dimensiune este formarea unui sistem de valori și atitudini, cu 65% dintre respondenți optând pentru „în mare măsură” și 30% pentru „în măsură suficientă”, ceea ce reflectă recunoașterea rolului educativ complex al disciplinei în modelarea conduitei elevilor. De asemenea, centrarea pe elev este susținută de 60% „în măsură suficientă” și 35% „în mare măsură”, semnalând faptul că profesorii percep curriculumul ca fiind deschis participării active și responsabilizării elevilor.

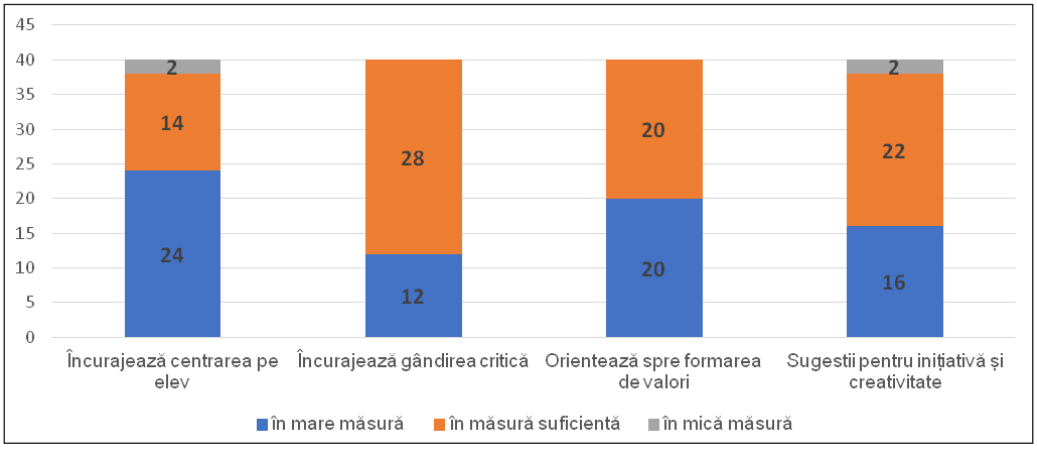

Figura 2. Distribuția percepției cadrelor didactice privind dimensiunile formative promovate de curriculumul la disciplina *Educație fizică*

Dimensiunile privind gândirea critică și dezvoltarea inițiativei și creativității sunt evaluate într-o manieră ceva mai rezervată. În ambele cazuri, majoritatea opțiunilor se grupează în jurul variantei „în măsură suficientă” (50–55%), cu un procentaj redus al răspunsurilor „în mare măsură” (25–30%).

Această distribuție sugerează că, deși curriculumul face trimitere la aceste componente, ele sunt percepute ca fiind mai puțin dezvoltate la nivel practic sau metodologic. În ansamblu, datele indică o apreciere ridicată a valențelor formative ale curriculumului, dar și o oportunitate de consolidare a unor direcții educaționale relevante, în special prin completarea sugestiilor didactice și crearea de contexte aplicative care să sprijine manifestarea gândirii critice și a inițiativei în lecțiile de educație fizică.

În continuarea analizei, Figura 3 evidențiază modul în care cadrele didactice percep trei dimensiuni esențiale ale curriculumului de Educație Fizică: claritatea textului, orientările pentru proiectarea didactică și designul general al documentului. Rezultatele indică o evaluare favorabilă, dar nu uniformă, a acestor componente.

Astfel, 55% dintre respondenți consideră că textul curriculumului este clar, concis și coerent în mare măsură, iar alți 40% afirmă acest lucru într-o măsură suficientă, ceea

ce denotă un nivel ridicat de lizibilitate și logică internă. În ceea ce privește orientările curriculare pentru proiectarea didactică, 52% dintre cadrele didactice le consideră „suficiente", iar doar 38% le apreciază „în mare măsură", sugerând o nevoie de clarificare sau completare a aspectelor metodologice. În cazul designului curricular, care vizează vizibilitatea, lucrabilitatea și coerența structurală, 45% dintre respondenți au optat pentru „în mare măsură" și 50% pentru „suficient", ceea ce reflectă o apreciere echilibrată, dar și o așteptare de optimizare practică.

Aceste date conturează o imagine generală pozitivă asupra documentului curricular, dar și nevoia unei susțineri mai clare a procesului de transpunere didactică în contexte educaționale reale.

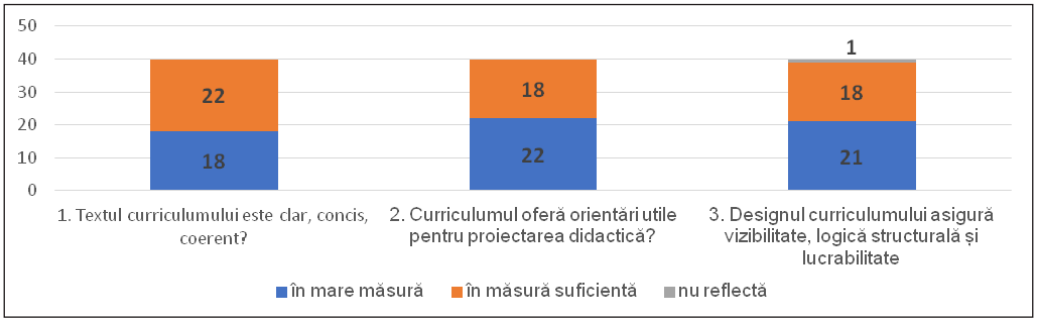

Figura 3. Percepția cadrelor didactice asupra clarității, orientărilor curriculare și designului structural al curriculumului la disciplina *Educație fizică*

Un element relevant în evaluarea aplicabilității curriculumului îl reprezintă inițiativele de adaptare, extindere și ajustare conceptuală realizate de cadrele didactice în procesul predării. Răspunsurile la întrebarea deschisă „Ce schimbări/ adaptări/ extinderi ați introdus pe parcursul predării disciplinei în curriculum?" reflectă o varietate de intervenții pedagogice, ce indică atât exercitarea autonomiei profesionale, cât și necesitatea ajustării conținuturilor la specificul contextului educațional:

- *diversificarea formelor de organizare a învățării*, menționată de 16 cadre didactice (cea mai frecvent raportată modificare). Această opțiune evidențiază tendința profesorilor de a personaliza procesul educațional, utilizând strategii diferențiate – individuale, în perechi sau în grup – în funcție de nevoile colectivului, resursele disponibile și obiectivele didactice.
- au *concretizat și dezvoltat competențele specifice* prevăzute în curriculum, un număr considerabil de respondenți (14). Acest demers reflectă nevoia de clarificare operațională a unor formulări curriculare generale, adaptate particularităților de vârstă, nivelului de pregătire și contextului educațional.
- *introducerea de informații suplimentare* (11 mențiuni) și *adaptarea conținuturilor la teme de interes pentru elevi* (11 mențiuni) subliniază preocuparea cadrelor didactice pentru menținerea actualității și atractivității materialelor predate, ca

răspuns la transformările din sfera socio-culturală și la profilul noilor generații de elevi.

- totodată, 8 respondenți au indicat că au promovat *strategii didactice moderne*, ceea ce confirmă orientarea spre inovație metodologică, integrarea tehnicilor interactive și centrarea pe elev ca agent activ al propriei formări.

Intervențiile raportate relevă o aplicare flexibilă și contextualizată a curriculumului, orientată spre creșterea relevanței educaționale și eficienței didactice. Cadrele didactice apar astfel nu doar în postura de executanți ai unui cadru normativ, ci ca actori reflexivi, care mediază creativ și critic transpunerea documentului curricular în practici educaționale autentice.

CONCLUZII

Evaluarea curriculumului la disciplina Educație Fizică, realizată prin corelarea datelor cantitative și calitative, relevă un nivel general favorabil de percepție din partea cadrelor didactice, dar și unele direcții de ameliorare. Claritatea formulărilor, coerența structurală și orientarea progresivă a competențelor sunt elemente apreciate în mod constant de respondenți, susținând legitimitatea pedagogică a documentului curricular analizat.

Totodată, rezultatele indică o aplicare flexibilă a curriculumului în practică, profesorii exercitând un rol activ în adaptarea, extinderea și contextualizarea conținuturilor. Această tendință de intervenție didactică autonomă reflectă nu doar exercitarea profesionalismului, ci și o nevoie obiectivă de ajustare curriculară în funcție de nevoile reale ale elevilor și de condițiile instituționale.

Dimensiunile formative vizate de curriculum – precum centrarea pe elev, dezvoltarea gândirii critice, a inițiativei și creativității – sunt recunoscute ca valoroase, însă percepute ca fiind parțial realizate în practică. Se impune, astfel, o consolidare a acestor direcții prin exemple metodologice explicite și orientări aplicative mai clare.

Studiul relevă potențialul real al curriculumului de a susține o educație fizică modernă, integrativă și relevantă, cu condiția susținerii unei transpuneri didactice mai clare, mai coerente și ancorate în realitatea practică a sistemului educațional. Rezultatele cercetării pot fundamenta viitoare revizuiri curriculare și inițiative de formare continuă, contribuind la îmbunătățirea procesului educațional în domeniul educației fizice.

REFERINȚE:

1. BRAGARENCO, N. Particularities of monitoring the taught-learned curriculum in the physical education discipline. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe ale Educaţiei)*, 2024, nr. 9(179), pp.55-62. ISSN 1857-2103. DOI: https://doi.org/10.59295/sum9(176)2024_08
2. BRAGARENCO, N., BRAGARENCO, T. Cadrele didactice de educație fizică: reflecții asupra politicilor curriculare. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria*

Ştiinţe ale Educaţiei), 2025, nr. 5(185), pp.186-196. ISSN 1857-2103. DOI: https://doi.org/10.59295/sum5(185)2025_23

3. Bragarenco, N. *Correspondence between the written and taught curriculum in school physical education*. Bulletin of the Transilvania University of Braşov, Series IX: Sciences of Human Kinetics, Vol. 18(67) No. 1-2025, pp.121-132. https://doi.org/10.31926/but.shk.2025.18.67.1.14
4. Țurcanu, C. (2024). *Monitoring school curriculum in different countries: a comparative study*. In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației), 9(179), 14–21. https://doi.org/10.59295/sum9(179)2024_02
5. GUŢU, Vl., BRAGARENCO, N., TOMA, N. Planul-cadru de învățământ ca obiect al manifestării curriculare. In: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe sociale*, 7-8 noiembrie 2024, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2024, SS, pp.485-492. ISBN 978-9975-62-687-3. ISBN (pdf) 978-9975-62-799-3.
6. GUŢU, Vl., BOLIEV, V. Evaluarea curriculară – evaluarea curriculumului: concept și metodologie. In: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe ale Educaţiei)*, 2025, nr.5(185), pp.8-16. ISSN 1857-2103. DOI: https://doi.org/10.59295/sum5(185)2025_01

N.B. Articolul a fost realizat în cadrul Subprogramului (2024-2027) „*Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar*”, cifrul 01.14.01.

OPTIMIZAREA GÂNDIRII ELEVILOR PRIN MONITORIZAREA CURRICULUMULUI ȘCOLAR

OPTIMIZING STUDENTS' THINKING THROUGH SCHOOL CURRICULUM MONITORING

CZU: 37.016:159.955-057.874 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.59**

Raisa CERLAT
ORCID: 0000-0001-6864-9939
E-mail: raisa.cerlat@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper explores school curriculum monitoring as a strategic approach to optimizing students' thinking development. The study aims to establish a theoretical and methodological framework that links curriculum design with cognitive progress, emphasizing critical, logical, and creative thinking skills. The research methodology combines documentary analysis of curricular policies and national regulations in the Republic of Moldova with psychological perspectives (Piaget, Vygotsky, Bruner), classroom observation, and the development of practical monitoring tools (grids, rubrics, reflective journals, observation sheets). Findings highlight the need for an integrative and transdisciplinary monitoring process, focused on competences, formative feedback, and the dynamics of cognitive processes. The paper concludes that curriculum monitoring, when guided by clear principles and validated tools, is essential for enhancing students' thinking and raising the overall quality of education.*

Keywords: *school curriculum, educational monitoring, thinking development, cognitive competences, formative assessment.*

INTRODUCERE

Monitorizarea curriculumului școlar, în contextul unui sistem educațional modern centrat pe formarea competențelor, presupune un demers complex de evaluare continuă, analitică și orientativă a modului în care elevii își dezvoltă capacitățile cognitive în raport cu obiectivele educaționale propuse. În acest sens, un cadru conceptual psihologic oferă fundamentul necesar pentru înțelegerea și ghidarea procesului de monitorizare a progresului cognitiv al elevilor.

Având în vedere importanța dezvoltării gândirii ca obiectiv central al educației, monitorizarea curriculară capătă o funcție strategică în asigurarea calității procesului educațional. Aceasta nu se reduce la o simplă măsurare a achizițiilor, ci urmărește în mod integrat dinamica evoluției cognitive a elevilor, punând accent pe procesele mentale implicate în învățare, precum și pe adaptabilitatea curriculumului la nevoile reale ale elevilor.

În vederea consolidării unei abordări științifice riguroase, monitorizarea curriculumului din perspectiva dezvoltării gândirii presupune definirea clară a scopurilor

operaționale și a direcțiilor metodologice de acțiune. Astfel, este esențială delimitarea unor obiective metodologice clare care să orienteze procesul de investigare și intervenție educațională, precum și formularea principiilor metodologice care să asigure coerența și validitatea întregului demers.

OBIECTIVE METODOLOGICE ALE MONITORIZĂRII DIN PERSPECTIVA DEZVOLTĂRII GÂNDIRII ELEVILOR

1. Identificarea nivelului de dezvoltare a gândirii elevilor în relație cu competențele curriculare specifice.
2. Monitorizarea progresului cognitiv al elevilor pe parcursul unităților de învățare.
3. Furnizarea feedback-ului formativ în vederea ajustării strategiilor de predare-învățare.
4. Individualizarea intervențiilor educaționale în funcție de ritmul cognitiv al elevilor.

GÂNDIREA CA OBIECT AL MONITORIZĂRII

Gândirea, ca proces psihic superior, este esențială în dezvoltarea competențelor generale și specifice ale elevilor. Potrivit lui Piaget, dezvoltarea gândirii evoluează de la formele concrete (operaționale) la cele abstracte (formale), într-o succesiune de stadii care pot fi susținute și accelerate prin experiențe educaționale structurate [1]. La rândul său, Vygotsky a argumentat că dezvoltarea cognitivă este un proces social, iar intervențiile pedagogice în zona dezvoltării proxime joacă un rol decisiv [2].

De asemenea, Bruner a susținut ideea învățării spiralate, în care conceptele sunt reluate la niveluri tot mai complexe de înțelegere. Aceste abordări au fost asumate și în politicile curriculare ale Republicii Moldova, în care dezvoltarea gândirii este un obiectiv transversal.

CURRICULUMUL

În Republica Moldova, curriculumul reprezintă un document normativ de politică educațională, care stabilește finalitățile, conținuturile, principiile didactice și criteriile de evaluare a procesului educațional, pentru toate treptele și nivelurile de învățământ general [3, p. 4].

De regulă, curriculumul în sens restrâns cuprinde:

a) finalităţi, conţinuturi, activităţi şi mijloace de învăţare şi evaluare (oportunităţi şi experienţe de învăţare proiectate şi oferite elevilor);
b) ansamblul documentelor educaţionale de tip reglator: planuri de învăţământ, programe, manuale, ghiduri metodologice etc.;
c) curricula pe discipline.

În sens larg, curriculumul cuprinde:

a) filozofia educației, valorile, obiectivele, conținuturile, strategiile, experiențele de învățare, evaluarea, rezultatele evaluării, managementul;
b) politici educaționale, procese decizionale, manageriale și de monitorizare care preced, acompaniază și ghidează proiectarea/elaborarea, implementarea, evaluarea experienţelor de învăţare[4, p. 8].

Curriculumul joacă un rol esențial în dezvoltarea gândirii elevilor, oferind un cadru coerent pentru formarea competențelor cognitive prin obiective educaționale clare, conținuturi relevante și metode didactice adaptate. Prin organizarea progresivă a învățării, promovarea gândirii critice, logice și creative, precum și prin evaluarea centrată pe procesul de reflecție, curriculumul contribuie la formarea unei gândiri autonome și flexibile, necesare adaptării la cerințele societății contemporane.

Din perspectiva dezvoltării gândirii elevilor, monitorizarea curriculumului trebuie să se bazeze pe următoarele principii fundamentale:

1. Principiul formativității - monitorizarea are rol reglativ și de susținere a învățării, fiind centrată pe progres, nu doar pe rezultate [5].

2. Principiul dezvoltării graduale și spirale - se urmărește progresul cognitiv în pași succesivi, în corelație cu stadiile dezvoltării gândirii și structura învățării spiralate (conform Bruner, Piaget) [6].

3. Principiul centrat pe competențe - monitorizarea nu se reduce la verificarea achizițiilor factuale, ci vizează modul în care elevii aplică gândirea pentru rezolvarea de probleme și luarea deciziilor în contexte reale [7].

4. Principiul contextualizării - evaluarea și monitorizarea gândirii se realizează în contexte semnificative și relevante pentru viața reală, conform unei perspective funcționale a învățării [8].

5. Principiul integrativ și transdisciplinar - se evaluează transferul abilităților cognitive între discipline și domenii ale vieții cotidiene, promovând gândirea flexibilă și adaptativă [9].

Pe baza acestor principii, se pot propune următorii indicatori pentru monitorizarea dezvoltării gândirii în procesul educațional:

- Capacitatea de analiză, sinteză și generalizare a informației;
- Formularea ipotezelor și strategiilor de rezolvare;
- Justificarea deciziilor și argumentarea ideilor proprii;
- Aplicarea conceptelor în situații noi (transfer cognitiv);
- Manifestarea metacogniției (autoreglarea gândirii);
- Aprecierea rigurozității logice și a coerenței în raționament;
- Flexibilitate și creativitate în abordarea sarcinilor.

Astfel, monitorizarea trebuie să urmărească nu doar dacă elevul a ajuns la un rezultat, ci *cum* a ajuns la el, punând accent pe procesul cognitiv, nu doar pe produsul final. Cadrul conceptual al monitorizării curriculumului școlar din perspectiva dezvoltării gândirii elevilor fundamentează un model educațional centrat pe competențe și pe formarea intelectuală profundă a copilului.

Integrarea teoriilor psihologice cu cerințele curriculare actuale susține o abordare sistematică și formativă a monitorizării, oferind cadrelor didactice repere clare pentru optimizarea procesului educațional.

MATERIALE ȘI METODE

Un cadru eficient de monitorizare a curriculumului școlar din perspectiva dezvoltării gândirii elevilor presupune utilizarea unor instrumente și metode care permit evaluarea coerentă a modului în care sunt integrate și stimulate procesele cognitive în activitatea educațională. Analiza documentară a curriculumului scris, inclusiv a documentelor curriculare și a ghidurilor metodologice, oferă o imagine de ansamblu asupra intențiilor educaționale privind dezvoltarea gândirii. Observarea activităților didactice contribuie la înțelegerea modului în care aceste intenții se reflectă în practică, iar aplicarea de chestionare și interviuri cadrelor didactice și elevilor oferă perspective relevante asupra percepției și eficienței strategiilor utilizate.

Evaluarea progresului cognitiv al elevilor poate fi realizată prin analiza portofoliilor, fișelor de progres, dar și prin sarcini de tip *rezolvare de probleme*, care constituie indicatori concreți ai dezvoltării gândirii. În plus, monitorizarea se bazează pe identificarea unor indicatori de performanță precum capacitatea de a argumenta, de a face inferențe sau de a propune soluții alternative.

Această abordare este corelată cu standardele internaționale de calitate, inspirându-se din cadrul de referință al OECD privind competențele cheie și învățarea pentru viață, din standardele UNESCO care promovează gândirea critică în educație, precum și din modele europene de monitorizare curriculară axate pe rezultate și impact, cum ar fi modelul logic al evaluării curriculare [10].

Pentru a facilita înțelegerea și aplicarea procesului de monitorizare a curriculumului din perspectiva dezvoltării gândirii elevilor, este esențial să realizăm o trecere logică spre etapele concrete ale acestui demers. După ce am argumentat fundamentele teoretice și metodologice ale unui cadru eficient de monitorizare, urmează să descriem în mod sistematic etapele practice implicate în acest proces. Aceste etape oferă un parcurs clar pentru evaluarea și optimizarea continuă a curriculumului, centrat pe dezvoltarea gândirii elevilor în învățământul general din Republica Moldova.

ETAPELE PROCESULUI DE MONITORIZARE

Etapă	Activitate	Instrumente/ metode	Produse așteptate
1. Planificare	Stabilirea indicatorilor de gândire ce vor fi monitorizați în funcție de curriculum și clasa	Fișă de planificare a monitorizării	Grilă cu indicatori selectați pentru perioada respectivă

Etapă	Activitate	Instrumente/ metode	Produse așteptate
2. Colectare 3. Date	Observarea elevilor în contexte de învățare	Fișe de observație, portofolii, sarcini deschise, reflecții scrise	Date descriptive și evaluative despre manifestarea gândirii
4. Analiză	Interpretarea nivelului de dezvoltare cognitivă	Analiză narativă sau cantitativă (scoruri, rubrici)	Profil cognitiv individual sau pe clasă
5. Feedback	Comunicare rezultatelor și recomandări elevului/familiei	Foaie de feedback, discuții de reflecție cu elevul	Feedback formativ, orientat spre progres
6. Ajustare didactică	Adaptarea strategiilor de predare în funcție de datele obținute	Lecții diferențiate, intervenții psihopedagogice	Planuri de remediere/ accelerare personalizate

Pentru a asigura relevanța și eficiența procesului de monitorizare a dezvoltării gândirii, este necesară alegerea și utilizarea unor instrumente adecvate, care să reflecte fidel progresul cognitiv al elevilor în raport cu cerințele curriculumului. În continuare, sunt prezentate **instrumente** care pot susține coerent și sistematic activitățile de monitorizare și analiză a manifestărilor gândirii elevilor în contexte educaționale variate.

Grilă de monitorizare a dezvoltării gândirii elevilor

Scop: Observarea și înregistrarea progresului elevului în utilizarea gândirii logice, critice, creative și metacognitive, în raport cu cerințele curriculare. Poate fi adaptată pentru diverse discipline de studiu.

Nr.	Indicator psihologic al gândirii	Descriere comportamentală observabilă	Nivel de realizare *1 – slab* *2 – satisfăcător* *3 – bine* *4 – foarte bine*	Observații
1	Analiza și interpretarea datelor/informației	Identifică elementele esențiale, formulează concluzii logice	1 / 2 / 3 / 4	
2	Raționament și justificare logică	Argumentează propriile idei și alegeri	1 / 2 / 3 / 4	
3	Formularea ipotezelor și soluțiilor	Propune soluții originale, relevante și plauzibile	1 / 2 / 3 / 4	
4	Transferul gândirii în contexte noi	Aplică cunoștințele în situații neînvățate anterior	1 / 2 / 3 / 4	
5	Metacogniție și autoreglare	Reflectează asupra propriului mod de gândire și învățare	1 / 2 / 3 / 4	

6	Gândire divergentă și creativitate	Propune idei variate, originale, exprimă flexibilitate	1 / 2 / 3 / 4	
7	Gândire critică și evaluativă	Evaluează argumentele celorlalți, sesizează erorile de logică	1 / 2 / 3 / 4	
8	Perseverență și autonomie cognitivă	Lucrează independent, finalizează sarcinile complexe	1 / 2 / 3 / 4	

Procesul de monitorizare poate fi realizat într-un ritm flexibil, în funcție de obiectivele stabilite și specificul activităților desfășurate. Astfel, perioada de monitorizare poate fi aleasă lunar, trimestrial sau la finalul unei unități de învățare.

În ceea ce privește instrumentele utilizate, acestea pot include: observația directă a comportamentului cognitiv al elevului, analiza produselor activității acestuia (proiecte, rezolvări de sarcini, eseuri etc.), autoevaluarea, interviul structurat sau semistructurat, precum și utilizarea jurnalului de învățare[11] .

Interpretarea datelor colectate poate presupune calcularea unui scor total sau identificarea tendințelor de dezvoltare sau stagnare pe dimensiuni cognitive specifice (precum analiza, sinteza, evaluarea, creativitatea etc.).

Grila de monitorizare nu are doar un rol tehnic, ci și formativ: aceasta poate constitui baza unui feedback constructiv oferit elevului, poate facilita comunicarea cu familia și poate fi utilizată în cadrul discuțiilor din consiliul clasei, pentru ajustarea demersurilor educaționale.

Jurnal/ reflecție cognitivă a elevului

Scop: Dezvoltarea metacogniției – gândirea despre propria gândire.

Exemplu de aplicare:

Limbi străine: „Cum m-a ajutat gândirea logică să învăț un timp verbal nou?”

Biologie: „Ce strategie am folosit pentru a înțelege funcționarea unui organ?”

Geografie: „Cum am ajuns să formulez concluziile despre factorii climatici?”

Sarcini deschise și situații-problemă

Scop: Observarea gândirii în acțiune, nu doar răspunsul final.

Exemplu de aplicare:

Matematică: „Demonstrează că o anumită strategie de rezolvare este mai eficientă”.

Fizică: „Propune două metode alternative pentru a măsura o forță”.

Literatură universală: „Ce alte interpretări se pot da comportamentului unui personaj?”

Rubrică de evaluare a gândirii (cu niveluri de performanță)

Scop: Evaluarea calitativă a performanței cognitive.

Dimensiuni posibile: claritate logică; complexitatea ideilor; originalitate/creativitate; capacitatea de analiză/sinteză; capacitatea de argumentare.

Exemplu de aplicare:

Limba engleză: evaluarea unui eseu de opinie.

Religie: analiza unei dileme morale din perspectivă teologică.

Chestionar de autoevaluare metacognitivă

Scop: Elevul reflectează asupra stilului propriu de gândire.

Exemplu: *îmi place să găsesc metode proprii de a rezolva o problemă, obișnuiesc să verific dacă ceea ce gândesc este logic, îmi analizez greșelile pentru a înțelege unde am greșit.*

Aplicații: se poate utiliza la orice disciplină, în special în fazele de reflecție post-activitate.

Fișa de observație sistematică (interdisciplinară)

Scop: Înregistrarea manifestărilor cognitive ale elevului în timpul activităților de învățare, în dependență de conținuturile curriculare.

Indicator observabil	Context/activitate	Comportamente observate	Comentarii / Recomandări
Formulează întrebări relevante			
Argumentează opiniile proprii			
Propune soluții alternative			
Manifestă creativitate în gândire			
Reflectează asupra propriului demers			

Fișa de reflecție cognitivă

Scop: Dezvoltarea metacogniției prin reflectarea elevului asupra propriei gândiri.

Instrucțiuni: Elevul va completa această fișă după finalizarea unei activități de învățare.

1. Ce am învățat nou în această activitate?_____
2. Ce strategie am folosit pentru a rezolva sarcina?_____
3. A fost dificil? De ce?_____
4. Ce aș face diferit data viitoare?_____
5. Ce am înțeles despre modul în care gândesc?_____

Fișa de monitorizare a competențelor de gândire

Scop: urmărirea modului în care sarcinile de învățare cultivă gândirea critică, logică și creativă.

Indicatori:

- Gradul de problematizare al conținutului (scăzut/mediu/înalt);
- Tipurile de întrebări adresate elevilor (reproductive, aplicative, reflexive, creative);

- Ponderea activităților individuale vs. de grup;
- Corelarea cu competențele generale din curriculum.

Procedeu: profesorul/ observatorul notează pentru fiecare lecție observată procentul de sarcini ce solicită diferite niveluri cognitive.

Grila de monitorizare a coerenței dintre curriculum și evaluare

Scop: verificarea corespondenței dintre obiective/competențe – conținut – metode – evaluare.

Rubrici posibile:

1. Competența vizată (din documentele curriculare);
2. Conținut predat;
3. Strategia didactică utilizată;
4. Tip de gândire solicitat (critică/logică/creativă etc.);
5. Modalitatea de evaluare (test scris, proiect, portofoliu etc.);
6. Observații privind coerența (da/parțial/nu).

Grila de monitorizare a gradului de dificultate a sarcinilor propuse

Scop: evidențierea calibrării între nivelele cognitive (reproducere, aplicare, analiză, creație).

Sarcina propusă	Nivel cognitiv (Bloom)	Dificultate percepută (scăzută/medie/ ridicată)	Număr elevi care au reușit	Observații
„Explică în 3 pași rezolvarea ecuației…”	Aplicare	Medie	18/25	Majoritatea au reușit cu sprijin

Fișa de monitorizare a gradului de libertate în îndeplinirea sarcinilor propuse

Scop: Identificarea proporției din sarcini ce oferă elevilor libertatea de a gândi divergent.

Sarcina didactică	Tip de rezolvare (închisă / semi-deschisă / deschisă)	Exemple de răspunsuri acceptate	Grad de libertate (scăzut/mediu/ ridicat)
„Rezolvă ecuația 2x+5=15”	Închisă (răspuns unic)	x=5	Scăzut
„Argumentează în scris ce simbol literar din poezie ți se pare dominant și de ce”	Deschisă	multiple interpretări	Ridicat

Fișa de echilibru între tipurile de sarcini

Scop: monitorizarea tipului de sarcini propuse în curriculum.

Tip de sarcini	Exemplu din lecție	Proporție (%)	Observații
Reproductive (memorare)	„Redă definiția…”	40%	–
Aplicative (transfer direct)	„Rezolvă exercițiul…”	30%	–
Analitice	„Compară două personaje…”	20%	–
Creative	„Propune o soluție alternativă…”	10%	–

Matricea de monitorizare a progresiei sarcinilor

Scop: identificarea modului în care sarcinile evoluează gradual (de la simplu → complex), așa cum recomandă curriculumul.

Unitate tematică	Nivel inițial al sarcinilor	Nivel final al sarcinilor	Observații
„Ecosistemele” (Biologie)	Identificare de elemente	Proiect de analiză a unui ecosistem local	Progresiv, de la simplu la complex

CONCLUZII

- Monitorizarea curriculumului școlar din perspectiva optimizării gândirii elevilor reprezintă un demers indispensabil pentru asigurarea calității educației și pentru consolidarea formării competențelor cognitive esențiale.
- Dezvoltarea gândirii nu poate fi separată de contextul curricular, ci trebuie susținută prin obiective clar formulate, conținuturi relevante și metode didactice adaptate.
- Monitorizarea eficientă trebuie să fie: formativă, centrată pe progres și pe reglarea continuă a procesului educațional; integrativă și transdisciplinară, valorificând transferul de abilități cognitive între discipline; orientată spre competențe, punând accent pe gândirea critică, creativă și metacognitivă; flexibilă, adaptată nevoilor reale ale elevilor și specificului etapelor de vârstă.
- Instrumentele de monitorizare propuse facilitează atât urmărirea riguroasă a progresului cognitiv, cât și furnizarea unui feedback constructiv elevilor, cadrelor didactice și părinților.
- Monitorizarea curriculumului școlar, realizată în baza unui cadru teoretico-metodologic coerent și susținută de instrumente validate, constituie un mijloc strategic de optimizare a dezvoltării gândirii elevilor și de orientare a sistemului educațional spre standarde internaționale de calitate.

REFERINȚE:

1. PIAGET, J. *Psihologia inteligenței*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1970.
2. VYGOTSKY, L.S. *Gândirea și limbajul*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1978.
3. Ministerul Educației al Republicii Moldova. Curriculum național. Document de politici curriculare pentru învățământul general. Ediția 2018,
4. Ministerul Educaţiei, Culturii şi Cercetării al Republicii Moldova. *Cadrul de referinţă al curriculumului naţional* / aut.: Vladimir Guţu, Nicolae Bucun, Adrian Ghicov et al.; coord.: Lilia Pogolşa, Valentin Crudu. Chişinău: Lyceum, 2017.
5. BLACK, P., WILIAM, D. (1998). Assessment and Classroom Learning. *Assessment in Education*, 5(1), 7–74.
6. MARZANO, R. (2003). *What Works in Schools: Translating Research into Action*. ASCD.
7. STIGGINS, R. (2005). From Formative Assessment to Assessment FOR Learning. *Phi Delta Kappan*, 87(4), 324–328.
8. GLIGA, L. (2002). *Evaluarea învățării școlare*. Iași: Polirom.
9. CERLAT R. Evaluarea psihologică a gândirii. În: Metodologii de evaluare psihologică în instituțiile educaționale. Ghid metodologic. Universitatea de Stat din Moldova. Departamentul Psihologie. Coordonator: Angela Potâng. Chișinău: CEP USM, 2023. ISBN 978-9975-62 532-6.
10. CERLAT R. Theoretical conceptualizations regarding school curriculum monitoring from the perspective of student thinking development. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2024, nr. 9. (179). ISSN 1857-2103. P. 246.
11. CERLAT R. Dezvoltarea gândirii la diferite etape de vârstă. Ghid metodologic. Chișinău: Editura USM, 2024.

N. B. *Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului (2024-2027) „Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar”, cifrul 011401.*

CONDIȚII DE MONITORIZARE A CURRICULA ȘCOLARE DIN PERSPECTIVA NOILOR EDUCAȚII

CONDITIONS FOR MONITORING SCHOOL CURRICULA IN THE PERSPECTIVE OF NEW EDUCATION

CZU: 37.01:373.016 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.60**

Veronica CLICHICI
ORCID: 0000-0002-5047-7080
E-mail: veronica.clichici@usm.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article reflects the praxiological relevance of scientific research through the conceptual analysis of "new educations" in the context of the taught and written school curricula; identifying the principles of monitoring school curricula from the perspective of "new educations"; establishing the conditions for monitoring school curricula from the perspective of "new educations", on the dimensions of Education for communication and mass media, Education for peace and cooperation. Thus, by determining the conditions for monitoring school curricula from the perspective of "new educations" in relation to school subjects, they have the mission to reconsider national school education as very important stages in preparing the young generation for a prosperous future.*

Keywords: *monitoring, school curricula, new education, communication and media education, education for peace and cooperation.*

INTRODUCERE

Secolul XXI este dominat de cercetare, inovație, creativitate prin noi modele și abordări ale dezvoltării contemporane. Prin finalități și prin conținut, *educația* necesită să se adapteze exigențelor și evoluțiilor realității naționale și internaționale și să contribuie la soluționarea problemelor cu care se confruntă diferitele societăți. Astfel, pe lângă dimensiunile/laturile tradiționale ale educației – educația intelectuală, educația morală, educația estetică, educația religioasă, educația fizică și educația tehnologică – au apărut, ca răspunsuri ale educației la problematica tot mai complexă a lumii contemporane, *noile educații* incluse în curricula școlare.

În contextul documentelor curriculare la nivel internațional dar și cel național, educația transpune răspunsuri la cerințele dezvoltării sociale prin două direcții [6, p. 109]:

- *conținuri educaționale* – care facilitează dezvoltarea curricula școlare axată pe competențe prin infuzarea, integrarea unor noi educații precum educația pentru comunicare și mass-media, educația pentru pace și cooperare etc.
- *filosofia educației* – care privește orientarea, dimensionarea și regândirea proceselor educaționale, totul pentru o cât mai bună integrare a tinerii generații într-o lume din ce în ce mai complexă și mai dinamică.

În acest sens, ***scopul*** cercetării vizează determinarea condițiilor de monitorizare a curricula școlare din perspectiva noilor educații, pe dimensiunile: educația pentru comunicare și mass-media, educația pentru pace și cooperare.

Obiectivele cercetării:

- analiza conceptuală a noilor educații în contextul curricula școlară predat și scris;
- identificarea principiilor de monitorizare a curricula școlară din perspectiva noilor educații;
- stabilirea condițiilor de monitorizare a a curricula școlare din perspectiva noilor educații, pe dimensiunile educația pentru comunicare și mass-media, educația pentru pace și cooperare.

MATERIAL ȘI METODĂ

În cadrul studiului științific au fost utilizate metode de cercetare: studierea documentelor curricula școlară, a literaturii de specialitate privind analiza descriptivă, sinteza pedagogică, metoda inductivă și deductivă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

A trata despre *noile educaţii* înseamnă a defini *educaţia ca valoare perenă* a conştiinţei pedagogice [*Apud* 6, p.17-19]. Educația este invitată să pregătească într-o manieră activă, mai constructivă și dinamică, generația viitoare. Astfel, direcțiile modernizării curricula școlare din perspectiva noilor educații declanșează situații paradoxale în care se găsește și obstacolele de confruntare la nivel de monitorizare pe dimensiunile managerială și pedagogică.

Considerații generale privind noilor educații în contextul curricula școlară predat și scris

Primele deziderate comune, prevăzute în documentele europene erau educația pentru pace și cooperare, educația pentru democrație, educația ecologică, educația interculturală etc. Pentru Republica Moldova, de rând cu *noile educaţii* nominalizate de UNESCO, ar fi necesare de recunoscut, pe lângă educaţia pentru identitate şi educaţia pentru proprietate, confirma Vl. Pâslaru [6, p. 21], anume dimensiunile *educația pentru comunicare și mass-media, educația pentru pace și cooperare* - drept coordonate ale idealului uman ca fiind imperative în depășirea *crizei influenței războiului* din vecinătate, dar și *criza dezinformării populației* (*fake news* în limba engleză) prin mass-media și adicția față de consumerismul divertismentului ceea ce în comunicarea tinerilor întâlnim discursuri incoerente, vulgarizarea limbajului, impunerea şi promovarea anonimatului, inflaţia verbală cu maximă redundanţă, nereciprocitate, generalizarea monotoniei, iresponsabilitatea faţă de un cuvânt rostit, conştiinţa neangajării. În aceste condiții *noile educații* vin să pregătească un comportament adecvat, adică rațional care să atenueze

în parte *șocul viitorului.* Conform accepțiunilor pedagogice ale lui G. Văideanu, *noile educații* vizează noi conținuturi specifice, abordate ca răspunsuri concrete la fiecare problemă identificată.

În acest sens, au fost analizate *Curriculum scris* – un ansamblu de documente curriculare precum, Planul-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, anul de studii 2024-2025, aprobat prin ordinul MEC nr. 439/2025 [7] și curricula școlară la nivel național – pe dimensiunile *educația pentru comunicare și mass-media* [4], *educația pentru pace și cooperare*, unde am identificat abordarea conținutală a cestor dimensiuni educaționale în cadrul disciplinelor școlare cu statut obligatoriu și opțional, prezentat în tabelul 1.

Tabelul 1. ***Noile educații reflectat în curricula școlară***

Noile educații	***Discipline școlare***
• Educația pentru pace și cooperare	*Obligatorii:* Istorie, Geografie, Limbă și literatură română, Limbi străine (moderne), Educație muzicală, Educație plastică, Educație fizică, Educație moral-spirituală. *Opționale:* Religia; Educație pentru dezvoltarea comunității; Educație interculturală; Educație pentru toleranță; Educație electorală (cl. IX); Istoria trăită – istoria povestită (cl. VI-XII); Holocaust: istorie și lecții de viață; Învățăm a gândi și a acționa strategic; Arta comportamentului moral (cl. V-IX);
• Educația pentru comunicare și mass-media;	*Obligatorii:* Limbă și literatură română, Limbi străine (moderne), Istorie, Geografie Matematică, Educație moral-spirituală *Opționale:* Educație pentru media; Educație interculturală; Intelegența emoțională în comunicare (cl. V-IX); Arta comunicării narative prin video (cl. VI-IX); Educație prin film. O lume de văzut;
Decade tematice din perspectiva noilor educații	***Linii valorice ale noilor educații***
• Decada educației pentru cetățenie democratică și drepturile omului (luna Decembrie)	*La alegere:* Cetățeanul responsabil; Forumul copiilor apărători ai drepturilor omului; Declarația drepturilor omului ***Educație media;*** Educație juridică; Norme vs responsabilități ... etc
• Săptămâna Educației pentru valorile general umane (luna Mai)	*Obligatoriu:* Zilele Europei; ***Educație pentru pace***; Valorile general-umane, Uniunea Europeană ... etc.

Necesitatea asigurării integralizării *noilor educații* la nivel formal–nonformal–informal au devenit actuală în paradigma reformelor curriculare. Prin urmare, *noile educații* reprezită deziderate de extindere și aprofundare a dimensiunii axiologice a „educației formale-nonformale-informale în învățământul preuniversitar, dar și universitar" [2], prin prisma decadelor tematice cross-curriculare.

Așadar, constatăm perspectiva de abordare a *noilor educații* (Educația pentru dezvoltare durabilă; Educația pentru cetățenie globală; Educația financiară; Educația antreprenorială și inovarea; Educația pentru competențe digitale și inteligență artificială; Educația pentru media; Educația pentru egalitate și incluziune; Educația pentru sănătate și stare de bine; Educația pentru pace) și în Proiectul Cadrului de referință al Curriculumului Național – un document de politici educaționale în variantă de proiect elaborat în 2025 [9], care vor constitui răspunsuri la problematica lumii contemporane. Acest document propune modul preponderent de integrare a *noilor educații*, prin Curriculumul Național, drept resurse pentru reconstrucția conținuturilor procesului de învățământ care pot fi valorificate prin demersuri infuzional, modular, disciplinar, interdisciplinar și transdisciplinar adaptate după S. Cristea [3, p. 254-255]. Prin urmare, au fost sintetizate dimensiunile *Educația pentru media* care este sinonimă cu *Educația pentru comunicare și mass-media*, de asemenea *Educația pentru pace* care este sinonimă cu *Educația pentru pace și cooperare* – potrivit cercetărtorului G. Văideanu [10] - și s-a constatat că ambele dimensiuni din perspectiva *curriculumului predat* se va implementa, conform a trei dimensiuni [9, p.29]:

a) infuzional, realizabil de fiecare profesor prin exemplificări, aplicații, studii de caz propuse în cadrul activităților didactice curente, posibil la toate disciplinele (în mod special la geografie, chimie, fizică, biologie, istorie etc.);
b) disciplinar, realizabil prin includerea în planul de învățământ a unor noi discipline opționale (educație pentru pace, educație pentru media);
c) interdisciplinar și transdisciplinar, realizabil prin sinteze, activități organizate nonformal etc. (decade tematice etc.).

L.Antonesei afirma că „Trebuie să privim noile educații nu ca dimensiuni izolate, ci în multiplele lor relații de tip sistemic și din perspectiva efectului de viitor" [apud 5, p. 19]. În cele ce urmează, ne vom axa pe relevanța cercetării a liniilor valorice *Educația pentru comunicare și mass-media*, *Educația pentru pace și cooperare* ca fiind mai puțin diseminate praxiologic în monitorizarea și dezvoltarea continue și ciclice a curriculumului școlar.

În curricula școlară din perspectiva noilor educații, linia valorică a ***educației pentru comunicare și mass-media*** integrată sistemic în disciplinele școlare, decade tematice la nivel formal-nonformal-informal își propune elevilor formarea unei atitudini selective și responsabile față de informație; formarea competenței comunicative și a capacității de a comunica; formarea personalității axiologice pentru o *cultură a comunicării* inclusiv și în mediul mediatic prin:

- a gestiona corect și adecvat mesajele mediatice;

- a decripta operativ sensurile diferitelor informații mediatice;
- a selecta și adecva sursele informaționale în consonanță cu valorile adevărului, dreptății, frumuseții etc. [5, p.21].

Or, tocmai această educație duce la modelarea personalității individului până la o fină cizelare care permite acestuia integrarea cu succes în mediul ambiant, social, cultural, profesional.

Tot în curricula școlară din perspectiva noilor educații, linia valorică a ***educației pentru pace și cooperare*** își propune să transmită elevilor o *cultură a păcii*.

Activitatea *educație pentru pace* cu statut obligatoriu (dar, lipsește acest curriculum opțional la nivel național!) pentru instituțiile de învățământ organizată în cadrul săptămânii Educației pentru valorile general umane în luna mai, 2025 își are prioritar următoarele directive:

- eliminarea și anihilarea propagandei agresive, războinice, prin combaterea atitudinilor ostile, agresive, xenofobe, rasiste etc.;
- promovarea, formarea și încurajarea unor atitudini cooperante între indivizi, comunități, popoare care au la bază cultivarea empatiei, a iubirii și dăruirii față de semenii noștri.

Potrivit lui J. Deloros, UNESCO militează activ în favoarea păcii – contribuind la o cultură a păcii – și a înțelegerii reciproce, evidențiind valoarea educației „ca manifestare a spiritului conviețuirii armonioase, un rezultat al dorinței de a trăi împeună, ca membrii activi ai statului mondial, gândind și acționând pentru binele generațiilor viitoare" [apud 5, p. 23].

Aspecte ale monitorizării curricula școlară din perspectiva noilor educații – pe dimensiunele educația pentru media și educația pentru pace

Monitorizarea implementării curricula şcolare din perspectiva *noilor educații* semnifică urmărirea sistematică şi continuă a modului în care sistemul şi procesul de învăţământ se comportă în raport cu modificările propuse [8, p.149]. În ceea ce priveşte procesul de învăţământ, se disting trei tipuri de monitorizare: *administrativă*, *formativă*, *pilotajul randamentului şcolar.*

Monitorizarea implementării curricula școlare din perspectiva *noilor educații* reprezintă un proces de observare continuă a activităţilor didactice organizate pentru implementarea curricula la o disciplină școlară cu satut obligatoriu sau la alegere, precum *educația pentru media, educația pentru pace*. A monitoriza înseamnă a verifica în ce mod activităţile desfăşurate progresează pentru atingerea finalităților specificate în curricula școlară.

O componentă prioritară în determinarea condițiilor de monitorizare a curricula școlare din perspectiva *noile educații* sunt respectarea următoarelor principii [9, p.48]:

- *principiul validității:* în procesul de monitorizare se utilizează instrumente care măsoară nivelul de competență profesională în aplicarea documentelor curriculare;

- *principiul fiabilității:* consecvența măsurărilor aplicate în procesul de monitorizare ce oferă recomandări coerente și stabile;
- *principiul respectului reciproc*: procedurile de monitorizare respectă demnitatea și drepturile celor care facilitează procesul de monitorizare și ale celor care sunt monitorizați;
- *principiul echității:* monitorizarea este corectă, fără a afecta procesul educațional firesc desfășurat de cadrul didactic la disciplina școlară;
- *principiul transparenței:* participanții primesc în prealabil informații explicite, exacte și clare despre scopul, activitățile, perioada și instrumentele monitorizării; rezultatele/ concluziile/ constatările monitorizării sunt discutate constructiv/ argumentat între participanți;
- *principiul aplicabilității:* modalitatea, formele și instrumentele (grile, fișe, chestionare) aplicate în procesul de monitorizare sunt clare, accesibile pentru diferiți actori educaționali responsabili de monitorizare, având în vedere diferite resurse și timp disponibil.

Scopul principal al monitorizării curricula școlare din perspectiva noilor educații este a ajuta cadrele didactice să reflecteze asupra activităţilor pe care le organizează la clasa de elevi, să aprecieze cât de eficace sunt activităţile didactice și educative realizate şi să determine ce schimbări sunt necesare pentru ca elevii să demonstreze rezultate școlare relevante.

În Cadrul de Referință al Curriculumului Național [1, p.71] este determinat concret sistemul de condiţii cu privire la implementarea şi monitorizarea curricula şcolare care poate fi abordat și din perspectiva *noilor educații*, astfel:

- *Prima condiţie*: crearea cadrului motivaţional pentru toţi participanţii implicaţi în implementarea şi monitorizarea curricula şcolare din perspectiva noilor educații (*educația pentru media* sau *educația pentru pace*).
- *A doua condiție*: aspectul organizaţional al procesului de implementare a curricula şcolare din perspectiva noilor educații (*educația pentru media* sau *educația pentru pace*), pe niveluri: naţional, raional/ municipal şi institutional.
- *A treia condiție*: pregătirea/formarea cadrelor didactice şi a celor de conducere/ manageriale.

CONCLUZII

Argumentele noastre privind procesul de monitorizare a curricula școlare din perspectiva *noilor educații* – în special pe dimensiunile *educația pentru comunicare și mass-media, educația pentru pace și cooperare* mai ridică unele probleme ale condițiilor metodologice de monitorizare a acestora:

- în ce măsură curricula școlară pe dimensiunile *educația pentru comunicare și mass-media, educația pentru pace și cooperare*, uneori, rămân doar niște tipuri de educații în cadrul trunchiului *noilor educații* și nu se constituie ca o realitate astringentă a prezentului la nivel de atitudine și valori general-umane?

- sunt *educația pentru comunicare și mass-media, educația pentru pace și cooperare*, în parteneriat școală-comunitate locală, o reacție constructivă în raport cu statutul actual al cetățeanului activ și al educației în general?
- în ce formă sunt prezentate *educația pentru comunicare și mass-media, educația pentru pace și cooperare* în societatea actuală la nivel național – în general practicile educative ale acestora – și ce influență au asupra personalității elevului?

Prin condițiile de monitorizare a curricula școlare din perspectiva *noilor educații* în raport cu disciplinele școlare, au misiunea de a reconsidera învățământul școlar ca etape foarte importante în pregătirea tinerei generații pentru un viitor prosper.

REFERINȚE:

1. *Cadrul de referinţă al curriculumului naţional* /aut.: Vl. GUŢU, N. BUCUN, A. GHICOV [et al.] ; coord.: L. POGOLŞA, V. CRUDU ; experţi intern.: C. FARTUŞNIC, D.P. FUNERIU; MECC al Rep. Moldova. Chişinău: Lyceum (F.E.-P. "Tipografia Centrală"), 2017. 89 p. ISBN 978-9975-3157-7-7.
2. *Codul Educației al Republicii Moldova.* În Monitorul Oficial Nr. 319-324 art. 634. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=110112&lang=ro [Accesat: 10.05.2025].
3. CRISTEA, S. *Dicționar de pedagogie*. Chișinău : Editura Litera Internațional, 2000. 398 p. ISBN 973-9355-51-X; 9975-74-248-3.
4. *Curriculum pentru disciplina opțională „Educație pentru media"* (clasele VII-VIII). Aprobat la Consiliul Național pentru Curriculum, Ordinul nr. 792 din 25.05.2018, MECC al Rep. Moldova. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_educatie_pentru_media_gimnaziu.pdf [Accesat: 20.04.2025].
5. MARINESCU, M. *Noile educații în societatea cunoașterii.* Ed. a II-a, rev. și adăug. București: Pro Universitaria, 2023. 313 p. ISBN 978-606-26-1669-4.
6. HADÎRCĂ, M. (coord.). *Perspectiva axiolgică asupra educației în schimbare*. /aut. Vl. PÂSLARU, T. CALLO, I. CREȚU [et. al.]. Chișinău: Print Caro, 2011. 180 p. ISBN 978-9975-56-030-6.
7. *Planul-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, anul de studii 2024-2025*, aprobat prin ordinul MEC al Rep. Moldova nr. 439/2025. Disponibil:https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordinul_mec_cu_privire_la_planul_cadru_pentru_2024-2025ro.pdf [Accesat: 20.02.2025].
8. POGOLŞA, L., GUȚU, Vl. *Managementul curriculumului școlar.* În „Managementul educațional: Ghid metodologic". Chișinău: CEP USM, 2013. 533 p. ISBN 978-9975-71-413-6.
9. *Proiectul Cadrului de referință al Curriculumului Național* /aut.: V. ANDRIȘCHI, A. GREMALSCHI, M. MARIN [et al.] ; coord.: V. OLARU, A.

ȚÎBULEAC; MEC al Rep. Moldova, 2025. 54 p. Disponibil: https://particip.gov.md/ro/document/stages/proiectul-cadrului-de-referinta-al-curriculumului-national/13875 [Accesat: 15.04.2025].
10. VĂIDEANU, G. *UNESCO – 50. Educație.* București: Editura Didactică și Pedagogică, 1996. 149 p. ISBN 973-30-4820-8.

N.B. *Articolul este realizat în cadrul subprogramului (2024-2027) „Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar”, cifrul 011401.*

INTEGRARE CURRICULARĂ: REFERINȚE TEORETICE ȘI METODOLOGICE

CURRICULAR INTEGRATION: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL REFERENCES

CZU: 37.016:001.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.61**

Otilia DANDARA
ORCID:0000-0003-0226-3368
e-mail: otilia.dandara@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Vladimir GUȚU
ORCID-ID: 0000-0001-5357-4217
e-mail: vladimir.gutu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article is part of a series of articles dedicated to the issue of curricular integration vs. educational curriculum integration. The emphasis is on addressing the levels of integration, modalities and forms of curricular integration. In general, the following levels of curricular integration are described: 1) intradisciplinary, interdisciplinary, multidisciplinary and transdisciplinary; 2) basic level – minimal integration, intermediate level – sequential integration, functional level – thematic integration, deep level – interdisciplinary integration, complex, global level – transdisciplinary integration.The article also describes in detail the models, stages and steps of integrated design of the educational curriculum. It also argues a concept of curricular integration from the perspective of the constructivist, holistic and socio-constructivist approach.*

Keywords: *integration, curricular integration, curriculum integration, integrated curriculum, interdisciplinarity, interdisciplinarity, multidisciplinarity, transdisciplinarity, levels of integration.*

INTRODUCERE

Curriculumul este un concept-cheie al științelor educației. Stabilirea și definirea reperelor teoretice sau a cadrului de referință al curriculumului este esențială pentru determinarea eficacității acestuia, a căilor de modernizare şi dezvoltare, precum şi pentru aprecierea şi recunoaşterea paradigmei curriculare în cadrul educațional. Reformele educaționale actuale sunt, în primul rând şi înainte de toate, reforme ale curriculumului. Strategiile, tacticile şi coerenţa internă a acestora sunt dependente în plan teoretic de conceptul curriculumului implementat. Experții educaționali, cadrele didactice care participă la promovarea reformelor și la producerea de inovații curriculare au nevoie, de asemenea, de un cadru teleologic și metodologic al curriculumului educațional.

Conceptul de curriculum orientează şi creează câmpul problematic al abordărilor curriculare. Nu există o singură definiție a curriculumului şi de aceea nu există o singură linie de abordare.

Dacă conceptul este redus la conținut atunci abordarea se va axa pe relevanța conținuturilor; dacă „curriculum" semnifică competențe, conținuturi, activități de învățare, activități de evaluare şi relaţiile dintre ele, atunci abordarea se va axa pe epistemologie şi teleologie (cadrul sistemico-holistic).

În schema concepției sistemico-holistică se încadrează și abordarea curriculumului integrat. Din punct de vedere curricular, integrarea înseamnă organizarea, punerea în relație a disciplinelor școlare cu scopul de a evita izolarea lor tradițională.

Termenul de curriculum integrat se referă la o anumită proiectare și organizare a instruirii, o anumită strategie de predare care produce o interrelaționare a disciplinelor, unităților de conținut, astfel încât: satisfac nevoile și interesele elevilor și realizează conexiunea între ceea ce învață elevii şi experiențele lor.

La nivelul curriculumului, integrarea înseamnă stabilirea de relații clare de convergență între cunoştinţele, capacitățile și atitudinile care îşi au bazele în interiorul disciplinelor şcolare.

În funcție de ce anume integrăm (cunoştinţe, capacități, competenţe, valori, atitudini, metodologii de lucru) şi cât de mult integrăm (inserție, armonizare, corelare, intersectare, fuziune), se disting câteva niveluri în abordarea integrată a curriculumului [3, p.23].

NIVELURI ȘI MODALITĂȚI ALE INTEGRĂRII CURRICULARE

Problema integrării curriculare în general și a nivelurilor de integrare în special a fost și este pe larg abordată în literatura de specialitate: Dressel P., Palmer J., Jacobs H., Logendre R., L.D' Hainaut, Drakers etc. În spațiul românesc putem numi așa autori ca: Potolea D., Iucu R., Ciolan L., Borzea E., Popovici-Borzea A. și alții. De regulă, acești autori asociază nivelurile de integrare curriculară cu gradul, complexitatea, profunzimea și varietatea de integrare a diferitor entități din domeniul curricular: disciplinele de studii, unități de conținuturi, procese și finalități ale învățării. În acest context, nivelurile de integrarea curriculară se clasifică astfel: integrarea intradisciplinară, integrarea multidisciplinară, integrarea interdisciplinară, integrarea transdisciplinară. Trebuie să menționăm că noțiunile monodisciplinaritatea, multidisciplinaritatea, interdisciplinaritatea, transdisciplinaritatea în diferite contexte de abordare sunt analizați ca treptele/ stadiile integrării, concepte de abordare a integralității curriculare, tipurile de integrare.

Așadar, abordarea clasică a nivelurilor de integrare curriculară distinge: nivelul de integrare intradisciplinară, nivelul de integrare multidisciplinară, nivelul de integrare interdisciplinară și nivelul de integrare transdisciplinară. Caracteristicile și particularitățile ale nivelurilor de integrare curriculară sunt prezentate în Tabelul 1.

Tabelul 1. Niveluri și tipuri ale integrării curriculare

Nr. crt.	**Niveluri și tipuri de integrare curriculară**	**Caracteristici și particularități**
1.	Integrarea intradisciplinară (monodisciplinară)	Prin abordarea intradisciplinară se înțelege „acțiunea de a aborda un proiect sau de a rezolva o problemă prin limitarea la datele unei singure discipline” [5, p.88] ✓ Se disting două modalități de integrare la acest nivel: 1. *Inserția* unui fragment în structura unei discipline, în structura unei unități, să ajute la înțelegerea mai profundă a problemei studiate; 2. *Armonizarea* unor fragmente independente în cadrul unei discipline pentru înțelegerea cât mai completă a unui subiect; ✓ Se disting și două dimensiuni ale integrării la acest nivel: 1. *Integrarea orizontală*: între conținuturi și/ sau competențe ale disciplinei situate la același nivel de studiu; 2. *Integrarea verticală*: între conținuturi și/ sau competențe ale disciplinei care se învață la ani diferiți de studiu; ✓ Integrarea intradisciplinară are în primul rând asigurarea coerentă interne a disciplinei școlare prin abordare integrată a diverselor teme (unități de conținuturi) ale aceleiași discipline [1].
2.	Integrarea multidisciplinară/ pluridisciplinară	✓ Se referă cum la disciplinele înrudite așa și la cele din diferite domenii de cunoaștere; ✓ Abordarea multidisciplinară se referă la situația în care o unitate de conținut (tema, subiect, modul) ce aparține unui anumit domeniu este supusă analizei din perspectiva mai multor discipline, care rămân independente unele în raport cu altele; ✓ Se disting două moduri de integrare la acest nivel: 1. *Integrarea complementară*: integrarea se realizează între disciplinele înrudite, de regulă din aceeași arie de cunoaștere; 2. *Integrarea paralelă:* integrarea se realizează între discipline care țin de diferite arii de cunoaștere/ curriculare.

3.	Integrarea interdisciplinară	✓ Interdisciplinaritatea presupune interacțiunea între anumite competențe sau/ și conținuturi interdependente din două sau mai multe discipline, bazată pe un cadru epistemologic al disciplinelor respective; ✓ Integrarea interdisciplinară a curriculumului este orientată preponderent la formarea competențelor transversale/ integrate. În acest context, aparatul conceptual și metodologic al mai multor discipline este aplicat în interconexiunea pentru a studia o temă, a rezolva un studiu de caz și pentru a dezvolta competențe transversale/ transdisciplinare. ✓ Se disting trei grade de interdisciplinaritate [7]: 1. Integrarea aplicativă: în urma transferului de metode rezultă aplicații practice concrete; 2. Integrarea epistemologică: în urma asimilării de metode din alte domenii în cadrul disciplinei respective se inițiază analize în cadrul propriei epistemologii; 3. Integrarea hibridă: transferul de metode între două sau mai multe discipline conduce la apariția unui domeniu autonom (unei discipline noi) ✓ Se disting următoarele moduri de integrare interidiscplinare, propuse de Legendre R. [5]: 1. Interdisicplinaritatea centripetă: interacțiunea diferitor discipline pentru studierea unei teme sau pentru formarea unei competențe integrate; 2. Interdisciplinaritatea centrifugă: mută accentul de pe disciplina pe cel care învață, punând în prim-plan tipurile de achiziții integrate/ competențe integrate. 3. Interdisciplinaritatea- plan științific: se pune accent pe cercetare interdisciplinară, situată între disciplinele științifice în încercarea de a valorifica interacțiunile dintre acestea. Producerea cunoașterii- modul de realizare a interdisciplinarității; 4. Interdisciplinaritatea- plan pedagogic: activitățile de învățare se organizează în jurul unor competențe transversale/ integrate; nu există o disciplină dominantă; 5. Interdisciplinaritatea- plan instrumental: accentul se pune pe rezolvarea unei probleme concrete într-un anumit context, valorificând competențele transversale.

4.	Integrarea transdisciplinară	✓ Abordarea de tip transdisciplinar tinde progresiv către o „decompartimentare" completă a obiectelor de studii implicate [1]; ✓ Conținuturile se integrează în jurul unor probleme de viață reale: importante, semnificative, actuale pentru elevi; ✓ Competențele transversale devin referente ale finalităților de învățare; ✓ Transdisciplinaritatea plasează procesele individuale de învățare ale elevilor, nevoile, interesele și caracteristicile acestora în centrul experiențelor de învățare (L.Ciolan); ✓ În plan curricular se disting două forme/ abordări ale transdisciplinarității: instrumentală și comportamentală (L.D' Hainaut): a) *transdisciplinaritatea instrumentală* urmărește să-i furnizeze elevului metode și tehnici de muncă intelectuală transferabile la situațiile noi cu care acesta se confruntă; ea este orientată mai mult către rezolvarea anumitor probleme, decât pe achiziția de cunoaștere „de dragul cunoașterii"; b) *transdisciplinaritatea comportamentală* intenționează, așa cum sublinia L.D'Hainaut, să ajute elevul „să-și organizeze fiecare dintre demersurile sale în situații diverse". Acest tip de abordare se focalizează pe activitatea subiectului care învață; ținând seama de psihologia procesului de învățare, transdisciplinaritatea comportamentală se situează permanent într-o strânsă legătură cu situațiile de viață semnificative (care au sens) pentru cel ce învață.

O altă abordare a nivelurilor de integrare curriculară se axează pe gradul în care disciplinele se intersectează și se armonizează în proiectarea și implementarea curriculumului educațional: nivel de bază, nivel intermediar, nivel funcțional, nivel profund.

Tabelul 2. Forme și niveluri de integrare curriculară

Nr. crt.	**Forme și niveluri de integrare curriculară**	**Caracteristici și particularități**
1.	Integrare formală (minimală) Nivel de bază	- Disciplinele școlare rămân separate, dar cadrele didactice fac referințe punctuale la alte discipline sau arii curriculare; - Exemplu: la geografie se studiază tema „clima" și se face legătura cu influența acesteia asupra sănătății (biologie); - Nu se propune planificarea didactică comună. Legătura este doar contextuală.

2.	Integrarea secvențială Nivel intermediar	- Teme comune sunt abordate în paralel de mai multe discipline, într-o succesiune coordonată. - Exemplu: la limba română, elevii scriu un eseu despre natură în timp ce la Biologie învață despre ecosisteme. - Necesită o minimă colaborare între cadrele didactice; - Elevii fac conexiune între informații.
3.	Integrarea tematică Nivel funcțional	- Toate activitățile didactice sunt construite în jurul unei teme centrale/ comune. - Exemplu: Tema „Apa" este abordată la toate disciplinele relevante (fizică- stări de agregare, chimie- compoziție, geografie- distribuție, educația civică- dreptul la apă); - Se realizează prin unități de învățare/ proiecte; - Planificarea didactică se face în funcție de tema integratoare.
4.	Integrarea interdisciplinară Nivel profund	- Competențele, conținuturile, strategiile didactice a mai multor discipline se combină pentru a proiecta o unitate de învățare coerentă; - Exemplu: Realizarea proiectului despre „Alimentație sănătoasă" integrează noțiuni din biologie, chimie, educație pentru sănătate. - Planificarea didactică integrată se realizează de către echipele de profesori; - Accentul se pune pe competențe transferabile și transformatoare.
5.	Integrarea transdisciplinară Nivel complex, global	- Se depășesc granițele disciplinelor de studiu; - Învățarea este organizată în jurul unor probleme reale ale vieții, sau a unor proiecte autentice; - Exemplu: Realizarea unui proiect ecologic în școală (include competențe din diferite domenii de cunoaștere: științe, comunicare, TIC etc); - Se realizează învățarea în baza proiectelor/ cercetării; - Elevii aplică cunoștințele din mai multe domenii simultan; - Accent axat pe dezvoltarea gândirii critice, creativitate, colaborare, cooperare.

E de menționat că în literatura de specialitate găsim și alte abordări privind formele și nivelurile de integrare curriculară. În acest sens, A.Popovici-Borzea, pe larg analizează abordările respective propuse de E.Rutheford, H.Gardner, M.Skilbeck, L.D'Hainaut, D.Potolea, L.Ciolan, R.Fogarty etc.

1) E.Rutheford și H.Gardner [*Apud*, 9] au făcut următoarele distincții

- sinteze integrative în interiorul unei ramuri științifice, combinația a două sau mai multe discipline în proporții egale;
- corelațiile interdisciplinare în jurul unei discipline-axă;

- discipline similare, dar care integrează principii, probleme și materii noi.

2) M.Skilbeck [10] propune sistematizarea următoarelor niveluri de integrare:

- în interiorul unei discipline, ceea ce se soldează cu creșterea coerenței interne a disciplinei;
- cooperare interdisciplinară în cadrul căreia identitatea structurală a disciplinelor este consecventă;
- sinteze interdisciplinare; autonomia specifică fiecărei discipline este abandonată în favoarea unei noi forme de organizare a conținutului.

3) J.Ingram [4] condensează variantele integrative în două tipuri: integrarea ierarhică şi integrarea laterală. Integrarea ierarhică se structurează pe dimensiune verticală, a doua presupune relaționarea unor conținuturi potrivit unor teme sau arii de interes comun.

4) L.D'Hainaut [2] distinge între abordarea intradisciplinară, interdisciplinară, pluridisciplinară și transdisciplinară. Astfel, autorul imaginează un tabel în care aşează pe coloane diferite disciplinele, iar pe rânduri principiile şi conceptele ce constituie obiectul activității intelectuale. Conceptele şi principiile generale sunt folosite de un număr foarte mare de discipline, cele orientate se aplică unui grup de discipline, iar cele specifice sunt proprii unei discipline. Autorul belgian arată că perspectiva interdisciplinară constă „în organizarea învăţământului în aşa fel, încât să furnizeze elevilor ocazia de a se familiariza cu principii generale sau orientate în contexte cât mai variate posibil". Domeniile privilegiate sunt: teoria generală a sistemelor, teoria ansamblurilor, lingvistica, logica, epistemologia; aceasta deoarece ele pot oferi elevilor concepte şi principii generale care pot fi aplicate (transferate) în diferite domenii ale cunoaşterii. Perspectiva interdisciplinară, în opinia sa, are câteva avantaje, dar și dezavantaje. Avantajele permit transferul și rezolvarea de noi probleme: constituie o abordare economică în ceea ce priveşte raportul dintre cantitatea de cunoștințe si volumul de învăţare: facilitează transferul. Dezavantajele care trebuie avute in vedere se referă la faptul că uneori se poate cădea într-un dogmatism interdisciplinar: există riscul unei generalizări abuzive, care duce la un anumit tip de reducționism.

5) Tipologia lui D.Potolea, [9] este, fără îndoială, una care merită o activitate deosebită. Autorul surprinde o mare varietate tipologică, însumând 13 subdiviziuni, care ar dori să se constituie într-un sistem ierarhic.

Tipuri structurate, care pot fi:

a) cantitative, bazate pe procese: de însumare; contributive;
b) calitative, bazate pe procese de: fuziune; sinteză care poate fi liniară, ciclică, metodologică, holistică.

Tipuri funcţionale, care pot fi:

a) intrinsece implicând învăţarea integrativă prin: trebuinţe şi interese; activităţi; investigaţii; experienţe;
b) extrinsece-implicând: abordări inductive; abordări deductive.

Diferenţierea dintre cele două clase majore de tipuri (structurale şi funcţionale) are la bază câteva caracteristici: integrarea structurală este concepută ca o reorganizare a cunoştinţelor, comparativ cu structura disciplinelor de proveniență, iar integrarea func-

ţională selecţionează şi asamblează cunoştinţele în funcţie de gradul lor de utilitate în „promovarea experienţelor integrative”. Prima grupează informațiile după consideraţii logice şi epistemologice, iar a doua după criterii psihologice sau sociale. Categoria structurală este centrată pe profesor, iar categoria funcţională pe elev. D.Potolea propune o tipologie ce reprezintă o încercare de a reduce din parţialitatea perspectivelor ilustrate anterior şi de sinteză a criteriilor și formelor de conținut interdisciplinar aferent. Schema dezvoltată valorifică substanțial sistemul lui Ingram, fiind introduse însă comprimări, redistribuiri, completări şi redefiniri terminologice.

MODELE STRUCTURALE ALE INTEGĂRII CURRICULUMULUI

R.Fogarty (1991) și H.H. Jacobs (1989) au pus bazele a zece trepte/ modele de proiectare integrată a curriculumului. În tabelul de mai jos vom încerca o prezentare sintetică a acestora.

Tabelul 3. Cele zece trepte/ modele de proiectare integrată a curriculumului [*Apud* 1]

Denumire	Descriere	Avantaje	Dezavantaje
1. Curriculum fragmentat (fragmented)	Discipline separate, distincte; Fiecare este concentrată asupra propriului obiect și lucrează exclusiv cu propriile metode.	Viziune clară asupra fiecărei discipline; Conformitate cu „norma”.	Conexiunile nu sunt clare pentru elevi; Capacitatea de transferare a achizițiilor învățării este redusă; Au loc suprapuneri între conținuturi și deprinderi; Cantitate mare de efort pentru elevi.
2. Curriculum conectat (connected)	Integrare interdisciplinară explicită între teme și concepte.	Elevii pot avea o viziune de ansamblu în interiorul disciplinei; Favorizează construcția unor structuri cognitive și transferul de idei.	Disciplinele rămân separate; Nu se creează oportunități de învățare de tip cross-curriclar.
3. Curriculum conic (nested)	Focalizare pe mai multe tipuri de competențe în cadrul aceleiași arii disciplinare (sociale, de gândire, de cunoaștere).	O singură lecție/ unitate de învățare poate avea contribuții la dezvoltarea unor dimensiuni diferite ale personalității; Un singur cadru didactic poate integra curriculumul.	Dificultăți în repararea priorităților conceptuale de către elevi; Poate deruta elevii, dacă nu este bine organizată activitatea de învățare;

4. Curriculum secvențial/ în succesiune (sequenced)	Ideile similare sunt predate în conexiune, chiar dacă disciplinele sunt separate; Acest model propune o integrare orizontală, de tip „infuzie”.	Cadrele didactice decid asupra conținuturilor; învățarea devine mai semnificativă, iar achizițiile mai durabile.	Cadrul didactic nu mai are autonomie în planificare (trebuie să se coreleze cu ceilalți colegi); colaborarea și flexibilitatea personală și organizațională sunt absolut necesare.
5. Curriculum comun/ împărtășit (shared)	Sunt identificate punctele comune între două discipline, după care planificarea și predarea se fac împreună.	Un prim pas către integrarea deplină la nivelul mai multor discipline; facilitează înțelegerea și învățarea conceptelor.	Timp alocat pentru planificare; negocierea și compromisul sunt indispensabile; încredere, lucru eficient în echipă și angajament din partea ambilor parteneri.
6. Curriculum ramificat (webbed)	O anumită temă este folosită ca principiu organizator al instruirii în cadrul mai multor discipline (instruire tematică).	Temele interesante sporesc motivația elevilor pentru învățare; Se promovează colaborarea între discipline din arii diverse; ușurință în realizarea conexiunilor.	Sacrificarea primatului disciplinar; necesită un demers continuu de planificare și proiectare; pericolul impunerii unor teme nerelevante pentru elevi; focalizarea excesivă pe activitățile de învățare.
7. Curriculum înlănțuit (threaded)	Abordare metacurriculară care pune în prim-plan competențele transversale și le abordează de-a lungul tuturor disciplinelor.	Elevii învață cum să învețe; nu dizolvă structurile disciplinare; elevii transferă gândirea în competențe pentru viață.	Pericolul încărcării curriculumului disciplinar; abordare statică a disciplinelor; presupune o viziune comună asupra competențelor transversale urmărite.
8. Curriculum integrat (integrated)	Model integrat autentic ce elimină suprapunerile disciplinare prin crearea unor priorități comune de dezvoltare a cunoștințelor și a atitudinilor.	Elevul recunoaște ușor conexiunile și le utilizează; crește motivația pentru învățare, datorită semnificativității procesului.	Model mai dificil de implementat; competențe solide din partea cadrelor didactice; restructurarea orarelor școlare tradiționale; angajarea de resurse la nivel instituțional.

9. Curriculum in imersiune/ asimilat (immersed)	Disciplinele devin o parte a lentilelor prin care elevul privește învățarea; interesul sau focalizarea elevului în învățare filtrează întregul conținut, aceasta fiind asimilat și acomodat experiențelor anterioare.	Integrarea curriculumului se produce la nivelul stucturilor mentale ale elevului; conștientizarea procesului de către elev și decizia proprie asupra conținutului și formei integrării.	Pericolul unei focalizări prea înguste; încercarea prematură a acestui model; poate limita perspectivele elevului.
10. Curriculum în rețea (networked)	Elevul filtrează experiențele de învățare prin ochii expertului și face conexiuni interne care conduc la articularea unor rețele externe de experți în domeniile relaționate.	Abordare proactivă a învățării, centrată pe autonomia și responsabilitatea elevului; automotivare datorată creșterii conștiente a expertizei personale; rolul de mentor și consultant al profesorului.	Este ușor de căzut în capcana supraaglomerării; riscul multiplicării proiectelor; împrăștierea intereselor și a eforturilor și, de aici, lipsa de consistență din perspectiva achizițiilor finale.

Aceste opțiuni referitoare la modul de integrare structurală a curriculumului se pot dovedi valoroase atât din perspectiva conceptuală, pentru o mai bună înțelegere a procesului de integrare a variantelor sale, dar și din perspectiva metodologică, cu referire directă la procesul „tehnic" de proiectare a curriculumului [*Apud* 1, p.141].

Descrierea formelor și nivelurilor de integrare curriculară implică și generează etapele, stadiile acestui proces. L.Ciolan distinge următoarele stadii ale integrării curriculare: inserție/ armonizare, corelare/ juxtapunere, intersecție/ interacțiune, fuziune [1, p.133].

În viziunea noastră, stadiile/ etapele integrării curriculare pot fi prezentate altfel:

1. Analiza cadrului curricular. Se identifică: disciplinele implicate, competențele generale și specifice, comune și/ sau complementare, conținuturile ce pot fi comutate;

2. Stabilirea temei integratoare/ problemei centrale/ dominante. Alegerea unei teme relevante și semnificative: apropiate de interesele elevilor; cu potențial de conexiuni interdisciplinare, legate de viața reală, de context;

3. Formarea echipei de cadre didactice. Colaborarea cadrelor didactice de diferite discipline: stabilirea finalităților comune; planificarea sincronizată a conținuturilor și a strategiilor didactice; stabilirea rolurilor în echipa educațională.

4. Planificarea curriculară integrată. Realizarea unei planificări comune care va include: tema integratoare, competențele vizate (transversale, generale, specifice), unități

de conținuturi selectate, activități de învățare, strategii didactice, modalități și criterii de evaluare. Instrumentele utile: planul unității integrate de învățare, fișa de integrare, matricea de corelare a competențelor.

5. Derularea activităților de învățare integrate: proiecte tematice, activități în echipă/ grupuri, cercetare, dezbatere, ateliere, jocuri de rol, activități interdisciplinare etc.

6. Evaluarea integrată. Evaluarea se face în funcție de: produsul final, competențele demonstrate, implicarea în proces, autoevaluarea. Instrumente: rubrici de evaluare, portofolii, grile de observare, jurnale reflexive.

7. Reflecții și ajustări. Analiza procesului și a rezultatelor: feedback de la elevi și profesori, identificarea punctelor forte și a celor vulnerabile; ajustarea planificării, pentru proiecte viitoare.

Indiferent de forma și nivelul de integrare curriculară, indiferent de modul și stadialitatea integrării curriculare, proiectarea curriculumului integrat și realizarea procesului de învățare integrată se centrează pe trei abordări teoretice: constructivistă, holistică și socio-constructivistă.

Abordarea constructivistă (J.Piajet, L.Vîgotsky, J.Brener) a procesului de integrare curriculară implică două aspect:

- Epistemologia constructivistă, care susţine că elementul sau fenomenul luat ca obiect al cunoaşterii nu are o stare finită dată, el se construieşte, se deconstruieşte şi se reconstruieşte pe parcursul investigării sale, se articulează permanent, „prinde formă" odată cu acţiunea de explorare. Cunoaşterea este un construct uman fundamentat pe faptele vieţii sociale" [11, p.42]; ea reflectă interesele şi valorile umane social construite.
- Teoriile învăţării, care prezintă unele achiziţii recente ale domeniului, potrivit cărora omul învaţă construind activ sensuri din experienţele propuse de un curriculum; învăţarea autentică este aceea care promovează şi sprijină construirea activă a sensului pentru elevi (engl., the active construction of meaning). Învăţarea este, la rândul ei, un demers de descoperire şi construire a propriei cunoaşteri, a propriilor structuri cognitive de către elevi.

Abordarea holistică a procesului de integrare curriculară se referă la următoarele idei cheie (J.Dowey, H.Gardner):

- Educația trebuie să răspundă dezvoltării integrate a elevului.
- Curriculumul trebuie să reflecte realitatea complexă a lumii, nu cunoștințe și generalități.
- Integrarea disciplinelor favorizează formarea unei viziuni globale asupra lumii.
- Cooperarea efectivă între persoanele implicate aflate la diferite paliere de decizie.

Abordarea socio-constructivistă (C.Vîgostky, J.Brener) a curriculumului integrat se centrează pe următoarele concepte:

- Învățarea este un proces social, influențat de mediu și cultură;

- Curriculumul integrat încurajează cooperarea, dialogul, și învățarea în echipă;
- Problemele și proiectele reale devin context de învățare autentice.

În finalul abordării formelor și nivelurilor de integrare curriculară se impun două constatări/ concluzii:

1. Integrarea curriculară ca proces stadial exclude linii de demarcație între niveluri de integrare și face acest proces să fie mobil.
2. Integrarea este un proces dinamic, ce se poate „mișca" cu ușurință de la un nivel la altul, de la o treaptă la alta [1, p.135].

CONCLUZII GENERALE

1. Nivelurile de integrare curriculară, pe larg, sunt descrise în literatura de specialitate și se reprezintă ca: nivel intradisciplinar, pluridisciplinar, interdisciplinar și transdisciplinar. Aceste abordări pot fi privite și ca stadii, etape ale proiectării curriculumului integrat, se merge de la progresiv, de la varianta intradisciplinară la cea multidisciplinară, interdisciplinară până la lichidarea, „fuzionarea" totală a disciplinelor de studii – transdisciplinară;

2. Indiferent de nivelul de integrare curriculară, proiectarea integrată și organizarea procesului de predare-învățare-evaluare se centrează pe o viziune holistică și constructivistă asupra celui ce învață, o coordonare între diferitele etape de construcție curriculară;

3. Abordarea integrată a curriculumului scris, a curriculumului predat-învățat-evaluat generează un set de efecte pozitive:

- curriculumul integrat îi ajută pe elevi să-și aplice competențele;
- o bază integrată a cunoașterii conduce către o mai rapidă reconfigurare a informațiilor de către elevi;
- perspectivele multiple conduc către o bază mai integrată a cunoașterii;
- curriculumul integrat încurajează profunzimea învățării şi aria mai largă de exprimare a acestui proces;
- curriculumul integrat promovează valori şi atitudini pozitive la elevi;
- curriculumul integrat furnizează timp suficient pentru o „explorare» de calitate a curriculumului;

Dintr-o perspectivă mai largă, putem spune că introducerea elementelor de curriculum integrat este profitabilă deoarece acestea:

- răspund necesităților (provocărilor) societății actuale;
- stimulează rolul activ al elevului ca organizator al propriei structuri a cunoaşterii;
- sunt în concordanţă cu noile orientări din epistemologie şi din ştiinţele cogniției;
- permit flexibilitatea curriculumului (contribuie la descentralizarea curriculară prin posibilitatea dezvoltării unor părți semnificative ale curriculumului la nivel instituțional);

- permit relaționarea cu experiențele și evenimentele curente și semnificative din viața elevului.

4. Realizarea integrării curriculare la nivelul interdisciplinar și cel transdisciplinar poate fi eficientă când vor fi respectate mai multe condiții:

- fundamentarea clară și convingătoare a conceptului de integrare la nivel interdisciplinar și transdisciplinar;
- formarea conceptelor de curricula integrate din perspectiva disciplinelor care vor fi supuse integrării și a demersului didactic în condițiile specifice de învățare;
- renovarea programelor universitare de pregătire a viitoarelor cadre didactice apte să organizeze învățarea elevilor în baza curriculumului integrat.

5. Crearea mediului profesional și psihologic privind implementarea eficientă a curriculumul integrat în instituțiile de învățământ.

REFERINȚE:

1. CIOLAN L., Învățarea integrată. Fundamente pentru un curriculum transdisciplinar. Iași: Polirom, 2008, ISBN 978-973-46-1034-1, 273 p.
2. D' HAINAUT, L., Programe de învățământ și educație permanentă. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1981.
3. GUȚU Vl., Cadrul de referință al Curriculumului național. Ghid de implementarea a curriculumului modernizat în învățământul liceal. Chișinău: Știința, 2007.
4. INGRAM J., Curriculum integration and lifelong education: a contribution to the improvement of school curricula. Hamburg: Pergamon Press and the UNESC Institute for Education, 2014.
5. LEGENDRE, R., Dictionnaire actuel de l education, ediția a II-a, Guerin, Montreal, 1993.
6. NEACȘU, I., Învățământul modular – strategie integrată în abordarea interdisciplinară a învățământului, Revista de pedagogie, 1983.
7. NICULESCU, B. O nouă viziune asupra lumii – transdisciplinaritatea, 1997.
8. NICULESCU, B. Transdisciplinaritatea, Manifest. Iași: Polirom, 1999.
9. POTOLEA, D. Interdisciplinaritatea conținutului învățământului. O tipologie și câteva implicații, Revista de pedagogie, 1983.
10. SKILBECK, M. Readings in SBCD. Londra: Harper & Row, 1984.
11. TRIGG, R. Înțelegerea științei sociale. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1996.

N.B. Articolul a fost realizat în cadrul Subprogramului (2024-2027) „*Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar*”, cifrul 01.14.01.

ASPECTE METODOLOGICE ȘI EXPERIENȚIALE PRIVIND MONITORIZAREA CURRICULUMULUI PREDAT LA DISCIPLINA „EDUCAȚIE PLASTICĂ” ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

METHODOLOGICAL AND EXPERIENTIAL ASPECTS OF MONITORING THE TAUGHT CURRICULUM IN THE SUBJECT “VISUAL ARTS EDUCATION” IN PRIMARY SCHOOL

CZU: 37.016:73:373.3 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.62**

Ludmila DARII
ORCID: 0000-0002-3375-6491
E-mail: ludmila.darii@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article examines the monitoring process of the Visual Arts Education curriculum in primary schools from both methodological and experiential perspectives. Conducted under the State Subprogram “Theory and Methodology of Continuous and Cyclical Monitoring and Development of the School Curriculum” (code 01.14.01), the research aimed to analyze the alignment between the official written curriculum (2018 edition) and the curriculum actually implemented in classrooms. Pedagogical monitoring is emphasized as both a diagnostic and developmental tool for improving curricular practices. The study involved two main stages: (1) teacher-led self-monitoring focused on assessing the conceptual and methodological aspects of the written curriculum; and (2) structured documentation of the teaching–learning–assessment process through monitoring registers. The article synthesizes data collected for grades I–IV and highlights teachers’ commitment to student-centered, competence-oriented education. However, it also identifies persistent challenges, including difficulties in adapting tasks to diverse learning paces, inconsistent use of formative assessment, and limited interdisciplinary integration. These issues are linked to broader systemic constraints.*

Keywords: *national curriculum, primary education, intended curriculum, implemented curriculum, assessed curriculum, curriculum monitoring, educational evaluation, teacher as monitor.*

INTRODUCERE

În contextul reformelor curriculare contemporane și al orientării educației către formarea competențelor-cheie pentru învățarea pe parcursul vieții, precum și a competențelor prevăzute în Busola 2030, evaluarea și monitorizarea curriculumului devin componente esențiale ale managementului calității educaționale.

Monitorizarea curriculumului școlar în viziunea autorilor Vl.Guțu, C.Țurcanu și M.Șevciuc face parte din ansamblul de politici curriculare. Monitorizarea are menirea de a oferi cadrelor didactice – monitori și cercetătorilor științifici modalități de identificare

și fixare a părților vulnerabile ale curricula la disciplinele școlare, dar și de stabilire a cauzelor ce provoacă aceste vulnerabilități. Ideea-cheie a Conceptului de a oferi MEC un mecanism permanent, longitudinal și efectiv de monitorizare a curriculumului școlar la nivel instituțional și național [1, p.45].

Monitorizarea curriculumului școlar funcțional reprezintă o formă de evaluare procesuală, care urmărește controlul și îmbunătățirea calității aplicării curriculumului la nivelul practicii educaționale, care identifică bariere, erori sau dificultăți de aplicarea curriculumului scris și ca urmare crearea premiselor de dezvoltare continue și ciclice a curriculumului școlar.

Monitorizarea curriculumului școlar în funcție presupune următoarele aspecte:

- corespondența dinte curriculumul scris și curriculumul predat/ implementat;
- măsura în care este respectată logica internă a procesului de predare-învățare evaluare;
- măsura în care sunt valorificare prevederile curriculumului proiectat cu privire la ce trebuie și cum trebuie de predat, cum de organizat învățarea și evaluare;
- identificarea cauzelor care generează bariere/ dificultăți în aplicarea curriculumului scris, precum și a modalităților de corectare/ ameliorare a situațiilor problematice, dar și de prevenire a acestor situații în viitor, oferind informații necesare conceptorilor naționali de curriculum, dar și factorilor de decizii;
- identificarea impactului curriculumului scris și predat asupra rezultatelor școlare. Evaluarea impactului apreciază dacă nivelul monitorizării competențelor este în consonanță cu finalitățile școlare [1, p.42].

În acest context, monitorizarea curriculumului școlar este abordată ca o *cercetarea pedagogică/ curriculară*, structurată după o logică orientată spre formularea de concluzii și recomandări fundamentate științific, care să contribuie la dezvoltarea continuă și ciclică a conținuturilor educației generale.

În elaborarea strategiei de cercetare privind monitorizarea curriculumului școlar în funcțiune, autorii Guțu Vl., Țurcanu C. și Șevciuc M. au evidențiat trei etape principale:

1. Planificarea monitorizării curriculare – se formulează obiectivele și metodologia procesului de monitorizare; cadrele didactice-monitori se familiarizează cu aspectele conceptuale și praxiologice ale metodologiei de monitorizare a curriculumului școlar.
2. Desfășurarea procesului de monitorizare – se asigură coerența dintre obiectul monitorizării, constatările realizate, recomandările formulate și concluziile extrase; se colectează și se analizează datele obținute, identificându-se factorii care generează erori, dificultăți și bariere.
3. Elaborarea raportului de monitorizare a curriculumului școlar [1, p.43].

Monitorizarea valorificării prevederilor conceptuale și metodologice ale curriculumului scris în practica educațională de către cadrele didactice prevede: cunoașterea dimensiunilor conceptuale, conținutale și metodologice ale curriculumului scris;

cunoașterea modalităților de valorificarea acestora în practica educațională; automonitorizarea a nivelului de valorificare a acestora în practica educațională proprie; identificarea dificultăților în promovarea cadrului conceptual al curriculumului scris în practica educațională proprie; formularea de concluzii și stabilirea de modalități privind diminuarea dificultăților în aplicarea cadrului conceptual și metodologic al curriculumului scris.

Cadru didactic-monitor evaluează corespondența dintre curriculumul scris și cel predat conform indicatorilor recomandați pe parcursul unui semestru/ an de învățământ și fixează rezultatele și comentariile în *Registrul de monitorizare a curriculumului în funcție* [1, p.45].

Monitorizarea curriculumului predat se bazează pe prevederile conceptuale ale curriculumului scris, reflectate prin indicatori care asigură o realizare coerentă și eficientă a principiilor educaționale.

Prevederile conceptuale ale curriculumului scris: indicatori

1. *Centrare pe elev*: adaptarea învățării la nivelul și ritmul propriu al elevului; individualizarea activităților educaționale; motivarea pentru învățare și implicarea în decizii; valorizarea opiniilor proprii ale elevilor.
2. *Formarea graduală a competențelor:* coerență între competențele transversale, generale și specifice; derivarea obiectivelor lecției din unitățile de competență; activități orientate spre dezvoltarea competențelor; asigurarea continuității în formarea competențelor de la o etapă educațională la alta.
3. *Învățare activă și interactivă:* implicarea constantă a elevilor în activitate; utilizarea metodelor moderne (studiu de caz, brainstorming, cercetare, colaborare etc.); evaluarea gradului real de participare activă; stimularea motivației pentru învățare activă.
4. *Conținuturi actuale și interdisciplinare:* conținuturi accesibile, atractive și relevante pentru elevi; conținuturi ca suport pentru formarea competențelor; integrarea conținuturilor în contexte interdisciplinare.
5. *Evaluarea eficientă și motivantă:* aplicarea evaluării inițiale, formative și sumative; evaluarea axată pe nivelul de manifestare a competențelor; reducerea stresului evaluativ; evaluare centrată atât pe rezultat, cât și pe proces; adaptarea evaluării la nevoile tuturor elevilor, inclusiv cei cu CES.

Cadrul didactic-monitor având rezultatele automonitorizării a cadrului conceptual și metodologic a curriculumului predat poate realiza mai eficient și mai puțin subiectiv monitorizarea predării-învățării a temelor concrete din curriculumul disciplinei respective. După predarea a fiecărei teme cadru didactic-monitor fixează părțile tari și părțile vulnerabile, dificultăți, apărute în procesul de învățare, comentează și înaintează sugestii de diminuare a deficiențelor stabilite [1, p.46].

Pentru a diminua posibila subiectivitate a automonitorizării curriculumului predat de către cadrele didactice-monitori, cercetătorii științifici specializați pe discipline școlare vor realiza, la necesitate, în colaborare cu cadrele didactice-monitori, evaluarea curriculumului scris pe baza criteriilor existente.

CURRICULUMUL LA DISCIPLINA „EDUCAȚIE PLASTICĂ" CA OBIECT AL MONITORIZĂRII

Disciplina „Educație plastică", integrată în trunchiul comun al curriculumului național pentru învățământul primar, contribuie în mod esențial la dezvoltarea dimensiunii estetice, expresive, creative și interculturale a personalității elevilor. Eficiența procesului de predare–învățare depinde, însă, nu doar de calitatea conținuturilor propuse, ci și de modul în care acestea sunt implementate, adaptate și corelate cu nevoile reale ale beneficiarilor educației.

Analizând conceptul de curriculum la disciplina „Educație plastică", observăm că acesta este conceput în cheia unei educații vizuale, nu doar plastice, orientate spre perceperea și evaluarea mediului natural, a celui construit (vital) și a operelor de artă. Concepția didactică a disciplinei se bazează pe deplasarea accentului de la instruirea artistico-plastică spre educația prin și pentru artele vizual-plastice, în contextul dezvoltării esteticii elevilor. Curriculumul direcționează metodologia disciplinei „Educație plastică" spre crearea de situații de învățare care să le ofere elevilor experiențe relevante în explorarea sinelui și a lumii înconjurătoare – naturale, sociale și artistice –, exprimarea de sine prin limbajul specific artei și interiorizarea valorilor culturale și estetice aferente acestui domeniu.

Totodată, observăm că statutul curriculumului este susținut de următoarele caracteristici: centrarea pe competențe și pe elev; conținuturi flexibile; învățare (inter)activă și experiențială, realizată prin sarcini de lucru, proiecte, studii de caz, în combinare judicioasă cu tipuri de activități specifice educației plastice pentru elevii de vârsta respectivă; orientare către nevoile și interesele elevului; precum și evaluarea performanțelor [2, p.255].

Competențele specifice ale disciplinei „Educație plastică", conform curriculumului din 2018, includ: receptarea mesajelor vizuale și artistico-plastice în contexte variate, manifestând curiozitate și admirație față de frumosul din viață și artă; realizarea de creații artistico-plastice, demonstrând interes pentru creativitate și gust estetic în exprimarea sinelui; transferul achizițiilor artistico-plastice în contexte educaționale, sociale și culturale, demonstrând respect față de valorile naționale și cele ale altor culturi.

Centrarea pe competențe a determinat selecția și organizarea conținuturilor, structurate în patru module dezvoltate progresiv de la o clasă la alta, pe baza celor trei domenii specifice disciplinei. Această structurare urmărește formarea unei imagini coerente și unitare asupra lumii reale, oferind totodată flexibilitate și libertate de viziune autorilor în realizarea obiectivelor educaționale.

Finalitățile se realizează prin intermediul a trei domenii esențiale: receptare, exprimare și transfer. Acestea contribuie la dezvoltarea capacității elevilor de a observa și interpreta elementele vizuale, de a se exprima și aprecia creațiile artistice, precum și de a transfera competențele dobândite către alte arii de studiu și către etapele următoare ale parcursului educațional.

O altă particularitate a curriculumului pentru disciplina „Educație plastică” este dezvoltarea progresivă a competențelor de identificare și utilizare a elementelor de limbaj plastic (punct, linie, formă, culoare etc.), aplicarea tehnicilor specifice de exprimare artistică și interpretarea simplă a mesajului vizual. Elevii sunt încurajați să-și exprime ideile prin creații figurative și decorative, să valorifice expresivitatea formelor plastice și să aprecieze creațiile proprii, ale colegilor și ale artiștilor. Finalitățile urmăresc, de asemenea, formarea atitudinilor de curiozitate, admirație față de frumos, gust estetic, creativitate și respect pentru valorile culturale naționale și universale [2, p.256].

Curriculumul pentru disciplina „Educație plastică”, în calitate de obiect al monitorizării, reprezintă un domeniu distinct de analiză pedagogică, orientat nu doar spre verificarea conformității cu normele educaționale, ci și spre adaptarea conținuturilor la particularitățile de vârstă și dezvoltare ale elevilor, asigurarea coerenței dintre finalitățile educaționale și practica didactică, precum și spre eficientizarea strategiilor de predare, învățare și evaluare.

MONITORIZAREA CURRICULUMULUI PREDAT LA DISCIPLINA «EDUCAȚIE PLASTICĂ» ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR DE CĂTRE CADRELE DIDACTICE – MONITORI

În etapa inițială a procesului de monitorizare, cadrele didactice care predau disciplina „Educație plastică” au utilizat Registrul de Monitorizare a Curriculumului (RMC), care includea indicatori relevanți, reflectând aspectele conceptuale ale curriculumului scris. Pentru fiecare indicator au fost prevăzute două rubrici, destinate fixării restricțiilor, viziunilor și dificultăților întâlnite, precum și comentariilor, explicațiilor și sugestiilor de diminuare a acestora. Acest demers a urmărit evaluarea gradului de coerență și corelare dintre curriculumul scris și cel predat, în conformitate cu cadrul conceptual și metodologic propus.

A doua etapă a monitorizării curriculumului a fost cea operațională, vizând analiza curriculumului predat–învățat–evaluat, în raport cu temele concrete din disciplina „Educație plastică”. În această etapă, cadrul didactic–monitor a identificat punctele forte și vulnerabilitățile procesului didactic, precum și dificultățile apărute în desfășurarea activităților de învățare. De asemenea, acesta a formulat comentarii și a înaintat sugestii pentru diminuarea deficiențelor constatate.

Registrul de automonitorizare a fost destinat cadrelor didactice cu rol de monitor și a fost disponibil atât în format digital, cât și, la solicitare, în format tipărit pe hârtie. În acest context, au fost elaborate două tipuri de formulare:

- primul, destinat reflectării aspectelor conceptuale, de conținut și metodologice ale curriculumului la disciplina Educație plastică;
- al doilea, orientat spre monitorizarea efectivă a procesului de predare–învățare–evaluare, prin intermediul căruia cadrul didactic-monitor, în urma activității de automonitorizare, a evidențiat modul de implementare a prevederilor conceptuale și metodologice ale curriculumului scris. Astfel, cadrele didactice au reali-

zat automonitorizarea mai multor lecții din module și clase diferite, completând câte un formular pentru fiecare lecție în parte.

În cadrul acestui compartiment al articolului sunt prezentate succint rezultatele obținute din registrele de monitorizare a curriculumului predat la disciplina Educație plastică pentru clasele primare (o prezentare detaliată a acestor rezultate va fi realizată într-un articol ulterior). Cadrele didactice au evaluat corespondența dintre curriculumul scris și curriculumul predat în baza unor indicatori recomandați, consemnând observațiile și comentariile relevante în registrele de monitorizare.

Au fost analizate următoarele dimensiuni: centrarea pe elev (individualizare, motivare, implicare), formarea graduală a competențelor, învățarea activă/interactivă, actualitatea conținuturilor și interdisciplinaritatea, eficiența evaluării.

Pentru a evidenția modul în care aceste dimensiuni se reflectă în practica educațională, analiza este organizată pe niveluri de clasă și sintetizată în tabelul de mai jos:

Tabelul 1. Corespondența dintre curriculumul scris și cel predat la disciplina *Educație plastică* în clasele primare

Indicatori/ Clase	Clasa I	Clasa a II-a	Clasa a III-a	Clasa a IV-a
Centrarea pe elev	Învățare diferențiată; sarcini individualizate; implicare și motivație crescute; dificultăți în ritmuri de învățare.	Activități creative și participative; responsabilitate crescută; propuse expoziții.	Încurajată exprimarea liberă și creativă; provocări în individualizarea reală în clase numeroase.	Curriculum general, fără orientări clare pentru diferențiere; accent pe produsul final; autonomie limitată.
Formarea graduală a competențelor	Progresie clară prevăzută; necesară adaptarea planificării în funcție de potențialul elevilor.	Obiective centrate pe cunoaștere și aplicare; sarcini adaptate; feedback constant.	Continuitate în formarea competențelor; aprofundare a elementelor plastice; necesară monitorizare individuală.	Ritmuri de învățare variate; dificultăți în respectarea progresiei; lipsa formării de specialitate; recomandată personalizarea.
Învățarea activă/ interactivă	Lecții interactive; exprimare liberă; evitarea sarcinilor tip șablon.	Activități dinamice: analiză vizuală, verbalizare, mișcare; propuse lecții în aer liber.	Activități practice (desen, pictură, colaj); necesară diversificarea metodelor (discuții, grupuri, analiză vizuală).	Predomină reproducerea de modele; resurse limitate; propuse metode moderne, autonomie și diversificare.

Actualitatea și interdisciplinaritatea conținuturilor	Conținuturi atractive, dar colaborare inter/transdisciplinară limitată de orar; propusă adaptarea la contextul elevilor.	Conținuturi accesibile, atractive și corelabile cu alte discipline; propusă adaptarea la interesele copiilor.	Temele pot fi corelate cu tradiții și viața cotidiană; recomandată integrarea cu alte discipline.	Unele concepte prea abstracte; diferențe urban-rural; propusă utilizarea multimedia și diversitate stilistică.
Evaluarea rezultatelor învățării	Evaluare motivantă, corelată cu formele inițială, formativă, sumativă; propusă reflecția și evaluarea reciprocă, inclusiv pentru elevii cu CES.	Evaluare constructivă, implică autoanaliza; expozițiile valorizate.	Recomandată evaluare criterială, orientată pe proces și produs; necesară clarificarea descriptorilor pentru competențe complexe.	Evaluare inițială frecvent omisă; aplicare inegală a evaluării formative; dificultăți în criterii obiective, mai ales pentru elevii cu CES; recomandate portofolii.

CONCLUZII

Analiza comparativă a corespondenței dintre curriculumul scris și curriculumul predat la disciplina *Educație plastică* în învățământul primar (clasele I–IV) a evidențiat o preocupare reală a cadrelor didactice pentru aplicarea principiilor educației centrate pe elev, dezvoltarea competențelor artistice și utilizarea unor metode de predare active și interactive. De asemenea, s-a constatat o înțelegere progresivă a obiectivelor curriculare, reflectată în planificarea și desfășurarea activităților didactice. Cu toate acestea, datele colectate din registrele de monitorizare relevă existența unor provocări persistente, precum: dificultatea diferențierii reale a sarcinilor în funcție de ritmurile individuale de învățare; aplicarea inegală a evaluării formative și inițiale; limitările în utilizarea metodelor moderne și interdisciplinare din cauza organizării rigide a orarului sau a resurselor insuficiente; necesitatea clarificării criteriilor de evaluare, mai ales în contextul lucrului cu elevi cu CES.

În acest sens, se impune: revizuirea și flexibilizarea anumitor prevederi curriculare pentru a permite adaptarea conținuturilor la interesele, nivelul și contextul elevilor; promovarea portofoliului artistic, a evaluării personalizate și a reflecției asupra progresului, nu doar a produsului final. Rezultatele studiului pot contribui la fundamentarea unor măsuri de dezvoltare a predării Educației plastice în învățământul primar**,** asigurând o mai bună coerență între intențiile curriculare și realitatea practică, în beneficiul dezvoltării creativității și expresivității fiecărui elev.

REFERINȚE:

1. GUȚU Vl., ȚURCANU C, ȘEVCIUC M. *Monitorizarea curriculumului școlar: concept și metodologie*. USM, PSESAS. – Chișinău: [S.n.], 2024, – 101 p.: fig., tab. ISBN 978-9975-62-720-7;
2. DARII L. Educația plastică şi didactica educației plastice. În: Didactica disciplinelor din învăţământul primar: Suport de curs / Viorica GoraşPostică, Constatin Ciorbă, [et al.]; coordonator științific: Ludmila Darii. – Chişinău: CEP USM, 2022. – 438 p.: fig., tab. Aut. indicaţi pe vs. f. de tit. – Referințe bibliogr.: p. 229-288. – 50 ex. ISBN 978-9975-159-26-5. 373.3.02(075.8) D 40].

N.B. *Lucrarea a fost realizată în cadrul Subprogramului de Stat „Teoria și metodologia monitorizării continue și ciclice și dezvoltării curriculumului școlar”, cod 01.14.01.*

-

CURRICULUMUL CONTEXTUALIZAT: ÎNTRE PLURALISM CULTURAL ŞI AUTONOMIE CURRICULARĂ

THE CONTEXTUALIZED CURRICULUM: BETWEEN CULTURAL PLURALISM AND CURRICULAR AUTONOMY

CZU: 37.016:316.72 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.63**

Olga DICUSARĂ
ORCID: 0000-0002-9387-465X
E-mail: olga.dicusara@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Postmodernism has redefined the foundations of education by replacing universalism and the absolute authority of knowledge with ideas such as relativism, diversity, and fragmentation. Within this new framework, the contextualized curriculum gains major importance, offering an educational approach that starts from students' concrete realities, their cultural and social identities, and the need to construct personal meaning in learning. Thus, education becomes a process of negotiation and dialogue, rather than a rigid transmission of abstract knowledge. However, this openness faces systemic pressures of standardization, creating a tension that is difficult to balance; the contextualized curriculum may offer a middle-ground solution, providing both coherence and adaptability. Integrating the intercultural dimension into this type of curriculum is essential in increasingly diverse societies, contributing to inclusion, equity, and social cohesion - central values in contemporary education.*

Keywords*: curricular autonomy, contextualization, contextualized curriculum, cultural pluralism, postmodernism*.

INTRODUCERE

În contextul societății postmoderne, caracterizată prin fragmentare, incertitudine și diversitate culturală, discursul educațional contemporan asistă la o reevaluare profundă a funcțiilor curriculumului și a modului în care acesta răspunde nevoilor unei lumi în continuă transformare. Modelul curricular tradițional, bazat pe universalitate, standardizare și neutralitate axiologică, este tot mai contestat în favoarea unor abordări flexibile, sensibile la context, care recunosc pluralismul cultural și specificitatea comunităților educaționale [1, p. 127].

Curriculumul contextualizat apare astfel ca o necesitate pedagogică și socială, capabilă să conecteze conținuturile de învățare cu realitățile culturale, istorice, sociale și identitare ale elevilor. Această abordare presupune nu doar adaptarea formală a programelor școlare la contextele locale, ci și o regândire a procesului educațional din perspectiva experienței personale, a semnificației și a relevanței sociale.

În același timp, autonomia curriculară devine un instrument esențial în arhitectura educației postmoderne, oferind cadrelor didactice și comunităților posibilitatea de a

proiecta, selecta și implementa conținuturi educaționale relevante, în acord cu valorile și nevoile lor specifice. Astfel, curriculumul devine un spațiu al dialogului intercultural, al creativității pedagogice și al rezistenței critice față de uniformizare și presiuni ideologice.

MATERIAL ȘI METODĂ

Există o diversitate de definiții și abordări teoretice care fundamentează conceptul de ***contextualizare***. În linii mari, orice act educațional este contextualizat deoarece se desfășoară într-un cadru spațial (de ex. sala de clasă) și temporal (în timpul orelor sau în afara lor) specific [2, p. 165].

Contextualizarea este adesea legată de constructivism, în special de teoria zonei proxime de dezvoltare a lui L. Vygotsky, care subliniază rolul esențial al interacțiunilor sociale în orientarea procesului de învățare. Ca și această teorie, contextualizarea recunoaște faptul că elevii se bazează pe experiențele și cunoștințele lor anterioare pentru a învăța lucruri noi, creând legături între cunoștințele vechi și cele noi în cadrul contextului de învățare [3, p. 55]. Aceasta îmbunătățește înțelegerea informațiilor și facilitează aplicarea lor în contexte concrete, inclusiv în afara școlii.

De asemenea, contextualizarea este asociată cu abordarea cognitivă, care promovează gândirea critică, investigarea și rezolvarea de probleme în contexte sociale [4].

Conform lui M. Giamellaro (2017), abordările „experiențiale" trebuie să plaseze elevii în contexte ce reflectă situații reale de aplicare a cunoștințelor, apropiate de viața din afara clasei. Aceste abordări – cum ar fi cele „autentice", „in situ", „imersive" sau „curriculum contextualizat" – au ca scop comun contextualizarea învățării pentru a face noțiunile mai semnificative în viața de zi cu zi [apud 5, p. 418].

Pe baza acestor fundamente teoretice, au fost dezvoltate mai multe *abordări pedagogice* care susțin contextualizarea învățării - învățarea prin cercetare/investigație, învățarea prin rezolvare de probleme, învățarea experiențială, abordarea culturală și socio-istorică, abordarea integrată a contextualizării [6, p. 78]. Toate aceste abordări au un element comun, și anume ele fac legătura între ceea ce învață elevii (cunoștințe științifice) și contextul real sau situațiile autentice în care aceste cunoștințe pot fi aplicate.

1. Învățarea prin cercetare/ investigație (Inquiry-Based Learning – IBL) implică angajarea elevilor în procese exploratorii active, ghidate de întrebări autentice și probleme relevante. Această abordare susține construirea cunoștințelor științifice prin intermediul investigației și a reflecției critice, fiind ancorată în metoda științifică. Elevii își dezvoltă competențele cognitive superioare, cum ar fi formularea ipotezelor, colectarea datelor, analiza și interpretarea rezultatelor [7, p. 100]. Prin conectarea învățării la contexte reale, IBL facilitează înțelegerea profundă și durabilă a conceptelor științifice.

2. Învățarea prin rezolvarea de probleme (Problem-Based Learning (PBL)) - este o metodă centrată pe elev, în care procesul de învățare este declanșat de o problemă complexă, autentică, care necesită investigare și rezolvare. Această abordare promovează integrarea cunoștințelor teoretice cu abilități practice și transferul acestora în contexte

variate [8, p. 11]. Prin activarea gândirii critice și colaborative, PBL contribuie la dezvoltarea autonomiei și a competențelor necesare în viața reală.

3. Învățarea experiențială. Modelul învățării experiențiale propus de D. Kolb pune accent pe procesul de învățare ca un ciclu format din patru etape: experiența concretă, observarea reflexivă, conceptualizarea abstractă și experimentarea activă. Această formă de învățare este profund contextualizată, întrucât permite elevilor să conecteze teoria cu practica, prin implicare directă în activități semnificative din punct de vedere personal și social. Experiențele directe facilitează înțelegerea autentică a fenomenelor, sporind motivația și angajamentul în învățare [Apud, 9].

4. Abordarea culturală și socio-istorică. Din perspectiva socio-culturală, învățarea este considerată un proces mediat cultural și social, în care cunoștințele sunt construite în interacțiune cu alții, în contexte istorice și culturale specifice [10]. Prin valorificarea patrimoniului local, a limbajului și a practicilor culturale ale comunității, elevii pot atribui sens personal învățării și își pot consolida identitatea. Această abordare este esențială în educația interculturală și în promovarea echității educaționale.

5. Abordarea integrată - presupune îmbinarea mai multor metode și strategii didactice pentru a construi o învățare complexă, transdisciplinară și contextualizată. Aceasta răspunde nevoilor diverse ale elevilor și permite o abordare holistică a cunoașterii. Într-o astfel de paradigmă, elevii pot explora probleme reale prin cercetare, rezolvare de probleme, colaborare interculturală și reflecție critică, consolidându-și competențele-cheie pentru societatea contemporană [11, p.37].

Tabelul 1. Abordări pedagogice centrate pe contextualizarea învățării [6]

Nr.	Tip de abordare	Descriere	Relevanță
1.	Învățarea prin cercetare (Inquiry-Based Learning – IBL)	Cercetare, întrebări autentice, reflecție critică.	Conectează conceptele științifice la probleme reale și stimulează gândirea critică.
2.	Învățarea prin rezolvarea de probleme (Problem-Based Learning – PBL)	Analiză de probleme complexe, colaborare, aplicare.	Dezvoltă autonomie, abilități practice și transferul de cunoștințe.
3.	Învățarea experiențială (Experiential Learning – Kolb)	Experiențe directe, reflecție, aplicare activă a cunoștințelor.	Leagă teoria de practică și susține implicarea autentică.
4.	Abordarea culturală și socio-istorică	Mediere culturală, context local, patrimoniu.	Valorifică identitatea elevului și promovează echitatea educațională.
5.	Abordarea integrată	Transdisciplinaritate, proiecte, reflecție critică.	Oferă o învățare complexă, flexibilă și holistică.

Aceste abordări reflectă o schimbare de paradigmă în educație, una în care cunoașterea nu mai este transmisă în mod abstract, ci construită activ în contexte autentice, relevante pentru identitatea, cultura și mediul elevilor.

Această schimbare necesită o regândire profundă a curriculumului, dincolo de structurile uniforme și standardizate. Astfel, intervenim în sfera *contextualizării curriculare*, înțeleasă ca proces dinamic de adaptare a finalităților, conținuturilor și strategiilor educaționale la realitățile locale, sociale și culturale ale elevilor. Rezultatul acestui proces este apariția unui **curriculum contextualizat** – un cadru educațional flexibil, reflexiv și receptiv, în care elevul este poziționat în centrul actului educațional, iar învățarea capătă sens în relație cu viața concretă.

Curriculumul contextualizat nu mai este doar o colecție de obiective și teme prescrise, ci devine un instrument pedagogic viu, capabil să articuleze pluralismul cultural, specificul comunității și autonomia profesională a cadrelor didactice. În acest sens, contextualizarea curriculară nu este doar o opțiune metodologică, ci o cerință fundamentală a educației postmoderne, în care școala trebuie să răspundă provocărilor unei societăți diverse și în continuă schimbare.

Analiza literaturii de specialitate a permis identificarea unor **direcții** principale, privind contextualizarea curriculară [5]:

1. Dezvoltarea conexiunilor între curriculum și situațiile familiare elevilor; îmbunătățirea relației dintre curriculum și contextul social în care are loc educația (spațiul educațional);
2. Promovarea unei relații între curriculum și interesele sau caracteristicile elevului (profilul elevului);
3. Modalitățile prin care profesorii adaptează și ajustează curriculumul (rolul profesorului);
4. Adaptarea conținuturilor disciplinare ale curriculumului pentru a fi mai clare și mai interesante pentru elevi (conținutul);
5. Stabilirea unor legături între curriculum și viața reală, cu accent pe diversitate (realitatea socio-culturală).

Aceste dimensiuni evidențiază faptul că contextualizarea curriculară nu este tratată ca o simplă ajustare superficială a conținuturilor, ci ca un proces complex de adaptare a curriculumului la realitățile diverse ale mediului educațional**.** Cele cinci direcții principale sau modalități de realizare a acestei adaptări subliniază dimensiunea multiplă și interconectată a curriculumului contextualizat:

- **Contextualizarea bazată pe realitatea locală** („place-based curriculum”) promovează conectarea învățării la spațiul geografic, cultural și socio-economic în care trăiesc elevii. Această abordare valorifică patrimoniul local, natura, comunitatea și istoria locului, transformând mediul apropiat într-o resursă educațională relevantă [12, p. 9]. Autorii susțin ideea că spațiul în care se desfășoară educația este esențial în organizarea procesului de predare-învățare. Ei consideră că *locul* – purtător de semnificații culturale profunde, parte din obiceiurile de viață, fundalul social și rutinele cotidiene locale – este relevant și interesant pentru elevi și constituie un punct de plecare promițător în planificarea și dezvoltarea curriculumului.

Prin accentuarea acestuia, se poate construi un curriculum apropiat de realitatea trăită și experimentată de elevi, în care conținuturile disciplinare pot fi ușor raportate la situații din viața reală, sporind astfel înțelegerea acestora. Potrivit lui G. A. Smith (2005), educația bazată pe realitatea locală presupune ancorarea procesului educațional în realitățile locale și extinderea învățării spre dimensiuni globale.

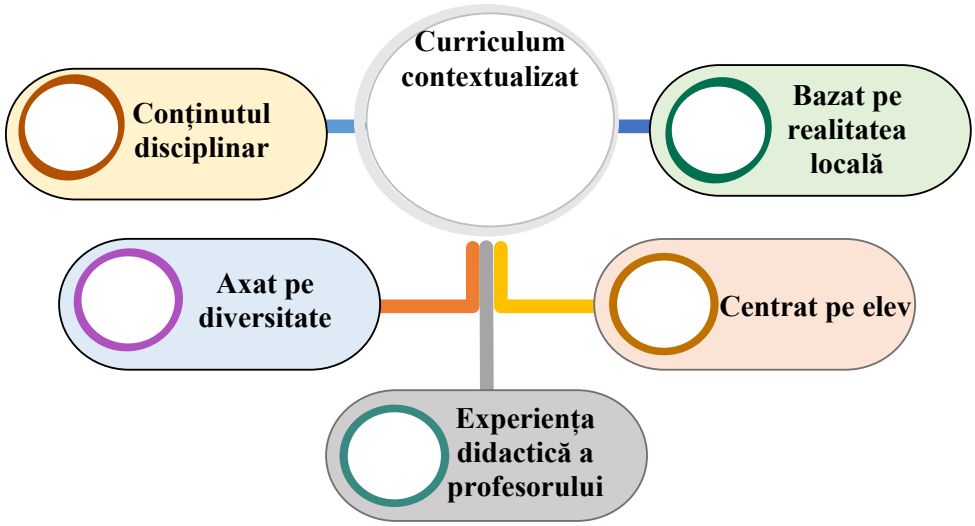

Fig. 1. Direcții de dezvoltare a curriculumului contextualizat [5]

▪ **Contextualizarea bazată pe elev** are în atenție nevoile, interesele, experiențele și identitatea personală a elevului. Curriculumul este adaptat astfel încât să reflecte traseul de viață, stilul de învățare și universul cultural al fiecărui elev, accentuând individualizarea actului educațional și învățarea semnificativă [13].

Presupunând că un curriculum adecvat trebuie să fie apropiat și familiar elevilor**,** pare logic ca elevii înșiși să joace un rol esențial în dezvoltarea conținuturilor curriculare. Literatura analizată demonstrează că, atunci când elevii sunt implicați în propriul proces de învățare, aceștia au șanse mai mari să înțeleagă și să aprecieze experiența educațională, dar și să obțină rezultate mai bune.

▪ **Contextualizarea centrată pe experiența didactică a profesorului** face referire la libertatea și responsabilitatea cadrului didactic de a adapta strategiile de predare, resursele și evaluarea la realitățile concrete ale clasei și ale comunității educaționale. Din această perspectivă, profesorul este un agent de adaptare și inovare curriculară [14, p. 16].

Pentru a avea un curriculum contextualizat, este necesar ca profesorii să utilizeze strategii didactice variate și să creeze medii adaptate nevoilor, așteptărilor, intereselor, ritmurilor și stilurilor diferite ale elevilor. Astfel, modul în care acționează profesorii, felul în care își planifică și implementează lecțiile, cum gestionează clasa și cum organizează mediul de predare și învățare, constituie factori-cheie pentru succesul elevilor.

▪ **Contextualizarea axată pe diversitate** vizează integrarea dimensiunii interculturale, lingvistice, sociale și de gen în proiectarea curriculumului, astfel încât să se asigure incluziunea și echitatea educațională. Ea presupune recunoașterea diferențelor ca resursă și nu ca obstacol în învățare [15].

Acceptând faptul că contextualizarea curriculară este un proces pedagogic care urmărește să stabilească conexiuni între conținuturile disciplinare și situațiile reale de viață trăite de elevi, ținând cont de caracteristicile individuale și culturale ale acestora, devine evident că aceasta trebuie să fie planificată corespunzător pentru a gestiona diversitatea. Această diversitate include numeroase elemente ale fundalului social și cultural al elevilor, ceea ce este deosebit de important în cazul comunităților minoritare. Astfel de situații cer planificare atentă, mai ales atunci când obiectivul este o educație echitabilă pentru toți.

▪ **Contextualizarea conținutului disciplinar** presupune adaptarea conținuturilor și conceptelor predate astfel încât să fie ancorate în situații reale, transversale și relevante pentru viața cotidiană. Se promovează o abordare interdisciplinară și aplicativă, care trece dincolo de învățarea de tip reproductiv [16, p.2].

Conținuturile disciplinare sunt ținta principală a contextualizării curriculare, fiind elementele care trebuie transformate, adaptate și ajustate. Această direcție este mai profundă în legătură cu discipline considerate problematice, precum chimia, științele naturii și matematica. După cum menționează K. S. Sealey și A. Noyes, aceste discipline sunt rar percepute de elevi ca fiind utile sau relevante pentru viața lor din afara școlii [17, p. 239]. În acest sens, contextualizarea curriculară apare ca un proces util și promițător, care le permite profesorilor să abordeze subiectele mai dificile într-un mod mai familiar, sporindu-le semnificația în viața elevilor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Curriculumul contextualizat, prin natura sa, devine un instrument pedagogic complex care articulează pluralismul cultural cu autonomia curriculară, oferind un cadru educațional mai flexibil, echitabil și relevant pentru diversitatea elevilor din societatea postmodernă. Cercetările evidențiază și o tensiune între presiunea standardizării (curriculum național, evaluări externe, indicatori de performanță) și nevoia de flexibilitate, adaptare și incluziune. Curriculumul contextualizat apare ca o posibilă cale de echilibru între aceste două perspective, oferind atât coerență, cât și deschidere.

Totodată, analiza literaturii de specialitate relevă că dimensiunea interculturală a curriculumului contextualizat este adesea nevalorificată, deși are un potențial important în promovarea echității și coeziunii sociale. Într-un context marcat de migrație, mobilitate și diversitate etnică, integrarea dimensiunii interculturale în proiectarea curriculară devine esențială pentru o educație incluzivă și relevantă.

În ciuda constrângerilor sistemice, există un potențial semnificativ pentru adaptarea creativă a conținuturilor în funcție de context, mai ales atunci când cadrul legislativ

permite o autonomie curriculară reală. Pentru ca această viziune să devină funcțională la scară largă, este nevoie de:

- politici educaționale care să susțină autonomia curriculară, oferind spațiu pentru inovație pedagogică și pentru participarea activă a profesorilor în procesul de elaborare a curriculumului.
- promovarea unor proiecte educaționale locale (bazate pe patrimoniu, natură, comunitate) care integrează experiențele elevilor și valorile comunității în demersul educațional. Contextualizarea curriculară poate contribui semnificativ la creșterea relevanței educației pentru elevi, la reducerea abandonului școlar și la consolidarea legăturii dintre școală și comunitate.
- dezvoltarea unei culturi școlare colaborative, în care elevii, părinții, profesorii și reprezentanții comunității să fie implicați în definirea finalităților educaționale și în selectarea conținuturilor disciplinare.
- o reconfigurare a formării inițiale și continue a cadrelor didactice, axată pe dezvoltarea competenței interculturale și competenței de proiectare curriculară.
- realizarea de cercetări empirice care să evalueze impactul curriculumului contextualizat asupra motivației învățării, performanței școlare și dezvoltării competențelor transversale.
- explorarea modului în care contextualizarea se manifestă în discipline școlare concrete, mai ales în cele considerate abstracte sau inaccesibile (matematică, chimie, fizică), precum și în zone multiculturale.
- investigarea corelației dintre autonomia curriculară și implicarea cadrelor didactice în procesele de inovare pedagogică, în diverse contexte educaționale (rural/urban, minoritar/ majoritar).

Astfel, considerăm că conceptul de curriculum contextualizat și metodele pedagogice pe care le inspiră trebuie să fie mult mai larg răspândite în rândul comunității științifice din domeniul educației, al factorilor de decizie la nivel de politici educaționale, profesorilor și a comunității în general. Diseminarea acestuia poate ajuta cadrele didactice și comunitățile educaționale să își reconsidere practicile, să descopere noi abordări sau să clarifice și să susțină metode deja utilizate.

CONCLUZII

Curriculumul contextualizat reprezintă un răspuns pedagogic necesar la realitățile postmoderne ale educației, în care pluralismul cultural și nevoia de autonomie profesională devin piloni centrali ai unei școli democratice și incluzive. Fiind inspirat din paradigma postmodernă, oferă un cadru educațional mai echitabil, mai flexibil și mai ancorat în realitățile diverse ale elevilor. Promovează o educație care nu impune, ci invită la reflecție, negociere de sens și participare activă, consolidând astfel rolul formativ al școlii în societatea contemporană. Totodată solicită o regândire profundă a funcțiilor școlii, o reconceptualizare a rolului actorilor educaționali și o deschidere către diversitate, inovație și participare democratică.

REFERINȚE:

1. PINAR, W. F. *What Is Curriculum Theory?* (2nd ed., Studies in Curriculum Theory). London & New York: Routledge, 2012. 296 p. ISBN 9780203836033.
2. DELCROIX, A., FORISSIER, T. Vers un cadre d'analyse opérationnel des phénomènes de contextualisation didactique. Dans: F. Anciaux, T. Forissier și L.-F. Prudent (Eds.), *Contextualisations didactiques: approches théoriques*. Paris, France: L'Harmattan, 2013. p. 141-185. ISBN 978-2-343-00974-2 Disponible: https://www.academia.edu/5665834/Anciaux_Forissier_et_Prudent_2013_Contextualisations_didactiques_Approches_th%C3%A9oriques_Paris_LHarmattan [Consulté: 01.07.2025] .
3. HUDSON, C., WHISLER, V. R. Contextual Teaching and Learning for Practitioners. In: *Journal on Systemics, Cybernetics and Informatics*, 2008, vol. 6, No. 4, p. 54-58. ISSN 1690-4524. Available: https://iiisci.org/journal/pdv/sci/pdfs/e668ps.pdf [Accessed: 18.06.2025].
4. STONE, J. R. I., ALFELD, C., PEARSON, D., et al. *Building Academic Skills in Context: Testing the Value of Enhanced Math Learning in CTE*. Research report submitted to the Office of Vocational and Adult Education. National Research Center for Career and Technical Education, University of Minnesota, Minneapolis, MN, 2006. 115 p.
5. FERNANDES, P., LEITE, C., MOURAZ, A., et al. Curricular Contextualization: Tracking the Meanings of a Concept. In: *The Asia-Pacific Education Researcher*, 2013, 22(4), p. 417-425. Available: https://doi.org/10.1007/s40299-012-0041-1 [Accessed: 28.06.2025].
6. L'HEUREUX, K., AYOTTE-BEAUDET, J.-P., HASNI, A. Apprendre à contextualiserl'éducation scientifique en formation initiale. Didactique, 2024, 5(3), p. 74-106. Disponible: https://www.researchgate.net/publication/385748995_Apprendre_a_contextualiser_l'education_scientifique_en_formation_initiale [Consulté: 01.07.2025].
7. HMELO-SILVER, C. E., DUNCAN, R. G. Scaffolding and achievement in problem-based and inquiry learning: A response to Kirschner, Sweller, and Clark. In: *Educational Psychologist*, 2007, 42(2), p. 99–107. Available: https://doi.org/10.1080/00461520701263368 [Accessed: 28.06.2025].
8. SAVERY, J. R. Overview of problem-based learning: Definitions and distinctions. In: *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, Purdue University Press, 2006, 1(1), p. 9–20. DOI: 10.7771/1541-5015.1002. Available: https://docs.lib.purdue.edu/ijpbl/vol1/iss1/3 [Accessed: 18.06.2025].
9. MOON, J. A. *A Handbook of Reflective and Experiential Learning: Theory and Practice*. London & New York: Routledge Falmer, 2004. 248 p. ISBN 9780415335157.

10. WERTSCH, J. V. *Voices of the Mind: A Sociocultural Approach to Mediated Action*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1991. 264 p. ISBN 9780674940529
11. HILL, S., KERSHAW, D. Student-centred curriculum integration in primary schools: Nurturing democratic citizenship in Aotearoa New Zealand. In: *Curriculum Perspectives*, 2024, 44, p. 35–46. Available: https://doi.org/10.1007/s41297-024-00234-1 [Accessed: 12.06.2025].
12. GRUENEWALD, D. A. The Best of Both Worlds: A Critical Pedagogy of Place. In: *Educational Researcher*, Thousand Oaks, CA: American Educational Research Association, 2003, 32(4), p. 3–12. Available: https://journals.sagepub.com/doi/10.3102/0013189X032004003 [Accessed: 22.06.2025].
13. TOMLINSON, C. A. *How to Differentiate Instruction in Mixed-Ability Classrooms* (2nd ed.). Alexandria, VA: ASCD (Association for Supervision and Curriculum Development), 2001. 128 p. ISBN: 9780871205124.
14. SHULMAN, L. S. (1987). Knowledge and Teaching: Foundations of the New Reform. In: *Harvard Educational Review*, 1987, 57(1), p. 1–22. Cambridge, MA: Harvard Education Publishing Group. DOI: 10.17763/haer.57.1.j463w79r56455411 Available: https://hepgjournals.org/doi/10.17763/haer.57.1.j463w79r56455411 [Accessed: 23.06.2025].
15. BANKS, J. A., BANKS, C. A. M. (Eds.). (2010). *Multicultural Education: Issues and Perspectives* (7th ed.). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, 2010. 462 p. ISBN 9780470483282.
16. DRAKE, S. M., REID, J. L. Integrated Curriculum: Increasing Relevance While Maintaining Accountability. *What Works? Research into Practice,* Research Monograph, No. 28. Toronto, ON: Ontario Ministry of Education, 2010, p 1-4. ISBN: 978-1-4435-2173-1. Available: https://www.academia.edu/49498686/Integrated_Curriculum_Increasing_relevance_while_maintaining_accountability [Accessed: 07.07.2025].
17. SEALEY, P., NOYES, A. On the relevance of the mathematics curriculum to young people. In: *The Curriculum Journal*, 2010, 21(3), p. 239–253. doi:10.1080/09585176.2010.504573 [Accessed: 17.06.2025].

N.B. *Articol a fost elaborat în cadrul subprogramului 011401 "Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar".*

LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN CLASA A IX-A: REFLECȚIILE PRACTICIENILOR POST-MONITORIZARE

ROMANIAN LANGUAGE AND LITERATURE IN THE 9th GRADE: POST-MONITORING REFLECTIONS OF PRACTITIONERS

CZU: 37.016:811.135.1:373.5.046. **https://doi.org/10.59295/spd2025s.64**

Viorica GORAȘ-POSTICĂ
ORCID: 0000-0001-9096-621X
E-mail: viorica.goras@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Lia BOTNARI
ORCID: 0009-0006-1879-0639
E-mail: liabotnari.vieru@gmail.com
Instituția Publică Liceul Teoretic „Gaudeamus”, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This study includes the results of a qualitative research, conducted with a group of 12 teachers of Romanian Language and Literature, in different types of institutions and with different work experience, who taught the subject in the 2024-2025 academic year, to 9th grade students. The investigation was carried out based on the National Curriculum Monitoring Register (coord. Vl. Guțu), which proposed a comprehensive paradigm on the given dimensions, including various indicators with multiple requests for response, observation, and application. Based on current educational policy documents, in general, and on the Curriculum/ Syllabus capitalized in the current textbook, in particular, the opinions of the teaching staff, analyzed by the project experts, can serve as reflective benchmarks for future designers of curricular documents, but also for classroom teachers, in order to optimize and streamline the educational act and student performance.*

Keywords: *Curriculum, monitoring process, Romanian Language and Literature, school subject, textbook.*

INTRODUCERE

Alături de alte instrumente de lucru, precum *Codul Educației al Republicii Moldova (2014, actualizat sistematic), Cadrul de Referință al Curriculumului Național (2017)*, *Standardele de eficiență a învățării (2012)* sau *Referențialul de evaluare a competențelor specifice formate elevilor (2014)*, *Curriculumul național la disciplina Limba și literatura română (2018-2019)* constituie actul fundamental al politicii educaționale în vigoare, menit să înlesnească efortul didactic continuu pentru a ajuta elevul să-și dezvolte mai multe competențe-cheie, inclusiv de a comunica în limba română, și cea de exprimare culturală și de conștientizare a valorilor culturale (art.11) [1]. Constituit în baza unei dihotomii complementare, a ***educației lingvistice*** și a ***educației literar-artistice***, docu-

mentul conceptual-normativ al disciplinei se axează pe competențele școlare specifice disciplinei pentru fiecare etapă de școlarizare, punctând aspecte reglatorii pentru demersul didactic.

În acest sens, *Strategia Națională de dezvoltare Educația 2030,* care își propune pentru aspectul de *Educație relevantă și de calitate pe tot parcursul vieții* să adapteze sistemul educațional la noile abordări care ajută elevii și studenții să învețe abilități precum gândirea critică, colaborarea și conștientizarea preocupărilor globale, impune necesitatea revizuirii permanente a conținutului didactic predat la clasă. [3]. Dat fiind faptul că societatea este în continuă schimbare, adaptate și modernizare, școală trebuie să pregătească elevii pentru a face față acestor provocări permanente. Astfel, odată cu implementarea noului manual LLR, clasa a IX-a, am completat pe parcursul anului de studii 2024-2025, Registrul de monitorizare a curriculumului predat [5, p. 48-51], utilizat în cazul nostru ca instrument de cercetare la disciplina cu numărul unu în toate planurile de învățământ din istoria școlii românești. Dintre funcțiile cele mai importante, exercitate de manualul școlar, le-am urmărit pe cele explicitate în Cadrul de Referință al Curriculumului Național – de informare, formativă, stimulativă și de autoinstruire [3, p. 54].

MATERIAL ȘI METODĂ

Realizat pe un eșantion variat de cadre didactice care predau în mediul rural sau urban, cu un grad divers de pregătire în domeniu (de la tineri specialiști la profesori cu grad didactic superior), cu un număr mai mare sau mai mic de elevi, Registrul de monitorizare a Curriculumului la disciplină a scos în evidență câteva elemente definitori pe care noul manual de LLR a reușit într-o măsură oarecare „să le acopere”.

În prezentul studiu, ne vom axa atenția pe indicatorii, la care s-a atras o atenție deosebită în cadrul Atelierelor de discuție, privind prevederile conceptuale ale curriculumului scris precum: *centrarea pe elev, formarea graduală și etapizată a competențelor generale și specifice (unităților de competență la disciplină), învățarea activă și interactivă, orientarea spre interdisciplinaritate a unităților de conținut,* dar și *evaluarea rezultatelor învățării din prisma motivației și a eficientizării*. În acest sens, fiecare dintre cadrele didactice respondente și-a notat în mod individual punctul de vedere, în dependență de trăsăturile definitorii ale fiecărui aspect notat mai sus, operând cu exemple concrete din manualul în vigoare sau situația didactică observată la clasă (gradul de dificultate al comprehensiunii sau motivarea de învățare a elevilor în diverse situații etc.). Sinteza selectivă din aceste registre ne-a furnizat reperele de analiză a rezultatelor monitorizării în cadrul Atelierelor de discuție, ca formă complementară de cercetare aplicativă, care au demonstrat plusvaloare pedagogică prin facilitarea schimbului de experiență între participanți, dar și prin posibilitatea de clarificare a varii întrebări, apărute pe parcursul activității inovatoare pentru toate cadrele implicate, cea de *monitor* al Curriculumului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Reiterând definiția conceputul de competență școlară, expusă în *Cadrul de Referință al Curriculum-ului Național* operăm cu „un sistem integrat de cunoștințe, abilități și valori, formate și dezvoltate prin învățare, a căror mobilizare permite identificarea și rezolvarea diferitor probleme în diverse contexte și situații" [3, p.10]. Motiv pentru care este impetuos necesară cunoașterea gradului de motivație pentru învățare în rândul elevilor, fapt ce contribuie la identificarea strategiilor necesare actului predării de către cadrul didactic. Referindu-ne la ***centrarea pe elev***, am depistat, în timpul consultațiilor cu practicienii, că avem un grad diminuat de interes pentru disciplină, mai ales, în contextul studierii textelor din manualul în uz [4, 205 p.] cu un limbaj mult prea sofisticat și complicat pentru nivelul de comprehensiune al elevului mediu (4, p. 48, p. 71, p. 127). Motiv pentru care, profesorul este nevoit „să decodifice" pe parcursul lecturi, împreună cu elevii, o bună parte dintre cuvintele utilizate în text și abia apoi să purceadă la activități de explorare a conținutului textului propriu-zis. Fapt ce constituie, pe de o parte, motiv de plictiseală pentru elevii cu un nivel ridicat de cunoștințe, dar o sarcină absolut necesară pentru elevii cu un vocabular sărăcăcios, iar profesorul este pus în situația de a preconiza activități suplimentare pentru fiecare dintre categoriile de elevi, căci o bună parte dintre însărcinările manualului sunt prevăzute, mai ales, pentru elevii cu un nivel sporit de cunoștințe.

Desigur studierea textul literar este, recomandată a fi construită în cheia de taxonomiei revizuite a lui B. Bloom, bazată pe ordinea operațiilor iminente de *cunoaștere, înțelegere, aplicare, analiză, sinteză* și *evaluare*. Totuși nu trebuie trecută cu vederea nici „perspectiva structuralistă", adică „școala trebuie să dea elevilor *instrumente intelectuale creative*", mai ales pentru ca aceștia din urmă „*să acționeze* și *să producă* (fișe, scheme, tabele, indicatoare de lectură etc), […căci] orice opțiune metodologică se poate dovedi bună dacă perseverezi în dialogul cu textul și reușești să acumulezi un număr semnificativ de „fapte", care [...] vor impune o anumită interpretare a operei, fie și una modestă, dar profitabilă ca exercițiu gnoseologic", afirmă Raisa Leahu în studiul didactic-aplicativ *Textul liric: lectură, înțelegere și interpretare* [6. p.5].

Pentru indicatorul de ***formare graduală și pe etape a competențelor generale și specifice la disciplină,*** ținem să menționăm că, actualmente, au fost propuse de către MEC atât proiectarea de lungă durată la disciplină, cât și proiectarea zilnică în acces deschis și gratuit, fapt ce reprezintă pentru marea majoritate a cadrelor didactice un mare avantaj: pe de o parte constituie un „ghid" în construirea demersului didactic propriu sau un model de urmat pentru tinerii specialiști. În dependență de nivelul fiecărei clase, proiectele pot fi ajustate sau completate cu alte fișe, instrumente, tehnici, metode, dar, în principiu, pot fi utilizate și în forma propusă pe site-ul ministerului, dat fiind faptul că există concordanța potrivită dintre prevederile curriculumului, proiectările de lungă și scurtă durată, dar și unitățile manualului. În același timp, nu putem eluda și faptul că printre colegii implicați în procesul de monitorizare a Curriculumului, am atestat mai

multe păreri care infirmau necesitatea/rațiunea acestor proiectări și au mărturisit sincer că nu le-au deschis niciodată, deoarece nu pot admite faptul ca altcineva sa le proiecteze lecția ce urmează să o desfășoare cu un grup specific de beneficiari, într-un context inedit.

De asemenea, instrumente potrivite pentru instruirea elevilor și pregătirea corespunzătoare pentru examenele de capacitate le reprezintă și multitudinea de culegeri de teste sub varii denumiri (Preparator, teste sumative, evaluări sumative etc cu posibile variante de răspuns), dar și cele propuse de către minister care au baremul de corectare, din care elevul își poate „construi" un răspuns pe măsura așteptărilor evaluatorului pornind de la anumite modele. Totuși, pe de o parte, faptul că aceste modele de teste nu au caracter obligatoriu constituie un avantaj și lasă libertate cadrului didactic de a alege independent instrumentul de lucru pentru o evaluare calitativă și cantitativă a cunoștințelor, achizițiilor și abilităților discipolilor săi acumulate pe parcursul unității de învățare. Pe de altă parte însă, atestăm multe cazuri în care, cu diferite pretexte („nu permite administrația să recomandăm, să cerem părinților să le cumpere", „părinții nu dispun de surse financiare", "majorității elevilor le este suficient minimumul obligatoriu din manual" etc.), profesorii „nu se obosesc" a căuta și a alege în mod diferențiat măcar unul dintre multiplele auxiliare didactice prezente pe piața de carte, cel puțin, pentru a asigura progresul individual al unor elevi, care, cu siguranță au nevoie de mai mult decât poate oferi manualul, oricât de consistent ar fi.

Analizând indicatorul de ***învățare activă și interactivă***, Curriculumul, dar, inclusiv manualul actual, oferă o varietate de tehnici și metode activ-participative, solicitând în mod frecvent implicarea digitatului, deși este foarte important și modul în care profesorul facilitează implicarea tehnologiilor la orele de Limbă și literatura română, or, riscăm, pe alocuri, să nu obținem calitatea scontată. Desigur că nu ne putem baza numai pe indicațiile manualului, pentru că acesta este un instrument de lucru necesar, dar nu singurul în acest sens. Deopotrivă, nu putem evita implicarea tehnologiilor la ore, căci vom reuși mai greu să atragem atenția generației Z asupra subiectelor pe care le pune în discuție.

Se atestă, la nivel general, scăderea drastică a interesului față de lectură, motiv pentru care parcursul didactic trebuie proiectat în perspectivă, atelierele de lectură trebuie să fie concepute în variantă diacronică și să fie apreciate în timp, fără a se urmări, neapărat, notarea implicării elevului la fiecare etapă. În felul acesta, listele de lectură propuse la clasă trebuie ajustate și completate permanent, cu noi titluri, astfel încât să incite și să inspire, să atragă și să provoace tânărul cititor prin curiozitate și descoperire. De exemplu, am putea utiliza *prezentarea de carte* „în vederea realizării principiului estetic, care orientează alegerea strategiei didactice ce vizează tendința de estetizare, care are în vedere analiza operei literare din perspectiva estetică" [7, p.96]. De asemenea, cărțile audio, operele dramatizate, spectacolele puse în baza lor, ecranizările în diferite surse media reprezintă un mare avantaj de cunoaștere artistică și a experiențelor de viață, în general, dar și de dezvoltare a gustului estetic, a exprimării culturale, a plăcerii lecturii, a ascultării textului etc.

În ceea ce privește ***actualitatea unităților de conținut și orientarea lor spre interdisciplinaritate*** este de menționat faptul că deși se atestă o deschidere spre alte discipline (istorie, geografie, limbi străine), ceea ce constituie un real interes pentru elevi la etapa actuală precum orientarea în carieră nu își are „spațiul propice" acordându-i-se prea puțin timp, deși în Curriculumul Național *Ghidarea în carieră* este propusă drept temă obișnuită, nu ca una generică. Desigur că aceste aspecte ale integrării diferitor discipline pot constitui aspectul de creativitate didactică al profesorului, totuși, ținând seama de aspectul de vârstă și interesul sporit al elevilor pentru astfel de activități integratoare, bine ar fi ca manualul să fie mai ofertant în acest sens.

Ultimul, dar nu după importanță, indicator asupra căruia ne-am oprit atenția în cadrul atelierului de discuție a fost aspectul de ***evaluare a rezultatelor învățării din prisma motivației și a eficientizării.*** La acest capitol, manualul în vigoare conține câteva lacune în viziunea practicienilor precum lipsa cu desăvârșire a probelor de evaluare din manual și a secvențelor recapitulative pentru fiecare unitate de învățare. Acest aspect rămâne pe seama cadrelor didactice care, pe de o parte, vor să varieze tipurile de evaluări sumative, pentru a pregăti elevul nemijlocit pentru viață, deoarece proba scrisă nu constituie singura modalitate de evaluare calitativă pe care o putem utiliza. Pe de altă parte, în clasa a IX-a, elevul este orientat mai mult spre finalitatea nemijlocită a treptei de școlarizare, examenul de capacitate de la sfârșitul anului școlar, fapt ce îl determină să se orienteze mai puțin pe calitatea evaluărilor orale, a prezentărilor, a proiectelor, a elaborării textelor de orice fel, ci, mai curând, pe realizarea testelor de eșantion sau cele care respectă structura viitorului examen, aceasta, în ultimă instanță, constituind un proces de continuă exersare și dezvoltare.

Astfel, dintre cele șapte criterii generale de evaluare a Curriculumului, pe care le regăsim în literatura de specialitate - echilibrul, relevanța, potențialul, conformitatea, pertinența, coerența și aplicativitatea [Cf. 5], indicatorii monitorizați de noi au vizat, în mod special, *relevanța, coerența și aplicativitatea*, acestea fiind mai lejer observabile în activitatea cotidiană de predare-învățare-evaluare, dar și în comportamentul și produsele elevilor.

RECOMANDĂRI și CONCLUZII

În acest context, ne propunem câteva recomandări de care sperăm, se va ține cont într-o măsură mai mare decât până acum. În primul rând, ar fi bine ca, cel puțin varianta electronică a manualului respectiv să fie color. Școlile dispun, în mare măsură, de tehnologii digitale (televizoare și proiectoare), astfel încât exercițiul de comparație a textului cu vreo pictură/ sculptură celebră să nu necesite efortul suplimentar al cadrului didactic de a căuta de sine-stătător elementele de artă în cauză. Lista de lectură propusă spre studiere să fie mai ofertantă, cu un grad variat de dificultate, adică pentru elevii de nivel mediu, dar și sub nivelul mediu, (nu dispunem doar de elevi olimpici în sălile de clasă, deși ne-am bucura enorm să fie așa!), același lucru se referă și la formularea sarcinilor în

sine, uneori cerința debusolează într-atât, încât evitarea efectuării temei pentru acasă cu ajutorul inteligenței artificiale este aproape imposibilă.

De asemenea, în proiectările zilnice propuse de către MEC, nu au fost identificate nici ore de sinteză, nici de evaluare, nici, mai ales, de analiză a probelor. În acest context, cadrul didactic este pus în situația de „a-și inventa" singur repere clare de evaluare ale unui produs, fie el și propus în manual sau în proiectarea de lungă sau scurtă durată, ceea ce afectează calitativ evaluarea obiectivă a unui produs, dat fiind faptul că parametrii apreciați/ depreciați variază de la un profesor la altul. Menționăm că este de ajutor în acest sens, *Referențialul de evaluare a competențelor specifice formate elevilor (2014),* totuși, aceste aspecte ar trebui implementate în manualul de bază pentru a fi cunoscute și de către elev în momentul realizării unui produs. Acest fapt ar contribui la exersarea nemijlocită a criteriilor de obiectivitate a evaluării, dacă, de exemplu, elevul ar vedea în manual exemple de texte descriptive, narative, reflexive cu trăsături definitorii și criterii de apreciere sau depunctare în maniera examenului de capacitate.

În aceeași ordine de idei, se înscriu și teste-joc, care nu pot fi considerate obiective, or elevii au învățat între timp să trișeze sau să încerce în repetate rânduri aceeași probă, iar rezultatul nu reprezintă decât memorizarea mecanică și are de suferit calitatea cunoștințelor în sine. De aceea, nu putem combate necesitatea revenirii la aspectul tradițional al lecției de Limbă și literatură română, în care actantul principal, elevul, este atât cititor, cât și purtător de cuvânt permanent, care, pe lângă necesitatea continuă de a învăța anumite unități de conținut, „fac(e) apel la cunoștințele pe care le a(re), la experiența (sa) de viață și estetică, oferă scenarii de alternativă" [8, p.74], pe lângă personajele din textele propuse pentru studiu.

CONCLUZII

În calitate de concluzie finală, evidențiem importanță procesului de consultanță a opiniilor practicienilor pe marginea procesului ghidat de monitorizare la nivel național, desfășurat de manieră sistematică prin instrumente complexe, care să pună în valoare aspectele pozitive ale documentelor curriculare, dar și să colecteze opinii, întrebări, probleme diverse ale practicienilor cu statut profesional diferit, inclusiv recomandări de optimizare, bazate pe experiențe din diverse contexte educaționale. Toate acestea, sperăm, să devină utile viitorilor autori de piese curriculare, mai ales că procesul de reformă a demarat deja, iar Curriculumul și manualele reclamă actualizări și ameliorări sensibile pe toate dimensiunile.

REFERINȚE:

1. Codul Educației al Republicii Moldova, 2014, actualizat 2024. Disponibil: https://www.legis. md/cautare/getResults?doc_id=110112&lang=ro. [Accesat: 9.06.2025]

2. Strategia de dezvoltare *EDUCAȚIA 2030.* Disponibil: https://ipp.md/wp-content/uploads/ 2022/06/Buletin-informativ-aprilie-Educatia-2030.pdf. [Accesat: 22.06.2025]
3. *Cadrul de referință al Curriculum-ului Național* 2017. Disponibil: https://ipp.md/wp-content/uploads/2017/03/c-Cadrul_de_Referinta_al_Curriculumului_National.pdf. [Accesat: 12.06.2025]
4. GRAMA-TOMIȚĂ, A., Onofrei D. ș.a. *Limba și literatura română*, manual pentru clasa a IX-a, Chișinău: Cartier educațional, 2024, 205 p. ISBN 978-9975-86-780-1.
5. GUȚU, Vl., ȚURCANU, C., ȘEVCIUC, M. Monitorizarea curriculumului școlar: concept și metodologie. Chișinău: CEP USM, 2024, 101 p. ISBN 978-9975-62-720-7.
6. LEAHU, R., *Textul liric. Lectură, înțelegere, interpretare*, Chișinău: ARC, 2011, 140 p. ISBN 978-9975-61-660-7.
7. MARIN, M., *Didactica lecturii. Interacțiunea elev-operă literară din perspectiva atitudinilor și valorilor literar-artistice*, Chișinău: Cartier, 2013, 134 p. ISBN 978-9975-79-861-7.
8. ȘCHIOPU, Const. Opera literară: receptare și interpretare, Chișinău, Combinatul Poligrafic, 2022, 223 p. ISBN 978-9975-3207-4-0

N.B. *Studiul a fost elaborat în cadrul Subprogramului de Stat Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a Curriculumului școlar, cod TMMDCCCȘ, cod 01.14.01*

MONITORIZAREA CONTINUĂ A CURRICULUMULUI ȘCOLAR: PREMISĂ PENTRU EVIDENȚIEREA NEVOILOR PROFESIONALE ALE CADRELOR DIDACTICE

CONTINUOUS MONITORING OF THE SCHOOL CURRICULUM: A PREREQUISITE FOR IDENTIFYING THE PROFESSIONAL NEEDS OF TEACHING STAFF

CZU: 373.016:37.011.3-051 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.65**

Angela POTÂNG
ORCID: 0000-0001-9849-8457
E-mail: angela.potang@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The aim of this study is to highlight how the continuous monitoring of the school curriculum contributes to the identification and in-depth understanding of the professional and personal needs of teaching staff. Through a systematic analysis of the curriculum implementation process in practice, the research seeks to capture the real challenges faced by educational actors and to reveal the areas where support for continuous professional development is needed. To collect data, the Questionnaire for Identifying the Professional Needs of Teaching Staff was used, applied to a sample of 1501 teachers. It focused on two essential dimensions of school curriculum implementation: the application of teaching strategies and the adaptation of the educational process to the diverse needs of students. The results revealed that the highest percentage of participants (42.9%) believe they need support in understanding and integrating STEM and STEAM concepts into their lessons. Additionally, teachers reported difficulties in creating differentiated tasks for heterogeneous student groups, as well as a need for resources to support the promotion of student autonomy in learning.*

Keywords: *school curriculum monitoring, professional needs, teachers.*

INTRODUCERE

Monitorizarea continuă a curriculumului școlar reprezintă un proces sistematic, coerent și planificat, orientat spre observarea, analiza și evaluarea modului de implementare a curriculumului în practică. Acest demers are ca obiectiv fundamental asigurarea calității actului educațional și adaptarea conținuturilor și metodologiilor didactice la nevoile reale ale elevilor și la cerințele societății contemporane [1]. În cadrul acestui proces, sunt vizate activități precum colectarea periodică de date privind desfășurarea lecțiilor, evaluarea planificărilor activităților, aplicarea de chestionare actorilor educaționali (elevi, profesori, părinți), precum și monitorizarea resurselor utilizate. Analiza implementării curriculumului permite aprecierea nivelului de conformitate cu programele oficiale, echilibrul dintre teorie și practică, precum și integrarea competențelor-cheie. În lucrarea *Conceptul Dezvoltării Curriculumului Școlar*, V. Guțu și colab. (2024) evidențiază

importanța monitorizării continue a curriculumului ca instrument esențial pentru asigurarea calității educației, adaptarea conținuturilor la nevoile elevilor și fundamentarea politicilor educaționale. Autorii subliniază necesitatea unui mecanism funcțional și coerent de monitorizare care să permită identificarea disfuncționalităților din practică și să asigure actualizarea permanentă a procesului educațional [2]. Un rol important îl are identificarea dificultăților și a nevoilor profesionale ale cadrelor didactice în procesul de aplicare a curriculumului, cum ar fi lipsa resurselor didactice, supraîncărcarea conținuturilor, nepotrivirea între orientările oficiale și strategiile folosite în sala de clasă. În acest context, monitorizarea curriculumului școlar devine un instrument valoros pentru evidențierea nevoilor profesionale ale cadrelor didactice, facilitând formularea unor propuneri de formare continuă și ajustarea strategiilor didactice. E știut faptul, că în ultimii ani, cerințele față de profesori s-au diversificat semnificativ, reflectând transformările rapide din societate, tehnologii infomaționale și din domeniul educației. Accentul tot mai mare pus pe competențele digitale, pe adaptarea la diversitatea elevilor, pe implementarea unor metode de predare moderne și pe utilizarea tehnologiilor educaționale avansate generează presiuni constante asupra cadrelor didactice. În plus, integrarea abordărilor incluzive și alinierea procesului educațional la cerințele pieței muncii moderne reclamă un efort susținut de adaptare profesională. Prin analiza modului în care curriculumul este implementat în practică, se pot evidenția dificultățile întâmpinate de profesori în procesul de predare, lacunele de competență profesională și zonele în care este necesară intervenția formativă. Corelarea procesului de monitorizare a curriculumului cu analiza nevoilor profesionale ale personalului educațional oferă o viziune integrată și adaptativă asupra dezvoltării sistemului educațional, centrată pe sprijinul real acordat profesorilor în fața noilor provocări. Nevoile profesionale ale cadrelor didactice sunt reflectate și în documentele elaborate de organisme europene și globale, cum ar fi: *Standardele profesionale internaționale pentru profesori,* care definesc competențele esențiale ale profesorilor într-un cadru global, punând accent pe flexibilitate, competențe interculturale și adaptarea la noile tehnologii. Acestea evidențiază necesitatea unei actualizări constante a cunoștințelor și abilităților didactice [3]; *conceptul de învățare pe tot parcursul vieții,* promovat de UNESCO (2020), este considerat un pilon esențial pentru dezvoltarea profesională durabilă. Cadrele didactice trebuie sprijinite prin oportunități educaționale continue, accesibile și relevante, pentru a răspunde provocărilor profesionale și sociale emergente [4]. În plan european, raportul „Carierele cadrelor didactice în Europa: acces, progres și sprijin" (Comisia Europeană/EACEA/Eurydice, 2018) oferă o analiză cuprinzătoare asupra parcursului profesional al cadrelor didactice, abordând aspecte precum accesul în profesie, dezvoltarea carierei și sprijinul instituțional. Capitolul 5 al acestui raport evidențiază evaluarea cadrelor didactice ca instrument esențial în identificarea nevoilor de formare, în vederea îmbunătățirii calității educației [5].

Problematica nevoilor profesionale ale pegagogilor este abodată de cercetătoarea Hannele Niemi (2015), de la Universitatea din Helsinki, care evidențiază în lucrarea *„Teacher Professional Development in Finland: Towards a More Holistic Approach"*

modul în care Finlanda sprijină dezvoltarea profesională a cadrelor didactice printr-o strategie holistică, adaptată nevoilor acestora pe tot parcursul carierei. Dezvoltarea profesională nu se limitează la formarea formală, ci include colaborarea între profesori, cercetarea pedagogică, monitorizarea curriculei și autonomia în luarea deciziilor. Programele de formare continuă a profesorilor sunt corelate cu nevoile școlilor și elevilor, universitățile având un rol central [6].

METODOLOGIE

Scopul acestui studiu este de a evidenția modul în care monitorizarea continuă a curriculumului școlar contribuie la identificarea și înțelegerea profundă a nevoilor profesionale și personale ale cadrelor didactice. Prin analiza sistematică a procesului de implementare curriculară în practică, cercetarea urmărește să surprindă provocările reale cu care se confruntă actorii educaționali și să scoată la iveală ariile în care este necesară susținerea formării continue. Astfel, monitorizarea curriculumului este abordată nu doar ca o activitate de control și evaluare, ci ca un instrument strategic de diagnoză pedagogică**,** capabil să orienteze politicile educaționale spre dezvoltarea profesională autentică și adaptativă a personalului didactic.

Instrumente de măsură

A fost utilizat *Chestionarul de identificare a nevoilor profesionale ale cadrelor didactice*, care cuprinde două dimensiuni ale implementării curriculumului școlar.

- Nevoia de a înțelege modul în care elevii învață și relaționează. Itemii analizează necesitatea cadrelor didactice de a dobândi cunoștințe și competențe legate de psihologia elevilor, gestionarea comportamentelor dificile și adaptarea procesului educațional la diversitatea ritmurilor de învățare.
- Nevoia de a proiecta și realiza un proces de învățare semnificativă. Această subcategorie investighează cerințele legate de proiectarea lecțiilor centrate pe elev, utilizarea strategiilor inovative și transdisciplinare, precum și integrarea abordărilor STEM/STEAM pentru a stimula dezvoltarea competențelor elevilor.

Participanții la studiu au fost 1.501 cadre didactice, dintre care 97,7% sunt femei și restul bărbați. În ceea ce privește nivelul de învățământ la care activează, 21,3% predau la liceu, 46,2% la gimnaziu și 32,5% la nivel primar. Distribuția pe vârste arată o reprezentare echilibrată între categoriile principale. Cei mai mulți respondenți fac parte din categoria „peste 55 de ani" (29,6%), urmați îndeaproape de cei cu vârste între 35 și 44 de ani (28,9%) și 45–54 de ani (26,2%). Categoria de vârstă 25–34 de ani este mai puțin reprezentată, cu 12,7%, iar tinerii sub 25 de ani sunt prezenți de 2,6 %. Eșantionul de pedagogi este dominat de cadre didactice cu experiență îndelungată, 54,3% având peste 20 de ani vechime, iar 24,5% între 11 și 20 de ani. Profesorii cu experiență medie (4-10 ani) reprezintă 12,6%**,** iar cei aflați la început de carieră (sub 3 ani) sunt 130 de debutanți, ceea ce constituie 8,6%**.**

REZULTATE ȘI DISCUȚII

La întrebarea *„Ce tip de sprijin considerați necesar pentru a aplica strategii care să stimuleze motivația și responsabilizarea elevilor pentru propria învățare?”*, cadrele didactice au fost invitate să selecteze una sau mai multe opțiuni dintr-o listă orientativă, care a inclus: nevoia de instruire în utilizarea metodelor de învățare bazate pe proiecte și pe interesele elevilor (ex. crearea proiectelor interdisciplinare care să stimuleze curiozitatea și implicarea); sprijin pentru implementarea evaluării formative care să crească motivația elevilor (ex. oferirea de feedback constructiv și utilizarea metodelor de autoevaluare); resurse pentru dezvoltarea activităților ce promovează autonomia elevilor (ex. utilizarea jurnalelor de învățare, planurilor individuale de studiu și aplicațiilor digitale pentru managementul timpului).

Rezultatele obținute de la cei 1501de subiecți au arătat că principalele tipuri de sprijin pe care cadrele didactice le consideră necesare pentru a aplica strategii eficiente în stimularea motivației de învățare și responsabilizarea elevilor față de propria învățare sunt: resurse pentru promovarea autonomiei elevilor (46,6%**),** profesorii își doresc instrumente moderne și structurate pentru a încuraja elevii să își gestioneze mai bine procesul de învățare. Instruire în utilizarea metodelor bazate pe proiecte și interesele elevilor este (43%)**.** Acest rezultat subliniază intenția profesorilor de a face lecțiile mai atractive și relevante pentru elevi**,** stimulând curiozitatea și implicarea acestora. Sprijin pentru implementarea metodelor de evaluare formativă (41,1%), aceasta reflectă o tendință spre o evaluare centrată pe progres**,** nu doar pe rezultate finale, ceea ce poate crește implicarea elevilor în procesul de învățare.

O altă întrebare s-a referit la provocările și nevoile cadrelor didactice în adaptarea procesului educațional la diversitatea elevilor, inclusiv a celor cu cerințe educaționale speciale, rezultatele obținute fiind prezentate în Tabelul 1.

Tabelul 1. Dificultăți întâmpinate de cadrele didactice în adaptarea lecțiilor la ritmurile diferite de învățare ale elevilor

Nr. crt.	Nevoile cadrelor didactice privind adaptarea lecțiilor la ritmurile diferite de învățare ale elevilor	Ponderea răspunsurilor
1	Identificarea nivelului real de înțelegere al fiecărui elev.	25,9%
2	Crearea unor sarcini diferențiate pentru grupuri eterogene.	37,1%
3	Am nevoie de instruire pentru simplificarea conținuturilor complexe din cadrul curriculumului și adaptarea lor la nivelul de înțelegere al elevilor.	18,1%
4	Gestionarea timpului în cadrul lecțiilor, pentru a reuși a parcurgerea curriculumului la disciplina predată.	31,2%
5	Utilizarea unor metode și strategii didactice adaptate.	35,2%
6	Integrarea elevilor cu cerințe educaționale speciale în activitățile de grup.	35%

Principala dificultate este crearea unor sarcini diferențiate pentru grupuri eterogene (37,1%), adică dificultatea de a proiecta sarcini didactice adaptate atât elevilor avansați, cât și celor care au nevoie de sprijin suplimentar, fără a compromite obiectivele lecției. Aceasta reflectă o nevoie crescută de strategii didactice eficiente pentru personalizarea învățării. Mulți profesori (31,2%) consideră că este dificil să echilibreze timpul alocat explicațiilor, să ofere suport celor care au nevoie și, în același timp, să mențină implicarea elevilor avansați. Acest aspect subliniază nevoia unor metode eficiente de organizare a timpului, cum ar fi învățarea în perechi sau utilizarea tehnologiei pentru gestionarea diferențelor de ritm. Aproape o treime dintre respondenți menționează provocări în alegerea metodelor potrivite pentru a răspunde diversității elevilor. Predarea diferențiată, învățarea prin cooperare și utilizarea tehnologiilor educaționale sunt exemple de abordări care ar putea facilita acest proces, dar se pare că profesorii au nevoie de mai multă instruire și resurse pentru a le aplica eficient. Un procent semnificativ al profesorilor (35%) întâmpină dificultăți în includerea elevilor cu CES în activitățile de clasă. Identificarea nivelului real de înțelegere al fiecărui elev (25,9%) constituie o altă dificultate menționată de profesori. Aceasta indică probleme în evaluarea corectă a progresului elevilor, fie din cauza lipsei instrumentelor de diagnostic eficiente, fie din cauza discrepanței dintre rezultatele obținute la teste și comportamentul elevilor în clasă.

Un alt aspect din chestionarul aplicat se referă la nevoile profesionale pentru proiectarea și realizarea unui proces de învățare semnificativă, centrat pe elev.

Tabelul 2. Percepția cadrelor didactice asupra nevoilor profesionale privind organizarea procesului de învățare a elevilor

Nr. crt.	Nevoile profesionale ale cadrelor didactice	Ponderea răspunsurilor
1	Instruiri privind organizarea conținuturilor curriculare astfel încât să fie corelate și să reflecte o abordare sistemică.	19,1%
2	Formare sau resurse pentru integrarea activităților transdisciplinare în procesul didactic.	30,1%
3	Ghidare pentru a identifica și utiliza specificul disciplinei în scopul formării atitudinilor și valorilor elevilor.	22,8%
4	Suport pentru a înțelege și integra concepte precum STEM și STEAM în lecții.	42,9%
5	Perfecționarea strategiilor de proiectare a lecțiilor astfel încât să stimulez dezvoltarea potențialului fiecărui elev.	39,2%
6	Instruiri privind monitorizarea progresului elevilor în formarea competențelor specifice.	20,2%

Cel mai mare procent dintre participanți (42,9%) consideră că au nevoie de suport pentru înțelegerea și integrarea conceptelor STEM și STEAM în lecțiile lor. Aceste do-

menii, care integrează știința, tehnologia, ingineria, artele și matematica, sunt esențiale în educația modernă și în dezvoltarea competențelor elevilor, dar profesorii au nevoie de formare pentru a implementa acest concept. Un procent semnificativ (39,2%) dintre profesori doresc să își îmbunătățească strategiile de proiectare a lecțiilor pentru a stimula dezvoltarea potențialului fiecărui elev. Acest aspect subliniază preocuparea pentru personalizarea procesului educativ și pentru a asigura că fiecare elev beneficiază de o educație adaptată nevoilor sale. Aproape o treime dintre respondenți (30,1%) sunt interesați de formare sau resurse pentru integrarea activităților transdisciplinare. Aceasta indică interesul pentru abordări educaționale care depășesc limitele disciplinelor tradiționale și promovează învățarea integrată și conexiunile între domenii. Un procent de 22,8% dintre profesori consideră importantă ghidarea pentru utilizarea specificului disciplinei lor în formarea atitudinilor și valorilor elevilor. Aceasta sugerează o preocupare pentru dimensiunea etică și valorică a educației, care completează dezvoltarea competențelor cognitive.

CONCLUZII

Monitorizarea continuă a curriculumului școlar, corelată cu evaluarea cadrelor didactice, reprezintă două procese interdependente esențiale pentru asigurarea calității și eficienței actului educațional. S-a constatat că adaptarea lecțiilor la ritmuri diferite de învățare reprezintă o provocare majoră pentru profesori, mai ales într-un context cu elevi de niveluri variate de competență, iar dificultățile legate de proiectarea sarcinilor diferențiate, gestionarea timpului și alegerea metodelor potrivite îngreunează aplicarea unei predări eficiente în timpul limitat al orei; în acest sens, monitorizarea continuă a curriculumului școlar devine esențială pentru identificarea acestor provocări și ajustarea permanentă a conținuturilor și strategiilor didactice, sprijinind astfel cadrele didactice în adaptarea procesului educațional la nevoile diverse ale elevilor. Cel mai mare procent dintre participanți au indicat nevoia de suport pentru înțelegerea și integrarea conceptelor STEM și STEAM în lecțiile lor. Tocmai de aceea, monitorizarea continuă a curriculumului școlar este indispensabilă pentru a identifica aceste necesități și a asigura formarea adecvată a cadrelor didactice în vederea implementării eficiente a acestor concepte.

REFERINȚE:

1. BOTEZATU, L. et al. *Teoria și metodologia curriculumului*. Chișinău: Ministerul Educației al Republicii Moldova, 2021. 156 p. ISBN 978-9975-4295-4-2.
2. GUȚU, V. et al. *Conceptul dezvoltării curriculumului școlar.* Chișinău: Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, 2024. Disponibil: https://mec.gov.md/sites/default/files/concept-26-aprilie-compressed_6630a85a97a2e.pdf
3. UNESCO. *International Professional Standards for Teachers.* Paris: International Institute for Educational Planning (IIEP), 2021. Disponibil: https://www.iiep.unesco.org

4. UNESCO. *Lifelong Learning: Global Perspectives on Education.* Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2020. Disponibil: https://www.unesco.org
5. COMISIA EUROPEANĂ/EACEA/EURYDICE. *Carierele cadrelor didactice în Europa: acces, progres și sprijin. Raport Eurydice.* Luxemburg: Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2018. Disponibil: https://op.europa.eu
6. NIEMI, H. *Teacher professional development in Finland: Towards a more holistic approach.* În: NOFFKE, S. E. & SOMEKH, B. (eds.). *Educational research: Theories, strategies, and practices.* 2015. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/304248092.

N.B.*Articolul a fost elaborat în cadrul Subprogramului ,,Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar'', cifrul 011401.*

MONITORIZAREA CURRICULUMULUI ȘCOLAR ÎN RAPORT CU PERCEPȚIA ELEVILOR ASUPRA STILURILOR DE ÎNVĂȚARE

MONITORING THE SCHOOL CURRICULUM IN RELATION TO STUDENTS' PERCEPTION OF LEARNING STYLES

CZU: 373.016:159.937-057.874 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.66**

Galina PRAVIȚCHI
ORCID: 0000-0003-0838-1218
E-mail: galina.pravitchi@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Monitoring the school curriculum in relation to students' learning style preferences is a valuable tool for teachers and decision-makers. In an educational context characterised by cognitive diversity and the need for personalised learning, evaluating the implementation of the curriculum from the students' perspective provides valuable insights into the suitability of the content and teaching methods. This enables teaching strategies to be adjusted, thereby increasing student performance and motivation and stimulating their active involvement. This paper aims to investigate how monitoring the curriculum, analysed in correlation with students' perceptions of their own learning styles, can support the improvement of the quality of the educational process and the development of a learning framework adapted to classroom diversity, while providing a solid basis for informed pedagogical decisions.*

Keywords: *curriculum monitoring, educational process, learning styles, students' perception.*

INTRODUCERE

În ultimele decenii, reformele educaționale au subliniat necesitatea unei învățări centrate pe elev, plasând atenția asupra nevoilor, intereselor și particularităților individuale ale acestora ca elemente fundamentale ale procesului de predare-învățare. Deși documentele curriculare contemporane reflectă aceste principii și promovează flexibilitatea și adaptabilitatea programelor școlare, cercetările empirice și observațiile pedagogice relevă frecvent existența unui decalaj între previziunile curriculare și modul în care acestea sunt implementate efectiv în practică.

În numeroase contexte educaționale, monitorizarea curriculumului se concentrează în principal pe verificarea conformității cu planurile de învățământ și cu obiectivele instituționale, fără a integra sistematic perspectivele elevilor și modul în care aceștia își valorifică propriile stiluri de învățare. O astfel de abordare restrictivă limitează semnificativ potențialul transformator al procesului educațional și perpetuează riscul apariției neconcordanțelor între curriculum și nevoile reale ale elevilor, afectând eficiența și relevanța învățării.

Astfel, analiza practicilor de monitorizare curriculară reprezintă un demers esențial pentru optimizarea strategiilor didactice și pentru valorificarea diversității cognitive și emoționale a elevilor în cadrul procesului de învățare. Aceasta permite identificarea decalajelor între intențiile curriculare și experiențele reale ale elevilor și facilitează dezvoltarea unui curriculum flexibil, adaptat nevoilor și stilurilor lor de învățare.

Potrivit teoriei curriculare contemporane, curriculumul nu ar trebui să fie doar o listă rigidă de conținuturi, ci un cadru flexibil care răspunde nevoilor elevilor și le permite acestora să aplice cunoștințele în viața reală. Curriculumul trebuie să încurajeze gândirea critică și să promoveze dezvoltarea competențelor socio-emoționale ale elevilor. De asemenea, se pune accent pe învățarea centrată pe elev, care promovează o învățare activă, participativă și orientată spre dezvoltarea abilităților sociale, emoționale și comportamentale ale elevilor [1].

Noul curriculum școlar urmărește formarea competențelor-cheie esențiale pentru învățarea pe tot parcursul vieții și integrarea activă în societate. Acesta este centrat pe elev, adaptându-se nevoilor individuale prin metode participative și constructive, precum învățarea prin proiecte. Asigură coerență între discipline și niveluri educaționale, garantând o progresie logică a învățării. Prin flexibilitate, permite personalizarea educației și integrarea noilor tehnologii. Promovează un echilibru optim între timpul de studiu, efortul cognitiv și materiile de bază și opționale. De asemenea, încurajează integrarea interdisciplinară, conectând disciplinele pentru dezvoltarea unor competențe durabile [2].

Monitorizarea curriculumului nu se limitează doar la analiza conținuturilor, ci vizează și modul în care acestea sunt aplicate în practică, eficiența strategiilor didactice, impactul asupra dezvoltării competențelor elevilor și relevanța în raport cu cerințele pieței muncii și ale societății. Un curriculum eficient trebuie să fie flexibil, să promoveze învățarea activă, să integreze tehnologia și să răspundă diversității nevoilor educaționale.

Un aspect esențial al monitorizării este implicarea activă a actorilor educaționali – elevi, profesori, părinți – în procesul de evaluare și adaptare a curriculumului. Percepțiile și experiențele acestora oferă o perspectivă valoroasă asupra modului în care curriculumul este implementat și asupra impactului său real în dezvoltarea gândirii și competențelor elevilor [3].

Un curriculum eficient nu se limitează la transmiterea de conținuturi, ci creează contexte variate de învățare care răspund diversității elevilor. Autorii Biggs și Tang susțin necesitatea alinierii constructive („constructive alignment”), prin care obiectivele educaționale, metodele didactice și evaluarea sunt integrate în raport cu modul în care elevii învață cel mai bine . Această abordare sprijină ideea că monitorizarea curriculumului trebuie să includă analiza percepției elevilor asupra stilurilor de învățare [4].

Percepția elevilor asupra propriilor stiluri de învățare constituie un indicator esențial al eficacității procesului educațional**,** întrucât reflectă modul în care aceștia internalizează, organizează și valorifică experiențele școlare. Această percepție este determinată de interacțiunea dintre *factori cognitivi* (stiluri de învățare, strategii de procesare și organi-

zare a informațiilor, nivelul de autoreglare) și *factori afectivi,* precum motivația intrinsecă și extrinsecă, starea emoțională, sentimentul de apartenență și calitatea relațiilor cu profesorii și colegii [5]. În contextul monitorizării curriculumului, integrarea acestor perspective oferă cadrul necesar pentru adaptarea strategiilor didactice la stilurile individuale de învățare ale elevilor, contribuind la optimizarea procesului educațional și la crearea unui mediu de învățare mai relevant și eficient.

Negovan subliniază că dimensiunile emoționale și relaționale ale experienței școlare influențează modul în care elevii percep relevanța și utilitatea procesului de învățare [6]. În același sens, Marsh evidențiază că integrarea feedback-ului elevilor în monitorizarea curriculară oferă o perspectivă autentică asupra eficienței și aplicabilității programelor educaționale [7].

Percepția negativă a elevilor asupra curriculumului, perceput ca rigid sau lipsit de relevanță, poate genera rezistență și scăderea motivației. În schimb, atunci când procesul de învățare răspunde stilurilor individuale de învățare și intereselor elevilor, implicarea și performanța acestora cresc semnificativ. Prin urmare, analiza percepțiilor elevilor reprezintă nu doar un instrument complemental, ci un element fundamental pentru ajustarea curriculumului, crearea unui climat educațional pozitiv și fundamentarea deciziilor pedagogice pe baza dovezilor empirice.

Stilurile de învățare constituie un element central în înțelegerea modului în care elevii se raportează la conținuturile curriculare. Autorii Vermunt și Donche au arătat că stilurile de învățare nu sunt trăsături fixe, ci modele dinamice, ce se formează prin interacțiunea dintre caracteristicile elevului și cerințele educaționale [8].

În opinia lui A.Kolb, stilul de învăţare desemnează căile concrete prin care individul ajunge la schimbări în comportament prin intermediul experienţei trăite, al reflecţiei, experimentului şi conceptualizării [apud 9, p.208]. Stilul de învăţare este o componentă activă şi stabilă a personalităţii.

I.Al. Dumitru menționează că stilurile de învăţare cuprind nu doar elemente cognitive, ci şi elemente afective şi psihomotorii, structurate într-un mod specific la nivelul subiectului, inclusiv anumite caracteristici ale instruirii şi seturi de prescripţii instrucţionale care însoţesc realizarea efectivă a învăţării [10]. Învăţarea are drept notă distinctă diferenţele individuale, stilurile individuale în care elevii abordează o situaţie de învăţare. Fiecare persoană are o manieră personală de a se angaja în rezolvarea unei sarcini, fiecare are o modalitate proprie de a se raporta la anumite subiecte. Astfel, orice copil pe parcursul evoluţiei sale şcolare îşi formează ritmul propriu de învăţare. Stilul de învăţare este expresia unei învăţări strategice, specifice în activitatea de învăţare.

Spre deosebire de stilul cognitiv, care se referă la organizarea şi controlul proceselor cognitive, stilul de învăţare se referă la organizarea şi controlul strategiilor de învăţare şi la achiziţia de cunoştinţe. N.Entwistle vorbeşte despre modalitatea de abordare a învăţării (approach to learning), prin care înţelege şi stilul de învăţare şi descrie o orientare spre semnificaţie (care conferă o abordare profundă a învăţării), o orientare spre

reproducere (care conferă o abordare de suprafaţă a învăţării) şi o orientare spre achiziţie (care conferă o abordare a învăţării în termeni de succes) [11]. El precizează că această variabilă trebuie raportată la conţinutul şi contextul învăţării.

Studii mai recente [12] au identificat trei categorii ale stilului de învăţare: *stil centrat pe semnificaţie*, specific elevului predispus să se implice în sarcinile de învăţare în baza unei motivaţii intrinseci (curiozitate, plăcere); *stil centrat pe reproducere*, care descrie elevul predispus să se implice în sarcinile de învăţare şi să facă eforturi deosebite din teamă de insucces (motivaţie extrinsecă); *stil centrat pe achiziţii*, care implică tot motivare extrinsecă, dar legată de speranţa în succes (acest elev va face eforturi deosebite de a achiziţiona noi şi noi cunoştinţe în speranţa satisfacţiilor pe care i le aduce succesul).

Conform unor perspective teoretice**,** termenul „mod de abordare" a sarcinii de învățare desemnează tipologiile elevilor identificându-i cu: *orientare instrumentală sau pragmatică*, care învaţă din nevoi strict pragmatice, ceea ce uneori îi predispune la o abordare specială a sarcinii; *orientare profundă*, ce presupune din partea elevilor o motivaţie intrinsecă, cu expectaţii pozitive în ce priveşte efortul depus pentru învăţare; *orientare spre achiziţii*, ce presupune că elevii vor să-şi afirme excelenţa faţă de colegii lor, în particular să obţină calificative cât mai mari [12, p.148].

Cea mai răspândită metodă de identificare a stilurilor de învățare se bazează pe diferențierea modurilor dominante de procesare a informațiilor. Modelul cunoscut sub denumirea de VAK clasifică stilurile de învățare ale elevilor în trei tipuri principale: vizual, auditiv și kinestezic. Persoanele cu un *stil de învăţare vizual* procesează cel mai eficient informaţii în formă vizuală; cei cu stil de învăţare auditiv înţeleg cel mai bine ascultând şi cei cu un stil kinestezic/tactil învaţă mai bine prin atingere şi mişcare [13, p.41-42].

Cei care învaţă mai uşor prin *stiluri de învăţare auditive* îşi amintesc foarte uşor comenzile verbale, memorează mai uşor atunci când se discută despre subiectul respectiv şi, în general, înţeleg şi memorează mai bine atunci când informaţiile sunt transmise pe cale verbală. Copiii care adoptă acest stil învaţă, de regulă, tot ceea ce este necesar din clasă, însă petrec foarte mult timp studiind independent. Un ajutor pentru memorare este citirea informaţiilor cu voce tare.

În cazul *stilului de învăţare vizual*, îşi pot aminti cu usurinţă informaţiile citite sau scrise şi găsesc de mare folos diagramele, hârtiile, pozele, desenele etc. Atunci când învaţă independent este mai uşor dacă încearcă să construiască câte o schiţă (diagramă, desen) pentru fiecare idee principală. Aceste persoane au o aşa-numită memorie fotografică. Stilul de învăţare vizual este cel mai raspândit.

Stilul de învăţare tactil-kinestezic este axat pe partea aplicată a informaţiilor. În acest caz, au probleme în memorarea pur teoretică, în schimb asimilează şi reţin foarte uşor informaţiile atunci când fac activităţi care să implice aplicarea lor, când se implică activ etc. În studiul independent pot obţine o memorare excelentă dacă leagă informaţiile noi de experienţe trecute. Modulele teoretice ar trebui să aibă şi o parte aplicată cu care

să poată crea raţionamente logice. Apreciază folosirea instrumentelor şi deţin o bună coordonare motorie. Acest stil de învăţare este mult mai rar decât precedentele; statistic, aproximativ 5-10% din populaţie pot adopta un astfel de stil şi obţin rezultate performante. Beneficiile descoperirii şi aplicării unui astfel de stil de învăţare sunt destul de evidente. Elevul îşi dezvoltă autocunoaşterea, atinge punctul optim de învăţare, obţine rezultate şcolare mai bune, scade stresul etc. [apud 14, p. 26].

Diferențele în stilurile de învățare au implicații semnificative în proiectarea și implementarea activităților curriculare, întrucât permit adaptarea strategiilor didactice la nevoile individuale ale elevilor. Astfel, pentru elevii cu preferințe auditive, discuțiile, explicațiile verbale și dialogul pedagogic reprezintă mijloace esențiale de facilitare a învățării; pentru cei cu stiluri vizuale, diagramele, schemele conceptuale și reprezentările grafice sprijină înțelegerea și memorarea informațiilor; în cazul elevilor kinestezici, implicarea în activități practice, experimentale sau proiecte aplicative contribuie la consolidarea cunoștințelor și la creșterea retenției informaționale.

Implementarea coerentă a acestor modele de stiluri de învățare nu se limitează la optimizarea performanței academice, ci susține și dezvoltarea competențelor metacognitive, favorizează autocunoașterea elevilor și contribuie la reducerea stresului educațional prin adaptarea experiențelor de învățare la caracteristicile individuale ale fiecărui elev. În acest sens, abordarea diferențiată devine un instrument pedagogic valoros pentru crearea unui mediu de învățare mai eficient, motivant și centrat pe elev.

Monitorizarea curriculumului școlar capătă relevanță atunci când se traduce în practici concrete, adaptate diversității stilurilor de învățare ale elevilor. Exemplele de mai jos ilustrează modalități prin care profesorii pot ajusta metodele de predare, asigurând atât eficiența procesului educativ, cât și implicarea activă a tuturor elevilor.

Tabel. 1. Strategii didactice diferențiate și indicatori de monitorizare
(elaborat de autor)

Stil de învățare/ Abordare	**Strategii de predare**	**Modalitate de monitorizare**
Elevii vizuali	Suporturi grafice: scheme, hărți conceptuale, infografice; *Exemplu:* lecție de biologie cu diagrame colorate și prezentări vizuale interactive.	Monitorizarea frecvenței și eficienței integrării materialelor grafice în planificările didactice.
Elevii auditivi	Explicații orale, dezbateri, învățare prin dialog; *Exemplu:* lecția de literatură cu discuții pe baza unui fragment citit cu voce tare.	Analiza procentului de timp dedicat discuțiilor interactive versus prezentărilor frontale.

Elevii kinestezici	Exerciții practice și activități aplicative; *Exemplu:* lecția de matematică, utilizarea materialelor concrete pentru înțelegerea conceptelor geometrice.	Urmărirea ponderii activităților practice în raport cu cele teoretice.
Abordarea diferențiată a sarcinilor	Adaptarea temelor și activităților: poster pentru vizuali, prezentare orală pentru auditive, machetă pentru kinestezici.	Evaluarea aplicării diferențierii sarcinilor și a gradului de implicare al elevilor.

Astfel, monitorizarea atentă a curriculumului școlar nu se limitează doar la evaluarea compatibilității dintre metodele de predare și stilurile de învățare ale elevilor, ci devine un instrument esențial pentru adaptarea și optimizarea continuă a procesului educațional. Prin identificarea nevoilor specifice ale fiecărui tip de elev – vizual, auditiv sau kinestezic – profesorii pot ajusta conținutul, strategiile și activitățile astfel încât învățarea să devină mai accesibilă, mai captivantă și mai eficientă. În plus, abordarea diferențiată a sarcinilor și integrarea resurselor didactice variate contribuie la dezvoltarea competențelor individuale, la creșterea motivației și la consolidarea încrederii în propriile abilități. Prin urmare, un sistem de monitorizare bine structurat nu numai că sprijină diversitatea stilurilor de învățare, dar și promovează o centrată pe elev, care răspunde provocărilor și dinamismului clasei contemporane.

CONCLUZII

- Integrarea stilurilor de învățare în monitorizarea curriculumului reprezintă o condiție fundamentală pentru modernizarea educației și adaptarea procesului didactic la diversitatea elevilor.
- Valorizarea diferențelor individuale contribuie la dezvoltarea autocunoașterii și a resurselor personale ale elevilor, oferind premise pentru o formare complexă și echilibrată.
- Adaptarea metodelor didactice la stilurile de învățare crește performanțele școlare, reduce riscul eșecului și asigură un climat educațional pozitiv și motivant.
- Monitorizarea curriculumului ca suport pentru decizii pedagogice oferă profesorilor și decidenților educaționali repere clare pentru diversificarea strategiilor didactice și pentru implementarea unor evaluări diferențiate.
- Transformarea monitorizării într-un proces dinamic și inovativ permite ajustarea permanentă a curriculumului, promovând echitatea educațională și utilizarea diferențelor individuale ca resurse valoroase pentru progresul școlar.

REFERINȚE:

1. GUŢU, Vl., VELIŞCO, N. Curriculumul educațional integrat: concept și perspectivele integralității. In: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe sociale*,

7-8 noiembrie 2024, Chisinau, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2024, pp. 475-484. ISBN 978-9975-62-687-3.

2. GUȚU, Vl., GREMALSCHI, A., ANDRIȚCHI, V., ȚÎBULEAC, A., Concepția dezvoltării curriculumului școlar, Chișinău, 2024. Accesat: https://mec.gov.md/sites/default/files/last_version_copy_compressed_1_0.pdf
3. CERLAT, R. Monitorizarea curriculumului din perspectiva dezvoltării gândirii: studiu bazat pe percepțiile elevilor. În: *Studia Universitatis. Seria Ştiinţe ale Educaţiei*. 2025, nr. 5(185), p. 236-244, ISSN 1857-2103.
4. BIGGS, J., TANG, C. *Teaching for Quality Learning at University* (4th ed.). Maidenhead, UK, Open University Press. 2011. 335 p. ISBN-10 0 335 22126 2
5. FLEMING, N. D., MILLS, C. Not Another Inventory, Rather a Catalyst for Reflection. To Improve the Academy, Vol. 11, 1992, p. 137–149.
6. NEGOVAN, V. *Introducere în psihologia educaţiei.* București: Editura Universitară, 2006. ISBN: 978-973-749-099-5
7. MARSH, C. *Key concepts for understanding curriculum.* 4th ed. Routledge, 368 p. ISBN 9780415465786.
8. VERMUNT, J. D., DONCHE, V. A learning patterns perspective on student learning in higher education: State of the art and moving forward. *Educational Psychology Review,* 2017. *29*(2), p. 269–299.
9. CERGHIT, I. *Sisteme de instruire alternative şi complementare: structuri, stiluri şi strategii.* Iaşi: Polirom, 2008. 395 p. ISBN. 9789734610167.
10. DUMITRU, I.A. *Consiliere psihopedagogică: Baze teoretice și sugestii practice* (ediţia a II-a revăzută şi adăugită) Iaşi: Polirom, 2008. 336 p. ISBN 978-973-46-0869-0
11. ENTWISTLE, N. *Styles of Learning and Teaching. An Integrated Outline of Educational Psychology for Students, Teachers, and Lectures.* London: David Fulton Publishers. 1998. 304 p. ISBN 9781315067506
12. NEGOVAN, V. *Psihologia învăţării – forme, strategii şi stil.* Ediţia a III-a revizuită. Bucureşti: Editura Universitară, 2013. 284 p. ISBN: 978-606-591-824-5
13. CĂPIȚĂ C., DUMITRU, A. (coord.). *Inovaţie şi performanţă în dezvoltarea profesională a cadrelor didactice din mediul urban: stiluri de predare – stiluri de învăţare,* 2. Bucureşti: 2011. 103 p.
14. AFANAS, A. Rolul stilurilor de învăţare în activitatea educativă. În: *Studia Universitatis. Seria Ştiinţe ale Educaţiei*. 2014, nr.9(79), p. 25-30, ISSN 1857-2103.

N.B. *Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului (2024-2027) „Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar”, cifrul 011401.*

SCHOOL CURRICULUM BASED ON LAYERED LEARNING: PLANNING AND MANAGING TIME BETWEEN THEORETICAL AND APPLIED SUBJECTS

CURRICULUM ȘCOLAR BAZAT PE LAYERED LEARNING: PLANIFICAREA ȘI GESTIONAREA TIMPULUI ÎNTRE DISCIPLINELE TEORETICE ȘI APLICATIVE

CZU: 373.016:005.962.11 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.67**

Viorica REABOI-PETRACHI
ORCID: 0000-0001-8493-0982
E-mail: viorica.reaboi.petrachi@usm.md
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Sumary: *Contemporary education is undergoing a profound transformation, driven by the social, economic, and technological changes of the 21st century. In the Republic of Moldova, educational reforms aim to modernize the school system through a competency-based curriculum, the integration of subjects, and the use of digital technologies. In this context,* ***Layered Learning*** *emerges as an innovative approach capable of addressing the diverse needs of students while leveraging the principles of differentiation and personalization. By balancing theoretical and applied subjects, this method facilitates both deep learning and the development of competencies essential for real-life applications.*

Keywords: *Layered Learning, competency-based curriculum, stratified learning, subject integration, differentiated assessment, educational personalization, educational time management.*

INTRODUCTION

Contemporary education is facing major challenges driven by social, economic, and technological changes that are shaping 21st-century society. In the Republic of Moldova, ongoing educational reforms aim to modernize the school system and align it with European standards. Among the priority directions are: moving to a competency-based curriculum, integrating disciplines, using digital technologies, and promoting student-centred teaching methods [1].

In this context, the concept of *Layered Learning* (stratified learning) gains special relevance. This approach, relatively new in the Moldovan educational environment, allows the learning process to be adapted to the diverse needs of students and leverages the principles of differentiation and personalization in education. At the same time, Layered Learning facilitates more efficient planning of study time and creates a balance between theoretical and practical/applied subjects.

Layered Learning is based on the idea of layering knowledge and learning activities. Students are not required to follow the same uniform path; rather, they can advance

gradually depending on their level of preparation and their capacity to process information. Thus, „layers" of learning are created:

1. Basic level – understanding fundamental concepts, memorizing and reproducing information.

2. Intermediate level – applying knowledge in simple contexts, solving typical problems.

3. Advanced level – analyzing, synthesizing and transferring knowledge to new contexts.

4. Creative level – designing innovative solutions, developing original products, critical thinking.

This hierarchy of levels recalls Bloom's taxonomy [5, 7] and the principles of differentiated education, but adds curricular flexibility and the possibility to more easily integrate theoretical and applied disciplines.

The educational reform in the Republic of Moldova promotes moving to a competency-based curriculum, where emphasis is placed on what the student *can do* with what they have learned, and not only on the quantity of knowledge accumulated [2, 4].

CURRICULAR CHANGE DIRECTIONS AND COMPATIBILITY WITH LAYERED LEARNING

Curricular reform in the Republic of Moldova focuses on several major directions aimed at adapting schools to contemporary realities and European educational standards. One of these directions is the restructuring of framework curricula to introduce greater flexibility in organizing the educational process. This flexibility allows teachers to adapt content to the class level, differentiate teaching strategies, and avoid the rigidity of traditional programs.

Another significant innovation is the introduction of integrated subjects, such as "Science," which combines physics, chemistry, and biology into a unified domain. This interdisciplinary approach aims to connect knowledge, highlight relationships between natural phenomena, and facilitate their comprehensive understanding, overcoming the fragmentation characteristic of traditional subjects. Students thus have the opportunity to perceive reality holistically and apply theoretical concepts in various contexts.

Additionally, there is an increasing emphasis on developing European key competencies [10]. These include digital competencies, essential in today's information society; social and civic competencies, necessary for active participation in community life; entrepreneurial competencies, which stimulate initiative and creativity; and cultural competencies, vital for cultivating identity and openness to diversity.

In this transformative framework, Layered Learning proves to be fully compatible with the new directions. By organizing content into levels of difficulty, students can progress at their own pace, avoiding the uniformity of the educational process. At the same time, the layered approach promotes the integration of disciplines through applied projects, where theory and practice complement each other, stimulating students' inter-

est and motivation. Last but not least, Layered Learning supports differentiated assessment, centered on each student's progress, and not exclusively on performance measured against a single standard. This perspective addresses both the need for educational equity and quality, offering each student the chance to maximize their potential.

This approach aligns with the Council of Europe's standards, particularly the Charter on Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education (EDC/HRE) and the Reference Framework of Competences for a Democratic Culture (RFCDC), which emphasize the development of democratic competences across various educational contexts.

By integrating these elements, Moldova's curricular reform aims to create a more flexible, integrated, and competency-based educational system that prepares students for the challenges of the modern world.

TIME MANAGEMENT AS A PEDAGOGICAL RESOURCE – AN ESSENTIAL PRINCIPLE IN A LAYERED LEARNING-BASED CURRICULUM

In the educational process, time constitutes one of the most valuable and simultaneously most limited pedagogical resources. The manner in which it is planned and distributed among various subjects directly influences the quality of learning, student motivation, and teaching efficiency. In a Layered Learning-based curriculum, intelligent time management becomes an essential principle, as the layered model avoids standardization and allows for a balance between the theoretical and practical dimensions of education.

On one hand, theoretical subjects-such as mathematics, Romanian language and literature, history, or geography-provide the cognitive and cultural foundation for students. They develop logical thinking, argumentative skills, communication competencies, and the conceptual framework necessary to understand social, cultural, and scientific phenomena. These subjects require intellectual rigor and careful planning of study time to facilitate the gradual accumulation and consolidation of fundamental concepts.

On the other hand, applied subjects—such as experimental sciences, arts, computer science, or technological education—create a practical environment where students can test their knowledge, experiment, and produce tangible results. They add motivation and relevance, as they address the frequent student question: "What is the use of what I learn?" Through practical, interdisciplinary, and creative activities, students develop autonomy, initiative, and critical thinking.

A striking example is found in the field of physics: a concept like Ohm's law can first be introduced theoretically in a classroom lesson, where students learn the formulas and basic concepts. Subsequently, it can be reinforced through solving mathematical problems, and in the final stage, applied in a science laboratory where students build simple electrical circuits. This alternation between theory and practice not only ensures a deep and lasting understanding but also increases student interest and involvement.

Thus, Layered Learning facilitates a balanced distribution of time: neither theoretical subjects monopolize the school schedule, nor are applied activities relegated to a secondary role. On the contrary, the two dimensions complement each other in an interdependent relationship that maximizes the quality of the learning process. In this way, students benefit from a balanced educational path that develops both abstract thinking and the ability to apply knowledge concretely.

Furthermore, time planning also means adapting the learning pace to the students' level. By stratifying tasks, some can work on basic exercises, others on complex applications or interdisciplinary projects. Thus, time becomes flexible and personalized, instead of uniform and rigid [9].

A stratified curriculum in the Republic of Moldova could foresee:

- Allocating a balanced percentage of time for theoretical and applied subjects (e.g., 60% theoretical – 40% applied);
- Introducing integrated modules (e.g., "Science"—combining physics, chemistry, and biology);
- Utilizing "project windows" in the timetable, dedicated exclusively to interdisciplinary activities;
- Providing flexibility for schools to adapt the time proportions based on student profiles and available resources.

Time planning and management in a Layered Learning-based curriculum is not just about the mechanical division of hours; it is a pedagogical strategy that emphasizes balance, relevance, and applicability. Thus, students do not merely memorize but understand, apply, and create, and the school becomes a space for authentic learning.

ADVANTAGES AND CHALLENGES IN IMPLEMENTING LAYERED LEARNING IN SCHOOLS

The introduction of the Layered Learning model in schools in the Republic of Moldova brings multiple benefits, both for students and teachers. One of the most important advantages is the personalization of the educational process. Students are no longer required to complete the same tasks uniformly, but can advance at their own pace, depending on their level of understanding and cognitive abilities. This differentiation contributes to inclusion, offering real chances of progress to both students with learning difficulties and those with high performance.

Another major advantage is the optimization of school time. The stratification of content and activities allows for a better dosage of effort and reduces the risk of overloading students, a phenomenon frequently encountered in traditional schools. By alternating between theoretical and applied moments, learning time becomes more efficient and more attractive.

Layered Learning also contributes to the development of life skills [8], because the emphasis is not exclusively on memorizing information, but on applying it in real con-

texts. Students are encouraged to analyze, create, and take responsibility, which prepares them for future academic and professional challenges.

Motivation and engagement are also stimulated by the integration of practical applications and interdisciplinary approaches. Students feel more connected to what they are learning and find the relevance of their learning more easily. In addition, Layered Learning encourages interdisciplinarity, facilitating connections between fields and developing critical thinking and cognitive flexibility [3].

Although promising, the Layered Learning model also raises a number of challenges in the Moldovan school context. One of the most significant is related to teacher training. Many teachers are used to traditional frontal teaching methods and may encounter difficulties in adopting differentiated strategies and applied projects. For the success of the reform, continuous training programs, mentoring, and communities of professional practice are needed.

Another challenge is educational resources. Not all schools have modern laboratories, digital equipment or textbooks adapted to the layered model. Without the necessary infrastructure, implementation risks remaining only at the theoretical level.

The current assessment system is also largely based on standardized grades and summative tests. This approach may conflict with the principles of Layered Learning, which emphasize differentiated and formative assessment, centered on the individual progress of the student.

Last but not least, there are also cultural barriers and traditional mentalities. Both teachers and parents may show resistance to change, preferring the safety of known methods. Overcoming these obstacles requires dialogue, community involvement and awareness campaigns on the benefits of the new model.

SOME INTERNATIONAL GOOD PRACTICES FOR IMPLEMENTING LAYERED LEARNING IN SCHOOLS

Countries with strong educational traditions, such as Finland, Estonia or the Netherlands, already apply similar principles to Layered Learning. In Finland, curricular flexibility and competence orientation are considered pillars of the education system. Students often work on interdisciplinary projects, which combine mathematics, science and arts, developing both knowledge and practical skills.

In Estonia, the digitalization of education is a priority. Students use online platforms to learn at their own pace, and teachers can monitor differentiated progress. This model approaches Layered Learning by layering content and focusing on applicability.

The Netherlands promotes student-centered education and gives schools curricular autonomy. Here, interdisciplinarity and creativity are encouraged, and students are assessed based on portfolios and personal progress, not just through standardized exams.

Also in Canada, especially in the provinces of Ontario and British Columbia, schools adopt a flexible and competency-based curriculum, where the emphasis is on

personalized learning. Students are guided to build their own educational paths, integrating theoretical subjects with applied activities and community projects.

In Singapore, one of the most performing education systems globally, there is a balanced combination of academic excellence and the development of practical skills. Here, "teach less, learn more" is a central philosophy, which involves careful selection of content and providing time for applications, experiments and critical reflection [11].

In Denmark, the emphasis is on collaboration and experiential learning. Students frequently participate in interdisciplinary projects related to community or global issues, which facilitates the application of theoretical knowledge in practical contexts and stimulates critical thinking [6].

These examples demonstrate that Layered Learning is not an abstract concept, but a practice successfully applied in various educational contexts. The Republic of Moldova can take over these good practices, adapting them to its cultural and institutional specifics, while capitalizing on the opportunities offered by digitalization and European integration.

DIRECTIONS FOR DEVELOPING LAYERED LEARNING IN SCHOOLS IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

To successfully implement Layered Learning, the Republic of Moldova needs a series of strategic measures. First, continuous training of teachers is essential, not only through theoretical courses, but also through practical workshops, exchanges of experience and the use of digital resources.

Secondly, it is necessary to adapt the framework plans so that they allow for flexibility and interdisciplinarity. The programs must be open enough to integrate applied activities and projects, but also clear enough to ensure the coherence of the educational process.

At the same time, equipping schools with modern material resources is a basic condition. Science laboratories, digital equipment and interactive educational platforms can transform learning into a more relevant and attractive experience.

Another important aspect is partnerships with the community and the private sector. By collaborating with local organizations, companies and institutions, the school can develop applied projects that connect theory with practice.

We conclude that a reassessment of the evaluation system is necessary, by introducing portfolios, projects and formative assessments, which reflect the real progress of students.

CONCLUSIONS

The implementation of the Layered Learning model in Moldovan schools represents not only a methodological change, but a profound transformation of the entire educational system. By intelligently balancing time between theoretical and applied subjects, students have the opportunity to build solid knowledge, but also to capitalize on it

in practical contexts, relevant to everyday life. This balance is essential in a society in constant change, where success depends on the ability to combine critical thinking with creativity and to apply knowledge in complex situations. A first major benefit of Layered Learning is the development of transversal skills, aligned with European standards: digital, social, civic and entrepreneurial.

Students are no longer trained as passive recipients of information, but become active participants, able to collaborate, solve problems and innovate. At the same time, the stratification of the learning process ensures educational inclusion, giving all students the chance to progress at their own pace.

Layered Learning also creates the premises for a real modernization of the school culture in the Republic of Moldova. Teachers become facilitators of learning, students are encouraged to take responsibility for their own training, and the school, as an institution, becomes closer to the needs of the community and the labor market. This transformation strengthens the social relevance of education and contributes to reducing the gap between school and socio-economic reality.

The long-term impact of this approach is visible not only at the individual level, but also at the societal level. A generation of graduates trained through Layered Learning will be better prepared for the challenges of the future: accelerated digitalization, changes in the labor market, the need for continuous adaptation and active participation in democratic life. In this sense, the implementation of Layered Learning is not just a methodological option, but a strategic investment in the human capital of the Republic of Moldova.

However, the success of this reform depends on several essential conditions: teacher training, adaptation of framework plans, equipping schools with modern resources and changing traditional mentalities. Only through a coordinated effort between the Ministry of Education, teachers, the community and social partners, can Layered Learning become a functional and efficient reality.

In conclusion, Layered Learning offers the Republic of Moldova the chance to build a flexible, inclusive and future-oriented educational system, in which students acquire not only knowledge, but also authentic skills for life. It is a necessary step for the modernization of education and for the integration of the country into a European area of quality learning.

BIBLIOGRAPHY:

1. *National Curriculum Based on Competencies. Concept and Methodological Guidelines. Chisinau: MEC, 2023. Available at: https://mecc.gov.md*
2. GUȚU, Vl. *et al. National Curriculum Reference Framework. Chisinau, Știința, 2007.*
3. GUȚU, Vl., TURCANU, C., ȘEVCIUC, M. *School Curriculum Monitoring: Concept and Methodology. Chisinau: CEP USM, 2024. ISBN 978-9975-62-720-7. 4.*

4. *Development Strategy "Education 2030" of the Republic of Moldova. Ministry of Education and Research. Available at: https://edu.gov.md*
5. ANDERSON, L. W., KRATHWOHL, D. R. A *Taxonomy for Learning, Teaching, and Assessing*: A Revision of Bloom's Taxonomy of Educational Objectives. New York: Longman, 2001.
6. BIGGS, J., TANG, C. *Teaching for Quality Learning at University*. Maidenhead: McGraw-Hill Education, 2011.
7. BLOOM, B. S. *Taxonomy of Educational Objectives*: The Classification of Educational Goals. New York: Longmans, Green, 1956.
8. *Future of Education and Skills 2030:* OECD Learning Compass. Paris: OECD Publishing, 2019.
9. JENKINS, A., HEALEY, M. *Research-Led Teaching, Layered Learning and the Scholarship of Teaching*. Higher Education Academy, UK.
10. *Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework.* Luxembourg: Publications Office of the EU, 2018.
11. *Rethinking Education: Towards a Global Common Good?* Paris: UNESCO Publishing, 2020.

N.B.**:** *The article was developed within the subprogram "Theory and methodology of continuous and cyclical monitoring and development of the school curriculum", code 140101.*

MONITORIZAREA CURRICULUMULUI LA DISCIPLINA MATEMATICĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR: REFLECȚII, CONSTATĂRI ȘI PERSPECTIVE

MONITORING THE CURRICULUM IN MATHEMATICS IN PRIMARY EDUCATION: REFLECTIONS, FINDINGS AND PERSPECTIVES

CZU: 37.016:51:373.3 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.68**

Daniela STATE
ORCID-ID: 0009-0000-7490-5695
E-mail: daniela.state@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper presents the outcomes of a curricular monitoring process conducted in the field of Mathematics, primary education, during the 2024–2025 school year. The objective was to assess the functionality and coherence of the taught curriculum in relation to the written one, based on a national methodological framework. The research involved experienced teachers from all four primary grades, who completed structured monitoring grids and provided qualitative feedback. The methodology combined content analysis of curriculum documents with systematic classroom observations and feedback collection. The findings reveal both strengths — such as alignment with learning objectives and the use of interactive methods — and limitations, including an imbalance between procedural tasks and applied reasoning. Recommendations were formulated for clarifying competencies, adjusting the content structure, and enriching auxiliary resources. The study highlights the potential of curricular monitoring as a reflective and participatory tool for continuous improvement in education.*

Keywords: *applicability, skills, curriculum, mathematics, monitoring.*

INTRODUCERE

În contextul reformelor curriculare din Republica Moldova, accentul tot mai pregnant pe formarea competențelor a condus la regândirea profundă a finalităților educaționale. În acest peisaj dinamic, disciplina Matematică rămâne un pilon esențial al dezvoltării gândirii logice, a spiritului analitic și a capacității de rezolvare a problemelor. Pentru ca aceste obiective să fie atinse cu eficiență, este necesar ca procesul de predare-învățare-evaluare să fie în permanență ajustat în raport cu realitatea din clasă.

Monitorizarea curriculumului devine astfel o componentă vitală a asigurării calității educației. Nu este vorba doar de verificarea conformității formale, ci de un proces reflexiv, centrat pe coerența dintre curriculumul scris, curriculumul predat și cel evaluat. În învățământul primar, unde bazele competențelor se construiesc în mod progresiv, monitorizarea oferă o imagine clară asupra relevanței, aplicabilității și eficacității conținuturilor curriculare, în special în domenii fundamentale precum Matematica.

CURRICULUMUL DE MATEMATICĂ – CADRU DE REFERINȚĂ ȘI FINALITĂȚI

Curriculumul de Matematică pentru învățământul primar este construit pe baza unei viziuni centrate pe formarea competențelor, reflectate în mod explicit prin competențele generale și specifice, unitățile de competență, conținuturi și activități de învățare. Aceste componente se înscriu într-o structură coerentă, care urmărește dezvoltarea gândirii critice, a spiritului de observație, a autonomiei și a capacității de a aplica cunoștințele în contexte variate din viața cotidiană.

Matematica este abordată atât ca domeniu de cunoaștere, cât și ca instrument de dezvoltare intelectuală. Cele patru competențe generale vizează: utilizarea limbajului matematic, aplicarea conceptelor în contexte concrete, rezolvarea de probleme prin raționament logic și utilizarea strategiilor eficiente de calcul și estimare. Acestea se concretizează în competențe specifice pentru fiecare clasă, care sunt susținute de unități de competență graduale și progresive.

În acest sens, curriculumul oferă un cadru de referință clar pentru planificarea și desfășurarea activităților didactice. Totodată, acest cadru devine și obiect al monitorizării, deoarece eficiența formării competențelor poate fi evaluată doar în raport cu coerența între ceea ce se prevede (curriculumul scris) și ceea ce se întâmplă efectiv în clasă (curriculumul predat și evaluat).

MODELUL DE MONITORIZARE APLICAT ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

Monitorizarea curriculumului pentru disciplina Matematică, desfășurată în perioada septembrie 2024 – mai 2025, s-a realizat în baza documentului metodologic „Monitorizarea curriculumului școlar: concept și metodologie” (Chișinău, 2024), elaborat de Universitatea de Stat din Moldova. Activitatea s-a desfășurat ca parte a unei inițiative de evaluare funcțională a curriculumului în vigoare, prin implicarea directă a cadrelor didactice în calitate de observatori și contribuitori activi la reglarea și dezvoltarea acestuia.

În procesul de monitorizare au fost implicate învățătoare cu grad didactic I și superior, care au acoperit ciclul primar în întregime, de la clasa I până la clasa a IV-a. Participarea acestora a fost esențială nu doar pentru colectarea datelor, ci și pentru reflectarea critică asupra modului în care curriculumul este implementat în realitatea cotidiană a clasei.

Instrumentul de bază utilizat a fost *Registrul de Monitorizare a Curriculumului în funcție*, aplicat sistematic pe parcursul anului școlar. Acest registru a permis:

- *planificarea atentă* a unităților de învățare în raport cu indicatorii curriculari;
- *înregistrarea observațiilor* privind desfășurarea lecțiilor, nivelul de accesibilitate a conținuturilor și reacțiile elevilor;
- *identificarea incoerențelor*, barierelor de învățare și a discrepanțelor dintre curriculumul scris și cel predat;
- *formularea de reflecții didactice* și propuneri de ajustare a strategiilor sau conținuturilor;

- *colaborarea continuă cu cercetători* coordonatori, în vederea documentării și interpretării datelor.

MONITORIZAREA CURRICULUMULUI DE MATEMATICĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR

Monitorizarea curriculumului de Matematică în învățământul primar s-a realizat în baza unei grile metodologice riguroase, structurate în patru dimensiuni, reflectate în Registrul de Monitorizare a Curriculumului în funcțiune. Această abordare a permis o analiză coerentă și profundă a relației dintre curriculumul scris și cel predat, din perspectiva practicienilor.

I. Corespondența dintre curriculumul scris și cel predat: Cadrele didactice au analizat aplicarea principiilor curriculumului național în activitatea zilnică, evaluând: adaptabilitatea conținuturilor, coerența competențelor, prezența învățării active, relevanța conținuturilor și calitatea evaluării. Reflecțiile oferite au evidențiat atât realizări, cât și dificultăți, însoțite de sugestii concrete.

II. Funcționalitatea curriculumului predat: A fost analizat modul în care lecțiile sunt proiectate și desfășurate, în raport cu: coerența obiectivelor, accesibilitatea conținuturilor, implicarea elevilor, resursele necesare și relevanța evaluării. Aceste date au oferit o imagine clară asupra adecvării didactice a conținuturilor și a resurselor utilizate.

III. Concepția didactică a curriculumului: Învățătorii au evaluat claritatea competențelor, logica unităților de conținut, caracterul formativ al sarcinilor și utilitatea reperelor metodologice. Aprecierile calitative au fost completate cu propuneri de optimizare curriculară, în acord cu realitatea din clasă.

IV. Concluzii și recomandări: Monitorizarea a permis formularea unor concluzii sintetice privind funcționalitatea curriculumului și generarea de recomandări pentru clarificarea competențelor, adaptarea conținuturilor și diversificarea metodelor, în vederea îmbunătățirii învățării matematice.

Rezultate preliminare/ observații din teren

Procesul de monitorizarea curriculumului la disciplina Matematică, desfășurată în perioada septembrie 2024 – mai 2025, a implicat cadre didactice cu grad didactic I și superior, repartizate pe toate nivelurile învățământului primar. Datele colectate reflectă realitatea activității didactice din teren și oferă o imagine detaliată asupra aplicării curriculumului actual.

Principalele constatări:

- ***Centrarea pe elev*** este un punct forte al implementării. Învățătorii au remarcat progrese individuale, dar și diferențe de ritm între elevi, mai ales în clasele mici. Sunt menționate dificultăți în adaptarea exercițiilor pentru ritmuri variate de învățare, precum și necesitatea unor resurse suplimentare pentru activități diferențiate, jocuri educaționale și fișe de sprijin. În cazul elevilor cu CES, învățătorii au semnalat necesitatea adaptării sau simplificării curriculumului.

- ***Formarea graduală a competențelor*** este în general bine asigurată. Majoritatea obiectivelor operaționale au fost corect deduse din unitățile de competență. Totuși, s-au identificat dificultăți în aplicarea practică a unor competențe, mai ales în clasele mici (ex: scrierea schemelor de probleme când elevii nu stăpânesc încă toate literele). De asemenea, în unele situații, accentul s-a pus mai mult pe memorare decât pe transferul și aplicarea în contexte noi.
- ***Învățarea activă și interactivă*** este o componentă în curs de consolidare. Învățătorii au utilizat metode precum jocuri didactice, povești-problemă, lucru pe grupe, dar încă predomină metodele tradiționale (exerciții scrise, frontal). S-a semnalat implicarea activă a elevilor în majoritatea lecțiilor, însă unii au tendința de pasivizare la activitățile frontale sau mecanice. Se recomandă intensificarea metodelor exploratorii și creative.
- ***Conținuturile curriculare*** sunt în mare parte accesibile și atractive, dar insuficient orientate spre interdisciplinaritate. Învățătorii au sugerat extinderea repertoriului de sarcini prin: probleme-ghicitori, jocuri matematice, texte în versuri sau de logică și perspicacitate, precum și activități care implică măsurare, gestionare de bani, observație practică. Unele conținuturi au fost considerate monotone, necesitând contextualizare suplimentară.
- ***Evaluarea*** este percepută ca motivantă și echilibrată, fiind predominant de tip formativ. Cadrele didactice au aplicat evaluări inițiale și continue, dar au exprimat nevoia de a diversifica instrumentele – proiecte, portofolii, evaluare pe bază de activitate practică – mai ales în cazul elevilor cu nevoi speciale. Evaluarea este apreciată ca nonstresantă și bine corelată cu procesul de învățare.

Rezultate specifice pe niveluri de clasă

Tabelul 1. Rezultate specifice, clasa I

Dificultăți identificate	Soluții propuse
• Elevii întâmpină dificultăți în scrierea și înțelegerea schemelor de probleme, mai ales când literele nu sunt încă bine învățate. • Exercițiile care presupun completări sau utilizarea simbolurilor matematice sunt uneori neclare pentru elevii aflați la începutul alfabetizării. • Trecerea de la învățarea senzorială la abstractizare (ex. de la obiecte concrete la simboluri) nu se realizează întotdeauna fluid. • Activitățile frontale domină procesul de învățare, iar elevii cu ritm lent rămân deseori în urmă.	• Introducerea mai frecventă a materialelor concrete și a manipulativelor (jetoane, rigle, linii numerice). • Utilizarea poveștilor-problemă, dramatizării sau fișelor ilustrate pentru a facilita înțelegerea conținutului. • Proiectarea de sarcini diferențiate, cu niveluri de dificultate graduală, în special pentru exerciții de calcul și rezolvare de probleme. • Asigurarea unei legături strânse cu activitățile de comunicare pentru a sprijini învățarea integrată (ex. probleme citite și rezolvate oral, ghicitori matematice).

Tabelul 2. Rezultate specifice, clasa a II-a

Dificultăți identificate	Soluții propuse
• Persistă dificultăți în comprehensiunea cerințelor problemelor mai lungi sau formulate mai abstract. • Calculul mental, mai ales cu trecere peste ordin, este slab automatizat la o parte dintre elevi. • Reprezentarea grafică a rezolvărilor (ex: tabele, scheme) este insuficient exersată. • Evaluarea continuă a progresului fiecărui elev este îngreunată de ritmuri inegale și lipsa unor instrumente adaptate.	• Exersarea zilnică a calculului mental în contexte variate și ludice (ex: „matematica fulger”). • Simplificarea cerințelor prin fragmentare pe pași și vizualizare (desene, suport verbal sau audio). • Introducerea de fișe-suport cu exerciții repetitive, dar gradate pentru întărirea automatismelor. • Folosirea autoevaluării și a perechilor de lucru, pentru a stimula implicarea și autoreglarea.

Tabelul 3. Rezultate specifice, clasa a III-a

Dificultăți identificate	Soluții propuse
• Apar probleme în transferul cunoștințelor între teme înrudite (ex: înmulțirea și împărțirea). • Elevii manifestă o rezistență crescută față de problemele complexe sau cu mai mulți pași. • Este scăzută capacitatea de planificare a unei rezolvări și de alegere a strategiei adecvate. • Unele lecții par „încărcate” și insuficient orientate pe formarea treptată a competenței.	• Introducerea de șabloane și pași de rezolvare pentru tipuri de probleme frecvente. • Folosirea metodelor interactive: scrierea colaborativă a rezolvărilor, dezbateri matematice, provocări pe echipe. • Antrenarea gândirii logice prin probleme cu capcane, povești matematice, jocuri de strategie. • Regândirea duratei alocate unei teme, cu accent pe înțelegere, nu pe parcurgerea formală a tuturor exercițiilor.

Tabelul 4. Rezultate specifice, clasa a IV-a

Dificultăți identificate	Soluții propuse
• Elevii întâmpină dificultăți la operații cu numere mari și ordinea efectuării operațiilor. • Se constată niveluri eterogene, mai ales între elevii cu ritm lent și cei performanți. • Problemele de tip PISA sau cele cu conținut aplicativ sunt privite ca „grele” sau „obositoare”. • Evaluarea tinde să devină mai rigidă, mai ales în preajma trecerii spre ciclul gimnazial.	• Diversificarea metodelor prin proiecte interdisciplinare, probleme cu context real (bani, măsurători, organizare). • Utilizarea mai amplă a evaluării formative, a autoevaluării și a reflecției personale. • Acordarea unui sprijin suplimentar elevilor cu dificultăți, inclusiv prin fișe remediale și mentorat colegial. • Asigurarea unui echilibru între rigurozitatea pregătirii și menținerea motivației pentru învățare.

PROPUNERI DE ÎMBUNĂTĂȚIRE CURRICULARĂ

Pe baza constatărilor din teren, pot fi formulate următoarele direcții de optimizare a curriculumului pentru disciplina Matematică în învățământul primar:

- ***Clarificarea taxonomiei unităților de competență***: Unele unități de competență par formulate prea general sau suprapuse conceptual. Se recomandă o revizuire care să distingă mai clar între nivelurile de profunzime cognitivă (cunoaștere, aplicare, transfer), asigurând totodată progresivitate între clase.
- ***Reechilibrarea sarcinilor de învățare între calcul, raționament și aplicabilitate***: În multe unități, accentul cade excesiv pe exercițiul de calcul, în detrimentul gândirii logice sau al aplicațiilor din viața reală. Se propune echilibrarea ponderii între: (1) algoritmizare, (2) rezolvare de probleme și (3) contextualizare practică.

RECOMANDĂRI PENTRU RESURSELE AUXILIARE (MANUALE, GHIDURI, FIȘE):

- Necesitatea unor manuale mai flexibile, cu exerciții diferențiate pe niveluri de dificultate;
- Inserarea unor sarcini mai atractive, cu potențial creativ sau ludic;
- Ghidurile metodologice ar trebui să ofere sugestii pentru adaptarea conținuturilor la nevoile elevilor cu ritm lent sau cu dificultăți de învățare;
- Necesitatea unor fișe remediale și de consolidare, clar etichetate, pentru a permite învățătorilor o planificare mai adaptată realităților clasei.

CONCLUZII:

Procesul de monitorizare a curriculumului la disciplina Matematică, desfășurat în perioada septembrie 2024 – mai 2025, a demonstrat valoarea incontestabilă a reflecției pedagogice aplicate, ancorate în experiența directă a cadrelor didactice.

- ***Monitorizarea funcțională a curriculumului*** a permis identificarea punctuală a disfuncționalităților din structurarea conținuturilor și din aplicarea lor practică. În același timp, a generat soluții realiste, coerente și pertinente, extrase din munca efectivă la clasă.
- ***Profesorul devine partener activ în modernizarea curriculumului***, contribuind nu doar cu opinii, ci cu date, observații și propuneri validate prin practică. Această viziune colaborativă contribuie la crearea unui curriculum mai viu, mai adaptat realităților educaționale și mai orientat spre nevoile reale ale elevilor.
- Monitorizarea trebuie privită nu ca un demers birocratic, ci ca un instrument de reglare și dezvoltare profesională, ce permite ajustarea continuă a parcursului didactic, în beneficiul direct al elevului.

Impact asupra dezvoltării profesionale și perspective viitoare

Implicarea directă a cadrelor didactice în procesul de monitorizare curriculară a generat nu doar date relevante pentru analiza funcționalității curriculumului, ci a reprezentat și un *cadru de învățare profesională continuă*. În mod special, cadrele didactice participante:

- și-au *consolidat competențele de analiză didactică* și de reflecție critică asupra propriei practici;
- au dezvoltat *abordări diferențiate și adaptative* în raport cu diversitatea nivelurilor de învățare ale elevilor;
- au contribuit la crearea unor *resurse de învățare mai eficiente*, adaptate atât curriculumului scris, cât și particularităților de clasă.

Această formă de implicare activă stimulează autonomia profesională și încurajează schimbul de practici între cadrele didactice, în jurul unor obiective comune de calitate curriculară.

Pe termen mediu și lung, se conturează câteva *perspective de extindere a inițiativei*:

- *Generalizarea monitorizării funcționale* din perspectivă integrată;
- *Instituționalizarea unui cadru de feedback între nivelul școlar și cel decizional* (curricular), pentru ca observațiile din teren să contribuie real la revizuirea curriculumului;
- *Crearea unei platforme digitale colaborative*, în care cadrele didactice să poată raporta constatările și soluțiile didactice, în timp real;
- Continuarea și *profesionalizarea formării metodologice* pentru învățători în domeniul proiectării și evaluării curriculare.

În **concluzie**, ***monitorizarea curriculară nu este doar un instrument de măsurare, ci o strategie de transformare*** a conținuturilor, a practicii pedagogice și a relației dintre actorii educaționali implicați în procesul de învățare.

REFERINȚE:

1. *Curriculum la disciplina Matematică pentru învățământul primar (clasele I–IV)*. Chișinău: Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, 2018. 40 p. ISBN 978-9975-0-1292-1.
2. GUȚU, Vl.; ȚURCANU, C.; ȘEVCIUC, M. *Monitorizarea curriculumului școlar: concept și metodologie*. Coordonator științific: Vladimir Guțu. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Centrul de Cercetări Științifice „Politici educaționale și sociale”, 2024. 101 p. ISBN 978-9975-62-720-7.
3. GUȚU, Vl. Evaluarea calității programelor de formare continuă: dimensiuni conceptuale și metodologice. În: *Revista de Științe ale Educației*. 2020, nr. 4(59), p. 25–33. ISSN 1857-2103.
4. ȘEVCIUC, M. Competența de a învăța: o provocare a educației contemporane. Chișinău: CEP USM, 2022. 152 p. ISBN 978-9975-62-630-9.

N.B. Articolul a fost realizat în cadrul Subprogramului (2024-2027) „*Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar*”, cifrul 01.14.01.

MONITORIZAREA ȘI EDUCAȚIA ASPECTELOR PSIHO-EMOȚIONALE ÎN PENITENCIARE: ARGUMENTE PENTRU UN CURRICULUM ȘCOLAR ADAPTAT

MONITORING AND EDUCATION OF PSYCHO-EMOTIONAL ASPECTS IN PENITENTIARIES: ARGUMENTS FOR AN ADAPTED SCHOOL CURRICULUM

CZU: 376.58:159.23:37.016 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.69**

Ana TARNOVSCHI
ORCID: 0000-0003-2217-6237
E-mail: a.tarnovschi@yahoo.com, ana.tarnovschi@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Carolina CIUREL
ORCID: 0009-0001-0515-0353
E-mail: ciurel.carolina@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article explores the essential role of emotions in the psychological life of the future adult and the relevance of integrating the emotional dimension into the educational process. Emotions are in a relationship of interdependence with mood, temperament, disposition, and motivation, directly influencing learning processes and personality development. For this reason, the curriculum must reflect not only cognitive objectives but also aspects related to the socio-emotional development of the individual. The particularities of the educational context in restrictive environments, such as the penitentiary system or alternatives to detention for minors, highlight the need for a personalized curricular approach focused on emotional support. These environments generate, from the very beginning, a multitude of frustrating emotions and favor the emergence of negative emotional states, such as frustration, anxiety, anger, or guilt. The stress associated with rigid rules, lack of freedom, and constant supervision can profoundly disrupt learning and development processes. Therefore, the continuous monitoring and adjustment of the curriculum designed for these categories of beneficiaries must include mechanisms of emotional support, educational activities with a therapeutic role, and strategies for developing resilience. Recent studies from Romania and the Republic of Moldova confirm that educational interventions with a psycho-emotional component significantly contribute to the social reintegration and balanced development of young people in conflict with the law.*

Keywords: *adapted curriculum, emotional development, education in detention, curriculum monitoring, emotion, frustration, anxiety, reintegration, personality, psycho-educational support.*

INTRODUCERE

Emoția este o stare mentală indusă de unul sau mai mulți stimuli interni sau externi, care determină modificări corporale chimice, răspunsuri comportamentale și o anumită stare. Emoțiile au ca rezultat schimbări fizice și psihologice care influențează comportamentul. Ele sunt adesea forța motrice a motivațiilor.

Emoțiile negative sunt o parte integrantă a vieții noastre, ele apar ca răspuns la diverse situații și evenimente cu care ne confruntăm. Emoțiile negative, cum ar fi mânia, frica, anxietatea, tristețea și dezamăgirea, pot fi puternice și pătrunzătoare. Cu toate acestea, dacă nu sunt controlate sau sunt ignorate, ele pot afecta serios starea noastră psihologică și bunăstarea generală [12]. Când emoțiile negative nu sunt reglementate, ele pot duce la diverse probleme, cum ar fi deteriorarea calității somnului, scăderea stimei de sine, conflicte în relații, nivel crescut de stres și chiar dezvoltarea tulburărilor psihice, cum ar fi depresia și tulburările de anxietate.

Mediul penitenciar este considerat unul închis, supravegheat și restricționat, care poate genera o serie de impacturi psihologice și emoționale semnificative asupra individului. Regulile stricte, supravegherea constantă și lipsa libertății personale pot duce la stres cronic și anxietate. Adaptarea la acest mediu restrictiv poate fi extrem de dificilă, având un impact semnificativ asupra sănătății mintale a deținuților pe termen lung [9].

Lipsa de control și autonomie în mediul închisorii poate amplifica sentimentele de frustrare și neputință în rândul deținuților. Privați de libertatea de a lua decizii esențiale și de a-și gestiona propria rutină, deținuții resimt o pierdere a independenței personale, ceea ce poate genera un sentiment de disconfort psihologic. Lipsa de implicare în luarea deciziilor care îi privesc poate genera sentimente de neajutorare și poate submina motivația pentru schimbare sau dezvoltare personală [10]. Astfel, această lipsă de autonomie poate influența negativ starea psihologică a deținuților, determinându-i să se simtă inconfortabil și fără control într-un mediu deja restrictiv și tensionat.

În ultimii ani, cercetările internaționale și naționale au arătat că încarcerarea este un factor major de stres psihologic, care favorizează dezvoltarea tulburărilor emoționale, precum anxietatea, depresia, furia și ostilitatea. Aceste probleme nu sunt specifice doar sistemelor penitenciare din statele occidentale, ci se regăsesc și în țările din Europa de Est, inclusiv în România și Republica Moldova, unde condițiile de detenție sunt adesea precare. În Moldova, spre exemplu, studiile arată că mulți deținuți se confruntă cu probleme emoționale severe, determinate de supraaglomerare, condiții inadecvate de trai și acces limitat la servicii de sănătate mintală, reflectate în lucrările autorilor autohtoni precum Carp S., Rusu O., Cerlat R., Savca L. [1, 2, 3, 4, 5, 6].

În acest context, se conturează necesitatea monitorizării și educației sistematice a aspectelor psiho-emoționale în mediul penitenciar, ca parte integrantă a procesului de resocializare. Prin urmare, această lucrare își propune să argumenteze rolul fundamental al unui curriculum școlar adaptat, care să includă componente de educație emoțională și dezvoltare personală, capabile să contribuie la susținerea sănătății mintale, la creșterea

gradului de autoreglare emoțională și, în cele din urmă, la facilitarea reintegrării sociale a persoanelor aflate în detenție [11].

SCOPUL CERCETĂRII constă în investigarea manifestării stărilor emoționale negative la persoanele private de libertate, în funcție de tipul infracțiunii comise, și evidențierea diferențelor semnificative între profilurile emoționale ale acestora. Rezultatele obținute contribuie la fundamentarea științifică a nevoii de integrare a dimensiunii psiho-emoționale în curriculumul școlar adaptat contextului penitenciar. De asemenea, studiul propune dezvoltarea unui program de intervenție psihologică orientat spre diminuarea emoțiilor negative și susținerea echilibrului emoțional al deținuților. Chiar dacă programul nu a fost aplicat în cadrul cercetării de față, acesta oferă un cadru teoretico-aplicativ relevant pentru elaborarea unor strategii educaționale cu rol terapeutic, care pot fi incluse în oferta curriculară a instituțiilor de detenție. Astfel, cercetarea sprijină ideea monitorizării continue și adaptării curriculare în funcție de nevoile psiho-emoționale ale beneficiarilor, ca premisă a reintegrării sociale eficiente.

METODE DE CERCETARE UTILIZATE: metode teoretice **(**studiu al surselor bibliografice, analize, sinteze, clasificări), metode empirice (Scala emoțiilor diferențiale de C. Izard [8, p. 324], Testul de autoapreciere a stărilor psihice după Eysenck [13], Chestionarul de măsurare a ostilității de W. Cook - D. Medley [14], Inventarul de Anxietate Stare – Trăsătură S.T.A.I. (Spielberger) [7, p. 31-51]) și metode de prelucrare statistico-matematică a rezultatelor cercetării (Testul Kruskal–Wallis (H), Testul de corelație Bravais–Pearson, Coeficientul de corelație Spearman (rho)).

REZULTATE OBȚINUTE

În cadrul cercetării au participat 58 de deținuți (bărbați) cu vârsta cuprinsă între 21-53 ani, care au săvârșit diferite tipuri de infracțiuni (furt/tâlhărie, escrocherie, circulație droguri, acțiuni violente cu caracter sexual/ viol, trafic de copii, omor intenționat). Distribuția acestora conform categorizării OMS (Organizația Mondială a Sănătății) poate fi observat în Figura 1.

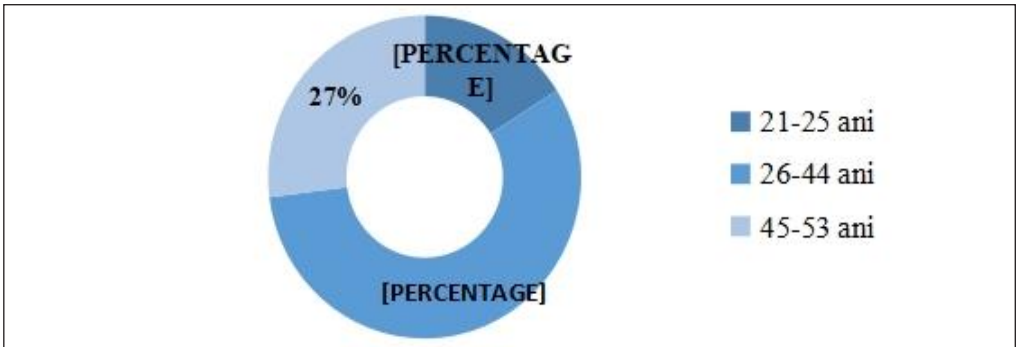

Fig. 1. Distribuirea eșantionului în funcție de vârstă

În funcție de tipul de infracțiuni comise avem 6 subgrupuri. Astfel cel mai numeros grup este cel cu deținuți care au săvârșit omor grav – 35% de subiecți, urmat de grupul de deținuți care au fost implicați în circulație de droguri – 29%, grupul de deținuți care au săvârșit acțiuni violente a inclus 16%, iar cei mai puțini fiind subiecții care au comis furt/tâlhărie și escrocherii – câte 5% fiecare (Figura 2).

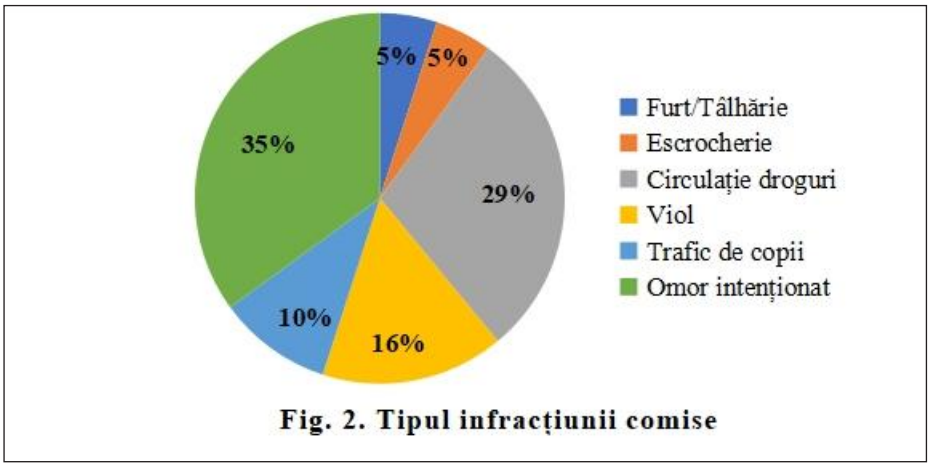

Fig. 2. Tipul infracțiunii comise

Pentru a cerceta manifestarea emoțiilor la deținuți am aplicat mai multe metode de diagnostic cu accent pe stări emoționale negative: Scala emoțiilor diferențiale de K. Izard care include măsurarea a 10 emoții precum *interes, bucurie, mirare, suferință, furie, dezgust, dispreț, frică, timiditate, vină*; Testul autoaprecierea stărilor psihice (psiho-emoționale) ce include patru stări manifestate în comportamente uzuale sau situaționale precum anxietatea, frustrarea, agresivitatea și rigiditatea; Testul de măsurare a agresivității de Cook și Medley ce include trei emoții negative precum cinism, agresivitate și ostilitate; și Inventarul de măsurare a anxietății stare (manifestare situațională) și anxietății trăsătură (manifestare permanentă) STAI de Spielberger. Aceste metode pot oferi un spectru larg de informații cu privire la manifestarea emoțiilor la deținuți.

REZULTATELE PENTRU SCALA EMOȚIILOR DIFERENȚIALE DE K.IZARD

Tabelul 1. Nivelul de manifestare a emoțiilor la deținuți

		Nivel scăzut		*Nivel mediu*		*Nivel înalt*	
		nr	%	*nr*	%	*nr*	%
Emoții pozitive	Interes	*0*	0	*27*	47	*31*	53
	Bucurie	*15*	26	*28*	48	*15*	26
	Mirare	*35*	60	*20*	35	*3*	5

Emoții negative	Suferință	*30*	52	*20*	35	*8*	14
	Furie	*42*	72	*16*	28	*0*	0
	Dezgust	*37*	64	*18*	31	*3*	5
	Dispreț	*42*	72	*16*	28	*0*	0
Emoții autodistructive	Frică	*40*	69	*16*	28	*2*	3
	Timiditate	*30*	52	*26*	45	*2*	3
	Vină	*8*	14	*33*	57	*17*	29

Rezultatele privind manifestarea emoțiilor negative în rândul deținuților relevă o tendință generală spre inhibarea expresiei afective disfuncționale, dar și o variabilitate notabilă între emoții în funcție de natura lor și impactul psihologic specific. Iar emoțiile autodistructive precum frica, rușinea și vina joacă un rol central în dinamica afectivă a persoanelor private de libertate, influențând percepția de sine, capacitatea de autoreglare emoțională și procesul de reabilitare.

Rezultatele analizei statistice comparative evidențiază o serie de emoții al căror nivel de manifestare diferă semnificativ în funcție de infracțiune: mirarea ($p = 0,033$): reacția de surpriză sau deschidere față de stimuli noi este semnificativ influențată de tipul infracțiunii.

Furia ($p = 0,006$): diferă semnificativ între grupuri, cu cele mai ridicate valori la furt/tâlhărie și viol, sugerând o tendință mai impulsivă și reactivă emoțional. În contrast, la infracțiunile premeditate (trafic, escrocherie), furia este mult mai redusă, indicând un control afectiv mai rece sau strategic.

Dezgustul ($p = 0,005$): prezintă diferențe marcate; cei condamnați pentru escrocherie și furt manifestă un nivel ridicat de dezgust, care poate reflecta respingerea față de propriile fapte sau față de contextul carceral. În schimb, în cazurile de trafic și omor, nivelurile scăzute pot indica desensibilizare emoțională sau lipsa empatiei.

Disprețul ($p = 0,024$): variază semnificativ; nivelurile ridicate la viol și furt pot semnala atitudini ostile față de alții sau față de sine, în timp ce valorile reduse la omor și trafic pot reflecta o neutralitate afectivă periculoasă, legată de absența reactivității morale.

Timiditatea ($p=0,005$): este semnificativ mai mare la deținuții condamnați pentru furt și escrocherie, sugerând o nesiguranță interpersonală, iar mai scăzută la cei implicați în viol sau omor – ceea ce poate indica o lipsă a inhibițiilor sociale sau chiar trăsături de dominanță.

Dispoziția dominantă ($p=0,043$): diferențele în tonalitatea emoțională generală sunt semnificative, cu cele mai scăzute valori la furt și viol. Avem și o serie de emoții pentru care nu au fost atestate diferențe statistic semnificative ($p > 0,05$) precum interesul, bucuria, vinovăția, suferința și frica. Acest lucru sugerează că aceste trăiri sunt relativ constante și generalizate în rândul populației carcerale, indiferent de tipul faptei săvârșite.

Tabelul 2. Manifestarea emoțiilor în funcție de tip de infracțiune comise la deținuți

	interes	bucurie	mirare	suferință	furie	dezgust	dispreț	frică	timiditate	vină	dispoziție dominantă
Kruskal-Wallis H	4,350	4,075	12,165	9,300	**16,321**	**16,610**	**12,978**	9,919	**16,591**	6,207	**11,453**
Df	5	5	5	5	**5**	**5**	**5**	5	**5**	5	**5**
P	,500	,539	,033	,098	**,006**	**,005**	**,024**	,078	**,005**	,287	**,043**

Analiza statistică validează faptul că natura infracțiunii comise influențează semnificativ profilul emoțional al deținuților, mai ales în ceea ce privește emoțiile negative (furie, dezgust, dispreț), autodistructive (timiditate) și reacțiile de mirare sau dispoziția afectivă generală. În schimb, emoțiile pozitive (interes, bucurie) și vinovăția, deși variabile la nivel descriptiv, nu prezintă diferențe semnificative statistic, ceea ce poate indica trăsături emoționale mai profunde și mai generalizate în cadrul populației penitenciare.

REZULTATELE PENTRU TESTUL „AUTOAPRECIEREA STĂRILOR PSIHICE”

Dintre cele patru stări evaluate – anxietate, frustrare, agresivitate și rigiditate – frustrarea este singura dimensiune care înregistrează diferențe semnificative statistic ($p = 0,011$) în funcție de tipul infracțiunii. Aceasta confirmă faptul că anumite tipuri de infracțiuni, în special cele comise de persoane cu un profil impulsiv sau cu toleranță scăzută la eșec (precum furtul și violul), sunt asociate cu niveluri mai ridicate de frustrare. Persoanele din aceste categorii infracționale pot manifesta o stare internă de nemulțumire cronică, iritabilitate și dificultate în a accepta restricțiile, ceea ce influențează negativ adaptarea lor în detenție și relaționarea cu autoritatea.

Deși anxietatea ($p = 0,062$) și rigiditatea ($p = 0,066$) nu ating pragul standard de semnificație statistică ($p < 0,05$), valorile lor apropiate de acest prag indică o tendință spre diferențiere afectivă între grupuri. În schimb, agresivitatea ($p = 0,373$) nu înregistrează diferențe semnificative între grupuri, ceea ce indică o prezență relativ constantă a acestei trăsături în rândul tuturor deținuților, indiferent de tipul infracțiunii. Această uniformitate poate fi interpretată prin faptul că agresivitatea, într-un mediu penitenciar, este mai degrabă un factor de adaptare la contextul social restrictiv și competitiv, decât o trăsătură specifică unui tip anume de infractor.

Tabelul 3. Analiza comparativă privind manifestarea stărilor psihice la deținuți în funcție de tipul de infracțiune

	anxietate	frustrare	agresivitate	rigiditate
Kruskal-Wallis H	10,493	**14,874**	5,363	10,333
df	5	**5**	5	5
p	,062	**,011**	,373	,066

REZULTATELE TESTULUI DE OSTILITATE DE COOK SI MEDLEY

Pentru agresivitate, diferențele sunt semnificative statistic ($p < 0,05$), confirmând faptul că nu toți deținuții manifestă aceeași reactivitate agresivă. Cele mai mari niveluri au fost identificate la deținuții condamnați pentru omor intenționat, circulație de droguri și viol, adică exact în zonele în care comportamentul infracțional presupune contact direct, forță fizică sau conflict deschis. Acest lucru sugerează un profil impulsiv, intens emoțional, în care reglarea comportamentală este deficitară. La polul opus, agresivitatea este semnificativ mai redusă în cazul celor condamnați pentru escrocherie și trafic de persoane, indicând un stil de interacțiune socială mai instrumental și controlat, lipsit de reactivitate vizibilă, dar posibil disimulat sub forma cinismului.

Cinism, deși nu atinge pragul clasic de semnificație statistică ($p=0,05$), valoarea apropiată sugerează o tendință clară de diferențiere. Cinismul pare a fi mai puternic în cazul infracțiunilor organizate și planificate (trafic de copii, omor intenționat, escrocherie), unde o viziune despre lume dominată de neîncredere, suspiciune și autojustificare morală este mai probabilă.

Tabelul 4. Analiza comparativă privind manifestarea scalelor de ostilitate la deținuți în funcție de tipul de infracțiune

	Cinism	Agresivitate	Ostilitate
Kruskal-Wallis H	10,652	**14,037**	**23,233**
df	5	**5**	**5**
p	,059	**,015**	**,000**

REZULTATELE PENTRU INVENTARUL DE MĂSURARE A ANXIETĂȚII STARE-TRĂSĂTURĂ DE SPIELBERGER (STAI)

Rezultatele analizei statistice comparative arată diferențe semnificative statistic atât pentru anxietatea de stare ($p = 0,006$) cât și pentru anxietatea-trăsătură ($p = 0,001$), în funcție de tipul infracțiunii comise.

Tabelul 5. Analiza comparativă privind manifestarea anxietății la deținuți în funcție de tipul de infracțiune (STAI)

	Anxietate stare	Anxietate trăsătura
Kruskal-Wallis H	**16,267**	**20,780**
df	**5**	**5**
Asymp. Sig.	**,006**	**,001**

Deținuții condamnați pentru viol și furt/tâlhărie au prezentat cele mai înalte niveluri de anxietate de stare, ceea ce poate fi explicat prin expunere accentuată la tensiuni interpersonale în penitenciar, stigmatizare morală (în special în cazul violatorilor), toleranță mai scăzută la stres și adaptare deficitară la regimul de detenție.

Diferențele statistice și mai pronunțate în cazul anxietății-trăsătură confirmă că nu doar reacția la situații punctuale este afectată de tipul infracțiunii, ci și modul de funcționare emoțională stabilă al individului. Nivelurile cele mai ridicate la violatori și autori de infracțiuni violente (furt, tâlhărie) indică un profil afectiv instabil, caracterizat de hipervigilență cronică, reactivitate afectivă crescută, tendință spre impulsivitate. În schimb, cei condamnați pentru infracțiuni organizate (trafic, escrocherie) par să manifeste un profil de auto-control emoțional, însă adesea însoțit de lipsă de empatie sau distanțare afectivă.

CONCLUZII

Pornind de la analiza teoretică a literaturii de specialitate, pot fi evidențiate următoarele concluzii esențiale privind complexitatea și impactul stărilor emoționale negative în mediul penitenciar și nevoia unei intervenții educaționale adaptate:

1. Contribuțiile teoretice internaționale și naționale indică faptul că mediul penitenciar, prin natura sa restrictivă și dezumanizantă, favorizează dezvoltarea unor trăiri afective negative. Aceste stări sunt nu doar o consecință a izolării, ci și un rezultat al lipsei sprijinului psihologic și al expunerii la condiții de detenție inadecvate.

2. Conform teoriilor contemporane, stările afective negative sunt intensificate de lipsa resurselor de coping adaptativ, de suportul emoțional redus și de contextul carceral care inhibă exprimarea afectelor pozitive. Această situație favorizează acumularea tensiunii psihice și poate conduce la dezechilibre emoționale persistente, care necesită intervenții educaționale structurate și recurente.

3. Concluziile converg spre ideea că penitenciarul trebuie privit și ca un spațiu educațional și terapeutic, în care suportul psihologic, empatia instituțională și strategiile de sănătate mintală, integrate într-un curriculum școlar adaptat, devin esențiale pentru reechilibrarea emoțională și restructurarea cognitive și identitară a persoanelor private de libertate.

Pe baza cercetării experimentale realizate în cadrul lucrării, pot fi formulate următoarele concluzii privind particularitățile afective ale persoanelor private de libertate:

- Rezultatele evidențiază o prevalență ridicată a emoțiilor negative, acestea constituind un element central al profilului afectiv și comportamental al persoanelor private de libertate. Această realitate accentuează nevoia introducerii unor componente psihoeducaționale în procesul de resocializare.
- Analizele comparative indică diferențe semnificative statistic în funcție de tipul de infracțiune, în special în manifestarea furiei, fricii și disprețului, ceea ce sugerează tipare emoționale diferențiate, care pot fi abordate mai eficient printr-un curriculum diferențiat, adaptat nevoilor emoționale ale fiecărui profil infracțional.
- Structura emoțională a deținuților este dominată de afecte negative stabile, capacități de concentrare a atenției defectuoase, cogniții cinice și comportamente reactive, ceea ce constituie un obstacol major în procesul de reabilitare și reintegrare socială. Această constatare subliniază necesitatea unor programe educaționale centrate pe dezvoltarea competențelor emoționale, a atenției în general și a gândirii reflexive.
- În acest context, programul de intervenție psihologică dezvoltat în cadrul cercetării oferă un cadru coerent de reducere a emoțiilor disfuncționale și consolidare a abilităților de autoreglare emoțională, de concentrare a atenției, fiind structurat în 10 ședințe cu aplicabilitate practică în mediul carceral. Încorporarea acestui model într-un curriculum școlar penitenciar ar putea contribui semnificativ la prevenirea deteriorării psihice a deținuților.
- Programul răspunde în mod direct nevoilor identificate în urma evaluării experimentale, vizând restructurarea cognitivă, creșterea rezilienței emoționale și dezvoltarea unei relații funcționale cu sine și cu ceilalți. Prin urmare, implementarea lui în cadrul unui curriculum școlar adaptat poate contribui la eficientizarea procesului de reintegrare socială și reducerea riscului de recidivă, făcând din educația psiho-emoțională o componentă indispensabilă în sistemul penitenciar modern.

REFERINȚE:

1. CARP S. *Efectele mediului penitenciar asupra minorilor condamnaţi.* În: Probleme interdisciplinare în materia prevenirii şi combaterii criminalităţii juvenile la etapa contemporană, 5 octombrie 2007, Chişinău. Chişinău: Academia Ştefan cel Mare, Fundaţia Hanns Seidel (Germania), 2007, p. 10-18;
2. CARP S., RUSU O. *Aspecte privind prevenirea comportamentului autoagresiv în rândul deţinuţilor.* In: Protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii şi securităţii publice, Ed. Editia III-a, 7 decembrie 2023, Chişinău. Chişinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare" al MAI, 2023, Ediția III-a, p. 311-322;
3. CARP S., RUSU O. *Manifestări ale comportamentului suicidal în mediul peni-*

tenciar. In: Protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii şi securităţii publice, Ed. Editia II-a, 8 decembrie 2022, Chişinău. Chişinău: Departamentul EditorialPoligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare" al MAI, 2022, Ediția II-a, p. 377-385;

4. CERLAT R., CUCIURCĂ E. *Forme de manifestare a agresivității și relația acestora cu stima de sine la adolescenții din mediul penitenciar.* In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației), 2020, nr. 5(135), p. 134-139;
5. CERLAT R., ZAHARCENCO A. *Particularități psihosociale ale stabilității emoționale la femeile cu copii aflate în detenție.* In: Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe ale Educației, 2021, nr.9 (149) , p.72-78;
6. SAVCA L. *Relația dintre empatie și agresivitate la deținuți.* In: Psihologie, revista ştiinţificopractică, 2020, nr. 1-2(36), p. 87-95;
7. SPIELBERGER C. D., KRASNER S. S. *The assessment of state and trait anxiety*. In: R. Noyes Jr., M. Roth, & G. D. Burrows (Eds.). Handbook of Anxiety, Vol. 2, 1988, p. 31-51;
8. ПЛУТЧИК Р. *Эмоции и их выражение*. СПб.: Питер, 2001;
9. CEBOTARI S. *Coordonate pedagogice de resocializare a tinerilor deținuți*. 2024 [Teză de doctorat, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău]. https://anacec.md/files/CebotariS-teza.pdf [Accesat la data 23.06.2025];
10. Ghidul de formare a consilierului de probaţiune în activitatea psihologică. Chişinău, 2018. https://probatiune.gov.md/files/getfile/357 [Accesat la data 23.06.2025];
11. GUŢU, V., BUCUN N., GHICOV A., [et al.]. Cadrul de referinţă al curriculumului naţional. Coord.: Lilia Pogolşa, Valentin Crudu ; Min. Educaţiei, Culturii şi Cercet. al Rep. Moldova. – Chişinău : Lyceum, 2017 (F.E.-P. „Tipografia Centrală"). – 104 p. ISBN 978-9975-3157-7-7.
12. DOLLARD J. et alt. *Frustration and aggression.* Yale University Press, 1939. https://static1.squarespace.com/static/5b7ea2794cde7a79e7c00582/t/646a7e64f332b83a4aac3 c0a/1684700775642/frustration-aggression.pdf [Accesat la data 24.06.2025];
13. EYSENCK M. W., et alt. *Anxiety and cognitive performance: Attentional control theory.* Emotion, 7(2), p. 336-353, 2007. https://psycnet.apa.org/record/2007-06782-011 [Accesat la data 23.06.2025];
14. Бовин Б. Рабочая книга пенитенциарного психолога, пособие. М., 1997. https://khomich.narod.ru/LEGALPSYCHOLOGY/CONTENTS/WORKBOOK.htm [Accesat la data 24.06.2025].

N.B. Articolul este realizat în cadrul Subprogramului *"Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar"*, cod 011401.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL GENERAL DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI OLANDA: DE LA MEMORARE LA GÂNDIRE CRITICĂ

GENERAL EDUCATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA AND THE NETHERLANDS: FROM MEMORIZATION TO CRITICAL THINKING

CZU: 373(478+492):303.446 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.70**

Carolina ȚURCANU
ORCID-ID: 0000-0001-8450-3075
e-mail: carolina.turcanu@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *This article comparatively analyzes the general education system in the Republic of Moldova (RM) and the Netherlands (NL), starting from the central hypothesis that education in the RM remains predominantly focused on memorization and reproduction, while in the Netherlands the emphasis is placed on critical thinking, application of knowledge and solving complex problems. The analysis is based on recent statistical data (PISA 2022, OECD reports, the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova and the Netherlands, curriculum documents) and is structured around five fundamental dimensions: student performance, curriculum orientation, assessment, pedagogical practices and school autonomy and invested resources. The results highlight significant differences in student performance, pedagogical methods and resource allocation, highlighting the importance of a real transition from a reproductive model to one focused on skills.*

Keywords: *general education, critical thinking, skills, educational assessment, pedagogical practices, school autonomy, educational resources, student performance, skills-centered curriculum, PISA.*

INTRODUCERE

Educația contemporană este chemată să formeze cetățeni capabili să participe activ într-o societate bazată pe cunoaștere, creativitate și inovație. În contextul globalizării și al digitalizării accelerate, competențele cognitive de nivel înalt, cum ar fi gândirea critică, rezolvarea problemelor complexe, colaborarea și autonomia învățării, devin esențiale pentru succesul elevilor.

În multe state europene, inclusiv Olanda, sistemul de învățământ a evoluat spre paradigme centrate pe competențe și gândire critică, în timp ce în Republica Moldova persistă tradiția bazată pe memorarea și reproducerea informațiilor. Această diferență nu este doar pedagogică, ci se reflectă în performanțele elevilor la testele internaționale standardizate, precum PISA (Program for International Student Assessment).

Scopul acestui articol este de a evidenția diferențele și similitudinile dintre cele două sisteme de educație și de a formula recomandări pentru îmbunătățirea învățământului general din RM prin adaptarea bunelor practici internaționale.

METODOLOGIA DE STUDIU

Studiul adoptă o abordare comparativă bazată pe cinci dimensiuni fundamentale ale sistemelor educaționale:

1. **Performanțele elevilor** – analiza datelor PISA 2022 privind citirea, matematica și științele.
2. **Orientarea curriculară** – examinarea documentelor curriculare naționale și a standardelor de competențe.
3. **Evaluarea** – compararea modului de evaluare a elevilor, tipurile de teste și rolul evaluării formative.
4. **Practicile pedagogice și autonomia școlară** – analizarea metodelor de predare, participarea profesorilor la decizii și autonomia școlii.
5. **Resursele investite** – comparația investițiilor financiare și infrastructurii educaționale.

Metode și instrumente: analiza utilizează statistici descriptive, tabele comparative și analiza conținutului documentelor curriculare și de politici educaționale.

1. Performanțele elevilor – *PISA 2022*

Datele prezentate în Tabelul 1 oferă o perspectivă comparativă asupra competențelor elevilor de 15 ani și a alocării resurselor educaționale în Republica Moldova, Olanda și la nivelul mediei OCDE.

Tabelul 1. Performanța elevilor și resursele școlare în Republica Moldova și Olanda în raport cu media OCDE [4]

Indicator (15 ani)	**RM (%) ≥ Nivel 2**	**NL (%) ≥ Nivel 2**	**Media OCDE (%)**
Matematică	39	77	69
Citire	66	82	74
Științe	65	83	76
Resurse per elev (USD)	~23.396	~122.331	~105.248

Diferențele sunt evidente: performanțele elevilor din Olanda depășesc cu aproape 100% rezultatele elevilor din Republica Moldova la *Matematică* și cu 15-18% la *Citire* și *Științe*. Investițiile financiare semnificativ mai mari în Olanda permit metode pedagogice mai diverse, în special în predarea prin proiecte, laboratoare și activități interdisciplinare (Fig.1).

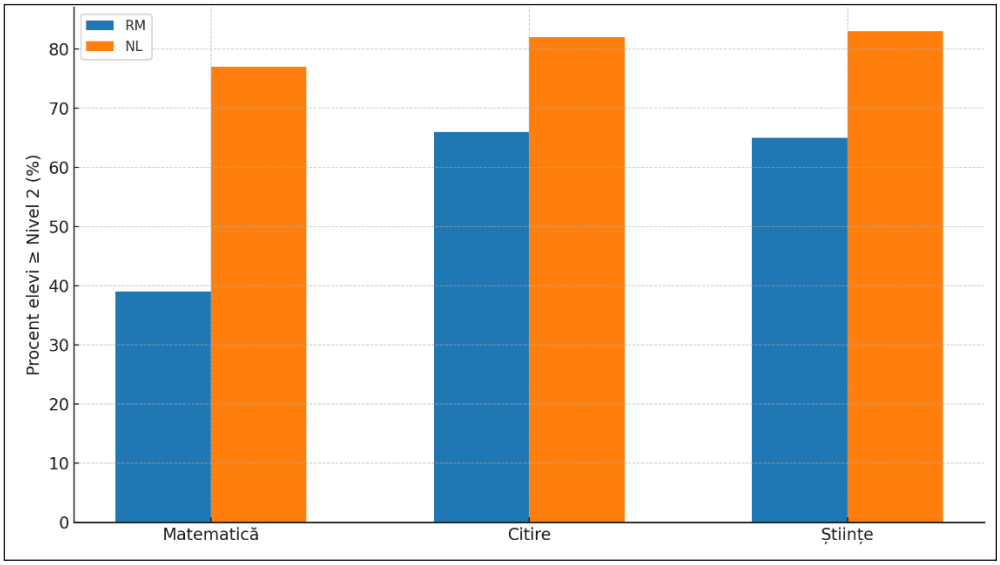

Figura 1. Performanțele elevilor din Republica Moldova și Olanda (PISA 2022) [4]

2. Orientarea curriculară

Republica Moldova: Curriculumul Național din Republica Moldova, revizuit în 2020, promovează o abordare centrată pe dezvoltarea competențelor-cheie ale elevilor, vizând în mod special gândirea critică, comunicarea eficientă, colaborarea și autonomia în învățare. Documentul de politici educaționale subliniază importanța trecerii de la un model tradițional axat pe memorare la unul care încurajează elevul să aplice cunoștințele în contexte variate, să analizeze informații și să participe activ la procesul de învățare. Cu toate acestea, în practică, implementarea acestor orientări rămâne limitată. Predarea este încă predominant centrată pe manuale, iar metodele expozitive, precum lecțiile frontale și repetarea informațiilor, continuă să domine în școli. Factorii care contribuie la această discrepanță includ nivelul insuficiaent al formării continue pentru cadrele didactice în utilizarea strategiilor pedagogice moderne, resurse didactice insuficiente și infrastructură limitată care să permită activități practice și proiecte interdisciplinare. Această situație indică necesitatea unor intervenții sistematice pentru a transforma curriculumul educațional într-un instrument eficient de dezvoltare a competențelor secolului XXI, competențelor-cheie, competențelor de dezvoltare durabilă [2; 5].

Olanda: În contrast, Olanda a dezvoltat un cadru curricular explicit orientat spre competențele secolului XXI, prin instrumente precum Curriculum și organizația națională SLO (Stichting Leerplanontwikkeling). Curriculumul din Olanda pune accentual pe dezvoltarea gândirii critice, rezolvarea creativă a problemelor, colaborarea, autonomia învățării și responsabilitatea civică, promovând o abordare holistică și aplicativă a educației. Accentul este pus și pe proiecte interdisciplinare, în care elevii aplică cunoștințele dobândite pentru a rezolva probleme reale, în contexte variate, favorizând

atât integrarea tehnologiilor digitale, cât și dezvoltarea abilităților de comunicare și colaborare în echipe diverse. De asemenea, curriculumul stimulează învățarea prin descoperire și încurajează autonomia elevului în gestionarea propriului parcurs educațional. Succesul implementării acestor orientări se datorează, în mare parte, unui sistem eficient de formare continuă a cadrelor didactice, resurselor educaționale inovatoare și unei infrastructuri tehnologice adecvate, care facilitează tranziția de la predarea tradițională la cea centrată pe competențe și experiențe autentice de învățare.

Analiza comparativă evidențiază un decalaj semnificativ între intențiile curriculare și practica pedagogică din Republica Moldova, în timp ce Olanda reușește să integreze mai coerent competențele secolului XXI în experiența educațională reală. Această diferență subliniază rolul esențial al suportului instituțional, formării cadrelor didactice și al resurselor adecvate pentru transformarea unei viziuni curriculare progresiste în practică efectivă.

Tabelul 2. Orientarea curriculară – Republica Moldova [2] *versus* Olanda [6]

Aspect	Republica Moldova	Olanda
Cadru curricular	Curriculum Național (2020)	Curriculum și SLO Netherlands (2020)
Competențe vizate	Competențe-cheie (Codul Educației Republicii Moldova, 2014)	Competențe pentru secolul XXI (gândire critică, rezolvare creativă a problemelor, colaborare, autonomie învățării, responsabilitate civică)
Orientare pedagogică	Predominant teoretică cu implicații practice insuficiente și preponderent axate pe memorare	Aplicativă, centrată pe competențe și experiențe reale
Metode de predare	Metode de comunicare orală și scrisă	Proiecte interdisciplinare, învățare prin descoperire, integrarea tehnologiilor digitale, metode active
Contextul aplicării cunoștințelor	Limitat, mai mult învățare teoretică	Contexte reale, rezolvarea problemelor autentice
Rolul cadrelor didactice	Implicare limitată, datorită formării performanțe insuficiente	Facilitatori activi ai învățării, susținuți prin formare continuă
Resurse și infrastructură	Suport limitat pentru activități practice (la nivel disciplinar)	Resurse moderne și tehnologii digitale adecvate
Gradul de implementare	Parțial, decalaj între teorie și practică. Competențe-cheie integrate insificient în curricula școlare	Ridicat, competențele secolului XXI integrate în experiența reală a elevilor

Tabelul 2 evidențiază diferențele semnificative dintre orientările curriculare ale Republicii Moldova și Olandei, oferind o perspectivă sintetică asupra cadrului legislativ, competențelor vizate, abordărilor pedagogice, metodologiilor de predare, contextului aplicării cunoștințelor, rolului cadrelor didactice, resurselor disponibile și gradului de implementare.

Cadru curricular: În Republica Moldova, cadrul curricular este definit de Curriculumul Național (2020), care stabilește obiective generale și competențe-cheie, dar fără o specificare detaliată a valorificării lor în curricula școlare. În Olanda, curriculumul este structurat în curriculumul disciplinar și ghidul SLO, documente care stabilesc explicit competențele secolului XXI și modul de integrare a acestora în procesul educațional.

Competențe vizate: Curriculumul din Republica Moldova pune accent pe gândirea critică, comunicare și colaborare, competențe fundamentale dar parțial integrate în experiența practică a elevilor. În schimb, Olanda promovează un spectru mai larg de competențe, incluzând rezolvarea creativă a problemelor, autonomie în învățare și responsabilitate civică, accentuând formarea holistică a elevilor în contexte autentice și interdisciplinare.

Orientare pedagogică și metode de predare: Orientarea pedagogică a currculumului din Republica Moldova este preponderent teoretică, cu unele aspecte practice modelate. În Olanda, predarea este aplicativă, centrată pe competențe și experiențe reale, utilizând prin proiecte interdisciplinare, învățarea descoperire și integrarea tehnologiilor digitale, facilitând o învățare activă și contextualizată.

Contextul aplicării cunoștințelor: În sistemul de învățământ din Republica Moldova, aplicarea cunoștințelor se realizează în principal în medii teoretice, ceea ce limitează transferul competențelor în situații reale. În Olanda, elevii sunt expuși la probleme autentice, ceea ce sprijină dezvoltarea abilităților de rezolvare practică și gândire critică în contexte reale.

Rolul cadrelor didactice: Unii profesori din Republica Moldova acționează adesea ca transmitători ai informației, implementarea competențelor fiind limitată de formarea profesională insuficientă. În Olanda, cadrele didactice funcționează ca facilitatori ai învățării, beneficiind de formare continuă și suport pedagogic adecvat, ceea ce permite o aplicare coerentă a competențelor în procesul educațional.

Resurse și infrastructură: Diferențele materiale sunt semnificative: Republica Moldova se confruntă cu resurse limitate și lipsa suportului pentru activități practice, în timp ce Olanda dispune de infrastructură modernă și tehnologii digitale adecvate, sprijinind procesul de învățare activ și experiențial.

Gradul de implementare: Implementarea curricula în Republica Moldova este parțială, existând un decalaj clar între teorie și practică. Contrar, Olanda prezintă un grad ridicat de implementare, în care competențele secolului XXI sunt integrate în mod real în experiența elevilor, demonstrând o coerență între obiectivele curriculare și practica educațională.

În ansamblu, analiza evidențiază un contrast marcant între un sistem orientat preponderent spre memorare și învățare teoretică (Republica Moldova) și un sistem centrat pe dezvoltarea competențelor, învățarea activă și aplicarea practică a cunoștințelor (Olanda). Aceasta reflectă diferențele de filozofie educațională, resurse disponibile și politici de implementare curriculară.

3. Evaluarea elevilor

Republica Moldova: Evaluările naționale (clasele IV, IX) și Bacalaureatul (clasa XII) sunt standardizate și sunt orientate preponderant spre reproducerea informației. Rata de promovare Bacalaureat 2025: 79,17% [1].

Olanda: Evaluarea include testul final (Doorstroomtoets) și consilierea școlii. Se pune accent pe evaluarea formativă, portofolii și feedback continuu, ceea ce permite ajustarea strategiilor de predare și dezvoltarea competențelor transferabile.

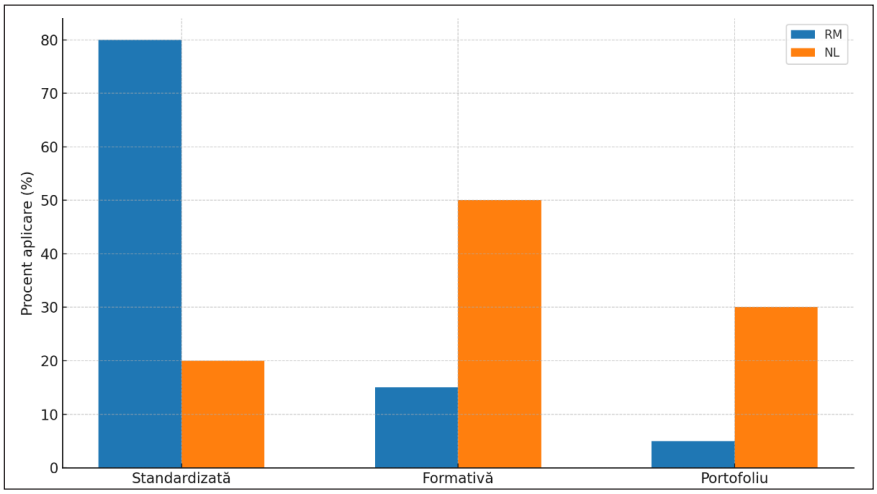

Figura 2. Distribuția tipurilor de evaluare din Republica Moldova [1] și Olanda [4]

Analiza comparativă a sistemelor de evaluare în Republica Moldova și Olanda evidențiază diferențe fundamentale în scop, metodologie și impact asupra procesului de învățare. În Republica Moldova, după cum am menționat, evaluările naționale (clasele IV și IX) și Bacalaureatul (clasa XII) sunt standardizate, orientate preponderent spre reproducerea informației, ceea ce poate limita dezvoltarea competențelor de gândire critică, creativitate și aplicare practică. Rata de promovare a Bacalaureatului în 2025 (79,17%) indică un nivel moderat de succes, însă rezultatele reflectă mai mult capacitatea elevilor de a memora și reproduce conținutul predat, decât competențele aplicative. Introducerea testelor tematice semestriale constituie un pas către evaluarea mai frecventă, cu potențial de ajustare a predării, dar aceasta rămâne limitată în raport cu standardele moderne de evaluare centrată pe competențe.

În Olanda, evaluarea se bazează pe o combinație între teste finale și consilierea școlii, dar accentul major este pus pe evaluarea formativă, portofolii și feedback continuu. Această abordare permite adaptarea strategiilor pedagogice, monitorizarea progresului individual și dezvoltarea competențelor transferabile, contribuind astfel la formarea holistică a elevilor și la pregătirea lor pentru situații reale și complexe. Spre deosebire de Republica Moldova, evaluarea olandeză nu se limitează la memorarea și reproducerea cunoștințelor, ci sprijină procesul de învățare activă și autonomia elevului.

Diferențele constatate reflectă o divergentă filosofică și metodologică între cele două sisteme: în timp ce Republica Moldova se concentrează pe standardizare și uniformitate, Olanda prioritizează flexibilitatea, personalizarea și dezvoltarea competențelor relevante secolului XXI. Aceasta subliniază necesitatea unei reforme în Republica Moldova orientate spre evaluare formativă și feedback continuu, care să coreleze mai eficient predarea cu învățarea aplicativă și dezvoltarea competențelor transversale.

În concluzie:

- Evaluările standardizate din Republica Moldova favorizează reproducerea cunoștințelor și limitează dezvoltarea competențelor aplicative, în timp ce evaluarea în Olanda promovează învățarea activă și competențele transferabile.
- Rata de promovare a Bacalaureatului (79,17% în 2025) indică rezultate satisfăcătoare din punct de vedere numeric, însă nu reflectă neapărat dezvoltarea holistică a competențelor elevilor.
- Introducerea testelor tematice semestriale în Republica Moldova reprezintă un progres spre o evaluare mai frecventă și orientată spre înțelegere, dar este insuficientă în absența unor mecanisme de feedback și evaluare formativă continuă.
- Experiența olandeză demonstrează eficiența evaluării formative și portofoliilor, care permit ajustarea predării, susțin progresul individual și pregătesc elevii pentru provocările reale.
- Pentru alinierea sistemului moldovenesc la standardele educației moderne, este recomandată integrarea instrumentelor formative, feedback-ului continuu și evaluării centrate pe competențe, în paralel cu menținerea unor evaluări standardizate care să asigure comparabilitatea și calitatea academică.

4. Practici pedagogice și autonomie școlară

Republica Moldova: Deși 95% dintre școli raportează autonomie, predarea rămâne expozitivă, iar metodele interactive și centrate pe elev nu oferă încă rezultate dorite.

Olanda: 97% dintre școli au autonomie extinsă; învățarea este centrată pe proiecte, pe probleme și evaluare formativă. Profesorii sunt implicați în decizii curriculare și în adaptarea activităților de învățare la nevoile elevilor.

Analiza comparativă a practicilor pedagogice și a autonomiei școlare în Republica Moldova și Olanda relevă diferențe semnificative în modul în care autonomia instituțională se reflectă în activitatea didactică și în implicarea cadrelor didactice. În Republica Moldova, deși 95% dintre școli raportează autonomie formală, aceasta nu se

transferă eficient în practici pedagogice inovative. Această discrepanță indică faptul că autonomia școlară formală nu este suficientă pentru a renova procesul educațional fără sprijin continuu, formare pedagogică adecvată și resurse corespunzătoare.

În Olanda, autonomia școlară este mai extinsă, toate școlile beneficiază de libertate în luarea deciziilor curriculare și organizatorice. Aceasta se reflectă direct în practicile pedagogice: învățarea este centrată pe proiecte, pe probleme și evaluare formativă, iar profesorii participă activ la adaptarea activităților la nevoile specifice ale elevilor. Autonomia reală permite astfel nu doar flexibilitate managerială, ci și personalizarea procesului de învățare, creând un mediu educațional care favorizează dezvoltarea competențelor transferabile, gândirea critică și implicarea activă a elevilor.

Această comparație sugerează că simpla declarare a autonomiei școlare nu garantează schimbări pedagogice reale. Eficiența autonomiei depinde de capacitatea școlilor de a integra practici centrate pe elev, de competențele profesorilor și de disponibilitatea resurselor adecvate. În lipsa acestor elemente, autonomia rămâne formală și cu impact limitat asupra calității învățării.

Concluzionăm:

- În Republica Moldova, autonomia școlară este larg raportată (95%), însă există un decalaj între autonomie formală și practici pedagogice efective.
- În Olanda, autonomia extinsă (97%) este asociată cu practici didactice centrate pe elev, învățare prin proiecte și evaluare formativă, demonstrând corelarea dintre libertatea instituțională și inovația pedagogică.
- Autonomia școlară devine eficientă numai atunci când este susținută de formare continuă a cadrelor didactice, resurse adecvate și implicare reală în deciziile curriculare.
- Experiența olandeză sugerează că promovarea unor practici centrate pe elev și flexibilitate curriculară poate fi un factor determinant în valorificarea competențelor-cheie și celor de ddezvoltare durabilă.
- Pentru a transforma autonomia formală în rezultate pedagogice concrete, școlile din Republica Moldova ar trebui să integreze mai eficient metode active, participative, adaptate nevoilor elevilor, în paralel cu consolidarea capacității profesorilor de a implementa aceste practici.

5. Resurse și condiții

Resursele alocate pe elev evidențiază diferențe semnificative între Republica Moldova și Olanda, care influențează direct calitatea procesului educațional. În Republica Moldova, resursele per elev până la 15 ani se situează la aproximativ 23.396 USD, valoare de cinci ori mai mică decât în Olanda (~122.331 USD). Această discrepanță se reflectă nu doar în infrastructura fizică, ci și în accesul la tehnologii digitale, laboratoare moderne și materiale didactice actualizate.

În Olanda, nivelul ridicat al resurselor permite dezvoltarea unei infrastructuri moderne, dotarea laboratoarelor, integrarea tehnologiilor digitale și oferirea de programe

de formare continuă pentru cadrele didactice. Aceasta creează un mediu educațional favorabil învățării active, proiectelor interdisciplinare și adaptării instruirii la nevoile individuale ale elevilor.

Diferența de resurse are implicații majore asupra echității și calității educației: în Republica Moldova, lipsa resurselor poate limita aplicarea metodelor inovative, autonomia profesorilor și dezvoltarea competențelor practice ale elevilor. În plus, inegalitățile resurselor pot accentua diferențele între școli, afectând coeziunea sistemului educațional. Prin contrast, investițiile consistente din Olanda sprijină funcționarea curriculumului centrat pe competențe și promovarea echității în accesul la educație de calitate.

Concluzii:

- Resursele financiare per elev în Republica Moldova sunt de cinci ori mai reduse decât în Olanda, ceea ce limitează infrastructura, dotările și programele de formare a cadrelor didactice.
- Diferențele de resurse se reflectă în capacitatea școlilor de a implementa practici pedagogice moderne, tehnologii digitale și metode centrate pe elev.
- Olanda exemplifică modul în care investițiile substanțiale în infrastructură și formarea continuă a profesorilor sprijină realizarea unui curriculum aplicativ și orientat spre competențe.
- Pentru a reduce decalajele, Republica Moldova ar trebui să prioritizeze creșterea investițiilor în educație, modernizarea infrastructurii școlare și asigurarea resurselor necesare pentru implementarea metodelor interactive și centrate pe elev [3].
- Echitatea educațională și calitatea învățării depind nu doar de politici curriculare, ci și de nivelul adecvat de resurse și condiții materiale, care permit transferul cunoștințelor teoretice în competențe practice și dezvoltarea holistică a elevilor.

Analiza comparativă a sistemelor educaționale din Republica Moldova și Olanda evidențiază un decalaj semnificativ în implementarea unei educații centrate pe competențe. Deși Republica Moldova a adoptat un curriculum bazat pe competențe, în practică persistența examenelor standardizate și tradiția pedagogică axată pe reproducerea informației limitează efectiv dezvoltarea gândirii critice, a creativității și a competențelor transferabile. Aceasta indică un decalaj între intențiile curriculare și practica didactică reală, accentuat de metodele preponderent expozitive și de aplicarea redusă a pedagogiei active.

În contrast, sistemul olandez integrează în mod coerent evaluarea formativă, autonomia școlii și implicarea profesorilor în deciziile curriculare. Aceste mecanisme facilitează adaptarea procesului de învățare la nevoile individuale ale elevilor, favorizând dezvoltarea competențelor secolului XXI și pregătirea elevilor pentru contexte reale, interdisciplinare și complexe. Practicile pedagogice olandeze, cum ar fi lesson study, învățarea prin proiecte interdisciplinare și feedback-ul continuu, demonstrează că un sistem cu autonomie extinsă și resurse adecvate poate transforma curriculumul bazat pe competențe într-o realitate educațională eficientă.

Factorii determinanți ai decalajului dintre cele două sisteme includ:

- *Resurse financiare insuficiente* în RM, care limitează dezvoltarea infrastructurii școlare, dotările tehnologice și accesul la laboratoare și materiale moderne;
- *Formarea continuă limitată a cadrelor didactice*, care restricționează capacitatea profesorilor de a implementa strategii didactice interactive și adaptative;
- *Lipsa unui sistem de monitorizare și evaluare continua a implementării/ funcționării curriculare*, care împiedică dezvoltarea continuă a practicilor didactice și asigurarea coerenței între finalitățile curriculare și experiența efectivă a elevilor.

Adoptarea și adaptarea bunelor practici olandeze în contextul moldovenesc, inclusiv introducerea evaluării formative, predarea prin proiecte și lesson study, ar putea constitui pași importanți pentru tranziția către un model educațional centrat pe competențe, capabil să dezvolte abilități critice, autonome și transferabile ale elevilor.

CONCLUZII GENERALE

1. Sistemul educațional olandez exemplifică dezvoltarea unui *ecosistem curricular și evaluativ orientat către competențe*, gândire critică și pregătirea elevilor pentru cerințele secolului XXI.

2. Republica Moldova a adoptat cadrul competențial european, însă *practica didactică rămâne predominant reproductivă*, limitând dezvoltarea competențelor aplicative și a gândirii critice.

3. Diferențele între cele două țări în ceea ce privește *resursele disponibile, formarea continuă a profesorilor și autonomia școlii* constituie factori esențiali ai decalajului de performanță și al implementării efective a curriculumului bazat pe competențe.

4. Integrarea unor metode și practici olandeze, adaptate contextului național, poate contribui semnificativ la *reformarea procesului educațional în Republica Moldova*, transformând autonomia școlii și resursele disponibile în instrumente eficiente pentru dezvoltarea holistică a elevilor.

5. Totuși, trebuie de menționat faptul că în ultimul deceniu s-au înregistrat intenții semnificative ale Statului Republica Moldova de a moderniza sistemul de învățământ prin promovarea celor mai eficiente politici educaționale privind:

- *dezvoltarea unui curriculum școlar axat pe valori și context autentice*;
- *aplicarea unor strategii modern/ postmoderne de predare-învățare-evaluare*;
- *actualizarea valorificării sistemului de competențe: competențe-cheie, competențe de dezvoltare durabilă, competențe pentru secolul XXI, competențe digitale, competențe privind aplicarea inteligenței artificiale* etc.

RECOMANDĂRI

***1. Alinierea evaluărilor naționale la finalitățile curriculare*:** introducerea de itemi PISA-like care să evalueze gândirea critică și aplicarea cunoștințelor.

2. Consolidarea formării continue pentru profesori axate pe nevoi**:** instruire prin metode active, proiecte interdisciplinare și evaluare formativă.

3. Creșterea investițiilor în infrastructura digitală și STEM**:** laboratoare moderne și tehnologii educaționale eficiente.

4. Adaptarea bunelor practici olandeze**:** lesson study, învățare prin proiecte și colaborare între școli și comunitate.

5. Monitorizarea continue a implementării/ funcționării curricula școlare**:** evaluări formative regulate și feedback pentru ajustarea strategiilor pedagogice.

BIBLIOGRAFIE:

1. MEC RM (2024–2025). *Raport privind Bacalaureatul și Evaluările Naționale*.
2. Ministerul Educației și Cercetării, RM (2020; 2025). *Cadrul de referință al Curriculumului Național*.
3. Ministerul Educației și Cercetării, RM (2023). *Strategia de dezvoltare „EDUCAȚIA 2030”*.
4. OECD (2023). *PISA 2022 Results, Country Notes: Republic of Moldova, Netherlands*.
5. Onderwijsraad (2022). *The Future of Dutch Education: Critical Thinking and 21st Century Skills*.
6. SLO Netherlands (2020). *Curriculum.nu: Towards a Future-Oriented Curriculum*.

N.B.: Articolul a fost realizat în cadrul Subprogramului (2024-2027) „*Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar*”, cifrul 011401.

CURRICULUMUL EDUCAȚIEI FIZICE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL: STRUCTURĂ, CONȚINUTURI ȘI DIMENSIUNI FORMATIVE

THE PHYSICAL EDUCATION CURRICULUM IN UPPER SECONDARY EDUCATION: STRUCTURE, CONTENT, AND FORMATIVE DIMENSIONS

CZU: 373.016:796:373.5.046.16 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.71**

Marian UDROIU
ORCID: 0009-0008-8524-7518
E-mail: marian_udroiu2009@yahoo.com
Liceul Teoretic „Marin Preda”, București, Romania

Nicolae BRAGARENCO
ORCID: 0000-0003-1994-6317
E-mail: nicolae.bragarenco@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article aims to analyze the curriculum for the Physical Education discipline in high school education in Romania, from the perspective of its competency structure and didactic functionality. The study is based on a documentary-analytical research and capitalizes on official curricular documents (framework plan, school programs, methodological benchmarks), as well as specialized literature. The organization by general and specific competencies, the diversity of thematic areas and the possibilities of adaptation to the student profile are highlighted. The analysis emphasizes the curricular coherence, methodological flexibility and openness to personalizing educational interventions. It also outlines the importance of the physical education lesson in the motor, social and attitudinal training of students, in accordance with the principles of an inclusive and formative education. The current curriculum offers a clear functional framework, adapted to the requirements of modern education.*

Keywords: *physical education, curriculum upper secondary education, competence-based.*

INTRODUCERE

Educația fizică este recunoscută în literatura de specialitate drept o componentă fundamentală a educației generale, având un rol esențial în formarea fizică, psihică și socială a elevilor. Aceasta este definită drept „un tip de activitate motrică” [2, p.65] desfășurată în forme organizate, „cu reguli de desfășurare” [4, p.14], cu efecte multiple asupra dezvoltării personalității. Ea contribuie semnificativ la „dezvoltarea calităților motrice, formarea deprinderilor și a priceperilor motrice” și la „îmbunătățirea aspectelor psihologice și sociologice” ale individului [1, p.61].

Conform lui Carp I., „educația fizică este un proces pedagogic care valorifică sistematic ansamblul formelor de practicare a exercițiilor fizice, factorilor naturali și igienici" [3, p. 14], iar Moisescu C. o definește drept parte integrantă a procesului de socializare a elevilor [10, p. 104]. O perspectivă contemporană este oferită de Reperele metodologice, care evidențiază influențele multiple, „fizice, motrice, intelectuale, estetice și moral-comportamentale" pe care această disciplină le exercită asupra elevului [8, p. 4].

Educația fizică în liceu este reglementată de Legea nr. 69/2000, care stipulează că „educația fizică și sportul sunt activități de interes național sprijinite de stat" [9, p. 41]. Activitățile motrice se organizează diferențiat în funcție de nivelul de învățământ, iar în liceu includ: lecții de educație fizică, pregătire sportivă practică și teoretică (în clasele vocaționale) și lecții speciale pentru profilul militar [14, p. 3–4].

Lecția de educație fizică este forma principală de organizare a activităților motrice, având un rol determinant în dezvoltarea competențelor și a motivației elevilor pentru mișcare [3, 6]. Structura sa pedagogică clară permite intervenții educaționale eficiente, cu scopul formării atitudinilor pozitive față de activitatea fizică.

În învățământul liceal, această disciplină contribuie la conștientizarea importanței mișcării, încurajarea unui stil de viață sănătos și dezvoltarea globală a personalității elevului. Prin urmare, studiul de față își propune să analizeze particularitățile curriculare ale educației fizice la nivel liceal, precum și rolul lecției în optimizarea procesului de instruire motrică.

Scopul lucrării. Lucrarea are ca scop evidențierea particularităților curriculare și funcționale ale disciplinei Educație Fizică în învățământul liceal, în contextul reglementărilor actuale și al orientărilor moderne ale educației bazate pe competențe.

Obiectivele propuse sunt: analiza structurii curriculare a disciplinei Educație Fizică în liceu, cu accent pe competențe și conținuturi; identificarea rolului lecției de educație fizică în formarea integrală a elevilor; evidențierea avantajelor metodologice și funcționale ale curriculumului actual.

MATERIAL ȘI METODĂ

Prezentul studiu se încadrează în categoria cercetărilor documentar-analitice, având la bază o analiză calitativă a curriculumului național pentru învățământul liceal, cu accent pe disciplina Educație Fizică. Metodologia utilizată a constat în:

- Analiza de conținut a documentelor curriculare oficiale, precum: planul-cadru, programa școlară pentru Educație Fizică, Reperele metodologice pentru aplicarea curriculumului național (2022–2023) și cadrul general de reglementare legislativă (Legea nr. 69/2000) [8, 9];
- Examinarea literaturii de specialitate privind rolul lecției de educație fizică, specificul procesului instructiv-motric în liceu și dezvoltarea competențelor elevilor;

– Sinteza opiniilor teoreticienilor din domeniu, prin preluarea și interpretarea citatelor relevante, cu accent pe valențele formative ale educației fizice;
– Corelarea dintre documentele programatice și realitățile didactice, în vederea identificării particularităților structurale și funcționale ale disciplinei în raport cu profilul liceal al elevilor.

Instrumentele utilizate în analiză au fost fișele de lucru comparative și schemele de sistematizare a competențelor și conținuturilor prevăzute în curriculum. În completare, au fost introduse două tabele sintetice (Tabelul 1.1 și Tabelul 1.2), construite pe baza documentelor curriculare, pentru a evidenția clar competențele generale și specifice, precum și domeniile și elementele de conținut corespunzătoare claselor a IX-a – a XII-a [6; 7]. Obiectivul metodologic central a fost formularea unei perspective integrative asupra rolului disciplinei Educație Fizică în învățământul liceal, prin articularea între cadrul teoretic, prevederile curriculare și realitățile didactice semnalate în literatura de specialitate.

REZULTATE OBȚINUTE ȘI DISCUȚII

Curriculumul pentru disciplina Educație Fizică în învățământul liceal din România se distinge printr-o abordare modernă, centrată pe formarea competențelor și pe dezvoltarea globală a elevilor. Acesta integrează o viziune funcțională asupra rolului educației fizice în formarea personalității adolescentului, urmărind nu doar dezvoltarea fizică, ci și echilibrul emoțional, socializarea, exprimarea estetică și dobândirea unor atitudini de viață sănătoasă.

Un element esențial în structura curriculară îl constituie organizarea conținuturilor pe baza unui sistem de competențe – generale și specifice – care ghidează atât proiectarea, cât și evaluarea activităților didactice. Aceste competențe sunt formulate într-un registru aplicativ, operațional, și reflectă exigențele actuale ale educației pentru o societate activă, sănătoasă și incluzivă. Competențele generale vizează comunicarea în limbaj de specialitate, valorificarea informațiilor pentru optimizarea stării de sănătate, dezvoltarea capacității motrice, aplicarea regulilor sociale și sportive, precum și exprimarea prin mișcare. Fiecare dintre aceste direcții este susținută de competențe specifice clar formulate, care permit transpunerea în activități concrete, diferențiate pe niveluri de dificultate și adaptate diversității colectivelor de elevi.

Tabelul 1 sintetizează această arhitectură competențială, oferind o imagine de ansamblu asupra structurii pedagogice a disciplinei în clasele IX–XII.

Tabelul 1. Competențele generale și specifice ale disciplinei *Educație fizică* pentru clasele a IX - XII-a [6, 7]

Competențe generale învățământ liceal	**Competențe generale învățământ liceal**
1. Utilizarea limbajului de specialitate în relațiile de comunicare	1.1.Operarea corectă cu noțiunile specifice domeniului 1.2. Utilizarea terminologiei de specialitate în transmiterea mesajelor
2. Valorificarea informaţiilor, metodelor şi mijloacelor specifice educaţiei fizice şi sportului, în vederea optimizării stării de sănătate şi a dezvoltării fizice armonioase	2.1. Utilizarea mijloacelor electronice pentru selectarea informaţiilor privind elementele definitorii ale dezvoltării fizice 2.2. Utilizarea mijloacelor recomandate pentru dezvoltare fizică
3. Utilizarea cunoştinţelor, metodelor şi mijloacelor specifice educaţiei fizice şi sportului, în vederea dezvoltării capacităţii motrice	3.1. Aplicarea mijloacelor specifice dezvoltării calităţilor motrice 3.2. Utilizarea deprinderilor motrice în acţiuni motrice complexe 3.3. Aplicarea procedeelor tehnice de bază în forme adaptate de întrecere/concurs
4. Aplicarea sistemului de reguli specifice organizării şi practicării activităţilor de educaţie fizică şi sport şi adoptarea unui comportament adecvat în cadrul relaţiilor interpersonale şi de grup	4.1. Integrarea activă în grupuri diferite 4.2. Aplicarea prevederilor regulamentare ale disciplinelor sportive practicate în forme adaptate de întrecere/concurs 4.3. Rezolvarea diferitelor sarcini în cadrul acţiunilor tactice de atac şi apărare
5. Valorificarea limbajului corporal pentru exprimarea şi înţelegerea ideilor, stărilor afective şi a esteticului	5.1. Exprimarea estetică a atitudinii corporale 5.2. Selectarea modelelor de reuşită din lumea sportului

Această formulare curriculară permite structurarea coerentă a procesului de predare-învățare-evaluare și creează un cadru favorabil pentru individualizarea intervenției pedagogice. În plus, contribuie la clarificarea finalităților educației fizice dincolo de simpla performanță motrică, favorizând dezvoltarea atitudinilor și valorilor personale. Conținuturile prevăzute în programa pentru liceu sunt grupate pe domenii tematice, ceea ce permite o abordare flexibilă, adaptată nevoilor elevilor și specificului fiecărei clase. Domeniile acoperă arii esențiale precum dezvoltarea fizică, protecția individuală, educația pentru sănătate, formarea deprinderilor motrice, cultura sportivă, exprimarea corporală și practicarea disciplinelor sportive.

Tabelul 2 evidențiază aceste domenii și elementele lor structurale.

Tabelul 2. Domenii și elemente de conținut ale *Educație fizică* pentru clasele a IX-XII-a [6, 7]

Domenii de conţinut	**Elemente de conținut**
1. Starea de sănătate și dezvoltarea fizică	Măsurători specifice: înălţime, greutate, perimetre, diametre, anvergură Indicatori specifici: de nutriţie, de proporţionalitate Indicii funcţionali şi determinarea acestora, Modelul dezvoltării fizice armonioase Atitudini corporale deficiente: cifoze, lordoze, scolioze, asimetrii, picior plat Profilaxia şi corectarea fiecărei atitudini corporale deficiente Complexe de dezvoltare fizică: cu exerciţii libere, cu obiecte portative, pe fond muzical etc. Programe adaptate de: culturism, fitness, sport aerobic, stretching
2. Protecția individuală	Tehnici de reechilibrare; Modalităţi de atenuare a şocurilor Cunoştinţe teoretice despre: - importanţa „încălzirii”- pregătirii organismului pentru efort - rolul respiraţiei în efort şi refacere Tehnicile de acordare reciprocă a ajutorului/sprijinului în execuţii
3. Dezvoltarea trăsăturilor de personalitate	Activităţi practice cu specific de conducere, de subordonare şi de colaborare Situaţiile „conflictuale” care pot interveni în activităţile practice Modalităţile de prevenire si aplanare/rezolvare a situaţiilor conflictuale Comportamentele integrate în noţiunea de fair-play Regulamentele disciplinelor sportive
4. Culturalitate	Criterii de evaluare a valorilor sportive, în diferite ramuri de sport Valori sportive etalon în diferite discipline sportive
5. Calități motrice	Probe de determinare a nivelului calităţilor motrice Procedee metodice specifice dezvoltării fiecărei calităţi motrice Procedee şi mijloace de dezvoltare specifică şi combinată a calităţilor motrice
6. Deprinderi motrice	Deprinderile motrice de locomoție Deprinderile motrice de stabilitate Deprinderi motrice de manevrare
7. Discipline sportive	Atletism: probe de alergare; probe de sărituri; probe de aruncări Gimnastică:gimnastică acrobatică; sărituri la aparate; gimnastică aerobică Jocuri sportive: baschet, fotbal, volei, handbal Discipline sportive alternative

Această diversitate tematică permite o abordare multidimensională a procesului educațional, în care dimensiunea cognitivă este corelată cu cea practică și afectivă. Totodată, programa prevede posibilitatea alegerii de către elevi a unor conținuturi din mai multe grupe, favorizând implicarea, motivația și autoevaluarea. Se remarcă o tendință clară de personalizare a educației fizice în funcție de interesele și nivelul de dezvoltare

al elevilor. Aceasta presupune aplicarea unor principii pedagogice precum diferențierea sarcinilor motrice, individualizarea efortului, încurajarea responsabilității personale și valorificarea progresului individual. În paralel, accentul pe evaluarea funcțională, autoapreciere și dezvoltarea autonomiei motrice contribuie la crearea unui climat educațional echilibrat și eficient.

De asemenea, disciplina educație fizică în liceu trebuie analizată din perspectiva provocărilor reale cu care se confruntă profesorii: diferențele mari între elevi în ceea ce privește nivelul de dezvoltare motrică, motivația inegală față de activitatea fizică și accesul diferențiat la resurse. În acest context, succesul lecției depinde în mare măsură de capacitatea cadrului didactic de a adapta conținuturile și metodele la realitatea clasei și de a valorifica diversitatea ca resursă.

Curriculumul actual oferă cadrul teoretic și metodologic necesar pentru a transforma lecția de educație fizică într-un spațiu de formare holistică, în care elevul este încurajat să se cunoască, să se dezvolte și să adopte un stil de viață activ. Aplicarea coerentă a principiilor curriculare, susținută de o planificare riguroasă și o didactică flexibilă, poate genera efecte formative durabile în plan fizic, psihic și social.

În ansamblu, curriculumul pentru Educație Fizică în liceu se evidențiază prin următoarele particularități curriculare și funcționale esențiale:

- Abordare multidimensională, care corelează aspectele cognitive, motrice, afective și sociale în cadrul lecției de educație fizică; -
- Oferirea posibilității de alegere a conținuturilor, în funcție de interesele și nivelul de dezvoltare al elevilor, ceea ce favorizează implicarea activă și motivația intrinsecă;
- Structurare pe competențe, cu accent pe formarea autonomiei motrice și a responsabilității personale pentru sănătate;
- Flexibilitate curriculară și metodologică, care permite adaptarea la realitățile concrete ale clasei, inclusiv la diferențele dintre elevi în ceea ce privește pregătirea motrică;
- Deschidere spre educația incluzivă și valorificarea diversității, prin posibilitatea de adaptare a conținuturilor și prin promovarea egalității de șanse în accesul la exercițiul fizic organizat;
- Orientare formativă, ce susține cultivarea deprinderilor de autoevaluare, autoorganizare și exprimare prin mișcare, în scopul dezvoltării personale și sociale.

CONCLUZII

Analiza curriculumului pentru disciplina Educație Fizică în învățământul liceal evidențiază o construcție pedagogică solidă, adaptată cerințelor educației contemporane, care pune accent pe formarea integrală a elevului. Structura pe competențe, corelată cu organizarea conținuturilor în domenii tematice coerente, oferă cadrul necesar dezvoltării capacităților motrice, dar și formării unor atitudini și comportamente favorabile unui stil de viață activ și sănătos.

Lecția de educație fizică se afirmă ca o formă fundamentală de organizare a procesului instructiv-educativ, cu potențial major de influențare a dezvoltării fizice, psihoemoționale și sociale a elevilor. Prin posibilitatea alegerii conținuturilor, adaptabilitatea sarcinilor și centrarea pe motivație și autonomie, se creează premisele unei educații diferențiate și incluzive, care valorifică potențialul fiecărui elev. Curriculumul reflectă o abordare echilibrată, care îmbină exigențele formării motrice cu dimensiunile culturale, afective și atitudinale, transformând lecția de educație fizică într-un mediu de învățare activ, colaborativ și formativ. În concluzie, disciplina Educație Fizică în liceu nu mai poate fi privită exclusiv prin prisma performanței sportive, ci ca un vector educațional complex, care contribuie la formarea unui individ sănătos, responsabil, cooperant și capabil să-și gestioneze propriul echilibru fizic și psihic într-o societate în continuă schimbare.

REFERINȚE:

1. Bota, A., *Didactica educației fizice*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 2000.
2. Dragnea, A., Bota, A., *Teoria activităților motrice*, București: Editura Didactică și Pedagogică, 1999.
3. Carp, I., *Teoria și metodica educației fizice școlare*, Iași: Editura Pim, 2006.
4. Tudor, V., *Evaluarea în educație fizică și sport*, București: Editura Discobolul, 2005.
5. Mureșan, I., *Lecția de educație fizică: metodică și proiectare*, Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2011.
6. Ministerul Educației, *Plan-cadru pentru învățământul liceal – toate filierele, profilurile și specializările*, București, 2022.
7. Ministerul Educației, *Repere metodologice privind aplicarea curriculumului național. Educație Fizică. Liceu*, București, 2022.
8. Parlamentul României, *Legea nr. 69/2000 a educației fizice și sportului*, Monitorul Oficial, Partea I nr. 200/9.05.2000.
9. Ministerul Educației, *Programa școlară pentru disciplina Educație Fizică. Liceu*, București, 2022.
10. Stănescu, M., *Didactica educației fizice*, București: Editura Fundației România de Mâine, 2008.
11. Moisescu, C., *Comunicare și integrare în educația fizică*, București: Editura Universității, 2004.

N.B. Articolul a fost realizat în cadrul Subprogramului (2024-2027) „*Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar*”, cifrul 01.14.01.

DE LA EVALUAREA CURRICULUMULUI SCRIS LA MONITORIZAREA CURRICULUMULUI PREDAT PENTRU DISCIPLINA *ISTORIA* ROMÂNILOR ȘI UNIVERSALĂ

FROM EVALUATION OF THE WRITTEN CURRICULUM TO MONITORING OF THE TEACHED CURRICULUM FOR THE SUBJECT OF ROMANIAN AND UNIVERSAL *HISTORY*

CZU: 37.016:94(498+100) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.72**

Daniela VACARCIUC
ORCID: 0009-0005-1204-3790
E-mail: daniela10vacarciuc@gmail.com
Liceul Teoretic "Vasile Alecsandri" din Chișinău;
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article attempts to transfer the general concept of curriculum monitoring into the foundation of a monitoring model specifically tailored for the subject History of the Romanians and World History, taking into account the particular features of this discipline. The emphasis is placed on arguing the necessity of curriculum monitoring in this subject, on highlighting the cognitive, formative, and axiological functions of monitoring, as well as on the specific characteristics of history as a school discipline.*

The activity of the teachers involved in the research was based on multiple methodological tools, including a review of the literature to identify the objectives and impact of curriculum evaluation instruments in various educational environments in the country. Questionnaires were applied to a sample of 80 respondents from different educational institutions to obtain quantitative opinions on the research questions. In addition, five workshops were organized with key decision-makers to gather direct perspectives and recommendations for curriculum improvement. Interviews with selected respondents, conducted to further detail and clarify the ideas and suggestions expressed in the questionnaires, facilitated the formulation of recommendations and conclusions.

Keywords: *History of the Romanians and World History, monitoring, evaluation, feedback, written curriculum, taught curriculum, assessed curriculum.*

INTRODUCERE

În contextul reformei curriculare continue și al accentului pus pe calitatea actului educațional, trecerea de la evaluarea curriculumului scris la monitorizarea curriculumului predat devine o preocupare centrală în cercetarea pedagogică. Această tranziție are implicații profunde pentru disciplina *Istoria românilor și universală*, care, prin natura sa formativă, trebuie să asigure nu doar conformitatea cu intențiile curriculare, ci și relevanța și eficiența implementării la clasă. Această disciplină școlară, constituie o componentă de interes strategic la nivel național și este axată pe evaluarea cunoștințelor și competențelor achiziționate de copii la finele treptei gimnaziale și a celei liceale.

MONITORIZAREA CURRICULUMULUI LA ISTORIA ROMÂNILOR ȘI UNIVERSALĂ: CONCEPT ȘI METODOLOGIE

Un prim argument al procesului de monitorizare ține de discrepanțele identificate frecvent între curriculumul scris și cel predat. Deși documentele curriculare propun o abordare modernă, centrată pe competențe, se constată adesea că la nivelul practicii didactice predomină transmiterea de conținuturi și evaluarea reproductivă. Monitorizarea curriculumului predat permite identificarea acestor incongruențe și oferă date valoroase pentru ajustări strategice.

Un al doilea argument este legat de necesitatea de a corela intențiile educaționale cu realitatea procesului de învățământ, printr-o abordare reflexivă și contextualizată. Predarea istoriei implică nu doar transmiterea de informații, ci și formarea gândirii critice, a conștiinței civice și a înțelegerii pluralității perspectivei istorice. Doar printr-o monitorizare atentă a curriculumului predat se poate verifica dacă aceste finalități sunt atinse în mod real. În ultima vreme asistăm la diferite interpretări, uneori politizate, părtinitoare ale unor subiecte de interes național. Tinerii, vârstnicii intră în spații de tensiuni și interpretări.

În fine, un al treilea argument vizează rolul formării continue a cadrelor didactice în implementarea eficientă a curriculumului**.** Evaluarea exclusivă a documentelor curriculare nu oferă o imagine completă asupra modului în care profesorii valorifică resursele, adaptează conținuturile și răspund nevoilor diverse ale elevilor. Monitorizarea predării oferă un cadru concret de analiză și sprijin pentru dezvoltarea profesională a profesorilor de istorie. Monitorizarea curriculumului la Istorie, prin concept și metodologie este esențială pentru a înțelege mecanismele prin care curriculumul devine realitate în sala de clasă și pentru a susține o predare istorică relevantă, ancorată în nevoile educației contemporane.

Starea actuală privind monitorizarea curricumului la disciplina Istoria românilor și universal, este legată de o necesitate imperativă a unei educații contemporane. Din perspectivă epistemologică, analiza curriculumului la disciplina *Istoria românilor și universală* presupune o examinare critică a fundamentelelor cunoașterii istorice, a naturii acesteia și a modului în care ea este transpusă în intenții educaționale. Curriculumul nu este un simplu instrument tehnic, ci un construct socio-cultural și epistemic, care reflectă selecții de cunoaștere, valori, reprezentări identitare și strategii de formare a gândirii istorice [3, p.288].

În acest sens, curriculumul istoric trebuie înțeles ca un cadru epistemologic selectiv, în care anumite evenimente, teme și interpretări sunt valorizate în detrimentul altora. Particularitatea curriculumului la această disciplină derivă din faptul că istoria este, simultan, o știință a faptelor și o construcție narativă, bazată pe interpretare. Astfel, curriculumul devine un filtru prin care se decide ce versiune a trecutului este transmisă tinerelor generații și în ce scop: identitar, critic, civic sau cultural.

Funcțiile curriculumului istoric pot fi analizate epistemologic sub mai multe dimensiuni:

1. **Funcția cognitivă** – curriculumul organizează și structurează cunoașterea istorică în mod coerent, asigurând accesul elevului la concepte, metode și surse istorice. Din punct de vedere epistemologic, această funcție implică o reflecție asupra validității

și surselor cunoașterii: ce se consideră „adevăr istoric", cum se construiește și cum poate fi înțeles în context educațional.

2. **Funcția formativă** – istoria contribuie la formarea gândirii critice, a înțelegerii temporalității, a relației cauză-efect, dar și a empatiei față de alteritate. Curriculumul, astfel, capătă o funcție epistemologică de mediere între cunoașterea expertă și cea formativă, între trecutul ca obiect de studiu și prezentul ca spațiu al interpretării.

3. **Funcția identitară și axiologică** – selecția conținuturilor istorice implică opțiuni epistemice cu privire la ce se transmite ca „memorie colectivă". Curriculumul istoric este, astfel, un spațiu de articulare a unei identități culturale și naționale, dar și un potențial instrument de pluralism și dialog intercultural, în funcție de paradigmele epistemologice asumate [4].

Prin urmare, o abordare epistemologică a curriculumului pentru *Istoria românilor și universală* impune o înțelegere critică și reflexivă asupra cunoașterii istorice transmise prin educație. Aceasta presupune problematizarea selecției, organizării și finalităților conținuturilor, în raport cu dinamica societății, a științei istorice și a nevoilor formării unei conștiințe civice și culturale responsabile.

Disciplina Istoria românilor și universală face parte din aria curriculară a discipline socio-umane, precum Educația civică, Filosofia, Logica, Economia sau Sociologia. Această arie are rolul de a contribui la formarea unei înțelegeri integrate a realităților sociale, culturale, politice și economice, punând accent pe dezvoltarea gândirii critice, a spiritului democratic și a competențelor de participare civică activă.

În acest cadru, Istoria are un rol formativ esențial, întrucât oferă elevului repere temporale, culturale și identitare, contribuind la înțelegerea devenirii societăților umane și a valorilor fundamentale ale umanității.

Disciplina Istoria românilor și universală se distinge prin câteva particularități care îi conferă un profil educațional specific:

- Dimensiunea temporală și narativă: Istoria presupune înțelegerea succesiunii evenimentelor, a cauzalității și a schimbării în timp. Elevul învață să structureze cronologic informația și să construiască explicații coerente pentru fenomenele istorice.
- Multiperspectivismul: O caracteristică esențială a predării istoriei este abordarea critică a surselor și acceptarea pluralității de interpretări. Această abordare dezvoltă capacitatea elevilor de a analiza fenomene din diverse unghiuri și de a înțelege complexitatea trecutului.
- Îmbinarea nivelului național și universal: Prin combinarea istoriei naționale cu cea universală, disciplina asigură formarea unei identități naționale echilibrate, deschise către valorile și procesele globale [6, p.153].

Disciplina Istoria românilor și universală posedă valențe importante în dezvoltarea competențelor-cheie. Este o disciplină de importanță strategică. În contextul actual, centrat pe dezvoltarea competențelor-cheie europene, Istoria românilor și universală contribuie în mod semnificativ la formarea următoarelor tipuri de competențe:

- Competențe civice și sociale: istoria oferă contexte autentice pentru învățarea valorilor democratice, a drepturilor omului și a mecanismelor prin care societățile își gestionează conflictele. Elevii sunt încurajați să reflecteze critic asupra trecutului pentru a înțelege prezentul și a acționa responsabil în societate.
- Competențe de gândire critică și rezolvare de probleme: analiza surselor istorice, compararea interpretărilor și formularea de ipoteze dezvoltă raționamentul logic, argumentarea și autonomia intelectuală.
- Competențe de comunicare în limba maternă și exprimare argumentativă: exersarea scrisului și vorbitului despre fapte istorice susține dezvoltarea discursului coerent, organizarea ideilor și exprimarea opiniei în mod rațional.
- Competențe digitale și informaționale: utilizarea surselor digitale, a arhivelor online sau a bazelor de date istorice contribuie la formarea unei alfabetizări informaționale, esențială în epoca digitală.

Altfel zis, disciplina Istoria românilor și universală ocupă un loc strategic în aria curriculară „Om și societate", fiind un instrument esențial în formarea cetățeanului informat, empatic și responsabil. Prin valențele sale cognitive, civice și culturale, contribuie în mod complex la dezvoltarea sistemului de competențe-cheie, sprijinind integrarea tinerilor într-o societate democratică, pluralistă și bazată pe cunoaștere.

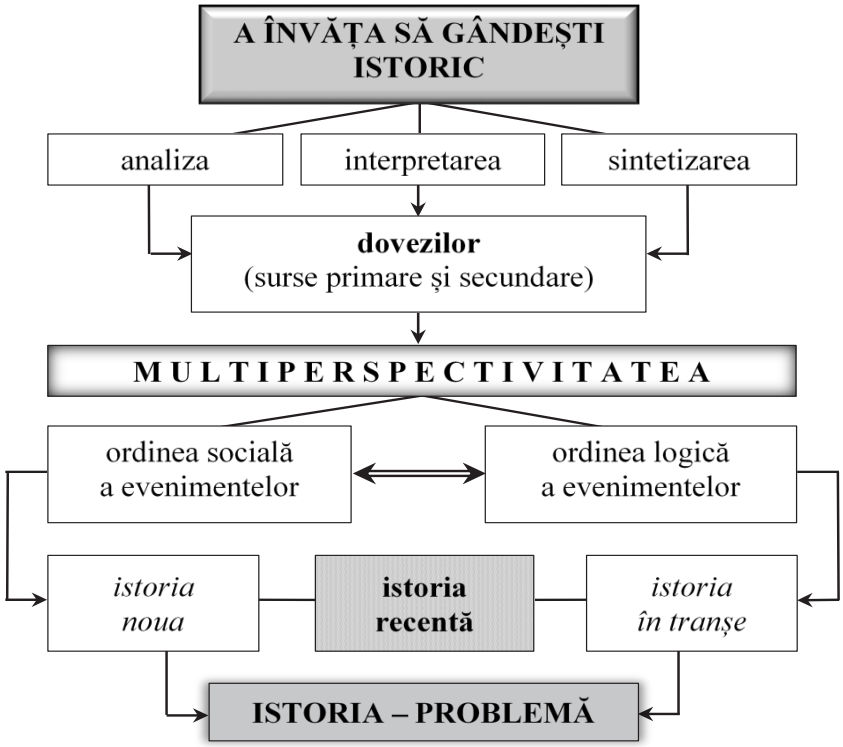

Fig. 1. Referențialitatea educației istorice

Monitorizarea curriculumului presupune un proces sistematic de urmărire, analiză și evaluare a modului în care curriculumul scris este transpus în practică, cu scopul de a asigura coerența, relevanța și eficiența educației. În cazul disciplinei Istoria românilor și universală, acest proces capătă o semnificație aparte, având în vedere specificul formativ, identitar și civic al conținuturilor. Aspectele esențiale în monitorizarea curriculumului pentru această disciplină, sunt legate de:

1. Coerența dintre curriculumul scris și curriculumul predat

Un prim reper important în monitorizare este analiza fidelității implementării curriculumului național în activitățile reale de predare. Se evaluează dacă: profesorii acoperă temele și competențele prevăzute în programa școlară, există tendința de supraîncărcare cu fapte și date în detrimentul dezvoltării competențelor, se respectă echilibrul între istoria națională și cea universală, conform cerințelor curriculare. Această analiză permite identificarea eventualelor decalaje între intențiile curriculare și realitatea din clasă.

2. Strategiile didactice utilizate în raport cu finalitățile curriculare. Un alt aspect esențial ține de observarea și evaluarea metodelor și strategiilor de predare, în raport cu dezvoltarea gândirii istorice și a competențelor specifice: Se monitorizează utilizarea metodelor active, centrate pe elev (analiza surselor istorice, studiul de caz, dezbateri, jocuri de rol etc.). Se evaluează în ce măsură demersul didactic încurajează gândirea critică, interpretarea și argumentarea, în detrimentul memorării pasive. Acest aspect vizează calitatea procesului educațional și modul în care profesorii transpun filosofia curriculară în practică.

3. Modalitățile de evaluare utilizate. Monitorizarea vizează și coerența dintre evaluare și competențele specifice propuse de curriculum. Se analizează: ce tipuri de instrumente de evaluare folosesc profesorii (teste obiective, eseuri, proiecte, portofolii etc.), dacă evaluarea vizează doar reproducerea informației sau și formarea de opinii, interpretări și capacități de argumentare, măsura în care elevii sunt implicați în evaluarea procesului propriu de învățare (autoevaluare, coevaluare). Acest demers oferă date despre eficiența formativă a predării și despre nivelul de atingere a competențelor.

4. Adaptabilitatea curriculumului la contextul local și la nevoile elevilor. Un alt reper important în monitorizare este flexibilitatea și contextualizarea curriculumului: Cum adaptează profesorii conținuturile la realitățile comunității și la interesele elevilor? Se valorifică patrimoniul local și regional ca sursă educativă? Este curriculumul predat incluziv și sensibil la diversitate (culturală, socială, etnică etc.)?

Această dimensiune urmărește relevanța socială și culturală a curriculumului, respectiv capacitatea sa de a răspunde provocărilor educației contemporane.

Monitorizarea curriculumului la disciplina Istoria românilor și universală trebuie să depășească o abordare birocratică și să se concentreze pe calitatea, relevanța și impactul real al procesului educațional. Aceasta oferă un cadru reflexiv și funcțional pentru susținerea dezvoltării competențelor istorice, pentru sprijinirea profesorilor și pentru adaptarea educației la nevoile unei societăți democratice și dinamice [5].

Implicarea cadrelor didactice din cele cinci raioane în procesul de monitorizare curriculară reflectă **o preocupare constantă pentru calitatea educației istorice** în Republica Moldova. Profesorii au demonstrat **competență profesională, spirit critic și dorință de participare activă** la procesele de reformare curriculară.

Această colaborare directă dintre practicieni și elaboratorii de politici educaționale este esențială pentru asigurarea unui curriculum flexibil, aplicabil și adaptat nevoilor elevilor, iar rezultatele obținute din chestionare pot constitui un punct de plecare pentru ajustări curriculare viitoare la nivel național.

Monitorizarea curriculumului la disciplina *Istoria românilor și universală* reprezintă un proces sistematic, reflexiv și contextualizat de observare, analiză și evaluare continuă a modului în care curriculumul scris (oficial) este transpus în curriculumul predat (real), în vederea asigurării coerenței dintre intențiile educaționale și practica didactică.

Acest proces implică examinarea conținuturilor selectate, strategiilor de predare-învățare, instrumentelor de evaluare și nivelului de atingere a competențelor specifice disciplinei, în raport cu contextul educațional concret (școală, comunitate, profilul elevilor).

Din punct de vedere epistemologic și pedagogic, monitorizarea curriculumului istoric presupune:

1. **Urmărirea fidelității și flexibilității aplicării programei** – se analizează în ce măsură profesorii respectă structura și finalitățile prevăzute de curriculumul național, dar și capacitatea lor de a adapta conținuturile la nevoile și particularitățile elevilor.
2. **Evaluarea calității procesului educațional** – se investighează dacă demersul didactic favorizează dezvoltarea competențelor istorice: gândirea critică, analiza surselor, argumentarea și înțelegerea multiperspectivală a trecutului.
3. **Identificarea discrepanțelor dintre curriculumul prescris și cel realizat** – se relevă eventualele rupturi între ceea ce este prevăzut oficial și ceea ce se întâmplă efectiv în sala de clasă, oferind date pentru ajustarea politicilor educaționale și a formării cadrelor didactice.
4. **Asigurarea relevanței sociale, culturale și civice a disciplinei** – se examinează în ce măsură predarea istoriei contribuie la formarea unei conștiințe civice, la cultivarea identității culturale echilibrate și la înțelegerea critică a trecutului în relație cu prezentul [1, p.56].

Astfel, monitorizarea curriculumului la această disciplină nu este doar un exercițiu administrativ, ci o activitate cu valențe strategice, menită să optimizeze procesul de formare al elevului și să susțină funcția formativă, democratică și reflexivă a educației istorice în societatea contemporană.

Particularitățile monitorizării curriculumului la disciplina Istoria românilor și universală prezintă o serie de particularități care derivă din specificul epistemologic, formativ și social al istoriei ca disciplină. Aceste particularități determină modul în care monitorizarea este gândită și aplicată în practică. E nevoie a fi menționată dimensiunea

narativă și interpretativă a cunoașterii istorice**.** Istoria nu transmite doar fapte, ci modelează narațiuni despre trecut. Astfel, monitorizarea presupune nu doar evaluarea acoperirii conținuturilor, ci și analiza modului în care profesorii construiesc sensuri istorice, cum gestionează multiperspectivismul și cum echilibrează memoria națională cu înțelegerea globală a trecutului. Valențele formativ-civice ale disciplinei sunt legate de rolul esențial în formarea conștiinței civice, a gândirii critice și a înțelegerii pluralismului valoric. Monitorizarea trebuie să urmărească în ce măsură aceste valențe sunt activate prin demersuri didactice relevante – cum ar fi analiza surselor istorice, dezbaterea istorică, studiul de caz și conexiunile între trecut și prezent. Este foarte important echilibrul între istoria națională și universal. Un alt aspect sensibil ce necesită monitorizare este raportul dintre conținuturile naționale și cele universale, mai ales în contextul unei educații care trebuie să susțină atât identitatea, cât și deschiderea către alteritate. Se evaluează dacă se respectă proporțiile curriculare și dacă sunt evitate abordările unilateral-naționaliste. Variabilitatea în interpretarea și aplicarea programei, este o component importantă a procesului de monitorizare a curriculei. Istoria este o disciplină în care autonomia profesorului este semnificativă, ceea ce face ca monitorizarea să țină cont de diversitatea interpretărilor și a opțiunilor metodologice. Se observă diferențe în selecția surselor, în tipurile de evaluare sau în accentul pus pe teme controversate. Conceperea procesului de monitorizare trebuie să fie una sistemică, contextualizată și centrată pe calitatea formării elevului, nu doar pe conformitatea birocratică. Aceasta presupune definirea clară a obiectivelor, criteriilor și instrumentelor de observare și analiză.

Obiectivele monitorizării au țintit spre asigurarea coerenței între curriculumul scris și cel predat, identificarea gradului de dezvoltare a competențelor specifice (gândire istorică, interpretare, argumentare), observarea relevanței metodelor și resurselor didactice și formularea de recomandări pentru îmbunătățirea procesului educațional și a politicilor curriculare.

Monitorizarea curriculumului la disciplina *Istoria românilor și universală* trebuie concepută ca un demers pedagogic complex, cu scop formativ și diagnostic, nu doar de control. Aceasta trebuie să vizeze calitatea procesului de predare-învățare, impactul asupra dezvoltării competențelor istorice ale elevilor și adecvarea practicii educaționale la realitățile sociale și culturale. În acest fel, monitorizarea devine un instrument strategic în optimizarea educației istorice și în susținerea unei societăți democratice și reflexive.

Monitorizarea curriculumului în educația istorică reprezintă o componentă esențială a asigurării calității procesului educațional, oferind o imagine complexă asupra modului în care intențiile curriculare (curriculumul scris) se regăsesc în activitățile reale de predare și în formarea competențelor elevilor. În cazul disciplinei *Istoria românilor și universală*, acest proces trebuie adaptat specificului său: caracterul narativ, interpretativ și formativ-civic al conținuturilor.

În calitate de cercetător pedagog, analiza acestui proces implică o abordare sistemică, structurată în trei componente esențiale: mecanisme, instrumente și indicatori. Mecanisme de **monitorizare** se referă la structurile, procesele și responsabilitățile

instituționale prin care se realizează monitorizarea curriculumului. Repartizate în mecanisme instituționale, precum Ministerul Educației / Agențiile Naționale pentru Calitate: stabilesc standardele curriculare, elaborează metodologii de monitorizare și centralizează date. Organele Locale de specialitate: au rol de monitorizare locală, prin inspecții tematice, rapoarte de activitate, vizite de evaluare. Unitățile de învățământ: implementează proceduri interne de autoevaluare a curriculumului predat, prin consiliile profesorale și comisiile metodice. Cercetarea pedagogică: oferă analize independente și validează eficiența politicilor curriculare pe baza cercetărilor de teren și a datelor calitative. Un alt grup îl reprezintă Mecanismele pedagogice, adică autoevaluarea cadrelor didactice – profesorii își analizează propriile practici prin jurnale reflexive, portofolii profesionale etc. Feedbackul elevilor – reflectă percepția asupra relevanței și eficienței orelor de istorie, contribuind la ajustarea demersului didactic. Învățarea între colegi – observarea lecțiilor și analiza în echipe metodice sprijină monitorizarea informală și schimbul de bune practici.

Instrumentele de monitorizare sunt metodele și mijloacele concrete prin care se colectează date privind implementarea curriculumului. Instrumente calitative prin observația la clasă – urmărește modul în care profesorul transpune curriculumul, strategiile didactice folosite, interacțiunea cu elevii și gradul de implicare al acestora. Interviurile și focus grupurile – aplicate profesorilor și elevilor, permit explorarea percepțiilor asupra conținuturilor, metodelor și impactului formativ. Analiza documentară – a planificărilor, auxiliarelor folosite și a produselor elevilor (eseuri, proiecte, portofolii) pentru a vedea coerența cu obiectivele curriculare. Instrumente cantitative, prin chestionare standardizate – aplicate la scară largă, vizează aspecte precum gradul de acoperire a materiei, utilizarea metodelor active, tipuri de evaluare etc. Fișe de monitorizare/ grile de observație – utilizate de inspectori sau coordonatori metodici pentru a evalua elemente-cheie ale practicii didactice. Teste de evaluare a competențelor istorice – aplicate elevilor, pentru a măsura impactul real al curriculumului predat asupra achizițiilor cognitive și atitudinale. În același timp am ținut cont de indicatorii de monitorizare, care sunt criterii măsurabile sau observabile care permit evaluarea progresului sau a conformității față de curriculumul național. Indicatori de implementare curriculară, adică procentul de conținuturi acoperite din programa școlară. Urmează gradul de echilibru între tematica națională și cea universal. Foarte importantă este frecvența utilizării surselor istorice primare și secundare în predare. Indicatori pedagogici, prin numărul și diversitatea strategiilor didactice utilizate (dezbateri, analize de document, studii de caz etc.). Ponderea metodelor formative vs. tradiționale. Nivelul de implicare activă a elevilor în procesul de învățare (observat direct sau raportat de aceștia). Indicatori de evaluare, adică tipuri de evaluare folosite (sumativă vs. formativă, proiecte, portofolii etc.). Alinierea itemilor de evaluare la competențele specifice din curriculum. Nivelul de performanță al elevilor în evaluările naționale (dacă există astfel de probe pentru istorie). În sfârșit, indicatori contextuali, adică gradul de adaptare a conținuturilor la specificul local (includerea patrimoniului local în lecții), corelarea temelor istorice cu evenimente sau problematici

contemporane, includerea istoriei minorităților și a diversității culturale în procesul de predare.

CONCLUZIE

Constatăm faptul că mecanismele, instrumentele și indicatorii de monitorizare a curriculumului la *Istoria românilor și universală* trebuie concepute și aplicate în mod integrat și contextualizat, pentru a susține nu doar conformitatea administrativă, ci mai ales calitatea formării istorice a elevilor. Monitorizarea eficientă trebuie să combine analiza cantitativă cu cercetarea calitativă, să includă perspectiva tuturor actorilor educaționali și să servească drept bază pentru îmbunătățirea practicii didactice și a politicilor curriculare.

REFERINȚE:

1. BOLOVAN, S.P. *Didactica istoriei: noi orizonturi în predarea, învățarea şi evaluarea istoriei prin metode active*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2007.
2. GUȚU, Vl. *Monitorizarea Curriculumului școlar: concept și metodologie*. Chișinău: CEP USM, 2024.
3. JOIȚA, E. *Formarea pedagogică a profesorului. Instrumente de învățare cognitiv-constructivistă*. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2007. p.288.
4. MARGA, A. *Scrierea istoriei*. *Provocarea „Caietelor Negre" ale lui Martin Heidegger"*. Conferință susținută la Arad, 2019.
5. MIU, Gh. *Despre profilul și condiția unui profesor de istorie*. În: Matricea Românească, 2018, nr.2.
6. TĂNASĂ, Gh. *Metodica predării-învățării istoriei în şcoală*. Iaşi: Editura Spiru Haret, 1996.

N.B. Articolul a fost realizat în cadrul subprogramului (2024-2027) „Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării cotinuie și ciclice a curriculumului școlar", cifrul 011401.

VALENȚELE DISCIPLINEI *CHIMIA* PRIVIND FORMAREA SISTEMULUI DE ATITUDINI LA ELEVII DIN GIMNAZIU

THE VALENCES OF THE DISCIPLINE *CHEMISTRY* REGARDING THE FORMATION OF THE ATTITUDE SYSTEM FOR GIMNAZIUM STUDENTS

CZU: 373.016:54:373.5.046.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.73**

Nadejda VELIȘCO
ORCID: 0009-0000-8595-3238
E-mail: nadejda.velisco@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Iulia BAERLE
ORCID: 0009-0009-1460-0932
Instituția Publică Liceul Teoretic ,,Principesa Natalia Dadiani'',
Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article explores the impact of the School Chemistry Curriculum on the students' learning process, emphasizing the formation of the system of values and attitudes to the students in secondary school. It is intended for teachers and school managers, as well as students, parents and other actors involved in education. Through the analysis carried out, it is deduced the importance of the formation of the system of values and attitudes through the prism of the implementation of the chemistry curriculum in the school, it requires adaptations to the formation of key European skills, it creates the integration of values in the context of the revision of the national curriculum. The article highlights the value character of the contents in the teaching of chemistry in secondary school and recommendations to build these components.*

Keywords: *school curriculum 2019, key competences, specific competences, content units, values, attitudes, content analysis, qualitative analysis.*

INTRODUCERE

În anul 2025 a fost aprobat un nou Conce*pt de dezvoltare a curriculumului școlar, care ia* în considerație recomandările Consiliului European privind competențele-cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții, precum și obiectivele privind dezvoltarea curriculară stipulate în Strategia de dezvoltare „Educația 2030".

Un nou Cadru de Referință a Curriculumului Național *Un curriculum axat pe valori pentru învățare autentică este aprobat care* reflectă aspirațiile elevilor, care ne-au comunicat că își doresc ca profesorii lor să le ofere cunoștințele și abilitățile ce îi vor pregăti cel mai bine pentru viață și muncă în secolul XXI. Pentru a modela viitorul pe care ni-l dorim, elevii trebuie să fie capabili să-și folosească cunoștințele, abilitățile, atitudinile și valorile pentru a acționa în mod responsabil. Valorile și atitudinile reprezintă

parte a curriculumului și, în consecință, reflectă profilul valoric și atitudinal al viitorilor cetățeni, precum și al societății pe care o vor modela.

Pentru a promova dezvoltarea holistică a copiilor/elevilor, a păstra și cultiva respectul pentru tradițiile și identitatea culturală națională, a asigura coeziunea socială, în societatea tot mai pluralistă, în vederea asumării angajamentului față de obiectivele universale ce promovează protecția omenirii și a planetei, Curriculumul Național se axează pe formarea interconexă a următoarelor categorii de valori: *valori personale*, v*alori sociale*, *valori naționale* și *valori general-umane.*

Valorile sunt centrale în configurația personalității, orientând judecățile, atitudinile și comportamentul. *Valorile se exprimă prin atitudini*, ce intervin în modelarea personalității din perspectivă instrumentală, de protecție a imaginii de sine, de exprimare a valorilor personale, de sistematizare a stimulilor sociali exteriori.

Disciplina Chimie alături de celelalte discipline școlare are o contribuție directă și importantă la formarea valorilor și atitudinilor elevilor în învățământul gimnazial.

MATERIAL ȘI METODĂ

Procesul de evaluare a curriculumului la disciplina Chimie a fost realizat în perioada ianuarie-iulie 2025 și este bazat pe o metodologie care a fost și pilotată în această perioadă. Metode utilizate: metoda analizei comparative, metoda cvalimetrică, metoda evaluării prin expertiză. Au foste realizate focus grupuri cu beneficiarii (elevi, cadre didactice, manageri și părinți), aplicate chestionare pentru (elevi, cadre didactice, manageri și părinți), analiza documentelor curriculare. Pentru a constata în ce măsură curriculumul de chimie în vigoare corespunde noului cadru de referință (ediția 2025) pe partea de formare a sistemului de atitudini a fost realizată o evaluare a Curriculumului la disciplina Chimie (ediția 2019).

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În rezultatul cercetării a fost important să deducem caracterul valoric al materiilor de studiu la chimie și, respectiv, contribuția activităților de învățare la dezvoltarea valorilor și atitudinilor caracteristice profilului elevului/elevei în cadrul învățării chimiei în gimnaziu, să elaborăm recomandări concrete de îmbunătățire și revizuire a curriculumului la disciplina CHIMIE în următoarea perioadă.

CONCLUZII

Caracterul valoric al materiilor de studiu a chimiei în gimnaziu

Caracterul valoric a fost evaluat prin prisma următoarelor criterii: relevanța valorilor transmise, claritatea exprimării dimensiunii valorice, adecvarea valorilor la vârsta elevilor, contribuția la formarea atitudinilor și comportamentelor etice.

Pentru caracterul valoric al materiilor de studiu, a fost evaluată prezența și coerența valorilor transmise prin conținuturi (ex: responsabilitate, solidaritate, respect, spirit ci-

vic etc.); măsura în care conținuturile contribuie la formarea atitudinilor pozitive și la educația pentru cetățenie democratică, dezvoltare durabilă, integrare socială.

A fost aplicată matricea de evaluare pentru unitățile de conținut din clasele VII-IX, cu rubrici precum: relevanța valorilor transmise; claritatea exprimării dimensiunii valorice; adecvarea valorilor la vârsta elevilor; contribuția la formarea atitudinilor și comportamentelor etice. Pentru fiecare unitate de conținut în funcție de caracterul valoric și dimensiunea formativă a fost acordat punctajul de la 1-5 (Scală de evaluare (Likert): **1** – Foarte slab; **2** – Slab; **3** – Satisfăcător; **4** – Bun; **5** – Foarte bun).

Nr. crt.	**Unitatea de conținut analizată**	**Relevanța valorilor transmise (1–5)**	**Claritatea exprimării dimensiunii valorice (1–5)**	**Adecvarea valorilor la vârsta elevilor (1–5)**	**Contribuția la formarea atitudinilor și comportamentelor etice (1–5)**	**Justificare și observații calitative**

Analiza realizată ne permite sa tragem următoarele concluzii pentru fiecare clasa în care se predă chimia în gimnaziu. Astfel în diagrama nr.1 putem vedea statistica comparativă a caracterului valoric a fiecărei unități de conținut în clasa a VII-a.

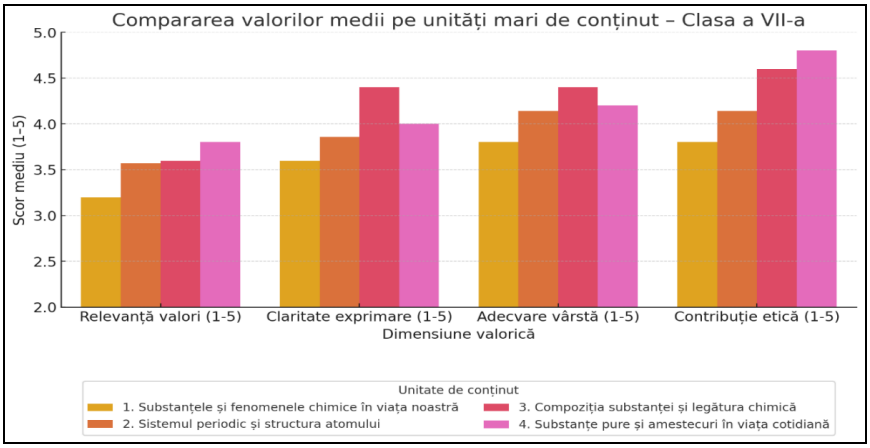

Diagrama 1. Statistica comparativă pe criterii a unităților de conținut (Clasa a VII-a)

Analiza separată pe unități de conținut în clasa a VII-a se prezintă, precum urmează:

Substanțele și fenomenele chimice în viața noastră

Această unitate de conținut are o abordare introductivă, dar încă prea „tehnică” în exprimare. Dimensiunea valorică rămâne subutilizată. Se recomandă integrarea unor

contexte mai „calde” - ex. impactul descoperirilor chimice asupra societății și responsabilitatea față de utilizarea substanțelor. Scorul pentru relevanță valori, egal cu 3.2, este minimal.

Sistemul periodic și structura atomului

Reprezintă o surpriză plăcută: deși este o unitate profund teoretică, ea atinge un nivel valoric respectabil. Probabil datorită corelării cu teme precum resursele, metalele rare, sau simbolismul elementelor. Se poate valorifica mai mult partea istorică și interacțiunea dintre știință și societate. Relevanță valorii are un scor modest, 3.60, iar contribuție etică un scor de 4.15.

Compoziția substanței și legătura chimică

Un exemplu reușit de integrare a conținutului abstract cu înțelegerea valorilor – probabil prin discuții legate de compuși esențiali pentru sănătate, structură și funcție în biologie, sau impactul substanțelor asupra organismului. Se poate promova mai mult prin activități inter- și transdisciplinare. Se atinge maximum de claritate pe toată populație: 4.4.

Substanțe pure și amestecuri în viața cotidiană

Cea mai puternică unitate din punct de vedere valoric. Datorită temelor legate de apă, aer, poluare, purificare și responsabilitate ecologică. Această unitate ar trebui să fie un model de integrare valorică pentru restul curriculumului. Se atinge cea mai mare valoare generală din întreagă populație: dimensiunea etica, 4.8.

În diagrama nr.2 putem vedea statistica comparativă a caracterului valoric a fiecărei unități de conținut în clasa a VIII-a.

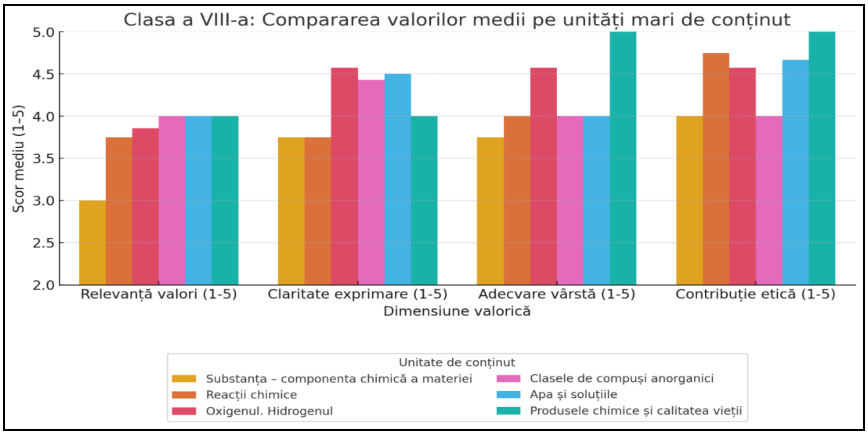

Diagrama 2. Statistica comparativă pe criterii a unităților de conținut (clasa a VIII-a)

Analiza separată pe unități de conținut în clasa a VIII-a se prezintă:

Substanța – componenta chimică a materiei. Unitățile introductive, deși clare, suferă de abstractizare. Ele pot fi contextualizate mai bine în viața elevului (alimente,

substanțe comune, responsabilitate în utilizare). Relevanță valori, 3.0, este cea mai scăzută din tot graficul.

Reacții chimice. Teme precum transformările substanțelor, conservarea masei și reacțiile utile în viața reală aduc un potențial excelent pentru formarea unei gândiri cauzale și a responsabilității practice (ex. ecologie, siguranță în casă).

Oxigenul. Hidrogenul. Unitatea de conținut reprezintă un exemplu de integrare valorică. Oxigenul, arderea, procesele vitale și siguranța creează un cadru perfect pentru latura etică (4.6) și ecologică. Claritatea formulărilor e de asemenea remarcabilă: 4.6.

Clasele de compuși anorganici. O unitate echilibrată, dar ușor „didactică". Toate dimensiunile au scorurile 4.0, doar claritate se ridică la 4.4. Se poate consolida dimensiunea valorică prin conexiuni la viața cotidiană: săruri în alimentație, oxizi în poluare, acizi în industrie sau gospodărie.

Apa și soluțiile. Această unitate are o puternică încărcătură formativă – de la apă potabilă până la purificare și protecția mediului. Dimensiunile de claritate și etică ating valori maxime de 5.0.

Produsele chimice și calitatea vieții. Are scoruri înalte pe toate dimensiunile, 4.0-5.0. Integrarea cu educația pentru sănătate, etica în consum și responsabilitatea socială este optimă. Această unitate de conținut prezintă un potențial pentru proiecte, campanii și educație civică.

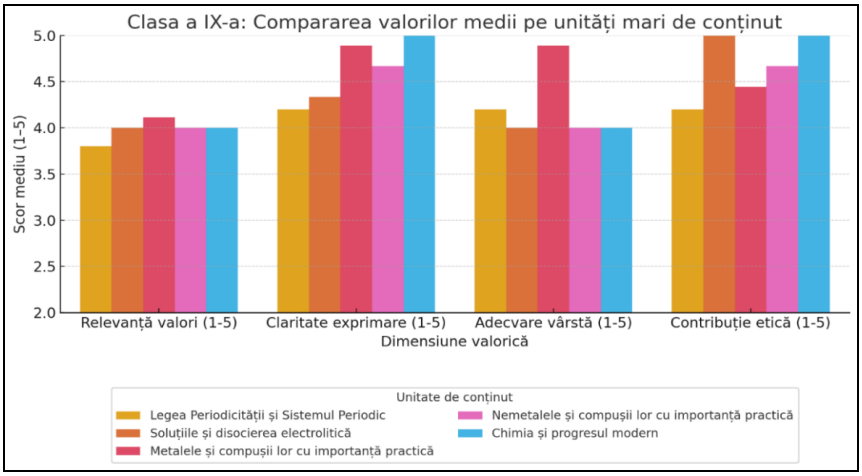

Diagrama 3. Statistica comparativă pe criterii a unităților de conținut (CLASA A IX-a)

Analiza separată pe unități de conținut în clasa a IX-a se prezintă:

Legea Periodicității și Sistemul Periodic. Deși conținuturile sunt bine structurate, dimensiunea valorică este percepută ca fiind abstractă. Ar fi util să se includă aplicații moderne ale tabelului periodic (ex. tehnologii verzi, biomedicină) pentru a crește Relevanța. Claritate/Adecvare/Etică sunt stabile, 4.2, Relevanța fiind mai slabă, 3.8.

Soluțiile și disocierea electrolitică. Această unitate de conținut prezintă un echilibru valoric, în special prin conexiuni cu biologia, medicina și siguranța cotidiană. Claritate și Etică au scoruri excelente, 4.3 și 5.0, iar Relevanța și Adecvare sunt uniform bune, 4.0. Este un model de integrare inter- și transdisciplinară.

Metalele și compușii lor cu importanță practică. Prezintă unitatea de conținut foarte bine echilibrată, cu toate scorurile peste 4.2, claritate fiind de tocmai 4.9. Exemplele despre toxicitate, aplicații, reciclare și efecte biologice susțin toate dimensiunile valorice și prezintă unitatea-cheie în formarea unui elev/eleve responsabil/ă și informat/ă.

Nemetalele și compușii lor cu importanță practică. Conținutul acestei unități este dens și variat, cu un potențial mare de activare valorică, mai ales în ecologie și educație pentru sănătate. Acesta poate fi ușor de adaptat în contexte reale: curățenie, alimentație, procese industriale sustenabile. Scoruri bune de 4.0 la Relevanța și Adecvare, și 4.6 la Claritate și Etică.

Chimia și progresul modern. Scorul mediu total este 4.5. Această unitate prezintă locul natural al educației etice, civice și tehnologice în chimie. Unitatea poate funcționa ca „punte valorică" între toate celelalte unități.

În **concluzie**, în urma analizei realizate privind caracterul valoric al materiilor studiate la chimie, putem deduce următoarele concluzii privind îmbunătățirea curriculumului gimnazial la disciplina *Chimie*:

Tendințe generale și aspecte pozitive:

- Creșterea gradului de integrare valorică pe măsură ce elevii avansează în ciclul gimnazial. Dacă în clasa a VII-a relevanța valorilor este mai slab exprimată, în clasele a VIII-a și a IX-a conținuturile devin tot mai bine corelate cu teme de etică, ecologie, sănătate sau responsabilitate socială.
- Claritatea formulărilor și adecvarea conținuturilor sunt constant ridicate. În toate cele trei clase, media scorurilor pentru aceste două dimensiuni se menține peste 4.0, ceea ce sugerează că majoritatea unităților de conținut sunt bine redactate și accesibile elevilor.
- Etica este o dimensiune puternică a curriculumului de chimie. Cele mai mari scoruri din toate clasele sunt atinse la dimensiunea etică, în special în unități legate de apă, poluare, sănătate și impact societal al substanțelor chimice.

Discrepanțe și oportunități de îmbunătățire:

- Unitățile introductive sunt adesea percepute ca abstracte și tehnice. De exemplu, în clasa a VII-a, prima unitate are scorul cel mai mic la relevanță valorică. Aceasta sugerează necesitatea unei contextualizări mai afective și cotidiene a conținuturilor încă de la începutul studiului chimiei.
- Unitățile de conținut teoretice pot fi surprinzător de valoroase dacă sunt corelate cu teme transversale. Spre exemplu, „Sistemul periodic și structura atomului" capătă sens valoric prin legătura cu istoria științei, simbolism cultural sau resurse naturale rare.

- Există variații mari între unități chiar în cadrul aceleiași clase. Unele unități ating scoruri aproape maxime (5.0) în toate dimensiunile, în timp ce altele rămân la nivel de 3.0–3.5. Această polarizare indică un potențial nevalorificat în anumite zone ale curriculumului.

CONCLUZII SISTEMICE

- Curriculumul de chimie oferă o bază solidă pentru formarea unei culturi valorice integrate, însă necesită ajustări punctuale pentru a asigura coerența și echilibrul între unități.
- Dimensiunile valorice (etica, relevanța, adecvarea, claritatea) sunt deja prezente și pot fi dezvoltate sistematic prin integrarea unor activități inter- și transdisciplinare.
- Este necesară o revizuire a exprimării unor unități de conținut pentru a accentua componenta umanistă și responsabilitatea civică, nu doar transmiterea informației științifice.

Propuneri pentru îmbunătățirea caracterului valoric al curriculumului la disciplina *Chimie*:

- Contextualizarea temelor teoretice prin exemple din viața reală, istorie, literatură sau civism.
- Integrarea proiectelor tematice, simulărilor și studiilor de caz, mai ales în unitățile de conținut legate de poluare, resurse, siguranță și sănătate.
- Formarea cadrelor didactice pentru a exploata dimensiunea valorică a fiecărei lecții, nu doar a celor „evident relevante” sincronizarea în timp pe clase (pe verticală)a materiilor de predat.
- Sincronizarea la niveluri de clase (pe orizontală)a materiilor de predat (în raport cu alte discipline care studiază aceleași fenomene, procese) caracterul inter- și transdisciplinar al conținuturilor.

REFERINȚE:

1. Council Recommendation of 22 May 2018 on key competences for lifelong learning (2018/C189/01). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C.2018.189.01.0001.01.ENG
2. Educaţie pentru o societate a cunoaşterii: Cadrul de referinţă al noului Curriculum naţional. Studii de politici educaţionale./ resp. de ed.: Anatol Gremalschi; Inst. de Politici Publice. – Chişinău: S. n., 2015 (Tipogr. «Lexon-Prim»). – 88 p.
3. Concepția Dezvoltării Curriculumului Național, aprobat prin ordinul ministeruilui educației și cercetării nr. 55 din 15 inauarie 2025. https://mec.gov.md/sites/default/files/last_version_copy_compressed_1_0.pdf

4. Cadrul de Referință a Curriculumului Național, aprobat prin ordinul minitsteruilui educației și cercetării nr. 1272 din 23 iulie 2025. https://mec.gov.md/sites/default/files/crcn_aprobat.pdf
5. Curriculum Național. Aria curriculară Matematică și Științe. Disciplina Chimie, clasele VII-IX, ediția 2019
6. Ghid de implementare a curiculumului la disciplina Chimie în clasele VII-IX, ediția 2019
7. VELIȘCO, N. Experiențe pozitive în predarea didacticilor particulare în contextul reformelor curriculare din învățământul general. Revista Didactica Pro… nr.1 (119), februarie, 2020, 5,5 p.

N.*B.* *Articolul a fost elaborat în cadrul subprogramului „Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar”, cod 140101.*

STRATEGII EDUCAȚIONALE PRIN SPORT PENTRU CONSTRUIREA UNEI CULTURI A PĂCII

EDUCATIONAL STRATEGIES THROUGH SPORTS FOR BUILDING A CULTURE OF PEACE

CZU: 37.037:796 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.74**

Igor ARSENE
ORCID: 0000-0001-8050-082X
E-mail: rogienesra@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This study examines how educational strategies that use physical education and sports can effectively promote a culture of peace in schools and communities. It focuses on value-based education and the ability of team sports to support students' social and emotional development. A mixed-methods approach was used, combining a review of existing research with a case study of physical education programs in schools. The activities studied included cooperative games and exercises that help students resolve conflicts peacefully. The results showed that students who took part in these programs developed better emotional intelligence, greater tolerance, and stronger teamwork skills. Participation in structured sports and guided interactions also helped reduce aggressive behavior and encouraged more positive relationships among peers. The study concludes that using value-driven physical education in school curricula can play an important role in encouraging peaceful attitudes and creating inclusive school environments. This research offers practical guidance for teachers and education policy-makers who want to use sport as a tool for peace education.*

Keywords: *physical education, sport, peace culture, educational strategies, cooperation, emotional intelligence, conflict resolution, school programs, social development, inclusiveness.*

INTRODUCERE

În contextul provocărilor globale actuale – de la conflicte armate și migrație forțată până la polarizarea socială și crizele de identitate culturală – educația capătă o dimensiune strategică în formarea generațiilor viitoare. Rolul acesteia nu se rezumă doar la transmiterea de cunoștințe academice, ci și la modelarea caracterului, a valorilor și a comportamentelor civice. În acest sens, promovarea păcii și a valorilor umaniste prin educație devine nu doar o opțiune, ci o necesitate. Sistemele educaționale contempora-

ne sunt chemate să contribuie activ la construirea unei societăți echitabile, tolerante și solidare.

În acest cadru, sportul și educația fizică reprezintă instrumente puternice, dar adesea subevaluate, pentru promovarea unei culturi a păcii. Prin natura sa incluzivă, colaborativă și competitivă într-un mod constructiv, sportul creează contextul ideal pentru dezvoltarea abilităților sociale, pentru exersarea fair-play-ului și pentru învățarea respectului față de celălalt, indiferent de diferențele culturale, etnice sau de gen. Activitățile sportive au capacitatea de a aduce împreună indivizi din medii diferite, oferind un teren comun pentru comunicare, cooperare și înțelegere reciprocă.

Educația fizică modernă trebuie privită dincolo de obiectivul tradițional al dezvoltării motrice sau al menținerii sănătății. Ea trebuie să fie integrată într-o viziune educațională holistică, în care dezvoltarea emoțională, morală și socială a elevilor ocupă un loc central.

În acest context, se vorbește tot mai des despre educația fizică bazată pe valori, o abordare care își propune să folosească activitățile fizice și sportul ca medii de învățare pentru dezvoltarea caracterului și formarea unor cetățeni activi, responsabili și empatici.

Conceptul de cultură a păcii, promovat intens de UNESCO și de alte organizații internaționale, implică mai mult decât absența conflictelor armate. Este vorba despre un ansamblu de valori, atitudini și comportamente care reflectă respectul pentru viață, pentru demnitatea umană și pentru diversitate.

Cultura păcii presupune dialog, cooperare și soluționarea non-violentă a conflictelor, toate acestea putând fi cultivate eficient prin activitățile sportive desfășurate în cadrul educației fizice. Prin urmare, sportul devine un canal eficient pentru educația pentru pace, mai ales atunci când este integrat în mod conștient și structurat în programele școlare.

În școli, sportul are un potențial educativ imens. Activitățile de echipă – cum ar fi jocurile sportive, exercițiile de cooperare sau cele de rezolvare a conflictelor – contribuie direct la dezvoltarea competențelor sociale și emoționale ale elevilor. Prin participarea activă la astfel de activități, elevii învață cum să colaboreze, cum să respecte reguli, cum să gestioneze conflicte și cum să accepte eșecul și succesul în mod echilibrat. Aceste abilități sunt esențiale nu doar pentru viața sportivă, ci și pentru viața de zi cu zi și pentru construirea unor relații interumane sănătoase.

De asemenea, sportul contribuie la reducerea comportamentelor agresive în școală și în comunitate. Studiile recente arată că elevii care participă regulat la activități sportive bazate pe valori dezvoltă un nivel mai ridicat de empatie, de autocontrol și de conștiință morală. De exemplu, exercițiile de tip role-playing sau jocurile în care accentul este pus pe cooperare și nu pe competiție exclusivă pot deveni instrumente eficiente de prevenire a bullying-ului și a excluderii sociale.

În plus, includerea activităților fizice în educație contribuie la bunăstarea mentală și emoțională a elevilor. Într-o eră în care anxietatea, stresul și tulburările de comportament în rândul tinerilor sunt în creștere, sportul poate deveni o formă de terapie prin mișcare,

un spațiu sigur în care aceștia își pot exprima emoțiile, își pot dezvolta încrederea în sine și pot experimenta sentimentul de apartenență la un grup. Aceste aspecte întăresc coeziunea socială și contribuie la crearea unui climat educațional pozitiv, în care învățarea devine mai eficientă și mai incluzivă.

Pe lângă componenta practică, educația fizică trebuie să includă și o dimensiune reflexivă, în care elevii să fie încurajați să discute despre valorile promovate în sport, despre importanța respectului, a cooperării și a responsabilității. Profesorii de educație fizică, prin rolul lor formativ, pot deveni modele de comportament etic și promotori ai păcii în cadrul comunității școlare. Formarea cadrelor didactice în domeniul educației pentru pace prin sport este, prin urmare, esențială pentru atingerea acestor obiective.

Pe plan internațional, diverse inițiative susțin utilizarea sportului ca instrument de pace. Programe precum „Sport for Development and Peace" (Națiunile Unite) sau „Peace and Sport" (Monaco) demonstrează eficiența activităților sportive în construirea păcii în zonele afectate de conflicte sau în comunități dezavantajate. Adaptarea acestor modele la contextul educațional românesc poate aduce beneficii semnificative în școli, mai ales în zonele unde tensiunile sociale sau excluziunea sunt prezente.

Sportul nu trebuie privit doar ca un mijloc de recreere sau de performanță, ci ca o veritabilă strategie educațională. Integrarea sa în promovarea culturii păcii este o alegere strategică pentru formarea unei societăți mai tolerante, mai echitabile și mai armonioase. Prin valorificarea potențialului său educativ, sportul devine un catalizator al schimbării, o punte între indivizi și o fundație solidă pentru viitorul conviețuirii pașnice [1,2,3,4,5].

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru realizarea acestui studiu, s-au utilizat metodele de cercetare bazate pe analiza literaturii de specialitate și revizuirea studiilor anterioare, având ca scop identificarea importanței strategiilor educaționale prin sport în construirea unei culturi a păcii. Cercetarea se bazează pe o revizuire detaliată a publicațiilor existente, articolelor științifice și cercetărilor anterioare realizate de autori consacrați în domeniul educației fizice, psihologiei educaționale și sociologiei sportului.

1. Analiza literaturii de specialitate

Metoda principală utilizată pentru acest studiu este analiza sistematică a literaturii de specialitate. A fost realizată o selecție riguroasă a surselor relevante din domeniul educației fizice, sportului și educației pentru pace, pe baza unor criterii de actualitate, relevanță și impact științific. Printre sursele esențiale utilizate se numără:

Studii fundamentale despre educația prin sport realizate de cercetători precum Bailey, R. et al. (2009) și Coalter, F. (2013), care demonstrează eficiența sportului în dezvoltarea unor abilități sociale esențiale, precum respectul, empatia și cooperarea;

Cercetările lui Burnett, C. (2014) și Guedes, C. & Devís-Devís, J. (2020), care subliniază rolul educației fizice în crearea unui mediu educațional favorabil dezvoltării unei culturi a păcii, prin integrarea valorilor universale în activitățile sportive;

Studiile de impact al sportului asupra comportamentului social de Hellison, D. (2011), care analizează modul în care sportul poate influența comportamentele și atitudinile tinerilor, promovând toleranța și reducerea conflictelor;

Raportul UNESCO (2015) privind utilizarea sportului ca un instrument de educație pentru pace, care arată că activitățile sportive au un impact pozitiv asupra comportamentului tinerilor din medii diverse și pot contribui semnificativ la prevenirea violenței și promovarea coeziunii sociale.

2. Metoda studiului de revizuire a cercetărilor

Având în vedere că acest studiu se bazează pe analiza literaturii existente, nu au fost utilizate instrumente de cercetare propriu-zise, precum chestionare sau interviuri. În schimb, s-au utilizat sisteme de clasificare și sinteză a datelor extrase din sursele științifice, incluzând:

Baze de date online (Google Scholar, JSTOR, ERIC);

Biblioteci digitale ale instituțiilor academice și organizațiilor internaționale, cum ar fi UNESCO și Federația Internațională a Educației Fizice (FIEP);

Cărți și monografii de referință în domeniul educației fizice și educației pentru pace.

3. Analiza și sinteza rezultatelor

În urma analizei literaturii de specialitate, au fost extrase și sintetizate principalele concluzii ale cercetărilor anterioare, cu scopul de a identifica impactul educației prin sport asupra:

Dezvoltării abilităților sociale - Cum sportul ajută la formarea unor comportamente pozitive, inclusiv respectul pentru ceilalți, cooperarea în grupuri și gestionarea conflictelor;

Promovării unui climat de pace - În ce măsură activitățile sportive pot contribui la reducerea violenței și la dezvoltarea unei culturi a păcii în școli și comunități;

Creșterii coeziunii sociale - Cum programele educaționale prin sport pot încuraja incluziunea și solidaritatea între tineri din medii diverse.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În urma analizei literaturii de specialitate, s-au identificat mai multe domenii cheie în care sportul joacă un rol semnificativ în educația pentru pace. Rezultatele cercetărilor anterioare subliniază efectele benefice ale activităților fizice asupra dezvoltării comportamentelor pozitive, gestionării conflictelor și promovării unui climat social incluziv. Mai jos sunt prezentate tabele care ilustrează aceste aspecte, cu referiri la studiile relevante realizate de autori internaționali.

1. Impactul activităților sportive asupra abilităților sociale

Unul dintre aspectele cheie ale educației prin sport este dezvoltarea abilităților sociale. Studiile au arătat că activitățile de grup din cadrul educației fizice contribuie semnificativ la formarea abilităților de cooperare, respect reciproc și gestionare a conflictelor.

Tabelul 1. Impactul educației fizice și sportului asupra dezvoltării socio-emoționale a tinerilor [6, 7, 8]

Autor	Metodologia	Rezultatele Cheie	Observații
Burnett (2014)	Studiu de impact în școlile din Marea Britanie	Participanții la activități sportive au demonstrat o capacitate mai mare de a rezolva conflictele	Sportul ajută tinerii să adopte soluții pașnice
Guedes & Devís-Devís (2020)	Studiu comparativ între școli cu și fără programe sportive	Școlile cu programe sportive structurale au avut o incidență mai mică a comportamentelor agresive	Sportul este un mecanism de prevenire a violenței
UNESCO (2015)	Raport global privind educația pentru pace	Sportul contribuie la formarea unui mediu de învățare sigur și respectuos	Activitățile sportive sunt eficiente în educația pentru pace

Notă: Tabelul sintetizează concluziile unor cercetări relevante privind impactul educației fizice și al activităților sportive asupra dezvoltării sociale și emoționale a tinerilor, subliniind rolul sportului în construirea unei culturi a păcii.

2. Sportul ca instrument de reducere a conflictelor

Sportul poate fi folosit ca un mijloc eficient de a reduce conflictele în școli și comunități. Studiile realizate în diferite contexte arată că participarea tinerilor la activități sportive îi ajută să gestioneze mai bine conflictele și să dezvolte abilități de negociere și rezolvare a disputelor.

Tabelul 2. Rolul educației fizice și al activităților sportive în dezvoltarea comportamentelor sociale pozitive și prevenirea violenței în școli [9, 10, 11]

Autor	Metodologia	Rezultatele Cheie	Observații
Bailey et al. (2009)	Analiza efectelor educației fizice asupra tinerilor	Creșterea cooperării și a respectului în grupuri de tineri	Sportul promovează colaborarea și reducerea conflictelor
Coalter (2013)	Studiu de caz pe activități sportive în școli	Reducerea comportamentelor agresive și îmbunătățirea relațiilor între elevi	Participarea în sport contribuie la dezvoltarea empatiei
Hellison (2011)	Intervenții de educație fizică pentru promovarea valorilor morale	Promovarea toleranței și auto-disciplinei în rândul elevilor	Sportul ajută la dezvoltarea auto-controlului și toleranței

Notă: Acest tabel evidențiază dovezi internaționale care susțin rolul sportului în construirea unui climat școlar nonviolent și în promovarea valorilor asociate păcii, cum ar fi toleranța, respectul și soluționarea pașnică a conflictelor. Sportul este prezentat ca un mijloc eficient în prevenirea comportamentelor agresive și consolidarea relațiilor interpersonale pozitive.

3. Rolul educației fizice în promovarea unei culturi a păcii

Educația fizică, în cadrul școlilor și comunităților, joacă un rol crucial în formarea unei culturi a păcii. Proiectele educaționale care integrează sportul ca instrument pedagogic pot contribui semnificativ la formarea valorilor de respect, echitate și responsabilitate socială. Tabelul 3.

Tabelul 3. Contribuția educației fizice și a sportului la promovarea păcii, incluziunii sociale și dezvoltării comportamentelor prosociale [6, 7, 9]

Autor	**Metodologia**	**Rezultatele Cheie**	**Observații**
Bailey et al. (2009)	Analiza curriculumului educației fizice	Educația fizică ajută la integrarea valorilor de pace și solidaritate	Proiectele de educație fizică promovează incluziunea socială
Coalter (2013)	Studiu de caz privind implementarea unui curriculum de educație pentru pace	Participanții au adoptat o atitudine mai empatică față de colegii lor	Sportul promovează înțelegerea reciprocă și incluziunea
Burnett (2014)	Evaluare a unor proiecte educaționale prin sport	Reducerea preconcepțiilor și a stereotipurilor între grupuri etnice	Sportul în școli contribuie la reducerea tensiunilor sociale

Notă: Acest tabel evidențiază modul în care educația fizică și activitățile sportive pot constitui instrumente esențiale în promovarea incluziunii sociale, empatiei și valorilor fundamentale ale păcii. Studiile prezentate demonstrează că participarea activă în proiecte educaționale prin sport contribuie la reducerea stereotipurilor și la crearea unui climat pozitiv în școli.

CONCLUZII

Rezultatele studiului și analiza literaturii de specialitate subliniază importanța strategiei educaționale prin sport pentru construirea unei culturi a păcii. În contextul educațional actual, sportul nu mai este doar un mijloc de dezvoltare fizică, ci și un instrument esențial în formarea valorilor morale și sociale. Activitățile fizice și sportive promovează abilități fundamentale, cum ar fi cooperarea, respectul reciproc și gestionarea conflictelor, ceea ce duce la un climat social pozitiv și la reducerea comportamentelor agresive.

Studiile examinate au arătat că sportul ajută la formarea unui comportament empatic și tolerat, contribuind semnificativ la integrarea socială a tinerilor și la promovarea unui mediu de învățare sigur. În acest sens, educația fizică devine un vehicul pentru

dezvoltarea unei culturi a păcii, iar programele educaționale care integrează sportul ca strategie pedagogică au un impact direct asupra reducerii tensiunilor sociale și a promovării respectului între diverse grupuri.

De asemenea, implicarea în sport contribuie la dezvoltarea abilităților de rezolvare a conflictelor și la crearea unui mediu favorabil dialogului și colaborării. În concluzie, educația prin sport este o metodă eficientă de a construi o societate bazată pe valori de pace, toleranță și respect, iar integrarea acestora în școli și comunități reprezintă un pas important în formarea unor tineri responsabili și conștienți de impactul lor social.

REFERINȚE:

1. ROTAC, A. Prestigiu social și impactul lor asupra reducerii sărăciei în Republica Moldova. Chișinău: IEFS, 2011. 156 p. ISBN 978-9975-4295-4-2.
2. GUTU, V., DANDARA, O., MURADOVA, R. Cadru de referință al evaluării programelor de formare în învățământul superior. În: Studia Universitatis. Seria Științe ale Educației. 2007, nr.2(15), p.26-35. ISSN 1857-2103.
3. LUNGU, A. Importanța activităților fizice organizate și dezvoltarea rapidității reacției motrice la elevii din învățământul primar. În: Sportul olimpic și sportul pentru toți: materiale conferință, 39 octombrie 2011. Chișinău: USEFS, 2011, p.196-198.
4. ROJAC, C. Cadrul financiar multianual pentru perioada 2021-2027, adoptat la 17.12.2020. Disponibil: https://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2020/12/17/multiannual-financial-framework-for-2021-2027-adopted/pdf [Accesat: 05.03.2023].
5. BREVET DE INVENȚIE: UNIVERSITATEA AGRARĂ DE STAT DIN MOLDOVA. Metoda de imunoprofilaxie a bursitei infecțioase aviare. Brevet MD nr. 2953, Inventatori: EREMIA, N., STARCIUC, N., DABIJA, T. CIB A61D 99/00. Pub. 31.01.2006, BOPI nr. 1/06.
6. Bailey, R., Armour, K., Kirk, D., Jess, M., Pickup, I., & Sandford, R. (2009). The educational benefits claimed for physical education and school sport: An academic review. Research Papers in Education, 24(1), 1–27.
7. Coalter, F. (2013). Sport for development: What game are we playing? Routledge.
8. Hellison, D. (2011). Teaching personal and social responsibility through physical activity (3rd ed.). Human Kinetics.
9. Burnett, C. (2014). Assessing the impact of sport-for-development programmes in the South African context. Sport in Society, 17(6), 722–736. https://doi.org/10.1080/17430437.2014.882905
10. Guedes, C., & Devís-Devís, J. (2020). Sport programs and school violence: A comparative analysis in educational environments. International Journal of Physical Education, 57(1), 12–22.
11. UNESCO. (2015). Quality physical education: Guidelines for policy-makers. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000231101.

WOMEN'S SOCIAL AND ECONOMIC EMPOWERMENT (CASES OF MALDIVES AND MOLDOVA)

ABILITAREA SOCIALĂ ȘI ECONOMICĂ A FEMEILOR (CAZURI ALE MALDIVELOR ȘI MOLDOVEI)

CZU: 316.647.82:396(548.82:478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.75**

Valentina BODRUG-LUNGU
ORCID-ID: 0000-0002-2957-2796
E-mail: valbodrug@mail.ru
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Aishath SHIRMEEN
ORCID-ID: 0009-0005-1029-2005
E-mail: aishath.shirumeen@mnu.edu.mv
The Maldives National University, Republic of Maldives

Abstract: *This article reflects the considerations on Women's Social and Economic Empowerment (cases of Maldives and Moldova). By aligning with the several international documents, countries have undertaken commitments to align national legislation and policies with the principles of gender equality and the protection of women's rights, including the creation of a supportive environment for the social and economic empowerment of women. Based on desk review, the autors highlights good practices and specific challenges in the field. Analysis of the coutries profiles, national legal framework, women's access to financial resources, women's participation in the workplace, governments' measures on supporting children and families with children, offer entry points to formulating concrete recommendations for increasing the efficiency of programmes addressed to Women's Social and Economic Empowerment in both countries. Despite the identifyed differences between countries (cultural and religious specificity, access to natural and financial resources), several good practices were identifyed, that can be useful for both coutries.*

Keywords: *women's empowerment, social empowerment, economic empowerment, good practices, challenges, strategies.*

INTRODUCTION

The contemporary world faces multiple challenges, from climate change and poverty to social inequality and injustice.

Although almost 50% of the world's population is female, women continue to face a significantly uneven economic playing field. Astonishingly, 40% of the global female population still lacks access to formal financial services. Some 1.1 billion women are excluded from formal financial systems, which impacts economic growth [9].

One of the most powerful tools for addressing these challenges lies in empowering women. Investing in women is not just an investment in their well-being, it is a matter

of social justice and a strategic investment in a more sustainable future. It also requires transforming economic systems to be more just, equitable and inclusive for all women.

Women's economic empowerment is the collective process, but also the individual capacity to participate in and benefit from economic systems. It goes beyond simple access to financial resources and aims at the autonomy and self-confidence necessary to make meaningful economic and life choices. In this sense, it is important to overcome stereotypes and deconstruct patriarchal norms, which limit women's involvement in economic activity. These aspects relate to social empowerment, which refers to the ability of women and girls to act individually and collectively to change the social relations that affect their lives and keep them in poverty. An important aspect of social empowerment is to address prevailing gender norms and roles, in order to improve women's and girl's participation and position in civil, economic and social spheres. At home, this involves, for example, the ability of women to decide and discuss with their partner the sharing of gender roles, but also the use of contraceptives. Outside the home, it means that women and girls can participate in social activities and decision-making, overcoming the restrictions of patriarchal gender norms.

Women's social and economic empowerment is the process of enabling women to exercise equal rights, access and explore diverse resources, participate fully in economic and social spheres, and have control over their own lives and decisions, from the household/personal level to the social level. Several documents suggest various empowerment strategies. Key strategies include the following: ensuring equal access to education, decent jobs, social services, financial services, and control over assets, reconciliation of professional activity and personal/family life, while also addressing gender-based discrimination and the unequal distribution of unpaid care work and the gender pay gap. These strategies depend largely on the political and socio-economic context of the countries. Their implementation for the emancipation of women contributes to their well-being and that of their families, but also creates the environment for broader economic growth and inclusive development of society.

METHODOLOGICAL ASPECTS

In the frame of H2020-MSCA-RISE-2020 Programme (grant acronym: LABOUR), Research and Innovation Staff Exchange took place. During the staff exchange from the State University of Moldova to the National University of Maldives, several research projects were carried out. The current research is focused on comparative analysis of Women's Social and Economic Empowerment in Maldives and Moldova using desk review tool.

Several international instruments are in place to promote and advocate for women's economic empowerment, such: the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW), the Beijing Declaration and Platform for Action, and Goal 5: Achieve gender equality and empower all women and girls of the 2030 Agenda for Sustainable Development. Additional support comes from the Interna-

tional Labour Organization (ILO) Conventions, United Nations Guiding Principles, and the UNDP's Gender Equality Strategy 2022–2025 etc. The economic empowerment of women, as a central pillar of the UNDP's Gender Equality Global Program, holds immense potential for building inclusive economies and societal transformation.

By aligning with the aforementioned documents, countries have undertaken commitments to align national legislation and policies with the principles of gender equality and the protection of women's rights, including the creation of a supportive environment for the social and economic empowerment of women.

According to UN Women, five things guaranteed to accelerate women's economic empowerment are: access to resources; participation in the workplace; time investment on unpaid care and domestic work; ensuring women's security, including from gender-based violence, conflict, food insecurity and a lack of social protection; protecting human rights by combating discriminatory patriarchal social norms that prevent women from accessing information, networks, jobs and assets [10].

The above points will serve as landmarks for our research. We started with short countries' profile (Table 1).

Table 1. Countries' profile

Items	**Republic of Moldova**	**Republic of Maldives** [13]
Geographical placement	is a landlocked country in Eastern Europe, with an area of 33,843 km^2 (13,067 sq mi)	is an archipelagic country in South Asia located in the Indian Ocean; is only 298 square km (115 sq mi), but this is spread over roughly 90,000 square km (35,000 sq mi) of the sea
State structure	a unitary parliamentary representative democratic republic	a presidential constitutional republic, with extensive influence of the president as head of government and head of state
Population	2.38 million, including a majority of women (52.8%) and a significant proportion of rural dwellers (53.6%). The population has been in decline, particularly in rural areas, due to a negative net migration balance (for 2024) [15]	of 529,676 (2025) [14] More than half of the population is considered rural (60.39%). There is a notable trend of an aging population, with the median age increasing.
Life expectancy at birth	72,0 years; 67.6 years for men and 76.4 years for women	81.5 years; 77 years (men) 81 years (women)
The population density	79.5 persons per km^2	1,766 persons per km^2 (2025)

Ageing factor	25,9 %, majority - women	5% of the total population (10,530 men and 10,023 women)[5]
Religion	Christianity is the predominant religion (98.2% of the population), overwhelmingly as Eastern Orthodox (95.2%). 1.4% no religious affiliation, other religions - 0.4%.	Islam is the official religion of the entire population, 0.29% of the population is Christian

LEGAL FRAMEWORK

Women's economic empowerment is crucial for the entire society, representing a woman's right, and for it to be respected, policies and laws are needed.

The Republic of Maldives legal framework promoting gender equality include its Constitution, which guarantees equal rights and freedoms regardless of gender, and the 2016 Gender Equality Act, which prohibits gender-based discrimination and violence; the Prevention of Sexual Abuse and Harassment Act (Law No. 16/2014), and the Domestic Violence Prevention Act (Law No. 3/2012). The National Gender Equality Action Plan (GEAP) (2022-2026) includes actions for gender equality in leadership, economic empowerment, and other policy areas. In 2021, a legislative amendment brought to the Sexual Offences Act (Law No. 17/2014) re-defined the offences of rape, sexual injury, and sexual assault to extend to married couples, unconditionally recognising marital rape as a crime. Despite these progressive steps, there remain persistent challenges in attaining gender equality and women empowerment in the Maldives, including in accelerating gender equality outcomes within the economy [3].

The primary normative framework that promotes gender equality in the Republic of Moldova is Law no. 5/2006 on ensuring equal opportunities between women and men and Law no. 121/2012 on ensuring equality. During the last years, changes were made to the mentioned laws. Thus, Law no. 121/2012 included new definitions related to the non-discrimination policy, such as continuous discrimination, prolonged discrimination, the range of protected criteria was expanded (gender identity, marital status, sexual orientation, health status, HIV status) etc. Law no. 5/2006 on ensuring equal opportunities between women and men was amended by improving the notion of sexual harassment. The normative framework was amended by obliging the employer to take measures to prevent and combat discrimination and sexual harassment in the workplace. Also, the National Program for Promoting and Ensuring Equality Between Women and Men in the Republic of Moldova for 2023-2027, the National Program for the Prevention and Combating of Violence Against Women and Domestic Violence for 2023-2027 were adopted. In 2022, the Economic Council under the Prime Minister of the Republic of Moldova approved the Roadmap on Women's Economic Empowerment with focus on: education, skills and abilities development; promoting women' entrepreneurship; improving access to labor market participation; strengthening partnerships with the private sector

in implementing women's empowerment principles. The private sector is supported in implementing the Women's Empowerment Principles, established by UN Women and the UN Global Compact. At the same time, although there are laws and policies aimed at promoting gender equality, their implementation often remains superficial. Programs and initiatives aimed at promoting gender equality and empowering women are often underfunded, which limits their impact and sustainability [7].

CONSIDERATIONS ON WOMEN'S SOCIAL AND ECONOMIC EMPOWERMENT

Below, we will analyze the social and economic empowerment of women, structured according to the main things guaranteed to accelerate women's economic empowerment [10].

- ***Women's access to financial resources*** can help them meet their basic needs and start or grow businesses. They can then invest in themselves by improving their well-being, education, starting a business, or exercising control over their income.

In the Republic of Moldova, a survey of entrepreneurs conducted by the National Bureau of Statistics showed that the share of women who own and run business accounts for only 1/3 of the total number of entrepreneurs. At the same time, this indicator increased in comparison with 2009 by 6.4 percentage points: from 27.5% to 33.9%. Women are relatively more likely to own and manage micro-enterprises under 10 employees (90.3%; men - 82.3%), which are exposed to increased risks. Accordingly, medium and large enterprises are relatively more often owned by male entrepreneurs [6]. While women-led businesses are a growing segment of SMEs, they remain smaller on average than men's, with a significant presence in services like ICT, hotels, and retail, and also face ongoing issues with accessing credit, market competition, and finding skilled staff.

For example, in Moldova, several programmes to support women' entrepreneurship are implemented. The *Women's Entrepreneurship Support Programme* implemented by the Entrepreneurship Development Organization [Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA)] provides financial support (grants) and non-financial assistance like training, consulting, and mentoring for both start-ups and existing businesses led by women, co-funded by the European Union and the Moldovan Government [17; 18]. Other initiatives like the Visa-supported *The Woman Accelerator "She's Next"* provide mentoring and grants for women for business development [19]; while projects such as "*RE:Start – Export School for Women Entrepreneurs*", offered by UNDP and France, provides educational programs on export strategies for women to grow their businesses and enhance their economic independence [20]. Additionally, various EU programmes, such as EU4Moldova: Focal Regions and Startup City Cahul, offer training and grants for business growth, including those in technology and social entrepreneurship [21]. Networks and organizations such as AFAM and the FEMEIE [Woman] program provide mentoring, training, and community building for women entrepreneurs. The Alliance for

the Economic Empowerment of Women [22], launched in 2022, promote the mitigation of gender inequalities in the area of entrepreneurship and on the labour market. Since 2015, it has been running the GirlsGoIT initiative (with support from UN Women) to support and encourage women and girls in STEM fields — science, technology, engineering and mathematics — including digital skills training and retraining programs.

Despite the positive initiatives, women entrepreneurs in Moldova commonly face financial constraints, limited access to credit, increased market competition, insufficient demand for manufactured goods, and a need for more skills-focused training. Patriarchal traditions, the division of domestic work, and the lack of support for family businesses are key hindrances to widespread women's business development [6].

In Maldives, demographic analysis reveals that women entrepreneurs are the dominant force in the manufacturing sector, accounting for 61%, and have a significant presence in the education sector, comprising 15%. In contrast, men predominate in wholesale and retail trade (24%) and agriculture (17%). The distribution of ownership reveals a relatively balanced picture, with 52% of small businesses owned by women and 48% by men. Young entrepreneurs account for 28% of ownership, while adults hold the majority - 66%, and older people (65+) have a modest representation of 6%. The level of education of entrepreneurs varies, with a substantial percentage of 58% of small business owners having no formal education. This highlights the diverse nature of small businesses, both in terms of sectoral commitments and the demographic characteristics of their owners [8].

In Maldives, economic empowerment programs, supported by organizations like the UNDP and World Bank, focus on strengthening Micro, Small, and Medium Enterprises (MSMEs), boosting entrepreneurship, and enhancing food security through projects like the SEEDS project. Initiatives also aim to support vulnerable groups, such as women and youth, by providing access to digital and green finance, integrating entrepreneurship education, and developing national social protection frameworks to build economic resilience and promote inclusive growth, according to the World Bank and the UNDP. For example, *Strengthening MSMEs* is focused on improvement of the entrepreneurship ecosystem for Micro, Small, and Medium Enterprises (MSMEs) by integrating entrepreneurship education, expanding access to digital and green finance, and ensuring responsive support networks and policies for women and youth [8]. *The Sustainable Economic Empowerment and Development for SMEs* (SEEDS) project, supported by the Government of Maldives and the UNDP, was launched to mitigate the impacts of the COVID-19 crisis by increasing agricultural production, fostering entrepreneurship, and developing innovative, environmentally friendly agri-businesses [23].

The 'Empowering Women Entrepreneurs through Digital Transformation' programme was officially inaugurated on December 14, 2024, under Minister of Social and Family Development. The programme represents a significant step towards advancing women's economic empowerment in the Maldives aiming to equip 100 women entrepreneurs with essential digital skills to transform their businesses [24]. Moreover, the

Government's 2019–2023 Strategic Action Plan (SAP) set objectives for the development of the MSME sector. Business Centres were implemented in different regions of the country to assist the formation of start-ups and act as advisory bodies providing training and workspaces, among other services. In addition, the SME bank was established, specializing in financing start-ups. At the same time, major challenges include the lack of an entrepreneurship culture, limited training and education opportunities in entrepreneurship skills, and information gaps about available funding sources. There have been very limited investments in innovation and information and communications technology (ICT). The above challenges are more pronounced for women and youth, particularly those who are in entry level jobs residing in remote islands [8].

- ***Women's participation in the workplace*** offers more opportunities to realize their rights.

In the Republic of Moldova, in 2023 the employment rate for women was 39.7%, compared to 47.1% for men, with factors like childcare responsibilities contributing to the disparity. When women choose a career, they opt most often for a job as an employee (85%); the share of hired workers among men was 74.1%. Entrepreneurship activity and self-employment are chosen by a significantly smaller proportion of women than men. In particular, the share of self-employed women accounts for 9.2%, while the share of self-employed men was 22.7%. Women's participation in labor is strongest in sectors such as education and services (70%) comparing with men (59,4%). Male workers dominate in agriculture and industry. The share of men employed part-time is lower by 1.3 p.p. than the share of women from the respective group. The share of informally employed women in non-agricultural sector is 5.2%, that is lower comparing the share of informally employed men (18.4%). The share of unemployed women was 4.2%, while the share of unemployed men was 5.0%. Economic inactivity rate of women (58.6%) is higher than the rate of inactive men (50.5%) [25].

In Maldives, women's low labour force participation rate (45.6%) in comparison with that of men (77.1%), and that 49% of women outside the labour market indicate that domestic and childcare responsibilities are the main barrier to their labour force participation. 44% of employed women work in the informal economy, that 84% of home-based workers are women, and that tourism, the largest sector of employment outside the public sector, accounts for only 3% of women workers [2]. The employment gap is most evident in high-paying sectors such as construction and tourism, where male workers dominate. Meanwhile, women's participation in labor is strongest in sectors such as education, health, agriculture and manufacturing while tourism sector is still one of the lowest participated sectors. One reason for this is that women are less able to travel between the different atolls to find work, limiting opportunities. The reason for this lies in the economic profile of the country and the fact that the Maldives' huge tourism industry attracts a large number of mostly male foreign workers [1]. The Ministry of Tourism's 2022 Employment Survey found that women make up only 11% of resort workers, with Maldivian women representing just 8%. This underrepresentation is compounded by

"occupational segregation," in which women are concentrated in lower-wage, lower-skill jobs, limiting earning potential and career advancement [26]. Women continue to face barriers to employment, including childcare and domestic work burden, social norms which perpetuate occupational segregation, workplace harassment and gender discriminatory practices by employers [3].

- *Measures such **access to social protection and care services**, to support maternity and paternity leave, can help close the gender gaps in the workplace.*

According to official reports, Maldives has several social protection schemes currently in place and there are no barriers to access these schemes, in terms of gender. However, statistics from the National Social Protection Agency (NSPA) indicate that a large portion of beneficiaries across various social protection schemes are women. However, NSPA provides an allowance for single parents, of which 98% of the recipients are single mothers [3]. Paid maternity leave is six months and paid paternity leave is one month for public sector employees. However, paternity leave is limited to 3 days in the private sector, where the Employment Act provides for 60 days of paid maternity leave. According to the CEDAW Committee notes, the high percentage of women who are self-employed or employed in the informal sector, without labour and social protection, and that women have only limited access to loans, other forms of financial credit, land, equipment and machinery related to their businesses [2].

At the same time, in Maldives, as good practice, the COVID-19 Emergency Income Support Allowance should be mentioned. The World Bank has been supporting the Government of Maldives in its efforts to protect jobs and livelihoods. With the World Bank's help, workers who lost their jobs or incomes have received an Income Support Allowance of up to MVR 5,000 (approximately $320) per month, while those whose income fell below MVR 5,000 per month have received a top-up. Since its launch, the COVID-19 Emergency Income Support Project has played a significant role in protecting the livelihoods of vulnerable workers, especially women and the self-employed [11]. Initiatives such as the income support allowance and specific actions were aimed at helping to keep Maldivian women, especially those who are self-employed, in the workforce and economically independent. Moreover, a new unemployment insurance program, along with a far-reaching national social protection framework, is also being formulated to help soften the blow on both employers and employees in future emergencies. The existing retirement pension scheme and other similar programmes are also being reviewed to benefit future generations of Maldivians, including women [11].

In Moldova, granting a social benefit to insured women, unemployed women and dependent wives of the insured husband, in case of temporary loss of work capacity in connection with maternity. Female employees in Moldova are entitled to 70 days of paid maternity leave before giving birth and 56 days of paid maternity leave after giving birth, for a total of 126 days. Unemployed women entitled to unemployment benefit are entitled to maternity indemnity regardless of the length of their insurance period. Maternity indemnity is established on condition that unemployment benefit is suspended for this

period. In the case of the wife supporting the insured husband, the husband must be an insured person and confirm the total contribution period of at least 3 years or at least 9 months completed in the last 24 months prior to the occurrence of the insured risk [27].

In the Republic of Moldova, since 2022 the "Family" programme – a package of government measures aimed at supporting children and families with children are implemented. One of the goal of the "Family" programme aims to incentivate the return to work of mothers, as well as to ensure the possibility to successfully combine work and personal life. In this regard, the Ministry of Labour and Social Protection has adopted several norms [28]: the addition of the extra option to pay childcare allowance; introduction of flexible work schedules, which will allow parents to negotiate working hours and set a schedule that allows them to both work and participate in childcare; support (subsidise) alternative childcare services, including the opening of workplace nursery. Also, it is possible for childcare leave to be shared between spouses, and the period for fathers to apply for 15 days' paternity leave has been extended from 56 days to 12 months.

In order to promote women's economic empowerment, alternative childcare services are a very important element. The Law on Alternative Childcare Services (Law 367/2022) provides for the introduction of three types of alternative childcare services for children up to 3 years of age: services organized by the employer at the workplace; individualized services provided by a qualified child care provider at the child's residence; alternative family-type childcare services. Likewise, they are also an element of work-life balance. As result, increased number of women returned at work places. In 2023, female employment increased by 5.5% compared to 2022; respectively, the number of inactive women decreased - in a single year by 7.7% [7].

- *Ensuring women's security, by* ***combating discriminatory patriarchal social norms and gender-based violence*** *(GBV), is crucial for women's access to information, networks, jobs and goods*.

In this regards, the Maldives State's efforts to raise awareness among media personnel on addressing negative images of women should be noted. Gender stereotypes were addressed during the national curriculum review process, but challenges persist due to a lack of awareness among teachers. Despite legal frameworks promoting gender equality, a disturbing prevalence of violence against women persists. 1 in 3 women in the Maldives report experiencing violence in their lifetime, with 1 in 4 women subjected to intimate partner violence. Additionally, 26% of women (aged 15-49) believe that certain circumstances can justify a partner's violent actions [29]. GBV, deeply rooted in cultural belief, harmful norms, and patriarchal gender roles, has become a pervasive issue in the Maldives. International organizations noted with concern that religious fundamentalism, radicalization, and conservative ideologies fuel narratives of discrimination against women, are used to undermine support for gender equality and women's rights, and are invoked to legitimize gender-based violence against women, such as the practice of "ruqya" or exorcism and "sihr" or black magic [2].

In the Republic of Moldova, the comprehensive legal framework on prevention and combating violence against women and domestic violence was adopted. Among the positive initiatives we mention the following: the creation of a network of Fathers' Clubs and peer-to-peer exchange programs, campaigns to combat gender stereotypes and strengthening the capacity of systems to promote the role of men in pre- and post-natal care. The #Bodyright campaign has trained hundreds of young men and women to navigate the Internet safely, but also to overcome gender prejudices [30]. At the same time, gender-based violence remains a pervasive problem, with over 80% of women and girls experiencing some form of violence and approximately 73% experiencing intimate partner violence [7]. Despite the progress, the persistence of gender stereotypes and patriarchal cultural norms continue to limit opportunities for women and negatively influence the perception of gender roles in society [7].

CONCLUSIONS

The Republic of Maldives and the Republic of Moldova has established a legal framework aimed at promoting women's rights and gender equality. Despite the progress, women face specific difficulties in accessing financial and economic resources, including employment opportunities and promotion in the labour market. Gender-based violence remains a significant problem in both countries, with cases being under-reported and with limited access to support services for victims of domestic violence.

There are many factors that hinder the development of women's entrepreneurship. Firstly, these are related to the traditions according to which women put in the foreground family orientation, including household duties, raising children, and caring for elderly/sick family members. Therefore, women are relatively more likely than men to engage in unpaid activities for the benefit of the family. Reducing the burden of unpaid domestic and care work on women through supportive policies, labor-saving technologies, and affordable care facilities allows them more time for economic opportunities

The aging of the population in the Maldives and Moldova, caused by declining fertility rates and increasing life expectancy, as well as economic migration from Moldova, lead to challenges in providing adequate resources, healthcare and social services for the aging population, while also recording a possible decline in the active population and overall national productivity.

In Maldives, currently, most child and elderly care work is done by women, many of whom are single mothers. To help women reach their potential, it is crucial to ensure affordable and accessible housing, economic opportunities, and the healthcare of older parents [4]. It is also necessary to create family-friendly work environments that respond to the roles of childbirth and childcare, offer flexible working arrangements, and provide childcare facilities.

We note the importance of educational actions addressed to pupils, students and teachers within educational institutions of all levels. Since social perceptions and beliefs are formed largely through the media, in both countries several activities have been car-

ried out to raise public awareness. At the same time, the activity in this segment must be carried out through daily actions, step by step, taking into account the gender needs of the audience, age specifics, residence, etc. criteria.

BIBLIOGRAPHY:

1. Building an inclusive society using gender data in the Maldives, 2024. https://www.paris21.org/our-impact/building-inclusive-society-using-gender-data-maldives
2. Concluding observations on the 6th periodic report of Maldives: Committee on the Elimination of Discrimination against Women. CEDAW/C/MDV/CO/6. 2021 https://digitallibrary.un.org/record/3951739?v=pdf
3. Comprehensive national-level review on the implementation of the Beijing Declaration and Platform for Action (Beijing +30 Review). 1 June 2024, Ministry of Social and Family Development Republic of Maldives https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-09/b30_report_maldives_en.pdf
4. Ensuring a Resilient and Equitable Future for All: Navigating the Maldives' Ageing Population. UNFPA, 2024 https://maldives.unfpa.org/en/news/ensuring-resilient-and-equitable-future-all-navigating-maldives-ageing-population#
5. International Day of Older Persons 1 October 2024. Maldives Bureau of Statistics. https://statisticsmaldives.gov.mv/mbs/wp-content/uploads/2024/10/ElderlyPersonsDay2024-Eng.pdf
6. Nicoara R., Analytical report on the participation of women and men in entrepreneurship, 2020. Ro. BNS, 2020 https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Antreprenoriat_feminin/Antreprenoriat_Femei_Barbati_2020.pdf
7. Report on the implementation of the commitments of the Beijing Declaration and the Platform for Action BEIJING+30. MLSP, 2024 https://www.unwomen.org/sites/default/files/2024-09/b30_report_moldova_en.pdf
8. Strengthening the Entrepreneurship Ecosystem in the Maldives: A Focus on MSMEs. UNDP, 2025 https://www.undp.org/maldives/publications/strengthening-entrepreneurship-ecosystem-maldives-focus-msmes#
9. Tihitina, G., Women's economic empowerment: a critical catalyst for SDG achievement. 2024. https://www.undp.org/africa/blog/womens-economic-empowerment-critical-catalyst-sdg-achievement
10. UN Women, Five things to accelerate women's economic empowerment, 23 February 2024 https://www.unwomen.org/en/articles/explainer/five-things-to-accelerate-womens-economic-empowerment
11. Women and Economic Empowerment: Helping Maldivian Women Navigate the COVID-19 Crisis. World Bank Group, 2021 https://www.worldbank.org/en/news/feature/2021/03/29/helping-maldivian-women-navigate-covid19#
12. https://en.wikipedia.org/wiki/Maldives

13. https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_and_dependencies_by_population_density
14. https://www.worldometers.info/world-population/maldives-population/
15. https://statistica.gov.md/en/final-results-of-the-2024-population-and-housing-census-demographic-characterist-10121_61953.html
16. https://statistica.gov.md/en/statistic_domains
17. https://www.oda.md/en/about-us-pfa
18. https://euneighbourseast.eu/news/explainers/you-can-too-how-the-eu-supports-women-entrepreneurs-in-moldova/
19. https://www.maib.md/en/noutati/women-accelerator-she's-next-oportunitate-pentru-femeile-antreprenoare-din-moldova-sa-construiasca-afaceri-prospere-si-sa-obtina-un-grant-de-euro5000#.
20. https://www.undp.org/moldova/press-releases/over-60-women-entrepreneurs-both-banks-nistru-river-strengthened-their-export-capacities#
21. https://eu4moldova.eu/en/women-are-encouraged-to-develop-businesses-with-grants-from-eu-funds/
22. https://www.abilitare-economica.md/en/home-english-2/
23. https://www.undp.org/maldives/projects/sustainable-economic-empowerment-and-development-smes-seeds#:~:text=The%20Sustainable%20Economic%20Empowerment%20and%20Development%20for,innovative%2C%20productive%2C%20and%20initiates%20environmentally%20friendly%20agriculture
24. https://en.mmtv.mv/933
25. https://genderpulse.md/en/economic-empowerment/labor-force-employment
26. https://iknowpolitics.org/en/news/bridging-gender-wage-gap-maldives
27. https://cnas.gov.md/tabview.php?l=en&idc=559&t=/Other-social-benefits/Indemnities/Maternity-allowance-for-insured-women-and-wives-supported-by-insured-spouses
28. https://social.gov.md/en/communication/press-news/family-programme-a-set-of-governmental-measures-to-support-families-and-children-in-the-republic-of-moldova/
29. https://maldives.unfpa.org/en/topics/gender-based-violence-social-norm-change
30. https://moldova.unfpa.org/ro/topics/egalitatea-de-gen-%C8%99i-abilitarea-femeilor

N.B.: *This research was supported by a Marie Curie Research and Innovation Staff Exchange scheme within the H2020 Programme (grant acronym: LABOUR).*

VALIDAREA UNUI SISTEM SUPORT INTELIGENT PENTRU EVALUAREA AUTOMATIZATĂ LA MATEMATICĂ PRIN ANALIZA FEEDBACK-ULUI ELEVILOR

VALIDATION OF AN INTELLIGENT SUPPORT SYSTEM FOR AUTOMATED ASSESSMENT IN MATHEMATICS THROUGH ANALYSIS OF STUDENT FEEDBACK

CZU: 37.091.279.7:004:51 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.76**

Gabriela Cristina BRĂNOAEA, *drd., România*
ORCID: 0000-0003-1319-664X
E-mail: branoaea.cristina@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Tudor BRAGARU
ORCID: 0000-0001-6356-2906
E-mail: tudor.bragaru@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper presents the validation of an intelligent support system for automated assessment in mathematics, implemented on the Moodle platform through parameterized items. A structured survey was applied to a sample of 118 students from Romania and the Republic of Moldova, after formative and summative testing sessions. The research aimed to evaluate the perceived clarity, fairness, and effectiveness of digital assessment, and its impact on student motivation and self-regulated learning. Data were processed quantitatively and qualitatively, showing high levels of acceptance and pedagogical value. Results support the relevance of adaptive evaluation tools in digital education and highlight the importance of integrating student feedback in the development of intelligent educational resources. The findings validate the system's capacity to support personalized learning paths and efficient formative assessment.*

Keywords**:** *automated evaluation, intelligent support system, mathematics, Moodle, personalized learning, students' feedback.*

INTRODUCERE

În era **digitalizării accelerate**, *evaluarea automatizată inteligentă* devine un instrument esențial în *modernizarea procesului educațional*, mai ales în domeniile **STEM**. **Matematica**, prin caracterul său algoritmic, oferă un cadru optim pentru testare digitală standardizată. Utilizarea **itemilor parametrizați generați automat** în **Moodle** permite *testarea personalizată, corectarea instantanee* și *feedback adaptativ*.

Aceste instrumente pot transforma experiența evaluativă, dar *eficiența lor pedagogică depinde de ajustarea continuă* în funcție de nevoile **reale ale elevilor** – *beneficiarii direcți și finali*.

MATERIAL ŞI METODĂ

Metodologia s-a bazat pe un **chestionar riguros construit,** structurat pe dimensiuni pedagogice relevante precum *claritate*, *obiectivitate*, *eficienţă*, *tipuri de itemi* şi *autoînvăţare.* Chestionarul fost aplicat unui *eşantion transnaţional de 118 elevi* din România şi Republica Moldova. Instrumentul a fost aplicat după testări formative şi sumative în Moodle, utilizând ***itemi parametrizaţi generaţi automat pentru matematică***.

Sondajele de opinie aplicate elevilor funcţionează ca un *instrument esenţial de calibrare a SSI*, oferind *date concrete* privind:

- *Percepţia asupra clarităţii testelor*,
- *Obiectivitatea evaluării*,
- *Utilitatea feedbackului* şi
- *Impactul asupra motivaţiei şi progresului şcolar*.

Datele colectate au fost prelucrate statistic şi interpretate calitativ pentru a releva percepţiile elevilor şi impactul pedagogic al evaluării digitale. ***Analiza a inclus diagrame de răspunsuri, interpretări pe itemi şi corelarea datelor cu obiectivele pedagogice declarate***.

Analiza acestor răspunsuri are *nu doar o valoare statistică*, ci oferă *şi perspective pedagogice profunde*, care permit *optimizarea modelelor de itemi generativi şi calibrări semnificative ale SSI*.

Mai mult, **feedback-ul elevilor validează** direcţia generală de **transformare a e-evaluării** dintr-un *act discret,* într-un **proces continuu de autoînvăţare, autoevaluare, antrenare, autoreglare**.

În lucrare se evidenţiază modul, în care **datele calitative şi cantitative** colectate prin sondaje ghidează **ajustarea SSI pentru evaluarea matematicii în Moodle**, contribuind la o evaluare **mai echitabilă**, **mai transparentă** şi **mai eficientă**, *adaptată nevoilor individuale ale elevului şi constrângerilor lui personale.*

CONTEXTUL LUCRĂRII, CARDUL LEGAL ŞI EXPERIMENTAL

Prezenta lucrare se bazează pe activităţile desfăşurate în cadrul proiectului internaţional de inovare şi transfer tehnologic **„Creşterea performanţei academice la disciplina Informatica TIC din contul implementării unor instrumente standardizate de evaluare pe platforma de eLearning Moodle”**, *avizat prin Ordinul MEC nr. 364 din 18.03.2025*. Proiectul a fost lansat la iniţiativă **consultantului-expert prof. univ. dr. Bragaru Tudor,** Universitatea de Stat din Moldova (USM), având ca ţintă crearea unui **mediu comun de validare a instrumentelor dezvoltate** în cadrul a două cercetări de doctorat sub propria conducere, desfăşurate în Şcoala Doctorală Ştiinţele Naturii, USM.

Echipa de cercetare este constituită din 12 persoane, reuneşte *cadre didactice de matematică şi informatică* de la două instituţii din România.

În cadrul proiectului au fost desemnaţi doi executori responsabili:

- **Brănoaea Cristina,** profesor de matematică și *doctorand cu tema „Sistem suport inteligent pentru accelerarea achizițiilor matematice la elevii de gimnaziu”*, responsabilă pentru componenta matematică, *Școala Gimnazială Nr.10 din Bacău,* România;
- **Ieșeanu Dumitru**, profesor de TIC, fizică și matematică, responsabil pentru dezvoltarea tehnologică a itemilor generativi pentru Informatică, Republica Moldova.

Implementarea proiectului este monitorizată de către **coordonatorul Silviu Gîncu,** conf. univ. dr. Șeful Direcției politici în domeniul învățământului profesional tehnic și învățare pe tot parcursul vieții, MEC. **Explorarea-experimentarea instrumentelor dezvoltate și sondajele** au avut loc pe platformele instituționale de e-Learning ale CEITI și USM.

Sondajul aplicat elevilor a fost derulat **după prima rundă de testare experimentală** desfășurată în perioada *aprilie–mai 2025*, în cadrul următoarelor activități: *evaluări formative și sumative; instruirea profesorilor implicați; analiză calitativă a itemilor parametrizați; aplicarea de chestionare elevilor și profesorilor; îmbunătățirea modelelor pe baza feedbackului.*

IMPLEMENTARE ȘI EȘANTION ANALIZAT

Au fost completate și validate 118 chestionare de către elevi din clasele gimnaziale (România) și din învățământul profesional tehnic (Republica Moldova), care au participat la testările formative și sumative în Moodle, utilizând itemi parametrizați pentru matematică.

OBIECTIVELE EVALUĂRII

1. Validarea percepției elevilor asupra clarității, obiectivității și eficienței testării automate.
2. Analiza impactului testării digitale asupra autoînvățării, motivației și progresului cognitiv.
3. Coroborarea percepțiilor elevilor cu principiile de funcționare ale sistemului parametrizat.
4. Oferirea unui cadru de recomandări pedagogice pentru scalarea și integrarea sistemului la nivel instituțional.

Feedbackul elevilor joacă un rol central în *calibrarea și perfecționarea SSI*, , reflectând experiența lor directă cu platforma și testele parametrizate, confirmând valoarea sa în sprijinirea unei **evaluări formative, personalizate și adaptative**.

ANALIZĂ CANTITATIVĂ DETALIATĂ

Diagrama sumară a răspunsurilor elevilor a se vedea (Fig.1).

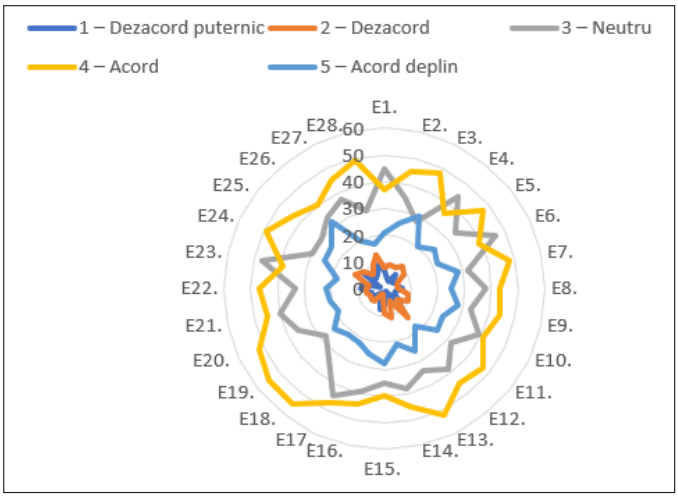

Figura 1. Diagrama sumară a răspunsurilor elevilor

Din *Figura 1* se poate concluziona atitudinea vădit pozitivă a elevilor față de e-testare per ansamblu (acord deplin și acord) cu un nivel minor al dezacordului (două cele mi mici arii apropiate de centru). Totodată, neutralitatea de la 20%, pe unii indicatori până aproape de 50%, denotă nivelul culturii aplicării/integrării TIC în evaluarea performanțelor școlare.

În continuare sunt interpretate rezultatele pe secțiuni separate ale sondajului.

Secțiunea I: Structura și claritatea testării online față de cea tradițională *(E1–E5*)

- Peste 60% din elevi au ales opțiunile 4 și 5 pentru E1–E3, validând superioritatea organizării și controlului în evaluarea digitală.
- E3 evidențiază că testarea online reduce anxietatea de performanță.
- E4 și E5 indică percepția de obiectivitate și adecvare cognitivă, aspecte critice pentru validarea testelor cu itemi parametrizați.

Valoare pentru validare:

Sistemul automatizat este perceput ca logic, corect și adaptat capacităților elevilor, favorizând o stare emoțională optimă pentru performanța matematică.

Secțiunea II: Obiectivitatea și echitatea testării online *(E6–E9)*

- E7 și E9 sunt cruciale: peste 65% din elevi consideră că itemii parametrizați asigură un mediu de evaluare etic.
- Feedbackul automat (E8) este perceput ca un instrument de clarificare conceptuală, validând funcționalitatea formativă a testului.

Valoare pentru validare:

Itemii parametrizați sprijină o evaluare obiectivă, reproductibilă și etică, sporind încrederea în rezultatele obținute.

Secțiunea III: Impact asupra învățării și motivației personale *(E10–E14)*

- Valori mari de acord (>60%) la E10, E11 și E14 arată că sistemul încurajează autonomia și autoreglarea în învățare.

- Feedbackul și autoevaluarea sunt văzute ca instrumente de coaching cognitiv.

Valoare pentru validare:

Evaluarea parametrizată în Moodle nu doar măsoară, ci și generează învățare autentică – consolidând mecanismele motivaționale și metacognitive.

Secțiunea IV: Tipuri de itemi și preferințe în testare *(E15–E20)*

- Elevii favorizează itemii calculați și aplicațiile reale (E15, E18, E20) – confirmând că testele nu sunt doar „digitale", ci profund semnificative cognitiv.
- Itemii de completare (E17) sunt apreciați pentru testarea reală a înțelegerii, nu a ghicitului.

Valoare pentru validare:

Itemii parametrizați sunt considerați relevanți didactic și cognitivi, consolidând ideea că aceștia evaluează competențe reale, nu superficialități.

Secțiunea V: Eficiența testării online *(E21–E24)*

- Aproximativ 58–60% dintre elevi afirmă că au înțeles mai bine conceptele matematice și le-au aplicat mai eficient.
- Feedbackul automat contribuie la învățare activă și consolidare.

Valoare pentru validare:

Sistemul sprijină nu doar verificarea performanței, ci construirea înțelegerii matematice prin practică adaptivă și feedback contextualizat.

Secțiunea VI: Acceptabilitatea și recomandarea *(E25–E28)*

Obiectiv pedagogic: Sondarea gradului de acceptare a sistemului și dorința elevilor de a-l extinde în alte discipline.

- Peste 60% dintre elevi susțin utilizarea testării online pentru alte materii.
- Cred în potențialul său ca metodă standardizată, modernă și echitabilă.

Valoare pentru validare:

Elevii își asumă sistemul ca parte din ecosistemul educațional actual – un indicator al sustenabilității și relevanței pedagogice.

Secțiunea VII: Tipuri de sarcini preferate *(E29–E30, Fig.2)*

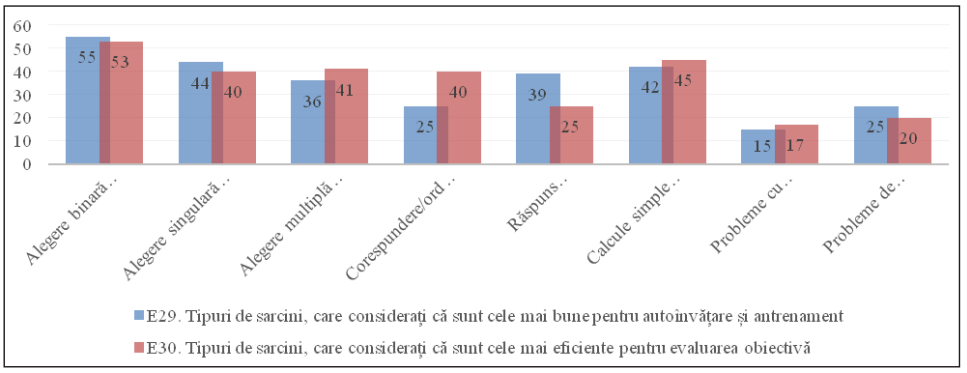

Figura 2. Tipuri de sarcini preferat de către elevi

- Elevii preferă sarcini care testează raționamentul, nu memorarea.
- Elevii apreciază diversitatea și adaptabilitatea itemilor generați automat.

Valoare pentru validare:

Preferințele elevilor corespund exact logicii didactice a resurselor educaționale digitale inteligente, confirmând alinierea funcțională dintre scop și implementare.

Secțiunea VIII: Întrebări deschise (E31–E33)

Obiectiv pedagogic: Identificarea beneficiilor percepute, dificultăților și sugestiilor pentru îmbunătățire. Tendințe extrase (pe baza structurii analizate):

- **Beneficii:** claritate, feedback instant, motivație crescută, autonomie.
- **Dificultăți:** probleme tehnice, familiarizare, presiune de timp.
- **Sugestii:** exemple suplimentare, feedback mai detaliat, reluare a testelor formative.

Valoare pentru validare:

Răspunsurile calitative consolidează analiza cantitativă, oferind indicii directe pentru optimizarea sistemului – ceea ce susține un proces de îmbunătățire continuă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

1. Relevanța pedagogică a sistemului

Sistemul suport inteligent (SSI), bazat pe *itemi parametrizați integrați în Moodle*, urmărește creșterea performanței la matematică prin *evaluare automatizată și personalizată*. Chestionarele aplicate celor **118 elevi** din România și Republica Moldova au confirmat:

- **percepție favorabilă privind claritatea și obiectivitatea testării**,
- *impact pozitiv asupra motivației, autoînvățării și autoreglării*,
- **preferință clară pentru itemii parametrizați**, considerați *echitabili și relevanți cognitiv*.

2. Eficiența didactică susținută empiric

Analiza răspunsurilor a evidențiat:

- **66% dintre elevi** consideră evaluarea online mai clară și mai puțin stresantă,
- **peste 70%** apreciază *feedbackul automat* ca util în corectarea erorilor,
- **aprox. 60%** indică o *creștere a motivației*,
- **65%** preferă itemii calculați și parametrizați pentru antrenament.

Rezultatele validează eficiența pedagogică a SSI ca *metodă activă și adaptivă* de învățare în matematică.

3. Validitatea multidimensională a sistemului

Validarea SSI s-a realizat pe trei niveluri:

- **Validitate de conținut**: corelare cu curricula națională, în România și Moldova.
- **Validitate constructivă**: *asociere între feedback, progres și învățare aprofundată*.

- **Validitate pSSIctivă**: dorința exprimată de elevi de a extinde sistemul în alte discipline confirmă *sustenabilitatea și scalabilitatea*.

4. Contribuții la transformarea digitală

SSI răspunde cerințelor educației moderne prin:

- *reducerea sarcinilor administrative* ale profesorilor,
- *creșterea transparenței și echității în evaluare*,
- furnizarea de *date pedagogice utile pentru luarea deciziilor*.

Evaluarea digitală devine un instrument strategic în curriculumul STEM și nu numai.

5. Recomandări și direcții de extindere

- **Integrarea SSI în politicile de evaluare digitală** naționale,
- **Extinderea** bazei de itemi în alte discipline,
- **Formarea continuă** a profesorilor pentru utilizarea pedagogică a platformei Moodle,
- **Monitorizarea progresului** prin studii longitudinale.

CONCLUZII

Evaluarea digitală prin SSI în Moodle este percepută de **peste 65% dintre elevi** ca *clară, corectă și adaptată nivelului lor*. Este considerată *mai puțin stresantă* și *mai obiectivă* decât testarea tradițională. **Feedbackul automat** este văzut ca un instrument-cheie pentru *autoînvățare și autoreglare cognitivă* (**>70% dintre elevi**). Preferința pentru **itemii calculați și aplicațiile reale** indică *validitatea cognitivă și practică* a evaluării. **Peste 60%** dintre elevi recomandă extinderea sistemului la alte discipline, semnalând *acceptarea și potențialul său de generalizare*.

În **concluzie**, sistemul suport inteligent de testare automatizată validat în această cercetare reprezintă o **inovație educațională reală**, marcând *tranziția de la evaluare tradițională spre un model standardizat, adaptiv și echitabil*, aplicabil pe scară largă în educația contemporană.

REFERINȚE:

1. BRAGARU, T. Sisteme inteligente în educație: teorie, aplicații, validare. Chișinău: CEP USM, 2023. 242 p. ISBN 978-9975-76-441-2.
2. BRAGARU, T. (coord.). Ghid metodologic pentru evaluarea automatizată în STEM. Chișinău: USM, 2022. 116 p. ISBN 978-9975-76-390-3.
3. BRĂNOAEA, G.C. *Matematica Gimnazială Bacău. Curs electronic pentru verificarea ipotezelor.* Disponibil: https://moodle.usm.md/course/view.php?id=7134 [Accesat: 01.06.2025].
4. BRĂNOAEA, G.C. *Matematică Brănoaea Gabriela Cristina – România: Curs electronic pentru verificarea ipotezelor.* Disponibil: https://moodle1.ceiti.md/course/view.php?id=3474 [Accesat: 01.06.2025].

5. BRĂNOAEA, G.C., BRAGARU, T. Evaluarea parametrizată în Moodle: o soluție pentru învățarea adaptivă. În: *Revista de Științe ale Educației*, 2024, nr.1, p.34-42. ISSN 1857-2103.
6. KERR, P., LINEHAN, C. Feedback and student engagement in e-learning environments. In: *Computers & Education*, 2019, vol.137, p.97–108. ISSN 0360-1315.
7. MARTINS, M. et al. Adaptive assessment through parametrized questions in Moodle. In: *International Journal of Educational Technology in Higher Education*, 2020, vol.17, p.1–15. ISSN 2365-9440.
8. NICOLESCU, R. Evaluarea competențelor în învățământul digital. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2021. 198 p. ISBN 978-973-30-4089-2.
9. OECD. *Digital education outlook 2023: shifting paradigms*. Paris: OECD Publishing, 2023. 152 p. ISBN 978-92-64-98524-3.

REFLECȚII ASUPRA GHIDULUI *TULBURAREA DIN SPECTRUL AUTIST* – GHID DE ORIENTARE TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ PENTRU PSIHOPEDAGOGI, CADRE DIDACTICE ȘI PĂRINȚI

REFLECTIONS ON THE GUIDE *AUTISM SPECTRUM DISORDER* – A THEORETICAL AND PRACTICAL ORIENTATION GUIDE FOR PSYCHOPEDAGOGUES, TEACHERS AND PARENTS

CZU: 376.1-056.36:364.63:159.922.762 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.77**

Nina CEBOTARU
ORCID: 0000-0001-7322-700
E-mail: ninacebotaru.md@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova

Abstract: *The book "Autism Spectrum Disorder. Theoretical and Practical Guidance Guide for Educational Psychologists, Teachers and Parents" was developed within the Doctoral School of Educational Sciences within the "Ion Creangă" State Pedagogical University and was recommended for publication by the Senate of the Pedagogical University. The volume supports the need for early identification, comprehensive assessment and therapeutic intervention in children with ASD, emphasizing the development of functional communication and socio-school integration. The stated direction is pragmatic and aims to guide the decisions of the family and the multidisciplinary team towards realistic and personalized educational paths, in the logic of the child's best interest.*

Keywords: *communication development, holistic dimension, autism, speech therapy, pedagogical value.*

INTRODUCERE

Volumul se înscrie în aria lucrărilor aplicate din psihopedagogia specială și logopedie realizate de Prof. univ. dr. hab. Aurelia Racu (coordonare științifică) și Drd. Daniela-Iulia Stroescu (autor și redactor), conferă textului o ancorare academică solidă, iar prezența unor recenzenți de prestigiu (Sorin Cristea, Doru-Vlad Popovici, Nina Cebotaru și Dorina Ponomari) asigură filtrarea critică a conținutului și garantează o evaluare transversală (pedagogie, psihologie, educație incluzivă), conferind cărții credibilitate științifică și relevanță profesională. Publicul-țintă este explicit mixt: studenți, specialiști (psihopedagogi, logopezi, cadre didactice), asistenți sociali și părinți - o opțiune ambițioasă, care reclamă un echilibru atent între acuratețea tehnică și accesibilitatea stilistică.

ARHITECTURA VOLUMULUI

Structura este clar gradată și coerentă: ***Argumentul*** detaliază motivația lucrării, perspectivele incluzive și necesitatea unei atitudini pozitive la intrarea copilului în sistemul de educație.

Capitolul 1 abordează *diversitatea dezvoltării* prin delimitarea *neurotipic* vs. *neurodivergent* și oferă un cadru de monitorizare a copilului până la 7 ani remarcându-se integrarea unor platforme-reper pentru evaluări cognitive, emoționale, sociale, lingvistice și motorii, precum și adaptarea pragmatică a *Scării Portage* pentru uz parental (text accesibil numai ca etalon, nu și instrument de diagnostic). Capitolul include trei **modele de fișe logopedice** (completă, protocol complex și fișă sintetică), întregind necesarul de instrumente care permite evaluarea copilului la nivelul cabinetului logopedic. Sunt menționate și probe auxiliare (lateralitate Harris; screening al auzului fonematic), utile în conturarea profilului funcțional.

Capitolul 2 sintetizează *limbajul, comunicarea și comportamentul la copilul cu TSA* (caracteristici, gândire, senzorialitate/psihomotricitate, particularități ale limbajului și Legile logopediei). Autoarele păstrează o viziune integrativă, în care dificultățile comunicării sunt citite în relație cu procesarea senzorială, atenția și coerența schemelor de acțiune ale copilului.

Capitolul 3 descrie *strategii și metode pentru dezvoltarea comunicării*, de la intervenții psihoeducaționale și o *Strategie psihopedagogică de stimulare a comunicării la copiii cu TSA* (SPSC-TSA) până la instrumente AAC/CAA: *organizarea rutinelor, orar vizual, liste de verificare, brelocuri de comunicare, PECS, table AAC cu vocabular uzual, flash-cards, povești cu pictograme* și *povești sociale, jocuri*, precum și *dispozitive cu mesaj unic*. Capitolul este consistent orientat spre *transferul în practică*, cu exemple operaționale [1].

Anexele și ***bibliografia*** promit utilitate didactică: formulare pentru monitorizare, fișe de lucru, grile de observație.

Volumul se remarcă în mod deosebit, prin:

- *Contribuții majore*. Întregul conținut al cărții realizează o punte între evaluare și intervenție. Volumul nu se oprește la ***ce și cum evaluăm***, ci face trecerea către ***ce facem mai departe***, propunând trasee concrete de sprijin.
- *Instrumentar profesionist și adaptări accesibile*. Preluările (PEDa 2.0, Portage, Harris) sunt explicate corect; adaptările pentru părinți subliniază limitele auto-aplicării, reducând riscul de suprainterpretare.
- *Focalizare pe comunicarea funcțională*. Accentul pe comunicări cu valoare pragmatică (solicitare, inițiere, reglare interacțională) și pe suport vizual/AAC reflectă tendințele actuale din logopedie și ABA comunicativă.
- *Modele de fișe logopedice robuste* care acoperă nevoile divergente (documentare completă, protocol extensiv, sinteză pentru monitorizare) - sunt utile în cabinetele școlare, cabinetele de recuperare și în practica privată.
- *Transdiciplinaritate onorată*. Integrarea dimensiunilor psihologice, educaționale, logopedice și sociale este constantă și adoptă un discurs cu echilibrul între rigoare și aplicabilitate.

CALITATEA ARGUMENTĂRII ȘI RIGOAREA METODOLOGICĂ

Discursul este aliniat la standardele profesionale din psihopedagogia specială și logopedie, utilizează terminologie adecvată și structurare didactică.

În ceea ce privește intervențiile, repertoriul îmbină metode validate (PECS, povești sociale, rutine vizuale, AAC low-tech) cu organizarea mediului și managementul comportamentului comunicativ. Utilitatea practică este evidentă, iar selecția tehnicilor sugerează un demers eclectic-informativ, potrivit pentru contexte instituționale diverse [1].

Subcapitolul **Competența de comunicare și relaționare la copiii cu TSA** (1.4.) constituie un punct de convergență între domeniile lingvistic, psihopedagogic și socio-comunicativ, aprofundând relația dintre *comunicare* și *relaționare* ca dimensiuni interdependente ale dezvoltării umane. Autoarele delimitează riguros cele două concepte, arătând că relaționarea poate exista independent de comunicarea verbală, însă comunicarea, indiferent de formă, presupune un cadru relațional activ. Această distincție conceptuală are importanță majoră în contextul autismului, unde relaționarea afectivă, reciprocitatea emoțională și intenționalitatea comunicativă sunt adesea diminuate [4].

Remarcabilă este ancorarea conceptuală a competenței comunicative în noțiunea de *educație lingvistică* (Pâslaru, 2011), înțeleasă ca proces formativ orientat pedagogic, prin care persoana dobândește capacitatea de a utiliza funcțional sistemele limbii în contexte reale. Cele cinci *principii structurante* ale educației lingvistice și literar-artistice (comunicațional, al convențională artei, al coordonării sistemelor lingvistic și literar, al diferențierii și al complementarității capacităților) sunt reproduse integral și comentate în cheie logico-pedagogică, oferind o fundamentare teoretică solidă pentru designul educațional și logopedic al ghidului. Din perspectivă psihopedagogică, textul subliniază dimensiunea **holistică** a competenței.

CONTEXT ȘI POZIȚIONARE TEORETICĂ

Textul propune o analiză amplă a competenței de comunicare și a relaționării la copiii cu TSA, ancorând demersul într-un cadru interdisciplinar (lingvistică educațională, psihopedagogie specială, neuropsihologie). Secțiunea distinge riguros între *comunicare* și *relaționare*, tratează genealogia conceptului de „*competență comunicativă*” (Coșeriu; dezvoltări la Vl. Pâslaru) și inserează principii curriculare aplicabile educației lingvistice/ literar-artistice.

Puncte forte:

- *Integrare multi-nivel*: textul conturează dimensiuni lingvistice coerente, neurocognitive și pedagogice cu ajutorul unor punți explicite spre *designul curricular* și *practica terapeutică*.
- *Translație clinic-educațională*: teoriile sunt convertite în criterii de observare, exemple de sarcini și linii de intervenție (receptiv → expresiv, de la concret la abstract).

- *Instrumentar replicabil*: protocol nonverbal, tabelele senzoriale și listarea de programe (identificare/etichetare/descriere) sunt utilizabile în clasă și cabinet logopedic.
- *Etos preventiv*: accent consistent pe screening timpuriu, rolul părinților, colaborarea interdisciplinară și evitarea întăririi deprinderilor deficitare.

Contribuții originale și relevanță:

- *Cartografiere didactică pragmatică*: articularea competenței comunicative în registru curricular (Pâslaru) și translarea ei în obiective și principii aplicabile TSA reprezintă un aport semnificativ, mai ales în contextul românesc/ moldovenesc.
- *Model de intervenție etapizat*: secvențierea limbajului receptiv/expresiv cu sarcini gradate și exemple funcționale răspunde nevoii de ghiduri operaționale pentru practicieni.
- *Punte între familie și servicii*: clarificarea rolurilor (părinți, instituții, cabinete) și a rutinei terapeutice susține coerența ecosistemului de suport.

IMPLICAȚII PRACTICE PENTRU LOGOPEDIE ȘI EDUCAȚIE INCLUZIVĂ

- *Screening și rute de trimitere*: indicatorii timpurii (atenție, contact vizual, răspuns la nume) trebuie integrați în protocoale de screening preșcolar și în formarea cadrelor.
- *Design al mediului și adaptări senzoriale*: tabelele hipersensibilitate/hiposensibilitate pot ghida acomodări în clasă/ cabinet (iluminare, acustică, structurarea spațiului).
- *Antrenament pragmatic și prosodic*: intervențiile trebuie să includă explicit lucrul pe intenții comunicative, coeziune tematică, reglaje de volum/intonare și suport vizual pentru inferențe conversaționale.
- *CAA și suport vizual*: textul justifică utilizarea sistematică a comunicării augmentative/alternative și a materialelor vizuale pentru legarea limbajului de referenți concreți.

Capitolul dedicat tulburărilor din spectrul autist se concentrează asupra *strategiilor și metodelor terapeutice utilizate pentru dezvoltarea comunicării* la copiii cu TSA – una dintre cele mai dificile și sensibile dimensiuni ale intervenției psihoeducaționale. Textul are un pronunțat caracter aplicativ, integrează perspective logopedice, psihopedagogice și tehnologice, susținute de un demers didactic structurat, accesibil, riguros și oferă o panoramă coerentă a metodelor moderne de stimulare a comunicării, valorifică **modele validate internațional** (ABA, TEACCH, PECS, SEL, DIR/Floortime, AAC) și le adaptează contextului educațional românesc. Prin abordarea sistematică a conținutului, se aduce o contribuție valoroasă literaturii de specialitate autohtonă, întrucât realizează o **sinteză** actualizată a strategiilor terapeutice contemporane și subliniază importanța *personalizării intervenției* în funcție de particularitățile fiecărui copil [1; 5].

ANALIZA TEORETICĂ ȘI METODOLOGICĂ

1. Fundamentarea principiilor intervenției. Textul începe printr-o *introducere clară a principiilor de bază* ale intervenției în TSA, insistând asupra corelării strategiei de comunicare cu: a) nivelul de dezvoltare cognitivă și lingvistică al copilului; b) preferințele individuale și stilul de învățare; c) contextul social și familial; d) flexibilitatea și adaptabilitatea metodelor aplicate. Această viziune reflectă fidel **modelul ecologic de intervenție** (Bronfenbrenner, 1979) și principiile **educației incluzive centrate pe copil**, recunoscând că eficiența comunicării depinde de terapie și de coerența acțiunilor între părinți, educatori și specialiști.

2. Structura și coerența expunerii. Capitolul este bine organizat, urmărind o **succesiune logică a metodelor terapeutice**: de la strategiile clasice și validate empiric (ABA, TEACCH, PECS) → la metodele educațional-afective (SEL, modelare și imitație, jocuri sociale) → până la inovațiile tehnologice recente (CAA, aplicații digitale, VR, roboți sociali, terapii asistate de animale). Această evoluție graduală evidențiază *progresul paradigmelor terapeutice*, de la abordările comportamentale rigide la modelele *holistice, relaționale și augmentative*, reflectând schimbarea de paradigmă în intervenția modernă asupra TSA [1; 5].

ANALIZA CONȚINUTULUI

A. Strategii clasice validate științific

- *Terapia ABA* (Applied Behavior Analysis) este prezentată ca fundament metodologic al intervenției comportamentale, cu detalii privind subcomponentele sale: mand training, tact training, prompting, shaping, chaining, PRT, NET, etc.

- *Metoda TEACCH* este descrisă ca o strategie de structurare ambientală și vizuală, cu accent pe *organizarea spațiului, orarul vizual personalizat, activitățile structurate și predictibilitatea mediului*, cadru de referință în deplină concordanță cu principiile *Structured Teaching*, iar detalierea componentelor vizuale conferă textului un caracter practic, ușor de implementat în cabinetele logopedice și centrele de terapie [5].

B. Metode educațional-afective și relaționale

- *Învățarea social-emoțională* (SEL). Cartea reușește să integreze SEL în terapia TSA, evidențiind instrumentele principale pe care le poate conține: *poveștile sociale, jocurile de rol și activitățile de grup*. Această corelare este relevantă, întrucât SEL nu este doar o metodă, ci un cadru de dezvoltare socio-afectivă care favorizează internalizarea regulilor sociale [2].

- *Modelarea și imitația.* Analiza detaliată a formelor de modelare (directă, video, ghidată, reciprocă, verbală) este deosebit de valoroasă. Aceasta sistematizează o literatură dispersată și oferă o bază solidă pentru aplicare clinică subliniind corect ideea că imitația nu este exclusivistă ABA, ci o *componentă transversală* a tuturor intervențiilor de comunicare.

- *Intervențiile prin joc* sunt analizate și tratate ca *mijloace terapeutice universale* (nu doar recreative), iar secțiunea are o valoare practică ridicată și demonstrează cum

poate fi construită motivația comunicativă în contexte naturale (fără constrângeri rigide).

C. **Strategii augmentative, alternative și tehnologice**

- *Sistemul PECS* (Picture Exchange Communication System) este redat clar și precis, în succesiunea etapelor și în combinațiile posibile cu ABA și AAC, autoarele insistând pe potențialul PECS de a dezvolta comunicarea funcțională și autonomia expresivă - punct de vedere susținut de cercetările internaționale [1].

- *Limbajul mimico-gestual* **(LMG)** este tratat ca și *instrument de comunicare augmentativă*, reliefând beneficiile în reducerea comportamentelor dezadaptative și facilitarea înțelegerii simbolice, observându-se o bună integrare a componentelor motric-gestuale în contextul logopedic.

- *Comunicarea facilitativă și tehnologiile AAC***.** Prin referirea la dispozitivele electronice (iPad, Tobii Dynavox, butoane de comunicare), autoarele realizează o **actualizare a perspectivei terapeutice**, adaptată epocii digitale și demonstrează cunoașterea aplicațiilor utilizate la nivel internațional (*Proloquo2Go*, *LAMP Words for Life*), semn că documentarea este actuală și consistentă.

- *Tehnologii emergente – VR și roboți sociali*. Includerea în carte a programului *Floreo* și a robotului *Milo (Robokind)* este remarcabilă, conturează o direcție inovatoare în literatura românească și Republica Moldova și arată deschiderea autoarelor către *inteligența artificială terapeutică*, subliniind potențialul stimulative al învățării sociale în mediu controlat și empatic.

-*Terapia asistată de animale* este menționată ca strategie de comunicare indirectă, cu rol în reducerea anxietății și creșterea interacțiunilor spontane. Secțiunea este scurtă, dar bine integrată în contextul terapiilor multisenzoriale.

Finalul capitolului aduce un plus de valoare prin **descrierea criteriilor de monitorizare și evaluare a progresului**: observație directă, feedback multiplu (familie, terapeut, copil), teste structurate, instrumente standardizate, monitorizare continuă. Această abordare reflectă **ciclul complet al intervenției logopedice moderne** – evaluare → intervenție → reevaluare – și subliniază importanța colaborării interdisciplinare, aspect central al practicii actuale în TSA.

Puncte forte

- *Comprehensivitate și echilibru teoretic-practic* - autorele integrează metodologii validate științific și tehnici moderne, oferind o sinteză accesibilă și riguroasă.

- ***Actualitate internațională*** - includerea aplicațiilor digitale, VR și roboților sociali plasează textul în sfera cercetării contemporane.

- ***Valență formative*** - capitolul poate fi folosit ca *material suport pentru formarea specialiștilor*, având un caracter clar pedagogic.

- ***Accent pe personalizare*** - toate metodele sunt raportate la nevoile copilului, ceea ce reflectă o etică profesională solidă.

În concluzie, capitolul 3 oferă o cartografiere amplă a strategiilor terapeutice moderne pentru dezvoltarea comunicării copiilor cu TSA. Prin integrarea metodelor com-

portamentale, vizuale, relaționale și tehnologice, se propune o **viziune interdisciplinară și centrată pe copil**, în acord cu tendințele actuale din logopedie și educația incluzivă.

Valoarea științifică a textului rezidă în: a) sinteza sistematică a abordărilor validate internațional; b) adaptarea contextuală la practica românească; c) accentul pus pe colaborarea familie-specialist-instituție; d) perspectiva evaluativă integrată. Prin *coerență, actualitate* și *aplicabilitate*, acest capitol se distinge ca un **ghid metodologic modern** destinat logopezilor, psihopedagogilor și profesorilor de sprijin. Suntem de părere că textul acestui capitol ar putea face obiectul unui serial de articole publicate în reviste științifice de profil educațional sau psihopedagogic, contribuind semnificativ la dezvoltarea literaturii de specialitate privind comunicarea copiilor cu TSA [4].

Subcapitolul **Strategia psihopedagogică de stimulare a comunicării copiilor cu TSA (SPSC-TSA)** reprezintă o contribuție originală și de mare valoare aplicativă în domeniul psihopedagogiei speciale și logopediei contemporane, prin conturarea unei *strategii integrate – SPSC-TSA* (Strategia psihopedagogică de stimulare a comunicării la copiii cu tulburări din spectrul autist). Textul sintetizează direcțiile moderne ale intervenției educaționale, terapeutice și tehnologice în sprijinul comunicării funcționale, combinând coerent teorii validate științific cu experiențe practice de teren [6].

1. Fundamentul științific al strategiei SPSC-TSA. Strategia propusă este construită pe ***principiul creșterii progresive a complexității sarcinilor*** și pe ***modelul achiziției treptate a competențelor de comunicare***, pornind de la formele nonverbale, gestuale și pictografice, către limbajul verbal funcțional. Autoarele integrează elemente validate empiric din: a) ABA - pentru modelarea comportamentelor de comunicare; b) TEACCH - pentru structurarea spațiului și predictibilitatea activităților; c) SEL (Învățarea socio-emoțională) - pentru dezvoltarea empatiei și autoreglării; d) PECS - pentru exprimarea funcțională a nevoilor; e) Limbajul mimico-gestual (LMG) și Comunicarea augmentativă și alternativă (AAC) - ca instrumente vizuale de compensare; f) Modelarea, imitația și jocul therapeutic - ca medii naturale de stimulare a limbajului. Această combinare face din SPSC-TSA o **strategie-cadru personalizabilă**, capabilă să răspundă diversității profilurilor funcționale întâlnite în spectrul autist. Modelul se aliniază paradigmei **intervenției multimodale și personalizate**, susținută de literatura actuală [3; 6].

2. Structura metodologică și principiile aplicării. Strategia SPSC-TSA este concepută ca un ***set curricular adaptiv***, destinat nu doar specialiștilor, ci și familiilor. Autoarele subliniază câteva ***principii de bază*** ale intervenției:

- *Ierarhizarea complexității sarcinilor* - de la simplu la complex;
- *Asistența graduală și tranziția spre autonomie* - prin sprijin progresiv redus;
- *Evaluarea continuă și ajustarea individualizată* - prin feedback, observație directă și testare periodică;
- *Adaptabilitatea resurselor* - prin materiale și instrumente, ajustate și adaptate în funcție de nevoile, interesele și ritmul copilului;
- *Caracterul deschis și perfectibil al instrumentului* SPSC-TSA (este un protocol cadru - flexibil, dinamic și supus optimizării constante).

Prin aceste repere, strategia reușește să se plaseze între **abordarea clinică și cea educațională**, oferind un model integrativ de intervenție centrat pe copil.

3. Dimensiunea aplicativă: integrarea metodelor și a instrumentelor vizuale. Subsecțiunile capitolului (3.3.1–3.3.5) oferă o amplă și coerentă prezentare a instrumentelor vizuale de comunicare utilizate în terapie, descrise atât teoretic, cât și procedural fiind evidențiată *funcționalitatea* fiecăruia, *principiile de construire, aplicare* și *adaptare*.

Capitolul oferă un ghid practic de confecționare și utilizare a acestui instrument puțin cunoscut, subliniind funcția de ***mini-sistem PECS portabil***. Prin promovarea confecționării individuale, se facilitează accesul la resurse de terapie, o contribuție importantă cu impact social real.

Cartea de comunicare PECS. Descrierea este precisă și detaliază etapele de construcție, materialele, principiile de etichetare și adaptare la preferințele utilizatorului. Textul valorifică sursele oficiale (ARASAAC, PECS România) și plasează accentul pe comunicarea augmentativă ca mijloc (nu ca scop) - o perspectivă etic corectă și aliniată recomandărilor internaționale [1].

Tabla AAC cu vocabular uzual și cardurile flash. Autoarele demonstrează modul cum aceste instrumente pot fi utilizate pentru dezvoltarea vocabularului de bază și a comunicării funcționale. Descrierea procesului de creare și structurare a simbolurilor, precum și a beneficiilor (autonomie, integrare socială, stimularea vorbirii) denotă competență tehnică și o cunoaștere aprofundată a comunicării augmentative.

Poveștile cu ajutorul pictogramelor. Această secțiune conferă lucrării o dimensiune cultural-educațională. Poveștile vizuale sunt prezentate ca ***instrumente de alfabetizare timpurie***, de ***dezvoltare a imaginației*** și de ***facilitare a comprehensiunii***. Autoarele conectează corect acest demers cu studiile lui Bondy & Frost (fondatorii PECS) și cu cercetările românești actuale (Popovici, Aghiana). Prin promovarea lecturii în imagini, se conturează un model de literatură accesibilă, integrată în terapia logopedică - un pas semnificativ către educația incluzivă reală [1].

4. Analiza conceptuală și valoarea științifică. Din perspectivă științifică, SPSC-TSA este o ***strategie sincretică***, articulată între:

- *teoria învățării comportamentale* (Skinner, 1957);
- *abordarea cognitiv-constructivistă* (Bruner, 1960 -1990, cu dezvoltări ulterioare ale dimensiunii culturale și narative.; Vygotsky, 1920 - 1930 → publicare postumă: **1934/ 1978**);
- *paradigma comunicării augmentative* (Light & McNaughton, 2019).

Lucrarea dovedește o **convergență între teorie și practică**, realizând un transfer funcțional între conceptele psihologice și aplicațiile terapeutice concrete. Această corelație este rar întâlnită în lucrările aplicative românești dedicate TSA.

Prin includerea tehnologiilor digitale și a instrumentelor vizuale internaționale, capitolul se aliniază ***tendințelor europene de modernizare a intervenției logopedice*** și demonstrează capacitatea autoarelor de a transpune modele științifice complexe în practici terapeutice accesibile.

Aspecte de originalitate și inovație: 1) elaborarea strategiei SPSC-TSA ca sistem integrat de metode (nu ca sumă izolată de tehnici); 2) descrierea pas cu pas a instrumentelor de comunicare vizuală, cu aplicabilitate imediată; 3) introducerea brelocului de comunicare - inovație în contextul practicii logopedice românești; 4) integrarea resurselor ARASAAC și aplicațiilor mobile (deschidere către terapia digital); 5) corelarea poveștilor vizuale cu dezvoltarea limbajului și a lecturii (o contribuție interdisciplinară între logopedie, psihopedagogie și științele educației). În concluzie, Strategia SPSC-TSA propusă beneficiază de un conținut *teoretic și aplicativ de referință pentru specialiștii din domeniul psihopedagogiei speciale, logopediei și educației inclusive* și oferă cadrul metodologic complet, sistematizat, ancorat în realitatea practică a terapiei copiilor cu TSA. Lucrarea se distinge prin valoare: a) **științifică** – prin fundamentare teoretică solidă și corelarea cu modelele internaționale; b) **aplicativă** – prin descrierea detaliată a instrumentelor și tehnicilor; c) inovativă – prin integrarea metodelor vizuale și digitale moderne în terapia comunicării; d) **educațională** – prin deschiderea către familii, cadre didactice și terapeuți.

Concluzii de ansamblu, relevanță și direcții. Autoarele încheie secțiunea printr-o constatare realistă și bine ancorată în literatura de specialitate: *nu există o singură metodă sau un singur dispozitiv care să acopere integral diversitatea nevoilor de comunicare ale copiilor cu TSA; de aceea, eclectismul metodologic, bazat pe dovezi și personalizare, devine criteriul central al calității intervenției*. Această poziționare este în armonie cu paradigmele actuale din psihopedagogie și logopedie care recomandă *programe multimodale, secvențiale*, cu *monitorizare continuă* și *ajustări* în funcție de necesități.

Punctele tari ale subcapitolelor 3.2-3.3 sunt:

- *Originalitatea operaționalizării SPSC-TSA*: strategia propusă nu se limitează la o colecție de tehnici, ci oferă o logică curriculară (de la simplu la complex), criterii de tranziție între etape, toleranță la variația ritmurilor de învățare și mecanisme explicite de scaffolding (prompting, modelare, imitație, fading).
- *Integrarea coerentă AAC* (orar vizual, liste de verificare, breloc de comunicare, carte PECS, table AAC, carduri flash, povești cu pictograme) ca ***ecologie a suporturilor vizuale*** – un cadru unitar în care instrumentele se leagă între ele (organizarea rutinei → inițiere funcțională a cererilor → extinderea repertoriului → combinatorică propozițională).
- *Accent pe generalizare și autonomie*: insistența asupra utilizării consecvente în contexte naturale (acasă, școală, cabinet, comunitate) și a transferului treptat al controlului către copil și familie susține obiectivele de *participare* și *includere*.

În ansamblu, capitolul construiește o ***punte solidă între teorie și practică***, oferind clinicianului un traseu *fezabil, etapizat* și *ușor de implementat*.

CONCLUZII

Volumul se remarcă printr-o contribuție substanțială adusă literaturii aplicate din pedagogia specială, psihopedagogia specială și logopedie în spațiul românesc și mol-

dovenesc. Această carte oferă cititorului o sinteză solidă, cu densitate aplicativă și o orientare clară spre practică, reușind să convertească teorii consacrate în proceduri de evaluare și trasee de intervenție pentru copiii cu TSA. ***Punctele forte*** – clarificarea conceptuală, instrumentele replicabile și integrarea pedagogică – recomandă textul pentru publicare deoarece prin contribuția adusă poate deveni o referință utilă pentru specialiștii în logopedie, psihopedagogie specială și educație incluzivă, precum și pentru cadrele didactice implicate în sprijinul copiilor cu TSA.

BIBLIOGRAFIE:

1. BONDY, A., FROST, L. *The Picture Exchange Communication System (PECS) Training Manual* (2nd ed.). Pyramid Educational Consultants, 2001/2002.
2. GRAY, C. *The new Social Story™ book* (10th Anniversary ed.). Future Horizons, 2010.
3. KOEGEL, R. L., KOEGEL, L. K. *Pivotal Response Treatment for Autism Spectrum Disorders*. Paul H. Brookes Publishing, 2012, brooklaw.textbookx.com
4. LIGHT, J., MCNAUGHTON, D. Communicative competence for individuals who require augmentative and alternative communication. In: *Augmentative and Alternative Communication.* 2014, *30* (1), p. 1–18.
5. MESIBOV, G. B., SHEA, V., SCHOPLER, E. *The TEACCH Approach to Autism Spectrum Disorders*. 2005, Springer.
6. PRIZANT, B. M. at al. *The SCERTS Model: A comprehensive educational approach for children with Autism Spectrum Disorders*. Paul H. Brookes Publishing. 2006.

RACORDAREA FORMĂRII CADRELOR DIDACTICE ȘI MANAGERIALE LA CERINȚELE EDUCAȚIEI SECOLULUI XXI

ADAPTATION OF TEACHING AND MANAGEMENT TRAINING TO THE REQUIREMENTS OF 21st CENTURY EDUCATION

CZU: 37.018.465:37.011.3-51:37.091.113 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.78**

Valentina CHICU
ORCID: 0000-0002-6294-9292
E-mail: chicu.valentina.usm@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Sumary: *This article examines the evolving requirements for teacher and school leader competencies in the 21st century and the need to align initial and continuous education with the dynamic demands of contemporary and future education systems. The study employed qualitative document analysis and comparative synthesis, drawing on international surveys such as TALIS (2008–2024) and on key policy frameworks issued by OECD, UNESCO, and the European Commission. The research traces the shift from a traditional, knowledge-transmitting paradigm to a transformative, collaborative, and reflective model of teaching and leadership. Findings highlight the growing importance of digital literacy, socio-emotional competencies, and professional well-being, alongside the integration of pedagogical innovation and inclusive practices. These insights offer strategic directions for systemic reform in teacher education in the Republic of Moldova, emphasizing the development of coherent professional learning pathways, stronger university–school partnerships, and evidence-informed leadership practices.*

Keywords: *teachers, professional skills, initial and continuous training, managers, TALIS.*

INTRODUCERE

Sistemele educaționale din întreaga lume se confruntă astăzi cu provocări fără precedent, generate de transformările rapide în tehnologie, societate și economie. În acest context, formarea cadrelor didactice, atât inițială, cât și continuă, trebuie să fie racordată la cerințele actuale și viitoare ale educației. [1, p. 12]. Analiza evoluției cerințelor față de competențele profesorilor, realizată prin studiile TALIS și prin documentele OECD și UNESCO, oferă o bază solidă pentru conturarea unor direcții coerente de transformare a formării universitare, cu accent pe relevanță, calitate și sustenabilitate [2, p. 8]. Articolul de față urmărește să evidențieze aceste tendințe și să ofere sugestii practice pentru adaptarea sistemului universitar la nevoile reale ale școlii moderne. Într-o lume în care educația devine tot mai complexă și interdependentă, se impune o reconceptualizare a formării cadrelor didactice.

EVOLUȚIA CERINȚELOR FAȚĂ DE COMPETENȚELE CADRELOR DIDACTICE ȘI MANAGERIALE

Pentru a înțelege mai bine cerințele actuale față de managerii școlari și față de profesia didactică, este necesar să analizăm mediul complex și instabil al secolului XXI, caracterizat, mai des în ultimul timp, prin acronimul VUCA. Conceptul de VUCA, care derivă din acronimul englez pentru *Volatility, Uncertainty, Complexity* și *Ambiguity*, a fost elaborat la începutul anilor 1990 de către US Army War College pentru a descrie mediul strategic post-Războiul Rece [3, p. 3]. Inițial, termenul a fost utilizat pentru a surprinde caracterul imprevizibil și instabil al conflictelor militare, dar ulterior a fost preluat și adaptat în domeniile managementului, leadershipului și educației, pentru a reflecta complexitatea și rapiditatea schimbărilor din societate.

Tabel 1. Caracteristicile mediului secolului XXI

Caracteristici	Semnificație generală	Implicație pentru cadre didactice și manageriale
Volatilitate (Volatility)	Ritmul accelerat al schimbărilor și al transformărilor neașteptate	Cadrele didactice și manageriale trebuie să manifeste flexibilitate, adaptare rapidă și deschidere față de inovații curriculare și tehnologice
Uncertainty (Incertitudine)	Dificultatea de a anticipa evenimente și de a formula previziuni clare	Necesitatea luării deciziilor în condiții de ambiguitate și dezvoltarea capacității de analiză critică
Complexity (Complexitate)	Interdependența și multiplicarea factorilor care influențează procesele educaționale	Profesorii trebuie să gestioneze simultan dimensiuni cognitive, emoționale, sociale și digitale ale învățării
Ambiguity (Ambiguitate)	Interpretări multiple și lipsa de claritate în privința cauzelor și consecințelor	Este esențială dezvoltarea gândirii critice, a comunicării clare și a competenței de rezolvare creativă a problemelor

În domeniul educațional, VUCA solicită cadre didactice și manageriale capabile să gestioneze incertitudinea și complexitatea în procesul de predare și învățare, ceea ce înseamnă nu doar dezvoltarea și aprofundarea competențelor deținute, ci și formarea unor competențe noi.

Programul internațional TALIS (Teaching and Learning International Survey), inițiat și coordonat de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), oferă o imagine sistematică a acestei evoluții. Prima ediție a studiului, TALIS 2008, a analizat în principal climatul școlar și nevoile de formare profesională ale profesorilor, oferind date standardizate privind percepțiile cadrelor didactice asupra autonomiei

profesionale, sprijinului managerial și oportunităților de dezvoltare continuă. Rezultatele au arătat că, la acea vreme, accentul principal se punea pe competențele didactice tradiționale, cum ar fi managementul clasei, pregătirea disciplinelor și evaluarea elevilor, reflectând o viziune tehnicistă și individualistă asupra profesiei [1, p. 24].

În ediția TALIS 2013, s-a remarcat o schimbare semnificativă a priorităților. Studiul a introdus dimensiuni legate de climatul școlar, colaborarea profesională și motivarea cadrelor didactice, evidențiind că succesul educațional nu depinde doar de competențele individuale ale profesorilor, ci și de cultura organizațională și dinamica echipei pedagogice. În această ediție, atenția s-a concentrat tot mai mult pe practicile centrate pe elev, utilizarea feedback-ului profesional și autonomia curriculară, indicând trecerea de la un model individualist la unul colectiv, orientat spre învățarea continuă [2, p. 38]. Astfel, TALIS 2013 marchează tranziția de la o viziune tehnicistă la una colaborativă, centrată pe cultura organizațională.

Ediția TALIS 2018 a extins analiza către practicile inovative de predare, evaluarea formativă și utilizarea tehnologiilor digitale. Studiul a evidențiat importanța dezvoltării competențelor socio-emoționale și a gestionării diversității elevilor, precum și necesitatea sprijinului psihopedagogic. Profesorii implicați activ în comunități de învățare între egali (peer learning) și care beneficiază de feedback constructiv au prezentat un nivel mai ridicat de satisfacție profesională și eficiență didactică, confirmând astfel relevanța învățării colaborative și a reflecției profesionale continue [4, p. 38].

Analiza tradițională a cadrelor didactice s-a extins în TALIS 2024, incluzând și cadrele manageriale și oferind o perspectivă integrată asupra ecosistemului școlar. Studiul evaluează atât competențele profesionale și pedagogice ale profesorilor, cât și rolul liderilor educaționali în susținerea învățării continue, crearea unui climat școlar incluziv și implementarea practicilor inovative. Atenția s-a concentrat pe competențe digitale avansate, leadership educațional distribuit, colaborare interprofesională și starea de bine profesională a întregului personal școlar. Rezultatele confirmă că succesul educațional depinde de interacțiunea sinergică dintre cadrele didactice și manageriale, evidențiind trecerea de la un model individualist și tehnicist la unul colectiv și reflexiv, în care profesorul și liderul devin agenți ai schimbării și promotori ai unei culturi organizaționale orientate spre inovare și incluziune [5, p. 43]. Totodată, TALIS 2024 a identificat lacune semnificative în dezvoltarea profesională și organizarea școlilor. Printre acestea se numără: inegalitățile în accesul la formarea continuă, subutilizarea tehnologiilor digitale în predare, pregătirea insuficientă pentru gestionarea diversității elevilor, lipsa mecanismelor eficiente de mentorat și colaborare între profesori și lideri, precum și niveluri variabile de stare de bine profesională în rândul elevilor [5, p. 47]. Aceste lacune subliniază necesitatea unei abordări coerente și strategice în dezvoltarea competențelor cadrelor didactice și manageriale [5, p. 50]. Astfel, analiza cronologică a edițiilor TALIS reflectă evoluția clară a cerințelor: de la competențele tehnice, către o viziune sistemică și reflexivă asupra profesiei didactice, în care colaborarea, inovarea și dezvoltarea profesională continuă sunt esențiale.

Politicile europene recente vizează creșterea calității educației prin dezvoltarea continuă a cadrelor didactice și adaptarea competențelor la cerințele secolului XXI. Recomandarea Consiliului (2018) subliniază necesitatea unei abordări integrate, combinând teoria, practica, reflecția profesională și utilizarea tehnologiilor digitale [6, p. 12]. Profesorii trebuie să devină facilitatori ai învățării, să dezvolte competențe critice, digitale și socio-emoționale, să colaboreze în comunități profesionale și să contribuie la inovarea curriculumului [6, p. 15]. Documentele europene evidențiază importanța contextului VUCA, solicitând gestionarea complexității, incertitudinii și diversității, precum și susținerea culturii organizaționale adaptative [7, p. 12]. Inițiativa Europeană pentru Educația Digitală (2021) promovează competențele digitale și evaluarea formativă pentru învățarea personalizată [6, p. 18], iar Staff Working Document (2020) subliniază rolul bunăstării profesionale în eficiența și retenția cadrelor didactice [6, p. 21]. Astfel, formarea inițială și continuă trebuie integrată într-un sistem coerent care să sprijine dezvoltarea personală și profesională.

Organizațiile internaționale, precum OECD **și** UNESCO, au conturat un set clar de priorități pentru dezvoltarea profesională a cadrelor didactice, bazat pe date empirice și pe analiza contextului educațional global. Aceste priorități răspund atât schimbărilor societale și tehnologice, cât și nevoii de a asigura calitatea și echitatea în educație [8, p. 12]. UNESCO, în *Education 2030 Framework for Action* accentuează necesitatea ca formarea cadrelor didactice să fie relevantă, flexibilă și echitabilă**,** să abordeze atât provocările diversității elevilor, cât și cerințele educației digitale. În acest cadru, dezvoltarea competențelor pedagogice inovative, gestionarea diferențierii în clasă și promovarea incluziunii sunt priorități fundamentale [8, p. 14]. O tendință clară evidențiată de aceste organizații este interconectarea formării inițiale cu cea continuă**,** pentru a asigura o tranziție lină între studiile universitare și practica profesională. OECD și UNESCO recomandă implementarea unor programe de mentorat, constituirea în școli a comunităților profesionale de învățare, care să permită profesorilor să reflecteze asupra practicilor proprii și să se adapteze la schimbările rapide din societate și tehnologie [8, p. 22]. În plus, ambele organizații recunosc importanța stării de bine profesionale și motivației cadrelor didactice**.** Profesorii care beneficiază de sprijin sistematic, feedback constructiv și oportunități de dezvoltare continuă sunt mai predispuși să dezvolte medii de învățare stimulative și inclusive pentru elevi. Astfel, investiția în competențele profesionale și în condițiile de muncă ale profesorilor reprezintă un factor determinant al performanței educaționale și al echității în învățământ [8, p. 18]. În esență, prioritățile OECD și UNESCO evidențiază faptul că *profesorul modern* trebuie să îmbine competențele disciplinare, pedagogice, digitale și socio-emoționale, să fie un facilitator al învățării active și colaborative și să contribuie la dezvoltarea unei culturi organizaționale bazate pe inovare și incluziune. Aceste recomandări internaționale constituie un reper valoros pentru revizuirea și modernizarea programelor de formare inițială și continuă a cadrelor didactice în diverse contexte naționale [8, p. 28].

În Republica Moldova, dezvoltarea profesională a cadrelor didactice se ghidează după politici și strategii care urmăresc alinierea la standardele internaționale. Strategia

Națională de Educație 2030 evidențiază necesitatea unei abordări integrate între formarea inițială și continuă, promovând inovarea, incluziunea și competențele digitale [10, p. 15]. Profesorul modern este văzut nu doar ca transmițător de cunoștințe, ci ca facilitator al învățării, lider educațional și agent al schimbării. Politicile pun accent pe autonomia profesională, colaborarea între cadrele didactice și dezvoltarea competențelor transversale, inclusiv gândirea critică, abilitățile digitale și competențele socio-emoționale [10, p. 18].În concordanță cu recomandările OECD și UNESCO, se promovează comunități profesionale de învățare, mentorat, feedback constructiv și starea de bine profesională, recunoscând legătura directă dintre motivația profesorilor și performanța elevilor [9, p. 12]. Astfel, cadrul strategic național susține formarea de cadre didactice performante, inovative și reziliente, capabile să răspundă provocărilor lumii VUCA [11, p. 25].

DIRECȚII DE MODERNIZARE A FORMĂRII CADRELOR DIDACTICE ȘI MANAGERIALE

1. În ultimii ani se observă efortul constant al universităților de a remodela procesele de formare, astfel încât decalajul dintre competențele dobândite în timpul studiilor și cerințele reale ale școlii să se diminueze. Totuși, studiile recente arată că aceste demersuri, deși necesare, nu sunt suficiente pentru a răspunde transformărilor profunde prin care trece educația contemporană [11, p. 33]. Numeroși cercetători subliniază că universitatea trebuie să depășească modelul tradițional, centrat pe predare și evaluare sumativă, și să adopte o ***paradigmă transformativă***, bazată pe învățare reflexivă, colaborativă și orientată spre competențe. În acest context, modernizarea formării cadrelor didactice și manageriale presupune identificarea și implementarea unor direcții strategice clare, capabile să asigure coerența, relevanța și impactul procesului de formare universitară.

2. *Integrarea formării inițiale și continue într-un continuum professional*. Formarea cadrelor didactice și manageriale trebuie concepută ca un proces unitar, început în universitate și continuat pe tot parcursul carierei. Aceasta implică elaborarea unor standarde comune de competențe, un cadru coerent de monitorizare și o legătură permanentă între programele universitare și nevoile formării continue.

3. *Modernizarea curriculumului universitar pe baza competențelor secolului XXI.* Curriculumul universitar trebuie să includă, alături de disciplinele de specialitate, module dedicate gândirii critice, leadershipului educațional, designului învățării digitale, inteligenței emoționale și sustenabilității. Accentul se mută de la transmiterea teoretică la învățarea prin *practică, reflecție și cercetare-acțiune*.

4. *Extinderea și diversificarea stagiilor de practică pedagogică*. Parteneriatele dintre universități și instituțiile de învățământ trebuie regândite astfel încât practica pedagogică să devină un veritabil laborator de învățare, bazat pe mentorat, reflecție și colaborare în comunități profesionale.

5. *Promovarea formării reflexive și collaborative.* Cultura profesională a cadrelor didactice trebuie consolidată prin învățare între egali, coaching și feedback constructiv.

Universitățile pot deveni catalizatori ai acestor procese prin crearea de rețele de profesori-formatori care stimulează inovarea pedagogică.

6. *Digitalizarea formării și micro-certificarea competențelor.* Tehnologiile educaționale oferă oportunități pentru personalizarea formării, învățarea flexibilă și validarea competențelor dobândite informal sau nonformal, prin microcalificări recunoscute la nivel național.

7. *Leadership universitar și parteneriate pentru inovare.* Universitățile trebuie să devină actori principali ai schimbării educaționale, prin proiecte comune cu școli, ONG-uri și parteneri internaționali. Un leadership universitar vizionar poate transforma universitatea într-un centru de excelență în dezvoltare profesională și inovație pedagogică.

CONCLUZII

Reconfigurarea formării cadrelor didactice și manageriale reprezintă o condiție esențială pentru calitatea și sustenabilitatea sistemului educațional. Într-un context global marcat de incertitudine și schimbare, universitatea trebuie să fie spațiul de anticipare a viitorului educației – locul unde profesorii și liderii educaționali nu doar învață *ce* să predea, ci mai ales *cum* să învețe, să inoveze și să inspire. Formarea cadrelor didactice în secolul XXI nu mai poate fi privită ca o succesiune de cursuri, ci ca un proces reflexiv, colaborativ și transformator, ancorat în valori umaniste și în responsabilitatea comună pentru viitorul educației.

BIBLIOGRAFIE:

1. OECD. *TALIS 2008: Teachers' Professional Development and School Leadership*. OECD Publishing, Paris, 2009 Disponibil: https://www.oecd.org/education/school/talis-2008-teachers-professional-development-and-school-leadership
2. OECD. *TALIS 2013 Results: Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*. OECD Publishing, Paris, 2014. Disponibil: https://www.oecd.org/education/school/talis-2013-results-teachers-and-school-leaders-as-lifelong-learners.htm
3. Air University. *Developing Leaders in a VUCA Environment*. Maxwell Air Force Base, AL: Air University, 2013. Disponibil:: https://www.airuniversity.af.edu/Portals/10/CMSA/documents/ReadAheads/PBS401A-Developing-Leaders-in-a-VUCA-Environent
4. OECD. *TALIS 2018 Results: Teachers and School Leaders as Lifelong Learners*. OECD Publishing, Paris, 2019.
5. OECD. (2025). *Results from TALIS 2024: The State of Teaching*. OECD Publishing. Disponibil: https://doi.org/10.1787/90df6235-en .
6. European Commission. *Recommendation of the Council on the Initial and Continuous Professional Development of Teachers*. 2018. Disponibil: https://eur-

lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A32018H0604%2801%29

7. European Commission. *Supporting Teacher Professional Development in Europe: Staff Working Document*. Brussels, 2020. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX%3A52020SC0211&from=EN
8. OECD. *Preparing Teachers and Developing School Leaders for the 21st Century*. OECD Publishing, Paris, 2021.
9. UNESCO. *Education 2030 Framework for Action: Towards Inclusive and Equitable Quality Education and Lifelong Learning for All*. UNESCO, Paris, 2015.
10. Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova. *Strategia Națională de Educație 2020–2030*. Chișinău, 2020.
11. Boston Consulting Group (BCG) (2025) *US Higher Education's Make-or-Break Moment*. Disponibil: https://www.bcg.com/publications/2025/make-or-break-moment-for-colleges-and-universities.

PREMISE ALE ASIGURĂRII DIDACTICE ÎN MOLDOVA: SECOLELE XV-XVIII

PREMISES OF DIDACTIC INSURANCE IN MOLDOVA: 15th-18th CENTURIES

CZU: 37.02:37.01(478)(091) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.79**

Veronica CLICHICI
ORCID: 0000-0002-5047-7080
E-mail: veronica.clichici@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In this article, the premises of didactic provision in Moldova (15th-18th centuries) are elucidated. In order to study the evolution of didactic provision in the Romanian space of Moldova from the perspective of the pedagogical thinking of great scholars. The present study analyzed the transition from the empirical/pre-scientific and philosophical stages to the stage of scientific reflection of the educational phenomenon through the writings of Moldovan scholars, being influenced by the work Didactica Magna of the great European pedagogue J.A. Comenius. The premises of pedagogical thinking constituted the foundations of the development of the art and science of learning as well as the perspective of the competence of learning to learn.*

Keywords**:** *didactics, assurance, pedagogical thinking, historical premises.*

INTRODUCERE

Aspirația spre asigurarea didactică în Moldova debutează, într-un fel în secolele XV-XVIII, prin gândirea operelor marilor cărturari moldoveni, dar și nevoia unor pedagogi de a scrie primele didactici în formă de manuscrise, oferite instituțiilor de învățământ. În această perioadă în viața culturală românească se afirmă cronicarii *Grigore Ureche*, *Miron Costin Ion Neculce*, cărturarii *Udrișteș Năsturel*, mitropoliții *Petru Movilă*, *Varlaam* și *Dosoftei*, traducătorul *Nicolae Milescu*, stolnicul *Constantin Cantacuzino* iar către sfârșitul secolului, influența personalitate a savantului de talie europeană – *Dimitrie Cantemir* [4, p.106].

În esență termenul de *didactica* provine de la etimologia cuvintelor grecești „didactike" – știință a învățării, „didaske" – a învăța, ce are ca obiect de studiu procesul de învățământ. Astfel, didactica are două nivele de generalitate: *didactica generală* și *didacticile speciale*/metodici de specialitate.

În istoria pedagogiei universale, întemeietorul didacticii este considerat pedagogul ceh ***Jan Amos Comenius*** (1590-1670) prin celebra operă *Didactica Magna* publicată în limba latină în anul 1657, cu subtitlul *Omnes, omnia docendi artificium,* adică *Marea didactică. Arta de a-i învăța pe toți, totul.* Această lucrare marchează în mod simbolic începutul pedagogiei moderne și constituirea didacticii ca știință pedagogică [6, p. 22].

În acest sens, ***scopul*** cercetării vizează studierea evoluției asigurării didactice în Moldova secolele XV-XVIII din perspectiva gândirii pedagogice ale marilor cărturari.

Obiectivele cercetării:

- analiza gândirii pedagogice în operelor marilor cărturari moldoveni;
- identificarea tendințelor de asigurare didactică în dezvoltarea învățământului din Moldova.

MATERIAL ȘI METODĂ

În cadrul studiului științific au fost utilizate metode de cercetare: studierea documentelor din arhivă, analiza istorică a gândirii pedagogice.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Valorificarea gândirii pedagogice în operele marilor cărturari moldoveni

Un aport relevant în afirmarea învățământului și culturii în limba maternă l-au adus marii cronicari și reprezentanți umaniști de seamă ai culturii românești *G. Ureche, M. Costin, I. Neculce, N. Milescu, D. Cantemir.* Nobilii cărturari moldoveni au creat și operă de educație, unii dintre ei au exprimat și idei pedagogice. Astfel, cronicarii au urmărit un mod conștient un scop educativ: faptele bune ca și cele rele ale înaintașilor să fie de învățătură fiilor și nepoților lor [3].

Inițiatorul istoriografiei în limba română, ***Grigore Ureche*** (1592-1647) este întemeietorul poeziei laice moldovenești, care a scris *Letopisețul Țării Moldovei (1359-1593).* G. Ureche este primul care a afirmat în scris ideea originii romane a românilor, precum și unitatea lor din cele trei țări: Moldova, Muntenia și Transilvania. Cronica lui G. Ureche ajunsă până la noi ne îndeamnă să medităm asupra originii latine a poporului român de pretutindeni și asupra unității limbii poporului român.

Cărturar de seamă, precum ***Miron Costin*** (1633-1691) povestitor și portretist, autor al unor lucrări în proză și în versuri. Opera sa constituită din 56 de manuscrise, printre care *Letopisețul Țării Moldovei (1595-1661)* și lucrarea *De neamul moldovenilor din ce țară au ieșit strămoșii lor*, a generat educația patriotică și cultivarea sentimentului mândriei naționale.

Cronicarul și omul de stat, ***Ion Neculce*** (1672-1745), este autorul *Letopisețul Țării Moldovei*, lucrare apreciată drept perlă a literaturii vechi moldovenești. Cele 42 de legende istorice din *Letopisețul Țării Moldovei de la Dabija Voievod până la a doua domnie a lui Constantin Mavrocordat (1661-1743)*, grupate sub titlul *O seamă de cuvinte*, au menirea de a-l educa pe cititor.

Una dintre cele mai remarcabile figuri umaniste române ale secolului XVII, reprezentând un amestec bizar între cultura orientală și ideile Renașterii, este a învățatului aventurier ***Nicolae Milescu-Spătaru***. A fost un autor de literatură de călătorie și istorie, cărturar, traducător, călător, geograf și diplomat moldovean, activ atât în Moldova, cât și în Țaratul Rusiei. Eruditul cărturar N. Milescu vorbea limba română, limba latină, limba

greacă, limba slavonă și limba rusă. Totodată, cunoștea limbile turcă, franceză, italiană. În cariera sa, între anii 1661 și 1668 efectuează prima traducere integrală în limba română a *Vechiului Testament*, având ca sursă principală textul grecesc din *Septuaginta*, apărută la Frankfurt în 1597. N. Milescu este cunoscut pentru celebrul său periplu prin Orient (1675-1678), care i-au adus renume european.

Prin activitatea sa cărturărească N. Milescu, a adus un mare aport la dezvoltarea gândirii social-politice, filosofice, geografice, a științelor naturale din Moldova și Rusia. Opera lui a căpătat o largă răspândire în manuscrise în secolele XVII – XIX în Rusia, Țările Românești, Orientul Apropiat și chiar în Europa Occidentală. Tezaurul său literar-didactic a fost publicat și republicat postum. O deosebită valoare culturală și științifică au lucrările *Jurnal de călătorie în China*, *Descrierea Chinei*, *Aritmologhia* [Aritmologhion], *Etica* și *originalele lor latine*, *Enchiridion sive Stella orientalis Occidentali splendens* (în traducere *Manual sau steaua răsăritului luminând apusul*), *Dicționar slavo-grec-latin*, *Cronica pre scurt a Moldovenilor* etc.

Prin urmare, de la sfârșitul secolului XX lucrările lui N. Milescu au început să fie valorificate și tipărite la început în Rusia, apoi și în alte țări, cum ar fi cele dedicate Siberiei și Chinei. Ele au văzut lumina tiparului și în Republica Moldova. Însă multe din lucrările sale mai continuă să zacă în manuscris în multe biblioteci și arhive europene.

Cărturar de renume european și domn al Moldovei, ***Dimitrie Cantemir***, pentru scurtă vreme, s-a preocupat în operele sale de o serie de probleme de educație. Pe drept cuvânt el poate fi considerat printre primii *gânditori români în domeniul pedagogiei*. Printre ocupațiile diverse ale marelui cărturar al umanismului românesc s-au evidențiat cele de enciclopedist, etnograf, geograf, filosof, istoric, lingvist, muzicolog și compozitor. Format în secolul dominant pe plan pedagogic de personalitatea lui ***J.A. Comenius***, în operele sale se găsesc uneori idei asemănătoare cu ale acestuia [5].

Marele cărturar domnitor D. Cantemir consideră că *scopul educației este acela de a face din om un înțelept* care respectă anumite principii morale și dă dovadă de virtuți corespunzătoare acestora.

În opera lui D. Cantemir, influențată de umanismul Renașterii, s-au oglindit cele mai importante probleme ridicate de dezvoltarea social-istorică a Moldovei de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea. Astfel, subliniem unele dintre ele, care sunt relevante în dezvoltarea gândirii pedagogice în limba română. Una dintre aceste creații este *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul* (1698) – operă realizată în tinerețe, fiind scrisă în limbile română și greacă la Iași, în scopuri educativ-morale. În această operă D. Cantemir se oprește asupra unor aspecte ale idealului, conținutului și mijloacelor educației, problem didactice pe care le abordează în spiritul epocii sale, amintindu-ne de ideile lui J.A. Comenius și chiar de cele ale lui J. Locke. Referindu-se la ceea ce numește „mijloacele și tocmelele" de educare a virtuții, D. Cantemir se oprește asupra acelora pe care le relevaseră și marii săi predecesori – J.A. Comenius și J. Locke, și anume – *exemplul (de la alții pildă să iei)*, *exercițiul*, *lectura (în primul rând lectura Bibliei)*, *dojana*, *rugăciunea.* Tot în lucrarea *Divanul* Cantemir

realizează o periodizare a vieții omenești care precede pe aceea a lui J.-J. Rousseau. El împarte viața umană în șapte etape: *pruncia, copilăria, tinerețea, voinicia, bărbăția, căruntețea* și *bătrânețea*. De reținut, caracterizarea făcută de el tinereții/adolescenței este „cam rătăcită sau încă bine neadșezată iaste". Ne apare, așadar, evidentă apropierea ideilor prințului polihistor român de acelea ale marilor teoreticieni ai educației din secolul al XVII-lea – J.A. Comenius, F. Fénelon, J. Locke [2].

Alte lucrări cantemirești având unele elemente de didactică sunt *Sacrosanctae Scientiae Indepingibilis Imago* (*Icoana de nezugrăvit a științei sacrosante*, 1700), lucrare filosofică în care încearcă să integreze fizica într-un sistem teist, în linia lui Francis Bacon, un fel de împăcare între știință și religie, între determinismul științific și metafizica medieval; *Istoria Ieroglifică* scrisă la Constantinopol în română (1703 - 1705), este considerată prima încercare de roman politico-social, alegoric și autobiografic. *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, scris mai întâi în latină, dar tradus apoi de autor în română (1719-1722), cuprinde istoria românilor de la Traian până în pragul celei de a doua „descălecări" sau întemeierea principatelor (de la anul 107 până la anul 1274); *Descriptio Moldaviae* (*Descrierea Moldovei*), scrisă în latină (1714-1716) la cererea Academiei din Berlin. *Descrierea Moldovei* reprezintă prima prezentare *interdisciplinară* (geografie, demografie, etnografie, cartografie, psihologie colectivă) a Moldovei și locuitorilor ei.

Evoluția asigurării resurselor didactice în Moldova - secolele XV-XVIII

În secolele XV-XVII în școlile slavo-române erau utilizate manuale specifice, precum [1]:

1) *Gramatica pentru limba slavonă* (prima ediție, anul 1619 și a II-a ediție, anul 1648) – autor Elentie Smotrițki, fost profesor la școala din Kiev.
2) *Gramatica limbii române aplicată*, începând din anul 1667 – autor dascălul Stoicu din Târgoviște.
3) *Abecedarul grecesc*, tipărit la Iași în anul 1651.
4) *Codul de legi* sau *Pravila* lui Vasile Lupu.

În secolele XVII-XVIII educația și instrucția copiilor și adulților s-a intensificat în mod continu, odată cu amplificarea activităților productive, cu creșterea numerică a școlilor în mediul urban și rural, cu impunerea limbii române în instituțiile de stat și în Biserică. La jumătatea secolului XVIII apar instituții de învățământ de rang înalt, școli laice cu caracter aplicativ, în care educația era prestată de corpul didactic ca o deschidere rațională impusă de epoca Luminilor. În aceste secole de istorie, educația și instrucția adulților prin lectura nemijlocită a textelor a crescut considerabil. Acest aspect se justifică prin circulația intensă și volumul uriaș de cărți în manuscrise. Atestate sunt în bibliotecile din România, păstrate din secolul XVIII peste 6.000 de manuscrise, dintre care aproximativ 4.000 în limba română. Cartea tipărită beneficia de o arie mai largă de răspândire, iar însemnările pe diferite cărți dovedesc încă o probă în legătură cu sporirea numărului de cititori adulți și preocuparea acestora de a-și achiziționa cărți. De exemplu,

într-o însemnare din anul 1691, pe un exemplar din *Cartea de învăţătură*, tipărită la Iaşi în anul 1643, se precizează că au cumpărat câţiva săteni din Ocolişul Mare această Sfântă Evanghelie. Iar pe *„Evanghelia"* tipărită în anul 1662 se poate identifica o însemnare, probabil de la începutul secolului XVIII, descriindu-se numele cumpărătorului – Tudor I. Lazăr ciumar la această biserică. Sau lucrarea lui Dimitri Cantemir *Discursul sau Gâlceava înţeleptului cu lumea*, apărută la Iaşi în 1698, conţine o însemnare din anul 1750, în care se precizează: „Această sfântă şi dumnezeiască carte iaste procitită dă tablă dă dumnealui Matei Cantacuzino, vel serdar" [*apud* 7, p.45-46].

În Moldova lui Grigore al II-lea Ghica, odată cu trecerea timpului sunt create şcoli de rang mai înalt, precum reorganizarea Academiei Domneşti din Iaşi (instituţie înfiinţată iniţial la 1717 sub patronajul lui Constantin Mavrocordat), similară Academiei Domneşti din Bucureşti (reorganizată în 1776 la decizia lui Alexandru Ipsilante, instituţie înfiinţată încă în anul 1694 de luminatul domn Constantin Brâncoveanu). Tot în acelaşi stat moldav, acelaşi domn fanariot dispunea înfiinţarea numeroaselor şcoli elementare, dintre care 26 erau româneşti. În aceste instituţii, conţinutul învăţării este mai bogat şi mai diversificat.

Peste mai puţin de jumătate de secol, între anii 1753 şi 1756, în timpul domniei lui Matei Ghica, la Şcoala Domnească grecească a început predarea filosofiei, ca şi în instituţiile de învăţământ superior apusene, numite *Facultas Artium*. Elevii şcolii ieşene au devenit, astfel, studenţi şi, pe lângă limbi străine, religie, aritmetică, au fost iniţiaţi în filosofie, logică, psihologie. În acest fel, Şcoala Domnească ajunge la etalon universitar, permiţând apariţia Universităţii Iaşilor. Tot atunci a apărut şi primul *Bucvar* (abecedar românesc). Prin urmare, din porunca mitropolitului Iacob al Moldovei apărea în 1755, la Iaşi, un bucvar, care se dovedeşte a fi primul *abecedar tipărit în limba română în spaţiul moldovenesc*. Cartea începe cu „buchiile", după care sunt înşirate cele 10 porunci, apoi cele 7 taine etc. Prodoslovia se adresează părinţilor, ispravnicilor şi preoţilor prin care este exprimată nevoia de învăţătură pentru popor, pentru ca toţi să se îngrijească de „creşterea pruncească", deoarece din creşterea lor „ca dintr-o rădăcină şi bună şi rea întru toată viaţa curge". Cartea subliniază nevoia educaţiei încă de la vârsta fragedă [7, p.51-52].

O primă încercare de gramatică românească, rămasă în manuscris, a fost alcătuită de ieromonahul Macarie de la Iaşi, în anul 1770. Tot aici Teodor Scoleru a tipărit în anul 1789 *Lecţione, adică cuvântare scoasă de la întâia parte a gramaticii* pentru învăţarea limbii române şi ruse.

Obligativitatea învăţământului pentru copiii ţăranilor nu este indicată pe cât timp pare a fi, iar pentru copiii de mazili, de neguţători şi de alte bresle de cinste obligativitatea va fi de 9 ani, adică de la 3 la 12. Pentru feciorii de preoţi obligativitatea va dura 17 ani, adică până la vârsta de 20 de ani.

În secolul al XVIII-lea, odată cu deschiderea şcolilor cu studierea în limba maternă, s-a dus un lucru intens şi în vederea asigurării şcolilor cu manuale. În direcţia aceasta au activat astfel de personalităţi notorii cum ar fi Iacob Putneanul, Vartolomei Măzăreanu, Mihail Strelbiţki, Amfilohie Hotiniul.

Mitropolitul ***Iacob Putneanul*** (1719-1778) este considerat făclier al năzuințelor de unitate și de afirmare a culturii române. În anul 1747 I. Putneanul organizează școli românești, grecești, slavonești, supraveghind și școala de la Putna. A scris lucrarea pe teme pedagogice *Cerească floare.*

Vartolomei Măzăreanu (1720-1800) o personalitate cu o înaltă cultură, pedagog, poseda limba slavonă și limba rusă, organizator al învățământului în limba română. A fost îndrumător al școlilor domnești, episcopești și bisericești din Moldova. La 1755 elaborează prima *Bucoavnă românească*, scoasă sub patronajul mitropolitului I. Putneanul. A scris condici pentru mănăstiri și a tradus diferite cărți bisericești și laice.

Mihail Strelbițki (1730-1805) este tipograf și gravor, traducător și autor de diferite cărți. În 1785 la Iași M. Strelbițki înființează o tipografie proprie, unde tipărește prima carte în limba română cu caractere civile *Calendarul pe 112 ani scos multe feluri de cărți*, tradus în română de V. Măzăreanu. Tot în această tipografie în 1789 a fost tipărit primul dicționar ruso-moldovenesc, alcătuit de M. Strelbițki *În scurtă adunare numelor*. În 1792 își strămută tipografia la Dubăsari, unde reeditează mai multe „bucoavne" după Bucvarul lui V. Măzăreanu și un ghid de conversații *De ale casîi vorbe ruseşti şi moldoveneşti cu priincioasă complementuri.*

În 1770 arhimandritul ***Macarie*** elaborează la Iași manualul *Gramatica românească.*

Teodor Școleru este inițiator al metodicii de predare comparată a limbilor. La tipografia lui M. Strelbițki, T. Școleru editează manualul bilingv *Lecțioane, adecă cuvântare scoasă de la întâie parte a gramaticii.*

Iluministul ***Amfilohie Hotiniul*** (1730-1800) este promotor al culturii naționale, om de o cultură înaltă, versat în domeniul teologiei, filosofiei, matematicii, fizicii, geografiei, istoriei și didacticii. Episcop al Hotinului și epitrop al școlii din localitate, a contribuit mult la introducerea învățământului național laic și la elaborarea unor manuale școlare în limba română, astfel: *Gramatica teologhicească, scoasă în limba moldovenească* (1795); *Deobște gheografie pe limba moldovenească scoasă de pe gheografia lui Bufier, după orânduiala care acum mai pe urmă s-au așezat în academie de la Parizi* (1795); *Elementi arithmetice arătate firești*; *Gramatica de la învățătura fizicii, scoasă de pe limba italiană, pre care limba moldovenească întru care se cuprinde tot ceea ce omul voeşce a şci şi a învăța, în ceruri şi pre pământ, din lucrurile cele mai cunoscute şi mai trebuincioase* (1796, aprilie 10) – manuscris necunoscut până acum.

Prin urmare, transformările lente în Moldova și Țara Românească, dar continue, în interior, ca și extinderea relațiilor cu celelalte țări ale Europei au provocat spargerea limitelor înguste ale culturii slavono-bizantine și asimilarea valorilor culturale ale umanismului prin evoluția bazei materialelor didactice [4, p.106].

CONCLUZII

Studiul cercetării noastre privind evoluția asigurării didactice în Moldova secolele XV-XVIII din perspectiva gândirii pedagogice ale marilor cărturari s-a conturat cele mai relevante *idei*:

- despre educația copilului încă nesistematice, insuficient fundamentate pedagogic, dar reprezentau înțelepciunea educațională prin *legende, povestioare, precepte, psalmi* etc.
- transpunerea în practică a elementelor de didactică sau metodici prin *scriere, copii/tiparuri*, *traducere* etc.
- dezvoltarea științei grației valorificării resurselor didactice prin *abecedare*, *manuale*, *dicționare, ghiduri de conversație, calendare, jurnale* etc.

Așadar, din studiul prezentat deducem că evoluția asigurării didactice în Moldova, în special secolele XV-XVII a reprezentat o tranziție de la etapele empirică/preștiințifică și filosofică la etapa reflectării științifice a fenomenului educațional, fiind influențați de lucrarea *Didactica Magna* a marelui pedagog european J.A. Comenius.

Aceste premise ale gândirii pedagogice au constituit fundamente ale dezvoltării artei și științei învățării precum și perspectiva competenței de *a învăța să înveți*.

REFERINȚE:

1. AXENTII, I.A. *Gândirea pedagogică în Basarabia (1918-1940)*: Studiu istorico-pedagogic. Chișinău: Civitas (Tipogr. „Bonus Offices”), 2006. 160 p.
2. BÂRSĂNESCU, Şt. Dimitrie Cantemir şi pedagogia. În: *Revista de pedagogie*, 1973, nr. 9.
3. CIBOTARU, T. *Istoria învăţământului şi a gândirii pedagogice în Moldova*. Chişinău, 1991.
4. CLICHICI, V. *Istoria pedagogiei. Sinteze ale evoluției științelor educației*: suport de curs. Chișinău: Editura USM, 2025. 265 p. ISBN 978-9975-62-838-9.
5. CUCOŞ, C. *Istoria pedagogiei. Idei și doctrine pedagogie fundamentale.* Ed. a II-a. Iași: Polirom, 2017. 352 p. ISBN 978-973-46-7111-3.
6. DAMIAN, M.-A. Introducere în pedagogie: considerații teoretice și metodologice. București: Ed. Universitară, 2020. 280 p. ISBN 978-606-28-1134-1.
7. VIȘAN, M., MARTIN, M. *Istoria pedagogiei. Educația între existența și esența umană*. Iași: Casa Editorială Demiurg, 2013. 187 p. ISBN 978-973-152-266-1.

PREVENIREA ȘI DIMINUAREA BULLYING-ULUI ÎN LICEE: ASPECTE TEORETICE ȘI METODOLOGICE

PREVENTION AND REDUCTION OF BULLYING IN HIGH SCHOOLS: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS

CZU: 316.624.3:373.5.046.16 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.80**

Ioana-Corina GEORGESCU, *drd., România*
ORCID: 0000-0001-8073-8344
E-mail: corina_b75@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *The phenomenon of bullying represents a global challenge in the school environment, with negative effects on mental health, academic performance and social cohesion. This article proposes an in-depth analysis of the psychopedagogical and social conditions that can prevent and reduce bullying-type aggression in high schools. The article confirms the effectiveness of school anti-bullying programs, with average reductions of 15-20% in the frequency of aggression and victimization. At the same time, it is highlighted that the success of interventions depends on the combination of curricular components, parental involvement and coherent school policies. Methodological limitations, variability of effects and future research directions are discussed.*

Keywords: *bullying, school interventions, effectiveness, environmental factors, educational policies.*

INTRODUCERE

Fenomenul bullying – definit ca agresiune repetată, intenționată și cu un dezechilibru al puterii între agresor și victimă – continuă să fie o problemă majoră în școli și din întreaga lume. Adolescența reprezintă o perioadă vulnerabilă, când apartenența la grup și statutul social devin esențiale pentru identitate și autostimă. Expunerea la bullying se asociază frecvent cu anxietatea, depresie, scăderea performanțelor academice, idei suicidare și alte tulburări psihice [10].

Diferite meta-analize recente au arătat că programele anti-bullying aplicate la nivel școlar sunt capabile să reducă perpetrările agresive in mediu cu ~19-20% și victimizarea cu ~15-16%. De asemenea, altfel de intervenții pot aduce beneficii pentru sănătatea mintală și clima școlară.

Cu toate acestea, variațiile mari între programe, durata intervenției, caracteristicile populației și componenta de implementare influențată eficacitatea. Scopul acestui articol este să îmbine teoria, dovezile empirice internaționale și rezultatele cercetării noastre, pentru a formula recomandări robuste și argumentate pentru prevenirea bullying-ului în licee.

Unele aspecte privind definirea agresiunii și agresiunii de tip bullying. Analiza literaturii de specialitate ne permite să identificăm mai multe definiții ale bullying-ului.

E de remarcat că există o dificultate avansării unei definiții unitare a bullyng-ului complexității acestui comportament. În practică destul de des se utilizează termeni precum comportamentul deviant, violența școlară, violența în școală, agresivitate, bullying, agresivitate de tip bullying.

R.Popescu-Neveanu definește agresivitatea ca ,,un comportament distinctiv și violent, orientat, spre persoane, obiecte sau spre sine" [19]. Iar C.Păunescu conceptualizează *agresivitatea* ca un predispus la acte dăunătoare (fizice, verbale, relaționale) care pot fi instrumentală sau reactivă [18].

V.Preda aduce în viitor trei termeni ale agresivității, întâlnite în literatura engleză:

a. agression (agresiune), cu înțelesul de atac fără provocare, manifestat pe plan fizic sau verbal;
b. agressivity (agresiv), cu înțelesul de agresivitate latentă, adică cu potențialul de a comite atacuri neprovocate;
c. aggressiveness (agresivitate), cu înțelesul de stare propice comiterii unei agresiuni. De asemenea, termenul face referire și la trăsăturile unei persoane, care se pot exprima ca forme socializate ale agresivității: inițiativa, combatibilitatea, curajul [20, p.33].

Întrucât există o mare diversitate a conduitelor agresive, Mitrofan (1996) definește generic agresivitatea ca fiind ,,orice formă de conduită orientată cu intenția către obicte, persoane su către sine, în vederea producerii unor prejudicii, aunor răniri, distrugeri și daune". Conform acestei definiții, conduita agresivă este orientată nu numai către exteriorul subiectului, ci și asupra propriei persoane [10, p.32].

Astfel din această perspectivă, agresivitatea este definită ca ,,*o pulsiune înnăscută, ca și foamea, frica sau pulsiunea sexuală*" (Lorenz, 1969), pe când violența umană ,, *este forma de materializare a agresivității care, ca fenomen social, apare ca o problemă antologică (este învățată în cursul vieții*)" (Scripcaru & Astărăsăstoae, 2003). Putem deduce că agresivitatea și violența au în comun componenta educațională reflectată de mediu, în sensul că agresivitatea ca dat poate fi anihilată, diminuată prin educație și cultură, în timp ce violența este învățată. Eibl-Eibisfeldt (1995) consideră că, prin cultură comportamentul poate fi educat, iar instinctul agresivității poate fi convertit în ambiție, curaj, curiozitate exploratorie.

O definiție mai cuprinzătoare a agresivității încorporează legătura dintre psihic și fizic și evidențiază componenta psihologică a agresivității prin procesele care sunt implicate în actul agresiv. Din această perspectivă, agresivitatea este definită ca *,,o stare a sistemului psihofiziologic, prin care persoana răspunde printr-un ansamblu de conduite ostile în plan conștient, inconștient și fantasmatic, cu scopul distrugerii, degradării, constrângerii, negării sau umilirii unei ființe sau lucru investite cu semnificație, pe care agresorul le simte ca atare și reprezintă pentru el o provocare*" [18, p.15]. În unele situații, mobilul care declanșează agresiunea este la nivelul semnificațiilor pe care individul le atribuie reacțiilor altor persoane, situațiilor, obiectelor care pentru el prezintă o provocare.

Gavriliu definește agresivitatea ca fiind „*tendința de a ataca fie persoane, fie obiecte neanimate care stau în calea satisfacerii imediate, compulsive, a unor trebuințe sau dorințe”*. „*Când este manifestă, agresivitatea dă loc unor comportamente de opoziție, marcate de iritabilitatea, de intoleranță. Fiind cel mai adesea latentă, ea se poate exprima prin sfidare, ironie causticitate*” (Th. Lempérière, A. Félini, 1994) [*Apud* 7, pp.20-21]. Analizând această definiție, observăm din nou că agresivitatea este văzută ca o pulsiune, ca ceva ce există în firea noastră și se poate exprima prin diferite reacții, de la o stare de iritabilitate, intoleranță la comportamente malițioase față de ceilalți.

Din perspectiva definirii agresivității ca fiind un comportament de natură antisocială, M.Florea identifică următoarele tipuri:

- agresivitatea nediferențiată, ocazională, fără un ecou antisocial obligatoriu;
- comportamentul agresiv propriu-zis, polimorf și cronic, din care face parte și comportamentul criminal;
- comportamentul agresiv ca expresie integrantă, nemijlocită a unei stări patologice dobândite sau ca urmare a unei afecțiuni neuropsihice preexistente [5, p.68].

În contextul acestor definiții „Bullying-ul” este privit ca agresiune repetată în timp.

În opinia lui Olweus, acțiunea negativă „ vizează modul intenționat prin care o persoană cauzează sau încearcă să provoace suferință, rănire, neplăceri altei persoane și se poate manifesta prin contact fizic, cuvinte, strâmbături, gesturi obscene, precum și excluderea intenționată dintr-un grup” [13, 15]. În efortul de a da o definiție, atenția cercetătorilor s-a concentrat pe delimitarea comportamentului de tip bullying de alte forme de violență. Olweus (1993) consideră că această diferențiere se găsește la nivelul următoarelor însușiri:

- violența apare în mod normal ca un element singular, în timp ce bullying-ul are un caracter repetitiv și apare în mod regulat în timp;
- violența se manifestă între indivizi cu același nivel al puterii pe când bullying-ul are loc într-o relație interpersonală caracterizată printr-un dezechilibru al puterii (o relație asimetrică de putere) care poate fi caracterizat prin comportamente fizice sau psihologice;
- bullying-ul implică un comportament agresiv intenționat pentru a răni pe cineva [10, pp.65-66].

Și alte studii au condus către rezultate similare. Bolton și Underwood (1992) au definit bullying-ul ca fiind o agresiune repetată, în care una sau mai multe persoane intenționează să rănească fizic, verbal, sau psihologic o altă persoană. Ca urmare a rezultatelor studiilor și cercetărilor realizate în școlile din Scandinavia, Olweus avansează următoarele concluzii, care au rol de a oferi o imagine mai clară despre acest comportament la elevi:

- bullying-ul este un subtip al comportamentului violent (Olweus, 1997) [15];
- victima are dificultăți în a se apăra (Olweus, 1995) [17, p.197];

- agresiunea poate fi realizată de un singur individ (agresorul) sau de către un grup;
- ținta agresiunii poate fi un singur individ (victima) sau un grup.

Cercetătorul norvegian specifică faptul că ținta a fost, de obicei, un singur elev. Rezultatele studiului indică faptul că, în cele mai multe situații victima a fost agresată de către un grup de doi sau trei elevi. Cu toate acestea, aproximativ 35-40% dintre victime raportează că sunt, de obicei, agresate de către un singur elev (Olweus, 1994) [13];

- termenul ,,bullying" nu ar trebui folosit atunci când doi elev au același raport de forțe fizice sau psihice, se încaieră, se luptă sau se ceartă. Pentru a putea utiliza termenul ,,bullying" trebuie să existe un dezechilibru de putere;
- bullying-ul este o interacțiune în care un individ dominant (agresorul) manifestă în mod repetat un comportament agresiv, cu intenția de a provoca suferință unui individ mai puțin dominant (victima) (Olweus, 1991) [14].

În majoritatea definițiilor prezentate în literatura științifică, așa cum specifică și Olweus (1991), se evidențiază elementele constitutive sau condițiile sine qua non ale agresivității de tip bullying: *intenția, caracterul repetitiv și dezechilibrul de putere* [14].

Agresivitatea de tip bullying este tratată din perspectiva diferitor teorii explicative

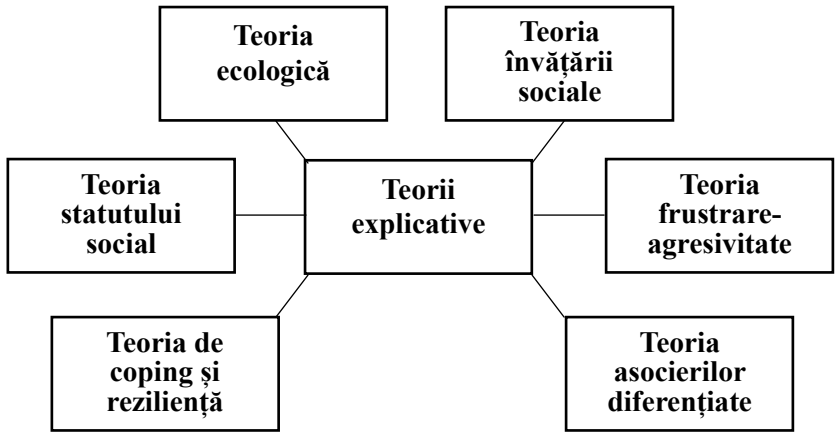

Fig. 1. Teoriile explicative ale agresivității

Toate aceste teorii (teoria personalităților psihopate, teoria profilurilor psihologice, teoria dezorganizării sociale, teorii genetice etc.) sunt de natură psihologică, biologică, socială, pedagogică.

Teoriile psihologice abordează agresivitatea ca o formă de comportament specific și evidențiază rolul trăsăturilor de personalitate în comiterea agresiunii, dar nu ignoră și influențele mediului social asupra apariției comportamentelor agresive la elevi.

Teoriile sociale pun accentul pe influența mediului social asupra comportamentului elevilor, cea mai cunoscută este Teoria învățării sociale a lui Bandura care pune accent

pe aplicarea modului în care elevii manifestă agresivitate observată în mediul familial sau mediatic [2].

În acest tip de teorii se încadrează și Teoria statutului social care descrie bullying-ul ca un comportament strategic: elevii/ liceenii pot recurge la agresiune pentru a obține prestigiu sau dominanța socială [*Apud* 1].

Cea mai cunoscută Teorie ecologică aparține lui U. Bronfenbrenner axată pe rolul sistemelor contextuale (familie, școală, comunitate) în modularea comportamentelor: microsisteme, mezosisteme, exosisteme, macrosisteme, cronosisteme [3].

Teoria personalității psihopate sau sociopate se bazează pe ideea existenței unei tulburări de personalitate care, la indivizii afectați, reprezintă ,,mobilul'' agresiunii. Se presupune că aceste tulburări în sfera personalității sunt specifice ,,personalităților antisociale'' care nesocotesc constant standardele morale (Sue, David; Sue, Derald & Sue Stanley, 1990). Din punct de vedere psihiatric, indivizii de aceste tipuri de personalitate au o probabilitate crescută de a încălca normele sociale și morale [25].

Din perspectiva teoriei profilurilor psihologice, se consideră că mare parte dintre delicvenți au drept caracteristică comună temperamentul agresiv și extravertit, neîncrederea în ceilalți, slabe abilități de socializare, ostilitate (Glueck, 1950). Efortul specialiștilor de a realiza un profil psihologic al delicventului s-a concretizat în identificarea unor trăsături considerate de risc pentru activitatea infracțională ulterioară. Astfel, au fost delimitate însușiri psihologice precum: egoism, agresivitate, incapacitatea de a decripta semnificația normelor morale și juridice, control slab al impulsurilor, capacități reduse de gestionare a emoțiilor și sentimentelor, lipsa afectivității [21, p.243].

Modelele explicative de sorginte psiho-socială au meritul de a corela trăsăturile de personalitate ale indivizilor cu mediul în care au crescut. Teoria frustrare-agresivitate, propusă de John Dollard, postulează că agresivitatea este o consecință a frustrării declanșate de un obstacol real sau imaginar și care împiedică satisfacerea dorințelor individului. Nu este o condiție generală ca frustrare resimțită să genereze conduite agresive în orice situație. Aici intervine gradul de acceptabilitate al fiecărei persoane, de toleranță la situațiile generatoare de frustrare.

Un alt model explicativ al conduitelor antisociale este teoria asocierilor diferențiate, a lui Edwin Sutherland, care nu face decât să întărească și să confirme ipotezele anterioare potrivit cărora lipsa unor repere normative dezorientează tinerii din zonele defavorizate.

Sellin elaborează teoria conflictului de culturi, care incriminează subcultura și incultura pentru dezvoltarea comportamentul delicvent. Conform acestei teorii, copilul care crește într-un asemenea mediu va avea modele de delicvență chiar de la cei de vârsta lui (de exemplu, imitarea consumului de alcool, fumatului). În viziunea lui Sellin, tinerii care provin din aceste medii care vor avea o personalitate aculturală, caracterizată prin lipsa valorilor culturale (Scripcaru & Astărăstoae, 2003).

Prezintă interes și teoriile (modele) de coping și reziliența care sunt utile pentru a înțelege modul în care unele victime – reușesc sa-și mențină echilibrul prim în ciuda agresiunii [*Apud* 1].

Unele consecinţe şi costuri ale bullying-ului

Studiile longitudinale demonstrează că victimizarea în adolescenţă este un factor de risc pentru tulburări mintale în viaţa adultă, cum ar fi depresia, anxietate şi comportamente suicidale.

De asemenea, suprapunerea bullying-victima, agresori şi victime/este frecventă şi excesiv de problematică. Pe plan social costurile includ: absenteismul, abandonul şcolar, impactul negativ asupra coeziunii sociale. În acest sens putem identifica şi alte categorii de consecinţele agresivităţii de tip bullying:

- victimizarea influenţează scăderea stimei de sine şi apariţia depresiei;
- creşterea numărului de elevi care acută probleme de sănătate;
- duce la o relaţionare distructivă cu semenii şi adulţii;
- deschide calea spre delicvenţă şi criminalitate;
- afectează atât starea de bine a elevilor cât şi performanţele ale învăţătorilor.

ORIENTĂRI POSIBILE DE PREVENIRE ŞI DIMINUARE A AGRESIVITĂŢII DE TIMP BULLYING

Majoritatea savanţilor consideră că intervenţiile privind prevenirea şi diminuarea agresivităţii în şcoală trebuie sa aibă ca fundament abordarea complexă a fenomenului, cunoaşterea factorilor de risc şi de protecţie în care are loc agresiunea, cunoaşterea contextelor sociale şi educaţionale dar şi caracteristicilor individuale ale agresorilor şi victimelor. În acest context, în literatura de specialitate se promovează conceptul de prevenire socială şi prevenire prin dezvoltare a agresivităţii în scoală. Scopul prevenirii sociale tine de dezvoltarea abilităţilor sociale la liceeni şi formarea acestora pentru a face faţă provocărilor cotidiene, pe când prevenirea prin dezvoltare presupune crearea condiţiilor normale, pentru ca evoluţia intelectuală, socială şi morală a elevului să-şi urmeze cursul .

Din perspectiva pedagogică, D.Sălăvăstru presupune trei tipuri de preveniri în şcoală a agresivităţii, inclusiv de tip bullying:

- *prevenţia primară* poate fi la îndemâna oricărui profesor pentru că nu presupune o formare specializată în acest sens, ci doar o atitudine pozitivă faţă de fiecare elev, încurajarea elevului şi încrederea în capacităţile sale de reuşită şcolară, aprecierea efortului elevilor;
- *prevenţia secundară* se bazează pe capacitatea de autosesizare a profesorului cu privire la dezvoltarea psiho-afectivă a elevului care poartă urmele victimizării. Practic, la acest nivel se impune o formare de specialitate a cadrelor didactice pentru a recunoaşte la propriii elevi consecinţele victimizării. O prevenire eficientă presupune o intervenţie timpurile de natură să restabilească echilibru psiho-afectiv al elevului.
- *prevenirea terţiară* presupune combaterea comportamentelor agresive, pentru ca acestea să nu se mai repete. Printre măsurile formativ-preventive reco-

mandate sunt: așteptări pozitive față de elevii implicați în agresiune, care sunt transmise acestora, preocuparea vizibilă pentru problemele elevilor, integrarea elevilor în activitățile de clasă. Și la acest nivel se impune o formare de specialitate a cadrelor didactice atât în cadrul formării inițiale, cât și a celei continue (Pierre-Andre Doudin & Miriam Erkohen-Markiis, 2000) [*Apud* 23, p.270].

CADRUL TEORETIC ȘI ANALITIC

Concepte și definiții aprofundate

- *Agresivitatea* este conceptualizată ca un predispus la acte dăunătoare (fizice, verbale, relaționale), care poate fi instrumentală sau reactive [18, 12].
- *Bullying* implică elemente distinctive: repetitivitate, intenționalitate și inegalitate de putere (victima se află într-o poziție vulnerabilă) [16].
- *Cyberbullying* este o extensie digitală a agresiunii tradiționale, care poate amplifica impactul prin anonimat, diseminare rapidă și persistenta „urmă digitală" [26].

Teorii explicative

- *Teoria învățării sociale a lui Bandura* (imitare, modelare) explică modul în care copiii adoptă comportamente agresive observate în mediul familial sau mediatic [2].
- *Teoriile ecologice (Bronfenbrenner)* subliniază rolul sistemelor contextuale (familie, școală, comunitate) în modularea comportamentelor [3].
- *Teoria statutului social* și puterii arată că bullyingul poate fi un comportament strategic: adolescenții pot recurge la agresiune pentru a obține prestigiu sau dominanță social [*Apud* 1].
- *Modelele de coping și reziliență* sunt utile pentru a înțelege modul în care unele victime reușesc să-și mențină echilibrul psihic în ciuda agresiunii [*Apud* 1].

Consecințe și costuri

Studiile longitudinale demonstrează că victimizarea în adolescență este un factor de risc pentru tulburări mentale în viața adultă, cum ar fi depresie, anxietate și comportamente suicidare. De asemenea, suprapunerea bully-victim (cei care sunt și agresori și victime) este frecventă și excesiv de problematică.

Pe plan socio-economic, costurile includ absenteismul, abandonul școlar, serviciile de sănătate mintală și impactul negativ asupra coeziunii sociale.

STUDIILE INTERNAȚIONALE DESPRE INTERVENȚII ANTI-BULLYING

Eficacitatea generală a programelor. Meta-analize amplu citate arată rezultate pozitive moderate:

- Gaffney, Ttofi & Farrington (2019): reducere de ~19-20 % în agresiune și ~ 15-16 % în victimizare [6].
- Campbell/ JAMA Pediatrics: analiza a 69 de ECR-uri a confirmat scăderi semnificative ale bullyingului și îmbunătățiri ale sănătății mintale la momentul final [8].

- Gaffney et al. (2019): programele reduc semnificativ perpetrările (OR ≈ 1,309; 95 % CI: 1,24-…) [6].
- Alte analize au detectat media unei scăderi cu ~ 20 % în frecvența bullyingului general.

Necătând la aceste efecte pozitive, variația între studiile incluse este ridicată – heterogenitatea vine din diferențe în design, populație, modul de implementare, durata programului, implicarea cadrelor etc.

Factorii moderatori ai eficacității. Sunt câțiva factori identificabili care influențează mărimea efectului:

- *Componentele programului:* prezența conținutului curricular, implicarea elevilor-povestitori sau implicarea colegilor informali adaugă la eficacitate.
- *Implicarea părinților*: meta-analiza care a evaluat programe cu componentă parentală (22 studii) a găsit efecte semnificative mici, deși dificultățile de implementare au limitat impactul acestei componente.
- *Politici și practici școlare*: școlile cu politici clare și coerente împotriva bullyingului au raportat frecvențe mai scăzute de agresiune, în special pentru forme verbale și fizice.
- *Vârsta și vulnerabilitatea*: intervențiile par să funcționeze mai bine la elevii mai tineri și la cei cu niveluri ridicate de victimizare.
- *Durata și intensitatea*: nu s-a găsit o relație clară între lungimea programului și mărimea efectului, conform meta-regresiei din JAMA.
- *Clima organizațională și fidelitatea implementării*: succesul depinde adesea de cât de bine se respectă designul și implicarea actorilor implicați.

Limite metodologice și critici

- *Autoreportarea:* multe studii se bazează pe chestionare auto-raportate, ceea ce poate introduce bias de dorință socială.
- *Eșantioane variate și lipsa replicării*: doar câteva programe au evaluări în mai multe contexte independente.
- *Menținerea efectului pe termen lung*: nu este clar dacă efectele persistă după finalizarea intervenției.
- *Heterogenitatea culturală și contextuală*: un program eficient într-o regiune poate fi mai puțin eficient în alt context educațional sau cultural.
- *Impact redus asupra simptomelor internalizante* (anxietate, depresie): unele studii găsesc efecte mai slabe asupra sănătății mintale directe.

STUDIU COMPARATIV

Rezultatele comparative

Intervenția aplicată în trei licee a condus la reducerea incidentelor de bullying de la ~ 65 % la ~ 35 %. Dacă considerăm aceasta o reducere de ~ 30 puncte procentuale, este un efect mai puternic decât media globală raportată (~ 15-20 %).

Această discrepanță poate fi explicată prin: *selectarea școlilor-participant*, care poate fi mai receptivă la intervenție; *implicarea intensă a cadrelor didactice și managementului*; *interval scurt de aplicare*, care poate produce efecte mai vizibile imediat; *măsurători locale precise*, comparativ cu auto-raportările largi.

Validarea statistică și interpretarea

Dacă ai date conform cărora diferențele pre- vs post-test sunt semnificative (prin teste t, ANOVA etc.), acestea întăresc validitatea programului. Aceasta se aliniază metodologiei din studiile meta-analitice care includ doar evaluări cu rigurozitate statistică. E important să interpretezi cu prudență – un efect mare într-o comunitate restrânsă nu garantează același succes în implementare masivă.

Comparații și lecții aplicabile

- Programul propus pare să combine mai multe componente (formare profesori, intervenții la elevi, implicarea comunității), ceea ce este recomandat de literatura de specialitate.
- Pentru a crește sustenabilitatea, implementarea ar trebui să includă proceduri clare, monitorizare continuă și evaluare pe termen mediu și lung, nu doar imediat după intervenție.
- Incluzând un component parental și politici școlare clare ca parte integrantă ar putea adăuga un plus de eficacitate, în concordanță cu recomandările internaționale.

PROPUNERI METODOLOGICE ȘI RECOMANDĂRI PENTRU ÎMBUNĂTĂȚIRE

Incluziunea unui design cu grup de control și urmărire pe termen lung

Recomand ca în replicarea studiului să introduci un *grup-control* (licee cu intervenție standard) și să urmărești participanții timp de 6-12 luni după finalizarea intervenției, pentru a analiza persistența efectelor.

Diversificarea instrumentelor de măsurare: Pe lângă chestionarele de auto-raport, includerea: observațiilor sistematice în clasă; jurnalele profesorilor; rapoarte de incidente din administrația școlii; indicatori de sănătate mintală (scale standardizate). Această metodă multimodală reduce biasul de raportare.

Adaptabilitate contextual: Programul ar trebui calibrat la specificul cultural și instituțional al liceului: adaptarea limbajului, exemplelor, durata sesiunilor, implicarea comunității locale.

Formare continuă și coaching pentru profesori: Pe lângă sesiunea inițială, oferirea de coaching, mentorat și feedback periodic profesorilor crește fidelitatea implementării.

Monitorizare și evaluare procesuală: Implementarea unui sistem de monitorizare a procesului (cum se desfășoară sesiunile, feedback de la elevi, dificultăți întâmpinate) permite ajustări în timp real.

Politici instituționale și reglementări: Instituirea unor *politici clare anti-bullying*, coduri de conduită, protocoale de intervenție și implicarea elevilor și părinților în elaborarea lor. Studiile arată că școlile cu politici coerente au rate mai scăzute de victimizare.

Tabelul 1. Model de schemă de intervenție recomandat

Componență Intervenție	Activitate concretă	Obiectiv specific
Formare cadrelor didactice	Workshop de 16 ore + coaching	Creșterea competențelor de recunoaștere și intervenție
Curriculum elevi	Module de educație socio-emoțională (10–12 sesiuni)	Dezvoltarea empatiei, rezolvării nonviolente a conflictelor
Implicarea părinților	Sesiuni informative + activități de familie	Susținerea mediului familial și cooperarea școală-familie
Politici școlare	Cod de conduită, protocoale clare, linie de raportare	Crearea unui cadru instituțional coerent
Monitorizare și feedback	Chestionare intermediare, interviuri, rapoarte	Ajustarea programului și evaluare continuă

Tabelul 1 ilustrează un model integrat de intervenție pentru prevenirea și diminuarea agresivității de tip bullying în instituțiile de învățământ liceal, structurând acțiunile pe cinci componente esențiale: formarea cadrelor didactice, curriculum-ul elevilor, implicarea părinților, politici școlare și monitorizare/ feedback.

Formarea cadrelor didactice – această componentă este esențială pentru capacitatea școlii de a identifica și gestiona agresivitatea. Atelierul de 16 ore combinat cu coaching-ul reflectă o abordare continuă, nu doar punctuală, ceea ce corespunde recomandărilor din literatura psihopedagogică privind dezvoltarea competențelor profesionale practice și reflexive. Obiectivul de „creștere a competențelor de recunoaștere și intervenție” indică orientarea programului spre competențe aplicative și autoeficacitate a cadrelor didactice.

UNELE SUGESTII DE EVALUARE A PROGRAMULUI DE PREVENIRE ȘI DIMINUARE A AGRESIVITĂȚII DE TIP BULLYING IN LICEE

Programul de prevenire și diminuare a agresivității de tip bullying în licee, trebuie să combine mai multe componente și dimensiuni:

Curriculum-ul educațional – Modulele de educație socio-emoțională (10-12 sesiuni) vizează dezvoltarea abilităților sociale și emoționale ale elevilor, cum ar fi empatia și rezolvarea nonviolentă a conflictelor. Structurarea în sesiuni repetitive permite con-

solidarea abilităților, ceea ce se aliniază cercetărilor privind învățarea socio-emoțională progresivă și practica distribuției în timp „distributed practice".

Implicarea părinților – Prin sesiuni informative și activități de familie, modelul recunoaște rolul mediului familial în prevenirea bullying-ului. Această componentă subliniază cooperarea școală-familie, considerată critică în literatura de specialitate pentru crearea unui climat de sprijin și coerență între valorile și regulile instituției și cele ale familiei.

Politici școlare – Implementarea unui cod de conduită, protocoale clare și a unei linii de raportare stabilește un cadru instituțional coerent. Această componentă formalizează așteptările comportamentale și asigură un mecanism de responsabilizare și prevenire, contribuind la o cultură organizațională sigură și predictibilă.

Monitorizare și feedback – Utilizarea chestionarelor, interviurilor și rapoartelor pentru evaluare continuă permite ajustarea programului pe baza datelor empirice. Această abordare reflectă principiile intervenției bazate pe dovezi „evidence-based parctice" și încurajează îmbunătățirea continuă a eficienței programului.

În concluzie putem afirma, că modelul prezentat are o abordare multidimensională, combinând intervenții la nivel individual, de grup și instituțional, ceea ce este recomandat în prevenirea bullying-ului. Fiecare componentă este clar legată de un obiectiv specific, facilitând evaluarea impactului și claritatea responsabilităților. Accentul pe formare, implicarea comunitară și monitorizarea continuă indică o strategie sustenabilă și adaptabilă la contextul fiecărei școli.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

1. Literatura internațională confirmă că intervențiile școlare anti-bullying, aplicate corect, pot reduce agresivitatea și victimizarea în mediu cu ~ 15-20%.
2. Programul instituțional propus de autoare oferă rezultate promițătoare, mai consistente decât media pe țară, ceea ce indică potențialul unei implementări bine supravegheate.
3. Succesul pe scară largă necesită: design riguros (inclusiv grup-control), măsurători multiple, implicare instituțională și adaptare contextuală.
4. Integrarea componentelor curriculare, implicarea părinților și politici școlare coerente este esențială pentru reducerea fenomenului pe termen lung.
5. Cercetările viitoare trebuie să examineze impactul pe termen lung, efectele asupra sănătății mintale, diferențiale culturale și modul de aplicare al programelor de prevenire și diminuare a agresivității de tip bullying in licee.

BIBLIOGRAFIE:

1. BĂLAN, C. *Violența în școală și paradigmele cercetării în România*, 2023.
2. BANDURA, A. *Social Learning Theory*. Prentice Hall, 1997.

3. BRONFENBRENNER, U. *The Ecology of Human Development*. Harvard University Press, 1979.
4. EVANS, C.B., FRASER, M.W., & COTTER, K.L. *The effectiveness of school-based bullying prevention programs: A meta-analytic review.* JCCAP, 2014.
5. FLOREA, M. Tipuri de agresivitate și cauzalitate multiplă. În: *Analele Insitutului de Istorie „George Barițˮ*, Cluj-Napoca, Serie Humanistica, vol. IV, 2006, pp.67-75.
6. GAFFNEY, H., TTOFI, M.M., &FARRINGTON, D.P. *Evaluating the effectiveness of school-bullying prevention programs: Meta analysis*. Springer, 2019.
7. GAVRILIU, L. *Dicționar de cerebrologie*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1998.
8. GEORGESCU, I.C. Prevenire a delicvenței juvenile în mediul online: extress-studiu. In: Materialele Conferinței științifice internaționale *Perspectivele și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației*, Ed. Partea 2,3 iunie 2022, Universitatea de Stat ,,Bogdan Petriceicu Hașdeu" din Cahul, Republica Moldova. Tipografia "Centrografic" SRL, 2022, Vol.9, Partea 2, p.13-21.
9. GINI, G., & POZZOLI, T. *Bullied children and psychosomatic problems: A meta-analysis.* Pediatrics, 2013, no.132 (4), p.720-729.
10. GRĂDINARU, T. *Agresivitatea de tip bullying*. Editura Universității ,, Alexandru Ioan Cuza", Iași, 2021.
11. KRUG, E.G. et al. *World Report on Violence and Health.* WHO, 2002.
12. NECULAU, A. *Psihologie socială. Aspecte contemporane*. Iaşi: Polirom, 1996. 485 p.
13. OLWEUS, D. Annotation: Bullying at school: Basic facts and effects of school based intervention program. In: *The Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 1994, no.35(7), pp.1171-1190.
14. OLWEUS, D. Bully/ victim problems among school children: Basic facts and effects of a school based intervention program. In: I.Rubin & D.Pepler (Eds.), *The development and treatment of childhood aggression*. 1991, pp.411-447. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
15. OLWEUS, D. Bully/ victims problems in school. Facts and Intervention. In: *European Journal of Psychology of Education,* Vol. XII, 1997, nr.4, pp.495-510.
16. OLWEUS, D. *Bullying at School: What We Know and What We Can Do*. Blackwell, 1993.
17. OLWEUS, D. Bullying or Peer Abuse at School: Facts and Intervention. In: *Academic Journal,* vol. 4, Issue 6, 1995, pp.196-200.
18. PĂUNESCU, C. *Agresivitatea și condiția umană*. Bucureşti: Tehnică, 2001. 228 p.

19. POPESCU-NEVEANU, R. *Dicționar de psihologie*, Editura Albatros, București, 1978.
20. PREDA, V. *Delincvența juvenilă*. Editura Presa Universitară Clujeană, 1998.
21. RADULESCU, S.M. *Sociologia devianței și a problemelor sociale*. Editura Lumina Lex, București, 2010.
22. RIGBY, K. *New Perspectives on Bullying*. Jessica Kingsley, 2002.
23. SĂLĂVĂSTRU, D. *Psihologia Educației*, Editura Polirom, Iași, 2004.
24. SMITH, P.K. *Bullying: Theory and Research*. Routledge, 2016.
25. SUE, D., SUE, D., SUE, St. *Understanding Abnormal Behavior*, third edition, Boston, Houghton Mofflin Company, 1990.
26. UNICEF România. *Un mediu de învățare nonviolent pentru toți copiii*, 2018.

VOCEA PĂRINȚILOR PRIVIND CALITATEA POLITICILOR ȘI PRACTICILOR DE ÎNVĂȚARE A LIMBII ROMÂNE DE CĂTRE ELEVII ALOLINGVI

PARENTS' VOICE ON THE QUALITY OF POLICIES AND PRACTICES FOR LEARNING THE ROMANIAN LANGUAGE BY NON-NATIVE STUDENTS SPEAKERS

CZU: 37.018.262:37.01:811.135.1'243 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.81**

Viorica GORAŞ-POSTICĂ
ORCID: 0000-0001-9096-621X
E-mail: viorica.goras@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Silvia NASTASIU
ORCID: 0000-0001-9010-4062
E-mail: silvia.nastasiu@usmf.md
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu", Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Through this study, we aimed to elucidate the role of parents, especially non-native speakers, in the educational process in the country through the lens of national educational policies, the linguistic difficulties encountered by non-native speakers, as well as the perceptions of parents reflected in a questionnaire applied among families with a mother tongue other than Romanian. Partnership with parents in the Republic of Moldova cannot be effective without a differentiated approach, adapted to their linguistic and cultural needs. Although there is a clear legislative and institutional will to promote the Romanian language, the success of the approach depends on the effective involvement of parents and the support offered to them.*

Keywords: *non-native speakers, school curriculum, survey, Romanian language, school partnership with family.*

INTRODUCERE

Parteneriatul educațional este unul din deziderateле cheie ale educației, dar și o directivă importantă a politicilor sociale și educaționale într-o perioadă „care respectă și valorizează copilul și copilăria. El este nu numai un concept, ci și o atitudine în câmpul educației" [1]. Actualmente, actul educațional nu mai poate fi conceput fără implicarea directă a părinților. Deși, oficial, școlii îi revine misiunea de a asigura formarea comportamentelor prosociale, „familia rămâne în continuare instituția care pune bazele acestui proces. Părinții sădesc în sufletul copiilor dorința de bine, adevăr, frumos, onestitate, dreptare, bunătate, ajutor, solidaritate, credință, iubirea de patrie și de semeni"[2].

Educația copilului a devenit un act de colaborare, în care profesorii, elevii și părinții sunt „actori" interdependenți. Părinții nu mai au un rol pasiv, ci contribuie substanțial la conturarea parcursului educațional al copiilor, fiind consultați în luarea deciziilor importante. Astfel, parteneriatul educațional are la bază încrederea reciprocă, comunicarea permanentă și respectul față de rolurile fiecăruia.

Modificările importante în sistemul educațional din ultimele decenii din Republica Moldova sunt orientate spre modernizare, transformare și aliniere la standardele europene, însă implicarea părinților în procesul decizional și didactic variază mult în funcție de regiune, tipul instituției și statutul socio-lingvistic al părinților. Este cunoscut faptul că Republica Moldova recunoaște rolul părinților în actul educațional prin documentele-cheie, precum *Codul Educației* și *Strategia de dezvoltare „Educația 2030"*. Acestea subliniază principiul participării și al parteneriatului școală-familie-comunitate; promovează o educație incluzivă, echitabilă și de calitate, precum și dezvoltarea competențelor lingvistice, digitale și civice ale elevilor [3]. În acest sens, modelul de parteneriat educațional promovat în Republica Moldova se bazează pe principii europene, cum ar fi: participarea activă a familiei în actul educației; dialogul constructiv părinte-cadru didactic; responsabilizarea ambelor părți pentru reușita școlară a elevului [4]. Așadar, parteneriatul educațional școală-părinți este instrumentul care vine în sprijinul factorilor educaționali (profesori-părinți), nu pentru a suplimenta sarcinile sau obligațiile pe care aceștia le au, ci pentru a le conștientiza întru totul [5]. Rolul părinților este esențial în susținerea copiilor în dobândirea competențelor-cheie, inclusiv a limbii române. În practică, însă, gradul de implicare a părinților este inegal, relațiile cu unii părinți fiind episodice și ineficiente, iar structurile de participare sunt adesea formale sau simbolice/ neînsemnate.

Limba română, în calitate de limbă oficială a Republicii Moldova, are un rol fundamental în coeziunea socială și în promovarea valorilor democratice și reprezintă o prioritate strategică a Republicii Moldova, stipulată clar în *Articolul 13 din Constituție*, care a fost modificat prin *Legea nr. 52 din 16 martie 2023,* ca urmare a *Deciziei Curții Constituționale din 5 decembrie 2013*. Această decizie a consfințit caracterul oficial al limbii române, înlocuind sintagma „limba moldovenească" cu „limba română"[6]. Modificarea dată este reiterată și în actele educaționale, precum *Codul Educației al Republicii Moldova* (2014) și *Strategia de dezvoltare a educației „Educația 2030*" (2023), unde se subliniază necesitatea formării competențelor lingvistice ale tuturor cetățenilor, indiferent de limba maternă; integrarea lingvistică a minorităților, ceea ce implică o abordare incluzivă a părinților alolingvi; se insistă pe formarea unor cetățeni activi, multilingvi, adaptabili societății cunoașterii, ceea ce implică consolidarea relației școală-familie; se precizează atribuțiile părinților, printre care se evidențiază colaborarea activă cu cadrele didactice și participarea la activități extracurriculare etc.

La modul practic, în viața cotidiană a țarii se observă o utilizare tot mai frecventă a limbii ruse în spațiul public, ceea ce generează un dezechilibru în raport cu statutul limbii române. Astfel, o provocare semnificativă o reprezintă integrarea lingvistică a ele-

vilor refugiați din Ucraina, care frecventează școlile din Republica Moldova, majoritatea provenind din familii rusofone sau vorbitoare de ucraineană. În multe cazuri, părinții nu cunosc limba română, ceea ce limitează capacitatea lor de a susține învățarea copilului și de a colabora activ cu instituția școlară.

În acest context, parteneriatul dintre școală și părinți nu este doar o opțiune pedagogică, ci o necesitate sistemică – în *art. 54* din *Codul Educației* se definește clar rolul părinților în colaborarea cu instituțiile de învățământ, implicarea acestora în procesul decizional și în sprijinirea elevilor în învățarea limbii române. În același timp, Strategia *Educația 2030* promovează cetățenia responsabilă, incluziunea, plurilingvismul și învățarea pe tot parcursul vieții ca piloni ai sistemului educațional.

MATERIAL ȘI METODĂ

Într-un cadru mai amplu de monitorizare a procesului de implementare a Curriculumului școlar curent din Republica Moldova, cu scopul de a evalua percepțiile părinților privind procesul educațional și dificultățile legate de studierea limbii române, dar și a altor discipline școlare, a fost distribuit în mod virtual un chestionar pe un eșantion de părinți alolingvi (83 de respondenți) ai elevilor din școlile publice: liceu – 62,7%, gimnaziu – 31,3%, școala primară – 6%, majoritatea având domiciliu în municipiile din țară - 96,4% dintre aceștia, 75,6% dintre respondenți având studii superioare. Menționăm că insistența profesorilor implicați în proiect de a colabora cu părinții și de a obține răspunsuri cât mai multe la chestionare, de la diferite categorii de părinți, cu elevi din diferite clase, din varii zone geografice a fost destul de mare, pe parcursul întregului semestru 2 din anul de învățământ 2024 -2025. Însă reticența respondenților s-a manifestat în diferite moduri: pe de o parte, mai mult de jumătate au menționat că nu cunosc limba română la nivel de înțelegere și scriere ca să poată răspunde, pe de altă parte, au fost invocate în mod frecvent și alte motive – nu dispun de timpul necesar, nu au competențe digitale suficiente, copiii nu au timp și răbdare sau nu pot pur și simplu să îi ajute etc. Toate aceste cauze relevă, per ansamblu, unele caracteristici definitorii ale interesului părinților pentru subiectul dat, dar și calitatea parteneriatului lor cu școala, în general,

REZULTATE ȘI DISCUȚII

La întrebarea din chestionar, care solicita răspunsuri multiple, *Pe care dintre disciplinele studiate de copilul Dvs. le considerați utile pentru viitorul lui?,* 89% dintre respondenți au optat pentru limba străină și 82,9% - pentru limba română, 73,2% - limba rusă. Această situație nu surprinde prin nimic, este evident interesul prioritar pentru limbile străine în era informației și a globalizării, dar și procentul impunător al părinților care recunosc importanța limbii oficiale a statului, vorbită de majoritatea locuitorilor săi. Concurența cu limba rusă a fost și rămâne o realitate istorică în această zonă europeană multiculturală și multilingvă, fenomen social politizat în mod excesiv, din păcate, care afectează atitudinea și, implicit, calitatea comunicării în limba română la toate nivelurile.

Dintre opiniile argumentative ale respondenților, am selectat câteva, mai relevante, pentru mini-studiul nostru și anume: aceste discipline sunt importante pentru profesia aleasă a fiului meu; toate disciplinele propuse sunt temelia unui viitor decent al copiilor, dar cheia spre acel viitor constă în asimilarea limbilor străine…; fiecare elev trebuie să știe limba maternă și limba străină; ajută la dezvoltarea capacității de a analiza și dezvoltării gândirii critice; competențele de cunoaștere a limbii de stat și a limbilor străine sunt necesare pentru adaptarea și încadrarea în societatea modernă.; cunoașterea unei limbi străine este de mare ajutor în viață, este un mare beneficiu personal social și profesional.

La solicitarea de a numi *disciplinele ale căror conținuturi nu sunt accesibile pentru copilul dvs.,* respondenții au menționat că matematica nu este accesibilă pentru 27,8% dintre respondenți, iar limba română - pentru 24,1%:

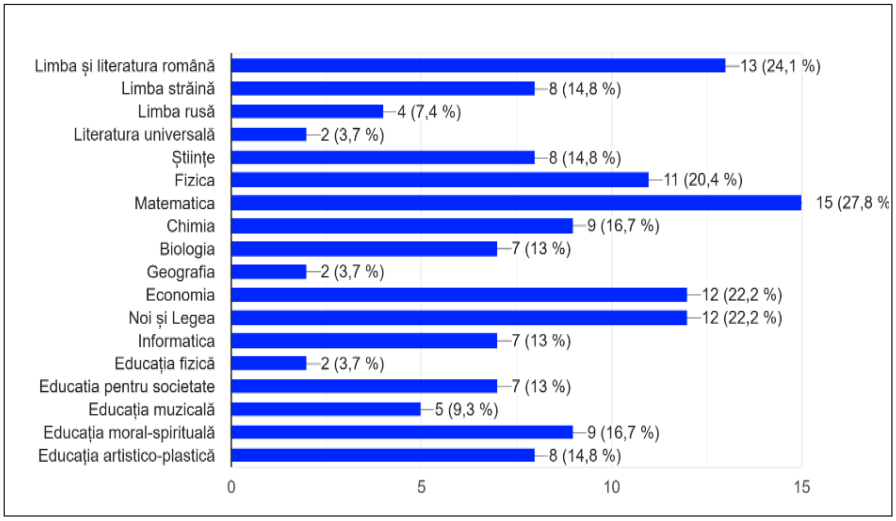

Figura 1. Disciplinele ale căror conținuturi nu sunt accesibile copilului

Printre explicațiile respondenților despre acest fapt, am remarcat: predarea slabă a acestor lecții; materialul este greu, se dau multe teme pe acasă; programa este complicată și nu corespunde vârstei copiilor; fiul meu are capacitați individuale, pe care el le dezvoltă singur; conținuturile nu sunt accesibile pentru copilul meu, deoarece subiectele nu au fost încă studiate; multe discipline pot fi opționale; este greu și uneori nu înțelege tema; pentru că frecventăm liceul rus, de aceea întâlnim dificultăți la limba de stat; limba română este inaccesibilă multor copii și părinți, este greu de învățat.

Astfel, aceste răspunsuri denotă faptul că majoritatea părinților apreciază valoarea limbii române în formarea copiilor, dar menționează dificultăți legate de accesibilitatea limbajului, volumul mare de teme, metode de predare nepotrivite, cât și lipsa unei comunicări eficiente în limba română între părinți și școală, care afectează în ultimă instanță, calitatea parteneriatului educațional. Mulți părinți solicită o simplificare a Curriculumului, mai ales la matematică și limba română, precum și introducerea unor abordări mai

practice în predarea disciplinelor școlare. Sperăm că inițiativele ministerului de resort de a contribui la optimizarea situației pe termen mai lung, chiar dacă investițiile în elevii absolvenți, inclusiv printr-un program remedial la nivel național s-a justificat parțial.

La întrebarea *La care discipline reușita copilului Dvs. nu este satisfăcătoare*, părinții au optat pentru *matematică* – 64,6%, *limba română* – 33,3% și *fizica* – 29,2%:

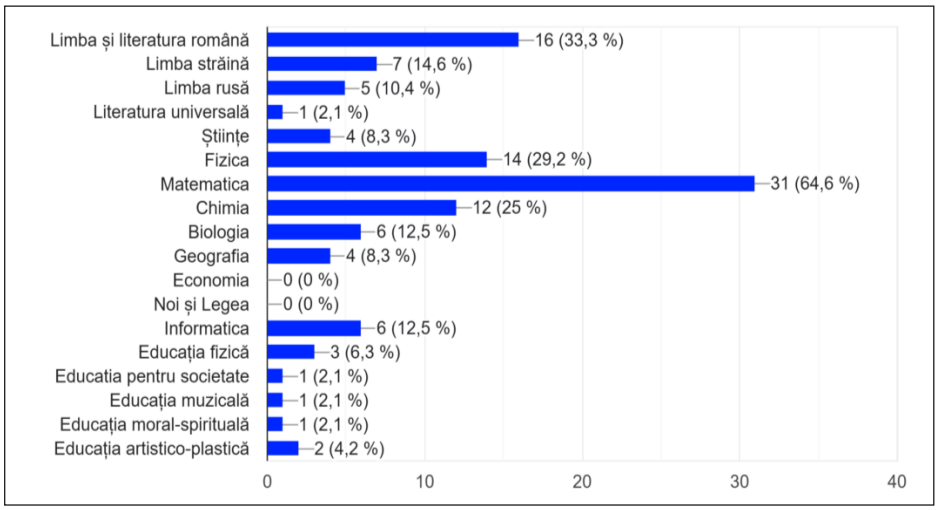

Figura 2. Discipline școlare la care reușita copilului nu este satisfăcătoare

Referitor la *cauzele insuccesului școlar al copilului* lor (fig. 3), părinții au semnalat: *curricula supraîncărcate* – 47,6%, *manualele aglomerate cu informații, teorie* – 39,7%, *interesul scăzut față de școală* – 33,3%, iar 30,2% dintre respondenți au menționat *sistemul rigid de evaluare/notare*:

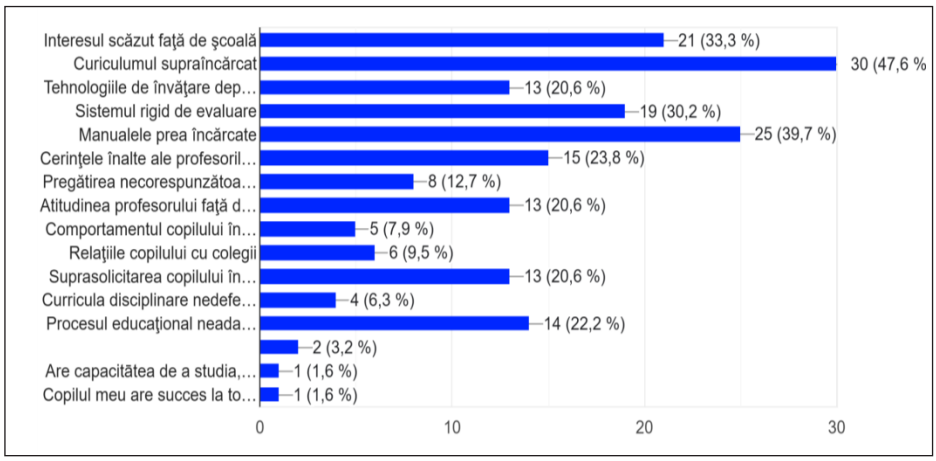

Figura 3. Cauzele nereușitei copilului, în viziunea părinților

Opiniile părinților vizavi de *corectitudinea repartizării orelor la disciplinele școlare* (distribuite grafic în fig.4) nu sunt alarmante, din punctul nostru de vedere, de vreme ce 83,7 din totalul de respondenți susțin, în general că acest lucru le convine într-o măsură mare și suficientă, referindu-se la toate disciplinele. Nu am înregistrat comentarii sau obiecții specifice la LLR, dar contraargumentele din opiniile calitative privitoare la surmenajul elevilor și aglomerarea cu teme de casă și teorie, lipsa de practică, inclusiv a comunicării, urmează a fi conectate în mod echilibrat de către viitorii conceptori de curriculum, dar și de fiecare practician în sala de clasă și în relațiile cu părinții.

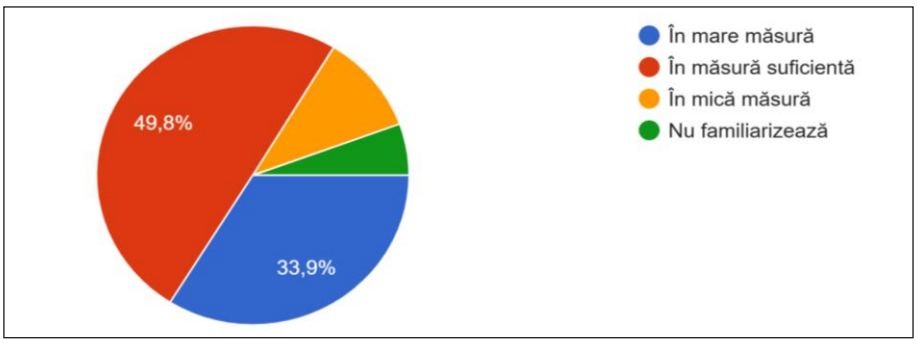

Figura 4. Aprecierea gradului de corectitudine a realizării orelor în Curriculum

Aceeași situație, cu mici diferențe procentuale, care confirmă aspectele pozitive remarcate de părinți, pe marginea *gradului de familiarizare a părinților cu, curricula disciplinare* se relevă mai jos.

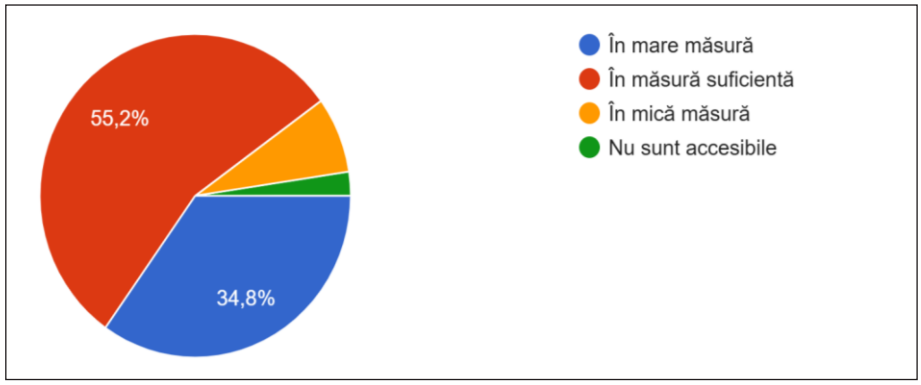

Figura 5. Opinia despre gradul de informare a părinților despre conținuturile curriculare

Astfel, putem conchide că datele culese din prima parte a chestionarului aplicat părinților alolingvi denotă o realitate complexă. Mulți părinți consideră *limba română* fundamentală pentru integrarea și succesul academic al copiilor lor, alții subliniază multitudinea de probleme cu care se confruntă – curricula și manualele încărcate, limbajul

complicat, lipsa suportului părinților din cauza necunoașterii limbii române. Tot în acest context, sunt formulate și unele sugestii privind reducerea curriculumului, implementarea metodelor inovative de predare a disciplinelor pentru a crește motivația studiului, facilitarea caracterului practic al conținuturilor învățării, cât și implicarea activă a părinților în activitățile școlii, nu doar în cele extracurriculare. Fiecare părinte înțelege astăzi că a fi un părinte activ, implicat în educația copilului său nu se reduce doar la înțelegerea nevoilor copilului, dar vizează și expectanțele pe care părinții le au din partea societății, întrucât evoluția și sănătatea copiilor nu este numai responsabilitatea părinților, ci și a societății în ansamblu [7].

Școala și părinții vor putea construi relații de parteneriat viabil și să realizeze cu succes obiectivele educaționale atunci când vor depune toate eforturile pentru crearea și menținerea unei „relații productive predominate de reciprocitate și încredere”[8]. Este recunoscut faptul că numai atunci „ când părinții, elevii si profesorii se consideră unii pe alții parteneri în educație, se creează în jurul elevilor un mediu prietenos și o comunitate de suport care începe sa funcționeze [9]. Alte aspecte care vor desfășura problematica din articolul dat, urmează să scoată în evidență și calitatea cetățeniei responsabile, promovată de Cadrul de referință al Curriculumului National (2017) prin profilul absolvenților, materializată, în special, prin practicarea competențelor de comunicare la diferite niveluri, care, în ultimă instanță, poate avea impact durabil, pozitiv și constructiv asupra relațiilor și coeziunii sociale în stat, favorizând pacea și buna înțelegere, contribuția pentru binele comun.

CONCLUZII

Parteneriatul cu părinții în Republica Moldova nu poate fi eficient fără o abordare diferențiată, adaptată nevoilor lingvistice și culturale ale acestora. Deși există o voință legislativă și instituțională clară pentru promovarea limbii române, succesul demersului depinde de implicarea efectivă a părinților și de sprijinul oferit acestora, dar și de nivelul de responsabilitate și implicare civică, în general. Într-o societate plurilingvă, comunicarea interculturală, empatia și cooperarea rămân esențiale pentru formarea unei generații bine integrate, care respectă valorile constituționale și lingvistice ale statului.

REFERINȚE:

1. VRASMA, E., *Dimensiuni și particularități care definesc parteneriatul educațional* https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Dimensiuni..educational.pdf. [Accesat:5.06.2025]
2. PÂNIȘOARĂ, I.O. *Profesorul de succes*. *59 de principii de pedagogie practică*. Iași: Polirom, 2015. 248 p. ISBN 978-973-46-5277-8
3. Codul Educației al Republicii Moldova, 2014, actualizat 2024. Disponibil: https://www.legis. md/cautare/getResults?doc_id=110112&lang=ro. [Accesat: 9.06.2025]

4. Strategia de dezvoltare *EDUCAȚIA 2030.* Disponibil: https://ipp.md/wp-content/uploads/ 2022/06/Buletin-informativ-aprilie-Educatia-2030.pdf. [Accesat: 22.06.2025]
5. DOROBANȚU-DINA, Roxana, *Parteneriatul educațional școală-familie – factor optimizant în formarea comportamentului prosocial al elevilor*, În: STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE, 2022, nr.9(159), Seria "Științe ale educației" ISSN 1857-2103,ISSN online 2345-1025, p.81-88, https://educational.studiamsu.md/wp-content/uploads/2022/12/11.p.81-88.pdf [Accesat: 11.05.2025]
6. Avizul Curții Constituționale privind modificarea art. 13 din Constituția Republicii Moldova. Disponibil: https://www.constcourt. md/pageview.php?l=ro&id =277 &idc=11 [Accesat: 22.06.2025]
7. STRATAN ,V. *Consolidarea parteneriatului educațional școală – familie pentru asigurarea unei educații incluzive de calitate* . Disponibil: http://dir.upsc. md:8080/xmlui/bitstream/handle/ 123456789/3676/Conf-UPSC-25-03-2022-V1-p182-187.pdf?sequence=1&isAllowed=y [Accesat: 1.07.2025]
8. BEZEDE, R. *Parteneriatul școală-familie: calitate și fiabilitate, 2009.*Disponibil: https://ibn. idsi.md/sites/default/files/imag_file/Parteneriatul%20scoala_familie_0.pdf. [Accesat: 1.07.2025]
9. MARIN, M., *Parteneriate pentru învățare*. Disponibil: https://ipp.md/wp-content/uploads /2017/10 /Sinteza-Marin-Mariana.pdf . [Accesat: 22.05.2025]

N.B. *Studiul a fost elaborat în cadrul Subprogramului "Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar", cod 011401.*

ANALYSIS ON CITIZEN ENGAGEMENT IN PUBLIC ADMINISTRATION, ALSO FROM EDUCATION PERSPECTIVE

ANALIZA IMPLICĂRII CETĂȚENILOR ÎN ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ, INCLUSIV DIN PERSPECTIVA EDUCAȚIEI

CZU: 37.035:351-054.5 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.82**

Armine HOVHANNISYAN, PhD student, Armenia
ORCID: 0009-0007-2579-1346
Email: armine.hovhannisyan1970@gmail.com
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Summary: *This academic paper conducts a general overview on citizen engagement in public administration, emphasizing the importance of active involvement of citizens in decision-making processes. It synthesizes theoretical and practical insights from notable articles to enhance the discourse on citizen engagement. The paper defines citizen engagement through multiple lenses, highlighting its political, social, economic, and cultural dimensions. It underscores the critical role of citizen engagement in ensuring responsive public policies, promoting transparency, and fostering public trust. Furthermore, the significance of leveraging modern technological advancements, such as artificial intelligence and digital platforms, to facilitate dynamic and interactive participation in public administration is discussed. The integration of civic education into curricula to bolster democratic participation and political awareness is advocated. The article aims to provide an analysis of how citizen engagement can be effectively integrated into public administration. By examining theoretical frameworks and practical applications, it serves as an additional resource for policymakers, public administrators, academics, and students. This paper will highlight the benefits of citizen engagement in enhancing the quality of public services, promoting transparency and accountability, and fostering a collaborative approach to governance. Through a detailed exploration of various dimensions, including political, social, economic, and cultural, the article endeavors to elevate the discourse on citizen engagement and offer insights into best practices and innovative approaches.*

Keywords*: citizen engagement, public administration, civic education, dimensions, innovative approaches, best practices.*

INTRODUCTION

Citizen engagement is increasingly recognized as a cornerstone for effective and responsive public administration. It entails the active involvement of citizens, stakeholders, and communities in the decision-making processes of public institu-

tions, encompassing the design, implementation, and evaluation of public policies and programs. This academic paper aims to synergize the theoretical and practical insights from the articles "Theoretical Aspects of Citizen Engagement" and "Education for Citizens Engagement in Public Administration," alongside relevant points from "Monitoring and Evaluation Systems and Citizen Engagement," to elevate the discourse on citizen engagement to a more advanced level.

CITIZEN ENGAGEMENT: DEFINITIONS AND CONNECTIONS

Citizen engagement has been defined in various ways, reflecting its multifaceted nature. According to Ehrlich (2000), it involves promoting the quality of community life through both political and apolitical processes, developing knowledge, skills, values, and motivation [3]. The World Bank (2014) defines it as a two-way interaction between citizens and governments to improve development outcomes [10]. The European Commission supports participatory citizenship characterized by mutual respect and non-violence [6]. While participation refers to conduct, engagement encompasses interest, knowledge, or attention to political issues [11].

In the context of modern technological advancements, citizen engagement involves leveraging innovation, artificial intelligence (AI), and digital platforms to facilitate more dynamic and interactive participation in public administration. According to Smith and Jones (2021), this contemporary approach includes the use of AI-driven data analysis to better understand citizen needs, the deployment of digital platforms for real-time feedback, and the implementation of blockchain technology to ensure transparency and security in public decision-making processes. This definition underscores the transformative potential of technology in enhancing the inclusivity, efficiency, and responsiveness of citizen engagement [3; 10; 6; 11].

The multidimensional approach to civic engagement includes political/legal, social, economic, and cultural dimensions [2]. Political/ legal dimension involves political rights and responsibilities, policy co-creation, advocacy, and non-discrimination. Social dimension relates to co-production and solidarity in services like health and education. Economic dimension addresses labor market relations, anti-discrimination, and anti-corruption efforts. Cultural dimension emphasizes the common cultural heritage and citizen involvement in its protection.

THE ROLE OF CITIZEN ENGAGEMENT IN PUBLIC ADMINISTRATION

Citizen engagement is vital for ensuring that public policies and programs are responsive to citizen needs, promoting transparency and accountability, and enhancing public trust and legitimacy. It can take various forms, including public hearings, citizen advisory committees, and online feedback mechanisms. Brenton Holmes (2011) highlights the importance of viewing citizens as agents rather than targets in policymaking, advocating for co-creation and co-production to foster sustained collaboration between government agencies, non-government organizations, communities, and citizens.

Effective public administration relies on citizen engagement to identify needs, provide feedback, and promote innovation and collaboration. Nduhura et al. (2020) observed that involving citizens allows public administrators to adapt service design to local conditions, enhancing the effectiveness of service delivery.

One practical example of improved citizen engagement through modern technology is found in Estonia. Estonia has been a pioneer in e-governance and digital solutions, leveraging AI and blockchain to enhance transparency, efficiency, and citizen participation in public administration. The X-Road platform, a secure data exchange system, allows citizens to access and interact with various government services online. Additionally, AI-driven analytics are used to understand citizen needs better and tailor services accordingly. According to the Estonian e-Governance Academy, citizens can vote, access medical records, and even start businesses online, illustrating a comprehensive approach to integrating technology in public administration (Estonian e-Governance Academy, 2022).

EDUCATION FOR CITIZEN ENGAGEMENT

Education is crucial for fostering active, informed, and responsible citizens who can effectively contribute to democratic societies. Programs promoting civic education, citizenship education, and participatory democracy should be co-designed with representatives from civil society and other relevant social groups and be tested and integrated into school and university curricula, encouraging active participation in local communities and political knowledge. Knowles' Adult Learning Theory highlights the unique characteristics of adult learners, emphasizing self-concept, readi-

ness to learn, and motivation to learn [5].

Hence, education programs must be designed to empower young people and adults to engage actively in society, providing opportunities for volunteering, community service, and civic action. These programs should also address intersectional factors influencing citizen engagement, including gender, age, disability, education level, and socioeconomic status.

A practical example of an effective education program can be found in Finland's approach to civic education. The Finnish National Agency for Education has integrated civic competence into their national core curriculum, emphasizing the importance of active citizenship, democracy, and human rights. The program encourages students to participate in school councils, local community projects, and national initiatives, fostering a culture of engagement from a young age. This approach has been praised for its effectiveness in creating informed and active citizens (Finnish National Agency for Education, 2022).

Through such programmes, approaches and initiatives, the education for citizen engagement becomes essential in nurturing proactive individuals who later contribute *meaningfully* to democratic governance and public administration processes of their country, community, or global and regional programmes.

MONITORING AND EVALUATION (M&E) SYSTEMS AND CITIZEN ENGAGEMENT

Monitoring and evaluation systems are interconnected with citizen engagement, providing tools to assess the effectiveness of public policies and services. M&E systems rely on performance indicators, data collection, analysis, and feedback mechanisms to inform decision-making and improve program design and implementation.

Hence, effective Monitoring and Evaluation (M&E) systems are integral to the success of citizen engagement initiatives in public administration. A practical example of this can be seen in South Korea's Open Government Data policy. The policy, which was launched in 2013, aims to enhance transparency, accountability, and citizen participation by making government data freely available to the public. The initiative includes a systematic M&E framework that involves various stakeholders, including citizens, non-governmental organizations, and academic institutions, to monitor the effectiveness and impact of the released data.

Through the Open Government Data policy, South Korean citizens can access a vast array of information, ranging from transportation and healthcare statistics to environmental data. This open access has empowered citizens to engage actively with public affairs, provide feedback, and contribute to policy-making processes. According to the Korea Data Agency, the policy has led to significant improvements in government accountability and service delivery, with a notable increase in public trust and participation (Korea Data Agency, 2021).

This one example from South Korea's Open Government Data policy experience illustrates the vital role of robust M&E systems in facilitating citizen engagement and ensuring how important is for public policies and services to meet the needs and expectations of its people.

Three prominent examples of advanced National Monitoring and Evaluation Systems (NMES) can be found in Canada, the United Kingdom, and Australia.

Canada established its NMES in 1994 with the adoption of the Results-Based Management and Accountability Framework (RBM). The RBM's particular advantage lies in its comprehensive approach to integrating performance measurement with program evaluation. The value-added of the Canadian NMES is its focus on outcomes and the utilization of evidence-based decision-making, which enhances the efficiency and effectiveness of public services. Proven benefits for Canadian citizens include improved service delivery, increased government accountability, and enhanced public trust [8].

The United Kingdom's NMES, formalized with the launch of the Government Efficiency Strategy in 2007, is another example of a well-developed system. This framework employs a performance-based budgeting approach, aligning resources with desired outcomes. The key advantage of the UK's NMES is its emphasis on transparency and accountability, ensuring that government spending produces tangible results. The value-added is seen in the systematic use of data to inform policy decisions, improving the allocation of public funds. For UK citizens, the proven benefits include more effective public services, financial savings, and increased public trust in government operations [9].

Australia's NMES, implemented with the Public Governance, Performance, and Accountability Act of 2013, emphasizes the integration of performance information into the management cycle of public administration. The advantage of this system is its holistic approach to linking planning, budgeting, and reporting processes. The

value-added is the creation of a culture of continuous improvement and accountability within government agencies. Australian citizens benefit from enhanced service quality, more responsive public administration, and greater transparency in government operations [1].

CONCLUSIONS

Citizen engagement is a fundamental component of democratic governance and effective public administration. It requires active participation, informed decision-making, and a supportive institutional and political environment. Education plays a pivotal role in equipping citizens with the knowledge and skills necessary for meaningful engagement. Monitoring and evaluation systems provide the tools to assess and improve the responsiveness of public policies and services, fostering trust and accountability.

BIBLIOGRAPHY:

1. Australian Department of Finance. Public Governance, Performance, and Accountability Act, 2016.
2. CHECKOWAY, Y.B., & ALDANA, A. Four Forms of Youth Civic Engagement for Diverse Democracy. Children and Youth Services Review, 2013, 35(11), 1894-1899. DOI: 10.1016/j.childyouth.2013.09.005.
3. EHRLICH, T., HOEKEMA, DAVID A. Civic Responsibility and Higher Education. Academe, 2000, 86(5):79. DOI:10.2307/ 40251931.
4. HOLMES, B. Citizens' Engagement in Policymaking and the Design of Public Services. Research Paper, 2011, no.1 2011–12. Parliamentary Library. Parliament of Australia, Department of Parliamentary Services. ISBN 1834-9854.
5. KNOWLES, M.S. The Modern Practice of Adult Education: From Pedagogy to Andragogy. Englewood Cliffs: Prentice Hall/ Cambridge, 1988. ISBN-10 0842822135.
6. KREK, J., LOSITO, B., RIDLEY, R., & HOSKINS, B. Good Practices Report Participatory Citizenship in the European Union Institute of Education. Report 3, European Commission, 2012. ISBN 9780854329397.

7. NDUHURA, A. Governing with Citizens' Extended Theory in the Practice of Procurement and Public Private Partnerships – A Developing Country's Perspective in the Energy Sector. African Journal of Governance and Development, 2020, Vol 9 No1.
8. Treasury Board of Canada Secretariat. Results-Based Management and Accountability Framework, 2015.
9. UK Government Efficiency Office. Government Efficiency Strategy, 2018.
10. World Bank Issue Brief: Strategic Framework for Mainstreaming Citizen Engagement in World Bank Group Operations, 2014.
11. ZANI, B., & BARRETT, M. (Eds.) Engaged Citizens? Political Participation and Social Engagement among Young People, Women, Minorities and Migrants. Human Affairs, July 2012, 22(3).

COMPETENȚELE CADRULUI DIDACTIC DIN PERSPECTIVA EDUCAȚIEI INCLUZIVE

TEACHING STAFF COMPETENCES FROM THE PERSPECTIVE OF INCLUSIVE EDUCATION

CZU: 376.112.4 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.83**

Mădălina MIȘCALENCU, *drd***.** *România*
ORCID: 0000-0002-9584-4171
E-mail: miscalencu@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Ensuring the possibility of participation in education for all children, regardless of how different they may be, as well as the emphasis placed on the valorization of human diversity within the school, presupposes a series of qualities from the teaching staff, but also the necessary skills in carrying out activities in which they are involve students with CES. The teacher's awareness of the level of professional competence he/she possesses, as well as his/her willingness to improve in the conditions of inclusive education, are qualities that will help him/her ensure an inclusive environment at the level of the class/group of students that he/she will coordinate. The ability of the teacher to adapt the training process, to adapt the didactic strategies to the needs of each individual and to ensure a friendly climate that stimulates creativity and collaboration between students, demonstrates a good psycho-pedagogical professional training. The training and development of pedagogical skills are essential both for achieving the educational, social and professional integration of children with CES, as well as for making the most of their potential.*

Keywords: *children/ students with CES, competence, inclusion, inclusive education, teaching staff.*

Politicile educaționale de la sfârșitul secolului trecut au adus în prim plan ideea de acceptare a diversității umane și de valorizare a oportunităților oferite educației de către diversitatea experiențelor. Asigurarea accesului la educație pentru toți copiii la toate nivelurile de învățământ, dar și la informare și orientare școlară și profesională, au fost menționate pentru prima dată în articolele *Convenției cu privire la drepturile copilului* în 1989. „Statele părți recunosc dreptul copilului la educație și, în vederea asigurării exercitării acestui drept în mod progresiv și pe baza egalității de șanse" [12].

Un alt moment important pentru educația incluzivă a fost *Conferința Mondială de la Jomtiem*, Thailanda din anul 1990, în cadrul căreia se făcea apel la respectarea dreptului fundamental la educație al fiecărui copil. Educația pentru toți impunea transformarea structurilor educaționale astfel încât să fie în măsură să primească și să sprijine toți copiii, „adaptarea ofertei educaționale astfel încât să poată satisface cerințele educaționale ale unei mari diversități de copii, fiecare având particularitățile de învățare și de dezvoltare

proprii, pe care școala nu le poate ignora”. Documentul făcea referire și la importanța pregătirii cadrelor didactice, necesară pentru a putea oferi suport educațional tuturor copiilor, dar și pentru a crea o legătură cu comunitatea [8, p. 11].

După *Conferința Mondială UNESCO asupra educației speciale de la Salamanca* (7 – 10 iunie 1994) au fost utilizați în mod frecvent termenii de *incluziune școlară* și *educație incluzivă* care făceau referire la crearea „unor școli pentru toți care să includă toți copiii, să respecte diferențele dintre aceștia, să sprijine elevii în activitatea de învățare și să răspundă cerințelor individuale”, încurajând cooperarea, toleranța și respectul față de copiii cu dizabilități [2].

În prezent, educația incluzivă presupune un proces continuu de adaptare a instituției școlare și de perfecționare a resursei umane, pentru a facilita accesul la educație a tuturor elevilor din cadrul unei comunități. Totodată școlile incluzive asigură, prin intermediul cadrelor didactice, o educație eficientă tuturor beneficiarilor direcți, indiferent de diferențele lor individuale sau nevoile speciale. În acest sens, rolul cadrelor didactice este foarte important în implementarea și promovarea unei educații incluzive eficiente. Abilități precum, adaptarea lecțiilor la specificul și nevoile elevilor, crearea în clasă a unui climat prietenos, capacitatea de a lucra în echipă cu ceilalți profesori și specialiști din unitatea școlară, dar și de a stabili relații de colaborare cu elevii și părinții acestora, se formează prin intermediul programelor și cursurilor de formare continuă.

Formarea și îmbunătățirea *competențelor profesionale* reprezintă obiective ale programelor de formare profesională continuă. Noțiunea de „competență” apare pentru prima dată la sfârșitul secolului al XX-lea, fiind utilizată în domeniul calificărilor profesionale. În domeniul educațional, termenul a fost introdus mai târziu, începând cu anul 2001 cu înțelesul de finalitate educațională [1, p. 20].

Competențele pe care le poate dobândi un cadru didactic prin dezvoltarea profesională, conform cadrului legislativ din țara noastră, sunt [11, p.43]:

1. Competenţe pedagogice;
2. Competenţe sociale;
3. Competenţe referitoare la organizarea şi conducerea clasei şi a organizaţiei şcolare;
4. Competenţe profesional-ştiinţifice;
5. Competenţe info-documentare;
6. Competenţe de management al carierei şi al dezvoltării personale.

Raportându-ne la acest sistem putem identifica competențele necesare profesorului care asigură o educație incluzivă.

1. ***Competenţe pedagogice*** – exprimate în etapele de organizare a procesului de instruire (proiectarea, desfășurarea și evaluarea procesului educativ). Aceste competențe implică folosirea cunoștințelor pe care le deține cadrul didactic pentru a concepe experiențe de învățare.

Înțelegerea diversității elevilor și a nevoilor acestora reprezintă o competență necesară în lucrul cu elevii cu CES, pe care o poate dobândi cadrul didactic. Totodată, cadrul

didactic trebuie să aibă abilitatea de a recunoaște nevoile individuale ale elevilor și de a răspunde adecvat capacității de învățare a fiecăruia, inclusiv elevilor cu dizabilități.

Competențe în adecvarea curriculumului și a strategiilor de predare. Cadrul didactic trebuie să dețină capacitatea de a adapta curriculumul și metodele de predare pentru a răspunde nevoilor diferite ale elevilor. Astfel, un curriculum școlar adecvat pentru elevii cu CES presupune dezvoltarea unor domenii ce țin de personalitatea elevului, educația morală, religioasă și estetică, de dobândirea unei autonomii de muncă, precum și dezvoltarea psihomotricității.

a) Dezvoltarea trăsăturilor de personalitate din domeniul afectiv, motivațional, caracterial și al socializării presupun:

- formarea la elevul cu CES a unei imagini de sine pozitive, astfel încât să aibă încredere în propria persoană și în capacitățile sale, să-și accepte aspectul fizic sau imperfecțiunile corporale;
- stimularea motivațiilor extrinsece și intrinsece în activitatea didactică, astfel încât să se poată ajunge la o creștere a randamentului școlar;
- îmbunătățirea relațiilor cu colegii și cu cei din jur, stabilirea unor relații de adaptare și integrare la nivel de micro și macrogrup social;
- dezvoltarea abilităților de autoreglare emoțională, gestionarea emoțiilor disfuncționale care au un efect negativ asupra comportamentului;
- dezvoltarea autonomiei personale și sociale astfel încât elevul să se poată adapta inter și intra-personal, să capete independență în contextul mediului înconjurător, să dobândească capacități și resurse de adaptare și integrare socială, să manifeste respect pentru alte persoane etc. [13, p.277].

b) Formarea deprinderilor de muncă independentă presupune capacitatea elevului de a-și organiza activitatea de învățare, de a se implica în activitățile casnice, de a participa la activități extrașcolare etc.

c) Educația morală, religioasă și estetică presupune interiorizarea, de către elevi, a normelor, regulilor și valorilor morale, formarea valorilor artistice, implicarea elevilor în diferite activități cu caracter etic sau estetic etc.

d) Dezvoltarea armonioasă a conduitelor psihomotrice, implică deprinderi psihomotrice de bază (locomoție, scris, gesturi), face posibilă adaptarea socială (stabilirea unor modalități de comunicare interpersonală), adaptarea estetică (tehnici de expresie corporală) etc. [4].

Pentru a putea adapta curriculumul școlar la nevoile diferite ale elevilor, cadrul didactic trebuie să dețină abilitatea de a utiliza tehnici și strategii diferite care să implice toți elevii în mod activ, astfel încât să le capteze interesul. În acest sens, profesorul trebuie să aibă capacitatea de a stârni curiozitatea elevilor prin introducerea în activitatea de predare a unor elemente de noutate, folosirea unor exemple sau abordarea unor teme care au legătură cu domeniile de interes ale acestora. Utilizarea activităților de grup ca formă de organizare a activității didactice sau utilizarea studiului de caz ca metodă de învățământ, prin intermediul căruia elevii se confruntă cu o situație de viață reală sau una

ipotetică, în vederea studierii sau rezolvării lui. Strategiile de predare trebuie să fie alese în funcție de cunoștințele pe care trebuie să le transmită elevilor [7].

2. ***Competenţe sociale*** – capacitatea cadrului didactic de a interacționa cu elevii, părinții și celelalte cadre didactice, precum și capacitatea acestuia de a iniția parteneriate cu membrii comunității.

În activitățile în care sunt incluși și elevi cu CES, cadrul didactic trebuie să dețină *competența de a gestiona diversitatea elevilor* din clasa/ grupul pe care-l conduce. Trebuie să fie deschis față de diversitatea elevilor din punct de vedere al caracterelor, stilurilor de învățare, sexelor, grupelor de vârstă, nevoilor de învățare etc. [10].

Acceptarea și promovarea diversității în educație presupune oferirea în mod echitabil de drepturi și șanse la educație tuturor copiilor, precum și crearea condițiilor pentru participarea și implicarea deplină și activă a acestora pe baza unui set comun de valori și a unui sentiment comun de apartenență la școala din care fac parte [3, p.11]. Cadrul didactic trebuie să aibă abilitatea de a crea un mediu de învățare incluziv care se bazează pe respect și acceptare și care promovează colaborarea și înțelegerea între elevi, indiferent de dizabilitatea acestora, orizonturile culturale și socio-economice.

Empatie – capacitatea cadrului didactic de a înțelege nevoile elevului cu CES și problemele cu care se confruntă acesta.

Competențe în colaborarea și comunicarea cu cadrele didactice, cu specialiștii din domeniul educației, cu elevii și părinții acestora, dar și cu comunitatea.

Comunicarea cu colegii și specialiștii din domeniul educației poate duce la îmbunătățirea activității didactice prin schimburile de experiență care se realizează și în urma cărora se pot găsi soluții eficiente la problemele care apar.

Elevii cu CES au nevoie de activități de predare-învățare diferențiate și individualizate, au nevoie de sprijin atât din partea cadrelor didactice, cât și din partea colegilor. Profesorului îi revine rolul de a sprijini învățarea la copii prin particularizarea conținutului programei școlare astfel încât informațiile transmise să fie formulate clar și pe înțelesul copiilor, iar sarcinile de lucru să fie corect formulate și accesibile, astfel încât potențialul fiecărui copil să fie valorificat la maximum. Strategiile didactice pe care cadrul didactic le utilizează la clasă au ca efect optimizarea comunicării cu elevii cu CES, aceasta oferind suportul pe care se sprijină, atât actul învățării, cât și integrarea școlară și socială a acestor copiii [6].

În comunicarea cadrului didactic cu părinții, fiecare dintre aceștia trebuie să-și asume rolurile potrivite experienței avute, cadrul didactic contribuie cu experiența sa de la clasă, iar părintele oferă perspectiva sa asupra copilului său, astfel încât să se poate crea parteneriatul cadru didactic-părinte.

Comunicarea cadrului didactic cu comunitatea se materializează prin încheierea de parteneriate în cadrul cărora se vor desfășura activități cu tematici despre integrarea fizică, funcțională, socială și organizațională a persoanelor cu CES. Participarea elevilor cu CES la evenimente desfășurate în cadrul comunității, vor familiariza membrii comunității locale atât cu problemele și nevoile cu care se confruntă persoanele cu CES,

cât și cu aptitudinile și priceperile elevilor cu CES, sprijinind în acest sens, integrarea acestora în comunitate, dar și pe piața muncii.

3. ***Competenţe referitoare la managementul clasei și a organizaţiei şcolare*** – gestionarea eficientă a problemelor apărute la nivelul clasei sau a școlii.

Activitatea cadrului didactic la clasă nu se axează doar pe activitatea de predare-învățare-evaluare, acesta conduce întreg procesul instructiv-educativ pe care îl organizează, îl adaptează, îl dirijează și evaluează. Totodată, se preocupă de crearea unui climat educațional pozitiv pentru grupul pe care îl coordonează, fiind un manager educațional. La clasă, foarte importantă este comunicarea cadrului didactic cu elevii, ajungând prin intermediul acesteia să le influențeze comportamentul de învățare, să le direcționeze parcursul educațional, profesional și personal. Este important să se dezvolte strategii eficiente de gestionare a comportamentului pentru a asigura un mediu de învățare pozitiv și sigur pentru toți elevii [9, p.9].

4. ***Competenţele profesional-ştiinţifice*** sunt evidențiate prin:

- capacitatea cadrului didactic de a conduce procesul didactic de predare-învățare-evaluare și de a valorifica cunoștințele științifice de specialitate, psihopedagogice și metodice;
- capacitatea de a adapta activitățile didactice în proiectarea didactică în funcție de particularități de vârstă și individuale ale elevilor, dezvoltarea cognitivă, achizițiile dobândite și nevoile acestora;
- abilitatea de a elabora și de a utiliza instrumente de evaluare specifice procesului instructiv-educativ, dar și nivelului de pregătire al elevilor;
- priceperea de a forma elevilor competențe de învățare, interpersonale, interculturale, civice, sociale [14].

5. ***Competenţe tehnice și tehnologice*** – utilizarea tehnologiei asistive permite persoanelor cu CES să-și valorifice întregul potențial în activitățile cotidiene.

Aceste competențe pot fi aplicate în multe contexte:

- abilitatea de a folosi dispozitivele IT;
- capacitatea de a proiecta și de a desfășura activități cu mijloace tehnice moderne;
- capacitatea de a folosi mijloace multimedia în procesul instructiv-educativ prin utilizarea de software educațional în procesul de predare-învățare;
- abilitatea de a accesa resurse de informații, în scopul documentării [5];
- folosirea de tehnici pentru producerea, prezentarea sau înțelegerea unor informații complexe [1, p.24].

6. ***Competenţe de management a carierei şi a dezvoltării personale*** – participarea cadrului didactic la programe și cursuri de formare continuă, în urma unei autoevaluări corecte a nivelului pregătirii profesionale.

Competențele de management a carierei:

- capacitatea de autoformare;

- capacitatea de dezvoltare profesională prin informarea continuă asupra tendințelor novatoare și identificarea aspectelor din propria activitate care necesită schimbare/îmbunătățire;
- abilitatea de a identifica corect competențele pe care le deține și capacitatea de a-și stabili propriul program de înbunătățire a acestora prin manifestarea unei atitudini critice asupra propriilor activități didactice [5].

Cadrele didactice trebuie să fie în permanență deschise la învățarea continuă și să urmărească mereu să-și înbunătățească abilitățile și cunoștințele în domeniul educației incluzive.

Competențele cadrelor didactice sunt fundamentale pentru promovarea unei educații incluzive și echitabile. Prin comunicarea eficientă, înțelegerea diversității, adaptabilitatea, utilizarea tehnologiei și oferirea de suport emoțional, cadrele didactice pot crea un mediu de învățare în care toți elevii se simt acceptați și încurajați să-și dezvolte abilitățile și cunoștințele.

REFERINȚE:

1. ARDELEAN, A. (coord.), MÂNDRUȚ, O. *Didactica formării competențelor. Cercetare, dezvoltare, inovare, formare.* Arad: „Vasile Goldiș" University Press, 2012. Disponibil: https://www.uvvg.ro/docs/cercetare/cdep/Didactica-competente-final.pdf [Accesat în data de 29.08.2022].
2. Asociația RENINCO România. Conferința Naţională*, Parteneriatul Educaţional Şcoală-Familie, exemple de bună practică incluzivă în şcoala românească* - extras din prefață. Bucureşti, 2014. Disponibil: https://www.reninco.ro/images/Declaratia%20de%20la%20Salamanca.pdf [Accesat în data de 02.06.2023].
3. Consiliul Europei. *Un cadru-model pentru strategia de integrare interculturală la nivel național Strategii de integrare interculturală: gestionarea diversității ca oportunitate*. https://rm.coe.int/comitetul-director-pentru-antidiscriminare-diversitate-si-incluziune-c/1680a65f40 [Accesat în data de 04.03.2024].
4. ** *Dezvoltarea psihomotrică - un factor important în evoluția vieții*. Disponibil: https://www.scrigroup.com/educatie/psihologie-psihiatrie/Dezvoltarea-psihomotrica-un-fa43461.php [Accesat 02.03.2024].
5. EduForms. *Educație incluzivă de calitate prin formare profesională continuă. Competență didactică şi exigenţe profesionale*. Disponibil: https://eduform.snsh.ro/baza-de-date-online-cu-resurse-educationale-pentru-sustinerea-educatiei-incluzive-de-calitate/competenta-didactica-si-exigente-profesionale [Accesat în data de 06.03.2024].
6. EduForms. *Educație incluzivă de calitate prin formare profesională continuă. Metode şi tehnici generale de comunicare eficientă pentru copiii cu C.E.S.* Disponibil: https://eduform.snsh.ro/baza-de-date-online-cu-resurse-educationale-pentru-sustinerea-educatiei-incluzive-de-calitate/metode-si-tehnici-

generale-de-comunicare-eficienta-pentru-copiii-cu-c-e-s [Accesat în data de 05.03.2024].

7. GHERGUȚ, A. *Psihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale Strategii de educație integrate*. București: Polirom, 2001. Disponibil: file:///C:/Users/40765/Downloads/pdfcoffee.com_alois-ghergut-psihopedagogia-persoanelor-cu-cerinte-speciale-2-pdf-free.pdf [Accesat 03.03.2024].
8. GHERGUȚ, A., FRUMOS, L. *Educația incluzivă. Ghid metodologic*. Iași: Polirom, 2019.
9. IONESCU, M. (coord. științific), BOJA, A. *Formarea competențelor de management al clasei de elevi în perioada pregătirii inițiale a cadrelor didactice*, rezumat teză de doctorat. Cluj – Napoca 2011. Disponibil: https://doctorat.ubbcluj.ro/sustinerea_publica/rezumate/2011/stiinte-ale-educatiei/boja_alina_ro.pdf [Accesat în data de 06.03.2024].
10. Living Democracy. *Cunoașterea și înțelegerea diferitelor tipuri de diversitate din școală*. https://www.living-democracy.com/ro/principals/learning/preparation/knowing-and-understanding-the-different-kinds-of-diversity-at-school/ [Accesat în data de 04.03.2024].
11. Ministerul Educației. Ordin Nr. 5561/7.11.2011 pentru aprobarea Metodologiei privind formarea continuă a personalului din învățământul preuniversitar", Art. 98. Disponibil: https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Invatamant-Preuniversitar/2016/resurse%20umane/formarea%20continua/OM%205561_2011%20Metodologie%20privind%20formarea%20continu%C4%83%20a%20personalului%20din%20%C3%AEnv%20preuniv.pdf [Accesat în data de 22.02.2024].
12. Monitorul Oficial al României. *Convenție cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989*, nr. 109/28 sep. 1990, Art. 28, alin. (1). Disponibil: https://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=28213 [Accesat în data de 05.06.2023].
13. PĂUNESCU, C. et al. *Terapia educațională integrată*. București: Pro Humanitate, 1997. I.S.B.N. 973-97313-1-7. Disponibil: https://ro.scribd.com/document/394244222/terapia-educationala [Accesat 02.03.2024].
14. ZAHARIA, S. *Competențele didactice ale profesorului eficient*. Disponibil: https://www.cjrae-cs.ro/assets/documente/mat_consiliere/Eseu_Pedagogic_2.pdf [Accesat 06.03.2024].

ARMONIZAREA EDUCAȚIEI PENTRU MEDIU CU POLITICILE UNIUNII EUROPENE ȘI STRATEGIILE NAȚIONALE

HARMONIZING ENVIRONMENTAL EDUCATION WITH EUROPEAN UNION POLICIES AND NATIONAL STRATEGIES

CZU: 37.033:061.1EU **https://doi.org/10.59295/spd2025s.84**

Alisa MOŞNEAGA
ORCID: 0009-0009-2459-3596
E-mail: alisa.mosneaga@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Marianna SAVVA
ORCID: 0000-0003-0618-5360
E-mail: marianna.savva@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Olga DARII
ORCID: 0009-0001-2319-8350
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Anton DANICI
ORCID:0000-0003-2791-7612
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Serghei PASCARI
ORCID: 009-0003-2951-2405
E-mail: pascariserghei@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Environmental education is pivotal in fostering sustainability and ecological responsibility. This study examines the impact of environmental education on cultivating environmentally conscious attitudes and behaviors within communities. Employing diverse research methods, the article explores effective educational strategies and their practical application in promoting sustainability. The findings highlight the critical need to integrate environmental education into academic curricula to support sustainable development goals and address current ecological challenges.*

Keywords: *environmental education, sustainability, sustainable development.*

INTRODUCERE

Astăzi, umanitatea se confruntă cu grave probleme de mediu care pun în pericol atât existența noastră, cât și echilibrul naturii. An de an, starea mediului se înrăutățește: pădurile dispar treptat, deșerturile avansează, terenurile agricole se erodează, poluarea

crește alarmant, stratul de ozon devine tot mai fragil, efectul de seră se amplifică, iar multe specii de plante și animale sunt amenințate cu extincția. Aceste semnale ne arată că natura, dintr-un partener de nădejde, poate deveni un adversar redutabil.

În contextul provocărilor globale legate de schimbările climatice, pierderea biodiversității și degradarea resurselor naturale, educația pentru mediu devine un pilon strategic pentru dezvoltarea durabilă. Organizațiile internaționale, precum UNESCO și ONU, subliniază rolul educației în atingerea Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă (Agenda 2030, SDG 4.7), punând accent pe formarea unei culturi ecologice și a unui comportament responsabil [1].

Republica Moldova, deși stat mic și cu resurse limitate, se confruntă cu aceleași provocări majore ca Uniunea Europeană: poluarea aerului și a apelor, gestionarea deșeurilor, defrișările, urbanizarea nesustenabilă. În acest context, educația pentru mediu capătă importanță strategică. Scopul acestui articol este de a analiza situația educației pentru mediu în Republica Moldova, în raport cu practicile Uniunii Europene, evidențiind progresele, dificultățile și oportunitățile.

Primele preocupări privind integrarea dimensiunii ecologice în educație au apărut în anii ’60 ai secolului XX, ca răspuns la intensificarea poluării, dispariția unor specii și impactul crescând al activității umane asupra mediului. Conștientizarea acestor riscuri a dus la apariția educației ecologice (EE), orientată către transmiterea unor cunoștințe și atitudini care să sprijine protecția ecosistemelor și conservarea naturii. De la studiul naturii în anii 1960, concentrat pe înțelegerea ecosistemelor, până la parteneriatele complexe din anii 2000 care implică diverse grupuri sociale, această disciplină a răspuns provocărilor timpului. Pentru o privire detaliată asupra acestor transformări, se poate consulta tabelul 1, care sintetizează principalele tendințe cheie .

Tabelul 1. Evoluția educației pentru dezvoltare durabilă (1960–2000) [2]

Perioada	Tendință	Descriere	Direcții noi
1960	Studiul naturii	Învățarea despre plante, animale și sistemele fizice care le susțin, condusă de experți cu focus academic (biologie, geografie).	Baza pentru dezvoltările ulterioare
1970	Educația outdoor/ aventură	Creșterea utilizării mediului natural pentru experiențe practice, dezvoltarea centrelor de educație outdoor/ investigație.	Lucrări de teren → Studii rurale, Educație în aer liber Studii urbane → Ecologie urbană Educație despre patrimoniu
1980	Educația globală	Dezvoltarea educației de mediu cu o dimensiune politică, clarificarea valorilor prin experiențe personale.	Educație pentru pace Educație pentru drepturile omului Educație pentru Pământ

1990	Împuternicire (Empowerment)	Educația pentru acțiune participativă, rezolvarea problemelor socio-ambientale și schimbarea comportamentelor.	Accent pe anticipare și responsabilitate
2000	Parteneriate	Elevi, studenți, profesori, ONG-uri, politicieni lucrând împreună pentru a rezolva probleme socio-ecologice.	Integrarea tuturor direcțiilor anterioare într-un concept unitar

Conferința de la Stockholm (1972) și Declarația de la Tbilisi (1977) au consacrat această direcție, stabilind obiective precum înțelegerea relațiilor complexe dintre natură și societate și dezvoltarea capacității cetățenilor de a acționa responsabil față de mediu.

Totuși, realitatea anilor ’80 a arătat că degradarea mediului continua să se accentueze, iar problemele sociale și economice se corelau direct cu cele ecologice. Raportul „Brundtland” (1987) a introdus astfel termenul de dezvoltare durabilă, definită ca echilibrul dintre nevoile generației prezente și drepturile generațiilor viitoare. Conceptul a lărgit perspectiva, trecând dincolo de protecția naturii și incluzând dimensiunile economice, sociale, culturale și morale ale dezvoltării.

Această schimbare de viziune a condus, în anii ’90, la formularea și extinderea Educației pentru Dezvoltare Durabilă (EDD). Spre deosebire de EE, care se concentra pe conservarea mediului, EDD promovează o abordare holistică, unde sustenabilitatea este privită ca o integrare a dimensiunilor ecologice cu cele socio-economice și culturale. Conferințele internaționale majore – Rio de Janeiro (1992), Johannesburg (2002), Rio+20 – au confirmat educația ca pilon central al sustenabilității, recomandând includerea principiilor dezvoltării durabile în toate nivelurile sistemului educațional [3].

Astăzi, UNESCO promovează EDD ca un proces continuu, destinat tuturor categoriilor de populație, de-a lungul întregii vieți. Accentul se pune nu doar pe transmiterea de cunoștințe, ci și pe formarea unor valori, atitudini și competențe care să permită indivizilor să participe activ la luarea deciziilor și la gestionarea responsabilă a resurselor.

La nivel teoretic, educația pentru mediu se bazează pe principii fundamentale: orientarea axiologică (respectul față de viață și resursele limitate ale planetei), orientarea pragmatică (formarea de deprinderi pentru acțiuni concrete în protecția mediului) și abordarea holistică (înțelegerea interdependenței dintre om, societate și natură). Aceste principii constituie fundamentul curricular și metodologic pe care trebuie să se sprijine procesul educațional.

Astfel, trecerea de la educaţia ecologică la educaţia pentru dezvoltarea durabilă reflectă maturizarea unei viziuni: de la educația centrată pe protecția mediului, la educația orientată spre sustenabilitatea globală a societății. Mediul rămâne esențial, dar este văzut ca parte a unui sistem complex în care factorii sociali, economici, politici și culturali sunt interdependenți și trebuie armonizați pentru un viitor durabil.

La nivel internațional, documente fundamentale precum Declarația de la Stockholm (1972), Agenda 21 (1992), Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ONU, 2015) și Strategia UNESCO privind educația pentru dezvoltare durabilă au subliniat importanța integrării educației de mediu în toate formele de instruire, de la școala primară la formarea profesională și educația adulților [1,4,5].

Republica Moldova, ca stat parte la Convenția de la Aarhus (1999) [6] și la numeroase tratate internaționale, a recunoscut rolul educației ecologice în politicile sale naționale. Strategia de mediu 2014–2023 a prevăzut măsuri pentru consolidarea cadrului educațional în domeniul protecției mediului, iar noua Strategie de mediu 2024–2030 accentuează integrarea transversală a educației pentru mediu în toate sectoarele, promovarea parteneriatelor și modernizarea instrumentelor didactice [8,9].

ANALIZA STADIULUI ACTUAL AL EDUCAȚIEI PENTRU MEDIU ÎN REPUBLICA MOLDOVA

Potrivit raportului privind educația pentru mediu în Armenia, Belarus, Moldova și Ucraina, situația Republicii Moldova reflectă atât realizări, cât și dificultăți semnificative în acest domeniu. Deși cadrul legislativ național include prevederi clare pentru integrarea principiilor dezvoltării durabile în educație, implementarea acestora este fragmentată și depinde în mare măsură de proiectele finanțate de donatori externi. Educația pentru mediu este prezentă în programele școlare prin discipline opționale și activități extracurriculare, însă coerența și aplicabilitatea practică a acestora rămân limitate. În învățământul profesional și superior, specialitățile de mediu există, dar se confruntă cu scăderea atractivității și prestigiului, ceea ce reduce interesul tinerilor pentru domeniu. Un rol esențial îl joacă organizațiile societății civile, care dezvoltă proiecte educaționale, creează materiale didactice și desfășoară campanii de sensibilizare, suplinind lipsurile instituționale. Astfel, educația pentru mediu în Republica Moldova se conturează ca un domeniu aflat între oportunitățile generate de angajamentele internaționale și barierele interne legate de resurse, guvernanță și sustenabilitate [7].

Pentru a înțelege mai clar evoluția direcțiilor de politici și a priorităților în domeniul educației pentru mediu, este prezentată o comparație între Strategia de mediu a Republicii Moldova pentru anii 2014–2023 și cea pentru perioada 2024–2030. Tabelul de mai jos evidențiază principalele asemănări și diferențe dintre cele două documente strategice, subliniind modul în care obiectivele și acțiunile în domeniul educației ecologice au fost consolidate și adaptate la noile provocări și angajamente internaționale.

Tabelul 2. Analiza comparativă a Strategiilor de Mediu [8, 9]

Obiective tematice	Prioritate pe calitatea mediului (aer, apă), biodiversitate, legislație, educație ecologică – dar implementare limitată.
	Abordare integrată: guvernanță, poluare, resurse (apă, sol, minerale), biodiversitate, schimbări climatice, deșeuri, substanțe chimice, adaptare climatică
Cadru strategic	Centrat pe consolidarea cadrului legislativ și pilotarea unor inițiative (inclusiv educație ambientală).
	Aliniat la Agenda 2030, Pactul Verde European, Acordul de Asociere cu UE și legislație comunitară; integrare trans-sectorială
Curricula şcolară	Introducerea disciplinei opționale „Educație ecologică” (2016). Tradiția „Orei ecologice”.
	Opționalul rămâne, dar aplicarea variază mult între școli. Apare integrarea treptată a schimbărilor climatice în curricula de bază (proiecte pilot cu PNUD
Educaţia pentru mediu	Educația ecologică inclusă ca obiectiv transversal; promovarea cursurilor opționale în școli și materiale informative; activități tradiționale (concursuri, acțiuni de plantare).
	tratată ca **prioritate distinctă**; accent pe integrarea competențelor de mediu în curricula obligatorie, formarea cadrelor didactice și parteneriate instituționale.
Învăţământul profesional	Proiecte sprijinite de donatori (ADA, GIZ) pentru ecologizarea programelor și introducerea modulelor verzi.
	În 2023–2024 s-au introdus noi module de energii regenerabile în învățământul tehnic, ca parte a angajamentelor UE.
Învăţământ superior	Universitățile ofereau programe de ecologie și protecția mediului;
	Universitățile participă la proiecte Erasmus+ și Horizon Europe.
Instrumente şi mecanisme	Planuri de acțiuni sectoriale, materiale educaționale distribuite cu sprijinul Ministerului Mediului și al ONG-urilor.
	Crearea de centre educaționale verzi, programe de formare continuă pentru profesori și funcționari publici, campanii naționale de sensibilizare.
Parteneriate	Crearea de centre educaționale verzi, programe de formare continuă pentru profesori și funcționari publici, campanii naționale de sensibilizare.
	Consolidarea parteneriatelor cu universități, ONG-uri și instituții europene; rețele de cooperare pentru educația ecologică.
Finanţare	Resurse financiare reduse, sprijin esențial din partea donatorilor externi.
	Mecanisme de finanțare mai diversificate (Fondul Ecologic Național, fonduri europene, parteneriate public–privat).

Digitalizare	Resurse educaționale tradiționale, limitate
	Platforme digitale pentru educația ecologică, manuale electronice, e-learning
Implicarea comunității	Evenimente ocazionale (Ziua Pământului, Ziua Mediului)
	Programe comunitare de lungă durată, implicarea autorităților locale
Alininire la politicile UE și internaționale	Începutul armonizării legislative (directive UE, convenții internaționale).
	Aprofundarea aliniării normative și instituționale, punerea în aplicare a Pactului Verde, standarde UE mai exigente
Tendințe viitoare	Fundament al cadrului de mediu cu aplicare parțială și focalizare modestă pe educație.
	Strategia este organică și ambițioasă, cu rol accentuat pentru educația ecologică, economia verde și integrarea climatică în toate sectoarele.

De asemenea, în cadrul Raportului Național de Implementare a Convenției Aarhus (2021–2024), un aspect esențial care reiese cu claritate este necesitatea și importanța educației pentru mediu ca fundament pentru aplicarea eficientă a celor trei piloni ai Convenției: accesul la informații, participarea publicului și accesul la justiție [10].

Educația pentru mediu este indispensabilă pentru ca cetățenii să înțeleagă informațiile de mediu puse la dispoziție de autorități și să le poată utiliza în mod responsabil. Fără formare și instruire ecologică, accesul la informații rămâne un drept teoretic, adesea nevalorificat. Totodată, nivelul de educație ecologică determină calitatea participării publice: doar cetățenii conștienți și bine informați pot contribui activ la consultările publice, pot formula opinii argumentate și pot influența pozitiv deciziile cu impact asupra mediului. În lipsa acestor competențe, participarea riscă să fie redusă la un formalism.

La fel de important, educația pentru mediu sprijină accesul la justiție. Cetățenii trebuie să știe nu doar că au dreptul de a contesta deciziile care afectează mediul, ci și cum să o facă. Cunoștințele juridice și ecologice dobândite prin educație le oferă instrumentele necesare pentru a transforma drepturile garantate de Convenție în realități practice.

Raportul subliniază că, în perioada 2021–2024, Republica Moldova a inițiat campanii de sensibilizare, a integrat teme ecologice în curriculumul școlar și universitar și a sprijinit activități de instruire desfășurate de ONG-uri. Aceste eforturi arată că educația ecologică nu este un element secundar, ci o condiție fundamentală pentru consolidarea transparenței, implicarea responsabilă a cetățenilor și funcționarea justiției de mediu.

Astfel, necesitatea educației pentru mediu rezidă în faptul că ea transformă cetățenii din spectatori pasivi în actori activi ai protecției mediului, iar importanța sa constă în capacitatea de a crea o cultură ecologică durabilă, care garantează nu doar respectarea Convenției Aarhus, ci și construirea unui viitor sănătos și echilibrat pentru generațiile următoare.

CONCLUZII

Educația pentru mediu în Republica Moldova dispune de un fundament strategic și de o paletă valoroasă de inițiative, dar are nevoie de o cotitură sistemică pentru a produce schimbări comportamentale la scară largă. Alinierea la tendințele europene – competențe de durabilitate, mainstreaming curricular, formare aplicată, resurse deschise și evaluare orientată pe rezultate – poate transforma educaţia pentru mediu dintr-o succesiune de proiecte într-o infrastructură publică de învățare pe tot parcursul vieții. Investiția în educaţia pentru mediu este, în fapt, investiție în reziliența socială, economică și ecologică a țării.

REFERINȚE:

1. Agenda 2030 pentru dezvoltare durabilă https://www.undp.org/sustainable-development-goals;
2. Palmer, Joy. Environmental education in the 21st century: Theory, practice, progress and promise. Routledge, 2002.
3. DONICA, Ala. Educaţia pentru dezvoltare durabilă a mediuluii: curs universitar. 2017.
4. DECLARATION OF THE UNITED NATIONS CONFERENCE ON THE HUMAN ENVIRONMENT , 1972.
5. Agenda 21. United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janerio, Brazil, 3 to 14 June 1992. United Nations Sustainable Environment. 351 p.
6. Convenția privind accesul la informație, justiție și participarea publicului la adoptarea deciziilor în domeniul mediului din 25.06.1998
7. Environmental education in Armenia, Belarus, Moldova and Ukraine https://www.ecovisio.org/images/useful_resources/info_materials/Report_on_environmental_education.pdf
8. HG Nr. 301 din 24-04-2014 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2014-2023 şi a Planului de acţiuni pentru implementarea acesteia;
9. HG Nr. 409 din 12-06-2024 cu privire la aprobarea Strategiei de mediu pentru anii 2024-2030.
10. Raportul național de implementare a Convenției de la Aarhus pentru anii 2021-2024.

N.B.: *Acest articol este elaborat în cadrul proiectului tineri cercetători 2025-2026, ,,Mediu sustenabil prin educația pentru drone", cifrul 25.80012.0807.25TC*

PARTENERIATUL ȘCOALĂ-FAMILIE ÎN CONTEXTUL SARCINILOR ȘCOLARE: PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII PEDAGOGICE

SCHOOL-FAMILY PARTNERSHIP IN THE CONTEXT OF SCHOOL TASKS: CHALLENGES AND PEDAGOGICAL SOLUTIONS

CZU: 37.064.1:37.091.322 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.85**

Valeria PASCARU-GONCEAR
ORCID: 0000-0001-9243-5818
E-mail: valeriagoncear@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Sumary: *The relationship between school and family represents a key component of educational success. However, the increasing academic pressure and misaligned homework expectations have generated tension between teachers and parents, often resulting in the replacement of students' autonomy with parental involvement. This paper, grounded in psycho-pedagogical and educational counseling perspectives, explores the main challenges of school–family collaboration in managing homework and proposes practical pedagogical solutions for strengthening this partnership through dialogue, empathy, and balanced educational strategies.*

Keywords: *educational partnership, school tasks, teacher-parent relationship, autonomy, educational/ psychopedagogical counseling, school-family cooperation.*

INTRODUCERE

În pedagogia contemporană, parteneriatul școală–familie este recunoscut ca o condiție esențială pentru dezvoltarea armonioasă a elevului și pentru funcționarea eficientă a sistemului educațional. Comunicarea dintre profesori și părinți, participarea acestora la procesul educativ și coerența mesajelor transmise copilului constituie factori determinanți ai succesului școlar. Totuși, realitatea cotidiană relevă adesea un decalaj între idealul cooperării și practica efectivă, în care părinții percep cerințele școlare ca excesive, iar profesorii reclamă lipsa de implicare constructivă din partea familiei.

Unul dintre cele mai discutate aspecte ale acestei relații este problematica temelor pentru acasă și a sarcinilor școlare, adesea necorelate cu nivelul de dezvoltare al elevului sau cu timpul disponibil al familiei. În loc să stimuleze autonomia și responsabilitatea, sarcinile școlare pot genera dependență și tensiune, atunci când părinții devin executanții lucrărilor școlare. În acest context, rolul consilierii educaționale devine crucial pentru restabilirea echilibrului și a unei comunicări funcționale între toți actorii educaționali.

DISCUȚII

Relația dintre școală și familie este analizată în multiple paradigme pedagogice și psihologice. Conform *modelului ecologic al dezvoltării* propus de *U. Bronfenbrenner (1979)*, educația copilului are loc în interacțiunea dintre microsisteme – școala și familia fiind două contexte esențiale. Armonizarea acestora influențează direct dezvoltarea cognitivă, emoțională și socială a elevului. În acest sens, parteneriatul educațional nu se reduce la colaborare administrativă, ci devine o relație de *co-responsabilitate educativă*, bazată pe încredere reciprocă și dialog.

Din perspectivă psihopedagogică, părinții reprezintă primii educatori ai copilului, iar profesorii – formatorii competențelor școlare și sociale. Un parteneriat echilibrat presupune continuitate între educația de acasă și cea din instituția școlară, valori comune și obiective educaționale convergente.

Numeroși autori contemporani (Epstein, 2018; Deslandes, 2019) subliniază că un climat de încredere între familie și școală se construiește prin:

- comunicare transparentă,
- participare activă a părinților la viața școlară,
- valorizarea contribuțiilor părinților în procesul educativ,
- recunoașterea diversității culturale și socioeconomice a familiilor.

În cadrul acestor relații, **temele pentru acasă** sunt percepute nu doar ca instrument didactic, ci și ca indicator al calității interacțiunii profesor–părinte–elev. Atunci când sarcinile sunt adaptate posibilităților elevului și sprijinite de o atitudine empatică, ele devin un spațiu de învățare comună și de responsabilizare. În schimb, atunci când sunt excesive sau neadecvate, generează anxietate, frustrare și conflict.

Astfel provocările actuale în relația școală–familie privind sarcinile școlare se pot contura în jurul câtorva aspecte:

Dezechilibrul între cerințele școlii și posibilitățile elevilor care se referă la faptul că în multe contexte educaționale, sarcinile școlare nu reflectă diferențele individuale de învățare, ritmul cognitiv și capacitatea de concentrare a elevilor. Din dorința de a stimula performanța, profesorii pot solicita teme prea complexe, care depășesc nivelul de autonomie al copiilor. Această neconcordanță îi determină pe părinți să intervină, adesea substituindu-se elevului în realizarea temelor, fapt ce duce la dependență și diminuarea motivației intrinseci a elevului.

Implicarea parentală distorsionată care presupune că implicarea părinților este benefică atunci când se limitează la susținerea emoțională și la ghidarea copilului, însă devine dăunătoare atunci când părintele preia controlul procesului educativ. Fenomenul „părintelui elev" apare frecvent acolo unde școala transmite cerințe rigide, iar părinții, din anxietate de performanță, execută temele în locul copiilor. Această dinamică produce *tensiuni între părinți și profesori,* dar și între părinți și propriii copii, erodând sensul educației ca proces formativ.

Comunicarea deficitară între profesori și părinți. Dialogul educațional este adesea limitat la aspecte administrative sau la sesizări negative. Lipsa unei comuni-

cări eutentice, empatice și continue determină neînțelegeri privind scopul sarcinilor și modalitățile de sprijin. Profesorii se plâng de neimplicarea părinților, iar părinții – de lipsa de claritate și de exagerarea cerințelor. În absența unui canal de comunicare psihopedagogică, fiecare parte acționează pe baza propriilor presupuneri, fără o înțelegere reală a celuilalt.

Presiunea performanței și evaluarea comparativă se referă la ceea că într-un sistem educațional axat pe rezultate măsurabile, părinții și profesorii transferă copiilor propria anxietate legată de succes. Sarcinile școlare devin un câmp de luptă pentru validare și competiție, nu un instrument de dezvoltare personală. Această presiune generează stres, scăderea stimei de sine și chiar rezistență la învățare.

Contextul socio-economic și cultural al familiilor este important pentru că nu toate familiile au resurse educaționale, timp sau competențe pentru a sprijini copilul. Părinții cu nivel educațional scăzut sau cu program de muncă extensiv resimt o dublă vinovăție: nu pot ajuta copilul și, totodată, se simt criticați de profesori. De aici apare o fractură de comunicare și o retragere din parteneriatul școală–familie, ceea ce amplifică inegalitățile educaționale.

Din punct de vedere psihopedagogic, tensiunile dintre școală și familie privind sarcinile școlare afectează direct dezvoltarea copilului în trei planuri:

- *Cognitiv***:** copilul învață mai puțin eficient, deoarece accentul se mută de la proces la rezultat; autonomia și gândirea critică sunt diminuate.
- *Afectiv:* copilul resimte presiune și anxietate, percepând învățarea ca pe o sursă de conflict; relația cu părinții și profesorii devine ambivalentă.
- *Social:* se alterează percepția copilului asupra valorii efortului propriu; în locul motivației interioare apare conformismul sau opoziția.

În termeni de *consiliere educațională*, aceste efecte impun intervenții centrate pe *dezvoltarea autonomiei elevului, educația parentală privind sprijinul adecvat, formarea competențelor de comunicare empatică la profesori*.

Parteneriatul autentic între școală și familie se bazează pe echilibru: școala oferă repere și orientare, familia susține procesul fără a-l substitui, iar elevul rămâne protagonistul propriei formări.

Consilierea *educațională* sau *psihopedagogică* reprezintă, în contextul contemporan, mecanismul principal de mediere între așteptările profesorilor, nevoile părinților și posibilitățile reale ale elevilor. În fața tensiunilor generate de sarcinile școlare, consilierul psihopedagog are rolul de a facilita comunicarea, de a reduce percepțiile distorsionate și de a promova o cultură a cooperării bazată pe empatie, încredere și respect. Funcțiile principale ale consilierii educaționale/ psihopedagogice în acest context se referă la:

- Funcția de mediere – consilierul facilitează dialogul constructiv între profesor și părinte, clarificând scopurile educaționale ale sarcinilor și ajustând așteptările reciproce.
- Funcția de orientare – sprijină profesorii în adaptarea conținutului și volumului temelor la particularitățile de vârstă și nivelul de dezvoltare al elevilor.

- Funcția formativă – oferă părinților modele de sprijin educațional echilibrat, evitând substituirea copilului.
- Funcția preventivă – identifică din timp semnele de stres și conflict generate de presiunea școlară și propune activități de echilibrare psihoemoțională.

Într-un cadru instituțional ideal, consilierul educational/psihopedagog devine interfața umană a sistemului școlar – o prezență care atenuează rigiditatea cerințelor, aducând în prim-plan nevoile afective și motivaționale ale copilului.

Pentru a transforma parteneriatul școală–familie într-o colaborare autentică, este necesar un *model integrat de acțiune* bazat pe principiile psihopedagogiei colaborative. În acest sens se oferă următoarea structură de intervenție în cinci etape:

Etapa 1 – Evaluarea climatului relational

Scopul: identificarea disfuncționalităților de comunicare și a gradului de stres legat de sarcinile școlare.

Consilierul colectează date prin chestionare și interviuri privind percepția părinților, profesorilor și elevilor asupra temelor și relației de colaborare.

Etapa 2 – Clarificarea scopului comun

Scopul: construirea unui limbaj comun al cooperării.

Se organizează o ședință de consiliere de grup mixt (profesori–părinți) unde se discută:

- rolul real al temelor,
- diferența între sprijin și substituire,
- nevoile reale ale copilului.

Etapa 3 – Formarea competențelor pedagogice parentale

Scopul: dezvoltarea abilităților de susținere pozitivă și reducerea anxietății parentale.

Consilierul educațional propune ateliere pentru părinți cu teme precum:

- „Cum sprijin copilul fără a face tema în locul lui”;
- „Cum transformăm timpul de studiu într-un moment de conexiune pozitivă”;
- „Motivația copilului – între recompensă și încredere”.

Etapa 4 – Supervizarea și colaborarea profesorilor

Scopul: reconectarea profesorului la dimensiunea umană a învățării.

Profesorii participă la sesiuni de formare în consilierea educațională/psihopedagogică moderate de consilier, vizând:

- adaptarea temelor la diferențele individuale;
- reducerea volumului inutil al sarcinilor;
- utilizarea feedbackului constructiv în locul sancțiunilor.

Etapa 5 – Evaluare și reflecție comună

Scopul: transformarea intervenției punctuale într-un proces durabil de parteneriat educațional.

După o perioadă de implementare, consilierul educațional reia evaluarea inițială pentru a observa modificările de percepție și comportament. Se discută rezultatele și se elaborează un plan de continuitate a cooperării.

Pe baza analizei anterioare, pot fi propuse mai multe direcții de acțiune pedagogică, cu impact atât asupra climatului relațional, cât și asupra performanței școlare.

Reconfigurarea scopului temelor pentru acasă, presupune că temele trebuie să aibă o funcție formativă, nu de verificare mecanică; ele pot include activități de învățare reflexivă, proiecte interdisciplinare sau sarcini creative realizate în familie, dar cu autonomie a copilului și că profesorii ar trebui să formuleze clar *criteriile de reușită*, pentru a evita interpretările diferite între părinți și elevi.

O altă direcție se axează pe *educația parentală continuă.* Școlile pot implementa programe de formare parentală în colaborare cu consilierii educaționali/psihopedagogi, axate pe: managementul stresului educațional; comunicarea eficientă cu profesorii; sprijinirea autonomiei copilului; învățarea emoțională în familie.

Aceste programe pot fi integrate în calendarul școlar ca activități educative nonformale, contribuind la crearea unei culturi a dialogului.

Platformele educaționale pot facilita o comunicare transparentă și constantă între profesori și părinți. De aceea este foarte important *utilizarea tehnologiei pentru cooperare.* Ca exemple de bune practice în acest sens menționăm: portofolii digitale ale elevului, accesibile părinților; feedback individualizat transmis online; grupuri de discuții moderate de consilier, care reduc conflictul și cresc coeziunea comunității școlare ș.a.

Și de asemenea un rol foarte important o au *activitățile de consiliere psihopedagogică de grup pentru elevi.* Elevii pot beneficia de sesiuni de consiliere psihopedagogică de grup referitor la gestionarea temelor, motivația intrinsecă, autoorganizare ș.a. Scopul acestor activități este ca elevii să învețe să-și gestioneze timpul și emoțiile.

Este necesar să se integreze conceptului de „pedagogie a cooperării".Această abordare (Freinet, 2017; Meirieu, 2018) presupune că învățarea se construiește prin colaborare și reflecție comună. Profesorul devine facilitator, iar părintele – partener educațional, nu evaluator.

În acest cadru, sarcinile școlare pot fi transformate în activități de viață: proiecte comunitare, cercetări familiale, jurnale de lectură împărtășite între generații. Important este ca aceste sarcini să fie stabilite în colaborare profesor-părinți-elevi.

CONCLUZII

Analiza relației școală–familie în contextul sarcinilor școlare relevă o tensiune structurală între idealul pedagogic și realitatea practică. Volumul temelor, neadaptarea lor la particularitățile elevilor și lipsa de comunicare eficientă generează frustrări și dezechilibre.

Totuși, aceste dificultăți pot fi transformate în oportunități educaționale prin:

- promovarea unei culturi a dialogului și respectului reciproc;
- implicarea consilierului educațional ca mediator activ;
- formarea părinților și profesorilor pentru cooperare conștientă;
- reorientarea procesului educațional spre dezvoltarea autonomiei elevului.

Un parteneriat autentic școală–familie nu se bazează pe control sau conformism, ci pe încrederea că fiecare copil poate reuși atunci când este sprijinit în mod echilibrat. În această ecuație, școala oferă direcția, familia susține cu afecțiune, iar consilierul educațional menține armonia dintre cele două lumi – cea a cerințelor și cea a nevoilor.

BIBLIOGRAFIE:

1. BRONFENBRENNER, U. (1979). *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design.* Harvard University Press.
2. DESLANDES, R. (2019). *Family–School Collaboration in Education: Challenges and Perspectives.* Springer.
3. EPSTEIN, J.L. (2018). *School, Family, and Community Partnerships: Preparing Educators and Improving Schools.* Routledge.
4. FREINET, C. (2017). *Pedagogia del buon senso.* Editori Riuniti.
5. MEIRIEU, P. (2018). *Le plaisir d'apprendre.* ESF Éditeur.
6. PASCARU-GONCEAR, V. (2020). *Consilierea familiei în situații de criză.* Chișinău: Tipografia Centrală.
7. BODRUG-LUNGU, V. (2019). *Psihologia familiei contemporane.* Chișinău: CEP USM.
8. HOOVER-DEMPSEY, K. V., & SANDLER, H.M. (2017). *The Role of Parents in Homework: A Review of Research and Practice.* Educational Psychologist, 52(3), 221–236.
9. GROLNICK, W.S. & POMERANTZ, E.M. (2021). *Parent Involvement and Children's Academic Motivation: Theory and Research Advances.* Annual Review of Psychology, 72, 415–438.

PROFESIONALIZAREA SPECIALIȘTILOR DIN DOMENIUL ÎNVĂȚĂRII ȘI EDUCAȚIEI ADULȚILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

PROFESSIONALIZATION OF SPECIALISTS IN THE FIELD OF ADULT LEARNING AND EDUCATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 37.018.46:374.7 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.86**

Liliana POSȚAN
ORCID: 0000-0002-3231-3496
E-mail: postan.liliana@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The paper presents a study on the official recognition of occupations in the field of adult education in the Republic of Moldova and aims to establish conceptual benchmarks regarding the professionalization of human resources in adult education, to identify practices of officialization of occupations, initial training and continuous professionalization of personnel working in the field of adult learning and to synthesize the process of constituting occupations in this field in Moldova. First qualitative analysis methods are used to develop a draft national strategy for strengthening human resources in adult education in the Republic of Moldova for the period 2025-2030.*

Keywords: *adults, education, human resources, professionalization, concepts.*

INTRODUCERE

Piramida populației din Republica Moldova (BNS, 2024) arată că populația adultă, cu vârstele cuprinse între 35 -70 de ani, este cea mai numeroasă în totalul populației țării, iar vârsta medie a unui adult, în anul 2024 era de circa 41 de ani. Aceste, dar și alte date și studii (Populaţia Republicii Moldova la orizontul anului 2040, 2024), indică asupra cerinței de resurse andragogice, de educație a adulților.

Totodată, în Republica Moldova nu există studii comprehensibile care să analizeze resursele umane în domeniul învățării pe parcursul vieții: formatori, mentori, administratori de formare, consultanți de îndrumare și orientare profesională, formatori de formatori, ingineri pentru pregătirea cadrelor, manageri formare (CORM 006-2021). Iar, ofertele de formare ale diferitor organizații, instituții, companii, frecvent propun cursuri de formare a formatorilor, fapt ce indică asupra unei dinamici pozitive în domeniul resurselor umane pentru învățarea pe parcursul vieții.

Ocupația de formator în Republica Moldova a fost recunoscută în anul 2014 prin Clasificatorul ocupațiilor din Republica Moldova (CORM 006-14). Clasificatorul ocupațiilor din Republica Moldova a fost actualizat prin Hotărâre Nr. 208 din 30-09-2021 publicată în MO nr.239-248 din 8.10.2021 și propune șase ocupații din domeniul educației nonformale și a adulților, în Grupa de bază 2424 - Specialişti în formarea şi dezvoltarea resurselor uma-

ne şi personalului. În cadrul procedurii de discuție publica a documentului. În rezultatul consultării publice a documentului, ocupației 242405 Formator de formatori a fost trecută din Grupa de bază 2424 - Specialişti în formarea şi dezvoltarea resurselor umane şi personalului din cadrul Subgrupei majore 24 - Specialişti din domeniul administrativ-comercial în Grupa de bază 2359 - Specialişti în învăţământ neclasificaţi în grupele de bază anterioare din cadrul Subgrupei majore 23 - Specialişti în învăţământ. Formatorul și celelalte ocupații din Grupa de bază 2424 - Specialişti în formarea şi dezvoltarea resurselor umane şi a personalului, potrivit Conținutului-cadrul al CORM 006-2020 sunt specialişti cu ocupații intelectuale și științifice ce corespund Nivelului 4 ISCO-08 (Poștan, 2021).

Recunoașterea statutului oficial al unei ocupații presupune, în principal, încadrarea acesteia într-un clasificator oficial, precum Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova (CORM), și, eventual, emiterea de reglementări specifice care să definească atribuțiile, calificările necesare și standardele de practică.

Ulterior, prin Legea 270 privind sistemul unitar de salarizare în sectorul bugetar (2018), este reglementat nivelul de salarizare a ocupației Formator:

Tabelul 1. Extras din Anexa 7 Grupul ocupațional „Învățământ și cercetare (E)" la Legea 270

1.1. Funcții de execuție			
E4010	Profesor universitar	78	5,00
E4012	Conferențiar universitar	75	4,70
E4013	Lector universitar	70	4,23
E4011	Formator	78	5,00

Astfel, constatăm că baza profilării domeniului ocupațional al educației adulților în Republica Moldova a fost pusă cu circa 10 ani în urmă (2014), prin includerea în Clasificatorul Ocupațiilor din Republica Moldova (CORM) a unui grup de ocupații.

Alte trei domenii importante ale profesionalizării resurselor umane pentru educația adulților, în Republica Moldova, funcționale sunt:

- Formarea inițială, perfecționarea formatorilor (Programul de master Formarea formatorilor, Universitatea de Stat din Moldova (2018), diferite programe de educație nonformală desfășurate de centre de formare, ONG);
- Evaluarea externă a calității în vederea autorizării de funcționare provizorie și acreditării programelor de studii și a instituțiilor de formare continua (2016);
- Validarea în practică a prestației formatorilor, prestatorilor de servicii de educație a adulților (Primele experiențe de formare a formatorilor în Republica Moldova datează încă din 1998–2000, fiind dezvoltate în contextul reformelor în educație și sprijinite de organizații internaționale. Aceste practici au pus bazele profesionalizării ulterioare și recunoașterii formatorului ca actor-cheie în educația nonformală și continuă).

METODOLOGIE

Studiul asupra recunoașterii oficiale a ocupațiilor din domeniul educației adulților în Republica Moldova are scopul de a stabili reperele conceptuale privind profesionalizarea resurselor umane în educația adulților, de a identifica practici de oficializare a ocupațiilor, formare inițială și profesionalizare continuă a personalului, care activează în domeniul învățării adulților și a sintetiza procesul de constituire a ocupațiilor din acest domeniu în Moldova.

Prin metode de analiză calitativă, pornind de la informațiile prezentate în introducerea la această lucrare, analiza studiilor și documentelor privind educația adulților, la nivel european și în baza altor studii: Poștan, L. (2019). Ocupații cu profil educațional pe piața muncii din Republica Moldova: oportunități pentru învățământul superior; Poștan, L. (2021). Unele aspecte de monitorizare a funcționalității educației nonformale pentru adulți; Poștan, L. (2021). Clasificatorul ocupațiilor din Republica Moldova CORM 006-2020 și ocupațiile din domeniul educației nonformale și a adulților; Poștan, L. (2022). Constatări asupra educației și formării adulților în Republica Moldova în baza studiilor din 2007, 2014, 2020; Poștan, L. (2023). Status quo and commitments for adult education and learning in the Republic of Moldova: 2023-2030, ne propunem să răspundem la întrebarea: *În ce măsură procesul de recunoaștere a ocupațiilor din domeniul educației adulților, în Republica Moldova, este însoțit de mecanisme de profesionalizare coerente și funcționale?*

Prezumăm că procesul de recunoaștere oficială a ocupațiilor din domeniul educației adulților, inițiat în perioada 2014-2018 se află la etapa reglementărilor suplimentare. În această fază, accentul se deplasează spre elaborarea și adoptarea unor standarde ocupaționale și de formare coerente, aliniate la dinamica vieții sociale, a pieței muncii, sistemului educațional și la cadrele europene de referință, precum EQF (European Qualifications Framework) și competențele-cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții.

Autorii lucrării „Vom Lernen zum Lehren" Thomas Birri, Donatus Berlinger, Barbara Zumsteg (2006) menționează că „ Dezbaterea privind profesionalizarea în domeniul educației adulților nu este una nouă. Încă din anii 1970, temele legate de profesionalizare și profesionalism influențează discuțiile din acest domeniu. Este larg acceptat faptul că este nevoie de personal bine calificat pentru a sprijini adulții în procesul lor de învățare" [1].

Uwe Gartenschlaeger, coordonatorul lucrării„ Educația europeană a adulților în afara UE" (2010), publicată de Institutul pentru Cooperare Internațională a Asociației Germane a Universităților Populare (dvv international), recomandă guvernelor să „ acorde mai multă atenție creării oportunităților pentru instruirea și formarea profesională a andragogilor atât la nivel academic, cât și în sectorul non-formal. Andragogul trebuie să fie profesionist. Salariul minim al acestuia ar trebui stabilit, orientându-se la nivelul salariilor profesorilor din învățământul de bază" [3, p.12].

În anul 2011, apare lucrarea „Flexible pathways towards professionalisation: senior adult educators in Europe", autoare Strauch, A., Radtke, M., Lupou, R. elaborată în

cadrul proiectului „Cursuri flexibile pentru educatorii de adulți între nivelul 6 și 7 al CEC” (Flexi-Path), și finanțată cu sprijinul Comisiei Europene [4].

Autoarele (Strauch, A., Radtke, M., Lupou, R.) menționează că, „ În Europa există câteva sisteme de formare pentru profesioniștii din educația adulților, însă acestea nu permit, în prezent, o comparabilitate transnațională reală. Cu toate acestea, este în continuare necesar să se contribuie la creșterea comparabilității și transparenței competențelor educatorilor de adulți, pentru a spori calitatea procesului educațional, a facilita accesul și progresul în carieră, precum și mobilitatea acestora pe piața europeană a muncii” [*Ibidem*].

În lucrare sunt prezentate rezultatele proiectelor de cercetare Q-ACT - Calificarea actorilor din educația adulților și formarea continua, ALPINE Adult Learning Professions in Europe, VINEPAC - Validarea învățării anterioare a educatorilor de adulți, desfășurate în perioada 2006-2008 [Ibidem, p. 18-20].

Tabelul 2. Documente și dezbateri asupra profesionalizării personalului din educația adulților în perioada 1990-2025

Perioadă	Dezbateri asupra profesionalizării personalului din educația adulților
1990-2000	- La începutul dezbaterii privind calitatea și profesionalismul în acest domeniu, preocupările și atribuțiile erau legate în principal de rolul de predare. Însă, în anii următori, aria ocupațională s-a extins, incluzând diverse sarcini și activități precum consilierea, organizarea sau managementul (cf. Gieseke 1997; Nuissl 1997). - În anii 1990 nu era clar ce ocupație sau profil profesional corespundea unui „manager” în sectorul educației adulților. Mai mult, nici până în prezent nu este pe deplin clar care trasee de profesionalizare pot fi considerate relevante pentru calificarea unui educator de adulți, fie în rol didactic, fie managerial. - Pentru a stabili criterii de calitate - unul dintre conceptele centrale în anii ’90 - sau de profesionalism în educația adulților, s-a urmărit definirea unor standarde de referință, care să ghideze educatorii de adulți și care să permită evaluarea profesionalismului acestora.
2000-2010	- În anii 2004-2018, în România, a fost elaborat și revizuit standardul occupational Formator (2004, 2007, 2012, 2017) - Cu începere din 2009 este elaborate și implemetat Curriculum globALE pentru educația adulților, definește cadrul calificării de bază a formatorilor din educația adulților din întreaga lume. Prin oferirea unui punct de referință, care cuprinde toate continentele, programul Curriculum globALE este unic prin obiectivul său, având drept scop profesionalizarea domeniului Educației Adulților (EA) la scară internațională. - În anul 2021 este elaborată versiunea nouă Curriculum globALE Cadru de competențe pentru formatorii (sau educatorii) de adulți (https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000377422)

2010-2025	- Cadrul European al Calificărilor (EQF), revizuit în 2017, Recomandarea Consiliului din 22 mai 2018 privind competențele-cheie pentru învățarea pe tot parcursul vieții, - În anul 2016, în Republica Moldova este aprobată Hotărârea Guvernului nr. 616/2016 pentru aprobarea Metodologiei de evaluare externă a calității în vederea autorizării de funcționare provizorie și acreditării programelor de studii și a instituțiilor de învățământ profesional tehnic, superior și de formare continuă, - În anul 2022, s-a desfășurat cea de a 53-a Conferință Internațională privind Educația Adulților - Valorificarea puterii de transformare a învățării și educației adulților.

Unul dintre mesajele oficiale de ultimă oră privind profesionalizarea resurselor umane pentru educația adulților în găsim în Cadrul de acțiune de la Marrakech: Valorificarea puterii transformatoare a învățării și educației adulților, document final adoptat la CONFINTEA VII (2022). Mesajul abordează profesionalizarea resurselor umane pentru educația adulților din perspectiva asigurării calității învățării: „Subliniem rolul esențial al cadrelor didactice și al educatorilor, inclusiv al tutorilor voluntari și al altor specialiști implicați în procesul de învățare și educație a adulților, și ne angajăm să implementăm politici și strategii menite să consolideze competențele educatorilor pentru adulți și să le asigure o profesionalizare și specializare sporită, prin formare inițială, formare în timpul activității și formare continuă – în parteneriat cu universitățile și institutele de cercetare –, precum și prin îmbunătățirea condițiilor lor de muncă, inclusiv în ceea ce privește salariile, statutul profesional și traseele de dezvoltare profesională. Recunoaștem, de asemenea, cadrele de competențe pentru educația adulților ca un instrument strategic pentru profesionalizarea educatorilor și pentru creșterea nivelului lor de calificare [2].

Următoarele elementele cheie ale Cadrului de acțiune de la Marrakech privind profesionalizarea resurselor umane pentru educația adulților (2022) pot constitui direcții pentru o strategie națională pentru consolidarea resursei umane în educația adulților în Republica Moldova pentru perioada 2025–2030:

- cadre didactice și educatori;
- tutori voluntari și alți specialiști implicați în procesul de învățare și educație a adulților;
- politici și strategii menite să consolideze competențele educatorilor pentru adulți;
- politici și strategii menite să asigure o profesionalizare și specializare sporită;
- profesionalizare și specializare sporită prin formare inițială, formare în timpul activității și formare continuă;
- profesionalizare și specializare sporită în parteneriat cu universitățile și institutele de cercetare;
- îmbunătățirea condițiilor lor de muncă, inclusiv în ceea ce privește salariile, statutul profesional și traseele de dezvoltare profesională;

- cadrele de competențe pentru educația adulților ca un instrument strategic pentru profesionalizarea educatorilor și pentru creșterea nivelului lor de calificare.

În continuare, formulăm un proiect de strategie națională pentru consolidarea resursei umane în educația adulților în Republica Moldova pentru perioada 2025–2030:

Tabelul 3. Proiect de strategie națională pentru consolidarea resursei umane în educația adulților în Republica Moldova pentru perioada 2025–2030

Viziune	Crearea unui sistem coerent, durabil și atractiv pentru formarea, sprijinirea și valorizarea profesională a cadrelor didactice, educatorilor, tutorilor voluntari și altor specialiști implicați în educația adulților, ca parte esențială a dezvoltării durabile, a învățării pe tot parcursul vieții și a coeziunii sociale.
Obiective strategice	1. Consolidarea competențelor profesionale ale educatorilor pentru adulți - Elaborarea și implementarea unui cadru național de competențe pentru educatorii adulților, armonizat cu Cadrul European al Calificărilor (EQF); - Stabilirea unui profil profesional național pentru formatorul de adulți, cu nivele clare de calificare și specializare. 2. Profesionalizarea și specializarea continuă a actorilor implicați în educația adulților - Introducerea de programe de formare inițială acreditate, în colaborare cu universitățile și institutele de cercetare; - Dezvoltarea de programe de formare continuă și la locul de muncă pentru formatori, mentori, tutori și coordonatori; - Susținerea formării duale și a mobilității profesionale la nivel național și internațional. 3. Creșterea atractivității profesiei prin îmbunătățirea condițiilor de muncă - Revizuirea grilelor de salarizare pentru personalul din educația adulților; - Recunoașterea statutului profesional al educatorului pentru adulți în nomenclatorul de funcții și ocupații; - Crearea unor trasee de carieră și dezvoltare profesională predictibile și motivate financiar și instituțional. 4. Construirea de parteneriate pentru excelență - Stimularea parteneriatelor instituționale între Ministerul Educației, universități, centre de formare și autorități locale; - Implicarea tutorilor voluntari și a comunităților în co-crearea de soluții educaționale adaptate nevoilor locale; - Promovarea rețelelor de învățare profesională și comunități de practică pentru educatori.

Măsuri prioritare	- Elaborarea unui standard ocupațional pentru educatorul de adulți; - Pilotarea unui program de masterat în educația adulților în colaborare cu instituții universitare; - Crearea unei platforme naționale pentru formare, validare și schimb de bune practici între actori din educația adulților; - Introducerea unui mecanism de recunoaștere a învățării nonformale și informale pentru practicienii fără calificare formală; - Realizarea unui cadru de monitorizare și evaluare a calității profesionale a personalului.
Principalele instituții responsabile	- Ministerul Educației și Cercetării - Agenția Națională pentru Asigurarea Calității în Educație și Cercetare (ANACEC) - Universități, centre, institute de formare, autorități locale - Organizații ale societății civile active în educația adulților - Agenți economici, organizații, agenții specifice ale pieței muncii

CONCLUZII

Profesionalizarea resurselor umane pentru învățarea și educația adulților în Republica Moldova, inițiată în perioada 2014-2018 se află la etapa reglementărilor suplimentare. La nivel internațional temele legate de profesionalizarea și profesionalismul resurselor umane din acest domeniu sunt dezvoltate încă din anii 1970.

Cadrul de acțiune privind profesionalizarea resurselor umane pentru educația adulților pentru perioada 2025-2030 prevede consolidarea competențelor profesionale ale educatorilor pentru adulți, profesionalizarea și specializarea continuă a actorilor implicați în educația adulților, creșterea atractivității profesiei prin îmbunătățirea condițiilor de muncă, construirea de parteneriate pentru excelență.

REFERINȚE:

1. BIRR, Th. BERLINGER, D. ZUMSTEG, B. *Vom Lernen zum Lehren*. Zürich: SVEB. 2006. ISBN 978-3-0355-0991-5.
2. CONFINTEA VII Marrakech Framework for Action:Harnessing the transformational power of adult learning and education, UNESCO. 2022. Disponibil pe: https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000382306
3. GARTENSCHLAEGER, U. (coord.). *Educația europeană a adulților în afara UE*. 2010. ISBN 978-9975-109-38-3. p.12. Disponibil pe: https://www.dvv-international.org.ua/fileadmin/files/eastern-neighbors/publications_Moldova/A_
4. STRAUCH, A., RADTKE, M., LUPOU, R. *Flexible pathways towards professionalisation: senior adult educators in Europe*. 2011. ISBN: 978-3-7639-4734-8. 117 p.
5. http://www.flexi-path.eu/project.htm
6. https://www.irea.ro/ro/images/publicatii/flexi_book.pdf
7. https://www.irea.ro/ro/images/publicatii/flexi_book.pdf https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:111:0001:0007:EN:PDF

INCLUZIUNEA COPIILOR CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE ÎN EDUCAȚIA TIMPURIE: DIFICULTĂȚI ȘI DIRECȚII DE INTERVENȚIE PRACTICĂ

INCLUSION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN EARLY EDUCATION: DIFFICULTIES AND DIRECTIONS OF PRACTICAL INTERVENTION

CZU: 376:373.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.87**

Elena RUSU
ORCID: 0009-0001-2313-930X
E-mail: ru.aliona77@gmail.com
Instituție de Educație Timpurie nr.56, Chișinău, Republica Moldova

Tatiana BRAGARENCO
ORCID: 0009-0007-6283-9716
E-mail., tatiana.bragarenco@gmail.com,
Instituție de Educație Timpurie ”Albinuța”, Dănceni, Ialoveni, Republica Moldova

Summary. *The integration of children with special educational needs (SEN) in kindergartens in the Republic of Moldova transcends the simple application of a pedagogical principle, becoming an expression of educational humanism and the right to equity. The study pursues an in-depth analysis of the systemic and cultural challenges that endanger authentic inclusion, from the scarcity of human and material resources, to persistent mental and institutional barriers. Through an applicative-reflective approach, the article proposes its own intervention model, developed from the perspective of the practitioner specialist, which integrates complex assessment, individualized planning, adaptation of the educational environment and continuous training of the actors involved. At the center of the approach is the child, seen as a unique subject of the educational process, and inclusion is redefined as an act of pedagogical co-creation. The results emphasize that the success of this process requires an alliance between educator, family and community, based on knowledge, empathy and ethical responsibility. Thus, inclusive early childhood education is no longer a simple legal obligation, but an expression of the social and professional maturity of the educational system.*

Keywords: *inclusion, early education, special educational requirements (SEN), integrative model.*

INTRODUCERE

Incluziunea copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) în învățământul preșcolar constituie una dintre cele mai provocatoare și relevante teme pentru sistemul educațional din Republica Moldova. Ea reflectă nu doar angajamentul față de valorile democratice, ci și capacitatea instituțiilor de educație timpurie de a răspunde diversității și de a asigura egalitatea de șanse pentru toți copiii.

Educația incluzivă în primii ani de viață contribuie decisiv la formarea unei societăți coezive, respectuoase față de drepturile fiecărei persoane. Așa cum afirmă Vînnicenco și Malcoci, „educația timpurie incluzivă se constituie ca o direcție prioritară în realizarea dreptului la educație al tuturor copiilor, contribuind la diminuarea discriminării și excluderii sociale" [2, p.93]. Potrivit acelorași autori, în grădinițele din Republica Moldova procesul de integrare a copiilor cu CES este încă fragmentar și se confruntă cu numeroase dificultăți de ordin metodologic, atitudinal și logistic [2, p.94].

Actualitatea temei este justificată și de evoluția politicilor educaționale din Republica Moldova. Deși cadrul legislativ recunoaște dreptul la educație pentru toți copiii, inclusiv pentru cei cu nevoi speciale, implementarea la nivel de sistem întâmpină provocări. Postolachi subliniază că „procesul de incluziune este deseori formalizat, fără ca adaptările reale ale mediului educațional și ale practicilor pedagogice să fie în mod sistematic aplicate" [5, p.291].

Petrari aduce în discuție conceptul de adaptare instituțională, evidențiind faptul că „succesul integrării copilului cu CES în instituția preșcolară depinde, în mare măsură, de deschiderea și flexibilitatea acesteia, precum și de nivelul de formare profesională a cadrelor didactice" [1, p.457]. Autoarea atrage atenția asupra necesității formării continue a educatorilor pentru a le permite să interacționeze eficient cu copiii cu nevoi speciale și să aplice metode educaționale adecvate.

Într-o altă lucrare de referință, Apostol identifică o serie de „probleme sistemice" în procesul de integrare a copiilor cu CES, între care lipsa personalului de sprijin, percepțiile negative din partea părinților copiilor tipici și insuficiența resurselor materiale și didactice [3, p.2]. De asemenea, Buzu atrage atenția asupra dimensiunii sociale a integrării, accentuând că „includerea reală a copilului cu CES presupune nu doar participare fizică, ci și integrarea în interacțiunile sociale din cadrul grupei" [4, p.145].

Guțu propune o abordare holistică a procesului de integrare, menționând că „educația incluzivă nu se reduce la integrarea copilului în spațiul fizic al grădiniței, ci presupune dezvoltarea unui climat educațional în care diferențele sunt acceptate și valorizate" [6, p.312]. În același sens, Istrati evidențiază necesitatea ca grădinița incluzivă să devină „un spațiu al echității educaționale, în care sprijinul individualizat și adaptările curriculare să devină norme de lucru" [7, p.383]. De asemenea, Nistor accentuează importanța managementului eficient al grupelor de copii cu CES, subliniind că „organizarea educațională a unei grupe incluzive presupune o bună coordonare între cadrele didactice, părinți și specialiști" [8, p.204]. Această perspectivă evidențiază necesitatea colaborării interdisciplinare și a unei viziuni partajate asupra incluziunii ca proces de durată.

În concluzie, tema integrării copiilor cu CES în grădinițele de masă din Republica Moldova este de o actualitate incontestabilă. Ea se află la intersecția dintre angajamentele internaționale ale statului, politicile educaționale interne și realitățile instituționale ale sistemului preșcolar. Abordarea riguroasă și contextualizată a acestei teme este esențială pentru fundamentarea unor soluții viabile, adaptate specificului educațional, social și cultural al Republicii Moldova.

Scopul lucrării. Scopul lucrării este de a analiza modalitățile de integrare a copiilor cu cerințe educaționale speciale în grădinițele din Republica Moldova, prin identificarea provocărilor existente și propunerea unui model practic de intervenție din perspectiva specialistului din grădiniță.

Obiectivele cercetării: Pentru atingerea scopului propus, au fost stabilite următoarele obiective specifice: Identificarea principalelor dificultăți în integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) în grădinițele din Republica Moldova. Analiza soluțiilor educaționale și organizaționale aplicabile în mediul preșcolar pentru facilitarea incluziunii copiilor cu CES. Propunerea unui model propriu de intervenție practică pentru specialiștii din grădiniță, orientat spre incluziunea reală a copiilor cu CES.

MATERIAL ȘI METODĂ

Provocări și soluții în realizarea incluziunii copiilor cu CES în grădinița de masă

Implementarea educației incluzive în învățământul preșcolar presupune depășirea unor dificultăți concrete, în ciuda recunoașterii teoretice a importanței sale. Printre principalele provocări se numără:

- *Lipsa resurselor umane și materiale,* reflectată în deficitul de cadre specializate (logopezi, psihopedagogi), lipsa materialelor didactice adaptate și insuficiența echipamentelor necesare integrării copiilor cu CES.
- *Nivelul scăzut de formare a cadrelor didactice*, care adesea nu dețin cunoștințele sau încrederea necesară pentru a lucra eficient cu copii cu dizabilități. De asemenea, pot exista atitudini rigide sau prejudecăți care afectează aplicarea reală a principiilor incluzive.
- *Temerile părinților*, atât ale celor ai copiilor tipici, care se îngrijorează pentru calitatea actului educațional, cât și ale părinților copiilor cu CES, care se tem de excludere sau stigmatizare.
- *Concepții greșite despre incluziune*, care persistă în mediul educațional, precum ideea că integrarea copiilor cu CES ar afecta negativ progresul celorlalți copii sau că ar necesita eforturi disproporționate.

Pentru depășirea acestor dificultăți, sunt propuse următoarele direcții de acțiune:

- *Investiții în resurse și formarea personalului*, prin angajarea de specialiști, reducerea numărului de copii la grupă, dotarea cu materiale specifice și organizarea de formări continue pentru educatori.
- *Adaptarea curriculumului și metodelor didactice,* astfel încât activitățile să răspundă nevoilor diversificate ale copiilor. Planurile educaționale individualizate și metodele multisenzoriale susțin implicarea tuturor.
- *Promovarea unei culturi incluzive*, prin informarea și implicarea activă a părinților, dar și prin activități de sensibilizare în rândul copiilor și al personalului.
- *Elaborarea și aplicarea unor proceduri clare de intervenție,* care să ghide-

ze identificarea, sprijinirea și monitorizarea copiilor cu CES, asigurând o intervenție coerentă la nivel instituțional.

- *Crearea unui mediu psiho-emoțional stabil și suportiv*, prin atenție la tranzițiile copiilor, rutine clare, feedback pozitiv și sprijin personalizat.

Prin abordarea acestor dimensiuni, incluziunea copiilor cu CES poate deveni un proces funcțional și sustenabil, în beneficiul tuturor actorilor implicați.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Într-o manieră structurată și logică, Figura 1 redă modelul propriu de intervenție elaborat din perspectiva specialistului practician care activează într-o instituție de învățământ preșcolar. Acest model oferă o viziune coerentă asupra etapelor esențiale ale integrării copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) în grădinițele de masă, asigurând o abordare complexă și interinstituțională, centrată pe copil, familie și echipa educațională.

Modelul este conceput sub forma unui parcurs etapizat, în care fiecare secvență a intervenției contribuie la construirea unui mediu educațional incluziv, stabil și predictibil. Fiecare etapă conține acțiuni concrete, care pot fi aplicate direct în practică de către educatorul grupei sau de către echipa multidisciplinară implicată.

Evaluarea multidisciplinară și planificarea individualizată este etapa de debut, în care se identifică nevoile particulare ale copilului. Acest proces presupune realizarea unei evaluări complexe a dezvoltării copilului, pe arii multiple, prin implicarea specialiștilor (psiholog, logoped, pedagog de sprijin, medic etc.) și cu participarea activă a părinților. Rezultatele evaluării sunt sintetizate într-un plan educațional individualizat, care devine documentul de referință pentru intervenție, definind obiective clare, metode didactice adaptate și tipuri de sprijin necesare. În această fază se pun bazele colaborării dintre toți actorii implicați și se trasează direcțiile educaționale pe termen scurt și mediu.

Adaptarea mediului educațional și a resurselor materiale este o etapă care vizează amenajarea fizică a spațiului în care copilul va fi integrat. Se are în vedere crearea unui mediu sigur, accesibil și stimulativ, în care copilul cu CES să se simtă acceptat și încurajat să participe. Această acțiune include dotarea sălii cu materiale educaționale specifice, echipamente asistive, mobilier adaptat și zone de retragere. Astfel, se elimină barierele de mediu și se oferă condiții optime pentru implicarea activă a copilului în activitățile zilnice.

Formarea echipei de suport și dezvoltarea profesională a personalului subliniază necesitatea implicării unei echipe educaționale extinse, care să colaboreze în mod organizat și responsabil. Este formată o echipă de caz care include cadrele didactice din grupă, specialiștii din instituție și, eventual, personalul auxiliar. Totodată, se planifică sesiuni de formare continuă pentru educatori, axate pe cunoașterea particularităților copilului, aplicarea strategiilor didactice incluzive și gestionarea relațiilor în grupul de

copii. Scopul acestei etape este de a consolida competențele profesionale ale întregului colectiv și de a încuraja colaborarea eficientă între toți partenerii educaționali.

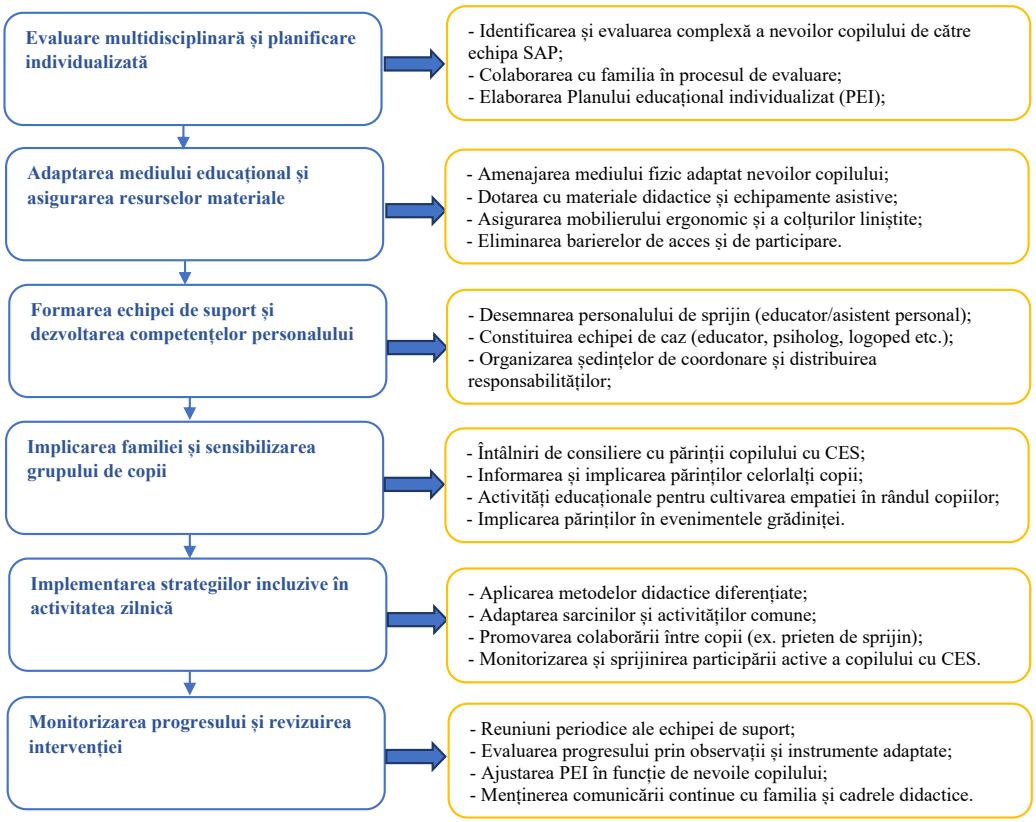

Figura 1. Modelul propriu de intervenție practică pentru integrarea copiilor cu CES (din perspectiva specialistului din grădiniță)

Implicarea familiei și sensibilizarea grupului de copii reprezintă o etapă esențială pentru reușita incluziunii. Părinții copilului cu CES sunt cooptați activ în procesul de integrare, prin discuții, ședințe de consiliere și colaborare continuă. În paralel, grădinița desfășoară activități de sensibilizare cu părinții celorlalți copii și cu copiii tipici, pentru a încuraja empatia, toleranța și acceptarea diversității. Jocurile de rol, povestirile tematice sau exercițiile de simulare contribuie la crearea unui climat prietenos și deschis, în care fiecare copil are un loc valoros. Implementarea strategiilor incluzive în activitatea zilnică presupune integrarea efectivă a copilului cu CES în activitățile educaționale și sociale ale grupei. Se aplică metode didactice diferențiate, adaptate nevoilor și ritmului copilului. Educatorul urmărește participarea activă și echilibrată a tuturor copiilor, prin crearea unor situații de învățare colaborative, interactive și accesibile. Se încurajează prietenia, sprijinul reciproc și cooperarea între copii. De asemenea, educatorul și perso-

nalul de sprijin oferă ajutor constant, fără a izola copilul, asigurând o prezență discretă și eficientă.

Monitorizarea progresului și revizuirea intervenției încheie ciclul de intervenție și are un caracter continuu. Se realizează prin întâlniri regulate ale echipei de suport, prin evaluarea progreselor copilului și adaptarea planului educațional în funcție de noile nevoi apărute. Comunicarea deschisă cu familia rămâne prioritară, iar orice ajustare a intervenției este făcută în funcție de datele concrete privind evoluția copilului. Prin acest demers, se asigură caracterul flexibil și adaptabil al intervenției, garantând eficiența și durabilitatea incluziunii. În ansamblu, figura propusă oferă o schemă clară, coerentă și realistă, care poate fi transpusă în practică în orice grădiniță care dorește să valorifice potențialul fiecărui copil, indiferent de particularitățile sale. Modelul pune accent pe colaborare, prevenție, adaptare și implicare activă, devenind astfel un instrument valoros pentru implementarea educației incluzive în învățământul preșcolar.

CONCLUZII

Integrarea copiilor cu cerințe educaționale speciale (CES) în învățământul preșcolar din Republica Moldova constituie un proces complex, aflat încă în tranziție de la nivelul declarativ și legislativ către o implementare efectivă, sustenabilă și echitabilă. Lucrarea evidențiază că, în pofida eforturilor depuse la nivel normativ, grădinițele se confruntă cu multiple provocări de ordin logistic, metodologic, atitudinal și organizațional, care îngreunează realizarea reală a educației incluzive.

Studiul scoate în evidență faptul că succesul incluziunii nu poate fi realizat fără investiții directe în resurse umane specializate, adaptarea mediului educațional, formarea continuă a personalului didactic și construirea unei culturi instituționale bazate pe acceptare, empatie și colaborare. Este subliniată importanța implicării active a familiei și a comunității în susținerea copilului cu CES, precum și necesitatea dezvoltării unor proceduri clare, etapizate și adaptabile în intervenția educațională.

Modelul propriu de intervenție practică propus în cadrul articolului reprezintă un instrument aplicabil în activitatea de zi cu zi a educatorului, oferind o abordare coerentă, centrată pe copil, familie și echipă multidisciplinară. Structurat pe etape succesive – de la evaluare și planificare individualizată până la monitorizarea progresului și revizuirea continuă – acest model reflectă viziunea pragmatică a specialistului din grădiniță și poate servi drept reper pentru implementarea eficientă a incluziunii în învățământul preșcolar.

Prin urmare, articolul nu doar identifică dificultățile majore ale incluziunii, ci oferă și soluții viabile, adaptate specificului sistemului educațional din Republica Moldova. Construcția unui proces educațional echitabil și incluziv pentru toți copiii necesită eforturi concertate și susținute, iar aplicarea sistematică a modelelor de intervenție personalizate, bazate pe colaborare și sprijin, este cheia reușitei unei educații timpurii de calitate

REFERINȚE:

1. PETRARI, Ludmila. Adaptarea instituțională a copiilor cu cerințe educaționale speciale. În: *Educația timpurie: realizări, dificultăți, perspective*. Conferința științifică internațională, Bălți, 2021. p. 456-460. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/456-460_1.pdf [Accesat: 07.07.2025].
2. VÎNNICENCO, Valentina, MALCOCI, Aurelia. Aspecte teoretico-praxiologice ale incluziunii în educația timpurie. În: *Conferința științifică internațională: Educația timpurie – între politici publice și bune practici*, Chișinău, 2020. p. 92–96. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/92-96_38.pdf [Accesat: 07.07.2025].
3. APOSTOL, Angela. Probleme de integrare a copiilor cu cerințe educative speciale. În: *Materialele conferinței științifice internaționale – Educație Incluzivă și Dezvoltare Socială*, Chișinău, 2022. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Probleme%20de%20integrare%20a%20copiilor%20cu%20cerinte%20educative%20speciale.pdf [Accesat: 07.07.2025].
4. BUZU, Larisa. Integrarea socială a preșcolarilor cu cerințe educaționale speciale. În: *Revista Știință și educație*, nr. 2, 2020, p. 142-154. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/142-154.pdf [Accesat: 07.07.2025].
5. POSTOLACHI, Maria. Impactul psihosocial al incluziunii copiilor cu cerințe educaționale speciale în grădinița de masă. În: *Educație pentru dezvoltare durabilă*, Conferința internațională, Chișinău, 2023. p. 291-296. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/291-296_12.pdf [Accesat: 07.07.2025].
6. GUȚU, Veronica. Integrarea copiilor cu cerințe educative speciale în învățământul preșcolar. În: *Educația timpurie – Politici și practici educaționale în Republica Moldova*, Conferința științifică, Chișinău, 2021. p. 310-315. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/310-315_5.pdf [Accesat: 07.07.2025].
7. ISTRATI, Tatiana. Inclusive kindergarten – grădinița incluzivă. În: *Conferința internațională „Acces egal la educație", Chișinău, 2021*. p. 381-384. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/381-384_10.pdf [Accesat: 07.07.2025].
8. NISTOR, Maria. Managementul grupului de copii cu CES. În: *Formarea profesională continuă a cadrelor didactice – provocări și perspective*, Chișinău, 2023. p. 204-206. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/204-206_13.pdf [Accesat: 07.07.2025].

FORMAREA COMPETENȚELOR LINGVISTICE ÎN LIMBA ENGLEZĂ LA STUDENȚII MEDICINIȘTI PRIN ABORDĂRI INTERACTIVE

DEVELOPING ENGLISH LANGUAGE COMPETENCE IN MEDICAL STUDENTS THROUGH INTERACTIVE APPROACHES

CZU: 378.042:811'111:61-057.875 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.88**

Angela SÎRGHI
ORCID 0000-0002-8376-3630
E-mail: angela.sirghi@gmail.com
Universitatea de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu”, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In the context of globalized medical education, communication competence and specialized terminology in English have become essential for medical students. This study aimed to assess the effectiveness of integrating interactive teaching approaches and Artificial Intelligence (AI) tools in developing linguistic and professional (soft and hard) skills among first-year medical students at Nicolae Testemițanu State University of Medicine and Pharmacy. Conducted over 15 weeks, the quasi-experimental study involved 40 students enrolled in the English for Medical Purposes (EMP) course. The experimental group engaged in activities using digital tools such as ChatGPT, Kahoot!, Wordwall, Quizizz, Grammarly, and YouTube. Methods included vocabulary games, medical video analysis, gamified quizzes, writing exercises, and simulated dialogues with AI. AI tools offered personalized feedback and real-time support, while interactive methods increased engagement and reduced learning anxiety. Challenges included occasional technical issues and the need for continuous teacher supervision. The study concludes that combining AI with interactive strategies significantly improves both language proficiency and soft skills, offering a promising direction for future medical language education.*

Keywords: *Artificial Intelligence, Communication Competence, Digital Tools, Interactive Learning, Medical English, Soft Skills.*

INTRODUCERE

În contextul globalizării accelerate, competența de comunicare și terminologia de specialitate în limba engleză au devenit indispensabile în educația medicală. Așa cum majoritatea surselor științifice sunt în limba engleză, competențele lingvistice în limba engleză devin elemente-cheie atât în formarea academică, cât și în practica clinică. Potrivit literaturii de specialitate, cunoașterea limbii engleze facilitează accesul continuu la manuale moderne, articole de specialitate și conferințe internaționale [1]. De asemenea, engleza medicală conține un lexic specializat și abilități de comunicare specifice, necesare pentru interacțiuni eficiente cu pacienții și colegii de peste hotare. În acest sens,

capacitatea de a înțelege literatura medicală în engleză este vitală pentru progresul profesional și colaborările internaționale în medicină.

Deși majoritatea studenților anului I la medicină au un nivel de limbă engleză suficient de bun, volumul mare de informații medicale și terminologia de specialitate ridică dificultăți suplimentare. Pe lângă competențele *hard* – deținerea cunoștințelor teoretice și practice în medicină – educația contemporană pune accent și pe competențe *soft*, precum comunicarea eficientă, colaborarea în echipă și gândirea critică. Totuși, formarea acestor competențe transversale este adesea subdezvoltată în sistemele tradiționale, preponderent centrate pe predare frontală.

În acest cadru, noile tehnologii (inteligența artificială – IA și Tehnologiile informaționale și de comunicare – TIC) pot oferi abordări educaționale mai interactive și personalizate. Instrumentele AI și platformele digitale pot îmbunătăți exersarea limbii străine, pot contribui semnificativ la dezvoltarea competenței de comunicare, audiere și scriere, oferind feedback automatizat în timp real [2]. Studiile subliniază că aplicațiile de învățare bazate pe gamificare (de ex. Kahoot!) sporesc motivarea și rezultatele învățării, dinamizează clasamentul și reduc anxietatea studenților. În consecință, integrarea metodelor interactive [3] (quiz-uri gamificate, jocuri didactice online, resurse video) și a instrumentelor AI în predarea limbii engleze de specialitate poate construi un mediu de învățare activ, centrat pe student și adaptat necesităților acestora.

MATERIAL ȘI METODĂ

Studiul a prezentat o simulare educațională și s-a desfășurat pe parcursul unui semestru de studii (15 săptămâni) la USMF „Nicolae Testemițanu", implicând 40 de studenți, anul I la cursul de limbă engleză. Obiectivele generale au fost consolidarea vocabularului de specialitate în limba engleză, îmbunătățirea fluenței orale, precum și dezvoltarea abilităților de comunicare și colaborare în echipă (*soft skills*). Metodologia a fost una quasi-experimentală: s-au realizat măsurători pre-test (teste inițiale) și post-test (teste finale) pentru competențele lingvistice, chestionare și observații în timpul activităților.

Instrumentele digitale utilizate au inclus: ChatGPT (model de limbaj AI, pentru simulări conversaționale și explicații medicale), Wordwall (platformă pentru exerciții interactive de vocabular și gramatică), Kahoot!, Quizizz (quizuri gamificate livrate în clasă pentru verificarea cunoștințelor), YouTube (clipuri video medicale autentice pentru ascultare și analiză), și Grammarly (asistent digital pentru verificarea scrierii și îmbunătățirea compunerilor scrise) [4,5],

Activitățile au inclus rezolvarea de jocuri de vocabular pe Wordwall (matching de termeni medicali, flashcard-uri tematice), vizionarea de scenarii medicale în limba engleză pe YouTube urmate de discuții și întrebări de verificare, testarea cunoștințelor prin quiz-uri Kahoot sau Quizizz privind noțiunile predate, redactarea scurtă de situații clinice (notițe medicale) corectate cu suportul Grammarly, și sesiuni practice de conversație în engleză cu ChatGPT (modelul jucând rolul unui pacient sau coleg doctor). ChatGPT

a fost folosit pentru a genera dialoguri didactice, rezumate ale unor cazuri medicale și răspunsuri explicative la întrebările studenților [6,7].

Evaluarea finală a competențelor lingvistice a inclus un test de vocabular specializat, o probă de exprimare orală (evaluată în termeni de fluență, pronunție și corectitudine), precum și evaluarea atitudinilor și motivației prin chestionar. Formarea competențelor *soft* precum colaborarea, lucrul în echipă, comunicarea eficientă, respectul reciproc, gândirea critică au fost urmărite prin observații directe în activitățile de grup. Toate datele au fost colectate și interpretate pentru analiza rezultatelor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

La finalul semestrului s-au înregistrat îmbunătățiri semnificative ale competențelor lingvistice și ale atitudinilor față de învățare. *Vocabularul medical* al grupului s-a dezvoltat substanțial: scorurile medii la testul scris de vocabular au crescut de la ~12 puncte (din 20) la ~18 puncte (din 20), reflectând o creștere a acurateței lexicale de aproximativ 25–30%. *Fluența orală* s-a îmbunătățit de asemenea, media scorurilor la rubrică crescând semnificativ – de exemplu, mult mai mulți studenți au atins nivelul „bun” (4/5) la fluență, comparativ cu nivelul „mediu” (2–3/5) de la început.

Tabel 1. Evoluția performanțelor lingvistice și a atitudinii studenților

Competențe evaluate	Pre-test (media)	Post-test (media)	Creștere aproximativă
Vocabular medical (puncte/20)	12	18	+30%
Fluență orală (scor 1–5)	2,8	4,1	+46%
Încredere în exprimare (%)	60 %	85 %	+25 puncte procentuale
Atitudine pozitivă/implicare (%)	55 %	90 %	+35 puncte procentuale

Interpretând datele, se remarcă faptul că instrumentele interactive și AI au generat efecte pozitive. De exemplu, activitățile Wordwall și Kahoot au facilitat reținerea vocabularului și au stimulat interesul participanților; aceste constatări sunt în acord cu literatura de specialitate care arată că jocurile educaționale gamificate cresc motivația și performanța învățării. Mai mult, utilizarea ChatGPT ca partener de dialog a stimulat practica orală în engleză într-un mediu relaxat – acest lucru corespunde observațiilor că chatbot-urile lingvistice pot îmbunătăți abilitățile de vorbire și pot oferi feedback imediat. Fluența verbală mai bună se datorează și faptului că studenții au avut mai multe ocazii de „învățare deliberată” prin conversații simulate.

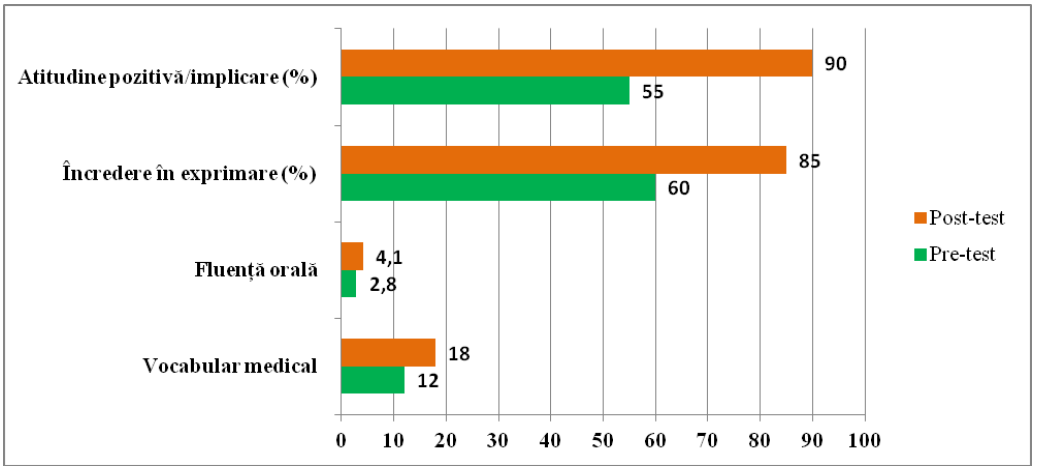

Figura 1. Datele comparative obținute în cadrul experimentului la Pre-test și Post-test

Din punct de vedere al competențelor *soft*, activitățile de grup și rezolvarea de studii de caz au consolidat colaborarea și spiritul de echipă. Majoritatea studenților (peste 80%) au raportat creșterea încrederii în comunicarea în engleză și au apreciat formatul nonconformist al lecțiilor (feedback automatizat, jocuri). În plus, instrumentele AI au permis adaptarea conținutului la nevoile individuale: de exemplu, ChatGPT a generat imediat variante de întrebări personalizate pe materia studiată, iar Grammarly a oferit corecții în timp real la compuneri, accelerând procesul de învățare.

Rezultatele chestionarelor de atitudine arată un entuziasm larg pentru metodele noi: ~90% dintre studenți au considerat că activitățile interactive le-au sporit motivația și interesul față de limbajul de specialitate în limba engleză, iar peste 80% s-au declarat satisfăcuți de folosirea ChatGPT. Cu toate acestea, unii studenți au menționat ezitări: aproximativ 20% au resimțit dificultăți inițiale în utilizarea noilor tehnologii, iar câțiva au întâmpinat probleme tehnice (de exemplu, conexiune instabilă la internet sau alinierea incorectă a întrebărilor în platforme).

Beneficiile principale ale abordării s-au dovedit a fi: feedback imediat și personalizat (prin IA), creșterea implicării și a colaborării, diversificarea surselor de informare (video, jocuri, chat). De exemplu, ChatGPT a putut simula diferite situații clinice cu grad de dificultate variabil, oferind studenților o „practică nelimitată” și evidențiind lacunele în cunoaștere [8].

Limitările identificate includ însă necesitatea supravegherii de către profesor: ChatGPT nu a furnizat întotdeauna răspunsuri 100% corecte (unele interpretări au necesitat corecții ulterioare), iar activitățile online au cerut o componentă tehnică suplimentară. În plus, a existat riscul ca utilizarea excesivă a IA să diminueze comunicarea față-în-față; de aceea, a fost necesară integrarea armonioasă a acestor instrumente cu metodele convenționale.

În ansamblu, menționăm faptul că strategiile interactive îmbinate cu IA au îmbunătățit însemnat competențele lingvistice și competențele *soft* ale studenților medicinişti. Aceste constatări subliniază potențialul formativ al instrumentelor AI și al jocurilor educaționale, dar și necesitatea gândirii critice și a supravegherii umane.

CONCLUZII

Integrarea abordărilor interactive și a inteligenței artificiale în predarea limbajului de specialitate în limba engleză produce beneficii semnificative în formarea competențelor studenților medicinişti. Principalele constatări sunt: (1) consolidarea vocabularului și a fluenței orale, datorită exersării repetate și feedback-ului instantaneu oferit de instrumente precum ChatGPT și platformele de gamificare; (2) creșterea motivației și angajamentului studenților, facilitând învățarea activă și cooperativă – similare rezultatelor obținute de alte studii; (3) dezvoltarea competențelor *soft* (comunicare, lucru în echipă, gândire critică), stimulată de activitățile de colaborare și simulare.

În concluzie menționăm faptul că combinarea metodelor interactive cu instrumentele IA apare ca o direcție promițătoare pentru formarea competențelor lingvistice și profesionale la studenții medicinişti. Această abordare hibridă poate asigura o educație actualizată, centrată pe student și pregătită pentru provocările practice ale viitorului.

REFERINȚE:

1. EŞANU-DUMNAZEV, D. *Formarea competenței de comunicare în limba străină a studenților medicinişti*, Autoreferat al tezei de doctor în ştiinţe pedagogice. Specialitatea 531.01 – Teoria generală a educaţiei. Chișinău, 2017. 30 p.
2. Darii, O., Beldiga, M., Aplicarea inteligenței artificiale (IA) în educație. Studii și comunicări științifice, 2025 https://doi.org/10.59295/sum5(185)2025_26
3. CARTALEANU, T., COSOVAN, O., GORAŞ-POSTICĂ, V. *Formare de competenţe prin strategii didactice interactive*. Chișinău: ProDidactica, 2008. 204 p. ISBN 978 -9975-97-634-3
4. BRUT, M. *Instrumente pentru e-learning: Ghidul informatic al profesorului modern*. Iași: Polirom, 2006, 248 p. ISBN 973-46-0251-9
5. CORLAT, S., KARLSSON G. et al. *Metodologia utilizării tehnologiilor informaţionale şi de comunicaţie în învăţământul superior*. Chișinău: UST, 2011. 204 p. ISBN 978-9975-76-070-6
6. SÎRGHI, A. Particularități ale instrumentelor digitale utilizate în procesul de formare a competenței lingvistice în limba străină la adulți. În: *Materialele Conferinţei ştiinţifice naţionale cu participare internaţională ,,Integrare prin*

Cercetare şi Inovare", 10 noiembrie 2020, USM. Rezumate ale comunicărilor. *Științe sociale*, Chișinău: CEP USM, p. 175, ISBN 978-9975-152-53-2

7. GANG TAO, YU PAN*, AI-Driven Personalized Learning in Medical Education: Enhancing Cognitive Skills and Addressing Language Proficiency Challenges, Forum for Linguistic Studies,* 7(4), 2025 https://journals.bilpubgroup.com/
8. BONK, C.J., GRAHAM, C.R. *The Handbook of Blended Learning: Global Perspectives*. Local Designs, published by Pfeiffer, USA, 2006. 586 p. ISBN 978-0-7879-7758-0.

MONITORIZAREA CURRICULUMULUI LA DISCIPLINA ȘTIINȚE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR: ÎNTRE CERINȚELE CURRICULARE ȘI EXPERIENȚELE ELEVILOR

CURRICULUM MONITORING IN SCIENCE IN PRIMARY EDUCATION: BETWEEN CURRICULAR REQUIREMENTS AND STUDENT EXPERIENCES

CZU: 373.016:372.32 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.89**

Daniela STATE
ORCID-ID: 0009-0000-7490-5695
E-mail: daniela.state@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article examines the implementation of the Science curriculum in Moldovan primary education, based on monitoring registers from grades II–IV. Findings indicate a good alignment between the written and the taught curriculum: students show motivation and curiosity for topics connected to daily life, while teachers apply interactive methods, simple experiments, and interdisciplinary projects. At the same time, several challenges are evident: content overload and insufficient time for deeper exploration, limited resources for experiments and outdoor activities, difficulties in using scientific language at early ages, and the need for adaptations for students with special educational needs. Recommendations focus on ensuring continuity in competence development, strengthening practical and research-based activities, integrating ecological and social responsibility themes, diversifying assessment practices, allocating additional time for Science in grade IV, and developing digital resources for interactive learning. The study stresses the importance of balancing curricular ambitions with classroom realities and highlights monitoring as a tool for both quality assurance and teachers' professional growth.*

Keywords: *Science curriculum, competences, active learning, interdisciplinarity, curriculum monitoring, primary education.*

INTRODUCERE

În contextul reformelor curriculare din Republica Moldova, accentul tot mai pronunțat pe formarea competențelor a determinat o regândire a finalităților educaționale și o atenție sporită asupra coerenței dintre curriculumul scris, predat și evaluat. În acest cadru, disciplina Științe în ciclul primar are un rol esențial în dezvoltarea personalității copilului, cultivând curiozitatea, gândirea critică, capacitatea de observare și explicare a fenomenelor naturale, dar și atitudini responsabile față de mediu. Curriculumul național este construit pe principii moderne, care pun accent pe învățarea activă și pe abordarea interdisciplinară, ceea ce presupune o trecere de la predarea tradițională, centrată pe transmiterea de cunoștințe, la o pedagogie orientată spre formarea de competențe și integrarea cunoștințelor în viața reală.

Monitorizarea curriculumului la această disciplină s-a realizat în baza documentului metodologic „Monitorizarea curriculumului școlar: concept și metodologie” (Chișinău, 2024), elaborat de Universitatea de Stat din Moldova, care prevede implicarea cadrelor didactice ca observatori și contribuitori activi la procesul de evaluare funcțională. Registrele de monitorizare completate la clasele II–IV surprind nu doar planificarea și desfășurarea lecțiilor, ci și nivelul de accesibilitate al conținuturilor, reacțiile elevilor și dificultățile întâmpinate în practică.

Rezultatele arată că, în general, există o bună corespondență între curriculumul scris și cel predat. Elevii manifestă motivație, implicare și interes pentru teme apropiate de viața lor cotidiană (plante, animale, apă, sol, corpul uman, Universul), iar cadrele didactice utilizează metode interactive, experimente simple, activități practice și proiecte interdisciplinare. Totuși, analiza relevă și câteva provocări majore:

- suprasolicitarea de conținuturi și lipsa timpului necesar aprofundării;
- continuitatea parțială între nivelurile de studiu și dificultăți în consolidarea competențelor;
- resurse limitate pentru experimente și activități outdoor;
- dificultăți în utilizarea limbajului științific la vârste fragede;
- nevoia de adaptări pentru elevii cu CES și pentru particularitățile individuale de învățare.

Prin urmare, scopul acestui articol este de a analiza modul în care principiile învățării active și interdisciplinare sunt reflectate în practica didactică la clasele primare, pe baza registrelor de monitorizare, și de a formula recomandări pentru optimizarea predării-învățării la Științe.

CADRUL TEORETIC

Curriculumul la disciplina Științe din ciclul primar este construit pe baza unor principii fundamentale, care reflectă tendințele educaționale moderne și alinierea la standardele europene privind formarea competențelor-cheie. El nu se limitează la transmiterea de noțiuni, ci vizează dezvoltarea unei culturi științifice elementare, formarea unei gândiri critice și creative, precum și a unor atitudini de responsabilitate ecologică și socială.

Centrare pe elev: Un prim principiu esențial este centrul pe elev, ceea ce înseamnă adaptarea procesului de predare-învățare la nivelul de dezvoltare al fiecărui copil. Accentul cade pe progresul individual, pe stimularea motivației și pe implicarea elevilor în luarea deciziilor educaționale. Elevul devine participant activ și co-responsabil în propriul proces de învățare, nu doar receptor pasiv al informației.

Învățare activă și interactivă: Învățarea la Științe presupune folosirea unor metode variate și moderne: brainstorming, studii de caz, cercetare directă, lucru pe proiecte, activități experimentale sau observații de teren. Prin acestea, elevii nu doar reproduc informații, ci le investighează, le confruntă și le aplică în situații noi. Procesul devine astfel un spațiu de explorare și colaborare, unde se dezvoltă gândirea critică și capacitatea de rezolvare a problemelor.

Formarea graduală a competențelor: Curriculumul este proiectat pentru a asigura formarea graduală și progresivă a competențelor, corelate cu unitățile de conținut. Începând cu curiozitatea naturală din clasele mici și continuând cu activități de explicare logică și aplicare practică în clasele III–IV, elevii își dezvoltă gândirea științifică, abilitățile de investigare și capacitatea de integrare a cunoștințelor. Acest progres are în vedere nu doar competențele disciplinare, ci și pe cele transversale – sociale, civice, digitale și de învățare autonomă.

Interdisciplinaritate și transdisciplinaritate: Un alt reper major îl constituie interdisciplinaritatea. Conținuturile științifice sunt corelate cu matematica, educația civică, artele, educația tehnologică și digitală, geografia sau ecologia. Această integrare permite elevilor să perceapă fenomenele ca parte a unui ansamblu complex. Spre exemplu, studiul ciclului apei poate implica explicații științifice, măsurători matematice, interpretarea graficelor, dar și reflecții asupra impactului ecologic și social. În clasele superioare (III–IV), interdisciplinaritatea se deschide spre transdisciplinaritate, stimulând o viziune holistică asupra relației om–natură–tehnologie.

Evaluare formativă și nonstresantă: Curriculumul promovează o evaluare diversificată și nonstresantă, care include evaluarea inițială, formativă și sumativă. Accentul este pus pe proces, nu doar pe rezultat, ceea ce sporește motivația elevilor. Se utilizează fișe de lucru, portofolii, proiecte, autoevaluare, evaluare reciprocă și probe practice, care permit surprinderea progresului real. Evaluarea devine astfel un instrument de învățare, nu doar de clasificare.

Viziune integrată și responsabilitate socială: Curriculumul la științe depășește simpla transmitere de cunoștințe. El urmărește formarea unei viziuni integrate asupra mediului înconjurător, stimulând atitudini de responsabilitate ecologică, respect față de viață și orientare spre valori sociale și culturale. Elevii sunt pregătiți nu doar să înțeleagă lumea naturală, ci și să acționeze responsabil pentru protejarea și îmbunătățirea acesteia.

METODOLOGIE

Analiza prezentată în acest articol se bazează pe registrele de monitorizare a curriculumului predat la disciplina Științe, completate în anul școlar 2024–2025 de cadre didactice cu experiență pedagogică variată (între 15 și 31 de ani), care predau la clasele a II-a, a III-a și a IV-a din instituții de învățământ primar din Republica Moldova, atât din mediul urban, cât și din mediul rural.

Aceste registre au fost elaborate și aplicate în cadrul Metodologiei de monitorizare și evaluare a curriculumului școlar (2024), document ce are ca obiectiv colectarea de date autentice din practica didactică, prin raportarea cadrelor didactice la corespondența dintre curriculumul scris (documentele oficiale) și curriculumul predat (realitatea din clasă).

Fiecare registru surprinde:

- gradul de corespondență între intențiile curriculare și activitățile desfășurate la clasă;

- dificultățile întâmpinate de profesori și elevi în procesul de predare-învățare;
- sugestii și soluții propuse de cadrele didactice pentru îmbunătățirea aplicării curriculumului.

Indicatorii analizați. Pe baza registrelor, analiza a vizat un set de indicatori comuni, relevanți pentru înțelegerea felului în care este aplicat curriculumul la Științe în ciclul primar:

- Centrarea pe elev și individualizarea învățării – măsura în care activitățile sunt adaptate la nivelul și ritmul fiecărui copil, cu accent pe progres individual;
- Formarea graduală a competențelor – coerența dintre obiectivele curriculare, unitățile de competență și activitățile propuse;
- Învățarea activă și interactivă – gradul de implicare al elevilor în activități experimentale, de cercetare și de rezolvare a situațiilor-problemă;
- Relevanța și interdisciplinaritatea conținuturilor – accesibilitatea, atractivitatea și legăturile cu alte discipline sau contexte de viață;
- Diversitatea și eficiența evaluării – metode de evaluare aplicate (inițială, formativă, sumativă), gradul lor de motivare și adaptarea la particularitățile elevilor.

Abordarea analitică. Datele au fost analizate prin:

1. Compararea prevederilor curriculare cu practicile raportate de cadrele didactice;
2. Identificarea dificultăților și a restricțiilor menționate în registre (ex. lipsa timpului, resurse limitate, supraîncărcarea cu sarcini);
3. Corelarea constatărilor cu particularitățile fiecărei clase (II, III, IV) și cu specificul unităților de învățare;
4. Formularea de recomandări pentru optimizarea implementării curriculumului la nivel de practică didactică.

Astfel, metodologia urmărește nu doar descrierea situației existente, ci și evidențierea unor direcții de dezvoltare, în concordanță cu principiile monitorizării continue și ciclice a curriculumului școlar.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Rezultate preliminare/ observații din teren

Centrarea pe elev

Analiza registrelor arată că lecțiile de Științe sunt în general atractive și motivate pentru elevi, întrucât pornesc de la experiențele lor cotidiene: plantele decorative din casă, animalele de companie, fenomenele atmosferice, apa și solul din mediul apropiat, dar și teme ce stimulează imaginația (Universul, Sistemul Solar). Elevii se implică activ, pun întrebări și își exprimă punctele de vedere, dezvoltând treptat încredere în exprimarea ideilor proprii.

Totuși, există dificultăți specifice fiecărei clase:

- la clasa a II-a, elevii cu alergii sau cu sensibilități întâmpină provocări în activitățile practice legate de plante/animale;

- la clasa a III-a, elevii au dificultăți în utilizarea termenilor științifici precum „evaporare", „condensare", „permeabilitate";
- la clasa a IV-a, numărul mare de elevi din unele clase îngreunează individualizarea învățării, iar complexitatea temelor (ex. Sistemul Solar) solicită o mediere atentă a conținutului.

Profesorii au propus soluții de sprijin: resurse digitale vizuale, scheme simplificate, sarcini diferențiate și implicarea elevilor în decizii mici (ex. alegerea temei unui experiment sau a modalității de prezentare).

Formarea graduală a competențelor

În toate registrele de monitorizare se observă o coerență între obiectivele curriculare și unitățile de competență. Elevii parcurg etape clare de cunoaștere, aplicare și integrare a noțiunilor, dezvoltând spirit de observație și atitudine creativă.

Dificultăți identificate:

- continuitatea parțială între nivelurile de studiu – de exemplu, trecerea de la fenomene simple (cl. II) la procese abstracte (cl. III) sau la abordarea sistemică (cl. IV) nu este mereu susținută prin resurse și timp suficient;
- insuficiența unei ore pe săptămână pentru desfășurarea unor activități complexe (investigații, proiecte, modelări).

Soluții propuse: dezvoltarea unor proiecte interdisciplinare STEAM/STREAM („Grădina verde a clasei", „Magazinul de flori", „Planetariu virtual"), utilizarea resurselor multimedia și implicarea elevilor în activități extracurriculare pentru consolidare.

Învățare activă și interdisciplinară

Datele din registre confirmă o utilizare constantă a metodelor interactive: jocuri didactice, brainstorming, studii de caz, lucru în echipă, explorări directe ale mediului.

Exemple:

- clasa a II-a: lecții despre păsările călătoare, viețuitoarele pădurii sau protecția mediului;
- clasa a III-a: experimente cu apa și solul, compararea probelor, modelarea circuitului apei;
- clasa a IV-a: teme despre Sistemul Solar și Planeta Pământ, explorate prin glob geografic, imagini satelitare și resurse video.

Aceste activități stimulează responsabilitatea ecologică și formează deprinderi de gândire critică și colaborare. Totuși, profesorii semnalează lipsa resurselor experimentale, supraîncărcarea manualelor cu sarcini (6–7 într-o lecție) și timpul limitat care reduce impactul practic al activităților.

Evaluarea rezultatelor învățării

Evaluarea este descrisă în registre ca fiind variată, motivantă și nonstresantă. Profesorii combină metode tradiționale (teste, fișe) cu metode alternative: observații directe, proiecte de grup, postere, prezentări orale, autoevaluare și evaluare reciprocă.

Constatări:

- evaluarea este în general orientată spre proces și progres individual, nu doar spre rezultate finale;

- elevii cu CES sunt incluși în proces, dar necesită adaptări suplimentare (ex. sarcini simplificate, evaluare orală);
- profesorii propun introducerea portofoliilor și jurnalelor științifice pentru urmărirea progresului pe termen lung.

Evaluarea la clasa a IV-a este mai diversificată, incluzând și resurse digitale (planetariu virtual, filmulețe educative), ceea ce crește motivația elevilor și relevanța conținuturilor.

CONCLUZII ȘI RECOMANDĂRI

Monitorizarea registrelor la disciplina Științe în ciclul primar (clasele II–IV) confirmă faptul că intențiile curriculare sunt, în mare parte, transpuse în practică prin activități centrate pe elev, prin metode interactive și printr-o abordare interdisciplinară. Elevii sunt motivați, curioși și implicați, iar cadrele didactice utilizează experimente simple, jocuri educative și proiecte care facilitează conexiuni între cunoștințele științifice și viața reală.

Totuși, analiza scoate în evidență câteva dificultăți recurente și specifice fiecărui nivel:

- Clasa a II-a: conținuturile sunt atractive și relevante, dar apare riscul de fragmentare a competențelor și dificultăți pentru elevii cu CES;
- Clasa a III-a: elevii sunt interesați, curioși, dar întâmpină dificultăți în utilizarea limbajului științific abstract („evaporare”, „condensare”), iar lipsa resurselor experimentale limitează explorarea directă;
- Clasa a IV-a: temele complexe (Sistemul Solar, corpul uman) susțin dezvoltarea gândirii critice, însă o singură oră pe săptămână este insuficientă, iar manualele propun un număr prea mare de sarcini raportat la timpul disponibil.

Pe baza acestor constatări, se pot formula câteva recomandări:

1. Asigurarea continuității competențelor între clase și unități de învățare, prin proiecte și secvențe de consolidare graduală.
2. Creșterea ponderii activităților practice și de cercetare, adaptate nivelului de vârstă, prin experimente simple, explorări outdoor și proiecte interdisciplinare (ex. „Grădina verde a clasei”, „Hărți ale tipurilor de sol”, „Planetariu virtual”).
3. Integrarea temelor de responsabilitate ecologică și socială (protecția apei și solului, grija pentru animale, reducerea poluării) ca elemente transversale ale tuturor temelor de științe.
4. Diversificarea și adaptarea evaluării, prin utilizarea fișelor de observație, a portofoliilor, jurnalelor științifice și prezentărilor orale, astfel încât evaluarea să fie fără stres și incluzivă.
5. Alocarea unui timp suplimentar pentru disciplina Științe (două ore pe săptămână), pentru a facilita investigațiile, proiectele și activitățile interdisciplinare.
6. Revizuirea manualelor și dezvoltarea resurselor digitale (machete virtuale, aplicații interactive, materiale video) pentru a sprijini învățarea vizuală și explorarea fenomenelor abstracte.

În **concluzie**, îmbinarea cerințelor curriculare cu experiențele reale ale copiilor transformă disciplina Științe într-un spațiu de descoperire, responsabilizare și formare integrată a competențelor pentru viață. Viitoare cercetări pot aprofunda modul în care interdisciplinaritatea și resursele digitale pot contribui la consolidarea unei culturi științifice autentice încă din ciclul primar.

Ca cercetător și practician implicat în monitorizarea curriculumului, consider că rezultatele obținute confirmă necesitatea unui echilibru între ambiția curriculară și realitatea clasei. Este clar că intențiile reformatoare ale documentelor naționale se regăsesc în practică, însă modul de aplicare arată că resursele, timpul și pregătirea didactică devin factori decisivi ai succesului. Mai mult, experiența registrelor demonstrează că profesorii, atunci când sunt implicați activ ca parteneri în monitorizare, dezvoltă o conștiință reflexivă care contribuie la ajustarea naturală a predării. Din această perspectivă, monitorizarea nu este doar un exercițiu birocratic, ci un proces de formare profesională continuă pentru cadrele didactice.

REFERINȚE:

1. *Curriculum la disciplina Matematică pentru învățământul primar (clasele I–IV).* Chișinău: Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, 2018. 40 p. ISBN 978-9975-0-1292-1.
2. GUȚU, Vl.; ȚURCANU, C.; ȘEVCIUC, M.. *Monitorizarea curriculumului școlar: concept și metodologie*. Coordonator științific: Vladimir Guțu. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației, Sociologie și Asistență Socială, Centrul de Cercetări Științifice „Politici educaționale și sociale", 2024. 101 p. ISBN 978-9975-62-720-7.
3. GUȚU, Vladimir. Evaluarea calității programelor de formare continuă: dimensiuni conceptuale și metodologice. În: *Revista de Științe ale Educației*. 2020, nr. 4(59), p. 25–33. ISSN 1857-2103.
4. ȘEVCIUC, M. Competența de a învăța: o provocare a educației contemporane. Chișinău: CEP USM, 2022. 152 p. ISBN 978-9975-62-630-9.

N.B. Articolul a fost realizat în cadrul Subprogramului (2024-2027) „*Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar*", cifrul 011401.

ROLE OF DOCTORAL SCHOOL IN DIDACTIC AND ACADEMIC STAFF TRAINING (Comparative Analysis: the Republic of Moldova and the Republic of Maldives)

ROLUL ȘCOLII DOCTORALE ÎN FORMAREA PERSONALULUI DIDACTIC ȘI ACADEMIC (analiză comparativă: Republica Moldova și Republica Maldives)

CZU: 378.046.4:378.126(478:548.82) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.90**

Maia ȘEVCIUC
ORCID-ID: 0000-0002-3129-6057
E-mail: maia.sevciuc@usm.md
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Zeenath SOLIH
ORCID: 0009-0003-4399-2679
E-mail: zeenath.solih@mnu.edu.mv
The Maldives National University, Republic of Maldives

Sumar. *Acest articol reflectă rolul formativ al școlii doctorale în dezvoltarea profesională, științifică și didactică a viitoarelor cadre universitare. Pornind de la obiectivul identificării contribuției formării doctorale la integrarea absolvenților în învățământul superior, cercetarea urmărește cinci direcții principale: cadrul instituțional al școlii doctorale, competențele dobândite, mecanismele de îndrumare și coordonare, propunerile de inserție și optimizare profesională. Printr-o analiză comparativă între Republica Moldova și Republica Maldive, articolul evidențiază bune practici și provocări specifice, formulând recomandări concrete pentru creșterea eficienței programelor doctorale în raport cu nevoile actuale ale mediului academic.*

Cuvinte-cheie: *studii doctorale, învățământ superior, competențe academice, mentorat, carieră academică universitară, internaționalizare.*

INTRODUCTION

In the current context of the development of knowledge society, higher education has an essential role in preparing qualified scientific and teaching staff, capable of responding to the increasingly complex requirements of an economy based on innovation, research and sustainable development. In this sense, the training of teaching and academic staff becomes a strategic priority, and the doctoral school represents a fundamental institutional framework in this process.

Doctoral school is not only a higher stage of academic training, but also a space for scientific, professional and personal development. Here, doctoral students accumulate

advanced knowledge in their field of research, and develop essential competences for an academic and teaching career: the ability to think critically, to develop and publish scientific papers, to deliver courses, and to lead research projects.

Given these considerations, we aim to establish the contribution of the doctoral school in the professional, scientific and didactic training of university education teaching staff, by highlighting the competences developed during PhD studies, the institutional mechanisms for coordinating research within doctoral studies, as well as the degree of preparation of graduates for integration into the academic environment, conducting a comparative analysis between the experiences of the Republic of Moldova and the Republic of Maldives, offering a contextualized perspective on the challenges and opportunities for the development of doctoral programs.

By addressing these directions, we aim to provide an image of how doctoral school contributes to shaping the future generation of university teaching staff and to identify good practices that can be replicated and adapted in various educational contexts.

INSTITUTIONAL AND FUNCTIONAL FRAMEWORK OF DOCTORAL SCHOOL

The doctoral school is a central component of the higher education system, with the mission of training highly qualified researchers and teaching staff. Within the university structure, it functions as a distinct academic unit, which coordinates the activity of doctoral training, establishing quality standards, selection criteria and continuous evaluation mechanisms.

At the institutional level, the legal and administrative framework of the doctoral school is regulated by national legislation in the field of education and research, supplemented by internal regulations adopted by universities. In the Republic of Moldova, the framework is established by the Education Code and regulated by Government decisions and orders of the Ministry of Education and Research [4; 5]. In the Republic of Maldives, the higher education system is more recently developed, but is based on international models, with British and Australian influences, with a flexible approach to the organization of doctoral studies [1; 3]. Functionally, the doctoral school is based on a series of key principles:

- *Academic autonomy*: ensures freedom of research and choice of topics in accordance with the scientific and professional needs of the doctoral student.
- *Quality of training*: implies the existence of clear criteria for admission, evaluation, thesis defense and continuous training.
- *Coordination*: each doctoral student is supported by one or more scientific advisors, whose role is to guide research and professional development activity.
- *Internationalization*: academic mobilities, participation in international conferences and interuniversity collaborations contribute to strengthening the professional profile of the doctoral student.

In the Republic of Moldova, doctoral schools are organized within universities with advanced research and education status, benefiting from public funding and, sometimes, international grants. There is a clear trend of reforming and modernizing doctoral programs, in line with the requirements of the European Higher Education Area (Bologna Process) [2].

In the Republic of Maldives, the doctoral system is still in its infancy, but it is characterized by a broad openness to international partnerships and adaptability. Due to the small number of higher education institutions (the National University of Maldives - the first and largest university in the country, offering various programs in fields such as health, education, engineering, tourism, law, arts, technology and medicine; the Islamic University of Maldives, a public university specializing in Islamic studies, law (Sharia), Arabic language and education), doctoral training is often carried out in collaboration with universities abroad, which brings benefits, but also challenges related to the integration of graduates into the local academic environment [3].

Therefore, the institutional and functional framework of the doctoral school directly influences the quality of the training process of academic staff. An efficiently organized doctoral school, with clear guidance and coordination policies, institutional support and international openness, contributes significantly to the development of an academic body, competitive, competent and adaptable to the challenges of the contemporary academic world.

Key Competences Developed During Doctoral Studies

Doctoral studies do not only involve deepening a research topic, but also constitute a period of intense development of professional and personal competences necessary for a successful academic career. Through the specific activities carried out – scientific research, writing articles, participating in conferences, assisted or independent teaching – the doctoral student goes through a complex process of forming a set of transferable competences, essential in the academic environment.

The most obvious dimension of the doctorate is research. During this stage, the future teacher or researcher develops the following competences:

- Formulation of research hypotheses and objectives;
- Establishment of research methodology and correct application of qualitative/ quantitative scientific methods;
- Critical analysis of specialized literature and identification of scientific gaps;
- Elaboration of scientific papers and compliance with ethical norms in research;
- Dissemination of results in specialized publications or scientific presentations.

A significant proportion of PhD students are oriented towards a career in higher education, for what the development of teaching competences is essential. In many institutions, PhD students are involved in pedagogical activities under the guidance of permanent professors. This process contributes to the development of:

- skills in organizing and supporting courses, seminars and practical work;
- usage of modern teaching and assessment methods (including the application of digital tools);
- effective communication with students and adaptation to their diverse needs;
- management of the educational process and elaboration of own teaching materials.

Doctoral studies also stimulate the development of transversal competences, increasingly in demand in the academic and professional environment:

- *Critical and reflective thinking* – the ability to analyze, evaluate, and build solid arguments;
- *Teamwork and interdisciplinary collaboration* – participation in national and international research projects;
- *Scientific communication skills* – writing and presenting papers in formal contexts (conferences, symposia);
- *Project management* – planning and coordinating activities in an organized framework;
- *Ethics and academic integrity* – compliance with the norms of good conduct in research and teaching.

Referring to doctoral students from the Republic of Moldova and the Maldives, where international mobility is becoming a central component of doctoral programs, intercultural competences and adaptability to diverse educational systems are becoming a major competitive advantage. These experiences contribute to:

- expansion of professional and collaborative networks;
- knowledge of international good practices;
- understanding of differences in approaches to research and education globally.

Thus, doctoral studies offer a complex and diversified training framework, preparing doctoral students not only to become experts in a field, but also to meet the demands of a multidimensional academic career.

MECHANISMS OF GUIDANCE AND COORDINATION WITHIN DOCTORAL SCHOOL

The success of a doctoral school is not measured only by the number of theses completed, but especially by the quality of the training process and the professional integration of graduates into the academic environment. An essential role in this endeavor is played by institutional support mechanisms and scientific and professional coordination relationships. They contribute to guiding the doctoral student, building a coherent career and developing a solid academic identity.

Guidance and coordination are a fundamental pillar in the doctoral process. The scientific supervisor is more than a technical supervisor – he/she becomes a trainer and sometimes even a professional role model. Key responsibilities include:

- Support of the doctoral student in choosing a relevant and feasible research topic;

- Provision of constant feedback on research progress;
- Facilitating of access to scientific networks and research projects;
- Encouragement for publication of results and participation in academic events;
- Ensuring of an ethical and stimulating working climate.

The quality of the relationship scientific advisor-doctoral student directly influences the motivation, perseverance and performance of the doctoral student. In addition to the direct relationship with the scientific advisor, the support provided by the educational institution is essential for the success of the doctoral process. This support can take various forms:

- *Funding*: doctoral scholarships, research grants, funds for mobility and conference participation.
- *Infrastructure*: access to laboratories, electronic libraries, databases, specialized software.
- *Complementary training* : academic writing workshops, courses to develop pedagogical or digital skills.
- *Dedicated administrative services*: offices for doctoral students, academic counseling and logistical support.

In the Republic of Moldova, many universities have implemented support programs within doctoral schools, with the support of the European Union (through projects such as Erasmus+ or Horizon Europe) [2]. In the Republic of Maldives, there are international collaboration initiatives that compensate through institutional mobilities and partnerships [1; 3].

An important support mechanism is the integration of doctoral students into an active academic community, where they can collaborate, exchange ideas and receive feedback. Discussion forums, research groups, internal doctoral conferences or summer schools contribute to: reducing academic isolation; stimulating interdisciplinarity; building useful professional networks in the long term. Opening up to collaboration between doctoral students and teaching staff from different departments or universities stimulates internal and international mobility.

Therefore, the coordination and institutional support mechanisms within the doctoral school have a decisive impact on the professional path of the doctoral student. A solid academic infrastructure, combined with quality mentoring relationships, contributes to the formation of professionals prepared to successfully integrate into the academic and research environment.

PROFESSIONAL INSERTION OF PHD GRADUATES IN HIGHER EDUCATION

The completion of doctoral studies marks not only an academic milestone, but also a turning point in the professional career of young researchers. The process of professional insertion in higher education involves their integration into university structures

as academic assistants, lecturers, scientific researchers or even project leaders. The success of this process depends on several factors, including the training provided within the doctoral program, the institutional context and national policies regarding employment in academia.

Doctoral studies provide graduates with a solid body of knowledge and competences, but the essential question is whether these competences meet the concrete requirements of the higher education system.

In the Republic of Maldives, where the university system is expanding, the professional insertion of doctoral graduates is often straightforward, but formal pedagogical training is lacking in many cases. Universities collaborate with international institutions to fill this gap through internships and postdoctoral training.

Employment opportunities in higher education vary considerably depending on the national context and educational policies. In the Republic of Moldova, the academic market is relatively saturated in some fields (humanities, social sciences), but open in others (technology, IT, exact sciences). Recruitment is also influenced by factors such as:

- availability of academic positions;
- institutional promotion criteria (publications, teaching experience).

In the Republic of Maldives, being a young university system, the need for teaching staff is high, and doctoral graduates benefit from rapid employment opportunities, including in academic leadership positions.

A successful professional insertion involves not only occupying a position, but also active integration into an academic community. In this regard, the following are relevant:

- existence of postdoctoral programs to ensure the continuity of research and the accumulation of experience;
- participation in academic networks, research groups and conferences;
- access to guidance and continuous education even after completing doctoral studies.

In both analyzed countries, the development of such postdoctoral structures is still in its infancy. The Republic of Moldova has made progress in this regard through European funds [2], while the Republic of Maldives relies predominantly on international partnerships to support continuous professional development [1].

Therefore, the professional insertion of doctoral school graduates into higher education is a complex process, influenced by previous training, institutional context and employment policies. Although doctoral training provides a solid foundation, a better alignment between acquired copetences and the real demands of the academic environment is needed, as well as more consistent support during the postdoctoral transition period.

The analysis of the institutional framework, developed competences, support mechanisms and the process of professional insertion of graduates highlights a series of

essential aspects that influence the efficiency of doctoral programs. In both the Republic of Moldova and the Republic of Maldives, the doctoral systems have strong points, but also common or specific challenges.

An academic career requires not only excellence in research, but also solid teaching competences. Thus, for effective insertion in the academic environment, the following would be necessary:

- introduction of certain compulsory modules of pedagogical and digital training for doctoral students;
- organization of supervised teaching internships, with feedback from coordinating teachers;
- periodic evaluation of teaching skills as part of the training course.

This measure is relevant in both analyzed systems, but is particularly necessary in the Republic of Maldives, where formal didactic training of doctoral students is almost non-existent.

To facilitate professional insertion, the following is necessary:

- creation of *institutionalized postdoctoral programs* that allow for the continuation of research and the accumulation of experience in teaching and university management;
- provision of *academic career counseling* and support for integration into research projects or international networks;
- giving of *priority to doctoral graduates* in filling vacant university positions, based on clear and transparent criteria.

The Republic of Moldova is implementing these activities, while the Republic of Maldives could integrate such solutions through external collaborations and flexible institutional policies.

The mentoring and coordination relationship remains a key factor in doctoral training. The following is recommended:

- development of a code of ethics and good practices guidance and coordination, applicable in all doctoral schools;
- establishment of guidance and coordination contracts that clearly defines the responsibilities of both parties;
- periodic evaluation of the quality of guidance and coordination process through feedback from doctoral students.

In the Republic of Moldova, there are regulations in this regard, based on which each university develops its own institutional documents for conducting doctoral studies [4]. The Republic of Maldives, although at an early stage of establishing doctoral schools, can adopt effective international models.

Both the Republic of Moldova and the Republic of Maldives benefit from international support for the development of higher education. The following is recommended:

- creation of doctoral programs in co-tutorship or with double degree;

- expansion of international mobilities for doctoral students and professors;
- involvement in international research consortia and exchange of good practices.

This global openness contributes not only to the quality of research, but also to preparation for an internationalized and competitive academic career.

For the doctoral studies to be relevant, it is necessary to better adapt to the current demands of the labor market and the university system. Thus, the following is recommended:

- updating of doctoral curricula according to developments in the scientific and educational fields;
- establishment of partnerships between universities and research institutions to broaden the employment prospects of doctoral students;
- monitoring of the graduates' professional career to evaluate the real impact of doctoral studies.

CONCLUSIONS

The doctoral school plays an essential role in training future teaching and academic staff, providing not only scientific experience, but also teaching and managerial competences. The comparative study between the Republic of Moldova and the Republic of Maldives reveals the need for a balance between excellence in research and practical training for the academic environment.

To strengthen this formative role, a systemic approach is needed, centered on the quality of guidance and coordination of doctoral studies, sustainable institutional support, adaptation to the real requirements of universities and openness to international collaboration. By respecting these conditions, doctoral programs can become catalysts of change in higher education and in society.

REFERENCES:

1. *Doctoral Education Policy.* Malé: University of Maldives, 2023.
2. *Doctoral Education in Europe Today: Approaches and Structures.* European University Association (EUA), 2021.
3. *Education Sector Analysis – Republic of Maldives.* World Bank, 2020.
4. *Framework Regulation of Doctoral Schools.* Chișinău: Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova, 2021.
5. *Quality standards for doctoral studies.* Chisinau: National Agency for Quality Assurance in Education and Research, 2022.

N.B. *This research was supported by a Marie Curie Research and Innovation Staff Exchange scheme within the H2020 Programme (grant acronym: LABOUR).*

REZILIENȚA PSIHOLOGICĂ: PROCES ADAPTATIV, CONDIȚIE DE ECHILIBRU ȘI INDICATOR AL SĂNĂTĂȚII MENTALE

PSYCHOLOGICAL RESILIENCE: ADAPTIVE PROCESS, CONDITION OF BALANCE AND INDICATOR OF MENTAL HEALTH

CZU: 159.923:613.86 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.91**

Violeta TERGUȚA
ORCID: 0009-0000-3037-8950
E-mail: v_terguta@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Resilience is increasingly recognized in the literature as a dynamic psychological process that facilitates the individual's adaptation to situations of adversity, stress, and trauma. It is not a fixed trait, but a complex interaction between personal resources and contextual supports. This article explores resilience from three complementary perspectives: as an adaptive process, as a set of individual and social conditions that support optimal functioning, and as a result of the ability to cope with stress and maintain psychological balance. Finally, the contemporary need to cultivate resilience is analyzed, considering its impact on mental health and quality of life in the face of major traumas and everyday challenges.*

Keywords*: resilience, adaptive process, conditions, psychological process, mental health, trauma.*

INTRODUCERE

Într-un context social și psihologic tot mai marcat de incertitudine, traumă și stres, reziliența devine un concept-cheie în înțelegerea modului în care indivizii se adaptează și mențin echilibrul psihologic. Studiile recente definesc reziliența nu ca o simplă reacție defensivă, ci ca un proces activ și complex de adaptare pozitivă la adversitate.

Nevoia de a fi rezilienți

În literatura de specialitate contemporană, reziliența este conceptualizată ca un proces dinamic sau un fenomen adaptativ, care reflectă capacitatea individului de a răspunde pozitiv la dificultăți și provocări variate, întâlnite pe parcursul dezvoltării sale. Mai degrabă decât a fi considerată o trăsătură fixă sau o variabilă dihotomică (prezentă sau absentă în contexte specifice), reziliența este înțeleasă ca rezultatul unei interacțiuni complexe între individ și mediul său. Eficiența acestei interacțiuni este condiționată de o gestionare adecvată a resurselor personale (precum competențele și abilitățile individuale, în special în rândul tinerilor) și a celor sociale (inclusiv rețele de sprijin familial, instituțional și comunitar).

Reziliența este acea forță psihologică care le permite oamenilor să facă față cu succes stresului și dificultăților, acționând ca un rezervor mental de putere la care pot apela

în momente de criză pentru a evita să se prăbușească emoțional sau psihologic [60]. Indivizii reziliențI au o capacitate mai mare de a gestiona provocările și de a-și reconstrui viața după ce au trecut prin perioade dificile. Schimbarea și pierderea fac parte inevitabilă din existență, iar fiecare persoană, la un moment dat, va întâmpina eșecuri de diferite magnitudini. Aceste provocări pot varia de la dificultăți minore, cum ar fi nereușita de a obține o promovare sau de a intra la un curs, până la catastrofe majore, cum ar fi dezastre naturale sau atacuri teroriste. Indiferent de amploarea acestor dificultăți, reziliența ajută la menținerea echilibrului mental și la adaptarea în fața adversităților. Psihologii susțin că persoanele reziliente nu doar că fac față mai bine acestor provocări, ci sunt capabile să se refacă și să își reconstruiască viețile, învățând din experiențe și devenind mai puternice în fața viitoarelor obstacole.

Persoanele care nu dispun de suficientă reziliență pot fi profund afectate de experiențele negative, ajungând să fie copleșite de dificultăți. În loc să abordeze problemele într-un mod sănătos, ele tind să se concentreze excesiv asupra acestora și să adopte mecanisme de coping ineficiente sau dăunătoare. De exemplu, dezamăgirea sau eșecul le poate împinge către comportamente nesănătoase, cum ar fi izolarea socială, consumul excesiv de substanțe sau alte obiceiuri autodistructive care nu fac decât să amplifice suferința. Aceste persoane tind să se recupereze mult mai lent după un eșec, rămânând prinse într-un ciclu de suferință emoțională și mentală. Această incapacitate de a-și reveni rapid dintr-o situație dificilă le expune la un nivel crescut de stres psihologic, care poate duce la probleme de sănătate mentală, cum ar fi anxietatea, depresia sau alte tulburări emoționale [39]. Fără resursele psihologice necesare pentru a face față adversităților, acești indivizi trăiesc o suferință prelungită, ceea ce le afectează negativ calitatea vieții și relațiile sociale.

Modul în care indivizii gestionează problemele cu care se confruntă joacă un rol esențial nu doar în rezultatul imediat al acestor dificultăți, ci și în impactul lor psihologic pe termen lung. Persoanele reziliente nu sunt imune la stres și nu sunt scutite de dificultățile vieții, însă ceea ce le diferențiază este capacitatea lor de a naviga prin aceste situații cu o mentalitate adaptabilă și echilibrată.

Reziliența nu înseamnă o viață lipsită de eșecuri sau durere, ci implică abilitatea de a recunoaște realitatea grea a vieții și de a accepta că suferința și emoțiile negative fac parte din experiența umană. Indivizii reziliențI nu neagă sau minimizează gravitatea problemelor lor, dar ceea ce îi caracterizează este capacitatea de a percepe adversitatea ca pe o parte firească a existenței, care poate fi depășită. Ei își permit să experimenteze emoțiile negative – cum ar fi tristețea, frustrarea sau furia – însă nu rămân blocați în aceste stări. În schimb, își folosesc abilitățile psihologice pentru a găsi căi de a se reface, menținând o perspectivă mai amplă asupra vieții.

Astfel, pe termen lung, reziliența ajută la diminuarea consecințelor psihologice negative asociate cu adversitățile. Persoanele reziliente reușesc să își reconstruiască echilibrul emoțional mai rapid, iar în loc să se lase copleșite de dificultăți, își dezvoltă capacitatea de a învăța din acestea. În esență, reziliența nu înseamnă evitarea problemelor,

ci abilitatea de a le confrunta cu o mentalitate flexibilă și de a găsi resurse interioare pentru a depăși obstacolele, ceea ce, în timp, le întărește și le pregătește pentru viitoare provocări.

Reziliența este o trăsătură esențială care le oferă indivizilor capacitatea de a confrunta dificultățile într-un mod direct și de a depăși adversitatea, continuându-și viața chiar și în fața celor mai grave traume. Această abilitate nu doar că facilitează gestionarea eficientă a situațiilor de criză, dar joacă un rol crucial în menținerea sănătății mentale pe termen lung. În urma unor evenimente traumatice de mare amploare, precum atacurile teroriste, dezastrele naturale, pandemia de COVID-19, numeroși oameni au manifestat comportamente asociate cu reziliența, ceea ce a dus la o reducere semnificativă a simptomelor depresive.

Din perspectivă teoretică, reziliența implică o combinație de mecanisme cognitive, emoționale și comportamentale care permit individului să facă față stresului și să își refacă echilibrul psihologic după o traumă. Această trăsătură nu înseamnă doar supraviețuire în fața crizei, ci și capacitatea de a integra experiența traumatică într-un mod care să nu definească negativ viitorul individului. Oamenii rezilienți sunt capabili să transforme experiențele dificile într-o oportunitate de creștere personală, dezvoltând strategii de adaptare eficiente care reduc impactul psihologic al adversităților.

Studiile arată că indivizii care manifestă o reziliență ridicată în fața traumelor tind să dezvolte mai puține simptome de depresie sau alte tulburări psihologice. Aceasta se datorează faptului că acești indivizi folosesc resurse psihologice, cum ar fi optimismul realist, flexibilitatea mentală și o rețea de suport social, pentru a-și proteja sănătatea mentală. Ei nu ignoră durerea, ci reușesc să o gestioneze într-un mod constructiv, care le permite să continue să funcționeze și să-și regăsească echilibrul.

În concluzie, reziliența oferă o cale esențială de a face față traumelor de mare amploare, contribuind la menținerea bunăstării psihologice și la prevenirea unor consecințe grave, precum depresia. Ea reprezintă un mecanism de adaptare care nu doar că ajută individul să supraviețuiască în fața adversităților, ci îi oferă și resursele necesare pentru a prospera în ciuda acestora.

REZILIENȚA CA PROCES ADAPTATIV

În literatura contemporană, reziliența este conceptualizată ca un proces dinamic care reflectă capacitatea individului de a răspunde pozitiv la dificultăți, indiferent de intensitatea acestora. Nu este o trăsătură statică, ci rezultatul unei interacțiuni între resurse personale (competențe cognitive, abilități emoționale) și resurse sociale (rețele de sprijin familial, organizațional, comunitar).

Masten [11], susține că reziliența permite menținerea stării de bine chiar și în absența evenimentelor traumatice, iar Fredrickson și colaboratorii [8], evidențiază rolul afectelor pozitive (bucurie, mulțumire) în facilitarea dezvoltării rezilienței. Acestea contribuie la atitudini proactive și la dezvoltarea personală și profesională [12], indiferent de natura contextului — traumatic sau pozitiv.

Reziliența este conceptualizată ca un mecanism psihologic prin care individul își poate menține sau recâștiga starea de bine subiectivă, indiferent de prezența sau absența unor evenimente traumatice [11]. În această perspectivă, reziliența este înțeleasă ca un proces care se manifestă atât în condiții de adversitate severă, cât și în contexte mai puțin marcate de traumă. Persoanele reziliente reușesc să gestioneze și să depășească în mod eficient factorii de risc, demonstrând o capacitate adaptativă superioară.

Adversitatea, trauma, expunerea la factori de risc constituie contexte pentru apariția dezechilibrelor psihologice, însă capacitatea de a restabili starea de bine depinde de prezența rezilienței. Cercetările empirice au evidențiat rolul afectelor pozitive — precum bucuria și mulțumirea — în susținerea și consolidarea procesului de reziliență (Fredrickson et al., [8]; Cohn et al., [3]; Danner et al., [4]). Aceste afecte nu doar că facilitează o abordare proactivă a dificultăților, dar și favorizează dezvoltarea personală și profesională (Obrist et al., [12]).

De asemenea, factorii protectivi care susțin reziliența — atât cei personali, cât și cei sociali — par a fi consistenți indiferent de natura provocărilor, fie că este vorba despre traume severe, dificultăți profesionale sau contexte marcate de experiențe pozitive. Astfel, procesul rezilienței păstrează o structură relativ constantă, bazându-se pe aceleași resurse interne și externe, indiferent de contextul în care se manifestă.

Respectiv, reziliența este un proces adaptativ, iar afectele pozitive au un rol esențial.

REZILIENȚA CA ANSAMBLU DE CONDIȚII INDIVIDUALE ȘI CONTEXTUALE

Reziliența este adesea înțeleasă și ca o rețea de caracteristici personale și contextuale ce facilitează adaptarea pozitivă. Ungar [15], o definește ca o combinație între trăsături personale (creativitate, conștiință de sine, abilități de rezolvare a problemelor) și factori protectivi sociali (suport social, acces la resurse).

Thomsen [11], introduce termenul de „atitudine rezilientă", sugerând că modul în care percepem competențele celor din jur influențează propria capacitate adaptativă. Luthar [10], atrage atenția asupra riscului de a eticheta indivizii drept „rezilienți" în mod generalizat și propune în schimb termenul de „pattern rezilient", care reflectă o capacitate situațională, nu un atribut stabil. Astfel, reziliența este un construct contextual, nu un predictor absolut al reușitei.

Atunci când este analizată din perspectiva condițiilor prealabile, reziliența este asociată cu obținerea unor rezultate pozitive, însă accentul se deplasează asupra factorilor protectivi activi în procesul decizional care susține starea de bine subiectivă. Studiile (Davey et al., [5]) arată că nu este esențială existența unui set standardizat de resurse, ci mai degrabă capacitatea tânărului de a identifica și utiliza eficient resursele disponibile. Reziliența devine astfel o combinație unică de factori protectivi, specifică fiecărui individ.

Cu toate acestea, chiar și în prezența unor trăsături și condiții favorabile, nu este recomandat să etichetăm o persoană drept „reziliență" în mod general. Luthar [10] atrage atenția asupra faptului că reziliența nu ar trebui abordată ca o trăsătură stabilă, ci mai degrabă ca un „pattern rezilient" – un tipar de reacție contextual, care poate duce la rezultate pozitive în anumite situații, dar care nu garantează același succes în altele. În acord cu această viziune, Dekker și colaboratorii [6] subliniază că prezența factorilor rezilienți nu asigură automat reușita adaptativă într-un context nou, ci mai curând contribuie la dezvoltarea unor abilități utile în gestionarea provocărilor viitoare.

REZILIENȚA CA INDICATOR AL ADAPTĂRII POZITIVE

Din perspectiva rezultatelor, reziliența este definită ca abilitatea de a gestiona cu succes factorii de risc și de a face față evenimentelor stresante [13]. În acest cadru conceptual, reziliența este înțeleasă ca un rezultat pozitiv al confruntării cu adversitatea, reflectând capacitatea de adaptare eficientă în contexte stresante. Accentul se deplasează de la procesele implicate în atingerea stării de bine către identificarea factorilor predictivi care facilitează apariția rezilienței. Accentul cade nu pe mecanismele procesului, ci pe identificarea factorilor predictivi ai rezilienței.

Everly et al. [9], sintetizează șase dimensiuni esențiale care contribuie la construirea rezilienței:

- Reglarea emoțională activă și orientarea spre acțiune;
- Activitatea fizică regulată;
- Optimismul;
- Valorile morale personale;
- Rețeaua de sprijin social;
- Flexibilitatea cognitivă în rezolvarea problemelor.

Acestea se bazează pe fundamente teoretice solide, cum ar fi autoeficacitatea [1], robustețea [9], copingul adaptativ [2], și atitudinea pozitivă față de provocări [8].

Aceste dimensiuni sunt fundamentate pe constructe teoretice validate, precum autoeficacitatea (Bandura, [1]), robustețea psihologică (Kobasa, Maddi, & Kahn, [9]), strategiile de coping adaptativ (Bonanno, [2]) și atitudinea pozitivă în fața adversității (Fredrickson et al., [8]). Prin urmare, reziliența, în calitate de rezultat, reflectă interacțiunea eficientă între factori personali și sociali care susțin adaptarea pozitivă în contexte provocatoare.

NEVOIA CONTEMPORANĂ DE A DEZVOLTA REZILIENȚA

Reziliența este esențială în menținerea sănătății mintale și a echilibrului emoțional pe termen lung. Indivizii rezilienți nu sunt imuni la stres, dar posedă capacitatea de a face față acestuia într-un mod funcțional, evitând mecanismele de coping disfuncționale, precum evitarea, izolarea sau consumul de substanțe.

În absența unei reziliențe dezvoltate, indivizii pot deveni vulnerabili la tulburări psihice precum depresia, anxietatea sau PTSD. În schimb, cei cu o reziliență ridicată

reușesc să integreze traumele în parcursul lor de viață și chiar să extragă sensuri constructive din experiențele negative.

Evenimente de amploare — cum ar fi dezastre naturale, pandemii sau acte de violență — au evidențiat importanța capacității reziliente ca factor de protecție psihologică (ex. COVID-19, atacurile teroriste etc.). Astfel, dezvoltarea rezilienței nu este un lux psihologic, ci o necesitate fundamentală a individului în societatea contemporană.

CONCLUZII

Reziliența este o componentă esențială a sănătății psihice, care se manifestă sub forma unui proces dinamic, influențat de factori individuali și contextuali. Nu este un atribut stabil sau garantat, ci o combinație de mecanisme cognitive, emoționale și sociale care permit individului să navigheze prin adversitate fără a-și compromite echilibrul mental.

Dincolo de gestionarea crizelor, reziliența oferă cadrul necesar dezvoltării personale, transformării suferinței în oportunitate și menținerii bunăstării psihologice în fața incertitudinii. Promovarea acesteia trebuie să devină o prioritate în intervențiile psihologice, educaționale și sociale.

REFERINȚE:

1. Bandura, A. (1982). *Self-efficacy mechanism in human agency*. American Psychologist, 37(2), 122–147. https://doi.org/10.1037/0003-066X.37.2.122
2. Bonanno, G. A. (2004). Loss, trauma, and human resilience: Have we underestimated the human capacity to thrive after extremely aversive events? *American Psychologist*, 59(1), 20–28. https://doi.org/10.1037/0003-066X.59.1.20
3. Cohn, M. A., Fredrickson, B. L., Brown, S. L., Mikels, J. A., & Conway, A. M. (2009). Happiness unpacked: Positive emotions increase life satisfaction by building resilience. *Emotion*, 9(3), 361–368. https://doi.org/10.1037/a0015952
4. Danner, D. D., Snowdon, D. A., & Friesen, W. V. (2001). Positive emotions in early life and longevity: Findings from the Nun Study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(5), 804–813. https://doi.org/10.1037/0022-3514-.80.5.804
5. Davey, M., Eaker, D. G., & Walters, L. H. (2003). Resilience processes in adolescents: Personality profiles, self-worth, and coping. *Journal of Adolescent Research*, 18(4), 347–362. https://doi.org/10.1177/0743558403253810
6. Dekker, S. W. A., Dahlström, N., van Winsen, R., & Nyce, J. M. (2008). Crew resilience and performance in complex aviation systems. *The International Journal of Aviation Psychology*, 18(4), 343–357. https://doi.org/10.1080/10508410802346968
7. Everly, G. S., Smith, K. J., & Lating, J. M. (2009). *Resiliency training in the workplace: From stress management to psychological body armor*. International Journal of Emergency Mental Health, 11(2), 93–100.

8. Fredrickson, B. L., Tugade, M. M., Waugh, C. E., & Larkin, G. R. (2003). What good are positive emotions in crises? A prospective study of resilience and emotions following the terrorist attacks on the United States on September 11th, 2001. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(2), 365–376. https://doi.org/10.1037/0022-3514.84.2.365
9. Kobasa, S. C., Maddi, S. R., & Kahn, S. (1982). Hardiness and health: A prospective study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 42(1), 168–177. https://doi.org/10.1037/0022-3514.42.1.168
10. Luthar, S. S. (2003). *Resilience and vulnerability: Adaptation in the context of childhood adversities*. Cambridge University Press.
11. Masten, A. S. (2001). Ordinary magic: Resilience processes in development. *American Psychologist*, 56(3), 227–238. https://doi.org/10.1037/0003-066-X.56.3.227
12. Obrist, B., Pfeiffer, C., & Henley, R. (2010). Multi-layered social resilience: A new approach in mitigation research. *Progress in Development Studies*, 10(4), 283–293. https://doi.org/10.1177/146499340901000402
13. Smith, B. W. (2006). The role of resilience in coping with daily stress. *Psychology and Health*, 21(2), 237–243. https://doi.org/10.1080/14768320500230374
14. Thomsen, K. (2002). *Building resilient students: Integrating resiliency into what you already know and do*. Corwin Press.
15. Ungar, M. (2007). Contextual and cultural aspects of resilience in child welfare settings. *Child Welfare*, 86(6), 115–135.

CONTEXTUL ISTORIC AL EDUCAȚIEI INCLUZIVE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ESENȚĂ, FUNCȚII, TRĂSĂTURI

HISTORICAL CONTEXT OF INCLUSIVE EDUCATION IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: ESSENCE, FUNCTIONS, FEATURES

CZU: 376(478)(091) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.92**

Svetlana TURCEAC
ORCID: 0009-0004-5940-2298
E-mail: inversia.school@gmail.com
Universitatea Pedagogică de Stat ”Ion Creangă” din Chișinău, Republica Moldova

Summary: *The contemporary world educational community pays special attention to creating conditions for equal access of all students to quality education. In the context of the global transition from the integrative to the inclusive model of education, the problem of forming effective pedagogical and organizational mechanisms that would ensure the inclusion of all children, including those with special educational needs, in a single educational space becomes urgent. For the Republic of Moldova, this task is of particular importance. Historically, the country's education system was based on a medical (segregationist) model, which existed for more than six decades, which led to the consolidation in the public and professional consciousness of the division between special and general education. Despite the creation of the normative-legal framework, the development of resource centers and the organization of interaction between the levels of education management, significant difficulties persist in practice: teachers do not fully possess diagnostic tools, clear criteria for the formation of inclusive classes are not developed, signs of a formal approach to inclusion and professional burnout of staff are observed. In the context of these challenges, the development and implementation of universal pedagogical competencies of inclusive education, necessary for building an inclusive educational space, capable of ensuring quality education for all children, is of particular importance. This requires not only the professional training of teachers, but also changes in the architectural, methodological and managerial infrastructure of educational institutions. The study of the historical context and contemporary trends in the development of inclusive education in the Republic of Moldova is relevant both from a theoretical and practical point of view. It allows for the identification of key barriers and the determination of effective ways to form a sustainable inclusive education system that meets international standards and the social needs of the country.*

Keywork*: competencies, inclusive education, universal pedagogical competencies of inclusive education.*

INTRODUCERE

De-a lungul ultimelor două decenii, comunitatea educațională mondială depune eforturi intense în căutarea unor mecanisme eficiente, care să garanteze acces egal tuturor studenților la educație. Numeroase studii internaționale, realizate de cercetători precum T. Booth, M. Ainscow, M. Vaughan, D. Mitchell, precum și de specialiști au-

tohtoni O. Denisova, N. Malofeev, N. și M. Semago, arată că condițiile optime pentru dezvoltarea copiilor cu cerințe educaționale speciale sunt create tocmai într-un mediu educațional incluziv, care asigură accesibilitate pentru fiecare copil.

Fenomenul educației incluzive reprezintă o tendință globală, care câștigă rapid popularitate în practica mondială, ceea ce este deosebit de evident după adoptarea Declarației de la Salamanca. Acest document fundamental a consacrat principiul integrării tuturor copiilor și adolescenților fără excepție în sistemul educațional general, indiferent de caracteristicile, problemele personale și sociale ale acestora (UNESCO, 1994). După ratificarea acestui acord internațional, statele participante și-au asumat obligația de a crea instituții de învățământ capabile să satisfacă eficient nevoile educaționale ale tuturor categoriilor de elevi.

Înainte de a examina particularitățile educației incluzive, este oportun să apelăm la analiza conceptelor științifice care interpretează categoriile „norma de dezvoltare" și „variabilitatea dezvoltării". Constructul normei este strâns legat de contextul mediului, de structurile sociale și de paradigmele culturale, care se află într-un proces de transformare continuă. Înțelegerea etalon a normei se reflectă în definiția OMS, conform căreia sănătatea individului este o stare integră de funcționare fizică, psihică și socială deplină, și nu doar absența patologiilor sau a tulburărilor somatice.

Etimologia termenului „normă" provine din rădăcina latină „norma", care înseamnă „standard" sau „etalon". În știința psihologică, normativele etalon sunt dezvăluite în conceptele umaniste ale lui G. Allport, C. Rogers, A. Maslow și ale adepților lor. Această direcție științifică a fost numită „PSIHOLOGIA eșantioanelor", deoarece reprezentanții școlii umaniste au formulat modele idealizate ale unei personalități sănătoase, eliberate de manifestări psihopatologice distructive.

Problema definirii normativității rămâne una dintre cele mai discutate în teoria psihologică modernă. Problema diferențierii între „norma psihologică" și „deviațiile psihice" a fost amplu acoperită în studiile academice din ultimele decenii.

Platon a interpretat normativitatea comportamentului ca derivată din procesul de educație a personalității. Aristotel a formulat conceptul de normă ca „cale de mijloc de aur", situată între extremele de exces și deficit. F. Nietzsche a avansat ipoteza că sănătatea și patologia se disting exclusiv prin intensitatea manifestării semnelor dureroase. L. Vîgotski a subliniat absența unor limite clare între comportamentul normativ și cel deviant, susținând că „numai în anumite cazuri, deviațiile capătă o expresie cantitativă atât de semnificativă, încât permit clasificarea lor ca comportament deviant".

Conceptele de „copil cu deviații", „comportament deviant", „posibilități limitate" au un potențial stigmatizant și discriminatoriu. Declarația de la Salamanca (1994) introduce în uz științific termenul „persoane cu cerințe educaționale speciale", lipsit de conotații negative.

Codul educației al Republicii Moldova definește cerințele educaționale speciale ca cerințe educaționale specifice ale copilului/elevului/studentului, care necesită realizarea unui proces educațional adaptat caracteristicilor individuale sau parametrilor limitărilor

funcțiilor fizice sau tulburărilor de dezvoltare, precum și care are nevoie de o intervenție țintită prin intermediul unor măsuri de reabilitare sau corecție adecvate.

Un copil cu dezvoltare variativă trece prin aceleași etape ale ontogenezei ca și semenii săi cu dezvoltare normotipică. În același timp, instrumentarul dezvoltării și dinamica sa vor fi diferite calitativ, iar rezultatele obținute nu vor corespunde pe deplin realizărilor altor copii. Totodată, este necesar să se creeze condiții în care fiecare etapă a dezvoltării copilului să se apropie cât mai mult de indicatorii normativi.

Geneza conceptului de „educație incluzivă" este legată istoric de categoria „integrare". Analiza semantică a acestor termeni arată că integrarea implică unirea elementelor discrete într-un sistem unic, în timp ce incluziunea înseamnă includere activă într-un proces comun. În acest sens, în practica educațională mondială contemporană se observă o înlocuire generalizată a termenului „integrare" cu „incluziune", deoarece acesta din urmă are o semantică mai largă și reflectă mai deplin paradigma actuală de asigurare a accesului universal al copiilor la educație, indiferent de posibilitățile lor funcționale.

Modelul educațional integrativ a fost larg răspândit în anii 1980–1990 pe teritoriul statelor post-sovietice sub forma așa-numitelor clase de „corecție" sau „aliniere" în școlile de învățământ general. Practica separării elevilor de aceeași grupă de vârstă în clase diferite, în funcție de nivelul de dezvoltare intelectuală, a dus la formarea în instituțiile de învățământ a unor clase specializate pentru copiii cu motivație școlară scăzută și autoreglementare comportamentală insuficientă.

Unul dintre principalii critici ai modelului integrativ, L. Dunn, a atras atenția asupra faptului că clasele specializate nu demonstrează avantaje în comparație cu cele obișnuite, iar grupurile omogene de elevi, formate după principiul abilităților, nu creează condiții favorabile pentru procesul educațional și dezvoltarea personală și, de asemenea, nu au un impact pozitiv asupra proceselor de socializare în ansamblu.

Aceste circumstanțe determină necesitatea formării competențelor pedagogice universale în domeniul educației incluzive, care presupun stăpânirea de către pedagog a unui arsenal complex de metode de influență pedagogică, care asigură organizarea eficientă a procesului educațional și sprijinirea dezvoltării ontogenetice atât a copiilor cu dezvoltare tipică, cât și a celor cu dezvoltare variativă.

Pozițiile științifice prezentate confirmă că, în prezent, nu există o definiție strictă și o soluție definitivă cu privire la semnele diferențiale ale comportamentului „normativ" și „deviant", ceea ce se datorează complexității fenomenului. Soluționarea acestei probleme este complicată de studierea insuficientă a naturii și esenței psihicului uman, a principiilor funcționării sale, precum și de marea diversitate a abordărilor teoretico-metodologice privind interpretarea fenomenului personalității, a conținutului și a limitelor „normativului" și „patologicului" în sfera psihică.

EVOLUȚIA MODELELOR EDUCAȚIONALE PENTRU COPIII CU CERINȚE SPECIALE DE DEZVOLTARE

Dezvoltarea sistemului de învățământ pentru copiii cu cerințe educaționale speciale a trecut prin mai multe etape succesive, fiecare dintre ele reflectând o anumită viziune a

societății asupra sprijinului acordat acestor elevi. Sistemele educaționale din diferite țări au căutat modalități optime de a educa și sprijini copiii cu dizabilități, alternând abordări în care educația specială exista fie ca un supliment la cea generală, fie ca un sistem separat. În mod tradițional, se evidențiază trei etape cheie: **segregarea, integrarea și incluziunea,** fiecare dintre ele bazându-se pe propriul model de învățare (Wolfensburger, 1969; Kariakina P., Cyberleninka).

MODELUL SEGREGAȚIONAL (MEDICAL)

De la începutul secolului al XX-lea până la mijlocul anilor 1960, în Europa, SUA și Marea Britanie a predominat modelul medical sau segregațional de educație a persoanelor cu cerințe speciale de dezvoltare (Galasiuk I. N. și alții, 2011). Acesta se baza pe clasificarea medicală a bolilor și presupunea că dificultățile copilului pot fi compensate prin instituții specializate. În URSS, în această perioadă, s-a dezvoltat activ un sistem de segregare: până în anii 1980, existau opt tipuri de școli speciale. Copiii erau direcționați către instituții separate, în funcție de natura tulburărilor, izolându-i de semenii lor.

Deși un astfel de sistem oferea posibilitatea de a învăța într-un mediu adaptat, el limita interacțiunea socială și reducea așteptările de la elevi. După destrămarea URSS, inclusiv în Moldova, acest model a persistat până la începutul secolului al XXI-lea. Principalul său dezavantaj a fost orientarea spre „normă" ca etalon, ceea ce a sporit excluderea socială a copiilor cu cerințe speciale de dezvoltare și a contrazis drepturile omului.

Modelul normalizării și integrării

Din anii 1940, în țările scandinave a început să apară conceptul de **normalizare**, axat pe îmbunătățirea condițiilor de viață ale persoanelor cu dizabilități. În anii 1950-1960, ideile lui W. Wolfensberger și Nirje au avut o influență semnificativă asupra comunității internaționale. Integrarea presupunea includerea copiilor cu cerințe speciale în societate prin crearea de condiții speciale în cadrul sistemului educațional general.

În anii 1960-1970 Canada, SUA, Marea Britanie, Danemarca și alte țări au trecut de la modelul medical la cel integrativ. Atenția principală a fost acordată educației în conformitate cu normele sociale, dezvoltării abilităților de participare la viața comunității. Au fost elaborate diverse variante de integrare: completă, parțială, temporară și episodică. Această etapă a devenit punctul de plecare pentru includerea copiilor cu cerințe speciale de dezvoltare în școlile de învățământ general.

MODELUL SOCIAL (INCLUZIV)

De la mijlocul anilor 1980, a început să se formeze activ modelul social, care a devenit baza educației incluzive. La baza acestui model stă ideea, exprimată de L. S. Vîgotski încă în anii 1920: cu cât copilul este mai pe deplin inclus în mediul educațional general, cu atât mai reușit se dezvoltă mecanismele sale compensatorii (Teoria compensației Vîgotski).

Modelul social transferă responsabilitatea de la copil la societate: anume instituțiile de învățământ și specialiștii trebuie să creeze condiții care să țină cont de diversele ca-

racteristici ale elevilor. Acest model presupune construirea unei societăți incluzive, bazată pe înțelegere, colaborare și respectarea drepturilor tuturor copiilor.

Până la începutul secolului al XXI-lea, modelul social s-a răspândit activ în Rusia și în țările post-sovietice, inclusiv în Republica Moldova, formând baza pentru implementarea practicilor incluzive în școli.

Țările din spațiul post-sovietic, inclusiv Republica Moldova, au moștenit de la perioada sovietică modelul medical (segregațional) de educație a copiilor cu cerințe speciale de dezvoltare. Astăzi, ele se află într-o situație în care este necesar să se facă trecerea la modelul social, practic ocolind etapa normalizării. O astfel de tranziție rapidă este asociată cu o serie de dificultăți economice, mentale și organizaționale, legate de pregătirea insuficientă a sistemului de învățământ pentru implementarea pe scară largă a practicilor incluzive.

Calea de la modelul medical la cel social în fiecare țară este determinată de contextul său cultural-istoric și de condițiile socio-economice. Prin urmare, nivelul de dezvoltare a incluziunii și formele sale organizaționale au specific național. Prin „limitele educației incluzive" se înțeleg factorii de vârstă, pedagogici, organizaționali și alții, care limitează posibilitățile incluziunii sociale. Eficacitatea sistemului incluziv depinde în mare măsură de capacitatea acestuia de a-și conștientiza și de a-și lua în considerare propriile limitări.

Recunoașterea internațională a educației incluzive este consacrată în Declarația de la Salamanca (1994), care a proclamat dreptul tuturor copiilor de a studia în sistemul educațional general, indiferent de diferențe. Documentul a devenit baza unui consens global privind reformarea sistemelor educaționale în spiritul filozofiei incluziunii. Peste 90 de țări și 25 de organizații internaționale au susținut principiile Declarației, iar țările UE și-au concentrat eforturile pe crearea unor modele incluzive durabile.

Potrivit rapoartelor Agenției Europene pentru Dezvoltare în Domeniul Cerințelor Educative Speciale, s-au înregistrat progrese semnificative în domeniile legislativ și organizațional. Succesele sunt vizibile mai ales în țările cu un sistem de învățământ special consacrat – Marea Britanie, Italia, Spania. Multe state, inclusiv Franța și Marea Britanie, introduc noi mecanisme de finanțare, orientate spre extinderea serviciilor incluzive. Tendința generală – consolidarea rolului programelor educaționale individuale și renunțarea la paradigma medicală în favoarea celei sociale.

Baza metodologică a formării unui mediu educațional incluziv este reprezentată de mai multe abordări teoretice cheie:

1. **Teoria valorii imperative** (Kant, 1785; Hegel, 1831) subliniază universalitatea principiilor morale în practica educațională (Cristea S., 2010; Iudin V.V., 2015).
2. **Concepția rolului principal al învățării în dezvoltarea copilului (**L. S. Vîgotski, 1930) susține că dezvoltarea urmează învățării, iar mediul incluziv trebuie construit pe baza zonei proximei dezvoltări.
3. **Paradigma social-pedagogică** (Bandura, 2000; Kuhn, 1963; Cristea, 1997) consideră educația ca interacțiune a instituțiilor sociale, menită să integreze copiii cu CES în societate.

4. **Abordarea bazată pe competențe** (Hutorskoi A.V. și alții) se concentrează pe pregătirea profesională a profesorilor, capabili să lucreze eficient într-un mediu incluziv.
5. **Abordarea sistemic-activă** (Rubinstein, 1973; Leontiev, 1983) este orientată spre poziția activă a elevului și interacțiunea dintre familie și școală ca sisteme deschise (Asmolov A.G., 2009).

Aceste concepții formează fundamentul teoretic al conceptelor „spațiul educațional incluziv al școlii" și „competențe pedagogice universale ale educației incluzive".

În ciuda progreselor, implementarea incluziunii se confruntă cu o serie de bariere. După cum notează D. Z. Ahmetova, rezistența la incluziune demonstrează existența unor obstacole serioase în calea formării unei societăți incluzive. N. A. Maksimova indică cazuri de transfer al elevilor cu dizabilități în organizații care nu sunt adaptate la nevoile lor, ceea ce încalcă dreptul la educație.

În plus, potrivit observațiilor lui N. N. Malofeev, educația incluzivă este o inovație cu riscuri mari, deoarece este implementată în condiții de resurse limitate, procese dezorganizate de modernizare și incertitudine socială.

Astfel, tranziția către modelul social al incluziunii necesită o abordare progresivă, pregătire complexă a cadrelor, dezvoltarea infrastructurii și a bazei metodologice, precum și recunoașterea limitărilor reale și adaptarea practicilor la condițiile culturale și istorice concrete.

În opinia noastră, conceptul de „spațiu educațional incluziv" are un sens mai larg decât termenul „mediu educațional incluziv". Acesta acoperă nu numai aspectele pedagogice, ci și totalitatea condițiilor care asigură includerea deplină a tuturor participanților la procesul educațional.

În structura spațiului educațional incluziv intră:

- ***mediul arhitectural fără bariere al școlii***, care asigură accesibilitatea fizică pentru toți elevii;
- ***mediul de comunicare prietenos***, care promovează relații deschise, respectuoase și de susținere între toți subiecții educației;
- ***competențele profesionale ale profesorilor***, care permit organizarea învățării ținând cont de caracteristicile individuale și nevoile educaționale ale elevilor, indiferent de nivelul lor de dezvoltare.

Elementul central al acestui spațiu este personalitatea copilului, particularitățile sale individuale, nevoile, precum și zonele de dezvoltare actuale și apropiate. Anume acestea lansează procesul de formare și interacțiune a tuturor celorlalte componente ale spațiului incluziv, determinând direcțiile și prioritățile acestuia.

Educația incluzivă, la rândul său, poate fi considerată ca un proces educațional unic, în cadrul căruia profesorii sunt capabili să organizeze simultan învățarea pentru toți copiii, inclusiv pentru cei cu cerințe educaționale speciale. Acest lucru impune cerințe înalte de universalitate a competențelor pedagogice și manageriale, precum și de capacitatea

organizației de învățământ de a construi un spațiu incluziv ca un sistem de dezvoltare continuă a tuturor participanților la procesul educațional.

CONCLUZII

Analiza istorică a dezvoltării sistemului de învățământ din Republica Moldova arată că, din 1924 și pe parcursul a 66 de ani, în țară a dominat modelul medical de educație a copiilor cu cerințe speciale de dezvoltare. Acesta presupunea existența unei educații speciale ca sistem separat, ceea ce s-a consolidat în conștiința publică și în mentalitatea profesională a profesorilor. După 1990, a început etapa normalizării, care a durat aproximativ zece ani. Cu toate acestea, inerția puternică a modelului medical continuă să influențeze percepția societății asupra necesității educației incluzive.

Pe de o parte, în Moldova a fost creată o bază normativ-juridică, a fost stabilită interacțiunea la nivel național, municipal și local de gestionare a educației, în multe școli funcționează centre de resurse. Pe de altă parte, pedagogii nu dețin pe deplin instrumentele de diagnosticare a particularităților de dezvoltare, metodicile de organizare a spațiului educațional incluziv și, de asemenea, lipsesc reperele teoretice și normative clare privind componența claselor incluzive.

Acești factori duc adesea la o abordare formală a organizării procesului incluziv, la creșterea epuizării profesionale și a fluctuației cadrelor.

Analiza efectuată a arătat că dezvoltarea ulterioară a educației incluzive în Republica Moldova este imposibilă fără o muncă sistematică de formare a competențelor pedagogice universale, necesare pentru crearea unui spațiu educațional incluziv eficient în școlile de învățământ general.

Educația incluzivă trebuie considerată ca un proces educațional unic, în care profesorii sunt capabili nu numai să identifice particularitățile individuale ale dezvoltării fiecărui copil, ci și să asigure o învățare de calitate pentru toți elevii, inclusiv pentru copiii cu cerințe educaționale speciale. Acest lucru necesită noi competențe profesionale atât din partea profesorilor, cât și a managerilor din domeniul educației, inclusiv capacitatea de a construi o bază arhitecturală, organizațională și pedagogică a unui spațiu incluziv.

BIBLIOGRAFIE:

1. BOOTH T., AINSCOW M., VAUGHAN M. Indexul incluziunii. Dezvoltarea învățării și a participării în școli. M.: ROOI „Perspectiva”, 2011
2. MITCHELL, D. Tehnologii pedagogice eficiente ale educației speciale și incluzive. M.: ROOI „Perspectiva”, 2009
3. Declarația de la Salamanca privind principiile, politicile și practicile în domeniul educației persoanelor cu cerințe speciale. UNESCO, 1994
4. Codul educației al Republicii Moldova. Nr. 152 din 17.07.2014.

SELF-DIRECTED LEARNING

ÎNVĂȚAREA AUTODIRIJATĂ

CZU: 37.026.7 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.93**

Nastasia Anca-Gabriela UNGUREANU, *drd., România*
ORCID: 0009-0004-3056-2466
E-mail: nastasia.anca.gabriela@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Valentina BODRUG-LUNGU
ORCID: 0000-0002-2957-2796
E-mail: valbodrug@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Sumar. *Acest articol explorează învățarea autodirijată ca metodă de predare care îi dotează pe elevi cu abilități care depășesc cele oferite de școlile publice tradiționale. Educația se schimbă, încorporând idei precum sălile de clasă deschise, școlile fără clase și studiul independent. Aceste abordări pun accent pe capacitatea elevilor de a lua inițiativa în propria educație. Într-o epocă a schimbărilor tehnologice rapide, scopul educației nu mai este fix - multe abilități devin învechite în decurs de un deceniu, un fenomen pe care Alain Toffler îl numește „șoc viitor" (1). Prin urmare, educația trebuie să se concentreze pe dezvoltarea abilităților de investigare și a adaptabilității. Învățarea nu mai este limitată la sala de clasă; aceasta are loc continuu prin experiențe de viață. Actul de a fi învățat este acum la egalitate cu actul de a trăi. Fiecare decizie devine o experiență de învățare, iar educația devine un proces pe tot parcursul vieții. În acest context, învățarea autodirijată nu este doar benefică - este esențială pentru supraviețuire într-o lume în continuă evoluție.*

Cuvinte-cheie*: educație, învățare autodirijată, investigare, adaptabilitate, educație.*

INTRODUCTION

Self-Directed Learning (SDL) in primary education emphasizes students' capacity to independently assess their learning needs and engage in inquiry-driven activities to explore areas of interest (2) (3). Central to SDL is the concept of self-management, which has been linked to individual learner characteristics that influence a student's progression toward greater autonomy (4). Although initially associated with more gifted students, SDL is increasingly recognized as a valuable approach for all students, provided there is a clear understanding of what SDL entails within the primary school context.

The model of SDL for young students conceptualizes learning as shaped by both *internal* and *external influences* (4).

Internal influences refer to the personal characteristics and cognitive strategies that a learner brings to the educational context. These include:

1. Attitudes and Dispositions: A student's willingness to engage with learning, curiosity, openness to challenge, and resilience in the face of difficulty directly influence their ability to pursue learning independently. Positive dispositions—such as initiative, and confidence (3) (4).

2. Motivation: Intrinsic motivation is a key internal driver of SDL. Students who find personal relevance in their learning tasks are more likely to set goals, and persist through difficulties. This motivation is closely tied to the student's perception of their capacity to succeed, as well as *causal attributions*, which influence how they interpret success and failure (3) (4).

3. Metacognitive and Self-Regulatory Strategies: These include the learner's ability to plan, monitor, and reflect on their learning processes. Effective SDL requires students to engage in metacognitive thinking such as deciding what to learn, how to learn it, and how to evaluate their own progress. Self-regulated learners are strategic and reflective in managing their time, resources, and emotions (3) (4).

Together, these internal components support the learner's autonomy and provide the cognitive and emotional resources necessary for engaging with inquiry-based and open-ended tasks.

On the other hand, external influences refer to the environmental, instructional, and structural factors that support SDL. While internal factors originate within the learner, external factors establish the conditions under which SDL can develop and be sustained. Key external influences include:

1. Classroom Environment and Organization: A flexible and supportive classroom climate encourages exploration, and independence. Classroom structures that allow for collaboration, and differentiated pacing that allow students to take initiative while still receiving support when needed (3) (4).

2. Teacher Role and Instructional Strategies: Teachers play a critical role as facilitators and co-learners in SDL environments. Through scaffolding, and providing feedback teachers help students develop the competences needed for self-direction. Instructional strategies such as inquiry-based learning, and project-based learning are particularly effective in this regard (3) (4).

3. Curriculum and Task Design: SDL thrives in curriculum designs that promote authentic inquiry, relevance, and real-world application. Tasks should be sufficiently open-ended to allow for choice and creativity, while still offering structure through clear goals (3) (4).

4. Resources and Tools: Access to diverse learning resources such as books or technology, enhances students' ability to pursue their inquiries and construct knowledge independently (3) (4).

5. Social Interaction: The role of peers and the social context of learning cannot be underestimated. Collaboration, discussion, and feedback exchanges with classmates contribute to the development of SDL by allowing students to articulate their thinking, negotiate understanding, and reflect on different viewpoints (3) (4).

The interaction between internal and external influences is dynamic and reciprocal. A supportive external environment can foster the development of internal SDL capacities, while internally motivated and self-regulated students are better able to take advantage of opportunities provided by their learning environment. For example, a well-designed inquiry task (external) may inspire persistence and deeper engagement (internal), which in turn leads to greater independence and reflection (2) (3) (4).

SELF-DIRECT LEARNING IN SCHOOLS

Self-direct learning has a wide range of benefits, but the down part is the fact that usually it is used only at class level and not in a whole school. In the classroom, the teacher is free to modify and adapt to any given circumstances, this way creating the needed environment to simulate students` involvement and creativity. But for better results, this type of class management could be moved up towards a whole school management (5).

The implementation of Self-Directed Learning (SDL) in schools typically, and ideally, begins with a whole-school approach, in which the principles of learner autonomy, self-management, and reflective learning are embedded into the school's vision, values, and policies. Rather than treating SDL as an isolated instructional method, schools adopt it as a core pedagogical philosophy that informs curriculum planning, teacher training, and student assessment (6).

SDL is implemented into curriculum frameworks by aligning learning outcomes with competencies such as critical thinking, problem-solving, self-regulation, and lifelong learning. Schools are allowed to redesign units of work to allow for greater student choice, encouraging learners to set personal goals, make decisions about how to approach tasks, and reflect on their progress (4).

A key strategy in implementation is the adoption of a gradual release of responsibility from teacher to student, this encourages student independence over time. Early stages involve high levels of teacher support and as students gain confidence and competence, the teacher's role shifts from instructor to facilitator. This way students assume increasing ownership over their learning. This transition is carefully monitored to ensure students are equipped with the metacognitive tools and strategies necessary for success and if the teacher identifies gaps or notices that the students do not go on the right path, he must intervene (4).

Schools also create supportive environments that promote SDL through changes in classroom structures and routines. Timetables may be adjusted to allow for extended inquiry or interdisciplinary projects. Teachers may co-design learning pathways with students, allowing them to pursue topics of interest within a structured framework. Schools often develop resource banks, digital and physical, so that students can access materials independently.

Finally, successful implementation requires ongoing monitoring and reflection at both classroom and school levels. Schools may use student surveys, teacher feedback,

and performance data to evaluate the effectiveness of SDL initiatives and make evidence-based adjustments.

THE STRUCTURE OF SELF-DIRECTED LEARNING ACTIVITIES

The structure and design of Self-Directed Learning (SDL) activities are intentionally crafted to promote autonomy, critical thinking, and student ownership of the learning process. These activities are typically organized around inquiry-based learning models, with one of the most widely used frameworks being the 5Es model—Engage, Explore, Explain, Elaborate, and Evaluate. Each phase is designed to scaffold learners as they move from guided discovery toward deeper, independent inquiry (4) (6).

In the *Engage* phase, students are introduced to thought-provoking stimuli such as questions, challenges, or real-world problems. These are meant to spark curiosity and activate prior knowledge. Teachers use this stage to set the stage for authentic inquiry by tapping into students' interests and encouraging them to connect personally with the topic (7).

The second phase, *Explore*, allows students to investigate the topic further through hands-on activities, research, experimentation, or collaborative inquiry. During this phase, students begin to generate their own research questions, seek out diverse resources such as books, websites, interviews, or digital databases, and gather information that will support deeper understanding. Teachers serve as facilitators, offering support as needed while maintaining an emphasis on student agency (7).

As students transition into the *Explain* phase, they begin synthesizing their findings and articulating their developing understanding. They may use journals, discussions, concept maps, or multimedia to demonstrate their learning. This stage often involves group work and teacher dialogue, helping students refine their thinking and strengthen communication skills (7).

The *Elaborate* phase encourages students to apply their learning in new contexts or extend their inquiry into more complex issues. At this point, they may design experiments, conduct interviews, or create real-world solutions to problems. Activities during this stage promote the so called higher-order thinking (critical thinking) allowing learners to draw connections, transfer knowledge, and deepen conceptual understanding (7).

Finally, the *Evaluate* phase emphasizes both formative and summative assessment. Students are guided to reflect on their learning process, assess their outcomes against pre-established goals or rubrics, and consider areas for growth. This reflective practice helps develop their metacognitive skills, which are essential to long-term self-direction (7).

Throughout the SDL process, students are given the flexibility to create personalized learning plans, including the development of timelines, checklists, and milestones to track their progress. This autonomy in pacing encourages students to manage their time, make decisions, and assume responsibility for meeting their learning objectives.

SDL activities culminate in diverse learning products, which may include portfolios, presentations, or written reports. Importantly, students are often given choice in how they present their work, allowing them to demonstrate understanding in ways that align with their interests.

To support this structure, teachers design activities that incorporate differentiated pathways**,** clear learning intentions, and embedded opportunities for feedback. The balance between structured guidance and open-ended exploration is carefully maintained to ensure that all students, regardless of their level, can engage meaningfully in SDL (8).

TEACHER ROLE

In a Self-Directed Learning framework, the teacher's role shifts from that of a traditional instructor to that of a facilitator, coach, and co-learner. Rather than delivering knowledge in the classical top-down manner, teachers create the conditions in which students can engage meaningfully with their learning, gradually developing autonomy and ownership over the process (9).

Teachers provide scaffolded support, offering structured guidance early on and gradually releasing responsibility to students as they become more confident and competent in self-directed practices. This is often achieved through mini-lessons or activities targeted at skill development such as how to formulate effective questions, to organize research, to choose trustworthy sources, or reflect on learning strategies.

Another key element of the teacher's role is to foster an inquiry-oriented classroom culture. This is accomplished through strategic questioning techniques that prompt students to think critically, explore multiple perspectives, and deepen their understanding. Open-ended questions, dialogue, and prompts that challenge students to justify their reasoning all contribute to stimulate intellectual engagement (10).

More importantly, at the end of the activity, the teacher also serves as a feedback provider and reflective partner. Ongoing feedback helps students monitor their progress, set new goals, and revise their strategies. Feedback in SDL contexts extends beyond correctness; it focuses on process over product, encouraging learners to evaluate their approaches and make connections (11).

Assessment is also an integral part of the teacher's role in supporting SDL. Rather than relying on summative evaluations, teachers employ formative assessment strategies that are embedded within the learning process. These include self- and peer-assessments, or observation. Such practices provide insight into students' thinking and development, allowing for real-time instructional adjustments.

Teachers also design and co-construct rubrics or success criteria with students, helping them internalize standards for quality work and self-evaluation (12). These tools support transparency and enable students to take an active role in assessing their performance and setting future learning goals.

In terms of summative assessment, teachers evaluate not only the final product but also the learning process, including students' planning, resource selection, collaboration,

and conclusion. Portfolios, digital presentations, and project exhibitions are commonly used to capture the depth of student learning in SDL environments.

Overall, the teacher's dual role as both facilitator and assessor ensures that students are supported throughout their learning journey while being held accountable for rigorous and meaningful outcomes (12). This balanced role is essential for nurturing independence while maintaining high expectations and academic integrity.

FROM CURIOSITY TO PRESENTATION: A SELF-DIRECTED ENGLISH LESSON

To illustrate the practical application of the concepts discussed above, I have selected a 2nd-grade English lesson titled *"My Favourite Animal."* This lesson integrates all four language skills, listening, speaking, reading, and writing, and is designed with the following key objectives:

1. English vocabulary related to animals and habitats.
2. Basic sentence construction and oral communication.
3. Listening comprehension through peer presentations.
4. Reading simple texts and extracting information.
5. Self-assessment and reflection on language learning progress.

The lesson is divided into 5 seps in accordance to the stages mentioned in the part regarding *The Structure of Self-directed Learning Activities.*

The first step, *engage,* consisted in the introduction of the topic" Animals Around Us" where the students discussed about their pets or animals that they are interested about. In this section the teacher wrote on the board a series of qualities or defects of each animal and helped the students to read and connect each characteristic to the mentioned animal.

From this point, the teacher asked the students to each pick an animal they would like to research. After this they were divided into groups. They were instructed to work on a poster. Each student had to write something about his favourite animal and draw a picture of it. Each student was given a work sheet and was informed that he/she will complete it with the teacher`s help.

The second step, *plan*, the students create a simple plan with the teacher`s support.

- Formulate basic questions about their animal (e.g., *What does it eat? Where does it live?*)
- Identify resources they will use (picture books, simple websites, videos, or your own knowledge)
- Decide how they will share what they learn (drawing and labelling a poster, creating a short oral presentation, or making a simple booklet)

During the third step*, explore*, the students gather information using the resources available. The teacher provides mini-lessons on relevant vocabulary (animal names, habitats, actions), simple sentence structures, and how to take notes using key words.

The teacher constantly monitors their work and asks them questions to stimulate them to talk in English and helps the students complete their worksheets.

The fourth step, *create and present*, the students create a poster that incorporates the image and some characteristics of each animal. Each of them is asked to talk about the animal they have chosen using simple English sentences. The presentations are shared with the class to build confidence in speaking and listening.

In the final step, *reflect and evaluate*, students complete a guided self-reflection with questions such as:

- What new words did I learn?
- What was easy or hard about using English to talk about my animal?
- How did I prepare for my presentation?

The teacher provides supportive feedback on language use and effort, focusing on communication and improvement. Peers offer positive comments to encourage confidence.

During the lesson there were some examples of sentence frames that were used in the student`s worksheets. They focused of giving the students the necessary language knowledge to assimilate the topic of the lesson. These are the sentences the the students had to complete:

Introducing the animal:

- My favorite animal is a _____.
- I want to learn about the _____.
- Describing where it lives:
- The _____ lives in the _____.
- It can be found in the _____.

Talking about what it eats**:**

- The _____ eats _____.
- It likes to eat _____.

Describing what it looks like:

- The _____ is _____ (big/small/furry).
- It has _____ (fur/feathers/scales).
- Talking about actions:
- The _____ can _____ (run/fly/swim).
- It likes to _____ (jump/climb/sleep).

Ending the presentation:

- I like the _____ because it is _____.

Conclusion

The evolution of education in the 21st century demands more than rote knowledge, it requires learners to become autonomous thinkers, capable of inquiry, reflection, and adaptation. Self-Directed Learning (SDL) provides a framework through which these competencies can be cultivated from an early age. As outlined in this article, SDL is not

limited to theoretical constructs; it is a dynamic and practical methodology that takes shape in the daily interactions between teachers and students.

The 2nd-grade English lesson, *"My Favourite Animal,"* offers a concrete illustration of how SDL principles, such as curiosity-driven exploration, scaffolded independence, collaborative learning, and metacognitive reflection, can be effectively embedded into a primary classroom. Through structured stages like planning, exploring, creating, and evaluating, young learners are guided to take ownership of their learning while developing essential language and communication skills.

This example demonstrates that even at an early educational stage, students are capable of engaging in meaningful self-directed activities when provided with the right support and environment. The teacher's role as facilitator, mentor, and reflective partner proves critical in creating a safe yet stimulating space for this growth.

Ultimately, SDL is more than a pedagogical strategy—it is a mindset that empowers learners to be active participants in their own development. By fostering SDL from the foundational years of schooling, educators can lay the groundwork for a generation of resilient, curious, and lifelong learners. The challenge now is to ensure that such practices become the rule rather than the exception in educational systems worldwide.

REFERENCES:

1. Toffler, Alvin. Future Shock. Internet Archive. [Online] 1970. [Cited: May 23, 2025.] https://ia801209.us.archive.org/6/items/FutureShock-Toffler/Future-Shock_-_Toffler.pdf.
2. Qablan, Ahmad. Inquiry-Based Learning: Encouraging Exploration and Curiosity in the Classroom. Research Gate. [Online] March 2024. [Cited: May 20, 2025.] https://www.researchgate.net/publication/379404297_Inquiry-Based_Learning_Encouraging_Exploration_and_Curiosity_in_the_Classroom.
3. Furrer, Carrie and Skinner, Ellen. Sense of Relatedness as a Factor in Children's Academic Engagement and Performance. Research Gate. [Online] March 2003. [Cited: June 20, 2025.] https://www.researchgate.net/publication/232513933_Sense_of_Relatedness_as_a_Factor_in_Children's_Academic_Engagement_and_Performance.
4. Van Deur, Penny and Harvey, Rosalind. The inquiry nature of primary schools and students' self-directed learning knowledge. Research Gate. [Online] 2005. [Cited: May 20, 2025.] https://www.researchgate.net/publication/240637215_The_inquiry_nature_of_primary_schools_and_students'_self-directed_learning_knowledge/link/54d9443e0cf2970e4e7b1bd4/download?_tp=eyJjb25-0ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9u.
5. Hansen, Randall. Benefits and Problems With Student Teams: Suggestions for Improving Team Projects. ResearchGate. [Online] September 2006. [Cited:

January 10, 2025.] https://www.researchgate.net/publication/254342810_Benefits_and_Problems_With_Student_Teams_Suggestions_for_Improving_Team_Projects.

6. Alt, Dorit and Nirit, Raichel. Problem-based learning, self- and peer assessment in higher education: towards advancing lifelong learning skills. SciHub. [Online] October 24, 2020. [Cited: March 12, 2025.] https://www.sci-hub.se/downloads/2020-12-15/86/10.1080@02671522.2020.1849371.pdf.
7. Genareo, Vincent and Lyons, Renee. Problem-Based Learning: Six Steps to Design, Implement, and Assess. Faculty Focus. [Online] November 30, 2015. [Cited: February 12, 2025.] https://www.facultyfocus.com/articles/course-design-ideas/problem-based-learning-six-steps-to-design-implement-and-assess/.
8. Assen, Hanneke, et al. Explaining discrepancies between teacher beliefs and teacher interventions in a problem-based learning environment: A mixed methods study. ResearchGate. [Online] November 2016. https://www.researchgate.net/publication/306417652_Explaining_discrepancies_between_teacher_beliefs_and_teacher_interventions_in_a_problem-based_learning_environment_A_mixed_methods_study.
9. Luad, Andreas and Trond, Hauge. Designs for Teaching and Learning in Technology-Rich Learning Environments. ResearchGate. [Online] October 2011. [Cited: May 12, 2025.] https://www.researchgate.net/publication/297477123_Designs_for_Teaching_and_Learning_in_Technology-Rich_Learning_Environments/link/56f8030a08ae81582bf3984d/download?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19.
10. Danielawicz, Jane. Teacching Selves. Identity, Pedagogy, and Teacher Education. Google Books. [Online] 2001. [Cited: March 10, 2025.] https://books.google.ro/books?hl=ro&lr=&id=ej9Iwj6GoZMC&oi=fnd&pg=PP13&dq=Danielewicz,+J.+(2001).+Teaching+selves:+Identity,+pedagogy,+and+teacher+education.&ots=Y5Uu6vbPmD&sig=fQJ7LabItK8A2zOGDRT-4-HqljXA&redir_esc=y#v=onepage&q=Danielewicz%2C%20J.%20(200
11. Clark, Cristopher. Problem-based learning: How do the outcomes compare with traditional teaching? Research Gate. [Online] October 2006. [Cited: May 12, 2025.] https://www.researchgate.net/publication/6836141_Problem-based_learning_How_do_the_outcomes_compare_with_traditional_teaching.
12. Meirink, Jacobiene, et al. Teacher learning and collaboration in innovative teams. ResearchGate. [Online] June 2010. [Cited: March 12, 2025.] https://www.researchgate.net/publication/232953794_Teacher_learning_and_collaboration_in_innovative_teams.
13. Johnson, David and Johnson, Roger. Cooperative Learning: Improving university instruction by basing practice on validated theory. ResearchGate. [Online] January 2015. [Cited: January 15, 2025.] https://www.researchgate.net/

publication/284471328_Cooperative_Learning_Improving_university_instruction_by_basing_practice_on_validated_theory.

14. Jerome, Jill. 4 Ways Teachers Can Support Students' Emotional Well-Being. EDUTOPIA. [Online] July 6, 2022. [Cited: December 21, 2024.] https://www.edutopia.org/article/4-ways-teachers-can-support-students-emotional-well-being.
15. Weissberg, Roger. Why Social and Emotional Learning Is Essential for Students. Edutopia. [Online] February 15, 2016. [Cited: December 21, 2024.] https://www.edutopia.org/blog/why-sel-essential-for-students-weissberg-durlak-domitrovich-gullotta.
16. Deysolong, Josephine. Assessing the Benefits of Cooperative Learning or Group Work: Fostering Collaboration and Enhancing Learning Outcomes. ResearchGate. [Online] May 2023. [Cited: January 12, 2025.] https://www.researchgate.net/publication/370927805_Assessing_the_Benefits_of_Cooperative_Learning_or_Group_Work_Fostering_Collaboration_and_Enhancing_Learning_Outcomes.
17. Lee, Kim. Building Community Through Collaboration at the Start of the School Year. Edutopia. [Online] August 4, 2023. [Cited: January 14, 2025.] https://www.edutopia.org/article/building-community-through-collaborative-learning.
18. Leary, Heather, et al. Self-Directed Learning in Problem-Based Learning: A Literature Review. Research Gate. [Online] April 2019. [Cited: March 29, 2025.] https://www.researchgate.net/publication/359864195_Self-Directed_Learning_in_Problem-Based_Learning_A_Literature_Review.
19. Liu, Ngar and Carless, David. Peer feedback: The learning element of peer assessment. ResearchGate. [Online] July 2006. [Cited: March 12, 2025.] https://www.researchgate.net/publication/253967244_Peer_feedback_The_learning_element_of_peer_assessment/link/0a85e537b128591683000000/download?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19.
20. McDonald, Denise and Kahn, Michele. So, You Think You Can Teach? - Reflection Processes that Support Pre-Service Teachers Readiness for Field Experiences. ijSOTL. [Online] July 2014. [Cited: May 12, 2015.] https://scispace.com/pdf/so-you-think-you-can-teach-reflection-processes-that-support-4-lapo9fyjj.pdf.
21. Zimmerman, Berry. Models of Self-Regulated Learning and Academic Achievement. ResearchGate. [Online] January 1989. [Cited: March 23, 2025.] https://www.researchgate.net/profile/Barry-Zimmerman-2/publication/279264107_Models_of_Self-Regulated_Learning_and_Academic_Achievement/links/5714f88108ae70610ba958ed/Models-of-Self-Regulated-Learning-and-Academic-Achievement.pdf?origin=publication_detail

22. Self-Efficacy: An Essential Motive to Learn. Academia. [Online] 2000. [Cited: May 20, 2025.] https://www.academia.edu/4869342/Self_Efficacy_An_Essential_Motive_to_Learn
23. Moutinho, Sara, et al. Problem-Based Learning And Nature of Science: A Study With Science Teachers. ResearchGate. [Online] March 2015. https://www.researchgate.net/publication/274570453_Problem-Based_Learning_And_Nature_of_Science_A_Study_With_Science_Teachers/link/55e1599c08aecb1a7cc650f7/download?_tp=eyJjb250ZXh0Ijp7ImZpcnN0UGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIiwicGFnZSI6InB1YmxpY2F0aW9uIn19.
24. Research on Future Skill Demand. A Workshop Summary. National Academics. [Online] 2008. [Cited: March 12, 2025.] https://nap.nationalacademies.org/catalog/12066/research-on-future-skill-demands-a-workshop-summary.

THE ROLE OF LEARNING STYLES IN DEVELOPING EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG STUDENTS

ROLUL STILURILOR DE ÎNVĂȚARE ÎN DEZVOLTAREA INTELIGENȚEI EMOȚIONALE LA ELEVI

CZU: 37.026:159.942-057.874 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.94**

Monica VLAD, *PhD student, Romania*
ORCID-ID: 0009-0001-9742-3215
E-mail: vladmona02@yahoo.com
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Sumar. *Acest articol analizează modul în care factorii psihopedagogici pot valorifica stilurile de învățare pentru a stimula dezvoltarea inteligenței emoționale (IE). Oferă o bază teoretică și metodologică pentru strategii educaționale integrate care vizează formarea unor elevi echilibrați și autonomi. Studiul actualizează conceptul de IE prin integrarea stilurilor de învățare, evidențiind dimensiunile sale psihologice și sociale, precum și tendințele actuale în aplicarea lor în cadrul procesului educațional. În plus, propune strategii și mecanisme pentru îmbunătățirea IE a elevilor prin utilizarea eficientă a stilurilor de învățare. Recunoașterea rolului esențial al IE și al stilurilor de învățare în succesul academic încurajează educatorii să integreze aceste variabile în practica didactică. Această abordare sprijină elevii în atingerea potențialului lor maxim de învățare și contribuie la o educație mai personalizată. Lucrarea aduce o contribuție teoretică semnificativă la înțelegerea relației dintre IE și stilurile de învățare și subliniază necesitatea unei cercetări empirice continue în acest domeniu.*

Cuvinte-cheie: *cultură emoțională, inteligență emoțională, stiluri de învățare, dezvoltare personală.*

After a deeper analysis, education is a service that aims to modernize students' skills not only through academic achievements, but also by shaping them. Students are expected to exhibit positive personality traits and qualities, particularly a high level of empathy.

In essence, teachers in secondary schools have an important role in the child's education process. We conclude that the perfect education is visualized by balancing all the abilities and potential within the child.

This approach is supported by the belief that teachers can take on a more important role in the development of students' emotional intelligence. Teachers should be able to give advice and also provide examples of exemplary attitudes for students to imitate, such as by providing concrete examples in daily actions. By giving examples, we teach students that what we do can bring good or can bring bad, so that students understand that what they do will have an impact on them.

In agreement with the ideas presented previously, we confirm that attention to the concept of emotional intelligence is a priority in international pedagogy.

Therefore, basic education plays an important role in forming the knowledge base, as well as the attitudes and behavior of students.

In this context, the learning methods used by teachers play a strategic role in facilitating an effective teaching-learning process. Given the rich literature surrounding the term learning style, there are numerous definitions that have emerged. The concept has been seen as "the characteristics of cognitive, affective, and physiological behaviors that serve as relatively stable indicators of how students perceive, interact, and respond to the learning environment"; "the way in which each student begins to focus, process, and retain new and difficult information"; "the consistent way in which the student responds to or interacts with stimuli in the learning context"; "the characteristics, strengths, and preferences of how the student accepts and processes information"; "the way in which a learner prefers to take in and process information", etc.

He terms Emotional Intelligence (EI) has considerable importance in shaping the overall functionality and effectiveness of a school setting. Emotional Intelligence (EI) refers to an individual's ability to effectively observe, understand, regulate, and harness emotions in both oneself and others in a constructive and beneficial manner. In educational settings, it serves to enhance the personal growth of both students and teachers, promoting a conducive and effective learning environment [11].

Upon closer examination, recognition of this particular facet of psychological well-being is progressively increasing as a critical determinant of overall academic achievement and interpersonal dynamics within educational institutions [8]. By emphasizing the development of emotional intelligence, educational institutions have the potential to promote improved communication, enhanced problem-solving skills, increased capacity to cope with stress, as well as more empathetic and productive interactions between the student body and faculty [9]. The role of emotional intelligence (EI) is essential in promoting a loving, supportive, and productive educational atmosphere, including the ability of teachers to understand and address their students' emotional needs, as well as children's ability to navigate their own emotional terrain and demonstrate empathy for their peers [10, 6, p.4-5].

Emotional intelligence has a similar, if not greater, significance for teachers. Teachers who possess high emotional intelligence are more adept at understanding and addressing the emotional needs of their students, thereby promoting a more conducive environment for learning. Teachers demonstrate increased proficiency in classroom management techniques and in establishing connections for students to grow [12].

In addition, teachers who possess high levels of emotional intelligence are more adept at effectively regulating their emotions, reducing the likelihood of experiencing burnout and improving their overall job satisfaction [7].

In conclusion, understanding and applying the significant roles that emotional intelligence (EI) and learning styles (LS) play in student success makes educational practitioners and teachers responsible for considering these variables in the classroom

to help students reach their full learning potential. In doing so, the relationship between these two variables is an important issue that needs to be explored.

Emotional intelligence also has the potential to foster a supportive and constructive culture within the broader educational setting, characterized by increased positivity, support, and productivity. Educational institutions that place greater emphasis on emotional intelligence have been observed to experience reduced behavioral problems, improved teacher-student ratios, and higher academic achievement [2]. Implementing inclusive strategies, such as integrating social-emotional learning curricula, has the potential to cultivate emotional intelligence in the educational setting, providing benefits for students, teachers, and the broader school community.

In short, cultivating emotional intelligence in a comprehensive educational setting, involving students and teachers at all institutional levels, can bring many advantages [3].

In the context described above, the phenomenon can lead to improved academic performance, improved interpersonal connections, and the establishment of a stimulating and nurturing educational environment.

Moreover, some interventions, such as group-based ones, help develop the skills of managing/ understanding emotions and can be useful for students [5]. In addition, exploring students' learning styles can help teachers be more attentive to the individual characteristics of students in order to adopt teaching methods that best meet the needs of different types of learners. Furthermore, understanding the variation in the correlation between EI and learning styles helps teachers and practitioners to diversify their teaching methods and techniques to satisfy learners with different EI levels and learning styles [1, p.3].

Following what has been stated in the above lines by different researchers in psychology and educational sciences, we can state that there is a significant association between emotional intelligence (EI) and learning styles (LS). A good understanding of how we learn can help us develop and implicitly improve our EI, which, in turn, can help us learn more effectively.

How learning styles and emotional intelligence intersect:

Visual learners may benefit from learning methods that use visual elements, such as diagrams, mind maps, and flashcards. Students may also be encouraged to express their emotions through painting or drawing;

Auditory learners may benefit from presentations, debates, and group discussions. They may also be helped to learn concepts by listening to podcasts or sometimes music;

Kinesthetic learners may benefit from hands-on activities, such as experiments, simulations, or role-playing. Students may also be encouraged to express their emotions through dance and movement;

Students who prefer reading and writing may benefit from reading texts about emotions, journaling, and problem-solving. They may also be encouraged to express their emotions in writing.

Developing emotional intelligence through learning styles is achieved by:

Self-awareness: by monitoring their feelings, thoughts and behaviors, students can learn to recognize their emotions. At the same time, they can be helped to identify the triggers of emotions;

Self-regulation: through relaxation strategies, such as deep breathing or meditation, students can learn to better manage their emotions. At the same time, they can be helped to adopt and develop healthy coping mechanisms, such as expressing emotions through music or art;

Motivation: students can learn to use their emotions to achieve goals by setting SMART goals (specific; measurable; achievable; relevant and time-bound). At the same time, they can be encouraged to identify positive rewards correlated with achieving goals.

Empathy: Students can be taught to understand the emotions of others by putting themselves in their shoes and implicitly taking their perspectives into account. They can also be encouraged to develop various assertive communication and active listening skills;

Social skills: by practicing assertive communication, active listening and conflict resolution, students can be taught to develop and maintain positive interpersonal relationships. At the same time, students can be encouraged to develop different collaboration and teamwork skills.

In conclusion, we would like to mention that effective learning is achieved when the teacher is able to discover the strengths of children and build their ability to learn in a wide range of styles. Interactive teaching-learning techniques determine very different results depending on the group of children involved, the individuals who make up these groups.

In this sense, an explanation may be the asymmetry between the student's learning style and the learning opportunity offered by the teacher. Therefore, learning opportunities must address a full range of learning styles existing in the classroom.

Essentially, students' learning styles are influenced by various factors. These factors include physical, emotional, sociological, and environmental factors. When people have different learning styles, this will also lead to different emotional intelligence or learning outcomes, even though the learning patterns and learning materials are similar. A classroom as a learning community serves to accommodate a number of students in the same room and the same atmosphere during the learning process until the exam. However, learning styles can change as people mature.

We conclude that the number of attributes that distinguish one type of learner from another is immeasurably large. Encompassing most of them in a single theory would be practically impossible, and even if it could be done, the model would be too unwieldy to be of any practical use. A learning style model is a small set of dimensions of learning style selected to provide teachers with a useful, but not all-encompassing, collection of guidelines for designing instruction. It is essentially analogous to an

engineering model, which simulates the behavior of a complex system based largely on observations of past behavior, the system, and its compatibility with established scientific (in this case, cognitive) principles.

Thus, learning styles are shared patterns of student preferences for particular forms of instruction and the student attributes associated with each pattern. Opposing learning style categories (such as sensitive and intuitive) are not simple labels: an individual's preference for one category or another may be strong, moderate, or mild, and if a preference is mild, the individual is almost as likely to behave in the less preferred category as in the preferred one. An individual's preference for a category, and possibly the preference itself, may change with the individual's education and life experience and with the subject and context of instruction, [4, p.12]. Students' learning styles are influenced by a variety of factors. These factors include physical, emotional, sociological, and environmental factors.

When people have different learning styles, this will also lead to different emotional intelligence or learning outcomes, even though the learning patterns and learning materials are similar. A classroom as a learning community serves to accommodate a number of students in the same room and the same atmosphere during the learning process until the exam. However, learning styles can change as people develop and mature.

Therefore, the number of attributes that distinguish one type of learner from another is immeasurably large. Encompassing most of them in a single theory would be practically impossible, and even if it could be done, the model would be too cumbersome to have any practical utility. A learning style model is a small set of learning style dimensions selected to provide teachers with a useful, but not all-encompassing, collection of guidelines for designing learning. It is essentially analogous to an engineering model, which simulates the behavior of a complex system based largely on observations of past behavior, the system, and compatibility with established scientific (in this case, cognitive) principles. Thus, learning styles are shared patterns of student preferences for particular forms of instruction and the student attributes associated with each pattern. Opposing learning style categories (such as sensitive and intuitive) are not simple labels: an individual's preference for one category or another may be strong, moderate, or mild, and if a preference is mild, the individual is almost as likely to perform in the less preferred category as in the preferred one. An individual's preference for a category, and possibly the preference itself, may change with the individual's education and life experience and with the subject and context of instruction [4, p.12].

So, as critics of learning styles correctly argue, the placement hypothesis (matching instruction to students' learning styles maximizes learning) lacks rigorous research support, but the existence and usefulness of learning styles is not based on this hypothesis, and most proponents of learning styles reject it. The optimal teaching style strikes a balance between the categories of each dimension of the learning style model that a

teacher selects as the basis for designing instruction. When this balance is achieved, students sometimes learn in their preferred styles, so that they are not too uncomfortable to learn, and sometimes in their less preferred styles, so that they develop essential skills that they might never acquire from appropriate instruction.

Also, familiarizing students with their learning style preferences can increase their awareness of their natural learning strengths and alert them to learning needs that, if not addressed, could create academic difficulties. Learning style preferences do not provide any indication of what they are or are not capable of, so they should never be used as a basis for curricular or career counseling. In conclusion, regardless of the preferred learning style, it is very important to use a wide variety of learning strategies to be effective. By experimenting with different methods we will find the style that works best for us. It is also very important to create a conducive learning environment that is free from distractions and conducive to concentration.

Thus, as critics of learning styles correctly argue, the placement hypothesis (matching instruction to students' learning styles maximizes learning) lacks rigorous research support, but the existence and usefulness of learning styles is not based on this hypothesis, and most proponents of learning styles reject it. The optimal teaching style strikes a balance between the categories of each dimension of the learning style model that a teacher selects as the basis for designing instruction. When this balance is achieved, students sometimes learn in their preferred styles, so that they are not too uncomfortable to learn, and sometimes in their less preferred styles, so that they develop essential skills that they might never acquire from appropriate instruction.

CONCLUSIONS

Familiarizing students with their learning style preferences can increase their awareness of their natural learning strengths and alert them to learning needs that, if not addressed, could create academic difficulties. Learning style preferences do not provide any indication of what they are or are not capable of, so they should never be used as a basis for curricular or career counseling.

So, regardless of your preferred learning style, it is very important to use a wide variety of learning strategies to be effective. By experimenting with different methods, we will find the style that works best for us. It is also very important to create a conducive learning environment that is free from distractions and conducive to concentration.

We would like to mention that the inclination that a person shows towards a certain learning style can be based on the environment in which he grew up or life experiences

Therefore, depending on these factors, the student can develop skills specific to a certain style, it is also possible to achieve a combination of styles that favor and complement knowledge

Therefore, throughout life, a learning style can evolve and change under the influence of the context that determines learning. It is obvious that a person's learning style is determined by his intellectual abilities and therefore knowing his own style is particularly important.

REFERENCES:

1. ALIAKBARI, M., & ABOL-NEJADIAN, R. (2015). Trait emotional intelligence and learning styles: The case of Iranian English for Academic Purposes learners. *Educational Psychology*, 35(7), 779–793. https://doi.org/10.1080/01443410.2013.819071
2. CHIȘ, A., & RUSU, A. S. (2016). Connecting emotional intelligence and academic achievement in adolescence: A systematic review. *European Proceedings of Social and Behavioural Sciences*, 1–10. https://doi.org/10.15405/epsbs.2016.12.13
3. DASH, D. R. L., & BAIRIGANJAN, C. (2021). Emotional intelligence and academic achievement of adolescents. *International Academic Research Journal of Social Science and Education*, 8(8), 628–633. https://doi.org/10.17148/IARJSET.2021.88103
4. FELDER, R. M. (2020). Opinion: Uses, misuses, and validity of learning styles. *Advances in Engineering Education*, 8(1), 1–16. https://advances.asee.org/2020/uses-misuses-and-validity-of-learning-styles/
5. GARDNER, H. (1993). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. Basic Books Inc.
6. GKINTONI, E., HALKIOPOULOS, C., DIMAKOS, I., & NIKOLAOU, G. (2023). Emotional intelligence as an indicator for effective academic achievement within the school setting: A comprehensive conceptual analysis. *Journal of Educational Psychology and Pedagogy*. https://www.researchgate.net/publication/376604087_Emotional_Intelligence_as_Indicator_for_Effective_Academic_Achievement_within_the_School_Setting_A_Comprehensive_Conceptual_Analysis
7. LUQUE GONZÁLEZ, R., ROMERA, E., GÓMEZ-ORTIZ, O., WIZA, A., LAUDANSKA-KRZEMINSKA, I., ANTIPAS, K., & MULLER, S. (2022). Emotional intelligence and school climate in primary school children in Spain, Norway, and Poland. *Psychology, Society & Education*, 14(3), 29–37. https://doi.org/10.25115/psye.v14i3.4971
8. MORENO, L. A. S. R. (2018). Emotional intelligence and academic achievement. *Liceo Journal of Higher Education Research*, 13(2). https://doi.org/10.7828/ljher.v13i2.1056
9. NOVESAR, M. R. (2020). Students emotional intelligence as a catalyst for academic achievement. *International Journal of Educational Research and*

Development, 8(1). https://www.ijerd.com/papers/2020/8/1/Students-Emotional-Intelligence-as-Catalisator-for-Academic-Achievement.pdf

10. POZO-RICO, T., & SANDOVAL, I. (2020). Can academic achievement in primary school students be improved through teacher training on emotional intelligence as a key academic competency? *Frontiers in Psychology*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.00345
11. THAPAR, R., OBEROI, S., & BINDA, S. (2019). Factors of emotional intelligence determining the academic achievement of the college-going students. *SSRN Electronic Journal*. https://doi.org/10.2139/ssrn.3434567
12. WANG, L. (2022). Exploring the relationship among teacher emotional intelligence, work engagement, teacher self-efficacy, and student academic achievement: A moderated mediation model. *Frontiers in Psychology*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.100123

CREATIVITATEA ȘI INTELIGENȚA UMANĂ: CORELAȚII, CONEXIUNI ȘI RELAȚIONĂRI

CREATIVITY AND HUMAN INTELLIGENCE: CORRELATIONS, CONNECTIONS AND RELATIONSHIPS

CZU: 37:159.954.4:159.95 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.95**

Vasile VRÎNCEANU
ORCID: 0000-0002-1510-5935
E-mail: vasilevranceanu1957@gmail.com
Instituția Publică Centrul de Excelență în Energetică și Electronică, Chișinău, Republica Moldova

Mariana BARLADEAN
ORCID: 0009-0001-5331-1844
Universitatea Pedagogică de Stat ,,Ion Creanga'' din Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Knowing the main correlations, connections and relationships of creativity with intelligence is a point of cognitive interest and, at the same time, a practical one. In the article proposed for publication, we aim to briefly examine some such relationships between creativity and intelligence. The idea of analyzing this correlation stems from the fact that education and teaching are deeply involved and essentially responsible for the relevance of solutions, the strength of supporting arguments, the vectoriality and quality of motivations involved in the idea of optimizing the creative potential of human resources. it manages them - students, teachers, the institutions themselves and their related ones.*

Keywords: *creativity, intelligence, endowment, aptitude, logical thinking.*

INTRODUCERE

Progresul culturii şi civilizaţiei depinde de actul creator uman. De aceea, nu întâmplător, *filosofi, esteticieni, literaţi şi plasticieni, psihologi, sociologi, pedagogi, biologi, medici, informaticieni* s-au străduit şi se străduiesc să explice acest fenomen complex; au fost elaborate numeroase teorii, s-au formulat sute de definiţii care scot în evidenţă diferite aspecte. Nici teoriile, nici instrumentele elaborate pentru depistarea capacităţilor creative nu au oferit explicaţii definitive şi complete cu privire la miracolul creator. Menționăm că în literatura din domeniul psihopedagogiei, actul creator este desemnat prin diferite sintagme: *gândire creatoare, gândire divergentă, inteligenţă fluidă, imaginaţie creatoare, imaginaţie constructivă, gândire aventuroasă, rezolvare de probleme etc.* [4, p.201].

Paul Popescu – Neveanu [9], menționează faptul că creativitatea, ca formaţiune sintetică de personalitate, dispune de o structură complexă ce unifică, în ordinea importanţei, motivaţia şi orientarea specifică, imaginaţia constructivă şi *inteligenţa.*

Subsistemul aptitudinal este puternic implicat în actul creator. Unele însuşiri cognitive performante devin aptitudini: spiritul de observaţie, divergenţa, flexibilitatea şi originalitatea gândirii, imaginaţia creatoare. Dintr-o anumită perspectivă, inteligenţa este aptitudine generală. Aptitudinile sunt ansambluri de însuşiri structurate într-un mod specific ce potenţează obţinerea unor performanţe calitative. Sunt sisteme operaţionale stabilizate care asigură eficienţa acţiunilor. Aptitudinile generale (inteligenţa, învăţarea, munca) şi speciale (senzorio-motrice, intelectuale, sportive, artistice, tehnice, profesionale) creează temeiul operaţional al conduitei creative. Şi aptitudinile au un fond ereditar ce condiţionează performanţa. înzestrarea genetică este necesară nu şi suficientă. Potenţialul primar de performanţă trebuie actualizat, exersat, educat [4, p.202-206].

În acest context, apare firească întrebare: *Sunt indivizii creativi mai inteligenţi decât cei mai puţin creativi?* Deşi la prima vedere răspunsul la această întrebare pare afirmativ, cercetările au ajuns la concluzii mult mai nuanţate. Merită menţionat aici faptul că datele privind relaţia dintre creativitate şi inteligenţă sunt mixte şi dificil de sintetizat şi datorită felului în care a fost operaţionalizată creativitatea. În unele studii, gândirea divergentă, măsurată prin teste clasice, a fost considerată măsură a inteligenţei creative şi pusă în legătură cu alţi indicatori ai creativităţii, în timp ce alte studii au utilizat gândirea divergentă ca măsură a creativităţii, evaluând inteligenţa prin instrumente ca Scalele Wechsler sau Matricile Progresive Raven [15, p.153].

Deşi relaţia dintre *creativitate* și *inteligență* este acceptată, nivelul acesteia este uneori controversat. Cercetările s-au focalizat pe trei situaţii ipotetice: *Dacă entităţile supuse analizei se întrepătrund, adică sunt interdependente? Dacă în mod clar creativitatea subsumează inteligenţa, aceasta din urmă constituind unul din factorii ei principali? În ce măsură creativitatea şi inteligenţa sunt realităţi cu identitate proprie, total diferite, în special pentru situaţiile în care QI depăşeşte pragul valorii de 120?* [7, p.121].

Răspunsul plauzibil este cel al interdependenţelor. Argumentul de fond îl constituie ideea conform căreia un subiect care are un QI ridicat nu se poate situa complet în afara unei zone non-creative. Riscantă este şi ideea conform căreia creativitatea să fie confundată cu inteligenţa, sau să se pornească de la premisa că inteligenţa ar fi un factotum. Dimpotrivă, acceptăm că în modul cel mai natural creativitatea are implicate elemente ale inteligenţei, la care se adaugă o semnificativă încărcătură motivaţional-afectivă, multiple straturi imaginative, substanţă volitivă, atitudini prosociale sau cu valoare de transcendere semnificativă [10, p.489].

Noţiunile de *creativitate* şi *inteligenţă* au fost adesea suprapuse, chiar şi parţial, dar studiile au demonstrat că legătura dintre ele este foarte slabă. Corelaţia dintre rezultatele la testele de inteligenţă şi rezultatele la probele de creativitate este foarte redusă (Torrance şi Wu, 1981), ceea ce exclude orice formă de determinism. Altfel spus, pot exista copii foarte inteligenţi şi mai puţin creativi şi invers. De fapt, dilema este rezolvată atunci când analizăm mai bine gândirea umană. Astfel, Guilford oferă un model în care gândirea are două forme: convergentă şi divergentă. El susţine (1983) că testele de inte-

ligenţă se focalizează asupra modurilor de gândire convergentă, în timp ce creativitatea se bazează pe gândirea divergentă [3, p.81].

Oamenii creativi manifestă o astfel de abilitate într-un domeniu specific. La fel cum există diverse tipuri de inteligenţă, există şi tipuri specifice de creativitate (creativitate tehnică, creativitate artistică, creativitate ştiinţifică). Dacă însă inteligenţa vizează mai degrabă abilitatea de a învăţa lucruri noi şi de a relaţiona lucrurile existente, creativitatea presupune abilitatea de a produce lucruri originale, dar totuşi utile sau, uneori, lucruri care nu au corespondent în realitate. Implicaţia este că o mare parte din oamenii creativi sunt inteligenţi, însă reciproca nu este adevărată [5, p.153].

SCOPUL CERCETĂRII constă în identificarea corelaţiilor, conexiunilor şi a relaţionărilor dintre creativitate și inteligență.

REZULTATE ŞI DISCUŢII

Care este relaţia dintre creativitate şi inteligenţă? Creativitatea a fost definită adesea ca procesul de înfăptuire a unui lucru nou şi util. Inteligenţa poate fi definită drept capacitatea unei persoane de a se adapta în mod deliberat la circumstanţe, de a le modela şi de a le selecta. Cu toate că există multe alte definiţii ale inteligenţei şi ale creativităţii, ele au cel puţin câteva elemente comune cu aceste definiţii consensuale.

R. Ochse (1990) spunea: „Dacă inteligenţa înseamnă selectarea şi modelarea circumstanţelor, ea este creativitate”. Pentru a alege şi a modela circumstanţele astfel încât să ni se potrivească, avem nevoie de imaginație, ca să vizualizăm circumstanțele ce ar trebui să existe şi modul în care aceste circumstanţe idealizate pot deveni realitate. Pe de altă parte, capacitatea de adaptare la circumstanţe – de a se modifica pe sine pentru a se potrivi cu împrejurările – implică, în mod caracteristic, puţină creativitate sau deloc şi poate chiar să necesite suprimarea creativităţii, ca atunci când ne dăm seama că adaptarea la mediul şcolar sau la cel de la locul de muncă înseamnă că nu trebuie să ne exprimăm ideile creative dacă nu vrem să avem note mai mici sau să fim mai puţin apreciaţi [13, p.200].

J.W. Getzels şi I.S. Csikszentmihalyi (1972) afirmă că creativitatea şi inteligenţa pot reprezenta procese diferite şi în domenii diferite de activitate creativă pot fi necesare niveluri foarte variate de inteligenţă. De exemplu, s-ar putea ca un nivel înalt al inteligenţei să nu-i fie indispensabil unui artist, însă ne aşteptăm, fără nici o îndoială, să-l aibă un fizician care a primit premiul Nobel. Se poate spune, de asemenea, că în diverse domenii ale comportamentului inteligent este nevoie de niveluri foarte diferite de creativitate.

Vom trece în revistă idei care ilustrează completarea răspunsurilor posibile la întrebarea de mai sus: 1) creativitatea este un subansamblu al inteligenţei; 2) inteligenţa este un subansamblu al creativităţii; 3) creativitatea şi inteligenţa sunt ansambluri care se suprapun parţial; 4) creativitatea şi inteligenţa sunt, în esenţă, acelaşi lucru (ansambluri care coincid); 5) creativitatea şi inteligenţa nu au nici o tangenţă (ansambluri complet diferite). Au fost propuse toate aceste tipuri de relaţii. Cea mai convenţională concepţie

este, probabil, cea a ansamblurilor care se suprapun parţial – cu alte cuvinte, inteligenţa şi creativitatea se suprapun [ibidem, p.200-209].

În 1937, psihologul american G. Allport lansa termenul creativitate, dorind să răspundă unei necesităţi a timpului: reducerea difuziei terminologice pe care o întâlnea în noţiuni precum *talent, inteligenţă, dotare, aptitudine ş.a.* Spunem despre o persoană că este creativă dacă are capacitatea de a rezolva probleme în moduri noi, eficiente/corecte/estetice şi valorizate social. Creativitatea este o dimensiune a intelectului universal valorizată; de aceea, produsele creative intră sub incidenţa patentelor şi drepturilor de autor, iar pentru cele mai valoroase realizări se acordă distincţii de mare prestigiu [14, p.147].

O primă faţetă pe care o vom expune este chiar cea a modalităţilor de definire. Creativitatea poate fi definită în multiple moduri. Lucas propune o definire a creativităţii ca o stare mentală în care „toate inteligenţele" sunt simultan activate [8, p.272].

Definind creativitatea drept o modalitate integrativă a personalităţii, a vieţii ei reale, se deschidea calea provocărilor pentru anii care au urmat. Există trei tendinţele în explicarea termenului de „creativitate" [9]:

1. Prima, plasa creativitatea în spaţiul realizărilor superioare ale gândirii logice, suprasolicitând componenta raţional – *critică, programul şi programarea.*

2. A doua, considera inteligenţa ca factorul prim al structurii creativităţii, dar nu singurul *(teoria lui J.P. Guilford).*

3. A treia, forţa relativ superficial ruperea creativităţii de diversitatea formelor inteligenţei, controversată doar la nivelul corelaţiilor înalt semnificative.

Modelul intelectului elaborat de J.P. Guilford este valid din punct de vedere ştiinţific şi reuşeşte să delimiteze creativitatea (gândirea divergentă) de alte variabile intelectuale precum gândirea convergentă, memoria, percepţia, raţionamentul şi luarea deciziilor.

Din multitudinea referinţelor privind definirea noţiunii de creativitate prezentăm în Tabelul nr. 1. cele mai cunoscute, pe care le grupăm astfel:

Tabelul 1. Logica definiţiilor complementare ale creativităţii [10, p.487-488]

CREATIVITATEA înseamnă:		**Autor**
Facultate	*de a „introduce în lume un lucru oarecum nou"*	**J. Moreno**
	de a „lega dimensiuni până aici străine una de alta"	**A. Koestler**
	„de a reorganiza elementele câmpului de percepţie într-o formă originală şi susceptibilă de a da loc la operaţii într-un câmp fenomenal oarecare"	**A. Moles, R. Claude**
Act imaginativ	*„care descoperă relaţii despre care omul încă nu avea cunoştinţă"*	**M. Laborit**
Aptitudine	*„de a produce soluţii noi, fără a utiliza un proces logic, stabilind raporturi de ordine îndepărtată între fapte"*	**G. Aznar**

Formaţiune, ansamblu	*„de calităţi şi raporturi care duc la generarea noului, la originalitate”*	**G. Allport**
	„ansamblu unitar al factorilor obiectivi şi subiectivi care duc la realizarea de către indivizi sau grupuri a unui produs original şi de valoare”	**A. Roşca**
	formaţiune complexă de personalitate, focalizată pe nou, structurată în raport cu legile şi criteriile originalităţii şi constând dintr-o interacţiune specifică între segmentele aptitudinal - efective şi atitudinal - orientative	**R Popescu, C. Făcăoaru**
	„structură (pattern) de trăsături caracteristice ale persoanei creative”	**J.P. Guilford**
	„formaţiune hiper-complexă de personalitate şi de grup generatoare de idei noi, caracterizată prin productivitate, utilitate, eficienţă, valoare, ingeniozitate, noutate, originalitate”	**M. Roco**
	„configuraţie nouă a senzorilor care nu are precedent specific”	**B. Ghiselin**
Capacitate specifică	*„de a exprima şi auto-exprima prin creaţii artistice şi tehnice viaţa interioară a omului”*	**B. Bratu**
	„de a elabora ceva (idee, unealtă, proces, lucrare de artă) care este în acelaşi timp absolut novator şi valabil”	**T. Amabile**
	„de a realiza creaţii novatoare (originale, ingenioase, dar şi adecvate, utile, adaptate în funcţie de cerinţele sarcinii)”	**Sternberg**
	„de transcendere a informaţiei prin elaborarea unor sisteme de codare eficiente şi aplicabile la informaţia dată”	**J.S. Bruner**
Proces	*„compoziţional care are ca rezultantă unele obiecte, experienţe ori imagini noi”*	**Murray**
	„de modelare a experienţei în forme noi şi diferite, de percepere a mediului în mod plastic şi de comunicare către alţii a experienţei unice rezultate”	**I. Taylor**
	„care are ca rezultantă o operă personală, acceptată ca utilă sau satisfăcătoare pentru un grup social într-o perioadă anumită de timp”	**M. Stein**
	„de modelare a unor idei sau ipoteze, de testare a acestor idei şi de comunicare a rezultatelor”	**E.R. Torrance**
	„de a găsi soluţii noi, de a da naştere unor idei sau unor lucrări necunoscute anterior”	**M. Bejat**

Produs/ formă comportamentală a personalităţii umane	*prin care „se produce, în etape, un bun cultural original, cu valoare predictivă pentru progresul social”*	**A. Stoica - Constantin**
	„subiectul este apt să creeze ceva nou, original, adecvat realităţii, caracterizat prin originalitate şi expresivitate, imaginativ, generativ, deschizător de drumuri, inventiv, inovativ”	**M. Roco**
Fenomen	*„complex, unitar şi dinamic ce angajează întreaga personalitate umană, implicând structura bio-psiho-socială şi culturală a personalităţii şi anumiţi actori externi, pentru a realiza cea mai înaltă formă de manifestare a comportamentului uman, finalizată prin producerea noului ca valoare socială, fie el concret sau abstract”*	**A. Stoica-Constantin**
Modalitatea	*„cea mai profundă şi mai nobilă de fructificare a combustiei umane, formă de energie inepuizabilă”*	**A. Munteanu**
Motivaţie, atitudine, dispoziţia	*„de a crea şi care există în stare potenţială la toţi indivizii şi la toate vârstele în strânsă legătură cu mediul socio-cultural”*	**N. Sillamy**
	„de a face sau de a recunoaşte inovaţii valoroase”	**Lasswell**

În baza analizei logice a definiţiilor complementare ale creativității, elaborăm o sinteză preliminară: conceptul de **„creativitate”** este polisemic şi controversat, acceptă definiţii descriptive şi asociate *(înzestrare, excelenţă, genialitate, gândire divergentă, laterală, sinteză calitativă a dimensiunilor personalităţii, proces complex, produs obiectivat original, potenţial uman generator de nou, cu utilitate pentru om şi social).*

Creativitatea nu poate fi limitată la factorii intelectuali, gândire divergentă sau imaginaţie creatoare. Astfel, chiar în privinţa factorilor intelectuali, cercetările ar putea să vizeze şi intuiţia, memoria creativă, spiritul de observaţie. Pe de altă parte, mulţi autori consideră că factori non-intelectuali precum motivaţia şi atitudinile creative sunt cel puţin la fel de importanţi ca imaginaţia creatoare şi gândirea divergentă [11, p.39].

S-au elaborat chestionare specifice pentru atitudinile creative şi se folosesc scalele unor cunoscute inventare de personalitate pentru evaluarea factorilor nonintelectuali. S-a mai sugerat ideea că *fluiditatea, flexibilitatea, originalitatea şi elaborarea* nu sunt criteriile cele mai specifice sau nu sunt suficiente pentru aprecierea creativităţii. H. Gardner apreciază că în cazul creativităţii intervin cel puţin şapte competenţe discrete: inteligența lingvistică, inteligența logico-matematică, inteligența spaţială, inteligența kinestezică, inteligența muzicală, inteligența interpersonală şi inteligența intra-personală [16, p.188-189].

La un nivel intuitiv, omul inteligent este acela care este capabil de a rezolva problemele ce apar în viaţa cotidiană cu mai multă uşurinţă decât majoritatea oamenilor. Nu a

putut fi încă formulată o definiţie a inteligenţei care să mulţumească pe toţi psihologii. În scop didactic vom folosi următoarea definiţie a inteligenţei: inteligenţa generală este „o aptitudine generală care contribuie la formarea capacităţilor şi la adaptarea cognitivă a individului în situaţii noi".

Conceptul de inteligenţă ca aptitudine generală poate fi identificat încă de la Aristotel, dar Galton este cel care a susţinut că diferenţele de inteligenţă sunt ereditare. în cartea sa din 1869, *Geniul ereditar,* autorul a observat că fiii unor personalităţi devin adesea ei înşişi oameni de seamă. Din păcate, Galton nu ţinea cont de faptul că starea materială a familiei şi nivelul educaţiei puteau juca aici un rol important. În tradiţia lui John Locke, Galton considera că toate cunoştinţele ajung în mintea omului pe căi senzoriale. De aceea, el a concluzionat că diferenţele individuale de inteligenţă provin din diferenţe ale capacităţilor senzoriale [3, p.74].

Se pare că definiţia cea mai apropiată de înţelegerea modernă a inteligenţei a fost dată de Descartes. Filosoful francez definea inteligenţa drept „mijlocul de a achiziţiona o ştiinţă perfectă privitoare la o infinitate de lucruri". Găsim în această definiţie intuirea celor două poziţii actuale ale noţiunii de *inteligenţă: ca sistem complex de operaţii*; *ca aptitudine generală*.

Când vorbim despre inteligenţă ca sistem complex de operaţii care condiţionează modul general de abordare şi soluţionare a celor mai diverse sarcini şi situaţii problematice, avem în vedere operaţii şi abilităţi cum ar fi: adaptarea la situaţii noi, generalizarea şi deducţia, corelarea şi integrarea într-un tot unitar a părţilor relativ disparate, anticiparea deznodământului şi consecinţelor, compararea rapidă a variantelor acţionale şi reţinerea celei optime, rezolvarea uşoară şi corectă a unor probleme cu grade crescânde de dificultate.

Toate aceste operaţii şi abilităţi relevă cel puţin trei caracteristici fundamentale ale inteligenţei: (1) capacitatea ei de a soluţiona *situaţiile noi,* cele vechi, familiare fiind soluţionate cu ajutorul deprinderilor şi obişnuinţelor; (2) *rapiditatea, supleţea, mobilitatea, flexibilitatea ei*; (3) *adaptabilitatea adecvată şi eficienţa* la împrejurări (nu întâmplător Pierre Janet o definea drept „o conduită pe măsură").

Inteligenţa apare deci ca o *calitate a întregii activităţi mentale,* ca expresia organizării superioare a tuturor proceselor psihice, inclusiv a celor afectiv-motivaţionale şi voliţionale. Numai pe măsură ce se formează şi se dezvoltă mecanismele şi operaţiile tuturor celorlalte funcţii psihice vom întâlni o inteligenţă suplă şi flexibilă. Leibniz a intuit cel mai bine acest aspect, el referindu-se la inteligenţă ca expresie a *efortului evolutiv al conştiinţei* [16, p.298].

Inteligenţa este capacitatea globală de cunoaştere a lumii, gândire raţională, capacitatea de a învinge provocările vieţii. Comentatorii acestei definiţii arată că importanţa ei constă în faptul că vede în inteligenţă capacitatea de a acumula cunoştinţe, de a funcţiona raţional şi efectiv şi mai puţin un simplu rezervor de cunoştinţe. Această capacitate ne permite să ne capitalizăm puterile, să ne compensăm slăbiciunile, să modificăm mediul înconjurător astfel încât ea să corespundă mai bine îndemânărilor noastre adaptative.

Unii autori au avut curiozitatea de a compara noţiunea populară de *inteligenţă* cu cea academică. Oamenii simpli intervievaţi în supermarketuri, în librării, în staţii de metrou au considerat că inteligenţa dispune de trei componente: 1) abilităţi de rezolvare a problemelor; 2) abilităţi verbale; 3) competenţă socială. Psihologii experţi au fost în mare măsură de acord cu aceste caracteristici, adăugând însă două corective: 1) ei cred că motivaţia este un ingredient important al inteligenţei academice (unele atribute, ca: *dedicare, persistenţă, muncă asiduă* simt considerate distinctive pentru persoanele inteligente); 2) experţii înlocuiesc competenţa socială cu atribute specifice inteligenţei practice (pentru ei atribute ca: sensibilitate, onestitate, francheţe nu sunt specifice inteligenţei) [ibidem, p.298].

Controversa cu privire la raportul dintre inteligenţă şi creativitate n-a fost însă gratuită, ea a contribuit la dezvoltarea cercetărilor asupra creativităţii. Alţi autori, încercând să corijeze o serie de deficienţe ale cercetărilor predecesorilor, au descoperit că nu inteligenţa în general contează în procesul creator, ci un anumit nivel al ei. S-a considerat că pentru a se obţine performanţe creative este necesar un *nivel minim* de inteligenţă, care variază de la un domeniu la altul de activitate. Pentru activitatea ştiinţifică nivelul minim al coeficientului de inteligenţă ar fi de 110, iar pentru activitatea artistică de 95-100. Peste acest nivel minim, un coeficient de inteligenţă mai ridicat nu garantează o creştere automată a creativităţii. Un șir de cercetări (Moran *et al.,* 1963 ; Krescher, Ledger, 1985) au descoperit că scorurile peste medic sau foarte scăzute la testele de inteligenţă au o asociaţie scăzută cu creativitatea Dacă o inteligenţă crescută nu garantează activitatea, o inteligenţă scăzută lucrează împotriva ei [15, p.310].

O frână în calea creativităţii o poate reprezenta şi un nivel foarte înalt al inteligenţei. A apărut, astfel, problema coeficientului de inteligenţă *optim* pentru activitate. Studiile lui D.K. Simonton (1984) arată că nivelul optim al I.Q.-ului pentru creativitate este de 19 puncte deasupra mediei subiecţilor dintr-un câmp de investigaţie. Când persoanele au un nivel optim de inteligenţă, performanţele lor creative sau non-creative se datorează factorilor non-intelectuali (motivaţionali şi de personalitate). Decurge de aici ideea că nu atât nivelul de inteligenţă în sine contează, ci *modul de utilizare* a sa. Se poate vorbi de o utilizare creativă a inteligenţei sau de una necreativă, sterilă. Sterilitatea inteligenţei nu este o consecinţă directă a insuficientei dezvoltări a inteligenţei, ci a absenţei sau a insuficientei dezvoltări a altor atribute specifice creativităţii (fantezie creatoare redusă, slabă independenţă a gândirii, slabă originalitate etc.) [1, p.111].

Comentând această concluzie, A. Roşca se întreabă dacă există într-adevăr o inteligenţă medie sau peste medie sterilă sau este vorba de o deficienţă a motivaţiei, a caracterului, a altor factori non-intelectuali ce ţin de personalitate. Psihologul român înclină către acest punct de vedere şi aduce drept argument mobilizarea pentru creativitate a unor persoane până atunci non-creatoare, prin stimularea motivaţiei, perseverenţei, atitudinilor [12, p.53].

Părerea noastră este că principala dificultate în stabilirea unei corelaţii corecte între cele două dimensiuni ale personalităţii provine din extrapolarea nejustificată a corelaţiilor

rezultatelor *testelor* de inteligenţă şi creativitate asupra inteligenţei şi creativităţii, considerate forme de activitate umană. Dacă le interpretăm din această ultimă perspectivă, este imposibil să nu remarcăm că se influenţează reciproc. Are dreptate M. Bejat când afirmă că inteligenţa intervine de-a lungul întregului proces creator, evident, cu ponderi diferite în cele patru faze ale acestuia, mai mult în prima (prepararea) şi ultima (verificarea) şi mai puţin în celelalte. Au dreptate şi alţi autori care arată că, uneori, nivelurile înalte de creativitate pot compensa scorurile scăzute la inteligenţă. Dacă la acestea vom adăuga şi modul interacţiunii dintre creativitate şi inteligenţă în cadrul activităţilor desfăşurate în grup sau al altor forme de activitate, cum ar fi activitatea ştiinţifică şi activitatea de învăţare [6], imaginea noastră va deveni mult mai clară. Numai dinamica interacţiunilor susţinute dintre inteligenţă şi creativitate poate explica dinamica personalităţii.

Până pe la mijlocul secolului trecut (XX) se credea că între creativitate şi inteligenţă este o legătură strânsă şi directă. Dacă cineva are creativitate înaltă înseamnă că el are şi inteligenţă înaltă etc. Psihologii Baroczi şi Olah au efectuat un studiu pe elevi preadolescenţi care consta în următoarele. Subiecţilor li s-au aplicat teste de inteligenţă şi teste de creativitate [17].

La fel ca spiritul critic, cel creativ este considerat o competenţă unică, transversală, ce se realizează longitudinal, „de-a lungul" disciplinelor de studiu şi al practicilor educative. La baza sa stau abilităţi intelectuale bine delimitate în patru categorii, pe care le surprindem în Tabelul nr. 2.

Tabelul 2. Abilităţi intelectuale care intervin în creativitate [2, p.429]

Categoria de abilităţi intelectuale	**Abilităţile intelectuale componente**	**Explicitarea abilităţilor intelectuale**
Legate de divergenţă	– **Fluiditatea**	• Producţie divergentă de idei, unităţi, relaţii, sisteme
	– **Flexibilitatea**	• Producţie divergentă de clase şi de transformări
	– **Originalitatea (flexibilitatea adaptativă)**	• Producţie divergentă de transformări
	– **Elaborarea**	• Producţie divergentă de implicaţii
Legate de cogniţie	– **Sensibilitatea la probleme (curiozitatea)**	• Cunoaştere, căutare sau descoperire de implicaţii
Legate de convergenţă	– **Redefinirea**	• Realizarea de transformări convergente
Legate de evaluare	– **Raţionarea logică încercări şi erori**	• Realizarea de evaluări, alegere de implicaţii

Aşa cum am arătat anterior, creativitatea nu poate fi redusă la componenta ei intelectuală, ci trebuie privită ca un fenomen complex, cu dimensiuni multiple, dar, în acelaşi timp, unitar, care angajează întreaga personalitate şi întregul potenţial al individului.

Relaţia dintre creativitate şi inteligenţă a fost exprimată sub forma *teoriei pragului,* elaborată de către Torrence şi Guilford, care presupune o relaţie non-liniară între cele două. Astfel, în condiţiile unui IQ mai mic de 120, corelaţia dintre inteligenţă şi creativitate ar fi pozitivă şi semnificativă, în timp ce la un IQ de peste 120, corelaţia nu ar mai fi semnificativă. Astfel, cu cât nivelul de inteligenţă este mai ridicat, este mai ridicat şi nivelul de creativitate, dar numai până la limita intelectului mediu-superior. Dincolo de acest prag, creativitatea nu mai este semnificativ relaţionată cu inteligenţa. Acest prag este mai scăzut pentru creativitatea artistică şi mai ridicat pentru creativitatea ştiinţifică, pentru că în domeniul ştiinţific, acumularea bagajului de cunoştinţe premergător actelor de creaţie presupune un nivel mai ridicat de abilităţi cognitive [14, p.153].

Faptul că la nivel înalt creativitatea nu este strâns legată de inteligenţă este ilustrat şi de celebrul studiu al lui Terman (1925-1959), care a urmărit longitudinal, până la maturitate, un grup de copii cu IQ de peste 130. Studiul au arătat că, deşi mulţi dintre aceşti copii au ajuns să aibă cariere de succes, inclusiv în domeniul ştiinţific, niciunul nu a ajuns să fie considerat creator de geniu. Pe de altă parte, doi copii care au fost luaţi iniţial în considerare, dar nu au fost incluşi în studiu pentru că nu îndeplineau criteriile de IQ au ajuns să câştige premiul Nobel [14, p.153].

În acest context de idei, precizăm că în vederea imaginării unor strategii comprehensive de dezvoltare a creativităţii, pe lângă explicitarea din perspectivă cognitivă a acesteia, este necesară luarea în considerare a tuturor dimensiunilor personalităţii, a întregului potenţial intelectual, psihomotoriu, afectiv şi motivaţional al elevilor, precum şi a factorilor de mediu. Aşadar activităţile creatoare corespund şi răspund unor nevoi emoţionale ale elevilor – cea de a realiza şi de a se realiza, de a se (auto)perfecţiona şi (auto)depăşi, de a se modela şi împlini ca personalitate autonomă.

CONCLUZII

1. Creativitatea, ca formaţiune sintetică de personalitate, dispune de o structură complexă ce unifică, în ordinea importanţei, motivaţia şi orientarea specifică, imaginaţia constructivă şi inteligenţa;

2. Inteligenţa este capacitatea globală de cunoaştere a lumii, gândire raţională, capacitatea de a învinge provocările vieţii;

3. Noţiunile de *creativitate* şi *inteligenţă* au fost adesea suprapuse;

4. Relaţia dintre creativitate şi inteligenţă a fost exprimată sub forma *teoriei pragului,* elaborată de către Torrence și Guilford, care presupune o relaţie non-liniară între cele două;

5. Foarte importantă este abordarea operaţională a relaţiei dintre creativitate şi inteligenţă, mult mai nuanţată, care să ia în considerare diferitele niveluri semantice în funcţie de domeniul în care se manifestă capacitatea de creaţie.

REFERINȚE:

1. BEJAT, M. *Talent, inteligență, creativitate.* București: Științifică, 1971.
2. BOCOȘ, M.-D. *Instruirea interactivă.* Iași: Polirom, 2013, 470 p. ISBN 978-973-46-3359-3.
3. COSMOVICI, A., IACOB, L. *Psihologie școlară.* Iași: Polirom 2005, 301 p. ISBN: 973-683-048-9.
4. MACAVEI, E. *Pedagogie. Teoria educației,* Vol. I. București: Aramis, 2001, 325 p. ISBN 973-8294-00-2.
5. MIH, V. *Psihologie educațională.* Volumul I, Cluj-Napoca: ASCR, 2010, 302 p. ISBN 978-973-7973-85-6.
6. MORARU, I. *Strategii creative trans-disciplinare.* București: Academiei Române, 1992.
7. NEACȘU, I. *Psihopedagogia creativității.* Curs universitar. Facultatea de psihologie și Științe ale Educației: București: Universitatea din București, 2000.
8. PÂNIȘOARĂ, G., SĂLĂVĂSTRU, D., MITROFAN, L. *Copilăria și adolescența. Provocări actuale în psihologia educației și dezvoltării.* Iași: Polirom, 2016, 308 p. ISBN978-973-46-6087-2.
9. POPESCU-NEVEANU, P. *Dicționar de psihologie*. București: Albatros, 1978, 387 p.
10. POTOLEA, D., NEACȘU, I., IUCU, R., et alții, *Pregătirea psihopedagogică.* Iași: Polirom, 2008, 542 p. ISBN 978-973-46-1159-1.
11. ROCO, M. *Creativitate și inteligență emoțională.* Iași: Polirom, 2004, 245 p. ISBN 973-681-630-3.
12. ROȘCA, A. *Creativitate generală și specifică.* București: Academiei Române, 1981
13. STERNBERG R.- J.,I O'HARA U.-A. *Creativitatea și inteligența.* În: Sternberg R.-J. Manual de creativitate. Iași: Polirom, 2005, 291 p. ISBN 973-681-808-X.
14. SZENTAGOTAI-TĂTAR, A., DAVID, D. *Tratat de psihologie pozitivă.* Iași: Polirom, 2017, 339 p. ISBN 978-973-46-6234-9.
15. ZLATE, M. *Fundamentele psihologiei.* București: Pro Humanitate, 2000, 300 p. ISBN 978-973-46-1520.
16. ZLATE, M. *Psihologia la răspântia mileniilor.* Iași-București: Polirom, 2001, 432 p. ISBN 973-683-697-5.
17. https://www.studocu.com/ro/document/universitatea-transilvania-din-brasov/psihologia-personalitătii/ tema-6-creativitatea/10877525 (accesat: 02.03.2022).

ASISTENȚA SOCIALĂ CREȘTIN-ORTODOXĂ A MITROPOLIEI CHIȘINĂULUI ȘI A ÎNTREGII MOLDOVE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: DIMENSIUNI TEOLOGICE ȘI IMPLICAȚII PRACTICE

CHRISTIAN ORTHODOX SOCIAL ASSISTANCE OF THE METROPOLIS OF CHIȘINĂU AND ALL MOLDOVA IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: THEOLOGICAL DIMENSIONS AND PRACTICAL IMPLICATIONS

CZU: 364.044.66:27-772(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.96**

Veaceslav BOTEA
ORCID: 0009-0002-8319-0294
E-mail: botea.veaceslav@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper explores the theological foundations and practical applications of Christian social assistance within the mission of the Orthodox Church. The primary objective is to analyze how Orthodox theology supports social engagement and how the Church collaborates with state institutions to address contemporary social challenges. The research methodology is based on a qualitative analysis of theological sources, historical documents, and current institutional practices. Key findings show that Christian social assistance is deeply rooted in the Church's spiritual mission, supported from its beginnings by the Church Fathers, and continues today in modern forms such as community centers, soup kitchens, and counseling services. The collaboration between the Orthodox Church and public institutions has proven effective in mitigating issues like poverty, marginalization, and aging populations. Nevertheless, structural limitations such as lack of resources and qualified personnel persist. The study emphasizes the need for strategic partnerships and training programs to enhance the Church's capacity to respond to social service needs.*

Keywords: *analysis, church, community, challenge, social.*

INTRODUCERE

Asistența socială inspirată din valorile creștinismului ortodox reprezintă o expresie fundamentală a slujirii aproapelui și a misiunii Bisericii în lume. Ea nu este doar o activitate filantropică ocazională, ci o manifestare constantă a dragostei creștine lucrătoare, izvorâtă din porunca supremă a iubirii. În acest sens, implicarea Bisericii Ortodoxe din Republica Moldova în sprijinirea persoanelor aflate în dificultate capătă o dimensiune

profund duhovnicească, fiind înrădăcinată în teologia întrupării și a comuniunii. Mântuitorul Iisus Hristos, prin viața și lucrarea Sa, a oferit un model desăvârșit de slujire jertfelnică, identificându-Se cu cei suferinzi și marginalizați, și chemându-i pe ucenici să facă la fel: „Să vă iubiți unul pe altul precum Eu v-am iubit pe voi" (Ioan 13, 34), iar în Judecata de Apoi, El spune clar că ceea ce facem celor mai mici dintre frații Săi, Lui Îi facem (Matei 25, 40) [1, p. 10-25].

Această chemare evanghelică este transpusă, în contextul moldovenesc, printr-o implicare activă a Bisericii Ortodoxe în sprijinirea celor săraci, bolnavi, singuri sau excluși social. Într-o societate afectată de tranziția post-sovietică, de migrație masivă, șomaj, dezintegrarea familială și îmbătrânirea demografică, acțiunea socială a Bisericii nu doar completează eforturile statului, ci oferă și o dimensiune spirituală intervențiilor sociale. Asistența socială creștină nu urmărește doar satisfacerea nevoilor materiale, ci vizează și vindecarea rănilor sufletești, reintegrarea în comunitate și redarea demnității persoanei.

Prin urmare, Biserica nu acționează ca o simplă instituție de binefacere, ci ca o comunitate vie, animată de Duhul Sfânt, care recunoaște în fiecare om chipul lui Dumnezeu și răspunde cu responsabilitate față de suferințele lumii. Această responsabilitate nu este opțională, ci face parte integrantă din viața creștinului și a comunității eclesiale, constituind un răspuns concret la porunca divină a iubirii și un mijloc de mântuire [6, p. 45-55].

În contextul socio-economic al Republicii Moldova, caracterizat prin probleme precum sărăcia, migrația, îmbătrânirea populației și criza familiei, rolul Bisericii devine tot mai esențial. Nu doar că păstrează și transmite valorile morale și spirituale, dar devine o verigă importantă în lanțul de solidaritate socială, sprijinind statul în asigurarea serviciilor pentru cei defavorizați.

Lucrarea de față își propune să investigheze dimensiunea teologică a asistenței sociale creștine în cadrul Bisericii Ortodoxe din Republica Moldova, precum și implicațiile practice ale acesteia în viața comunităților. Se analizează modul în care valorile ortodoxe se transpun în practici sociale concrete și cum colaborarea cu instituțiile statului contribuie la soluționarea unor probleme sociale actuale.

MATERIALE ȘI METODE

Articolul a fost realizat prin aplicarea metodei de documentare, fiind analizate contribuțiile unor cercetători din domeniul asistenței sociale, care au abordat atât aspectele teoretice, cât și cele practice ale implicării Bisericii Ortodoxe din Republica Moldova. Atenția s-a concentrat în mod special asupra activității Mitropoliei Chișinăului și a Întregii Moldove, considerată un actor important în dezvoltarea și susținerea serviciilor sociale inspirate din valorile creștin-ortodoxe.

Cercetarea s-a fundamentat pe o metodologie calitativă, menită să ofere o perspectivă amplă asupra fenomenului asistenței sociale în Biserica Ortodoxă din Moldova. S-au studiat în profunzime textele fundamentale ale teologiei ortodoxe, incluzând Sfânta Scriptură, scrierile Părinților Bisericii și lucrări ale teologilor contemporani relevanți pentru tema socială[1, p. 40-73][2, p. 55-104].

Au fost analizate documentele oficiale ale Bisericii Ortodoxe din Moldova, rapoartele proiectelor sociale, strategii și planuri pastorale, precum și legislația și politicile sociale ale statului.

Metoda comparativă a fost utilizată ca instrument esențial în analiza activităților sociale desfășurate de Biserica Ortodoxă în diverse regiuni ale Republicii Moldova. Această abordare a permis o evaluare nuanțată a modului în care se implementează misiunea socială în funcție de contextul local – urban sau rural –, de resursele disponibile, de implicarea clerului și a comunității, precum și de calitatea colaborării cu autoritățile publice locale. În unele regiuni, unde preoții au beneficiat de formare socială, iar eparhiile au oferit sprijin instituțional clar, s-au remarcat modele funcționale de implicare socială: cantine sociale active, centre de zi pentru bătrâni, parteneriate formale cu primăriile și direcțiile de asistență socială [3, p. 100-117]. În alte cazuri însă, lipsa de resurse, neîncrederea mutuală sau izolarea parohiilor au limitat considerabil potențialul de intervenție, chiar și în prezența unor nevoi sociale evidente.

De asemenea, comparația între nivelurile de cooperare cu instituțiile statului a scos în evidență faptul că relația Bisericii cu autoritățile publice este puternic influențată de atitudinile individuale ale liderilor locali, de cultura administrativă a regiunii și de gradul de secularizare al comunității. În unele raioane, s-au înregistrat modele de colaborare eficientă și sustenabilă, cu proiecte comune și schimb de resurse, în timp ce în altele parteneriatele au fost simbolice sau absente. Aceste constatări confirmă importanța unei viziuni strategice comune, a unor cadre legale clare și a formării reciproce a actorilor implicați în domeniul social [3, p. 119-121].

Metoda comparativă a facilitat, în cele din urmă, identificarea punctelor forte – cum ar fi mobilizarea comunității, capacitatea de a răspunde prompt la nevoi urgente, prezența spirituală în spații sociale fragile – dar și a principalelor dificultăți care împiedică dezvoltarea sustenabilă a asistenței sociale creștine. Printre acestea se numără lipsa profesionalizării, insuficiența fondurilor, variația mare între parohii și lipsa unui cadru de cooperare coerent cu instituțiile statului.

Concluziile obținute prin această metodă oferă un fundament solid pentru formularea unor recomandări strategice în vederea consolidării rolului social al Bisericii în Republica Moldova.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Teologia ortodoxă afirmă cu tărie că omul este creat „după chipul și asemănarea lui Dumnezeu” (Facerea 1, 26) [1, p. 8], o realitate care fundamentează nu doar demnitatea ontologică a persoanei umane, ci și responsabilitatea sa morală în relație cu ceilalți. Chipul divin imprimat în ființa omului conferă fiecărui individ o valoare unică, inalienabilă și ireductibilă la statutul social, la condiția economică sau la starea fizică ori psihologică. Această concepție profundă și universală constituie punctul de plecare pentru întreaga viziune ortodoxă asupra slujirii aproapelui și a implicării în viața comunitară.

Astfel, Biserica nu abordează asistența socială ca pe o activitate de natură exterioară sau ca pe o obligație morală impusă din afară, ci ca pe o expresie organică a iubirii personale și comunitare, izvorâtă din comuniunea cu Dumnezeu. În viziunea ortodoxă, omul nu este o ființă izolată, ci este creat pentru comuniune – cu Dumnezeu și cu ceilalți oameni. De aceea, grija față de aproapele devine o prelungire firească a trăirii duhovnicești autentice.

Această înțelegere stă la baza tuturor manifestărilor sociale ale Bisericii, care nu se limitează la acte de caritate punctuale sau la intervenții ocazionale dictate de urgențe, ci își propune să promoveze dezvoltarea integrală a persoanei. În acest sens, demnitatea umană este afirmată și susținută nu doar prin satisfacerea nevoilor materiale, ci și prin restaurarea relațiilor, sprijinirea integrării sociale, oferirea de sens și apartenență. Filantropia creștină nu este un gest exterior, ci un act eclezial profund, care privește întreaga ființă umană – trup, suflet și spirit [2, p. 50-60].

Biserica, prin instituțiile și comunitățile sale locale, caută să creeze contexte de solidaritate și slujire în care omul să fie încurajat să-și redescopere valoarea, vocația și locul său în comunitate. Acest demers este susținut nu doar de argumente morale, ci de o întreagă antropologie teologică care vede în aproapele nu doar un beneficiar de ajutor, ci un frate în Hristos, un purtător al chipului lui Dumnezeu.

Evanghelia lui Hristos este un apel la iubire și slujire, care se manifestă concret în grija pentru cei nevoiași și marginalizați, reflectată în parabola Judecății de Apoi (Matei 25, 31-46)[6, p. 45-92]. Aici, Mântuitorul identifică ajutorul dat celor flămânzi, însetați, bolnavi sau străini cu ajutorul oferit Lui Însuși, consolidând astfel legătura între dimensiunea spirituală și cea socială.

Părinții Bisericii, în special Sfântul Vasile cel Mare și Sfântul Ioan Gură de Aur, au pus bazele unei tradiții filantropice care a fost preluată și adaptată în epoca contemporană. Ei au înființat instituții de ajutorare și au promovat ideea că slujirea aproapelui este o datorie sacră pentru creștini [5, p. 14-59].

În Republica Moldova, această moștenire teologică a fost menținută și dezvoltată, devenind un pilon central al activității Bisericii în domeniul social.

Practicile sociale ale Bisericii Ortodoxe în Moldova sunt diverse și se adresează unor categorii variate de beneficiari. Centrele de zi pentru persoane vârstnice oferă asistență medicală, socială și spirituală, reducând astfel izolarea și vulnerabilitatea acestora. Cantinele sociale furnizează hrană caldă persoanelor cu resurse materiale limitate, contribuind la prevenirea excluziunii sociale.

De asemenea, există inițiative care oferă sprijin pentru persoanele fără adăpost, familiile monoparentale și copiii aflați în risc social, prin servicii de consiliere psihologică, orientare profesională și asistență spirituală [3, p. 55-104] [2, p. 101-145].

Aceste activități se desfășoară în mare parte la nivel parohial, iar implicarea comunităților locale este esențială pentru succesul lor. Parohiile mobilizează voluntari și colectează resurse financiare și materiale, creând un mediu de solidaritate concretă.

Colaborarea cu instituțiile statului, precum Direcțiile de Asistență Socială și

Protecția Familiei, spitalele publice și autoritățile locale, a contribuit semnificativ la creșterea capacității de intervenție socială. Această cooperare a permis integrarea serviciilor Bisericii în rețelele oficiale de asistență socială, facilitând astfel accesul grupurilor vulnerabile la o gamă mai largă de servicii [7, p. 35-80].

Cu toate realizările notabile din ultimele decenii, asistența socială creștină din Republica Moldova se confruntă cu o serie de provocări structurale și funcționale care împiedică dezvoltarea sa optimă și extinderea impactului în comunități. Una dintre cele mai presante dificultăți este insuficiența resurselor financiare. Multe parohii, în special din mediul rural, nu dispun de bugete constante sau de surse stabile de finanțare pentru susținerea proiectelor sociale. Activitățile desfășurate se bazează adesea pe donații ocazionale, colecte parohiale sau sprijin voluntar, ceea ce limitează continuitatea și calitatea serviciilor oferite [4, p. 65-75].

Pe lângă lipsa resurselor materiale, se remarcă și un deficit semnificativ de personal specializat în domeniul social. Preoții, deși profund implicați, nu au întotdeauna pregătirea profesională necesară pentru gestionarea cazurilor complexe ce implică violență domestică, dependențe, dizabilități sau neglijare familială. De asemenea, lipsa asistenților sociali, psihologilor sau a consilierilor cu formare teologică și practică face dificilă intervenția integrată, holistică și eficientă [5, p. 76-82]. În regiunile rurale, infrastructura deficitară agravează aceste dificultăți. Drumurile impracticabile, lipsa mijloacelor de transport, accesul limitat la internet sau la servicii medicale de bază restrâng posibilitățile Bisericii de a ajunge la categoriile cele mai vulnerabile: vârstnici singuri, persoane cu dizabilități, copii aflați în risc social. Multe comunități izolate rămân astfel în afara rețelelor de sprijin, în ciuda nevoilor evidente și persistente [4, p. 83-88].

La aceste provocări de ordin logistic și economic se adaugă și cele de natură instituțională și culturală. Uneori, există o reticență din partea unor autorități publice locale sau centrale de a colabora cu Biserica, fie din cauza unei înțelegeri limitate a rolului acesteia în societate, fie dintr-o viziune secularizată asupra spațiului public. Astfel de atitudini reduc deschiderea față de parteneriate și împiedică integrarea serviciilor oferite de Biserică în rețelele oficiale de protecție socială. În loc să existe o complementaritate funcțională între actorii publici și cei religioși, apar tensiuni, suspiciuni sau chiar marginalizări tacite ale inițiativelor bisericești [5, p. 14-59].

Această lipsă de colaborare instituționalizată și de recunoaștere a Bisericii ca actor social legitim afectează nu doar eficiența intervențiilor, ci și încrederea publicului larg în astfel de servicii. În lipsa unui cadru juridic și administrativ clar care să încurajeze cooperarea și să reglementeze parteneriatele dintre stat și Biserică, multe proiecte sociale rămân la stadiul de inițiative izolate sau temporare, fără o integrare sistemică și sustenabilă. [2, p. 101-145]

Deși parohiile locale sunt motorul principal al activităților sociale, este nevoie de o strategie clară și de profesionalizare a personalului implicat, inclusiv prin programe de formare și utilizarea tehnologiilor moderne pentru gestionarea serviciilor sociale [7, p. 35-80].

CONCLUZII

Asistența socială creștină în Republica Moldova reprezintă o componentă esențială a misiunii Bisericii Ortodoxe, având un impact real asupra comunităților vulnerabile. Inspirată din învățătura evanghelică și din modelul slujirii Mântuitorului, această formă de implicare socială depășește simplul ajutor material și promovează demnitatea, solidaritatea și iubirea activă față de aproapele.

În pofida resurselor limitate și a provocărilor instituționale, Biserica a reușit să dezvolte multiple inițiative sociale valoroase, contribuind la reducerea excluziunii și la sprijinirea persoanelor aflate în dificultate. Colaborarea cu statul rămâne un factor-cheie pentru extinderea și eficientizarea acestor servicii.

Pentru viitor, se impune elaborarea unor strategii clare de dezvoltare, care să includă profesionalizarea personalului bisericesc implicat în activități sociale, diversificarea surselor de finanțare și integrarea misiunii sociale în planificarea pastorală a Bisericii. Prin aceste măsuri, Biserica Ortodoxă din Republica Moldova își poate consolida rolul de actor social relevant și fidel vocației sale evanghelice într-o societate aflată în schimbare.

REFERINȚE:

1. SFÂNTA SCRIPTURĂ, Ediția Sinodală.
2. HIMCINSCHI, M., Răzvan. B. *Biserica ortodoxă și provocările viitorului*, Ed. Aeternitas, Alba Iulia, 2020.
3. MILICENCO, S. *File din istoria asistenței sociale*. Suport de curs. Chișinău: CEP USM, 2020. ISBN: 978-9975-152-27-3.
4. MOȘIN, O., CIURAC, A. *Implicarea Bisericii Ortodoxe în depășirea problemelor sociale (ghid de aplicare practică pentru slujitori și teologi)*. Tipogr. „Sibis-Grafica" SRL, Chișinău, 2009.
5. POPESCU, D. *Hristos, Biserică, Misiune, Revelanța misiuneii Bisericii în lumea contemporană*. Editura Arhiepiscopiei Dunării de Jos, Galați, 2011.
6. PĂRINȚI ȘI SCRIITORI BISERICEȘTI. Vol. 17, Sf. Vasile cel Mare. Scrieri, Editura I.B.M.B.O.R, București, 1986.
7. STĂNILOAE, D. *Reflecții despre spiritualitatea poporului român.* Ed. BASILICA, București, 2018.

VIAȚA DE FAMILIE ÎN PERCEPȚIA TINERILOR: AȘTEPTĂRI ȘI PERSPECTIVE PENTRU VIITOR (*în baza investigațiilor din Republica Moldova*)

FAMILY LIFE IN THE PERCEPTION OF YOUNG PEOPLE: EXPECTATIONS AND PROSPECTS FOR THE FUTURE (*based on research in the Republic of Moldova*)

CZU: 316.36:159.937-053.6 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.97**

Maria BULGARU
ORCID 0000-0002-9881-4031
E-mail: mariabulgaru49@yahoo.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Oleg BULGARU
ORCID 0000-0003-2659-6191
E-mail: olegbulgaru@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The opinions of young people in the Republic of Moldova on marriage and family life were determined based on a sociological survey, conducted with 414 young people from 23 localities in the Republic of Moldova, and semi-structured interviews with 46 young people of both sexes, married and unmarried. The results obtained demonstrate that young people understand the role of the family as a fundamental pillar in the life of the individual, a space of safety, support and development, their opinions often oscillating between tradition and modernity. Marriage is considered a natural step in the life of an adult, but it is no longer an absolute ideal. The ages of young people at first marriage continue to increase. Cohabitation is accepted by more than half of the young people interviewed and is considered a test before marriage. Family happiness is seen by young people primarily through the lens of the material factor (decent income, own home, stable job, etc.), but a good part of them prioritizes relationships within the couple (trust and mutual support, sincerity and fidelity between spouses, etc.). Solving material problems can be achieved, in the opinion of more than half of the young people interviewed, by finding a well-paid job, including abroad.*

Keywords: *youth, family, marriage, cohabitation, children, youth problems.*

ARGUMENT

Progresul omenirii este strâns legat de afirmarea și dezvoltarea familiei, care în diverse forme, există din cele mai vechi timpuri, fiind legată de nevoia oamenilor de supraviețuire, protecție și reproducere. În ultimele decenii familiile din societățile contemporane, fie ele dezvoltate sau în curs de dezvoltare, au suportat transformări profunde, încât însuși termenul „familie” a devenit destul de ambiguu, el tinzând să acopere astăzi

realități diferite de cele ale generațiilor precedente. Uneori acest termen este extins nu doar asupra familiei tradiționale, dar și asupra altor forme și tipuri de conviețuire, foarte diferite de familia nucleară sau care nu au nimic comun cu familia (uniuni consensuale, cupluri de același sex etc.). Drept confirmare servește întreaga diversitate de definiții ale acestui concept, pornind de la cele mai vagi, utilizate la nivel cotidian, și mergând spre cele cu un conținut mai exact, oferite de specialiști din diferite domenii. Chiar dacă familia este considerată una dintre cele mai stabile instituții sociale, cu timpul ea se schimbă sub influența transformărilor sociale, economice și culturale, care în ultimele decenii au determinat apariția unor noi forme și provocări, au modificat structura, funcțiile, rolurile sale, toate acestea lăsându-și amprenta asupra definirii conceptului [1, p. 94-107].

Cunoașterea funcționării acestei instituții este de importanță socială primordială, dat fiind că ea își lasă amprenta asupra întregului sistem socioeconomic. Schimbările din instituția familiei au o influență majoră asupra situației demografice: asupra natalității, reproducerii și structurii populației, ceea ce duce la îmbătrânirea populației și la un dezechilibru între generații. De starea familiei depinde socializarea/educarea noilor generații, crearea și transmiterea valorilor spirituale, modelelor de comportament, organizarea procesului de producere și consum etc. La rândul său, modul de organizare și evoluție a familiei depinde de condițiile social-politice, economice şi culturale ale societății. Astfel, familia, ca instituție socială, reacționează, direct sau indirect, la toate schimbările produse într-o societate, într-o anumită perioadă de timp, devenind „barometrul" schimbărilor sociale.

În societatea contemporană s-au produs schimbări semnificative în scala valorilor acceptate de oameni. Se observă toleranța socială față de noile forme de comportament premarital, conjugal și parental, care anterior nu erau acceptate. Transformarea relațiilor sociale i-a impus pe tinerii din țara noastră să caute modalități proprii de adaptare la noul tip de societate prin schimbarea comportamentului premarital și a celui conjugal, planificarea familială etc. Valorile tradiționale privind familia, influențate de factori economici, culturali și tehnologici, au determinat schimbări semnificative în modul în care tinerii își proiectează viitorul familial. Centrarea pe carieră, dezvoltarea personală, insecuritatea economică, stilul de viață stresant etc. deplasează tot mai evident pe un loc secundar întemeierea unei familii, nașterea copiilor. O schimbare vizibilă în multe țări europene ține de vârsta la care tinerii decid să se căsătorească cu implicații asupra proceselor de reproducere a populației și progresului societății [2, p. 47]. Scăderea ratei căsătoriilor, creșterea vârstei la care tinerii își întemeiază o familie, diversificarea tiparelor de conviețuire și diminuarea natalității sunt aspecte care reflectă o transformare profundă a mentalităților tinerilor. În acest context, este esențial să înțelegem cum percep tinerii viața de familie, ce factori le influențează alegerile și în ce măsură sunt pregătiți pentru responsabilitățile familiale. Or, în condițiile transformărilor complicate și contradictorii din societatea noastră, pregătirea tinerilor pentru viața de familie, atitudinea lor față de căsătorie, familie și copii, precum și percepția asupra vieții de familie au devenit subiecte de actualitate și de interes atât pentru cercetători, cât și pentru societate în ansamblu.

Într-o societate aflată într-o continuă schimbare, tema familiei rămâne deosebit de actuală și importantă. Studierea problemelor ce țin de schimbările în comportamentele familiale permite să înțelegem, pe de o parte, situația complexă de funcționare și dezvoltare a familiei în societatea contemporană, să avem o imagine clară asupra direcției în care se îndreaptă tinerele generații, iar pe de altă parte, rezultatele investigațiilor pot contribui la elaborarea unor prognoze privind evoluția instituției familiei, tendințelor demografice (natalității, fertilității, nupțialității, divorțialității), de asemenea, pot contribui la dezvoltarea unor politici, care să sprijine tinerii în asumarea unui rol activ și echilibrat în cadrul familiei. Prin alți termeni, cercetarea temei ce ține de percepțiile tinerilor față de viața de familie, este nu doar relevantă, ci și necesară pentru a evidenția provocările contemporane ale acestora și a identifica soluții pentru consolidarea instituției familiei.

METODOLOGIE

Cercetarea opiniilor tinerilor din Republica Moldova față de viața de familie a fost realizată prin următoarele metode:

- *sondajul sociologic*, la care au participat 414 tineri cu vârstele 18-35 ani din 6 orașe (inclusiv, din or.Chișinău) și 17 localități rurale din Republica Moldova (structura eșantionului este prezentată în Tabelul 1);
- *interviul semistructurat,* realizat cu 46 de tineri de ambele sexe, căsătoriți sau necăsătoriți;
- *utilizarea bazei de date a Studiului Generații și Gen în Republica Moldova-2020*[1*].

Tabelul 1. Profilul respondenților sondajului sociologic (%)

Sexul	femeie	50,7
	bărbat	49,3
Mediul de trai	oraș	60,3
	sat	39,7
Vârsta	18-20 ani	11,8
	21-25 ani	33,3
	26-30 ani	26,2
	31-35 ani	28,7
Vârsta medie a respondenților (ani)		26,86
Starea civilă	căsătorit	48,1
	concubinaj	13,5
	celibatar	38,4

[1*] Generations and Gender Programme. (2020). *GGS Moldova Wave 1, 2020 [dataset]*. Distributed by GGP Data Archive. https://www.ggp-i.org/data/

Nivel studii	gimnaziu	4,9
	scoală generală/liceu	10,0
	școală profesională/colegiu	26,1
	superioare incomplete	20,7
	superioare	38,3
Nivel venituri[2**]	joase	62,8
	medii	32,3
	înalte	4,9

Datele sondajului și cele de interviu au fost colectate de către masteranzii programului Managementul Serviciilor Sociale din cadrul Departamentului Sociologie și Asistență Socială, USM, în lunile ianuarie-februarie 2025. Atât chestionarul, cât și ghidul de interviu au conținut itemi prin care s-au urmărit următoarele aspecte:

- atitudinea tinerilor față de căsătorie și concubinaj, de vârsta primei căsătorii;
- factorii ce influențează ca o căsnicie să fie fericită;
- repartizarea rolurilor în familie;
- atitudinea tinerilor față de nașterea copiilor, de numărul de copii dorit și ideal din familie;
- problemele cu care se confruntă tinerii și căile lor de soluționare.

Suplimentar, unele din rezultatele obținute au fost comparate cu cele din lucrările anterioare ale autorilor acestui articol și cu datele statistice actuale.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Familia, în opinia tinerilor intervievați, este fundamentul vieții fiecărei persoane – un spațiu de siguranță, un sprijin și dezvoltare. Familia înseamnă relație „*bazată pe respect reciproc, încredere și susținere*”. Conform rezultatelor sondajului, majoritatea absolută a tinerilor chestionați (94,9%) au menționat că înțeleg acest **rol al familiei și căsătoriei**, 84,6% – sunt gata să accepte obligații față de partenerul de viață, 95,2% – sunt pregătiți către comunicarea și cooperarea zilnică interpersonală, 96,1% – sunt gata să rezolve conflictele familiale în mod constructiv.

Familia se constituie prin căsătorie, care în opinia majorității respondenților „*aduce mai multă stabilitate emoțională, angajament și un sentiment de împlinire*”, dar totuși ei „*nu cred că, căsătoria este o condiție absolut necesară pentru fericire*”. Circa jumătate din tinerii intervievați (48,1%) au declarat că sunt căsătoriți, cealaltă jumătate – că

[2**] În categoria „venituri joase” sunt incluse veniturile care nu-i ajung respondentului nici pentru strictul necesar sau îi ajung numai pentru strictul necesar; în categoria „venituri medii” – veniturile care-i ajung respondentului pentru un trai decent, dar nu-i permit cumpărarea unor lucruri mai scumpe, sau veniturile care-i permit cumpărarea unor lucruri mai scumpe, dar cu eforturi; în categoria „venituri înalte” – veniturile care-i permit respondentului să aibă tot ce-i trebuie, fără mari eforturi, sau care-i permit să obțină tot ce-și dorește.

trăiesc în concubinaj (13,5%) sau că sunt celibatari (38,4%). Dintre tinerii necăsătoriți 78,5%, mai devreme sau mai târziu, au intenția să se căsătorească, iar 9,4% n-au această intenție. Vârsta medie la prima căsătorie, în opinia respondenților, este de 27,20 ani pentru bărbați și 23,93 ani pentru femei. Aceste vârste sunt mai mici decât cele din statisticile oficiale actuale (în anul 2023 vârstele la prima căsătorie în Republica Moldova au fost de 29,7 ani pentru bărbați și 26,6 ani pentru femei [3]), însă sunt în creștere față de cele din cercetările precedente ale autorilor [4, p. 370], [5, p. 256].

Deosebirea dintre statisticile actuale și opiniile tinerilor cu referire la **vârsta primei căsătorii** poate fi explicată prin faptul că există un șir de obstacole care împiedică realizarea acestei dorințe. Astfel, o cauză importantă în întemeierea familiei, menționată și în alte cercetări ([4, p.370], [5, p.254]), în opinia a 34,5% respondenți o reprezintă *dificultatea de a găsi partenerul potrivit, „frică de a face o alegere greșită*". Printre alte dificultăți au fost menționate: „*incertitudinea economică, temerile legate de stabilitate"*, *lipsa locuinței, veniturile mici, lipsa sau nesiguranța locului de muncă,* precum și faptul că „*există multe alternative de trai care nu presupun căsătorie*". Totuși 28,3% dintre respondenți au menționat că *nu există obstacole, dacă dorești să întemeiezi o familie* (a se vedea *Figura 1*).

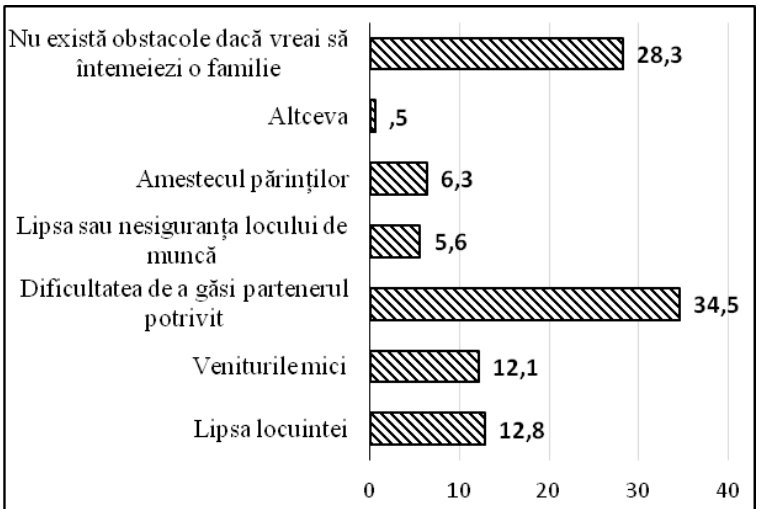

Fig.1. Obstacole în întemeierea familiei

Jumătate din tinerii intervievați (50,6%) consideră, într-o *măsură foarte mare sau mare*, că pentru a fi fericit este important de a fi căsătorit, iar în opinia a circa 2/3 din tineri (66,9%) avantajul în rezultatul căsătoriei aparține ambilor parteneri.

Pentru a determina factorii care contribuie ca **o căsnicie să fie fericită** a fost realizată analiza factorială a opiniilor respondenților, colectate prin 18 caracteristici dihotomice (cu valori *da/nu*). Acești factori, latenți, s-au dovedit a fi ***factorul material*** (*locuința proprie, bunăstarea materială, sănătatea* etc.), relațiile între soți sau ***relațiile***

intracuplu (*încrederea reciprocă, sprijinul reciproc, sinceritatea, înțelegerea între soți, fidelitatea* etc.) și relațiile cu mediul înconjurător sau ***relațiile extracuplu*** (*lucrul interesant, prietenii buni, aceeaș educație, libertatea/independența* etc.). Analiza cluster, care a urmat, a grupat respondenții după acești 3 factori: majoritatea respondenților, 48,2%, consideră că la o căsnicie fericită contribuie factorul material, 42,8% din ei – că la aceasta contribuie relațiile intracuplu și numai 9,0% din respondenți înaintează în prim plan – relațiile extracuplu.

Dacă opiniile cu privire la factorii pentru ca o căsnicie să fie fericită nu diferă mult în funcție de sexul respondenților, atunci ele diferă considerabil în funcție de veniturile respondenților: cu cât veniturile respondenților sunt mai mari, cu atât mai puțini din ei consideră factorul material important pentru ca o căsnicie să fie fericită, în schimb mai mulți din ei consideră relațiile intracuplu responsabile pentru căsnicia fericită, și invers. Indiferent de mărimea veniturilor, doar o parte mică din respondenți sunt de părerea că la fericirea în căsnicie contribuie relațiile extracuplu (a se vedea fig. 2).

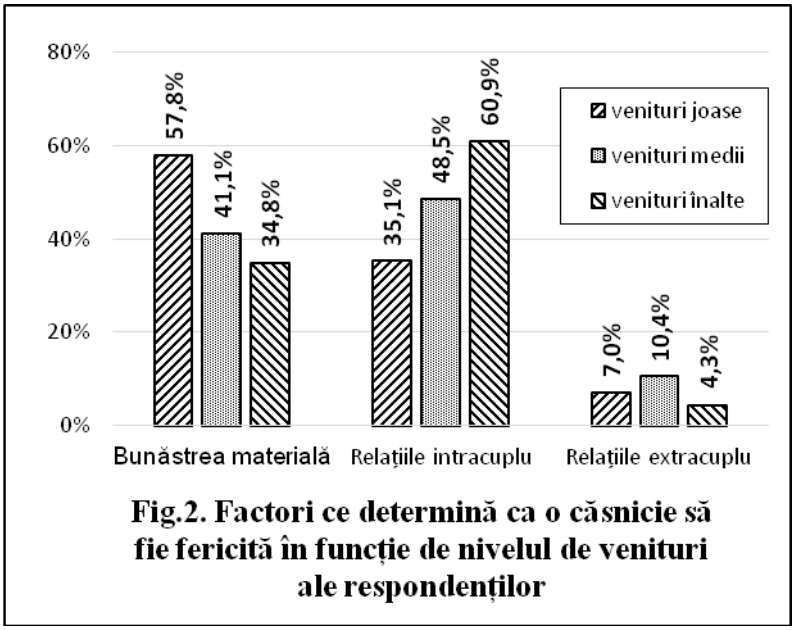

Fig.2. Factori ce determină ca o căsnicie să fie fericită în funcție de nivelul de venituri ale respondenților

Tinerii de azi consideră că „*fericirea nu depinde neapărat de statutul civil, cum ar fi căsătoria. Unii oameni pot fi extrem de fericiți în relații de concubinaj, contează modul în care se gestionează relația, comunicarea și sprijinul din partea partenerului, indiferent dacă suntem căsătoriți sau nu*”**.**

La o distanță de 10 ani, partea respondenților care au o *opinie pozitivă față de* **concubinaj** este în creștere (54,1% în 2025 față de 52,0% în 2016) [2, p.371]. La fel, este în creștere partea respondenților care consideră *concubinajul ca fiind o testare înainte de căsătorie* – 48,8% față de 47,6% în 2016. Procentajul celor intervievați, care văd

concubinajul ca o degradare morală este în descreștere (8,3% față de 10,1% în 2016), ceea ce demonstrează o atitudine tot mai permisibilă a tinerilor față de noile forme de relații în cuplu.

Nu s-au schimbat esențial pe parcursul ultimilor 10 ani nici opiniile respondenților față de **repartizarea sarcinilor în cadrul familiei,** confirmând totuși orientarea spre egalitatea de gen. Astfel, de majoritatea sarcinilor casnice sunt responsabili ambii soți. Doar *reparațiile în casă* și *cultivarea pământului* rămân a fi prioritar în responsabilitatea soțului (52,4% și, respectiv, 54,5% din respondenți sunt de această părere), iar spălarea rufelor – în responsabilitatea soției (53,1%).

Un aspect important în cercetarea familiei ține de **nașterea și creșterea copiilor**. Majoritatea absolută a tinerilor intervievați (98,3%) își dorește copii. Rezultatele sondajului demonstrează, că în opinia a 52,9% de respondenți *nașterea și creșterea copiilor este cel mai frumos dar de la Dumnezeu*, iar un sfert din ei (25,4%) consideră acest lucru ca *o datorie a fiecărui om*. Respondenții sunt total sau parțial de acord că *să vezi cum cresc copiii – este cea mai mare bucurie în viață* (94,7%), că *familia trebuie să-și planifice nașterea copiilor și să aibă atâția copii, pe câți poate să-i asigure cu cele necesare* (84,5%), și că *statul trebuie să acorde ajutor familiilor cu copii mici* (90,1%).

Numărul mediu de copii dorit de tineri este în descreștere: de la 2,55 în anul 2016 [2, p. 371] la 2,48[3*] în anul 2020 și 2,20 în prezenta cercetare (2025). Opiniile respondenților demonstrează că este în descreștere și **numărul ideal mediu de copii în familie**: de la 3,0 în anul 2016 la 2,76[*] în anul 2020 și 2,52 în anul 2025. Acest tablou al opiniilor tinerilor chestionați ne conduce la concluzia, că tendințele natalității în Republica Moldova vor fi în continuare în descreștere.

Opiniile tinerilor despre numărul dorit și ideal de copii variază, fiind influențate de caracteristici precum sexul, venitul, educația, vârsta (a se vedea Tabelul 2).

Tabelul 2. Opiniile respondenților cu privire la numărul mediu de copii în familie

		Numărul mediu dorit de copii	**Numărul mediu ideal de copii în familie**
Sexul respondentului	masculin	2,20	2,44
	feminin	2,16	2,55
Veniturile respondentului	joase	2,05	2,37
	medii	2,20	2,56
	înalte	3,02	2,96

[3**] Valoare calculată de autori din datele studiului „Generații și Gen” pentru populația cu vârstele de 18 – 35 ani.

Studiile respondentului	gimnaziale	2,19	2,42
	scoală generală/liceu	2,16	2,39
	scoală profesională/colegiu	2,03	2,56
	superioare incomplete	2,32	2,59
	superioare	2,08	2,28
Vârsta respondentului	18-20 ani	1,79	2,26
	21-25 ani	2,21	2,61
	26-30 ani	2,13	2,37
	31-35 ani	2,29	2,56

Observăm că femeile își doresc în medie mai puțini copii decât bărbații. Numărul mediu dorit și cel ideal de copii în familie crește odată cu veniturile, nivelul studiilor și vârsta respondenților.

Motivele principale pentru care soții își doresc copii sunt următoarele: copiii reprezintă *dovada dragostei* (62,5%) sau *continuarea neamului* (24,0%), „*.legătura între generații”.* Nedorința de a avea copii este argumentată de către respondenți prin *situația financiară grea* (51,1%), *instabilitatea economică din țară* (20,2%) sau *piedica în carieră* pe care o cauzează copiii (15,3%). Printre alte motive numite de tinerii intervievați au fost: „*nu vor să își asume responsabilitățile legate de creșterea unui copil”, „nu vor să renunțe la libertatea pe care o au”,* sunt *„concentrați pe dezvoltarea personală”, „nu le plac copiii”.*

Având venituri insuficiente pentru un trai decent la nivelul standardelor contemporane (venituri mici – 45,3% din respondenți, venituri medii – 49,2% din respondenți), era și de așteptat ca respondenții, în marea majoritate a lor, să numească **problemele materiale** ca fiind cele mai complicate cu care se confruntă: *salariile mici* au fost menționate de 31,2% de respondenți, *lipsa unui loc de muncă stabil* – de 16,9% de respondenți, *asigurarea materială proastă* – de 12,3% de respondenți, „...e *greu din punct de vedere financiar, trebuie să ai o casă, să ai camere separate pentru fiecare, ca copilul să se simtă bine etc.”.* Soluționarea acestor probleme este văzută în găsirea unui loc de muncă bine plătit (33,4% din respondenți) sau angajarea suplimentară la lucru (11,0% din respondenți). *Emigrarea peste hotare pentru totdeauna* (13,5% din tineri au această intenție) sau *pentru o perioadă oarecare* (48,0%), în cele mai multe cazuri – pentru *căutarea unui loc de muncă bine plătit* (70,7% din tinerii care doresc să emigreze), reprezintă o altă cale de soluționare a problemelor materiale. În consecință, dacă aceste probleme nu vor fi depășite, desigur prin sprijinul statului, urmează să ne așteptăm la diminuarea în continuare a ratei căsătoriilor, creșterea vârstelor medii la prima căsătorie, diminuarea natalității și fertilității în țară.

CONCLUZII

Familia a fost dintotdeauna un pilon fundamental în viața individului. În contextul actual, marcat de globalizare, tehnologie și transformări sociale rapide, familia a suportat un șir de schimbări în modalitățile de constituire, în funcțiile și structura sa, în comportamentele reproductive etc., oscilând adesea între tradiție și modernitate. Cu toate acestea, familia continuă să fie nucleul de bază al societății, locul unde se transmite cultura, educația și valorile. Familia continuă să joace un rol esențial în viața tinerilor, în formarea identității, în oferirea sprijinului emoțional și în transmiterea valorilor fundamentale. Într-o societate tot mai complexă familia devine pentru tineri mai mult ca oricând, un reper de stabilitate și echilibru. Chiar și cei mai independenți tineri caută, în momentele-cheie, confortul oferit de familie. „*Pentru mine, familia reprezintă sprijin, iubire și apartenență. Este locul unde găsesc siguranță emoțională și unde mă pot exprima liber, știind că voi fi acceptat(ă) așa cum sunt”.*

Pentru cea mai mare parte din tinerii intervievați/chestionați căsătoria rămâne a fi considerată un pas firesc în viața unui adult, asociată cu responsabilitatea, stabilitatea și întemeierea unei familii. Totuși, în prezent, atitudinea tinerilor față de căsătorie s-a schimbat semnificativ: ea nu mai este un ideal absolut. Unii aleg să amâne căsătoria, alții o evită complet, preferând relațiile libere, uniunile consensuale sau parteneriatele neoficiale, căsătoria fiind percepută ca o etapă opțională, nu obligatorie. Concubinaj este acceptat de mai mult de jumătate dintre tinerii intervievați și considerat de o parte tot mai mare de tineri ca o testare înainte de căsătorie. Căsătoria, desigur, nu și-a pierdut complet valoarea, dar a devenit o alegere personală, nu o normă impusă de societate.

Cercetările realizate demonstrează că în societatea contemporană s-a schimbat semnificativ și atitudinea tinerilor față de nașterea și numărul de copii într-o familie. Dacă în trecut formarea unei familii și aducerea pe lume a copiilor erau considerate etape firești ale vieții, astăzi mulți tineri privesc acest aspect cu rezerve sau îl amână pentru mai târziu. Atitudinea tinerilor față de nașterea copiilor este influențată de factori economici, sociali și, mai ales, de factori personali: dorința de a călători, de a urma studii avansate sau de a-și construi o carieră profesională solidă etc. [6, p. 28-33]. Deși nu mai urmează un tipar tradițional, dorința de a avea copii nu a dispărut, ci a devenit o decizie conștientă, asumată și planificată. Mulți tineri își doresc copii, dar preferă să fie mai bine pregătiți emoțional și material, „d*e a fi capabili să ofere tot ce este mai bun pentru un copil*”, ceea ce denotă responsabilitatea tinerilor, conștientizarea faptului că „*…nu faci copii, să ți-i crească statul, statul poate doar să te susțină cu o indemnizație, te poate ajuta cu anumite facilități..., dar oricum totul e pe umerii părinților”.*

Motivarea familiilor tinere să aibă mai mulți copii este o provocare complexă și presupune o abordare multidimensională, care să țină cont de factorii economici, sociali, culturali și de politicile publice. Printre cei mai importanți pași, care ar trebui întreprinși actualmente în stimularea familiilor tinere pentru a naște mai mulți copii, persoanele intervievate au evidențiat: sprijinul financiar și facilități economice, accesul la servicii de îngrijire a copilului de calitate, reducerea costurilor educaționale.

Soluționarea problemelor materiale poate fi realizată, în opinia a circa jumătate din tinerii intervievați, prin găsirea unui loc de muncă bine plătit, prin asigurarea cu spațiu locativ, crearea în țară a unui mediu atractiv din punct de vedere economic, social și profesional. În caz contrar, nu există o altă ieșire din situație decât plecarea definitivă sau temporară la munci peste hotarele țării, opinie expusă de circa 2/3 din tineri. Migrația externă semnificativă a tinerilor din Republica Moldova va alimenta în continuare declinul populației. Mai mult, migrația tinerilor, motivați de dorința de a accesa oportunități economice și sociale mai avantajoase, nu doar că duce la scăderea constantă a ratei natalității. Exodul tinerei generații, precum și atitudinea tinerilor față de numărul de copii în descreștere într-o familie, amplifică fenomenul de îmbătrânire a populației, lăsând în urmă un contingent predominant vârstnic, ce necesită din ce în ce mai mult suport din partea sistemului de asistență socială și medicală, produce și un deficit semnificativ de forță de muncă calificată, esențială pentru dezvoltarea sectoarelor economice competitive. Aceasta lipsă de resurse umane specializate afectează direct piața muncii locale, limitând capacitatea de inovare și încetinind ritmul creșterii economice, ceea ce pune presiuni suplimentare asupra sistemului social și economic al țării [7, p.9].

REFERINȚE:

1. BULGARU, M., CHISTRUGA, I. *Familia tânără: aspecte ale adaptării la societatea în schimbare.* Chișinău: CEP USM, 2015. ISBN 978-9975-71-720-5.
2. NISTOR, Gh. Familia românească între conservatism și modernitate. În: NISTOR, Gh.,I. NEACȘU, I., E.SIMION, E. (coord.) *Familia în societatea românească. Pregătirea copiilor și tinerilor pentru viața de familie.* Bucureşti: Editura Universitară, 2018. ISBN 978-606-28-0796-2.
3. *Tinerii în Republica Moldova în anul 2023.* Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/tinerii-in-republica-moldova-in-anul-2023-9578_61426.html [Accesat: 03.05.2025]
4. BULGARU, O., BULGARU, M. Căsătoria și viața de familie în opinia tinerilor. În: *Integrare prin cercetare și inovare. Ştiinţe sociale*, 9–10 noiembrie 2017, Chișinău: CEP USM, 2017, p.368-372. ISBN 978-9975-71-701-4
5. BULGARU, O. Opiniile tinerilor privind comportamentul nupțial (în baza rezultatelor cercetării repetate „Pregătirea tinerilor pentru viața de familie”**)**. În: *Integrare prin cercetare şi inovare. Ştiinţe sociale.* 7−8 noiembrie 2019. Chișinău: CEP USM, 2019, p. 253-257. ISBN 978-9975-149-50-1.
6. BULGARU, M., BULGARU, O. *Comportamentul reproductiv al femeilor din Republica Moldova. Studiu sociologic.* Chișinău: CEP USM, 2018. ISBN 978-9975-142-20-5.
7. GAGAUZ, O. (coord.) *Populaţia Republicii Moldova la orizontul anului 2040*. Chișinău: INCE al ASEM, 2024, p. 9-12. ISBN 978-9975-167-91-8.

SERVICIILE SOCIALE INTEGRATE CA INSTRUMENT PENTRU DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR SOCIALE LA COPIII DIN CENTRELE DE PLASAMENT TEMPORAR

INTEGRATED SOCIAL SERVICES AS A TOOL FOR DEVELOPING SOCIAL SKILLS AMONG CHILDREN IN TEMPORARY PLACEMENT CENTERS

CZU: 364.04:316.344.7-053.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.98**

Cristina COROBAN
ORCID: 0000-0001-8040-0909
E-mail: cristina.coroban@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article analyzes the role of integrated social services in developing social competencies among children temporarily placed in residential-type centers, highlighting the need for coordinated intervention at the family, community, and institutional levels. Based on empirical data and theoretical frameworks (Bronfenbrenner, Rutter, Sen, Bandura), it is argued that skills such as communication, cooperation, and conflict resolution can be strengthened through educational programs, psycho-emotional support, and community involvement. The study reveals the positive effects of multidisciplinary approaches on children's social interactions, social integration, and the prevention of problematic behaviors, underlining the importance of professional training and active family involvement. Integrated interventions, tailored to individual and community contexts, are essential for promoting social inclusion, emotional well-being, and the active participation of children in community life.*

Keywords: *children at risk, social skills, integrated social services.*

INTRODUCERE

Copiii aflați în situații de risc reprezintă una dintre cele mai vulnerabile categorii sociale, fiind expuși frecvent la excluziune, instabilitate familială, lipsa accesului la educație și la servicii de bază. În acest context, serviciile sociale integrate au rol prioritar în vederea asigurării protecției, incluziunii și dezvoltării armonioase a copiilor. Competență socială este definită de M. Argyle[1] ca un pattern comportamental, care oferă societății persoane capabile să producă anumite efecte dorite. Competența socială reprezintă un sistem dinamic, alcătuit din motivație socială și abilități interpersonale, care are rolul de a coordona comportamentul social și de a activa elementele individuale necesare pentru o interacțiune eficientă și adaptativă în diverse contexte sociale[6]. Familia exercită prin intermediul socializării o puternică influenţă asupra nivelului de dezvoltare fizică, intelectuală şi morală a copiilor și tinerilor, consolidând valorile şi modelele tinerei generaţii [4, p.16]. Modelul relațiilor dintre părinți servește ca schema

de bază în formarea stilului de parental, formându-se prin observare și interiorizarea climatului familial. În absența unei familii funcționale, dezvoltarea competențelor și abilităților sociale devine o prioritate pentru serviciile sociale adresate copiilor în situații de risc, fiind un element central al programelor de asistență socială, educație și integrare comunitară contribuind la dezvoltarea individuală și la crearea de premise pentru o incluziune socială reală și sustenabilă. Formarea competenţelor sociale, la copii în situaţii vulnerabile care trăiesc şi se dezvoltă în Centrele de plasament, este influențată în mod direct de calitatea interacţiunii cu pedagogii, angajaţii centrelor, precum și de rolul familiei, acolo unde aceasta este prezentă [5]. Mediul relațional din care copiii fac parte contribuie semnificativ la procesul de socializare, atât primară (în primii ani de viață, în familie), cât și secundară (în instituții, grupuri și comunitate), influențând modul în care aceștia își dezvoltă abilitățile de comunicare, empatie și integrare socială.

Prin intervenții integrate în educație, sănătate și asistență socială, copiii accesează programe care dezvoltă abilități sociale esențiale pentru integrarea școlară și prevenirea comportamentelor problematice, mai ales în cazul celor proveniți din medii instabile sau traumatizante. Copiii aflați în situații de risc în Republica Moldova se confruntă cu o serie de provocări complexe, influențate de factori precum mediul familial dezorganizat, condițiile socioeconomice precare și lipsa de acces la resurse esențiale, factori care generează dificultăți în accesul la educație, stigmatizare și marginalizare socială, precum și probleme de sănătate mintală. Oportunitățile reduse de dezvoltare personală pentru copiii aflați în situații de risc limitează accesul la activități culturale și sportive, fiind amplificate și de absența modelelor pozitive care influențează dezvoltarea abilităților și competențelor sociale. Copiii expuși la situații de risc au deficiențe în dezvoltarea abilităților sociale, inclusiv în comunicare, rezolvarea de probleme și gestionarea conflictelor. Experiențele traumatice, trăite în familie (de ex. abuzul sau neglijarea), afectează dezvoltarea emoțională și socială a copiilor, influențând modul în care interacționează cu ceilalți și se integrează în comunitate. Competența socială este atinsă atunci când copilul are abilități: de a interacționa cu ceilalți copii; de a iniția interacțiuni cu alți copii; de a solicita și oferi ajutor; de a rezolva situațiile conflictuale; de a coopera; de a tolera situații care provoacă frustrare[5]. Copiii care posedă competențe sociale de bază sunt capabili să dezvolte și să mențină relații pozitive cu semenii și adulții[7]. Competența socială presupune capacitatea copiilor de a se înțelege și respecta reciproc, fiind strâns legată de dezvoltarea cognitivă, emoțională și lingvistică.

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru consolidarea competențelor sociale ale copiilor în situație de risc din centrele de plasament, a fost elaborat un ghid metodologic coordonat de autoarea tezei, în cadrul proiectului De la Vulnerabilitate la Incluziune, implementat de A.O. PRODOCS cu sprijinul Fundației pentru Copii Pestalozzi (2023–2025). Ghidul [8], ghidul sprijină formarea specialiștilor în dezvoltarea abilităților socio-emoționale ale copiilor, facilitând integrarea acestora în societate. Activitățile educaționale propuse în ghidul practic sunt

adaptate vârstei și nevoilor individuale ale copiilor, ținând cont de etapele lor de dezvoltare. Programele educaționale sunt individualizate pentru a sprijini copiii la diferite nivele de maturitate, oferindu-le nu doar abilități de viață, dar și sprijin în gestionarea provocărilor cotidiene, pregătindu-i pentru o viață independentă și integrată în societate. Provocările principale în implementarea programului de dezvoltare a competențelor sociale sunt prezentate în Figura 1.

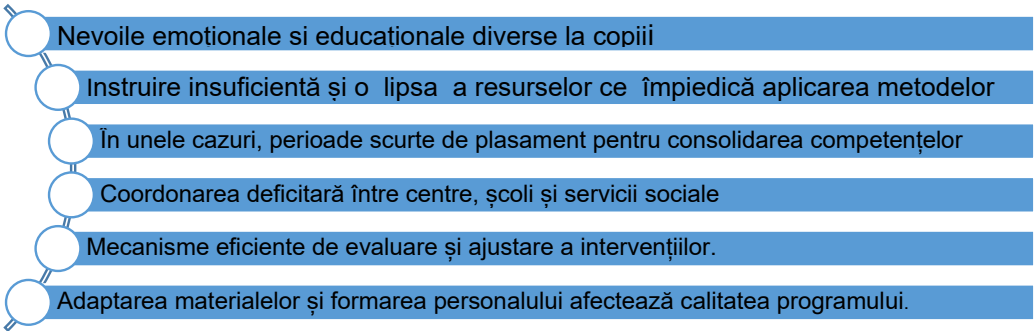

Figura 1. Barierele programelor de dezvoltare a competențelor sociale pentru copiii în situații de risc

Sursa: autoarea în proces de documentare

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Cercetarea privind experiențele copiilor din 8 centre de plasament, selectate din totalul celor 26 existente în Republica Moldova (reprezentând aproximativ 30,8% din total), a fost desfășurată în două etape temporale – inițială (2021) și finală (2022) – având un caracter longitudinal. Studiul a inclus toți copiii cu vârsta 7 – 17 ani din cele 8 centre analizate, asigurând o acoperire completă a populației vizate. Analiza datelor relevă o tendință clară de îmbunătățire a relaționării cu colegii (Figura 2.). Datele evidențiază o îmbunătățire semnificativă a relaționării între copii în centrele de plasament. Majoritatea copiilor intervievați afirmă că se înțeleg bine cu colegii, ceea ce indică prezența unui climat social pozitiv, caracterizat prin sprijin reciproc, cooperare și respect. Acest aspect este esențial pentru dezvoltarea psiho-emoțională a copilului, fiind în concordanță cu teoria atașamentului de **Bowlby** [2], care subliniază rolul relațiilor interpersonale sigure în formarea echilibrului emoțional. Numărul redus al copiilor care raportează dificultăți de relaționare și incertitudinea scăzută în răspunsuri sugerează atât o capacitate crescută de autoreglare emoțională, cât și un grad mai înalt de încredere în mediul social. Din perspectiva teoriei dezvoltării sociale a lui **Выготский,** Л. С. [9], aceste îmbunătățiri pot fi atribuite mediului educațional și intervențiilor de grup, care facilitează învățarea prin interacțiune și imitație. În plus, intervențiile centrate pe dezvoltarea competențelor sociale și emoționale (ex. jocuri de rol, activități de grup, consiliere psihosocială) au contribuit la întărirea stimei de sine și la modelarea unui comportament prosocial. Aceste rezultate validează importanța serviciilor sociale integrate în centrele de plasament,

aliniate principiilor unei educații incluzive și participative, în care copilul este privit ca agent activ în propria dezvoltare, Bronfenbrenner, [3]. Datele cercetării evidențiază o îmbunătățire a abilităților sociale ale copiilor, reflectată în relații mai armonioase, o mai bună gestionare a conflictelor și o capacitate crescută de cooperare. Progresele pot fi asociate intervențiilor educaționale sau maturizării sociale. Studiul indică o creștere a răspunsurilor pozitive privind colaborarea între copii (de la 14 în 2021 la 27 în 2022), (Figura 2.), reflectând impactul pozitiv al activităților desfășurate. Conform teoriei învățării sociale dezvoltată de **Albert Bandura** [6], comportamentele prosociale sunt învățate prin observație, imitație și întărire pozitivă.

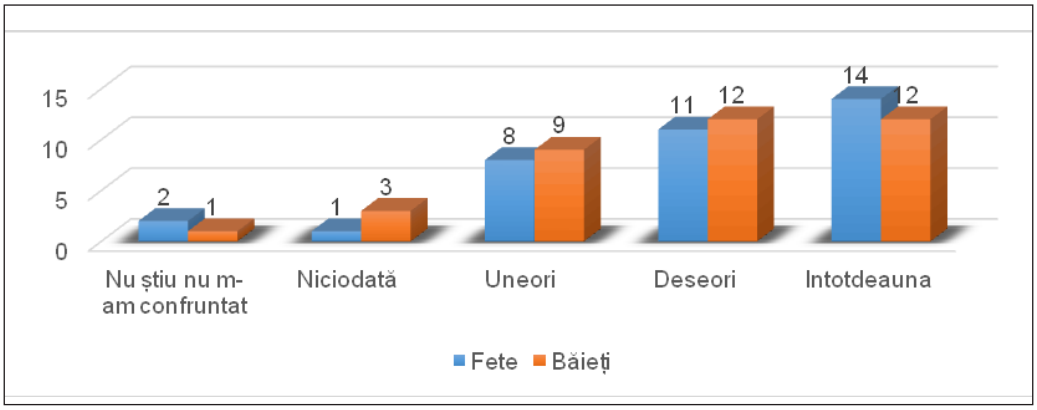

Figura 2. Relaționarea cu colegii, distribuția respondenților pe sexe

Sursa: datelor studiului Experiențele copiiilor din 8 Centre de plasament.

Activitățile desfășurate în cadrul intervenției pot fi interpretate ca medii de învățare socială, unde comportamentele adecvate (cooperare, empatie) sunt modelate și încurajate. Datele interviurilor individuale cu copiii din Centrele de plasament relevă o varietate de percepții și experiențe, care conturează dinamica socială și relațiile interpersonale din centrele de plasament. Copiii care au trăit experiențe traumatizante (abuz, neglijare, abandon) pot avea blocaje emoționale sau psihologice, care le împiedică să vorbească despre sentimentele lor. Acest lucru poate duce la confuzie sau la evitarea discuțiilor despre relații. Conform teoriilor rezilienței dezvoltate de **M. Rutter, N. Garmezy** [7], **E. Werner**, capacitatea copiilor de a gestiona conflicte și de a menține relații pozitive indică dezvoltarea rezilienței – adaptarea pozitivă în condiții de adversitate. Intervențiile sociale, de dezvoltare emoționale și abilități de comunicare întăresc mecanismele de coping.

Datele cercetării calitative pun în evidență: evoluție pozitivă în comunicare, progresul în comportamentul social, percepția centrului ca o familie, diversitate în interacțiuni, colaborare și ajutor, dar și provocări sau conflicte în relația de grup, (Figura 3.). Răspunsurile respondenților reflectă o gamă variată de experiențe sociale, evidențiind atât schimbările pozitive, cât și provocările specifice. Acest aspect evidențiază necesita-

tea susținerii copiilor aflați în situații de risc pentru dezvoltarea abilităților sociale și în construirea relațiilor sănătoase în cadrul comunității.

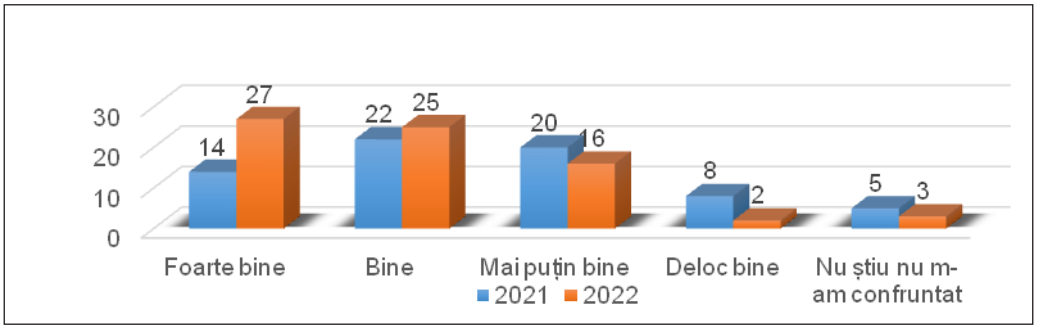

Figura 3. Relaționarea cu angajații Centrelor de plasament, număr respondenți
Sursa: datele studiului Experiențele copiilor din 8 Centre de plasament.

S-a constat din 2021-2022 și o îmbunătățire a capacității copiilor de a se înțelege și interacționa armonios cu angajații Centrelor de plasament. Copiii au raportat o mai bună gestionare a diferențelor de opinii și o îmbunătățire a relațiilor generale cu angajații. În acest sens, teoria ecologică a dezvoltării umane dezvoltată de **U. Bronfenbrenner** studiază evoluția relațiilor sociale pozitive și percepția centrului ca „familie" reflectă importanța microsistemului în care copilul interacționează direct cu adulții și alți copii. Îmbunătățirea relaționării cu angajații poate fi atribuită calității interacțiunilor din acest cadru imediat, care contribuie la un sentiment de apartenență și siguranță emoțională.

Copiii percep o diferență între relațiile din centru și cele de la școală. La școală, ei simt mai puțin interes din partea profesorilor față de starea lor emoțională sau problemele personale: *„La școală puțini sunt cei care ne întreabă cum ne simțim sau dacă avem vreo problemă"* (I_9). Diferențele percepute de copii între centrul de plasament și școală pot fi explicate prin teoria ecologică a lui Bronfenbrenner, care evidențiază impactul interacțiunii dintre microsisteme asupra dezvoltării copilului. Lipsa coerenței între aceste medii – sprijinul oferit în centru versus distanța emoțională din școală – creează o discontinuitate care poate afecta adaptarea socială. Teoria atașamentului (Bowlby) susține că absența unei relații de încredere cu adulții semnificativi, precum profesorii, influențează negativ sentimentul de siguranță al copilului. Din perspectiva drepturilor copilului (Convenția ONU, art. 12 și 19), neglijarea stării emoționale a copiilor indică o aplicare limitată a principiului participării și protecției în mediul educațional.

Analizând percepțiile și experiențele copiilor cu privire la relația lor cu angajații centrelor de plasament și proprii părinți, se evidențiază o gamă variată de sentimente și trăiri. Unii copii pot ezita să-și exprime gândurile din cauza lipsei de încredere în adulți sau în sistem. Pe când ceilalți copii au raportat dificultăți inițiale în comunicare, menționând că le-a fost dificil să vorbească despre unele aspecte noi sau să discute probleme școlare.

Rezultatele cercetării evidențiază o **tendință pozitivă** în dezvoltarea competențelor sociale ale copiilor în situații de risc. (Figura 4). Pentru evaluarea nivelului de dezvoltare a competențelor sociale la copii, a fost propusă utilizarea unei scale graduale care reflectă capacitatea de aplicare a acestor competențe în diferite contexte, astfel:

- **De bază** – început de dezvoltare, nevoie de sprijin constant;
- **Funcțional** – utilizare regulată în contexte uzuale, cu sprijin ocazional;
- **Optim** – aplicare autonomă, adaptată și eficientă în contexte variate.

Scăderea semnificativă a nivelului de bază (de la 50 la 24) confirmă reducerea numărului de copii în situații de risc, cu competențe sociale de bază, în timp ce creșterea nivelului funcțional (de la 14 la 33) indică o îmbunătățire semnificativă a abilităților sociale. Îmbunătățirea sugerează necesitatea unor strategii de intervenții indizializate, a suportului continuu și a monitorizării extinse pentru a asigura progresul tuturor copiilor spre niveluri superioare de competență socială.

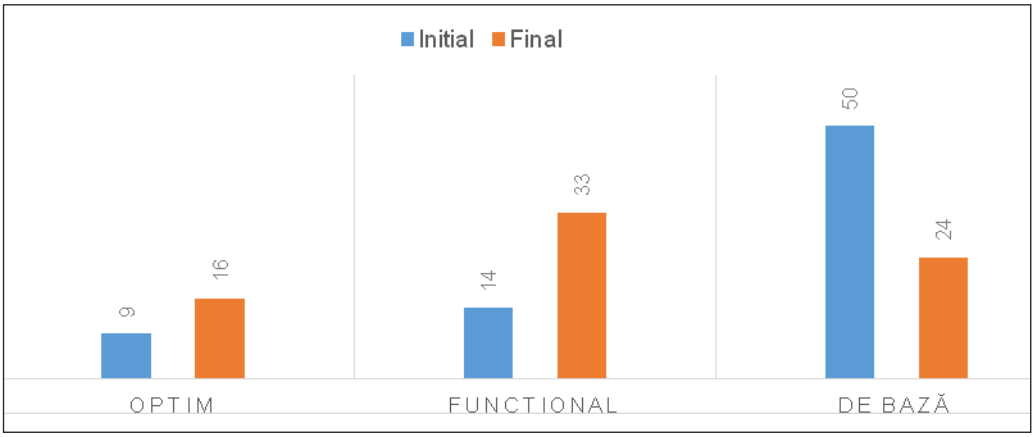

Figura 4. Nivelul competențelor la copii, număr respondenți

Sursa: datelor studiului Experiențele copiiilor din 8 Centre de plasament.

CONCLUZII

Intervențiile sociale orientate către copiii în situație de risc trebuie să depășească logica asistențială centrată exclusiv pe alocarea de resurse și să se axeze pe dezvoltarea **capabilităților** (capabilities), în sensul propus de **Amartya Sen** [11]. Deși centrele de plasament oferă activități educaționale, mobilitatea redusă și accesul limitat la servicii comunitare restrâng interacțiunea copiilor cu mediul social, afectând incluziunea și accentuând izolarea funcțională. În contextul aspectelor analizate este important de subliniat că nivelul competențelor sociale ale copiilor din Centrele de plasament poate varia considerabil, fiind influențat de resursele disponibile și practicile instituționale specifice fiecărui centru. Un mediu de plasament orientat către dezvoltarea copiilor are un rol esențial în dezvoltarea competențelor sociale ale acestora.

În pofida contextului traumatizant, copiii în situație de risc demonstrează o reziliență remarcabilă, reușind să-și mențină dezvoltarea și funcționarea pozitivă. Aceștia pot dezvolta autocontrol, abilități sociale și o perspectivă optimistă asupra vieții. Comunitățile care oferă sprijin adecvat – prin servicii sociale, educaționale și de sănătate – joacă un rol cheie în consolidarea rezilienței, facilitând adaptarea copiilor la dificultăți și gestionarea eficientă a stresului. Datele empirice reflectă nu doar efectul pozitiv al intervențiilor educaționale asupra relaționării sociale, ci și relevanța unui cadru relațional structurat, participativ și bazat pe drepturi. Rezultatele se aliniază teoriei dezvoltării sociale, teoriei atașamentului și modelului ecologic al dezvoltării copilului, oferind un fundament solid pentru proiectarea unor programe de sprijin centrate pe nevoile și potențialul copiilor. Educația contribuie la formarea unei generații capabile să gestioneze complexitatea relațiilor umane într-un mod empatic și eficient. Rezultatele cercetării evidențiază eficiența programelor de intervenție adaptate în dezvoltarea competențelor sociale ale copiilor în situații de risc, contribuind la consolidarea încrederii în sine, îmbunătățirea relaționării și a comunicării, precum și la o mai bună adaptare în contexte diverse.

REFERINȚE:

1. ARGYLE M., Psychology Of Interpersonal Behaviour, 1994. ISBN-10 ׀ : ׀ 014017274.
2. BOWLBY, J. Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment. New York: Basic Books.1969 ISBN 0465005438 [on-line]. [citat 19.12.2023]. Disponibil: https://masplain.com/wp-content/uploads/2020/08/ATTACHMENT_AND_LOSS_VOLUME_I_ATTACHMENT.pd
3. BRONFENBRENNER, U. The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design. Cambridge, MA: Harvard University Press.1979 [online]. [citat 19.12.2024]. Disponibil: https://wordpress.com/urie_bronfenbrenner_the_ecology_
4. COROBAN, C. Abilitățile şi competenţele parentale ale familiilor în situație de risc din Republica Moldova. In: The contemporary issues of the socio-humanistic sciences, Ed. 14, 7-8 decembrie 2023, Chişinău. 2023: “Print-Caro” SRL, 2023, Ediția 14, pp. 275-280. ISBN 978-9975-180-89-4. DOI: https://doi.org/10.54481/pcss2023.29
5. COROBAN, C. Competențele sociale ale copiilor în situaţie vulnerabilă. În: Integrare prin cercetare și inovare.: Științe sociale, 10-11 noiembrie 2020, Chișinău. Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2020, R, SS, pp. 259-263. ISBN 978-9975-152-54-9. https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/115603
6. DRAMNESCU M. Albert Bandura. Teoria socială a învățării. 2020. ISBN: 978-606-048-241-3.
7. GARMEZY, N. Resilience and vulnerability to adverse developmental ou-

tcomes associated with poverty. American Behavioral Scientist,1991. 34(4), 416-430. https://doi.org/10.1177/0002764291034004003 [on-line]. [citat 15.12.2023]. Disponibil: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0002764291034004003

8. RUTTER, M. Psychosocial resilience and protective mechanisms. American Journal of Orthopsychiatry, 57(3), p. 316-331, 1987. [on-line]. [citat 21.10.2024]. Disponibil: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/3303954/
9. SANDER M.R. Triple P-Positive Parenting Program: towards an empirically validated multilevel parenting and family support strategy for the prevention of behavior and emotional problems in children, [on-line]. [citat 22.10.2024]. Disponibil: https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/11225933/
10. SEMRUD-CLIKEMAN M. Social Competence in Children. New York: Springer; 2007. [on-line] [citat 23.10.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/_Social_Competence_in_Children
11. SEN, A. Development as Freedom. Oxford University Press 1999. [on-line]. [citat 17.10.2024]. Disponibil: https://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1191/1464993402ps037ra
12. STATE D., COROBAN, C. Dezvoltarea abilităților de viață independentă și carieră a copiilor în situație vulnerabilă Ghid practic. Chișinău, 2023. 152 p. ISBN 978-9975-3620-6-1.
13. WERNER, E. E. Resilience in development. Current Directions in Psychological Science, 1995 4(3), 81-85. [on-line]. [citat 12.10.2024]. Disponibil: https://journals.sagepub.com/doi/10.1111/1467-8721.ep10772327
14. ВЫГОТСКИЙ, Л. С. (1984). Проблема культурного развития ребёнка. В: Л. С. Выготский, *Собрание сочинений: В 6 т.* (Т. 4: Детская психология, с. 15–34). Москва: Педагогика.

AUDITUL SOCIAL – INSTRUMENT DE EVALUARE A CALITĂȚII SERVICIILOR SOCIALE BAZAT PE EVIDENȚE ȘI DOVEZI

SOCIAL AUDIT – AN EVIDENCE-BASED TOOL FOR ASSESSING THE QUALITY OF SOCIAL SERVICES

CZU: 364-7:657.63 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.99**

Marcela DILION
ORCID: 0009-0001-0215-0091
Email: m_dilion@yahoo.com
I.P. Keystone Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In the period July - October, 2024, the social audit of social services was carried out within the framework of the Project "Local Partnerships for Energy Efficiency in Social Services" funded by the European Union, co-financed and implemented by the Soros Foundation Moldova, in partnership with I.P. Keystone Moldova and A.O. "Social Innovation Fund of Moldova". About 400 people were involved in the social audit process, including representatives of non-profit organizations, social service providers, managers and staff of 66 social services, as well as their beneficiaries. The findings of the social services audit reflect non-compliance with minimum quality standards, more than half of the audited services are not accredited, the staff is not supplemented with specialists, case management is applied sporadically.*

Keywords: *social audit, beneficiaries, quality, social service.*

INTRODUCERE

Auditul social este un proces de evaluare continuă, care poate fi integrat în ciclul normal de activitate al unei organizații sau instituții şi poate fi considerat o condiție esențială pentru entități şi organizații în realizarea progresului şi a concesiilor cu societatea din care fac parte.

Analiza literaturii de specialitate, precum și a practicilor internaționale atestă că auditul social al serviciilor sociale reprezintă un proces complex, obiectiv, independent şi inductiv prin care se observă, se analizează şi se evaluează serviciile sociale în corespundere cu cadrul normativ în vigoare, în scopul identificării punctelor slabe şi determinarea acțiunilor necesare de întreprins pentru a asigura prestarea calitativă a serviciilor.

În Republica Moldova termenul de „audit social" nu este reglementat, se atestă doar unele studii realizate de către organizațiile societății civile cu suportul donatorilor. Unul din primele studii a fost realizat în 2014 de către Fundația Lumos în parteneriat cu Guvernul Republicii Moldova - Studiul „Evaluarea strategică a sistemului de protecţie a copiilor în Republica Moldova". Studiul a avut drept scop de a oferi date bazate pe dovezi în sprijinul elaborării unui Plan Naţional de Acţiuni pentru continuarea reformei

sistemului rezidențial de îngrijire a copilului, având ca rezultat dezvoltarea serviciilor pentru copiii aflați în situație de risc și asigurarea unui nivel de trai cât mai bun pentru aceștia. În cadrul studiului a fost realizat auditul cazurilor de asistență socială de către echipe formate din asistenți sociali și au fost audiate 111 cazuri de asistență socială din 8 structuri teritoriale de asistență socială. Auditul cazurilor de asistență socială scoate în evidență practici pozitive ale structurilor teritoriale de asistență socială, inclusiv: (i) practici pozitive în prevenirea instituționalizării; (ii) conștientizarea efectelor negative ale instituționalizării; (iii) stabilirea parteneriatelor cu părinții, alți reprezentanți legali ai copilului; (iv) înțelegerea importanței menținerii fraților împreună [1, p. 9].

În perioada anilor 2015 - 2016 CCF Moldova în cadrul Proiectului „Consolidarea capacității societății civile pentru participarea incluzivă în societate a celor mai marginalizați părinți și copii" implementat de CCF/ HHC Moldova, finanțat de Uniunea Europeană a realizat Studiul „Auditul serviciilor sociale în 12 raioane din Republica Moldova" [2]. În cadrul studiului s-a realizat auditul a 4 tipuri de servicii sociale din 12 raioane ale țării (Ocnița, Edineț, Dondușeni, Bălți, Drochia, Rîșcani, Hîncești, Cantemir, Leova, Cimișlia, Basarabeasca și Chișinău). Studiul reflectă progresul și dezvoltarea acestor servicii pe parcursul anilor 2015-2016, creșterea semnificativă a numărului de beneficiari și de activități realizate în cadrul unor servicii din anumite raioane. Totodată, în unele raioane nu a fost înregistrat niciun progres, unele servicii sociale au fost sistate, în detrimentul familiilor și copiilor. În cadrul studiului sunt prezentate recomandări specifice pentru fiecare raion, dar și unele de ordin general, care prevăd alocarea resurselor, elaborarea programelor de formare continuă a personalului angajat în aceste servicii.

MATERIALE ȘI METODE

În perioada iulie – octombrie, 2024 a fost realizat auditul social al serviciilor sociale în cadrul Proiectului „Parteneriate locale pentru eficiența energetică în servicii sociale" finanțat de Uniunea Europeană, co-finanțat și implementat de Fundația Soros Moldova, în parteneriat cu I.P. Keystone Moldova și A.O. „Fondul de Inovații Sociale din Moldova". Scopul auditului social al serviciilor sociale constă în evaluarea eficienței, eficacității, impactului și durabilității serviciilor sociale în contextul îmbunătățirii calității acestora. Prin auditul social s-a urmărit realizarea următoarelor obiective:

1) analiza cadrului normativ și metodologic aprobat și implementat de către prestatorii de servicii sociale privind organizarea și funcționarea serviciilor sociale și aprecierea gradului de implementare a acestuia;
2) determinarea punctelor forte, a problemelor generale cu care se confruntă prestatorii de servicii sociale, precum și a constrângerilor din perspectiva costurilor și riscurilor existente;
3) elaborarea recomandărilor în vederea îmbunătățirii calității serviciilor sociale supuse auditului, asigurarea implementării mecanismului de mobilizare comunitară și calității vieții beneficiarilor serviciilor sociale.

În cadrul auditului social al serviciilor sociale s-a utilizat o metodologie uniformă pentru toate tipurile de servicii sociale și beneficiari, cu mici ajustări pentru aspecte specifice. Aceasta a permis mult mai ușor să fie înțeleasă și folosită metodologia auditului social, permițând concentrarea pe cele mai importante aspecte ale serviciilor sociale.

În cadrul auditului social pentru colectarea datelor au fost utilizate următoarele metode, tehnici și instrumente de evaluare: (i) analiza documentară; (ii) interviul și (iii) formularul de audit social.

În corespundere cu formularul de audit social au fost analizate documentele serviciilor sociale cu privire la:

1) organizarea şi funcţionarea Serviciului: decizia de creare a Serviciului; regulamentul intern al Serviciului; organigrama Serviciului; acordurile de colaborare; materiale informaționale despre Serviciu (anunțuri, broșuri, pliante, etc.); planul strategic de dezvoltare a Serviciului; planul anual de activitate; rapoarte de activitate; registrul de evidenţă a reclamaţiilor etc.;

1) resursele umane din cadrul Serviciului: dosarele personale ale angajaților Serviciului; statele de personal; fișele de post; ordinele de angajare; contractele de muncă; documentele care atestă studiile, calificările (diplome, certificate de participare la cursuri de formare etc.); rapoartele de instruire; planul de organizare a sesiunilor de supervizare a personalului din Serviciu; procesele verbale ale ședințelor de supervizare; rapoartele privind rezultatele evaluării anuale a competențelor profesionale ale specialiștilor etc.;

2) beneficiarii Serviciului: registrul de evidență a beneficiarilor; dosarele beneficiarilor; formularele de evaluare inițială și complexă; planul individual de asistenţă; formularul de revizuirea a Planului individual de asistență etc.

Auditul social a prevăzut și aplicarea tehnicii interviului individual și de grup, fiind intervievați prestatorii de servicii, managerii și personalul din cadrul Serviciului social, reprezentanții organizațiilor societății civile.

Implicarea prestatorului și personalului din cadrul Serviciului s-a realizat prin furnizarea documentelor solicitate și analiza modului în care serviciile sociale sunt prestate în corespundere cu cadrul normativ. Acestea contribuie la identificarea barierelor în prestarea serviciilor, mijloacelor de a culege informații relevante pentru a concluziona dacă Serviciul își îndeplinește obiectivele.

Implicarea beneficiarilor este o caracteristică importantă a auditului social, fiind realizate în fiecare din cele 66 servicii supuse auditului câte 2-3 interviuri cu beneficiarii/reprezentanții legali ai acestora. Interviurile cu membrii familiei au fost deosebit de valoroase în procesul de audit social, aceștia fiind implicați, împreună cu reprezentanții comunității, în consultări organizate de echipa de audit social, furnizând informații și feedback. Această consultare a avut o contribuție importantă la evaluarea impactului serviciilor sociale la nivel comunitar.

Un instrument important utilizat în cadrul auditului este formularul de audit social, care include 30 de indicatori calitativi și cantitativi structurați în 3 capitole (a se vedea fig. 1).

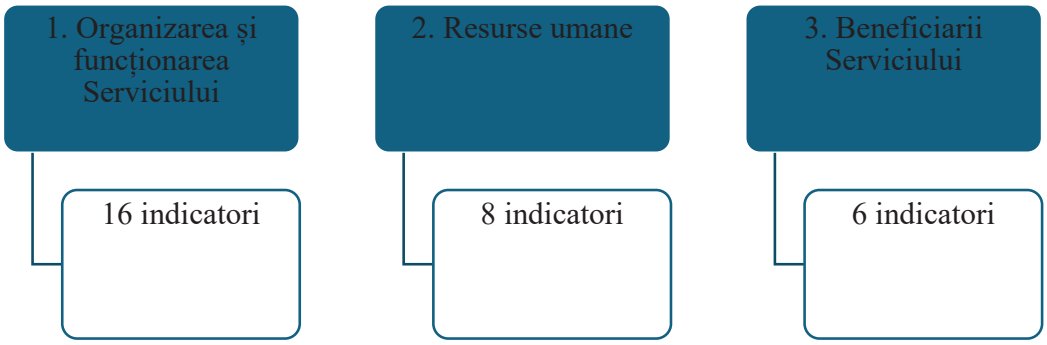

Figura 1. Indicatorii utilizați în procesul de audit social

Calitatea serviciilor sociale a fost apreciată în baza criteriilor din Formularul de audit cu un punctaj de la 0 la 3 puncte pentru fiecare criteriu, după cum urmează:

- 3 puncte - conformitate maximă a criteriului cu cerințele înaintate de cadrul normativ;
- 2 puncte - conformitate medie a criteriului cu cerințele înaintate de cadrul normativ;
- 1 punct - conformitate minimă a criteriului cu cerințele înaintate de cadrul normativ;
- 0 puncte - nu există conformitate a criteriului cu cerințele înaintate de cadrul normativ.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În procesul de audit social au fost implicate 408 persoane (81% femei și 19% bărbați), care au inclus reprezentanți ai organizațiilor necomerciale, prestatori de servicii sociale, manageri și personalul din cadrul serviciilor sociale, precum și beneficiari.

Pentru realizarea unui audit social de calitate au fost asigurate următoarele condiții:

1) participarea directă a tuturor părților interesate și stabilirea consensului;
2) informarea corectă asupra obiectivelor auditului social;
3) existența unei echipe profesioniste;
4) elaborarea unei metodologii de audit în corespundere cu cadrul normativ privind organizare și funcționarea serviciilor sociale, precum și cu obiectivele stabilite în cadrul proiectului;
5) monitorizarea procesului de audit de către managerul de proiect pentru a putea oferi consultanță la necesitate și pentru a asigura corectitudinea aplicării metodologiei auditului social.

În corespundere cu scopul și obiectivele auditului social, procesul de audit social include șase etape, care reflectă pașii care trebuie de realizat pentru a asigura consecvența și calitatea auditului social al serviciilor sociale (a se vedea Figura 2).

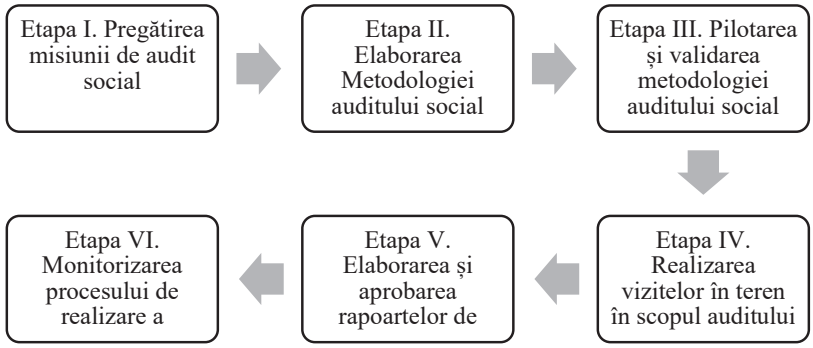

Figura 2. Procesul de audit al serviciilor sociale

Metodologia auditului social se axează pe două aspecte distincte [3, p. 24]:

1) concentrarea pe impactul serviciilor sociale asupra beneficiarilor și societății (calitatea vieții beneficiarilor, eficacitatea și eficiența serviciilor sociale în ceea ce privește costurile, reducerea sărăciei, incluziunea socială);
2) centrarea pe beneficiari, cu accent pe respectarea drepturilor beneficiarilor și standardelor de viață și oferirea suportului prestatorilor de servicii sociale pentru a îmbunătăți calitatea serviciilor.

În contextul acestei analize, sintagma „calitatea serviciilor sociale" are un rol semnificativ și se referă la asigurarea unei prestări eficiente a serviciilor, a unei asistențe pozitive și a unei experiențe de sprijin a beneficiarilor, a standardelor și a proceselor care mențin beneficiarii în siguranță, recunoscând în același timp alegerile și controlul asupra propriei vieți. Atingerea și îmbunătățirea calității înseamnă asigurarea, că toate aceste componente sunt abordate, și încurajarea îmbunătățirii continue.

În cadrul acestui proces au fost supuse auditului social 66 de servicii sociale, dintre care 34 de servicii sociale pentru persoane vârstnice, 21 de servicii sociale pentru copii, 5 servicii sociale pentru persoane afectate de violență, 4 servicii sociale pentru persoane cu dizabilități și 2 servicii sociale pentru persoanele fără adăpost. Din numărul total de servicii sociale supuse auditului 38 de servicii sunt prestate de către Agențiile Teritoriale de Asistență Socială, 23 de servicii sociale sunt prestate de către primării și 5 servicii de către prestatorii privați. În ceea ce privește regiunile unde sunt localizate serviciile, cele mai multe sunt din Regiunea Nord a țării (27 de servicii sociale), urmată de Regiunea Centru (23 de servicii sociale) și respectiv Regiunea Sud (16 servicii sociale). În același timp, evidențiem că 33 de servicii sociale sunt localizate în mediul urban și tot atâtea în mediul rural.

În procesul de audit social au fost implicate toate părților interesate, după cum urmează:

a) prestatorul de servicii sociale;
b) managerul și personalul din cadrul Serviciului social;
c) beneficiarii și familiile acestora;
d) reprezentantul organizației necomerciale aplicante la Programul de granturi;

e) alți membri ai comunității, la necesitate.

Rezultatele auditului social au fost reflectate în 66 de rapoarte de audit, care au fost prezentate prestatorilor de servicii. Auditul serviciilor sociale a scos în evidență că 12 servicii sociale dețin certificate de acreditare emise în perioada anilor 2018 -2019, iar 18 servicii sociale au fost acreditate în perioada anilor 2020 – 2024, celelalte 36 de servicii sociale nu sunt acreditate.

În rezultatul auditului social au fost preselectate 49 de servicii sociale pentru următoarea etapă a concursului în cadrul Programului de granturi. Dintre serviciile sociale preselectate pentru următoarea etapă:

- 23 de servicii sociale sunt pentru persoane vârstnice;
- 17 servicii sociale pentru copii;
- 5 servicii sociale pentru persoane afectate de violență;
- 2 servicii sociale pentru persoane cu dizabilități;
- 2 servicii sociale pentru persoanele fără adăpost.

Din numărul total al serviciilor sociale preselectate 30 de servicii sunt prestate de către agențiile teritoriale de asistență socială, 15 servicii sociale sunt prestate de către primării și 4 servicii de către prestatorii privați.

În ceea ce privește regiunile unde sunt localizate serviciile, cele mai multe sunt din Regiunea Nord a țării (20 de servicii sociale), urmată de Regiunea Centru (17 servicii sociale) și respectiv de Regiunea Sud (12 servicii sociale). În același timp, evidențiem că 25 de servicii sociale sunt localizate în mediul urban și 24 în mediul rural.

CONCLUZII

Auditul celor 66 de servicii sociale a scos în evidență următoarele**:**

- cadrul normativ și metodologic cu privire la organizarea și funcționarea serviciilor sociale corespunde parțial cu standardele minime de calitate;
- marea majoritate a serviciilor sociale nu dispun de planuri de dezvoltare strategică, iar planurile anuale de activitate au un caracter formal și necesită a fi ajustate;
- mai mult de jumătate din serviciile supuse auditului nu sunt acreditate (36 de servicii sociale), iar în cazul a 12 servicii sociale certificatele de acreditare sunt expirate;
- în marea majoritate a serviciilor statul de personal nu corespunde standardelor minime de calitate;
- lipsesc planurile și programele de formare continuă a personalului din cadrul serviciilor sociale;
- prestatorii de servicii sociale nu asigură supervizarea profesională a personalului și evaluarea anuală a competențelor profesionale;
- marea majoritate a serviciilor sociale evaluate nu respectă criteriile de eligibilitate privind admiterea beneficiarilor în cadrul Serviciului;
- managementul de caz este aplicat sporadic de către specialiști;
- dosarele beneficiarilor din cadrul serviciilor sociale sunt incomplete.

Analiza rapoartelor de audit social reflectă și cele mai importante recomandări cu privire la îmbunătățirea calității serviciilor sociale, care se referă la:

- Elaborarea, modificarea și completarea actelor normative în corespundere cu cadrul normativ național;
- elaborarea și aprobarea planului strategic de dezvoltare a Serviciului în contextul asigurării calității serviciilor prestate și a planului anual de activitate;
- pregătirea prestatorilor de servicii sociale pentru acreditare;
- revizuirea și completarea statului de personal cu specialiști în corespundere cu standardele minime de calitate;
- elaborarea planului anual de formare continuă a personalului, în baza evaluării necesităților de instruire;
- implementarea mecanismului de supervizare profesională și a procedurii de evaluare anuală a competențelor profesionale;
- elaborarea, aprobarea și implementarea procedurii de admitere (per Serviciu);
- aplicarea managementului de caz în corespundere cu cadrul metodologic aprobat;
- perfectarea dosarului beneficiarului în corespundere cu cadrul normativ în vigoare.

În baza constatărilor și recomandărilor auditului social, I.P. Keystone Moldova a asigurat includerea în cadrul propunerilor de proiect elaborate de către OSC-uri ca să fie planificate acțiuni, care vor contribui la:

a) revizuirea cadrului normativ și metodologic de organizare și funcționare a serviciilor sociale;
b) consolidarea competențelor personalului din cadrul serviciilor sociale;
c) implementarea acțiunilor de mobilizare comunitară;
d) îmbunătățirea calității vieții beneficiarilor și familiilor acestora.

REFERINȚE:

1. *Raport Evaluarea strategică a sistemului de protecție a copiilor în Republica Moldova*. Chișinău: Bons Offices, 2014. ISBN 978-9975-80-917-7. Disponibil: https://oamenisikilometri.md/wp-content/uploads/2016/11/Evaluare-strategica-sistem-protectie-copii-moldova-Lumos-Moldova.pdf
2. *Auditul serviciilor sociale în 12 UTA din Republica Moldova*. Chișinău, 2016. Disponibil: https://www.ccfmoldova.org/noutati/auditul-serviciilor-sociale-din-rm-un-studiu-lansat-de-noi
3. Sprijin pentru Ministerul Muncii și Justiției Sociale din România în domeniile beneficiilor sociale și serviciilor sociale. Componenta 1. Audit Social Model de audit social pentru România. București, 2017. Disponibil: https://mmuncii.ro/j33/images/Documente/MMPS/Rapoarte_si_studii_MMPS/DPSS/2019_-_SRSS_-_Componenta1_-_Audit_social_-_2_Model_de_audit_social_pentru_Romania.pdf

PROGRAME PROBAȚIONALE DESTINATE AGRESORILOR FAMILIALI: PRACTICI INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE

PROBATION PROGRAMS FOR DOMESTIC VIOLENCE OFFENDERS: INTERNATIONAL AND NATIONAL PRACTICES

CZU: 343.848:343.54:343.22 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.100**

Oxana ISAC
ORCID: 0000-0002-1781-0566
E-mail: o.isac1808@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The paper focuses on probation programs for domestic violence offenders, based on the national framework of the Republic of Moldova and relevant international practices. The main objective is to analyze the effectiveness of these interventions in reducing recidivism and modifying violent behavior. The research employs a comparative methodology, drawing on documentary analysis of legal frameworks, public policies, and best practices from several European countries, as well as data from the Republic of Moldova. The findings highlight a range of interventions, from cognitive-behavioral programs to those centered on promoting offender accountability. The author emphasizes the importance of developing coherent implementation mechanisms and strengthening interinstitutional cooperation to ensure an effective and sustainable response to domestic violence.*

Keywords: *domestic violence offenders, recidivism, correctional interventions, interinstitutional cooperation.*

INTRODUCERE

Violența în familie reprezintă o problemă socială complexă și persistentă, care afectează nu doar victimele directe, ci și coeziunea și funcționarea întregii societăți. Dintr-o perspectivă sociologică, acest fenomen poate fi analizat ca rezultat al unor dinamici de putere, inegalități de gen, modele culturale internalizate și disfuncționalități ale socializării în cadrul familiei. Agresorii familiali nu sunt simple anomalii individuale, ci produse ai unor contexte sociale, istorice și instituționale care au tolerat, justificat sau ignorat violența domestică.

În acest context, intervențiile instituționale au început să se diversifice, iar sistemele de justiție penală și probațiune au căutat soluții nu doar punitive, ci și formative. Programele probaționale destinate agresorilor familiali se încadrează în paradigma reabilitării și reintegrării sociale, având ca scop nu doar prevenirea recidivei, ci și schimbarea atitudinilor, comportamentelor și tiparelor relaționale toxice. Aceste programe, dezvoltate inițial în contexte internaționale, au fost adaptate și în Republica Moldova, însă cu provocări specifice în ceea ce privește implementarea, evaluarea eficienței și integrarea în politicile publice.

Violența împotriva femeilor a fost recunoscută la nivel internațional ca fiind o formă de discriminare a femeilor și o încălcare a drepturilor fundamentale ale femeii. Violența în familie afectează femeile în mod disproporționat: deși bărbații de asemenea pot fi ținta violenței din partea partenerului intim, femeile reprezintă marea majoritate a victimelor, iar bărbații marea majoritate a agresorilor.

În scopul schimbării atitudinilor și al depășirii stereotipurilor de gen, Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestic (adoptată la Istanbul la 11 mai 2011) subliniază în mod clar necesitatea de a implica băieții și bărbații în prevenirea violenței împotriva femeilor. Înainte ca un băiat sau un bărbat să devină un potențial agresor, există suficiente posibilități care îi permit să dezvolte relații respectuoase și non-violente cu femeile [1].

Inclus în capitolul III „Prevenire", articolul 16 din Convenția de la Istanbul prevede că statele părți trebuie să instituie programe destinate atât agresorilor familiali, cât și infractorilor sexuali. Republica Moldova a semnat Convenția la 6 februarie 2017 și a ratificat-o la 14 octombrie 2021, angajându-se astfel să alinieze legislația și practicile naționale la standardele europene privind combaterea violenței domestice și protecția victimelor.

MATERIAL ȘI METODĂ

Analiza comparativă a practicilor internaționale și naționale evidențiază atât convergențe, cât și diferențe în abordările teoretice și metodologice, relevând importanța unei intervenții multidisciplinare și cultural sensibile. Înțelegerea programelor probaționale pentru agresori ca parte a unui răspuns social mai larg la violența domestică presupune și o reflecție asupra modului în care societatea își asumă responsabilitatea pentru prevenirea acestei forme de violență și pentru susținerea transformării celor implicați.

Din punct de vedere teoretic, astfel de intervenții pot fi analizate în cadrul teoriilor care oferă baza pentru metodele de modificare a comportamentului în programele probaționale:

- *Teoria controlului social* (Travis Hirschi, 1969) explică de ce întărirea legăturilor sociale este esențială în prevenirea recidivei și susține că legăturile sociale, atașamentul față de familie, implicarea în activități prosociale, credința în norme și angajamentul față de obiective legitime, funcționează ca factori protectori împotriva comportamentului agresiv. Programele probaționale, prin activități structurate, monitorizare, consiliere și sprijin psihosocial, încearcă să reconstruiască aceste legături. Ele oferă agresorului un cadru controlat de învățare și de raportare la autoritate, într-un demers de resocializare [2];
- *Teoria învățării sociale* (Albert Bandura, 1977) consideră că violența este un comportament învățat, prin observare, imitare și întărire socială. Prin urmare, programele urmăresc nu doar sancționarea agresorului, ci dezvățarea comportamentului violent și formarea unor strategii alternative de gestionare

a conflictului, emoțiilor și relațiilor, oferă baza pentru modele de comportament pozitiv [3];

- *Teoria etichetării* (Howard Becker, 1963) atrage atenția asupra efectelor stigmatizării și etichetării sociale. Dacă un agresor este redus la statutul de „infractor domestic", fără oportunități reale de reabilitare, identitatea agresor se poate consolida. Programele probaționale au potențialul de a oferi o alternativă la excluziune, prin intervenții ce vizează restabilirea statutului social, asumarea responsabilității și evitarea recidivei. Astfel, ele devin un mecanism nu doar penal, ci și inclusiv, cu valențe profund socio-educaționale [4].

Programele probaționale vizează reconfigurarea normelor și valorilor internalizate de agresori, într-un proces care presupune conștientizare, asumare și schimbare. De asemenea, ele pot fi interpretate ca forme instituționalizate de socializare secundară, menite să înlocuiască modele de interacțiune violente cu unele bazate pe respect, comunicare și responsabilitate.

În același timp, aceste programe reflectă și modul în care statul modern gestionează devianța prin mecanisme de supraveghere, corecție și reintegrare, în acord cu principiile statului de drept și cu standardele internaționale în domeniul drepturilor omului. Intervențiile probaționale devin astfel parte a unui sistem mai larg de intervenție socială, care include protecția victimelor, consilierea familială și măsurile educative.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Programele probaționale pentru agresorii familiali sunt răspândite la nivel internațional și variază în funcție de legislația, cultura și resursele fiecărei țări. Totuși, ele împărtășesc principii comune: responsabilizarea agresorului, protecția victimei și prevenirea recidivei**.**

Principiul ***responsabilizării agresorului*** este esențial în programele probaționale, deoarece schimbarea comportamentală începe cu conștientizarea și asumarea faptului că faptele comise sunt inacceptabile. Prin intervenții specifice, cum ar fi terapia cognitiv-comportamentală sau sesiuni de consiliere, agresorii sunt ghidați să recunoască impactul negativ al violenței asupra victimei și asupra familiei. Acest proces are ca scop nu doar reducerea recidivei, ci și dezvoltarea unui sentiment de responsabilitate morală și socială, care poate conduce la schimbare pe termen lung. Fără responsabilizare, riscul de repetare a violenței crește semnificativ.

Protecția victimei reprezintă un pilon central al acestor programe, garantând siguranța și bunăstarea persoanei afectate de violență. Aceasta implică măsuri concrete precum evaluarea riscului, consilierea victimelor, asigurarea unor spații sigure și, când este necesar, restricționarea contactului cu agresorul. Protecția activă reduce impactul traumatizant al abuzului și sprijină recuperarea victimei, prevenind escaladarea violenței. În plus, implicarea victimelor în procesul probațional, prin informarea și susținerea lor, contribuie la un sistem de justiție mai echitabil și eficient.

Prevenirea recidivei este scopul final al programelor probaționale și presupune reducerea probabilității ca agresorul să comită din nou acte de violență. Acest obiectiv se realizează prin combinația intervențiilor terapeutice, monitorizării stricte și sprijinului social și familial. Prevenția recidivei nu este doar un beneficiu pentru victime, ci și pentru comunitate, reducând costurile sociale și juridice asociate violenței domestice. Eficiența acestor programe depinde de adaptarea lor la nevoile individuale ale agresorilor și de integrarea acestora într-un sistem coerent de justiție și asistență socială.

La nivel practic, experiențele internaționale reflectă o diversitate de modele și abordări adaptate contextului legislativ și cultural al fiecărei țări.

În Regatul Unit, programele pentru agresorii familiali sunt bine instituționalizate și integrate în cadrul serviciilor de probațiune. Un exemplu emblematic este „Integrated Domestic Abuse Programme" (IDAP), un program bazat pe principii cognitiv-comportamentale, cu accent pe recunoașterea responsabilității, dezvoltarea empatiei față de victimă și gestionarea furiei. Evaluările independente (Respect UK, 2020) arată că IDAP a condus la o reducere semnificativă a incidentelor de recidivă în rândul participanților care au finalizat programul [5].

În Spania, abordarea este mai comunitară și coordonată, în special prin sistemul de „Juzgados de Violencia sobre la Mujer" (Tribunale specializate pentru violență împotriva femeilor). Acestea colaborează cu serviciile de probațiune și organizațiile neguvernamentale pentru a asigura nu doar sancționarea, ci și reeducarea agresorilor. Programele includ sesiuni psihosociale, dar și măsuri de monitorizare electronică, în cazuri cu risc ridicat. Spania se remarcă și printr-o reglementare clară a participării obligatorii în astfel de intervenții ca parte a sentinței penale [6].

Norvegia oferă un exemplu de bună practică în ceea ce privește intervențiile centrate pe prevenție și reabilitare, prin intermediul Alternative to Violence (ATV) – o rețea națională de centre specializate în lucrul cu agresori, victime și copii martori la violență. ATV aplică o abordare terapeutică structurată, ce combină tehnici cognitiv-comportamentale cu intervenții psihodinamice și familiale. Modelul norvegian se bazează pe ideea intervenției timpurii și a asumării voluntare a participării, cu rezultate pozitive în reducerea violenței pe termen lung [7].

În Canada, în special în provinciile Ontario și British Columbia, se aplică programe precum Partner Assault Response (PAR), care includ 12-16 sesiuni obligatorii pentru agresori, axate pe schimbarea comportamentelor abuzive și pe dinamica relațiilor de putere. Sistemul canadian pune accent și pe coordonarea cu serviciile pentru victime, oferind simultan sprijin ambelor părți implicate în incidentul de violență. Această abordare integrată a fost asociată cu o mai bună complianță a agresorilor și o reducere a revictimizării [8].

În Statele Unite, cel mai cunoscut model este „The Duluth Model", dezvoltat în Minnesota, care a devenit un reper internațional. Acesta se concentrează pe responsabilizarea agresorului în contextul unei analize socio-structurale a violenței, tratând violența domestică ca o manifestare a controlului și dominării într-un sistem de inegalitate de

gen. Deși criticat pentru abordarea sa standardizată, modelul Duluth a inspirat numeroase alte inițiative și a stat la baza multor programe de politici publice în domeniu [9].

Alte state, precum Germania, Țările de Jos sau Australia, au dezvoltat modele flexibile, adaptate diversității culturale și incluziunii minorităților. De exemplu, în Australia, programele din cadrul No to Violence Network implică consiliere individuală și de grup, dar și colaborare cu rețelele indigene și comunitățile locale, în vederea unei intervenții cultural-sensibile [10].

Un element comun în aceste state este importanța monitorizării și evaluării periodice a programelor, atât pentru a asigura eficiența, cât și pentru a adapta intervențiile la nevoile specifice ale agresorilor (în funcție de vârstă, nivel de educație, tip de relație etc.). De asemenea, țările cu rezultate mai bune pun accent pe colaborarea interinstituțională și pe formarea continuă a specialiștilor, ceea ce garantează coerența și sustenabilitatea intervențiilor.

În tabelul 1 este prezentată o analiză comparativă a experienței internaționale în implementarea Programelor pentru agresori familiali.

Tabel 1. Analiza comparativă a Programelor pentru agresori familiali (experiență internațională)

Țara	Numele programului	Durată	Abordare principală	Caracteristici specifice	Eficiență / Impact
SUA	**Duluth Model**	24–26 săptămâni	Educație + responsabilizare	Roata „Putere și control”; lucrul în grupuri; facilitatori bărbat-femeie; abordare feministă.	Recidivă redusă când este aplicat cu monitorizare strictă.
Marea Britanie	Respect DVPP	30–40 de sesiuni	Cognitiv-comportamental + feminist	Standarde clare; siguranța victimei prioritară; implicarea serviciilor sociale.	Progres dovedit în reducerea recidivei moderate.
Norvegia	ATV (Alternativ til Vold)	12–18 luni	Psihoterapie + suport familial	Lucrează și cu victimele + copiii; sesiuni individuale și de grup; accent pe trauma relațională.	Recunoscut ca model european de bune practici.
Canada	Partner Assault Response (PAR)	12 săptămâni	Educație comportamentală	Obligatoriu prin instanță; teme săptămânale; unele critici pentru durata prea scurtă.	Eficiență variabilă – eficient pentru cazuri ușoare.

Țara	Numele programului	Durată	Abordare principală	Caracteristici specifice	Eficiență / Impact
Australia	Men's Behaviour Change Programs (MBCP)	20–50 ore (6–12 luni)	Responsabilizare + empatie	Monitorizare continuă; suport paralel pentru victime și copii; colaborare cu instanțele și poliția.	Evaluări pozitive în cazuri moderate și complexe.
Franța	Stage de responsabilisation	3–6 luni	Educație + normare socială	Condiție a probațiunii; colaborare cu psihologi, poliție, judecători.	Parte din strategia națională împotriva violenței domestice.
Spania	Programa CONTEXTO (Valencia)	30–40 de sesiuni	Cognitiv-comportamental	Se aplică voluntar sau obligatoriu; focus pe normele culturale și stereotipurile de gen.	Eficiență ridicată când este combinat cu măsuri judiciare.

Sursa: elaborate de autor

Astfel, experiența internațională demonstrează că programele probaționale funcționează eficient când sunt integrate într-un sistem coerent de justiție și protecție social, se monitorizează riguros și sunt completate de sprijin pentru victime și implicarea comunității.

Experiența Republicii Moldova în implementarea programelor pentru agresorii familiali este una emergentă, dar în proces activ de consolidare. După ratificarea Convenției de la Istanbul în 2021 și intrarea acesteia în vigoare în mai 2022, Republica Moldova a făcut pași importanți în alinierea cadrului legal și instituțional la standardele internaționale privind prevenirea și combaterea violenței în familie. Totuși, programele dedicate agresorilor familiali rămân încă într-o fază incipientă de dezvoltare, cu inițiative pilot și proiecte sprijinite preponderent de parteneri internaționali.

Actualmente, Codul penal și legislația în domeniul violenței domestice permit instanțelor de judecată să dispună participarea agresorilor la programe de consiliere psihologică sau reabilitare comportamentală. Cu toate acestea, lipsa unui cadru normativ clar privind conținutul, durata, metodologia și monitorizarea acestor programe limitează aplicabilitatea lor sistematică. În multe cazuri, trimiterea agresorilor la astfel de intervenții se face punctual, iar participarea rămâne voluntară sau condiționată de decizia instanței.

Un exemplu de bună practică este colaborarea dintre Ministerul Justiției, UNFPA Moldova și rețeaua europeană WWP EN, care, începând din 2023, lucrează la dez-

voltarea unui cadru metodologic pentru programe de intervenție corecțională destinate agresorilor familiali. În martie 2025, autoritățile au lansat o conferință tematică dedicată alinierii acestor programe la Articolul 16 din Convenția de la Istanbul, care impune statelor semnatare obligația de a introduce astfel de măsuri într-o manieră sistematică și susținută.

Un pas major a fost înființarea, în 2024, a Agenției Naționale pentru Prevenirea și Combaterea Violenței împotriva Femeilor și a Violenței în Familie, structură cu rol de coordonare și monitorizare a politicilor publice în domeniu. Aceasta are între atribuții și dezvoltarea unui registru național al serviciilor destinate agresorilor, precum și crearea unor standarde unice pentru implementarea intervențiilor corecționale.

În prezent, programele existente se bazează în principal pe consiliere psihologică individuală (în penitenciare, centre de reabilitare sau prin serviciile probațiunii), fără a include componente structurale precum metodologii cognitiv-comportamentale, muncă în grup, evaluare standardizată a riscului sau monitorizare post-program. Lipsa specialiștilor formați în lucrul cu agresorii, dar și reticența acestora în a recunoaște faptele și a coopera activ cu serviciile sociale, rămân obstacole frecvente în eficiența acestor intervenții.

Totodată, cooperarea interinstituțională, deși consolidată în ultimii ani, este în continuare dependentă de inițiative locale și de implicarea ONG-urilor specializate. În mediul rural, accesul la astfel de programe este adesea limitat sau inexistent, ceea ce crește riscul recidivei și slăbește capacitatea statului de a oferi un răspuns coerent și echitabil la violența domestică.

CONCLUZII

În concluzie, vom menționa câteva observațiile pentru toate programele indiferent de țară:

- abordările eficiente combină educația comportamentală cu suport emoțional și monitorizare legală;
- durata minimă eficientă a unui program pentru agresorii familiali este de 20 de sesiuni;
- implicarea indirectă a victimelor și colaborarea interinstituțională cresc șansele de reușită;
- participarea agresorilor este adesea involuntară și cu nivel scăzut de motivație;
- resursele limitate (financiare, umane) afectează calitatea intervențiilor.

Programele probaționale pentru agresorii familiali constituie un element esențial în lupta împotriva violenței domestice, dar eficiența lor depinde de integrarea într-un sistem coerent de intervenție și de o abordare sociologică profundă, care să țină cont de cauzele structurale și culturale ale fenomenului. Doar prin combinarea intervenției juridice cu cea educativă, psihologică și comunitară, aceste programe pot contribui la schimbarea comportamentelor individuale și, pe termen lung, la modificarea mentalităților colective care perpetuează violența în familie.

Republica Moldova se află într-un proces de tranziție de la intervenții fragmentare la un sistem coerent de programe probaționale pentru agresorii familiali. Reformele recente, susținerea partenerilor internaționali și angajamentele asumate prin Convenția de la Istanbul oferă premise solide pentru dezvoltarea unui model național viabil. În continuare, este necesară elaborarea unei metodologii unitare, formarea specialiștilor, instituționalizarea programelor în cadrul serviciilor de probațiune și extinderea acestora la nivel național, inclusiv în zonele defavorizate.

REFERINȚE:

1. Convenția Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestic (adoptată la Istanbul la 11 mai 2011) Disponibil: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://cnpac.md/uploaded/Amicel/Legislatie/acte%20internationale/Conventia%20CE%20privind%20combaterea%20violentei%20impotriva%20femeilor.istambul.pdf [Accesat: 05.06.2025].
2. HIRSCHI, T. Causes of Delinquency. Berkeley: University of California Press, 1969. 309 p. ISBN 978-0520282256.
3. BANDURA, A. Social Learning Theory. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1977. 247 p. ISBN 978-0138167448.
4. BECKER, H. S. Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance. New York: Free Press, 1963. 179 p. ISBN 978-0029021402.
5. MARIN, I., POPA, V. Modele internaționale în intervenția probațională: analiza programului IDAP din Regatul Unit. Journal of Criminal Justice Studies. 2021, nr. 3, p. 123–134. Chișinău: Editura UASM. ISSN 2450-1123.
6. CIOLAC, A. Reeducarea agresorilor: practici din Spania și relevanța lor pentru Moldova. Revista de Asistență Socială. 2022, nr. 1, p. 45–59. Chișinău: AOSS. ISSN 1857-5646.
7. ILIE, M. Alternative to Violence în Norvegia: o abordare terapeutică și multidimensională. În: Violența în familie – practici internaționale și perspective naționale. Chișinău: Editura CEP, 2023, p. 78–93. ISBN 978-9975-72-134-8.
8. GRECU, L., PÂRLOG, C. Programul PAR în Canada: integrarea responsabilizării agresorului și sprijinului victimelor. Studii de Politici Publice. 2021, nr. 2, p. 101–117. Chișinău: Institute for Social Reform. ISSN 2617-9123.
9. ZAHARIA, F. Modelul Duluth – abordare structurală a violenței domestice și aplicabilitatea sa. În: Intervenție și Justiție Penală. Chișinău: Editura Juridică, 2020, p. 55–72. ISBN 978-9975-62-478-7.
10. ROMAN, D. Inovații în probațiune: cultura și incluziunea în programele No to Violence (Australia). Buletin de Drept Penal Comparat. 2022, nr. 4, p. 85–102. Chișinău: Universitatea de Est. ISSN 2345-6789.

MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN LECTURA TEORIILOR SOCIOLOGICE CLASICE: ÎNTRE PARADIGMELE FUNCȚIONALISTĂ ȘI CONFLICTUALĂ

LABOR MIGRATION FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA THROUGH THE LENS OF CLASSICAL SOCIOLOGICAL THEORIES: BETWEEN FUNCTIONALIST AND CONFLICT PERSPECTIVES

CZU: 316.25:331.556(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.101**

Aurelia MAMOLEA
ORCID: 0009-0006-2404-0017
E-mail: mamolea.aurelia@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article proposes a theoretical-comparative analysis of labor migration from the Republic of Moldova through the lens of two classical sociological paradigms: functionalism and conflict theory. From a functionalist perspective, migration is viewed as an adaptive response to labor market imbalances and as a mechanism for redistributing human resources across regions. In contrast, the conflict paradigm interprets migration as a result of structural inequalities and social marginalization, highlighting the exploitative dimension of labor mobility within global power relations. The analysis reveals the complementarity of the two perspectives and underscores the need for an integrated theoretical and methodological framework for studying the migration phenomenon in Moldova. The article provides a solid conceptual foundation for further praxiological research focused on working conditions and migration intentions among the active population.*

Keywords: *labor market, emigration, functionalism, conflict theory.*

INTRODUCERE

Migrația forței de muncă constituie un fenomen central în societățile contemporane, reflectând atât dinamica pieței economice, cât și procesele profunde de restructurare socială. În cazul Republicii Moldova, emigrarea în scopuri economice a devenit una dintre cele mai marcante trăsături ale tranziției post-sovietice. În anul 2023 erau înregistrate aproximativ 10 mii locuri de muncă vacante și în jur de 1 milion de cetățeni în afara țării. Studiul „Generații și Gen" (2020) evidențiază că 15,5% din populația de 15-79 ani intenționează să se mute în următorii ani, ponderea cea mai mare a intenției de emigrare înregistrându-se în rândul populației tinere [1, p 419].

În ciuda volumului mare de cercetări empirice asupra migrației moldovenilor, există puține lucrări care să analizeze fenomenul prin prisma paradigmelor teoretice clasice ale sociologiei. Acest gol este cu atât mai relevant în contextul elaborării unui cadru teoretico-metodologic solid, necesar cercetărilor doctorale sau aplicative în domeniul migrației. În acest sens, raportarea la **paradigma funcționalistă** și **paradigma con-**

flictuală oferă instrumente valoroase de interpretare a migrației de muncă, evidențiind dimensiuni diferite ale aceluiași fenomen.

Scopul acestui articol este de a analiza critic modul în care cele două paradigme sociologice - paradigma funcțională și conflictuală - pot fi utilizate pentru a înțelege emigrarea forței de muncă din Republica Moldova. Această abordare comparativă este menită să contribuie la consolidarea fundamentelor teoretice ale cercetării asupra migrației în Republica Moldova.

MATERIAL ȘI METODĂ

Articolul are caracter teoretico-analitic și se bazează pe o analiză de tip studiu conceptual comparativ, care pune în dialog două dintre paradigmele fondatoare ale gândirii sociologice - funcționalismul și conflictualismul - în raport cu fenomenul migrației forței de muncă.

Metoda utilizată este analiza comparativă de concepte și aplicarea teoriei la context, fără includerea de date empirice proprii. Articolul reprezintă o etapă intermediară de elaborare a cadrului teoretico-metodologic în cadrul cercetării doctorale.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Migrația a fost și este un subiect constant în științele sociale, iar teoriile care încearcă să o explice reflectă evoluția paradigmelor dominante din sociologie, economie și antropologie. În literatura de specialitate, migrația este privită atât ca un răspuns la dezechilibre economice, cât și ca o strategie individuală sau colectivă influențată de factori culturali, politici și instituționali.

Una dintre cele mai vechi și influente perspective este reprezentată de modelul push-pull, formulat inițial de Lee în anul 1966 [2, p 37-57], care explică migrația prin interacțiunea dintre factori „de împingere” (șomaj, sărăcie, instabilitate) și „de atracție” (oportunități mai bune de muncă, salarii mai mari, stabilitate). Această abordare a fost ulterior rafinată de economiștii neoclasici, care au introdus teoria capitalului uman, potrivit căreia indivizii aleg să migreze în mod rațional pentru a-și maximiza veniturile și perspectivele profesionale [3, p 80-93].

Dincolo de aceste perspective individualiste, începând cu anii 1980 s-au dezvoltat teorii care pun accent pe relațiile sociale, cum ar fi teoria rețelelor migratorii prezentată de Massey [4, p 431-466], care susține că migrația este un fenomen auto-reproductiv întreținut de rețelele de sprijin dintre migranți și comunitățile lor de origine. Teoria migrației cumulative a extins această idee, arătând că fiecare val de migrație reduce costurile pentru cei care îl urmează, consolidând fenomenul în timp.

O altă direcție importantă este cea a transnaționalismului studiată de Basch, Glick Schiller și Szanton Blanc [5] , care analizează modul în care migranții întrețin simultan relații și activități în mai multe spații naționale, sfidând granițele și logica clasică a apartenenței unice.

Astfel, paradigmele funcționalistă și conflictuală rămân două dintre cadrele interpretative cele mai consistente, întrucât oferă perspective opuse dar complementare în același timp asupra fenomenului migrației.

Dintr-o perspectivă funcționalistă, migrația forței de muncă este înțeleasă ca un mecanism de adaptare la dezechilibrele structurale dintre regiuni și ca un proces de echilibrare între diferite sisteme sociale. Această abordare a fost aplicată în numeroase studii asupra mobilității interregionale și internaționale, fiind înrudită conceptual și cu perspectiva modernizării, care consideră migrația drept un factor ce contribuie la dezvoltare prin redistribuirea resurselor umane și financiare.

Aplicând această paradigmă asupra cazului Republicii Moldova, se poate observa că migrația este, în această lectură, un răspuns rațional și adaptativ la criza pieței muncii interne:

- salarii scăzute,
- instabilitate contractuală,
- lipsa oportunităților profesionale,
- inegalități între urban și rural.

Migrația externă temporară sau permanentă devine astfel un mecanism re reglare a presiunii de pe piața muncii: reduce șomajul intern, aduce remitențe, contribuie la consum și - teoretic - permite acumularea de capital uman care ar putea fi valorificat la întoarcere.

De asemenea, funcționalismul subliniază beneficiile pentru ambele părți ale procesului:

- țara de origine beneficiază de fonduri (remitențe), reducerea presiunii sociale și transfer de competențe;
- țara de destinație obține forță de muncă ieftină, adesea pentru locuri greu ocupabile de populația locală.

Cu toate acestea, interpretarea funcționalistă este criticată pentru tendința de a naturaliza migrația ca pe un fenomen „necesar" sau „inevitabil", fără a problematiza cauzele sale profunde și efectele negative.

În cazul Republicii Moldova, aceste efecte secundare sunt vizibile prin depopularea localităților rurale, fragmentarea familiilor, dar și prin dependența structurală de remitențe.

Spre deosebire de funcționalism, **paradigma conflictualistă** interpretează migrația ca o consecință directă a inegalităților sociale, economice și politice existente în societate. Rădăcinile acestei perspective se regăsesc în lucrările lui Karl Marx, care accentua rolul conflictului dintre clasele sociale și modul în care relațiile de producție generează exploatare și excludere.

În această logică, migrația nu este un proces voluntar și adaptativ, ci o reacție de supraviețuire la marginalizarea sistematică a anumitor categorii sociale. Aceștia sunt constrânși să părăsească mediul de origine nu pentru a-și îmbunătăți situația, ci pentru a scăpa de o realitate socială opresivă, în care accesul la muncă decentă, protecție socială și securitate economică este limitat.

Aplicând această paradigmă asupra contextului Republicii Moldova, se poate observa cum emigrarea masivă a populației apte de muncă este rezultatul unui cumul de factori structurali, care includ:

- salarii scăzute raportate la costurile de trai;
- condiții de muncă instabile sau informale;
- inegalități profunde între mediul urban și rural;
- lipsa unei protecții sociale eficiente pentru angajați;
- corupția și disfuncționalitățile instituționale care subminează încrederea în stat.

Acești factori nu sunt accidente de sistem, ci manifestări ale unui model economic inegal și periferizat, în care forța de muncă din Moldova este „exportată" pentru a susține economia internă prin remitențe. De aceea, migrația este, în această viziune, un efect al exploatării sistemice, în care cetățenii devin resurse mobile într-o economie globală dominată de centre de putere care dictează regulile accesului la muncă, venituri și securitate.

Mai mult, conflictualismul atrage atenția asupra inegalităților între state - între centrul occidental (UE, țările dezvoltate) și periferia estică (cum este cazul Republicii Moldova). În acest context, migrația muncii poate fi interpretată drept o formă de „dumping social", în care lucrătorii din Est sunt valorificați în Occident în condiții precare, adesea sub standardele legale și etice din țările gazdă.

Această abordare permite înțelegerea migrației de revenire ca un fenomen nu întotdeauna voluntar, ci adesea forțat de factori externi (ex. crize sanitare, conflicte, politici restrictive ale țărilor de destinație), iar reintegrarea pe piața muncii din Moldova este la rândul ei marcată de tensiuni structurale și inegalități.

Analiza comparativă a paradigmelor funcționalistă și conflictualistă în explicarea migrației forței de muncă relevă faptul că aceste două perspective oferă lecturi diferite, dar complementare asupra fenomenului.

Din perspectiva funcționalistă, migrația este percepută ca un proces de echilibrare între piețele de muncă, o soluție adaptativă la dezechilibrele demografice și economice dintre țări. Această interpretare oferă o înțelegere macrostructurală coerentă și explică de ce migrația devine o alegere rațională pentru indivizi în căutarea unei vieți mai bune. Totuși, viziunea funcționalistă tinde să idealizeze utilitatea migrației, fără a problematiza impactul său social asupra comunităților de origine și asupra celor mai vulnerabili migranți.

În schimb, paradigma conflictualistă aduce în prim-plan inegalitățile structurale care determină mobilitatea forței de muncă, văzând migrația ca o reacție la marginalizare, lipsa de protecție și presiunea exercitată de sistemele economice dominante. Această perspectivă pune accent pe relațiile de putere, pe poziționarea periferică a Republicii Moldova în economia globală și pe precarizarea muncii ca motor al migrației.

Convergența acestor două paradigme evidențiază faptul că migrația nu este un fenomen unidimensional, ci un proces social complex, cu multiple cauze și implicații. Într-un context marcat de instabilitate economică, declin demografic și transformări globale, migrația forței de muncă trebuie înțeleasă nu doar ca reacție la piața muncii, ci și ca strategie individuală în raport cu inegalitățile sistemice.

CONCLUZII

Migrația forței de muncă din Republica Moldova este un fenomen complex, care nu poate fi explicat unilateral. Compararea paradigmelor funcționalistă și conflictualistă arată că migrația este, simultan, un mecanism de adaptare și un rezultat al inegalității. În timp ce funcționalismul oferă o imagine structurală a dinamicii migratorii, conflictualismul aduce în prim-plan costurile umane și sociale ale acestui proces.

Din perspectivă metodologică, articolul oferă o bază teoretică solidă pentru formularea cadrului analitic al unei cercetări aplicate. În etapa următoare a investigației, integrarea acestor paradigme într-o abordare praxiologică - orientată spre soluții - va permite nu doar explicarea, ci și intervenția în realitatea socială, prin propunerea unor politici publice menite să îmbunătățească condițiile de muncă și să gestioneze mai eficient migrația.

Astfel, studiul de față contribuie la consolidarea fundamentului teoretic al cercetărilor privind migrația de muncă în Republica Moldova și deschide calea unor analize empirice viitoare care să exploreze în profunzime motivațiile, experiențele și aspirațiile migranților moldoveni.

Articolul stabilește un cadru teoretic dublu pentru cercetarea migrației, necesar formulării unor politici praxiologice de intervenție. Următoarea etapă a cercetării doctorale va include analiza empirică a percepțiilor asupra condițiilor de muncă și intențiilor de migrație în rândul populației active din Republica Moldova.

REFERINȚE:

1. UNFPA, Raportul Studiului "Generații și Gen" în Republica Moldova, p 419, disponibil pe https://moldova.unfpa.org/ro/publications/raportul-studiului-genera%C8%9Bii-%C8%99i-gen-%C3%AEn-republica-moldova [accesat 03.06.2025]
2. LEE, E.S. (1966). A Theory of Migration. Demography, 3(1), 47-57. ISSN: 0070-3370, 1533-7790
3. SJAASTAD, L. (1962). "The Costs and Returns of Human Migration" Journal of Political Economy. JSTOR, http://www.jstor.org/stable/1829105. Accessed 7 June 2025.
4. MASSEY, D. S., ARANGO, J., HUGO, G., KOUAOUCI, A., PELLEGRINO, A., & TAYLOR, J. E. (1993). Theories of International Migration: A Review and Appraisal. Population and Development Review, 19(3), 431-466. DOI:10.2307/2938462
5. BASCH, L., GLICK SCHILLER, N., & SZANTON BLANC, C (1994). Blanc Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States". ISBN: 9781003071266
6. BECKER, G.S. (1964). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. University of Chicago Press. ISBN: 0-226-04109-3.

ROLUL SERVICIULUI DE ASISTENȚĂ PARENTALĂ PROFESIONISTĂ ÎN ASIGURAREA UNUI MEDIU FAMILIAL FAVORABIL DEZVOLTĂRII COPIILOR

THE ROLE OF PROFESSIONAL PARENTAL CARE SERVICE IN ENSURING A FAMILY ENVIRONMENT FAVORABLE TO CHILDREN'S DEVELOPMENT

CZU: 364.044.24:316.344.7-053.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.102**

Stela MILICENCO
ORCID: 0000-0001-6996-1182
E-mail: stela.milicenco@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Svetlana MELNIC
ORCID: 0009-0003-6285-3711
E-mail: svetlana.melnic@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article analyzes the role of the professional parental care service in ensuring the well-being of children in risk situations in Ungheni district, emphasizing the institutionalized mechanisms of intervention. The article presents the legal acts that promote the service's regulatory norms, as well as the results of empirical research conducted through sociological interviews with different categories of organizers and beneficiaries of the service. The article contributes to the analysis of the factors that influence the success of professional parental care services and to the identification of aspects that can be created to more effectively support children and families in risk situations.*

Keywords: *professional parental care, family placement, long-term placement, short-term placement, emergency placement, service provider, social service, beneficiary, substitute family.*

INTRODUCERE

Obiectivul sistemului de asistență socială este de a-i sprijini pe cei aflaţi în dificultate să obţină condiţiile necesare unei vieţi decente, ajutându-i totodată să-şi dezvolte propriile abilități pentru o funcţionare socială corespunzătoare. Ajutorul se oferă pentru perioada de timp în care persoanele în situații de risc își pot identifica resursele sociale și economice necesare de a putea duce o viaţă autosuficientă. În situația unor categorii de beneficiari *(copiii care trăiesc într-un mediu familial advers, copiii instituţionalizaţi, minorii cu comportament deviant, tinerii neintegraţi şi cei care au părăsit sistemul instituțiilor rezidențiale, persoanele cu dizabilităţi, persoanele vârstnice neajutorate etc.)* sistemul de asistență socială contribuie, prin serviciile sale specifice, la diminuarea

dificultăților, la integrarea acestora în comunitate, precum și la recăpătarea propriei autonomii.

În context istoric, primele încercări de a ajuta persoanele în situații de risc prin acțiuni de caritate pot fi considerate, de fapt, drept forme primare ale asistenței sociale, acestea fiind desfășurate de instituții religioase și fiind legate de ocrotirea copiilor orfani, a persoanelor sărace, vârstnicilor, văduvelor etc. Merită a fi menționată Legea intitulată sugestiv *„Elisabethan Poor Law"*, aprobată la începutul secolului al XVII-lea în Anglia, care poate fi considerată ca debut instituțional al asistenței sociale. Legea stabilea responsabilitatea parohiilor - în calitate de cele mai mici unități administrative - de a ține la evidență săracii, orfanii, văduvele, persoanele cu dizabilități și de a avea grijă de aceștia. În Lege găsim și o clasificare a persoanelor sărace în câteva categorii, clauze aparte erau destinate procesului de organizare a uceniciei pentru copiii din familii sărace cu vârste cuprinse între 12 și 18 ani pentru a-i învăța o meserie [1, p.126-127]. Ulterior în secolul al XIX-lea, în Marea Britanie, Franța, Germania, SUA apar primele sisteme de asistență socială socială, însă doar de la începutul secolului al XX-lea se poate vorbi despre o dezvoltare a modelelor de intervenție specializată, care au evoluat dintr-o dublă perspectivă:

- *a metodologiei de lucru,* presupunând tranziția de la asistarea cu mijloace clasice a persoanelor în situații de risc - la asistența grupurilor cu risc de marginalizare și comunităților aflate în criză;
- *a dezvoltării abordării centrate pe drepturile omului* prin activități de identificare a unor soluții corespunzătoare de integrare socială într-un mod normal de viață.

Dat fiind că *copiii în situații de risc* reprezintă o categorie socială afectată de diverși factori care le pot compromite bunăstarea, este important să fie analizate soluțiile de intervenție specializată. În conformitate cu datele Ministerului Muncii și Protecției Sociale, în anul 2024 la evidență erau circa 7,9 mii copii aflați în situații de risc, 80% dintre aceștia fiind din mediul rural. Dezagregarea pe grupe de vârstă denotă că 11,5% aveau vârsta de 0-2 ani, fiecare al patrulea copil (24,6%) avea vârsta de 3-6 ani, 52,8% aveau vârsta de 7-15 ani și 11,1% - vârsta de 16-17 ani. Din numărul copiilor aflați în situații de risc, 272 copii erau copii cu dizabilități. Din totalul copiilor în situații de risc, 7,3 mii copii au fost din categoria copiilor neglijați, 324 copii au fost supuși violenței, 120 copii aveau părinții/unicul părinte decedat, 34 copii aveau ambii părinți/unicul părinte care refuză să-și exercite obligațiile părintești privind creșterea și îngrijirea copilului, iar restul copiilor (162 copii) aflându-se în alte situații, precum: lipsirea de îngrijire și supraveghere din partea părinților din cauza absenței acestora la domiciliu din motive necunoscute, copii care trăiesc în stradă, au fugit de acasă sau au fost alungați, copii abandonați de părinți, copii victime ale infracțiunilor și copii în cazul cărora în privința părinților/unicului părinte a fost instituită o măsură de ocrotire judiciară etc. [2].

Este important să menționăm, că un copil aflat în situație de risc este identificat pe baza unei evaluări complexe care atestă existența uneia sau a mai multor situații prevăzute în ***Legea nr.140 din 14.06.2013 Privind protecția specială a copiilor aflați***

în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.167-172 din 02.08.2013. Astfel, conform art.8 al legii, categoriile de copii aflați în situație de risc sunt următoarele: copiii supuși violenței; neglijaţi; copiii care practică vagabondajul, cerşitul, prostituţia; copiii lipsiți de îngrijire şi supraveghere din partea părinţilor din cauza absenţei acestora de la domiciliu din motive necunoscute; părinții copiilor au decedat; copiii care trăiesc în stradă, au fugit ori au fost alungaţi de acasă; părinţii copiilor refuză să-şi exercite obligațiile părinteşti privind creşterea şi îngrijirea copilului; copiii abandonaţi de părinţi; în privința unuia dintre părinții copilului este instituită o măsură de ocrotire judiciară; copiii victime ale infracţiunilor; copiii expuși riscului de a comite infracțiuni sau se află în conflict cu legea; copiii străini sau apatrizi care au intrat pe teritoriul Republicii Moldova fără a fi însoțiți de o persoană adultă care să fie responsabilă pentru ei prin lege sau au fost lăsați pe teritoriul Republicii Moldova fără un act juridic *(categoria respectivă a fost recent inclusă în Lege și a intrat în vigoare la 16.01.25)* [3].

Sistemele moderne de asistență socială a copiilor în situații de risc au evoluat spre modele fundamentate pe respectarea drepturilor copilului, fiind reglementate diverse modele de servicii sociale pentru copil și familie, precum și servicii sociale de îngrijire alternativă. Unul dintre aceste servicii este ***Asistența parentală profesionistă*** (APP), care reprezintă *un serviciu social specializat, oferind copiilor îngrijire familială substitutivă în familia unui asistent parental profesionist.* Necesitatea de dezvoltare a serviciului respectiv este stipulată și în documente strategice, printre care vom menționa ***Programul național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026*** și ***Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia***. În Obiectivul specific 3.1. se specifică expres necesitatea de „Consolidare a capacităților părinților și familiilor pentru creșterea și îngrijirea copilului, astfel încât accesul la *servicii și programe de educație parentală acreditate să fie asigurat pentru cel puțin 500* de beneficiari până în anul 2026". În aceeași ordine de idei, Obiectivul specific 3.3. stipulează dezideratul de „*Consolidare a serviciilor de îngrijire alternativă de tip familial* și asigurare a disponibilității și accesibilității acestora pentru fiecare copil, la necesitate, în vederea asigurării unui volum al cheltuielilor alocate în bugetele locale pentru serviciile de îngrijire alternativă de tip familial de 170 mil. lei în 2026 față de 85 mil. lei în 2020 și a creșterii ponderii copiilor în servicii de plasament de tip familial de la 83,4% la 95% în aceeași perioadă"[4].

Conform informațiile MMPS în anul 2024 în Republica Moldova erau angajați 398 de asistenți parentali profesioniști, care aveau în grija lor 785 de copii. Dintre aceștia, cei mai mulți (667 de copii) erau plasați în familii din mediul rural, iar 118 locuiau în mediul urban.

MATERIAL ȘI METODĂ

Articolul a fost realizat prin aplicarea metodei de documentare, fiind supuse analizei publicațiile cercetătorilor care au contribuții teoretice și aplicative în domeniu. Neam propus ***să analizăm particularitățile serviciului de APP prin evidențierea rolului serviciului în asigurarea unui mediu familial,*** realizând studiul în cadrul unei localități

concrete - raionul Ungheni. În acest scop am aplicat metoda *interviului semistructurat* cu asistenții sociali responsabili de copiii din cadrul Serviciului APP, cu șefii serviciului APP, cu asistenții parentali profesioniști și cu copii beneficiari a serviciului, am *analizat informațiile statistice* și *legislația* respectivă.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În Republica Moldova, serviciul de APP are ca scop principal de a oferi copilului îngrijire într-un mediu familial substitutiv pentru o perioadă determinată de timp, asigurarea unui mediu familial stabil și sănătos pentru copiii aflați în dificultate prin intermediul unor persoane speciale pregătite - asistenții parentali profesioniști. Conform ***Regulamentului-cadru cu privire la organizarea şi funcţionarea Serviciului de APP şi a standardelor minime de calitate*** [5], asistentul parental profesionist este un specialist care preia responsabilitatea de a îngriji copilul, având în vedere atât nevoile sale fizice, cât și cele emoționale. Scopul serviciului este de a oferi copilului îngrijire într-un mediu familial substitutiv pentru o perioadă determinată de timp, totodată, pornind de la acest scopul, mai adăugăm și alte obiective pe care le promovează serviciul: *protecția și bunăstarea copilului; reintegrarea în familie, dacă e posibil; prevenirea instituționalizării; promovarea dezvoltării sănătoase a copilului.*

În conformitate cu stipulările Regulamentului-cadru, pot fi implementate câteva tipuri de plasament, respectiv:

- *plasament de urgenţă* - plasamentul în familia asistentului parental profesionist a copilului a cărui viaţă sau sănătate se află în pericol iminent, indiferent de mediul în care acesta se află, pentru o perioadă de pînă la 72 de ore, care poate fi extins, însă nu trebuie să depăşească 45 de zile. Pentru raionul Ungheni este cea mai răspândită formă de plasament (*,,Deși cu familia biologică, care beneficiază de serviciul sprijin familial sunt implementate acțiuni de menținere a copiilor în familie, apar situații în care copiii sunt expuși unui risc iminent de neglijență sau abuz, ceea ce justifică un plasament de urgentă"* (Specialist_1));
- *plasament de scurtă durată* - plasamentul planificat al copilului în familia asistentului parental profesionist pentru o perioadă determinată de timp, dar nu mai mult de 12 luni, în perspectiva (re)integrării copilului în familia biologică sau extinsă sau în perspectiva adopţiei acestuia;
- *plasament de lungă durată* - plasamentul planificat în familia asistentului parental profesionist pentru o perioadă care poate dura de la 1 an pînă la atingerea de către copil a vârstei de 18 ani, iar în cazul în care acesta îşi continuă studiile în liceu, pînă la finalizarea studiilor liceale, dacă nu este posibilă (re)integrarea copilului în familia biologică sau extinsă şi dacă APP reprezintă cea mai adecvată formă de protecţie pe termen lung, ținând cont de necesităţile de asistenţă şi dezvoltare ale copilului, precum şi de perspectiva integrării sociale ulterioare a acestuia;

- *plasament de răgaz* - plasamentul copilului în familia asistentului parental profesionist pentru o perioadă care nu va depăși cumulativ 45 de zile calendaristice pe an, pentru a oferi părinților sau persoanelor în îngrijirea cărora se află acesta posibilitatea de a se recupera [5].

În raionul Ungheni serviciul APP a fost lansat la începutul anului 2003, atunci existând doar 6 copii în familia a 3 asistenți parentali profesioniști. Actualmente în cadrul serviciului din Ungheni activează 2 șefi ai serviciului pentru 33 de asistenți parentali profesioniști, 4 asistenți sociali responsabili de serviciu. Analiza datelor statistice privind plasamentele în serviciul APP în Ungheni menționăm, că în anul 2020 au fost înregistrați 29 de copii noi în plasament, în anul 2021 - 30 copii, în anul 2022 - 55 copii, în anul 2023 - 43 copii, în anul 2024 - 38 copii, iar în primele 3 luni ale anului 2025 au fost deja plasați 19 copii. Distribuția pe grupe de vârstă denotă prevalența copiilor de 7-15 ani, numărul copiilor mici (0-6 ani) fiind relativ constant, dar modest. Explicația rezidă în faptul, că copiii cu vârsta de 7-15 ani sunt deja școlarizați și pot fi mai ușor integrați într-un mediu familial substituiți, dar și asistenți parentali profesioniști au o experiență mai mare de lucru cu această categorie de vârstă.

Prestatorul de serviciu dispune de o procedura de evaluare a solicitantului la funcția de asistent parental profesionist. Recrutarea și evaluarea este efectuată de către managerul serviciului împreună cu psihologul, dar inițial prestatorul de serviciu oferă solicitantului la funcția de asistent parental profesionist informații cu privire la scopul, obiectivele și activitățile serviciului, procesul și criteriile de evaluare, calitățile personale și profesionale solicitate, precum și facilitățile disponibile, salarizarea, procedura de recurs, iar acesta, la rândul său, depune în scris la prestatorul de serviciu o cerere pentru solicitarea funcției de asistent parental profesionist. La fel, în mod obligatoriu, până la aprobare persoana care a depus cerere ca sa fie angajat ca asistent parental profesionist urmează un curs de instruire cu durata de 50 de ore, care este organizat de către prestatorul de serviciu în baza curriculumului aprobat de MMPS, destul de apreciat de persoanele intervievate (*„După participarea la cursul de instruire am înțeles, că deși îmi părea că știu cum să am grijă de un copil, am aflat multe informații despre copiii neglijați, problemele lor și cum se pot comporta, și folosesc cele învățate în lucru cu copii”* (APP_2)).

Activitatea persoanelor care au fost atestate în calitate de asistent parental profesionist se desfășoară în baza unui contract individual de muncă și a unei fișe de post. Comisia pentru protecția copilului în dificultate poate decide aprobarea, reaprobarea sau suspendarea *„atestatului”* sau a actului confirmativ de asistent parental profesionist, în cazul în care nu sunt îndeplinite condițiile prevăzute de reglementările legale și de responsabilitățile asumate ca angajat (*„A fost o frică de la începutul învățării meseriei de APP, care deși este asemănătoare cu lucrul unui părinte, dar documentul care m-a admis ca angajat îl consider o mare realizare pentru mine, este o certificare a competențelor mele”* (APP_1)).

Totodată, prestatorul de serviciu este structura care asigură și evaluarea necesităților de asistență și dezvoltare a copilului care urmează să fie plasat în serviciu, implicând

asistentul social din serviciu, psihologul, specialistul în protecția drepturilor copilului, asistentul social comunitar, ș.a. Din afirmațiile unui copil intervievat: *,, ... până sa am plecat sa trăiesc în familia X, am fost la o adunare, unde am fost ascultat și am povestit cum e la mine, ce vreau, am desenat, m-am jucat"* (Beneficiar_APP_2). Etapa de evaluare este susținută și etapa de potrivire, care este considerată de specialiștii intervievați una dintre cele mai importante (*,,Potrivirea teoretică în cadrul serviciului de APP reprezintă o etapă esențială în procesul de plasament, deoarece permite identificarea celei mai potrivite relaționări între copil și familia substitutivă"* (Specialist_2)).

Un rol aparte îi revine asistentului social prin oferirea consilierii personalizate atât copilului, cât și asistentului parental profesionist și familiei acestuia, cu scopul de a asigura:

- *sprijinirea procesului de integrare a copilului în familia parentală profesionistă* (*,,Primesc sprijin suficient din partea responsabililor serviciului APP, colaborez frecvent cu ei*" (APP_ 3));
- *coordonează managementului de caz:* asistentul social este responsabil de gestionarea cazului copilului pe tot parcursul plasamentului, el asigură convocarea echipei multidisciplinare, revizuirea periodică a planului individual de asistență, luarea deciziilor în interesul superior al copilului, pregătirea pentru reintegrarea copilului în familie, adopție sau alte forme de protecție;
- *colaborează cu alte instituții și profesioniști*, cu școala, medicul de familie, psihologul, specialiștii din cadrul STAS, precum și cu instanțele de judecată, dacă este cazul;
- *menține legătura cu familia biologică, dacă este cazul*;
- *documentează și raportează* despre evoluția copilului, păstrează evidența completă a tuturor documentelor și informațiilor relevante privind copilul.

Analizând ***provocările*** cu care se confruntă asistentul social au fost identificate următoarele: volumul mare de cazuri gestionate; complexitatea problemelor psihoemoționale ale copiilor; comportamentele deviante a unor copii; dificultăți în colaborarea cu familia biologică/extinsă, ș.a.

CONCLUZII

În concluzie menționăm, că copiii plasați în familiile de APP beneficiază, în mod evident, de relații afective stabile, de un climat emoțional favorabil și de un grad mai înalt de personalizare a îngrijirii (*,,Mama (asistentul parental profesionist) mă ajută, se joacă cu mine, ne ducem împreună la cumpărături și alegem ce am nevoie, este bună"* (Beneficiar APP_2)). Plasamentul într-o familie de tip APP oferă copilului oportunitatea de a se simți parte a unui nucleu familial, ceea ce stimulează formarea atașamentului și dezvoltarea competențelor sociale.

În rezultatul cercetării propunem un șir de *recomandări* în vederea eficientizării funcționalității serviciului de APP, după cum urmează:

- formarea continuă a asistenților parentali profesioniști pentru a face față complexității tot mai mari a cazurilor de risc;
- consolidarea serviciilor de sprijin conexe, colaborarea intersectorială;
- desfășurarea unor campanii de informare publică și educație civică pentru reducerea stereotipurilor și discriminării față de copiii plasați în sistemul APP;
- acces la servicii de sprijin pentru asistenții parentali profesioniști prin crearea unor grupuri de suport emoțional și supervizare la nivel local, care să și să prevină epuizarea acestora.

REFERINȚE:

1. ZAMFIR, E. Asistenţa socială faţă în faţă cu societatea riscurilor din perspectiva politicilor sociale europene. În: Revista Calitatea vieții, București: ICCV, Vol.23, nr.2, 2012. Online ISSN 1844-5292.
2. BNS. Situaţia copiilor în Republica Moldova în anul 2024. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro/situatia-copiilor-in-republica-moldova-in-anul-2024-9578_61802.html (Accesat la 19.06.2025).
3. Legea nr.140 din 14.06.2013 Privind protecţia specială a copiilor aflaţi în situaţie de risc şi a copiilor separaţi de părinţi, publicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr.167-172 din 02.08.2013. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=146836&lang=ro# (Accesat la 18.06.2025).
4. Programul național pentru protecția copilului pe anii 2022-2026 și Planul de acțiuni pentru implementarea acestuia, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.347 din 01.06.2022 şi publicate în Monitorul Oficial nr.194-200. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=145280&lang=ro# (Accesat la 21.06.2025).
5. Regulamentul-cadru cu privire la organizarea şi funcţionarea Serviciului de asistenţă parentală profesionistă şi a standardelor minime de calitate, aprobate prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.760 din 17.09.2014, publicat în Monitorul Oficial nr.282-289 din 26.09.2014. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=142682&lang=ro# (Accesat la 22.06.2025).

INEGALITĂȚI SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLODOVA: ASPECTE PSIHO SOCIALE

SOCIAL INEQUALITIES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS

CZU: 364.144(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.103**

Angela MOCANU
ORCID: 0000-0002-9996-7478
E-mail: aiasinsky@gmail.com
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *For a long period of time, the problem of sustainable development remains a very ongoing one both globally and within each individual country. Every country looks forward to having lasting societal resilience, not rapid socioeconomic development that could have unpredictable repercussions. In order to achieve it, first of all, there is a need for a detailed conceptualization of the notion of social resilience, which would include all spheres of social-economic life. The current transformation trends can only have a resilient finality for society if reforms are made in the field of the education system. In this context, we would like to mention the high mobility of capital and labor and the high competition; accelerating the pace of development of society, which results in the need to prepare people for life in a rapidly changing society; the transition to a post-industrial information society, where intercultural interaction expands significantly. In such conditions, the education system is the main link that would help citizens to adapt to the demands of the new information society.*

Keywords*: education, social stratification, social mobility, social resilience.*

Abordarea multidisciplinară şi multidimensională a structurii şi stratificării sociale este predominantă în literatura de specialitate, fiind utilizați diferiţi indicatori de măsurare: ocupaţia, sursa de venit, gradul de bunăstare al gospodăriei, averea [3], gradul de control asupra resurselor economice [11], gradul de securitate al serviciului deţinut, posibilităţile de promovare, gradul de control asupra procesului muncii [4], care rezultă într-o stratificare de ordin economic a populaţiei. Alţi autori dezvoltă un curent oarecum complementar celui anterior prezentat, prin utilizarea unor indicatori precum capitalul cultural [10] şi stilurile de viaţă [2], care rezultă, mai degrabă, într-o stratificare de ordin cultural.

În Republica Moldova, anumite aspecte ale stratificării sociale a populaţiei care s-au produs în urma schimbării relaţiilor de proprietate şi-au găsit reflectare în lucrările sociologilor A. Timuş, G. Entelis, N. Ţurcanu, politologilor şi filosofilor A. Roşca, P. Varzari, A. Zavtur, Cl. Zavtur, A. Pascaru, V. Moşneaga, V.Saca şi alţii. În plan sociologic, atenţia cercetătorilor a fost focusată pe relevarea problemelor sociale cauzate de reformele din societate şi necesitatea perfecționării politicii sociale.

Cercetătorii în domeniu evidențiază trei forme ale stratificării sociale: stratificarea economică (nivelul de venit al indivizilor), stratificarea politică (accesul indivizilor la puterea politică), stratificarea profesională (diferențierea populației în funcție de tipul activității, ocupației, profesiei.) Munca se divizează în fizică și intelectuală. De asemenea, stratificarea profesională se manifestă în funcție de ierarhia grupurilor profesionale de bază (stratificarea interprofesională) și clasificarea din interiorul fiecărei clase profesionale (stratificarea intraprofesională), unde criteriul de bază este prestigiul profesiei.

În acest studiu ne-am propus să analizăm rolul factorilor socio-demografici asupra coeziunii sociale, care sunt factorii ce influențează asupra mobilității sociale, cu care clasă se autoidentifică respondenții și care sunt factorii ce determină autoidentificarea. În calitate de material empiric am utilizat rezultatele cercetării calitative realizate de către Centrul Sociologie şi Psihologie Socială pe parcursul mai multor ani. De asemenea, au fost utilizate și rezultatele cercetării efectuate de CBS-AXA în anul 2024 pe un eșantion de 1603 respondenți, datele statistice oferite de către Departamentul Național de Statistică. La realizarea lucrării a fost utilizată şi metoda comparativă.

Analizând rezultatele investigațiilor, putem spune că respondenții oferă o interpretare multidimensională a stratificării sociale. Ei se autopoziționează în ierarhia socială de cele mai dese ori undeva la mijloc, dacă au studii medii complete și incomplete, iar respondenții cu studii superioare consideră că fac parte din stratul superior. Drept criteriu de bază în ierarhizarea socială ei invocă prestigiul ocupației pe care o au sau au avut-o ei comparativ cu alte persoane din localitatea lor.

Educația este considerată drept unul din mijloacele de egalizare a societății. Nu putem afirma cu certitudine că doar acest factor în sine este determinant în ocuparea de către individ a unei poziții în ierarhia socială, însă nivelul de educație a populației are implicaţii majore asupra configuraţiei şi evoluţiei structurii sociale. Școala poate fi considerată un instrument de dezvoltare economică, un dispozitiv de alocare a statusurilor sociale, o instanță de socializare, o întreprindere de transmitere a cunoștințelor și culturii. Din punct de vedere istoric și geografic, se observă mari variații ale modului în care sociologii au definit și tratat problemele abordate. La începutul sec. XX, E. Durkheim a studiat geneza sistemului de învățământ, evoluția conținutului disciplinelor și formele de organizare. În a doua jumătate a sec. XX, în Europa au fost lansate marile anchete cantitative, menite să studieze problemele existente în sistemul de învățământ [5, p. 62]. Așa dar, în plan teoretic, studiile ar trebui să asigure posibilitatea mobilității ascendente în ierarhia socială. În ce măsură reușește acest lucru este discutabil. Încă P. Sorokin [12] în lucrările sale analiza accesul populației la studiile medii și universitare. Studii, menționa autorul, obțin mulți, însă din cauza concurenței puțini sunt acei care își găsesc un loc potrivit de muncă, astfel poate fi explicată creșterea infracționalității.

Datele empirice ale cercetării noastre denotă următoarele în acest sens: respondenții cu studii medii și superioare consideră calitățile personale și calitatea

muncii îndeplinită drept un criteriu de împărțire a claselor sociale. Cei fără de studii și șomerii consideră că anume studiile de cele mai dese ori sunt principiul de bază al stratificării sociale, oportunitatea de a se situa pe o treaptă socială ierarhic superioară, de a fi ,,stăpâni pe situația lor și a celor din jur".

Autopoziționarea socială. Deși se bazează pe criteriile subiective ale respondenților de percepere a locului lor în societate, totuși ne oferă o informație prețioasă în acest sens. Totodată, ne-a interesat și posibilitatea de mobilitate socială a populației, chiar dacă este determinată doar în baza criteriilor subiective. Respondenților li s-a oferit o scară ierarhică de la unu la zece, fiind rugați să se regăsească atât pe sine, cât și familia în care au crescut.

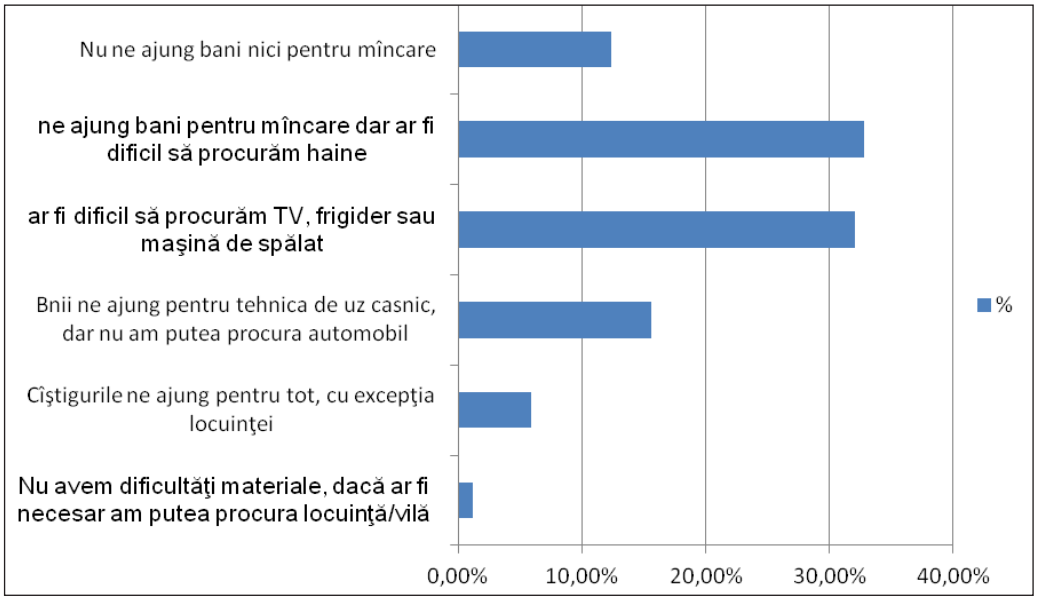
Tabelul 1. Autopoziționarea socială a respondenților

	Clasa medie de sus	**Clasa medie nucleu**	**Clasa medie de jos**	**Clasa de jos**
Dvs. personal unde v-ați situa pe scara indicată	11, 9	27,3	42,6	18,2
Unde s-ar situa familia în care ați crescut	13	27	37,3	22,7

Sursa: elaborat de autor.

După cum putem vedea din Tabelul 1, majoritatea și marea majoritate a respondenților se autoidentifică cu clasa medie nucleu și clasa medie de jos. Circa fiecare a zecea persoană consideră că face parte din clasa medie de sus. Ținem să menționăm că studiile nu influențează asupra optimismului identificării sociale: atât respondenții cu studii superioare (19%), cât și cei cu studii gimnaziale (17%). Deci, este aproape egală cu numărul celor care consideră că fac parte din clasa medie de sus. Analizând rezultatele cercetării, observăm că nu putem vorbi despre o mobilitate socială. Circa 12% din respondenți se autoidentifică cu clasa medie de sus, 27% din cu clasa medie nucleu. Procentul rămâne practic neschimbat și pentru familiile în care au crescut respondenții: 13% consideră că făceau parte din clasa medie de sus și 27% - clasa medie nucleu. Un mic trend pozitiv se atestă la clasa de jos: 22,7% au atribuit la această categorie socială familia în care au crescut și doar 18,2% respondenți consideră că fac parte din această clasă la momentul actual. Asupra mobilității sociale nu influențează nici zona de reședință, atât la sate, cât și la orașe, observăm o perpetuare a clasei din care făceau parte familiile în care au crescut respondenții și cele actuale ale subiecților chestionați.

Tabelul 2. Nivelul de venit al populaţiei

Sursa: CBS-AXA/TNS BBSS reprezentative în Moldova, 2024.

Sunt interesante rezultatele cercetării realizate de către compania CBS-AXA, unde respondenții se raportează la un grup social sau altul în funcție de capacitățile lor de cumpărare. În chestionar, la capitolul stratificare socială, respondenţilor le-au fost adresate două întrebări: în prima întrebare respondenţii au fost rugaţi să indice stratul social cu care se identifică, propunându-li-se o scală din şase trepte, în cea de-a doua întrebare, tot pe o scală din şase trepte, au fost incluse capacităţile financiare pentru fiecare treaptă.

Tabelul 3. Poziţionarea socială a respondenţilor în funcţie de venit

Straturile sociale	**%**	**Starea materială a familiei**	**%**
Oameni foarte bogaţi care au tot ce le trebuie fără restricţii de consum (grupul social superior)	**0,7**	Nu avem dificultăţi materiale, dacă ar fi necesar am putea procura locuinţă	**1,2**
Oameni înstăriţi care nu-şi permit procurarea lucrurilor luxoase (grupul social de sus)	**3,0**	Câștigurile ne ajung pentru tot, cu excepţia locuinţei	**5,9**
Oameni nu prea înstăriţi, nevoiţi să facă economii (grupul social de mijloc)	**52,6**	Banii ne ajung pentru tehnica de uz casnic, dar nu am putea procura automobil	**15,6**

Oameni prost asiguraţi care duc lipsa celor necesare (primul grup social de jos)	**24,4**	Ar fi dificil să procurăm frigider, tv, maşină de spălat	**32,1**
Oameni săraci care se află la limita sărăciei (al doilea grup social de jos)	**14,1**	Ne ajung bani pentru mancare, dar ar fi dificil să procurăm haine	**32,8**
Oameni foarte săraci (grupul social cel mai de jos)	**5,2**	Nu ne ajung bani nici pentru mancare	**12,4**

Sursa: CBS-AXA/TNS BBSS reprezentative în Moldova, 2024.

Într-un sistem de straturi profesia este criteriul esențial de clasificare. Bazându-se pe teoria stratificării, mobilitatea oferă informații parțiale despre schimbarea socială, deoarece acestea se petrec între poziții sociale prestabilite. Apare întrebarea: *Care sunt factorii care îi determină pe indivizi să aleagă o profesie sau alta?* Răspunsul a fost găsit în cadrul cercetărilor cantitative realizate în anii `60 ai secolului trecut în Franța. În calitate de variabile s-au prefigurat studiile părinților și nivelul de venit al familiei din care provenea elevul. Cu alte cuvinte, mediul social primar este determinant în alegerea traiectoriei de viață a individului.

Conform rezultatelor cercetării, studiile și statusul ocupațional al părinților influențează asupra profesiei și statusului ocupațional al copiilor.

Tabelul 3. Statusul ocupațional al respondenților comparativ cu cel al părinților, %

	Statusul ocupațional al tatălui	Statusul ocupațional al mamei
Considerabil mai înalt	24,5	28,7
Într-o anumită măsură mai înalt	30,9	32,1
La fel	25,3	23,8
Într-o anumită măsură mai jos	9,1	6,4
Considerabil mai jos	4,0	4,7
Nu cunosc statusul ocupațional al tatălui/mamei	6,3	4,2

Sursa: elaborat de autor.

Conform datelor din *tabelul 3*, circa 1/3 din respondenți consideră că statusul lor ocupațional este ”considerabil mai înalt” și ”într-o anumită măsură mai înalt” decât al părinților. În acest context se evidențiază faptul că statusul ocupațional al respondenților este mai înalt decât cel al mamei: 28,7% - considerabil mai înalt și 32,1% - într-o anumită măsură mai înalt. Tendința se păstrează și atunci când respondenții afirmă că au status profesional mai jos: este mai mic numărul celor care consideră că au un status profesional mai jos decât cel al mamei. Acest lucru ar putea fi explicat prin faptul că o

bună parte din populația feminină își dedică activitatea sa vieții de familie în detrimentul celei profesionale. Fiecare al doilea respondent are un status ocupațional mai înalt decât cel al părinților săi.

În cadrul cercetării , respondenților le-a fost adresată următoarea întrebare: *Dacă ne gândim la studii, ocupația Dvs. și felul în care trăiți, comparativ cu alte persoane din Moldova, Dvs. considerați că*: ați obținut ce trebuie să vă aparțină după merit – 25%, ați obținut chiar mai mult decât ar trebui să vă aparțină după merit – 6%, ați obținut mai puțin decât ați merita – 41%, ați obținut cu mult mai puțin decât ați merita – 16%. Mai mult de jumătate din respondenți (56%) susțin că "au obținut mai puțin sau mult mai puțin" decât ar merita, adică populația nu este mulțumită de realizările sale la moment. Evident că aceasta este o problemă importantă pentru întreaga societate și noi în cadrul cercetării ne-am propus să studiem mai profund acest fenomen prin prisma eforturilor depuse de respondenți pe parcursul autoafirmării sale profesionale.

Cercetătorii în domeniu apreciază că, în ultimele decenii, a avut loc o creştere considerabilă a nivelului de educaţie a populaţiei. În Germania, spre exemplu, conform raportului Institutului de Economie Germană, scade dependența nivelului de studii al copiilor de statusul social al părinților [14]. În societăţile occidentale, 70-80% dintr-o generaţie finalizează învăţământul mediu şi mai mult de jumătate dintre aceştia îşi continuă studiile într-o formă de învăţământ superior, în timp ce numărul poziţiei intermediare şi înalte din cadrul ierarhiei sociale a evoluat mult mai lent. Astfel, o parte importantă a absolvenţilor de învăţământ mediu, dar şi superior, trebuie să ocupe poziţii sociale aflate sub nivelul lor de pregătire, fapt care duce la sentimente de frustrare, neîncredere în şcoală [7, p.152].

O componentă foarte importantă în activitatea profesională sunt condițiile de muncă. Conform rezultatelor cercetării pe care am efectuat-o, condițiile de muncă depind de mediul de reședință al respondenților. Pentru persoanele cu nivel mediu sau superior de studii din mediul urban condițiile de muncă sunt foarte bune: dispun de tehnica necesară, servicii comunale calitative etc. Altfel stau lucrurile în mediul rural: lipsesc mijloacele tehnice necesare pentru ca angajații să-și îndeplinească calitativ și eficient obligațiunile de serviciu, de exemplu, un medic de familie este responsabil de sănătatea locuitorilor a mai multor sate (uneori 6-7 localități), și aceasta în condiţiile în care nu le este oferit transport de serviciu, fiind nevoiți să se deplaseze cu bicicleta. Problema transportului încearcă să o depășească și polițiștii din localitățile rurale, care uneori sunt dispuși să utilizeze transportul propriu în interes de serviciu, solicitând doar să li se ofere combustibil pentru a se deplasa în teritoriu.

Tinerii angajați în câmpul muncii (18-29 ani), indiferent de tipul localității în care locuiesc, nu prea sunt mulțumiți de condițiile de muncă. Doar aproximativ o treime din respondenți afirmă că condițiile de muncă sunt acceptabile. Toți respondenții din această categorie de vârstă sunt solidari în ceea ce privește remunerarea: consideră că salariile sunt mici la locurile lor de muncă. Tot ei afirmă că sunt nevoiți să lucreze mai mult decât prevede funcția lor și nu au susținere din partea colegilor mai în vârstă sau a managerilor.

Experienţa de muncă. Asupra vechimii de muncă influențează nivelul studiilor și mediul de reședință. Persoanele cu studii superioare din mediul urban au un stagiu de muncă mai redus decât persoanele cu studii similare din localitățile rurale. În schimb, pentru majoritatea respondenților cu nivel redus de educație, poziții sociale joase mediul de reședință nu are influență asupra stagiului de muncă. Atât în mediul urban, cât și în cel rural activează mai puțin de cinci ani la actualul loc de muncă.

O mare parte din respondenții tineri (18-29 ani) din mediul urban nu sunt angajați în câmpul muncii, pentru cei angajați experiența la actualul loc de muncă constituie în mediu 1,5 ani. Foarte mulți tineri nu se pot angaja legal la serviciu iar pentru a soluționa cumva problema materială se angajează sezonier la lucru, de cele mai dese ori vara, sau își ajută părinții la locurile lor de muncă. De menționat că, pentru această categorie de respondenți în mediul rural lipsesc răspunsurile, fapt ce ne-ar permite să presupunem lipsa sau prezența într-un număr foarte redus a tinerilor în localitățile rurale.

Condițiile de muncă sunt acceptabile pentru majoritatea respondenților trecuți de vârsta tinereții, fie din cauza lipsei locurilor de muncă, fie din cauza vârstei sau a stării sănătății. Tinerii din mediul urban dar şi cei din mediul rural încă nu se pot expune în acest sens, fie că au puțin timp de când activează la actualul lor post de lucru, fie că sunt în căutarea altor oportunități, sau intenționează să plece peste hotare. Putem spune chiar că participanții la discuție au exprimat o resemnare în acest sens, spunând că oricum nu pot schimba nimic, în altă parte este/poate fi și mai rău. De menționat și faptul că nivelul studiilor puțin influențează sau nu influențează deloc asupra gradului de mulţumire de locul și condițiile de muncă. Practic toți au invocat drept principalul neajuns al locului de muncă salariul mic.

REFERINȚE:

1. BERNHEIM, B „The Vanishing Nest Egg: Reflection on Saving in America”, Century Foundation, New York ,1991
2. COMȘA, M. Stiluri de viață în România. Cluj: Presa Universitară Clujeană, 2006.
3. GIDDENS, A. Sociologie. București: All, 2010.
4. ERIKSON, R., GOLDTHROPE, J. The constant flux: a study of class mobility in industrial societes. Oxford: Clarendon, 1992.
5. FERREOL, G. Dicționar de sociologie. Iași: Polirom, 1998, p. 62.
6. JECAN, D. & POP, C. *Education and occupation for five generations in Romania: A Sequential analysis of cohort status consistency*, Universitatea Babeș Bolyai, Studia Sociologia, LVII, 1, 61-81, 2012
7. LARIONESCU, M. Constituirea clasei mijlocii în România. Bucureşti: Editura Economica, 2007.
8. MILLS, C. W. „The power elite”, Oxford University press, New York, 1957.

9. Raport de stare a ţării. Republica Moldova. Expert-Grup, Centru Analitic Independent. Chişinău 2017, p.24, 31.
10. SWRTZ, D. Culture and Power: the sociology of Pierre Bourdieu. London, 1997.
11. WRIGHT, E. Class Counts. Comparative studies in class Analysis. Cambridge: University Press, 1997.
12. СОРОКИН, П. «Человек. Цивилизация. Общество». Москва, Политиздат, 1992.
13. ВЕБЕР, М. «Избранное. Образ общества» Москва, Центр Гуманитарных инициатив, 2018
14. www.dw.com .

MECANISME COMUNITARE DE REZILIENȚĂ SOCIALĂ ÎN FAȚA CRIZELOR DIN REPUBLICA MOLDOVA

COMMUNITY MECHANISMS OF SOCIAL RESILIENCE IN THE FACE OF CRISES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

CZU: 316.42(478):303.022 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.104**

Victor MOCANU
ORCID: 0000-0002-9967-9097
e-mail:atitudinemd@gmail.com
Universitare de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Ion MOCANU
ORCID: 0000-0001-6423-0567
E-mail: mocanu.i@gmail.com
Universitare de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article explores the mechanisms that support social resilience within communities of the Republic of Moldova in the context of ongoing social, economic, and political crises. Based on a qualitative research conducted in various regions of the Republic of Moldova, the study identifies key factors contributing to the adaptive capacities of individuals and communities, such as education, civic engagement, social capital, and local solidarity networks. The research highlights the diversity of local reactions to systemic challenges, underlining the importance of context-sensitive strategies for strengthening social cohesion and community resilience. By integrating theoretical insights with empirical evidence, the study offers policy recommendations aimed at enhancing institutional support for vulnerable populations and reinforcing community-based initiatives.*

Keywords: *community mechanisms; crisis adaptation; qualitative research; social capital; social resilience.*

INTRODUCERE

În ultimii ani, conceptul „reziliență socială” a obținut o amplă vizibilitate nu doar în domeniul sociologiei, dar și în cadrul altor științe sociale, devenind un important instrument de cercetare a modului în care indivizii, grupurile și comunitățile reacționează și se adaptează în fața șocurilor și incertitudinilor. Fiind inițial asociat cu domeniile ecologiei și psihologiei, termenul a fost preluat și extins în sociologie pentru a descrie capacitatea colectivităților umane de a face față adversităților, de a menține funcționarea socială și de a genera mecanisme adaptive care favorizează continuitatea și transformarea [1].

În literatura de specialitate, reziliența este adesea conceptualizată fie ca o trăsătură individuală (capacitatea de a face față situațiilor de criză) [2], fie ca o condiție rezultată a contextului social, instituțional, economic, care permit unui individ sau comunități să depășească cu succes astfel de circumstanțe [3]. Acest studiu va aborda reziliența ca

un proces social construit, dependent de dinamismul capitalului social, disponibilitatea resurselor și capacitatea de mobilizare a comunității.

Pentru Republicii Moldova, problema rezilienței sociale devine foarte relevantă, din cauza faptului că este un stat aflat într-o tranziție prelungită, marcată de: instabilitate economică, instituții fragile, polarizare politică și un grad scăzut de încredere în autoritățile publice, ceea ce rezultă într-un nivel înalt de migrație. Migrația a lăsat, pe de o parte, goluri structurale în comunități la nivel local, dar a creat, pe de altă parte, forme mai noi de solidaritate. Pe de o parte, slăbiciunea instituțională a statului a redus capacitatea de intervenție în momente de criză, dar, pe de altă parte, a stimulat forme alternative de autoorganizare comunitară. Acești factori contribuie la o vulnerabilitate socială structurală, dar și la apariția unor forme informale de reziliență comunitară. Ambivalența dată este esențială în analiza rezilienței sociale locale.

În acest articol ne-am stabilit obiectivul de a explora modul în care reziliența socială se exprimă în Republica Moldova. Dorim să identificăm factorii favorizanți și inhibitori ai rezilienței, precum și modul în care rezultatele cercetării pot fi utilizate în formularea politicilor publice. Studiul va încerca să răspundă la următoarele întrebări: Care sunt principalele surse de reziliență identificate la nivel local?; Cum percep indivizii și comunitățile capacitatea de adaptare și transformare în fața provocărilor?; Ce rol joacă capitalul uman, coeziunea socială și încrederea instituțională în configurarea rezilienței? Respectiv, articolul se bazează pe cercetările calitative întreprinse în mai multe regiuni ale țării, care au inclus interviuri, focus-grupuri și observație participativă. Aceste date ajută la oferirea unei înțelegeri nuanțate a mecanismelor de adaptare și rezistență la crizele sociale și economice.

În continuare vom prezenta cadrul teoretic, metodologia utilizată, rezultatele obținute, urmate de o serie de concluzii și recomandări pentru politici sociale și dezvoltare comunitară în Republica Moldova.

MATERIALE ȘI METODE

Reziliența socială este un concept interdisciplinar, cu aplicabilitate largă în științele sociale (ecologie, psihologie, economie etc.). Conceptul de reziliență în sociologie este înțeles nu doar ca o capacitate individuală de a face față adversităților, ci și drept rezultatul interacțiunilor sociale, al capitalul social existent și al calității instituțiilor și rețelelor de sprijin care influențează viața membrilor comunității [4]. Reziliența socială poate fi descrisă în general ca fiind capacitatea oamenilor, gospodăriilor și comunităților de a rezista, de a se adapta și, în cele din urmă, de a se transforma în fața presiunilor sociale, economice, politice sau de mediu, fără a-și pierde coerența, funcționalitatea sau identitatea socială [3]. O astfel de abilitate nu este înnăscută, ci mai degrabă dobândită și păstrată prin procese educaționale, relații sociale, politici publice și norme culturale.

În cadrul cercetării, ne interesează nu doar cum supraviețuiesc comunitățile în fața acestor provocări, dar și ce anume le permite să se adapteze sau chiar să iasă mai puternice din ele. În literatura de specialitate, reziliența e privită prin mai multe lentile teoretice. Noi ne vom referi la cele mai relevante: revenirea la echilibru, absorbția de șocuri, adaptarea

și transformarea. Fiecare dintre aceste perspective ne spune ceva diferit despre dinamica socială și, ne ajută să înțelegem mai bine cum funcționează reziliența în practică.

Prima perspectivă, care își trage rădăcinile din științele inginerești, vede reziliența ca pe o capacitate de a reveni la starea inițială după o perturbare. Spre exemplu, dacă aplicăm presiune asupra unui arc, acesta se îndoaie, iar dacă presiunea dispare, acesta își recapătă forma inițială. În sociologie, ideea asta se aplică, de exemplu, într-o comunitate care își reia rutina după un cutremur : magazinele se redeschid, școlile își primesc elevii înapoi, viața pare să curgă din nou ca înainte. Este o abordare care pune accent pe stabilitate și continuitate. Dar, când o comunitate revine la normal, totuși pot să apară inegalități sau probleme structurale. Cercetările recente subliniază tocmai acest fapt: nu orice echilibru merită recuperat, iar uneori această „revenire la normal" e mai degrabă un obstacol în calea schimbării necesare [5].

A doua perspectivă a fost inspirată din ecologie și se referă la capacitatea de a absorbi șocuri fără a colapsa. Aici nu mai vorbim de revenire la situația anterioară crizei, ci de rezistență, păstrarea structurii esențiale chiar și când totul în jur se clatină. Să ne imaginăm un cartier sărac, dar unit, care face față unei recesiuni economice prelungite: oamenii se ajută între ei, împart ce au, găsesc soluții informale ca să meargă înainte. Studiile, precum cele realizate de Assarkhaniki, arată cum astfel de comunități își mențin coeziunea socială în ciuda presiunilor externe [2]. Totuși, dacă acest tip de reziliență înseamnă doar supraviețuire, cât de sustenabilă este pe termen lung? Deci, reziliența poate fi uneori o virtute, dar alteori poate să ascundă nevoia de transformare.

Cea de-a treia perspectivă vede reziliența ca pe un proces de adaptare și transformare. Aici vorbim nu doar despre capacitatea de a suporta sau a reveni, ci despre abilitatea comunității de a învăța din ce i se întâmplă și de a se reinventa. În comunitățile afectate de fenomenul migrației, oamenii nu se mulțumesc doar cu revenirea la ceea ce a fost, ci caută noi moduri de a supraviețui – rețele de sprijin, afaceri mici adaptate la noile contexte etc. Teoreticienii precum Masten și Narayan îi atribuie acestei perspective nu doar o capacitate de rezistență, ci și de creștere [1]. Această perspectivă este esențială pentru că ne leagă de ideea de schimbare socială. Respectiv, nu ne uităm doar la cum supraviețuiesc sistemele, ci la cum evoluează ele, uneori în direcții complet neașteptate.

Privind în ansamblu cele trei perspective, putem afirma că ele nu se exclud, ci se completează. Fiecare din ele ne ajută să înțelegem o altă fațetă a rezilienței. Totuși, considerăm mai importantă ideea de adaptare și transformare, fiindcă am văzut în cadrul cercetărilor calitative capacitatea unor respondenți de a găsi soluții în fața greutăților. Dar nu putem ignora nici celelalte perspective, deoarece stabilitatea sau rezistența pot fi unicele opțiuni la îndemână într-un moment de criză.

Când vorbim despre modul în care oamenii reușesc să facă față crizelor, ajungem inevitabil la doi piloni de bază: capitalul social și capitalul uman. Aceste concepte, deși aparent abstracte, sunt fundamentale pentru a înțelege de ce unele comunități prosperă chiar și în contexte dificile, în timp ce altele se zbat să supraviețuiască. Cercetările recente confirmă că reziliența socială nu e doar o chestiune de voință individuală, ci depinde

de rețele și de resursele aflate la dispoziție: educație, sănătate, competențe, încrederea reciprocă etc. [6].

Capitalul social se referă la legăturile dintre oameni – acele rețele invizibile de încredere, sprijin și colaborare, care fac o comunitate să funcționeze. De exemplu, dacă într-un sat vecinii se ajută la construcția unei case sau împart mâncare în vremuri grele, aceste gesturi nu sunt doar acte de caritate, ci forme de capital social. Granovetter descrie capitalul social drept un cumul de relații bazate pe încredere și norme comune care permit acțiuni colective [7]. Studiile arată că o comunitate cu legături strânse (familii, grupuri de prieteni, asociații locale) este mai bine pregătită să răspundă la crize. De exemplu, în timpul inundațiilor, comunitățile cu rețele sociale solide organizează mai rapid ajutor reciproc: cazare temporară, strângerea de fonduri etc. Cu cât aceste legături sunt mai dense, cu atât comunitatea devine mai rezilientă, pentru că oamenii știu că se pot baza unul pe altul. În acest context, vom menționa că în cadrul cercetării calitative, în Balasinești, r. Briceni, unde oamenii se cunosc de generații și există o tradiție a muncii în comun, criza economică din pandemie a fost mai ușor de gestionat. Sătenii au pus mână de la mână pentru a susține familiile nevoiașe. În schimb, în zonele mai fragmentate, unde migrația a slăbit legăturile (de ex.: s. Gaidar), răspunsul la criză a fost mai lent și mai dezorganizat.

Pe de altă parte, capitalul uman e despre ce are fiecare individ de oferit: educația, sănătatea, competențele și capacitatea de a găsi soluții. Becker a arătat că investițiile în educație și formare profesională nu sunt doar bune pentru individ, ci întăresc întreaga societate [8]. Oamenii cu mai multe cunoștințe și abilități sunt mai capabili să treacă prin crize, fie că este vorba de a găsi un nou loc de muncă după o concediere, sau de a accesa resurse într-un moment critic. De exemplu, un fermier cu cunoștințe despre tehnici agricole moderne poate face față mai bine unei secete decât unul care se bazează doar pe metode tradiționale. La nivel de comunitate, un capital uman ridicat (profesori, medici, antreprenori bine pregătiți) înseamnă o capacitate mai mare de a inova și de a se adapta [9].

Metodologia studiului a inclus organizarea a nouă focus grupuri în localități urbane și rurale din Republica Moldova, pentru a analiza reziliența socială în diverse contexte. Metoda a fost aleasă pentru a încuraja discuții deschise și perspective variate. Participanții, selectați printr-o abordare mixtă (criterii aleatorii și specifice), au reprezentat diverse categorii socio-demografice și profesionale. Focus grupurile au fost conduse de un moderator experimentat, care a asigurat echitatea comunicării. Datele au fost analizate calitativ prin analiză tematică, identificând teme și modele relevante.

Cercetarea calitativă ne-a permis să stabilim unele rezultate. Accesul inegal la educație, sistemul medical precar și migrația masivă a forței de muncă sunt cauzele inegalității de șanse. În cadrul cercetării, persoanele intervievate au vorbit despre tineri din zone rurale care, deși sunt talentați, nu au avut acces la studii superioare din cauza costurilor sau a lipsei de sprijin. Migrația la fel a fost menționată în context negativ. Atunci când oamenii educați și calificați pleacă, comunitățile rămân fără resursele umane necesare pentru a face față provocărilor. Un intervievat a adus exemplul construirii unei case fără destule unelte: poți să te descurci, dar rezultatul nu va fi la fel de solid.

Asta nu înseamnă că nu sunt reziliente comunitățile. Dimpotrivă, există multe exemple privind cât de inventivi pot fi oamenii aflați în situații complicate. Totuși, fără politici care să echilibreze accesul la educație sau să încurajeze coeziunea socială, aceste comunități sunt nevoite să lupte cu mâinile goale. Ce putem face pentru a întări aceste forme de capital? Probabil, răspunsul constă în programe care să susțină educația în zonele defavorizate, precum și în inițiative care să unească oamenii, să reconstruiască încrederea pierdută. Reziliența presupune nu doar supraviețuirea, ci și crearea condițiilor ca fiecare comunitate să se poată dezvolta, indiferent de obstacole.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

După colectarea datelor, am stabilit că ipotezele propuse în cadrul cercetării s-au confirmat. Am stabilit cum funcționează în teren legătura dintre educație, relațiile interpersonale, implicarea în comunitate și capacitatea de a face față greutăților.

Respondenții din mun. Cahul și s. Hîrbovăț, r. Anenii Noi au menționat des că atunci când dispui de școli bune, centre medicale și vecini pe care te poți baza, e mai ușor să treci prin crize, fie că e pandemie sau scumpiri de energie. Educația nu este doar pentru a-ți găsi un loc de lucru mai bun, ci și despre capacitatea de a gândi critic și a te implica în treburile comunității. După cum a spus un respondent: „dacă știi mai multe, vezi soluții unde alții văd doar probleme."

În Gaidar, un sat din Găgăuzia, oamenii au menționat că țin mult la tradițiile lor și le văd ca pe un scut în fața schimbărilor. Unul din respondenți a spus: „Dacă ne pierdem limba și obiceiurile, cine mai suntem?". În Ialoveni, în schimb, lumea e mai focusată pe cum să se descurce individual – să-și găsească un loc de lucru mai bun, de dorit în domeniul privat, ca să fie mai independenți. Asta arată că reziliența nu e una pentru toți. Oamenii o percep diferit în dependență de locul de trai, nivelul de educație și de resursele aflate la îndemână. Iar atunci când instituțiile statului nu fac față așteptărilor, oamenii își găsesc propriile soluții. În Butuceni (Orhei) și Onițcani (Criuleni), de pildă, localnicii au menționat că vecinii se ajută între ei cu ce pot. În perioada pandemiei se ajutau cu produse alimentare. În perioada post pandemică se ajută cu unelte, sau cu sfaturi. Persoanele cu spirit antreprenorial au pus bazele unor mici afaceri agricole sau ateliere de meșteșuguri, ca să nu depindă doar de ce vine de sus.

În toate localitățile unde a fost echipa Centrului de Cercetări Sociologice și Psihologie Socială, de la Balasinești (Briceni) la Cahul, o parte din oameni au spus că se bazează pe cei din jur. Fie că e vorba de a repara un obiect de infrastructură locală împreună sau de a strânge alimente pentru cei nevoiași, solidaritatea nu este doar un gest frumos, ci reprezintă fundamentul unei comunități. Această capacitate nu ține doar de niște reacții la criză, ci și de construirea încrederii pe termen lung.

În Onițcani (Criuleni) și Ialoveni, educația e văzută ca un bilet spre un viitor mai bun, iar accesul la spitale ca ceva ce te face să te simți mai în siguranță. Un părinte din Ialoveni ne-a spus: „Dacă copilul meu învață bine, știu că o să se descurce indiferent de situație." Cât privește satele unde nu sunt centre educaționale, medicale, oamenii se simt mai vulnerabili. Studiile confirmă faptul că serviciile de bază sunt esențiale pentru

ca oamenii să nu se simtă abandonați [10]. Deci, am stabilit că reziliența în Republica Moldova nu e doar despre a rezista, ci și despre cum oamenii, cu resursele mici aflate la dispoziție, găsesc căi pentru a progresa.

CONCLUZII

Ne-am propus să explorăm ce anume ține societatea din Republica Moldova pe linia de plutire, în ciuda instabilității economice, a migrației masive, a instituțiilor fragile și a schimbărilor geopolitice rapide. Prin analiza calitativă, am descoperit că reziliența socială nu e ceva bătut în cuie, ci un proces viu, influențat de contextul local, de relațiile dintre oameni și de condițiile economice sau politice.

Concluziile studiului sunt următoarele:

1. Reziliența socială se bazează pe capitalul uman și social. Educația, sănătatea, competențele civice, relațiile de încredere și implicarea în comunitate sunt esențiale. Cu cât indivizii dispun de mai multe astfel de resurse, cu atât sunt mai pregătiți să înfrunte nesiguranța și greutățile.
2. Reziliența nu arată la fel peste tot. Depinde de regiune, de situația financiară, de etnie, de starea drumurilor sau a școlilor din zonă, precum și de relația cu autoritățile. Aceste diferențe afectează solidaritatea și speranțele oamenilor.
3. Oamenii se adaptează mai ales prin metode informale: se sprijină reciproc, apelează la rude sau vecini, lansează mici inițiative locale sau recurg la economia „la negru". Când statul nu intervine, comunitățile își găsesc singure soluții.
4. Instituțiile statului au un rol ambiguu. Pe de o parte, ar trebui să asigure acces la educație, sănătate și justiție, pe de alta, puțini cred în ele. Oamenii vor soluții, dar sunt sceptici că autoritățile pot livra schimbări reale.
5. Implicarea civică reprezintă o șansă de a revitaliza societatea, mai ales în comunitățile îndepărtate sau cu o populație dezamăgită. Voluntariatul, activismul, în special al tinerilor și dorința de a face ceva împreună pot consolida comunitățile.

În acest context, venim cu recomandări pentru instituțiile centrale, Guvernul și Parlamentul Republicii Moldova, ca să creeze politici care iau în seamă nevoile specifice ale fiecărei zone, pentru a micșora diferențele dintre sate și orașe sau dintre regiuni. De asemenea, ar fi util ca instituțiile statului să demonstreze transparență privind cheltuirea banilor publici prin mecanisme noi, ceea ce ar spori încrederea populației în eficiența instituțiilor statului. Ministerul Educației ar trebui să investească mai mult în procesul de formare a unor cetățeni activi, întreprinzători și incluzivi. Ministerul Sănătății ar trebui să identifice soluții ca să aducă servicii medicale accesibile peste tot, cu accent pe sate și pe cei mai vulnerabili.

Administrațiilor publice locale le recomandăm să lege parteneriate cu societatea civilă, companii private și cetățeni pentru proiecte care să dureze și să ajute comunitatea pe termen lung. De asemenea, ar trebui să ofere tuturor locuitorilor un cuvânt de spus în decizii, prin întâlniri deschise unde să-și exprime ideile, în special în procesul de votare a bugetelor locale.

Societatea civilă și mediul academic trebuie să susțină cursuri și activități care întăresc reziliența, gândirea critică și dorința de implicare. De asemenea, este important ca aceste instituții să urmărească ce fac autoritățile și să le facă public nivelul de eficiență, pentru a influența calitatea deciziilor. În general, trebuie să contribuim la construirea încrederii între oameni și instituții prin transparență, dialog clar și deschidere. Este foarte important să sprijinim proiectele care unesc comunități și etnii diferite, pentru mai mult dialog și armonie în societate.

REFERINȚE:

1. MASTEN, A., NARAYAN, A. Child Development in the Context of Disaster, War, and Terrorism: Pathways of Risk and Resilience. În: *Annual Review of Psychology*, 63, 227-257. 2012.
2. ASSARKHANIKI, Z., et al. „Assessing Resilience in Socio-Ecological Systems: A Multidimensional Approach." Sustainability, 12 (3), 1234. (2020).
3. JACOBS, S., VISSER, W. Multi-level Resilience: A Human Capital Perspective, Antwerp Management School, 2019, www.waynevisser.com/wp-content/uploads/2019/07/STL_paper4_visserjacobs_resilience_2019.pdf (accesat 10.06.2025).
4. UNGAR, M. Resilience Across Cultures. În: *British Journal of Social Work*, 38(2), 218-235. 2008.
5. MARTINI, B. *Resilience, Resistance And Recoverability, Regional Economic Structure And Human Capital In Italy. Are They Related?* În Applied Econometrics and International Development, Euro-American Association of Economic Development, vol. 20(1), pages 47-62. 2020.
6. ANURADHA, J. et al., Role of Social and Human Capital in Household Resilience: Empirical Evidence from an Agricultural Village Community with Exposure to Significant Environmental Stresses in Sri Lanka în Global Social Welfare 8(3).
7. GRANOVETTER, M. The Strength of Weak Ties: A Network Theory Revisited. În*: Sociological Theory*, 1983. 1(1), 201-233. 1983.
8. BECKER, G. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. University of Chicago Press. 1993. 412p. ISBN: 9780226041209.
9. OECD. Education at a Glance 2022: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing. 2022.
10. MUBARIK, M. et al., Resilience and cleaner production in industry 4.0: Role of supply chain mapping and visibility.

N.B. *Articol realizat în cadrul subprogramului „Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice", Cod: 01.05.01.*

ROLUL DIALOGULUI INTERGENERAȚIONAL ÎN CONSOLIDAREA COEZIUNII SOCIALE

THE ROLE OF INTERGENERATIONAL DIALOGUE IN CONSOLIDATING SOCIAL COHESION

CZU: 316.454.4:316.346.36 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.105**

Anastasia OCERETNÎI
ORCID: 0000-0002-4648-7921
E-mail: anastasia.oceretnii@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article presents an approach to intergenerational solidarity and its connection with social cohesion. Several explanatory theories of social cohesion (functionalist theory, social capital theory, theory of the social construction of reality, social integration theory) are presented, which allow the identification of the defining aspects of the phenomenon. At the same time, some models of good practice in strengthening social cohesion and intergenerational solidarity are analyzed. Finally, a series of advantages that intergenerational programs entail for older people, who usually face isolation and social marginalization, a context in which intergenerational programs are implemented on a large scale in some countries, are presented.*

Keywords: *social cohesion, intergenerational dialogue, older population.*

INTRODUCERE

Procesul de îmbătrânire a populației, care se accentuează în ultimele decenii atât în plan internațional și regional, cât și în plan național, aduce cu sine o serie de schimbări în sistemul social, care impun regândirea sistemului economic, a pieții muncii, a sistemului educațional, a sistemului medical, a infrastructurii etc. Toate aceste schimbări au un impact asupra relațiilor interumane, fiind posibilă apariția unei „rupturi" între generații, determinată de presiunea enormă asupra tinerilor a unei populații îmbătrânite destul de numeroase. Astfel, dialogul intergenerațional, important în aspect social, va avea de suferit, fiind afectat transferul de valori și norme. În consecință, coeziunea socială, în calitate de fenomen care explică gradul în care membrii unei comunități se simt conectați, susținuți și integrați social, va fi la fel supusă unor transformări, care pot conduce la sporirea marginalizării, izolării și singurătății persoanelor în etate. În acest context, coeziunea socială este văzută ca un element cheie în îmbunătățirea bunăstării persoanelor în vârstă, permițând acestora să relaționeze și să își consolideze sentimentul de apartenență și de asociere la comunitate.

Dialogul intergenerațional în calitate de formă de comunicare și interacțiune dintre persoane din generații diferite, reprezintă un mecanism de creare a unor punți de înțelegere reciprocă și respect. Potențialul acestui proces constă în diminuarea stereoti-

purilor și prejudecăților legate de vârstă, promovând incluziunea socială. Totodată, dialogul intergenerațional sprijină transferul valorilor culturale și educaționale, permițând tinerilor să beneficieze de înțelepciunea și experiența persoanelor în etate, în timp ce acestea pot fi stimulate să rămână active și implicate în plan social.

MATERIALE ȘI METODE

Cercetarea relației dintre dialogul intergenerațional și coeziunea socială a fost realizat prin aplicarea metodei documentare, fiind supuse analizei materiale în acces deschis care abordează tematica dată și bune practici la nivel național și internațional, care evidențiază modele de consolidare a coeziunii sociale prin dialogul intergenerațional.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Conceptul de coeziune socială este unul multi-aspectual, fiind abordat atât din perspectivă sociologică, cât și economică, politică, juridică etc. Cercetarea teoretică a fenomenului coeziunii sociale relevă că aceasta este definită ca fiind o situație a unui grup ce formează un tot întreg, părțile fiind strâns legate între ele [1, p. 112]. O comunitate coezivă este caracterizată printr-un grad înalt de consens, de adeziune la obiective comune și relații de cooperare. Se poate de menționat că coeziunea se manifestă printr-un nivel sporit de integrare a membrilor comunității, generând acestora un nivel înalt de satisfacție, confort emoțional și un sentiment de securitate. O serie de aspecte cu privire la coeziunea socială sunt reflectate și în definițiile cu care operează Organizația Națiunilor Unite (diverse diviziuni ale ONU):

- liantul care leagă societatea, esențial pentru realizarea păcii, democrației și dezvoltării echitabile;
- grupurile au un sentiment de apartenență, participare, recunoaștere și legitimitate, valorificând potențialul care rezidă din diversitatea lor internă;
- stare de convergență a unei societăți sau legături comune care unesc diferite persoane și grupuri care împart un spațiu și teritoriu, acestea acționează în baza unui set comun de instituții și valori;
- dimensiuni ale respectului și încrederii reciproce, valori comune și participare socială, satisfacție și fericire în viață, egalitate structurală și justiție socială [6, p. 8].

Dimensiuni ale conceptului de coeziune socială sunt stabilite și în definiția Organizației pentru Dezvoltare și Cooperare Economică (OECD), accentuându-se sentimentul de apartenență și participare activă, încredere, inegalitate, excluziune și mobilitate [8, p. 3]. Pentru măsurarea acestuia OECD propune cinci categorii de indicatori, printre care satisfacția de viață, încrederea în instituțiile publice, violența împotriva femeii, participarea la vot și activitățile online [16].

Explicarea fenomenului de coeziune socială poate fi asociată la etapă inițială cu sociologul francez Durkheim E., care definea coeziunea socială ca interdependența in-

divizilor în cadrul unei societăți, identificând-o ca absența conflictului social latent și prezența unor legături sociale puternice [2]. Sociologul francez, ca inițiator al ***teoriei funcționaliste***, vede în coeziunea socială un rezultat al integrării persoanelor prin norme, valori și credințe comune care conduc la solidaritate. În esență coeziunea socială este importantă pentru asigurarea stabilității și funcționării armonioase a societății.

În concepția cercetătorilor care au fundamentat ***teoria capitalului social*** (Putnam R., Bourdieu P., Coleman J.) coeziunea socială se construiește prin rețele sociale, încredere reciprocă și norme de reciprocitate. Prin apartenența individului la grup și la rețele de relații sociale, are loc formarea capitalului social, care îi oferă individului acces la resursele grupului [3, p.25]. Astfel, societățile cu un capital social înalt înregistrează o coeziune socială mai puternică, încredere sporită și o capacitate mai bună de rezolvare a problemelor comunitare.

Teoria construcției sociale a realității sau constructivismul sociologic, dezvoltată de Berger P. și Luckmann Th., înaintează ideea că, coeziunea socială se formează prin procesele sociale de interpretare, comunicare și definire a realității comune [4]. Prin interacțiuni sociale repetate, oamenii construiesc o înțelegere comună a lumii, ceea ce creează un sentiment de apartenență. În esență, coeziunea socială nu este un dat natural, dar reprezintă o construcție socială continuă și comună.

Sociologul american Parsons T. a înaintat ***teoria integrării sociale*** pentru explicarea coeziunii sociale. În concepția acestuia, coeziunea socială depinde de integrarea normativă, ceea ce presupune acceptarea valorilor și rolurilor sociale care asigură stabilitatea sistemului social. Totodată, comunitatea în adevăratul sens al cuvântului este caracterizată prin existența unui sistem de acțiuni care implică solidaritate, membrii comunității definind acțiunile necesare pentru integritatea sistemului sau cele incompatibile cu acesta [5, p. 64-67].

O perspectivă asupra coeziunii sociale relevă prezența a patru componente cheie: relații sociale (1), conectivitate (2), orientare spre binele comun (3) și egalitate (4). *Relațiile sociale* pot fi analizate prin prisma calității și numărului rețelelor sociale, nivelul participării sociale și politice, nivelul încrederii în alții și în instituțiile statului și nivelul de acceptare a diversității. *Conectivitatea* se identifică prin prezența sentimentului de apartenență la loc și grup. *Orientarea spre binele comun* poate fi relevată prin următoarele aspecte: abilitatea de fi responsabil social, acțiune în interesul superior al comunității, sentimentul de solidaritate, cooperare cu și sprijinirea membrilor comunității și respectarea regulilor comunității. *Egalitatea* se identifică prin: distribuirea echitabilă a resurselor și oportunităților și integrarea grupurilor minoritare (grupuri etnice, de vârstă, cu dizabilități etc.) în societate [6, p. 9-10].

Alți cercetători au identificat trei dimensiuni ale coeziunii sociale: încredere, sentimentul de apartenență și dorința de participare și ajutor. De asemenea, OECD stabilește un cadru general de analiză a coeziunii sociale, pornind la fel de la trei dimensiuni: *capitalul social*, ce presupune încrederea în instituții, implicare civică, percepții asupra corupției și normele sociale; *incluziunea socială*, care include sărăcia și inegalitatea; și

mobilitatea socială, care prevede gradul în care oamenii pot sau cred că pot să își schimbe poziția socială [8, p. 4].

Un cadru de analiză al coeziunii sociale este propus de Fonseca X., Lukosch S. și Brazier F., care au evidențiat interacțiunile dinamice și interrelațiile regăsite la toate nivelurile de coeziune socială: de la individ, comunitate și instituțional.

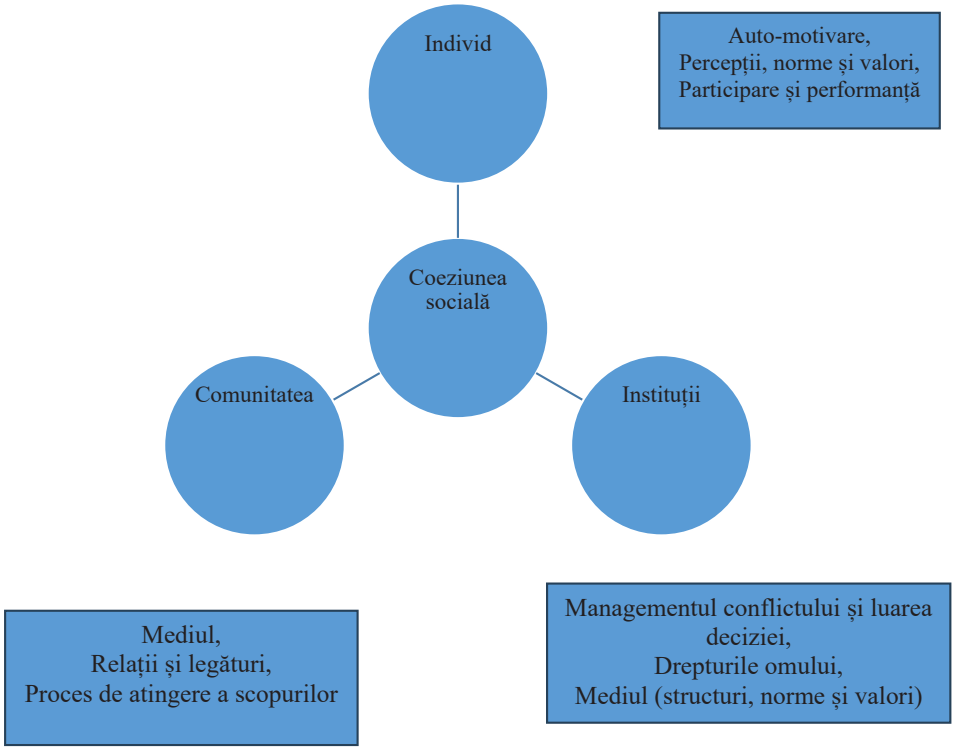

Figura 1. Cadrul de analiză al coeziunii sociale
(adaptat după Fonseca X., Lukosch S. și Brazier F., 2019)

Cercetătorii au indicat că sentimentul de apartenență la grup este un factor esențial pentru menținerea unei societăți coezive. De asemenea, ar trebui asigurate condiții de interacțiune pentru ca persoana să aibă o înțelegere a mediului în care se află. Acest mediu ar trebui să fie adecvat, compatibil cu valorile și normele sale [7].

Un element cheie al abordării coeziunii sociale îl reprezintă solidaritatea. În contextul promovării și implementării politicilor de îmbătrânire activă, solidaritatea intergenerațională capătă o valoare deosebită.

Promovarea solidarității între generații este unul dintre principiile Tratatului privind Uniunea Europeană (art.3) [9], acesta fiind susținut și de principiile ONU cu privire la persoanele în etate [10]. În calitate de mecanism al solidarității intergenerațională

cu impact asupra coeziunii sociale, dialogul între reprezentanții diferitor generații este o metodă de comunicare bidirecțională sau multiplă, ce se bazează pe ascultare activă și practici de învățare reciprocă, fiind importantă pentru toate părțile implicate. Scopul promovării dialogului intergenerațional constă în asigurarea unei înțelegeri comune a perspectivelor și diferențelor dintre generații, combaterea stereotipurilor și a abordărilor discriminatorii în raport cu vârsta, consolidarea încrederii între generații și reducerea decalajelor și inegalităților între acestea. Totodată, dialogul intergenerațional poate să se focuseze și pe identificarea de soluții comun acceptate asupra unor probleme din comunitate care afectează toate generațiile, care să conducă la obținerea de beneficii atât pentru generațiile tinere, cât și cele mai în vârstă.

Mecanismele de asigurare a solidarității prin dialogul intergenerațional pot fi diverse, însă acestea de cele mai deseori se bazează pe comunicare. În acest aspect, pot fi identificate unele bune practici aplicate în vederea îmbunătățirii contactelor dintre generații și valorificarea acestor relații de ambele părți. La nivel internațional o bună practică de dialog intergenerațional, care a pătruns și în Republica Moldova, este *crearea centrelor comunitare intergeneraționale*, în cadrul cărora persoanele tinere și cele în vârstă dialoghează pe aceeași platformă. Un exemplu în acest sens este mun. Comrat [12].

Transferul de practici și cunoștințe de la o generație la alta reprezintă o modalitate eficientă de dialog intergenerațional. Modele de bună practică identificate se referă la implicarea persoanelor în etate în lecturarea cărților cu povești pentru copii în grădinițe sau în școlile primare. Un exemplu de un astfel de model este programul *Experience Corps* din SUA, implementat în 14 orașe, prin care s-au mobilizat persoanele în etate de a merge câte 15 ore pe săptămână pentru a lectura și a forma abilități de scriere și citire la copiii din clasele primare. Un alt exemplu implementat în SUA se referă la recrutarea în cadrul *proiectului SHINE* (Students Helping in the Naturalization of Elders) a studenților din 22 de colegii și universități pentru a oferi suport în învățarea limbii engleze de către imigranții și refugiații în vârstă care aspirau la cetățenia SUA [13, p. 8-9]. Un program intergenerațional, implementat în Polonia începând cu anul 2024, se referă la școlile intergeneraționale, care își propune să transforme școlile în centre de cooperare intergenerațională, cu precădere în orașele mici și sate [14].

De asemenea, un program de dialog intergenerațional implementat la scară internațională, dar și națională, este cel axat pe diminuarea discrepanțelor în abilitățile digitale. În diverse țări (SUA, Marea Britanie, Polonia, Malta, Republica Moldova) există programe prin care tinerii sunt implicați în *formarea abilităților digitale* în rândul persoanelor în etate, activitatea tinerilor fiind în mare parte una voluntară. În Republica Moldova astfel de programe sunt susținute de Fondul ONU pentru Populație, Fundația Moldcell și alți parteneri.

Programele de mentorat la locul de muncă se pot înscrie în alt tip de măsură destinată asigurării dialogului intergenerațional, prin care o persoană cu experiență (de regulă, de vârstă pre-pensionară sau pensionară) oferă îndrumare, sprijin și sfaturi unei persoane tinere nou angajate, pentru a-l ghida și a-i facilita integrarea la locul de muncă.

În SUA au fost implementate astfel de programe prin care persoanele în etate erau îndemnate să participe la activitățile de ghidare în carieră a tinerilor [13, p. 12]. În Republica Moldova programele de mentorat la locul de muncă sunt mai puțin răspândite, cu excepția sistemului educațional, fiind aprobat în acest scop în anul 2024 un regulament (HG nr. 608/2024).

În domeniul protecției sociale, există experiențe de prestare a serviciilor de îngrijire în cadrul *centrelor de zi intergenerațională*, care combină serviciile de îngrijire pe timp de zi a persoanelor în vârstă și a copiilor într-o singură locație. Aceste servicii sunt considerate a fi eficiente, prin prisma costurilor reduse pentru spațiu, recrutarea și formarea personalului, facilitarea îngrijirii copiilor prin intermediul persoanelor în vârstă etc. [15].

În unele țări sunt dezvoltate programe de dialog intergenerațional și în domenii, precum sănătate, justiție, sport, cultură etc. Spre exemplu, în SUA (California) un grup de pensionari medici de profesie medic, asistent medical și asistent social, ofereau servicii de educație a modului sănătos de viață pentru circa 500 de persoane lunar. De asemenea, a fost identificată practica prin care juriști pensionați oferea servicii juridice gratuit persoanelor vulnerabile [13, p. 13].

Exemplele prezentate mai sus indică atât asupra valorificării potențialului persoanelor în etate, cât și extinderea oportunităților de comunicare și socializare a acestora pentru facilitarea transferului de practici și cunoștințe între generații. Studiile desfășurate asupra persoanelor în vârstă, participante la diverse programe intergeneraționale, evidențiază o serie de avantaje pentru acestea, printre care: sporirea satisfacției de viață, scăderea izolării sociale, sporirea stimei de sine prin oferirea suportului altor persoane și considerarea că experiența și cunoștințele lor sunt valoroase, dezvoltarea relațiilor interpersonale, deprinderea de noi abilități, îmbunătățirea stării de sănătate etc. [13, p. 14]. Totodată, impactul social al astfel de programe se poate identificat în domeniile de sănătate, de protecție socială, piața muncii etc.

CONCLUZII

Solidaritatea intergenerațională nu este proces care decurge în mod automat, acesta se construiește prin dialog, educație în spirit tolerant și politici publice echilibrate. În societatea contemporană, care se caracterizează cu diminuarea numărului familiilor extinse și cu un ritm al vieții accelerat, menținerea relațiilor intergeneraționale devine o provocare, dar și o necesitate. Consolidarea solidarității și a dialogului intergenerațional comportă o serie de avantaje în plan social, dar și personal, precum: reducerea inegalităților; realizarea coeziunii și incluziunii sociale prin implicarea activă a persoanelor de toate vârstele în activități sociale; asigurarea sustenabilității sistemelor de asigurări sociale, de sănătate, educație dezvoltarea capitalului uman, prin asigurarea transmiterii valorilor, normelor și a experiențelor valoroase ale populației în vârstă către generațiile mai tinere.

În vederea fortificării coeziunii sociale prin solidaritate intergenerațională se impune necesar a fi dezvoltate programe intergeneraționale în instituțiile de educație și comunități; promovarea educației pentru solidaritate și toleranță; sprijinirea inițiativelor de voluntariat intergenerațional; dezvoltarea cadrului de politici care să nu favorizeze o generație în detrimentul alteia.

REFERINȚE:

1. ZAMFIR, C., VLĂSCEANU, L. (coord.) Dicționar de sociologie. București: Babel, 1998. ISBN973-48-1011-1.
2. HOLLOWAY, K., STURRIDGE, C. Understanding Social Cohesion. 2022. Disponibil: https://www.jstor.org/stable/pdf/resrep51381.7.pdf. Accesat: 04.07.2025
3. MALCOCI, L. Capitalul social ca factor determinant al coeziunii sociale. Chișinău: S.N., 2022. ISBN 978-9975-3430-2-2.
4. BERGER, P.L., LUCKMANN, Th. Construirea socială a realității. Tratat de sociologia cunoașterii. București: Art, 2008. ISBN 978-973-124-212-5.
5. PARSONS, T. The Social System. Routledge, 2005. ISBN 0-203-99295-4. Disponibil: https://voidnetwork.gr/wp-content/uploads/2016/10/The-Social-System-by-Talcott-Parsons.pdf. Accesat 01.07.2025.
6. UNDP. Social Cohesion Framework. Social Cohension fro Strnoger Communities. 2017. Disponibil: https://documents.sfcg.org/wp-content/uploads/2017/02/SC2-Pariticipant-Guide_English.pdf. Accesat 03.07.2025.
7. FONSECA X., LUKOSH S., BRAZIER F. Social Cohesion revisited: a new definition and how to characterize it. În: *Innovation: The European Journal of Social Science Research*, 2019, Vol.32, issue 2, p.231-253. Disponibil: https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13511610.2018.1497480#d1e138. Accesat: 02.07.2025.
8. UNECE. Social Cohesion: Concept and Measurement. Geneva, 2023. Disponibil: https://unece.org/sites/default/files/2023-12/2317603_E_ECE_CES_STAT_2023_8_WEB.pdf. Accesat: 03.07.2025.
9. Consolidated Version of the Treaty on European Union. În: *Official Journal of the European Union*, 2012, C326/13. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0023.02/DOC_1&format=PDF. Accesat 05.07.2025.
10. United Nations Principles for Older Persons. 1991. Disponibil: https://www.ohchr.org/sites/default/files/olderpersons.pdf. Accesat: 14.06.2025.
11. TANGHOJ E. Connecting Generations. A guidance note on inclusive intergenerational dialogue. Disponibil: https://www.swedenabroad.se/globalassets/ambassader/dialogue-institute/documents/guidance-note-on-intergenerational-dialogue.pdf. Accesat: 04.07.2025.

12. Centru comunitar intergenerațional, lansat în municipiul Comrat. Disponibil: https://social.gov.md/comunicare/centru-comunitar-intergenerational-lansat-in-municipiul-comrat/. Accesat: 05.07.2025.
13. BRESSLER J., HENKIN N.Z., ADLER M. Conecting Generations, Strengthening Communities. A toolkit for intergenerational program planners. 2005. Disponibil: https://www.gu.org/app/uploads/2018/05/Intergenerational-Report-IntergenerationalCenter-ConnectingGenerations.pdf. Accesat: 06.07.2025
14. Polands „Intergenerational School" project launched to foster collaboration between generations. Disponibil: https://www.polskieradio.pl/395/7789/Artykul/3371486,polands-intergenerational-school-project-launched-to-foster-collaboration-between-generations. Accesat: 05.07.2025.
15. NOROUZI, N., ANGEL, J. Intergenerational Day centers: A New Wave in Adult and Child Day Care. În: *International Journal of Environmental research and Public Health.* 2023, 20, 809. Disponibil: https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC9819571/pdf/ijerph-20-00809.pdf. Accesat 06.07.2025.
16. OECD. Social cohesion indicators. Disponibil: https://www.oecd.org/en/publications/society-at-a-glance-2024_918d8db3-en/full-report/component-35.html. Accesat: 06.07.2025.

SUPERVIZAREA PROFESIONALĂ ÎN ASISTENȚA SOCIALĂ: SUPERVIZAREA INDIVIDUALĂ VERSUS SUPERVIZAREA DE GRUP

PROFESSIONAL SUPERVISION IN SOCIAL WORK: INDIVIDUAL SUPERVISION VERSUS GROUP SUPERVISION

CZU: 364.4:005.584:303.4(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.106**

Sergiu OCERETNÎI
ORCID: 0000-0002-2104-039X
E-mail: oceretniis.usm@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In the Republic of Moldova, the professional supervision process involves several categories of professionals. According to national standards, these include supervised employees (community social workers, social workers, social service personnel), supervisors, and managers within the Territorial Social Assistance Structures (TSAS) or social services within the Territorial Social Assistance Agency/Territorial Social Assistance Structures (TSAA/TSAS), each with specific roles and responsibilities.*

The professional supervision mechanism used in social work in the Republic of Moldova identifies two main types of supervision: individual supervision and group supervision.

Keywords*: Social work, supervision, individual supervision, group supervision.*

INTRODUCERE

În Republica Moldova, procesul de supervizare profesională implică câteva categorii de profesioniști. Conform standardelor naționale aceștia sunt angajații supervizați (asistenții sociali comunitari, lucrătorii sociali, personalul din servicii sociale), supervizorii și managerii din cadrul STAS-urilor sau a serviciilor sociale din cadrul ATAS/STAS, fiecare având rolurile și responsabilitățile specifice.

Totodată, supervizarea profesională se realizează în formă de „cascadă”, desfășurată pe niveluri funcționale, după cum urmează:

- Șeful STAS realizează supervizarea managerilor serviciilor din cadrul sau din subordinea STAS, inclusiv a specialiștilor STAS,
- Managerii serviciilor din cadrul sau din subordinea STAS desfășoară supervizarea supervizorilor la nivelul serviciilor,
- Supervizorii desfășoară supervizarea angajaților pe categorii ocupaționale (asistenți sociali comunitari, membri ai Serviciului social Echipa mobilă etc.) [6, p.16]. Acest tip de realizare a supervizării se asociază mai mult supervizării administrative.

MATERIAL ȘI METODĂ

Analiza metodologiei de cercetare aplicate în studiile realizate la nivel internațional a permis conturarea cadrului metodologic de cercetare a influenței supervizării profesionale asupra activității în domeniul asistenței sociale din Republica Moldova. Designul cercetării a inclus o combinație de metode de cercetare cantitative și calitative, după cum urmează:

Studiul cantitativ „Opinii și practici de supervizare profesională în asistența socială", bazat pe un sondaj, pe un eșantion de 105 supervizori (perioada 2021-2022).

Studiul cantitativ „Evaluarea satisfacției supervizaților în urma sesiunilor de supervizare", bazat pe un sondaj, pe un eșantion de 514 supervizați (perioada 2021-2022).

Studiile calitative „Supervizarea în asistența socială: dificultăți și oportunități" (6 supervizori) și „Evaluarea opiniei experților privind supervizarea profesională în asistența socială" (8 experți), bazate pe interviuri individuale aprofundate (perioada 2023-2024).

În acest articol, sunt analizate o parte din datele cercetării efectuate, în special cele care au permis identificarea practicilor supervizării individuale și supervizării de grup.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În cadrul mecanismului se indică asupra necesității promovării de către structurile de asistență socială a supervizării informale, prin crearea de echipe/perechi colegiale pentru a oferi suport tinerilor angajați în sistem [6, p.11].

În literatura de specialitate în abordarea **supervizării individuale** se menționează că aceasta reprezintă o oportunitate pentru supervizat de a beneficia de suport individual sistematic, centrat pe necesitățile profesionale individuale [6]. În concepția cercetătoarei Milicenco S., supervizarea individuală în asistență socială reprezintă o intervenție inițiată de un asistent social cu experiență asupra unuia cu mai puțină experiență, în scopul dezvoltării profesionale a celui din urmă și pentru monitorizarea calității serviciilor profesionale oferite beneficiarilor de către acesta [5, p.255].

În acest scop profesionistul supervizat obține suport în dezvoltarea abilităților de a lucra cu diverse categorii de beneficiari, de a stabili cele mai bune căi de a lucra în mod independent, sporindu-i încrederea în forțele proprii şi de a aborda într-un mod deschis problemele din activitatea profesională. Pe de altă parte, supervizorul asigură continuitatea procesului, contribuie la consolidarea cunoștințelor şi a practicilor supervizatului de aplicare a acestora în situațiile noi. Totodată, supervizorul îndrumă personalul avut în supervizare să descopere posibilități alternative de lucru, contribuind astfel la atingerea unui nivel de competență independentă. Ca relaţie profesională stabilită între persoana supervizată şi supervizor, supervizarea individuală poate avea

loc săptămânal, lunar sau mai des în cazul noilor angajați, având ca finalitate profesionalizarea personalului și eficientizarea activității acestuia.

Punctul central în supervizarea individuală îl constituie analiza calității serviciilor prestate de către angajatul concret. Cercetătorul Cojocaru Șt. consideră că acest tip a fi o supervizare de caz, axată pe analiza lucrului de caz [2, p.137]. Supervizorul trebuie să se asigure că, angajatul supervizat aplică metodologii de lucru standardizate: managementul de caz, instrumentele de evaluare și de intervenție specifice. În concepția unor supervizori, acest gen de supervizare se realizează în situațiile de muncă care prezintă o dificultate pentru profesioniști, ceea ce semnifică o înțelegere largă și vagă a activității de supervizare.

În concepția unor experți, supervizarea individuală este aplicabilă în situațiile care nu pot fi discutate într-un grup mai larg, fiind posibilă abordarea individualizată.

„Ședințele individuale...sunt foarte mulți care nu se pot expune într-un grup mai lărgit. Și atunci este foarte bine să ai legătura asta unul la unu, direct cu supervizorul, ca să poți să discuți despre aspectele care nu poți să le discuți în grup." (I_E_4)

În același timp, prin supervizarea individuală pot fi stabilite mai ușor nevoile de formare continuă și de suport suplimentar după analiza fiecărui caz în parte sau despre activitatea profesională, în special referitor la problemele cu privire la prestarea serviciilor sociale, percepția supervizatului de către comunitate și statul acestuia în comunitate.

În cazul unei supervizări individuale planificate, este necesar ca aceasta să se realizeze în baza unui plan de supervizare, cu o periodicitate de o dată la 2-3 luni sau la necesitate. Studiul desfășurat de Chibaya N.H și Engelbrecht L.K. [6, p.29] a evidențiat că supervizarea individuală este realizată la necesitate și „din fugă", în cele mai dese cazuri fără o planificare clară pentru a discuta o anumită problemă apărută la moment. Acest fapt a fost confirmat și de unii experți participanți în cadrul studiului.

„Noi facem supervizarea când ne rămâne timp uneori, sau să nu zic când am făcut: hai, dă să vedem despre ce o să vorbim. Dar, ea trebuie să fie planificată, ea trebuie să fie pusă într-un orar, trebuie de avut timp dedicat pentru asta." (I_E_6)

La finalul oricărei ședințe de supervizare individuală se va întocmi un raport al ședinței care cuprinde informații cu privire la numele persoanei supervizate, locul și data ședinței, subiectele discutate, recomandările înaintate, cu stabilirea termenului de realizare și a datei pentru următoarea ședință de supervizare. Raportul se va semna de ambele părți participante la ședință.

Comparativ cu supervizarea individuală, **supervizarea de grup** oferă grupului de profesioniști supervizați oportunitatea de a se întruni pentru a revizui activitatea și de a găsi împreună soluții eficiente și de a face un transfer de cunoștințe și bune practici într-un mediu de învățare comun [1]. În unele surse bibliografice (Getzelman D.) supervizarea de grup este definită ca „întâlnirea regulată a unui grup de supervizați cu un supervizor desemnat, în scopul de a-și îmbunătăți înțelegerea despre ei înșiși ca practicieni, a beneficiarilor cu care lucrează și/sau despre furnizarea de servicii în ge-

neral, care sunt ajutați în acest efort prin interacțiune cu ceilalți în cadrul unor procese de grup" [5, p.6] sau „o formă a supervizării în asistență socială care se bazează pe interacțiunile din cadrul grupului de asistenți sociali supervizați" [5, p.256]. Acest tip de supervizare se aplică în cazurile în care supervizații au suficientă experiență de prestare a serviciilor, în situația în care grupul este suficient de consolidat și când prezența supervizorului e acceptată de membrii grupului. Supervizarea de grup este o întâlnire profesională, planificată și organizată, având ca obiective evaluarea unor situații specifice cu care se întâlnesc asistenții sociali în practică, învățarea din proprie experiență și din experiența celorlalți, rezolvarea conflictelor din cadrul grupului. Procesul de supervizare de grup poate fi aplicat numai în cazul în care există există cel puțin 3 persoane în grup, din care prima este supervizor (prezentator), a doua - observator și ultima – supervizat (consultant) [6, p.217]. Prin aceste aspecte, supervizarea de grup se diferențiază de supervizarea diadică, care presupune activitatea supervizorului cu doi supervizați în același timp.

În cadrul supervizării de grup, observatorii notează individual elementele propuse pentru dezbatere, feedback-urile primite din partea supervizaților, iar aceste documente îi vor fi predate supervizorului. Prin ședințele de supervizare de grup se urmărește obținerea unor soluții la unele probleme, inclusiv administrative, ale profesioniștilor din domeniu, prin participarea membrilor care ocupă poziții echivalente în ierarhia organizațională.

În același timp, supervizarea în grup poate fi și o activitate de consolidare a echipei de angajați. În cazul STAS-urilor, care au angajați în localități îndepărtate geografic, supervizarea în grup poate să ofere mai multe oportunități în acest sens, comparativ cu supervizarea individuală. În cadrul ședințelor de supervizare în grup pot fi puse în discuție cazurile mai dificile, practicile pozitive de lucru, poate fi făcută informarea angajaților privind noile tendințe și metodologii de lucru [1, p.13].

„Supervizarea în grup dă posibilitatea oamenilor să vadă că nu doar ei se ciocnesc cu problema asta și unul dintr-un sat spune despre o problemă cum a soluționat-o, celălalt intervine cu ceva și aduce plus valoare." (I_E_4)

Ca și în situația supervizării individuale, cea de grup se realizează lunar sau la necesitate, conform unui plan prestabilit. Ședințele se finalizează cu un raport al ședinței, fiind indicate informații cu privire la persoanele supervizate, locul și timpul ședinței, subiectele discutate, recomandările făcute, cu stabilirea termenului de realizare și a datei pentru următoarea ședință de supervizare. La fel, rapoartele trebuie să fie semnate de către toți participanții la ședință [6, p.13].

Analiza comparativă a celor două tipuri de supervizări a scos în evidență o serie de avantaje, dar și dezavantaje, prezentate în Tabelul 1.

Tabelul 1. Avantaje și dezavantaje ale supervizării individuale și de grup.

Tip de supervizare	***Supervizare individuală***	***Supervizare de grup***
Avantaje	- conferă importanță cuvenită supervizatului - direcționarea doar spre nevoile supervizatului - nu apar probleme de confidențialitate - urmărirea de către supervizor cu atenție a evoluției supervizatului și a cazului la care lucrează - oferirea unei abordări individualizate - discutarea problemelor jenante (spre exemplu lipsa de competentă) pentru discuțiile de grup - oferirea posibilității de păstrare a confidențialității cazurilor deosebit de problematice - potrivită pentru lucrul cu persoanele timide, neîncrezute în sine sau aflate în perioada de adaptare profesională	- mai puțin costisitoare ca timp și bani - extinderea oportunităților de învățare în grup - dependență scăzută a supervizaților de supervizori - diversitate și complexitate a informațiilor referitoare la cazuri - crearea unei viziuni mai complexe a supervizaților cu privire la intervenție - modelarea intervenției supervizaților în interacțiune cu ceilalți - generarea de mai multe idei și opinii în identificarea soluțiilor - facilitarea învățării în grup, comunicării de la egal la egal și schimbul de experiențe, oferirii şi primirii de răspunsuri într-un mediu de suport - crearea unui sentiment de apartenență la grup, de responsabilitate comună pentru soluționarea problemelor
Dezavantaje	- dezvoltarea de către supervizat a unei dependențe față de supervizor - limitarea dezvoltării profesionale a supervizatului generată de posibilitatea de a cunoaște un singur model - dificultatea de a realiza evaluarea în lipsa posibilității de comparare - costisitoare.	- încălcarea confidențialității cazurilor dacă nu sunt clarificate și respectate reguli stricte în ceea ce privește prezentarea acestora în ședințele de supervizare - grupul de supervizare nu poate înlocui supervizarea individuală - influența negativă a procesului de învățare de unele aspecte ale dinamicii grupului - concentrarea foarte mult asupra problematicii și nu asupra situațiilor particulare în lipsa unui interes din partea unor participanți la ședință.

Adaptat după Muntean A. *Supervizarea. Aspecte practice și tendințe actuale*. Iași, 2007.

Unii supervizori participanți la studiul calitativ au menționat că ambele tipuri de supervizare sunt utile, evidențiind faptul că supervizarea de grup prezintă avantaje din

perspectiva oportunităților de realizare a schimbului de opinii între membrii grupului și examinarea unor cazuri concrete.

„Ambele tipuri de supervizare, individuale și cele de grup, sunt utile, însă în cadrul ședințelor de grup colegii pot să se expună, de exemplu eu am părerea mea, dar ea nu tot timpul poate să fie corectă și atunci colegii pot să-și expună părerea și noi să ajungem la un numitor comun. Ceea ce ține de supervizarea individuală, eu pot să spun căile pe care să meargă la un caz sau la altul, unde trebuie să depună demersuri, la cine să se adreseze, cum să meargă în familie în vizită. Dar cazurile cel mai bine de examinat în echipă." (IA_supervizor_1)

Alegerea oricărei practici de supervizare a profesioniștilor reprezintă o opțiune a managementului, avându-se în vizor scopurile supervizării, resursele necesare și profilul celor supervizați.

Analiza practicilor altor țări a permis identificarea faptului că clauzele cu privire la durata supervizării prevăzute în acord/contract ar putea fi determinate de experiența de muncă a supervizatului și complexitatea serviciilor prestate, astfel că o experiență mai mare implică o frecvență și o intensitate mai mică a supervizării [7, p.8]. În cazul Republicii Moldova, acordul încheiat între supervizor și supervizat cuprinde informații cu privire la obiectivele supervizării, necesitățile individuale ale supervizatului, activitățile de supervizare (ședințe individuale, de grup sau vizite de monitorizare în teren), frecvența și locul de desfășurare, stipularea faptului de înregistrare a ședinței și desfășurarea acesteia în corespundere cu o agendă [1, p.36]. Aceste aspecte formalizează relația de supervizare și conferă legalitate acesteia.

În cazul Republicii Moldova frecvența ședințelor de supervizare sunt stabilite în „Mecanismul de supervizare profesională în asistența socială" (2017), care prevede frecvența ședințelor de supervizare, după cum urmează:

- lunar o ședință de grup la nivel de raion, de exemplu șeful Serviciului Asistență socială comunitară cu toți asistenții sociali,
- lunar o ședință de subgrup la nivel de raion cu participarea a 7-10 persoane; de exemplu supervizorul cu grupul de asistenți sociali comunitari supervizați,
- la necesitate – ședințe individuale sau vizite de monitorizare în teren [6, p.16].

Totodată, mecanismul aplicat la nivel național stabilește și frecvența ședințelor de supervizare în funcție de anumite tematici de interes:

- aspectele cu privire la aplicarea managementului de caz pot fi abordate în ședințe de grup lunare sau ședințe individuale o dată la 2-3 luni sau la necesitate;
- în cazul suportului emoțional în vederea evitării arderii profesionale sau soluționării unor conflicte se recomandă organizarea ședințelor individuale sau de grup la necesitate;
- managementul timpului poate fi abordat în ședințe individuale sau de grup, cu o frecvență de o dată pe an în scop informativ sau la necesitate în scop de oferire a suportului în organizarea timpului de muncă;

- evaluarea necesităților de dezvoltare profesională și elaborarea planului de dezvoltare profesională – anual;
- revizuirea planului de dezvoltare profesională în baza evaluării performanțelor - o dată la fiecare 6 luni de la elaborarea planului, în cadrul unor ședințe individuale.

Studiul în rândul supervizaților relevă că ședințele de supervizare de grup sunt realizate într-o pondere mai mare (97,9%) comparativ cu cele individuale (85,6%). Mai mult de 14% dintre supervizați au afirmat că nu sunt realizate ședințe individuale de supervizare, în special menționând acest aspect asistenții sociali comunitari și cei din servicii (16,9%) și cei din zona de Sud (23,5%).

Fiecare al doilea supervizat (50,4%) consideră că a primit cu siguranță tipul de supervizare pe care îl dorea, iar alții 44% - în general da. Mai puțin de 4% dintre supervizați consideră că nu au primit supervizarea pe care o doreau, aceștia fiind din rândul asistenților sociali.

Studiile desfășurate în rândul supervizorilor și supervizaților au evidențiat o periodicitate diferită a ședințelor de supervizare. Cele individuale sunt organizate într-o pondere mai mare la necesitate (64,8% din supervizori și 53,9% din supervizați), în timp ce ședințele de supervizare de grup sunt desfășurate mai des cu o periodicitate lunară (57,1% din supervizori și 57,2% din supervizați).

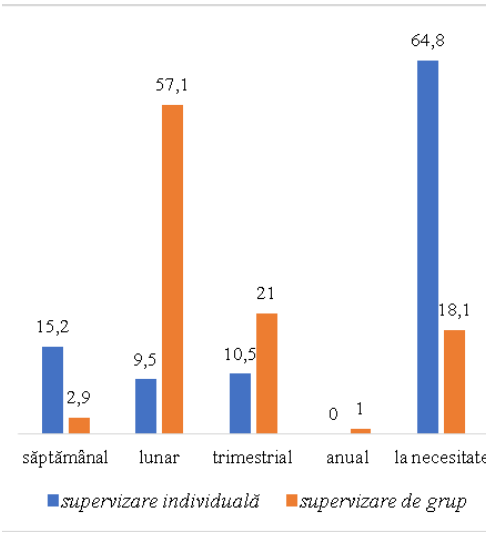

Figura 1. Periodicitatea organizării ședințelor de supervizare (%, supervizori)

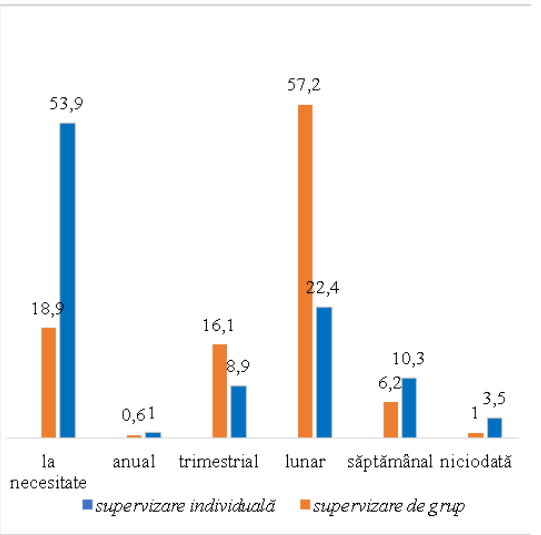

Figura 2. Periodicitatea organizării ședințelor de supervizare (%, supervizați)

Practica identificată în cadrul studiului calitativ se referă la organizarea ședințelor de supervizare de grup către finele lunii, fiind utilizată ședința și în scop de raportare a activității desfășurate.

„Ședința de grup este necesară de a fi desfășurată o dată pe lună, însă nu tot timpul se reușește. Ședințele individuale pot avea loc la fel cel puțin o dată pe lună, însă de regulă ele pot avea loc și la necesitate." (IA_supervizor_3)

„Minim o dată la 4 săptămâni, maxim la 6 săptămâni. Calendarul ședințelor se stabilește la fiecare ședință, poate să se desfășoare cu abatere de câteva zile în caz de urgențe" (I_E_3)

Organizarea ședințelor de supervizare individuală la necesitate sunt menționate într-o pondere mai mare de asistenții sociali (56,8%) și asistenții parentali profesioniști (56,5%), cei de 46-55 ani (58,3%) și cu o experiență de muncă de 11-14 ani (1%).

Cu referire la supervizarea de grup, studiul în rândul supervizorilor scoate în evidență că numărul mai mare de supervizați implică o organizare a ședințelor de grup lunare într-o pondere mai mare: 59,4% dintre supervizorii care supervizează 6-10 persoane și 57,1% dintre cei care supervizează mai mult de 11 persoane, comparativ cu 50% din cei care supervizează un număr mai mic de 5 persoane. În schimb acești supervizori într-o măsură mai mare organizează trimestrial aceste ședințe.

Raportarea ședințelor de supervizare de grup organizate lunar este într-o pondere înaltă și în rândul supervizaților. În special s-au evidențiat asistenții parentali profesioniști (100%) și supervizații cu o experiență de muncă de 6-10 ani (72,4%).

Realizarea lunară a ședințelor de supervizare s-ar asocia mai mult cu ședințele organizatorice, de clarificare a aspectelor disfuncționale, iminente activității de muncă. În cadrul studiului calitativ supervizorii au menționat că pe parcursul ședințelor de supervizare are loc un schimb de opinii cu privire la cazul examinat și identificarea unor soluții.

„Se împart cu părerea, mai scoatem câte un caz la examinare și încercăm să găsim soluțiile împreună." (IA_supervizor_1)

Acest fapt a fost relevat și în studiul „Evaluarea situației privind formarea profesională inițială și continuă a personalului din domeniul protecției copilului și familiei în Republica Moldova" (an.2021), în care se indică faptul că supervizarea profesională a specialiștilor din cadrul serviciilor sociale are un caracter fragmentar și se pune accentul preponderent pe acordarea suportului metodologic [4, p.8]. Totuși, desfășurarea periodică a ședințelor de supervizare, prin conturarea unui model sistemic, contribuie la promovarea și crearea unui mediu de suport pentru profesioniștii din domeniul asistenței sociale, permițându-le acestora să mediteze asupra activității profesionale.

Rezultatele cercetărilor autorului au permis identificarea ***duratei ședințelor de supervizare***. Astfel, în baza datelor prezentate de supervizori durata medie a unei ședințe de supervizare individuală este de 49,21 minute, cu un timp maxim de 30 minute și minim 10 minute. Datele colectate de la supervizați indică o durată medie de 54 minute, cu o durată maximă de 240 minute și minimă de 1 minut. Durata minimă pare ireal de mică pentru a reuși să se desfășoare ședința conform protocolului stabilit. În astfel de cazuri se poate de considerat că are loc o consultare a supervizatului pentru o acțiune rapidă.

O ședință de grup, în baza datelor prezentate de supervizori, durează în mediu 112 minute, cu o durată minimă de 30 minute și una maximă de 240 minute. În cazul

supervizaților, durata medie a acestui tip de ședință este de 103,23 minute, cu o limită de jos de 5 minute și limită de sus de 300 minute.

Atât în cazul ședințelor individuale, cât și a celor de grup durata acestora depășește durata recomandată de unele standarde recomandate la nivel internațional.

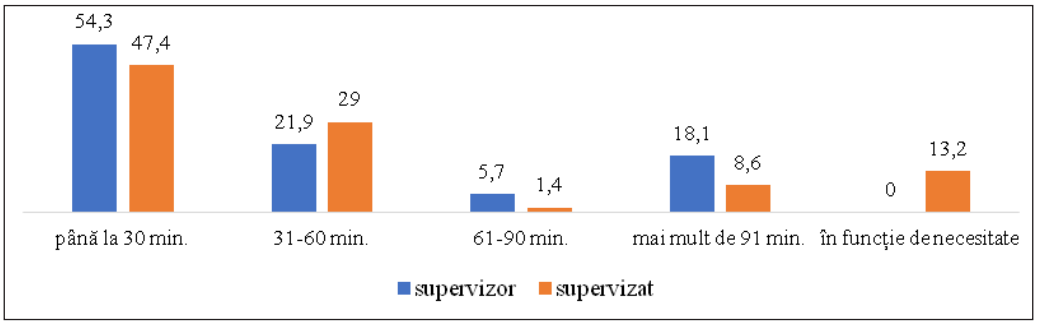

Figura 3. Durata ședințelor de supervizare individuală (%)

Rezultatele studiului desfășurat cu participarea supervizorilor „Opinii și practici de supervizare profesională" atestă că mai mult de jumătate din ei desfășoară ședințele individuale cu o durată de până la 30 minute, în mare fiind supervizorii cu o vârstă de până la 45 ani, cu o experiență de supervizare mai mare de 4 ani și având în supervizare 6-10 persoane. De asemenea datele relevă că durata ședințelor individuale diferă și în funcție de frecvența desfășurării acestui tip de supervizare: cei care desfășoară săptămânal au indicat o durată mai mică (de până la 30 minute) a ședințelor de supervizare, iar cei care desfășoară trimestrial – durata crește până la 61-90 minute. În opinia unor supervizori durata mică a ședințelor de supervizare este determinată de multitudinea de sarcini ale supervizorului, care conduc spre diminuarea duratei ședințelor de supervizare.

„Jumate de oră, eu vă spun noi nu avem timp, făcând supervizare așa împreună cu funcția de bază ... nu e ceea ce trebuie." (IA_supervizor_2)

„*Durata ședințelor în dependență, poate să fie și de o oră, poate să fie și de trei ore, dar în mediu o oră jumătate*." (IA_supervizor_4)

În cazul supervizaților, în cadrul studiului „Evaluarea satisfacției supervizatului urmare a ședințelor de supervizare", aceștia declară la fel într-o pondere mare (47,4%) că durata unei ședințe este de maxim 30 minute, dintre care mai des au indicat acest fapt specialiștii și asistenții sociali (în jur de 50%) și din zona de Nord. Trebuie de menționat că supervizații într-o pondere mai mare decât supervizorii (cu 7,1% diferență) au indicat durata ședințelor de supervizare de 31-60 minute, cu o frecvență mai mare de cei care au vechime de muncă mai mare de 15 ani (36,8%) și cei din mun. Chișinău (33,3%). În cadrul studiului desfășurat, Chibaya N.H. și Engelbrecht L.K. au stabilit că ședințele de supervizare individuală durează 5-25 minute în funcție de gravitatea cazurilor examinate [1, p.530].

Cu privire la durata ședințelor de supervizare de grup, ambele categorii de respondenți au indicat în ponderea cea mai mare o durată de 31-60 minute – mai mult de 30%.

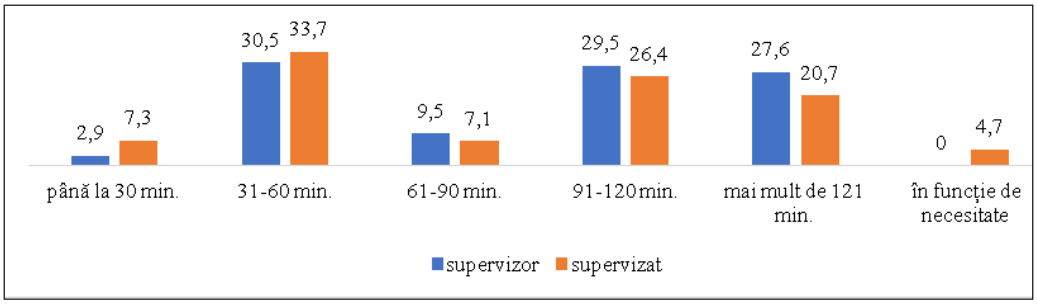

Figura 4. Durata ședințelor de supervizare de grup (%)

Aproximativ câte 1/3 dintre supervizori au indicat o durată a ședințelor de grup de 31-60 minute și 91-120 min. În cazul primei categorii de supervizori aceștia sunt cu o vârstă de până la 35 ani (46,4%), cu o experiență de supervizare de până la 3 ani (35,6%) și au în supervizare până la 5 persoane (45%). În cazul celei de a doua categorii, aceștia sunt supervizori de 36-45 ani (36,6%), cu o vechime de muncă de supervizare de 4-6 ani (31%) și supervizează 6-10 angajați (32,8%). Ponderea supervizaților care au indicat o durată a ședințelor de supervizare de 31-60 minute este cu 3,2 puncte procentuale mai mare decât cea a supervizorilor, fiind raportată mai des de managerii/șefi de servicii (39,3%) și cei de 56-69 ani (39,1%). În cazul ședințelor de supervizare de 61-90 minute, ponderea supervizaților este mai mică decât cea a supervizorilor cu 3,1 puncte procentuale. Asistenții parentali profesioniști (2,2%) și cei cu experiență de peste 15 ani (42,1%) au indicat într-o proporție mai mare această durată a ședințelor de supervizare de grup.

Totodată, mai mult de a patra parte dintre supervizați (26,4%) au indicat o durată a ședințelor de grup de 1,5-2 ore, în special cei cu experiență de muncă mai mare de 15 ani.

Aproximativ fiecare a cincilea supervizat (20,7%) și circa a treia parte dintre supervizori (29,5%) desfășoară ședințele de grup timp de mai mult de 2 ore, aceștia fiind în special lucrătorii sociali și specialiștii (22,5%) și supervizorii cu vârsta de 46-55 ani, cu o experiență de supervizare mai mare de 7 ani și având în supervizare mai mult de 11 persoane. Astfel se poate conchide că numărul de persoane supervizate influențează durata ședințelor de supervizare în grup.

În cadrul studiului calitativ s-a evidențiat că durata ședințelor de supervizare ar putea fi influențată și de problema pusă în discuție de personalul supervizat.

„*Durata unei ședințe individuale și de grup este diferită. O ședință individuală poate să dureze aproximativ 30 de minute, în dependență de situație și problema cu care se confruntă asistentul social. O ședință de grup poate dura de la o oră până la două ore*.” (IA_supervizor_3)

Unii experți în supervizare consideră că durata ședințelor de supervizare este determinată de tipul de supervizare și de numărul supervizaților implicați în cadrul ședinței: 1

oră în cazul ședințelor individuale și de 1,5 ore în cazul ședințelor de grup cu participarea a 10-12 persoane.

„Depinde de tipul ședinței, individuală – 1 h, de grup până la 10-12 persoane -1h30min." (I_E_3)

Frecvența/cantitatea supervizării primite mulțumește foarte mult 39,1% dintre supervizați, iar 55,4% sunt mulțumiți parțial. Cei mai mulțumiți sunt asistenții personali și asistenții parental profesioniști și cei cu o vechime de muncă de 1-5 ani și din zona de Centru. O nemulțumire ușoară sau totală au manifestat un număr mic de supervizați – 3,3%, în special asistenții sociali.

În opinia supervizorilor, într-o pondere de 53,3%, ambele tipuri de supervizări sunt eficiente în atingerea rezultatului. În aceeași pondere – de 39% - supervizori consideră la fel că ambele tipuri de supervizare sunt adaptate nevoilor supervizatului și sunt ușor de realizat.

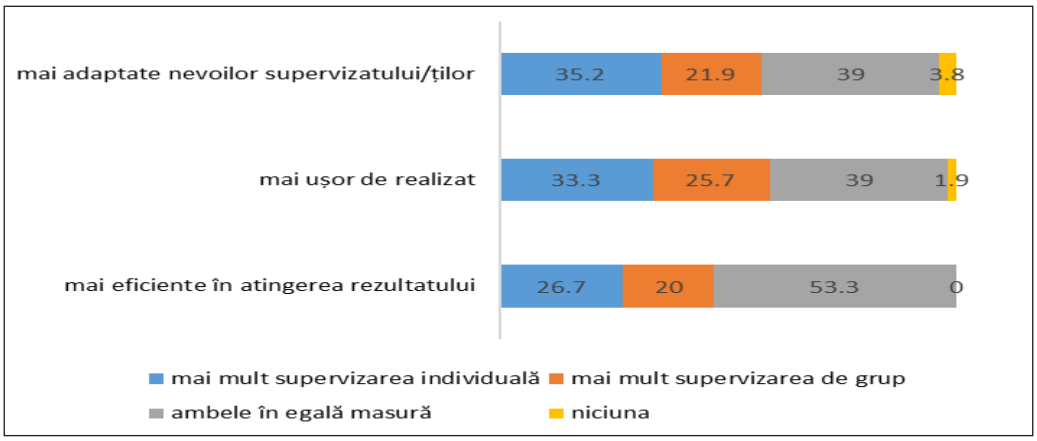

Figura 5. Opinii ale supervizorilor cu privire la supervizarea individuală și de grup (%)

Totuși comparând cele două tipuri de supervizări, o bună parte de supervizori consideră că supervizarea individuală (35,2%) este mai adaptată la nevoile supervizatului decât supervizarea de grup (21,9%). De asemenea supervizarea individuală este mai ușor de realizat (33,3%) decât cea de grup (25,7%). În atingerea rezultatului este considerată mai eficientă supervizarea individuală (26,7%) decât supervizarea de grup (20%).

Analiza dezagregată a datelor relevă că supervizorii de până la 35 ani (42,9%), cu o experiență mică de supervizare, de până la 3 ani (28,9%), cu un număr de supervizați de 5 persoane (40%) și cu o durată a ședințelor de supervizare individuală de 61-90 minute (33,3%) consideră într-o pondere mai mare supervizarea individuală ca fiind ***mai eficientă în atingerea rezultatului***. În schimb supervizorii de 46-55 ani (38,9%), cu o experiență de supervizare mai mare de 7 ani (25,8%) și cu un număr de peste 11 supervizați (23,8%) consideră că ședințele de supervizare de grup sunt mai eficiente în atingerea rezultatului.

Supervizarea individuală este ***mai ușor de realizat***, de această opinie fiind supervizorii de 19-35 ani (39,3%), din zona Sud a țării (43,8%), cu o experiență de supervizare de 4-6 ani (37,9%) și care desfășoară ședințele individuale săptămânal (56,3%). În categoria celor care consideră că este mai ușor de realizat supervizarea de grup sunt supervizorii cu vârsta de 46-55 ani (33,3%), din zona Nord (37,1%), cu o experiență de supervizare de 4-6 ani (31%) și cu un număr de 6-10 supervizați (26,6%).

În ceea ce privește ***adaptarea supervizării la nevoile supervizatului***, 50% dintre supervizorii de peste 56 ani și din zona de Sud, 55,2% dintre cei cu o experiență de 4-6 ani în supervizare, 40% dintre cei cu până la 5 persoane supervizate consideră supervizarea individuală într-o măsură mai mare adaptată nevoilor supervizaților. Pe de altă parte, supervizorii cu vârsta de 46-55 ani (27,8%), din zona de Nord (28,6%), cu o experiență mică de supervizare (24,4%), dar cu un număr mai mare de 11 supervizați (33,3%) au menționat într-o pondere mai mare că supervizarea de grup este adaptată nevoilor supervizaților. Astfel, se poate conchide că numărul persoanelor aflate în supervizare determină alegerea tipului de supervizare în funcție de ușurința organizării, eficiența și adaptarea acesteia la nevoile supervizaților.

Indiferent de tipul de supervizare aplicat, o atenție deosebită este necesar a fi acordată evaluării calității acesteia. În cadrul studiului cantitativ desfășurat de autor „Evaluarea satisfacției supervizatului urmare a ședințelor de supervizare", supervizații au evaluat calitatea supervizării primite pe o scală de la 1 (supervizare proastă) la 4 (supervizare excelentă). Și în cazul supervizării individuale și a celei de grup evaluările oferite sunt aproape de limită de sus a scalei: 3,39 – supervizarea individuală și 3,40 – supervizare de grup. Aproximativ 42% dintre supervizați au evaluat cu nota maximă – 4 (excelentă) calitatea supervizării atât a celei de grup, cât și individuale. În jur de jumătate dintre supervizați consideră că au primit supervizare bună (nota 3), cu o diferență de pondere între cele două tipuri de supervizare de 0,7%. Într-o pondere nesemnificativă au notat supervizarea obținută cu note de 2 și 1: supervizării individuale i-au atribuit aceste note 3,5% dintre supervizați, iar în cazul supervizării de grup – 2,4%.

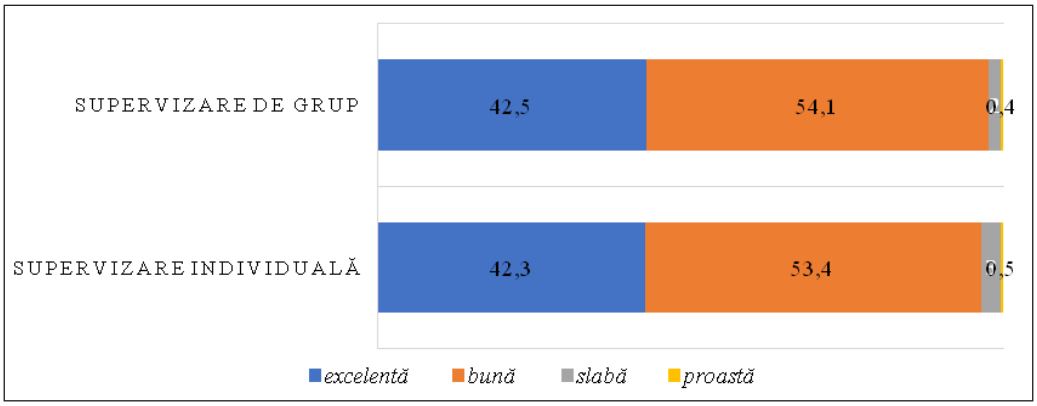

Figura 6. Evaluarea de către supervizați a calității supervizării primite (%)

În raport cu funcția supervizaților, distribuția notelor oferite calității supervizării nu diferă de la un tip de supervizare la altul. Asistenții sociali au atribuit într-o pondere mai mare ambelor tipuri de supervizări nota 3 (bună) – 57% pentru supervizarea individuală și 58,3% pentru supervizarea de grup. Aceeași notă este atribuită într-o măsură mai mare ambelor tipuri de supervizări de către șefii/managerii de servicii și alți specialiști (psiholog, logoped etc.). Asistenții personali, lucrătorii sociali și asistenții parentali au evaluat calitatea ambelor tipuri de supervizări cu nota 4 (excelentă).

Mulțumirea față de supervizarea primită a fost exprimată de marea majoritate a supervizaților, dintre care foarte mulțumiți sunt 2 din 5 supervizați (39,5%) și mulțumiți – mai mult de jumătate (55,1%). Cei mai mulțumiți sunt cei cu acces mai mare la supervizarea individuală, din zona Centru, asistenții parentali profesioniști și cu o experiență de muncă 1-5 ani.

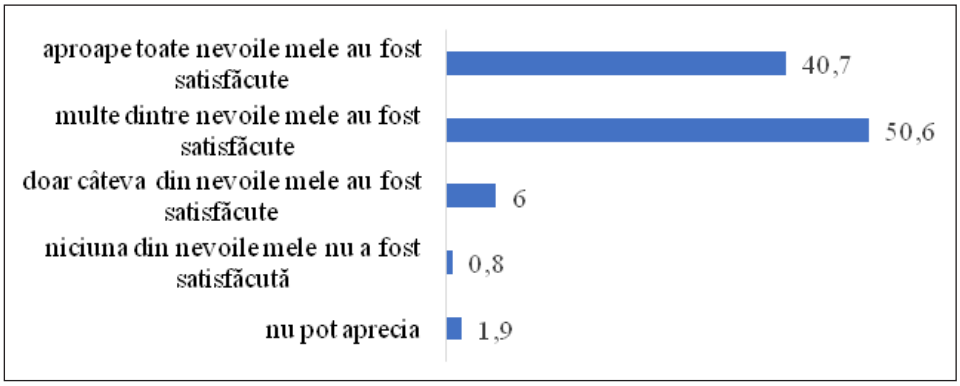

Figura 7. Opinia supervizaților cu privire la potrivirea supervizării cu nevoile lor (%)

În opinia supervizaților ședințele de supervizare s-au potrivit totalmente cu nevoile acestora în proporție de 40,7%, cu o pondere mai mare a celor care au indicat că în instituție se oferă supervizare individuală, ce ocupă funcția de asistent parental profesionist și au o activitate de muncă de 1-5 ani.

Multe din nevoile supervizaților au fost satisfăcute în cazul a jumătate dintre ei (50,6%), cu o proporție mai mare a lucrătorilor sociali și a altor specialiști, a celor cu o vechime în muncă de 6-10 ani.

Aproximativ 7% consideră că doar câteva sau niciuna dintre nevoi nu au fost satisfăcute prin supervizarea primită, aceștia fiind asistenți sociali.

Fiind rugați să nominalizeze **nevoile satisfăcute** în cadrul ședințelor de supervizare, respondenții supervizați au întâmpinat careva dificultăți în oferirea răspunsurilor. În jur de 11% (11,5%) a fost acoperită ***nevoia de ghidare și suport*** și ***nevoia de cunoaștere a aplicării managementului de caz.*** În jur de 8% au indicat că au fost informați cu privire la ***accesarea serviciilor sociale*** (8%) și au obținut cunoștințe noi (7,8%). Ponderea de 5% au obținut-o nevoia de ***cunoaștere a elaborării dosarelor*** (5,3%) și ***legislația în domeniul asistenței sociale*** (4,9%). Nevoia de dezvoltare a abilităților de comunicare,

planificarea activităților, lucrul cu datele și altele au acumulat ponderi nesemnificative din punct de vedere statistic (sub 3%).

Nevoile nesatisfăcute în cadrul ședințelor de supervizare sunt: prestarea calitativă a serviciilor sociale (5,1%), aplicarea managementului de caz (1,6%) și discutarea rezultatelor de inspecție socială (1,4%). Alte nevoi neacoperite au acumulat ponderi mai mici de 1%: informații cu privire la suportul monetar, perfectarea dosarelor, condițiile de muncă și salarizare, atribuțiile asistentului social comunitar, asistarea persoanelor vulnerabile, implicarea echipei multidisciplinare etc.

REFERINTE:

1. CHIBAYA N.H., ENGELBRECHT L.K. What is happening in an individual supervision session? Reflections of social workers in South Africa. [on-line] În: *Social Work/Maatskaplike Werk*. 2022, Vol.58, No.4, pp.520-545. [citat 15.11.2023]. Disponibil: https://socialwork.journals.ac.za/pub/article/view/1079
2. COJOCARU Ș. Metode apreciative în asistența socială. Ancheta, supervizarea și managementul de caz, Iași, Editura Polirom, 2005. 224 p. ISBN 973-46-0124-5.
3. COJOCARU Ș. Supervizarea de grup apreciativă. În: MUNTEAN A. (coord.) *Supervizarea: aspecte practice și tendințe actuale*. Iași: Editura Polirom, 2007. 275 p. ISBN 978-973-46-0758-7. pp.211-224.
4. Evaluarea situației privind formarea profesională inițială și continuă a personalului din domeniul protecției copilului și familiei în Republica Moldova [on-line] [citat 05.02.2024]. Disponibil: https://bettercarenetwork.org/sites/default/files/2021-10/Raport%202%20Workforce%20278.pdf
5. MILICENCO S. Supervizarea în Asistență Socială. În: *Asistența Socială: abordări teoretice și practice și aplicative. Suport de curs*. Chișinău: CEP USM, 2023. 271 p. ISBN 978-9975-3542-9-5. pp.241-269
6. RÎJICOVA S., GRIGORAS S. Mecanismul de supervizare profesională în asistența socială**.** Ghid de implementare practică. Chișinău: [s. n.], 2017.
7. TSIMA D.L., NCUBE M.E. Implementing the supervision framework for the social work profession: supervisors views and experience. [on-line] În: *Southern African Journal of Social Work and Social Development*, 2023, Vol.35, No.3, pp.1-21. [citat 31.08.2024]. Disponibil: https://unisapressjournals.co.za/index.php/SWPR/article/view/11306
8. TZELMAN M. Development and Validation of the Group Supervision Impact Scale. 2003 [on-line] [citat 11.11.2023]. Disponibil: https://digitallibrary.usc.edu/asset-management/2A3BF1L3M91L?&WS=SearchResults.

INTEGRAREA FEMEILOR REFUGIATE DIN UCRAINA ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ÎNTRE VULNERABILITATE STRUCTURALĂ ȘI POTENȚIAL SOCIO-ECONOMIC

THE INTEGRATION OF UKRAINIAN REFUGEE WOMEN IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: BETWEEN STRUCTURAL VULNERABILITY AND SOCIO-ECONOMIC POTENTIAL

CZU: 364-786(478):316.346.2-055.2-054.73(477) https://doi.org/10.59295/spd2025s.107

Aliona ONOFREI
ORCID: 0000-0003-3604-0592
E-mail: alionaonofrei@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article analyzes the integration of Ukrainian refugee women in the Republic of Moldova, with a focus on legal, institutional, and gender-based challenges. The main objective is to evaluate the effectiveness of national policies in ensuring socio-economic inclusion for this vulnerable group. The study uses a qualitative, descriptive-analytical method based on the content analysis of normative documents, national and international reports, and recent academic research. Special attention is given to gender disparities, access to employment, education, housing, healthcare, and protection from gender-based violence. The findings reveal that despite existing legal provisions, beneficiaries of temporary protection face structural discrimination and exclusion from key integration mechanisms. Institutional gaps and fragmented coordination between public authorities and civil society further hinder the sustainability of integration efforts. The article emphasizes the need for inclusive, gender-sensitive public policies and stronger intersectoral cooperation to ensure equal access to rights and opportunities for all refugee women.*

Keywords: *discrimination, gender, integration, public policies, refugees.*

INTRODUCERE

La mai bine de trei ani de la declanșarea agresiunii armate a Federației Ruse împotriva Ucrainei, Republica Moldova a devenit un spațiu de refugiu important pentru persoanele strămutate din țara vecină. Potrivit datelor oficiale, peste 1.252.900 de refugiați ucraineni au tranzitat teritoriul moldovenesc de la începutul crizei, iar peste 131.000 continuă să locuiască în Republica Moldova [1]. Această mobilitate forțată a populației a generat una dintre cele mai ample crize umanitare în regiunea Europei de Est, punând presiune pe infrastructura socială, economică și administrativă a țării gazdă.

Fenomenul deplasării forțate a populației, cauzat de conflicte armate, persecuții sau alte forme grave de violență, are o istorie îndelungată în spațiul social și politic internațional. Ca răspuns, comunitatea internațională a adoptat un cadru normativ menit să asigure respectarea drepturilor fundamentale ale refugiaților. Un document de referință în acest sens este Convenția de la Geneva din 1951 privind Statutul Refugiaților, extin-

să ulterior pentru a include și persoanele afectate de conflicte armate, discriminare ori amenințări grave la adresa vieții și integrității personale.

Refugiații, spre deosebire de cei care emigrează voluntar, nu dispun de libertatea alegerii - fuga din propria țară este pentru ei o necesitate dictată de riscuri extreme care le amenință viața. Lipsiți de protecția statului de origine, aceștia depind de sprijinul autorităților statului în care ajung sau de intervenția comunității internaționale pentru a-și regăsi siguranța. Procesul de integrare într-un mediu nou este adesea anevoios, fiind marcat de diverse obstacole.

Ponderea ridicată a femeilor și copiilor în rândul refugiaților din Ucraina conturează un profil specific de vulnerabilitate, care impune elaborarea unor politici publice adaptate dimensiunii de gen. Realitatea de pe teren arată că această categorie socială se confruntă cu provocări multiple în procesul de integrare, care nu se limitează doar la obstacole administrative sau lingvistice, ci includ aspecte precum accederea la locuri de muncă, accesul la servicii esențiale (sănătate, educație, protecție socială), precum și protecția în fața violenței de gen.

MATERIAL ȘI METODĂ

Studiul se bazează pe o abordare calitativă, de tip descriptiv-analitic, orientată spre înțelegerea profundă a fenomenului integrării refugiaților ucraineni în Republica Moldova, cu accent pe dimensiunea de gen. Metoda principală aplicată este analiza documentară, care a presupus examinarea sistematică a unor surse primare și secundare relevante din punct de vedere științific și instituțional.

În cadrul demersului metodologic, au fost analizate:

- acte normative naționale și internaționale în domeniul azilului, migrației și protecției sociale;
- rapoarte oficiale ale instituțiilor de stat;
- evaluări elaborate de organizații internaționale precum UNHCR, UNICEF, UNFPA, IOM și PNUD;
- studii și cercetări realizate de organizații neguvernamentale, inclusiv HIAS, Centrul de Caritate pentru Refugiați și Platforma Națională a Femeilor din Moldova;
- literatura de specialitate din domeniile drepturilor omului, protecției refugiaților și incluziunii sociale.

Analiza de conținut a acestor materiale a fost orientată spre identificarea barierelor normative și instituționale, precum și a factorilor de excludere socio-economică ce afectează procesul de integrare. Această analiză a fost complementată de o interpretare critică din perspectivă intersecțională și de triangularea cu date statistice disponibile până în mai 2025, în corelație cu tendințele regionale privind migrația forțată în Europa de Est.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Republica Moldova dispune de un cadru normativ care reglementează statutul refugiaților, apatrizilor și al altor categorii de cetățeni străini, fundamentat pe prevede-

rile Constituției Republicii Moldova și pe o serie de acte legislative care reflectă, într-o anumită măsură, standardele internaționale. Potrivit articolului 19 din Constituție și articolului 5 din Legea privind statutul juridic al cetățenilor străini și apatrizilor, aceste persoane beneficiază, în principiu, de aceleași drepturi și obligații ca cetățenii Republicii Moldova, cu excepțiile prevăzute expres de lege[2].

Instrumentele legislative esențiale în domeniul protecției internaționale includ Legea nr. 270/2008 privind azilul, Legea nr. 274/2011 privind integrarea străinilor și Legea nr. 105/2018 privind promovarea ocupării forței de muncă și asigurarea de șomaj. Acestea oferă un cadru general pentru accesul străinilor la servicii sociale, educaționale și profesionale. Cu toate acestea, beneficiarii de protecție temporară sunt excluși din aria de aplicabilitate a acestor acte, aspect reglementat expres în articolul 2 alin. (2) din Legea nr. 274/2011, care limitează accesul la măsuri de integrare precum cursuri de limbă română, formare profesională, subvenții pentru angajare sau alte forme de sprijin social.

Deși în 2023 a fost adoptată Hotărârea Guvernului nr. 21, care transpune în legislația națională prevederile Directivei 2001/55/CE privind protecția temporară, Raportul Avocatului Poporului privind monitorizarea respectării drepturilor persoanelor refugiate, în contextul conflictului armat din Ucraina din 2024 relevă, că punerea în aplicare a acestor norme rămâne deficitară [3]. Persistența acestor lacune denotă o disonanță între angajamentele asumate la nivel declarativ și realitatea juridico-administrativă, în care drepturile beneficiarilor de protecție temporară sunt fragmentar sau insuficient garantate. Astfel, ajustarea coerentă a cadrului legislativ și consolidarea capacităților instituționale apar ca pași esențiali în procesul de apropiere de standardele europene.

Excluderea beneficiarilor de protecție temporară din sfera de aplicare a Legii nr. 105/2018 accentuează această discrepanță, întrucât aceștia nu pot accesa măsurile active de ocupare a forței de muncă, formarea profesională sau asigurarea de șomaj. Potrivit unui răspuns emis de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă în iunie 2024, accesul acestora se limitează la servicii de informare, consiliere profesională și intermediere a muncii, excluzându-se componentele esențiale ale integrării pe piața muncii[3, p.13].

Această abordare contrastează puternic cu practica din statele membre ale Uniunii Europene, unde Directiva 2001/55/CE obligă autoritățile naționale să asigure accesul egal al beneficiarilor de protecție temporară la muncă, educație și formare profesională. Spre exemplu, în Germania [4] aceștia au acces la toate măsurile de sprijin oferite cetățenilor germani, inclusiv la recunoașterea calificărilor și programe de perfecționare profesională. În mod similar, Spania oferă finanțare pentru învățarea limbilor străine, alfabetizare digitală și recalificare tehnică [5].

În Republica Moldova, recunoașterea calificărilor profesionale ale refugiaților urmează procedura generală. Astfel, Legea nr. 382/2006 privind recunoașterea actelor de studii și calificărilor din străinătate reglementează procedura generală, dar nu include dispoziții derogatorii sau simplificate pentru refugiați sau beneficiarii de protecție temporară, ceea ce îngreunează semnificativ accesul la piața muncii.

Accesul la sistemul de protecție socială este, de asemenea, restrâns. Legislația prevede acordarea indemnizației pentru concediul medical doar în cazul unui stagiu de cotizare de minimum 9 luni în ultimii doi ani – o condiție greu de îndeplinit pentru refugiați. Mai mult, persoanele angajate în baza unui contract de prestări servicii nu sunt asigurate în sistemul de sănătate, chiar dacă contribuie la fondul de asigurări, și nu pot beneficia de asigurare medicală individuală, întrucât nu sunt incluse în categoriile eligibile conform Legii nr. 1593/2002. În plus, acești contribuabili nu pot solicita nici rambursarea sumelor achitate, deoarece nu dețin statutul de rezidenți.

Un alt aspect problematic este legat de accesul la locuință. În practică, beneficiarii de protecție temporară care obțin un loc de muncă riscă să piardă sprijinul acordat de stat sub formă de cazare, ceea ce le poate accentua vulnerabilitatea. Această situație contravine articolului 13 din Directiva 2001/55/CE, care prevede accesul adecvat la locuință pe durata protecției. Astfel, angajarea, în loc să sprijine integrarea, poate deveni un factor penalizant, descurajând autonomia economică și stabilitatea socială.

Pe plan instituțional, un progres notabil îl reprezintă adoptarea Hotărârii Guvernului nr. 285/2025 privind *Programul național de integrare etapizată a străinilor, inclusiv a persoanelor strămutate, pentru perioada 2025–2027*. Programul definește obiective clare și măsuri de sprijin adaptate contextului actual. Totuși, lipsa unui mecanism eficient de coordonare interinstituțională și colaborarea fragmentată între autoritățile centrale, locale, societatea civilă și partenerii internaționali pune în pericol sustenabilitatea procesului de integrare pe termen lung.

Majoritatea persoanelor refugiate apte de muncă din Republica Moldova sunt femei, multe dintre ele având în îngrijire copii sau alte persoane dependente, ceea ce le plasează într-o poziție de vulnerabilitate economică și socială sporită. În acest context, integrarea pe piața muncii devine o provocare, iar politicile în acest domeniu trebuie să fie sensibile la dimensiunea de gen. Este esențial ca drepturi fundamentale precum accesul la locuință sau servicii de sănătate să nu fie condiționate de statutul profesional, întrucât o astfel de abordare poate perpetua excluziunea.

Femeile refugiate se confruntă adesea cu o dublă povară: îndeplinirea simultană a responsabilităților familiale și nevoia de a asigura venituri pentru întreținerea gospodăriei. Lipsa serviciilor adecvate de îngrijire a copiilor, dificultățile în accesarea serviciilor medicale sau psihologice, precum și necunoașterea limbii române contribuie la menținerea unui grad ridicat de dependență și izolare socială. În cazul femeilor singure, aceste dificultăți sunt adesea amplificate, mai ales atunci când au în grijă mai mulți copii și nu beneficiază de sprijin instituțional pentru integrarea socio-profesională.

Pe lângă obstacolele economice și sociale, femeile refugiate sunt expuse unui risc crescut de violență bazată pe gen și exploatare economică, în special în condițiile unei protecții juridice insuficiente sau aplicate neuniform. Multe dintre ele au raportat incidente care le-au afectat sentimentul de siguranță, inclusiv hărțuire sau discriminare în spațiile publice ori în contactul cu furnizorii de servicii. Pe durata deplasării sau după so-

sirea în Republica Moldova, pericolele legate de siguranță personală rămân o preocupare constantă, în special în lipsa unui adăpost sigur și a accesului la resurse de bază [6].

Cercetări realizate de organizații internaționale au evidențiat nivelul scăzut de informare a refugiaților în legătură cu serviciile disponibile pentru prevenirea și combaterea violenței bazate pe gen. Fetele adolescente, în special, sunt adesea excluse de la accesul la servicii esențiale – precum cele legale, de sănătate sau sprijin social – întrucât informațiile relevante nu le sunt adresate direct, ci ajung cu precădere la adulți sau tutori [6, 7, 8].

În plus față de riscurile legate de violență și insecuritate, femeile refugiate se confruntă cu dificultăți de integrare în comunitate din cauza barierelor lingvistice, a nerecunoașterii calificărilor profesionale, a lipsei infrastructurii adaptate și a atitudinilor discriminatorii. Aceste obstacole reduc considerabil șansele de incluziune socială, mai ales în lipsa unor măsuri personalizate de sprijin. Adesea, nevoile specifice ale acestor persoane nu sunt reflectate adecvat în politicile și intervențiile instituționale.

Pentru a răspunde provocărilor cu care se confruntă femeile refugiate, este necesară o intervenție coordonată și incluzivă din partea autorităților, care să combine măsuri sociale, economice și educaționale. Sprijinul ar trebui să includă consiliere psihosocială, oportunități de formare profesională, facilitarea accesului la antreprenoriat și dezvoltarea unor servicii accesibile și adaptate de îngrijire a copiilor. Politicile publice trebuie să fie sensibile la dimensiunea de gen și corelate cu nevoile reale ale refugiatelor, contribuind astfel la reducerea vulnerabilităților și la valorificarea potențialului acestora în comunitățile-gazdă.

Integrarea refugiaților din Ucraina pe piața muncii din Republica Moldova continuă să reprezinte una dintre provocările centrale ale procesului de incluziune socio-economică. Deși cadrul legal permite, în principiu, angajarea cetățenilor străini, inclusiv a celor cu statut de protecție temporară, în practică persistă decalaje între accesul legal și integrarea efectivă. Potrivit unui sondaj realizat de Organizația Internațională pentru Migrație în perioada ianuarie–martie 2024, 49% dintre refugiații activi erau angajați, iar 82% beneficiau de protecție temporară. Cu toate acestea, cifrele agregate ascund disparități de gen și bariere structurale importante [9].

Conform evaluării REACH, circa 27% dintre refugiați se află în căutarea unui loc de muncă, iar obstacolele principale identificate includ lipsa serviciilor alternative de îngrijire a copiilor, oferta limitată de locuri de muncă, lipsa competențelor relevante sau nepotrivirea acestora cu cererea de pe piață, barierele lingvistice și lipsa unor programe eficiente de sprijin pentru angajare [10, p. 27].

Accesul refugiaților la piața muncii este influențat de factori precum nivelul educațional, vârsta și componența gospodăriei. Tinerii cu vârste între 18–29 de ani înregistrează cea mai mare rată de angajare (59%), în timp ce persoanele de peste 60 de ani se angajează cel mai rar (30%). De asemenea, șansele de ocupare cresc odată cu durata ședерii în Republica Moldova, persoanele stabilite de mai mult de un an având o probabilitate mai mare de integrare profesională decât cele sosite recent. Situația este mai dificilă pentru părinții singuri cu copii, care pot accepta doar angajări cu timp parțial, din cauza responsabilităților familiale [10, p.7].

Chiar dacă un procent important dintre refugiați dețin studii superioare (27%), foarte puțini reușesc să lucreze în domeniul lor de competență. Potrivit evaluării participative UNHCR (2023), doar 5% dintre respondenți au fost angajați în funcții compatibile cu experiența profesională acumulată în țara de origine, în timp ce majoritatea au fost nevoiți să accepte munci necalificate sau în economia informală [11, p.17].

În ciuda faptului că nu este stat membru al Uniunii Europene, Republica Moldova a adoptat instrumente legislative și instituționale pentru a sprijini accesul legal al refugiaților la muncă. Acesta este reglementat de Codul Muncii și Legea nr. 105/2018 privind promovarea ocupării forței de muncă, care permit angajarea cetățenilor străini prin identificarea unui loc de muncă și semnarea unui contract individual. Refugiații beneficiază, în principiu, de aceleași drepturi în ceea ce privește protecția muncii și accesul la sistemele de securitate socială ca și cetățenii moldoveni.

Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă a extins serviciile sale către această categorie, oferind consiliere profesională, intermediere și promovarea locurilor de muncă disponibile. În anul 2024, peste 200 de angajatori și-au exprimat interesul de a angaja refugiați, oferind aproximativ 2000 de posturi vacante, inclusiv în domenii precum IT, servicii, alimentație publică și educație.

Un rol esențial în facilitarea integrării profesionale îl au parteneriatele dintre sectorul privat și societatea civilă. Programe de instruire la locul de muncă, flexibilizarea programelor de lucru și colaborarea cu ONG-uri specializate au demonstrat că, atunci când sprijinul este adecvat, integrarea în câmpul muncii este realizabilă și benefică pentru toate părțile implicate.

CONCLUZII

Integrarea socială și economică a femeilor refugiate din Ucraina în Republica Moldova este un proces fragmentar, marcat de excluderi legale explicite și lacune instituționale, contrare normelor internaționale și angajamentelor europene ale statului. Absența unor reglementări incluzive și aplicarea inegală a politicilor generează tratamente diferențiate și perpetuează inegalități structurale. În contextul unui profil majoritar feminin al refugiaților și al responsabilităților familiale disproporționate, politicile neutre de gen se dovedesc inadecvate. Este necesară o reconceptualizare profundă a cadrului normativ și a politicilor de integrare, fundamentată pe principiile echității, incluziunii și coeziunii sociale, pentru a transforma integrarea într-o veritabilă oportunitate de dezvoltare durabilă.

REFERINȚE:

1. *UNHCR. Operational Data Portal – Republic of Moldova.* Available: https://data.unhcr.org/en/country/MDA [Accesed: 27.06.2025]
2. *Legea cu privire la statutul juridic al cetățenilor străini și apatrizi în Moldova.* Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc [Accesat: 20.06.2025].

3. *Raport privind monitorizarea respectării drepturilor persoanelor refugiate, în contextul conflictului armat din Ucraina. 2024*. Disponibil: https://ombudsman.md/wp-content/uploads/2024/07/raport-privind-monitorizarea-respectarii-drepturilor-persoanelor-refugiate-ianuarie-%E2%80%93-iunie-2024.pdf [Accesat: 20.05.2025]
4. *Temporary Protection in Germany, 2023,* Available: https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2024/06/AIDA-DE_Temporary-Protection_2023.pdf?utm_source=chatgpt.com [Accesed: 20.06.2025]
5. *Access to services for beneficiaries of temporary protection*, Disponibil: https://www.emn.ee/wp-content/uploads/2022/11/emn-inform-services.pdf?utm_source=chatgpt.com [Accesat: 19.06.2025]
6. *Ukraine Situation - Moldova: GBV Sub-Working Group - GBV Safety Audit, 2024*, Available: https://data.unhcr.org/en/documents/details/108377 [Accesed: 01.06.2025]
7. *A BRIEF ANALYSIS ON THE GENDERED IMPACTS OF THE CRISIS IN UKRAINE: A FOCUS ON MOLDOVA, Available: https://eca.unwomen.org/en/digital-library/publications/2022/07/brief-analysis-on-the-gendered-impacts-of-the-crisis-in-ukraine-a-focus-on-moldova-0,* [Accesed: 22.06.2025]
8. *Gender-based violence in the Republic of Moldova in the context of the humanitarian crisis produced by the war in Ukraine - Assessment Report.* Available: https://reliefweb.int/report/moldova/gender-based-violence-republic-moldova-context-humanitarian-crisis-produced-war-ukraine-assessment-report-enro [Accesed: 22.06.2025]
9. *Displacement Tracking Matrix — Access to healthcare and labour market survey: Republic of Moldova,* Available: https://moldova.un.org/en/271215-republic-moldova-%E2%80%94-economic-integration-refugees-ukraine-january-march-2024?utm_source= [Accesed: 22.06.2025]
10. *Studiu integrarea persoanelor refugiate în Republica Moldova și protecția drepturilor acestora*, Disponibil: https://cpr.md/wp-content/uploads/2024/02/Studiu_Integrarea-persoanelor-refugiate-%C3%AEn-Republica-Moldova.pdf [Accesat: 20.06.2025]MOLDOVA. PARTICIPATORY ASSESSMENT. Available: https://www.ecoi.net/en/file/local/2089286/2022%2BParticipatory%2BAssessment%2BReport_Feb%2B2023.pdf?utm_source=chatgpt.com[Accesed: 22.06.2025]
11. *Informații actualizate despre notificările agenților economici privind angajarea cetățenilor din Ucraina*. Disponibil: https://www.anofm.md/ro/node/20103?utm_source. [Accesat: 20.06.2025].

ASPECTE METODOLOGICE ALE UTILIZĂRII ANALIZEI REȚELELOR SOCIALE ÎN STUDIEREA MECANISMELOR DE SATISFACERE A INTENȚIEI REPRODUCTIVE

METHODOLOGICAL ASPECTS OF USING SOCIAL NETWORK ANALYSIS TO STUDY THE MECHANISMS OF SATISFYING REPRODUCTIVE INTENTION

CZU: 303.4:314.12 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.108**

Octavian RACU
ORCID: 0009-0005-8500-8240
E-mail: octavianracu@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary*. Network analysis of fertility, which addresses the process of realizing reproductive intention within the social relations and interactions of the individual, is becoming increasingly popular with the growing interest and usefulness of the social network paradigm. The article reviews methodological aspects of approaching the problem of fertility, the transition to parenthood, through the lens of structural approaches.*

Keywords*: social network analysis, fertility, methodology.*

INTRODUCERE

Articolul este de natură analitică și exploratorie a cercetărilor efectuate în ultimele decenii a modului în care rețelele sociale personale (Ego-Networks) influențează deciziile procesul tranziției la statutul de părinte, încurajează sau descurajează luarea unor decizii de a naște un copil.

Scopul acestui articol este analiza și trecerea în revistă a studiilor care apelează la perspectiva structurală în studierea comportamentului reproductiv, atrăgând accentul la aspectele teoretico-metodologice ale aplicării Analizei Rețelelor Sociale.

MATERIALE ȘI METODĂ

Articolul trece în revistă o serie de cercetări a proceselor tranziției la statutul de părinte a femeilor și cuplurilor, a comportamentului reproductiv din perspectiva analizei rețelelor sociale. Este analizat cadrul teoretic și metodologic, Analiza Rețelelor Sociale fiind abordată ca o paradigmă a cercetării sociale (Wasserman).

Metoda utilizată este analiza documentară, fără a utiliza date empirice proprii. Articolul reprezintă o etapă intermediară în elaborarea cadrului teoretic și metodologic al lucrării de doctorat.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Abordarea problemelor demografice din perspectiva Analizei Rețelelor Sociale devine tot mai populară în mediul academic, odată cu dezvoltarea acestei direcții în științele sociale, dar și a dezvoltării tehnologiilor care facilitează analiza seturilor de date relaționale. Tratată ca o nouă paradigmă, analiza de rețea permite abordarea proceselor și fenomenelor sociale într-o complexitate mai mare, din perspectiva, relațiilor sociale, interacțiunilor sociale și contextelor sociale în care este plasat individul, urmărind mecanismul emergenței sociale, de la nivel microsocial, spre macrosocial și invers. În contextul comportamentului reproductiv, mai mulți autori abordează patru mecanisme care influențează realizarea intenției de a naște primul sau următorul copil: **învățarea socială** (procesul de obținere, schimb și evaluare în comun a informațiilor în cadrul unei rețele), **presiunea socială** (constrângerea individului să respecte anumite norme sociale pentru a obține aprobarea semenilor sau din dorința de a evita un conflict), **contagiune socială** (contagiune emoțională sau mimare, procesul prin care o persoană preia o idee sau un comportament de la o altă persoană‖ care este considerată similară din punct de vedere social) și **suport social** (schimbul de bunuri și servicii între persoane apropiate) [4].

În același timp, paradigma rețelelor sociale permite abordarea fenomenului comportamentului reproductiv și din perspectiva difuziunii. Spre exemplu, în studiile sale Coale și Watkins (1986) au argumentat în mod convingător că declinul fertilității în societățile occidentale începând cu secolul al XIX-lea nu a fost cauzat doar de factori structurali legați de dezvoltarea economică a societăților, ci și de factori ideologici care au traversat granițele prin difuziunea lingvistică și culturală [5].

Studiile care abordează subiectul comportamentului reproductiv prin prisma analizei rețelelor sociale apelează atât la metode cantitative, cât și la cele calitative. În special, când vorbim de colectarea datelor unei ego-rețele (a unui individ sau cuplu), se apelează atât la colectarea datelor relaționale cantitative – numărul de legături, frecvența contactelor, densitatea rețelei, cât și date calitative, care relevă patternurile relaționale în rețeaua respondentului, rețeaua cognitivă (cum rețeaua este percepută de respondent), mecanismele de influențare a respondentului în procesul interacțiunilor cu Alterii din rețea, construirea și însușirea unor norme și percepții.

Laura Bernardi a realizat 54 de interviuri nestructurate în Lombardia, Nordul Italiei, între noiembrie 2000 și aprilie 2001, care locuiesc în regiune de cel puțin 10 ani și se află în relații stabile, prin care a analizat mecanismele influențelor sociale în cadrul rețelelor personale, în proceselor de tranziție spre statutul de părinte.

În cercetarea difuziunii comportamentului reproductiv printre prieteni (*Does Fertility Behavior Spread among Friends?*), **Nicoletta Balboa și Nicola Barban**, apelează la datele din patru valuri ale Studiului național longitudinal privind sănătatea adolescenților (Add Health) din Statele Unite, un studiu panel al unui eșantion reprezentativ la nivel național de adolescenți care erau în clasele 7-12 în valul I (1995). Sebastian Pink Thomas Leopold, Henriette Engelhardt au cercetat în ce măsură interacțiunile femeilor cu

colegii de serviciu au un impact asupra tranziției la statutul de părinte, în special prin mecanismul învățării sociale [6].

Studiul realizat în 1996-1997 de **Sangeetha Madhavan, Alayne Adams și Dominique Simon** asupra realizării decizii reproductive la femeile din Bamanan, Mali, fiind aplicate chestionare legate de structura gospodăriei casnice, statutul socio-economic, caracteristicile respondentului și copiilor săi. Pentru colectarea datelor relaționale ale rețelelor personale, au fost generate liste de nume legate de suport social: material, practic, cognitiv și emoțional. Regresia logistică și metoda celor mai mici pătrate ordinare au fost folosite pentru a analiza relația dintre caracteristicile gospodăriei și rețelei sociale și două indicatori de fertilitate: numărul de copii născuți și utilizarea contraceptivelor[2].

În studiul „*Capitalul social asociat cu fertilitatea: Fundamente teoretice și empirice. Dovezi din Bulgaria*", realizat de către **Christoph Bühler and Dimiter Philipov**, au fost folosite datele studiului „*Impactul capitalului social și al strategiilor de adaptare asupra comportamentului reproductiv și marital*", un sondaj de tip panel realizat în Bulgaria sub responsabilitatea Institutului Max Planck pentru Cercetare Demografică și a Academiei Bulgare de Științe. Primul val fiind realizat în vara anului 2002, iar al doilea val va avea loc în toamna anului 2005.

În studierea rolului rețelelor sociale în tranziția spre rolul de părinte și a satisfacerii intenției reproductive în Germania, Sylvia Kleim și Laura Bernardi [3] apelează la o metodologie mixtă, care îmbină metode calitative și cantitative: un interviu semistructurat, rețele sub formă de grafice, rețele sub formă de grilă, chestionar socio-demografic. Respondenții au fost selectați pornindu-se ca punct de reper câte o școală dintr-un oraș din Estul Germaniei (Rostock) și din Vestul Germaniei (Lubeck), pe care respondenții au absolvit-o acum 10 ani. Respondenții focali (Ego) au fost selectați din categoria vârstei de 29 de ani, care reprezintă o vârstă mediană a femeilor la nașterea primului copil (în cazul Lubeck).

Ghidul de interviu este format din două părți: prima - dedicată datelor calitative, a doua – datelor relaționale.

Interviurile au fost elaborate în trei versiuni, pentru trei tipuri de respondenți:

1) **Respondent fără copii** (ego și alterii), cu accentul pe planurile de a naște primul copil sau lipsa dorinței de a avea copii

2) **Respondent cu copii** (ego și alterii), axat pe experiența primului copil și eventuale planuri de a avea un alt copil;

3) **Respondent în vârstă, cu copii adulți** (în cele mai dese cazuri, părinții egoului), axat pe experiențele din trecut legate de formarea familiei, cum vă situația copiilor în ziua de azi, sfaturi pentru generația mai tânără.

Din considerente deficitului de timp și resurse, interviurile sunt aplicate la trei respondenți din cadrul unei rețele personale, care sunt sursa datelor despre natura relațiilor din cadrul rețelei.

În a doua parte a interviului, dedicată colectarea datelor relaționale, sunt utilizate două tipuri de întrebări:

- Întrebări pentru Generare de nume (Name generator)

a) **Burt generator** – cu cine respondentul a discutat chestiuni importante în ultimele șase luni

b) **Fischer generator** – o serie de 10 întrebări generatoare de nume care pot colecta parteneri de rețea din diverse contexte (relații de suport, conversații pe anumite subiecte, activități sociale și recreative)

- Întrebări pentru Interpretarea numelor (Name-interpreting) – acestea includ întrebări referitoare la caracteristicile socio-demografice ale Alterilor (vârsta, educația) și caracterul relațiilor (tipul și calitatea relațiilor, frecvența contactelor).

Rețele grafice - Rețele grafice vin în calitate de instrument adițional, pentru a ajuta respondentul să indice relațiile pe care le are cu ego și eventual să indice și pe cei pe care i-a uitat să menționeze în cadrul primei părți a interviului interviului.

Diagrama poate consta din trei cercuri concentrice, în care respondentul este rugat să indice trei categorii de persoane:

1. Foarte importante
2. Importante
3. Mai mult sau mai puțin importante

În afara cercurilor putem au fost incluse alte două categorii: Neimportanți și Problematici.

Rețele grile - Rețelele grile au constat dintr-un tabel în care respondentului i s-a solicitat să indice gradul de apropiere de Alterii din rețea pe o scală de la 0 la 4.

Interviurile sunt supuse procedurii de codificare în conformitate cu Teoria Întemeiată (Ground Theory), evidențiindu-se temele majore în interacțiunile Ego cu Alterii, fiind relevate mecanismele de influențare socială în cadrul ego-rețelei. În urma codificării interviurilor, Keim observă trei factori care determină o decizie de a naște la nivel individual, cuplu și rețea: **Maturitatea**, **Securitatea** și **Prioritatea**, construirea cărora depinde de structura și patternurile relaționale la cele trei niveluri. Spre exemplu, cum respondentul își definește maturitatea individual, în interacțiunea cu partenerul din cuplu și în rezultatul interacțiunilor cu Alterii (părinții, rudele, prietenii, colegii etc.), cum are loc definirea securității (cum ar fi stabilitatea financiară), dar și a priorităților de moment și pentru viitor (în raport cu educația, cariera, spre exemplu).

De asemenea, în urma analizei calitative autorii se evidențiază următoarele canale de influență socială:

- Partenerul
- Părinții
- Socrii
- Frații
- Verii
- Prietenii
- Persoanele apropiate
- Grupurile de referință

Sub aspect cantitativ, este analizată mărimea rețelelor, densitatea rețelelor (raportul dintre legături existente și legături posibile) și ponderea legăturilor de rudenie, rezultându-se o clasificare conform caracteristicilor cantitative și calitative:

- Rețele centrate pe familie
- Rețele de suport
- Rețea cu familie la distanță
- Rețele non-suport
- Rețele polarizate
- Rețele fără copii prin alegere

Studiul Sylvia Kleim și Laura Bernardi este deosebit de util din perspectiva metodologică, în special prin îmbinarea metodelor calitative și cantitative. Chiar dacă nu pretinde la o reprezentativitate absolută, interviurile axate pe mecanismele influenței sociale, coroborate cu o analiză cantitativă a structurii rețelelor (dimensiunea, densitatea, ponderea relațiilor de rudenie), oferă oferă date prețioase care vizează procesul de construcție a normelor și modelelor comportamentale în urma interacțiunilor în cadrul rețelelor personale. Spre exemplu, Sylvia Kleim definește rețelele tradiționale din perspectiva unei densități înalte și o pondere mare a relațiilor de rudenie, o interpretare care poate ajuta la evitarea unor prejudecăți în procesul de cercetare.

CONCLUZII

Factorii care influențează comportamentul reproductiv sunt multiple și pot fi abordate din diverse perspective – atât cele economice, cât și culturale sau instituționale. Paradigma rețelelor sociale propune abordarea mecanismelor de satisfacere a intenției reproductive la nivel mezo-social, pentru a urmări modul în care evoluțiile la nivel microsocial se propagă la nivel macrosocial și cum schimbările de la nivel macro se răsfrâng diferențiat la nivel microsocial, în funcție de structura rețelelor sociale în care sunt implicații indivizii.

În condițiile Republica Moldova, un astfel de studiu ar întâmpina anumite dificultăți din cauza dinamicii migrației interne și externe, ceea ce ar necesita identificarea și contactarea respondenților prin intermediul instrumentelor online, atât pentru interviu, cât și pentru aplicarea unor chestionare. Dar, așa cum menționează Keim, una din cele mai mari dificultăți reprezintă convingerea respondentului focal și a Alterilor de a accepta participarea la studiu, întrucât colectarea datelor presupune o explorare a vieții private a membrilor rețelei, în condițiile în care este nevoie de o evitare a selecționării subiective e eșantionului.

REFERINȚE:

1. BALBOA Nicoletta et BARBAN Nicola, “Does Fertility Behavior Spread Among Friends ?”, American Sociological Review, vol. 79, n°3, pp. 412-431

2. MADHAVAN, S., ADAMS, A., & SIMON, D. (2003). Women's Networks and the Social World of Fertility Behavior. International Family Planning Perspectives, 29(2), 58–68. https://doi.org/10.2307/3181059
3. SYLVIA KEIM, Social Networks and Family Formation Processes. Young adult's decision making about parenthood, VS Research, 2011
4. BERNARDI, Laura. Channels of Social Influence on Reproduction. Population Research and Policy Review [on-line]. Decembrie 2003 [accesat la 18 iunie 2025], Vol. 22, nr. 5/6, p. 427–555. DOI 10.1023/B:POPU.0000020892.15221.44.
5. BERNARDI, Laura și KLÄRNER, Andreas. Social networks and fertility. Demographic Research [on-line]. Martie 2014 [accesat la 15 octombrie 2024], Vol. 30, p. 641–670. DOI 10.4054/DemRes.2014.30.22.
6. PINK, Sebastian, LEOPOLD, Thomas și ENGELHARDT, Henriette. Fertility and social interaction at the workplace: Does childbearing spread among colleagues?. Advances in Life Course Research [on-line]. Septembrie 2014 [accesat la 18 iunie 2025], Vol. 21, p. 113–122. DOI 10.1016/j.alcr.2013.12.001.

ABORDĂRI METODOLOGICE PENTRU CERCETAREA UNEI INIȚIATIVE DE IMPACT COLECTIV

METHODOLOGICAL APPROACHES TO RESEARCHING A COLLECTIVE IMPACT INITIATIVE

CZU: 303.72:364.62-053.2(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.109**

Alexandra SAFRONOVA
ORCID: 0009-0004-6532-2497
E-mail: safronova.alex.87@gmail.com
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Anastasia OCERETNÎI
ORCID: 0000-0002-4648-7921
E-mail: anastasia.oceretnii@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Authors examine the methodology to research Moldova's first Collective Impact initiative in childcare reform, applying the six conditions for systems change framework to assess its effectiveness in mobilizing and coordinating key stakeholders within the national child protection system. The research methodology adopts a mixed methods approach and includes individual interviews with experts to capture the unique experiences of the specialists involved, documentary analysis to examine secondary data and Outcome Harvesting to assess the results of the interventions. This approach provides opportunities for a holistic evaluation of the CI initiative, revealing practical lessons and challenges encountered as well as enabling development of recommendations for further implementation.*

Keywords: *collective impact, documentary analysis, key informant interview, outcome harvesting, six conditions of systems change.*

INTRODUCERE

Impactul colectiv (IC) [1, pp. 36-37] ca un cadru metodologic, aplicat pentru soluționarea problemelor sociale complexe, este o abordare relativ nouă, care se află în proces de descriere teoretică pe scala globală. Impactul colectiv este o abordare de colaborare structurată care reunește diverși actori în jurul unei viziuni comune pentru rezolvarea problemelor sociale complexe, bazându-se pe cinci condiții cheie: o agendă comună, sistem de măsurare comună, activități de consolidare reciprocă, comunicare continuă și un „backbone” - o structură de sprijin. În 2021 inițiativa Changing The Way We Care (CTWWC) pentru prima dată în Republica Moldova a început aplicarea metodologiei IC pentru a continua reforma sistemului de îngrijire a copilului. În 2022, în cadrul cercetării *Impactul colectiv: mecanism de mobilizare și coordonare a actorilor cheie în domeniul protecției copilului din Republica Moldova* a fost descrisă prima etapă

a IC. După aceasta, CTWWC a devenit unul dintre lideri din sector prin mobilizarea și coordonarea actorilor sociali-cheie, acordarea suportului guvernului Republicii Moldovei în elaborarea cadrului legislativ și normativ, închiderea instituțiilor rezidențiale pentru copii, organizarea primei conferințe dedicate finanțării serviciilor sociale în cadrul asocierii Republicii Moldova către Uniunea Europeană și altele. Continuarea cercetărilor privind eficiența metodologiei IC din perspectiva mobilizării și coordonării actorilor cheie este actuală din mai multe motive. *În primul rând*, IC încurajează colaborarea între diverse părți interesate, inclusiv agențiile guvernamentale, organizații de societate civilă, mediu academic și altele. Această colaborare este esențială pentru abordarea problemelor sociale complexe, cum ar fi protecția copilului, deoarece asigură că eforturile nu sunt dublate și că resursele sunt utilizate eficient [2, p.228]. *În al doilea rând*, prin alinierea obiectivelor și activităților diferiților actori, IC poate duce la intervenții mai eficiente și la rezultate mai bune pentru copii, de exemplu în domeniul sănătății [3, p. 482-492]. Cercetarea și rafinarea metodologiilor de impact colectiv pot contribui la asigurarea faptului că schimbările realizate sunt durabile pe termen lung [4.p.7]. Impactul colectiv se bazează pe sisteme de măsurare comună, ceea ce înseamnă că deciziile se bazează pe date și dovezi. Acest lucru poate duce la elaborarea politicilor și programelor mai bine informate, în beneficiul copiilor care sunt în centrul acestor eforturi [3, p.482-492]. Înțelegerea modului în care impactul colectiv funcționează în Republica Moldova poate oferi perspective care sunt aplicabile în alte regiuni și contexte. Acest lucru poate ajuta la scalarea strategiilor de succes și la adaptarea acestora la medii diferite, extinzând astfel impactul măsurilor eficiente de protecție a copiilor. În același timp, noutatea metodologiei pentru contextul național creează anumite provocări în ceea ce privește măsurarea eficienței acestuia. Prin diferite metode și tehnici, cum ar fi tehnica documentară, interviul individual aprofundat și analiza cantitativă și calitativă a datelor colectate prin metodologia „Outcome Harvesting" cercetătorii fac o încercare de a documenta procese sociale complexe care au loc în cadrul unui inițiative de impact colectiv.

METODOLOGIA CERCETĂRII

Pe măsură ce Impactul Colectiv este aplicat în mai multe contexte și domenii, crește și volumul literaturii de specialitate. Pe lângă acest proces de conceptualizare, cresc și oportunitățile de aplicare practică și replicare a acestuia pentru dezvoltarea sistemelor. Lucrările recente ale lui Kania J., unul din principalii autori ai metodologiei se concentrează pe conceptualizarea cadrului Șase Condiții pentru Schimbarea Sistemelor, care include politici, practici, fluxuri de resurse, relații și conexiuni, dinamici de putere și modele mentale [5, p.4], precum și pe explorarea modului în care cele trei niveluri ale acestuia interacționează cu Impactul Colectiv [6]. În cele din urmă, teoria celor șase condiții ale schimbării sistemului oferă o perspectivă structurată pentru înțelegerea interacțiunii dintre factorii expliciți și impliciți care determină transformarea sistemică [5, p.4]. Aceste cadre îmbunătățesc capacitatea de a evalua și de a înțelege natura multidimensională a inițiativelor de IC.

În articolul „The Water of Systems Change" (Apa schimbării sistemelor), Kania J., Kramer M. și Senge P. discută un model aplicabil pentru finanțatori și alte persoane interesate de crearea schimbării la nivelul unui sistem, în special cu accent pe lucrul asupra șase condiții plasate pe trei niveluri de schimbare [5, p.4]. Acest model „triunghi inversat" subliniază șase condiții critice care influențează transformarea sistemică:

- Politicile: Reguli, reglementări și priorități guvernamentale, instituționale și organizaționale care ghidează acțiunile proprii și ale altor entități.
- Practici: Activitățile promovate de instituții, coaliții, rețele și alte entități care vizează îmbunătățirea progresului social și de mediu. De asemenea, în cadrul entității, procedurile, orientările sau obiceiurile informale comune care alcătuiesc activitatea acestora.
- Fluxuri de resurse: Modul în care banii, oamenii, cunoștințele, informațiile și alte active, cum ar fi infrastructura, sunt alocate și distribuite.
- Relații și conexiuni: Calitatea conexiunilor și a comunicării între actorii din sistem, în special între cei cu istorii și puncte de vedere diferite.
- Dinamica puterii: Distribuția puterii decizionale, a autorității și a influenței formale și informale între indivizi și organizații.
- Modele mentale: Obiceiuri de gândire - convingeri și presupuneri profunde și moduri de operare acceptate care influențează modul în care gândim, ceea ce facem și modul în care vorbim.

Plus, pentru a evidenția cât de vizibile și accesibile pentru observare, influență și analiză sunt aceste schimbări, modelul propune trei niveluri distincte de schimbare, fiecare cu diferite grade de vizibilitate:

Nivelul explicit: schimbările sunt vizibile, formale și clare pentru actorii din sistem. Sprijinirea sistemului pe acest nivel include schimbări de politici organizaționale, documente de politici publice, schimbările în practici și fluxul resurselor. Resursele includ nu doar cele financiare, dar și cunoștințele, informații, etc. Schimbările explicite sunt esențiale, dar singure sunt insuficiente pentru o transformare durabilă.

Nivelul semi-explicit: relații și conexiuni între indivizi și organizații și dinamica puterii. Acești factori subtili influențează semnificativ comportamentul și luarea deciziilor în cadrul unui sistem.

Nivelul implicit: implică modelele mentale, convingerile și ideologia. Schimbările transformative depind adesea de schimbarea acestor ipoteze fundamentale. Condițiile implicite modelează modul în care oamenii percep problemele și soluțiile, devenind astfel motoare puternice ale transformării sistemice [5, p.6-8].

Pentru a îmbrățișa pe deplin schimbarea sistemelor, reprezentanții societății civile, parteneri de dezvoltare, cercetători și sociologi trebuie să recunoască faptul că este esențial să lucreze la toate cele trei niveluri. În cazul nostru, pentru a cerceta o inițiativă de impact colectiv, aplicând cadrul teoretic de șase condiții-cheie, vom apela la metoda mixtă de cercetare. Având în vedere complexitatea inițiativelor de IC, abordările bazate pe metode mixte sunt considerate adesea cele mai eficiente [7, p. 32]. Metodele calitati-

ve oferă profunzime și context, surprinzând perspectivele părților interesate și nuanțele colaborării. Abordările cantitative oferă informații măsurabile privind rezultatele și dinamica procesului. Metodologia „Outcome Harvesting" oferă oportunități de analiză prin organizarea rezultatelor în grupuri relevante teoriei sau modelului aplicat în cadrul studiului [8, p.104]. Combinarea acestor metode poate asigura o înțelegere holistică a proceselor și impactului inițiativei în condițiile lipsei cercetărilor academice similare realizate în contextul Republicii Moldova.

Outcome Harvesting (recoltarea rezultatelor) este o metodă retrospectivă de identificare și analiză a schimbărilor sau rezultatelor specifice obținute prin proiecte și inițiative. Metodologia este special dezvoltată pentru a identifica, formula, analiza și interpreta rezultatele intervențiilor în contexte în care relațiile între cauză și efect sunt greu de înțeles cât în proces de planificare, atât și în proces de implementare [8, p.1]. Această metodologie este deosebit de valoroasă pentru a surprinde efectele complexe, neliniare ale eforturilor de reformă în domeniul îngrijirii copiilor. Metodologia poate fi aplicată pentru monitorizare, precum și pentru evaluarea progresului [8, p.4]. Prin potențialul metodologiei Outcome Harvesting ar fi posibil să se evidențieze succesele sau provocările ascunse, promovând o înțelegere mai profundă a efectelor transformatoare ale inițiativei.

În practică, metodologia presupune folosirea unui instrument simplu de colectare a datelor, care include patru elemente și de obicei este structurat într-un tabel: (1) Rezultatul pozitiv sau negativ, (2) Relevanța rezultatului pentru obiectivele intervenției, (3) Contribuția intervenției la acest rezultat, (4) Sursa de informație [8, p.55]. Fiecare element trebuie să fie scris conform regulilor stricte și să includă informațiile care pot fi verificate. Acesta include datele, numele, funcțiile și afilierea persoanelor concrete care au manifestat schimbări de comportament. Relevanța trebuie să explice actorilor importanța acestei schimbări pentru scopurile intervenției, precum și importanța schimbării comportamentului. Pentru a dovedi faptul, că acest rezultat s-a produs grație în urma intervenției, este necesar de a descrie în mod detaliat toate activități care au contribuit la schimbare. Aceste activități neapărat trebuie să fie realizate înainte de data schimbării comportamentului observat [8, p.41]. Metodologia se bazează pe șase pași esențiali, aplicați într-un proces flexibil și iterativ, care include următoarele etape: (1) proiectarea recoltării, (2) revizuirea documentelor, (3) angajarea surselor umane (4) substanțierea externă, (5) analiza și interpretarea, (6) utilizarea rezultatelor [8, p.8].

În cadrul analizei și interpretării datelor, informațiile colectate sunt introduse într-o bază de date și codificate. Această abordare permite o analiză integrată, combinând datele calitative (poveștile de schimbare și percepțiile actorilor cheie) cu cele cantitative (numărul de politici modificate), oferind astfel o înțelegere multidimensională a impactului intervenției. În cadrul cercetării datele colectate prin metodologia Outcome Harvesting vor fi analizate din mai multe perspective, cum ar fi data când a avut lor schimbarea și timpul între prima contribuție și rezultatul propriu-zis. De asemenea vom analiza rezultatele din punct de vedere tipului actorului din sistem, nivelul, de exemplu național

sau local și activități care au adus contribuție la atingerea rezultatului. Pentru a cerceta intervențiile în cadrul unei inițiative de impact colectiv rezultatele vor fi analizate din perspectiva celor șase condiții pentru schimbarea sistemelor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Metodologia de cercetare va include o combinație de metode calitative și cantitative pentru a asigura o evaluare comprehensivă și riguroasă. În primul rând, interviurile individuale cu experți vor fi esențiale pentru a obține perspective detaliate și aprofundate de la profesioniștii implicați direct în coordonarea și implementarea inițiativelor de protecție a drepturilor copilului. Aceste interviuri vor permite identificarea provocărilor și a succeselor întâmpinate, oferind o înțelegere nuanțată a eficienței metodologiei impactului colectiv. În al doilea rând, tehnica documentară va implica analiza datelor secundare, inclusiv notițele ședințelor, rapoartele trimestriale, rapoartele de evaluare, publicațiile relevante și datele cantitative despre ședințe, evenimente și participanți. Această abordare va permite o evaluare obiectivă a progresului și a impactului inițiativelor de protecție a copilului. În plus, analiza datelor colectate prin intermediul metodologiei „Outcome Harvesting" va fi aplicată pentru a identifica și evalua rezultatele obținute, oferind o imagine clară a modului în care intervențiile au contribuit la îmbunătățirea situației în domeniul protecției drepturilor copilului. Metodologia poate fi aplicată ca una singura sau ca un element al abordării mixte [8, p.5]. Această metodologie combinată va asigura o evaluare detaliată și bine fundamentată a eficienței metodologiei impactului colectiv în contextul specific al Republicii Moldova. Prin abordarea atentă și echilibrată, care îmbină metode de cercetare solide, prin triangularea datelor din interviuri, documente și observații, cu o profundă înțelegere a contextului local, acestea încearcă să surprindă nu doar faptele, ci și subtilele nuanțe ale schimbării sociale.

Cercetarea actuală are un aspect inovator și lipsa experienței de aplicare a impactului colectiv în contextul Republicii Moldovei, noutatea și prevalența aspectului teoretic față de cel aplicativ al metodologiei limitează varietatea metodelor de cercetare care pot fi aplicate. În primul rând, determinarea impactului direct al inițiativelor de IC poate fi o provocare din cauza suprapunerii eforturilor altor organizații și a factorilor externi. Cercetătorii trebuie să delimiteze în mod clar contribuțiile IC la rezultatele observate. În al doilea rând, asigurarea că opiniile diferitelor părți interesate sunt auzite în cadrul procesului de cercetare este esențială pentru realizarea unor evaluări exacte și etice.

Din cauza faptului că, Cadrul celor șase condiții pentru schimbare sistemelor este relativ nou (2018) și fundamentarea pe elemente existente și acceptate ale schimbării sistemelor, nu au fost găsite critici importante ale acestuia. Cu toate acestea, limitările potențiale ale utilizării sale pentru a analiza datele privind consolidarea sistemului în domeniul protecției copilului, colectate prin intermediul metodologiei „Outcome Harvesting", pot include următoarele:

1. În interesul superior al copilului nu este întotdeauna posibil să se aștepte schimbările la toate nivelurile, dar schimbările observabile nu pot garanta întotdeau-

na un mediu sigur pentru copii.
2. Dinamica puterii este dificil de schimbat atât din punct de vedere al timpului, cât și al resurselor, cu toate acestea, schimbările la nivelul indivizilor pot să nu fie importante după încheierea mandatului sau schimbările organizaționale și, astfel, să nu influențeze sistemul.
3. Metodologia „Outcome Harvesting" este concepută pentru a surprinde schimbările comportamentale observabile, astfel încât pentru schimbările de atitudini sau cunoștințe ar trebui să se manifeste printr-un comportament - acest lucru s-ar putea să nu se potrivească cu nivelul implicit a cadrului teoretic.
4. Rezultatele sunt înregistrate retrospectiv în majoritatea cazurilor. Prin urmare, este posibil ca cifrele disponibile la momentul cercetării să nu includă toate rezultatele.

CONCLUZII

Cercetarea inițiativelor de impact colectiv necesită metodologii inovatoare care să surprindă complexitatea și natura lor colaborativă. Prin utilizarea unor metode, precum interviurile cu experți, analiza documentară, revizuirea datelor secundare și recoltarea rezultatelor, cercetătorii pot oferi informații utile care sporesc eficacitatea și durabilitatea acestor inițiative. Interviurile individuale cu experții reprezintă o metodă valoroasă pentru explorarea în profunzime a perspectivelor și experiențelor actorilor implicați în inițiativele de IC. Plus, analiza documentară va permite cercetătorilor să obțină o înțelegere mai profundă a inițiativei de IC, evidențiind discrepanțele dintre planificare și punerea în practică. Metodologia „Outcome Harvesting" poate aduce plus valoare prin captarea rezultatelor complexe și neliniare, contribuind la înțelegerea impactului real al inițiativei. Cu toate acestea, cercetarea se poate confrunta cu provocări privind delimitarea contribuțiilor IC de alți factori externi, asigurarea echității în reprezentarea opiniilor și respectarea standardelor etice.

Pentru a îmbunătăți metodologia de cercetare și a minimiza limitările, se recomandă luarea în considerare a aspectului atribuirii versus contribuției prin includerea întrebărilor relevante în instrumentele de colectare a datelor, cum ar fi ghidurile de interviu. În orice caz, este esențial să se evalueze și să se descrie toate limitările cercetării. În același timp, se recomandă să se analizeze cu atenție lista de experți care vor fi intervievați pentru a se asigura reprezentarea diferitelor părți interesate din cadrul IC. Nu în ultimul rând, este obligatoriu să se stabilească așteptările și limitele utilizării interne a datelor prin discutarea și formalizarea relațiilor din cadrul cercetării cu conducerea inițiativei.

REFERINȚE:

1. BAMBERGER, M. *Introduction to Mixed Methods in Impact Evaluation* în Impact Evaluation Notes, No.3. August 2012 38 p. p. 32

2. KANIA, J., KRAMER, M. Collective Impact. În: Stanford Social Innovation Review, iarna 2011, DOI 10.48558/5900-KN19 pp. 36-41.
3. KANIA J. KRAMER M. SENGE P. *The water of systems change*, FSG, 2018 20 p. p4.
4. *Sesiunea națională cu participare internațională de comunicări științifice studențești dedicată aniversării a 75-a a USM Ediția a XXV-a*, Rezumatele comunicărilor, Volumul II, SAFRONOVA A. *Systems for child care reform in Moldova and opportunities to do business differently through collective impact*, Chișinău, 22-23 aprilie 2021, ISBN 978-9975-152-93-8. pp. 228-230
5. SMART J. *Collective impact: Evidence and implications for practice Child Family Community Australia*, CFCA PAPER NO. 45, 22 p. ISBN: 978-1-76016-152-1 2017, p. 7
6. SCHAFFER K, CILENTI D, și alții *Using a Collective Impact Framework to Implement Evidence-Based Strategies for Improving Maternal and Child Health Outcomes*, în Health Promotion Practice, Mai 2022, DOI: 10.1177/1524839921998806 pp. 482-492
7. WILSON-GRAU, R. *Outcome Harvesting: Principles, Steps, and Evaluation Applications*. IAP Information Age Publishing, Inc, 2019., 233 p.ISBN 978-1-64113-389-0, p. 104
8. KANIA, J. (2020) *John Kania on Systems Change and Collective Impact (interview). Platform C*. [Online] Available: https://platformc.org/publications/john-kania-systems-change-and-collective-impact.

N.B*. Tema tezei de cercetare: Evaluarea eficienței metodologiei impactului colectiv în coordonarea actorilor cheie din domeniul protecției drepturilor copilului în Republica Moldova în contextul agendei de asociere cu Uniunea Europeană.*

Specialitatea științifică: 541.01. Teoria și metodologia sociologiei.

PROBLEME DE ADAPTARE ALE PERSOANELOR VÂRSTNICE LA TEHNOLOGIILE DIGITALE

ADAPTATION PROBLEMS OF ELDERLY PEOPLE TO DIGITAL TECHNOLOGIES

CZU: 316.346.32-053.9:004 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.110**

Liliana SALCUȚAN
ORCID: 0000-0002-6161-4407
E-mail: lilianasalcutan@gmail.com
Universitatea de stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This pilot study on older people's difficulties in adapting to digital technologies has provided a comprehensive insight into how older people relate to the digital innovations shaping contemporary society. The results show that although digital technologies have permeated all areas of social, economic and cultural life, the process of integration is uneven and older people remain one of the most vulnerable groups in the face of this rapid transformation. Studying digital technologies cannot be imposed on older people by standardized methods or abstract formats. They need a personalized approach, centered on their pace and ability, with clear explanations, practical exercises and adapted materials. This study identified issues that prevent older people from learning digital technologies. The study, conducted in the municipality of Chisinau, on a sample of 110 respondents: 64 women and 46 men, provided us with solutions to improve their quality of life.*

Keywords: *digital technology; barriers to older people's adaptation to technology; learning difficulties; fear of technology; feeling excluded; social isolation.*

INTRODUCERE

Dezvoltarea tehnologiei din ultimele decenii a transformat profund modul în care comunicăm, relaționăm, accesăm informația și desfășurăm activitățile cotidiene. Tehnologia digitală a devenit omniprezentă, influențând toate aspectele vieții noastre: de la plata facturilor și programările medicale, până la interacțiunile sociale și activitățile de recreere. Cu toate acestea, acest progres rapid nu este accesibil în mod egal tuturor, iar cele mai afectate categorii în acest sens sunt persoanele vârstnice. Mulți dintre ei se confruntă cu dificultăți de adaptare la noile tehnologii, ceea ce poate conduce la un sentiment de izolare și excludere socială.

Studiul urmărește identificarea principalelor dificultăți ce limitează accesul vârstnicilor la instrumente digitale, cu accent pe obstacolele de natură *cognitivă* (dificultăți de învățare; lipsa de „ghidare familială" în tehnologii), *emoțională* (frica față de tehnologie; lipsa încrederii în propriile abilități) și *socială* (absența sprijinului sau sentimentul de excludere sau izolare socială).

MATERIAL ȘI METODĂ

În acest articol sunt prezentate figuri ale cercetării „*Modul de viață al persoanelor vârstnice din R. Moldova*”, (Noiembrie 2024. N=708), dar și studiului-pilot „*Utilizarea tehnologiilor digitale de către vârstnici: dificultăți de adaptare*”. (Aprilie - Iunie 2025. N=110). Rezultatele complete sunt prezentate în articol. Utilizarea abrevierii TD – tehnologia digitală, va ușura expunerea rezultatelor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII.

În perioada anilor 2005 – 2020, în R. Moldova au fost implementate mai multe acțiuni strategice pentru crearea unei infrastructuri solide cu o acoperire de 99% din populație cu acces la Internet [1]. În anul 2023, 55% dintre persoanele din Uniunea Europeană (UE) cu vârste cuprinse între 16 și 74 de ani aveau cel puțin competențe digitale generale de bază. Au existat variații considerabile în UE, cu rate cuprinse între 83% în Țările de Jos și 28% în România [2].

Obiectivele prioritare ale Strategiei de transformare digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023–2030 sunt:

- dezvoltarea unei societăți digitale și a unui mediu TIC puternic, inovator, competitiv și sigur;
- digitalizarea serviciilor publice accesibile și moderne;
- cooperarea internațională și promovarea Republicii Moldova ca stat avansat din punct de vedere digital cu economie digitală transparentă și competitivă [1].

Gradul de creștere al utilizării tehnologiilor este mai mult specific tinerilor, însă, competențe digitale mai scăzute, au fost înregistrate în grupele de vârstă mai înaintată, atât în rândul bărbaților, cât și al femeilor. De exemplu, în grupa de vârstă 65-74 de ani, procentul bărbaților cu cel puțin competențe digitale de bază a fost mai mult de jumătate față de cel din grupa de vârstă 25-34 de ani (69% față de 34%). Contrastul în rândul femeilor din toate grupele de vârstă a fost și mai pronunțat: 71% dintre femeile cu vârste cuprinse între 25-34 de ani aveau cel puțin competențe digitale de bază, față de doar 25% dintre cele cu vârste cuprinse între 65-74 de ani. Aceste cifre determină dificultățile specifice procesului de studiu, cu care se confruntă vârstnicii. Înțelegerea dificultăților de studiu al vârstnicilor are tangență directă cu condițiile de trai, statutul socio-economic, sănătatea și bunăstarea având o relevanță deosebită în lumina angajamentului din Agenda 2030 pentru dezvoltarea durabilă precum că ”nimeni nu este lăsat în urmă”. În practică, acest angajament implică faptul că Obiectivele de Dezvoltare Durabilă (ODD) trebuie atinse pentru toate segmentele societății și la toate vârstele, cu o focusare deosebită asupra categoriilor vulnerabile, inclusiv asupra persoanelor în vârstă. Unul dintre cei 17 indicatori ai Obiectivelor Dezvoltării Durabile constituie *consolidarea competențelor de utilizare TIC*, fiind analizate dificultățile întâmpinate de către vârstnici [2].

Astfel, interacțiunea vârstnicilor cu tehnologia digitală este adesea marcată de reticență, teamă de greșeli și lipsa unui sprijin adecvat în procesul de învățare [3]. Pentru o persoană ce nu a crescut într-un mediu digital, conceptele precum: *aplicații mobile, platforme online* sau *rețele sociale* etc., pot părea complicate și adesea chiar intimidate. Mai mult, uneori limbajul tehnic este inaccesibil, iar interfețele nu sunt întotdeauna intuitive pentru cei ce nu au experiență digitală anterioară [4,p. 12].

Însă una dintre cele mai mari provocări, cu care se confruntă persoanele vârstnice este lipsa de încredere în forțele proprii pentru a folosi tehnologia. Frica de a „greși", de a compromite datele cu caracter personal, sau de a deveni victime ale fraudelor online etc., îi determină pe mulți dintre vârstnici evitarea completă a utilizării dispozitivelor digitale, făcând adesea imposibilă utilizarea lor iar, lipsa resurselor financiare sau de sprijin din partea membrilor de familie, accentuează și mai mult incapacitatea menținerii acestui dispozitiv digital.

În viziunea Facer K., o serie de factori sociali, tehnologici și de mediu converg pentru a sugera că interacțiunile la distanță sunt susceptibile de a deveni mai normale ca parte a activităților de zi cu zi și pentru o gamă mai largă de activități. Creșterea costurilor energiei, scăderea costurilor de comunicare, îmbunătățirea instrumentelor audio-vizuale, accesul personal sporit și familiaritatea cu lumile online ca spații de joc și interacțiune, toate acestea sugerează că granița dintre prezența „fizică" și cea „virtuală" poate fi din ce în ce mai neclară în următorii ani [5, p.27].

În opinia autorilor Padilla-Góngora D., et alții, menționează faptul că, în prezent tehnologiile informației și comunicațiilor (TIC) pot fi o resursă utilă pentru îmbunătățirea calității vieții persoanelor în vârstă, oferind acestor persoane un stil de viață mai independent care promovează îmbătrânirea activă, relațiile personale și participarea la muncă și socială [6].

Interesele pentru vârstnici, devin cele mai importante. În baza studiului „*Modul de viață al persoanelor vârstnice din R. Moldova*" (Noiembrie 2024. N=708), respondenții au avut posibilitatea să selecteze, interesele ce îi preocupă cel mai mult. Cu toate că, mulți vârstnici au *telefoane mobile* și *calculatoare /computatoare*, mai puțini dintre ei pot cunoaște utilitatea lor.

Prin indicatorul *utilizarea TD* se estimează gradul în care mediul de trai al persoanelor în vârstă le permite să se conecteze cu ceilalți prin intermediul tehnologiilor informației și ale comunicațiilor. Conform Figurii 1, variantele: *utilizarea telefonului mobil* – apreciat de aproape 80% dintre vârstnici și *utilizarea calculatorului* – 41,4%, opinii ce au fost selectate doar ce cei care au avut tangență directă cu tehnologiile digitale. Curiozitatea cercetării noastre, s-a axat pe problemele și barierele întâmpinate în procesul de studiu al vârstnicilor, dar și a acțiunilor aplicate de către ei pentru a obține cunoștințe.

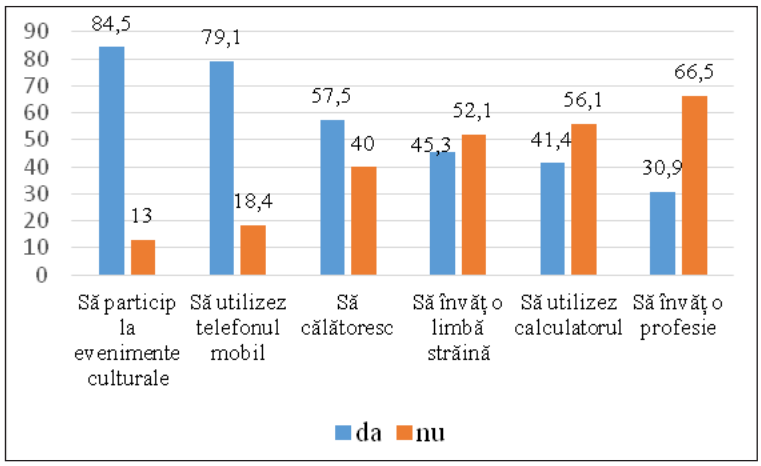

Figura 1. Modul de viață al persoanelor vârstnice din R. Moldova

În baza studiului realizat cu vârstnicii din mun. Chișinău (N=110), am identificat totalitatea dispozitivelor pe care le folosesc în viața de zi cu zi. Pentru unii dintre ei, utilizarea acestora este o necesitate, le permite o viață mai ușoară și bună în același timp.

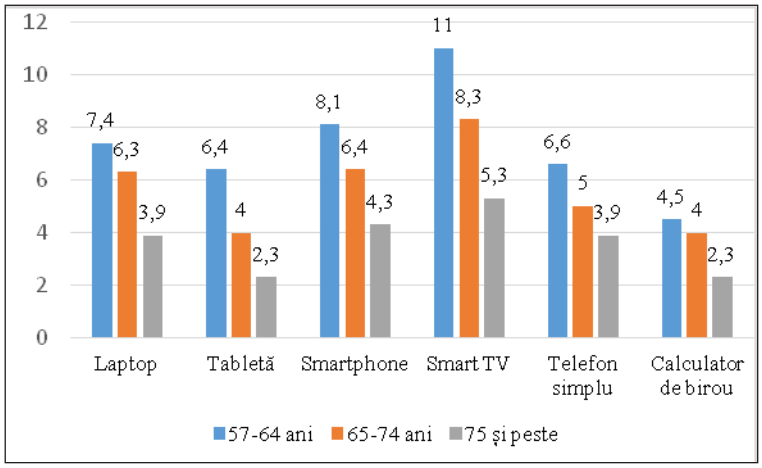

Figura 2.Tipologia *dispozitivelor* utilizate de către vârstnici

Tipologia *dispozitivelor* utilizate de către vârstnici, oferă informații esențiale despre accesibilitatea tehnologiilor, dar și despre preferințele și nevoile acestei categorii de populație. Studiul arată că *televiziunea dotată* (Smart TV) și *telefoanele inteligente* se află în fruntea clasamentului, fiind urmate de laptopuri și tablete. Această alegere nu este întâmplătoare, ci reflectă o combinație de factori precum: prețul, portabilitatea și multifuncționalitatea. În baza acestor caracteristici prezentate în *Figura 2*, cele mai

mari valori au fost acumulate de grupul de *57-64 ani*, care dețin un complex al dispozitivelor digitale. Valoarea maximă de utilizare a televizoarelor inteligente *Smart TV* (11%), le poate asigura facilitatea vizionării conținuturilor online a știrilor, filmelor, dar și a emisiunilor preferate, utilizarea cărora rămâne limitată la funcțiile de bază.

Telefoanele mobile inteligente au devenit instrumente digitale de bază pentru vârstnici, datorită accesibilității economice și a capacității lor de a integra mai multe funcții utile într-un singur dispozitiv: apeluri; mesagerie; cameră foto; aplicații sociale și acces la internet. În baza unor aplicații de genul *WhatsApp* sau *Facebook* – ușor de utilizat cu interfețe intuitive, ceea ce face ca telefonul să devină indispensabil în viața cotidiană a vârstnicilor.

Varianta *Laptopurile* sunt preferate în special de seniorii, ce în trecut au avut contact direct (în mediul profesional) cu tehnologia, sau se referă la grupul de vârstnici ce-și doresc să beneficieze de un ecran mai mare și cu funcții avansate. În schimb, *tabletele* sunt apreciate pentru simplitatea lor și pentru dimensiunile generoase ale ecranului, aspect deosebit de important pentru persoanele cu deficiențe de vedere. Acestea sunt utilizate pentru vizionarea de conținut video, lectură online sau conversații video cu familia.

Selectarea pe care au făcut-o vârstnicii este diferită, care în baza Figurii 2, ne confirmă gradul de implicare al vârstnicilor de *57- 64 ani* într-o proporție mare, față de grupul de *75 ani și peste.* Alegerea dispozitivelor reflectă atât accesibilitatea economică, cât și compatibilitatea cu nevoile personale. Televiziunea digitală și telefoanele inteligente conduc detașat clasamentul, lăsând în urmă *telefoanele simple* și *calculatorul de birou.* Procesul de învățare al tehnologiei de către vârstnici este influențat de factorii cognitivi și socio-afectivi.

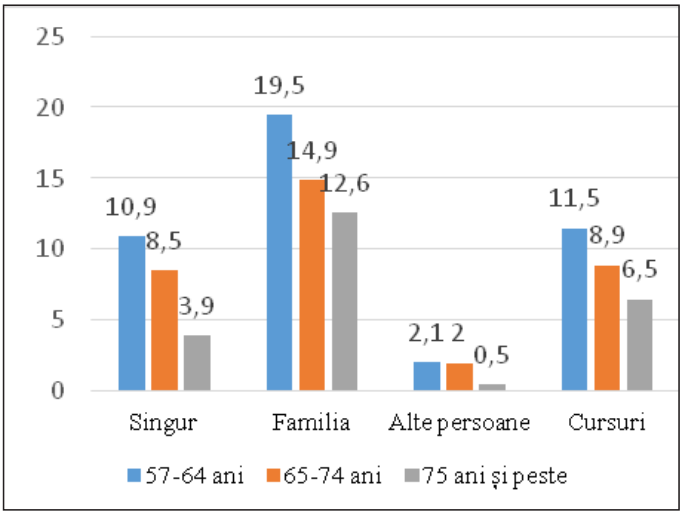

Figura 3. Ajutorul secund oferit vârstnicilor

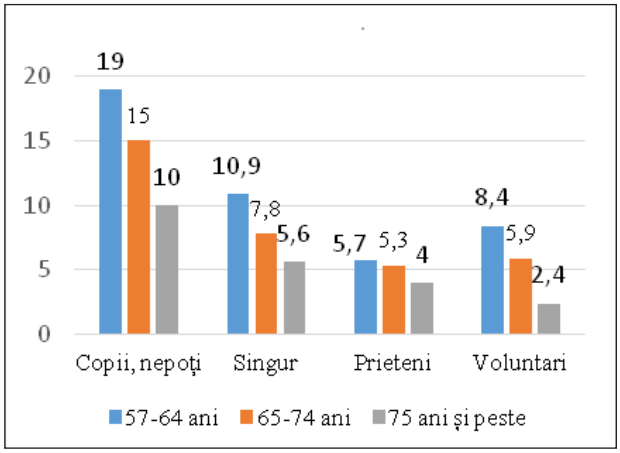

Figura 4. Ajutorul prim oferit vârstnicilor. N=110

Ajutorul inițial al studiului TD de către vârstnici, revine diferitor persoane, aportul unora este esențial. În baza *Figurii 3*, familiei îi revine motivația de studiu al tehnologiilor, dar și a dorinței individuale de a învăța. Aproape același loc revine și *cursurilor* organizate de ONG-uri, care le oferă digitalizare, fiind cu 2,6 p.p mai puțin decât a studiului individual.

Copii și nepoții sunt cei care, în cele mai multe cazuri, au oferit primele explicații, au instalat aplicații sau au configurat dispozitivele. În *Figura 4,* copiilor și nepoților le revine abilitatea de bază în transmisia cunoștințelor TD pentru vârstnici. În contextul în care numeroși vârstnici nu au acces la *cursuri specializate* sau nu dispun de resurse pentru a participa la astfel de activități, sprijinul familial devine indispensabil. Relația afectivă facilitează învățarea, iar explicațiile venite din partea celor apropiați sunt percepute ca fiind prietenoase și adaptate nivelului de înțelegere.

Totodată, aproape a patra parte dintre vârstnici (24,3%) a fost autodidactă, explorând singuri funcțiile dispozitivelor, testând aplicații și urmărind tutoriale online. Această categorie se remarcă printr-o curiozitate activă și o dorință de independență digitală, chiar dacă procesul de învățarea poate fi mai anevoios. Autoinstruirea are avantajul că le permite să învețe în propriul ritm, fără presiune socială.

Impactul tehnologiei asupra relațiilor personale este un subiect sensibil, mai ales în rândul persoanelor vârstnice, pentru care socializarea și incluziunea socială au fost valori fundamentale. Studiul evidențiază faptul că majoritatea respondenților consideră că tehnologia a avut un efect pozitiv sau cel puțin neutru asupra relațiilor personale. Acest rezultat este semnificativ, demonstrând că vârstnicii percep tehnologia nu ca pe un obstacol în comunicare, ci ca pe o completare necesară în context actual.

Utilizarea aplicațiilor de mesagerie și a apelurilor video a permis păstrarea unor relații apropiate cu membrii familiei, dar și cu prietenii sau foștii colegi. Transmiterea mesajelor, revederea persoanelor dragi sau primirea veștilor în timp real a contribuit la

diminuarea sentimentului de izolare. În special în perioadele dificile cum a fost pandemia, tehnologia s-a dovedit a fi esențială în menținerea sănătății emoționale.

Astfel, percepția generală este că tehnologia ajută mai mult decât încurcă, iar pentru multe persoane în vârstă reprezintă singura cale de a menține legături sociale active în lipsa mobilității sau a proximității sociale.

În mod firesc, procesul de adaptare digitală a persoanelor vârstnice este însoțit de diverse dificultăți. Studiul identifică mai multe *obstacole* întâmpinate de respondenți, cele mai frecvente fiind configurarea aplicațiilor, înțelegerea funcțiilor complexe ale dispozitivelor și frica de a greși și de a strica ceva iremediabil.

Din *Figura 5* pentru mai mult de a patra parte dintre vârstnici (24,3%), *limbajul tehnic* reprezintă o barieră în sine. Termenii de „update", „cont", „backup" sau „reset" sunt greu de înțeles și creează anxietate fiind adesea sunt confundate.

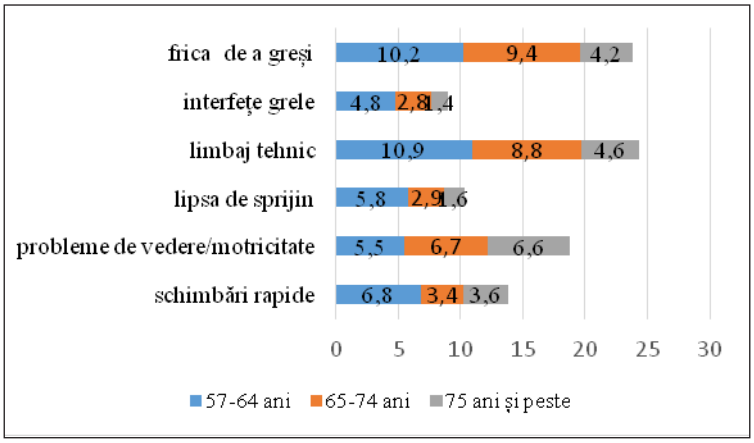
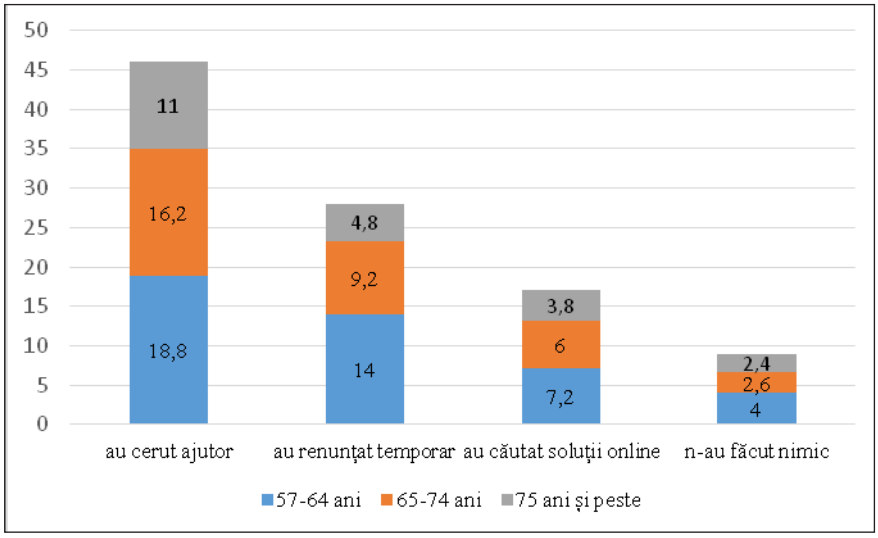

Figura 5.

De asemenea, meniurile încărcate, funcțiile avansate sau notificările automate adaugă un nivel de complexitate care îi poate descuraja. *Frica de a greși* ocupă al doilea loc din barierele menționate de 23,8% dintre respondenți. *Problemele de vedere/ motricitate* - 18,8% dintre vârstnici, explicat prin utilizarea ecranelor mici și tastaturilor complicate.

În plus, *lipsa de încredere în sine* și *frica* de a nu declanșa erori ireversibile determină utilizarea tehnologiilor digitale limitat, doar pentru funcțiile pe care le consideră sigure fiind însușite.

Aceste dificultăți demonstrează nevoia stringentă de *aplicații adaptate* persoanelor în vârstă, cu interfețe simple, fonturi mari, meniuri reduse și explicații clare în limba maternă. De asemenea programele de alfabetizare digitală dedicate seniorilor sunt esențiale pentru a reduce gradul de frustrare și pentru a transforma tehnologia într-un mod accesibil.

În procesul studierii tehnologiilor digitale, vârstnicii reacționează în mod diferit. Studiul a demonstrat faptul, că marea majoritate (46%) *solicită ajutor* de la membrii familiei, persoane apropiate etc.

Această relație dintre copii, nepoți, membri de familie și persoana vârstnică se transformă într-o reacție cu caracter pozitiv, devenind o rețea de sprijin social în procesul de digitalizare. Acest ajutor poate avea o diversitate de acțiuni: unii așteaptă vizita copiilor sau a nepoților pentru a rezolva dificultățile apărute, pe când alții își apelează telefonic pentru a primi *instrucțiuni pas cu pas*. Pe alocuri, această relație se transformă într-una de dependență de oferire a unui ajutor extrem, ceea ce poate crea un sentiment de inferioritate și neputință, mai ales pentru acei care s-au obișnuit să se descurce singuri.

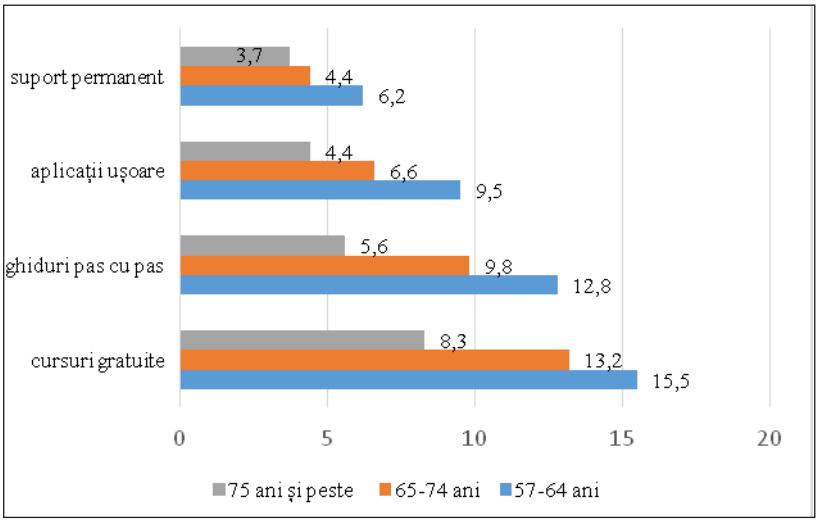
Totuși, este plauzibil faptul că, vârstnicii preferă *să caute soluții online* reprezentat de 17% dintre respondenți, recurgând la metoda *încercare-eroare*. Această categorie manifestă o atitudine curajoasă, însă procesul adesea este frustrant și consumator de timp. În lipsa unor ghiduri prietenoase vârstei și a unor tutoriale simple, dificultățile persistă.

O parte semnificativă dintre vârstnici, în special cei mai în vârstă sau mai reticenți, *renunță temporar* la activitatea începută atunci când întâmpină obstacole, reacție ce poate duce la evitarea completă a tehnologiei, amplificând izolarea digitală. Astfel, modul în care vârstnicii reacționează la dificultăți este strâns legat de rețeaua socială disponibilă, de nivelul de încredere în sine, de gradul de aplicabilitate anterioară a TD prin existența unor resurse de învățare accesibile.

Una din întrebările studiului s-a axat pe importanța cursurilor de inițiere în digitalizare sau perfecționarea cunoștințelor. Conform Fig. 7, au fost prezentate soluțiile pentru a crea o relație prietenoasă a vârstnicilor cu digitalizarea. Răspunsurile *de încurajare* a unei proporții semnificative și-a exprimat interesul pentru așa activități, ceea ce demon-

strează că, în ciuda reținerilor și dificultăților, totuși, dorința de a învăța și de a se adapta rămâne activă chiar și la vârste înaintate.

Locul întâi i-a fost oferit *cursurilor gratuite* menționat de aproape marea majoritate dintre vârstnici (37%). Chiar dacă creează dificultăți, *ghidurile pas cu pas* (28,8%) le vor oferi posibilitatea studiului individual.

De asemenea, vârstnicii solicită aplicații mai intuitive, cu butoane vizibile, fonturi mari și meniuri simplificate, cerință ce nu ține cont de nevoile persoanelor în vârstă.

Sprijinul oferit din partea familiei la fel este esențial, însă nu este suficient ca vârstnicii să primească un telefon sau un laptop, dar periodic de sfaturi, actualizări, setări sau explicații atunci când apar întrebări și funcții noi.

CONCLUZII

Acest studiu-pilot întreprins în mun. Chișinău, ne-a permis identificarea dificultăților de adaptare a persoanelor vârstnice la tehnologiile digitale a oferit o perspectivă complexă asupra modului în care această categorie se raportează la inovațiile digitale care definesc societatea contemporană. Rezultatele studiului demonstrează că, deși tehnologiile digitale au pătruns în toate domeniile vieții sociale, economice și culturale, procesul de integrare nu este uniform, iar persoanele vârstnice rămân în una dintre cele mai vulnerabile categorii în fața acestei transformări rapide.

Analiza datelor a reliefat faptul că vârstnicii nu resping în mod fundamental tehnologia, ci se confruntă cu o serie de dificultăți obiective și subiective care le limitează accesul la instrumentele digitale. Printre cele mai frecvente bariere ale TD sunt: limbajul tehnic; lipsa experienței anterioare în utilizarea tehnologiilor moderne; frica de a greși

sau de a fi înșelați, precum și lipsa unor programe educaționale adaptate nivelului de cunoștințe. La fel, importante sunt și modificările fiziologice ale vârstei însoțite de probleme de motricitate de vedere, dar și de prejudecățile sociale care plasează persoanele vârstnice în afara spațiului digital.

Un aspect esențial pe care cercetarea l-a evidențiat este rolul decisiv pe care îl are sprijinul familial și comunitar în procesul de alfabetizare digitală a seniorilor. Majoritatea respondenților au învățat utilizarea tehnologiilor digitale cu ajutorul copiilor, nepoților sau prietenilor confirmând astfel importanța rețelelor informale de suport.

Studierea tehnologiilor digitale nu poate fi impusă persoanelor vârstnice prin metode standardizate sau formate abstracte. Ei au nevoie de o abordare personalizată, centrată pe ritmul și capacitățile lor de asimilare, cu explicații clare, exerciții practice și materiale adaptate. Dorința lor de a participa la cursuri gratuite de inițiere digitală, exprimată de o majoritate covârșitoare a respondenților, arată că vârstnicii nu refuză tehnologia, ci au nevoi de condiții adecvate pentru a o înțelege și utiliza eficient.

Considerăm că integrarea digitală a vârstnicilor este posibilă, necesară și benefică, atât pentru ei, cât și pentru societate în ansamblu. Procesul presupune nu doar acces la dispozitive și conexiune la internet, ci și o schimbare de mentalitate socială, politici publice coerente și programe educaționale adaptate, care să valorifice dorința de învățare și experiența de viață a vârstnicilor. În absența acestor măsuri, riscul de marginalizare digitală a persoanelor în vârstă se va accentua, cu consecințe grave asupra calității vieții și coeziunii lor sociale.

Pentru a facilita procesul de incluziune digitală a vârstnicilor propunem următoarele ***recomandări***:

- Organizarea de programe de alfabetizare digitală dedicate vârstnicilor.
- Implementarea programelor de mentorat intergenerațional digital.
- Crearea unor aplicații și platforme digitale prietenoase vârstei.
- Realizarea campaniilor de informare digitală publică.
- Promovarea solidarității digitale intergenerționale.

REFERINȚE:

1. Strategia de transformare digitală a Republicii Moldova pentru anii 2023–2030 (STDM 2030). Disponibil: https://egov.md/ro/node/39487[Accesat 05.07.2022].
2. Digital skills in 2023: the impact of education and age. Disponibil: https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/w/ddn-20240222-1 [Accesat 06.07.2025].
3. Indicele îmbătrânirii active în Republica Moldova. 2020. Disponibil: https://social.gov.md/wp-content/uploads/2022/09/active_ageind_index_romanian_0.pdf [Accesat 07.07.2025].
4. Helsper E. The Digital Disconnect: The Social Cuses and Consequences of

Digital Inequalities. SACE Publizations. 2021. Disponibil: DOI**:** https://doi.org/10.4135/9781526492982. [Accesat 07.07.2025].

5. Facer K. Learning Futures: Education, Technology and Social Change. Disponibil: DOI:10.4324/9780203817308 Publisher: Routledge. ISBN: 9780415581424. [Accesat 07.07.2025].
6. Padilla-Góngora D., López-Liria R., Díaz-López M., Aguilar-Parra J.M., Vargas-Muñoz M. E.,, Rocamora-Pérez P., Habits of the Elderly Regarding Access to the New Information and Communication Technologies. Disponibil: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042817302069 [Accesat 07.07.2025].

DOMINANTELE PERCEPȚIEI CONSUMULUI MEDIA

DOMINANTS OF THE PERCEPTION OF MEDIA CONSUMPTION

CZU: 316.774:659.3(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.111**

Tatiana SPĂTARU
ORCID: 0000-0002-6397-6735
E-mail: spatarutatiana66@gmail.com
Institutul de Cercetări Juridice, Politice și Sociologice,
Universitatea de stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The article analyzes the transformations occurring in the media landscape at both global and national levels, as well as changes in media consumption habits. It draws on data from the* Digital News Report 2025 *and current studies conducted in the Republic of Moldova. The topics explored highlight the decline of traditional media, the growing influence of digital platforms, and the emerging challenges associated with the use of artificial intelligence in news production. The applied component of the study includes in-depth interviews and focus groups conducted in the Northern, Central, and Southern regions of the Republic of Moldova. The value of the study lies in its combination of global and local data, as well as in the relevance of its themes within the current context of Moldova's media system—situated at the intersection of geopolitical pressures, digital transition, and opinion polarization.*

Keywords*: trends, public opinion, perceptions, public communication space.*

INTRODUCERE

Într-o lume marcată de profunde incertitudini politice și economice, schimbări ale alianțelor geopolitice, declanșarea unor conflicte distructive și declinul climatic, mass-media tradițională se luptă să se conecteze „cu o mare parte a publicului, cu o implicare în scădere, o încredere scăzută și abonamente digitale stagnante", se afirmă în Digital News Report 2025 [1], cel mai comprehensiv studiu despre consumul de știri la nivel mondial. Se produce o trecere accelerată către consumul media prin intermediul rețelelor sociale și al platformelor video, ceea ce diminuează și mai mult influența „jurnalismului instituțional" și supraalimentează un mediu media alternativ fragmentat. Continuă să scadă implicarea în sursele media tradiționale, cum ar fi televiziunea, presa scrisă și site-urile de știri, în timp ce crește dependența de rețelele sociale, platformele video și agregatoarele online. Aproximativ o treime din eșantionul global în fiecare săptămână pentru consumul știrilor folosește Facebook (36%), YouTube (30%), Instagram (19%), WhatsApp (19%), TikTok (16%) și X (12%) [2].

Pentru prima dată studiul din anul 2025 evidențiază provocările emergente sub forma platformelor de inteligență artificială și a chat boților. Inteligența artificială este valorificată pentru a personaliza mai bine conținutul știrilor. Constatăm opinii mixte din partea publicului. În timp ce unii își exprimă îngrijorarea că vor rata știri importante, alții

manifestă un anumit entuziasm pentru a face știrile mai accesibile și relevante prin rezumare (27%), traducerea știrilor în diferite limbi (24%), recomandări mai bune de știri (21%) și utilizarea chat boți-lor pentru a pune întrebări despre știri (18%). Chiar dacă publicul rămâne sceptic cu privire la utilizarea inteligenței artificiale în generarea știrilor, totodată se așteaptă ca aplicarea acesteia să facă știrile mai ieftine și mai actualizate, însă mai puțin transparente, mai puțin precise și mai puțin demne de încredere [2].

Importanța videoclipurilor ca sursă de știri continuă să crească. Proporția consumatorilor de videoclipuri pe rețelele sociale a crescut de la 52% în 2020 la 65% în 2025. Tot mai mulți oameni spun că preferă să urmărească știrile decât să le citească, ceea ce încurajează crearea știrilor personalizate. Importanța podcastingului de știri contribuie în implicarea unui public mai tânăr și mai bine educat. Rețeaua socială TikTok înregistrează cea mai rapidă creștere, totodată fiind percepută una dintre cele mai mari amenințări când vine vorba de informații false sau înșelătoare [2].

Digital News Report pe parcursul ultimului deceniu a documentat modul în care dispozitivele mobile și platformele tehnologice au revoluționat industria știrilor, schimbând conținutul pe care oamenii îl văd, modul în care sunt prezentate știrile și modelele de afaceri ale principalilor editori. Provocările pentru jurnalismul instituțional se intensifică sub forma unui ecosistem media alternativ, mult mai captivant atât pentru public, cât și pentru politicieni, mulți dintre aceștia nemaisimțind nevoia să se supună controlului jurnalistic[2].

Mediul digital cu fiecare an devine din ce în ce mai complex și fragmentat. Incertitudinea este sporită de aplicarea inteligenței artificiale ca sursă de știri. Rezultatele cercetării demonstrează că publicul se simte suprasaturat de titluri senzaționale optimizate pentru agregatorii de inteligență artificială. În toate țările, incluse în eșantion, publicul se așteaptă ca mass-media să fie mai imparțială, mai precisă, mai transparentă, să crească calitatea și cantitatea relatărilor originale[2].

La nivel național *Studiul de audiență a mass-media din Republica Moldova 2025* [3] analizează comportamentul de consum media în rândul populației din Republica Moldova. Scopul studiului a fost evaluarea tendințelor de consum atât ale mediei tradiționale (TV, radio, presa scrisă), cât și noile forme de media (platforme online, rețele sociale), fiind măsurate frecvența utilizării diferitelor canale media, notorietatea surselor de informare, nivelul de încredere în instituțiile media. Principalele surse de informare pentru 79,8% dintre respondenți sunt rețelele sociale, dintre care 62,9% le accesează zilnic. Posturile de televiziune sunt privite de 76,9% (zilnic 45%), site-urile de știri – 60,8% (zilnic 31,2 %), posturile de radio – 39,1% (zilnic 19,1%), ziare și reviste – 25,7% (zilnic doar 1,8%) [3, p.43].

Estimarea gradului de încredere în sursele mass-media denotă cea mai înaltă pondere este acumulată de posturile de televiziune, urmate de rețelele sociale și site-urile de știri. Totodată, se remarcă 28,6% care nu au încredere în sursele mass-media [3, p.43].

Cele mai cunoscute posturi TV în rândul consumatorilor sunt Moldova 1, Jurnal TV, Pro TV Chișinău, TV8 și Moldova 2; iar de radio - Radio Noroc, Hit FM, Radio

Plai, Radio Moldova și Kiss FM. Din cadrul eșantionului 63,5% au declarat că nu cunosc vreun site de știri. Pe primele poziții în notorietatea portalurilor de știri se situează Protv.md și Știri.md, fiind urmate de Jurnal.md, Point.md și Zdg.md. Aproximativ o treime dintre cititorii de ziare și trei pătrimi dintre cititorii de reviste au răspuns că nu cunosc publicațiile editate în Republica Moldova. Cele mai menționate ziare au fost Makler, Ziarul de Gardă, Komsomolskaia Pravda, Argumenty i Fakty și Moldova Suverană. Cea mai bună vizibilitate dintre reviste o au Monitorul Oficial, Florile Dalbe, urmate de Aquarelle și VIP Magazin [3, p.43].

Internetul este accesat zilnic de 81% din eșantion în scopuri de comunicare și socializare, căutarea de informații personale, informare, ascultarea de muzică sau vizionarea de filme, studiu sau activități profesionale. În scopul de informare cel mai des sunt utilizate Facebook, YouTube, TikTok, Instagram și Telegram, în timp ce Odnoclassniki, X (Twitter) și Snapchat sunt accesate mai rar [3, p.43].

Analiza comparată a acestor două studii, apărute relativ în aceeași perioadă, relevă o convergență spre migrarea consumului de știri în mediul digital. La nivel global publicul renunță tot mai mult la mass-media tradițională în favoarea rețelelor sociale, platformelor video și conținutului personalizat. Chiar dacă în Republica Moldova 79,8% dintre respondenți declară că se informează din rețelele sociale, totuși televiziunea rămâne o sursă de informare dominantă și cea mai credibilă.

Preocupările privind impactul inteligenței artificiale asupra credibilității și calității știrilor este un subiect tot mai discutat la nivel internațional și care lipsește din analizele naționale. Necunoașterea surselor online și tipărite de o parte semnificativă din eșantion, vorbește despre un nivel insuficient de alfabetizare media și evadare din spațiul public autohton de informare. Dominanta digitalizării consumului media, emergentă la nivel global, devine tot mai perceptibilă în ecosistemul media național.

MATERIAL ȘI METODĂ

Analiza comparativă are la bază cele mai recente studii în domeniu. *Digital News Report 2025* [1] a fost comandat de Institutul Reuters pentru Studiul Jurnalismului cu scopul de a înțelege modul în care sunt consumate știrile pe un eșantion din 48 de țări. *Studiul de audiență a mass-media din Republica Moldova 2025* [3] oferă un suport empiric pentru a decodifica dominatele consumului media local.

Componenta cercetării calitative include analiza a 79 interviuri aprofundate și 8 focus-grupuri, realizate în perioada martie-aprilie 2024, în regiunile Nord, Centru și Sud ale Republicii Moldova. Datele empirice sunt parte componentă a subprogramului *Securitatea națională a Republicii Moldova în contextul aderării la Uniunea Europeană: abordări juridice, politologice și sociologice (SENREMO 01.05.01)*, direcția strategică *Valorificarea capitalului uman și social*, prioritatea strategică *Provocări societale*. Din setul de date sociologice empirice au fost extrase cele ce vizează deprinderile de consum media, sursele din care se informează cel mai des și credibilitatea acestora.

Analizele teoretico-empirice contribuie la o mai bună înțelegere a deprinderilor de consum media și de gestionare a spațiului public de comunicare. Setul de date sociologice și analiza corelațiilor stabilite conturează problema abordată în prezentul studiu: dominantele percepției consumului media.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Interpretarea interviurilor aprofundate

În rezultatul procesării răspunsurilor la întrebările deschise constatăm că cel mai des persoanele intervievate se informează prin intermediul internetului. Din sursele disponibile pe internet prevalează rețelele de socializare, mai puțin presa electronică și presa tipărită.

Dintre rețelele de socializare cel mai des au fost nominalizate: Facebook, Instagram, Telegram ; dintre posturile de televiziune fiind cele mai credibile: PRO-TV, TV8, Moldova 1, ONE TV ; posturile de radio: Europa Liberă ; portaluri de știri, precum știri. md. Mai puțin credibile au fost apreciate sursele de informare rusești. În preferințele consumatorilor media prevalează emisiunile informative.

Pentru a ilustra concludent rezultatele cercetării, au fost extrase cele mai relevante răspunsuri:

Sunt persoana care nu privește știrile, în ultima vreme, și nici nu urmăresc vreun portal sau canal de știri. Fiind un om mai emoțional, mă afectează tot ceea ce se întâmplă și pentru binele meu mă izolez de toate cele scrise pe internet. (femeie, 26-35 de ani, urban, studii superioare, angajat ONG, româncă)

Ca la toată lumea – internetul. Navigând afli două părți ale medaliei, fiindcă la televizor este doar o parte, care o hotărăște statul. (femeie, 36-45 de ani, urban, studii medii, angajat sector privat, româncă)

Un om bine informat nu poate fi manipulat. Cercetez mai multe surse, am spectrul meu de surse și personalități/formatori de opinie. Citesc, analizez, compar. După care fac o concluzie personală. Citesc Ziarul de gardă, Podul.ro și altele. (femeie, 46-55 de ani, rural, studii superioare, angajat sector public, româncă).

Naționale: Ziarul de gardă, ProTV, TV8, Stiri.md. Străine: BBC, EuroNews. Urmăresc unele conturi de pe rețele sociale (Facebook) a unor persoane marcante din Republica Moldova. (bărbat, 36-45 de ani, urban, studii superioare, angajat ONG, român)

Evenimentele ce au invadat umanitatea din 2019 până în prezent au conturat deficiențele informaționale existente. Propaganda a devenit un mijloc de a dezbina societatea și a genera instabilitate în rândul cetățenilor. De aceea am devenit extrem de selectivă și atentă la sursele din care mă informez. Prin urmare, ca surse media folosesc: TV8, Ziarul de Gardă, jurnaliști independenți. Informarea din mai multe surse îmi oferă posibilitatea să-mi creez opinia proprie. (femeie, 36-45 de ani, rural, studii superioare, angajat sectorul public, româncă)

Cel mai des mă informez de pe rețelele sociale locale: https://www.ialovenionline.md/; Ialoveni – orașul soarelui, Facebook; Site-ul Primăriei Ialoveni. (femeie, 36-45 de ani, urban, studii superioare, angajat sector public, româncă)

Când îmi permit luxul să dispun de timp, mă informez de pe Facebook, Ziarul de gardă. Din Ialoveni-orașul soarelui ne informam despre problemele locale. Este un radar al vieții comunitare. Oamenii sunt foarte receptivi la problemele locale. Din cele străine: Euronews, Deutsche Welle, unele românești. Tradiția de a citi ziare o pierdem din mers. (bărbat, 46-55 de ani, urban, studii superioare, angajat sector public, român)

Răspunsurile oferite în cadrul interviurilor aprofundate confirmă faptul că procesul de informare se produce în spațiul online. Diversitatea surselor și libertatea de accesare a acestora plasează publicurile într-o varietate de opțiuni informaționale.

Interpretarea focus grupurilor.

Analiza discuțiilor în cadrul focus grupurilor relevă faptul că respondenții preponderent se informează din mai multe surse electronice, în funcție de informația de care au nevoie. Prevalează dominanta comparării informațiilor pentru a-și face concluzii.

Cum verific informația? De exemplu, mă uit la o știre pe Facebook, pe urmă, mă uit pe Telegram, mă uit și pe alte rețele. Sursele mass-media sunt dirijate din spate, mai mult fac propagandă decât reflectă realitatea. (*focus-grup raionul Orhei*)

Rezumând răspunsurile, deducem că *ceva nu merge bine în jurnalismul moldovenesc*. Absolut toate sursele media abordează preponderent tematica politică. Explicația ar fi că de unde vin banii de acolo se comandă și agenda comunicării publice. Sistarea posturilor de televiziune, marginalizarea jurnaliștilor, cenzurarea conținutului media nici de cum nu conduce spre o libertate a gândirii și exprimării. Cu cât o presă este mai liberă, cu atât ea are probabilitatea să informeze publicul corect. Și invers, devierea de la realitate conduce spre o altă extremă. Publicul evadează din spațiul autohton de informare. Este relevantă tendința cetățenilor de a se informa de pe rețelele de socializare și mai puțin din instituțiile media moldovenești.

Este dificil să vorbim despre informații obiective, când avem de-a face cu un război informațional real. Nu trebuie să ne bazăm doar pe ceea ce se arată la televizor. Știrile moldovenești sunt părtinitoare. Este greu să spunem că există vreun canal care spune adevărul. Fiecare are propria politică editorială, propriii sponsori, propriile interese. (*focus-grup UTA Găgăuzia*)

În contextul interpretării focus grupurilor se evidențiază discuțiile din orașul Ialoveni. În lipsa unui ziar local, procesul de informare a trecut în spațiul online. Locuitorii se informează de pe site-urile autorităților locale și a comunităților online.

Noi, comunitatea noastră avem pagina oficială Ialoveni orașul soarelui. Aici se distribuie anunțurile. Lucruri frumoase și mai puțin frumoase. Plasează informații și autoritățile. Este un feedback dintre autorități și comunitate. (*focus-grup Ialoveni*)

Provocările digitale, politice și economice cu care se confruntă Republica Moldova determină modificări în peisajul media. Sectorul mass-media continuă să fie dependent

de finanțările externe, limitat în resurse financiare proprii, incapabil de a genera venituri, făcând să cadă în extrema senzaționalismului și divertismentului pentru a capta atenția publicului. Caracterul polietnic al țării este văzut drept un avantaj și nu un dezavantaj. Acutizarea tensiunilor interetnice îndeosebi în perioadele preelectorale conduc spre suprasolicitarea și oboseala consumatorilor. Toate acestea conduc spre diminuarea încrederii în instituțiile mass-media autohtone și evadarea spre alte spații de informare.

Apariția platformelor digitale și îndeosebi a comunităților locale online, libere de presiunile politice și administrative, răspund necesităților de informare locală, autoorganizării pentru soluționarea problemelor stringente, discuțiilor publice și interactive. Este un fenomen nou care se produce în ecosistemul media autohton, necesitând cercetări suplimentare.

CONCLUZII

Studiul sociologic privind dominantele percepției consumului media a evidențiat tendințe în modul în care indivizii interacționează cu conținutul mediatic și îl interpretează în contextul actual al hipermediatizării.

Analiza comparativă a celor două studii *Digital News Report 2025* și *Studiul de audiență mass-media din Republica Moldova 2025* relevă dominantele tranziției globale spre consumul digital media, secundată de accentuarea lipsei de încredere în mass-media tradițională. Republica Moldova demonstrează un trend similar celui internațional cu particularitățile sale locale. Deși rețelele sociale au devenit principala sursă de informare, totuși televiziunea continuă să mențină o poziție dominantă, fiind percepută drept cea mai credibilă. Spre deosebire de tendințele internaționale, unde inteligența artificială este integrată în producția și distribuția de știri, dezbaterea despre inteligența artificială și impactul său asupra jurnalismului în mare parte lipsește din contextul moldovenesc.

Componenta calitativă a studiului, realizată în baza interviurilor aprofundate și a focus-grupurilor, oferă o imagine particularizată asupra consumului mediatic al cetățenilor moldoveni. Rezultatele cercetării relevă o preferință clară pentru sursele online și comunitățile locale digitale, ca alternative credibile și accesibile în fața unei prese tradiționale, percepute drept părtinitoare influențelor politice și economice. Iese în evidență fenomenul de fragmentare informațională și dificultatea menținerii unui jurnalism de calitate într-un context financiar precar și într-un climat de neîncredere publică.

Media digitală a devenit dominantă nu doar în consumul efectiv, ci și în modul în care utilizatorii își construiesc reprezentările despre realitate, având un rol amplificator în configurarea percepțiilor în mediul tinerilor, unde constatăm o tendință clară spre personalizarea și filtrarea informațiilor.

Gradul de încredere în sursele mass-media corelează cu nivelul de percepție critică. Utilizatorii cu un nivel de alfabetizare media mai ridicat manifestă o atitudine mai selectivă față de conținut, iar consumatorii pasivi acceptă informația fără a aprecia veridicitatea acesteia.

Datele calitative scot în evidență nivelul insuficient de alfabetizare media și tendința migrării publicului spre surse alternative de informare, adesea locale sau internaționale, mai puțin controlate politic. Neîncrederea în presă a publicului, presiunile politice evidente și criza economică prin care trece industria media contribuie la fragmentarea ecosistemului informațional, unde jurnalismul instituțional pierde teren în fața conținutului neomologat, dar perceput de public mult mai autentic.

Dominantele percepției consumului media configurează o varietate de factori, care influențează nu doar comportamentul de consum, ci și modul în care informația este interpretată și reprodusă în spațiul social. Înțelegerea și explicarea noilor tendințe în consumul media este esențială pentru nevoia de a încuraja alfabetizarea media, implementarea unor politici care ar sprijini jurnalismul independent și ar reglementa transparența utilizării inteligenței artificiale.

REFERINȚE:

1. *Digital News Report 2025*. Avialable: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2025 [Accessed: 01.07.2025].
2. NEWMAN N. *Overview and key findings of the 2025 Digital News Report*. Avialable: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2025/dnr-executive-summary. [Accessed: 01.07.2025].
3. *Studiul de audiență a mass-media din Republica Moldova 2025.* Disponibil: https://cji.md/studiu-de-audienta-a-mass-media-din-republica-moldova/. [Accesat: 02.07.2025].

RISK FACTORS AND PREVENTIVE MEASURES OF THE INJURY PATTERNS IN FEMALE VOLLEYBALL

FACTORII DE RISC ȘI MĂSURILE DE PREVENIRE A TRAUMELOR ÎN VOLEIUL FEMININ

CZU: 796.325:616-001:796.02-055.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.112**

Adelina BARDIER
ORCID: 0009-0005-0072-7642
E-mail: lepordaadelina@yahoo.com
Institute of Physical Education and Sports,
Moldova State University, Chisinau, Republic of Moldova

Summare. *This article provides information on risk factors, injury frequency, and injury prevention measures in women's volleyball. Injury data in young female volleyball players are not clearly studied. Volleyball appeared in 1895, culminating in an exponential growth over the decades, with one of the highest participation rates. In addition, the collective game has categories that vary according to age and level of competition. Regardless of level and age, during practice, volleyball players perform rapid movements such as jumping, landing, and changing the direction, with demanding motor and sensory skills necessary to avoid injuries. The injuries that occur can easily remove athletes from training and competitions, with unjustified consequences, which makes it necessary to understand and study their risks, frequency, and location in women's volleyball.*

Keywords: *Volleyball, injuries, female, prevention, rehabilitation, protective equipment.*

Injuries in volleyball are a serious problem that affects both professional athletes and fans of this sport. Every year, hundreds of thousands of players around the world suffer from various injuries that can affect their health and ability to continue playing volleyball. One of the most common injury in volleyball is ankle sprain. This happens when ankle ligaments stretch or tear, often due to a sudden change of direction or an awkward landing after a jump. Sprains of the ankle joint can be very painful, and it may take several weeks of rest to heal. In order to prevent injuries in volleyball, players must be attentive to their technique and strive to make it more effective and safe. They should also be aware of the proper use of equipment and how to prepare their body for physical exertion. It is important to remember that there are numerous factors that can affect the likelihood of injury, and players must be prepared for them.

One of the key aspects of injury prevention in volleyball is proper preparation and training. Players should strive to gradually increase the intensity of training and continu-

ously improve their physical fitness. In addition, regular medical examinations and consultations with doctors can help identify potential problems and prevent injuries before they occur. In general, injuries in volleyball are a serious problem that can lead to serious consequences for the health and sports career of the players. However, with the help of proper training, equipment and techniques of the game, as well as constant monitoring and care these injuries may be prevented.

Object of study: Female volleyball.

Subject of study: Common injuries in women's volleyball.

Purpose of the study: To identify the injury risk factors and their prevention.

Research methods: Analysis and generalization of data from the scientific-methodical literature; study of statistical data; observation; photography; graphics; questionnaire.

Organization of the research: The study of the injury occurrence in female volleyball was conducted in a virtual library on the page of the World Volleyball Federation, as well as conducting a survey; the periods of the formative study were 2023-2024.

The results of the study: Were investigated several aspects as a form of interpretation of the results of the study: 1. Types of injuries in female volleyball. 2. Risks of injury factors in volleyball.3. Methods of prevention. 4. Research. 5. Conclusions.

Types of injuries in volleyball

Volleyball is a game played by two opposing sides, with six players on each team, where the players use mostly their hands to throw the ball over the net and try to force the ball to land on the side of the opposing team's court. Over 800 million people worldwide play volleyball, making it one of the most popular sports in the world. Volleyball comes with certain risks, as players suffer common injuries; these include injuries to the ankles, shoulders, feet and knee. The term "sports injury" in the broadest sense refers to the types of injuries that most often occur during sports or physical exercise. Some sports injuries are the result of accidents; others arise from poor training practices, unsuitable equipment, lack of physical fitness, or insufficient warm-up and stretching. There is a list of the most common volleyball injuries: Ankle injuries; Patellar tendinitis; Knees; Hand damage; Shoulder pain; Bruises; Finger injuries; Rotator cuff tears; Lower back pain; Labral tears; Concussions; Torn fingernails; Anterior Cruciate Ligament (ACL) injuries. ***Ankle***: Sprains are the most frequent type. When most are not severe, those that are can result in fractures and ligament/tendon injuries that may require surgery. (Fig. 2) ***Knee***: "Jumper's knee" is when the tendons around the kneecap become irritate by small micro-tear, consulting in knee pain and stiffness. (Fig. 5) ***Shoulder***: The high-stress motions of spiking and serving done by competitive players can result in injuries to the tendons and ligaments that support the shoulder. (Fig. 4) ***Fingers:*** Players can suffer jammed, dislocated, and fractured fingers from contact with the ball, the net, and even their teammates. Long-term issues can include pain and deformity. (Fig. 3) ***Lower Back:*** Lower back pain is common among volleyball players because of muscle or ligament strain. (fig. 1)

Figure 1. Lower back injury

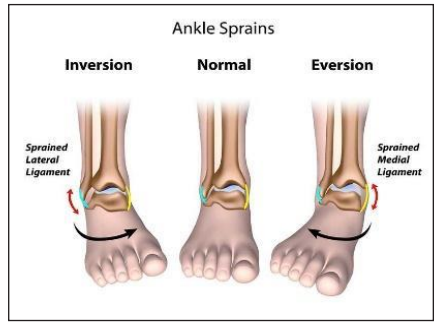

Figure 2. Ankle sprains

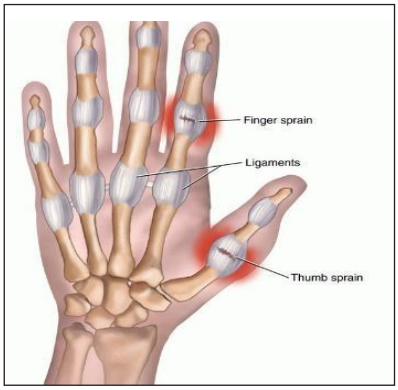

Figure 3. Fingers' injury

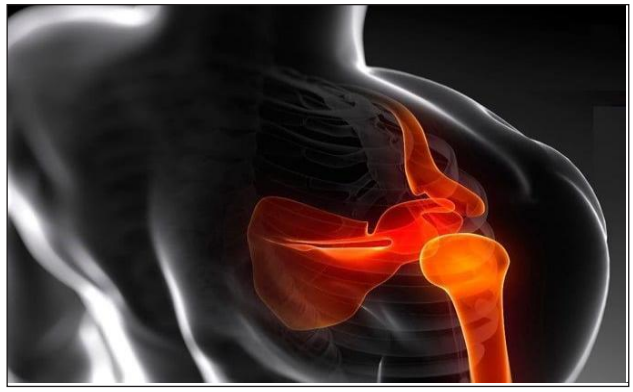

Figure 4. Shoulder injury

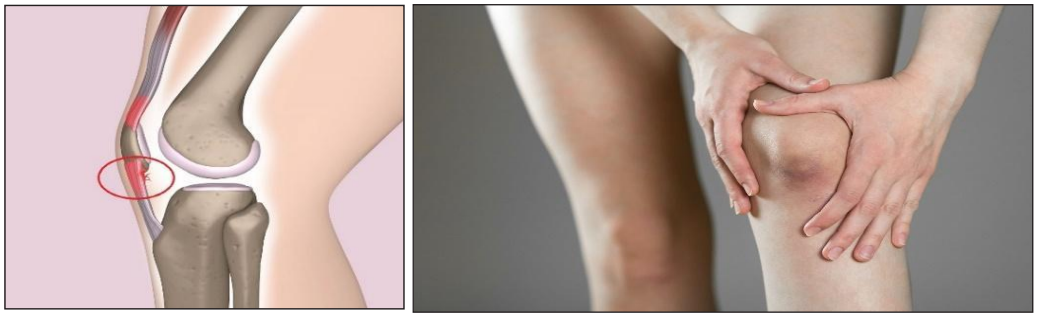

Figure 5. Knee injuries

There are a variety of factors from which ACL injuries are attributed. These could be biomechanical or non-biomechanical factors. Non-biomechanical factors include anatomical, hormonal and environmental and are non-modifiable. Biomechanical aspect on the other hand is more important that it directly influence the stress placed on the ACL during a game and should be understood by players and instructors so as to prevent

serious injuries in volleyball and other sports. These factors include joint motion, joint forces, muscle activation, and muscle strength.

Risks of injury factors in volleyball

There are intrinsic and extrinsic risk factors for injury. Intrinsic factors are a child's individual musculoskeletal issues, which can include skeletal immaturity (bones and joints that are still developing) or muscle weakness. Extrinsic factors are the environment in which an athlete performs, which can include the level of competition: how much, how hard and how long play lasts. *Other common risk factors for volleyball injuries include: Serving and spiking* are two repetitive activities that are done while attempting to generate a great deal of force. The combination of repetitions and force can result in injuring the rotator cuff muscles of the shoulder. *Blocking, setting, and digging* are all activities that have been found to increase the risk of finger injuries.

Most injuries occur when the ball strikes the fingertip. If the player is unable to bend an *injured finger* is necessary to be consulted a sports health professional. The repetitive, *forceful jumping* involved in spiking and blocking can result in patellar tendinitis, which is an inflammation of the tendon that connects the kneecap (patella) to the leg (tibia). *Anterior cruciate ligament (ACL) knee injuries* occur when a player lands awkwardly from a jump. If an ACL injury is suspected, it is necessary to consult a sports health professional. The repetitive nature of arching the back during serving can result in *low back pain.* If low back pain develops then s sports health professional needs to be consulted to develop a plan of care that will allow the athlete to return to full participation. *Spondylolysis* is a stress fracture at the pars interarticularis of a lower lumbar vertebra (the fifth lumbar vertebra is the most common). When a player hyperextends the low back when hitting or when "back setting," there is considerable shear forces placed on this portion of the vertebra. When performed repetitively, a stress fracture can develop. Adolescents are especially vulnerable to this injury because their vertebrae are still weak at the pars. On examination, the athlete experiences pain to the side of a lower lumbar vertebra upon extension.

Methods of prevention

There are ways to prevent injuries such as stretching, proper hydration, conditioning, and more. In addition, kneepads are necessary to help avoid knee injuries and ankle braces are often used as a way to stabilize the ankles when jumping. The most common volleyball associated injuries are found in the ankles, fingers, shoulders, knees, and the back. These include rotator cuff tendonitis, ACL tear, patellar tendonitis, ligament tears or dislocation in fingers, ankle sprains, and low back pain associated with stress or a herniated disk. Treatment for these injuries includes physical therapy, strength training, and occasionally surgery or a brace. If the surgery is the time to return to play may vary depending on the severity of the injury. For a torn ACL, recovery to return is anywhere from six to nine months. Often volleyball injuries are due to poor form when blocking

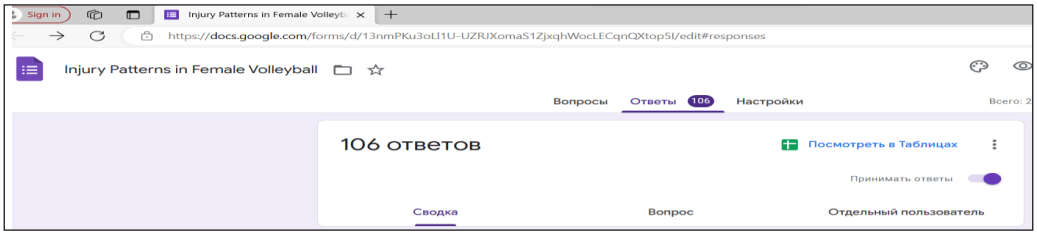
and receiving a serve or a hit. Certainly, there are times where the injuries cannot be prevented and are simply accidental. To avoid injuries, conditioning and stretching are very important as well as correctly executing each play. Interval training is helpful for conditioning as opposed to long-distance running, to help the body adjust to the typical rhythm of high-level volleyball. Examples include: Plyometric (jumping exercises); Ladder drills; Shuffling; Shuttle drills; Core Strength Training; Bridges; Planks; Medicine ball squats; Leg Strength Training; Lunges; Squats; Tuck jumps; Flexibility Training. *Shoulder:* external rotation, joint stability and lateral flexibility; *Knee:* high knees and hugs, sumo squats, baby skips; *Legs:* quad stretch, straight leg run, volleyball shuffle; Minimize time on hard surfaces, especially during jump training; Eat lots of proteins, vegetables, calcium, magnesium and vitamin D; Equipment is also very important, as it helps to prevent injuries during volleyball. *Kneepads* protect against injury when you are hard at work digging or diving on a hard court. *Ankle retainers* or taping help prevent ankle dislocation. *Wear high-quality volleyball shoes* that provide cushioning and reliable support for the ankle and arch of the foot. *Padded protective trousers* from hip to knee help protect against bumps, bruises and burns from the floor. (fig. 6, 7)

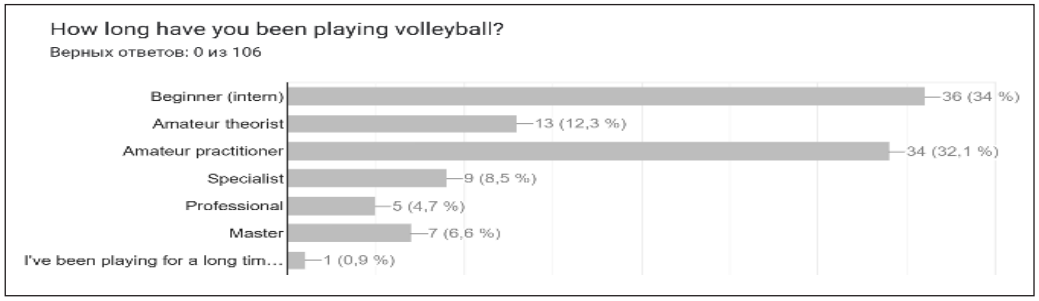

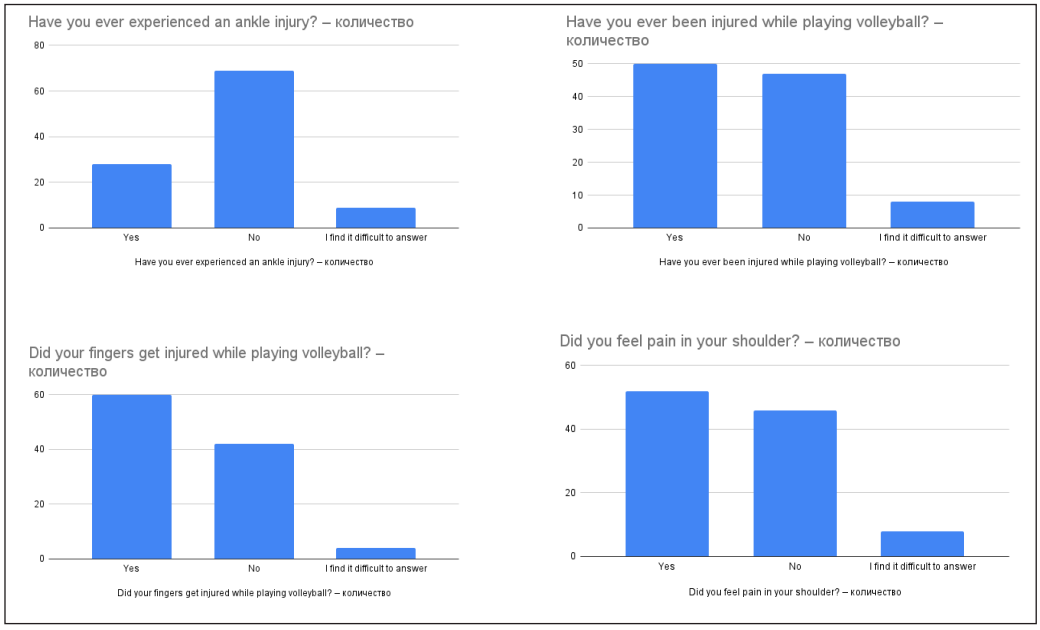
Figures 6, 7. Protective equipment

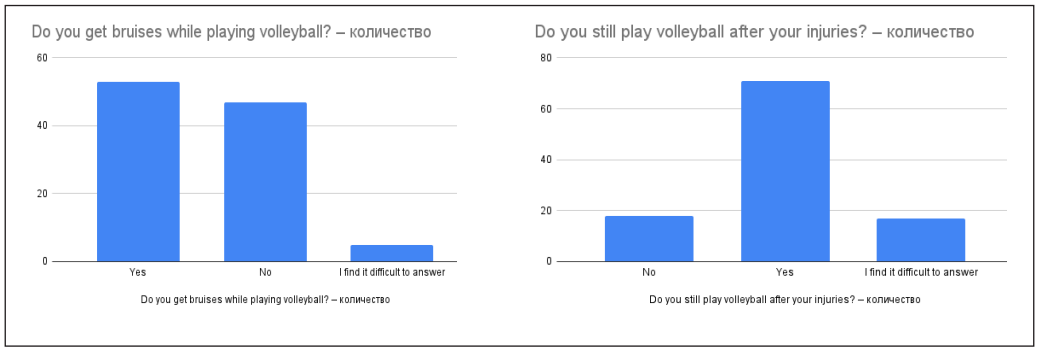
Research results:

To determine the frequency of injuries in female volleyball, a survey was conducted in which 106 girls/women have participated:

Based on the study, it should be noticed that most players, regardless of age and experience, were injured. It is important to note that despite the injuries most of the players continued to practice volleyball. 36 % of the percent are beginners who are most often

injured due to improper exercise technique. 32 % of the practitioners of this sport are also injured. Knowledge of technology, equipment still leads to unexpected injuries.

CONCLUSIONS:

The prevalence and frequency of injuries among young volleyball players were high. In addition, the most commonly affected areas were the ankle, upper limb (wrist, hand and fingers) and knee. Finally, factors associated with the occurrence of trauma include age and experience. In conclusion, injuries are a common occurrence in volleyball, but there are steps that can be taken to prevent them. Proper warm-up and cooling down, using the right technique, wearing protective equipment, leading a healthy lifestyle and understanding the importance of gradual progression are all important for injury prevention. Volleyball players should also be aware of the various types of injuries that can occur, such as knee, shoulder, hand and finger injuries, as well as ankle sprains, and take measures to prevent them. Special equipment such as kneepads, ankle braces, shoes, gloves and elbow pads can also play a crucial role in preventing injury in volleyball. This equipment helps to protect various parts of the body and reduce the risk of injury.

REFERENCES:

1. *Britannica Academic. Encyclopedia Britannica. „Volleyball”.*
2. Dr.Sudhakara. G. and Aruna Kumar. K. G. Volleyball (Common Injuries in Volleyball Sports & Its Prevention), Weser Books, 2019.
3. Steven Goebel, Preventing Injuries for Volleyball Players (orthonebraska.com).
4. Common Volleyball Injuries and Prevention Tips, by Valu Sport | Medium.
5. Twin Boro, Physical Therapy - Volleyball Injury Risk Factors, New Jersey.
6. Journal of Orthopedic Surgery and Research, Epidemiology of injuries in young volleyball athletes: a systematic review (biomedcentral.com).
7. Current Sports Medicine Reports: Epidemiology of injuries in young volleyball athletes: a systematic review (lww.com).
8. (PDF) Injury Risk Management Plan for Volleyball (researchgate.net).
9. 11 Common Injuries in Volleyball (& Helpful Prevention Tips) – Sportswear.
10. *Retrieved 2017-11-20. “Volleyball Injury Prevention – Ortho Info - AAOS”. orthoinfo.aaos.org*.

STUDIU COMPARATIV PRIVIND PROVOCĂRILE INTEGRATE ALE PRINCIPIILOR LEGISLAȚIEI ÎN SPORT (REPUBLICA MOLDOVA – ROMÂNIA)

COMPARATIVE STUDY ON THE INTEGRATED CHALLENGES OF LEGISLATIVE PRINCIPLES IN SPORTS (REPUBLIC OF MOLDOVA – ROMANIA)

CZU: 796.011:340.134(478:498) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.113**

Liliana BUDEVICI-PUIU
ORCID-ID: 000-0001-7170-2016
E-mail: lilianapuiu2769@gmail.com, liliana.budevici.puiu@usm.md
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Anatolie BUDEVICI-PUIU
ORCID-ID: 0000-0002-5362-1156
E-mail: lbudevici@yahoo.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Sports legislation in both Romania and the Republic of Moldova reflects the states' commitment to the development and sustainability of sports as an activity of national interest, as well as to the protection of the rights of participants in the sports system. The basic objectives of the research are reflected in the comparative analysis of the fundamental principles of sports legislation applicable in the two countries, through the lens of case studies and practical scenarios, highlighting the integrated challenges and national specificities. The practical application of legislation in the field faces numerous challenges, which require concerted efforts from all involved actors. The research methodology employed materialized in case studies and praxiological analysis, both of the progress identified in the field of physical culture and sports, and of future development directions for a more sustainable, equitable, efficient, and inclusive sports system. The research results materialized through the identification of common points, divergences, and specific challenges that the two states face in harmonizing their sports legislation with fundamental international principles (sports autonomy, fair-play, integrity, anti-doping, non-discrimination).*

Keywords: *fundamental principles, challenges, regulation, sports.*

INTRODUCERE

Dimensiunile teoretice și praxiologice ale cercetării se fundamentează pe cadrul normativ ce reglementează sportul în cele două țări, măsurile și principiile legislației din domeniu aplicabile în contextul unor provocări integrate ale societății contempo-

rane. Principiile legislației în sport reprezintă un set de norme fundamentale, valori și reguli directoare ce stau la baza întregului sistem juridic care reglementează activitățile sportive. Aceste principii servesc, drept piloni de orientare, atât pentru elaborarea și modificarea cadrului normativ din domeniu, cât și pentru interpretarea și aplicarea celor existente, având un scop final, materializat în garantarea echității, integrității, siguranței și dezvoltării sustenabile a sportului [1, p.111]. În Figura 1 reflectăm principiile generale de drept aplicabile în sport, iar în Figura 2 cele specifice dreptului sportiv.

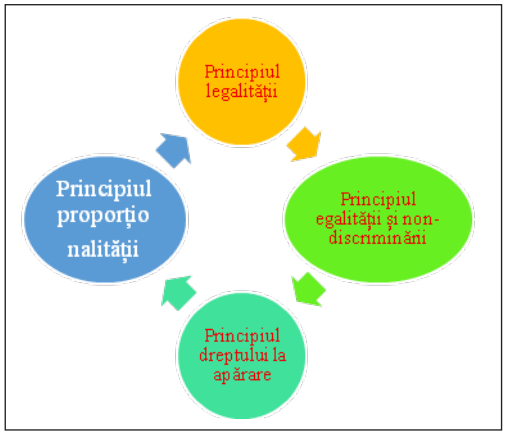

Figura 1. Principii generale de drept aplicabile în sport

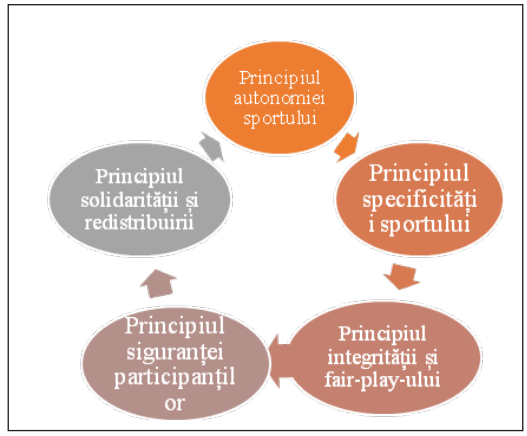

Figura 2. Principii specifice dreptului sportiv

Principiile legislației în sport pot fi atribuite conceptului juridic de „constituție" sau „cod de etică" în domeniul de referință, deoarece acestea asigură, dincolo de competiție și pasiune, respectarea unui cadru organizat, echitabil, sigur și durabil pentru participanți, precum și protecția valorilor fundamentale ale jocului și a drepturilor tuturor actorilor implicați [5].

MATERIAL ȘI METODE ALE CERCETĂRII

Articolul constituie o cercetare calitativă, fiind orientat spre analiza fenomenologică și prezentarea unor studii de caz. Instrumentele de colectare a datelor au fost centrate pe discuții și interviuri realizate cu participanți la activități sportive (215 persoane cu vârsta cuprinsă între 25-65 de ani), manageri sportivi, organizatori de evenimente sportive, sportivi și cadre didactice din domeniu. Astfel, participanții la interviu au semnat un formular de consimțământ informat (fiindu-le asigurată confidențialitatea datelor procesate) și au completat chestionarul privind profilul demografic. Fiind o cercetare calitativă, am utilizat în principal metoda de analiză tematică, cea de conținut, observația și interpretarea datelor, metoda grafică. Conținutul chestionarului aplicat, a fost semi-structurat, cu întrebări deschise care ne-au permis să explorăm subiectul cercetării, respectiv să

înțelegem cum sunt percepute și aplicate în practică principiile dreptului sportiv de către specialiștii din domeniul sportului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Participanții la interviu au fost întrebați - „Ce interacțiuni au cu reglementările și legislația în sport?", iar răspunsurile primite sunt reflectate schematic în Figura 3.

Nr. crt.	Variante de răspuns	Număr respondenți	Procentaj
1.	Prin exercitarea funcției	74	34, 41%
2.	Nu sunt interacțiuni	18	8,37 %
3.	În cadrul competiției sportive	123	57,22%

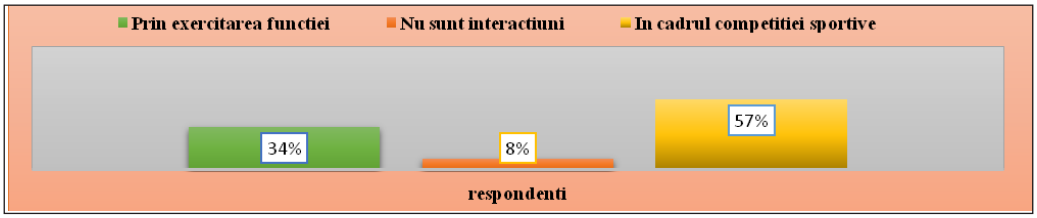

Figura 3. Reprezentarea grafică a răspunsurilor cu referire la interacțiunea cu reglementările și legislația în sport

Din datele reflectate în Figura 3, putem observa că majoritatea specialiștilor interacționează cu acte normative, legi și reglementări ale sportului, care acoperă aspecte variate, de la organizarea competițiilor și managementul cluburilor sportive, până la drepturile sportivilor și ale antrenorilor. Legislația în sport stabilește cadrul general de organizare și funcționare a activităților sportive, incluzând prevederi cu privire la structura și rolul federațiilor sportive; drepturile și obligațiile sportivilor, antrenorilor și altor specialiști; finanțarea și sponsorizările în sport; organizarea evenimentelor sportive, etica și fair play-ul. Astfel, specialiștii din domeniul sportului (inclusiv managerii sportivi, antrenorii și profesorii de educație fizică) trebuie să cunoască și să aplice prevederile legale în activitatea exercitată [2, p.57].Totuși, interlocutorii au identificat existența unor confuzii create de suprapunerea sau contradicțiile dintre statutul entității sportive, Regulamentul de organizare a competiției, Regulamentul FIFA și legislația națională muncii. În ceea ce privesc răspunsurile la întrebarea „Considerați că există măsuri eficiente pentru combaterea corupției și a dopajului în domeniul Dvs.?, datele acumulate din răspunsurile acordate sunt evidențiate în Figura 4.

Nr. crt.	Variante de răspuns	Număr respondenți	Procentaj
1.	Da, prin programul național de antidoping	161	75%
2.	Nu cunosc	11	5,11 %
3.	Mai puține măsuri eficiente în cazul manipulării rezultatelor sportive	43	20 %

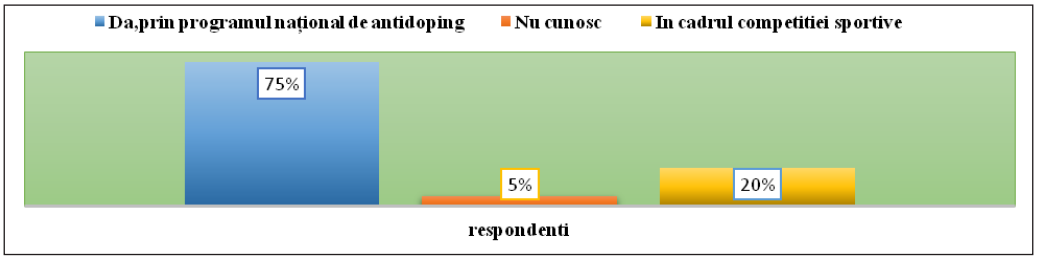

Figura 4. Reprezentarea grafică a răspunsurilor cu referire la măsurile eficiente pentru combaterea corupției și a dopajului în domeniul sportului

În contextul datelor reflectate în Figura 4, putem menționa că lupta anti-dopaj la nivel național este eficientă (fapt recunoscut și de 75% dintre respondenți) și programul național în acest sens este bine structurat și aplicat riguros. Totuși, un procent nesemnificativ de 20% cred că, măsurile împotriva manipulării rezultatelor sunt reactive, întrucât se acționează după ce se întâmplă și nu preventive cu suportul educației și monitorizării continue. De asemenea, cu referire la protecția în cadrul competițiilor (îndeosebi a minorilor), unii manageri sportivi au afirmat că aceasta în unele cazuri este lacunară, menționând că, deși există reglementări, presiunea asupra tinerilor talentați este imensă și nu există suport psihologic adecvat, iar contractele sunt uneori „standard" și nu țin cont de particularitățile vârstei. Totodată, mecanismele de sesizare a hărțuirii nu sunt utilizate, unele sportive precizând, că deși ar putea să facă plângere pentru aceste fapte, ele se abțin de teama represaliilor sau de cea de a fi etichetate ca fiind „sportive problematice".

Cu privire la răspunsurile formulate de respondenți la întrebarea "Credeți că există disociere între principiile teoretice ale legislației în sport și aplicarea lor practică?", putem observa din datele înregistrate (Figura 5), că ar exista, îndeosebi sub următoarele aspecte: cadrul legislativ din domeniul de referință, apare în unele cazuri ca fiind contradictoriu, generând confuzie și nesiguranță juridică; aplicarea acestuia este uneori inegală, cu zone de eficiență (anti-dopaj) și zone de neglijență gravă (manipularea rezultatelor sportive, protecția psihică a sportivilor); generarea neîncrederii în eficiența și imparțialitatea instanțelor sportive interne. Astfel, recomandăm creșterea transparenței și a vitezei de reacție a sistemului de justiție sportivă, implementarea unor programe educative pentru toți actorii sportivi privind drepturile și obligațiile lor, precum și existența unor mecanisme de protecție, esențiale pentru a aduce practica mai aproape de principiile teoretice ale legislației în sport.

Nr. crt.	Variante de răspuns	Număr respondenți	Procentaj
1.	Există o disociere	124	58%
2.	Nu cunosc	13	6,04 %
3.	Nu există	78	36,3 %

Figura 4. Reprezentarea grafică a răspunsurilor cu referire la măsurile eficiente pentru combaterea corupției și a dopajului în domeniul sportului

În Tabelul 1 prezentăm analiza comparativă (România versus Republica Moldova) a conceptelor specifice legislației în sport, reglementate prin prisma actelor normative în vigoare .

Tabelul 1. Analiza comparativă (România versus Republica Moldova) a conceptelor specifice legislației în sport reglementate prin prisma actelor normative [3, 4]

Aspecte Comparate	România (Legea 69/2000)	Republica Moldova (Legea 330-XIV din 1999 modificată și în vigoare din 24.06.2025)
Definirea sportului	Activitate de interes național, componentă a educației fizice, cu dimensiuni educative, sociale și competitive	Domeniu al culturii societății, orientat spre menținerea sănătății, dezvoltarea calităților fizice și morale
Dreptul la practicarea sportului	Drept al persoanei, fără discriminare, liber și voluntar	Drept al cetățenilor, inclusiv de a se asocia în organizații și de a participa la dirijarea activităților
Sportul de performanță	Recunoscut ca factor strategic; se reglementează selecția, pregătirea și participarea la competiții	Orientat spre dezvoltarea posibilităților extreme în condiții competitive
Structuri organizatorice	Asociații sportive, cluburi, federații naționale, Comitetul Olimpic și Sportiv Român	Asociații, cluburi, federații naționale, ligi profesioniste, Comitetul Național Olimpic și Sportiv

Finanțarea	Surse diverse: buget de stat, venituri proprii, sponsorizări, facilități fiscale	Finanțare de stat conform programelor, dezvoltarea industriei sportului
Educația fizică în școli	Disciplină obligatorie; se organizează asociații sportive școlare	Educația fizică este integrată în instituțiile de învățământ
Sportul pentru persoane cu handicap	Condiții garantate de stat pentru practicare și participare la competiții	Condiții asigurate pentru dezvoltare și integrare socială
Cadrul instituțional	Ministerul Tineretului și Sportului, Federația Sportului Școlar și Universitar	Autorități centrale și locale de specialitate
Regimul cluburilor sportive	Cu sau fără personalitate juridică; de drept public sau privat	Asociații, cluburi, și federații naționale
Obiective sociale	Protecția socială a sportivilor, integrarea socială, combaterea violenței și a dopajului	Fortificarea sănătății, dezvoltarea calităților fizice și morale, integrarea socială

Sportul ca activitate de interes național este susținută în ambele state. Acest principiu impune autorităților publice obligația de a asigura condiții cetățenilor pentru practicarea sportului pentru toți, inclusiv și persoanelor cu dizabilități și altor grupuri vulnerabile . România definește sportul ca fiind activitate de interes național , ceea ce subliniază angajamentul statului de a-l sprijini și finanța, pe când Republica Moldova îl plasează în sfera culturii societății, cu accent pe sănătate și dezvoltare umană. De asemenea, în Republica Moldova, pe baza practicilor regionale și a prezenței Agenției Naționale Antidoping (ANAD), există un angajament ferm față de protecția sportului curat și a interesului național. Valorile promovate de ANAD, precum sănătatea, etica, fair-play-ul și respectul pentru reguli, sugerează un cadru care susține sportul ca pilon al dezvoltării societății [6].

Dreptul la liberă asociere și participare este garantat, astfel că în România, acesta asigură dreptul cetățenilor de a se asocia în scopul constituirii structurilor sportive și dreptul persoanei de a practica sportul fără discriminare . În Republica Moldova, acest principiu este recunoscut, cu atât mai mult că el este un standard european. Cu toate acestea, provocări legate de resursele limitate și infrastructura insuficientă pot restricționa exercitarea acestui drept în practică, mai ales în zonele rurale. Afirmăm, că ambele țări au structuri similare (cluburi, federații, comitete olimpice), dar totuși România are un cadru normativ mai detaliat pentru entitățile sportive (inclusiv societăți comerciale). Prin comparație, Republica Moldova prevede explicit dreptul cetățenilor de a participa la dirijarea activităților sportive . În ceea ce privește principiul educației și integrării sociale, putem menționa că în România, educația fizică este obligatorie în școli și se organizează prin asociații sportive școlare, iar în Republica Moldova este

integrată cultura fizică în învățământ și pune accent pe practica la locul de muncă și de trai. Cu privire la finanțare și acordare de suport de către stat, putem face precizarea că România utilizează o combinație de surse de finanțare (publice și private), iar Republica Moldova o realizează din "contul mijloacelor bugetului de stat şi bugetelor locale, din mijloacele instituţiilor, organizaţiilor, întreprinderilor şi asociaţiilor lor, din mijloacele provenite de la desfăşurarea loteriilor sportive, desfăşurarea acţiunilor sportive publice, din filantropie şi donaţii de la organizaţii şi cetăţeni, precum şi din alte surse care nu contravin legislaţiei. Instituţiile de învăţământ au dreptul de a contribui, din contul veniturilor colectate, la dezvoltarea bazei tehnico-materiale a culturii fizice şi sportului şi de a organiza şi desfăşura diferite activităţi sportive". În ceea ce privește *principiul de incluziune și protecție socială*, putem afirma că ambele state prin legislația în vigoare acordă o atenție deosebită persoanelor cu handicap și protecției sociale a sportivilor. Important de menționat, că interacțiunea dintre norma juridică și norma sportivă este esențială pentru dezvoltarea unui sistem sportiv integru și eficient (Tabelul 2).

Tabelul 2. Studiu de ca privind interacțiunea normei juridice și normei sportive în România ***versus*** Republica Moldova

Aspect comparat	România	Republica Moldova	Observații comune și diferențe
Baza legală și recunoașterea normelor	Reglementată prin Legea educației fizice și sportului nr. 69/2000. Normele sportive sunt recunoscute ca parte a sistemului juridic național	Reglementată prin Legea cu privire la cultura fizică și sport nr. 330-XIV din 1999 (modificată). Normele sportive sunt integrate în cadrul legal general	**Comun:** Ambele țări recunosc normele sportive ca parte a sistemului juridic. **Diferență:** România are o legislație mai detaliată și mai recentă.
Autorități de reglementare	Ministerul Tineretului și Sportului și Federațiile Sportive Naționale. Autorități juridice supervizează conformitatea	Ministerul Educației și Cercetării și Comitetul Național Olimpic și Sportiv. Colaborare între autorități juridice și sportive.	**Comun:** Prezența unor structuri de reglementare atât la nivel național, cât și sportiv. **Diferență:** România are o structură mai descentralizată.
Mecanisme de rezolvare a disputelor	Instanțe civile și Curtea de Arbitraj Sportiv Arbitrajul sportiv este recunoscut legal.	Instanțe judecătorești și comisii de arbitraj intern ale federațiilor. Arbitrajul este utilizat dar cu o recunoaștere legală limitată.	**Comun:** Ambele țări utilizează instanțele civile pentru dispute majore. **Diferență:** România are un sistem de arbitraj sportiv mai bine definit.

Efectul normelor sportive asupra juridicului	Normele sportive (regulamente FIFA, CIO) sunt internalizate prin legi naționale Deciziile instanțelor sportive sunt recunoscute de instanțele civile	Normele sportive sunt adoptate parțial; uneori există conflicte cu legislația națională. Recunoașterea deciziilor sportive de către instanțe este limitată.	**Comun:** Ambele țări se străduiesc să alinieze normele sportive cu cele juridice. **Diferență:** România are o integrare mai eficientă.
Reglementări privind antidopingul	Implementarea Codului Mondial Antidoping prin legislație națională . Sancțiuni administrative și penale pentru încălcarea regulilor.	Reglementări antidoping existente, dar aplicarea este inconsistentă. Se realizează armonizarea completă cu standardele europene și internaționale.	**Comun:** Ambele țări au adoptat măsuri antidoping. **Diferență:** România are un cadru mai coercitiv și mai bine aplicat.
Protecția sportivilor și drepturile lor	Drepturile sportivilor sunt garantate prin lege (contracte, asigurări) . Mecanisme de protecție a minorilor în sport	Drepturile sportivilor sunt parțial recunoscute, dar lipsesc legi specifice. Protecția minorilor este mai slab reglementată.	**Comun:** Ambele țări acordă o oarecare atenție protecției sportivilor. **Diferență:** România are un cadru juridic mai cuprinzător.
Transparența și managementul financiar	Federațiile sportive sunt supuse unor reglementări financiare stricte . Rapoartele financiare sunt auditate periodic.	Reglementări financiare existente, dar aplicarea este laxă. Lipsește transparența în alocarea fondurilor.	**Comun:** Ambele țări au reglementări financiare pentru sport. **Diferență:** România are un sistem de audit și transparență mai eficient.
Conformitatea cu standardele internaționale	Armonizare cu standarde UE și internaționale (Olimpice) . Participare activă la elaborarea normelor sportive internaționale.	Abordare mai conservatoare; uneori întârzieri în adoptarea standardelor internaționale. Influență limitată în elaborarea normelor internaționale.	**Comun:** Ambele țări urmăresc să se alinieze cu standardele internaționale. **Diferență:** România este mai rapidă și mai activă în adoptare.

CONCLUZII

România are un cadru juridic mai bine definit și mai modern, cu o integrare mai eficientă a normelor sportive în sistemul legal, inclusiv prin mecanisme de arbitraj sportiv

recunoscute legal. Sub același aspect, Republica Moldova are un cadru legal mai rigid, cu unele lacune în aplicarea normelor sportive și în recunoașterea deciziilor arbitrajului sportiv. Ambele state depun efort pentru a-și consolida și moderniza cadrul normativ pentru a răspunde provocărilor emergente (e-sport, doping tehnologic) și cooperării cu Uniunea Europeană în domeniul sportiv.

REFERINȚE:

1. BUDEVICI-PUIU, L., MANOLACHI, V. Teoria și praxiologia formării profesionale managerial-normative (inițiale și continue) a specialiștilor din domeniul culturii fizice. București: Discobolul, 2023, 398 p. *ISBN 978-606-798-194-0*
2. VOICU., A.V., AVORNIC, GHE., VOICU, B.I. Statutul dreptului sportului în societatea modernă și globalizată. În: revista Națională de drept.2019. nr. 1-3 (219-221), p.52-62.
3. Legea nr. 69/2000 educației fizice și sportului, Monitorul Oficial nr. 200 din 9 mai 2000. Disponibilă: https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/22262
4. Legea Republicii Moldova nr. 330-XIV din 25 martie 1999 *cu privire la cultura fizică și sport*, Monitorul Oficial Nr. 329-332 art. 376 din 24.06.2025. Disponibilă: https://www.legis.md/cautare/getResults?
5. Cartea Albă privind Sportul (COM(2007) 391 final). Bruxelles: Comisia Europeană. Disponibilă: https://eur-lex.europa.eu/RO/legal-content/summary/white-paper-on-sport.html
6. Codul Mondial Antidoping din 2021.Disponibil: https://www.wada-ama.org/en/resources/the-code/2021-world-anti-doping-code.

THE IMPACT OF OCCUPATIONAL THERAPY ON THE REHABILITATION OF CHILDREN WITH AUTISM

IMPACTUL TERAPIEI OCUPAȚIONALE ÎN REABILITAREA COPIILOR CU AUTISM

CZU: 615.825:616.896-053.2 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.114**

Nina CEBOTARU
ORCID: 0000-0001-7322-700
E-mail: ninacebotaru.md@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Serghei RACU
ORCID: 0009-0007-6919-7840
E-mail: sergheiracu10@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Rezumat*: Analiza contextului național relevă faptul că, deși terapia ocupațională este recunoscută la nivel internațional ca parte integrantă a echipelor multidisciplinare, în Republica Moldova ea nu este încă pe deplin integrată în protocoalele clinice de diagnostic și tratament ale TSA. Cu toate acestea, există un interes crescând față de valorificarea potențialului acestei forme de terapie, ceea ce subliniază necesitatea dezvoltării politicilor publice și a resurselor instituționale în acest domeniu. Iar rezultatele intervenției practice aplicate în cadrul studiului de față confirmă eficiența abordării ocupaționale în sprijinul dezvoltării copilului cu TSA, evidențiind progrese în plan motric, comportamental și cognitiv. Implicarea activă a familiei, folosirea metodelor de evaluare funcțională și adaptarea mediului au constituit factori cheie în atingerea obiectivelor terapeutice.În situația actuală de creștere a incidenței tulburărilor din spectrul autismului (TSA), abordările terapeutice eficiente și personalizate devin tot mai necesare pentru a sprijini integrarea și dezvoltarea copiilor cu astfel de dizabilități. În acest context, terapia ocupațională a devenit una dintre cele mai eficiente metode de intervenție, având ca scop principal dezvoltarea și îmbunătățirea abilităților funcționale ale copilului. Terapia ocupațională în cazul copiilor cu autism vizează adaptarea acestora la mediul înconjurător, îmbunătățirea motricității fine și grosiere, dezvoltarea abilităților de autoîngrijire și a strategiilor senzoriale care îi ajută să facă față stimulilor din mediul exterior. Printr-o abordare personalizată și multidisciplinară, terapeuții ocupaționali contribuie la integrarea copiilor cu TSA în familie, școală și comunitate.*

Cuvinte-cheie*: autonomie, dezvoltare, integrare, ocupație, terapie.*

INTRODUCTION

In the current context of the increasing prevalence of Autism Spectrum Disorder (ASD), effective and personalized therapeutic approaches have become increasingly

necessary to support the integration and development of children with such disabilities. Occupational therapy has emerged as one of the most effective intervention methods, with its primary goal being the development and enhancement of the child's functional abilities. In the case of children with autism, occupational therapy focuses on adapting them to their environment, improving both fine and gross motor skills, developing self-care abilities, and implementing sensory strategies that help them cope with external stimuli. Through a personalized and multidisciplinary approach, occupational therapists play a vital role in facilitating the integration of children with ASD into their families, schools, and communities [1,2].

MATERIAL AND METHODS

Occupational therapy is a form of intervention aimed at improving a child's independence and functionality in daily activities (occupations), through the use of specific methods and techniques. It focuses on the development of motor, sensory, cognitive, and social skills essential for successful integration into everyday life.

Occupations encompass self-care activities (such as dressing and feeding), productive activities (such as school and work), and leisure activities (such as play and hobbies) [3].

The history of occupational therapy dates back thousands of years and has often been confused with other forms of occupation throughout human development. Physical activities such as play, exercise, and sustained manual labor were traditionally employed for their therapeutic effects on those who engaged in them. To gain a clearer understanding of the field of occupational therapy, it is useful to begin by examining the definition formulated by the American Occupational Therapy Association in 1968. According to this definition, occupational therapy is "the art and science of directing man's response to selected activity to promote and maintain health, to prevent disability, to evaluate behavior, and to treat or train patients with physical or social dysfunctions" [1,4].

A widely accepted global definition also states that "Occupational therapy is the art and science of guiding human participation in purposeful tasks to restore, sustain, or enhance performance; to facilitate the learning of skills and functions essential for adaptation and productivity; to diminish or correct pathological conditions; and to promote mental health" [2,3].

Occupational therapy addresses three general and essential domains, each encompassing specific areas of focus:

- Development of skills for daily living, including artistic activities.
- Training in work-related capacities and skills.
- Education in play and recreational activities.

To achieve an optimal functional level in these areas, it is crucial to train individuals to reach specific performance goals. These performances are organized into several fundamental components:

- Sensorimotor skills, involving coordination and movement control;

- Cognitive skills, related to thinking and learning processes;
- Psychosocial skills, referring to social adaptation and interaction.

Occupational therapy is not merely a treatment method, but rather a deeply human form of support, based on the belief that every individual-regardless of their challenges-has the potential to lead a fulfilling and active life. In the case of children with autism spectrum disorder (ASD), these principles become even more essential, as the intervention must be empathetic, personalized, and grounded in the daily reality of the child and their family [5].

One of the core principles of occupational therapy is the child-centered approach. This means that the therapist does not follow a one-size-fits-all protocol, but instead seeks to understand each child individually: what motivates them, what calms them, how they learn most effectively, and what makes them feel secure. Every intervention is tailored to the child's personality and specific needs, with the goal of helping them participate in daily life as naturally as possible [6].

Another key principle is the use of meaningful activities. For a child, therapy is not just about exercises - it is about play, discovery, and connection. Through structured games and the imitation of daily routines (such as dressing, brushing teeth, or eating independently), the child is supported in developing autonomy and self-confidence. Activities are selected not only for their therapeutic value, but also because they are enjoyable and motivating for the child [5].

Occupational therapy consistently aims to foster independence. Children with ASD may face difficulties performing tasks that other children acquire naturally. This is why, through step-by-step exercises, patience, and encouragement, they gradually develop practical and functional skills[2].

Another important aspect is collaboration with the family and other professionals. The occupational therapist often works in a multidisciplinary team that includes parents, educators, psychologists, and speech therapists, ensuring a comprehensive and consistent approach. The child's living environment is also taken into account, with efforts made to adapt it to be more supportive and accessible - for example, organizing rooms or creating visual routines [2,5].

All interventions are grounded in continuous assessments and evidence-based practices. Progress is monitored step by step, and strategies are adjusted accordingly. Every small success is considered a meaningful victory, both for the child and for those supporting their development.

Establishing an effective therapeutic program for children with Autism Spectrum Disorder (ASD) requires a comprehensive initial assessment that integrates both standardized and observational investigation methods. These tools are not solely intended to confirm the diagnosis, but more importantly, to outline each child's individual profile by identifying their functional strengths and challenges. This personalized understanding is essential for setting targeted therapeutic objectives [2].

One of the valuable instruments used is the Vineland Adaptive Behavior Scales,

which provides insight into the child's level of autonomy in daily living activities (ADLs), such as eating, hygiene, dressing, and communication. In occupational therapy practice, the Canadian Occupational Performance Measure (COPM) is also recommended. This is a family-centered tool that helps establish occupational priorities from the perspective of the parent and, when possible, the child [7].

In addition to standardized instruments, a significant role is played by direct clinical observation, behavioral analysis during play, and semi-structured interviews with parents. These methods enable the therapist to gather information in natural contexts - such as the child's behavior at home, on the playground, or in kindergarten - thus offering deeper insight into the environmental and personal factors that influence the child's participation in daily activities [5].

Assessment is not a static process. Throughout the entire intervention, evaluation tools are re-administered periodically to monitor progress and adjust the therapeutic program according to the child's evolving needs. This dynamic approach enables flexible yet well-grounded interventions, enhancing the effectiveness and relevance of occupational therapy in the rehabilitation of children with ASD.

RESULTS AND DISCUSSION

Autism spectrum disorders (ASD) present a complex challenge, affecting not only the child but also the family and the professionals involved in the rehabilitation process. Based on the findings of this study and the reviewed literature, occupational therapy emerges as a fundamental tool in supporting the functional development of children with ASD. Through personalized interventions, occupational therapy contributes not only to the improvement of fine motor skills, visual-motor coordination, and self-care abilities, but also to the enhancement of communication, attention, and social interaction.

Developmentally appropriate and interest-based activities foster autonomy and self-confidence - critical elements for active participation in daily life. Early diagnosis and intervention are essential in helping children with autism reach their full developmental potential. The primary goal of treatment is to improve the child's overall functional abilities, tailored to individual needs and family resources.

For parents of children with autism, adopting a proactive approach in understanding the condition and available treatment options is crucial. Equally important is prioritizing their health and well-being to cope with the challenges of raising and supporting a child with autism. Thus, maintaining a balance between caregiving and self-care is vital for long-term success in managing this disorder.

CONCLUSIONS

Occupational therapy represents a fundamental component in the rehabilitation of children with autism, having a significant impact on their functional development. Through a personalized approach, it contributes to the improvement of motor, sensory,

cognitive, and social skills, thereby facilitating the child's participation in daily activities and integration into the social environment. Through structured activities and therapeutic play, the child learns to interact more effectively with family members, peers, and therapists, ultimately enhancing their quality of life and fostering integration into the community.

In conclusion, occupational therapy plays a vital role in the recovery of children with autism, providing essential support for acquiring key skills and achieving greater independence. Through individualized interventions and a multidisciplinary approach, it can significantly contribute to the harmonious development and social inclusion of children with disabilities.

REFERENCES:

1. American Occupational Therapy Association, *Occupational therapy practice framework: Domain and process* (3rd ed.). American Journal of Occupational Therapy, S1–S48 http://dx.doi.org/10.5014/ajot.2014.682006, 2014.
2. POPOVICI, D-V. Terapie ocupaţională pentru persoane cu deficienţe. Ed. Muntenia, 2005. 246 p. ISBN 9789736920882.
3. American Occupational Therapy Association (AOTA), "American Journal of Occupational Therapy", *Uniform terminology for occupational therapy*, vol. 48, pp. 1046-1054, 1994.
4. WILLARD, S. et al. *Occupational Therapy*. Lippincott, 1983. 947 p. ISBN 978-0397543618.
5. DOBÎNDĂ A., CEBOTARU, N. Activități de terapie ocupațională la copii cu autism. În: *Probleme actuale ale teoriei şi practicii culturii fizice*. 2021. Nr. 24, p. 207-209. ISBN 978-9975-3182-7-3.
6. CRISTENSEN, C. et al. *Occupational Therapy: Performance, Participation, and Well-Being*. SLACK Inc., 2014. 692 p. ISBN 978-1617110504.
7. The Canadian Occupational Performance Measure *(COPM). Avaible: https:// www.thecopm.ca* [Accessed: 25.05.2025].

OPTIMIZAREA PREGĂTIRII TEHNICE ÎN VOLEIUL DE PLAJĂ: FACTORI ȘI CONDIȚII ESENȚIALE

OPTIMIZING TECHNICAL TRAINING IN BEACH VOLLEYBALL: ESSENTIAL FACTORS AND CONDITIONS

CZU: 796.325:796.12.021 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.115**

Tatiana CONOHOVA
ORCID: 0000-0002-5861-4019
E-mail: contanea@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Parallel to the expansion of the area of practice and popularity in the world, beach volley is experiencing a strong development both in terms of content and structure, as well as in the level of technical and tactical demands placed on the players. The complexity of the competition and training can only be handled by players who have accumulated in successive stages a high level of mastery of technical and tactical game actions, exceptional tactical thinking and game experience. To achieve these goals, it is mandatory to master the content expected for each level of training.*

The analysis of the factors and conditions that streamline playing actions in this sporting event can provide valuable guidance for coaches, athletes, and policymakers regarding the development and promotion of the sport.

Keywords: *conditions, factors, methodology, training process, beach volleyball.*

INTRODUCERE

Una dintre disciplinele sportive destul de „tinere”, care a fost deja inclusă în programul Jocurilor Olimpice este voleiul de plajă. Această probă sportivă se caracterizează prin dinamism și spectaculozitate, combinând abilități tehnice de excepție cu strategii tactice complexe. Scopul acestei probe este similar cu cel al voleiului clasic: echipele concurente încearcă să marcheze puncte prin plasarea mingii pe terenul adversarului, în timp ce își apără propriul teren [1, p 144]. Cu toate acestea, voleiul de plajă se remarcă prin particularitățile distincte, inclusiv: dimensiunea redusă a terenului de joc, suprafața pe care se dispută meciul, echipele formate din doar doi jucători și lipsa contactului direct cu podeaua fapt care impune o adaptare constantă la condițiile de teren și de mediu.

Fiecare meci este un spectacol de forță, cu un nivel ridicat de agilitate, coordonare și inteligență, în care jucătorii se confruntă nu doar cu adversarii, ci și cu elementele naturii, cum ar fi vântul și soarele.

Pe lângă aspectele spectaculoase ale jocului, voleiul de plajă a captat atenția cercetătorilor și a experților din domeniul sportului grație mai multor factori specifici pregătirii voleibaliștilor. Studiile academice privind voleiul de plajă devin din ce în ce mai

relevante și pentru Republica Moldova. Analiza factorilor și a condițiilor care eficientizează acțiunile de joc în această probă sportivă poate oferi îndrumări valoroase pentru antrenori, sportivi și decidenții politici în ceea ce privește dezvoltarea și promovarea sportului. Din păcate în prezent numărul de izvoare literare dedicate metodologiei procesului de pregătire sportivă, inclusiv începutului specializării și procesului de antrenament sportiv în voleiul de plajă este insuficient.

Astfel, problema abordată rămâne extrem de actuală și relevantă, având în vedere evoluția continuă a sportului și a cercetărilor sportive, precum și interesul sporit al publicului pentru performanță și sănătate, fiindcă voleiul de plajă se afirmă nu doar ca un joc de echipă dinamic și atrăgător, ci și ca un domeniu de cercetare și inovare în cadrul științelor sportului, având potențialul de a oferi noi perspective asupra performanței umane și a excelenței sportive.

MATERIAL ȘI METODE

Scopul cercetării noastre constă în analiza factorilor și a condițiilor specifice, precum și a impactului acesta lor asupra procesului de pregătire sportivă anuală în volei de plajă.

Obiectivul cercetării îl constituie analiza procesului de pregătire sportivă anuală a echipelor de juniori în voleiul de plajă.

Unele dintre obiectivele acestei cercetări au fost:

1. Identificarea și analiza factorilor cheie care acționează direct sau indirect asupra jocului;
2. Analiza metodicii însușirii elementelor tehnico-tactice în jocul de volei de plajă;
3. Evaluarea impactului factorilor sus menționați asupra performanței sportive.

În voleiul de plajă acțiunile tehnico-tactice de joc reprezintă nucleul esențial al performanței și spectacolului, influențând rezultatele meciurilor și căpătând atenția publicului prin abilitățile tehnice și strategice ale jucătorilor [2, p 121]. În disciplina sportivă dată există mai multe acțiuni specific, printre care se numără:

1. Serviciul (planat din poziție fixă, cu rotație de minge, din săritură, cu forță etc.);
2. Preluarea (de jos, de sus, cu una sau două mâini);
3. Atacul (back court / row attacks, side attacks);
4. Apărarea și blocajul (poziționarea corectă și sincronizarea jucătorilor la o tactică defensivă);
5. Ridicarea mingii spre atac (cu două mâini de sus, cu două mâini de jos);

Metodica însușirii acestor acțiuni tehnico-tactice în voleiul de plajă implică o abordare sistemică și progresivă, care să dezvolte atât abilitățile individuale ale jucătorilor, cât și coordonarea și comunicarea în echipă. Aceasta reprezintă modalitatea prin care sportivii dobândesc cunoștințe, competențe și își sporesc abilitățile motrice, dezvoltându-și, în același timp, calitățile psihoemotionale și volitive. Alegerea metodei este determinată de obiectivele perioadei de antrenament, de scopurile antrenorului și ale sportivilor [3, p.19].

Pregătirea voleibaliștilor de diferit nivel de măiestrie este un proces complex și structurat, format din mai multe părți componente, care are ca scop îmbunătățirea performanței atletice. Sportivii sunt pregătiți conform anumitor criterii, care urmăresc diferite obiective interconectate și care influențează rezultatul final, anume cel de-a aduce echipa spre noi performanțe sportive. Obținerea performanței sportive este un proces de lungă durată, care implică componentele pregătirii sportive în cadrul procesului de antrenament cu voleibaliștii de plajă, inclusiv:

1. Pregătirea tehnică - se referă la însușirea și perfecționarea tehnicii sportive corecte, cum ar fi loviturile, deplasările, introducerea mingii în joc etc. Această componentă a pregătirii sportive este importantă pentru perfecționarea abilităților sportive și îmbunătățirea performanței.
2. Pregătirea tactică - presupune utilizarea rațională a tehnicilor de joc, a formelor de organizare a activității competiționale de volei, care vizează învingerea unui adversar. Formarea abilităților tactice începe din primele etape ale învățării voleiului - cu dezvoltarea reacțiilor rapide, a orientării, a inteligenței, precum și a abilităților specifice activității de joc. În acest context, putem menționa capacitatea de a lua decizii corecte și de a le executa rapid, abilitatea de a interacționa cu colegii, de a observa jocul și de a reacționa imediat pe baza observațiilor respective.
3. Pregătirea fizică - se caracterizează prin manifestarea complexă a tuturor calităților fizice de bază, dar cu forme și intensitate de manifestare diferite de ale altor sporturi. Ea include exerciții pentru îmbunătățirea rezistenței cardiovasculare și a forței musculare, pentru dezvoltarea flexibilității și a coordonării.
4. Pregătirea psiho emoțională - implică dezvoltarea abilităților mentale, cum ar fi motivarea, încrederea în sine, concentrarea, controlul emoțiilor și gestionarea stresului. Acest compartiment al procesului de antrenament este important pentru îmbunătățirea performanței sportive și creșterea încrederii în sine a sportivilor.
5. Pregătirea teoretică - include învățarea și aplicarea cunoștințelor teoretice, îi oferă sportivului o bază solidă de cunoștințe și abilități, care pot fi puse în practică pentru a-și îmbunătăți performanța și pentru a-și gestiona mai eficient antrenamentul și concursul.

Fiecare dintre componentele procesului de antrenament sportiv cu voleibaliștii de plajă formează un sistem complex, cu o pondere diferențiată a acestor componente în funcție de perioada de pregătire a sportivilor.

Pe măsură ce tehnica jocului este asimilată, voleibalistul învață acțiunile tactice legate nemijlocit de procedee de joc. Faptul acesta nu înseamnă însă că tactica poate fi studiată doar după însușirea completă a tehnicii [4].

În procesul de antrenament sportiv există trei grupuri principale de metode de instruire: verbale, vizuale și practice. Primele două grupuri creează premisele, iar realizarea lor să desfășoară prin utilizarea directă a acțiunilor practice, adică a exercițiilor. Toate metodele sunt interdependente și sunt aplicate în mod complex.

Odată ce este stabilită corect strategia de pregătire tehnico-tactică, însușirea

acțiunilor specifice în voleiul de plajă poate varia în funcție de diferite condiții de joc (suprafața, factorii de mediu, dimensiunile terenului, tacticile de joc).

Nu putem să nu menționăm că durata unui meci de volei de plajă este în mod obișnuit de până la 30 minute pentru jucătorii începători, iar pentru sportivii de performanță durează mai mult de 60 minute. Având în vedere condițiile în care se desfășoară meciurile de volei de plajă - sub cerul liber, pe o suprafață de nisip neomogenă, adesea la temperaturi ridicate și cu un vânt puternic – devine clar că voleibaliștii se confruntă cu o solicitare fizică și psihică semnificativă [5].

La efectuarea acțiunilor specifice acestui joc predomină eforturi de viteză și de forță, motiv pentru care, chiar și în cazul sportivilor de performanță, este necesar să se acorde o atenție deosebită pregătirii fizice specifice. Afară de solicitările fizice, jucătorii de volei pe plajă trebuie să se adapteze rapid la diversele condiții ale terenului și să fie capabili să prevadă acțiunile adversarului.

Astfel, principalul obiectiv al pregătirii sportive a jucătorilor de volei de plajă este să atingă universalitatea în toate aspectele jocului.

Eficacitatea acțiunilor tehnico-tactice în volei de plajă poate fi influențată de mai mulți factori importanți:

1. Tehnica și tactica adecvată;
2. Comunicarea și coordonarea acțiunilor de joc în echipă;
3. Înțelegerea jocului adversarului și respectarea condițiilor de joc;
4. Nivelul înalt de pregătire fizică generală și specială;
5. Luarea deciziilor rapide și inteligente;
6. Concentrarea mentală și controlul emoțional.

Pentru aprofundarea științifică a problemei cercetate, dar și pentru desfășurarea unei cercetării ample au fost folosite mai multe metode de cercetare: metoda documentării teoretice; metoda observației; metoda anchetării; metoda experimentului pedagogic; metoda măsurării și evaluării; metoda statistică.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În experimentul pedagogic au participat 4 jucătoare de volei clasic, cu vârsta între 18-21 ani, având o experiență în jocul de volei de plajă deja de 5 ani. Toate participantele la acest experiment au fost inițial supuse unui examen medical și nu au avut contraindicații pentru practicarea activității sportive.

Pentru a determina nivelul de pregătire fizică a voleibalistelor și pentru a identifica aspectele care necesită îmbunătățire, sunt utilizate o varietate de teste și evaluări specifice. În volei calitățile motrice esențiale sunt: detenta, viteza și agilitatea, coordonarea și echilibrul, timpul de reacție, forța musculară și flexibilitatea. Aceste aspecte sunt cruciale pentru executarea corectă și eficientă a tehnicii de joc, precum și pentru evitarea leziunilor și menținerea unei performanțe optime pe termen lung.

Precum s-a menționat, sportivele participante la acest studiu sunt jucătoare de volei clasic. Astfel, testările au fost efectuate în sală: prima - când voleibalistele se aflau în

perioada de pregătire, iar a doua testare - în perioada competițională. Rezultatele voleibalistelor, efectuate la începutul și la sfârșitul experimentului pedagogic sunt prezentate în cele ce urmează:

Din figurile 1 și 2 observăm că rezultatele sportivelor testate sunt mai joase decât nivelul stabilit în voleiul de plajă european.

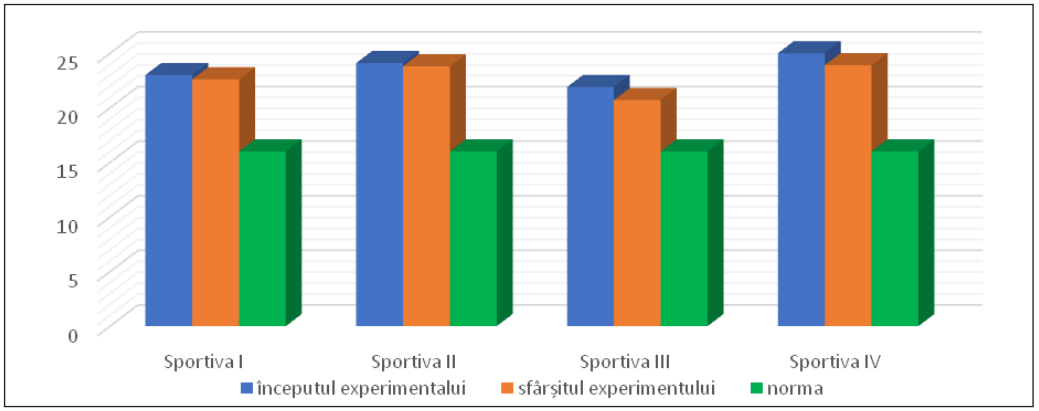

Figura 1. Testarea inițială și finală la proba de alergare de suveică

Rezultatele efectuării săriturii pe verticală reflectă faptul că voleibalistele de plajă au un nivel mai mic de pregătire fizică specifică la compartimentul forță-viteză la sfârșitul experimentului pedagogic.

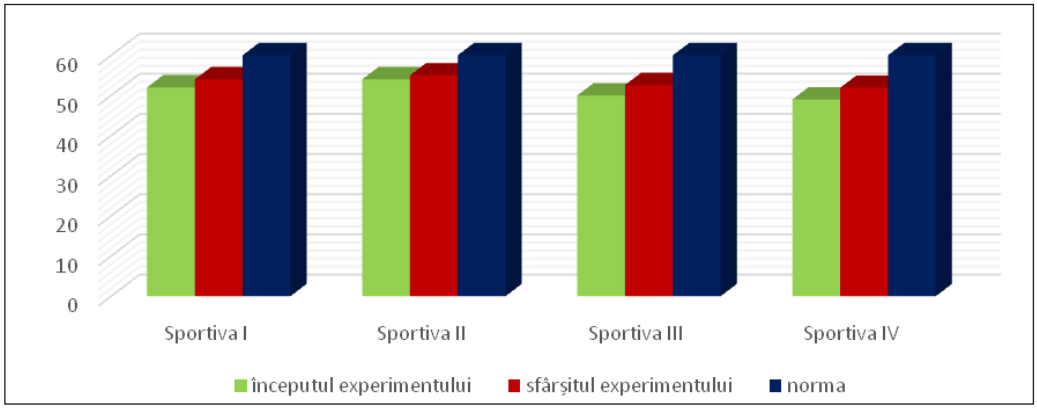

Figura 2. Testarea inițială și finală la săritura pe verticală

Nivelul redus al pregătirii fizice a voleibalistelor testate este cauzat de lipsa a unor antrenamente constante pe nisip în perioada rece a anului și de densitatea nisipului, care are un efect negativ asupra dezvoltării forței reactive a mușchilor membrelor inferioare, ceea ce creează dificultăți în mișcare. De aceea, aceste momente trebuie să fie luate în considerare în planificarea procesului de antrenament.

Analizând rezultatele voleibalistelor de plajă la etapa finală, putem evidenția un nivel foarte bun la testul de menținere a echilibrului (Fig.3).

Sportivele au demonstrat rezultate destul de bune, apropiate de normele Federației Europene la Volei. Din cauza numărului mare de competiții la care au participat voleibalistele, abilitățile motrice specifice au fost perfecționate la un nivel destul de înalt.

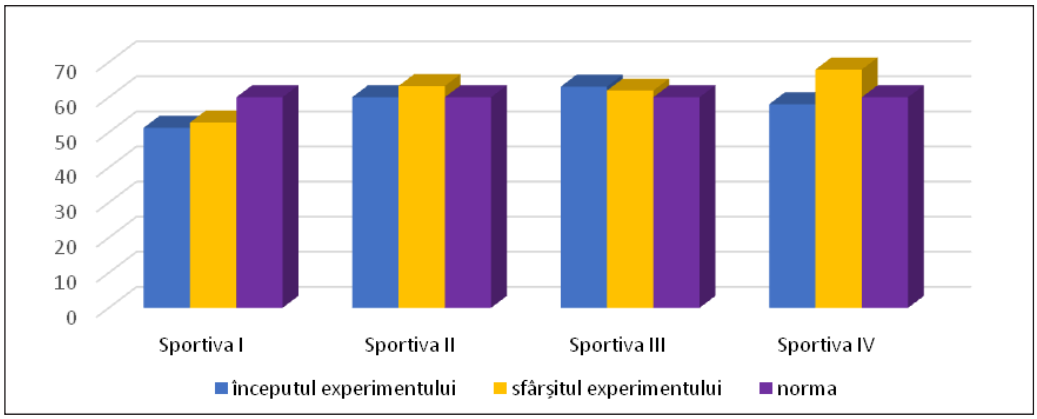

Figura 3. Testarea inițială și finală la proba de menținere a echilibrului pe un picior cu ochii închiși (60 s)

În urma cercetării, pe lângă testarea sportivelor, inițial au fost stabilite acțiunile de joc, cum ar fi: serviciul, preluarea, ridicarea, atacul, blocajul, preluarea, deplasarea pe teren, precum și mijloacele de însușire a acestora: prin exemple verbale, cu explicații și discuții; intuitive, precum demonstrarea exercițiului sau vizualizarea și analiza jocului altor sportive; antrenamente specifice; participarea la competiții etc.

Ca rezultat al experimentului pedagogic, s-a observat că există multe lacune în planificarea și desfășurarea procesului de antrenament al jucătoarele de volei de plajă. Lipsa de surse literare specifice pentru disciplina dată, necunoașterea diferenței dintre voleiul clasic și voleiul de plajă, influența factorilor externi, posibilitățile organismului jucătoarelor etc., sunt doar câteva dintre aspectele care urmează să fie cercetate pentru a crea condiții favorabile de antrenament în voleiul de plajă.

CONCLUZII

1. În urma cercetării efectuate, s-a constatat că există anumiți factori care pot influența eficientizarea acțiunilor de joc în voleiul de plajă. Printre acești factori se numără tehnica adecvată; nivelul de pregătire fizică și tactică; condițiile de mediu, precum vântul, nisipul și soarele; nivelul de pregătire al sportivului.

2. Aplicând analiza metodicii de însușire a elementelor tehnico-tactice în voleiul de plajă, au fost identificate și evaluate metodele esențiale de antrenament. Aceste metode includ antrenamente specifice pentru dezvoltarea tehnicii de servirea, loviturilor de atac,

a poziționării defensive și a blocajului, precum și exerciții tactice pentru îmbunătățirea coordonării și comunicării pe teren. De asemenea, cercetarea a relevat importanța simulărilor de joc pentru aplicarea tacticilor în situații reale și utilizarea sesiunilor video pentru analiza performanțelor și corectarea erorilor.

3. Au fost determinate metodele de evaluare a pregătirii tehnico-tactice a voleibaliștilor în jocul de volei de plajă, care au fost clasificate în funcție de criterii. Aceste metode includ evaluări tehnice, care măsoară abilitățile individuale, precum servirea, atacul și blocajul; evaluări tactice, care analizează capacitatea jucătorilor de a aplica strategii de joc și de a se poziționa corect pe teren; evaluări psihologice, care se concentrează pe reziliența mentală și capacitatea de a lua decizii în condiții de stres. Aplicând aceste metode, antrenorii pot obține o imagine completă a nivelului de pregătire al jucătorilor și pot dezvolta programe de antrenament personalizate pentru a optimiza performanța și progresul în voleiul de plajă.

4. În cercetare, au fost identificați și analizați diverși factori, inclusiv condiția fizică, tehnica individuală, tacticile de joc, pregătirea mentală și condițiile de mediu, care influențează performanța sportivilor. Prin evaluarea detaliată a factorilor sus-numiți, cercetarea a oferit o înțelegere profundă a modului în care aceștia contribuie la succesul în voleiul de plajă. Rezultatele înregistrate pot fi folosite pentru a îmbunătăți programele de antrenament și pentru a dezvolta strategii eficiente, contribuind astfel la optimizarea performanței și la creșterea competitivității sportivilor în acest domeniu dinamic.

REFERINȚE:

1. HARABAGIU, N. Efectele utilizării softului Data Volley în sporirea calității jocului de volei la nivel de seniori. În: Sport. Olimpism. Sănătate- Congresul Științific Internațional, Chișinău, 2020, 294 p. ISBN 978-9975-131-98-8. Disponibil: https://doi.org/10.52449/1857-4114.2020.36-2;
2. PASCU, D. Optimizarea modelării și obiectivizarea eficienței în jocul de volei. Craiova: Editura Universitaria, 2008. 232 p. ISBN 978-606-510-122-7
3. Коляго П.В., Костюков В.В., Николенко Р.Н., Кондратенко М.В., Баскаков А.А., Смирнов В.В. Модернизация годичной подготовки спортсменов в пляжном волейболе // Физическая культура, спорт - наука и практика, 2009. -№ 3.-С. 18-23;
4. Костюков. В. В. Основы подготовки спортсменов в пляжном волейболе. – Монография / – Краснодар: КГУФКСТ, 2011. – 113 с.;
5. REYNAUD, C. Coaching volleyball technical and tactical skills, American Sport Education Program, Human Kinetics, 2011, ISBN-13: 978-0-7360-5384-6.

INFLUENȚA APLICĂRII JOCURILOR PREGĂTITOARE LA LECȚIILE DE EDUCAȚIE FIZICĂ ASUPRA NIVELULUI DE ÎNSUȘIRE A ELEMENTELOR TEHNICE DIN VOLEI

THE INFLUENCE OF THE APPLICATION OF PREPARATORY GAMES IN PHYSICAL EDUCATION LESSONS ON THE LEVEL OF MASTERING TECHNICAL ELEMENTS IN VOLLEYBALL

CZU: 373.037.1:796.325:796.021 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.116**

Tatiana CONOHOVA
ORCID: 0000-0002-5861-4019
E-mail: contanea@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *Along with the other sports games, volleyball is one of the means of achieving school physical education tasks to the extent that it fits into the general teaching methodology, but also into the learning methodology of this game.In the practice of school physical education, there is a series of methods and procedures for optimizing the learning of technical elements and means from different sports of the school curriculum, including volleyball. One of them is the application of "preparatory games" in physical education lessons for learning the game of volleyball.*

The purpose of our research is to improve the methodology of teaching volleyball in middle school classes.

Taking into account the plan for acquiring the basic elements of the volleyball game, the experimental program was created, the volleyball lessons in the control class were conducted according to the traditional methodology, and in the experimental class we applied the methodology of conducting lessons by using preparatory games with an emphasis on specific actions in volleyball.

Keywords: *volleyball lessons, preparatory games, technical elements and procedures.*

INTRODUCERE

Alături de celelalte jocuri sportive, voleiul reprezintă unul dintre mijloacele de realizare a obiectivelor educației fizice școlare în măsura în care se încadrează în metodologia generală de predare, dar și în cea de învățare a acestui joc. Folosirea mijloacelor specifice jocului de volei trebuie să conducă implicit la formarea unor deprinderi proprii acestuia și la pregătirea fizică multilaterală, asigurându-se, astfel, realizarea obiectivelor de instruire și fortificare a sănătății [1,4].

În acest context, întregul proces de instruire la volei este condiționat de caracteristicile jocului și de particularitățile de învățare a acestuia. Utilizarea mijloacelor specifice jocului de volei în lecțiile de educație fizică trebuie să asigure realizarea scopului și a obiectivelor programei curriculare [3, p. 28].

În practica educației fizice școlare există un șir de metode și procedee pentru optimizarea învățării elementelor și procedeelor tehnice din diferite ramuri sportive ale curriculumului școlar, inclusiv din jocul de volei. Una dintre acestea este aplicarea „jocurilor pregătitoare" la lecțiile de educație fizică pentru învățarea jocului de volei. Jocurile pregătitoare au ca scop învățarea și perfecționarea elementelor și procedeelor tehnice specifice unei probe sportive concrete [2, p.19].

Anume această metodă ne-am propus-o pentru însușirea elementelor tehnice și a acțiunilor tactice în jocul de volei cu elevii din clasele gimnaziale. Pentru a organiza lecțiile de educație fizică aplicând jocurile pregătitoare, este necesar a tine cont de următoarele cerințe metodice:

- jocurile trebuie să corespundă nivelului de pregătire al elevilor;
- jocurile se vor selecta conform obiectivelor lecțiilor;
- numărul jocurilor nu va depăși 4-5 în cadrul unei lecții;
- regulile jocului trebuie să fie destul de simple, să nu necesite o explicație îndelungată;
- complexele de jocuri pregătitoare se vor revedea după fiecare 1-2 săptămâni, în funcție de obiectivele lecțiilor de volei ce rezultă din curriculumul școlar;
- acestea pot fi aplicate practic în toate părțile lecției, rezolvând sarcini concrete pentru fiecare parte;
- rezultatul jocului va fi ușor de evaluat atât de profesor, cât și de elevi.

În organizarea lecțiilor de volei cu aplicarea jocurilor pregătitoare, atenția specialistului va fi axată pe:

- selectarea jocurilor;
- metodica desfășurării jocurilor;
- dozarea efortului fizic;
- pregătirea profesorului pentru lecții;
- pregătirea inventarului și a utilajului necesar [3, p.40].

Începând cu ciclul gimnazial, deși jocurile pregătitoare nu mai constituie activitatea principală a elevilor, interesul pentru acestea rămâne foarte puternic. Învățarea schimbă însă atitudinea elevilor față de joc, în sensul conștientizării valorii acestuia. În ciclul gimnazial aplicarea jocurilor dinamice este direcționată spre soluționarea obiectivelor instructive, educative, de însănătoșire, de aceea ele ocupă un loc important în curriculum. De asemenea, jocuri pregătitoare modelează un șir de acțiuni motrice prin executarea mișcărilor firești, de aceea este recomandat spre aplicare de către curriculum ca mijloc efectiv de însușire a voleiului.

MATERIAL ȘI METODE

Scopul cercetării noastre constă în îmbunătățirea metodicii de predare a jocului de volei în ciclul gimnazial. În cercetare au fost aplicate următoarele metode: analiza literaturii de specialitate, observațiile pedagogice, experimentul pedagogic, analiza statistico-matematică a datelor.

Pornind de la ipoteza că aplicarea jocurilor pregătitoare la lecțiile de educație fizică va contribui la îmbunătățirea calității efectuării elementelor tehnice din jocul de volei, s-a desfășurat o cercetare pedagogică în cadrul Gimnaziului nr.2 din orașul Drochia. În experiment au participat două clase a cincea, dintre care clasa ”A” - martor, iar clasa ”B” – experimentală. Luând în considerare planul de însușire a elementelor de bază din jocul de volei, a fost alcătuită programa experimentală, care prevedea respectarea cerințelor pedagogice și a structurii lecției de educație fizică. Lecțiile de volei în clasa martor s-au desfășurat conform metodicii tradiționale, iar în clasa experimentală am aplicat metodica desfășurării orelor bazată pe folosirea jocurilor pregătitoare cu accent pe acțiunile specifice din volei. În Tabelul 1 sunt prezentate câteva jocuri pregătitoare, care au fost aplicate în cadrul cercetării pedagogice.

Tabelul 1. Planificarea jocurilor pregătitoare în cadrul lecțiilor de volei din clasa a 5-a ”B”

Partea lecției	*OBIECTIVUL DE REFERINŢĂ AL LECŢIEI*	*DENUMIREA JOCULUI PREGĂTITOR*
PARTEA PREGĂTITOARE	1.Dezvoltarea rezistenței	„Depășește-l pe cel din față”
		”Roaba”
		„Nu da mingea conducătorului”
		.„Echipa celor iuți de picior”
		.„Leapșa”
	2.Dezvoltarea forței	„Cocoșii”
		„Pescarii”
		„Maratonul”
		Ștafetă ”Transportarea partenerului”
		„Ocupă cercul liber”
	3.Dezvoltarea îndemânării	„Transportarea mingii”
		„Sărituri în zone”
		„Cine sare mai departe?”
		„Cine e mai ager?”
		„Ștafetă cu obstacole”
	4. Dezvoltarea vitezei	„Leapșa în doi” ”
		„Crabii și crevețiі”
		.„Ziua și noaptea”
		„Găsește-ți locul”
		„Ultima pereche fuge”

PARTEA DE BAZĂ	1. Însușirea deplasărilor	„Mingea zburătoare”
		„Mingea căzută”
		„Ștafeta cu elemente din volei”
		„Prizonierii”
		„Rostogolește mingea”
	2. Însușirea paselor de sus	„Mingea prin tunel”
		„Mingea în presa”
		”Alergare cu trecere prin cerc”
		”Vânătorul și potârnichile”
		”Atinge mingea”
		”Cine pasează mai sus”
	3. Însușirea preluărilor de jos	„Ștafeta cu jonglerii”
		”Ferește-te de mai multe mingi”
		”Ochește mingea”
		”Mingea deasupra cercului”
		”Mingea la căpitan”
	4. Însușirea servirii	”Provocarea”
		„Servirea la punct fix”
		”Dă și du-te!”
		”Cei mai buni”
		”Cine servește mai precis”
PARTEA DE ÎNCHEIERE	Crearea bunei dispoziții, îmbunătățirea stării emoționale, captarea atenției	”Buchețelul”
		”Imitarea animalelor”
		”Minge, stai!”
		”Transportarea mingii”
		”Al treilea fuge!”

REZULTATE ȘI DISCUȚII

La sfârșitul experimentului ambele clase au fost testate pentru verificarea nivelului de însușire a elementelor de bază în jocul de volei.

Pentru verificarea eficacității metodicii experimentale noi am ales 4 teste tehnice:

- efectuarea paselor de sus cu ambele mâini la țintă pe perete (din 10 pase);
- efectuarea preluărilor de jos în culoarul zonei de apărare în terenul jocului de volei (din 10 preluări);
- efectuarea servirii de jos din față peste fileu de la o distanță de 3-4 metri (din 10 serviri);
- efectuarea servirii de sus din față peste fileu de la o distanță de 3-4 metri (din 10 serviri).

Rezultatele experimentului pedagogic sunt prezentate în Tabelul 2.

Tabelul 2. Rezultatele ambelor clase experimentale la testarea inițială și finală

Nr. d/o	Conținutul testului	Clasa	Testarea inițială	Testarea finală
1	Efectuarea paselor de sus cu ambele mâini la țintă pe perete (din 10 pase)	Experimentală	3,48±0,01	7,01±0,1
		Martor	3,52±0,03	5,83±0,23
2	Efectuarea preluărilor de jos în culoarul zonei de apărare în terenul jocului de volei (din 10 preluări)	Experimentală	3,15±0,21	8,07±1,01
		Martor	3,32±0,54	6,57±0,97
3	Efectuarea servirii de jos din față peste fileu de la o distanță de 3-4 metri (din 10 serviri)	Experimentală	3,24±1,46	7,16±1,24
		Martor	4,07±1,08	5,47±2,43
4	Efectuarea servirii de sus din față peste fileu de la o distanță de 3-4 metri (din 10 serviri)	Experimentală	2,31±1,46	5,67±0,89
		Martor	3,07±0,24	4,93±1,52

Astfel, la primul test de verificare în clasa martor rezultatul la început de curs a fost de 3,52 pase nimerite în țintă. Aproximativ același rezultat l-au demonstrat elevii clasei experimentale- 3,38 de pase reușite, fapt ce ne vorbește despre omogenitatea claselor cercetate. La finalul experimentului ambele clase și-au îmbunătățit nivelul însușirii paselor de sus, însă rezultate evident mai înalte au demonstrat elevii din clasa experimentală, care au nimerit în țintă cu aproximativ 2 pase mai mult decât elevii clasei martor.

Un alt rezultat al testului tehnic a demonstrat nivelul însușirii preluărilor de jos. Ca și în cazul precedent, rezultatele inițiale au fost aproximativ egale, ca la finalul cercetării pedagogice, acesta să crească în ambele clase, însă cu o pondere mai sporită în clasa experimentală.

Rezultatele înregistrate după efectuarea servirii de jos ne demonstrează superioritatea pregătirii elevilor din clasa experimentală, deoarece aceștia au demonstrat un nivel mediu de însușire a acestui element, pe când elevii din clasa martor au însușit servirea de jos la un nivel satisfăcător.

Rezultate destul de joase au demonstrat elevii ambelor clase cercetate la efectuarea servirii de jos din față peste fileu de la o distanță de 3-4 metri, totuși la finalul experimentului pedagogic, rezultatele elevilor din clasa experimentală s-au îmbunătățit ajungând la 5,67 de serviri reușite.

Prin urmare, analizând rezultatele obținute, privind însușirea elementelor de volei care sunt prevăzute în curriculum școlar pentru vârsta dată, fapt datorat, în primul rând, metodicii aplicării jocurilor pregătitoare la lecțiile de educație fizică, care a condus la creșterea nivelului deprinderilor specifice jocului de volei.

CONCLUZII

Încadrarea organică a jocurilor pregătitoare în metodologia modernă de predare a elementelor tehnice de volei vizează în mod deosebit însușirea aspectelor fizice și tehnice. Jocurile pregătitoare dedicate însușirii elementelor tehnice pot fi folosite atât în procesul de învățare, cât și la perfecționarea procedeelor specifice din volei.

Cerințele față de jocurile pregătitoare aplicate la lecțiile de educație fizică sunt destul de succinte: jocurile sunt relativ simple, cu efective mici, oferind posibilitatea dea fi desfășurate pe teren redus.

În cadrul lecțiilor de volei în clasele gimnaziale, este nevoie ca jocurile pregătitoare să aibă un accent deosebit pe pregătirea tehnică și, în cadrul acesteia, pe execuția corectă a elementelor tehnice.

Afară de jocurile dinamice pregătitoare, în cadrul lecțiilor de volei se vor aplica jocuri teoretice sub diferite forme pentru însușirea regulilor de joc ca un compartiment obligatoriu al curriculumului școlar. Acestea pot fi atât individuale, cât și în grupuri sau chiar cu întregul colectiv al clasei.

Astfel, în baza experimentului pedagogic efectuat, s-a constatat că aplicarea jocurilor pregătitoare la lecțiile de volei a contribuit nu numai la sporirea nivelului de însușire a elementelor tehnice, dar și la activizarea copiilor la lecții, la sporirea interesului față de lecțiile de volei, la dezvoltarea calităților motrice prevăzute de curriculumul școlar. Cu siguranță, această formă de organizare a lecțiilor de educație fizică poate fi folosită și în cadrul altor compartimente din curriculumul școlar (gimnastică, atletism, etc.).

REFERINȚE:

1. SOPA IOAN SABIN *Studiu privind însușirea voleiului prin jocuri dinamice la nivelul învățământului primar* București, UNEFS, 2014. Disponibil: https://www.academia.edu/7344589/STUDIU_PRIVIND_%C3%8ENSU%C5%9EIREA_VOLEIULUI_PRIN_JOCURI_DINAMICE_LA_NIVELUL_%C3%8ENV%C4%82%C5%A2%C4%82M%C3%82NTULUI_PRIMAR
2. POMOHACI, M. *Curs de volei*. Sibiu, Editura Alma Mater, 2002, 63 p.
3. PĂCURARU A.,CĂLIN L., PRISACARU G. *Metodica baschetului și voleiului școlar.* Galați: Editura fundației universitare „Dunărea de Jos", 2004. 45 p.
4. РАКОВСКАЯ И.А., МАЛОЙВАН Я.В. *Подвижные игры как средство к овладению техникой приемов игры в волейбол.* Методические рекомендации для самостоятельной работы студентов дневной и заочной форм обучения, Днепропетровск: Изд-во ДГИФКиС, 2013.- 31 с. *Доступно: http://infiz.dp.ua/misc-documents/repozit/ZO-A1/A1-0000-33-C1-13.pdf* .

PROFILUL ARBITRAJULUI ÎN CAMPIONATUL ROMÂNIEI DE RUGBY: ANALIZĂ CANTITATIVĂ ȘI DIRECȚII DE OPTIMIZARE

THE PROFILE OF REFEREEING IN THE ROMANIAN RUGBY CHAMPIONSHIP: QUANTITATIVE ANALYSIS AND OPTIMIZATION DIRECTIONS

CZU: 796.333.065:796.03 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.117**

Robert DIACONESCU
ORCID: 0009-0007-9184-4151
E-mail: ard.frr@gmail.com
Universitatea Ovidius din Constanta, România

Summary. *The article analyzes the refereeing in the Romanian Rugby Championship (2019–2023), by evaluating the physical and decision-making activity of the match officials. The research was based on 16 matches from the SuperLiga and the National Division, with indicators such as the number of accelerations, the duration of continuous running, the frequency of refereeing gestures and the application of the advantage rule being tracked. The results indicate a moderate level of physical strain and a high frequency of technical interventions, characteristic of a fragmented style of play, with frequent stops. The application of the advantage is used in a more conservative way than in international competitions, which limits the fluidity of the game and highlights the need for a methodological adaptation in refereeing. The study highlights the importance of integrated training of referees, both physically and decision-making, in accordance with European standards. The conclusions provide a reference framework for improving the training of rugby referees, with the potential to be applied in national strategies for the development of sports refereeing.*

Keywords: *refereeing, rugby, motor activity, technical gestures, decision.*

INTRODUCERE

În contextul evoluției contemporane a sporturilor de echipă, arbitrajul a devenit o componentă esențială în asigurarea corectitudinii, fluenței și calității competiției. În special în rugby, sport cu o structură complexă și numeroase momente de interacțiune tactică și fizică, rolul arbitrului este determinant pentru desfășurarea regulamentară a jocului. Pe plan internațional, pregătirea arbitrilor este reglementată riguros și presupune un proces complex de instruire, evaluare și standardizare.

În literatura autohtonă, nevoia unei formări integrate a arbitrilor de rugby este subliniată clar de Diaconescu, care afirmă că „pregătirea arbitrilor de înaltă calificare trebuie să includă atât instruire teoretică aprofundată, cât și antrenament practic constant al mecanicii și gesturilor arbitrale” [1, p. 176]. Autorul atrage atenția asupra necesității

unei fundamentări didactice și științifice a procesului de instruire, susținând că arbitrajul de calitate depinde de „capacitatea decizională, poziționarea optimă și gestica oficială în concordanță cu dinamica fazelor de joc” [1, p. 178].

Revencu A. completează această perspectivă dintr-o zonă educațională aplicată, propunând includerea arbitrajului ca element de formare în cadrul instituțiilor de profil militar. El subliniază că „însușirea regulilor jocului și instruirea viitorilor arbitri reprezintă piloni importanți în dezvoltarea unei echipe de rugby competitive” [2, p. 66], ceea ce confirmă relevanța introducerii arbitrajului în formarea sportivă profesionalizată încă din fazele incipiente ale carierei.

Pe de altă parte, analiza activității arbitrilor în alte jocuri sportive, precum fotbalul, aduce informații relevante despre influența stilului de arbitraj asupra desfășurării jocului. Sîrghi S. și Carp I. au demonstrat că „arbitrii din eșaloanele superioare semnalează mai riguros faulturile și alte întreruperi, ceea ce conduce la un timp efectiv de joc mai mic” [3, p. 91]. Astfel, stilul de arbitraj, mai strict sau mai permisiv, influențează direct dinamica jocului, fapt valabil și în rugby, unde frecvența grămezilor ordonate și reluărilor fazelor poate afecta semnificativ ritmul competiției.

Un aspect esențial al performanței în arbitraj este capacitatea de reacție și atenția distributivă. Studiul realizat de Caraman I. și colaboratorii săi în domeniul judo-ului evidențiază faptul că „arbitrajul sportiv necesită dezvoltarea înaltă a multor calități psihomotorii, precum percepția vizuală rapidă, viteza de reacție și anticiparea” [4, p. 25], calități indispensabile și în arbitrajul de rugby, unde deciziile trebuie luate rapid, în condiții de presiune.

În ceea ce privește formarea arbitrilor pentru competiții internaționale, Manolache G. și Popescu C. descriu modelul FIFA aplicat în fotbal, subliniind importanța monitorizării continue, a feedback-ului video și a instruirii prin simulări: „arbitrii au participat la workshop-uri regulate și au fost supuși unei evaluări constante prin platforme virtuale” [5, p. 113]. Această abordare integrată poate constitui un model de bune practici și pentru rugby, în vederea alinierii la exigențele internaționale.

Factorii psiho-emoționali influențează de asemenea performanța arbitrilor. Păun D. și Păun L. au analizat stările emoționale ale arbitrilor de fotbal și au identificat tipologii precum „hipo-emoția și hiper-emoția” care pot afecta claritatea deciziilor [6, p. 124]. Ei concluzionează că interacțiunile tensionate cu jucătorii sau publicul pot amplifica incertitudinea arbitrilor, ceea ce sugerează nevoia unui echilibru emoțional solid pentru oficierea corectă a unui meci de rugby.

Un alt autor, Tabirța V., aduce în discuție specificul dinamicii jocului de rugby la nivel de seniori, evidențiind prin analiza sa că „tiparul acțiunilor de joc reflectă o alternare intensă între faze dinamice și faze statice, ceea ce necesită o adaptabilitate crescută din partea arbitrilor” [7, p. 90]. Acest aspect este important pentru studiul de față, care pornește tocmai de la ideea că ritmul fragmentat al jocului din Campionatul României generează un profil particular al arbitrajului, cum ar fi solicitare motrică medie, dar implicare gestuală intensă.

Un alt reper metodologic îl oferă Monea D. și Szabó S., care consideră că „evaluarea permanentă este indispensabilă în pregătirea arbitrilor de fotbal, pentru a corecta automatisme greșite și a calibra răspunsurile decizionale în timp real” [8, p. 25]. Această perspectivă întărește ideea conform căreia nu doar instruirea inițială, ci și evaluarea continuă și adaptarea la realitățile jocului contribuie la profesionalizarea arbitrajului.

În cadrul rugbyului românesc, relația dintre arbitru și jucători este deosebit de importantă. Chihaia o. și Pop S. subliniază că „în rugby relația jucători–arbitri se bazează pe respect reciproc” [9, p. 130], ceea ce influențează modul de aplicare a deciziilor și acceptarea acestora în joc. Această dimensiune relațională trebuie avută în vedere în instruirea arbitrilor, mai ales în contextul în care nivelul de intensitate emoțională este ridicat în competiții.

În fine, o abordare strategică privind calitatea arbitrajului este propusă de Manolache G. și Savu C., care afirmă că „standardizarea și managementul calității în sport trebuie să includă și criterii aplicabile arbitrilor” [10, p. 172], pledând pentru includerea acestora în cadrul de control și perfecționare continuă, similar cu cel al sportivilor sau antrenorilor. Prin urmare, analiza activității arbitrilor din Campionatul României de Rugby vine ca o completare firească a preocupărilor științifice actuale privind eficiența, echitatea și profesionalismul în arbitrajul sportiv. Lacunele existente în formarea arbitrilor de rugby, lipsa datelor cantitative privind efortul și gestica acestora, dar și nevoia de aliniere la standardele internaționale justifică pe deplin relevanța și actualitatea cercetării de față.

Scopul lucrării. Studiul își propune să investigheze profilul arbitrajului practicat în Campionatul României de Rugby, (2019–2023), din perspectiva solicitărilor motrice și decizionale, în vederea identificării unor direcții de optimizare a pregătirii arbitrilor, în raport cu standardele internaționale.

Obiectivele cercetării. Analiza cerințelor motrice actuale ale arbitrajului în competițiile interne, prin cuantificarea efortului fizic depus de arbitrii centrali și asistenți, în contextul unei dinamici de joc fragmentate și tehnice. Examinarea distribuției responsabilităților decizionale în echipa de arbitraj (echipa celor 3 arbitri din teren), pentru a evidenția gradul de implicare a arbitrilor asistenți și concentrarea gesturilor de arbitraj în sarcina arbitrului central. Identificarea disfuncțiilor actuale ale arbitrajului românesc, precum aplicarea conservatoare a regulii avantajului și implicarea limitată a tehnologiilor (TMO), în scopul formulării de recomandări pentru armonizarea cu practicile moderne internaționale.

MATERIAL ȘI METODĂ

Studiul a avut ca obiectiv analiza activității arbitrilor în cadrul meciurilor oficiale din Campionatul României de Rugby, desfășurate în perioada 2019–2023. Au fost selectate 16 partide din două eșaloane competiționale reprezentative: SuperLiga și Divizia Națională, considerate relevante pentru nivelul actual al arbitrajului intern. Meciurile au fost alese astfel încât să asigure o distribuție echilibrată din punct de vedere geografic,

al echipelor implicate și al tipologiei jocului (partide echilibrate vs. dezechilibrate din perspectiva scorului final). Metodologia de lucru a inclus o analiză sistematică, bazată pe observația directă și înregistrările video ale meciurilor. Pentru fiecare partidă, s-au monitorizat și cuantificat următorii patru indicatori principali:

Activitatea motrică a arbitrilor, măsurată prin:

- numărul de accelerări pe distanțe scurte (≥10 m și ≥20 m),
- durata totală a alergării continue,
- numărul secvențelor de deplasare continuă (identificate ca intervale fără opriri majore sau gesturi tehnice). Frecvența gesturilor de arbitraj,

delimitate în două categorii:

- gesturi de bază (semnalizări pentru încercări, penalități, grămezi ordonate, reluări etc.),
- gesturi secundare (cartonașe, gestica avantajului , intervenții video – TMO, comunicări non-verbale complexe).

Aplicarea regulii avantajului, evaluată prin numărul total al situațiilor în care arbitrul central a acordat această oportunitate în cadrul jocului.

Gradul de implicare decizională a arbitrilor asistenți, cuantificat prin gesturile semnalizate activ (dar și comunicare radio) și prin situațiile în care aceștia au influențat deciziile tehnice majore ale arbitrului central. Instrumentele utilizate în procesul de colectare a datelor au inclus fișe de observare elaborate conform criteriilor utilizate în cercetări similare din arbitrajul internațional, precum și o grilă standardizată pentru înregistrarea fiecărui tip de gest.

Pentru validarea consistenței observațiilor, datele au fost prelucrate de două echipe independente de observatori, cu experiență în domeniul arbitrajului, iar concordanța inter-evaluatori a fost de peste 90%. Datele colectate din competiția internă au fost comparate cu reperele de referință din literatura științifică internațională, precum și cu standardele World Rugby pentru arbitraj de performanță. Această comparație a urmărit identificarea particularităților specifice arbitrajului românesc, în special în ceea ce privește densitatea gesturilor, ritmul motric și aplicarea regulilor în context, în vederea formulării unor direcții de optimizare.

REZULTATE OBȚINUTE ȘI DISCUȚII

Datele colectate din cele 16 meciuri analizate evidențiază un contrast clar între activitatea fizică și decizională a arbitrului central față de arbitrii asistenți (Tabelul 1 și Figura 1). Arbitrul central a efectuat, în medie, 40 de accelerări pe distanțe de peste 10 metri și 15 accelerări pe distanțe de peste 20 metri, în timp ce arbitrii asistenți au atins o medie de 29 de accelerări pe distanțe scurte, fără a înregistra accelerări semnificative peste 20 metri. Aceste date sugerează că arbitrul central este mult mai activ din punct de vedere fizic, fiind nevoit să urmeze dinamica fazelor de joc în zone variate ale terenului.

Tabelul 1. Centralizator de date ale activității arbitrilor ce asigură meciurile din Campionatul de Rugby din România

Nr. crt.	Indicator	Arbitru central	Arbitru Asistent
1.	Accelerări ≥10 m	40	29
2.	Accelerări ≥20 m	15	-
3.	Alergare continuă (nr/ min)	25	22,5
4.	Secvențe de deplasare continuă (nr.)	40	-
5.	Gesturi de bază (nr.)	60	29
6.	Gesturi secundare (nr.)	5	0,75

În ceea ce privește durata de alergare continuă, arbitrii centrali au acumulat aproximativ 25 de minute pe meci, față de 22–23 minute în cazul asistenților. Diferența este redusă, însă trebuie remarcat că efortul centralului este mai dispersat pe întregul teren și implică mai multe schimbări de ritm și direcție, în special în fazele dinamice de atac sau tranziție.

Un indicator relevant pentru intensitatea activității fizice îl reprezintă numărul secvențelor de deplasare continuă, care se situează în jurul a 40 pentru arbitrul central. Lipsa acestui indicator în cazul asistenților confirmă faptul că deplasările lor sunt mai scurte, punctuale și localizate în zonele laterale ale terenului.

Pe componenta decizională, diferențele sunt și mai pronunțate. Arbitrul central a efectuat, în medie, 60 de gesturi de bază pe meci, în timp ce arbitrii asistenți au realizat doar 28–30. La nivelul gesturilor secundare, cum ar fi gestica avantajului, cartonașele sau apelarea TMO, centralul a fost responsabil pentru 5 gesturi, comparativ cu 0,5–1 în cazul asistenților. Această concentrare a responsabilităților indică o distribuție neuniformă a implicării decizionale, specifică contextului românesc, în care asistenții au un rol mai degrabă pasiv, axat pe semnalizările de margine.

Interpretarea acestor date evidențiază o trăsătură distinctivă a arbitrajului intern: centralul gestionează atât activitatea fizică intensă, cât și majoritatea deciziilor importante, în timp ce asistenții au un rol mai restrâns, ceea ce poate duce la supraîncărcare decizională și scăderea calității intervențiilor în momentele-cheie ale jocului.

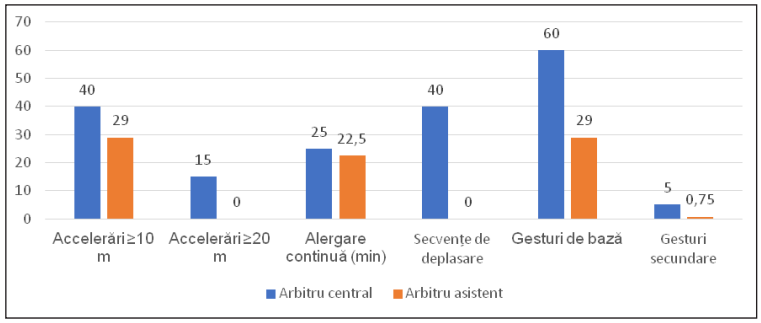

Figura 1. Analiza datelor privind activitatea arbitrilor din România (n = 16 meciuri)

Aceste constatări justifică nevoia unei redistribuiri mai echilibrate a responsabilităților și a unei formări specializate pentru asistenți, astfel încât aceștia să contribuie activ la dinamica decizională a partidei. De asemenea, datele susțin ideea introducerii unor programe de pregătire fizică diferențiată pentru centrali și asistenți, în funcție de solicitările specifice fiecărui rol.

CONCLUZII

Analiza arbitrajului în Campionatul României de Rugby (2019–2023) relevă un profil specific, influențat de ritmul mai scăzut al jocului și de particularitățile structurale ale competiției. Activitatea motrică a arbitrilor, deși prezentă constant, rămâne la un nivel moderat, cu distanțe de accelerare și durate de deplasare continuă semnificativ mai reduse față de cerințele arbitrajului internațional. Această intensitate fizică redusă este compensată de o încărcare decizională pronunțată, mai ales în cazul arbitrului central.

Responsabilitățile sunt distribuite inegal între oficialii de meci, cu o implicare covârșitoare a arbitrului central în gestionarea fazelor tehnice, a penalizărilor și a gesturilor secundare. Arbitrii asistenți rămân adesea limitați la semnalizări de margine și contribuții minimale în fazele complexe, ceea ce indică o lipsă de integrare funcțională în cadrul echipei de arbitraj.

O trăsătură distinctivă a arbitrajului românesc este utilizarea redusă a legii avantajului, ceea ce determină o fragmentare suplimentară a jocului și scade dinamismul fazelor. În plus, frecvența ridicată a grămezilor ordonate și reluărilor reflectă un stil de joc tehnic, dar cu multiple întreruperi, aspect care influențează atât fluența partidei, cât și solicitările fizice ale oficialilor.

În ansamblu, profilul arbitrajului analizat este dominat de gesturi de bază frecvente, o solicitare fizică moderată și o concentrare decizională ridicată în sarcina arbitrului central. Aceste elemente conturează un model funcțional, dar cu nevoi clare de ajustare pentru a răspunde exigențelor actuale ale rugby-ului de performanță.

REFERINȚE:

1. DIACONESCU, R. Argumentarea necesității pregătirii integrate a arbitrilor de rugby de înaltă calificare. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Științe ale Educației*, 2023, nr. 5(165), p. 175–179. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/175-179_28.pdf [Accesat: 08.07.2025].
2. REVENCU, A. Formarea unei echipe de rugby în instituțiile de învățământ superior cu profil militar. În: *Revista Științifică USEFS*, 2013, nr. 2(26), p. 64–69. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/62348 [Accesat: 08.07.2025].
3. SÎRGHI, S., CARP, I. Identificarea timpului efectiv de joc la echipele de fotbal seniori din campionatul Republicii Moldova. În: *Știința Culturii Fizice*, 2020,

nr. 2(47), p. 89–93. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/113509 [Accesat: 08.07.2025].

4. CARAMAN, I. et al. Formarea competențelor profesionale ale arbitrilor de judo pe plan național. În: *Știința Culturii Fizice*, 2023, nr. 2(53), p. 24–31. Disponibil: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/119300 [Accesat: 08.07.2025].
5. MANOLACHE, G., POPESCU, C. Prepararea arbitrilor de fotbal pentru competiții internaționale: model FIFA. În: *Annals of "Dunărea de Jos" University of Galați, Fascicle XV*, 2012, nr. 2, p. 112–118. Disponibil: https://www.gup.ugal.ro/ugaljournals/index.php/efms/article/view/884 [Accesat: 08.07.2025].
6. PĂUN, D., PĂUN, L. Emotional States Specific to Football Referee. În: *Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series IX: Sciences of Human Kinetics*, 2013, vol. 6(55), nr. 1, p. 121–126. Disponibil: https://webbut.unitbv.ro/index.php/Series_IX/article/view/2689 [Accesat: 08.07.2025].
7. TABIRȚA, V. Analysis of the Dynamics of the Game Actions of Senior Rugby Players Based on the Application of AID. În: *Bulletin of the Transilvania University of Braşov. Series IX*, 2020, vol. 13(62), nr. 2, p. 85–92. Disponibil: https://webbut.unitbv.ro/index.php/Series_IX/article/view/3425 [Accesat: 08.07.2025].
8. MONEA, D., SZABÓ, S. Evaluarea componentă indispensabilă în pregătirea arbitrilor de fotbal. În: *Studia UBB Educatio Artis Gymnasticae*, 2011, nr. 4, p. 23–27. Disponibil: https://studia.ubbcluj.ro [Accesat: 08.07.2025].
9. CHIHAIA, O., POP, S. Agresivitatea în jocul de rugby. În: *Studia UBB Educatio Artis Gymnasticae*, 2014, vol. 59(2), p. 127–132. Disponibil: https://studia.ubbcluj.ro [Accesat: 08.07.2025].
10. MANOLACHE, G., SAVU, C. Quality management in sports – a priority in European interregional development. În: *Annals of "Dunărea de Jos" University of Galați, Fascicle XV*, 2013, nr. 2, p. 169–174. Disponibil: https://www.gup.ugal.ro/ugaljournals/index.php/efms/article/view/1022 [Accesat: 08.07.2025].

TRANSCENDENȚA COMPETENȚELOR PROFESIONALE UNIVERSALE ÎN PERSPECTIVA SISTEMULUI EDUCAȚIONAL DE EDUCAȚIE FIZICĂ ȘI SPORT

THE TRANSCENDENCE OF UNIVERSAL PROFESSIONAL COMPETENCES FROM THE PERSPECTIVE OF THE PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS EDUCATIONAL SYSTEM

CZU: 378.042(100):378.037.1:796.4 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.118**

Teodor GRIMALSCHI
ORCID: 0000-0001-8859-9940
E-mail: grimalschi.teodor@mail.ru
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Natalia NASTAS
ORCID: 0000-0001-5555
E-mail: natasanastas@mail.ru
Universitatea „Dunărea de Jos” din Galați, România

Summary. *The topic addressed holds transcendent importance for the universalization of the development of competitive and creative thinking, aiming to reprogram modern concepts of comprehensive and evaluative professional activity. Based on the analysis of three-dimensional informational documents concerning scientific issues in psychopedagogical, biomedical, and social communication, it was found that the global formative-informative function has a transcendent purpose to operate beyond the boundaries of didactic behavior and to develop a set of abilities that go beyond intelligent competence, fostering a personality with rational balance and orientations toward professional bio-psycho-socio-pedagogical experiential competence [2].*

The transcendence of education is based on a sport-educational conception aligned with the characteristics of professional competence, and on the integration of modern educational technologies in the field of psychopedagogical and biomedical communicative competence, knowledge, and professionalism.

Accordingly, the following research objectives were established:

a) to examine the theoretical and methodological framework regarding the integration of technologies for the formation and development of multifaceted professional competences;

b) to develop an instructional-educational process technology with new transversal orientations in learning performance, the structure of communication in a foreign language, and biomedical science, which shapes the internal and external structure of professional competences.

Keywords: *professional skills; ineligible dual communication; physical education and sports; biopsychopedagogical educational technologies; transcendence of universal skills.*

INTRODUCERE

Problema științifică de transcendență a competențelor profesionale rezidă în fundamentarea orientării dezvoltării cognitive integratoare de perspectivă, fapt care a generat schimbările paradigmatice ale activității educaționale în formarea-dezvoltarea cunoștințelor, competențelor (capacități, aptitudini, abilități, deprinderi și priceperi) profesionale și atitudinilor specifice [1, p. 117].

Pentru cunoașterea cât mai obiectivă a satisfacției studenților privind problema transcendenței competențelor profesionale universale de specialitate s-a efectuat mai multe cercetări concrete unde au fost aplicate chestionare pe un lot de 456 subiecți din care: 201 studenți, 189 cadre didactice și antrenori, 34 absolvenți și 32 angajați a facultății pedagogice, educație fizică și sport și kinetoterapie [4, 5, 6].

În cercetare s-a avansat ipoteza generală că ponderea unor factori biopsihopedagogici de predare învățare a disciplinelor de învățământ nemijlocit influențează asupra condițiilor de satisfacție a trebuințelor spirituale în procesul de formare a competențelor profesionale universale și dacă conținuturile didactice sunt utile și corespund însușirii cunoștințelor integrale necesare activității de specialitate [6, p.4-18].

METODOLOGIA CERCETĂRII ȘTIINȚIFICE

Documentarea științifică teoretico-praxiologice; analiza și sinteza; compararea și generalizarea; observarea; sondaje de opinii la nivel practic – experimental pedagogic; analiza matematico-statistică și interpretarea datelor obținute.

PRINCIPALELE REZULTATE OBȚINUTE

Atmosfera de formare-dezvoltare a competențelor profesionale de cunoaștere prin conținuturi integrale duale conform sondajului sociologic este selectată de către studenți, profesori și antrenori de sport în „foarte mare măsură” și „mare măsură” la nivel de 89,26%. Deci, învățământul superior de educație fizică și sport este condiționat de globalizarea studiilor moderne, de platforme educaționale duale, bazat pe argumente statistice raționale cu precădere pe educație de o comunicare inteligibilă vizând harta calității în formarea europeană a specialistului de educație fizică și sport universal [7].

Cercetările biopsihopedagogice au dovedit că sistemul transcendent al competențelor profesionale în domeniul educației fizice și sport se află într-o continuă transformare și dinamism, în permanență modelare, grație influențelor generate de relații intrasistemice ale științelor biopsihopedagogice. Sau stabilit relații de conlucrare, de interinfluențare și interdependență care are un pronunțat caracter informativ-formativ-dezvoltativ și praxiologic la pragul de semnificație $P<0,05$-$0,001$, cu probabilitate de 95,0-99,9%, fiind valabilă ipoteza cercetării transcendenței competențelor profesionale universale în domeniul cercetării științifice.

SCOPUL CERCETĂRII rezidă în analiza particularităților orientării formării competențelor transcendente și a abilităților de perspectivă în sistemul educației fizice și sportului universal în vederea stabilirii unor repere metodologice pentru inserția instrumentelor de instruire, în determinarea factorilor ce contribuie la valorificarea patrimoniului infodocumentar și la dezvoltarea abilităților informaționale competitive integrative.

Din ipoteza generală se desprind mai multe ipoteze corelate cu obiectivele cercetării pedagogice și care vor fi supuse verificării succesive, în ordinea desfășurării demersului experimental. Cercetările științifice a **autoarei Natalia Nastas** [7] au presupus că aplicarea unei tehnologii de formare a competențelor de comunicare lingvistică în cadrul **disciplinei limba engleză** va contribui la: sporirea nivelului pregătirii profesionale a studenților instituțiilor de educație fizică și sport, înnobilează și încurajează multilingvismul; sporirea gradului de conștientizare a oportunității instruirii bilaterale limba engleză la pregătirea profesională de specialitate. În experimentul pedagogic organizat, rezultatul cercetării a demonstrat că media notelor obținute la evaluarea finală sunt în favoarea formării la studenți a deprinderilor de utilizare a literaturii de specialitate, fără a neglija una din cele patru componente: **de comunicativ-discutivă, de vorbire, de citire, scriere și audiere.**

Valoarea calculată (t=2,24) este mai mare decât valoarea sa tabelară, la pragul de semnificație P<0,05 cu o probabilitate de 95%. În activitatea instructiv-educativă au fost implementate noi concepte în tehnologia stăpânirii limbajului specializat, o bună cunoaștere a lexicului mult mai informativ, bazat pe cuvinte științifice, nu numai cu caracter general dar și lexic special de profil, cu diverse forme de bilingvism. Valoarea calculată (t=3,684) este mai mare decât valoarea sa tabelară la pragul de semnificație P<0,01, cu o probabilitate de 99,0%, fiind valabilă ipoteza specifică [7].

Au fost constituite grupuri experimentale de subiecți în domeniu specific sportului, în care deosebit de mare este rolul mecanismelor fiziologice de bază ale activității psihomotrice, nervoase superioare, senzațiilor, percepțiilor, interesului, deprinderilor și înclinației în activitatea învățământului de educație sportivă. Formarea competențelor profesionale ale studenților de la facultatea kinetoterapie în cadrul disciplinelor medico-biologice prezintă o analiză structurală și funcțională a instruirii ca sistem de educație științifică, asigurând procesul de formare și dezvoltare a personalității în cadrul educației formale, nonformale și informale. Conform cercetărilor **dnei Gîrlea Natalia** (2024) formarea competențelor profesionale este o modalitate de actualizare a calităților personale al viitorului pedagog **„să știe", „să poată", „să posede"**, să prelucreze, să perfecționeze și să realizeze scopul său [5]. Autoarea a valorificat experimental procesul de formare a competențelor profesionale în cadrul disciplinei „Fiziologia umană și Ergofiziologia" demonstrând importanța metodologică și teoretico-științifică a conținutului fenomenelor interrelației organismului uman cu activitățile fizice. Datele obținute au contribuit la eficientizarea procesului de pregătire a studenților – viitori kinetoterapeuți, profesori și antrenori de educație fizică și sport, bine informați la abilitatea de a comunica inteligibil, accesibil și cu exigență utilizând tehnologia biopsihopedagogică [5].

Procesul de formare a competențelor și atitudinilor sportiv-artistice se cultivă în și prin procesul de asimilare și aplicare a cunoștințelor, a abilităților implicând participarea tuturor caracteristicilor și funcțiilor psiho-senzoriale (percepția, atenția, memoria, gândirea, limbajul, imaginația, voința afectivitatea și motivația) fapt pentru care este absolut necesară corelația conținuturilor cu scopuri formative. Competența unui sportiv începător, după Natalia Reaboi [8] se atrage atenția la pregătirea sa cognitivă, psihofizică, atitudinală, și la rezultatele obținute în cadrul unor antrenamente și competiții. Aceste activități participative ale formării-dezvoltării competenței provoacă participantul să vrea să învețe, să poată și să opereționalizeze și să fie participant activ ai propriei formări transformatoare [8, p.3, 9, p.12].

Calitatea unei competențe de a fi integrată este determinată prin faptul că este cel mai mare intermediar al procesului de comunicare și învățare [3, p.84] inclusiv a celui de comunicare științifică profesional-pedagogică. Managementul comunicării are ca scop realizarea unor obiective manageriale cu caracter permanent și reprezintă un proces conștient, în care are loc un schimb de informații. Implementarea „Preferențialul formării competențelor profesionale de comunicare a studenților din învățământul superior de educație fizică și sport” de **Gîdei Mariana** (2011) s-a bazat pe aplicarea practică transdisciplinară în domeniu a unei strategii de comunicare, ca instrument al gândirii, ca bază în formarea competențelor transformatoare profesionale de comunicare ce sintetizează cunoștințele studenților din cadrul disciplinelor: „Cultura comunicării și limbaj de specialitate”; „Tehnologii informaționale”; „Psihologia comunicării”; „Teoria educației”, „Teoria instruirii” și „Teoria curriculumului experimental” la prima etapă de cercetare. A doua etapă a cercetării s-a valorificat modelul integrat „Managementul comunicării în educație fizică și sport”, elaborat experimental printr-o strategie de investigație de tip interdisciplinar, o metodologie de abordare globală – optimă – strategică a activității educaționale centrate pe eficiență la nivelul macrostructurii și al strategiilor pedagogice transformatoare și al finalităților educaționale.

Modelul propus este o perspectivă didactică, dezvoltă abilități și competențe care ajută la valorificarea procesului de comunicare, la creșterea coeziunii echipei sau grupului sportiv, la dobândirea și la îmbogățirea cunoștințelor specifice [4].

În baza cercetărilor experimentale transcendente s-au depistat ponderea etapelor de formare a competențelor transformatoare și a abilităților în sistemul educațional sportiv:

1. **Etapa de materializare, de concretizare**, relaționare cu mediu intern și extern a acțiunii biopsihomotrice însușite în cadrul instruirii incipiente. Formarea reprezentărilor împreună cu senzațiile și percepțiile cu caracter intuitiv-senzorial.
2. **Etapa antrenării operațiilor de exprimare verbal-dialogată susținută**, comunicativ-verbale concrete formal și nonformal.
3. **Etapa pregătirii operațiilor** elementare, promovarea abilităților transformatoare speciale a priceperilor și deprinderilor ca instrumente în îndeplinirea bună/eficientă a activității;

4. **Etapa** sistematizării acțiunii biopsihomotrice în baza **implementării programei** de clasificare sportivă, formând competența tehnico-artistică și creativ-compozițională;
5. **Etapa de integrare** a acțiunilor tehnico-tactice al potențialului biopsihoenergetic automatizat adaptive superioare. Etapele dobândite s-au valorificat cu diferențe semnificative la pragul de P<0,05-0,001, cu o probabilitate de 95%-99,9% [4, 5, 6, 7, 8].

CONCLUZII

Ținând seama de cele prezentate, de actualitatea și importanța temei abordate prezentăm următoarele concluzii și strategii de intervenție.

1. Cunoașterea teoriilor transcendente și modelelor învățării are atât o valoare explicativ-formativă și informativă cât și una instrumental-operațională privind obținerea unor înalte performanțe în activitatea universitară.
2. Cercetările experimentale efectuate au confirmat rolul semnificativ al transcendenței competențelor în perspectiva modului de interacțiune socială a studenților sub formă de cooperare, comunicare, compatibilitate cognitiv-preferențială interpersonală în condiționarea performanțelor învățării.
3. Ca finalitate generală la nivelul instituțiilor specializate de formare a competențelor profesionale tendința de cercetări cu caracter interdisciplinar și transdisciplinar se abordează tot mai global cu perspectiva că scopul unei investigații biopsihopedagogice este înțelegerea, analizarea, explicarea, optimizarea, ameliorarea, perfecționarea tehnicilor de intervenție și sporirea calității în procesul de formare a personalității în diverse situații existențiale al sistemului de educație fizică și sport la nivel micro-, mezo-, și macropsihopedagogic.

REFERINȚE:

1. CALLO, T. Cum își asumă competența atitudinală? În: *Pedagogia practică a atitudinilor*. Chișinău: Litera, 2014, p.16, 117. ISBN 978-9975-74-340-2.
2. DEX. Dicționar explicativ al limbii române. Ediția a II-a. București: Univers enciclopedic. 1969, p.1103.
3. Dumitru, Gheorghe. Procesul de comunicare în situația didactică. În: Comunicare și învățare. București: Didactică și pedagogică, 1997, p.84. ISBN 973-30-5178-0
4. GÎDEI, M. Formarea competențelor profesionale de comunicare ale studenților din învățământul superior de educație fizică și sport. *Rezumat al tezei de doctor în științe ale educației.* Chișinău, 2021.
5. GÎRLEA, N. Formarea competențelor profesionale ale studenților facultăților de educație fizică și sport în cadrul disciplinelor medico-biologice. *Rezumat al tezei de doctor în științe ale educației*. Chișinău, 2024

6. GRIMALSCHI, T., CRAIJDAN, O., REABOI, N. *Suport ştiinţific de instruire* (pe bază de cercetare sociologică). Chișinău: Foxtrot, 2019, p.4-18. ISBN 978-9975-89-132-5.
7. NASTAS, N. Formarea competențelor profesionale la studenții instituțiilor de cultură fizică în cadrul disciplinei „Limba engleză". *Teză de doctor în științe ale educației.* Chișinău, 2020.
8. REABOI, N. Formarea competențelor artistice în gimnastica ritmică la etape incipientă de pregătire sportivă. *Autoreferat al tezei de doctor în științe pedagogice*. Chișinău, 2015.
9. Sîrbu S., Cemortan E. Competențe de cunoaștere prin conținuturi integrate. Ghid metodic. Chișinău: Epigraf, 2004, p.12.

CONFIGURAREA UNUI MODEL PEDAGOGIC DE ADAPTARE A STUDENȚILOR STRĂINI ÎN MEDIUL UNIVERSITAR PRIN ACTIVITĂȚI SPORTIVE

DESIGNING A PEDAGOGICAL MODEL FOR THE ADAPTATION OF FOREIGN STUDENTS TO THE UNIVERSITY ENVIRONMENT THROUGH SPORTS ACTIVITIES

CZU: 378.014.24:378.013:796.03 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.119**

Victoria LEȘCO
ORCID: 0000-0001-8718-8525
E-mail: victorialesco18@gmail.com,
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The study proposes the development of an innovative pedagogical model aimed for the facilitation of the adaptation of international students to the university environment by integrating sports activities as a vector for sociocultural inclusion and the development of transversal competencies. The research is based on a multidimensional analysis of the integration challenges faced by international students, such as language barriers, cultural differences, lack of personalized support, and low levels of social interaction. To achieve the stated objectives, theoretical research methods were employed, such as systematic analysis of the specialized literature, conceptual synthesis, and the theoretical-methodological foundation of the proposed pedagogical model. The results highlighted the potential of sports activities to create inclusive educational contexts, reduce the phenomenon of isolation, and encourage active participation in academic life. The paper concludes with the proposal of a theoretically grounded pedagogical intervention model, which is to be empirically validated in a subsequent phase, with the aim of optimizing institutional strategies for the integration of international students.*

Keywords*: sports activities, sociocultural adaptation, university integration, pedagogical model, foreign students.*

INTRODUCERE

Perioada studiilor universitare reprezintă o etapă esențială în procesul de dezvoltare personală, integrare socială, autoformare activă și autorealizare a individului. Aceasta facilitează manifestarea potențialului creativ, extinderea rețelelor de comunicare și însușirea continuă a competențelor și abilităților profesionale. În această fază, studenții își conturează orientările valorice, acumulează cunoștințe fundamentale și dobândesc experiență practică aplicabilă nu numai în domeniul profesional ales, ci și în viața cotidiană.

În contextul interacțiunii cu un mediu sociocultural nou, complex și adesea dificil de înțeles, este necesar ca studenții străini să asimileze normele, standardele și valorile culturale specifice societății gazdă [1, p.1-2]. Această realitate a generat un interes cres-

cut în cadrul teoriilor contemporane privind formarea competențelor sociale, iar un rol central în acest demers îl ocupă teoria antrenamentului competențelor sociale. Conform lui V. Grițenko [2, p. 49], dificultățile de adaptare psihologică la un mediu cultural diferit sunt asociate cu absența programelor specializate, fundamentate și implementate eficient, precum și cu utilizarea insuficientă a metodelor și tehnologiilor educaționale moderne, menite să dezvolte competențele necesare și să direcționeze clar procesele de dezvoltare socială, aspecte adesea neglijate în pregătirea studenților.

Scopul cercetării constă în elaborarea unui model pedagogic de adaptare a studenților străini în mediul universitar, prin valorificarea activităților sportive ca instrument de integrare socioculturală, dezvoltare personală și formare a competențelor sociale.

Obiectivele cercetării:

- Analiza dificultăților de adaptare socioculturală întâmpinate de studenții străini în mediul universitar și identificarea principalelor nevoi de sprijin psihosocial și educațional;
- Investigarea valențelor pedagogice ale activităților sportive în facilitarea integrării studenților străini, prin dezvoltarea competențelor sociale, interculturale și de comunicare;
- Elaborarea unui model pedagogic de adaptare a studenților străini în mediul universitar, care să valorifice activitățile sportive ca instrument de sprijin integrative.

MATERIALE ȘI METODE

În cadrul cercetării au fost aplicate metode teoretice, precum analiza și sinteza literaturii de specialitate, compararea, generalizarea și sistematizarea conceptelor relevante. Pentru investigarea percepției studenților străini asupra dificultăților de adaptare în mediul universitar și identificarea principalelor lor nevoi de sprijin, a fost utilizat un chestionar online elaborat pe platforma Google Forms. Instrumentul a cuprins atât întrebări închise (cu alegere unică și multiplă), cât și întrebări deschise, vizând aspecte legate de integrarea socioculturală, sprijinul instituțional, bariera lingvistică, participarea la activități extracurriculare și percepția asupra relațiilor sociale din cadrul universității. Chestionarul a fost completat în mod anonim de un eșantion format din 114 studenți străini care își desfășoară studiile în instituții de învățământ superior din Republica Moldova, în perioada *martie-aprilie 2025*. Datele obținute au fost analizate cantitativ și calitativ, furnizând baza empirică pentru elaborarea modelului pedagogic propus în cadrul studiului. Validarea experimentală a modelului urmează să fie realizată într-o etapă viitoare a cercetării.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Rezultatele sondajului aplicat studenților străini care își desfășoară studiile în instituții de învățământ superior din Republica Moldova evidențiază o serie de dificultăți majore în procesul de adaptare socioculturală și academică. Analiza răs-

punsurilor a permis nu doar identificarea principalelor provocări întâmpinate, ci și estimarea ponderii relative a fiecărei nevoi în cadrul procesului de integrare într-un spațiu sociocultural diferit (*Figura 1, tabelul 1*). Dificultățile identificate în cadrul cercetării sunt, în mare măsură, convergente cu concluziile formulate de alți autori care au analizat procesul de socializare și adaptare a studenților străini pe durata studiilor universitare [1, 3, 4, 5, 6]. Aceste dificultăți pot fi clasificate în funcție de mai mulți factori relevanți: nivel redus de informare și necunoașterea normelor sociale și a cadrului etico-normativ specific spațiului sociocultural gazdă; discrepanțe între sistemele de valori și orientările culturale ale țării de origine și cele ale țării gazdă; dificultăți de înțelegere și un nivel insuficient de competență lingvistică în limba română; diferențe semnificative între metodele și tehnologiile educaționale utilizate în instituțiile de învățământ superior din Moldova și cele familiare studenților în țările de proveniență;

Tabelul 1. Principalele nevoi identificate în rândul studenților străini din instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, conform rezultatelor sondajului aplicat în perioada martie–aprilie 2025 (n = 114)

Nevoile identificate în rândul studenților străini	**%**
Adaptarea formatelor de învățare în scopul facilitării înțelegerii informațiilor (prelegeri, activități practice, evaluări intermediare) și extinderea oportunităților de consultanță individuală și în grup.	77,8
Consolidarea competențelor lingvistice prin interacțiune cu vorbitori nativi și participare la evenimente cultural-recreative, în vederea dezvoltării percepției auditive și a înțelegerii orale în limba română.	92,4
Asigurarea sprijinului educațional prin desemnarea unui curator (mentor) care să ofere asistență, ghidare informațională și suport în procesul de învățare și evaluare.	79,9
Îmbogățirea cunoștințelor despre istoria și tradițiile poporului moldovean, alături de promovarea nivelului cultural prin participarea la activități sportive, turistice, recreative și forme structurate de dezvoltare personală.	67,2
Promovarea unui stil de viață sănătos prin petrecerea activă a timpului liber, optimizarea activității fizice și satisfacerea nevoilor emoționale prin practicarea sportului.	72,3

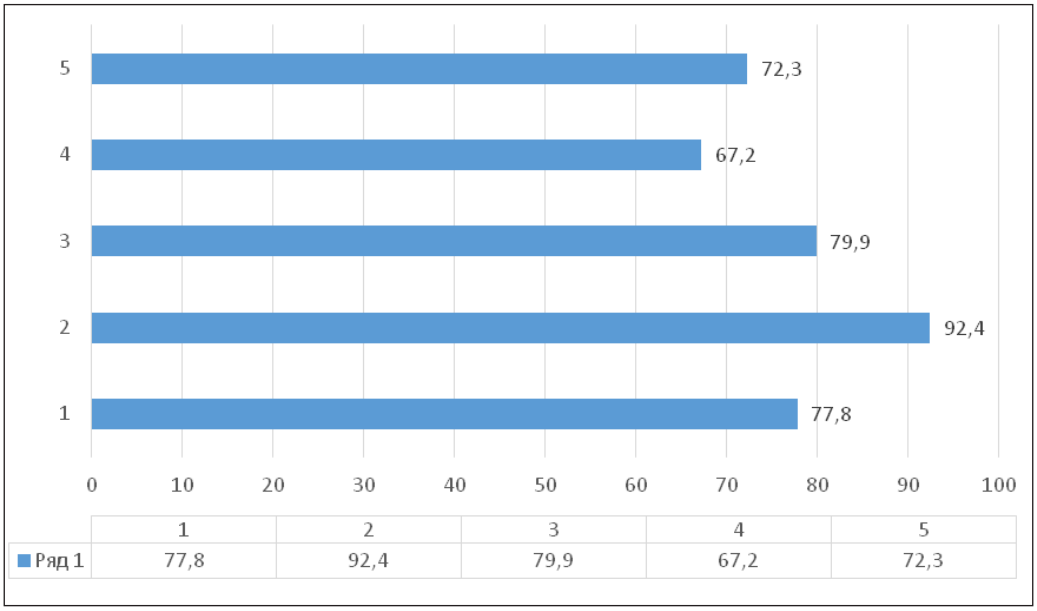

Figura 1. Distribuția principalelor nevoi identificate în rândul studenților străini din instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova, conform rezultatelor sondajului aplicat în perioada martie–aprilie 2025 (n = 114)

- cunoaștere limitată a cerințelor academice și a normelor instituționale locale;
- sentimentul de izolare și lipsa conexiunilor sociale apropiate;
- dificultăți birocratice privind procesul de înregistrare și obținerea documentației necesare;
- provocări legate de gestionarea cotidiană (condiții de cazare, regimul alimentar, autoîngrijirea);
- nivel ridicat de dependență față de sprijinul extern și absența deprinderilor de organizare autonomă și gestionare eficientă a activităților personale.

Pentru a depăși obstacolele și dificultățile specifice diferitelor etape ale procesului de adaptare socioculturală, este necesară aplicarea unei strategii coerente de comunicare interculturală, structurată pe faze progresive precum: izolare, independență, identificare, asimilare și integrare. Aceste etape reflectă dinamica prin care studenții străini își construiesc relația cu noul mediu cultural și universitar.

Pe baza mecanismului adaptării, dar și a principalelor nevoi identificate în rândul studenților străini care studiază în instituțiile de învățământ superior din Republica Moldova (Tabelul 1), devine posibilă reglarea procesului de integrare într-un cadru sociocultural necunoscut, prin crearea unor condiții favorabile unei integrări treptate și funcționale în comunitatea academică. În acest sens, modelul pedagogic propus în Figura 2, dar și programul sustenabil de integrare socioculturală a studenților străini

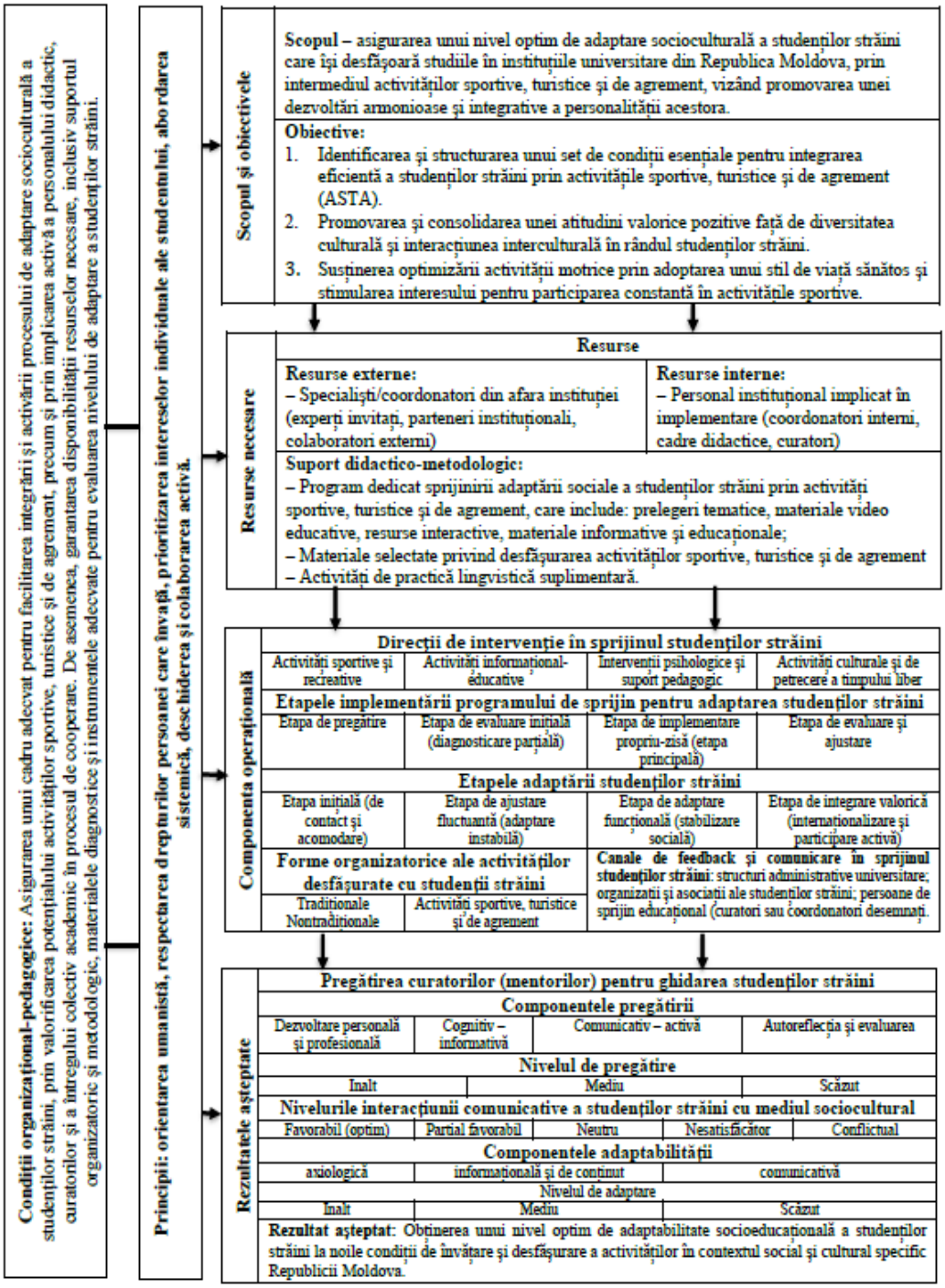

Figura 2. Modelul pedagogic de adaptare a studenților străini în mediul universitar prin activități sportive

prin activități sportive, turistice și de agrement [3, p. 689-692] au fost elaborate pornind de la analiza bunelor practici aplicate în cadrul unor instituții universitare din spațiul european, precum și din revizuirea literaturii de specialitate consacrate problematicii adaptării interculturale [2, 5, 8, 9].

Procesul de însușire a valorilor culturale ale societății gazdă de către studenții străini a fost conceptualizat ca un parcurs etapizat, compus din: Etapa inițială (de contact și acomodare), Etapa de ajustare fluctuantă (adaptare instabilă), Etapa de adaptare funcțională (stabilizare socială), Etapa de integrare valorică (internaționalizare și participare activă)

Procesul de adaptare socioculturală a studenților străini poate fi descris printr-o succesiune de etape distincte, fiecare reflectând un nivel progresiv de integrare în noul mediu academic și social. *Etapa inițială* se caracterizează printr-o integrare treptată într-un spațiu sociocultural necunoscut, deseori perceput ca fiind dificil de înțeles. În această fază, studenții experimentează frecvent stări de insecuritate emoțională, manifestate prin sentimentul de singurătate, dorul de familie și, în unele cazuri, apariția „șocului cultural". *Etapa de adaptare instabilă* marchează tranziția de la izolare parțială la o formă incipientă de asimilare selectivă a elementelor culturale ale societății gazdă.

Studenții încep să manifeste un interes crescut pentru noua comunitate, însă adoptarea valorilor acesteia rămâne fragmentară și fluctuantă. *Etapa de adaptare funcțională* presupune consolidarea unui cadru axiologic compatibil cu societatea de primire. În acest stadiu, se dezvoltă o înțelegere mai profundă a normelor, valorilor și tradițiilor locale, se conturează o viziune culturală extinsă, iar atitudinile devin mai tolerante și deschise față de membrii comunității universitare și sociale. *Etapa de integrare valorică (internaționalizare și participare activă)* reflectă momentul în care studentul străin nu doar acceptă, ci și interiorizează valorile spațiului cultural din țara gazdă. Acesta înțelege și apreciază stilul de viață, obiceiurile și standardele comportamentale, adaptându-se activ la exigențele instituționale și academice. Această etapizare evidențiază nu doar procesul de acomodare practică, ci și formarea unei identități interculturale armonizate cu specificul societății gazdă.

Monitorizarea și ghidarea procesului de adaptare a studenților străini în instituțiile de învățământ superior presupune asigurarea unui sprijin sistematic și coerent din partea coordonatorilor, curatorilor, cadrelor didactice și administrației universitare, pe parcursul tuturor etapelor de integrare academică și socioculturală. Acest demers este orientat către facilitarea înțelegerii specificului sociocultural al societății gazdă, promovarea acceptării valorilor și normelor locale, precum și formarea unor trăsături de personalitate adaptative și a competențelor psihosociale și comunicative necesare unei integrări eficiente în comunitatea universitară și societate.

CONCLUZII

Considerăm că implicarea diversificată a activităților educaționale și extracurriculare în procesul de adaptare a studenților străini ar trebui să contribuie, pe de o parte, la dezvoltarea trăsăturilor sociale esențiale ale personalității acestora, precum și la interio-

rizarea unor cunoștințe, abilități și competențe relevante pentru integrarea în mediul academic și sociocultural. Pe de altă parte, susținem că valorificarea activă a potențialului pedagogic al mediului multicultural universitar trebuie orientată către formarea unui cadru de referință normativ, care să faciliteze asumarea standardelor, regulilor și modelelor de comportament adecvate noului context de viață și studiu.

Activitățile sportive reprezintă un catalizator important în procesul de integrare a studenților străini, oferind un cadru informal și interactiv care facilitează socializarea, cooperarea și dezvoltarea competențelor interculturale. Rezultatele sondajului aplicat au evidențiat o nevoie crescută de sprijin educațional, consiliere individuală, dezvoltare lingvistică și implicare în activități recreative, culturale și sportive, confirmând utilitatea unui program pedagogic structurat.

Reieșind din rezultatele sondajului cu studenții străini recomandăm: formarea cadrelor didactice și a personalului administrativ în domeniul comunicării interculturale și al adaptării ceea ce este esențială pentru a răspunde eficient nevoilor diverse ale studenților străini; promovarea activă a valorilor culturale locale prin integrarea acestora în activități sportive tematice (turnee interculturale, jocuri tradiționale, evenimente recreative) poate stimula învățarea experiențială și crearea unui climat educațional deschis și tolerant; validarea empirică a modelului propus va constitui o etapă următoare a cercetării, prin implementarea lui în cadrul universităților și monitorizarea impactului asupra nivelului de integrare a studenților străini.

REFERINȚE:

1. LEȘCO, V., ONOI, M., RAZMIREȚ, V., VOLCU, I., ALEXE, D. I., & LUNGU, E.. University Sports in Moldova—A Means of Integration for Foreign Students: Challenges and Opportunities in the Context of Migration. *Societies, 15(3), 60.* 02.03.2025 https://doi.org/10.3390/soc15030060
2. ГРИЦЕНКО, В. Теоретические основы исследования социально-психологической адаптации личности/группы в новой социо- и этнокультурной среде – Режим доступа: http://psyjournals.ru/sgu_socialpsy/issue/30303
3. LEȘCO, **V.,** ONOI, M., RAZMIRET, V., & LUNGU, E. Sports, Tourism and Leisure Activities – Factor for Integrating Foreign Students in the University Environment. Revista Romaneasca Pentru Educatie Multidimensionala, 16(4), 682-695. 2024. Published 2024-12-04 https://doi.org/10.18662/rrem/16.4/936 (Journal Impact Factor ™ 2023 - 0.6)
4. VOLCU, G., VOLCU, I. Difficulties in integration of foreign students in higher education of physical education and sport in the Republic of Moldova. Bulletin of the *Transilvania* University of Braşov Series IX: Sciences of Human Kinetics • Vol. 18(67) No. 1 – 2025 https://doi.org/10.31926/but.shk.2025.18.67.1.24
5. GÜNTAŞ, S., ASLANTÜRK, F., SÜZEK, S., GÜNEYLI, A. Understanding

University Students' Foreign Language Learning Attitudes: An Analysis Based on Stereotypes. Societies 2024, 14, 169. doi: 10.3390/soc14090169

6. RACU, A., POPOVICI, V., POPA, O. Incluziunea socială în mediul academic: provocări, oportunităţi, soluţii contemporane: Suport didactic. Chişinău: Pontos. 2019; pp. 155 – 171. ISBN 978-9975-72-412-8.
7. LEȘCO, V., LUNGU, E. The Role of University Championships in the Socio-Cultural Integration of Foreign Students. ACROSS Journal of Interdisciplinary Cross-Border Studies. Sports and Physical Education. Vol 9, No.2, 2025. pp. 33-41. Published: 2025-05-27.

https://www.gup.ugal.ro/ugaljournals/index.php/across/article/view/8595

8. ANDRADE, M. International students in English-speaking universities: Adjustment factors. Journal of Research in International Education, 5(2), 131-154. 2006. DOI:10.1177/1475240906065589
9. GALAN, Y., IRYNA, S., ZORIY, Y., BRISKIN, Y., & PITYN, M. Designing an effective approach to sport for the integration in higher education institutions (the effects of yoga practice). Journal of Physical Education and Sport, 17(1), 509- 518. 2017. https://doi.org/10.7752/jpes.2017.s2077 .

N.B.*Subprogramul: Integrarea socioculturală a studenților străini prin activități sportive, turistice și de agrement. COD 060102.*

CREAREA IMAGINII PROFESIONALE A ANTRENORULUI PRIN STRATEGII DE COMUNICARE EFICIENTĂ

FORMING THE PROFESSIONAL IMAGE OF THE SPORTS COACH THROUGH EFFICIENT COMMUNICATION STRATEGIES

CZU: 796.071.43:37.015.3 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.120**

Aliona LUCA
ORCID: 0000-0002-8005-5495
E-mail: ucaaliona10@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Serghei CHICIUC
ORCID: 0009-0004-9656-005X
E-mail: chiciucvulpe@inbox.ru
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This study aims to highlight the role of effective communication in building and strengthening the professional image of the sports coach, as well as to identify the most appropriate strategies for its promotion. The research employed both qualitative methods, such as the analysis of specialized literature on the topic and direct observation of communication strategies used in sports coaching, and quantitative methods, including the application of a questionnaire and statistical analysis of responses. The results indicate that the professional image of the coach is shaped by communication skills, the level of professional training, personality traits, and relational behavior. The responses of the 45 participants emphasize the importance of a democratic communication style, active online presence, and collaboration with the media, suggesting the need for continuous training and active engagement in activities aimed at promoting one's image in both the public and professional spheres.*

Keywords: *sports coach, effective communication, professional image, communication strategies.*

INTRODUCERE

Imaginea profesională a antrenorului reprezintă un factor esențial, care asigură succesul și eficiența activității sale. În domeniul sportului, în care relațiile cu sportivii, colegii și părinții au un impact direct asupra performanței, comunicarea devine un instrument important de creare și consolidare a unei reputații solide. O comunicare clară, empatică, adaptată contribuie la construirea unui climat de încredere și respect reciproc. Totodată, stilul de comunicare al antrenorului reflectă nu doar competențele profesionale, ci și valorile și principiile pe care le respectă. Imaginea antrenorului sportiv exercită

un rol stimulator, dat fiind că este corelată cu atitudinea societății față de acesta, contribuind la mobilizarea resurselor interne ale sportivilor, la realizarea scopului lor, la menținerea potențialului energetic în vederea soluționării situațiilor dificile care apar în procesul competițional. Având o imagine pozitivă, antrenorul poate contribui la crearea unui climat psihologic favorabil în procesul de instruire și antrenament, la atingerea unor performanțe maxime ale sportivului sau ale echipei pe care o pregătește.

MATERIAL ȘI METODE

În lucrarea de față, ne propunem să evidențiem elementele esențiale ale imaginii profesionale a antrenorului, să analizăm modul în care antrenorul își poate construi o imagine pozitivă printr-o comunicare eficientă și să formulăm unele strategii practice pentru consolidarea imaginii lui profesionale. Interesul pentru acest subiect de cercetare a fost determinat, pe de o parte, de corelația directă dintre imaginea profesională a antrenorului și rezultatele sportivilor în cadrul competițiilor, iar pe de altă parte, de necesitatea optimizării procesului de formare a unor antrenori competenți, bine pregătiți, capabili să-și conducă discipolii spre cele mai înalte performanțe.

În elaborarea acestei lucrări, au fost utilizate metode de cercetare calitativă, precum analiza bibliografiei de specialitate privind subiectul cercetat și observația directă a strategiilor de comunicare utilizate în domeniul antrenamentului sportiv, alături de cele calitative, precum aplicarea unui chestionar și analiza statistică a răspunsurilor. Chestionarul a fost structurat în 16 întrebări adresate unui grup de 45 de specialiști din Republica Moldova, care pregătesc sportivi în diverse ramuri.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

O succintă analiză a literaturii de specialitate la tema studiată a scos în evidență faptul că, deși imaginea profesională este un subiect ce a suscitat interesul mai multor autori din domenii precum marketingul, managementul, învățământul [1,2,3,4], se atestă o penurie a unor astfel de lucrări referitoare la imaginea antrenorului sportiv.

În cercetarea noastră, am plecat de la analiza conceptului de „imagine” și, implicit, a celui de „imagine a antrenorului sportiv”. În acest context, menționăm că, în lucrarea de față, înțelegem prin termenul „imagine” un simbol, o manieră deliberată, creată în conștiința societății, ce corespunde sistemului de valori compatibil culturii și normelor sociale (fr., en. *image; rus. имидж*). Totodată, considerăm necesar a distinge conceptul de *imagine* (*image*) de cel de *profesiogramă*, acesta din urmă fiind unul mai complex și conținând, în cazul antrenorilor, mai multe variabile, inclusiv: responsabilități; cunoștințe, abilități, capacități și competențe; interacțiuni, condiții și tipuri de activitate, capacități personale, funcții (atribuții) asociate profesiei, domenii de aplicare a cunoștințelor profesionale ș.a. [5, p. 326-327]. În literatura de specialitate se operează și cu conceptul de *branding profesional*, a cărui sferă de referință „este extinsă între imaginea personală (imprimată la nivel de branding personal) și imaginea profesională

(reprodusă și valorificată la nivel de branding profesional), imagini rezultate în urma unor (auto)reflecții construite individual (psihologic) și social (comunitar), special pentru a (auto)evalua prescriptiv, dar și prospectiv, stadiul atins în formarea și dezvoltarea carierei profesionale" [6, p. 54].

Imaginea antrenorului sportiv se creează în procesul de formare profesională și personală și are un impact emoțional și psihologic asupra sportivilor. În mare măsură, „imaginea antrenorului determină performanța, prin urmare, poate fi considerat un factor de sporire a rezultativității competiționale" [7, p. 3, *t.n.*]. În acest caz, se poate vorbi de o „imagine profesională funcțională" a antrenorului, înțeleasă drept „imagine profesională efectivă a antrenorului, ca purtător al unui rol social, important pentru succesul echipei, care, în percepția sportivilor, se identifică cu succesul sportiv personal și cu cel al echipei, fiind capabil să conducă la creșterea rezultatelor în activitatea competițională" [8, p. 67, *t.n.*].

Imaginea profesională poate fi formată, modificată, corectată etc. În acest context, antrenorul trebuie considerat un subiect activ, care își creează și perfecționează propria imagine profesională.

O condiție importantă pentru conturarea și îmbunătățirea imaginii antrenorului în procesul de pregătire și desfășurare a activităților profesionale este dezvoltarea unui sistem de calități și competențe personale ale deținătorului (promotorului) imaginii, ca un ansamblu de factori motivaționali, comunicativi, comportamentali, de relaționare etc. Un specialist în domeniul culturii fizice și sportului trebuie să dețină un ansamblu de competențe: profesionale (de specialitate), manageriale, legislative, economice, antreprenoriale, de comunicare și de cunoaștere a limbilor străine, de creativitate și gândire critică [5, p. 253].

Pentru a ne forma o reprezentare complexă a imaginii profesionale a antrenorului și a determina cele mai eficiente strategii de creare și promovare a acesteia, am elaborat un chestionar alcătuit din 16 întrebări, care au fost grupate în 4 categorii și au vizat următoarele aspecte: locul abilităților de comunicare în crearea imaginii profesionale a antrenorului, strategiile de promovare a imaginii profesionale a acestuia, impactul competențelor de comunicare ale antrenorilor asupra performanței sportivilor și recomandări privind dezvoltarea abilităților de comunicare și promovarea imaginii profesionale. Chestionarul a fost aplicat în martie 2025 pe platforma digitală Google Forms, implicând un eșantion de 45 de antrenori din diferite instituții de profil din Republica Moldova.

Cele mai semnificative răspunsuri vor fi analizate în cele ce urmează.

Referitor la profilul respondenților, s-a constatat că vârsta antrenorilor variază de la 24 ani până la 75 ani (vârsta medie – 42 ani), iar vechimea în muncă – de la 6 luni până la 35 ani (în medie – 17 ani). Sporturile în care sunt încadrați antrenorii sunt: atletism – 4, lupte libere – 5, gimnastică – 3; natație – 2; caiac-canoe – 2; box, kickboxing, haltere, judo, taekwondo WT, karate, hipism, fitness aerobic, joc de dame, tenis de masă – câte 1 respondent; jocuri sportive (fotbal, rugby, volei, baschet) – 20.

Pentru a scoate în evidență rolul abilităților de comunicare în crearea imaginii profesionale a antrenorului, le-am solicitat respondenților să menționeze trei factori esențiali, care configurează imaginea profesională pozitivă a acestuia. Cele mai frecvente răspunsuri au fost: competențe teoretice, cunoștințe temeinice în domeniul antrenamentului sportiv (38 răspunsuri); capacitatea de stimulare și motivare a sportivilor (31 răspunsuri); capacitatea de a relaționa cu sportivii, părinții, colegii (28 răspunsuri); respectarea principiilor de etică și deontologie profesională (22 răspunsuri). Stilul de comunicare a fost menționat de 14 ori.

Majoritatea covârșitoare a antrenorilor (peste 64%) afirmă că au un stil de comunicare democratic, bazat pe colaborare; circa 18% consideră că este mai eficient stilul lor autoritar, iar circa 13% - stilul liberal. Aproximativ 4,5% au menționat că, în relațiile cu sportivii, își adaptează stilul de comunicare la situația concretă.

Totodată, importanța competențelor de comunicare în activitatea de instruire și antrenament este estimată ca foarte mare de 69% și mare de circa 29 % din numărul total al antrenorilor. Cel mai frecvent tip de feedback verbal pe care îl oferă sportivilor îl constituie recomandările pentru îmbunătățirea performanțelor (62%) și aprecierile verbale (24%). Doar un număr foarte mic de respondenți (11%) apelează la critici și corectări constructive sau îmbină mai multe tehnici, în funcție de situație (2%).

Tehnicile de comunicare nonverbală (postură, gesturi, expresii faciale) sunt aplicate în cadrul antrenamentelor destul de des de circa 56% de antrenori, foarte des – de 7%, rareori – de circa 31%. Iar impactul acestor tehnici asupra relației cu sportivii este evaluat ca foarte mare de circa 16%, semnificativ de circa 47% și moderat de 31% din numărul total de respondenți. Aproape 7% consideră că aceste tehnici influențează nesemnificativ asupra raporturilor lor cu sportivii.

Prezența în mediul online este considerată un mijloc eficace de promovare a imaginii profesionale a antrenorilor, răspunsurile acestora fiind distribuite în felul următor: foarte important – 11%; important – 36%; moderat – 47%, neimportant – 6%.

Platformele de promovare a imaginii profesionale, considerate a fi cele mai eficiente, sunt rețelele de socializare: Facebook (68%), Instagram (16%), precum și alte platforme digitale, ca grupurile Viber, Telegram, Linkedin, Tik-Tok,, website-uri și bloguri personale.

Cei mai mulți dintre antrenori conștientizează rolul activităților de formare profesională continuă în crearea imaginii lor profesionale, evaluând impactul acestora ca fiind foarte mare (peste 47%), mare (40%), moderat (7%), mică (7%). Nici un respondent nu a ales opțiunea „influență nulă”.

În munca lor, 60% dintre antrenori au colaborat cu mass-media, iar cei mai mulți dintre ei consideră că participarea la emisiuni sportive a avut un impact pozitiv asupra creării sau promovării imaginii lor profesionale. Antrenorii au menționat, de asemenea, că acest gen de activități au contribuit la cunoașterea lor ca specialiști, la atragerea tinerilor în practicarea sportului, la cunoașterea și promovarea rezultatelor sportive ale discipolilor, a metodelor de instruire și antrenament.

Un alt aspect relevat în studiul nostru a vizat impactul competențelor de comunicare ale antrenorilor asupra performanței sportivilor. Conform rezultatelor chestionarului, 51% dintre antrenori consideră că stilul lor de comunicare are o influență foarte mare asupra rezultatelor elevilor, peste 44% - o influență mare, iar circa 5 % - o influență moderată.

Un aspect important al activității antrenorilor constă în gestionarea situațiilor dificile și a conflictelor dintre sportivi. În acest sens, cele mai mari obstacole sunt considerate lipsa de timp (13%) și diferențele de personalitate ale sportivilor (27%), precum și conflictele interne din cadrul echipei (4%). Totuși cei mai mulți antrenori (peste 55%) au afirmat că nu întâmpină niciun fel de obstacole.

Cele mai eficiente strategii de abordare a conflictelor dintre sportivi sunt: înțelegerea cauzelor și soluționarea problemelor (56%) și dialogul deschis (40%). Doar 4% dintre antrenori apelează nemijlocit la sancțiuni pentru a soluționa situațiile de comunicare dificilă dintre sportivi.

În cele din urmă, antrenorii au subliniat că există o legătură directă între imaginea lor profesională și rezultatele obținute de sportivi, fapt menționat de circa 49% din respondenți. Un alt factor major, care contribuie la menținerea imaginii pozitive a acestora, este participarea activă la evenimente sportive (31%). Ceilalți factori menționați de antrenori au fost: abilități de comunicare (circa 9%) și toți factorii de mai sus, în ansamblu (circa 11%).

Ultima întrebare a chestionarului a avut drept scop obținerea unor recomandări din partea respondenților cu privire la dezvoltarea abilităților de comunicare și promovarea imaginii profesionale (întrebare deschisă). Sugestiile formulate s-au axat, în primul rând, pe stimularea interesului antrenorilor pentru activități de formare și perfecționare profesională și personală continuă; dezvoltarea multilaterală a personalității acestuia; dezvoltarea calităților general-umane (răbdare, perseverență, încredere în forțele proprii etc.); participarea la activități de instruire (conferințe, întruniri, traininguri, cursuri de comunicare și leadership); studiul literaturii de specialitate, inclusiv din alte domenii; schimbul de experiență, colaborarea cu alți antrenori, organizarea de competiții și turnee; comunicarea eficientă și cooperarea dintre antrenori, sportivi și părinți; organizarea activităților de promovare a echipei (prezentarea succeselor și a progresului sportivilor antrenați, utilizarea rețelelor sociale). Un loc aparte printre recomandările făcute de antrenori îl ocupă formarea și perfecționarea competențelor de comunicare, inclusiv prin acțiuni de documentare permanentă, consultarea literaturii de specialitate, a presei periodice etc.; vizionarea/ audierea emisiunilor televizate/ radiofonice și promovarea în mass-media a rezultatelor sportivilor, dialog deschis cu sportivii, interacțiunea activă cu specialiștii din domeniu, fortificarea comunicării instituționale.

Investigația realizată a permis identificarea următoarelor rezultate relevante:

1. Au fost scoase în evidență principalele componente ale imaginii antrenorului: profesională (cunoștințe și competențe profesionale), de personalitate (trăsăturile morale, calitățile general-umane); comportamentală-relațională:

- Competența profesională – cunoștințe temeinice în domeniul antrenamentului sportiv, cunoașterea și aplicarea metodelor moderne de pregătire, capacitatea de a adapta strategiile de antrenament la obiectivele acestuia și la nevoile sportivilor, activități de autoperfecționare și participarea la cursuri de formare profesională continuă – toate, în ansamblu, au un rol major pentru crearea și menținerea unei imagini profesionale pozitive a antrenorului.
- Trăsăturile de personalitate, calitățile general-umane – simțul responsabilității, onestitatea, corectitudinea, perseverența, răbdarea, empatia, fermitatea, respectul față de sportivi și colegi – contribuie la consolidarea încrederii și la menținerea unui climat pozitiv în echipă. Totodată, antrenorul trebuie să le cultive aceleași calități și sportivilor, să promoveze spiritul de fair-play și să servească el însuși drept model de integritate.
- Comportamentul și relațiile profesionale: respectarea normelor de etică profesională, respectul, capacitatea de a înțelege nevoile și emoțiile sportivilor, de a oferi sprijin, de a formula și de a impune respectarea unor reguli clare sunt aspecte esențiale în activitatea antrenorului. În același timp, atitudinea pozitivă și deschiderea spre dialog contribuie la crearea unui climat psihoemoțional favorabil și a unui mediu de lucru motivant și constructiv.

2. Au fost determinate cele mai eficiente strategii de comunicare pentru construirea unei imagini pozitive a antrenorului, inclusiv:

- strategiile de comunicare verbală (formularea clară a mesajelor, accesibilitatea termenilor, concizia și corectitudinea exprimării etc.);
- comunicarea motivantă și constructivă, capacitatea de a stimula și a încuraja tinerii sportivi, folosind mesaje care să le insufle încredere și să-i determine să persevereze;
- realizarea unui feedback eficient (aprecieri verbale, mesaje de corectare sau critică constructivă, stimularea progresului și a realizărilor sportivilor, a dorinței de perfecționare continuă, capacitatea de gestionare a conflictelor și de soluționare a situațiilor dificile);
- tehnici de comunicare nonverbală (postura, aspectul exterior, trăsături fizice demne de imaginea unui antrenor, menținerea contactului vizual cu interlocutorul, gesturi și expresii faciale în concordanță cu mesajul transmis etc.).

3. Au fost conturate strategii viabile de promovare a imaginii antrenorului, în acord cu provocările și cerințele actuale din domeniul sportului:

- prezența activă în mediul online (promovarea pe rețele sociale a realizărilor proprii și ale discipolilor, a evenimentelor la care au participat sau care urmează a fi organizate, a valorilor cultivate, a metodelor de antrenament, a unui mod de viață sănătos etc.);
- crearea unor website-uri profesionale și bloguri educaționale (interviuri cu sportivii sau reportaje de la competiții și evenimente);

- participarea la evenimente științifice și de formare continuă (conferințe, workshopuri, seminare de profil), publicarea de articole științifice etc.;
- colaborarea cu mass-media (oferirea interviurilor, participarea la emisiuni TV, publicarea propriilor articole în ziare), fapt ce contribuie nu doar la creșterea vizibilității, dar și la validarea profesionalismului antrenorului.

CONCLUZII

Chestionarul aplicat în studiul de față a servit la acumularea unor informații importante privind practicile curente ale antrenorilor sportivi, evidențiind impactul competențelor de comunicare asupra imaginii lor profesionale, a performanțelor sportivilor și ale echipelor pe care le pregătesc. Au fost identificate, de asemenea, cele mai eficiente strategii de comunicare pentru crearea și promovarea unei imagini pozitive a antrenorului.

Rezultatele studiului susțin ideea că un antrenor sportiv trebuie să constituie un model de conduită morală și de comunicare eficientă atât în relația cu sportivii, cât și în raport cu întreaga comunitate. Este esențial ca antrenorii să manifeste o atitudine profesională, să fie exemple de respect și disciplină, să-și perfecționeze permanent abilitățile de comunicare pentru a-și inspira și a-și ghida sportivii spre cele mai înalte performanțe.

REFERINȚE:

1. NICOLAE M., SEITZ, V. *Cheia succesului. Imaginea profesională*. București: Humanitas, 2008. 228 p. ISBN: 978-973-50-1940-2.
2. EȚCO, C., FORNEA, I. Cercetări actuale privind imaginea personalității profesorului instituției de învățământ superior medical. In: *Sănătate publică, economie și management în medicină.* 2011, nr. 3(38), p. 74-78. ISSN 1729-8687 / ISSNe 2587-3873. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Cercetari%20acuale%20privind%20imaginea%20personalitatii%20profesorului%2074_78.pdf [Accesat: 05.04.2025].
3. BEZEDE, R. Valențele imaginii şi statutului cadrului didactic în context actual. Sinteză de politici. În: *Didactica Pro*…, 2019, nr. 4-5 (116-117), p. 13-18. ISSN 1810-6455. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/13-18_12.pdf [Accesat: 05.04.2025].
4. КАЛЮЖНЫЙ, А.А. *Психология формирования имиджа учителя*. Москва: Владос, 2004. 222 с. ISBN 978-5-6910-1322-5.
5. BUDEVICI-PUIU, L. *Teoria şi praxiologia formării profesionale managerial-normative (inițiale şi continue) a specialiştilor din domeniul culturii fizice.* Teză de dr. hab. în științe ale educației. Chișinău, 2022, 343 p.
6. CRISTEA, S. Brandingul profesional. (online). În: *Didactica Pro…,* 2023, nr. 1 (137), p. 53–56. ISSN 1810-6455. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/53-56_63.pdf [Accesat: 23.06.2025].

7. БУШУЕВА, Т. *Формирование имиджа спортивного тренера как фактора результативности соревновательной деятельности*: дисс. канд. пед. наук. Челябинск, 2007. 181 с. Доступно: http://www.dslib.net/fiz-vospitanie/formirovanie-imidzha-sportivnogo-trenera-kak-faktora-rezultativnosti.html [Просмотрено: 06.04.2025].
8. МАЛИНОВСКИЙ, А., ПЕТРОВСКАЯ, Т. Личностные детерминанты формирования функционального имиджа тренера по футболу при работе с командами разного уровня. В: *Наука в олимпийском спорте.* 2018, с. 66-72. Доступно: https://sportnauka.org.ua/wp-content/uploads/nvos/articles/2018.1_9.pdf [Просмотрено: 06.04.2025].

ADAPTAREA SISTEMULUI CARDIOVASCULAR AL ELEVILOR - SPORTIVI DE 10-11 ANI LA ANTRENAMENTUL ÎN CIRCUIT

ADAPTATION OF THE CARDIOVASCULAR SYSTEM OF 10-11 YEAR OLD STUDENTS - ATHLETES TO CIRCUIT TRAINING

CZU: 796.015.58:796.077.5:612.1 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.121**

Ion MOROȘAN
ORCID: 0000-0002-2151 -1809
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Raisa MOROȘAN
ORCID: 0000-0003-0618-5360
E-mail: morosan.raisa@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This paper investigated the adaptation of the cardiovascular system of 10-11 year old student athletes (girls and boys) to circuit training. The investigations were carried out after four months of circuit training. The objectives of the paper: determining the indicators of the functional state of the cardiovascular system of 10-11 year old athletes; evaluating the results obtained in relation to the normative values of the researched indicators; drawing conclusions. The following indicators were determined: the economy coefficient, the Robinson index, the adaptability index and the Kerdo index. The results obtained indicate the state of fatigue of the wrestlers included in the experimental research, which occurred after four months of training, with boys having a higher degree of fatigue than girls. Both girls and boys, freestyle wrestlers, have average physiological reserves of the cardiovascular system, which ensures their satisfactory adaptation to physical exertion. Sports training has left its mark on the functional state of the cardiovascular system of 10-11 year old wrestlers, which is manifested by the predominance of the influence of the parasympathetic vegetative system on the activity of the heart at rest, which activates economically, especially in girls. We recommend circuit training to increase the adaptive potential of the body of student wrestlers, but also the individualization of physical efforts in accordance with the body's economic coefficient, the determination of this indicator being necessary to prevent sports overtraining.*

Keywords: *adaptation, circuit training, student-athletes, indicators of the functional state of the cardiovascular system.*

INTRODUCERE

Organismul uman este un sistem biologic care se autoreglează, iar această capacitate depinde de forțele vitale ale acestuia, care pot fi activate considerabil prin activitățile

sportive [1].Totodată, eforturile fizice sistematice care depășesc posibilitățile funcționale ale organismului pot influența negativ starea de sănătate a sportivilor [2, 3]. S-a stabilit că una dintre sistemele cele mai sensibile la acțiunea efortului de antrenament, este sistemul cardiovascular, care limitează considerabil posibilităţile de adaptare a organismului la activități intense de lungă durată [4]. Din punct de vedere fiziologic sistemul cardiovascular al elevilor de 10-11 ani este suficient de rezistent la eforturile fizice şi dispune de o activitate funcţională bună. La această vârstă există un echilibru optim între masa corporală şi masa cordului, inima şi vasele sanguine asigură o circulaţie perfectă a sângelui în diferite condiţii de existenţă, iar tensiunea arterială în timpul efortului fizic crește neesențial. Muşchiul cardiac se diferenţiază încet, dar aparatul nervos atinge un nivel înalt de dezvoltare [5, 6, 7]. Această stare fiziologică este propice pentru implementarea în procesul de pregătire sportivă a unor tehnologii avansate de pregătire motrică, precum antrenamentul în circuit. În același timp nu este cunoscută influența folosirii îndelungate a acestei metode pentru elevii – sportivi de vârsta respectivă. Din acest considerent, evaluarea posibilităților de adaptare a organismului la efortul fizic prin cercetarea unor indicatori recunoscuți și aplicați frecvent în practica sportivă poate asigura prevenirea stărilor de supraantrenare și surmenaj printre elevii - sportivi.

Scopul lucrării: cercetarea posibilităților de adaptare a sistemului cardiovascular al elevilor-sportivi de 10-11 ani la antrenamentul în circuit.

Obiective:

1. Determinarea indicatorilor stării funcționale a sistemului cardiovascular al elevilor – sportivi de 10-11 ani.
2. Evaluarea rezultatelor obținute în raport cu valorile normative ale indicatorilor cercetați.
3. Elaborarea concluziilor.

Cercetările au fost organizate în cadrul Liceului Internat Republican cu Profil Sportiv din mun. Chișinău. În cercetări au participat luptătorii de stil liber (băieți și fete) care se antrenează sistematic, 12 fete și 12 băieți de 10-11 ani, cu un stagiu sportiv de 1-2 ani.

Cercetările s-au efectuat după 4 luni de *antrenament în circuit*, valorile indicatorilor studiați fiind comparate cu datele normative. Esența antrenamentului în circuit – elevii – sportivi activează în stații, trecând treptat de la o stație în alta. Totodată, în partea pregătitoare a antrenamentelor sunt folosite alergările de diferită intensitate pentru stimularea activității sistemelor cardiovascular și respirator și crearea sistemului funcțional cardiorespirator.Antrenamentul în circuit poate asigura antrenarea eficientă a organismului, dar poate avea și o influență negativă asupra sportivului dacă e folosit cu exces de zel.

METODE DE CERCETARE

În cadrul investigațiilor au fost determinați următorii indicatori fiziologici: tensiunea arterială sistolică (TAS), tensiunea arterială diastolică (TAD), frecvența contracțiilor cardiace (FCC) în repaus, talia și masa corporală al fiecărui sportiv. În baza rezultatelor obținute s-au stabilit: coeficientul de economicitate (CE); indicele Robinson (IR); indi-

cele adaptabilității (IA), indicele Kerdo (IK), fiind calculate rezultatele medii de grup. Fiecare dintre acești indicatori reflectă diferite aspecte ale adaptării organismului la efortul fizic. Determinarea frecvenței cardiace și a tensiunii arteriale a fost efectuată conform metodelor tradiționale.

Talia corporală (h*)* s-a măsurat cu taliometrul.

Masa corporală (m) s-a stabilit cu cântarul medical (precizia ± 50g).

Coeficientul de economicitate al sistemului circulator sanguin (CE) s-a stabilit după formula:

CE = (TAS –TAD) x FCC,

unde: (TAS –TAD) – tensiunea pulsatilă; FCC – frecvența contracțiilor cardiace (bătăi/ min). *Evaluarea rezultatelor*: CE constituie în normă 2500-3000. Valorile ce depășesc această normă denotă oboseala sistemului cardiovascular, iar cele mai mici ca norma - indică la starea de surmenaj a sistemului respectiv

Indicele Kerdo (IK) s-a determinat după formula:

IK = 100 x (1 – TAD/FCC),

unde: TAD – tensiunea arterială diastolică, mmHg; FCC – frecvența contracțiilor cardiace bătăi/ minut. *Evaluarea rezultatelor:* în normă valorile acestui indicator se apropie de valoarea 1. Indicii ce depășesc această valoare semnifică că activitatea sistemului cardiovascular este influențată premordial de sistemul nervos simpatic (SNS), iar cifrele mai mici – de sistemul nervos parasimpatic (SNP).

Indicele Robinson (IR), s-a determinat după formula:

IR= FCC (repaus) x TAS / 100 unități,

unde: FCC – frecvența contracțiilor cardiace (bătăi/min); TAS – tensiunea arterială sistolică (mmHg). *Evaluarea rezultatelor*: 70-110 unit. – nivel mediu; peste 110 unit. – nivel redus; sub 70 unit. – nivel înalt.

Indicele adaptabilității (IA) s-a calculat după formula:

IA (puncte) = 0,011 x (FCC) + 0,014 x (TAS) + 0,008 x (TAD) + 0,014 x (vârsta în ani) + 0,009 x (masa corporală, kg) – 0,009 x (talia corporală, cm) – 0,27

unde: FCC - frecvența contracțiilor cardiace / min; TAS – tensiunea arterială sistolică (mmHg); TAD – tensiunea arterială diastolică (mmHg).*Evaluarea nivelului de adaptare a organismului*: „adaptare satisfăcătoare" (până la 2,6 puncte), „adaptare încordată" (2,6-3,1 puncte), „adaptare insuficientă" (3,1-3,5) și „ruperea adaptării" (peste 3,5 puncte).

REZULTATELE CERCETĂRII

Coeficientul de economicitate (CE) constituie în normă 2500-3000 unități. Valorile ce depășesc această normă denotă oboseala sistemului cardiovascular, iar cele mai mici ca norma - indică la starea de surmenaj.

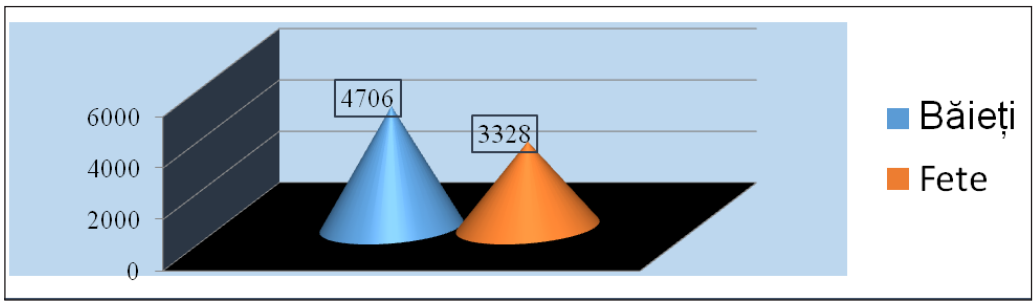

Figura 1. Valorile coeficientului de economicitate (CE) la băieții și fetele ce practică luptele libere (punctaj) cie

La băieții examinați (Figura 1) – luptători de stil liber, valorile medii de grup constituiau în mediu 4706 ± 124,06 unități, iar la fetele luptătoare 3328±110,11 (Fig Valorile CE cresc în starea de oboseală a organismului. Deci, rezultatele obținute de noi, indică la starea de oboseală a luptătorilor, care a intervenit după patru luni de antrenament, băieții având un grad de oboseală mai mare ca fetele. Cele expuse dictează necesitatea diminuării eforturilor pentru ambele contingente de sportivi, iar determinarea acestui indicator este necesară pentru a preveni starea de supraantrenament fizic al organismului în creștere și dezvoltare.

Indicele Robinson (IR). Indicele Robinson reflectă rezervele funcționale ale sistemului cardiovascular, rezultatele fiind evaluate astfel: 70-110 unit. – nivel mediu; peste 110 unit. – nivel redus; sub 70 unit. – nivel înalt. În cercetările actuale valorile medii de grup au constituit 104,9 ±12,12 unități pentru băieți și 96,5±11,17 unități pentru fete (Fig.2). Comparând rezultatele obținute cu valorile normative constatăm că aceste date indică existența unor rezerve funcționale medii ale sistemului cardiovascular, ceea ce se referă atât la băieți cât și la fete.

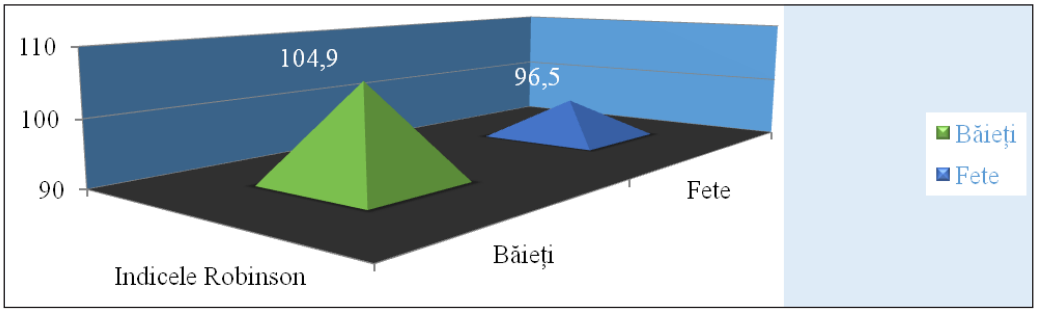

Figura 2. Valorile IR la băieții și fetele ce practică luptele libere (punctaj)

Indicele Kerdo (IK). În Figura 3, sunt prezentate valorile Indicelui Kerdo la fete și băieți.În normă valorile acestui indicator se apropie de 1. Datele ce depășesc această valoare semnifică că activitatea sistemului cardiovascular este influențată primordial de

sistemul nervos vegetativ simpatic (SNS) , iar cifrele mai mici – de sistemul nervos vegetativ parasimpatic (SNP).

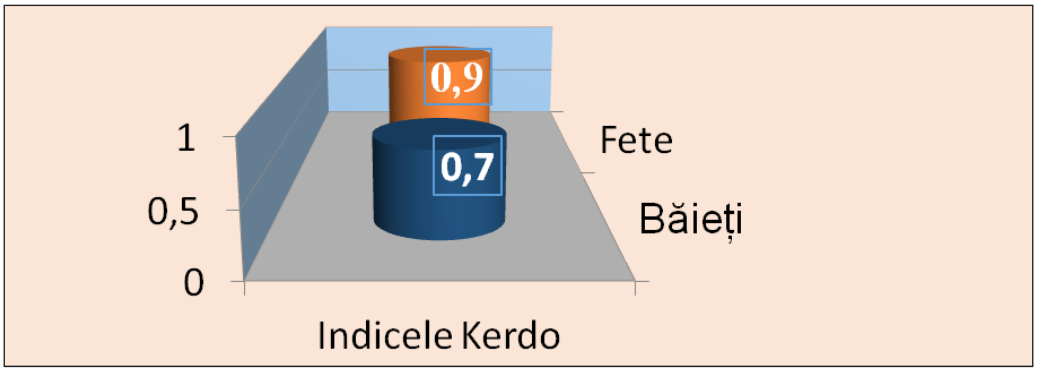

Figura 3. Valorile indicelui Kerdo (IK) la băieții și fetele ce practică luptele libere (punctaj)

Reieșind din cifrele respective, constatăm că ambele loturi de sportivi sunt influențate de sistemul nervos parasimpatic, fetele având un avantaj în acest sens, comparativ cu băieții. Cu cât organismul este mai antrenat cu atât este mai evidentă influența SNP. Deci, fetele manifestă o adaptare mai bună la antrenamentul în circuit, comparativ cu băieții.

Indicele adaptabilității (IA). Nivelurile de adaptare ale organismului la condițiile de existență sunt apreciate ca „adaptare satisfăcătoare" (până la 2,6 puncte), „adaptare încordată" (2,6-3,1 puncte), „adaptare insuficientă" (3,1-3,5) și „ruperea adaptării" (peste 3,5 puncte). Din Figura 4 observăm că ambele loturi de luptători, atât băieții cât și fetele, dispun de o adaptare satisfăcătoare la efortul de antrenament, cele mai bune rezultate fiind înregistrate la fete.

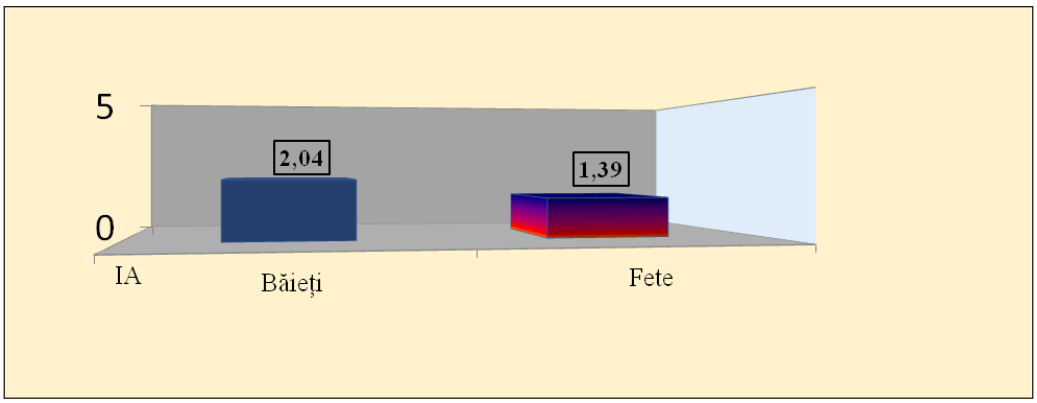

Figura 4. Valorile Indicelui adaptabilității (IA) la băieții și fetele ce practică luptele libere (punctaj)

În opinia autorului Н.Л. Бацукова [4], cu cât valorile IA sunt mai mici, cu atât ele exprimă un potenţial mai bun de adaptare a sistemului cardiovascular la efortul fizic, iar creșterea IA peste indicele 2,2 u. c. reflectă încordarea mecanismelor de adaptare a elevilor la efortul fizic.

CONCLUZII și DISCUȚII

1. Rezultatele obținute indică la starea de oboseală a luptătorilor încadrați în cercetări experimentale, care a intervenit după patru luni de antrenament, băieții având un grad de oboseală mai mare ca fetele. Cele expuse dictează necesitatea diminuării eforturilor pentru ambele contingente de sportivi.
2. Atât fetele cât și băieți, luptători de stul liber, dispun de rezerve fiziologice medii ale sistemului cardiovascular, ceea ce le asigură adaptarea satisfăcătoare la efortul fizic.
3. Antrenamentul sportiv și-a pus amprenta asupra stării funcționale a sistemului cardiovascular al luptătorilor de 10-11 ani, ceea ce se manifestă prin predominarea în stare de repaus a influenței sistemului vegetativ parasimpatic asupra activității cordului, care activează econom, îndeosebi, la fete.
4. Recomandăm antrenamentul în circuit pentru creșterea potențialului adaptiv al organismului elevilor – luptători, dar, totodată, individualizarea eforturilor fizice în conformitate cu coeficientul de economicitate (CE) al organismului, determinarea acestui indicator fiind necesar pentru prevenirea supraantrenamentului sportiv.

REFERINȚE:

1. FRIPTULEAC, Gr., RUBANOVICI, V. Particularităţile adaptative ale organismului elevilor din instituţiile preuniversitare cu profil sportive. USMF „N.Testemeţeanu”, Disponibil: https://repository.usmf.md/bitstream/20.500.12710/6292/1/PARTICULARITATILE ADAPTATIVE_ALE_ORGANISMULUI_ELEVILOR_DIN.pdf. (accesat la 13.04.25).
2. Pânzari, A. *Optimizarea pregătirii motrice a luptătorilor de stil liber de 10-12 ani prin antrenamentul în circuit*. Autoreferat al tezei de doctor în științe pedagogice. Chișinău, 2016.
3. MOROȘAN, R., DONȚOVA, N., MOROȘAN, I. *Aspecte actuale ale igienei educației fizice și sportului*. Note de curs. Chișinău: Tipografia ”Primex - Com”, 2018. 95 p.
4. БАЦУКОВА, Н.Л. Disponibil: http: *www.bsmu.by/files/avtoreferatu/gig 3907.pdf* (accesat la 14.02.2025).
5. ГИБАДУЛЛИН, М.Р., МУТАЕВА, И.Ш. Оценка эффективности физического воспитания школьников на основе изучения функциональных показателей. В: *Материалы Международной научно-практической конфе-*

ренции «Физиологические и биохимические основы и педагогические технологии адаптации к разным по величине физическим нагрузкам» . http:// www. sportmedicine.ru/kazan_ 2012_papers/32_gibadullin.php (accesat la 15.02.2025).

6. ИСАЕВ, И.И., ТАЛЫБОВА, Б.В. Возрастная динамика формирования кардиореспираторной системы и адаптационный потенциал детей школьного возраста. В: *Международный медицинский журнал*, Москва, 2010, № 3, с.58-64.
7. КАЗНАЧЕЕВ, В. П., БАЕВСКИЙ, Р. М., БЕРЕСНЕВА, А. П. Донозологическая диагностика в практике массовых обследований населения. Ленинград: Медицина, 1980. с.13.

EVALUAREA INDICILOR MASEI CORPORALE A PROFESORILOR DE EDUCAȚIE FIZICĂ DE DIFERITĂ VÂRSTĂ ȘI SEX

EVALUATION OF BODY MASS INDICES OF PHYSICAL EDUCATION TEACHERS OF DIFFERENT AGE AND SEX

CZU: 796.071.43:613.1:796.012.6 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.122**

Raisa MOROȘAN
ORCID: 0000-0003-0618-5360
E-mail: morosan.raisa@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Ion MOROȘAN
ORCID: 0000-0002-2151 -1809
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The paper addresses aspects related to the physical health of physical education teachers of different ages and genders. It mentions the risk factors for their health and the need for a responsible attitude of teachers towards their own health. Research objectives: establishing individual values of body mass and height of physical education teachers; determining BMI and evaluating the result in relation to existing standards; developing conclusions and hygienic recommendations. Research methods: determining body height with a thalimeter, determining body mass with a medical scale. 60 people, physical education teachers, were involved in the research. from the Resource Center for Continuing Education, IEFS, USM. It was established that physical education teachers have normal BMI indices up to the age of 31, after which the share of overweight people is constantly increasing. The share of obese female teachers is about 33% in all age groups, except for the 25-30 age group. Physical education teachers face the problems of overweight and obesity starting from the age of 41-50. These results indicate the need to change the lifestyle and diet of physical education teachers, both men and women, and to systematically monitor BMI in order to maintain body mass stability and preserve individual health.*

Keywords: *body mass index, physical education teachers, physical health.*

INTRODUCERE

Datele statistice atestă situaţii îngrijorătoare în care profesorii raportează o stare de sănătate fizică şi mintală proastă, ca rezultat al activităţii profesionale. În același timp, starea de sănătate a cadrelor didactice influențează direct calitatea predării lecțiilor în școală [7, 8]. În acest context, cea mai importantă modalitate a acestora de a-și păstra

sănătatea este concentrarea personală a profesorilor înșiși pe consolidarea propriei sănătăți și formarea unei atitudini responsabile față de aceasta. Suntem încrezători că un profesor conștient de necesitatea unor activități specifice pentru conservarea și consolidarea propriei sănătăți va putea promova eficient dezvoltarea fizică și mentală normală a tinerei generații [9].

Profesorii de educație fizică petrec zilnic în aer liber circa 8-10 ore. Această categorie de specialiști este supusă acțiunii sistematice a factorilor meteorologici, chimici şi bacteriologici din atmosferă, care doar în anumite limite pot avea o acţiune favorabilă asupra corpului, deseori fiind periculoşi pentru sănătate [4]. Starea de sănătate a profesorilor poate fi influențată de diferiți factori de risc, printre care: poluarea mediului ambiant, stresul, alimentația nerațională, sedentarismul [3, 5, 6]. Organizația Mondială a Sănătății (OMS) afirmă că adulții care fac mișcare în mod regulat, cel puțin 30 de minute zilnic, își reduc riscul de apariție a unor maladii, care afectează grav organismul, precum: bolile de inima coronariene, accidentul vascular cerebral, diabetul, cancerului. Potrivit acestora, sedentarismul reprezinta al patrulea factor de risc pentru 6% dintre adulți. Rezultatele mai multor studii raportează niveluri ridicate al stresului profesional: - 41% din cadrele didactice în Australia; profesorii sunt mai stresaţi decât reprezentanţii oricărei altei profesii [7].

Se preconizează că până în anul 2050 circa 50% din populația matură și 1/3 dintre copii vor suferi de supraponderalitate și obezitate. Având în vedere faptul că starea de sănătate a individului se formează sub acțiunea combinată și complexă a factorilor mediului interni și a celui extern, ne-am propus să analizăm starea de sănătate fizică a profesorilor de educație fizică, care sunt mai activi din punct de vedere motric în raport cu alte contingente de populație, dar în același timp sunt supuși acelorași factori de risc, ca și majoritatea populației din Republica Moldova.

Scopul lucrării: determinarea și evaluarea indicelui masei corporale (IMC) a profesorilor de educație fizică - ca indicator al stării de sănătate fizică a acestora.

Obiective:

1. Stabilirea valorilor individuale ale masei și taliei corporale a profesorilor de educație fizică, supus investigației, resultatele fiind incluse într-o fișă individuală.
2. Determinarea IMC și evaluarea rezultatului în raport cu normativele existente.
3. Elaborarea concluziilor și recomandărilor igienice.

METODE DE CERCETARE

Talia corporală s-a determinat cu taliometrul.

Masa corporală s-a stabilit cu cântarul medicinal.

În cercetare au fost implicate 60 de persoane, profesori de educație fizică de la Centrul de Resurse pentru Formare Continuă, IEFS, USM.

Indicele masei corporale (IMC) fost calculat după formula [2]:

IMC = m (kg) : h (m)²

unde: m – masa corporală; h – talia corporală.

*Evaluarea rezultatelor***:**

- Normalitate - 18,9 – 24,9
- Supraponderalitate – 25,0- 29,9
- Obezitate gr. I – 30, 0 – 34,9
- Obezitate gr. II – 35 ,0- 39,9
- Obezitate gr. II – peste 40

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analizând rezultatele obținute am stabilit că în structura contingentului feminin 31% dintre profesoare dispun de valori normale ale IMC-ului, 39% sunt clasificate ca *supraponderale*, iar 30% au *obezitate* de gradele I și II. (Figura 1). Rezultatele în cauză sunt nesatisfăcătoare, din care considerent am efectuat repartizarea persoanelor pe categorie de vârstă, astfel apreciind rolul acestui factor în predispunerea spre supraponderalitate ori obezitate.

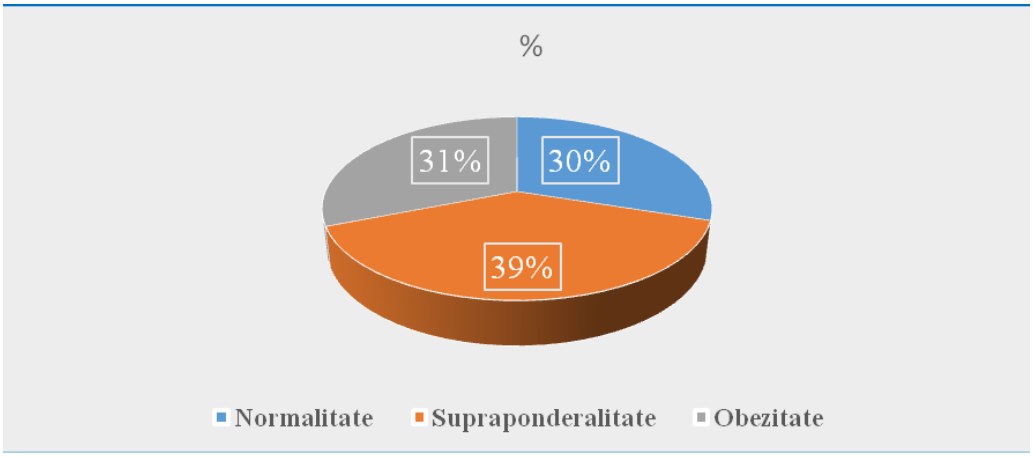

Figura 1. Structura contingentului de profesoare în dependență de valoarea IMC-ului, (%)

Am stabilit că în categoria de vârstă 25-30 ani nu se atestă persoane supraponderale și nici obeze; la 31-40 ani cota doamnelor supraponderale constituia 17%, iar pe măsura înaintării în vârstă - cota lor creștea, fiind de 50% la vârsta de 41-50 de ani și de 65% la etapa de 51-60 de ani (Figura 2).

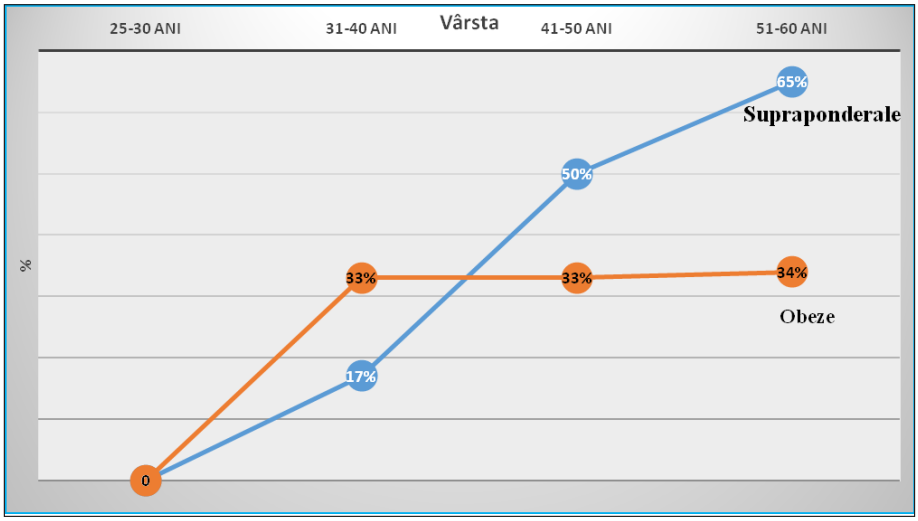

Figura 2. Cota (%) profesoarelor supraponderale și obeze în dependență de vârstă

Simptomele asociate cu supraponderabilitatea includ oboseala, dificultățile în efectuarea activitatilor zilnice, probleme de concentrare și disconfort în relațiile sociale.

Începând cu vârsta de 31-40 ani și finalizând cu cea de 51-60 de ani cota profesoarelor ce suferă de obezitate este de circa 33-34% din totalul persoanelor cercetate, ceea ce denotă, în opinia noastră, că la etapa de vârstă 31-40 de ani, în organismul feminin se produc modificări ale metabolismului general, specifice îmbătrânirii corpului, care conduc la creșterea masei corporale, în actualele condiții de existență și se manifestă sub formă de obezitate. Un studiu recent a sugerat că primele semne interne ale declinului pot apărea începând cu vârsta de 34 de ani [1].

La cadrele didactice de sex masculin, la profesorii de educație fizică, problemele legate de creșterea IMC se observă de la vârsta de 41-50 ani, 95% dintre ei clasându-se în categoria

”supraponderali”, iar restul – 5%, în cea de ”obezi”. Aceasta ar însemna că schimbări mai evidente în starea de sănătate fizică a bărbaților – profesori de educație fizică se manifestă mai tardiv în raport cu doamnele, dar cota persoanelor supraponderale este de 1,9 ori mult mai mare ca la ele. Aceste rezultate denotă necesitatea acordării unei atenții sporite respectării modului sănătos de viață, îndeosebi respectării principiilor alimentației raționale (respectarea regimului alimentar, a echilibrului nutritiv și energetic al alimentației) și activității fizice sistematice [5, 6].

CONCLUZII

1. IMC este un indicator valoros al stării de sănătate fizică umană, care permite depistarea stărilor de supraponderalitate și obezitate a individului.

2. Profesoarele de educație fizică dispun de indici normali ai IMC-ului până la vărsta de 31 ani, după ce cota persoanelor supraponderale este în continuă creștere.
3. Cota profesoarelor obeze constituie circa 33% în toate categoriile de vârstă, cu excepția celei de 25-30 de ani.
4. Profesorii de educație fizică se confruntă cu problemele supraponderalității și obezității începând cu vârsta de 41-50 ani.
5. Aceste rezultate indică necesitatea schimbării stilului de viață și a alimentației profesorilor de educației fizică, bărbați și femei, monitorizarea sistematică a IMC-ului în vederea menținerii stabilității masei corporale și păstrării sănătății individuale.

REFERINȚE:

1. Ce se întâmplă în corp începând cu 34 de ani și când începe bătrânețea. Disponibil: https://stiri.md/article/international/ce-se-intampla-in-corp-incepand-cu-34-de-ani-si-cand-incepe-batranetea/ Accesat: 14.06.25
2. DUPOY, E., COȘCIUG, L. Bazele nutriției în cifre și calcule. Chișinău: UTM, 2011. 112 p.
3. MOROȘAN, R., DELIPOVICI, I., MOROȘAN, I. Stresul – factor de risc pentru sănătate și rolul exercițiilor fizice. în prevenirea și combaterea lui. În Revista Ştiinţifico-metodică – *Teoria şi arta educaţiei fizice în şcoală*, 2/2015, p.57-60.
4. MOROȘAN, R., MOROȘAN, I. Estimarea igienică a factorilor de mediu în educația fizică și sport. Note de curs. Chișinău, 2017. 52 p. ISBN 978-9975-110-89-1.
5. MOROȘAN, R., MOROȘAN, I. Aspecte actuale ale educației fizice și sportului. Chișinău: Tipografia ”Primex – Com”, 2018. 96 p.
6. MOROȘAN, R., MOROȘAN, I. Bazele nutriției. Chișinău: Tipografia ”Primex – Com”, 2019. 93 p. ISBN 978-9975-3319-2-0.
7. PAVLENKO, L. *Asigurarea stării de bine a cadrelor didactice – condiţie a calităţii activităţii profesionale. Disponibil:* https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/95-102_9.pdf Accesat: 14.06.25.
8. Ungureanu Carmen-Mihaela - *Starea de bine a profesorilor și elevilor: resurse,impact și idei practice.* Disponibil : https://www.edumi.ro/wp-content/uploads/2022/01/Starea-de-bine.pdf Accesat: 12.06,25.
9. СОЛОВЬЕВ, В.Н. Физическое здоровье как интегральный показатель уровня адаптации организма студентов к учебному процессу // *Современные проблемы науки и образования. 2005. № 2.* Disponibil: https://science-education.ru/ru/article/view?id=1506 (Accesat: 14.06.2025).

CULTIVAREA CREATIVITĂȚII ÎN FOTBALUL JUVENIL: O PRIORITATE PENTRU VIITOR

CULTIVATING CREATIVITY IN YOUTH FOOTBALL: A PRIORITY FOR THE FUTURE

CZU: 796.332:159.954.4:796.052.2-053.2 https://doi.org/10.59295/spd2025s.123

Valeriu RĂILEANU
ORCID: 0000-0002-1704-7484
E-mail: raileanu.valeriu@usm.md
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The refinement of football-specific skills, complemented by independent thinking, spontaneity, and the ability to make quick decisions in unpredictable game situations, has become an inalienable part of the modern training process in preparing young players. Creativity is presented as an essential quality in modern football, associated with players who can unbalance opponents, generate unexpected solutions, and decisively influence the outcome of a match.*

Methods by which coaches can cultivate creativity are explored: through open-ended exercises, small-sided games with constraints, encouraging risk-taking, and creating a climate of trust where mistakes are viewed as part of the learning process. The importance of objectively evaluating creativity through specific tools is also highlighted, in order to identify and support players with creative potential.

The development of creative players must become an absolute priority in football clubs and sports schools. These footballers are the ones who can make a difference at the elite level, transforming matches and captivating spectators. Investing in creativity is, in fact, an investment in the future of football.

Keywords: *skill, dribbling, innovation, unconventional solutions, spontaneity.*

Sunt multe definiții ale creativității, la fel, ca și domeniile de activitate unde creativitatea e pilonul de bază, fiind dificil de acceptat o semnificație generală a acesteia.

În fotbal, deși adesea percepută ca un talent nativ, creativitatea este de fapt o îmbinare originală de abilități tehnice cu o sclipire cognitivă care permit unui jucător de a efectua un dribling spectaculos, o pasă penetrantă, un șut cu efect din poziție incomodă, spre surprinderea adversarului și entuziasmul publicului.

„Creativitatea necesită înzestrări și capacități intelectual deosebite, care să se obiectiveze în produse noi, originale, nemaiîntâlnite până în acel moment și care determină schimbări calitative, eficiente” [1, p. 138]. Abordarea temei creativității a devenit necesară ca urmare a tendinței de stagnare a jocului, deși fotbalul rămâne în continuare cel mai popular sport din lume. „Fotbalul a evoluat treptat de la un sport simplu, spontan,

instinctiv, natural, la un sport calculat, sport complex, rațional" [2, p. 3]. Era nevoie de un suflu nou pentru a reînvia atmosfera de cândva de pe stadioane.

Manifestarea creativității pe terenul de joc

1. Gândirea neconvențională și inovația. Un jucător creativ nu se limitează la soluțiile standard sau la schemele tactice arhicunoscute. El explorează mereu, găsește „coridoare" de pase neașteptate, inventează driblinguri noi sau execută șuturi surprinzătoare din poziții dificile.
2. Soluții eficiente sub presing. Fotbalul este un joc dinamic, plin de situații imprevizibile. Jucătorul creativ rezolvă probleme în criză de timp, fiind presat de unul, doi sau mai mulți jucători adverși.
3. Anticiparea jocului. Jucătorii creativi au o capacitate deosebită de a „citi" jocul. Ei anticipează mișcările adversarilor și ale colegilor, prevăd evoluția fazei de joc și „scanează" oportunități care altora le scapă. Capacitatea de a colecta și procesa rapid informațiile de pe teren îi permite jucătorului să ia decizii inspirate și fulgerătoare. Creativitatea înseamnă și abilitatea de a reacționa spontan la mersul cursiv al jocului.
5. Originalitate în execuțiile tehnice. Ideea este bună dar trebuie să o poți transfera în practică. Originalitatea și eficacitatea în execuție face ca acțiunile să fie greu de anticipat și de contracarat. Într-o lume a tacticii din ce în ce mai sofisticate și a presiunii constante, creativitatea evidențiază jucătorii de excepție. Prin metode de antrenament inovatoare, putem forma nu doar sportivi bine pregătiți fizic, ci și gânditori ageri, capabili să ia decizii inspirate și să schimbe soarta unui meci.

Abilitatea de a gândi „în afara cutiei", de a se simți „în apele sale", a lua fără frică decizii neconvenționale este cea cei reprezintă pe jucătorii creativi. „A juca fotbal fără să gândești este ca și cum ai trage fără să ințești" [3].

Factori care influențează dezvoltarea creativității

Pozitivi: Mediu de antrenament unde sunt tolerate experimentele, antrenori entuziasmați, deschiși la inovație, joc liber, nepresat de scor (jocuri de curte), încurajarea asumării riscului.

Negativi: antrenori-dictatori, antrenament rigid, axat exclusiv pe tactică, frica de a greși, presiunea excesivă a rezultatelor.

I. Factorii ce țin de mediu

1. Antrenament exprimat prin jocuri. Jocurile în componențe reduse simulează situații reale din meci. Jucătorii caută soluții rapid, în funcție de caracterul jocului, experimentează tehnici noi în situații dinamice, schimbătoare. Jucătorii sunt încurajați să experimenteze: risc calculat și încercări de a găsi soluții neconvenționale. Dacă se insistă prea des asupra greșelilor comise, creativitatea este strivită. Greșelile sunt văzute ca oportunități de a progresa și nu de abuz de joc individual.

Jocuri libere, în afara programului de antrenament. Practica arată că orele petrecute în jocuri neformale, organizate de copii, cu reguli simple, fără implicarea adulților, este baza dezvoltării creativității.

II. Factorii psihologici și individuali

Mentalitatea de a crește ca jucător. Curiozitatea și deschiderea: dorința de a învăța, de a explora idei noi și de a se deschide către abordări diferite. Jucătorii trebuie să aibă încredere în propriile abilități de a lua decizii și de a executa acțiuni neobișnuite. Încurajările constante din partea antrenorilor și părinților sunt esențiale pentru formarea unui climat psihologic pozitiv.

Motivația lăuntrică. Bucuria de a învăța: entuziasmul de a descoperi noi modalități, de a juca și de a-și îmbunătăți abilitățile. Motivația, perseverența, angajamentul sunt factorii care îi caracterizează pe jucătorii creativi. Marele antrenor Pep Guardiola spunea că „nu te voi certa dacă ratezi o pasă sau o lovitură de cap care ne costă un gol, atâta timp cât știu că dai 100%" [4].

III. Factorii sociali

Filozofia echipei este orientată spre dezvoltare, nu doar spre acumulare de puncte sau victorie. Dacă accentul este pus exclusiv pe câștigarea meciurilor, antrenorii pot fi tentați să sufoce creativitatea. Relația antrenor-jucător: un antrenor, care este un mentor și un facilitator al învățării, va încuraja creativitatea. Critica trebuie să fie nuanțată, binevoitoare și constructivă.

Suportul parental: părinții pot influența pozitiv sau negativ. O presiune excesivă pentru performanță poate inhiba creativitatea. În schimb, un sprijin emoțional, încurajarea explorării și acceptarea greșelilor sunt benefice.

Evitarea comparațiilor: fiecare copil trebuie de privit ca o individualitate. Compararea cu alți jucători cu scopul de ai accentua neajunsurile, provoacă neîncredere și frustrare.

IV. Factori biologici și de dezvoltare

Creativitatea se dezvoltă progresiv, fiind mai pronunțată în anumite etape ale dezvoltării cognitive. Programul de antrenament trebuie să fie adaptat vârstei și stadiului de dezvoltare al jucătorilor. Un dribling reușit poate fi doar în cazul abilităților corespunzător însușite.

Dezvoltarea psihică. Ca și în toate domeniile imaginația, fantezia, componente ale creativității în fotbal se dezvoltă din fragedă copilărie. Creierul copiilor este într-o continuă dezvoltare, ceea ce face ca perioadele timpurii să fie ideale pentru a stimula gândirea divergentă (explorarea soluțiilor). Sistemul nervos se dezvoltă prin exerciții, jocuri variate și nu prin repetări mecanice.

Strategii și metodologii de antrenament.

1. Jocuri cu restricții și provocări. Orice joc sportiv dezvoltă abilități asemănătoare fotbalului. În fotbal copilul și jocul sunt sinonime. „Jocurile sportive au impact impunător asupra senzorilor aparatului vizual, auditiv, tactil, vestibular (mișcări coordonate

după minge, volan). Alergările scurte cu întoarceri, răsuciri, schimbare a direcției, aruncări, prinderi a mingii, în care nu lipsește factorul emotiv sunt cele mai indicate exerciții la diferite vârste. În timpul desfășurării jocurilor are loc diversificarea deprinderilor motrice, automatizarea lor în regim dinamic, în funcție de situații mereu schimbătoare" [5, p. 729].

Această metodă contribuie la ieșirea jucătorilor din stilul de joc prestabilit și găsirea soluțiilor neașteptate. Exemple: jocuri în care jucătorii trebuie să folosească doar piciorul slab(non-dominant), joc cu un număr limitat de atingeri, joc pe suprafețe mici, cu reguli simplificate și schimbătoare. Joc cu „zone de inovație": delimitarea zonelor pe teren unde jucătorii sunt încurajați să încerce driblinguri spectaculoase, pase neconvenționale sau șuturi de la distanță. „Jocul mut": fără comunicare verbală pe teren. Jucătorii trebuie să citească mișcările colegilor și să anticipeze.

2. Antrenament bazat pe scenarii de joc.

Exerciții axate pe dribling și fentă: dueluri: 2 contra 1, 3 contra 2, 4 contra 3 în spații reduse. Acestea sunt situații tipice de joc și forțează jucătorii să ia decizii rapide în superioritate sau inferioritate numerică. Regula creativă: jucătorul în atac trebuie să dribleze adversarul și să marcheze într-una dintre porți. Tranziții rapide: schimbare rapidă de la apărare la atac și invers, reducerea timpului pentru a șuta la poartă (asemănător cu regula din baschet). „Labirintul fentelor": se aranjează o serie de conuri sau jaloane într-un „labirint" pe teren. Regula creativă: jucătorii driblează prin labirint, dar la fiecare jalon trebuie să execute o fentă diferită (ex: o fentă de corp, o fentă de pasă, o fentă de șut, o ruletă). „Jocul și creația trebuie să devină sinonime. Cel care va demonstra rezolvări creative pe durata oricărui joc sportiv, va fi creativ și în jocul de fotbal" [6, p. 583].

3. Dezvoltarea abilităților cognitiv-motorii.

Creativitatea este legată de capacitatea de a procesa informații rapid(gândire divergentă) și de a lua cea mai bună decizie (gândire convergentă). Antrenorul încurajează jucătorii să „scaneze" terenul constant pentru a identifica spații și opțiuni.

Rolul antrenorului. Antrenorul este un facilitator al creativității, arată entuziasm pentru ideile noi și gândește creativ în sesiunile de antrenament, le permite jucătorilor să-și exprime ideile și să propună soluții. Antrenorul evită rutina, schimbă exercițiile, regulile și scenariile pentru a crea un spirit propice imaginației, fanteziei.

Dezvoltarea creativității este un proces de lungă durată, doar în procesul antrenamentului de bază nu vor fi rezultate notorii. Este important de a stimula jucătorii să organizeze singuri astfel de jocuri. „Principiul englez: Învață-l pe jucător cum să se antreneze singur" [7, p. 13].

Beneficiile dezvoltării creativității

1. Beneficii pe terenul de joc

Ajută la transferul abilităților în context real de joc. Jucătorii creativi sunt constant provocați să găsească soluții în situații imprevizibile. Se identifică pasa, chiar și driblingul într-un spațiu aglomerat, ieșire de sub presiune cu mingea la picior, crearea de spațiu

pentru șut sau depășirea unui adversar printr-o „cascadă" de fente inedite. Abilitatea de a gândi „pe loc" este tipică în fotbalul actual, unde tactica evoluează rapid și aranjarea jucătorilor în faza de apărare devine bine „cimentată".

Decizii importante. Creativitatea antrenează procesele cognitive care permit jucătorilor să scaneze terenul, să proceseze informațiile relevante și să ia decizii rapide și eficiente sub presiune. Ei nu sunt axați pe o singură opțiune predefinită, ci se adaptează rapid la contextul specific momentului de joc.

Joc mai dinamic și imprevizibil. Un jucător creativ aduce spontaneitate și elementul surpriză în jocul echipei. Pasele neconvenționale, driblingurile neașteptate fac jocul mai spectaculos și mai atrăgător pentru toată lumea. Pe măsură ce tinerii jucători devin mai încrezători în abilitățile lor creative, ei devin mai capabili să gestioneze momentele de presiune ridicată. Ei nu au frica de a risca, sunt siguri în găsirea soluțiilor.

Adaptabilitate în joc. Fotbalul este în continuă schimbare. Jucătorii creativi sunt mai adaptabili la noi sisteme tactice, la stiluri de joc diferite. Ei pot ajusta rapid planul de joc și pot găsi noi modalități de a fi eficienți, se adaptează rapid la transferul de la un club la altul.

Longevitate în cariera sportivă. Jucătorii care se bazează doar pe calități fizice sau tehnice pot avea o carieră mai scurtă, pe măsură ce jocul evoluează. Creativitatea și inteligența jocului permit jucătorilor să compenseze calitățile fizice modeste și să rămână relevanți la nivel înalt pentru o carieră mai lungă.

2. Beneficii în afara terenului (dezvoltare individuală)

Gândire critică și analitică. Procesul de căutare a soluțiilor creative dezvoltă abilitățile de gândire critică și de analiză, esențiale nu doar în fotbal, ci și în toate aspectele vieții.

Încredere în sine. Succesul în găsirea de soluții inovatoare și în depășirea provocărilor formează o încredere solidă în propriile capacități. Această încredere se transferă și în alte domenii, ajutând tinerii să abordeze cu optimism și determinare noi provocări.

Reziliență și perseverență. Rezolvarea problemelor apărute în spațiul de joc cu „sânge rece": nu se poate experimenta, implicit, fără să comiți greșeli, învățarea din eșecuri și perseverența în căutarea unor soluții noi dezvoltă reziliența, o calitate importantă a sportivilor.

Dezvoltarea emoțională. Jocul creativ, lipsit de presiunea excesivă a rezultatului, aduce bucurie și plăcere. Această componentă emoțională pozitivă este esențială pentru dezvoltarea psihologică sănătoasă a copiilor și adolescenților, reducând stresul și anxietatea.

CONCLUZII

Cum scriitorul trebuie să citească, să studieze foarte multă literatură sau muzicianul să asculte, să pătrundă în esența multor compoziții muzicale până a avea creația sa originală, apreciată de specialiști, cititori sau melomani, așa și în fotbal, pentru a fi jucător apreciat, creativ este nevoie de multă transpirație pe terenul de joc, dar și de studiu și analiză a zeci și sute de meciuri, secvențe video pentru a persevera în domeniu.

Fotbalul modern, pregătirea fizică și „tacticizarea" jocului sunt adesea prioritare, creativitatea se impune tot mai mult ca un catalizator. Dezvoltarea acestei calități trebuie să devină prioritate în antrenamentul jucătorilor tineri. Ea devine o necesitate strategică pentru a forma jucători desăvârșiți, capabili să răspundă provocărilor actuale ale jocului.

„Orice activitate care solicită imaginația și libera exprimare a celor mici, fie ea de grup sau individuală, este un instrument eficient în dezvoltarea creativității, oferind copiilor oportunități unice de a explora și învăța într-un mod holistic și interactiv" [8].

Marii fotbaliști au avut și ei de spus un cuvânt despre creativitate și joc. Olandezul Johan Cruyff spunea că „fotbalul e un joc simplu, dar să joci simplu e cel mai greu lucru din lume." [9]. Acest citat subliniază ideea, că adevărata creativitate constă în a face lucrurile complicate să pară simple și eficiente pe teren. Renumitul Diego Maradona spunea că, „mie să-mi dați o minge și lăsați-mă să fac ce știu, în oricare parte a terenului" [10]. Maradona pune în lumină importanța bucuriei și a libertății în procesul creativ. Atunci când un jucător se simte liber și se bucură de joc, spontaneitatea și inovația apar mai ușor.

Cultivarea creativității implică o mentalitate deschisă, capacitatea de a gândi în afara schemelor prestabilite, de a inova sub presiune și de a transforma situații dificile în oportunități. Prin metodologii de antrenament centrate pe joc, care încurajează experimentarea, asumarea riscului calculat și rezolvarea autonomă a problemelor, tinerii fotbaliști învață să „citească" jocul, să anticipeze și să ia decizii inspirate. Antrenorul, prin acțiunile sale, devine arhitectul unui mediu deschis inovației, unde greșeala este o etapă naturală a învățării.

Însă creativitatea în fotbal nu trebuie să funcționeze doar ca efect, de dragul creativității. Dacă jucătorul a executat o fentă sau un cumul de fente spectaculoase „doar pentru sine", faza de joc nu a avut continuitate eficientă, creația sa rămâne doar o simplă amintire. Și dacă el abuzează de joc individual, în felul acesta se pierde arta jocului, partenerii rămân frustrați, astfel și jucătorul pierde din încrederea coechipierilor și antrenorului. Creativitatea unui jucător poate avea o finalizare individuală dar, cel mai des continuă cu jocul partenerilor, atunci echipa se transformă într-o forță, un magnet care atrage și suporterii și toată lumea fotbalistică.

Jucătorul devine creativ prin munca de zi cu zi, din fragedă copilărie, continuând la maturitate, cu suportul colegilor, antrenorilor, părinților, a mediului și culturii în care s-a dezvoltat. Sarcina celor care au tangență cu antrenamentul tinerilor fotbaliști rămâne de a optimiza și încuraja explorarea și învățarea și atunci creativitatea va înflori în mod natural, iar jucătorii inteligenți vor fi capabili să își exprime creativitatea unică atât pe terenul de joc cât și în viața cotidiană.

REFERINȚE:

1. PETRESCU, E., COJOCARI, L. Dezvoltarea creativității copiilor prin utilizarea metodelor activ-participative în educația pentru sănătate. În: *Probleme*

ale științelor socioumanistice și ale modernizării învățământului. Materialele conferinței științifice naționale cu participare internațională, 25 martie, 2022, Seria 24. Chișinău: CEP UPSC, 2022. Vol. 2, p. 137-144. ISBN 978-9975-46-651-6; ISBN 978-9975-46-653-0 (Vol. 2).

2. APOLZAN, D. *Fotbal 2010*. București: F.R.F, 1996. 432 p.
3. WEIN, H. *Developing Game Intelligence in Soccer*. September 1, 2004 Available: https://www.amazon.com/Developing-Game-Intelligence-Soccer-Horst/dp/1591640717 [Accessed: 09.06.2025].
4. BALAGUE, Guillem*. Pep Guardiola. Another Way of Winning: The Biography.* 2012. 352 p. Available: https://sobrief.com/books/pep-guardiola-2 [Accessed: 07.06.25].
5. RĂILEANU, V. Antrenamentul funcțional – parte esențială a pregătirii jucătorilor de fotbal. În: *Integrare prin cercetare și inovare*. Științe sociale, 7-8 noiembrie 2024, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2024, p. 724-730. ISBN 978-9975-62-687-3; ISBN (pdf) 978-9975-62-799-3.
6. RĂILEANU, V. Jocurile sportive în formarea deprinderilor motrice specifice fotbaliștilor. În: Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale, 9-10 noiembrie 2023, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2023, p. 577-585. ISBN 978-9975-62-688-0.
7. ХЕДЕРГОТ, К. *Новая футбольная школа*. Москва: Изд. «Физкультура и спорт», 1976. 239 с.
8. FLORENTINA, A. *Creativitatea – metode și strategii de dezvoltare a creativității, imaginației și inteligenței emoționale pentru preșcolari și elevi*, 17 mai 2024. Disponibil: https://www.vectordirect.ro/blog/inovatie-pentru-scoala/creativitatea-metode-si-strategii-de-dezvoltare-a-creativitatii-imaginatiei-si-inteligentei-emotionale-pentru-prescolari-si-elevi/ [Accesat: 10.06.2025].
9. *Jocul simplu – conceptul Cruyff (1)*. Disponibil: https://coaches-ahead.ro/secretele-antrenorului/jocul-simplu-conceptul-cruyff-1/ [Accesat: 07.06.25].
10. POPESCU, A. *20 citate ale lui Diego Maradona care vor rămâne în legendă! Geniul Argentinei a cucerit omenirea prin vorbele simple și pline de sinceritate*. Disponibil: https://www.prosport.ro/fotbal-extern/campionate-externe/top-20-citate-ale-lui-diego-maradona-care-vor-ramane-in-legendatop-20-citate-ale-lui-diego-maradona-care-vor-ramane-in-legenda-geniul-argentinei-a-cucerit-omenirea-prin-vorbele-sale-simple-si-pline-de-19151536 [Accesat 07.06.2025].

PROGRESE RECENTE ÎN INTERVENȚIA KINETOTERAPEUTICĂ POSTCHIRURGICALĂ A GENUNCHIULUI TRATAT CONSERVATOR: NOI PARADIGME DE RECUPERARE

RECENT ADVANCEMENTS IN POSTSURGICAL PHYSIOTHERAPY INTERVENTION OF THE CONSERVATIVELY TREATED KNEE: NEW RECOVERY PARADIGMS

CZU: 615.825:617.583:796.035 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.124**

Felicia RUSNAC
ORCID: 0009-0007-0315-9817
E-mail: felicia.rusnac2020@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Eugeniu AGAPII
ORCID: 0000-0001-6056-0032
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The postoperative rehabilitation of the conservatively treated knee involves a carefully structured physiotherapeutic plan, aimed at restoring muscular balance, optimizing joint stability, and reestablishing neuromotor control. In recent decades, interventions based on progressive therapeutic exercises, neuroproprioceptive facilitation, myofascial techniques, and stabilization training have demonstrated increased effectiveness in accelerating recovery and preventing relapses. The personalization of the physiotherapy program, according to the type of surgical intervention, the stage of tissue healing, and the patient's functional objectives, represents a central element in achieving optimal outcomes. This article analyzes the most recent innovative approaches used in postoperative physiotherapy for the conservatively treated knee, focusing on the integration of modern techniques, progress monitoring, and individualized adaptation of the therapeutic plan.*

Keywords: *conservative intervention, knee, neuromotor control, neuroproprioceptive techniques, physiotherapy.*

INTRODUCERE

Afecțiunile genunchiului reprezintă o problemă frecventă în practica medicală și kinetoterapeutică, afectând semnificativ funcționalitatea și calitatea vieții pacienților. În contextul leziunilor care necesită intervenție chirurgicală urmată de tratament conservator, recuperarea funcțională devine o etapă esențială pentru restabilirea capacității

de efort, prevenirea complicațiilor și reintegrarea socio-profesională [1, p. 801-808]. Kinetoterapia postchirurgicală a cunoscut în ultimele decenii o evoluție considerabilă, beneficiind de integrarea unor concepte moderne bazate pe individualizarea programului de recuperare, utilizarea tehnicilor de facilitare neuroproprioceptivă, terapii miofasciale, antrenamente de stabilizare și tehnologii inovatoare de monitorizare a progresului funcțional.

Adaptarea intervenției la particularitățile fiecărui pacient, ținând cont de tipul de leziune, stadiul biologic de vindecare și obiectivele individuale, constituie fundamentul unei recuperări eficiente și sustenabile [2, p. 210-219, 3 p. 152-160,]. În plus, cercetările recente susțin importanța abordării interdisciplinare și a implicării active a pacientului în procesul terapeutic, elemente ce contribuie la optimizarea rezultatelor pe termen lung. Prezentul articol își propune să analizeze progresele recente în domeniul intervenției kinetoterapeutice postchirurgicale a genunchiului tratat conservator, punând accent pe noile paradigme terapeutice și pe perspectivele de dezvoltare în practica clinică.

Obiectivele articolului

1. Analiza progreselor recente în intervenția kinetoterapeutică postchirurgicală a genunchiului tratat conservator.
2. Identificarea principalelor metode și tehnici moderne utilizate în programele de recuperare funcțională: exerciții terapeutice progresive, facilitare neuroproprioceptivă, terapii miofasciale, stabilizare articulară.
3. Prezentarea tendințelor actuale privind integrarea tehnologiilor de monitorizare și evaluare a progresului în recuperarea genunchiului.

MATERIAL ȘI METODĂ

Studiul de față a fost realizat în cadrul unui program de cercetare aplicativă, desfășurat într-o clinică de recuperare medicală – CRM KINETICA, pe un eșantion de 20 de pacienți cu leziuni la nivelul genunchiului tratați chirurgical, dar gestionați ulterior prin intervenție conservatoare. Pacienții au fost incluși pe baza unui diagnostic confirmat (leziuni meniscale, ligamentare parțiale, instabilitate articulară postoperatorie), iar criteriile de excludere au vizat afecțiunile sistemice severe, complicațiile chirurgicale majore sau lipsa aderenței la programul de recuperare.

Pentru evaluarea stării funcționale s-au utilizat:

- Scala VAS pentru intensitatea durerii,
- Goniometrie pentru amplitudinea articulară,
- Testul de forță musculară manuală (MMT),
- Scala Lysholm și IKDC pentru funcția genunchiului.

Intervenția kinetoterapeutică s-a desfășurat pe o durată de 6 săptămâni și a inclus:

- exerciții terapeutice progresive (mobilizare, tonifiere, stabilizare),
- tehnici de facilitare neuroproprioceptivă,

- metode miofasciale pentru relaxare și drenaj,
- reeducare neuromotorie și exerciții de echilibru.

Datele obținute au fost analizate statistic folosind medii, deviații standard și testul t de comparație între momentele inițial și final ($p < 0,05$ fiind considerat semnificativ). Obiectivul principal a fost evaluarea eficienței programului personalizat asupra restabilirii funcției genunchiului.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

La finalul perioadei de intervenție kinetoterapeutică, s-au înregistrat îmbunătățiri semnificative la majoritatea parametrilor evaluați comparativ cu valorile inițiale. Intensitatea durerii, măsurată prin scala VAS, a scăzut în medie de la 5,8 ± 1,1 la 1,9 ± 0,7 puncte ($p < 0,001$). Amplitudinea articulară a genunchiului a prezentat o creștere semnificativă, extensia completă fiind restabilită la toți pacienții, iar flexia maximă medie a crescut de la 105° ± 8° la 132° ± 5° ($p < 0,001$).

Forța musculară a cvadricepsului, evaluată prin testul MMT, s-a îmbunătățit de la o medie de 3,5/5 la 4,7/5 ($p < 0,001$). Scorurile funcționale Lysholm și IKDC au evidențiat progrese importante: Lysholm de la 62,3 ± 10,5 la 88,6 ± 6,2 puncte, iar IKDC de la 54,7 ± 9,8 la 82,4 ± 7,1 puncte (ambele $p < 0,001$). Aceste date sunt prezentate în tabelul 1. privind evoluția parametrilor evaluați.

Pe parcursul programului de recuperare nu au fost raportate complicații sau recidive ale simptomatologiei. Evoluția pozitivă a parametrilor confirma eficiența intervenției kinetoterapeutice personalizate și adaptate etapelor de vindecare tisulară în cazul pacienților cu genunchi tratat conservator postchirurgical.

Tabelul 1. Evoluția parametrilor funcționali după intervenția kinetoterapeutică postchirurgicală

Parametru evaluat	Valori inițiale (M ± SD)	Valori finale (M ± SD)	p-value
Durerea (VAS, puncte)	5,8 ± 1,1	1,9 ± 0,7	< 0,001
Flexia genunchiului (°)	105° ± 8°	132° ± 5°	< 0,001
Extensia genunchiului	Deficit 5° ± 2°	0°	< 0,001
Forța cvadricepsului (MMT)	3,5/5	4,7/5	< 0,001
Scor Lysholm (puncte)	62,3 ± 10,5	88,6 ± 6,2	< 0,001
Scor IKDC (puncte)	54,7 ± 9,8	82,4 ± 7,1	< 0,001

M = medie; SD = abatere standard; VAS = Visual Analog Scale; MMT = Manual Muscle Testing; IKDC = International Knee Documentation Committee

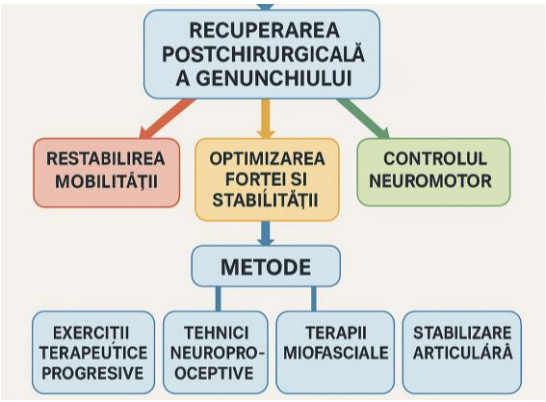

Figura 1. Etapele recuperării și metodele aplicate.

Tabelul 2. Plan standardizat de recuperare postchirurgicală a genunchiului tratat conservator

Etapa	Perioada	Obiective principale	Intervenții kinetoterapeutice
I. Faza acută	0–2 săptămâni	- Controlul durerii și edemului - Protejarea structurilor chirurgicale - Menținerea mobilității pasive	- Crioterapie și poziționare - Mobilizări pasive ușoare (extensie, flexie limitată) - Exerciții izometrice (cvadriceps, ischiogambieri) - Exerciții circulatorii - Educația pacientului privind pozițiile de protecție
II. Faza de mobilizare progresivă	2–6 săptămâni	- Creșterea progresivă a amplitudinii - Activare musculară - Începutul reeducării proprioceptive	- Mobilizări active asistate - Exerciții izotonice ușoare - Tehnici PNF - Exerciții proprioceptive pe sol stabil - Tehnici miofasciale (întinderi blânde)
III. Faza de consolidare	6–12 săptămâni	- Recuperarea completă a mobilității - Creșterea forței musculare - Stabilitate articulară optimă	- Exerciții de forță (rezistență progresivă) - Exerciții proprioceptive pe suprafețe instabile - Antrenamente de stabilizare articulară - Tehnici de control neuromotor - Terapie manuală avansată

Etapa	Perioada	Obiective principale	Intervenții kinetoterapeutice
IV. Faza de reintegrare funcțională	>12 săptămâni	- Revenirea la activități funcționale și sportive - Optimizarea gesturilor complexe	- Antrenamente de coordonare și echilibru - Exerciții pliometrice (în funcție de indicație) - Testări funcționale periodice - Corectarea eventualelor deficiențe restante

Nota bene: Planul trebuie adaptat individual în funcție de tipul intervenției chirurgicale, gradul leziunii, vârsta, nivelul de activitate și evoluția pacientului.

Metodele aplicate

- Exerciții terapeutice progresive (mobilizare activă, pasivă, stretching, izometrie, izotonie)
- Facilitare neuroproprioceptivă (PNF)
- Tehnici miofasciale și terapie manuală
- Exerciții proprioceptive și de stabilizare articulară
- Exerciții de control neuromotor
- Antrenamente cu biofeedback
- Educația pacientului și autocontrolul postural

Tabelul 3. Evoluția parametrilor funcționali pe parcursul recuperării

Parametru Evaluat	Evaluare inițială (T0)	Evaluare intermediară (T1 - 6 săpt.)	Evaluare finală (T2 - 12 săpt.)	p (T0-T2)
Durerea (VAS, puncte)	5,8 ± 1,1	3,2 ± 0,9	1,9 ± 0,7	< 0,001
Flexia genunchiului (°)	105° ± 8°	120° ± 6°	132° ± 5°	< 0,001
Extensia genunchiului	Deficit 5° ± 2°	Deficit 2° ± 1°	0°	< 0,001
Forța cvadriceps (MMT)	3,5 / 5	4,2 / 5	4,7 / 5	< 0,001
Scor Lysholm (puncte)	62,3 ± 10,5	75,4 ± 8,7	88,6 ± 6,2	< 0,001
Scor IKDC (puncte)	54,7 ± 9,8	70,1 ± 8,2	82,4 ± 7,1	< 0,001

Nota metodologică:

- T0 = înainte de începerea programului;
- T1 = evaluare la 6 săptămâni;
- T2 = evaluare finală la 12 săptămâni;
- Test statistic: t-Student pereche; semnificație $p < 0,001$.

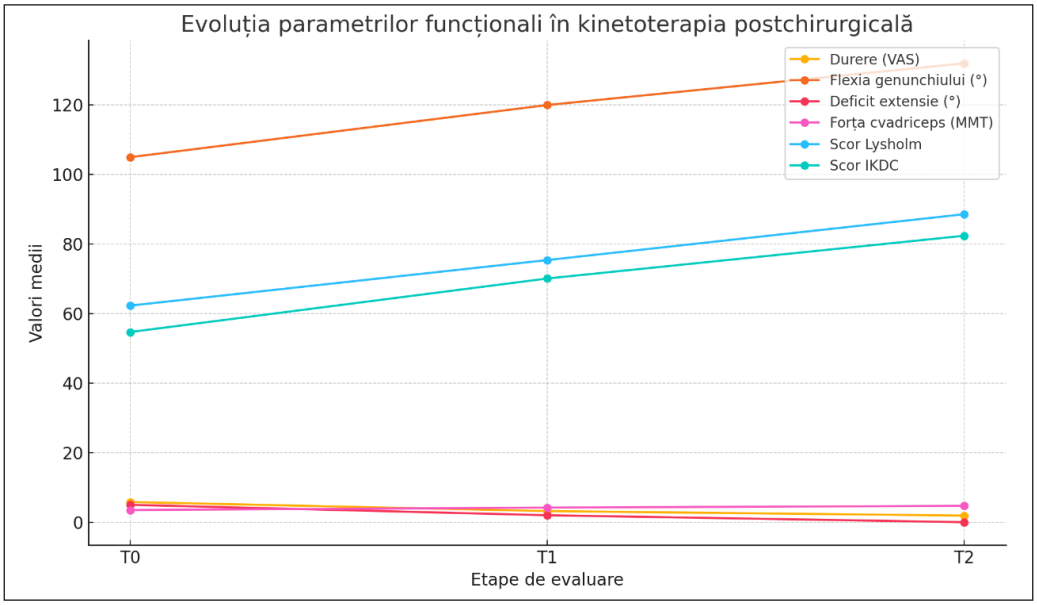

Figura 2.

Discuții și interpretarea rezultatelor

Rezultatele obținute în cadrul studiului susțin eficiența aplicării unui program kinetoterapeutic standardizat și etapizat în recuperarea postchirurgicală a genunchiului tratat conservator. Scăderea semnificativă a durerii, măsurată prin scala VAS, reflectă impactul pozitiv al intervențiilor timpurii asupra procesului inflamator și a reducerii tensiunilor musculare periarticulare, efecte susținute de aplicarea precoce a tehnicilor miofasciale și izometrice.

Recuperarea progresivă a amplitudinii de mișcare a genunchiului, evidențiată prin creșterea flexiei de la 105° la 132°, demonstrează eficiența mobilizărilor active și pasive asistate, asociate cu exerciții controlate de stretching și facilitare neuroproprioceptivă (PNF). De asemenea, restabilirea extensiei complete este esențială pentru normalizarea mersului și prevenirea dezechilibrelor compensatorii la nivelul lanțului kinetic inferior.

Creșterea forței musculare, cuantificată prin testarea MMT, subliniază importanța integrării exercițiilor de forță progresivă și stabilizare articulară, care contribuie la optimizarea suportului biomecanic al genunchiului în sarcinile funcționale [4, p. 23-32, 5, p.

66-74]. În mod special, antrenamentele proprioceptive pe suprafețe instabile au avut un rol important în îmbunătățirea controlului neuromotor și stabilității articulare.

Progresele semnificative înregistrate la scorurile Lysholm și IKDC confirmă recuperarea funcțională globală a pacienților, facilitând reintegrarea lor socio-profesională și reducând riscul recidivelor. Comparativ cu literatura de specialitate, rezultatele sunt în concordanță cu studiile recente care susțin aplicarea protocoalelor personalizate de kinetoterapie, centrate pe adaptarea etapizată la procesele biologice de vindecare [6, p. 101-110; 7, 8, p. 45-55].

Absența complicațiilor și complianța ridicată a pacienților indică faptul că protocoalele aplicate au fost bine tolerate și adaptate corespunzător nivelului de recuperare al fiecărui pacient.

CONCLUZII

Rezultatele studiului confirmă eficiența intervenției kinetoterapeutice postchirurgicale etapizate în recuperarea genunchiului tratat conservator. Aplicarea unui program personalizat, structurat progresiv, care integrează exerciții terapeutice, facilitare neuroproprioceptivă, tehnici miofasciale și antrenamente de stabilizare, a condus la îmbunătățiri semnificative ale parametrilor funcționali: reducerea durerii, creșterea mobilității articulare, fortificarea musculaturii și optimizarea controlului neuromotor.

Abordarea etapizată a permis adaptarea intervenției la procesele biologice de vindecare și la particularitățile fiecărui pacient, minimizând riscul complicațiilor și asigurând o recuperare eficientă. Integrarea tehnologiilor moderne de monitorizare a progresului și evaluare funcțională a susținut individualizarea planului terapeutic și a facilitat ajustările permanente ale programului de recuperare.

Pe baza acestor date, recomandăm utilizarea protocoalelor personalizate, multidimensionale, în cadrul recuperării postchirurgicale a genunchiului tratat conservator, evidențiind importanța colaborării interdisciplinare și a implicării active a pacientului în întregul proces terapeutic.

REFERINȚE:

1. KIM, S. H., LEE, J. Y. Effects of individualized rehabilitation programs on functional outcomes after knee surgery. In: *Journal of Physical Therapy Science.* 2021, vol. 33, nr. 10, p. 801-808.
2. MÜLLER, M., SCHMIDT, K. Postoperative knee rehabilitation: Integrating technology-assisted biofeedback for optimizing functional recovery. In: *Journal of Clinical Physiotherapy.* 2023, vol. 42, nr. 3, p. 210-219.
3. WANG, Q., ZHAO, F. Comparative outcomes of conservative versus surgical interventions combined with physiotherapy for knee joint disorders. In: *International Journal of Rehabilitation Research.* 2022, vol. 45, nr. 2, p. 152-160.

4. PETRESCU, A., IONESCU, D. Kinetoterapie postchirurgicală a genunchiului: Progrese recente și aplicații practice. In: *Revista Română de Kinetoterapie.* 2024, vol. 30, nr. 1, p. 23-32.
5. POPA, M., STAN, R. Evaluarea controlului neuromotor în recuperarea postoperatorie a genunchiului. In: *Terapia Fizică Modernă.* 2023, vol. 15, nr. 4, p. 66-74.
6. SMITH, J., TAYLOR, A. Advances in physiotherapy protocols following knee surgery: A systematic review. In: *Journal of Orthopaedic Rehabilitation.* 2022, vol. 34, nr. 2, p. 101-110.
7. CHEN, L., WU, H. Neuroproprioceptive facilitation in conservative knee rehabilitation: Emerging approaches. In: *Physiotherapy Research International.* 2023, vol. 28, nr. 1, e1978.
8. MARTÍNEZ, D., GARCÍA, P., ALVAREZ, R. Multimodal physical therapy after knee surgery: The role of proprioceptive training and myofascial release. In: *Clinical Rehabilitation.* 2024, vol. 38, nr. 1, p. 45-55.

INTEGRAREA MODULARĂ A JOCULUI DE BASCHET ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR: EVALUAREA COMPETENȚELOR TEORETICE ȘI MOTRICE ALE STUDENȚILOR

MODULAR INTEGRATION OF THE GAME OF BASKETBALL IN HIGHER EDUCATION: ASSESSMENT OF STUDENTS' THEORETICAL AND MOTOR SKILLS

CZU: 796.323.2:378.037.1:796.4 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.125**

Corneliu RUSU
ORCID: 0009-0004-7228-9189
E-mail: corneliu.rusu@usm.md
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Nicolae BRAGARENCO
ORCID: 0000-0003-1994-6317
E-mail: nicolae.bragarenco@usm.md
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *The study proposes an analysis of the integration of the «Basketball» module in the applied curriculum of the discipline «Physical Education» in higher education, with a focus on the formation of students' theoretical and motor skills. The pedagogical approach was structured according to a modular logic, organizing the contents in coherent thematic blocks, meant to ensure an efficient didactic progression. The methodology combined theoretical training (related to regulation, tactics and strategy) with the practical application of specific motor skills, through the use of active teaching methods and a differentiated functional assessment. The results of the applied tests showed a thorough assimilation of the theoretical contents and an adequate level of development of motor skills, reflected by a success rate between 92% and 96%. The conclusions highlight the efficiency of the modular model in stimulating active participation, in the integrated development of competences and in increasing the interest in motor activity in the university context.*

Keywords: *basketball, physical education, higher education, modular teaching.*

INTRODUCERE

Reforma educației fizice în învățământul superior a generat un nou cadru de proiectare curriculară, în care accentul se deplasează de la activități de mișcare cu caracter general, spre dezvoltarea unor competențe integrate: motrice, cognitive și sociale,

în contextul unor module aplicative coerente și diferențiate. În cadrul Universității de Stat din Moldova (USM), aceste transformări s-au concretizat prin implementarea unui model modular al disciplinei „Educație fizică și sport", bazat pe o viziune formativă și progresivă [7, p. 181].

Conform literaturii de specialitate, educația fizică universitară trebuie reconceptualizată ca disciplină cu funcții formative, informaționale, metodologice și sociale, capabilă să contribuie la formarea holistică a studentului nu doar prin mișcare, ci și prin învățare activă, gândire strategică și reflecție critică [4, p. 6]. În această optică, modulele universitare, inclusiv cel de *Baschet,* trebuie să includă dimensiuni teoretice și practice clar delimitate, în care cunoștințele despre joc, reguli, tactici și strategie sunt valorizate alături de deprinderile motrice [6, p. 143].

Sondajele realizate în rândul studenților USM confirmă faptul că nevoia de mișcare și dorința de participare activă la lecțiile de educație fizică sunt strâns corelate cu structura atractivă și aplicativă a conținuturilor propuse [1, p. 104]. Astfel, integrarea baschetului în curriculumul de educație fizică răspunde cerințelor studenților, oferind un context adecvat pentru dezvoltarea rezistenței, a capacităților coordinative, a spiritului de echipă, dar și a responsabilității tactice.

Un alt element de actualitate constă în eficiența dovedită a modularizării procesului de predare-evaluare, care permite adaptarea conținuturilor la nivelul și profilul grupului țintă, precum și evaluarea diferențiată a progresului individual [3, p. 20]. Aplicarea acestui model la alte module sportive (ex. *Badminton*) a demonstrat că demersurile metodologice bine structurate, bazate pe alternanța teorie-practică și evaluarea funcțională, pot crește implicarea studenților și eficiența formativă a lecției [5, p. 478].

În această paradigmă curriculară, evaluarea nu mai este percepută ca un act terminal de notare, ci ca proces activ de învățare și valorizare a competențelor, în care dimensiunea teoretică este pusă în dialog cu cea motrică [2, p. 144]. Evaluarea combinată devine, astfel, un instrument obiectiv pentru măsurarea progresului, pentru ghidarea reflecției asupra propriei performanțe și pentru calibrarea intervențiilor didactice.

Conceptele curriculare dezvoltate la USM subliniază că strategie didactică eficientă presupune nu doar organizarea conținuturilor în module, ci și formularea unor obiective de învățare clar definite, cu indicatori de performanță cuantificabili, corelați cu nevoile reale ale studenților [6, p. 199]. În această direcție, studiul prezent valorifică modulele de educație fizică nu doar ca platforme de aplicare a mijloacelor sportive, ci ca medii formative complete.

În concluzie, evaluarea competențelor teoretice și motrice ale studenților în cadrul modulului „Baschet" răspunde unei problematici actuale și relevante, atât din perspectiva reformei educației fizice universitare, cât și a nevoilor reale ale populației studențești. Această temă se aliniază direcțiilor strategice ale USM, punând accent pe formarea integrată, adaptarea evaluării la context și validarea curriculară a sporturilor cu valențe formative ridicate [7, p. 183].

Scopul lucrării Scopul cercetării constă în evaluarea eficienței metodologiei de predare modulară aplicate în cadrul modulului „Baschet” în învățământul superior, prin analizarea nivelului de formare a competențelor teoretice și motrice ale studenților.

Obiectivele cercetării

1. Analiza structurii și aplicabilității metodei de predare modulară în cadrul lecțiilor de educație fizică, cu accent pe echilibrul dintre instruirea teoretică și aplicarea practică.
2. Determinarea nivelului de formare a competențelor teoretice și motrice ale studenților prin aplicarea unor instrumente de evaluare diferențiate (teste teoretice și probe motrice specifice baschetului).
3. Identificarea relațiilor dintre performanțele cognitive și cele motrice, în vederea formulării unor sugestii metodologice de optimizare a procesului de instruire și evaluare în cadrul modulelor sportive universitare.

MATERIAL ȘI METODĂ

Predarea jocurilor sportive, inclusiv a baschetului, în învățământul superior se realizează printr-o structurare modulară a conținutului, care urmărește dezvoltarea integrată a competențelor motrice, cognitive și sociale ale studenților. Modulul „Baschet” este conceput ca un sistem pedagogic coerent, având o logică internă clară, care sprijină formarea completă a studentului printr-o combinație echilibrată de instruire teoretică și aplicare practică. Această abordare este fundamentată pe necesitatea reconceptualizării educației fizice universitare ca disciplină formativă, în care sportul este un mijloc de dezvoltare a gândirii strategice, a colaborării și a responsabilității individuale și de grup.

Metodologia propusă pentru modulul „Baschet” se bazează pe principiul „predării pe algoritmi”, care presupune o planificare riguroasă a lecțiilor într-o succesiune logică de teme. Acestea sunt grupate în blocuri tematice, fiecare desfășurat pe durata a două ore academice, care acoperă: deprinderile tehnice de bază (dribling, pasă, aruncare), elementele de tactică individuală și colectivă, precum și integrarea acestora în jocuri aplicative cu sarcini progresive.

Învățarea are loc în etape: înțelegerea tehnicii prin explicație și demonstrație, consolidarea prin exersare dirijată și aplicarea în contexte semidirijate sau libere de joc. Acest parcurs facilitează internalizarea conținuturilor, dezvoltarea automatismei motrice și transferul în situații reale de joc. Fiecare lecție este concepută ca un demers didactic complet și coerent, structurat în patru etape: prezentarea teoretică a temei (inclusiv prin suport vizual și aplicații interactive), demonstrarea de către cadru didactic sau colegi avansați, aplicarea motrică prin exerciții individuale și colective, evaluarea continuă, însoțită de feedback imediat și corectiv.

În acest context, metodele de predare utilizate sunt variate, activ-participative și adaptate la particularitățile grupului de studenți. Se folosesc: exercițiul programat,

învățarea prin descoperire, metoda problematizării, modelul colaborativ, jocul aplicativ și simulările tactice. Aceste metode stimulează nu doar implicarea fizică, ci și gândirea logică, capacitatea de analiză și luarea deciziilor în timp real, competențe esențiale pentru performanța în sporturile de echipă.

Evaluarea performanței studenților este gândită ca un proces complex, integrativ și formativ. Aceasta cuprinde: componenta teoretică, realizată prin teste scrise sau orale (cu întrebări privind regulamentul, tactica, siguranța și strategia jocului), componenta practică, evaluată printr-o baterie de probe standardizate (ex: dribling cu schimbări de direcție printre jaloane, pasă la țintă, aruncare la coș din poziții variate, joc aplicativ în echipă). Scopul acestei evaluări este dublu: atât cuantificarea nivelului de performanță, cât și sprijinirea reflecției asupra propriei evoluții și ajustarea metodelor de instruire. Evaluarea continuă permite monitorizarea progresului individual și optimizarea intervențiilor pedagogice în funcție de nevoile identificate.

Un element definitoriu al acestei metodologii îl constituie flexibilitatea curriculară, care permite adaptarea conținuturilor și a sarcinilor de lucru în funcție de particularitățile grupului: nivel de pregătire, capacități fizice, motivație, stil de învățare. Astfel, lecțiile pot fi adaptate dinamic, în funcție de ritmul de învățare al studenților, menținând un echilibru între exigențele academice și atractivitatea activităților. Se încurajează învățarea colaborativă, lucrul în echipă, asumarea de roluri (căpitan, arbitru, organizator), precum și feedbackul între colegi – toate acestea contribuind la o învățare activă și responsabilizantă.

Integrarea metodologică a jocului de baschet în cadrul disciplinei „Educație fizică și sport" devine, astfel, un cadru formativ complex, în care dezvoltarea motrică este susținută de achiziții teoretice solide, iar experiențele de joc sunt completate de reflecție, învățare activă și colaborare. Această abordare modernă, centrată pe competențe și adaptabilitate, contribuie la eficientizarea procesului de instruire și la formarea unui profil de student activ, implicat și responsabil.

REZULTATE OBȚINUTE ȘI DISCUȚII

Implementarea evaluării competențelor în cadrul modulului „Baschet" a fost realizată prin aplicarea a două testări distincte**:** Testarea 1**,** orientată pe verificarea cunoștințelor teoretice (regulament, tactici, elemente de joc), și Testarea 2**,** focalizată pe abilitățile motrice specifice (dribling cu ocolirea jaloanelor și aruncarea la coș din deplasare). Suplimentar, a fost cuantificată implicarea individuală în activitățile modulului (Tabelul 1).

Analiza datelor obținute relevă următoarele aspecte (Tabelul 1 și Figura 1):

- Participarea generală a fost ridicată, marea majoritate a studenților fiind evaluați și declarați „admis", ceea ce sugerează o implicare satisfăcătoare în procesul didactic.
- La Testarea 1, scorurile au variat între 5 și 10, cu o concentrație evidentă în intervalul 8–10, ceea ce denotă o bună înțelegere a conținuturilor teoretice. Se poate aprecia că materialele explicative și strategiile de predare utilizate au facilitat asimilarea informațiilor esențiale despre jocul de baschet.

Tabelul 1. Centralizator al evaluării la modulul baschet (5 grupe academice)

Grupa academică	Testarea 1 (Cunoștințe)	Testarea 2 (Motricitate)	% Reușită
BA2303ru	8.28	7.85	95.65
FB2303ru	8.6	7.9	95.83
MK2301	9.0	8.4	96.15
MK2302	8.5	7.7	92.0
MK2303	8.7	8.2	95.45

- În Testarea 2, notele au variat tot între 5 și 10, însă cu o ușoară scădere față de prima testare, ceea ce sugerează existența unor dificultăți motrice la unii studenți în aplicarea practică a elementelor tehnice. În special, se observă că majoritatea notelor sub 7 apar în această secțiune, indicând o zonă de intervenție pedagogică viitoare.

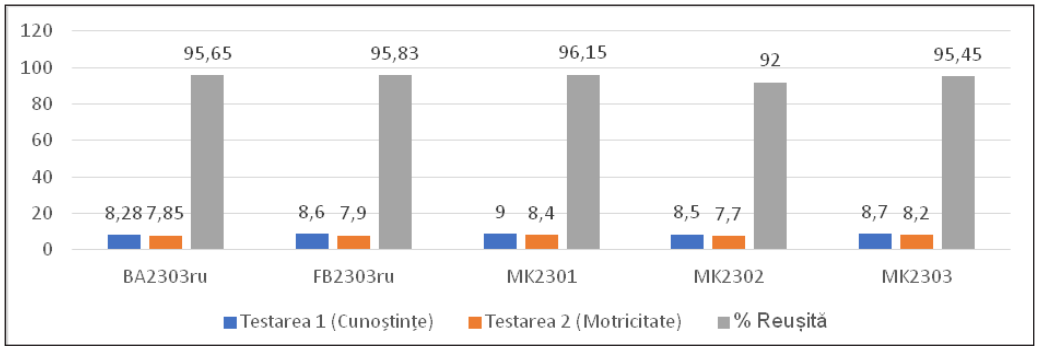

Figura 1. Analiza datelor privind reușita studenților în practicarea modulului Baschet

- Media generală a evaluărilor curente s-a situat în general între 7,0 și 9,5, iar scorurile pentru lucrul individual au fost în majoritate de 8 sau mai mult, reflectând o bună participare la activitățile modulului, fie în format organizat, fie în formă autonomă.

Aceste date indică faptul că predarea modulară a fost eficientă în integrarea atât a conținuturilor cognitive, cât și a celor motrice, cu un grad ridicat de reușită în rândul studenților. Diferențele între scorurile testărilor teoretice și cele motrice confirmă necesitatea ajustării ponderii alocate pregătirii practice, precum și a individualizării exercițiilor pentru studenții cu dificultăți motrice.

CONCLUZII

Predarea modulară a dovedit eficiență sporită în formarea integrată a studenților, permițând o abordare echilibrată între dimensiunea teoretică și cea motrică. Rezultatele obținute confirmă faptul că organizarea conținutului educațional în module clar struc-

turate, cu obiective și evaluări bine definite, contribuie semnificativ la îmbunătățirea performanțelor și la implicarea activă a studenților.

Evaluarea combinată – cognitivă și motrică – s-a dovedit un instrument valoros pentru măsurarea progresului studenților și pentru calibrarea intervențiilor didactice. Scorurile ridicate la testarea teoretică indică o bună asimilare a cunoștințelor, în timp ce testarea motrică relevă aspecte ce pot fi îmbunătățite prin adaptarea conținuturilor la nivelul individual de pregătire.

Diferențele observate între performanțele cognitive și cele motrice evidențiază necesitatea consolidării instruirii practice prin exerciții diferențiate, feedback imediat și învățare colaborativă. Ajustarea intensității și complexității exercițiilor la particularitățile fiecărui grup poate conduce la o reducere a decalajului între aceste două dimensiuni ale competenței.

Procentul ridicat de studenți admiși (92–96%) indică o reușită semnificativă a demersului metodologic aplicat, dar și o motivație crescută a participanților, susținută de structura atractivă și aplicativă a modulului. Integrarea jocului de baschet în curriculumul universitar corespunde intereselor și nevoilor exprimate de studenți, așa cum reiese din studiile anterioare.

Curriculumul modular al USM oferă un cadru didactic favorabil valorizării sporturilor collective

REFERINȚE:

1. BRAGARENCO, Nicolae, SALCOCI, Andrei, GOJAN, Vasile, SMIRNOVA, Natalia. Studiu (sondaj) privind satisfacerea necesităților de mișcare ale studenților Universității de Stat din Moldova prin intermediul lecției de educație fizică și activităților sportive. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației), 2022, nr. 5(155), pp. 101-108. ISSN 1857-2103. DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.6619315.
2. BRAGARENCO, Nicolae. Conceptul curriculumului la disciplina „educație fizică și sport" în Universitatea de stat din Moldova. În: Integrare prin cercetare și inovare.: Științe ale educației, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universității de Stat din Moldova, 2022, SE, pp. 198-200. ISBN 978-9975-62-471-8.
3. BRAGARENCO, Nicolae. The efficiency of modularization in physical education discipline within higher education institutions. În: Sport. Olimpism. Sănătate, Ed. Ediția a VIII-a, 28-30 septembrie 2023, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: «VALINEX» SRL, 2023, Ediția 8, pp. 19-21. ISBN 978-9975-68-531-3. DOI: https://doi.org/10.52449/soh23.
4. BRAGARENCO, Nicolae, CIORBĂ, Constantin, GUȚU, Vladimir. Reconceptualisation of physical education discipline in higher education institutions. In: Annals of «Dunarea de Jos» University of Galati. Fascicle XV, Physical Edu-

cation and Sport Management , 2023, vol. 1, pp. 5-16. ISSN 2784-2495. DOI: https://doi.org/10.35219/efms.2023.2.02.

5. BRAGARENCO, Nicolae. Demersuri metodologice de predare a modulului badminton în cadrul disciplinei educație fizică din Universitatea de Stat din Moldova. În: Integrare prin cercetare și inovare.: Ştiinţe sociale, 9-10 noiembrie 2023, Chișinău. Chișinău, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al Universităţii de Stat din Moldova, 2023, SS, pp. 476-482. ISBN 978-9975-62-688-0.
6. UDROIU, Marian, BRAGARENCO, Nicolae. Knowledge in the structure of curricular modules in the discipline university physical education: formative functions. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe ale Educației), 2024, nr. 5(175), pp. 142-147. ISSN 1857-2103. DOI: https://doi.org/10.59295/sum5(175)2024_19.
7. BRAGARENCO, Nicolae. Strategy for the development of physical education within the framework of Moldova State University. În: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Ştiinţe ale Educației), 2025, nr. 5(185), pp. 180-185. ISSN 1857-2103. DOI: https://doi.org/10.59295/sum5(185)2025_22.

PARTICULARITĂȚILE PREGĂTIRII TACTICE A PORTARULUI ÎN CONTEXTUL CERINȚELOR MODERNE ALE JOCULUI (U 13-14)

PARTICULARITIES OF THE GOALKEEPER'S TACTICAL TRAINING IN THE CONTEXT OF MODERN GAME DEMANDS (U 13-14)

CZU: 796.332.015.136:796.056.222-053.2 https://doi.org/10.59295/spd2025s.126

Serghei SÎRGHI
ORCID: 0000-0001-7528-2442
E-mail: sergiu.sirghi@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Ion CARP
ORCID: 0000-0002-2031-343X
E-mail: ioncarp6351@yahoo.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The role of the goalkeeper in modern football has evolved significantly, requiring not only technical proficiency but also high-level tactical understanding. This study aimed to optimize the tactical training of goalkeepers aged 13–14 during the pre-competition period, in line with the demands of contemporary European football methodology. Ten goalkeepers were included in an experimental training program over 8 weeks, focusing on decision-making, positioning, anticipation, and build-up play. A combination of tactical drills, small-sided games, video analysis, and GPS-based monitoring was employed. Pre- and post-intervention assessments were conducted using standardized situational simulations and video-coded decision analysis. The results showed significant improvements: correct tactical decisions increased from 68% to 85%, and positioning accuracy rose from 70% to 88%. Anticipation and initiating play from the back also improved markedly. These findings support the inclusion of tactical-specific exercises and performance feedback in goalkeeper training from early adolescence. The integration of modern technology and European training models proved effective in developing young goalkeepers' tactical performance, with implications for long-term athlete development.*

Keywords: *football, juniors, goalkeeper, tactical training.*

INTRODUCERE

Rolul portarului s-a schimbat radical în fotbalul modern: după introducerea „regulii pasei înapoi" (1992), portarul a trebuit să devină practic un jucător de câmp suplimentar, responsabil cu inițierea fazelor de atac. În acest sens, studiile actuale evidențiază că „portarul modern joacă un rol tactic fundamental la baza echipei", iar acțiunile sale în

posesie pot schimba întreg stilul de joc al echipei. Astfel, portarii de astăzi trebuie să efectueze pase precise (scurte și lungi) și să acționeze cu intenție tactică în orice moment al jocului [1,2].

În literatura de specialitate se subliniază că pregătirea tehnico-tactică a portarului trebuie să integreze în mod unitar exercițiile de mișcare specifice postului (plonjoane, prinderi, sărituri) cu cele de strategie și decizie tactică (poziționarea, anticiparea și distribuția mingii). Această pregătire integrată este considerată esențială atât pentru performanța la nivel înalt, cât și pentru dezvoltarea sportivă a portarilor tineri. Cercetări recente indică faptul că exercițiile care îmbină simultan tehnica și tactica contribuie semnificativ la formarea abilităților necesare portarului de astăzi [3,4]. În plus, autoritățile fotbalistice europene și naționale insistă pe instruirea tactică a portarilor încă din juniorat. De exemplu, Şcoala Federală de Antrenori din Moldova include în curricula de formare a antrenorilor de portari module specifice precum „Tactica portarului" și „Analiza situațiilor de joc". Aceste teme sunt exersate practic prin jocuri tactice ofensive și defensive pe teren, relevând recunoașterea oficială a importanței dezvoltării tactice la nivel juniori. Astfel, chiar la vârsta 13-14 ani, portarii trebuie familiarizați cu situații concrete de joc care să le testeze deciziile și plasamentul. Prezentul studiu își propune să evalueze și să valorifice aceste particularități în pregătirea tactică precompetitivă a portarilor juniori [5,6].

MATERIAL ȘI METODĂ

Studiul a implicat un lot experimental de 10 portari de 13–14 ani, selecționați din echipe competitive de juniori din cadrul FC Zimbru și Școala Sportivă Specializată de Fotbal Nr 2 Chișinău. Intervenția s-a desfășurat pe durata a circa 2 luni (perioada precompetițională), cu trei antrenamente săptămânal axate pe sarcini tactice specifice postului de portar. Fiecare ședință a cuprins exerciții de poziționare în diverse scenarii de joc (jocuri mici 4×4, 6×6 etc.), exerciții de anticipare a acțiunilor adversarului și scenarii de construcție a fazei de atac pornind de la portar. S-au variat dimensiunile terenului în jocurile mici pentru a explora impactul acestui factor: pe suprafețe mai mari portarii s-au concentrat pe extinderea acoperirii spațiale, iar pe suprafețe mai mici pe acțiuni rapide și intense – așa cum sugerează literatura de specialitate. Structura antrenamentelor a fost inspirată din metodologia jucată de școlile europene, inclusiv din recomandările recente privind folosirea small-sided games pentru antrenarea integrată a aspectelor tactice la portari [7,8,9].

Evaluarea performanței tactice s-a realizat prin teste pre- și post-intervenție. Portarii au fost supuși unor situații simulate de joc și partide amicale cu analiză video detaliată. Conform ghidurilor UEFA, analiza video este „o sarcină vitală" în pregătirea portarului, permițând descompunerea fazelor de joc și corectarea deciziilor [10]. Prin urmare, fiecare intervenție a fost înregistrată și analizată pe înregistrări video, pentru a contabiliza procentul de decizii tactice corecte (alegerea momentului de ieșire la minge, plasamentul la loviturile de la colț etc.), precum și promptitudinea și precizia paselor portarului. În

paralel, am utilizat sisteme GPS portabile pentru a cuantifica încărcarea fizică a portarilor – măsurând viteza de reacție și distanțele parcurse în timpul exercițiilor. Tehnologia GPS oferă o înțelegere detaliată a profilului de efort al fiecărui portar, furnizând date obiective despre viteza de acțiune și distanțele acoperite.

Datele au fost prelucrate statistic, comparând mediile scorurilor tactice (decizii corecte, anticipare, poziționare, inițierea fazelor de construcție) înainte și după programul de pregătire. S-a aplicat testul *t* pentru eșantioane pereche, precum și analize descriptive. Informațiile obținute au fost discutate raportat la literatura existentă și practicile metodologice europene de antrenament al portarilor.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Analiza comparativă a scorurilor medii obținute de portari la testele pre- și post-intervenție (*Tabelul 1*) evidențiază progrese semnificative în toate cele patru dimensiuni tactice evaluate. Cel mai important avans a fost observat în procentajul deciziilor tactice corecte, care a crescut de la o medie de 68% în etapa inițială la 85% după finalizarea programului de antrenament. Această îmbunătățire sugerează consolidarea capacității portarilor de a lua decizii adecvate în situații de joc presante, în special în fazele de apărare rapidă sau la declanșarea contraatacului.

Tabelul 1. Compararea medie a scorurilor performanței tactice la portari, înainte și după intervenție

Nr	Indicator tactic	Pre-test (%)	Post-test (%)
1	Decizii tactice corecte	68	85
2	Plasament și orientare corectă	70	88
3	Anticipare acțiuni de atac/defensiv	65	80
4	Inițiere faze de construcție	60	78

În ceea ce privește plasamentul și orientarea corectă, creșterea de la 70% la 88% reflectă o adaptare mai eficientă la contextul pozițional al adversarului și al mingii. Acest progres este esențial în vederea reducerii riscului de gol și optimizării reacțiilor defensive, demonstrând efectul pozitiv al exercițiilor tactice repetitive și al feedback-ului video oferit sportivilor.

De asemenea, capacitatea de anticipare a acțiunilor adversarului s-a îmbunătățit cu 15 procente (de la 65% la 80%), fapt ce confirmă dezvoltarea percepției de joc și a vitezei de reacție cognitivă. Acest aspect este în deplin acord cu concluziile literaturii de specialitate, conform cărora anticiparea joacă un rol decisiv în intervențiile reușite ale portarului, în special în duelurile unu-la-unu și la intercepții.

În ceea ce privește inițierea fazelor de construcție, scorul a crescut de la 60% la 78%, ceea ce indică o capacitate îmbunătățită de a contribui activ la organizarea ofen-

sivă a echipei. Această dimensiune tactică este considerată crucială în fotbalul modern, unde portarul are frecvent rol de „prim pasator” și contribuie la depășirea primei linii de presing a adversarului. Rezultatele obținute în acest indicator sunt relevante pentru susținerea ipotezei conform căreia antrenamentele cu scenarii de construcție și jocuri mici contribuie la dezvoltarea gândirii strategice și tehnicii de pasare la portari.

Toate aceste îmbunătățiri au fost statistic semnificative ($p < 0.05$), confirmând eficiența intervenției aplicate. În ansamblu, datele susțin validitatea unei abordări metodice tactico-cognitive în pregătirea portarilor de 13–14 ani, integrând simultan analiza situațională, decizia strategică și execuția tehnică în context realist de joc.

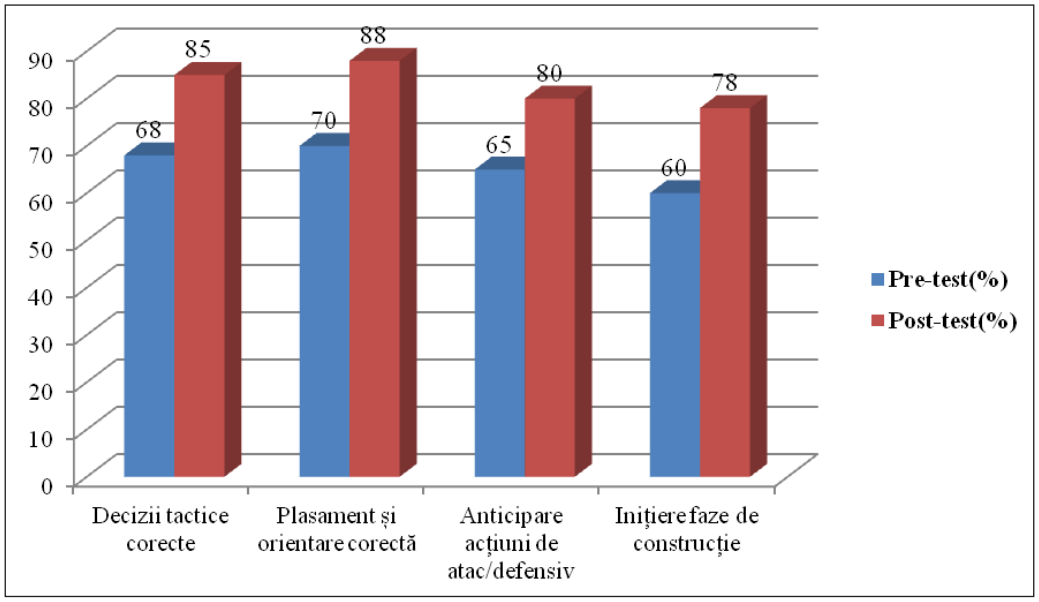

Figura 1. Prezentarea comparativă a datelor de la pre-test și post-test (%)

În analiza rezultatelor, se evidențiază câteva aspecte cheie. În primul rând, îmbunătățirea deciziilor tactice indică faptul că exercițiile de joc cu factor decizional (de exemplu, situații de 1-la-1, presing dirijat) și studiul video au consolidat abilitatea portarilor de a lua decizia adecvată în situații concrete. Aceasta susține concluziile antrenorilor UEFA conform cărora feedback-ul vizual îi ajută pe portari să înțeleagă și să corecteze rapid greșelile tactice [10]. În al doilea rând, creșterea capacității de plasament și anticipare sugerează că s-au dezvoltat și componente cognitive: portarii au învățat să citească mai bine jocul și să ocupe poziții optime la evenimente ofensive. Nu în ultimul rând, sporirea indicatorilor de inițiere a construcției (precizia și frecvența transmiterilor de la portari) reflectă consolidarea jocului cu mingea la picior – un trend cerut de antrenorii moderni, conform practicii de la cluburile de top (așa cum arată și experiența portarilor de elită) [2].

În consecință, în pregătirea noastră tactică am observat că exercițiile pe teren mai mare au stimulat explorarea spațiului de către portari (sprijinind tactic fazele de construcție), pe când jocurile pe suprafețe restrânse au amplificat intensitatea și numărul de intervenții rapide, pregătind sportivii pentru solicitări fizice ridicate. Aceste constatări sunt în acord cu concluziile din literatura de specialitate, potrivit cărora „jocurile mici permit antrenarea integrată a componentelor tehnice, tactice și fizice" ale portarului. Practic, programul tactic aplicat a creat un mediu competițional simulat, unde portarii au exersat plasamentul, anticiparea și distribuția în condiții de joc realiste, confirmând eficiența abordării metodologice.

CONCLUZII

În baza datelor obținute, se poate concluziona că un program sistematic de pregătire tactică pentru portari (adaptat nivelului de vârstă 13–14 ani, perioada precompetițională) generează îmbunătățiri semnificative ale performanței în joc. Antrenamentele axate pe decizii tactice, combinate cu analiza video și feedback-ul corespunzător, au ridicat semnificativ procentajul acțiunilor corecte ale portarilor, în acord cu concluziile literaturii.

Din punct de vedere practic, se recomandă integrarea exercițiilor tactice specifice în ședințele de antrenament ale portarilor juniori: scenarii de 1v1, jocuri mici cu reguli variate, exerciții de plasament la faze fixe sau lansări de contră. Utilizarea analizei video (sub forma de feedback vizual) este esențială pentru conștientizarea propriilor decizii și corectarea lor rapidă. De asemenea, instrumentele moderne (GPS, trackere de mișcare) pot fi folosite pentru dozarea încărcării fizice și obiectivarea evoluției – aceste tehnologii furnizează date precise despre viteza și distanța parcursă în timpul exercițiilor și pot fi introduse treptat în antrenamentele avansate de portar.

Pe termen lung, metoda aplicată se poate extinde și asupra altor categorii de vârstă și nivele competiționale. Limitele studiului de față (număr restrâns de portari, interval de timp relativ scurt) indică necesitatea unor cercetări ulterioare cu eșantioane mai mari și măsurători pe termen lung. Totuși, rezultatele pozitive obținute confirmă ipoteza că pregătirea tactică specifică portarului, susținută de principiile școlii europene și de tehnologia actuală, este benefică și aplicabilă în antrenamentul practic.

REFERINȚE:

1. JARA, D. J. & ORTEGA, E. et al. Physical and Tactical Demands of the Goalkeeper *in Football in Different Small-Sided Games*. Sensors, 19(16), 3605, 2019 mdpi.com
2. *Goalkeeper Coaching – An Integrated and Collaborative Approach,* First Edition UEFA Publications, 2022 editorial.uefa.com
3. Federația Moldovenească de Fotbal, FMF, 2022 https://www.fmf.md/
4. *The modern goalkeeper: football tactics explained,* Coaches' Voice , 2022. https://learning.coachesvoice.com [accesat 25.06.2025]

5. COJOCARU, V. Strategia pregătirii juniorilor pentru fotbalul de înaltă performanţă. Bucureşti: Editura AXIS MUNDI, 2000. 188 p. ISBN 973-8174-47-56-4
6. CONSTANTINESCU, D., HONCERIU, C., ENACHE, P. Fotbal teoria jocului. Iași: Editura CANTES, 2004. 141 p. ISBN 973-8173-56-6
7. BOMPA, T. Performanța în jocurile sportive teoria şi metodologia antrenamentului. Constanța: EX PONTO, 2003. 224 p. ISBN- 973-644-172-5
8. BICHESCU, A. Fotbal. Tehnica si tactica jocului. Reșița: Editura Eftimie Murgu, 2010. 184 p. ISBN: 9789731906621
9. CARP I., SÎRGHI S., CIORBĂ C. *Differentiated physical training within the framework of a yearly training cycle of young footballers specialized on the position of goalkeeper.* The Journal of Physical Education and Sport (JPES), Art # 36, pp. 270 – 275, March 30, 2018, online ISSN: 2247 - 806X, p-ISSN: 2247 - 8051, ISSN - L = 2247 – 8051.
10. ANTOHI, L., ANTOHI N. Fotbalul modern de la antrenament la joc. Iași: Editura Fundația Chemarea, 1998. 230 p. ISBN 973-9237-46-6
11. UEFA Goalkeeper Coaching. An integrated and collaborative approach, 2023 https://editorial.uefa.com/ [accesat 25.06.2025].

ABORDĂRI MODERNE ÎN SISTEMUL DE PREGĂTIRE A ÎNOTĂTORILOR

MODERN APPROACHES IN THE SWIMMERS' PREPARATION SYSTEM

CZU: 377:797.2.015.15(478) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.127**

Natalia STEPANOVA
ORCID: 0009-0006-5945-2142
E-mail: ecaterina.stepanov@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Ecaterina STEPANOV
ORCID: 0009-0008-6931-8638
E-mail: ecaterina.stepanov@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Sergiu POSTICA
Școala Sportivă Specializată de Înot și Fotbal №11, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *The fundamental aspects governing the work of sports schools comprise: the requirements of the instructional training activity, the main principles for physical, technical and sports preparation, the terms of enrollment in the sports school and promotion to the next years of training following the stages of multi-year training. Within the program of sports schools for children and juniors, the peculiarities of multiannual preparation of young athletes are revealed, this constituting a unified and uninterrupted process. The predominant orientation of the training process recommended by the years of instruction is determined in accordance with the sensory phases of development of motor skills according to the growing age. In accordance with the presented age criteria, typical training plans for the educational years, schemes of construction of annual cycles, permissible training effort volumes and methodical recommendations in planning the training process are suggested. For each stage of multi-annual training the main means of training are recommended. Means and methods of pedagogical and medical control, basic material for theoretical training, psychological training and educational process are described.*

Keywords*: sports schools, instruction models, sports preparation.*

INTRODUCERE

Perfecționarea sistemului de pregătire a rezervei sportive reprezintă principala preocupare a teoriei și metodologiei sportului în rândul juniorilor. Rata ascendentă continuă a rezultatelor sportive înregistrate la nivelul înotului internațional, scăderea constantă a vârstei deținătorilor de recorduri mondiale, limita de timp pentru trecerea unui îno-

tător de la nivelul unui începător la cel al unui sportiv capabil să concureze pe arena internațională, generează necesitatea de a identifica un sistem rațional de pregătire a tinerilor sportivi.

MATERIALE ȘI METODE

Analizând situația actuală a înotului în Republica Moldova pe parcursul ultimilor ani, constatăm o descreștere semnificativă a performanțelor și a interesului general față de acest sport.

Principalele aspecte care evidențiază această situație sunt:

- Scăderea numărului de sportivi de performanță – tot mai puțini sportivi ajung să atingă niveluri competitive internaționale.
- Reducerea numărului de sportivi calificați la competiții de anvergură – calificările la nivel european, mondial sau olimpic devin tot mai rare.
- Declinul constant al numărului de antrenori – lipsa cadrelor specializate și scăderea atractivității meseriei de antrenor limitează accesul tinerilor sportivi la pregătire de calitate.

Factori care influențează negativ situația

1. Situația economică dificilă a țării – bugetele reduse destinate sportului duc la o finanțare insuficientă a proiectelor sportive.
2. Criza energetică și demografică – migrarea populației active și declinul demografic reduc baza de selecție pentru sportivi.
3. Lipsa infrastructurii adecvate – bazinele nu sunt pregătite pentru competiții.
4. Lipsa motivației – sportivii și antrenorii sunt descurajați de lipsa perspectivei financiare și profesionale.

În Republica Moldova, volumul principal de activitate privind formarea rezervei sportive în domeniul natației revine Școlilor sportive pentru copii și juniori. Sarcinile cheie ale acestora sunt: instruirea înotului la nivel de mase, selecția pentru specializarea sportivă ulterioară, pregătirea înotătorilor de înaltă calificare pentru participarea la Campionatele Moldovei și la competiții internaționale. Soluția depinde de identificarea promptă a copiilor dotați din punct de vedere sportiv, optimizarea conținutului activității educaționale și de antrenament la diferite etape ale pregătirii multianuale, îmbunătățirea programului și a cadrului de reglementare care fundamentează activitatea grupurilor din Școlile sportive pentru copii și juniori [2]. Activitatea Școlilor sportive pentru copii și juniori în Republica Moldova este reglementată de următoarele acte normative:

- Legea nr. 110/2025 cu privire la educație fizică şi sport;
- Legea nr. 86/ 2020 cu privire la organizațiile necomerciale;
- Hotărârea Guvernului nr.1552/2002 privind aprobarea Normelor financiare pentru activitatea sportivă;
- Hotărârea Guvernului nr.31/2019 privind aprobarea Regulamentului şcolilor sportive;

- Hotărârea Guvernului nr.176/2019 cu privire la aprobarea Regulamentului de activitate a federațiilor sportive naționale.

O însemnătate deosebită în ridicarea măiestriei sportive a înotătorilor o prezintă selecţia, care se desfăşoară la etapa iniţială de antrenament, obiectivul căreia este aprecierea nivelului de dezvoltare a celor componente de pregătire fizică şi specială pentru perfecţionarea cărora a fost orientat procesul de antrenament la etapa iniţială, dar şi prognozarea succesului la etapa următoare a antrenamentului de lungă durată. În această legătură este necesară metodologia ştiinţific-argumentată a selecţiei la etapa dată de antrenament [1,4,5,6].

Este necesar să fie utilizate mai pe larg toate rezervele disponibile în pregătirea tinerilor sportivi, contribuind nu numai la pregătirea eficientă a grupurilor pentru lecțiile de antrenament în înot, dar și la compilarea caracteristicilor model, care reflectă diferitele aspecte ale condiției fizice a copiilor de diferite sexe [4,6].

În procesul de creștere și dezvoltare în organismul tinerilor sportivi se produc schimbări complexe și diverse. Este necesar să se atragă atenția asupra faptului că o condiție importantă pentru organizarea corectă a procesului de antrenament o constituie selecția adecvată a mijloacelor de pregătire, luând în considerare reacția organismului copilului la încărcătura propusă [5,6].

Scopul lucrării – studierea abordărilor moderne în activitatea școlilor sportive de înot din Republica Moldova, în special condițiile de completare a grupurilor de instruire inițială și particularitățile activității acestora.

Printre aspectele esențiale pe care este fundamentată activitatea şcolilor sportive se includ: prevederile activităţii instructive de antrenament, cerinţele principale pentru pregătirea fizică, tehnică şi sportivă, condiţiile de înscriere în şcoala sportivă şi promovarea la următorii ani de instruire a etapelor pregătirii multianuale.

În cadrul programului școlilor sportive pentru copii și juniori sunt dezvăluite caracteristicile pregătirii multianuale a tinerilor sportivi, acesta constituind un proces unic și neîntrerupt. Orientarea predominantă a procesului de antrenament recomandată pe anii de instruire este determinată în corespundere cu fazele senzitive de dezvoltare, conform vârstei în creştere, a calităţilor motrice.

În conformitate cu criteriile de vârstă prezentate, planurile tipice de instruire pe anii de instruire, schemele construirii ciclurilor anuale, sunt propuse volumele de efort de antrenament admisibile şi recomandările metodice în planificarea procesului de antrenament. Pentru fiecare etapă a pregătirii multianuale sunt recomandate principalele mijloace de antrenament. Sunt descrise mijloacele şi metodele controlului pedagogic şi medical, materialul de bază pentru pregătirea teoretică, pregătirea psihologică și a procesului educativ, practica de instructor şi de arbitraj. Este prezentată clasificarea mijloacelor şi activităţilor de refacere aplicate în cadrul instruirii.

Obiectivele de bază a şcolilor sportive:

- formarea modului sănătos de viaţă, atragerea copiilor spre practicarea sistematică a educaţiei fizice şi sportului;

- întărirea sănătăţii şi dezvoltarea fizică multilaterală (dezvoltarea aptitudinilor fizice, intelectuale şi morale);
- determinarea profesională;
- obţinerea succeselor sportive în corespundere cu capacităţile individuale ale copiilor şi adolescenţilor.

Obiectivele activităţii şcolilor sportive diferă în dependenţă de etapa de pregătire. Transferul elevilor în grupa pentru următorul an de studii se efectuează în baza hotărârii consiliului antrenorilor, a stagiului de lecţii, îndeplinirii normativelor de control, pregătirii fizice generale, speciale şi tehnice. În cazul neîndeplinirii normativelor de control elevii pot repeta anul, dar nu mai mult decât un an consecutiv.

REZULTATELE ȘI DISCUȚII

Procesul de învățare conţine următoarele etape de pregătire: pregătirea iniţială (începători), (PI), instructiv-educativă (avansaţi), (IE); măiestrie sportivă (MS) şi măiestrie sportivă superioară (MSS).

Mijloace folosite în planificarea pentru grupele de începători:

- Antrenamente de instruire pe elemente în cele patru procedee;
- Antrenamente de mobilitate;
- Exerciții de tehnică;
- Antrenament de rezistență;
- Antrenament de viteză.

Toate aceste metode de antrenament au fost incluse în diferite etape de pregătire și punându-se un accent diferit, în funcție de vârstă și perioada de pregătire.

Antrenorii pentru toate categoriile de vârstă au căutat un volum și intensitate optimă de antrenament.

Obiectivele antrenamentelor au fost:

- educarea calităților volitive;
- întărirea sănătății și consolidarea unei dezvoltări corporale corecte;
- dezvoltarea aptitudinilor motrice condiționale și coordinative;
- perfecționarea abilităților motrice fundamentale;
- dezvoltarea aptitudinilor motrice specifice;
- motrice care permiteau evaluarea propriului nivel de antrenament.

În baza completării grupelor de instruire este stabilit un sistem ştiinţific fundamentat de pregătire multianuală unde sunt luate în consideraţie particularităţile de vârstă la toate etapele formării măiestriei sportive. Transferul candidaţilor în următoarele grupe de instruire, majorarea efortului de antrenament şi competiţii este condiţionată de stagiul activităţii de antrenament, nivelul pregătirii fizice generale şi speciale, stării de sănătate, nivelul rezultatelor sportive.

În Tabelul 1 este prezentat modelul de instruire şi antrenament şi cerinţele pentru pregătirea fizică, tehnică şi sportivă [3].

Tabelul 1. Modelul de instruire şi antrenament şi cerinţele pentru pregătirea fizică, tehnică şi sportivă

Denumirea etapei	**Anul de studii**	**Vârsta minimă pentru înscriere**	**Numărul minimal de sportivi în grupă**	**Numărul maximal de ore de studii în săptămână**	**Cerinţele pentru pregătirea fizică, tehnică şi sportivă la sfârşitul anului sportiv**
PI	Până la un an	7	15	6	Îndeplinirea normativelor de pregătire fizică generală şi tehnică
	Mai mult de un an		14	9	
IE	Până la 2 ani	8	12	12	Nivelul rezultatelor sportive, îndeplinirea normativelor de pregătire fizică generală, specială şi tehnică
	Mai mult de 2 ani	-	10	18	
MS	Până la un an	-	7	24	Nivelul rezultatelor sportive, îndeplinirea normativelor de pregătire fizică generală şi specială
	Mai mult de un an	-	6	28	
MSS	Toată perioada	-	4	32	Nivelul rezultatelor sportive

Programul lucrului săptămânal de instruire şi antrenament este maxim şi este stabilit în dependenţă de perioada şi obiectivele pregătirii. Volumul anual al activităţii instructive, prevăzut în modelul indicat începând cu etapa avansaţilor poate fi redusă cu cel mult 25%. Pentru grupele începătorilor durata orei academice poate fi redusă până la 30-40 min. În dependenţă de perioada de pregătire (tranziţie, pregătitoare, competiţională), începând cu grupele avansaţilor în al treilea an de instruire, efortul de antrenament săptămânal poate fi majorat sau micşorat în limitele planului anual, determinat pentru grupa de instruire dată.

Varietatea recomandată a volumului general de înot este prezentată în Tabelele 2-4 [2].

Tabelul 2. Propuneri privind numărul de ore pentru pregătirea sportivă anuală a înotătorilor din grupele de instruire şi antrenament

Anul de instruire	**Băieţi**	**Fete**
1-l	250-350	250-350
2-a	350-450	350-450
3-a	400-600	600-800
4-a	600-800	950-1250
5-a	950-1250	-

Tabelul 3. Propuneri privind numărul de ore pentru pregătirea sportivă anuală a înotătorilor din grupele de perfecţionare sportivă

Anul de instruire	Sprinteri	Distanţe medii	Staieri
1	1350-1650	1500-1800	1650-1950
2	1600-1900	1850-2150	2050-2350
3	1750-2050	2050-2350	2250-2550

Tabelul 4. Propuneri privind numărul de ore pentru pregătirea sportivă anuală a înotătorilor din grupele de mare performanţă

Anul de instruire	Sprinteri	Distanţe medii	Staieri
1	1850-2150	2200-2500	2400-2700
2	1750-2150	2200-2600	2400-2800
3	1650-2050	2150-2550	2400-2800

Tabelul 5. Recrutarea de grupuri de înotători în școlile sportive din Moldova

Școlile sportive	Începători	Instructiv-educativ	MS, MSS	Total	
				grupuri	*copii*
MEC, mun. Chișinău	9	4	2	15	235
ȘSS№ 6, mun. Chișinău	5	11	-	15	217
ȘSS№ 8, mun. Chișinău	3	5	2	10	180
ȘSS№11, mun. Chișinău	9	9	2	21	306
ȘSS mun. Bălți	2	6	2	10	137
ȘSS orașul Tiraspol	9	4	6	19	278

În cadrul Campionatului Republicii Moldovei 12-14.06.25 la categoria de vârstă **Tura Olimpică** locurile au fost repartizate după cum urmează: locul I - SȘ №11 – 21146 puncte; locul II - SȘ №6 17820 puncte; locul III - SȘ №8 - 16401 puncte; locul IV - ȘSSCJRO Balți -16023 puncte; locul V - MEC - 15497 puncte; locul VI - ȘSRO Tiraspol - 14610 puncte.

În categoria de vârstă **Delfinul Vesel** locurile au fost repartizate după cum urmează: locul I - SȘ №8 - 28479 puncte; locul II - ȘSSCJRO Balți 26924 puncte; locul III - ȘSRO Tiraspol - 24874 puncte; locul IV - SȘ №11 - 19552 puncte; locul V - SȘ №6 - 19273 puncte; locul VI - ȘSSCJRO Balți, echipa nr. 2 - 18554 puncte; locul VII - MEC - 18484 puncte.

CONCLUZII

1. Analizând planificările antrenorilor pentru diferite grupe de vârstă în școlile sportive a Republicii Moldova poate fi menționat că toate au la bază elementul de continuitate în etapele de formare.

2. În comparație cu cluburile private, sistemul de formare din școlile sportive se caracterizează prin reglementări mai precise în ceea ce privește formarea grupurilor și normele de transfer.
3. Toate școlile sportive au ocupat locuri mai bune în clasamentul pe echipe la Campionatul Republicii în comparație cu cluburile private.
4. Cu toate acestea, analizând rezultatele performanțelor sportivilor la Campionatul printre seniori al Republicii Moldova în discipline individuale, putem vedea reprezentanți ai cluburilor private, foști elevi ai școlilor sportive.
5. Motivația este un factor cheie în performanța sportivă, în special la copii. Lipsa motivației poate duce la o scădere a interesului pentru antrenament și, în consecință, la retragerea din sport. În activitatea antrenorilor, este important ca aceștia să dezvolte strategii pentru a menține un nivel ridicat de motivație la tinerii sportivi.

REFERINȚE:

1. MAGLISCHO E. *Să înotăm chiar și mai repede.* Manual metodic. Bucureşti, 2000, p.32-161.
2. RÎȘNEAC B., SOLONENCO G., DIACENCO E., STEPANOVA N. *Înotul.* Ghid metodic pentru școlile sportive de specialitate. Chişinău: Totex-Lux, 2018, 136 p. ISBN 978-9975-131-59-9.
3. SOLONENCO G., STEPANOVA N., RÎȘNEAC B. *Înotul / Tehnologii teoretico-metodice în pregătirea înotătorilor.* Chișinău: Totex-lux, 2021, 217 p. ISBN 978-9975-3350-8-9.
4. ВОЛКОВ Л.В. *Теория и методика детского и юношеского спорта*. Киев: Олимпийская литература, 2002, 295 с.
5. ПЛАТОНОВ В.Н. *Спортивное плавание. Путь к успеху.* Книга 2, Киев: Олимпийская литература. 2012, 542 с. ISBN 978-966-8708 - 38 –1.
6. УИЛМОР Дж. Х., КОСТИЛЛ Д. Л. *Физиология спорта и двигательной активности*. Киев: Олимпийская литература. 1997, 503с**.** ISBN 966-7133-01 –X.

ASPECTE SPECIFICE ALE METODICII DE INSTRUIRE A PRELUĂRILOR ÎN TENISUL DE CÂMP LA NIVEL DE ÎNCEPĂTORI

SPECIFIC ASPECTS OF THE METHODOLOGY FOR TEACHING RETURNS IN BEGINNER-LEVEL TENNIS

CZU: 796.342.015.15:303.62 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.128**

Vasile TĂBÎRȚA
ORCID: 0000-0002-6580-2720
E-mail: vasiletab@mail.ru
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Abstract: *This article presents an innovative methodological approach to teaching receptions in beginner-level tennis, based on a pedagogical experiment conducted over the course of one academic year. The research aimed to compare the effectiveness of an experimental instructional method with traditional training, involving two groups of novice athletes. The applied tests assessed the precision, execution speed, and number of technical errors during service receptions performed from both the right and left sides. The results indicated statistically significant improvements in the experimental group, reflected by an increased number of successful executions and a substantial reduction in technical errors ($P < 0.01$). The study was complemented by a questionnaire addressed to coaches from specialized sports schools, confirming the central role of technical training during the initiation phase. The findings support the applicability of the proposed methodology and recommend its integration into the training process for beginner tennis players.*

Keywords*: tennis, service, instructional methodology, beginners.*

INTRODUCERE

Tenisul de câmp se bucură de o creștere continuă a popularității la nivel național și internațional, fiind caracterizat, în ultimele decenii, printr-o dinamică accentuată și o spectaculozitate sporită, datorate intensificării ritmului de joc. Această dezvoltare este susținută de o serie de cercetări științifice care confirmă importanța și complexitatea disciplinei. Totuși, analiza literaturii de specialitate evidențiază o orientare predominantă către instruirea tehnicii ofensive, în special a loviturilor de atac [Dragnea, 2000; Zancu, 2000; Жур, 1983; Портных, 1996], în timp ce aspectele legate de tehnica defensivă, în mod particular preluările, sunt slab reprezentate în studii aplicative.

Această lacună devine și mai relevantă în contextul performanțelor modeste înregistrate la returul serviciului în competițiile internaționale recente, inclusiv în circuitul WTP (2017), atât în rândul sportivilor, cât și al sportivelor. Problematica preluărilor este abordată cu precădere de către cercetătorii din școlile europene și americane [Zancu,

2000; Губа, 2000], care subliniază necesitatea inițierii timpurii și a consolidării continue a acestei componente tehnice.

În contextul tenisului contemporan, marcat de un stil de joc agresiv și rapid, eficiența tehnico-tactică depinde în mare măsură de capacitatea jucătorului de a prelua inițiativa prin contraatac, forțând adversarul să greșească. În acest sens, precizia și forța execuțiilor devin direcții prioritare ale pregătirii sportive [Янчук, 2001], cu accent pe lovituri joase și rapide, capabile să limiteze timpul de reacție al oponentului.

Formarea jucătorilor de performanță presupune utilizarea mijloacelor netradiționale și a metodelor auxiliare care accelerează învățarea și optimizează execuțiile tehnice [Янчук, 2001]. Totodată, pregătirea fizică, considerată de autori precum Жук (1985) și Тарпищев (1999) drept fundamental dezvoltării tehnico-tactice, contribuie la crearea unei baze funcționale solide pentru învățarea și perfecționarea procedeelor specifice.

În pofida volumului crescut de lucrări privind pregătirea tehnico-tactică și modernizarea echipamentului, lipsa unor cercetări aplicative dedicate preluărilor justifică necesitatea unui demers științific focalizat pe această dimensiune, mai ales în etapa de inițiere sportivă.

Scopul cercetării a fost de a evalua eficiența unei metodici specifice de instruire a preluărilor în tenisul de câmp la începători, în vederea optimizării procesului tehnic de inițiere.

Obiectivele cercetării au fost formulate astfel*:* Analiza nivelului actual al pregătirii tehnice în tenisul de câmp și identificarea priorităților în instruirea sportivilor începători. Elaborarea și aplicarea unei metodici experimentale pentru învățarea preluărilor din serviciu, utilizând mijloace și exerciții specifice. Compararea rezultatelor obținute de grupele experimentală și martor în urma aplicării metodicii, pe baza testelor de precizie, viteză și număr de greșeli.

MATERIAL ȘI METODĂ

Cercetarea de față s-a desfășurat sub forma unui experiment pedagogic, având ca obiectiv central evaluarea eficienței unei metodici specifice de instruire a preluărilor în tenisul de câmp la nivel de începători. În acest scop, au fost implicați 24 de sportivi debutanți, împărțiți în două grupe omogene: grupa experimentală și grupa martor.

Grupa experimentală a beneficiat, timp de un an de studii, de aplicarea sistematică a unei metodici special concepute pentru însușirea preluărilor. Această metodică a fost implementată în partea principală a fiecărei lecții, prin alocarea unui segment de 15–20 de minute dedicat exclusiv instruirii tehnicilor de preluare. În schimb, grupa martor a urmat programa școlară sportivă obișnuită, fără aplicarea metodicii experimentale, servind ca reper comparativ pentru evaluarea impactului intervenției didactice.

Pentru completarea dimensiunii calitative a cercetării, a fost elaborat și aplicat un chestionar cu 8 întrebări adresat unui eșantion de 40 de antrenori din cadrul școlilor sportive specializate din Republica Moldova. Experiența profesională a respondenților

a variat între 5 și 30 de ani. Întrebările vizau percepțiile privind nivelul actual al tenisului de câmp în Republica Moldova, compartimentele prioritare în pregătirea sportivă a începătorilor și importanța instruirii preluărilor în etapa de debut sportiv. Respondenții au avut posibilitatea de a selecta una sau mai multe variante de răspuns, în funcție de convingerile proprii.

Pentru aprecierea obiectivă a progreselor înregistrate în urma aplicării metodicii, au fost utilizate două serii de testări tehnice, realizate la începutul și la finalul perioadei de experimentare. Fiecare serie de testare a inclus:

- Patru probe tehnice de control, dintre care două vizau precizia preluărilor (numărul de execuții reușite din 10 încercări), iar celelalte două evaluau durata și frecvența execuțiilor (numărul de lovituri efectuate în 1 minut și 30 secunde);
- Două probe suplimentare privind preluările din serviciu, atât din dreapta, cât și din stânga, evaluând atât precizia execuțiilor, cât și numărul de greșeli înregistrate (maximum 10 greșeli posibile).

Rezultatele obținute au fost interpretate statistic, fiind analizate valorile medii, deviațiile standard, testele T și nivelul semnificației statistice (P). Această abordare a permis formularea unor concluzii clare privind diferențele dintre cele două grupe și eficiența reală a metodicii aplicate în grupa experimentală.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

În cadrul cercetării a fost inclusă și o componentă calitativă, constând în aplicarea unui chestionar adresat unui număr de 40 de antrenori cu experiență din școlile sportive specializate ale Republicii Moldova. Rezultatele obținute oferă o imagine realistă asupra percepțiilor din teren privind starea actuală a tenisului de câmp și necesitățile în procesul de instruire a începătorilor.

Astfel, majoritatea specialiștilor intervievați consideră că nivelul de dezvoltare al tenisului de câmp în Republica Moldova este mediu (35,0%) sau slab (52,5%), în timp ce un procent mai mic (7,5%) îl consideră foarte slab. Aceste procente reflectă o stare generală de subdezvoltare a ramurii, ceea ce justifică necesitatea unor intervenții metodologice și organizatorice direcționate.

Referitor la compartimentele prioritare în antrenamentul sportiv al începătorilor, răspunsurile au evidențiat următoarea distribuție: Pregătirea tehnică – 57,5%, Pregătirea fizică – 35,0%, Pregătirea teoretică – 5,0%, Pregătirea tactică – 2,5%.

Aceste rezultate arată în mod clar că pregătirea tehnică este percepută drept prioritară în formarea tenismenilor debutanți, fapt care corespunde și cu tendințele identificate în literatura de specialitate. Acest aspect susține, totodată, fundamentarea teoretică a cercetării de față, care vizează îmbunătățirea procesului de instruire tehnică, în mod special a preluărilor, în faza incipientă a formării sportivilor.

În urma aplicării metodicii experimentale de instruire a preluărilor, au fost obținute date relevante privind impactul acesteia asupra nivelului de pregătire tehnică al tenismenilor începători. Analiza statistică a rezultatelor a vizat compararea performanțelor celor

două grupe, experimentală și martor, în raport cu patru probe tehnice de control și două probe suplimentare privind preluările din serviciu.

Pentru evaluarea eficienței metodicii de instruire a preluărilor, au fost aplicate patru probe tehnice de control, vizând precizia și durata execuțiilor. Datele statistice obținute sunt prezentate în Tabelul 1 și analizate comparativ pentru grupele experimentală și martor.

Tabelul 1. Rezultatele pregătirii tehnice al tenisiștilor începători cuprinși în experimentul pedagogic (n=24)

Nr. d/o	**Procedeu tehnic**	**Grupa**	Testarea inițială $X_1 \pm m$	Testarea finală $X_2 \pm m$	**T**	**P**	**T Final**	**P**
1.	Lovitură la precizie din dreapta, nr. ori din 10 încercări.	M	2,6±0,33	5,2± 0,34	5,53	< 0,01	5,53	< 0,01
		E	2,7±0,53	8,3±0,45	6,67	<0,001		
2.	Lovitură la precizie din stânga, nr. ori din 10 încercări.	M	2,9±0,49	6,2±0,48	5,0	< 0,01	2,75	< 0,05
		E	2,8±0,53	8,4±0,64	6,7	<0,001		
3.	Lovitură liftată din dreapta în 1 min 30 sec, nr. ori.	M	22,6±1,86	31,5±1,95	2,97	<0,05	5,94	< 0,01
		E	23,1±1,73	48,2±1,98	9,54	<0,001		
4.	Lovitură liftată din stânga în 1 min 30 sec, nr. ori.	M	17,2±1,96	29,6±1,99	4,44	< 0,01	5,94	< 0,01
		E	17,3±1,87	44,2±1,88	10,15	<0,001		

La lovitura la precizie din dreapta, rezultatele testării inițiale au indicat un nivel similar în ambele grupe, cu medii de 2,6 ± 0,33 (martor) și 2,7 ± 0,53 (experimentală), ceea ce confirmă omogenitatea eșantionului la debutul studiului. La sfârșitul experimentului, scorurile au crescut considerabil: 5,2 ± 0,34 în grupa martor și 8,3 ± 0,45 în grupa experimentală. În ambele cazuri, progresul a fost semnificativ din punct de vedere

statistic, însă mai accentuat în grupa experimentală ($P < 0,001$), ceea ce reflectă eficiența superioară a metodicii aplicate. Diferența dintre cele două grupe la finalul experimentului a fost de asemenea semnificativă statistic ($P < 0,01$).

Al doilea indicator analizat a fost *lovitura la precizie din stânga.* La testarea inițială, grupele au înregistrat rezultate foarte apropiate ($2,9 \pm 0,49$ – martor și $2,8 \pm 0,53$ – experimentală). La final, copiii au demonstrat o mai bună însușire a loviturilor din stânga, cu scoruri de $6,2 \pm 0,48$ (martor, $P < 0,01$) și $8,4 \pm 0,64$ (experimentală, $P < 0,001$). Rezultatele relativ înalte și în grupa martor pot fi explicate prin faptul că acest procedeu, fiind unul de bază în tenis, a beneficiat de o atenție specială în procesul de instruire. Diferențele dintre grupe au rămas însă semnificative în favoarea grupei experimentale ($P < 0,01$).

Proba următoare a evaluat *loviturile executate în viteză*, timp de 1 minut și 30 de secunde, din partea dreaptă. Inițial, grupa martor a realizat în medie $22,6 \pm 1,86$ lovituri, iar grupa experimentală $23,1 \pm 1,73$ – o diferență nesemnificativă statistic ($P > 0,05$), ceea ce indică omogenitate și în acest caz. La final, media a crescut în ambele grupe: $31,5 \pm 1,95$ în grupa martor ($P < 0,05$) și $48,2 \pm 1,98$ în grupa experimentală ($P < 0,001$). Diferențele dintre rezultatele finale ale celor două grupe au fost semnificative în favoarea grupei experimentale ($P < 0,01$), evidențiind eficiența metodei aplicate.

Ultima probă a vizat *loviturile la viteză din partea stângă.* La începutul experimentului, ambele grupe executau aproximativ 17,2–17,3 lovituri în intervalul de timp stabilit. La sfârșitul studiului, numărul loviturilor a crescut la $29,6 \pm 1,99$ în grupa martor ($P < 0,01$) și la $44,2 \pm 1,88$ în grupa experimentală ($P < 0,001$). Analiza statistică a confirmat superioritatea grupei experimentale și în această probă ($P < 0,01$).

În concluzie, analiza indicatorilor tehnici ai tenismenilor începători demonstrează că aplicarea mijloacelor auxiliare, a trenajoarelor și a utilajului specific în cadrul lecțiilor de antrenament a avut un impact major asupra creșterii nivelului de pregătire tehnică în grupa experimentală. Aceste mijloace pot fi ușor adaptate și confecționate în școlile sportive sau instituțiile de învățământ general, oferind posibilități de perfecționare a diferitelor tipuri de lovituri, inclusiv lovituri liftate, cu rotație inversă, laterală sau mixtă.

Unul dintre criteriile esențiale în pregătirea tenismenilor începători îl constituie calitatea însușirii tehnice, exprimată prin corectitudinea biomecanică a executării procedeelor fundamentale. În contextul prezentului studiu, accentul s-a pus pe preluările din serviciu, realizate atât din partea dreaptă, cât și din partea stângă, în condiții reale de joc. În completare, s-a analizat și numărul de greșeli comise, considerat un indicator relevant al nivelului de stăpânire al procedeelor.

Conform datelor din Tabelul 2, sportivii au fost testați la începutul și la finalul experimentului, iar rezultatele obținute confirmă din nou superioritatea grupei experimentale.

Tabelul 2. Rezultatele însușirii serviciilor de către elevii începători cuprinși în experimentul pedagogic (n=24)

Nr. d/o	Procedeu tehnic	Grupa	Testarea inițială $X_1 \pm m$	Testarea finală $X_2 \pm m$	T	P	T Final	P
1.	Preluări din servicii la precizie din dreapta, nr. ori din 10 încercări.	M	2,5±0,33	5,7± 0,34	5,52	< 0,01	4,56	< 0,01
		E	2,4±0,53	8,6±0,45	6,64	<0,001		
2.	Preluări din servicii la precizie din stânga, nr. ori din 10 încercări.	M	2,8±0,49	7,1±0,48	5,03	< 0,01	2,71	< 0,05
		E	2,8±0,53	9,3±0,64	6,71	<0,001		
3.	Greșeli la îndeplinirea preluărilor din dreapta, (5 preluări) nr.	M	7,4±1,86	4,7±1,95	2,88	<0,05	5,74	< 0,01
		E	7,3±1,73	2,3±1,98	9,56	<0,001		
4.	Greșeli la îndeplinirea preluărilor din stânga, (5 preluări) nr.	M	8,3±1,964	4,7±1,99	4,47	< 0,01	5,79	< 0,01
		E	7,8±1,87	2,3±1,88	10,13	<0,001		

La *proba de preluare din serviciu executată din partea dreaptă*, valorile inițiale au fost apropiate între cele două grupe – în medie 2,5 execuții reușite în grupa martor și 2,4 în grupa experimentală. La finalul perioadei de aplicare a metodicii, grupa experimentală a înregistrat 8,6 preluări exacte, în timp ce grupa martor a obținut 5,7 execuții reușite ($P < 0,01$), diferența fiind semnificativă în favoarea metodei aplicate.

Rezultatele obținute la *preluările din partea stângă* au urmat o tendință similară. La începutul experimentului, ambele grupe au avut medii identice de 2,8 execuții reușite, iar la final s-au constatat progrese importante: 9,3 preluări reușite în grupa experimentală, comparativ cu 7,1 în grupa martor ($P < 0,01$). Deși nivelul de execuție a fost ușor superi-

or față de preluările din dreapta, ambele grupe au rămas, în mod evident, sub standardele cerute în formarea sportivilor de performanță – ceea ce confirmă importanța instruirii specializate.

În ceea ce privește *numărul de greșeli comise la preluările din serviciu*, valorile inițiale au fost de asemenea similare: aproximativ 7,3–7,4 greșeli în ambele grupe pentru execuțiile din dreapta, respectiv 7,8–8,3 pentru cele din stânga. La final, grupa experimentală a înregistrat o scădere substanțială, cu o medie de 2,3 greșeli, față de 4,7 greșeli în grupa martor – diferențe semnificative din punct de vedere statistic ($P < 0,01$). Aceeași tendință s-a păstrat în cazul execuțiilor din partea stângă, unde calculele statistice au confirmat din nou avantajul grupei experimentale ($P < 0,01$).

Prin urmare, aplicarea metodologiei experimentale în instruirea preluărilor a demonstrat o eficiență superioară în raport cu metoda tradițională. Rezultatele atestă atât o creștere cantitativă a execuțiilor reușite, cât și o scădere calitativă a erorilor, susținând validitatea intervenției pedagogice propuse. În consecință, metoda poate fi recomandată pentru implementare în practica curentă de formare a sportivilor începători.

CONCLUZII

Necesitatea perfecționării instruirii tehnice în tenisul de câmp, în special în ceea ce privește preluările, este tot mai accentuată în contextul tendințelor moderne ale jocului, caracterizat prin creșterea ritmului și a solicitărilor biomecanice încă din faza de inițiere.

Aplicarea metodicii experimentale a dus la creșteri semnificative ale preciziei și vitezei preluărilor în grupa experimentală, însoțite de o reducere substanțială a numărului de greșeli tehnice, ceea ce demonstrează eficiența abordării propuse.

Rezultatele obținute confirmă ipoteza cercetării și fundamentează recomandarea de integrare a acestei metodici în practica antrenamentelor specifice pentru tenismenii începători, ca mijloc de optimizare a procesului instructiv-formativ

REFERINȚE:

1. Dragnea A. *Teoria educaţiei fizice şi sportului*. – Bucureşti: Cartea şcolii, 2000. – 241 p.
2. Zancu S. *Tenis. Forţa interioară*. Editura Allfa, Bucureşti, 2000.
3. Губа В.П. *Актуальные проблемы современной теории и методики определения раннего спортивного таланта*. Теория и практика физ. культуры. 2000. - № 9.– С.28 – 31.
4. Жур В.П. *Начальное обучение и тренировка теннисистов*. – Минск: Вышэйша школа, 1983. – 125 с.
5. Тарпищев Ш.А. *Самый долгий матч*. – М.: Вагриус, 1999. – 382 с.
6. Янчук В.Н. Теннис. *Простые истины мастерства*. –М.: АСТ-ПРЕСС, 2001.–224 с.

ANALIZA STĂRII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DE EDUCAȚIE FIZICĂ ȘI SPORT DIN PERSPECTIVA ATRAGERII ȘI INTEGRĂRII STUDENȚILOR STRĂINI

ANALYSIS OF THE STATE OF HIGHER EDUCATION IN PHYSICAL EDUCATION AND SPORT FROM THE PERSPECTIVE OF ATTRACTING AND INTEGRATION OF FOREIGN STUDENTS

CZU: 378.037.1:796.4:378.014.24 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.129**

Gheorghe VOLCU
ORCID ID: 0009-0001-7373-172
E-mail: volcugheorghee@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Irina VOLCU
ORCID ID: 0000-0003-4012-5206
E-mail: irinavolcu86@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article addresses a current topic, taking into account the policies of the Ministry of Education and Research of the Republic of Moldova, in which a major priority is internationalization, by supporting universities in attracting foreign students, as part of the implementation of the «Higher Education in Moldova» project, in order to ensure the sustainability of the educational system. Thus, we set ourselves the goal of analyzing the state of higher education in physical education and sport in the Republic of Moldova in this regard, and for this we outlined the major diagnostic objective by selecting the main research methods such as SWOT analysis, analysis of documents and statistical data on higher education in the Republic of Moldova and Romania.As a result, it is worth noting that the implementation of an efficient internationalization model, the reduction of risks and weaknesses, and promotion at the national and international levels will contribute to increasing institutional attractiveness and the number of foreign students interested in the field.*

Keywords: *Physical education, integration, internationalization, higher education, foreign students.*

INTRODUCERE

La etapa actuală, procesele migraționale, atât în scop educațional cât și în cel de angajare în câmpul muncii au luat amploare, intensificându-se mai cu seamă ca urmare a influenței mai multor factori de natură socio-economică, politicilor și situațiilor regiona-

le. Conform estimărilor ONU la nivel mondial, în prezent peste 3% din populaţia lumii au statut de imigranţi în ţara în care se află.

Dincolo de cauzalitatea proceselor, integrarea imigranţilor reprezintă o provocare pentru statele recipiente ale fluxurilor migraţionale [1]. Or, practica Marii Britanii este cea mai bună în implementarea integrării cu succes, care se derulează în strânsă legătură cu implementarea politicii migraționiste și focalizată pe abordări nediscriminatorii și egalitate.

În perioada de independență pentru Republica Moldova, sa evidențiat migrații dominate de emigrare a cetățenilor țării în scop de muncă, dar în ultima perioadă se observă intensificarea procesului de imigrare, nefiind semnificativ în raport cu populația țării,.

În acest context, este de remarcat că o parte din imigranți sunt studenți care au ales să-și facă studiile în universitățile din țară, ca urmare a schimbării politicilor naționale și instituționale în vederea internaționalizării învățământului superior, după aderare la Procesul Bologna. Acesta urmărește să asigure o mai mare coerență a sistemelor de învățământ superior din Europa și a condus la instituirea Spațiului european al învățământului superior pentru a facilita mobilitatea studenților și a personalului, pentru a face ca învățământul superior să devină mai incluziv și mai accesibil și pentru a spori atractivitatea și competitivitatea sistemului european de învățământ superior la nivel global [2].

Astfel, în noiembrie 2020, Comisia a adoptat un plan de acțiune privind integrarea și incluziunea pentru perioada 2021-2027 [3], care promovează incluziunea printr-o abordare la nivelul întregii societăți și care implică, printre altele, comunitățile migrante și locale, angajatorii, societatea civilă, precum și toate nivelurile de guvernare. Acest plan de acțiune pune accentul pe furnizarea de sprijin specific de-a lungul întregului proces de integrare.

Sistemul de învățământ superior din Republica Moldova, inclusiv de educație fizică și sport, s-a confruntat cu multe obstacole și bariere în procesul de dezvoltare. Scopul principal al sistemului modern este dezvoltarea și implementarea unui nou model de internaționalizare, în conformitate cu tendințele, vizând îmbunătățirea permanentă a calității serviciilor educaționale. Acest model trebuie să vizeze creșterea ofertei conform cererii consumatorilor, în baza sistemului educațional de învățământ superior existent.

Astfel, preocupările din domeniul dezvoltării învăţământului superior se află în centrul atenţiei la diferite niveluri: de la structurile de guvernare până la fiecare instituţie de învăţământ în parte. În acest context, menţionăm cercetările realizate în timp de către: Gh. Rusnac, V. Guţu, E. Muraru, O. Dandara, 2003 [4]; E. Muraru, V. Guţu, O. Dandara, 2005 [5], care abordează problema standardizării ca factor important pentru sporirea atractivităţii şi a competitivităţii europene şi globale a învăţământului superior din ţara noastră.

Pornind de la particularitățile evoluției sociale în context actual: ritm accelerat al schimbării, incertitudine sporită în plan prospectiv, diversificarea situațiilor de viață

etc., identificăm schimbarea caracteristicilor procesului educațional: diversificarea mediilor de integrare socială și profesională, diversificarea factorilor educaționali, erodarea rapidă a bagajului de achiziții cognitive și practice, remarca O. Dandara [6].

MATERIAL ȘI METODĂ

Pentru efectuarea acestui articol am utilizat următoarele metode de cercetare: analiza teoretică, metoda statistico-matematică, metoda grafică, analiza SWOT, observația. Totodată a fost efectuată o analiză a unor documente cum ar fi: Rapoarte privind starea învățământului superior din România și date statistice privind învățământul superior din Republica Moldova făcute publice de către Biroul Național de Statistică și Ministerul Educației și Cercetării al Republica Moldova.

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Având în vedere politicile țărilor focusate pe atragerea studenților internaționali se reflectă tendințele globale ale mobilității studenților. Țările utilizează diverse instrumente, metode, tactici, pentru a stimula mobilitatea. Fiecare model de internaționalizare este unic în caracteristicile sale, caracteristice numai pentru acesta, care confirmă corectitudinea selecției acestor modele particulare.

Autorul L. Trifonova [7] a diagnosticat internaționalizarea învățământului superior la nivel internațional, regiunea europeană și Republica Moldova. Astfel, în Figura 1 sunt prezentate modele globale de învățământ superior în raport cu modelele de internaționalizare.

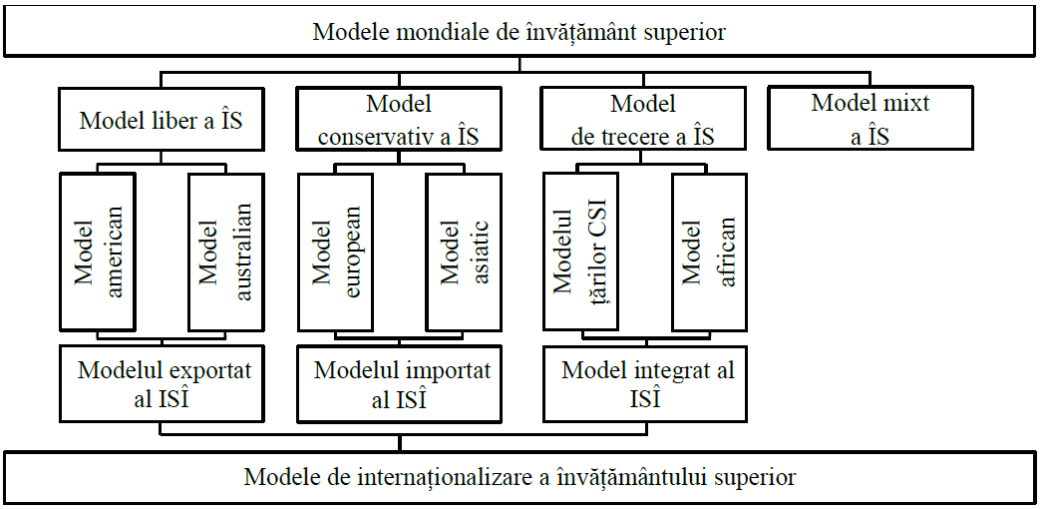

Figura 1. Relația dintre modelele de învățământ superior și modelele de internaționalizare [elaborat de L. Trifonova]

Analizând figura 1, putem menționa că sunt două modele principale ce caracterizează mobilitatea în conformitate cu tipul de măsuri luate: un model liberal sistematic (american, australian); model sistematic sau parțial planificat, conservator sau haotic (europene, asiatice, țările CSI, țările africane). Modelul european ocupă o poziție de lider în comparație cu alte modele. Astfel, țările tind să se concentreze pe recrutarea studenților internaționali la nivel național ca model al unei strategii pentru internaționalizarea învățământului superior. În acest context, internaționalizarea devine un element definitoriu al dezvoltării proceselor de integrare, se intensifică semnificația particularităților modelelor și strategiilor naționale ale internaționalizării învățământului superior.

Însă, pe de altă parte, este de menționat cazul Universității Harvard, prin care i se interzice să mai înscrie studenți internaționali, ca urmare a unui decret prezidențial din iunie 2025, invocând riscul ca cei străini să profite de accesul facil la universitățile americane pentru a fura informații, a exploata cercetarea științifică și a răspândi dezinformări.

În Republica Moldova, politicile Ministerului Educației și Cercetării la etapa actuală, sunt îndreptate spre atragerea și integrarea studenților internaționali, prin promovarea ofertelor educaționale, deoarece aceasta are un impact pozitiv asupra economiei naționale și menținerea numărului de studenți, care este afectat semnificativ de situația demografică a țării. În acest context, este evident că învățământul superior, inclusiv de educație fizică și sport, trebuie să-și intensifice eforturile în acest sens, pentru a implementa viziunile Ministerului Educației și Cercetării, beneficiind la maximum de avantajele atragerii studenților străini.

În baza informațiilor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova [8], relatăm în figura 2 evoluția numărului de studenți străini în Republica Moldova, unde observăm o tendință de creștere din 2019 până în 2025.

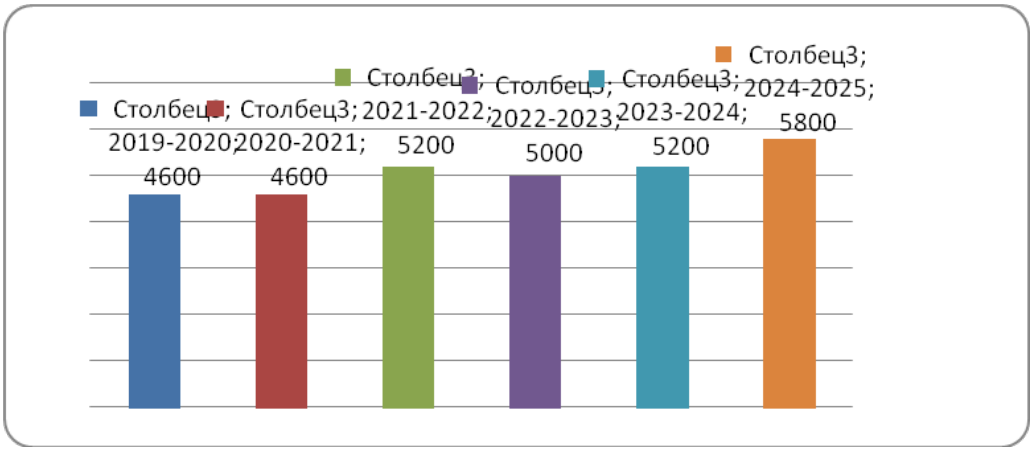

Figura 2. Evoluția numărului de studenți străini în Republica Moldova

Potrivit unui Raport privind starea învățământului superior din România [9], cu referire la numărul studenților străini (Figura 3), putem menționa că este mult mai mare și evoluează de la un an la altul, ajungând în anul de studii 2023-2024 la cifra de 37526, comparativ cu 5200 al aceluiași an în Republica Moldova.

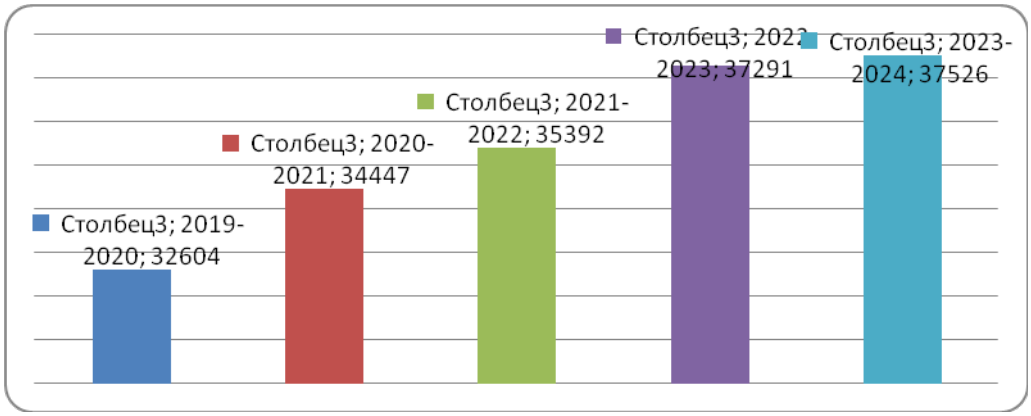

Figura 3. Evoluția numărului de studenți străini în România

Învățământul superior de educație fizică și sport în Republica Moldova este organizat de Institutul de Educație Fizică și Sport ca urmare a Hotărârii Guvernului nr. 1080/27.12.2023 Cu privire la reorganizarea Instituției Publice Universitatea de Stat din Moldova prin fuziunea (absorbția) Instituției Publice Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport [10].

În cadrul acestei instituții își fac studii și studenți străini, care doresc să devină specialiști în domeniul educației fizice și sportului, dar nefiind semnificativ în raport cu studenții autohtoni. Totuși indiferent de numărul acestora, este necesară integrarea socio-culturală a acestora, iar în acest sens studiile arată [11, 12] că un impact semnificativ asupra integrării studenților străini în activitățile sportive universitare o au dificultățile cu care se confruntă.

Având în vedere tendințele actuale în acest sens se impune actualizarea viziunii strategice a învățământului superior de educație fizică și sport prin creșterea atractivității pentru studenți internaționali, dar și autohtoni. În acest context, diagnosticarea situației actuale devine un element definitoriu al intensificării procesului de atragere și integrare a studenților străini, fapt ce va contribui la internaționalizarea instituției și programelor de studii. În tabelul 1 este prezentată o analiză în acest sens, care ar conduce la una mai aprofundată și la actualizarea strategiilor.

Tabel 1. Analiza SWOT a învățământului superior de educație fizică și sport din Republica Moldova în contextul atragerii și integrării studenților străini

Puncte forte	**Puncte slabe**
Creșterea/menținerea numărului total de studenți; Unicitatea programelor de studii în Republica Moldova; Programe de studii universitare pentru toate nivelurile de studii: licență, masterat și doctorat; Cadre didactice bine instruite în domeniu; Baza tehnico-materială bună; Admitere la studii cu finanțare de la bugetul de stat pe bază de reciprocitate sau oferte unilaterale ale RM; Acordarea drepturilor și obligațiilor egale pentru studenții străini cu permis de ședere în raport cu cei autohtoni; Diversitatea programelor de studii propuse; Oferirea studiilor prin diplomă dublă cu universități partenere din România; Desfășurarea diverselor activități științifico-didactice, sportive, educative etc. Crearea Centrului de instruire și evaluare motrice; Taxe de studii mai mici, comparativ cu alte programe de studii din Republica Moldova și similare din alte țări;	Procese birocratice de admitere la studii și legalizare a documentelor; Existența unor lacune în legi și acte normative în corespundere cu timpul actual; Lipsa unui plan de acțiuni pentru recrutarea studenților străini în domeniu; Cunoașterea slabă a limbilor de circulație internațională de către personalul academic și administrativ; Necunoașterea limbii române de către mulți doritori străini de a face studii; Ofertă slabă privind programe de studii cu instruire în limbi străine; Mobilizarea resurselor umane și financiare corespunzătoare pentru construirea politicilor și strategiilor sustenabile; Vizibilitate internațională insuficientă; Experiență insuficientă pentru recrutarea studenților străini; Infrastructură de cazare mai puțin dezvoltată, comparativ cu cele din străinătate; Experiență insuficientă pentru aplicare la proiecte internaționale și atragere a surselor financiare alternative;
Oportunități	**Riscuri**
Încheierea acordurilor între instituție și alte entități de învățământ din străinătate; Înființarea învățământului la distanță; Crearea de noi cunoștințe și parteneri; Integrarea într-un mediu academic mai mare, urmare a procesului de reorganizare a învățământului superior de educație fizică și sport; Introducerea unor servicii și practici inovative; Modernizarea condițiilor de realizare a studiilor în concordanță cu ritmul progresului tehnologic; Dezvoltarea noilor programe de studii, în conformitate cu cerințele pieței muncii; Creșterea bugetului instituțional; Creșterea salariilor cadrelor didactice; Intensificarea procesului de internaționalizare; Încurajarea personalului academic pentru învățarea limbilor de circulație internațională;	Schimbări sociale, economice și politice în context regional; Schimbarea viziunilor strategice atât la nivel național, cât și instituțional; Fluctuație mare de personal; Provocările societății aflate în continuă schimbare; Conturarea potențialilor concurenți; Deteriorarea bazei tehnico-materiale; Apariția unor conflicte sociale și discriminatorii în raport cu studenții autohtoni; Fonduri insuficiente și costuri înalte pentru tehnologii moderne; Lipsa de atractivitate a domeniului va accentua scăderea numărului de studenți; Situația demografică a Republicii Moldova versus competiția pentru atragerea studenților străini

Menționăm că procesul de atragere a unui număr mai mare de studenți străini este anevoios, dar nu imposibil. Poate fi îndeplinit în urma lichidării punctelor slabe și diminuării riscurilor existente în limita competențelor instituționale, prin valorificarea oportunităților și consolidarea punctelor forte. Astfel, creșterea atractivității internaționale, poate fi materializată prin:

- Acordarea atenției deosebite de către instituție pentru studierea limbilor străine de către cadrele științifico-didactice și formarea acestora la standarde internaționale;
- Înființarea programelor de studii în limbi străine;
- Modernizarea continuă a infrastructurii instituționale și dotarea cu tehnologii moderne în concordanță cu ritmul progresului tehnologic;
- Îmbunătățirea permanentă a calității procesului științifico-didactic și managerial;
- Promovarea pe plan național și internațional a ofertei educaționale prin intermediul rețelelor și paginilor oficiale online, participarea la diverse evenimente, etalând rezultatele, punctele forte și oportunitățile pentru viitorii studenți, etc.

Implementând măsurile de îmbunătățire în sistemul educațional de educație fizică și sport, va crește prestigiul instituțional, iar în tandem cu taxele de studii mai reduse comparativ cu alte programe de studii din țară și de peste hotare va contribui eficient la creșterea numărului de studenți străini, ceea ce va spori nivelul economic instituțional.

CONCLUZII

Atragerea și integrarea studenților străini în Republica Moldova este o prioritate a Ministerului Educației și Cercetării, iar numărul acestora a crescut de la 4600 în anul de studii 2019-2020, la 5200 în anul 2023-2024.

În România, cifrele sunt mult mai mari, 32604 în anul de studii 2019-2020 și 37526 în anul 2023-2024, dar tendința de creștere este în ambele țări evidențiată.

Atragerea și integrarea studenților străini în învățământul superior de educație fizică și sport din Republica Moldova se poate realiza prin elaborarea unui plan de acțiuni, implementarea unui model eficient de internaționalizare și diminuarea punctelor slabe și riscurilor existente.

REFERINȚE:

1. Studiu cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, crimele bazate pe ură și discriminarea, elaborat de către Misiunea OIM în Republica Moldova, în cadrul proiectului „Consolidarea Managementului Migrației și a Cooperării în domeniul Readmisiei în Europa de Est” MIGRECO. Disponibil: www.iom.md.
2. Comisia Europeană. Procesul de la Bologna și Spațiul european al învățământului superior. Disponibil: https://education.ec.europa.eu/ro/education-levels/higher-education/inclusive-and-connected-higher-education/bologna-process [Accesat 05.06.2025].

3. Comisia Europeană. Plan de acțiune privind integrarea și incluziunea pentru perioada 2021-2027. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0758 [Accesat 05.06.2025].
4. RUSNAC Gh., GUŢU V., MURARU E., DANDARA O.: *Standarde ale învăţământului universitar: strategia proiectării.* În: Didactica Pro..., 2003, nr.3, p.10-14.
5. MURARU E., GUŢU V., DANDARA O.: *Standarde de formare profesională iniţială şi continuă: abordare axată pe competenţe.* În: Materialele conferinţei internaţionale „Standardele şi calitatea în învăţământul continuu", Chişinău: Institutul de Instruire Continuă, 2005, p.108-122.
6. DANDARA O., NEGREI V. *Caracterul integrator al educației nonformale, condiție a integrării sociale*. Conferința științifică națională cu participare internațională: Integrare prin cercetare și inovare. Științe sociale. Chișinău: USM, 2021 p. 85-88.
7. TRIFONOVA L. *Internaționalizarea ca proces de integrare a învățământului superior al Republicii Moldova pe piața mondială a serviciilor educaționale*. Rezumatul tezei de doctorat în științe economice. Chișinău: ULIM, 2021, 28p.
8. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Disponibil: https://statistica.gov.md/ro [Accesat 10.06.2025].
9. Raport privind starea învățământului superior din România. București, 2024, 93p. Disponibil: https://www.edu.ro/sites/default/files/_fi%C8%99iere/Minister/2024/div/Rapoarte_sistem/Raport_Stare_invatamant_superior_2023-2024.pdf [Accesat 10.06.2025].
10. Hotărârea Guvernului nr. 1080/27.12.2023. Cu privire la reorganizarea Instituției Publice Universitatea de Stat din Moldova prin fuziunea (absorbția) Instituției Publice Universitatea de Stat de Educație Fizică și Sport. Publicat: 28-12-2023 în Monitorul Oficial Nr. 502-504 art. 1252.
11. LEȘCO, V., ONOI, M., RAZMIREȚ, V., VOLCU, I., ALEXE, D. I., & LUNGU, E.. *University Sports in Moldova - A Means of Integration for Foreign Students: Challenges and Opportunities in the Context of Migration*. Societies, 15(3), 60. pp. 1-17. 02.03.2025 https://doi.org/10.3390/soc15030060 (Journal Impact Factor ™ - 1.7)
12. VOLCU Gh., VOLCU I. *Difficulties in integration of foreign students in higher education of physical education and sport in the republic of moldova*. Bulletin of the *Transilvania* University of Braşov Series IX: Sciences of Human Kinetics • Vol. 18(67) No.1–2025. pp. 215-222 https://doi.org/10.31926/but.shk.2025.18.67.1.24.

N.B. *Acest articol a fost elaborat în cadrul subprogramului de cercetare „Integrarea socioculturală a studenților străini prin activități sportive, turistice și de agrement", cod. 060102 (2024-2027).*

RECUPERAREA KINETOTERAPEUTICĂ A SPORTIVILOR DUPĂ FRACTURA COASTELOR

PHYSIOTHERAPY RECOVERY OF ATHLETES AFTER RIBS FRACTURE

CZU: 615.825:616.71-001.5:796.03 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.130**

Aurica ZAVALIȘCA
ORCID: 0009-0002-6166-1585
E-mail: azavalisca71@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Mariana CORMAN
ORCID: 0009-0009-1166-7197
E-mail: kineto7@gmail.com
Institutul de Educație Fizică și Sport,
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *In this publication the results of the research in the framework of a case study are described. The study involved an athlete with a rib fracture. Kinetotherapeutic intervention represents an essential element in the process of functional recovery of athletes after a costal fracture, contributing decisively to the Prevention of respiratory complications, to the maintenance of thoracic mobility and to the resumption of physical activities in optimal conditions resumed. With complicated costal fractures, the symptomatology worsens. For example, if a hemothorax is present, the patient may experience severe dyspnea, cyanosis, and decreased oxygen saturation.. Through specific techniques and adapted to each healing phase, physical therapy helps the patient to overcome the immobilization period and regain the lost thoraco-respiratory function.*

Keywords: *rib fractures, physical therapy, sports, recovery, trauma.*

INTRODUCERE

Tema selectată de noi pentru această lucrare este importantă și actuală, deoarece numărul de adresări la kinetoterapeuți cu trauma de coaste e în creștere continuă**.** La nivel global, incidența este de aproximativ 52/100.000 persoane, cu milioane de cazuri noi anual, iar numărul este considerabil și în creștere. Cercetări europene arată valori de 30-60/100.000 cazuri în funcție de vârstă și țară [1, 5].

Fractura costală se manifestă printr-un ansamblu de semne și simptome care reflectă discontinuitatea osului toracic și afectarea structurilor adiacente. Tabloul clinic este influențat de numărul de coaste afectate, localizarea fracturii, prezența complicațiilor asociate (precum hemotoraxul sau contuzia pulmonară) și starea generală a pacientului. La sportivi, simptomele pot fi mascate inițial de nivelul crescut de adrenalină sau de tendința de a continua activitatea fizică în ciuda durerii. Principalul simptom raportat

este durerea toracică, localizată precis la nivelul zonei fracturate. Aceasta este descrisă ca o durere ascuțită, profundă, accentuată de mișcările respiratorii, de tuse sau de palpare. Se consideră, că durerea costală este exacerbată de orice activitate care modifică presiunea intratoracică, respectiv și ritmul respirator [2, 4, 7].

Această modificare a ritmului respirator este adesea însoțită de dificultăți în ventilația profundă și de senzația de lipsă de aer, în special în cazul fracturilor multiple sau anterioare. Un alt semn frecvent este sensibilitatea locală la palpare. Pacientul resimte durere la atingerea zonei afectate, iar în cazurile de fracturi instabile, se poate percepe o mobilitate anormală a segmentului costal sau un „click" osos. De asemenea, în cazul fracturilor este posibilă observarea unui fenomen de respirație paradoxală – o mișcare inversă a peretelui toracic în timpul inspirației, considerată un indicator de instabilitate severă.

Printre semnele obiective se mai numără echimoza localizată (vânătaie), edemul local și uneori crepitații osoase. Apariția echimozei indică o posibilă lezare a vaselor intercostale, iar prezența unei tumefacții localizate poate semnala acumularea de sânge sau lichid inflamator. În anumite situații, tabloul clinic poate include și simptome generale precum anxietate, tahicardie sau transpirații, determinate de durere și de anxietatea asociată traumatismului toracic [1, 3, 8].

În cazul fracturilor costale complicate, simptomatologia se agravează. De exemplu, dacă este prezent un hemotorax, pacientul poate prezenta dispnee severă, cianoză și scăderea saturației de oxigen.

Contuzia pulmonară sau pneumotoraxul pot determina raluri auscultatorii, zgomote pulmonare diminuate sau devierea traheei. Evaluarea clinică riguroasă este esențială în identificarea fracturilor costale complicate, care pot evolua rapid spre insuficiență respiratorie [5].

De reținut este faptul că, în unele cazuri, mai ales la sportivii antrenați, simptomele pot fi minime, iar diagnosticul se poate stabili tardiv, în urma apariției unor complicații sau a unui examen imagistic. Din acest motiv, orice traumatism toracic asociat cu durere respiratorie la un sportiv activ trebuie investigat atent, iar kinetoterapeutul implicat în reabilitare trebuie să recunoască rapid semnele care indică instabilitate sau afectare pulmonară. Astfel, tabloul clinic al fracturilor costale este complex și necesită o evaluare atentă, întrucât semnele externe pot fi înșelătoare, iar complicațiile pot apărea chiar și în absența unei simptomatologii severe inițiale.

Cunoașterea acestor elemente este esențială pentru planificarea unui program de recuperare adecvat și pentru prevenirea riscurilor respiratorii.

Fracturile costale de stres reprezintă o categorie aparte de leziuni osoase, apărute în absența unui traumatism direct major, dar ca urmare a aplicării repetate și prelungite a unor forțe biomecanice asupra coastelor. Aceste fracturi apar frecvent în rândul sportivilor de performanță, în special în sporturile ce implică rotații intense ale trunchiului, mișcări repetate de flexie sau extensie, precum canotajul, gimnastica, baseball-ul, golful, atletismul și arte marțiale. Mecanismul fiziopatologic al acestor leziuni constă într-un dezechilibru între procesele de resorbție și formare osoasă. Sub solicitări mecanice continue, țesutul osos suferă microfisuri.

Dacă aceste microtraumatisme se acumulează mai rapid decât capacitatea de reparare a organismului, apare o fractură prin stres [4].

MATERIALE ȘI METODE

Evaluarea globală a sportivilor din diferite probe sportive pentru aprecierea impactului traumei de coaste asupra stării generale post traumatice. Rezultatele căpătate ne vor ajuta să stabilim direcția de implicare mai activă în procesul de pregătire pentru antrenament sau competiții

Metode de cercetare: Evaluările efectuate de noi în cadrul acestei cercetări, ne vor permite să folosim o serie de activităţi care vor primi coeficienţi în funcţie de capacitatea individului de a le performa, iar în final, se ajunge la un rezultat total care ne orientează asupra stării de sănătate a copilului examinat. Astfel am utilizat metoda de evaluare antropometrică și somatoscopică pentru aprecierea înălțimei și masei corporale, forței musculare, spirometriei și evaluarea durerii.

Teste motrice, care au scopul de a aprecia abilitățile sportivilor precum și metoda matematico-statistică de prelucrare a materialelor căpătate.

Materiale: Am ales să prezentăm un studiu de caz, deoarece principiile de bază ale recuperării coastelor (fracturi, contuzii, fisuri) sunt similare indiferent de sport: repaus, controlul durerii, evitarea efortului intens și reintroducerea treptată a mișcării.

Pacientul ce prezintă studiul de față este sportiv de sex masculin, în vârstă de 24 de ani, activ în disciplina judo, nivel competițional. Practică acest sport de peste 6 ani, având o rutină de antrenamente riguroasă, cu o frecvență medie de 4–5 ședințe pe săptămână, ce includ exerciții de forță, rezistență și tehnică specifică.

Leziunea traumatică a survenit în timpul unei secvențe de antrenament de sparring, în care a fost aplicată o presiune toracică directă în zona costală stângă. La scurt timp după impact, pacientul a acuzat durere toracică acută, agravată de respirație profundă, mișcări de rotație și presiune locală. A fost supus unei evaluări radiologice în cadrul unui centru de diagnostic privat, iar investigația a confirmat o fractură unilaterală a coastei VII stângi, fără deplasare. Pacientul nu a prezentat alte leziuni asociate, nu a fost necesară internarea sau intervenția chirurgicală, iar conduita inițială a inclus repaus funcțional, analgezice și evitarea efortului.

Prima etapă a constat în anamneza detaliată, în care s-au obținut informații despre mecanismul accidentului, momentul apariției durerii, activitatea sportivă practicată, precum și istoricul medical general. Au fost documentate intensitatea durerii, pozițiile sau mișcările care o accentuează, precum și posibilele temeri legate de mișcare sau respirație profundă. Examinarea clinică a inclus inspecția zonei toracice pentru a identifica eventuale echimoze, deformări sau respirație superficială. Palparea a evidențiat sensibilitate la nivelul arcului costal VII stâng, fără semne de emfizem subcutanat sau deplasare. La percuție s-a constatat o zonă dureroasă localizată, iar auscultația pulmonară nu a semnalat raluri sau zone de hipoventilație evidentă, dar respirația era clar superficială. Pentru evaluarea durerii, s-a utilizat Scala VAS (Visual Analogue Scale), o metodă standardi-

zată prin care pacientul a indicat pe o linie de 10 cm intensitatea resimțită a durerii. La momentul admiterii, scorul VAS în repaus era de 7/10, iar în timpul inspirului profund sau al mișcărilor torsionale – 9/10. Această evaluare a fost repetată periodic pentru a urmări efectul intervenției terapeutice.

Funcția respiratorie a fost testată prin spirometrie digitală, care a arătat o capacitate vitală (CV) de 65% din valoarea estimată pentru vârsta și constituția pacientului, indicând o reducere moderată a volumului respirator cauzată de durerea costală și de inhibiția inspiratorie. În plus, a fost evaluată și mobilitatea toracică prin măsurători centimetrice în poziție ortostatică, între nivelul inspirului maxim și expirului maxim, diferența fiind inițial de doar 2,1 cm, sub limita normală pentru un sportiv tânăr.

În completarea testelor funcționale s-au aplicat și probe simple de mobilitate, flexie/ extensie trunchi, rotații toracice, care au evidențiat o limitare de aproximativ 40% față de amplitudinea normală a mișcărilor, asociată cu o rigiditate reflexă de protecție

Antecedentele medicale ale pacientului sunt nesemnificative din punct de vedere patologic, neexistând comorbidități sau episoade traumatice anterioare la nivelul toracelui.

Din punct de vedere psihologic, pacientul nr.1, s-a arătat foarte motivat să se recupereze rapid, dar a prezentat o ușoară anxietate legată de reluarea contactului fizic și a antrenamentelor intense, aspect evidențiat în discuțiile cu psihologul clinicii în prima etapă.

După o perioadă de 4 zile de la diagnostic, s-a prezentat la clinica Kinetic A, pentru a începe recuperarea specializată, cu obiectivul de a relua activitatea sportivă în termen rezonabil, dar în condiții de siguranță.

Conform fișei de admitere în programul de recuperare, la momentul inițial pacientul a prezentat:

- **Scor VAS al durerii**: 7/10 în repaus, 9/10 la efort
- **Capacitate vitală (CV)**: 65% față de valorile standard
- **Postură compensatorie toracică**: asimetrică, cu evitarea inspirației profunde.

Toate aceste date au stat la baza elaborării unui plan personalizat de recuperare, etapizat pe săptămâni, care va fi detaliat în secțiunile următoare.

Tabelul 1. Planul de recuperare kinetoterapeutică

Faza	Obiective principale	Metode și exerciții
Săptămânile 1–2	Controlul durerii, menținerea funcției respiratorii, prevenirea complicațiilor	Respirație diafragmatică, poziționări antalgice, izometrie postural
Săptămânile 3–4	Recuperarea flexibilității toracice, creșterea mobilității costovertebrale	Exerciții cu baston, stretching toracic, mobilizări respiratorii
Săptămânile 5–6	Reeducare neuromotorie, stabilizare trunchi, creșterea toleranței la efort	Stabilizare pe planșe instabile, exerciții cu mingea BOSU, respirație integrată
Săptămânile 7–8	Recondiționare sportivă, integrare funcțională, reluarea gesturilor specifice	Simulare mișcări sport, control ventilator în efort, exerciții cardio moderate

REZULTATE ȘI DISCUȚII

Evoluția pacientului nr.1, sportiv de performanță cu fractură costală unilaterală (coasta VII stânga, fără deplasare), a fost monitorizată pe parcursul a 8 săptămâni în cadrul Centrului de Recuperare Kinetic A, Chișinău. Evoluția sa a fost evaluată periodic prin intermediul unor instrumente clinice și funcționale validate, precum scala VAS pentru durere – adaptat pentru activități sportive și de viață cotidiană care implică cutia toracică, perimetria toracică în inspir/expir și analiza observațională a gesturilor sportive.

În săptămâna 0, pacientul a raportat un scor VAS de 7/10 în repaus, cu intensificare la 9/10 în timpul respirației profunde sau tusei. Amplitudinea toracică inspiratorie era limitată 2,1 cm diferență între perimetrul toracic în inspir și expir), iar mișcările de rotație ale trunchiului erau evitate reflex.

Pe măsură ce programul de recuperare a avansat, scorul s-a îmbunătățit semnificativ. La finalul săptămânii 4, durerea a fost evaluată la 3/10 (în efort moderat), iar amplitudinea toracică crescută la 3,6 cm. De asemenea, pacientul a recăpătat încrederea de a executa gesturi simple, precum inspiruri adânci și flexii laterale ale trunchiului fără ezitare.

După 8 săptămâni de terapie, rezultatele au fost remarcabile. VAS a scăzut la 1/10 în efort intens, fără durere în repaus. Amplitudinea respiratorie a atins 4,5 cm, reflectând o capacitate funcțională aproape complet restaurată. Testele funcționale specifice sportului practicat (blocaj în gardă, rotații de trunchi cu frânare, priză asistată) au fost reluate în mediu controlat, fără disconfort.

Din punct de vedere clinic, pacientul nu a prezentat complicații secundare (pneumotorax, infecții respiratorii, spasme musculare cronice) și a avut o aderență ridicată la planul terapeutic.

Evaluările periodice au permis ajustarea individualizată a exercițiilor, în funcție de toleranța pacientului și nivelul de progres. Rezultatele obținute susțin eficiența intervenției kinetoterapeutice etapizate și evidențiază importanța monitorizării riguroase, interdisciplinare, în cazul sportivilor cu traumatisme costale.

CONCLUZII

1. Analiza complexă a procesului de recuperare kinetoterapeutică aplicat sportivilor diagnosticați cu fracturi costale, evidențiind atât particularitățile anatomofuncționale ale zonei toracice, cât și etapele clinice, fiziologice și terapeutice implicate în restabilirea funcționalității. Cercetarea teoretică și studiul de caz desfășurat în cadrul Clinicii Kinetic A, din Chișinău, au evidențiat faptul că fracturile costale, deși frecvent considerate leziuni minore, pot afecta profund capacitatea respiratorie, mobilitatea trunchiului și randamentul sportiv general al pacientului.
2. Datele obținute în studiul aplicativ confirmă faptul că evaluarea continuă, prin scale precum VAS, educarea pacientului și cooperarea interdisciplinară sunt

elemente-cheie în obținerea unui rezultat favorabil. Pe măsură ce programul de recuperare a avansat, scorul s-a îmbunătățit semnificativ. La finalul săptămânii 4, durerea a fost evaluată la 3/10 în efort moderat, iar amplitudinea toracică crescută la 3,6 cm. De asemenea, pacientul a recăpătat încrederea de a executa gesturi simple, precum inspiruri adânci și flexii laterale ale trunchiului fără ezitare.

3. Intervenția kinetoterapeutică în fracturile costale trebuie să fie personalizată, bazată pe o evaluare clinică riguroasă și susținută de o comunicare eficientă între terapeut, pacient și echipa medicală. Evoluția pacientului a demonstrat eficiența unui program de recuperare etapizat, în care exercițiile respiratorii, mobilizările controlate și recondiționarea fizică progresivă au dus la reintegrarea funcțională în activitatea sportivă fără riscuri de recidivă.
4. Studiul susține utilitatea implementării unor protocoale standardizate, dar flexibile, care să răspundă nevoilor reale ale sportivilor accidentați, contribuind astfel la optimizarea recuperării și prevenirea recidivelor.

REFERINȚE:

1. TUDOR, V., *Măsurare şi evaluare în cultura fizică şi sport*, Editura Alpina MDN, Bucureşti, 2005. 184p ISBN: 973-7871-24-3
2. IACOB, M, R. *Cercetări privind modelarea biomecanică a sistemului locomotor uman cu aplicabilitate în recuperarea medicală și sportive.* București : Editura Casa Editorială Demiurg Plus, 2021. 221 p. ISBN 9789731522302
3. KISS, J. *Fiziogimnastica medicală şi recuperarea medicală.* Bucureşti: Editura Medicală, 2012. 172 p. ISBN 973-39-0338-8
4. PLAS, F., HAGRON, E. *Kinetoterapie activă. Exerciţii terapeutice*. Editura Polirom, București, 2001. – 384 p. ISBN 973-683-811-0
5. MOLDOVEANU, M., NICULESCU, M. *Ortopedie și traumatologie pentru asistenți medicali*. București: ALL, 2014. 208 p. ISBN 9786065873186
6. DRĂGAN, C, F., PĂDURE, L. *Metodologia și tehnici de kinetoterapie*. Bucureşti: Național, 2014. 143 p. ISBN 978-973-659-283-6
7. JAROSLAV KISS, *Fizio-kinetoterapia şi recuperarea medicală în afecţiunile aparatului locomotor /* Bucureşti: Editura Medicală, 2007 , 285 pagini., ISBN 978-973-39-0604-9
8. ELENA-LUMINIȚA SIDENCO, *Electroterapia: aplicaţii în medicina sportivă şi în kinetoterapie,* Bucureşti: Editura Fundației România de Mâine, 2005, 184 p., 20,5 cm. ISBN: 973-725-232-2615.8.

ТАНЦЕВАЛЬНЫЙ СПОРТ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ УРОКОВ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ

DANCE SPORT AS AN EMOTIONAL APPEAL BOOSTING FACTOR OF PHYSICAL EDUCATION LESSONS

CZU: 793.3:37.037.1:796.4-055.25 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.131**

Ангелина БИКЕЕВА
ORCID: 0009-0005-8099-2146
E-mail: lina.bikeeva.2002@mail.ru
Российский Университет Спорта, Москва, Россия

Екатерина ЦУКАНОВА
ORCID:0000-0001-5419-2675
E-mail: ekts9883812@mail.ru
Российский Университет Спорта, Москва, Россия

Елена МОКРОУСОВА
ORCID: 0000-0002-4037-4037
E-mail: decanat.sport@gmail.com
Институт физического воспитания и спорта,
Молдавский государственный университет, Кишинёв, Республика Молдова

Summary. *The article examines the problem of low motivation of high school girls towards physical education lessons and substantiates the effectiveness of using elements of dance sport to increase the emotional appeal of classes. The results of a pedagogical experiment are presented, during which a special module "Dance Sport" was implemented in the 11th grade of a general education school. The positive influence of systematic classes using elements of European and Latin American programs on the formation of interest and motivation of high school girls to physical education lessons has been proven. Practical recommendations for the introduction of dance sport into the school physical education curriculum have been developed. The effectiveness of the methodology is confirmed by the results of many years of pedagogical observations, questionnaires, and experimental studies.*

Keywords*: dance sport, physical education, motivation, high school age, girls, emotional appeal, physical education lessons.*

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность обсуждаемой проблемы обусловлена противоречием между необходимостью формирования устойчивого интереса к физической культуре (ФК) у девушек старшего школьного возраста и недостаточной эффективностью тради-

ционных подходов к организации школьного физического воспитания. Результаты многочисленных исследований свидетельствуют о том, что у большинства старшеклассниц наблюдается снижение мотивации к урокам ФК, что приводит к уменьшению их двигательной активности и, как следствие, к ухудшению показателей физического развития и здоровья [1, 5, 6, 7 и др.].

Как отмечают специалисты, одной из основных причин подобной ситуации является несоответствие содержания уроков физкультуры интересам и потребностям современных девушек. Стандартные, лишенные эмоциональной привлекательности занятия воспринимаются старшеклассницами как рутинная обязанность, не вызывающая внутреннего отклика и желания активно участвовать. Это подтверждается статистикой: до 75% девушек 15-17 лет посещают уроки ФК лишь формально, руководствуясь внешними мотивами (необходимость получения оценки, требования учителей и родителей) [3, 4, 6, 8 и др.].

В поиске эффективных средств повышения интереса старшеклассниц к физкультурным занятиям внимание исследователей все чаще обращается к танцевальному спорту. Органично сочетающий в себе физическую нагрузку с эстетической составляющей, музыкальностью и эмоциональной выразительностью, танцевальный спорт представляется перспективным направлением модернизации содержания школьного физического воспитания [2, 3, 4, 5, 7 и др.].

Цель исследования заключалась в разработке и экспериментальном обосновании методики использования элементов танцевального спорта как средства повышения эмоциональной привлекательности уроков ФК для девушек старшего школьного возраста.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Исследование было проведено на базе ГБОУ г. Москвы (Школа №1636, «НИКА») в течение 8 недель (2024-2025 учебного года). В нем приняли участие девушки 16-17 лет (n = 24) 11-го класса. В исследовании был использован следующий комплекс методов: теоретический анализ научно-методической литературы, анкетирование, педагогические наблюдения, педагогический эксперимент, методы математической статистики.

Для выявления уровня мотивации школьниц к занятиям ФК была разработана анкета, включавшая в себя 15-ть вопросов открытого и закрытого типа. Она позволила конкретизировать отношение старшеклассниц к урокам ФК, структуру их мотивации, эмоциональные реакции, предпочтения относительно содержания уроков.

Педагогический эксперимент предполагал внедрение в программу занятий экспериментальной группы (ЭГ, n = 12) модуля «Танцевальный спорт», продолжительность имплементации 24-е урока (3 урока в неделю). В контрольной группе (КГ, n = 12) занятия проводились по традиционной комплексной программе физического воспитания. Уроки в ЭГ проводились с девушками отдельно от юношей, что позволило создать более комфортную психологическую атмосферу и учесть гендерную специфику интересов учениц.

Контент занятий экспериментально апробированного модуля предусматривал освоение элементов преимущественно европейской (вальс, фокстрот) и латиноамериканской (ча-ча-ча, самба) танцевальных программ. Структура урока традиционна: подготовительную часть (10-15 мин), содержание - элементы хореографии и стретчинг; основную часть (25-30 мин), содержание - обучение технике танцевальных упражнений и составление композиций, заключительную часть (5-10 мин) с дыхательными упражнениями на расслабление и восстановление.

Методика проведения занятий предусматривала постепенное усложнение танцевальных комбинаций, широкое использование музыкального сопровождения, групповых и творческих форм работы. Особое внимание уделялось созданию ситуации успеха для каждой ученицы, положительному эмоциональному фону, формированию навыков самовыражения через танцевальные движения.

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ И ИХ ОБСУЖДЕНИЕ

Итоги анкетирования показали, что у подавляющего большинства девушек наблюдается низкий уровень мотивации к занятиям физическими упражнениями и, как результат, потеря интереса к урочной форме преподавания ФК. Всего лишь 12,5% школьниц ЭГ и 16,7% КГ отметили, что уроки физкультуры им «скорее нравятся» или «очень нравятся». Преобладающими вариантами ответов были «безразлично» (50% и 41,7%) и «скорее не нравятся» (33,3% и 41,7%), соответственно в ЭГ и КГ.

Полученные данные позволяют утверждать, что мотивацией посещения уроков по ФК школьницами являются: необходимость в получении положительной оценки по предмету (83% в ЭГ и 92% в КГ); требование родителей и преподавателей (42% и 50%); возможность общения с подругами-одноклассниками (33% и 42%). Желание «улучшить здоровье, физическую форму», а также «получить удовольствие от двигательной активности» встречалось у школьниц ЭГ и КГ намного реже: 17% и 25% в первом случае, 8% и 17% во втором, соответственно.

К числу основных причин игнорирования уроков ФК старшеклассницы отнесли: «монотонность и непривлекательность занятий, скука и негативный эмоциональный фон» (67% - ЭГ и 58% - КГ), «неадекватное особенностям организма дозирование нагрузки, несоблюдение санитарно-гигиенических условий проведения занятий и пр.» (58% и 50%), «ограниченный выбор предлагаемых программой видов спорта» (50% и 42%). Около ⅓ девушек признались, что стесняются своего внешнего вида и испытывают неловкость при демонстрации своих двигательных кондиции (33% в обеих группах).

После внедрения модуля «Танцевальный спорт» было проведено повторное анкетирование. Результаты его показали существенные изменения в отношении девушек ЭГ к урокам ФК. Если в начале эксперимента большинство старшеклассниц оценивали свое отношение к физкультуре как «безразличное» (41,7%) и «скорее негативное» (33,3%), то после проведения уроков по программе «Танцевальный спорт» 58,3% из них указали вариант «скорее нравится». В КГ структура мнений

изменилось незначительно, у 50% школьниц по-прежнему преобладает нейтральное отношение к предмету.

Качественно изменились и мотивы посещения уроков ФК у девушек ЭГ. Доля респондентов, ответивших «получаю удовольствие от двигательной активности», возросла с 8% до 58%. В КГ данный показатель увеличился незначительно: с 17% до 25%, т.е. «танцевальные» уроки способствовали смещению мотивационных акцентов от «необходимости» к «желанию» получать физическое и чувственное удовольствие от самого процесса деятельности.

Включение элементов танцевального спорта в уроки ФК позитивно повлияло на эмоциональные реакции старшеклассниц. В ЭГ произошел заметный сдвиг эмоционального состояния после занятий в сторону положительных переживаний: 66,6% девушек стали испытывать радость, воодушевление, бодрость, тогда как до эксперимента таких было 8,3%. Резко снизилась доля нейтральных и негативных оценок. В КГ соотношение эмоций изменилось мало, по-прежнему у большинства учениц доминируют безразличие и спокойное отношение к урокам.

В исследовании оценка удовлетворенности уроками была выполнена по 10-балльной шкале: в ЭГ параметр «удовлетворенности» за время эксперимента вырос с 4,2 ± 0,8 до 8,3 ± 0,6 баллов (прирост - 97,6 %). В КГ «удовлетворенность» занятиями также повысилась, но не столь существенно: с 4,5 ± 1,1 до 5,8 ± 0,9 баллов (прирост - 28,9%). Различия между группами по итоговой оценке статистически достоверны ($P < 0,05$).

Практически с первых уроков по программе «Танцевальный спорт» старшеклассницы стали проявлять большую активность, инициативность, сосредоточенность при разучивании новых упражнений. Многие девушки с удовольствием выполняли задания повышенной координационной сложности, стремились точно передать ритм и характер музыки, эмоционально реагировали на удачное исполнение связок.

Таблица 1. Сравнительная характеристика уроков физической культуры

Параметры	**Экспериментальная группа (11 «А»)**	**Контрольная группа (11 «Б»)**
Состав занимающихся	Девушки отдельно от юношей	Смешанный состав (девушки + юноши)
Разделы программы	Танцевальный спорт: Разминка с элементами хореографии Обучение технике танцевальных упражнений европейской и латиноамериканской программы Составление и отработка танцевальных комбинаций	Комплексная программа: Общеразвивающие упражнения Спортивные игры (баскетбол, волейбол) Развитие физических качеств Беговые упражнения

Формы организации занятий	Индивидуальная работа Групповое взаимодействие Творческие и игровые задания	Фронтальная работа Учебные игры
Сопутствующие задачи	Развитие координации, гибкости, пластичности, выразительности движений, чувства ритма	Развитие быстроты, выносливости, силы, ловкости
Акцент в работе	Эмоциональная сторона занятий, создание позитивного настроя, получение удовольствия от двигательной активности	Повышение уровня физической подготовленности, обучение технике спортивных игр

Представленные результаты свидетельствуют о высокой эффективности разработанной методики. Использование танцевального спорта для повышения эмоциональной привлекательности уроков ФК признано целесообразным. Существенный рост показателей интереса и мотивации в ЭГ подтверждает гипотезу исследования о положительном влиянии танцевальных упражнений на формирование устойчивого интереса старшеклассниц к физкультурным занятиям.

ВЫВОДЫ

1. Результаты исследования подтвердил наличие проблемы низкой мотивации у девушек старшего школьного возраста к урокам ФК. Большинство из них (75-80%) посещают занятия формально, руководствуясь внешними мотивами, и не испытывают положительных эмоций от физической активности.
2. Модуль «Танцевальный спорт», включающий элементы европейской, латиноамериканской программ и других танцевальных направлений, показал высокую эффективность в повышении интереса и мотивации старшеклассниц к урокам ФК. Его реализация способствовала смещению мотивационных акцентов от «необходимости» к «желанию» получать физическое и чувственное удовольствие от самого процесса деятельности.
3. В ЭГ зафиксировано достоверное улучшение эмоционального фона занятий. Доля девушек, испытывающих положительные эмоции (радость, воодушевление, бодрость) после уроков, возросла с 8,3 % до 66,6 %. Общая «удовлетворенность» уроками ФК повысилась на 97,6 % (с 4,2 до 8,3 баллов по 10-балльной шкале).
4. Детерминирующими эффективности факторами апробированной методики являются: проведение занятий обособленно от юношей, музыкальное сопровождение, сочетание индивидуальных и групповых форм работы, творческий характер заданий, постепенное усложнение танцевальных комбинаций, создание ситуации успеха для каждой ученицы.

Результаты исследования подтверждают целесообразность включения элементов танцевального спорта в программу физического воспитания старшеклассниц как эффективного средства повышения эмоциональной привлекательности уроков и формирования устойчивого интереса к ФК. Это позволит не только увеличить двигательную активность школьниц, но и заложить основы для ведения здорового образа жизни в будущем.

ЛИТЕРАТУРА:

1. АЙЗМАН, Р., ЛЫСОВА, Н. Возрастная физиология и психофизиология: Учебное пособие. Москва: Инфра-М, 2019. 256 с.
2. ВЕЛЕНГУРСКИЙ, Д., ТОМИЛОВА, С. Организационная структура инновационного проекта «Танец в школу». В: Научные междисциплинарные исследования: Матер. XV Международной научно-практической конференции. Москва: Добросвет, 2021. с. 367-375.
3. ДУГИНА, В., ЯКИМОВА, Е., ЮФКИНА, Т. Методика развития физических качеств учащихся общеобразовательной школы посредством элементов спортивного танца. В: Глобальный научный потенциал. 2023. № 12, 1(153). с. 101-107.
4. КЛЕМЕНЧУК, С. Современное хореографическое искусство в физическом воспитании девушек 15-16 лет. В: В мире науки и искусства: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. 2013. № 25. с. 149-153.
5. МАМОНТОВА, М. Бальные танцы как новый вид физической активности на уроке физической культуры. В: Современные инновации. 2018. № 2(24). с. 69-71.
6. САЙКИНА, Е. Применение танцевально-ритмической гимнастики на уроках физической культуры у старшеклассниц: Автореферат. дисс. канд. пед. наук. Санкт-Петербург, 1997. 25 с.
7. СИДОРЕНКО, Р., САФРОНОВА, М. Спортивные бальные танцы в качестве физической активности на уроке физической культуры. В: Проблемы современной науки и образования. 2019. № 2(135). с. 56-58.
8. УДОД, В., БОРИСЕНКОВА, Е. Развитие познавательной активности школьников на третьем уроке физической культуры средствами бального танца. В: Вестник Челябинского государственного педагогического университета. 2013. № 11. с. 206-213.

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ ШКОЛ СИРИЙСКОЙ АРАБСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

INNOVATIVE APPROACHES IN PHYSICAL EDUCATION OF SCHOOLCHILDREN IN THE SYRIAN ARAB REPUBLIC

CZU: 37.037.1:796.4:004(569.1) **https://doi.org/10.59295/spd2025s.132**

Юсеф ГАДИР
ORCID: 0009-0002-8397-9527
E-mail: youssefghadeer57@gmail.com
Латакийский университет, Латакия, Сирийская Арабская Республика

Геннадий ГЕРМАНОВ
ORCID: 0000-0002-8066-846X
E-mail: genchay@mail.ru
Российский университет спорта «ГЦОЛИФК», Москва, Россия

Светлана СЕМЕНОВА
ORCID: 0000-0003-0215-5383
E-mail: sweta.eseniya@yandex.ru
Государственный университет просвещения, Москва, Россия

Summary. *Teaching of the subject "Physical Education" in Syrian schools relies on traditional strategies for developing the competenciesrequired. It must be concededthat the approaches used in this regard do not demonstrate the same effectiveness as it was before. Experts note the advisability of a radical change in the existing paradigm or its actualization. The modern practice of physical education of Russian studentsis believedto integrate the innovative past ideas and innovative options for their implementation harmoniously. The aim of the study is to substantiate theworthwhileness of implementing innovative practices of teaching physical education in Russia, as well as its software and methodological support, into the educational process of Syrian students. The project includes options for the focused students'motor skillstrainingat the final stages of puberty through developmental and health-improvinginfluence and amixed and variable form of teaching. The introduction of software and methodological support for thephysical education process of Syrian students based on the Russian practicesimplementation made it possible to bring the educational process to a new qualitative level of teaching, to obtain positive results in the comprehensive development of students and the physical cultureformation of the student's personality.*

Keywords: *physical education, students, software and methodological support.*

ВВЕДЕНИЕ

В последние десятилетия в среде учащихся наблюдается тренд на снижение интереса к занятиям физической культурой [3, 6, 8 и др.]. Указанная проблема не обошла стороной и учебные заведения Сирийской Арабской Республики (САР). Преподавание данного предмета в школах САР опирается на традиционные стратегии построения физкультурно - спортивной работы в школе [5, 7, 9, 10 и др.]. Следует признать, что используемые при этом подходы уже не демонстрируют прежней эффективности. Большинство специалистов САР отмечают целесообразность кардинальной смены существующей парадигмы или ее актуализации. Считается, что современная практика физического воспитания учащихся РФ гармонично интегрирует в себе новаторские идеи прошлых лет и инновационные варианты их реализации. К числу последних относят комплексный, вариативный, блочно - модульный, технологический, «спортизированный» и другие подходы [1, 3, 8 и др.].

Комплексный подход характеризуется применением различных видов двигательной активности, многообразием форм занятий, системностью в их построении, когда уроки взаимосвязаны между собой целевыми параметрами задач обучения, воспитания или развития, когда содержание учебного контента дифференцированно с учетом возрастно - половых различий учащихся [4, 6, 8 и др.].

Вариативный подход предусматривает распределение учебного материала на кластеры. Содержание первого из них – базовый компонент, обязательный для всех учащихся. Он составляет основу государственного образовательного стандарта в сфере физической культуры и не зависит от региональной или национальной специфики. Второй кластер - вариативный компонент, фабула которого сформулирована непосредственно образовательной организацией. В данном компоненте находят отражения рекомендации территориального органа управления образованием, национальные традиции, предпочтения и приоритеты в спортивном совершенствовании, материально - техническая оснащенность и пр. [2, 3, 6, 8 и др.].

Модульный подход, возник как альтернатива традиционному. Модуль представляет собой способ организации знаний, который позволяет представить информацию в удобном для использования виде. По сути «модуль» – это основная самостоятельная структурная единица учебного контента, где материал изучения представлен в виде автономных частей – сегментов – фрагментов – блоков. Обычно, в качестве модульных единиц позиционируются учебные/двигательные задания, представляющие собой организовано - дидактические действия, где достижение должной результативности определяется условиями и требованиями их выполнения [1, 3, 6 и др.].

Алгоритм их имплементации является объектом изучения технологического подхода, где параметрическое управление, в нашем случае двигательным и

психофизическим состоянием, формированием интереса и мотивации к физкультурно - спортивным занятиям, осуществимо лишь в рамках оперативно - текущих форм, и, в первую очередь, в форме двигательных/учебных заданий (ДЗ), выстраиваемых во взаимосвязи с задачами этапной или годичной подготовки учащихся. Таким образом, технология организации физического воспитания в школе, должна быть представлена как динамический процесс конструирования первичных элементов (ДЗ) в более крупные фрагменты учебно-воспитательного процесса: части урока, модули, сегменты, кластеры и т.п. В связи с чем, в качестве первоосновы, т.е. элементарной организационно-структурной единицы учебного процесса следует признать ДЗ - технологическую форму построения упражнения с четким сочетанием воздействующих факторов для решения целевой педагогической задачи достижения необходимого функционального отклика [1, 2, 4, 8 и др.].

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Цель исследования – обосновать целесообразность имплементации в образовательный процесс учащихся САР инновационных практик преподавания физической культуры в РФ и его программно - методического обеспечения. Предварительно, имплементируемый контент был адаптирован к условиям САР, а затем апробирован в процессе физического воспитания учащихся школ Аль-Гафики, г. Латакия. В проекте заложены варианты акцентированного формирования двигательных способностей у учащихся в завершающей стадии пубертатного периода, посредством воздействий развивающего и оздоровительного характера и комплексно - вариативной формы преподавания физического воспитания.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

В первые три года программой предусмотрено двухразовое проведение уроков в неделю (1-3 кл., 68 час. в учебный год) и трехразовое в дальнейшем (4 - 9 кл., 102 час. в учебный год) (таблицы 1-4). В 1-4 классах наибольший удельный вес имеют нагрузки, направленные на развитии общей выносливости – 35-20 %, общих координационных способностей – 25-35 %, скоростных способностей – 25-35 %. В 5-7 классах для развития специальных координационных способностей отводится 15-30 % учебного времени, скоростно - силовых способностей – 20 -35 %, общей и специальных видов выносливости – от 20 %. В 8-9 классах методика развития двигательных качеств подразумевает работу по развитию силовых и скоростно-силовых способностей – до 65 % от суммарного объема учебного времени, скоростных способностей – 20-10 %, специальных видов выносливости – до 20-45 %.

Таблица 1. Параметры базового и вариативного компонентов экспериментальной программы по физической культуре учащихся 1-9 классов, Латакия, САР

Урочные формы занятий, часов	Классы								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Обязательные занятия учащихся под руководством учителя, часов	68	68	68	68	80	68	68	56	56
- в том числе основы знаний и педагогический контроль, часов	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Индивидуально-групповые занятия учащихся при официальной организации и самостоятельности выбора видов упражнений, часов	*	*	*	*	22	34	34	46	46
- в том числе основы знаний физкультурно-оздоровительной и спортивной деятельности, часов	*	*	*	*	2	2	2	4	4

Таблица 2. Соотношение учебной нагрузки по направленности на занятиях по физической культуре учащихся 1-9 классов, Латакия, Сирия

Урочные формы занятий, часов	Классы								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Сопряженное развитие двигательных способностей, %	12	12	16	20	20	20	25	35	45
Формирование и совершенствование двигательных навыков, %	66	66	54	48	46	34	30	25	20
Развитию и совершенствование физических качеств, % в том числе:	20	20	28	28	30	42	45	40	35
- общих и специальных координационных способностей, %	25	25	35	35	30	15	15	10	*
- скоростных и скоростно-силовых способностей, %	25	25	35	35	30	25	20	20	10
- собственно-силовых и скоростно-силовых способностей, %	*	*	*	*	10	15	35	45	45
- общей и специальной выносливости, %	35	35	20	20	20	20	20	20	45
- гибкости, %	15	15	10	10	10	25	10	5	*

В программе физического воспитания учащихся 1-4 классов отражена дидактической направленность на изучение двигательных действий (66-48 %), в 6-7 классах реализуется установка на индивидуально - групповые формы организации занятий. В 8-9 классах 34 % времени отводится занятиям индивидуально-группового характера, а доля времени предусмотренного для занятий двигательной активностью по выбору составляет – 46%.

Таблица 3. Содержание обязательных занятий по физической культуре под руководством учителя с учащимися 8 - 9 классов, школа Аль-Гафики, Латакия, Сирия

Классно-урочные занятия	Сетка часов		
	Возраст, лет	15	16
	Класс	8	9
I. Обязательные занятия учащихся под руководством учителя (3-и урока физической культуры в неделю)		56	56
I.1. Совершенствование ранее изученных двигательных действий циклического, ациклического характера из разделов легкой атлетики, лыжного спорта, спортивных игр (баскетбола и волейбола).		14	11
I.2. Всестороннее развитие физических качеств:		22	20
- развитие специальных координационных способностей и ловкости средствами спортивной гимнастики, игр, легкой атлетики, единоборств, специально-подготовительных и имитационных упражнений		2	1
- развитие собственно-силовых и скоростно-силовых способностей средствами силовой (атлетической) гимнастики, легкой атлетики, спортивных игр, при использовании локальных и индивидуально ориентированных силовых упражнений		8	8
- развитие скоростных и скоростно-силовых способностей средствами легкой атлетики, спортивных игр, в том числе используя специально-подготовительные скоростные упражнения видов спорта		4	2
- развитие силовой выносливости средствами атлетической гимнастики, прыжковых упражнений из раздела легкой атлетики и спортивных игр		2	1
- развитие аэробной выносливости средствами лыжного спорта, кроссовой подготовки, легкой атлетики, используя аэробные упражнения различных видов спорта		2	2
- развитие анаэробной выносливости средствами легкой атлетики, спортивных игр, используя упражнения алактатного и гликолитического характера из других видов спорта		4	6
I.3. Комплексное развитие физических качеств, совершенствование технико-тактического мастерства в физкультурных, спортивных и прикладных движениях в вариативных ситуациях, в условиях сопряженного воздействия:		20	25
- развитие физических качеств методом повторного упражнения		4	2
- развитие физических качеств методом непрерывного упражнения		4	2
- развитие физических качеств методом переменного упражнения		4	3
- развитие физических качеств методом интервального упражнения		1	3
- комплексное развитие двигательных качеств методами упражнений в структуре «круговой тренировки»		4	6
- комплексное воздействие на структуру движений и физические качества методом «сопряженного» выполнения упражнений		1	3

-интегральное развитие двигательных качеств методом соревновательного упражнения	1	3
- совершенствование технического мастерства в условиях возрастающего физического и психического напряжения, росте утомления, при усложнении внешних условий выполнения.	1	3

В программе предъявляются требования к метапредметным, личностным и предметным результатам обучения/развития, декларируется культурно-воспитательное назначение физической культуры в жизни подрастающего поколения (теоретико-методические занятия, зачеты, экзамены 2-6 час.). В средней школе/старших классах физическое воспитание ориентировано на сопряженное и вариативно-избирательное развитие двигательных способностей (удельный вес воздействий развивающего и тренирующего характера в 8-9 классах составляет 75-80 % учебного времени.

Таблица 3. Содержание индивидуально-групповых занятий по физической культуре при официальной организации и самостоятельном выборе вида упражнений учащимися 8 - 9 классов, школа Аль-Гафики, Латакия, Сирия

II. Индивидуально-групповые занятия учащихся на уроках при официальной организации и самостоятельности выбора учащимися вида упражнений:	46	46
II.1. упражнения физкультурно-кондиционного характера (аэробика, степ, слайд, фитбол, пилатес, шейпинг, калланетик, ритмическая гимнастика, атлетическая гимнастика, армреслинг, переноска тяжестей, силовые программы (TNT, ABT, Upeer Dody< TABS), теренкур, аэробный бег, восточные единоборства, большой теннис, бадминтон и т.д.);		
II.2. упражнения спортивно-тренировочного характера (виды спорта);		
II.3. упражнения физкультурно-рекреативного характера (развлечения, активный отдых в сочетании с физическими упражнениями, состязания, конкурсы, элементы соревнований, шашки, шахматы, боулинг, спортивные танцы; использование естественных факторов природы для закаливания организма);		
II.4. упражнения лечебно-реабилитационного и гигиенического характера (корегирующая гимнастика, восстановительная, функциональная, женская и др. виды гимнастики; специальный массаж, виды упражнений, показанные при соответствующих заболеваниях; профилактические упражнения дыхательного характера, йога);		
II.5. упражнения профессионально-прикладной и военно-прикладной подготовки (для юношей), виды спорта (самооборона, скалолазание; горный, водный, пеший, велосипедный туризм; подводное плавание, пожарно-спасательный спорт)		
II.6. упражнения и виды движений с учетом национальных традиций (русская лапта, городки, чиж, гиревой спорт, перетягивание каната, казачьи подвижные игры, элементы кулачного боя, самооборона		

Результаты исследования подтвердили эффективность апробированной программы. Следует отметить, что к концу эксперимента существенно повысились привлекательность занятий, которая выразилась в улучшении посещаемости уроков физической культуры (на 12%) и в повышении интереса к самостоятельным занятиям спортом (на 8 %). Модернизация контента занятий по физической культуре, как и инновационные подходы в его имплементации способствовали достоверному ($P<0,05–0,01$) приросту двигательного потенциала учащихся.

ВЫВОДЫ

Разработка и внедрение программно-методического обеспечения процесса физического воспитания в школах Сирийской Арабской Республики на основе имплементации российских практик позволило вывести учебный процесс на новую качественную ступень преподавания, получить положительные результаты всестороннего развития учащихся и формирования физической культуры личности школьника.

Итоги исследования свидетельствуют о высокой заинтересованности учителей физической культуры и обучающихся в имплементации экспериментальной программы и сопровождающего ее методического контента. Внедрение инновационных подходов в преподавании физической культуры в школах Сирийской Арабской Республики продемонстрировало высокий уровень практической значимости.

ЛИТЕРАТУРА:

1. ГЕРМАНОВ, Г., ХАО ЧЖЭНЬЖУ, ГАДИР, Ю. Организация процесса физического воспитания в российских школах на основе технологий блочно-модульного освоения учебных заданий. В: Бизнес. Образование. Право. 2024, № 3(68), с. 417-422.
2. ГЕРМАНОВА, Л., ГЕРМАНОВА, Е. и др. Построение базового и вариативного компонентов программы «Физическая культура» в 10-11-х классах средней общеобразовательной школы. В: Сборник науч. трудов ВГИФК, Воронеж, 2004, с. 100-108.
3. КИМ, Т., КУЗЬМЕНКО, Г. Анализ современных подходов к обновлению содержания и организации физкультурно-оздоровительной деятельности учащихся: отечественный и зарубежный опыт. В: Общество: социология, психология, педагогика. 2020, № 3 (71), с. 118–122.
4. ЛЯХ, В., ЗДАНОВИЧ, А. Комплексная программа физического воспитания учащихся 1–11 классов: программы общеобразовательных учреждений. Москва: Просвещение, 2006. 128 с.
5. ЛЕСКОВА, В., МАРАХ РАЖИ ДАЛИ и др. Физическая культура и спорт в

арабских странах: социальный контекст. В: Теория и практика физической культуры. 2020, № 8, с. 68–70.

6. МАТВЕЕВ, А. Физическая культура. Примерные рабочие программы, 5–9 класс: Учеб. пособие. Москва: Просвещение, 2021. 136 с.
7. ОСИК, В., КУДСИ МОХАММЕД МАРВАН СЛАХ Физическое состояние сирийских школьников. В: Актуальные вопросы физической культуры и спорта: Сборник науч. трудов КГУФКСТ, Краснодар, 2008, Т. 10, с. 244–246.
8. ЛЕНЬШИНА, М., САВИНКОВА, О. Программно-нормативные основы физического воспитания школьников: Учеб. пособие. Воронеж: Научная книга, 2014. 210 с.
9. СЕМЕНОВА, С., ГАДИР, Ю. Современные проблемы процесса физического воспитания школьников в Сирийской Арабской Республике. В: Интеграция теории и практики в общем, дополнительном и профессиональном физкультурном образовании. Москва, 2022, с. 150–153.
10. SEMENOVA, S., GADIR, YF. Ways to improve the effectiveness of the process of physical education of schoolchildren aged 9–12 in the Syrian Arab Republic. In: Physical culture at school. 2023. No 6. P. 35-41.

АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФИЗИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ В СТУДЕНЧЕСКОЙ СРЕДЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ И ЭФФЕКТИВНЫЕ ПОДХОДЫ К МОТИВАЦИИ

CURRENT ASPECTS OF PHYSICAL ACTIVITY IN THE STUDENT ENVIRONMENT: MODERN CHALLENGES AND EFFECTIVE APPROACHES TO MOTIVATION

CZU: 796.015.5:37.091.53:796.077.5 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.133**

Теодор ГОНСЕАР
ORCID: 0009-0004-1596-4627
E-mail: tudor.teodor.goncear@gmail.com
Институт физического воспитания и спорта,
Молдавский государственный университет, Кишинёв, Республика Молдова

Николае БРАГАРЕНКО
ORCID: 0000-0003-1994-6317
E-mail: nicolae.bragarenco@usm.md
Институт физического воспитания и спорта,
Молдавский государственный университет, Кишинёв, Республика Молдова

Summary. *The article analyzes the physiological and psychological features of the age of 18–21 years the period of completion of biological maturation and the formation of social models of behavior. The emphasis is on the decrease in physical activity among students caused by a sedentary lifestyle, study overload and digital addiction. The consequences of hypodynamia have been revealed: deterioration of metabolism, decreased muscle tone, psycho-emotional disorders and risks of chronic diseases. The importance of this age stage for the development of stable habits of physical activity is emphasized. The main barriers are revealed: lack of infrastructure, outdated methods, social stereotypes and low motivation. Strategies for increasing activity are presented: updating physical education programs, digital solutions, psychological support and economic incentives. Special attention is paid to the relationship between physical activity, cognitive function and academic performance. The work contains recommendations for universities on the formation of a system of motivation for students to a healthy lifestyle.*

Keywords: *youth 18-21 years old, physical activity, motivation, university environment.*

ВВЕДЕНИЕ

Возраст от 18 до 21 года является ключевым этапом в жизни человека, когда происходит множество важных изменений, как внутренних, так и внешних. Этот период характеризуется завершением одного из главных этапов социализации —

школьного обучения — и переходом к новой, более сложной форме взаимодействия с окружающим миром через университетскую жизнь, профессиональное обучение или начало трудовой деятельности. В это время молодые люди сталкиваются с необходимостью самостоятельного принятия решений, определения своих жизненных целей и построения стратегии их достижения [1].

Физическое и психологическое развитие в этом возрасте достигают значительных пиков, но требуют адекватной поддержки, чтобы обеспечить гармоничный рост. Физиологические изменения, такие как завершение формирования костной и мышечной систем, окончание активного гормонального перестроения и стабилизация метаболизма, играют ключевую роль в этом процессе [4]. Однако эти изменения могут сопровождаться рядом рисков, если человек ведёт пассивный образ жизни. Например, снижение физической активности в сочетании с увеличением учебной или рабочей нагрузки способно привести к ухудшению здоровья, снижению иммунитета и накоплению хронической усталости [2].

Современные реалии усложняют ситуацию. Молодёжь сталкивается с избыточным использованием гаджетов, социальными сетями и виртуальными развлечениями, которые отнимают время, отводимое ранее на физическую активность. Образ жизни становится всё более сидячим, особенно среди студентов, которые значительную часть времени проводят за учебными материалами, лекциями и подготовкой к экзаменам. Эти факторы снижают общий уровень мотивации к физическим нагрузкам, создавая ощущение, что они не являются приоритетом [7].

Проблема снижения физической активности молодёжи не только ухудшает их текущее состояние здоровья, но и закладывает фундамент для развития множества хронических заболеваний, таких как ожирение, сердечно-сосудистые заболевания и диабет. Помимо этого, недостаток движения негативно сказывается на эмоциональном фоне, способствуя развитию тревожности, депрессии и снижению самооценки. Таким образом, вопрос мотивации студентов к физической активности выходит за рамки сугубо спортивных или медицинских проблем и становится важной задачей образовательной и социальной политики. Разработка эффективных методологических подходов, которые помогут сформировать у студентов устойчивые привычки к физической активности, способна не только улучшить их здоровье, но и повысить качество жизни в целом [5].

асширенные физические и психологические изменения в возрасте 18–21 года

Возрастной период 18–21 года является временем значительных изменений, как на физическом, так и на психологическом уровне. Эти процессы, являясь частью естественного взросления, закладывают основы будущего здоровья, эмоциональной стабильности и общей жизненной удовлетворённости. Однако именно в это время молодёжь оказывается особенно уязвимой перед вызовами современного мира, такими как уменьшение физической активности, стресс и переход к сидячему образу жизни.

Физические аспекты изменений [4]

1. **Снижение физической активности.** Студенты, особенно в университетах, сталкиваются с резким снижением времени, отведённого на физическую активность. Учебный процесс требует длительного сидячего положения — как на лекциях, так и во время самостоятельной подготовки. При этом большинство молодых людей предпочитают в свободное время заниматься не активным отдыхом, а потреблением цифрового контента, что ещё больше усугубляет гиподинамию.
2. **Изменение метаболизма.** Метаболизм в возрасте 18–21 года начинает замедляться, что является естественным физиологическим процессом. Однако при отсутствии физической активности это замедление становится более выраженным. Результат — увеличение массы тела, накопление жировой ткани и снижение общей энергоэффективности организма. Эти процессы напрямую связаны с малоподвижным образом жизни, который характерен для значительной части студентов.
3. **Снижение мышечного тонуса и выносливости.** Физическое взросление в этом возрасте сопровождается завершением роста мышечной массы, но без регулярной физической активности мышечный тонус начинает снижаться. Это не только ухудшает внешние физические показатели, но и сказывается на функциональных способностях организма, таких как выносливость, сила и гибкость.
4. **Ухудшение гибкости и моторики.** Сидячий образ жизни влияет не только на общую физическую форму, но и на гибкость. В условиях отсутствия регулярных растяжек или тренировок снижается эластичность мышц, что в будущем может привести к травмам и хроническим болям.

Психологические аспекты изменений [1, 7, 8]

1. **Психологический стресс и адаптация.** Начало самостоятельной жизни, необходимость адаптироваться к новым условиям обучения и окружающей среде, высокая конкуренция и необходимость принятия множества решений создают значительное психологическое давление. Этот стресс, если не компенсировать его через физическую активность, может перерасти в хроническое состояние, влияющее на здоровье и мотивацию.
2. **Снижение интереса к физической активности.** В этот возрастной период многие молодые люди теряют интерес к занятиям спортом, особенно если они не приносят быстрого результата. Уровень мотивации падает из-за отсутствия чётких целей, недостаточной осведомлённости о пользе физической активности и отсутствия структурированной поддержки со стороны образовательных учреждений.
3. **Увлечение гаджетами и цифровыми технологиями.** Технологическая революция последних десятилетий значительно изменила досуг молодёжи. Социальные сети, онлайн-игры, видеоконтент — всё это вытесняет

активные формы отдыха, замыкая молодых людей в виртуальном мире. Этот фактор не только снижает физическую активность, но и ухудшает когнитивные способности, повышая уровень тревожности и депрессии.

4. **Формирование привычек.** В возрасте 18–21 года происходит активное формирование поведенческих паттернов, которые сохраняются на всю жизнь. Если в этот период не заложить основы здорового образа жизни, такие как регулярные занятия спортом, то в дальнейшем их внедрение станет значительно сложнее.

Физические и психологические изменения, происходящие в возрасте 18–21 года, формируют базу для будущего состояния здоровья и успешной социализации. Однако без должного внимания со стороны образовательной системы, родителей и самого молодого человека эти изменения могут стать причиной серьёзных проблем. Понимание этих процессов и их учёт при разработке программ по физической активности являются важным шагом на пути к формированию здорового поколения.

Расширенные проблемы мотивации и интеграции физической активности [7]. Физическая активность молодых людей является ключевым фактором, влияющим на их физическое и психическое здоровье. Однако в современном обществе наблюдается значительное снижение уровня двигательной активности среди студентов. Это явление порождено рядом социальных, экономических и культурных факторов, которые затрудняют формирование у молодёжи устойчивой привычки к спорту.

Недостаток спортивной инфраструктуры [6]

Многие образовательные учреждения, особенно в развивающихся странах, не имеют достаточной материальной базы для занятий физической культурой. Залы и спортивные площадки зачастую находятся в неудовлетворительном состоянии, а спортивное оборудование либо устарело, либо вовсе отсутствует. В результате студенты не видят возможностей для регулярных занятий спортом, даже если у них есть желание. Даже в университетах с хорошей инфраструктурой доступ к спортивным объектам может быть ограничен. Высокая стоимость абонементов, необходимость бронирования времени или недостаточное количество мест приводят к тому, что студенты выбирают менее активные формы досуга.

Устаревшие воспитательные подходы [7, 6, 8]

Система физического воспитания в образовательных учреждениях часто базируется на традиционных методах, которые не учитывают интересы и потребности студентов. Уроки физкультуры могут быть однообразными, скучными и неэффективными, что формирует негативное отношение к спорту. Современные студенты ищут индивидуального подхода, гибкости и разнообразия в занятиях. Преподаватели же редко предлагают альтернативы: йогу, танцы, кроссфит или другие направления, которые могли бы вызвать интерес у молодёжи. Это создаёт ощущение, что физическая активность — это обязанность, а не возможность для самореализации и удовольствия.

Отсутствие привычки к регулярным занятиям [8]

Формирование привычек, связанных с физической активностью, начинается в детстве. Однако многие студенты приходят в университет с уже закрепившимися негативными установками: “спорт — это трудно”, “у меня нет времени” или “я недостаточно хорош в этом”. Без должной поддержки со стороны образовательных программ изменить такие установки крайне сложно. Большинство студентов, не имея чёткого понимания пользы спорта, предпочитают потратить своё время на менее энергозатратные занятия.

Дефицит знаний о пользе физической активности [10]. Многие молодые люди не осознают, насколько важна физическая активность для их здоровья, обучения и общего качества жизни. Исследования показывают, что студенты, занимающиеся спортом, лучше справляются со стрессом, имеют больше энергии для учёбы и демонстрируют более высокую когнитивную продуктивность. Однако без доступной информации эти преимущества остаются неизвестными для большинства студентов. В университетах редко проводятся лекции, мастер-классы или кампании, направленные на популяризацию здорового образа жизни. Это приводит к тому, что физическая активность воспринимается как факультативная опция, а не как необходимость.

Социальные и технологические барьеры [13]

Современные технологии играют значительную роль в жизни молодёжи, но они также создают барьеры для физической активности. Гаджеты, социальные сети и видеоигры заменяют активные формы досуга, ограничивая двигательную активность. Кроме того, социальные нормы и страх оценки могут стать препятствием. Некоторые студенты избегают спортивных залов или групповых занятий из-за неуверенности в себе, опасаясь критики со стороны сверстников. Эти барьеры усиливают изоляцию и способствуют формированию сидячего образа жизни.

Культурные особенности и стереотипы [13]

В ряде культур спорт воспринимается как привилегия, а не как доступная возможность. Гендерные стереотипы также играют свою роль: девушки могут чувствовать давление соответствовать определённым стандартам внешности, что сдерживает их от активного участия в спорте. Кроме того, общественные установки о том, что спорт предназначен только для профессионалов или людей с идеальной физической формой, мешают многим молодым людям начать занятия. Вместо этого студенты выбирают пассивные виды отдыха, не подозревая, что даже минимальная активность может положительно сказаться на их здоровье.

Общий анализ ситуации

Проблема снижения мотивации к физической активности среди студентов представляет собой комплексный вызов. Она требует пересмотра подходов к физическому воспитанию, создания благоприятных условий для занятий спортом и изменения культурных установок. Только через осознание этих факторов можно

будет разработать эффективные стратегии, способствующие формированию здорового и активного поколения.

Стратегии повышения мотивации и интеграции физической активности. Формирование устойчивой привычки к физической активности среди студентов требует системного подхода, учитывающего индивидуальные особенности, социальные и культурные факторы, а также современные образовательные тенденции [8].

Пересмотр образовательной системы и внедрение инноваций [9, 14, 15]

Образовательные учреждения должны адаптировать программы физического воспитания, делая их более привлекательными и актуальными для студентов. Это может включать:

- Индивидуализированные занятия. Учитывая различные интересы и уровень подготовки студентов, можно предлагать широкий выбор активностей, таких как танцы, йога, скалолазание или плавание.
- Интеграция цифровых технологий. Использование приложений, которые отслеживают физическую активность, создают индивидуальные тренировки и предоставляют рекомендации, может значительно повысить вовлечённость.
- Создание проектных инициатив. Например, организация студенческих турниров, спортивных клубов и соревнований стимулирует интерес к активному участию.

Доступность инфраструктуры [6, 9, 11, 15]

Создание комфортных условий для занятий спортом является необходимой основой для формирования мотивации. Это может быть достигнуто за счёт:

- Модернизации спортивных объектов. Обеспечение современным оборудованием и комфортными условиями для тренировок.
- Расширения доступа. Бесплатное или субсидированное посещение спортивных залов и секций для студентов.
- Гибкого расписания. Увеличение доступности спортивных объектов в утренние и вечерние часы.

Популяризация здорового образа жизни [10, 11]

Информирование студентов о пользе физической активности играет ключевую роль в формировании позитивного отношения к спорту. Это может быть достигнуто через:

- Проведение лекций и мастер-классов. Спикеры из области медицины, фитнеса и психологии могут рассказать о влиянии физической активности на здоровье и учебную продуктивность.
- Мотивационные кампании. Примеры успешных студентов-спортсменов или приглашённых гостей могут вдохновить молодёжь.
- Социальные медиа**.** Использование платформ для распространения информации, вызовов и конкурсов способствует вовлечению студентов.

Психологическая поддержка и преодоление барьеров [10]

Многие студенты сталкиваются с внутренними и внешними барьерами, мешающими началу занятий спортом. Для их преодоления важно:

- Обучение навыкам уверенности. Программы, направленные на развитие уверенности в себе, помогут справляться с социальными страхами.
- Создание поддерживающей среды. Формирование групп по интересам, где участники могут мотивировать друг друга, снижает чувство изоляции.
- Индивидуальная работа с психологами. Консультации могут помочь преодолеть страхи, связанные с физической активностью.

Интеграция спорта в культуру университетской жизни [12]

Для того чтобы физическая активность стала неотъемлемой частью повседневной жизни студентов, важно:

- Организация массовых мероприятий. Спортивные фестивали, марафоны и эстафеты способствуют популяризации здорового образа жизни.
- Поддержка инициатив студентов. Например, предоставление ресурсов для создания новых клубов или секций.
- Формирование традиций. Регулярные мероприятия, такие как «День спорта», создают атмосферу причастности и вовлечённости.

Экономические стимулы [4, 12]

Многие студенты ограничены в финансовых возможностях, что затрудняет регулярные занятия спортом. Для решения этой проблемы необходимо:

- Бесплатные секции и тренировки. Университеты могут предоставлять доступ к базовым занятиям без платы.
- Субсидии и гранты. Поддержка студентов, активно занимающихся спортом, через финансирование экипировки или тренировок.
- Скидки в коммерческих залах. Университеты могут сотрудничать с местными фитнес-центрами, предоставляя льготные условия для студентов.

Роль самосознания и внутренней мотивации [1, 12, 13]

Не менее важным аспектом является развитие у студентов осознанного подхода к физической активности. Для этого необходимы:

- Личностный рост. Осознание пользы спорта не только для физического здоровья, но и для ментальной устойчивости и уверенности.
- Постановка достижимых целей. Мелкие, но достижимые результаты мотивируют продолжать.
- Саморефлексия. Студенты должны учиться понимать, как физическая активность влияет на их состояние и успехи.

ВЫВОДЫ

Исследование показало, что период 18 – 21 год критически важен для формирования привычек физической активности у студентов. Однако современные реа-

лии - учебные нагрузки, цифровые технологии и сидячий образ жизни - приводят к опасному снижению двигательной активности. Это вызывает серьезные последствия как ухудшение физического здоровья, снижение когнитивных способностей и эмоциональные проблемы.

Были выделены основные препятствия для занятий спортом и наиболее выраженные это недостаток инфраструктуры в вузах, устаревшие программы физвоспитания, социальные стереотипы, нехватка мотивации у студентов, которые требуют неотлагательное решения.

Особое внимание следует уделить взаимосвязи физической активности с успеваемостью. Регулярные упражнения не только укрепляют здоровье, но и улучшают когнитивные функции, что напрямую влияет на академические результаты.

Формирование культуры здорового образа жизни в студенческой среде требует комплексного подхода и совместных усилий образовательных учреждений, преподавателей и самих студентов. Внедрение предложенных стратегий поможет вырастить здоровое и успешное поколение.

ЛИТЕРАТУРА:

1. НАЗАРОВА, Е.Н., ЖИЛОВ, Ю.Д. Возрастная физиология: развитие организма человека: учебник для студентов учреждений высшего профессионального образования, обучающихся по направлению подготовки «Педагогическое образование». Москва: Академия, 2013. с. 150–155. ISBN: 978-5-9916-1234-5.
2. ТУТЕЛЬЯН, В.А. Питание и здоровье: базовые основы. Москва: Наука, 2012. с. 215–220. ISBN: 978-5-9704-1234-9.
3. БАУМАН, А.Е., РЕЙС, Р.С. Системная структура физической активности. Санкт-Петербург: Олимп, 2011. с. 55–60. ISBN: 978-1-2345-6789-0.
4. СПИРИЧЕВ, В.Б. Биохимия питания и обмена веществ. Москва: Медицинская книга, 2010. с. 204–209. ISBN: 978-5-9532-1234-7.
5. ЛАЗАРУС, Р., ФОЛКМАН, С. Стресс, стресс и копинг. Москва: Прогресс, 2009. с. 112–118. ISBN: 978-0-1234-5678-9.
6. КУЧМА, В.Р. Гигиена детей и подростков. Москва: ГЭОТАР-Медиа, 2014. с. 289–294. ISBN: 978-5-6040-1234-3.
7. ИЛЬИН, Е.П. Психология мотивации и эмоций. Санкт-Петербург: Питер, 2011. с. 245–250. ISBN: 978-5-9270-1234-6.
8. ВЕРБИЦКИЙ, А.А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход. Москва: Логос, 2010. с. 98–102. ISBN: 978-5-691-1234-2.
9. ВЯТКИН, Б.А. Современные технологии в физической культуре и спорте. Екатеринбург: УралГУФК, 2015. с. 177–181. ISBN: 978-5-9876-1234-8.
10. ДРУЦКОЙ, В.В. Физическая активность и здоровье молодежи. Москва: Спорт и образование, 2014. с. 92–97. ISBN: 978-5-4321-1234-0.

11. АНДРЕЕВА, Г.М. Социальная психология. Москва: Аспект Пресс, 2012. с. 250–255. ISBN: 978-5-8935-1234-7.
12. НАЗАРОВА, Л.М. Возрастная физиология: развитие организма человека. Москва: Академия, 2013. с. 298–302. ISBN: 978-5-9916-5678-9.
13. ВЫГОТСКИЙ, Л.С. Психология развития. Москва: Смысл, 2011. с. 185–190. ISBN: 978-5-9532-2345-6.
14. BRAGARENCO, N. Conceptul curriculumului la disciplina „educație fizică și sport". În: Universitatea de stat din Moldova. In: *Integrare prin cercetare și inovare.: Științe ale educației*, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău. Chisinau, Republica Moldova: Centrul Editorial-Poligrafic al USM, 2022, SE, pp. 198-200. ISBN 978-9975-62-471-8.
15. BRAGARENCO, N., CIORBĂ, C., GUȚU, V. Reconceptualisation of physical education discipline in higher education institutions. In: *Annals of "Dunarea de Jos" University of Galati. Fascicle XV, Physical Education and Sport Management* , 2023, vol. 1, pp. 5-16. ISSN 2784-2495.

ОСОБЕННОСТИ СИЛОВОЙ ПОДГОТОВКИ БЕГУНОВ НА ВЫНОСЛИВОСТЬ К УЧАСТИЮ В АДВЕНЧУРРАННИНГЕ

SPECIFIC FEATURES OF STRENGTH TRAINING FOR ENDURANCE RUNNERS TO PARTICIPATE IN ADVENTURERUNNING

CZU: 796.422.12:796.015.132 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.134**

Александр ГОРАЩЕНКО
ORCID: 0000-0002-8269-7862
E-mail: iurich.au@gmail.com
Институт физического воспитания и спорта,
Молдавский государственный университет, Кишинёв, Республика Молдова

Юрий КУПЦОВ
ORCID: 0009-0000-9799-5566
E-mail: kupena@mail.ru
Институт физического воспитания и спорта,
Молдавский государственный университет, Кишинёв, Республика Молдова

Светлана СВЕКЛА
ORCID: 0000-0003-4773-8275
E-mail: svetlanasvecla@gmail.com
Институт физического воспитания и спорта,
Молдавский государственный университет, Кишинёв, Республика Молдова

Summary: *Recently, interest in athletics, in its classical form, has been fading. The phenomenon of its loss of appeal is most clearly visible in the student environment. From the first years of study, a student is forced to make a choice between the need to acquireprofessional competencies and improving athletic skills with an unclear prospect.He stops considering sport as a sphere of self-realization and self-affirmation. Adventurerunning is one of the sports subcultures gaining popularity among students. The study attempts to adapt endurance runners to the requirements of adventurerunning competition. The aim is to investigate the effectiveness of using motor tasks aimed at developing local muscular endurance in the preparation of endurance runners for participation in adventurerunning. The experiment is associated with the use of motor tasks on simulators in various muscleoperating modes. In the development of localizedconditioning, their volume was 70% of the total volume of strength loads. The experimentresults indicate that the proposed version of strength training is effective for increasing the specialwork ratelevel of the runners aged 16-18. It may also be in demand by the students who have chosen mountain running, adventure running or trail running as their leisure activity.*

Keywords: *endurance run, adventurerunning, strength training, localizedconditioning.*

ВВЕДЕНИЕ

В течение последних десятилетий интерес к занятиям легкой атлетикой, в ее классическом виде, постепенно угасает. Феномен потери ее привлекательности наиболее отчетливо просматривается в студенческой среде. Как свидетельствуют результаты исследований, доля студентов ориентированных на успешное самоутверждение в данном виде спорта постепенно сокращается, а «уровень притязаний», как прежде, остается на достаточно высоком уровне. Ряд специалистов считает, что это может быть связано с доминантой той или иной разновидности мотивации деятельности [7]. По всей видимости, на отношение к легкой атлетике в этот период накладывается неизбежность выбора приоритетов, в рамках которого мотивация избегания неудач в спорте начинает превалировать над возможностью удовлетворения мотивации в достижения успеха. Скрининг возрастной динамики достижений мировой элиты в беге на средние дистанции позволяет говорить, что демонстрируемые ими в 19-23 года результаты соответствуют зоне «первых больших успехов» (КМС-МС), а в некоторых случаях и зоны «оптимальной реализации возможностей» [8]. Таким образом, неадекватность уровня спортивного мастерства возрастной норме может свидетельствовать о несостоятельности, если не самого атлета, то варианта его подготовки. Экспертиза выступлений молдавских бегунов на средние дистанции 15-18 лет в период 2015 – 2025 гг. указывает на несоответствие их достижений требованиям возрастной норме в 78,2 % случаев. Следует отметить, что и в более благополучные годы «отсев» легкоатлетов к этапу спортивного совершенствования составлял 76-92 % [5, 8].

Вследствие этого, студент после первых лет обучения в университете вынужден определиться с выбором между необходимостью обретения профессиональных компетенций и совершенствованием спортивного мастерства с неясной перспективой. Выбор очевиден. В данном случае, он перестает рассматривать спорт в качестве сферы самореализации, самоутверждения, удовлетворения своих потребностей. Однако, запрос на высокий уровень двигательной активности у него сохраняется. В настоящее время к услугам молодежи представлен целый ряд спортивных субкультур. К числу наиболее доступных и набирающих популярность среди студентов следует отнести адвенчурраннинг (Adventurerunning). Он менее известен, чем концептуально близкие ему trailrunning и mountain running. Его отличают повышенная сложность дистанций и высокие требования, предъявляемые ими к физической и технической подготовке «атлета» [1, 2].

Данный челлендж может включать: бег в различных ландшафтных и погодных условиях; траверс вершин, водных преград и болотистой местности; преодоление горизонтальных и вертикальных препятствий; подъемы и спуски с большим перепадом высот; скрэмблинг, бег по различным поверхностям (грязь, песок, снег, асфальт) и пр. Сложность трасс регламентируется субъективно. Вероятно, именно экстремальность условий проведения является той привлекательной чер-

той, которая так притягивает внимание молодежи. Отличительным признаком студенческого адвенчурраннинга является его состязательная составляющая. За последнее десятилетие он прошел путь от первоначального восприятия его как рекреативного досуга (хобби) до массового спорта. Студенческие соревнования по адвенчурраннингу обычно проводятся на дистанциях 3000-5000 м, имеют командный либо индивидуальный зачет, в отличие от трэйлраннинга или горного бега трасса короче, но более насыщена естественными/искусственными препятствиями. Практика показывает, что в данном виде состязания бегуны на средние и дальние дистанции не имеют явного преимущества.

Специалисты допускают возможность замещения занятий в беге на выносливость адвенчурраннингом. При этом следует принять во внимание специфику его соревновательной деятельности (СД), которая должна учитываться при комплектовании кейса средств подготовки. К особенности СД можно отнести силовой компонент движений циклического характера, осуществляемых в эксклюзивных условиях достаточно продолжительное время. Помимо этого, его СД предусматривает реализацию силы в различных формах двигательного проявление на фоне утомления. Вместе с тем известно, что с ростом мастерства бегунов на выносливость значимость фактора локальной мышечной выносливости (ЛМВ) возрастает [3, 5, 6, 8, 9 и др.].

В связи с этим в исследовании была предпринята попытка адаптировать бегунов на выносливость к требованиям СД адвенчурраннинга и горного бега, опираясь на разработки практикующих специалистов. Уже длительное время внимание ученых направлено на изучение, сопоставление и подбор наиболее эффективных средств и методов силовой подготовки в сочетании с режимами циклической работы [3, 5, 6, 10 и др.]. Вместе с тем, требования, предъявляемые к конфигурации воздействий различных силовых режимов, пока четко не определены. Принято считать, что для развития ЛМВ в большей мере пригодны упражнения на тренажерах. Наилучший эффект достигается при применении двигательных заданий (ДЗ) в следующей последовательности: в изометрическом – изокинетическом – изотоническом режимах. Установлено, что при развитии силовых компонентов специальной работоспособности целесообразно применять ДЗ в изометрическом режиме - 82-86 % от МАХ, в изокинетическом и изотоническом – 40-60 %. Следует считать целесообразным такой характер выполнения упражнений, в котором скоростной компонент движения является ведущим.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Цель – исследовать эффективность использования в подготовке бегунов на выносливость для участия в адвенчурраннинге ДЗ, направленных на развития ЛМВ. В эксперименте приняли участие бегуны 16-18 лет (n = 14), квалификация I-й разряд – КМС, стаж занятий 3-4-е года. Эксперимент проведен в течение полугодично макроцикла длительностью 5 месяцев. Качество выборки позволило

сформировать группы, не имеющих достоверных различий между сопоставляемыми (P > 0,05). Диагностика двигательной подготовленности выполнена по тестам: максимальное усилие 6-ти мышечных групп нижних конечностей (метод полидинамометрии); ЛМВ мышц: в статике оценивалась временем удержания мышечного усилия до момента изменения суставного угла при отягощении 82-86 % от МАХ, в динамике оценивалась объемом работы при отягощении 50 % от МАХ; скоростно-силовые способности определялись по результату в 10-м прыжке см и тесту Боско; диагностика адаптации организма атлета к требованиям СД (1500 и 3000 м) использована проба Карлайла (Сумма трех пульсов). Помимо этого, эффективность имплементации в подготовку бегунов на выносливость ДЗ силового характера определялась по спортивному результату (СР) в беге на 1500 м и 3000 м. Взаимосвязь СР в беге на 1500 м и 3000 и результатами тестирования на уровне r = 0,595 – 0,852 [4,5,8,10].

Оценка эффективности применяемых в педагогическом эксперименте блоков тренировочных нагрузок силовой направленности осуществлялась по показателям динамики специальной подготовленности бегунов на средние дистанции за период эксперимента.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

В качестве экспериментального фактора принят комплекс ДЗ, выполненых на тренажерах в изометрическом, изотоническом и изокинетическом режиме работы мышц. В эксперименте основу построения тренировочного процесса составила «сопряжено - последовательная» форма организации нагрузок различной преимущественной направленности [3, 8]. Объем освоенных экспериментальными группами нагрузок одинаков. Различия заключались в средствах силовой подготовки, направленных на развитие ЛМВ. В группе «Б» использован традиционный контент в соответствии с рекомендациями специалистов [6, 9].

Организация тренировочной работы бегунов группы «А» была связана с использованием блоков ДЗ на тренажерах в различных режимах работы мышц, оптимальные параметры функционального воздействия которых научно обоснованы. Объем ДЗ, выполняемых на тренажерах в различных силовых режимах при развитии ЛМВ в группе «А» составил до 70 % от суммарного объема нагрузок силового характера. При этом организация силовой работы происходила в условиях соразмерного выполнения беговых упражнений аэробного характера, интервального бега на дорожке. Следует отметить, что объем нагрузок, направленных на развитие ЛМВ в традиционных для средневиков средствах подготовки в программе группы «А» был снижен на 40 %. Схема силовой подготовки в недельном микроцикле представлена в табл. 1.

Таблица 1. Программа имплементации ДЗ блока ЛМВ в микроцикле подготовки бегунов экспериментальной группы «А»

Режим работы мышц	Контент ДЗ					Дни микроцикла				
	X_1	X_2	X_3	X_4	X_5	1	2	3	5	6
Сгибатели-разгибатели тазобедренного сустава										
Изокинетический	30	-	20	-	50		+			
Изотонический	45	-	24	10	-		+			
Изометрический	-	45	-	10	-		+			
Сгибатели бедра										
Изокинетический	40	-	20	-	50	+			+	
Изометрический	-	55	-	10	-	+			+	
Разгибатели бедра										
Изокинетический	40	-	20	-	50	+			+	
Изотонический	50	-	24	8	-	+			+	
Сгибатели голени										
Изокинетический	12	-	20	-	50			+		+
Изометрический	-	45	-	10	-			+		+
Разгибатели голени										
Изокинетический	30	-	20	-	50			+		+
Изотонический	40	-	24	10	-			+		+
Подошвенные сгибатели-разгибатели стопы										
Изокинетический	60	-	20	-	55		+			

Условные обозначения: X_1- величина сопротивления, кг; X_2 – длительность выполнения ДЗ, сек; X_3 – количество повторений, раз; X_4 - количество подходов, серий; X_5 – темп выполнения упражнений, 1/сек.

В исследования учитывали, что по многим параметрам спланированная подготовка в экспериментальных группах разнилась. Если в группе «А» в основу были положены научно-обоснованные программы ДЗ на тренажерах, то бегуны группы «Б» использовали для силовой подготовки рекомендации относительно применения прыжков и бега в гору, по песку, холмам, упражнений со штангой. Вместе с

тем, объем аэробной нагрузки в средствах бегового характера в этой группе оставался достаточно значительным, на уровне 50-80 км в неделю. Результаты предварительного тестирования представлены в Таблице 2.

Таблица 2. Исходная характеристика состояния двигательной подготовленности участников эксперимента

Педагогические тесты	Группа «А»	Группа «Б»
Бег на 1500 м, мин: сек	4.13,5±1,23	4.15.2±1,17
	t = 1,30 P>0,05	
Бег на 3000 м, мин: сек	9.11.7±41	9.12.9±39
	t = 0,61 P>0,05	
Тест Боско, см	46,3±0,35	47,2±0,33
	t = 0,66 P>0,05	
Десятерной прыжок с/м, см	2546,9	2601,1
	t = 1,46 P>0,05	
Тест Карлайла, ус/ед	76,4	78,2
	t = 0,66 P>0,05	
Показатели силы ведущих мышечных групп		
Суммарный показатель относительной силы, ед.	7,81±0,85	7,38±0,96
	t = 1,06 P>0,05	
Относительная сила сгибателей-разгибателей тазобедренного сустава, ед	1,42±0,16	1,34±0,19
	t = 1,01 P>0,05	
Относительная сила сгибателей бедра, ед.	0,77±0,11	0,71±0,13
	t = 1,49 P>0,05	
Относительная сила разгибателей бедра, ед.	1,22±0,12	1,17±0,11
	t = 0,99 P>0,05	
Относительная сила сгибателей голени, ед	0,41±0,08	0,37±0,07
	t = 1,15 P>0,05	
Относительная сила разгибателей голени, ед	0,91±0,16	0,77±0,19
	t = 1,77 P>0,05	
Относительная сила подошвенных сгибателей стопы, ед.	3,08±0,22	3,02±0,27
	t = 0,54 P>0,05	
Показатели локальной силовой выносливости мышечных групп		
Суммарный показатель локальной силовой выносливости, сек	806,8±82,3	861,3±91,3
	t = 1,40 P>0,05	
Сгибатели-разгибатели тазобедренного сустава, сек	152,2±17,6	164,3±19,4
	t = 1,46 P>0,05	
Сгибатели бедра, сек	119,0±14,3	132,7±17,6
	t = 1,92 P>0,05	

Разгибатели бедра, сек	128,5±15,4	145,0±16,2
	t = 2,33 P<0,05	
Сгибатели голени, сек	111,2±13,6	118,5±10,7
	t = 1,33 P>0,05	
Разгибатели голени, сек	140,0±15,5	155,5±16,9
	t = 2,07 P>0,05	
Сгибатели-разгибатели стопы, сек	155,9±18,4	175,4±20,3
	t = 2,24 P>0,05	

Примечание. Для n=10 при числе степеней свободы *v*=2n – 2=8 будут достоверны с вероятностью P<0,05 все значения t≥2,31; P<0,01 все значения t≥3,36; P<0,001 все значения t≥5,04.

В ходе эксперимента произошло достоверное улучшение показателей по всему комплексу тестов в обеих группах. Однако, демонстрируемые спортсменами группы «А» результаты тестирования достоверно превышают показанные группой «Б» при уровне значимости P < 0,05-0,01. Учитывая сроки проведения эксперимента сдвиги достаточно значительные. Существенно возросли показатели скоростно-силовых возможностей: в тесте Боско на 8 см и на 4 см, в десятерном – на 3,4 м и на 1,4 м, в группах «А» и «Б», соответственно. Сравнительный анализ СР также подтвердил достоверный уровень сдвигов в состоянии специальной работоспособности. Данные пробы Карлайла однозначно свидетельствуют в пользу программы, освоенной спортсменами группы «А» (улучшение Δ 6,7 ед.)

Таблица 3. Характеристика состояния двигательной подготовленности спортсменов по окончании эксперимента

Педагогические тесты	Группа «А»	Группа «Б»
Бег на 1500 м, мин: сек	4.05.1±1,17	4.11,5±1,23
	t = 2,55 P<0,05	
Бег на 3000 м, мин: сек	8.49.4±39	9.03.9±21
	t = 3,55 P<0,01	
Тест Боско, см	54,3±0,39	51,2±0,43
	t = 2,39 P<0,05	
Десятерной прыжок с/м, см	2886,8	2741,1
	t = 3,21 P<0,01	
Тест Карлайла, ус/ед	63,3	71,8
	t = 4,45 P<0,01	
Суммарный показатель локальной силовой выносливости, сек	1028,8 ±62,1	868,6±75,4
	t = 5,17 P<0,001	
Суммарный показатель относительной силы, ед.	8,42±0,77	7,27±0,93
	t = 3,02 P<0,05	

Относительная сила сгибателей-разгибателей тазобедренного сустава, ед	1,52±0,16	1,32±0,21
	t = 2,39 P<0,05	
Относительная сила сгибателей бедра, ед.	0,82±0,09	0,66±0,11
	t = 3,56 P<0,01	
Относительная сила разгибателей бедра, ед.	1,32±0,10	1,14±0,13
	t = 3,55 P<0,01	
Относительная сила сгибателей голени, ед	0,43±0,08	0,34±0,07
	t = 2,68 P<0,05	
Относительная сила разгибателей голени, ед	0,98±0,13	0,79±0,15
	t = 3,03 P<0,05	
Относительная сила подошвенных сгибателей стопы, ед.	3,35±0,21	3,02±0,30
	t = 2,84 P<0,05	

Примечание. Для n=10 при числе степеней свободы v=2n – 2=8 будут достоверны с вероятностью P<0,05 все значения t≥2,31; P<0,01 все значения t≥3,36; P<0,001 все значения t≥5,04.

Наиболее значимые темпы прироста ЛМВ зарегистрированы в обобщенных показателях групп мышц сгибатели-разгибатели тазобедренного сустава и стопы – 27,6 %. В то же время как в отдельных группах мышц наблюдался рост ЛМВ в диапазоне 19 – 40 сек (Таблица 4). Отметим, что достаточно высокие темпы роста ЛМВ сопровождались умеренными темпами роста мышечной силы (5-8 %), что в совокупности с динамикой СР указывает на лучшее функциональное состояние окислительных свойств мышц в сравнении с сократительными.

Таблица 4. Показатели силы ведущих мышечных групп и локальной мышечной выносливости у бегунов экспериментальных группы по окончании исследования

Группы мышц	Абсолютные показатели силы			Показатели ЛМВ		
	кг	⊗ кг	прирост, %	сек	⊗ сек	прирост, %
Сгибатели-разгибатели тазобедренного сустава	91,2	+5,8	6,3	209,0	56,8	27,2
Сгибатели бедра	49,2	+3,2	6,5	143,5	24,5	17,1
Разгибатели бедра	79,2	+5,7	7,1	167,7	39,2	23,4
Сгибатели голени	25,8	+1,3	5,0	130,4	19,2	14,7
Разгибатели голени	58,8	+4,4	7,4	178,6	38,6	21,6
Сгибатели-разгибатели стопы	201,0	+16,0	7,9	199,6	43,7	28,0

Было установлено, что применение ДЗ стимулирующих ЛМВ не оказывают негативного влияния на состояние опорно-двигательный аппарат. В группе «А»

не выявлены заболевания и повреждения опорно-двигательного аппарата. В сопоставимой группе нередки обращения к врачу (19 случаев) по поводу «забитости» мышц и микротравм, которые обычно имеют место вследствие освоения значительных по объему нагрузок в средствах плиометрического характера с отягощениями и без. Приведенные данные также подтверждает эффективность методики совершенствования ЛМВ бегунов на выносливость.

ВЫВОДЫ

Таким образом, полученные в эксперименте данных позволяют говорить о том, что применение ДЗ, выполняемых с заданными параметрами нагрузок, направленных на развитие ЛМВ является эффективным для повышения уровня специальной работоспособности бегунов на выносливость 16-18 лет. Считаем возможным отметить, что предложенный вариант вполне адекватен не только действующим спортсменам, практикующим бег на средние и длинные дистанции, но может быть востребован молодежью студенческого возраста, избравших в качестве досуга горный бег, адвенчурраннинг или трейлраннинг.

ЛИТЕРАТУРА:

1. ADVENDURE is the leading web portal in Greece about Mountain Running, Adventure, Endurance and other Mountain Sports. info@advendure.com. © 2018, [citat 22.02.2022]. Disponibil: https://www.advendure.com/
2. ADVENTURE RACING. Modern adventure racing/ Wikimedia © 2001, [citat 22.06.2022]. Disponibil: https://en.wikipedia.org/wiki/Adventure_racing
3. ВЕРХОШАНСКИЙ, Ю. Физиологические основы и методические принципы тренировки в беге на выносливость. Москва: Советский спорт, 2014. 80 с. ISBN 978-5-9718-0705-6.
4. ГЕРМАНОВ, Г., ЦУКАНОВА, Е., НОВИКОВА, А. Педагогическая технология пошаговой регламентации двигательных заданий, используемых в подготовке юных бегунов на средние дистанции. В: Ученые записки университета им. П. Лесгафта. 2011. № 9. 50-58 с.
5. КУПЦОВ, Ю. Локальная силовая выносливость и результативность в беге на средние дистанции. Кишинев: Valinex, 2004. 153 с. ISBN 9975-9842-4-X.
6. МЯКИНЧЕНКО, Е., СЕЛУЯНОВ, В. Развитие локальной мышечной выносливости в циклических видах спорта. Москва: ТВТ Дивизион, 2009. 360 с. ISBN 978-5-98724-010-6.
7. РОЖКОВ, Е. Мотивация достижения успеха и избегания неудач в работах отечественных и зарубежных ученых. В: Психологические науки. № 3, 2014, с. 17-23.

8. СВЕКЛА, С**.** Направленность силовой подготовки юных бегунов на средние дистанции. В: Спортивний вісник придніпров'я. 2017, № 1, с. 81-84. ISSN 2071-1476.
9. СУСЛОВ, Ф., ГИЛЯЗОВА, В., СОЛДАТОВ, О. Проблемы силовой подготовки в циклических видах спорта, требующих преимущественного проявления выносливости. В: Научно-спортивный вестник. 1989, № 3, с. 11-16.
10. ЦУКАНОВА, Е., ГЕРМАНОВ, Г., КУПЦОВ, Ю. Технология модельно-целевого проектирования тренировочных заданий при решении задачи воспитания локальной мышечной выносливости у юных бегунов на средние дистанции. В: Ştiinţa Culturii Fizice. 2011, nr. 7/1, pp. 71-78. ISSN 1857-4114.

N.B. *Viziuni conceptuale moderne și proiectarea bazelor metodologice ale pregătirii sportive a copiilor,* ***VCMPBMAPSC, 060104***

К ВОПРОСУ О ПРИМЕНЕНИИ МЕТОДОВ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ В ПРОЦЕССЕ РЕАБИЛИТАЦИИ ПАЦИЕНТОВ С КОРОНОВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИЕЙ

ON THE APPLICATION OF FUNCTIONAL ASSESSMENT METHODS IN THE PROCESS OF REHABILITATION OF PATIENTS WITH CORONAVIRUS INFECTION

CZU: 615.825:[616.98-036.21:578.834.1] **https://doi.org/10.59295/spd2025s.135**

Ала ПОГОРЛЕЦКИ
ORCID: 0000-0002-2160-7114
E-mail: alapogorletchi2022@gmail.com
Институт физического воспитания и спорта,
Молдавский государственный университет, Кишинёв, Республика Молдова

Summary. *The article presents the results of a review of methods for functional assessment of patients who have had coronavirus infection, recommended for use in specialized literature - rehabilitation guides, clinical protocols, scientific articles. The studies focused on methods used in kinesiotherapeutic rehabilitation programs.*

Keywords*: coronavirus infection, efficiency control, functional assessment methods, kinesiotherapeutic program, rehabilitation.*

ВВЕДЕНИЕ

Эффективность реабилитационных программ, разрабатываемых и применяемых у пациентов с нарушениями здоровья обеспечивается не только применяемыми лечебными мероприятиями, но и методами контроля эффективности процесса восстановления утраченных функций. Для пациентов различного профиля специалисты в области реабилитации разрабатывают методики комплексного тестирования, позволяющие оценить уровень функционального дефицита и динамику процесса восстановления.

Пандемия новой коронавирусной инфекции, вызванная коронавирусом SARS-CoV-2, поставила множество задач перед современным обществом в целом и системой здравоохранения в частности [1, 2]. Среди них - мероприятия эпидемиологической направленности и вакцинация, разработка и внедрение клинических протоколов лечения с последующей реабилитацией и др. [3]. Немаловажной задачей этого периода являлась разработка системы контроля эффективности процесса реабилитации с включением мероприятий клинической оценки, выявление нарушений физического и психологического состояния, социальной дезадаптации и др.

В статье представлены результаты обзора методов функциональной оценки, пациентов, перенесших короновирусную инфекцию, рекомендованных к приме-

нению в специализированной литературе –клинических протоколах, гидах по реабилитации, научных статьях [3, 4]. В исследованиях основное внимание уделяли методам, применяемым в кинетотерапевтических программах реабилитации.

МЕТОДЫ И ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования: изучение и анализ специализированной литературы, посвященной вопросам применения методов функциональной оценки реабилитации лиц после короновирусной инфекции в ходе восстановительного лечения.

***Задачи исследования*:**

1. Оценить значение и роль функциональной оценки в комплексной реабилитации.
2. В рамках анализа специализированной литературы по восстановительному лечению и реабилитации лиц после короновирусной инфекции выявить методы функциональной оценки, применяемые на разных этапах реабилитации для указанной категории пациентов.

Исследование проводилось в рамках проекта /субпрограммы STRATEGII DE REFACERE A PERSOANELOR CU DECONDIȚIONARE FIZICĂ ÎN PERIOADA POST-PANDEMICĂ, COVID - 19, PRIN ACTIVITĂȚI FIZICE DE RECUPERARE (Стратегии восстановления лиц с физическим декондиционированием в период после пандемии COVID – 19 посредством мероприятий по физическому восстановлению), реализуемой в Институте Физического Воспитания и Спорта / Государственный Университет Молдовы (IEFS / USM), департамент Кинетотерапии и оккупациональной терапии (N.B.).

Использовали метод анализа специализированной литературы, посвященной вопросам применения методов функциональной оценки для контроля эффективности процесса реабилитации и применения кинетотерапии в контексте восстановительного лечения лиц после короновирусной инфекции.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Функциональная оценка в комплексной реабилитации

Комплексная реабилитация включает в себя мероприятия различной направленности – медицинская, физическая, психологическая, социальная и трудовая реабилитация. В каждом из этих направлений применяются специально подобранные или разработанные методы оценки контроля эффективности процесса реабилитации [5].

Методы функциональной оценки позволяют оценить исходный функциональный дефицит, результаты и динамику восстановления, корректировать программы, улучшать качество реабилитации и достигать максимально возможного уровня восстановления функций или адаптации [6]. В современной медицинской и реабилитационной практике используются различные методы, позволяющие получать объективную информацию о состоянии пациентов:

- Клинические исследования – анамнез, осмотр и наблюдения, оценка выраженности симптомов заболевания, применение специальных шкал и стандартизированных опросников.
- Функциональные тесты - оценка двигательных функций, толерантности к физической нагрузке, степени независимости в повседневной жизни, когнитивных способностей и др.
- Инструментальные методики – получение объективных данных с применением аппаратных и лабораторных исследований (УЗИ, рентген, МРТ, КТ, стабилометрия и др.).

Для оценки эффективности комплексной реабилитации используют обобщенные критерии: динамика состояния пациентов, восстановление физической активности и функций, улучшение психо – эмоционального фона, социальная адаптация и др.

Эффективная реабилитация базируется на индивидуальном подходе, с учетом как персональных особенностей (возраст, пол, уровень физической подготовленности и др.), так и особенностей заболевания (диагноз, степень тяжести, этап реабилитации и др.).

Организация реабилитационного процесса требует системного подхода, основными компонентами которого являются:

- Разработка и внедрение стандартов организации реабилитационного процесса;
- Разработка и применение «пакетов» методов оценки эффективности реабилитации, учитывающих особенности профиля пациентов.

Важным аспектом является определение обобщающих критериев эффективности процесса реабилитации – таких как улучшение качества жизни пациентов, снижение инвалидизации и возврат к трудовой деятельности.

На наш взгляд, функциональная оценка является основополагающим элементом процесса разработки программы реабилитации. Выявленные в ходе функциональной оценки нарушения, отклонения и функциональный дефицит являются основанием для формулирования задач реабилитации, а в последующем – для подбора средств и методов для их решения. В ходе промежуточного тестирования осуществляется мониторинг динамики процесса восстановления утраченных функций, а финальное тестирование позволяет выявить, в какой степени были реализованы поставленные задачи, а также позволяет наметить направления и задачи дальнейшей реабилитации (при необходимости).

Функциональное тестирование и контроль эффективности реабилитационного процесса у пациентов с короновирусной инфекцией и пост – ковидным синдромом

Наиболее распространенными клиническими проявлениями COVID-19 является двусторонняя пневмония в виде диффузного альвеолярного повреждения

ткани легких с микроангиопатией [1]. Кроме поражения дыхательной системы, короновирусная инфекция сказывается на работе сердечно-сосудистой, нервной системы, желудочно-кишечного тракта, почек и др. [3]. После перенесенной инфекции у пациентов длительно сохраняются нарушения функции внешнего дыхания и риск тромбоэмболических осложнений, т.е. развивается комплексное декондиционирование органов и систем, проявляющееся постковидным синдромом. [4]. Последствия COVID-19 зачастую приводят к снижению физической работоспособности и трудоспособности, что свидетельствует о необходимости разработки и применения комплексных реабилитационных мероприятий.

В клинических протоколах отмечается, что на всех этапах реабилитации пациентов с короновирусной инфекцией и постковидным синдромом осуществляется постоянный мониторинг и контроль их состояния с применением методов клинической и функциональной оценки. Постоянный мониторинг состояния пациентов позволяет контролировать динамику процесса реабилитации и его эффективность, вносить необходимые коррективы. Особенно велика роль функциональной оценки для своевременного назначения средств кинетотерапии и адекватной нагрузки [3, 4, 7].

Функциональная оценка пациентов с короновирусной инфекцией осуществляется на всех этапах лечения реабилитации:

На I этапе лечения и реабилитации пациентов с короновирусной инфекцией наибольшей проблемой является состояние дыхательной и сердечно – сосудистой систем, а также развитие связанных с ними осложнений. Поэтому в специализированной литературе среди функциональных тестов преобладают тесты для оценки функционального дефицита этих систем [2,3,8]. Включены также тесты для оценки мышечной силы, состояния психо – эмоционального фона и качества жизни. На I этапе из функциональных методов рекомендуются к применению следующие методы контроля и оценки эффективности реабилитации:

- оценка ЧСС и ЧДД:
- оценка сатурации крови (SpO2) в покое и при физической нагрузке;
- шкала MRC (одышка) для оценки выраженности одышки;
- шкалы BDI (исходный индекс одышки) и TDI (динамический индекс одышки);
- шкала Борга для оценки переносимости физической нагрузки;
- шкала MRC (мышцы) для оценки силы мышц;
- Госпитальная шкала тревоги и депрессии (HADS);
- Европейский опросник качества жизни EQ-5.

На II и III этапах реабилитации для оценки спектра нарушений функций и ограничения жизнедеятельности, развившихся вследствие новой коронавирусной инфекции, рекомендуется проводить разностороннее обследование пациентов, чтобы выявить весь спектр возможных нарушений и осложнений. С этой целью применяется широкий спектр методов функциональной оценки состояния и выявления нарушений.

Кроме методов объективной оценки функционального состояния пациентов (клиническая оценка, функциональное тестирование), разрабатываются и внедряются в практику анкеты и опросники, позволяющие на ранних этапах выявить круг возможных проблем. Например, А.Г. Чучалин и соавторы (2021 г.) разработали *Вопросник для первичной самооценки здоровья пациентов, перенесших новую коронавирусную инфекцию*, применяемый в целях углубленной диспансеризации [9]. Данный опросник позволяет выполнить комплексную оценку статуса пациентов, включая общее состояние здоровья и основные системы организма: респираторную, сердечно-сосудистую, нервную и эндокринную и др. Опросник представляет собой анкету, включающую общие вопросы (для выявления наиболее распространенных осложнений) и профильные специфические вопросы для более точной диагностики. Авторам удалось адаптировать существующие международные оценочные шкалы, дополнив и переработав их. Авторы считают, что применение разработанного ими опросника может существенно повысить эффективность раннего выявления, своевременного лечения и реабилитации пациентов с различными проявлениями мультисистемного постковидного синдрома.

Для углубленной оценки состояния пациентов, перенесших короновирусную инфекцию, применяют методы [3, 4, 9]:

1. Оценка дыхательной функции. С этой целью могут применяться методы:
   - спирография;
   - определение диффузионной способности легких (DLco);
   - оценка уровня сатурации крови (SpO2) в покое и при физической нагрузке;
   - тесты на оценку переносимости гипоксии в нагрузке - тесты Генчи и Штанге, тесты Серкина и Розенталя, звуковой тест с произнесением цифр на спокойном продолжительном выдохе;
   - выраженность одышки по шкале одышки MRS;
2. Оценка толерантности к нагрузке:
   - тест с шестиминутной ходьбой;
   - нагрузочное тестирование с газовым анализом на беговой дорожке или велоэргометре с использованием RAMP - протокола с учетом индивидуальных особенностей пациентов, сопутствующих заболеваний и противопоказаний;
3. Оценка силы мышц: шкала MRS, мануальное мышечное тестирование;
4. Измерение амплитуды движений суставов: гониометрия, мануальное тестирование;
5. Оценка баланса - шкала Берга;
6. Оценка дисфагии – трехглотковая проба;
7. Оценка когнитивных способностей;
8. Оценка депрессии - шкалы Бека, Гамильтона;
9. Оценка мобильности - индекс мобильности Ривермид;

10. Уровень повседневной активности – оценка ADL, шкала Бартел;

11. Оценка риска падений: тест Up&Go, шкалы оценки риска падений Морзе, Хендрика;

12. Оценка психоэмоционального статуса : тест САН, тест Спилбергера и др.

По результатам тестирования при необходимости пациентам назначается дополнительная консультация профильного специалиста (невролог, кардиолог, пульмонолог, ревматолог), которые применяют специальные методы и тесты для выявления функционального дефицита и целенаправленной разработки последующих этапов реабилитации [23].

О.В.Каменская и соавт., описывая результаты применения реабилитационной программы для пациентов, перенесших COVID-19, на основе изучения функциональных возможностей сердечно-сосудистой и дыхательной систем, указывают на существенный рост ее эффективности [10].

По нашему мнению, применение методов функциональной оценки на всех этапах реабилитации является основой организации реабилитационного процесса и служит инструментом по управлению его эффективностью.

ВЫВОДЫ

Последствия пандемии COVID-19 наглядно продемонстрировали, что применение методов функциональной оценки в процессе разработки и реализации реабилитационных программ является основой процесса управления их эффективностью.

Процесс совершенствования методов функциональной оценки и контроля эффективности реабилитации основан на интеграции достижений медицины, цифровых технологий и доказательного подхода.

Уровень профессионализма специалистов в области реабилитации (реабилитологов, кинетотерапевтов) определяется не только арсеналом реабилитационных средств и практических методик, но и использованием методов функциональной оценки и контроля эффективности проводимых мероприятий.

ЛИТЕРАТУРА:

1. World Health Organization. Coronavirus disease (COVID-19). Available at: https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019 [Accessed: 25.06.2025].
2. TĂBÎRȚĂ, A., BULAI, M., CHIHAI, V., PLEȘCA, S., MELNIC A. Strategii de reabilitare medicală în asistența complexă a persoanelor cu covid-19/j sănătate publică, economie și management în medicină. 4(91)/2021. Disponibil: https://doi.org/10.52556/2587-3873.2021.4(91).16-22. [Accesat: 23.11.2024]
3. INFECTIA CU CORONAVIRUS DE TIP NOU (COVID-19). Protocol clinic național (ed. IX). PCN-371. Chișinău, 2024. Disponibil: chrome-

extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ms.gov.md/wp-content/uploads/2024/07/Protocolul-clinic-na%C8%9Bional-%E2%80%9EInfec%C8%9Bia-cu-coronavirus-de-tip-nou-COVID-19%E2%80%9D-editia-IX-aprobat-prin-Ordinul-MS-nr.-594-din-05.07.2024.pdf [Accesat: 23.11.2024]

4. Экспертный обзор: Реабилитация после COVID-19 / Е. И. Аксенова, et al. – М.: ГБУ «НИИОЗММ ДЗМ», 2021. – 41 с. ISBN 978-5-907404-22-9 Доступно: https://niioz.ru/upload/iblock/d0f/d0f9b4deba5320fe4390e40809eeb4e4.pdf. [дата обращения: 23.06.2025]
5. Шкалы, тесты и опросники в медицинской реабилитации / Под ред. А. Н. Беловой, О. Н. Щепетовой. М.: Антидор, 2002. 440 с.
6. ЛУЦКИ, Л., ТРЕГЕР, Ю. Оценка качества медицинской реабилитации. В: *Физическая и реабилитационная медицина, медицинская реабилитация.* 2020;2(1):38–48. DOI: https://doi.org/10.36425/rehab19266
7. Protocolul clinic standardizat pentru medicii de familie „Infecția cu coronavirus de tip nou (COVID-19)", ediția VII. Disponibil: https://ansp.md/wp-content/uploads/2021/04/PCSPMF-Infectia-cu-coronavirus-de-tip-nou-COVID-19-editia-VIIaprobat-prin-ordinul-MS-nr.33-din-19.01.2022.pdf [Accesat: 23.11.2024]
8. Kinetoterapia în recuperarea sănătății populației în era post COVID-19 : Monografie colectivă / Agapii Eugeniu, Zavalișca Aurica, Pogorlețchi Ala [et al.]. – Chişinău : [S. n.], 2024 (Valinex). – 176 p. ISBN 978-9975-68-529-0.
9. ЧУЧАЛИН, А.Г et al. Вопросник для первичной самооценки здоровья пациентов, перенесших новую коронавирусную инфекцию: Рекомендации Междисциплинарного совета экспертов по проведению скрининга симптомов постковидного периода при углубленной диспансеризации. В: *Пульмонология*. 2021;31(5):599-612. Доступно: https://doi.org/10.18093/0869-0189-2021-31-5-599-612 [дата обращения: 23.06.2025].
10. КАМЕНСКАЯ,О.В. et al. Оценка эффективности медицинской реабилитации пациентов, перенесших COVID-19, на основе изучения функциональных возможностей сердечно-сосудистой и дыхательной систем. В: *Пульмонология*. 2021;31(6):710-717. https://doi.org/10.18093/0869-0189-2021-31-6-710-717 (дата обращения: 23.06.2025)

N.B. *Titlul subprogramului: Strategii de refacere a persoanelor cu decondiționare fizică în era post-pandemică, covid – 19, prin activităţi fizice de recuperare.Prioritatea strategică: Monitorizarea dezvoltării fizice şi îmbunătăţirea calităţii vieţii pacienţilor cu decondiționare fizică post covid-19 prin activităţi fizice de reabilitare.Codul subprogramului: 060106.*

ОСОБЕННОСТИ НЕВЕРБАЛЬНОЙ ИНТЕРАКТИВНОСТИ В ПОДГОТОВКЕ ГИМНАСТОК НА ЭТАПЕ СПОРТИВНОЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ

NON-VERBAL INTERACTIVITY FEATURES IN THE TRAINING OF WOMEN GYMNASTS AT THE SPORTS SPECIALIZATION STAGE

CZU: 796.015.13:796.41-053.5 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.136**

Анастасия ТАРАСОВА
ORCID: 0009-0000-1871-5635
E-mail: nstnk31@mail.ru
Российский Университет Спорта, Москва, Россия

Екатерина ЦУКАНОВА
ORCID: 0000-0001-5419-2675
E-mail: ekts9883812@mail.ru
Российский Университет Спорта, Москва, Россия

Александр ГОРАЩЕНКО
ORCID: 0000-0002-8269-7862
E-mail: iurich.au@mail.ru
Институт физического воспитания и спорта,
Молдавский государственный университет, Кишинёв, Республика Молдова

Summary. *The article examines the problem of using non-verbal means of influence in the training process of gymnasts 7-8 years old. Conditions have been identified that contribute to the successful use of tactile techniques in the training and development of young female athletes in the initial stages of sports. This includes the use of specific types of bodily touch as part of a tactile communication between the coach and the students. Tactile means should be considered as separate training units within the educational process. They expand the possibilities of interaction between the coach and the young athlete, contribute to the co-building of trusting and mutually beneficial relationships, strengthen the effectiveness of girls' education and development, lead to positive changes in the development of motor abilities and help in mastering the basic elements of rhythmic gymnastics. On the basis of a comprehensive analysis of the data of pedagogical observations, questionnaires and chronometry, a methodology for the use of non-verbal means has been developed, taking into account the age characteristics of young athletes and the specifics of rhythmic gymnastics. The effectiveness of the technique is confirmed by the results of many years of pedagogical exercises.*

Keywords*: rhythmic gymnastics, non-verbal communication, body touch. training process, gymnasts 7-8 years old, technique.*

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования обусловлена противоречием во взглядах специалистов в отношении, традиционно используемых в работе с юными гимнастками наглядных и словесных методов обучения, а также их сочетания с методом упражнения. Наглядные методы обучения опираются на использование визуальных и сенсорных инструментов, словесные методы на вербальные средства коммуникаций. Обычно, физическим упражнениям отводится роль фактора, детерминирующего формирование наиболее востребованных двигательных компетенций. Результаты исследований подтверждают их приоритет на ранних этапах многолетней подготовки гимнасток (55,0 %). Вербальные (13,2 %), паравербальные (4,8 %) и невербальные (27,0 %) воздействия уступают их обучающему потенциалу [2, 9].

С другой стороны, нельзя недооценивать значимость невербальных средств коммуникации в тренировочном процессе юных гимнасток. Их, вполне обоснованно, относят к числу действенного инструментария при реализации образовательных и воспитательных задач. Невербальная интеракция наряду с визуализацией и словесной коммуникацией играет важную роль в их подготовке [4, 5, 8]. Исследователи отмечают, что до половины информации в ходе межличностных отношений передается по невербальным каналам – через жесты, мимику, интонацию, музыкальное сопровождение, тактильные контакты [2, 3, 7, 9 и др.].

В то же время, в реальной практике подготовки гимнасток невербальные средства нередко используются интуитивно, без должного научно-методического обоснования. Это часто приводит к снижению эффективности учебно-тренировочного процесса, затрудняет формирование адекватных двигательных представлений у гимнасток. Необходимо отметить, что среди средств и приемов невербальной коммуникации особую функцию выполняет тактильное прикосновение [1, 2, 3, 9].

Наряду с другими тактильными средствами оно играет значимую роль в формировании телесности юной спортсменки, поскольку реально обеспечивает формирование «образа действия». В некоторых публикациях авторы проводят аналогию между профессией тренера и скульптора, который «лепит из глины прекрасный образ атлета, так и тренер буквально своими руками формирует телесность спортсменки, придавая ей черты эстетизма и грациозности» [2, 6, 7, 9].

Прикосновение, как корректирующее действие тренера, помогает спортсменкам лучше воспринимать пространственно-временные и динамические аспекты движений. Оно развивает у них «мышечные чувства»: «чувство положения», «чувство движения», «мышечное усилие», тем самым формирует «проприорецептивное восприятие мира» [1, 2, 4, 9 и др.].

Физический контакт со стороны тренера включает в себя различные принудительные действия, к примеру, корректирующие прикосновения, фиксация поз, помощь в выполнении движений, выправление осанки, и другие действия, из которых обычно скомплектован кейс его невербальных средств коммуникаций. Можно

заключить, что тактильный контакт в этом случае служит средством передачи информации, способом воздействия и методом организации взаимодействия.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Цель исследования – специфика применения невербальных средств во взаимодействии тренера и спортсменок в художественной гимнастике на этапе спортивной специализации (ЭСС).

Исследование проведено в период 09.2024 - 01.2025 на базе МАУ «Спортивная школа», г. Реутов (РФ). В нем приняли участие девочки 7-8 лет (n = 30), специализирующиеся в художественной гимнастике, воспитанницы 4-х тренеров высокой профессиональной квалификации. Для решения поставленных перед исследованием задач был применен адекватный им комплекс методов: теоретический анализ научно-методической литературы, педагогические наблюдения, анкетирование, хронометраж, педагогическое тестирование, экспертная оценка, педагогический эксперимент, методы математической статистики. Описание процедур исследования и контента методической разработки представлено ниже.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Данные педагогических наблюдений свидетельствуют о том, что в работе с гимнастками 7-8 лет у наставников преобладают «жестовые указания» и «мимическая экспрессия», составляющие в сумме около 55 % всех невербальных воздействий. Показано, что использование воздействий «тактильного» характера в объеме до 20 % (при объеме музыкального сопровождения - 20 %), за счет сокращения объема кинетических, такесических и визуальных, принято считать целесообразным [2, 9 и др.]. Рациональность невербальной коммуникации, во многом, зависит от стажа работы специалиста. Наиболее высоких значений она достигает в группе тренеров, имеющих опыт профессиональной деятельности более 15 лет (число эпизодов за тренировку - 102,3, «мгновенное понимание» - 78,5 %). В данной выборке только на жесты и мимику приходится до 69,4 % всех невербальных сигналов, вызывающих мгновенное понимание у гимнасток (Таблица 1).

Таблица 1. Показатели невербальных взаимодействий тренеров с различным стажем работы (X ± σ)

Стаж работы	Количество эпизодов за тренировку	Процент мгновенного понимания
До 5 лет	82,4±7,3	48,6±4,2
5-10 лет	92,6±9,8	62,3±5,4
10-15 лет	98,5±10,1	73,8±6,5
Более 15 лет	102,3±12,4	78,5±6,8

Примечание: Суммарное число кинетических, такесических, визуальных и акустических контактов тренера со спортсменками за 120 минут тренировочного занятия

В рамках невербального взаимодействия применяются техники физической помощи, включающие контроль движений в пространстве, коррекцию положением рук и ног. Использоваться также приемы принудительного растягивания, поддержка, исправление выворотности рук и коленей, коррекция гибкости пальцев, тактильный контроль осанки, принудительное изменение позы и положения, а также и другие методы.

Хронометраж содержания тренировок гимнасток 7-8 лет позволил выявить, что львиную долю времени занимают тактильная коррекция и упражнения на «растягивание» (14,4 ± 1,6 мин), в то время как «проводка по движению» и приемы страховки составляют (10,2 ± 1,2 мин). Респонденты (n=30) отнесли к запрещенным видам физического контакта такие действия, как прикосновение в качестве наказания (шлепки, оплеухи, подзатыльники и другие подобные действия). С этим мнением согласились 87 % участников опроса. 65 % респондентов связывают телесное прикосновение с ожиданием физической поддержки от тренера, 59 % – с обеспечением безопасности, а 37 % – с необходимостью ощущать физическую силу и психологическую уверенность, а также как способ побуждения решительности. Результаты опроса свидетельствуют о том, что: 48 % опрошенных связывают прикосновение с потребностью во внимании и одобрении; 35 % - воспринимают его как проявление доверия, сочувствия; 34 % - рассматривают прикосновение как способ управления эмоциями и преодоления волнений и страхов; 11 % - ассоциируют прикосновение с желанием получать ласку либо с проявлением заботы. Лишь 7 % респондентов связывают прикосновение с демонстрацией женственности и изящества, с подчеркиванием элегантности, пластичности, изысканности и красоты. В исследовании также было установлено, что тактильная помощь наставника, как способ получения информации об осваиваемых движениях, импонирует 88,7 % респондентов. В целом же, традиционная совокупность методов обучения признана неприемлемой для 9,4 % респондентов (табл. 2).

Таблица 2. Предпочтения гимнасток 7-8 лет в способах получения информации о движениях (кол-во ответов, X ± σ)

Способ получения информации	**Очень нравится**	**Нравится**	**Не очень нравится**	**Совсем не нравится**
Показ и объяснение тренера	18,4±1,6 (61,3%)	8,8±0,8 (29,3%)	2,2±0,2 (7,3%)	0,6±0,1(2,1%)
Тактильная помощь	16,2±1,4 (54%)	10,4±0,9 (34,7%)	2,8±0,2 (9,3%)	0,6±0,1(2%)

Представленные выше данные послужили основой для разработки методики использования невербальных средств общения в тренировочном процессе юных

гимнасток. Разработкой было предусмотрено увеличение доли невербальных способов взаимодействия до 40 - 50 % от времени учебно - тренировочного занятия, за счет ограничения речевых установок. В исследовании разучивание новых элементов и композиций осуществлялось с учетом следующего алгоритма их освоения: метод целостного показа (45 - 60 сек), метод демонстрация по частям (2 - 3 мин), разучивание с тактильным сопровождением (5 - 7 мин), самостоятельное выполнение под жестовым контролем (3 - 5 мин). Апробируемая в эксперименте методика базировалась на пяти основных компонентах: предварительный показ (40 – 50 %), тактильное сопровождение (15 – 20 %), жестовая регуляция (15 – 18 %), мимическое подкрепление (10 – 12 %), работа с ориентирами (5 – 7 %). Расчет структурной организации воздействий невербального характера выполнен с учетом суммарного времени тренировки принятого за 100 %.

Эффективность разработки подтверждена результатами формирующего эксперимента. В группе гимнасток 7-8 лет (n = 8) зафиксировано достоверное (< 0,05) улучшение показателей их физической и технической подготовленности, особенно в упражнениях, требующих точной пространственной ориентации и контроля положения тела (табл. 3).

Таблица 3. Динамика показателей технической подготовленности гимнасток 7-8 лет (X±σ)

Контрольное упражнение	**До эксперимента**	**После эксперимента**	**Прирост**	**T**	**P**
Шпагаты с правой и левой ноги с опоры высотой 30 см с наклоном назад и захватом за голень, балл	3,9±0,4	4,2±0,3	7,7%	3	< 0,05
Боковое равновесие на полупальце одной ноги, другая в сторону-вверх, руки в стороны, балл	3,9±0,3	4,2±0,3	7,7%	2	< 0,05
Броски и ловля обруча в стойке на полупальцах в круге диаметром 1 метр, балл	3,5±0,3	4,0±0,3	14,3%	2	< 0,05

Примечание: При n = 8, уровне значимости различий α = 95 %, T ≥ 5 T эмп.; уровне значимости различий α = 99 %, T = ≥ 1 T эмп. В случае, если T эмп. меньше или равен T, сдвиг в «типичную» сторону по интенсивности достоверно преобладает.

Экспертная оценка подтвердила повышение качества невербального взаимодействия тренеров и юных спортсменок. Наибольший прирост отмечен в согласованности вербальных и невербальных компонентов коммуникации (+2,1 балла),

позитивности подкрепляющих реакций (+2,3 балла). Экспертами было отмечено эффективное решение наставниками дидактических задач при более точном подборе невербальных средств общения в условиях индивидуально-групповой организации тренировочного процесса.

ВЫВОДЫ

Методика применения невербальных средств взаимодействия, сформированная на рациональном сочетании методов и методических приемов, в частности: предварительного показа, тактильного сопровождения, жестовой регуляции, мимического подкрепления и работы с ориентирами, способствует повышению эффективности обучения гимнасток 7-8 лет базовым двигательным действиям, улучшению качества освоения ими технически сложных элементов. Внедрение разработки в практику позволит усовершенствовать процесс подготовки юных гимнасток на ЭСС, наладить продуктивное взаимодействие тренеров со спортсменками. Перспективы дальнейших исследований связаны с изучением возрастной динамики становления системы невербальной коммуникации юных гимнасток. В контексте обсуждаемой проблемы немаловажным представляется аспект двигательной компетенции самого тренера, его способности адекватно демонстрировать, наиболее востребованных практикой подготовки гимнасток, невербальных воздействий. При этом следует отметить, что выявленные реалии фактически правомерны лишь в отношении данной выборки гимнасток.

ЛИТЕРАТУРА:

1. ГЕРМАНОВ, Г., КОЛЕСНИКОВА, Е., ЧЕРЕНКОВА, Е.Комплексный подход к развитию активной гибкости у девочек 6-7 лет, занимающихся художественной гимнастикой. В: Ученые записки университета им П. Ф. Лесгафта. 2024. Т. 233, № 7, с. 96-101.
2. ГЕРМАНОВ, Г., НОВИКОВА, Л., СЕКОВАНИЧ, М., СТРИЖАК, А. Телесное прикосновение в системе средств педагогического воздействия тренера по художественной гимнастике. В: Ученые записки университета им П. Ф. Лесгафта. 2019. Т. 176, № 10, с. 82-91.
3. ГОРЯЧЕВ, В. О телесном прикосновении на уроке физической культуры. В: Ученые записки университета им. П.Ф. Лесгафта. 2012. № 4(86), с. 35-39.
4. КОТОВА, А., СЕКОВАНИЧ, М., ГЕРМАНОВ, Г. и др. Педагогические условия эффективной организации двигательной деятельности юных спортсменок-синхронисток 8-12 лет. В: Ученые записки университета им П. Ф. Лесгафта. 2020. Т. 189, № 11, с. 262-266.
5. ЛАБУНСКАЯ, В. О смысловом пространстве невербального общения. В: Российский психологический журнал. 2014. Том 11, № 3, с. 93-109.

6. ЛЕБЕДЕВ, Ю., ЕРМИЛОВА, Н. Телесно-двигательная деятельность как основа педагогических технологий развития дошкольника. В: Мир психологии. 2010. №1, с. 79-85.
7. МАЛЫШЕВА, Е. Тактильность в системе телесной коммуникации: основные подходы, понятия и предпосылки исследований. В: Мир лингвистики и коммуникации: электронный научный журнал. 2016. № 44. с. 57-69.
8. СЕКОВАНИЧ, М. Аспекты использования невербальных средств общения в работе тренера. В: Вестник МГПУ. Серия: Естественные науки. 2020. № 3(39), с. 80-86.
9. СЕКОВАНИЧ, М., ГЕРМАНОВ, Г., КОЛЕСНИКОВА, Е. и др. Эффективность применения тактильных средств в контактных действиях тренера по художественной гимнастике. В: Человек. Спорт. Медицина. 2022. Т. 22, № 4, с. 116-124.

N.B. *Viziuni conceptuale moderne și proiectarea bazelor metodologice ale pregătirii sportive a copiilor, VCMPBMAPSC, 060104.*

ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ДВИГАТЕЛЬНЫХ ЗАДАЧ КОМПЛЕКСА ТАЙЦЗИЦЮАНЬ ПОСРЕДСТВОМ КАРТОЧЕК-ЗАДАНИЙ

MOTOR TASK VISUALIZATION OF THE TAIJIQUAN COMPLEX THROUGH THE TASK CARDS

CZU: 796.011.1:796.855 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.137**

Чжэньжу ХАО
ORCID: 0009-0009-0793-3093
E-mail: 592790344@qq.com
Северо-Китайский университет водных ресурсов и электроэнергии, Чжэнчжоу, Китайская Народная Республика

Summary. *Presented in a visual form, in the form of task cards, motor tasks acquire a visualized perception, differentially prescribe repetition of exercises in certain intensity zones and set individual parameters of the volume of loads, determine personality-oriented achievements of the proper functional effect. The use of task cards with known functional responses to the planned impact significantly increases the effectiveness of physical education lessons. Having such assistant schemes, on the one hand, a physical education teacher is freed from the routine writing of plans, notes, and on the other hand, activates the cognitive activity of students, introduces elements of novelty into the lesson, and contributes to the creative growth of students. Thus, task cards should be considered as a flexible tool for managing the physical activity of students. The purpose of the study was to demonstrate the possibilities of task cards as a visual means of achieving the assigned tasks of physical education. Research results - the use of task cards in physical education lessons increases the effectiveness of the exercise process.*

Keywords*: physical education lesson, Taijiquan – Tai Chi Chuan,motor tasks (DZ), task cards, visualization.*

ВВЕДЕНИЕ

Визуализация обычно позиционируется как вспомогательная процедура в педагогике, однако все большее число исследователей отмечают существенное повышение ее значимости. Считается, что она меняет характер обучения: ускоряет восприятие, формирует умения анализировать и обобщать информацию, рационализирует дифференциацию потоков знаний и пр. Идея визуализации учебного материала в виде опорных карточек (сигналов) была реализована в преподавании практически всех школьных дисциплин. Практики отмечают универсальность данного образовательного ресурса [3, 6 и др.]. По сути, они преобразуют смысловую информацию в более доступные и запоминающиеся визуальные формы. Именно визуализированный образ, лаконичный и структурированный, демонстрируемый в иллюстративной форме, создает предпосылки для формирования умений, способствующих качественному усвоению дидактического материала, содействующего

выработке метапредметных навыков работы с массивами информации и выступающего в качестве инструментария надежного освоения двигательных компетенций [2, 3, 5, 6 и др.]. Данный методический прием активно задействует зрительную память и когнитивные процессы, формирует готовность воспринимать, представленный для освоения материал через образно-визуальное представление информации на основе применения инструктивных карточек. Как отмечают специалисты, система опорных карточек, высокопродуктивна в обучении, способствует ускоренному освоению материала на хорошо воспроизводимом уровне, дает возможность передавать знания на уровне зрительных образов, т.е. средствами более выразительными и эффективными, чем обычно [1, 6-8 и др.].

Важную роль в конструировании карточек приобрел цифровой инструментарий, позволяющий из многообразия цифровых платформ выбрать те, которые обладают функционалом представления информации более высокого качества и доступным интерфейсом [1, 2, 8]. В связи с этим разработка методических приемов визуализации двигательных заданий (ДЗ) для уроков физической культуры (ФК) остается актуальной.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Цель исследования - разработка методических приемов визуализации ДЗ по предмету ФК, основу которых составили карточки-задания. В эксперименте приняли участие учащихся 9-х классов школы Чэньлю (Хэнань, КНР). Сформированы две группы – контрольная ($n_э = 32$) и экспериментальная ($n_к = 32$). В первой группе уроки проводились с широким применением вербальных средств, а в экспериментальной – на основе наглядно-иллюстративной методики посредством карточек-заданий [4, 6, 7, 9 и др.].

Уровень двигательной подготовленности выявлялся посредством двигательных тестов. Интерес и мотивация учащихся к занятиям ФК изучались с помощью анкетирования и психолого-педагогического тестирования. Данные процедуры выполнены до и после эксперимента. Методы исследования: проектирование, педагогический эксперимент, ранжирование, психолого-педагогическое тестирование, методы статистического анализа. Контроль за функционированием сердечно - сосудистой системы (ССС) осуществлялся посредством монитора ЧСС GarminHRM - ProRUN и GarminForerunner 965. Фиксировались: текущее время урока; время выполнения отдельных ДЗ; исходная и максимальная ЧСС; сумма ударов сердца. В исследовании рассчитывались следующие показатели: «пульсовой напряженности ДЗ» (ПН–ДЗ): отношение суммы ударов сердца за время ДЗ (СУС–ДЗ) ко времени ДЗ (tдз): «ПН–ДЗ» = СУС–ДЗ / tдз; «пульсовой прирост покоя ДЗ» (ППП–ДЗ): отношение пульсового напряжения (ПН-ДЗ) к значению исходной ЧСС (ЧССисх): «ППП–ДЗ»= ПН–ДЗ / ЧССисх–1; «привнесенной функциональной нагрузки ДЗ (ФН–ДЗ)»: произведение ППП-ДЗ на суммарное время двигательного задания (∑tдз): «Фн–ДЗ» = ППП–ДЗ × ∑tдз [3, 4 и др.].

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

В соответствии с образовательным стандартом Министерства образования КНР, приоритетными для обучения учащимися школ являются игровые виды спорта, легкая атлетика, гимнастика, водные и зимние виды спорта. К числу обязательных для освоения также относят Кунг-фу, Ушу и Тайцзицюань [1, 6, 7, 9 и др.]. В эксперименте определялась пульсовая напряженность ДЗ комплекса», выполнена их классификация по параметрам напряженности ЧСС и величине пульсового прироста покоя, скомплектован кейс наглядно-иллюстративного сопровождения «Тайцзицюань 24 формы» посредством карточек-заданий.

Использование карточек – заданий предусматривало следующие приемы визуализации: предварительный просмотр; зрительный анализ; зрительная реконструкция; локализация событий; зрительное сравнение. Другими приемами, развивающими визуальное мышление, стали способы статической демонстрации, демонстрации в действии, игровой демонстрации, демонстрации образа и формы действия, компьютерного моделирования, мультимедийных проектов, которые активно внедряются в школах КНР. Повышение сложности ДЗ осуществлялось за счет изменения структуры движения, различного комплектования составляющих его элементов, путем повышения вариативности ДЗ, включения возможных альтернатив, изменения алгоритма имплементации ДЗ и др. (табл. 1).

Таблица 1. Хронометраж урока физической культуры учащихся 9-го класса (КНР), содержание - комплекс «Тайцзицюань 24 формы»

Содержание двигательного задания	**Время этапа**		**ЧСС**	**СУС**	**ПН -ДЗ**	**ППП-ДЗ**	**ФН -ДЗ**	**Карточки-задания с инструкциями по методике процесса упражнения**
	Текущее время урока. мин’сек”	Время задания, мин’сек”/ 60	ЧСС средняя, уд/мин	Сумма ударов сердца, кол-во	Пульсовая напряженность	Пульсовой прирост покоя, ед.	Привнесенная нагрузка, ед.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Вводно-подготовительная часть – 14:40 мин								
Начало урока	00:00	Исходная ЧСС – 90 уд/мин						
ДЗ–1: Приветствие (Бао цюань ли – ушу), Задачи урока. Контроль выполнения индивидуальных заданий	00:32	32”/ 0,53	92	51	96	0,07	0,04	Условия:

ДЗ–2: Ходьба. Перестроение в круг. Дыхательные практики Тайцзицюань	01:22	50”/ 0,83	108	96	116	0,29	0,24	зал, ковер
ДЗ–3: Повтор базовых позиций Тайцзицюань; повтор основных типов техники рук – форма ладони, кулака, крюка	02:05	43”/ 0,72	110	86	119	0,32	0,19	природа, трава
ДЗ–4: Повтор основных типов шагов Тайцзицюань: гунбу, сюйбу, пубу, дулибу, тинбу	03:10	65”/ 1,08	118	131	121	0,34	0,37	много-кратно
								
Суставная гимнастика. ДЗ–5: Вращение туловища вокруг вертикальной оси влево-вправо	03:40	30”/ 0,50	104	56	112	0,24	0,12	
ДЗ–6: Вращение рук в плечевом, локтевом суставах с ускорением и замедлением	04:10	30”/ 0,50	106	57	114	0,27	0,13	
ДЗ–7: Вращение кистей в лучезапястном суставе, движения круговые выворотно, пальчиковая разминка	04:40	30”/ 0,50	106	57	114	0,27	0,13	
ДЗ–8: Полунаклон туловища с последующим выпрямлением и вытягиванием рук вверх	05:10	30”/ 0,50	108	58	116	0,29	0,14	

ДЗ9: Наклон головы вперед-назад, влево-вправо, движения снизу-вверх, сверху-вниз, вращение по кругу	05:40	30”/ 0,50	107	57	114	0,27	0,13	
ДЗ–10: Поколачивание по грудине, ребрам. Ударные движения по плечам, предплечьям, бедрам, голеням	06:10	30”/ 0,50	110	59	118	0,31	0,15	
ДЗ–11: Наклоны в сторону, назад, амплитудные вращения туловища по кругу, потягивания	06:40	30”/ 0,50	114	61	122	0,36	0,18	
ДЗ–12: Круговые вращения тазом, наклон вперед и назад, потягивания	07:10	30”/ 0,50	115	61	122	0,36	0,18	
ДЗ–13: Вращательные движения в коленном суставе, массирование коленного сустава, поколачивание	07:40	30”/ 0,50	112	60	120	0,33	0,16	
ДЗ–14: Полуприседания и полные амплитудные приседания с низким подседом и покачиванием	08:10	30”/ 0,50	118	63	126	0,40	0,20	
ДЗ–15: Разноименное вращение в голеностопном суставе, попеременно, вытягивание стоп вперед	08:40	30”/ 0,50	115	61	122	0,36	0,18	

ДЗ–16: Вращение в коленном суставе поднятой ноги, поднятой выше в тазобедренном суставе, влево-вправо	09:10	30”/ 0,50	116	62	124	0,38	0,19	
ДЗ–17: Растирание позвоночного столба	09:40	30”/ 0,50	115	61	122	0,36	0,18	
ДЗ–18: Ноги вместе: наклон вперед, тянуться, пружинистые покачивания, многократно	10:10	30”/ 0,50	118	63	126	0,40	0,20	
ДЗ–19: Ноги врозь: наклон влево, коснуться локтем колена, стопы; то же вправо; многократно	10:40	30”/ 0,50	124	65	130	0,44	0,22	
ДЗ–20. Ноги широко врозь: наклон вперед-вниз-назад, тянуться, многократно	11:10	30”/ 0,50	122	64	128	0,42	0,21	
ДЗ–21: Ноги широко врозь: перекаты с левой на правую; глубокий сед на левой, на правой; многократно	11:40	30”/ 0,50	122	65	130	0,44	0,22	
ДЗ–22: Выпад влево, полуприсед, пружинистые покачивания; то же в другую сторону.	12:10	30”/ 0,50	121	64	128	0,42	0,21	

ДЗ–23: Глубокий сед на правой, наклон влево, коснуться стопы; то же в другую сторону; многократно.	12:40	30”/ 0,50	125	66	132	0,47	0,23	
ДЗ–24: Полуразворот назад, растягивание мышц спины, активные движения в тазобедренном суставе	13:10	30”/ 0,50	116	62	124	0,38	0,19	
ДЗ–25: Встряхивание ног, рук; активные движения в суставах	13:40	30”/ 0,50	114	61	122	0,36	0,18	
ДЗ–26: Подскоки на месте, активные отталкивания стопами; движения в голеностопном суставе	14:10	30”/ 0,50	116	63	126	0,40	0,20	
ДЗ–27: Ходьба на месте, глубокие вдохи-выдохи, антистрессовые пластические упражнения	14:40	30”/ 0,50	108	59	118	0,31	0,16	
Основная часть – 28:55 мин								
ДЗ–28: Контроль 1-3 формы Тайцзицюань –постановка оценки 1–Начальная стойка; 2– Поглаживание гривы дикой лошади слева и справа; 3–Белый журавль раскрывает крылья	18:02	3’22” /3,37	136	472	140	0,55	1,85	2 раза
								

ДЗ–29: Контроль 4-6 формы Тайцзицюань – проставление оценки 4–Обхват колена и «упрямый шаг» слева и справа; 5–Игра на китайской лютне; 6–Шаг назад и отведение плеча	21:32	3’30” /3,50	142	515	147	0,63	2,20	2 раза
								
ДЗ–30: Комбинация основных техник, 1-6 формы Тайцзицюань. Совершенствование в нестандартных условиях – облегченных, трудных	27:40	6’08” /6,13	148	950	155	0,72	4,41	2 раза
ДЗ–31: Совершенствование 7-9 формы Тайцзицюань 7– Схватить воробья за хвост слева; 8–Схватить воробья за хвост справа; 9– Одиночная плеть	30:52	3’12” /3,20	140	475	148	0,64	2,05	1 раз
								
ДЗ–32: Закрепление 10-12 формы Тайцзицюань – 10– Облакоподобное движение рук; 11– Одиночная плеть; 12–Высокий поиск птицы	34:15	3’23” /3,38	144	510	151	0,68	2,30	1 раз
								

ДЗ–33: Изучение 13-15 формы Тайцзицюань 13–Удар правой ногой; 14–Две вершины, достигающие ушей; 15– Поворот с ударом левой ногой	38:25	4’10” /4,17	138	600	144	0,60	2,50	повторно
								
ДЗ–34: Индивидуальные, парные и групповые выступления «Тайцзицюань 24 формы» по упрощенному содержанию техник	42:05	3’40” /3,67	145	550	150	0,67	2,46	комбинация
ДЗ–35: Демонстрация 16-18 формы Тайцзицюань16– Выпад слева и сед на одной ноге; 17– Выпад вправо и сед на одной ноге; 18–Снующий человек слева и справа	43:35	1’30” /1,50	125	193	129	0,43	0,65	наблюдение
								
Заключительная часть– 01:25 мин								
ДЗ–36: Психорегулирующая тренировка: расслабление, чувство тепла, тяжести, сна, активного бодрствования	44:30	0’55” /0,92	110	107	116	0,29	0,27	нормализация

ДЗ–37: Самомассаж – растирание, разминание, поколачивание. Массаж партнера.	44:55	0’25” /0,42	96	44	105	0,17	0,07	нормализация
ДЗ–38: Подведение итогов урока. Индивидуальные задания.	45:00	0’05” /0,08	92	8	100	0,11	0,01	нормализация

Результаты анализа пульсовой напряженности ДЗ свидетельствуют о том, что нагрузка ДЗ на функциональные системы организма возрастает по мере повторного воспроизведения, не смотря на гармоничность и пластику движений. Так, к концу подготовительной части после подводящих упражнений суставной гимнастики прибавочная функциональная активность в сравнении с состоянием покоя возросла на 4,93 у/е, т.е. почти на 500 % (рис. 1).

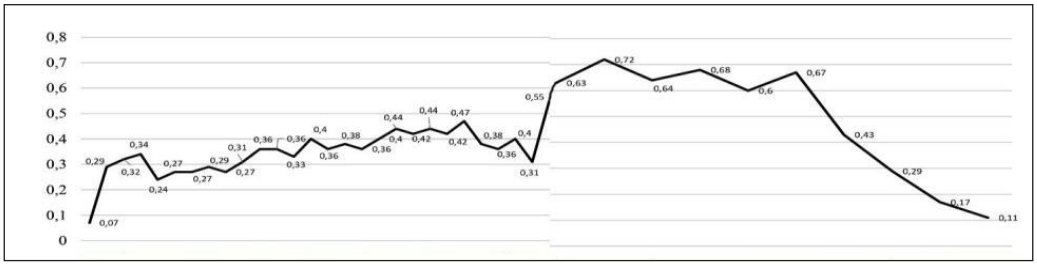

Рисунок 1. Динамика прибавочной функциональной активности в течение урока физической культуры (комплекс «Тайцзицюань 24 формы», 9 класс, КНР)

В основной части занятия привнесенная физическая нагрузка достигла 18,42 у/е (увеличение > 1800 %). Данный показатель уступает по величине лишь параметрам уроков легкой атлетики (20-26 у/е), спортивных игр: баскетбол (18-22 у/е), волейбол (15-18 у/е) и лапта (14-22 у/е). Прирост нагрузки может объясняться тем, что при своей относительной статичности, комплекс насыщен чередующимися фазами напряжения - расслабления, фрагментами глубоко форсированного дыхания, что значительно усиливает как периферическое кровообращение, так и центральную гемодинамику [3, 4 и др.]. Таким образом, несмотря на кажущуюся простоту, выполнение комплекса в различных его вариациях можно добиться функциональных сдвигов на уровне 14-20 у/е. При этом визуализация ДЗ является условием облегченного освоения отдельных движений-форм, нивелирование трудностей их восприятия.

Таблица 2. Классификация ДЗ комплекса «Тайцзицюань 24 формы» по показателям пульсового прироста покоя

Кластеры двигательных заданий		
I кластер	**II кластер**	**III кластер**
10% прирост ЧСС от исходного	20% прирост ЧСС от исходного	30% прирост ЧСС от исходного
Форма 1-3	Форма 4-6	Форма 1-6 непрерывно
IV кластер	**V кластер**	**VI кластер**
40% прирост ЧСС от исходного	50% прирост ЧСС от исходного	60% прирост ЧСС от исходного
Форма 7-12	Форма 13-18, 19-24	Форма 1-24 комплекс
VII кластер		**VIII кластер**
70% прирост ЧСС от исходного		80% прирост ЧСС от исходного
Индивидуальные и групповые выступления «Тайцзицюань 24 формы» по упрощенному содержанию техник		Индивидуальные и групповые выступления «Тайцзицюань 24 формы» в соревнованиях

В таблице 2 приведены кластеры движений-форм и их комбинаций. Один кластер отличается от другого 10 % приростом функциональной активности. Отметим, что комбинации форм, индивидуальное / парное / групповое выполнение комплекса вызывает большие функциональные сдвиги. При этом нормирование нагрузки ДЗ на уроках ФК по-прежнему остается весьма актуальной и значимой проблемой, требующей скорейшего решения [5-7 и др.].

ВЫВОДЫ

Итоги эксперимента показали: применение карточек-заданий на уроках ФК улучшает качество учебной деятельности, формирует позитивную мотивацию у учащихся к занятиям ФК, вызывает повышенный интерес к традиционным для КНР видам двигательной активности, способствует более продуктивной работе учителей. Показатели мотивации спустя год в экспериментальной группе достоверно отличались от таковых в контрольной ($X_э = 9,9 \pm 0,86$, что $> X_к = 7,4 \pm 0,82$ (балл из 12 вопросов), при $U_{расчет} = 122 < < U_{крит} = 338$, при $P < 0,01$).

Анализ пульсовой напряженности ДЗ показывает, что имплементированный комплекс вызывают прирост ЧСС до 150-155 уд/мин. «Тайцзицюань 24 формы», выполняемый полностью / в комбинациях / по частям / в сочетаниях, позволяет добиться существенных функциональных сдвигов на уровне 14 - 20 у/е. Карточки-задания следует рассматривать как гибкий инструмент управления физической активностью школьников.

ЛИТЕРАТУРА:

1. ВАН, Х. Программа повышения квалификации учителей физической культуры в связи с задачами освоения навыков обучения китайской гимнастике «Тайцзицюань 24 формы». В: Спортивно-педагогическое образование. 2022, № 4, с. 95–102.
2. ГЕРМАНОВ, Г., ВАСЕНИН, Г. Московская электронная школа (МЭШ) в дистанционной работе учителя физической культуры. В: Физическое воспитание детей в современных условиях информатизации образования в России: I Всероссийская научно-практическая конференция с международным участием. Москва: РГУФКСМИТ., 2021, с. 11-16.
3. ГЕРМАНОВ, Г. Тренировочное (двигательное) задание – структурно – функциональная единица спортивно-педагогического процесса: теоретико-методический аспект проблемы. В: Теория и практика физической культуры. 2011, № 5, с. 94-99.
4. ГЕРМАНОВ, Г., ЦУКАНОВА, Е. Тренировочные задания и их значение в структурно-функциональной организации двигательной деятельности. В: Sport olimpic şi sportul pentru toţi: Materialele congresului ştiinţific internaţional. Chişinău, USEFS, 2011. vol. 1. pp. 289-294.
5. МАТВЕЕВ, Л. Общая теория спорта и ее прикладные аспекты: Учебник для ВУЗов физ. культуры. Москва: Спорт, 2020. 342 с.
6. ЗАВЬЯЛОВ, Д., ЗАВЬЯЛОВ, А., ХАО, Ч., ЧЖАО, Я. Приемы повышения двигательной активности обучающихся сельских школ Китая на уроках физической культуры. В: Вестник Красноярского государственного педагогического университета им. В.П. Астафьева. 2019, № 2 (48), с. 111-118.
7. СЮЙ ВЭЙВЭЙ, ЛИ ИНКУЙ. Трансформация и пути развития курса тайцзицюань в вузах Китая в новую эпоху. В: Вестник культуры спорта. 2018, № 7, с. 112-116.
8. ЧЖАН ЧАННЬЕН, ЧЖАН ЧАНСИ. Исторический взгляд и рефлексия на инновации в тайцзицюань. В: Вестник Шаньдунского института физической культуры, 2019, № 6 (35), с. 61-70.
9. ЯН ЦЗЯНЬИН. Историческая эволюция и трансформационное развитие тайцзицюань. В: Вестник Уханьского университета физической культуры. 2017, № 7 (51), с. 68-73.

ИНКЛЮЗИВНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ СПОРТИВНОГО ПЕДАГОГА И ИНДИКАТОРЫ ИХ ДОСТИЖЕНИЯ

SPOTS TEACHERS' INCLUSIVE COMPETENCIES AND INDICATORS OF THEIR ACHIEVEMENTS

CZU: 796.071.43:37.015.3 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.138**

Чжифэн ЧЖАН
ORCID: 0009-0001-3277-4321
E-mail: 308872823@qq.com
Чжэнчжоуский университет, Чжэнчжоу, Китайская Народная Республика

Summary. *When introducing an inclusive approach to the education system, the requirements for the personal and professional qualities of the teacher should change. In this process, there is a change in the essence of the specialist's work, his duties, his competence, the requirements for his cognitive, affective, psychomotor abilities, emotional and volitional manifestations, communicative and methodological and practical skills and skills, as well as for his personal qualities and personal responsibility. Despite the presence of the high professional education state standard the competence model of a specialist and the list of inclusive competencies formed by students of a sports university in the process of theoretical and practical training remain uncertain, the specifications of the inclusive competence of a teacher with higher sports and pedagogical education have not been clarified up to date. The aim of the study is the theoretical background of specific professional inclusive competencies formation and revealing the content of inclusive competencies which are necessary for sports teacher's successful work, and indicators of their achievements as well.*

Keywords: *pedagogical education, professional competencies, inclusive education, indicators of the achievements.*

ВВЕДЕНИЕ

Под компетентностью понимают интеллектуально и личностно обусловленный опыт деятельности, позволяющий реализовать те или иные компетенции. Как правило, компетентность связывают с областью предметной деятельности или выполняемыми трудовыми функциями [5, 6 и др.]. Профессиональные компетенции - это характеристики, которые определяют границы и уровень профессиональной грамотности и ответственности специалиста за трудовые действия в профессии. Профессиональный стандарт педагога обычно включает в себя следующие компетенции: методологическую, диагностическую, проектировочную, технологическую, оценочную, методическую, рефлексивную и инклюзивную компетенции [1, 4, 10 и др.].

Внедрение инклюзивного подхода в систему образования влечет за собой трансформацию требований к личностным и профессиональным качествам педаго-

га. Должны происходит изменение самой сути работы специалиста, его обязанностей, компетентности. Одновременно с этим повышаются требования к его познавательно - когнитивным, психомоторным способностям, эмоционально - волевым проявлениям, коммуникативным и методико - практическим умениям и навыкам, а также к его личностным качествам и персональной ответственности [3, 11].

Готовность педагога к работе в инклюзивном образовании является необходимым условием для формирования его профессиональной компетентности. Его инклюзивная готовность определяется как сложное субъектное качество личности, опирающееся на композицию компетенций и определяющее саму возможность эффективной профессионально-педагогической деятельности в актуальных условиях инклюзивного образования [6, 9].

Инклюзивная компетентность - это интегративная характеристика личности педагога, уровень его профессиональной готовности к инклюзивной деятельности, и в первую очередь к образовательной. Именно она позволяет осуществлять специалисту должностные обязанности на высоком качественном уровне, активно участвовать в обучении, воспитании и развитии лиц с особыми образовательными потребности и ограниченными возможностями здоровья [2, 8, 9 и др.].

Вместе с тем, практика подготовки специалистов в данной области затруднена отсутствием определенности в архитектонике профессиональной компетентности, в номенклатуре инклюзивных компетенций, а также конкретики в спецификации инклюзивной компетентности, которая и должна быть сформирована в процессе высшего спортивно - педагогического образования. С другой стороны, должно неукоснительно соблюдаться условие адекватности обретаемых студентом знаний особенностям предстоящей профессиональной деятельности, т.е. спортивной инклюзии или адаптивной физической культуры [3, 5, 6 и др.].

В контексте обсуждаемого, представляет интерес конкретизировать: структуру профессиональной компетентности педагога инклюзивного образования, в частности специалиста в области адаптивной физической культуры или спорта; индикаторы достижения профессиональной компетентности. Необходимо учитывать тот факт, что именно он регламентирует процесс реабилитации и адаптации лиц, имеющих особые образовательные потребности и отклонения в состоянии здоровья, к условиям социальной среды, а также вовлечен в работу с атлетами, в рамках подготовки к участию в паралимпийских и сурдлимпийских играх. Следует отметить, что исследования в области спортивной инклюзии проводились и ранее, однако каких- либо значимых разработок по их окончании не появилось[3, 7 и др.].

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Цель исследования заключалась в научно-теоретическом обосновании требований к профессиональной деятельности специалиста инклюзивного образования и выявлении специальных профессиональных инклюзивных компетенций, необ-

ходимых для успешной работы спортивного педагога в инклюзивной образовательной среде, а также индикаторов их освоения.

В исследовании были задействованы студенты заочной формы обучения Российского Университета Спорта (РУС) «ГЦОЛИФК» (n = 66). Участники эксперимента (контрольная группа (А) и экспериментальная группа (Б), n = 31 и n = 35 соответственно) выступили в качестве респондентов. Экспертизе подверглись профессиональные компетенции педагогов инклюзивного образования в зависимости от степени их специфичности. По итогам экспертизы был рассчитан коэффициент конкордации Кендалла (*W*), позволяющий вычленить из числа оцениваемых (n = 13) наиболее значимые. В дальнейшем были конкретизированы индикаторы достижений специальных инклюзивных компетенций. Оценка целесообразности предложенного подхода выполнена экзаменационной комиссией в ходе государственной аттестации.

РЕЗУЛЬТАТЫ И ОБСУЖДЕНИЕ

Для выявления спецификации профессиональной компетентности специалистов в области адаптивной физической культуры и спортивной инклюзии в исследовании был выполнен опрос респондентов. В экспертизе приняли участие студенты РУС «ГЦОЛИФК». В Таблице 1 приведены результаты оценки респондентами профессиональных компетенций педагога инклюзивного образования для их формирования у студентов ВУЗа спортивно - педагогического профиля.

Таблица 1. Экспертная оценка профессиональных компетенций педагога инклюзивного образования

Виды профессиональных компетенций												
Познавательная	Правовая	Проектная	Исследовательская	Психологическая	Социальная	Коммуникативная	Информационная	Этнокультурная	Диагностическая	Здоровьесбережения	Волонтерская	Самоактуализации
Сумма баллов / Средняя арифметическая сумма рангов (X)□X = 360												
640	590	615	105	330	290	310	285	135	560	250	494	76
Величина отклонений сумм рангов от средней суммы рангов												
280	230	255	–255	–30	–70	–50	–75	–225	200	–110	134	–284
Квадраты отклонений сумм рангов от средней суммы рангов												
78400	52900	65025	65025	900	4900	2500	5625	50625	40000	12100	17956	80656
Коэффициент конкордации $W = 12S/m^2(n^3 - n)$Значение W = 0,601; $P < 0,05$												

В результате исследования выявлено, что специальными профессиональными инклюзивными компетенциями, которыми должны овладеть студенты в период обучения в спортивном университете, являются: познавательная -1-й ранг; проектная - 2-й ранг; правовая - 3-й ранг; диагностическая - 4-й ранг. Ранжированные выполнено по критерию степени значимости. Следующими профессиональными компетенциями в перечне наиболее важных: волонтерская, психологическая, коммуникативная, социальная, информационная, этнокультурная, исследовательская, компетенция здоровьесбережения и самоактуализции. Полученный при этом коэффициент конкордации Кендалла равен $W = 0{,}601$ (при уровне достоверности $P < 0{,}05$). Данный параметр отражает высокую степень согласованности мнений экспертов в отношении первых4-х компетенций, набравших наибольшую сумму баллов. При этом не отрицается значимость и других анализируемых компетенций. В Таблицах 2-5 представлены индикаторы достижений специальных инклюзивных компетенций.

Таблица 2. Индикаторы достижений профессиональной познавательной компетенции по показателям инклюзивной готовности к учебной деятельности

Критерии оценивания сформированности компетенции
Знает: общенаучные подходы к образовательно-воспитательной деятельности, базирующиеся на культурно-историческом подходе, определяющем процессы обучения и воспитания как способы приобщения обучающихся к национальной культуре и традиционным общечеловеческим гуманистическим ценностям; теорию и методологию педагогической деятельности в системе общего и дополнительного образования, специального коррекционного образования, на смену которому закономерно приходит доктрина инклюзии — расширение доступа к образованию; ценностные и содержательные основы интегрированного и инклюзивного образования, базирующиеся на понимании равноправного участия субъектов в процессах образования, учитывающие индивидуальные особенности и потребности обучающихся; требования к теоретической и практической подготовке специалистов сферы инклюзивного образования, в том числе требования к знаниям и способам осуществления познавательной деятельности, готовности самостоятельно и эффективно осуществлять данный вид деятельности; принципы обучающей и воспитательной деятельности в интегрированном и инклюзивном образовании, отражающие процессы социальной справедливости и расширяющие права и возможности инклюзивных групп в образовании; современные методики и технологии обучения и воспитания в инклюзивном образовании, ориентированные на развитие личности, учитывающие индивидуальные особенности и потребности обучающихся.

Умеет: использовать теоретические знания в области интегрированного и инклюзивного образования, творчески применять в работе с различными инклюзивными группами, лицами с ограниченными возможностями здоровья; анализировать и выбирать образовательные концепции с культурно-исторических позиций личностного освоения индивидом ценностей культуры; осуществлять в учебной деятельности процесс дифференцированного лично-ориентированного обучения, воспитания и развития лиц различных инклюзивных групп; • выстраивать целеполагание деятельности и организовывать достижение цели, ставить познавательные задачи и выдвигать гипотезы, выбирать условия проведения наблюдения или опыта, организовывать планирование, исполнение, самооценку своей учебно-познавательной деятельности, описывать результаты, формулировать выводы; определять педагогические возможности и эффективность применяемых различных методов, приемов, методик, технологий, форм организации обучения, воспитания и развития лиц различных инклюзивных групп.
Владеет: профессиональной компетентностью для решения образовательных, воспитательных, исследовательских и практических задач в сфере инклюзивного образования; теоретической и практической готовностью к самостоятельной познавательной деятельности, совокупностью умений и навыков, приемами действий по анализу, рефлексии, оценке успешности педагогической деятельности; педагогическими методами, способами действий, методиками, технологиями, эвристическими методами решения педагогических задач, формами организации обучения, воспитания и развития лиц различных инклюзивных групп; гибкостью мышления, умеет искать, развивать и совершенствовать систему инклюзивных знаний, дополнять и обогащать состав педагогических умений и навыков, приобретать социальный опыт на базе передовых педагогических методик, инновационных технологий, в условиях научно-практической подготовки.

Таблица 3. Индикаторы достижений профессиональной проектной компетенции по показателям инклюзивной готовности к учебной деятельности

Критерии оценивания сформированности компетенции
Знает: теоретические и методологические основы проектной деятельности в образовательном процессе, основополагающие подходы проектной методологии в инклюзивной образовательной среде; проектную деятельность в физической культуре и спорте, технологии, методы и средства построения и управления проектом на всех этапах учебно-воспитательной образовательной деятельности в процессе интеграции и инклюзии.

Умеет:проектировать образовательный процесс с использованием технологий коррекционно-развивающего обучения, учитывающих особенности возрастного и морфо-функционального развития, специфику нозологического состояния, индивидуальные различия обучающихся с ограниченными возможностями здоровья; проектировать основную образовательную программу и рабочие планы-графики в долговременном, среднесрочном и оперативно-текущем формате для обучающихся с ОВЗ, реализовывать вариативность и представлять альтернативные образовательные программы; способен проектировать учебные занятия на основе деятельностного подхода, внеклассные физкультурно-оздоровительные мероприятия, формы занятий в режиме учебного дня, двигательный режим обучающихся с ОВЗ в суточном, недельном и месячном форматах, конструировать задания, формирующие универсальные учебные действия и ключевые инклюзивные компетенции; разрабатывать проекты в области физической культуры и спорта для представителей различных инклюзивных групп, индивидуальные образовательные маршруты и индивидуальные программы развития, адаптивные образовательные программы для лиц с ОВЗ; способен проектировать формы воспитательной работы; содержание отдельных воспитательных мероприятий, воспитательные события в группе, в классном коллективе, где обучаются дети с ОВЗ, аутистского спектра, с ментальными различиями, и другие.
Владеет:умениями и навыками разработки перспективных планов развития и программ проведения физкультурных, спортивных, массовых мероприятий, тренировочных и развлекательных мероприятий для здоровых школьников и обучающихся с ОВЗ; умениями и навыками проектирования и воплощения воспитательных программ, ситуаций и событий, развивающих эмоционально-ценностную сферу субъекта образовательно-воспитательной деятельности в инклюзивной образовательной среде.

Таблица 4. Индикаторы достижений профессиональной правовой компетенции по показателям инклюзивной готовности к учебной деятельности

Критерии оценивания сформированности компетенции
Знает: правовые нормы реализации педагогической деятельности в инклюзивном образовании, позволяющие специалисту физической культуры проектировать и реализовывать профессиональную деятельность на принципах гуманизма, свободы, учета индивидуальных различий обучающихся в рамках правового поля; содержание и назначение важнейших законодательных и иных нормативных правовых актов образования инвалидов, направлений интегрированного, специального и коррекционного образования в мировом, отечественном сообществе, локальных актов и программ развития на муниципальном и региональном уровне; локальные нормативные документы своего образовательного учреждения, реализующего инклюзивную практику, понимает на индивидуальном уровне значение правовых актов профессиональной деятельности педагога инклюзивного образования.

Умеет:успешно решать социально-педагогические задачи в соответствии с нормативно-правовыми документами, защищать права и законные интересы объекта социально-педагогической деятельности; осуществлять обучение и воспитание лиц инклюзивных групп в соответствии с нормативными правовыми актами в сфере образования и нормами профессиональной этики в сфере физической культуры и спорта; решать в образовательном процессе поставленные целевые задачи обучения, воспитания, развития и выбирать оптимальные средства и методы достижений, исходя из действующих правовых норм, законодательных решений, доктринальных установок развития общества; строить субъект-субъектные взаимоотношения в инклюзивной образовательной среде, организовать и осуществлять повышение уровня своей правовой инклюзивной культуры, защищать свои права как участника инклюзивного педагогического процесса и права учащихся с ограниченными возможностями здоровья и инвалидов на основе существующего законодательства.
Владеет: системой понятий, раскрывающих правовые нормы реализации педагогической деятельности в инклюзивном образовании; умениями и навыками преобразовательной социально-правовой деятельности по отношению к праву и поведению людей в различных ситуациях при осуществлении право-воспитательной и правозащитной функций; прикладными технологиями социально-педагогической деятельности в соответствии с нормами права; действует в соответствии со сложившимися правовыми нормами оценки качества образования по инклюзивным программам, рекомендованным в качестве примерных на федеральном уровне и разрабатываемым в учебном заведении.

Таблица 5. Индикаторы достижений профессиональной диагностической компетенции
По показателям инклюзивной готовности к учебной деятельности

Критерии оценивания сформированности компетенции
Знает: федеральные нормативно-правовые документы, регламентирующие и закрепляющие нормы оценки качества образования в инклюзивной образовательной среде; локальные нормативные акты образовательной организации, упорядочивающие контроль и оценку освоения основных и дополнительных адаптированных инклюзивных образовательных программ различного направления и профиля подготовки; виды педагогической диагностики и педагогический инструментарий, использует при контроле и оценке освоения основных и дополнительных адаптированных инклюзивных образовательных программ различного направления и профиля подготовки; сущность педагогической диагностики, задачи, методы, средства и формы педагогической диагностики; психолого-педагогические и профессионально-этические принципы педагогической диагностики лиц с ОВЗ.

Умеет: анализировать эффективность обучения лиц с ОВЗ в образовательном учреждении, осуществлять учет деятельности учебного заведения в пространстве инклюзивных процессов, характеризовать, сопоставлять и объяснять инклюзивную практику и общие достижения учебного заведения в инклюзии; выявлять готовность лиц с ОВЗ к освоению индивидуальных образовательных траекторий, оценивать результаты в освоении инклюзивных программ обучения на личностном и групповом уровне, привносить исправления в методику личностно-ориентированного развития обучающихся с ОВЗ; составлять программы диагностического обследования обучающихся с ОВЗ с применением оценочных методов, проводить обоснованный выбор оценочных средств, диагностических маркеров, устанавливать нормативы, использовать шкалы для обеспечения достоверного оценивания результатов инклюзивного обучения; проводить педагогический контроль за образовательной подготовленностью обучающихся с ОВЗ, осуществлять оценку учебных достижений, текущих и итоговых результатов освоения основной и дополнительной адаптированной образовательной программы на личностном и групповом уровне; применять личностно-ориентированные технологии инклюзивного обучения, преодолевая трудности интегрированного образования лиц с ограниченными возможностями здоровья (ОВЗ).
Владеет:знаниями, умениями и навыками оценивания возможностей, способностей, успешности, конкурентности представителей различных инклюзивных групп, контроля их физической и психологической затратности в процессе обучения; проявляет гностические умения, способность к критическому анализу, всесторонней оценке и прогнозированию, отбирает соответствующие приемы обучения и способы взаимодействия в инклюзивной образовательной среде; проявляет диагностическое мышление, применяет опыт диагностирования, полученный в результате теоретико-практической подготовки в университете

Студенты экспериментальной группы (специальность 44.03.01 «Педагогическое образование», профиль «Физическая культура») в рамках констатирующего эксперимента (IV-V курс) изучали следующие дисциплины: «Педагогическая поддержка детей в условиях инклюзивного образования» и «Педагогическая коррекция девиантного поведения школьников». Учебный план студентов контрольной группы (специальность 49.03.01 «Физическая культура», профиль «Спортивная подготовка в избранном виде спорта») не предусматривал прохождение дисциплин инклюзивной направленности.

Таблица 6. Инклюзивная компетентность студентов в конце эксперимента по оценке экзаменационной комиссии в процессе государственной аттестации, чел.

Компетенции	Качество усвоения	«Б» $n = 35$	«А» $n = 31$	Статистика	
				U	α
Познавательная	Прочное	21	10	49	< 0,05
	Неполное	11	10	44	> 0,05
	Отсутствие	3	11	20	> 0,05

Проектная	Прочное	20	10	32	< 0,05
	Неполное	11	12	42	> 0,05
	Отсутствие	4	9	21	> 0,05
Правовая	Прочное	20	7	26	< 0,05
	Неполное	12	18	82	> 0,05
	Отсутствие	3	6	18	> 0,05
Диагностическая	Прочное	24	10	36	< 0,05
	Неполное	8	15	16	> 0,05
	Отсутствие	3	6	20	> 0,05

ВЫВОДЫ

В работе представлен перечень инклюзивных компетенций, формируемых у студентов спортивного ВУЗа в процессе теоретико-практической подготовки, и определены индикаторы инклюзивной компетентности педагога с высшим спортивно-педагогическим образованием. Как видим, в процессе методико-практической подготовки и изучения специальных дисциплин показатели числа студентов, отвечающих требованиям «прочного» усвоения индикаторов компетентности, возросло по всем ее категориям. Так, по окончании эксперимента число студентов «прочно» овладевших индикаторами диагностической компетенции увеличилось в группе «Б» на 28,7 %, а в группе «А» снизилось на 6,5 %. Характер «прочного» овладения кейса правовой компетенции свидетельствуют об однозначном повышении показателей в обеих группах(в группе «А» на 6,5 %, в группе «Б» на 42,8 %).Выявлено улучшение «прочного» усвоения индикаторов проектной компетенции групп «А» и «Б» на 2,1и 34,3 %, соответственно. Индикаторы познавательной компетенции обоих групп также повысились к концу эксперимента (в группе «А» на 6,4 %, в группе «Б» на 31,4 %).

ЛИТЕРАТУРА:

1. АДОЛЬФ, В. Профессиональная компетентность современного учителя: монография. Красноярск, 1998. 310 с.
2. ВОЛОСТНЫХ, А., ГЕРМАНОВ, Г. Взгляды студентов на инклюзивное образова-ние в высшей школе. В: Ученые записки университета имени П. Ф. Лесгафта. 2022, № 2 (204), с. 75-80.
3. ГЕРМАНОВ, Г., ЧЖАН, Ч. Законодательные документы и директивные установки в вопросах инклюзивного образования в КНР. В: Материалы VII-го Круглого стола научного совета по физической культуре и спорту, отделения образования и культуры РАО. Москва, 2024, с. 42-56.
4. ЕФРЕМОВА, Н. Компетенции в образовании: формирование и оценивание. Москва: Национальное образование, 2012. 416 с.

5. ЗУБАРЕВА, Т. Развитие профессиональной компетентности специалистов в области инклюзивного образования. В: Сибирский педагогический журнал. 2009, № 4, с. 297-310.
6. ИВАНОВА, В. Формирование инклюзивной компетентности у субъектов образова-тельного процесса в условиях инклюзивного образования. В: Вестник науки. 2023, № 12 (69), с. 474-484.
7. КОЛОКОЛОВА, Н.,ПАВЛОВА, В.К вопросу об оценке профессиональных компе-тенций педагога физической культуры. В: Ученые записки университета им. П. Ф. Лесгафта. 2023, № 2 (216), с. 214-221.
8. КРЫЛОВА, А., КРЫЛОВ, В. Мотивационно - ценностный компонент инклюзивной компетентности учителя физической культуры. В: Педагогико - психологические и медико -биологические проблемы физической культуры и спорта. 2017, Т. 12, № 1, с. 124-130.
9. ХИТРЮК, В. Основные стратегические направления совершенствования образова-тельной инклюзии. В: Адукацыя і выхаванне. 2022, № 5 (365), с. 40-47.
10. ЧЕЧЕВА, Н. Результаты мониторинга уровня сформированности профессиональ-ных компетенций педагога. В: Научный диалог. 2015, № 12, с. 474-484.
11. ЧЖАН, Ч., ГЕРМАНОВ, Г.Формирование инклюзивной компетентности у учащих- ся в спортивном ВУЗе китайских студентов в процессетеоретико-практической подготовки. В: Спортивно-педагогическое образование. 2024, № 2. с. 66-74.

СПОРТИВНО - ОЗДОРОВИТЕЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ДОСУГА ВЗРОСЛОГО НАСЕЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ТХЭКВОНДО)

SPORTS AND RECREATION TREND OF ADULT POPULATION LEISURE TIME ACTIVITIES (USING THE EXAMPLE OF TAEKWONDO)

CZU: 796.015.5:796.856:613.7-053.8 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.139**

Виктор ШПАК
ORCID:0000-0002-6807-4968
E-mail:garrievi4@tut.by
Витебский Государственный Университет им. П. Машерова, Беларусь

Вадим ЛОСЕВ
E-mail: vadimlosev293@gmail.com
Витебский Государственный Университет им. П. Машерова, Беларусь

Иван ДЕРКАЧЕНКО
ORCID: 0009-0007-1114-1377
E-mail: Perchatki79@mail.ru
Институт физического воспитания и спорта,
Молдавский государственный университет, Кишинёв, Республика Молдова

Summary. *The article is devoted to the analysis of the results of a study on the use of elements of martial arts, in particular taekwondo, in the practice of physical education of the adult population. The purpose of the study is to substantiate the possibility of using taekwondo classes as a means of improving the physical condition of an adult's body and combating physical inactivity. This study involved men in the age range of 25-45 years old, engaged in 2 groups of physical education and recreation, with 30 people in each group. When conducting the developed study and analyzing the data obtained, the research methods generally accepted in physical culture were used. During the use of experimental technology, it was determined that taekwondo training increases the degree of physiological fitness and favorably has a great impact on the functional state of the respiratory and cardiovascular systems of those involve*

Keywords: *adult population, taekwondo, physical qualities, sports training, martial arts.*

ВВЕДЕНИЕ

По данным Всемирной Организации Здравохранения (ВОЗ) от гиподинамии страдают более 60 % взрослого населения и 75 % молодежи. Считается, что причиной 10 % смертей является малоподвижный образ жизни. Гиподинами́я – это нарушение функциональных возможностей человека как итог ограничения его

двигательной активности. По мнению специалистов наибольший «ущерб» гиподинамия наносит его кардиореспираторной системе (ИБС, гипертония, ишемия, атеросклероз, ХОБЛ, брадикардия и др.). Со временем начинают прогрессировать изменения в ОДА (остеопороз, остеохондроз и остеоартроз), усиливается атрофия мышц, наблюдается миофасциальный синдром. Следствием гиподинамии могут быть метаболическим синдромом, нсулинорезистентность, жировой гепатоз, аденома предстательной железы, миома, диабет и пр.[4, 5 и др].

В связи с тем, что проблема недостаточной двигательной активности затрагивает всю популяцию городов без исключения вне зависимости от возраста, ее решение также должно обрести глобальный характер. В современном обществе, прежде всего у людей среднего и старшего возраста, отмечено стремление к ведению «здорового образа жизни». В то же время, «здоровье» воспринимается ими как некая абстракция – т.е. состояние, когда ничего не болит и потому здоров. Подобный критерий самочувствия в совокупности с «кризисом среднего возраста» у мужчин, обычно заканчивается реанимацией. В данном контексте, наметившийся тренд следует рассматривать не как желание повысить двигательную активность с целью ее улучшения самочувствия, а как моду[1, 5 и др].

Как правило, у мужчин наибольшую популярность имеют спортивные игры и единоборства. Обычно их привлекают не столько спортивные единоборства, сколько восточные боевые искусства. При этом мужской частью населения единоборства никогда не рассматривались как средства борьбы с гиподинамией, хотя для этого были все основания [3, 4, 5 и др].

Среди множества видов восточных единоборств, менее всего на эту роль подходит тхеквондо. Чаще всего, мужчины среднего и старшего возраста обращают внимание на такие виды как каратэ, ушу, айкидо, самбо, джиу-джитсу. Вероятно, на их привлекательность оказывает влияние используемая атрибутика, стаффаж и антураж занятий, возможность обрести навыки самообороны. Здоровье, повышение двигательной активности или спортивного мастерства, развитие тех или иных двигательных способностей не входит в перечень приоритетов данного контингента мужчин. Однако в последние годы и тхэквондо получило у них признание [4].

Не вникая в аргументацию выбора тхэквондо в качестве средства досугового времяпровождения, отметим, что занятия данным видом единоборств обладает значительным потенциалом единовременного решения проблем физического самосовершенствования, профилактики негативного влияния гиподинамии, частичной реабилитации ее последствий, нормализации психоэмоциональной сферы занимающихся [4, 5 и др].

МАТЕРИАЛ И МЕТОДЫ

Исследование было проведено в течение года (09.2023 – 09.2024 гг.) на базе спортивного клуба «ЦСК». В нем приняли участие мужчины в возрасте 25-45 лет (n = 60). Алгоритмом исследования предусмотрено комплектование равных

числом 2-х групп занимающихся, не имевших между анализируемыми признаками достоверных различий (P>0,05). Преимущественная направленность занятий - спортивно-оздоровительная [5]. Цель исследования: обосновать возможность использования тхэквондо в качестве действенного средства повышения двигательного потенциала занимающихся, поддержания требуемого уровня дееспособности функциональных систем организма, нормализация психических состояний и пр. Критериями эффективности апробированного подхода избраны: случаи обращения к врачу (травмы и заболевания ОДА, заболевания кардиореспираторной системы); показатели, характеризующие уровень развития силовой и аэробной выносливости, гибкости, скоростных и скоростно-силовых качеств. По данному комплексу [1, 2, 3 и др] показателей тестирование проводилось до и после эксперимента. Тренировки проводились 3 раза в неделю по 90-100 мин. До эксперимента все участники прошли медицинское обследование и получили допуск к занятиям спортом. Целесообразность использования тхэквондо в качестве системообразующего вида спорта определялась в сравнении с кроссфитом. Тренировочный режим сопоставим. В работе использован комплекс общепринятых методов исследования. Контрольная группа (КГ), сформированная из числа занимающихся кроссфитом, апробировала в эксперименте вариант занятий, ориентированный исключительно на развитие двигательных качеств средствами кроссфита. Вариант, апробированный другой группой (ЭГ), предполагал решение тех же задач в рамках занятий тхэквондо. В последнем случае регулирование тренирующего эффекта осуществлялось посредством манипуляций компонентами нагрузки [1, 2 и др].

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ И ОБСУЖДЕНИЕ

Результаты педагогического эксперимента позволили выявить степень целесообразности использования мужчинами 25-45 лет тхэквондо, в качестве системообразующего вида спорта. Проведенное перед началом эксперимента тестирование способствовало формированию 2-х гомогенных групп, между показателями которых не были выявлены достоверно значимые различия. Условиями эксперимента было предусмотрено эквивалентное по реакции сердечно-сосудистой системы (ЧСС) и времени выполнение разминки/заминки. Структура двигательных режимов основной части тренировок КГ: аэробный (8,9 %), анаэробно алактатный (9,3 %), смешанный (30,7 %), анаэробно-лактатный (51,1 %). Структура двигательных режимов основной части тренировок ЭГ: анаэробно-лактатный (5,1 %), анаэробно-алактатный (9,9 %), смешанный (36,8 %), аэробный (48,2 %). Спустя двенадцать месяцев было проведено повторное тестирование участников эксперимента (табл. 1). Его итоги свидетельствуют о том, что уровень их двигательной и функциональной подготовленности достиг статистически значимых изменений ($P < 0,05$).

Результаты тестирования констатировали однозначное превалирование показателей, демонстрируемых ЭГ над КГ ($P < 0,05$). Подобные изменения были

ожидаемы в уровне развития гибкости, скоростных и скоростно-силовых качеств, аэробной выносливости. Однако, превосходство в тестах, отражающих уровень развития силовой выносливости, стало неожиданностью. Вероятно, тренировочные воздействия, используемые с целью развития специфичных тхэквондо двигательных качеств, оказались достаточно эффективными для доминирования в данных тестах. Если бы для тестирования силы была выбрана иная форма ее двигательного проявления, то и результат был бы иным. В исследовании эффективность вариантов определялась и по итогам мониторинга здоровья участников эксперимента. Травмы и заболевания ОДА: ЭГ - 16,6 % и КГ – 56,6 % от числа участников эксперимента. В: ЭГ – преимущественно «растяжения» (микротравмы 1-й степени), КГ – преимущественно миозиты и повреждение связок 2-й степени. Зафиксированы случаи обращения к врачу по поводу заболеваний сердечно - сосудистой системы. Так, в КГ у 20,0 % участников диагностированы аритмия и гипертрофическая кардиомиопатия. Следует отметить, что данная группа до начала эксперимента уже функционировала более года. Случаи простудных заболеваний в КГ также выше–23,3 %. Таким образом, полученные в эксперименте сведения подтвердили эффективность занятий спортивно - оздоровительной направленности на базе тхэквондо.

Таблица 1. Характеристика состояния двигательной подготовленности участников эксперимента

Тесты	Группы	Сроки эксперимента	
		Начало (X±m)	Окончание (X±m)
Подтягивание на перекладине, раз	КГ	8,45±0,5	9,6±1
	ЭГ	8,8±0,4	11,95±0,8
P		>0,05	<0,05
Сгибание и разгибание рук в упоре на брусьях, раз	КГ	8,9±0,04	9,85±0,75
	ЭГ	8,95±1,15	12,4±0,6
P		>0,05	<0,05
Бег 100 м, сек	КГ	15,08±0,5	14,7±0,45
	ЭГ	15,03±0,5	13,98±0,4
P		>0,05	<0,05
Прыжок в длину с места, см	КГ	197,5±10,1	200,7±9,73
	ЭГ	198,7±8,6	215,05±7,1
P		>0,05	<0,05
Челночный бег 3х10 м, сек	КГ	9,23±0,51	9,03±0,48
	ЭГ	9,37±0,4	8,85±0,3
P		>0,05	<0,05
Наклон вперед, см	КГ	7,4±0,9	9,8±1,1
	ЭГ	7,3±0,9	14,5±1,3

P		>0,05	<0,05
Бег 3000 м, мин	КГ	14,95±0,5	14,89±0,41
	ЭГ	14,62±0,3	14,24±0,3
P		>0,05	<0,05

ВЫВОДЫ

Изучение публикаций научно – методического характера позволяет утверждать, что занятия тхэквондо имеют существенный потенциал повышения двигательного потенциала занимающихся, поддержания требуемого уровня дееспособности функциональных систем организма, нормализация психических состояний, формирования наиболее востребованных двигательных компетенций, способствующих ускоренному освоению специфичных виду навыков и пр.

Тхэквондо отличается двигательным разнообразием, его арсенал имеет широкий спектр применения в повышении потенциальных возможностей, не только с целью становления спортивного мастерства, но и в случае самообороны. Данные вид восточных единоборств, в своем упрощенном варианте, оказывает оздоровительное влияние на организм занимающихся, способствует их социализации, высокая вариативность занятий гармонизирует их психическое состояние, повышает адаптивность индивида и пр. По сути, тхэквондо может быть позиционирован, как двигательная деятельность исключительной универсальности.

В последнее десятилетие активно продвигается идея имплементации восточных единоборств в досуг старшего поколения, когда стремление к высшим достижениям уже не обладает прежней привлекательностью.

В исследовании установлено, что показатели, демонстрируемые занимающимися ЭГ достоверно выше, чем в КГ. Статистически значимые изменения ($P < 0,05$) зарегистрированы по всему комплексу батареи тестов, отражающих уровень развития гибкости, скоростных и скоростно-силовых качеств и аэробной выносливости.

Результаты мониторинга состояния здоровья свидетельствует о том, что травмы и заболевания ОДА составляют в ЭГ - 16,6 и КГ – 56,6 % от числа участников эксперимента. В ЭГ – это преимущественно «растяжения» (микротравмы 1-й степени), а в КГ – миозиты и повреждение связок 2-й степени. В течение года были случаи обращения за медицинской помощью по поводу заболеваний сердечно - сосудистой системы: в КГ у 20 % участников диагностированы аритмия и гипертрофическая кардиомиопатия. Случаи простудных заболеваний в КГ также выше на 6,7 %. Таким образом, полученные в эксперименте сведения подтвердили эффективность занятий спортивно - оздоровительной направленности на базе тхэквондо для мужчин 25-45 лет.

ЛИТЕРАТУРА:

1. ГОРАЩЕНКО, А., ДЕРКАЧЕНКО, И. Индивидуализация специальной физической подготовки кикбоксеров, как один из факторов повышения степени ее эффективности. В: Ştiinţa Culturii Fizice, 2011, 1(7), с. 42-52 ISSN: 1857 – 4114
2. ДЕРКАЧЕНКО, И., ГОРАЩЕНКО, А. Построение тренировочных нагрузок в средствах специальной физической подготовки кикбоксеров в подготовительных периодах годичного цикла. В: Ştiinţa Culturii Fizice, 2009, 2(2), с. 32-37 ISSN: 1857 – 4114.
3. ЛОСЕВ, В. Теория и методика спортивной тренировки в избранном виде спорта «Спортивные единоборства»: курс лекций. Витебск: ВГУ им. П. Машерова, 2020. 123 с.
4. ОСМИНА, Е. Сравнительный анализ личностно-смысловых компонентов в мотивации занятий восточными и спортивными единоборствами. В: Вестник спортивной науки, Москва, 2009. № 5. с. 51–54.
5. ШПАК, В., РОДВАН, Ф. Элементы спортивных единоборств в оздоровительной физической культуре взрослого населения (на примере таэквондо). В: Психологический Vademecum: Метатеория: социокультурно-контекстуальная интердетерминация диалогизма. Витебск: ВГУ им. П. Машерова, 2022. с. 349-352.

CUPRINS

JURNALISM, COMUNICARE, MULTIMEDIA

Arina ANTOCI
COMUNICAREA CA PIVOT AL EXISTENȚEI UMANE - EXPLORAREA FILOSOFIEI COTIDIENE ÎN CONTEXTUL CERCETĂRII ȘI INOVĂRII GLOBALE 5

Natalia BEREGOI
STRATEGIA DIGITALĂ A FURNIZORILOR PUBLICI DE SERVICII MEDIA REFLECTATĂ PRIN CONCEPTE-CHEIE DE CLARITATE, COERENȚĂ ȘI COLABORARE 11

Victoria BULICANU
PROBLEMATICA SĂRĂCIEI ÎN MATERIALELE JURNALISTICE DE OPINIE DIN PRESA MOLDOVENEASCĂ 16

Gheorghe CUCIUREANU, Nelly ȚURCAN
DIFERENȚE DE GEN ÎN PERCEPȚIA FENOMENULUI PUBLICĂRII PRĂDĂTOARE ÎN MEDIUL ACADEMIC DIN REPUBLICA MOLDOVA 21

Andrei DUMBRĂVEANU
STUDII MONOGRAFICE ȘI ISTORII LOCALE ÎN CONTEXT PUBLICISTIC 29

Vitalie GUȚU
ASPECTE LEGALE PRIVIND UTILIZAREA DRONELOR ÎN PRODUCȚIA JURNALISTICĂ 36

Ilinca FIODOROV
INFLUENȚA TRANSFORMĂRILOR DIGITALE ASUPRA PROFILULUI JURNALISTULUI 42

Mariana HARJEVSCHI
CONCURSUL INOVAȚII LA BIBLIOTECA MUNICIPALĂ „B.P. HASDEU”: DE LA DEBUT LA PERFORMANȚĂ ÎN REȚEAUA BIBLIOTECILOR PUBLICE CHIȘINĂUIENE 48

Viorica LUPU
ABORDARE INTEGRATIVĂ A SISTEMULUI DE MANAGEMENT AL DATELOR DE CERCETARE: STRUCTURĂ, RELAȚII, FUNCȚIONALITATE 55

Ivan PILCHIN
GLOSAR COMENTAT PRIVIND BIBLIOTECA PARTICULARĂ: CONCEPTE, PRACTICI, DIMENSIUNI CULTURALE 63

Maria PILCHIN
LECTURA ÎN IMPAS: CRIZA CIVILIZAȚIONALĂ ȘI MUTAȚIILE CULTURII SCRISULUI 70
Liliana POSȚAN
COMUNICAREA PUBLICĂ PRIN NOILE MEDIA: SURSĂ DE EDUCAȚIE INFORMALĂ 77
Lilia POVESTCA
ABORDĂRI PEDAGOGICE ÎN FORMAREA BIBLIOTECARILOR: DE LA TEORIE LA APLICABILITATE PRACTICĂ 84
Ludmila RUSNAC
ENVIRONMENTAL ISSUES IN THE SPOTLIGHT OF MASS MEDIA IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA: OPPORTUNITIES AND SHORTCOMINGS 92
Georgeta STEPANOV
ROLUL MASS-MEDIEI ÎN PROIECTAREA IMAGINII PUBLICE A LIDERILOR POLITICE: ABORDĂRI TEORETICE 97
Mariana TACU
ETICA ALGORITMICĂ ȘI STANDARDELE EUROPENE: ÎNTRE AUTO-REGLEMENTARE ȘI INTERVENȚIE NORMATIVĂ 105
Laura TUGAREV
IMPACTUL REȚELELOR DE SOCIALIZARE ÎN PROMOVAREA IMAGINII FACULTĂȚII DE JURNALISM ȘI ȘTIINȚE ALE COMUNICĂRII, USM..... 113
Nelly ȚURCAN
CONFORMITATEA EDITORIALĂ A REVISTELOR ȘTIINȚIFICEDIN REPUBLICA MOLDOVA CU NORMELE INTERNAȚIONALE DE CITARE 122
Tímea VALJENTOVÁ
COMUNICAREA POLITICĂ ÎN ERA POST-ADEVĂRULUI: MASS-MEDIA, EMOȚII ȘI MANIPULAREA OPINIEI PUBLICE..... 131
Rodica CIOBANU, Livia MĂRGINEAN
VALIDAREA COMUNICĂRII INTERINSTITUȚIONALE ÎN ACȚIUNI DE PROTECȚIE A DREPTURILOR COPILULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA..... 137

RELAȚII INTERNAȚIONALE, ȘTIINȚE POLITICE ȘI ADMINISTRATIVE

Liliana BENIUC, Maria Corina BARBAROS
AMENINȚĂRILE NON-MILITARE LA ADRESA SECURITĂȚII NAȚIONALE A REPUBLICII MOLDOVA: RĂSPUNSURI INSTITUȚIONALE ȘI ALINIEREA EUROPEANĂ 147

Victoria BEVZIUC, Maria COJOCARU
STRATEGII ȘI MECANISME DE SPORIRE A CREDIBILITĂȚII INSTITUȚIILOR PUBLICE ÎN REPUBLICA MOLDOVA..... 155
Carolina BUDURINA-GOREACII
MANAGEMENTUL PROIECTELOR EUROPENE ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT SUPERIOR DIN REPUBLICA MOLDOVA: PROVOCĂRI ȘI REALIZĂRI 163
Irina CEACÎR
LEADERSHIP ADAPTIV: ASPECTE TEORETICO-CONCEPTUALE 170
Iaroslav CEBANU, Svetlana CEBOTARI
IDENTIFICĂRI CONCEPTUAL-TEORETICE A RELAȚIEI „POLITICĂ EXTERNĂ” ȘI „COMUNICARE STRATEGICĂ”..... 176
Svetlana CEBOTARI
DIMENSIUNEA VUCA ÎN RECONFIGURAREA ORDINII INTERNAȚIONALE CONTEMPORANE 186
Anna CHUVALNIKOVA
FUNCTIONAL CHARACTERISTICS OF THE CONCEPTUAL MODEL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MOLDOVA'S LEGAL SYSTEM: THEORETICAL AND METHODOLOGICAL ASPECTS 192
Anna CHUVALNIKOVA
INTERNAL AND EXTERNAL FUNCTIONS OF THE CONCEPTUAL MODEL OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF MOLDOVA'S LEGAL SYSTEM..... 199
Cristina EJOVA
TERRORIST FINANCING: CONCEPT, SOURCES, AND CHANNELS..... 206
Irina IACUB
RISCUL APLICĂRII RETROACTIVE A LEGII NR. 65/2023 ÎN CALIFICAREA JURIDICĂ A ÎNCĂLCĂRILOR GRAVE ALE REGULILOR DE ETICĂ ȘI CONDUITĂ PROFESIONALĂ 214
Mariana IAŢCO
PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVELE LUMII MUNCII ÎN ERA DIGITALIZĂRII.... 226
Ľudmila LIPKOVÁ
TRANSFORMATION OF ECONOMIC AND SECURITY POWER GROUPINGS IN THE WORLD COMMUNITY IN THE 21ST CENTURY..... 232
Matej MINDÁR
THE CYRIL-METHODIAN TRADITION IN THE CONSTITUTION OF THE SLOVAK REPUBLIC 240

Cristina MORARI
NON-STATE ACTORS IN INTERNATIONAL RELATIONS: FEATURES AND ROLE 248
Gabriela PETRACHI
REFORMA ADMINISTRAȚIEI PUBLICE PRIN PRISMA NOULUI MANAGEMENT PUBLIC: REALITĂȚI ȘI PERSPECTIVE ÎN REPUBLICA MOLDOVA 254
Alexandru ROMAN
CONSIDERENTE PRIVIND UNELE TANGENȚE ALE ACTIVITĂȚII POETULUI MIHAI EMINESCU ÎN CADRUL SISTEMULUI RELAȚIILOR INTERNAȚIONALE 260
Selena STEJARU
DIPLOMAȚIA DIGITALĂ: TRANSFORMĂRI ȘI PROVOCĂRI ÎN DIPLOMAȚIA CONTEMPORANĂ 274
Paula TATAMIROV
THE CONTRIBUTION OF THE INTERNATIONAL COMMUNITY AND THE GLOBAL POLITICO-ECONOMIC RESPONSE IN PREVENTING NUCLEAR ESCALATION IN THE CONTEXT OF THE ARMED CONFLICT IN UKRAINE 285

PSIHOLOGIE

Mioara MIHĂILĂ
AMPRENTA SOCIETĂȚII DE CONSUM ASUPRA SĂNĂTĂȚII FIZICE ȘI MENTALE A TINERILOR 291
Valentina MIRON, Daniela LUPU
DEPENDENȚA DE INTERNET ȘI PLICTISEALA LA ADOLESCENȚI ȘI TINERI 298
Valentina MIRON, Corina REVENCO
MANIFESTAREA STĂRILOR EMOȚIONALE ȘI A REZILIENȚEI PSIHOLOGICE ÎN FUNCȚIE DE SPECIFICUL ACTIVITĂȚII SPORTIVE 306
Florian Viorel MIU
EVALUAREA DIMENSIUNILOR AFECTIVE ÎN PERSONALITATEA JUCĂTORULUI DE NOROC PATOLOGIC DIN ROMÂNIA 314
NGONGO BEBELAS GRÂCE
MANIFESTĂRI PSIHO-AFECTIVE NONVERBALE ALE TRAUMEI LA SUPRAVIEȚUITORII VIOLENȚEI CRONICE DIN KIVU 324

Oxana PALADI, Diana-Elena DRAGOMIR
PERCEPȚIILE STUDENȚILOR ASUPRA CONCEPTULUI DE CALITATE A VIEȚII 335
Oxana PALADI, Miruna Elena MOANȚĂ
PARTICULARITĂȚI ALE CALITĂȚILOR VOINȚEI LA PERSOANELE CU COMPORTAMENT ADICTIV 341
Angela POTÂNG, Zeenath SOLIH, Aishath SHIRMEEN
STUDENTS' MOTIVATION TO LEARN AT THEIR CHOSEN FACULTY: A THEORETICAL AND CONTEXTUAL APPROACH 347
Mihail POTOROACĂ
RELIGIA CA RESURSĂ ÎN GESTIONAREA SITUAȚIILOR DIFICILE DE VIAȚĂ: O ANALIZĂ CALITATIVĂ A EXPERIENȚELOR PERSONALE..... 353
Mariana SUCIAGHI, Ana TARNOVSCHI
COGNITIVE SCHEMAS AND THEIR ROLE IN THE MANIFESTATION OF ACUTE STRESS..... 360
Bogdan-Cristian VOICU
ÎNCREDEREA ÎN SINE DIN PERSPECTIVĂ DE GEN LA PERSOANELE CU COMPORTAMENTE ADICTIVE 368
Людмила АНЦИБОР, Анжела НИКОЛАУ
ПАРАДОКСЫ СОВРЕМЕННОГО ОБЩЕСТВА И ВЫБОР БРАЧНОГО ПАРТНЕРА: ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ И СТРАТЕГИИ АДАПТАЦИИ 374
Людмила АНЦИБОР, Мария ГУРКОВА, Диана СТОЯН
РОЛЬ РАННЕГО ВМЕШАТЕЛЬСТВА В РАЗВИТИИ КОММУНИКАТИВНЫХ НАВЫКОВ У ДЕТЕЙ С РАСТРОЙСТВОМ АУТИСТИЧЕСКОГО СПЕКТРА ... 381
Людмила АНЦИБОР, Татьяна НОСОВА
ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПЕРЕЕДАНИЯ И РОЛЬ ИППОТЕРАПИИ В ИХ ОСОЗНАНИИ 389
Людмила АНЦИБОР, Алла ЧЕРНЫШЕВА
ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕЖИВАНИЯ ЧУВСТВА ВИНЫ И САМООЦЕНКИ У ЛИЦ С СИНДРОМОМ «ВЗРОСЛЫЕ ДЕТИ АЛКОГОЛИКОВ» 396
Елена РАЙЛЕАН
СТРАТЕГИЯ ПРОДВИЖЕНИЯ УСЛУГ ПСИХОЛОГА НА ОСНОВЕ ЛИЧНОГО БРЕНДА И ФОРМИРОВАНИЯ ДОВЕРИЯ 403

DEZVOLTAREA CONTINUĂ A CURRICULUMULUI ȘCOLAR ÎN FUNCȚIE

Nina BÎRNAZ, Nina AFTENI
STRATEGII DIDACTICE PENTRU REALIZAREA COMPETENȚELOR SPECIFICE DIN CURRICULUM LA DISCIPLINA *BIOLOGIE*: O ABORDARE PRIN PRISMA METODELOR INTERACTIVE 411
Veaceslav BOLIEV
SITUAȚII CONTEXTUALE ÎN STRUCTURA CURRICULUMULUI ACADEMIC LA LIMBILE STRĂINE 419
Valeria BOTEZATU
MONITORIZAREA EVALUĂRII REZULTATELOR ÎNVĂȚĂRII ÎN CADRUL CURRICULUMULUI ȘCOLAR 431
Nicolae BRAGARENCO
ADAPTABILITATEA ȘI APLICABILITATEA CURRICULUMULUI LA DISCIPLINA EDUCAȚIE FIZICĂ: PERCEPȚII ȘI INTERVENȚII ALE CADRELOR DIDACTICE 437
Raisa CERLAT
OPTIMIZAREA GÂNDIRII ELEVILOR PRIN MONITORIZAREA CURRICULUMULUI ȘCOLAR 444
Veronica CLICHICI
CONDIȚII DE MONITORIZARE A CURRICULA ȘCOLARE DIN PERSPECTIVA NOILOR EDUCAȚII 454
Otilia DANDARA, Vladimir GUȚU
INTEGRARE CURRICULARĂ: REFERINȚE TEORETICE ȘI METODOLOGICE 462
Ludmila DARII
ASPECTE METODOLOGICE ȘI EXPERIENȚIALE PRIVIND MONITORIZAREA CURRICULUMULUI PREDAT LA DISCIPLINA „EDUCAȚIE PLASTICĂ” ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR 475
Olga DICUSARĂ
CURRICULUMUL CONTEXTUALIZAT: ÎNTRE PLURALISM CULTURAL ȘI AUTONOMIE CURRICULARĂ 483
Viorica GORAȘ-POSTICĂ, Lia BOTNARI
LIMBA ȘI LITERATURA ROMÂNĂ ÎN CLASA A IX-A: REFLECȚIILE PRACTICIENILOR POST-MONITORIZARE 492

Angela POTÂNG
MONITORIZAREA CONTINUĂ A CURRICULUMULUI ȘCOLAR: PREMISĂ PENTRU EVIDENȚIEREA NEVOILOR PROFESIONALE ALE CADRELOR DIDACTICE 499
Galina PRAVIȚCHI
MONITORIZAREA CURRICULUMULUI ȘCOLAR ÎN RAPORT CU PERCEPȚIA ELEVILOR ASUPRA STILURILOR DE ÎNVĂȚARE 506
Viorica REABOI-PETRACHI
SCHOOL CURRICULUM BASED ON LAYERED LEARNING: PLANNING AND MANAGING TIME BETWEEN THEORETICAL AND APPLIED SUBJECTS 513
Daniela STATE
MONITORIZAREA CURRICULUMULUI LA DISCIPLINA MATEMATICĂ ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR: REFLECȚII, CONSTATĂRI ȘI PERSPECTIVE 521
Ana TARNOVSCHI, Carolina CIUREL
MONITORIZAREA ȘI EDUCAȚIA ASPECTELOR PSIHO-EMOȚIONALE ÎN PENITENCIARE: ARGUMENTE PENTRU UN CURRICULUM ȘCOLAR ADAPTAT 528
Carolina ȚURCANU
ÎNVĂȚĂMÂNTUL GENERAL DIN REPUBLICA MOLDOVA ȘI OLANDA: DE LA MEMORARE LA GÂNDIRE CRITICĂ 538
Marian UDROIU, Nicolae BRAGARENCO
CURRICULUMUL EDUCAȚIEI FIZICE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL: STRUCTURĂ, CONȚINUTURI ȘI DIMENSIUNI FORMATIVE 549
Daniela VACARCIUC
DE LA EVALUAREA CURRICULUMULUI SCRIS LA MONITORIZAREA CURRICULUMULUI PREDAT PENTRU DISCIPLINA *ISTORIA* ROMÂNILOR ȘI UNIVERSALĂ 556
Nadejda VELIȘCO, Iulia BAERLE
VALENȚELE DISCIPLINEI *CHIMIA* PRIVIND FORMAREA SISTEMULUI DE ATITUDINI LA ELEVII DIN GIMNAZIU 565

ȘTIINȚE ALE EDUCAȚIEI

Igor ARSENE
STRATEGII EDUCAȚIONALE PRIN SPORT PENTRU CONSTRUIREA UNEI CULTURI A PĂCII EDUCATIONAL STRATEGIES THROUGH SPORTS 573

Valentina BODRUG-LUNGU, Aishath SHIRMEEN
WOMEN'S SOCIAL AND ECONOMIC EMPOWERMENT (CASES OF MALDIVES AND MOLDOVA) 580
Gabriela Cristina BRĂNOAEA, Tudor BRAGARU
VALIDAREA UNUI SISTEM SUPORT INTELIGENT PENTRU EVALUAREA AUTOMATIZATĂ LA MATEMATICĂ PRIN ANALIZA FEEDBACK-ULUI ELEVILOR 592
Nina CEBOTARU
REFLECȚII ASUPRA GHIDULUI *TULBURAREA DIN SPECTRUL AUTIST* – GHID DE ORIENTARE TEORETICĂ ȘI PRACTICĂ PENTRU PSIHOPEDAGOGI, CADRE DIDACTICE ȘI PĂRINȚI 600
Valentina CHICU
RACORDAREA FORMĂRII CADRELOR DIDACTICE ȘI MANAGERIALE LA CERINȚELE EDUCAȚIEI SECOLULUI XXI 610
Veronica CLICHICI
PREMISE ALE ASIGURĂRII DIDACTICE ÎN MOLDOVA: SECOLELE XV-XVIII 617
Ioana-Corina GEORGESCU
PREVENIREA ȘI DIMINUAREA BULLYING-ULUI ÎN LICEE: ASPECTE TEORETICE ȘI METODOLOGICE 624
Viorica GORAȘ-POSTICĂ, Silvia NASTASIU
VOCEA PĂRINȚILOR PRIVIND CALITATEA POLITICILOR ȘI PRACTICILOR DE ÎNVĂȚARE A LIMBII ROMÂNE DE CĂTRE ELEVII ALOLINGVI 637
Armine HOVHANNISYAN
ANALYSIS ON CITIZEN ENGAGEMENT IN PUBLIC ADMINISTRATION, ALSO FROM EDUCATION PERSPECTIVE 645
Mădălina MIȘCALENCU
COMPETENȚELE CADRULUI DIDACTIC DIN PERSPECTIVA EDUCAȚIEI INCLUZIVE 652
Alisa MOŞNEAGA, Marianna SAVVA, Olga DARII, Anton DANICI, Serghei PASCARI
ARMONIZAREA EDUCAȚIEI PENTRU MEDIU CU POLITICILE UNIUNII EUROPENE ȘI STRATEGIILE NAȚIONALE 659
Valeria PASCARU-GONCEAR
PARTENERIATUL ȘCOALĂ-FAMILIE ÎN CONTEXTUL SARCINILOR ȘCOLARE: PROVOCĂRI ȘI SOLUȚII PEDAGOGICE 666
Liliana POSȚAN
PROFESIONALIZAREA SPECIALIȘTILOR DIN DOMENIUL ÎNVĂȚĂRII ȘI EDUCAȚIEI ADULȚILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA 672

Elena RUSU, Tatiana BRAGARENCO
INCLUZIUNEA COPIILOR CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE ÎN EDUCAȚIA TIMPURIE: DIFICULTĂȚI ȘI DIRECȚII DE INTERVENȚIE PRACTICĂ 679
Angela SÎRGHI
FORMAREA COMPETENȚELOR LINGVISTICE ÎN LIMBA ENGLEZĂ LA STUDENȚII MEDICINIȘTI PRIN ABORDĂRI INTERACTIVE 686
Daniela STATE
MONITORIZAREA CURRICULUMULUI LA DISCIPLINA ȘTIINȚE ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL PRIMAR: ÎNTRE CERINȚELE CURRICULARE ȘI EXPERIENȚELE ELEVILOR..... 692
Maia ŞEVCIUC, Zeenath SOLIH
ROLE OF DOCTORAL SCHOOL IN DIDACTIC AND ACADEMIC STAFF TRAINING (Comparative Analysis: the Republic of Moldova and the Republic of Maldives)..... 699
Violeta TERGUȚA
REZILIENȚA PSIHOLOGICĂ: PROCES ADAPTATIV, CONDIȚIE DE ECHILIBRU ȘI INDICATOR AL SĂNĂTĂȚII MENTALE..... 707
Svetlana TURCEAC
CONTEXTUL ISTORIC AL EDUCAȚIEI INCLUZIVE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ESENȚĂ, FUNCȚII, TRĂSĂTURI..... 714
Nastasia Anca-Gabriela UNGUREANU, Valentina BODRUG-LUNGU
SELF-DIRECTED LEARNING 721
Monica VLAD
THE ROLE OF LEARNING STYLES IN DEVELOPING EMOTIONAL INTELLIGENCE AMONG STUDENTS 732
Vasile VRÎNCEANU, Mariana BARLADEAN
CREATIVITATEA ȘI INTELIGENȚA UMANĂ: CORELAȚII, CONEXIUNI ȘI RELAȚIONĂRI 740

SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ

Veaceslav BOTEA
ASISTENȚA SOCIALĂ CREȘTIN-ORTODOXĂ A MITROPOLIEI CHIȘINĂULUI ȘI A ÎNTREGII MOLDOVE ÎN REPUBLICA MOLDOVA: DIMENSIUNI TEOLOGICE ȘI IMPLICAȚII PRACTICE..... 751

Maria BULGARU, Oleg BULGARU
VIAȚA DE FAMILIE ÎN PERCEPȚIA TINERILOR: AȘTEPTĂRI ȘI PERSPECTIVE PENTRU VIITOR (*în baza investigațiilor din Republica Moldova*) 757
Cristina COROBAN
SERVICIILE SOCIALE INTEGRATE CA INSTRUMENT PENTRU DEZVOLTAREA COMPETENȚELOR SOCIALE LA COPIII DIN CENTRELE DE PLASAMENT TEMPORAR 767
Marcela DILION
AUDITUL SOCIAL – INSTRUMENT DE EVALUARE A CALITĂȚII SERVICIILOR SOCIALE BAZAT PE EVIDENȚE ȘI DOVEZI 775
Oxana ISAC
PROGRAME PROBAȚIONALE DESTINATE AGRESORILOR FAMILIALI: PRACTICI INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE 782
Aurelia MAMOLEA
MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN LECTURA TEORIILOR SOCIOLOGICE CLASICE: ÎNTRE PARADIGMELE FUNCȚIONALISTĂ ȘI CONFLICTUALĂ..... 790
Stela MILICENCO, Svetlana MELNIC
ROLUL SERVICIULUI DE ASISTENȚĂ PARENTALĂ PROFESIONISTĂ ÎN ASIGURAREA UNUI MEDIU FAMILIAL FAVORABIL DEZVOLTĂRII COPIILOR 795
Angela MOCANU
INEGALITĂȚI SOCIALE ÎN REPUBLICA MOLODOVA: ASPECTE PSIHO SOCIALE 802
Victor MOCANU, Ion MOCANU
MECANISME COMUNITARE DE REZILIENȚĂ SOCIALĂ ÎN FAȚA CRIZELOR DIN REPUBLICA MOLDOVA..... 810
Anastasia OCERETNÎI
ROLUL DIALOGULUI INTERGENERAȚIONAL ÎN CONSOLIDAREA COEZIUNII SOCIALE 817
Sergiu OCERETNÎI
SUPERVIZAREA PROFESIONALĂ ÎN ASISTENȚA SOCIALĂ: SUPERVIZAREA INDIVIDUALĂ VERSUS SUPERVIZAREA DE GRUP..... 825
Aliona ONOFREI
INTEGRAREA FEMEILOR REFUGIATE DIN UCRAINA ÎN REPUBLICA MOLDOVA: ÎNTRE VULNERABILITATE STRUCTURALĂ ȘI POTENȚIAL SOCIO-ECONOMIC..... 839

Octavian RACU
ASPECTE METODOLOGICE ALE UTILIZĂRII ANALIZEI REȚELELOR SOCIALE ÎN STUDIEREA MECANISMELOR DE SATISFACERE A INTENȚIEI REPRODUCTIVE 846
Alexandra SAFRONOVA, Anastasia OCERETNÎI
ABORDĂRI METODOLOGICE PENTRU CERCETAREA UNEI INIȚIATIVE DE IMPACT COLECTIV 852
Liliana SALCUȚAN
PROBLEME DE ADAPTARE ALE PERSOANELOR VÂRSTNICE LA TEHNOLOGIILE DIGITALE 859
Tatiana SPĂTARU
DOMINANTELE PERCEPȚIEI CONSUMULUI MEDIA 870

EDUCAȚIE FIZICĂ ȘI SPORT

Adelina BARDIER
RISK FACTORS AND PREVENTIVE MEASURES OF THE INJURY PATTERNS IN FEMALE VOLLEYBALL 877
Liliana BUDEVICI-PUIU, Anatolie BUDEVICI-PUIU
STUDIU COMPARATIV PRIVIND PROVOCĂRILE INTEGRATE ALE PRINCIPIILOR LEGISLAȚIEI ÎN SPORT (REPUBLICA MOLDOVA – ROMÂNIA) 884
Nina CEBOTARU, Serghei RACU
THE IMPACT OF OCCUPATIONAL THERAPY ON THE REHABILITATION OF CHILDREN WITH AUTISM 893
Tatiana CONOHOVA
OPTIMIZAREA PREGĂTIRII TEHNICE ÎN VOLEIUL DE PLAJĂ: FACTORI ȘI CONDIȚII ESENȚIALE 898
Tatiana CONOHOVA
INFLUENȚA APLICĂRII JOCURILOR PREGĂTITOARE LA LECȚIILE DE EDUCAȚIE FIZICĂ ASUPRA NIVELULUI DE ÎNSUȘIRE A ELEMENTELOR TEHNICE DIN VOLEI 905
Robert DIACONESCU
PROFILUL ARBITRAJULUI ÎN CAMPIONATUL ROMÂNIEI DE RUGBY: ANALIZĂ CANTITATIVĂ ȘI DIRECȚII DE OPTIMIZARE 911

Teodor GRIMALSCHI, Natalia NASTAS
TRANSCENDENȚA COMPETENȚELOR PROFESIONALE UNIVERSALE ÎN PERSPECTIVA SISTEMULUI EDUCAȚIONAL DE EDUCAȚIE FIZICĂ ȘI SPORT 918
Victoria LEȘCO
CONFIGURAREA UNUI MODEL PEDAGOGIC DE ADAPTARE A STUDENȚILOR STRĂINI ÎN MEDIUL UNIVERSITAR PRIN ACTIVITĂȚI SPORTIVE 924
Aliona LUCA, Serghei CHICIUC
CREAREA IMAGINII PROFESIONALE A ANTRENORULUI PRIN STRATEGII DE COMUNICARE EFICIENTĂ 932
Ion MOROȘAN, Raisa MOROȘAN
ADAPTAREA SISTEMULUI CARDIOVASCULAR AL ELEVILOR - SPORTIVI DE 10-11 ANI LA ANTRENAMENTUL ÎN CIRCUIT 940
Raisa MOROȘAN, Ion MOROȘAN
EVALUAREA INDICILOR MASEI CORPORALE A PROFESORILOR DE EDUCAȚIE FIZICĂ DE DIFERITĂ VÂRSTĂ ȘI SEX 947
Valeriu RĂILEANU
CULTIVAREA CREATIVITĂȚII ÎN FOTBALUL JUVENIL: O PRIORITATE PENTRU VIITOR 952
Felicia RUSNAC, Eugeniu AGAPII
PROGRESE RECENTE ÎN INTERVENȚIA KINETOTERAPEUTICĂ POSTCHIRURGICALĂ A GENUNCHIULUI TRATAT CONSERVATOR: NOI PARADIGME DE RECUPERARE 959
Corneliu RUSU, Nicolae BRAGARENCO
INTEGRAREA MODULARĂ A JOCULUI DE BASCHET ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR: EVALUAREA COMPETENȚELOR TEORETICE ȘI MOTRICE ALE STUDENȚILOR 967
Serghei SÎRGHI, Ion CARP
PARTICULARITĂȚILE PREGĂTIRII TACTICE A PORTARULUI ÎN CONTEXTUL CERINȚELOR MODERNE ALE JOCULUI (U 13-14) 974
Natalia STEPANOVA, Ecaterina STEPANOV, Sergiu POSTICA
ABORDĂRI MODERNE ÎN SISTEMUL DE PREGĂTIRE A ÎNOTĂTORILOR ... 980
Vasile TĂBÎRȚA
ASPECTE SPECIFICE ALE METODICII DE INSTRUIRE A PRELUĂRILOR ÎN TENISUL DE CÂMP LA NIVEL DE ÎNCEPĂTORI 987

Gheorghe VOLCU, Irina VOLCU
ANALIZA STĂRII ÎNVĂȚĂMÂNTULUI SUPERIOR DE EDUCAȚIE FIZICĂ ȘI SPORT DIN PERSPECTIVA ATRAGERII ȘI INTEGRĂRII STUDENȚILOR STRĂINI 994
Aurica ZAVALIŞCA, Mariana CORMAN
RECUPERAREA KINETOTERAPEUTICĂ A SPORTIVILOR DUPĂ FRACTURA COASTELOR..... 1002
Ангелина БИКЕЕВА, Екатерина ЦУКАНОВА, Елена МОКРОУСОВА
ТАНЦЕВАЛЬНЫЙ СПОРТ КАК ФАКТОР ПОВЫШЕНИЯ ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ УРОКОВ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ 1008
Юсеф ГАДИР, Геннадий ГЕРМАНОВ, Светлана СЕМЕНОВА
ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ В ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ УЧАЩИХСЯ ШКОЛ СИРИЙСКОЙ АРАБСКОЙ РЕСПУБЛИКИ 1014
Теодор ГОНСЕАР, Николае БРАГАРЕНКО
АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ФИЗИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ В СТУДЕНЧЕСКОЙ СРЕДЕ: СОВРЕМЕННЫЕ ВЫЗОВЫ И ЭФФЕКТИВНЫЕ ПОДХОДЫ К МОТИВАЦИИ..... 1022
Александр ГОРАЩЕНКО, Юрий КУПЦОВ, Светлана СВЕКЛА
ОСОБЕННОСТИ СИЛОВОЙ ПОДГОТОВКИ БЕГУНОВ НА ВЫНОСЛИВОСТЬ К УЧАСТИЮ В АДВЕНЧУРРАННИНГЕ 1031
Ала ПОГОРЛЕЦКИ
К ВОПРОСУ О ПРИМЕНЕНИИ МЕТОДОВ ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ОЦЕНКИ В ПРОЦЕССЕ РЕАБИЛИТАЦИИ ПАЦИЕНТОВ С КОРОНОВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИЕЙ 1041
Анастасия ТАРАСОВА, Екатерина ЦУКАНОВА, Александр ГОРАЩЕНКО
ОСОБЕННОСТИ НЕВЕРБАЛЬНОЙ ИНТЕРАКТИВНОСТИ В ПОДГОТОВКЕ ГИМНАСТОК НА ЭТАПЕ СПОРТИВНОЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ 1048
Чжэньжу ХАО
ВИЗУАЛИЗАЦИЯ ДВИГАТЕЛЬНЫХ ЗАДАЧ КОМПЛЕКСА ТАЙЦЗИЦЮАНЬ ПОСРЕДСТВОМ КАРТОЧЕК-ЗАДАНИЙ 1055
Чжифэн ЧЖАН
ИНКЛЮЗИВНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ СПОРТИВНОГО ПЕДАГОГА И ИНДИКАТОРЫ ИХ ДОСТИЖЕНИЯ 1067
Виктор ШПАК, Вадим ЛОСЕВ, Иван ДЕРКАЧЕНКО
СПОРТИВНО - ОЗДОРОВИТЕЛЬНАЯ НАПРАВЛЕННОСТЬ ДОСУГА ВЗРОСЛОГО НАСЕЛЕНИЯ (НА ПРИМЕРЕ ТХЭКВОНДО)..... 1077

Culegere de articole științifice

Conferinţa ştiinţifică naţională cu participare internaţională

INTEGRARE PRIN CERCETARE ŞI INOVARE,

dedicată Zilei Internaționale a Științei pentru Pace și Dezvoltare

6-7 noiembrie 2025

ŞTIINŢE SOCIALE

Asistență computerizată – *Maria Bondari*

Bun de tipar 20.11.2025. Formatul 70x100 $^{1}/_{12}$.
Coli de tipar 91,5. Coli editoriale 75,0.
Comanda /2025.

Editura USM
str. Al. Mateevici, 60, Chișinău, MD 2009
e-mail: *editurausm@gmail.com*